

Л
Л
Л
Л
Л

СЛАВЯНОМОУНАЯ
ПАЭВІЯ
ВЯЛІКАГА КНЯСТВА
ЛІТОУСКАГА
XVI—XVIII СТСТ.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы

ПОМНІКІ
ДАЎНЯГА
ПІСЬМЕНСТВА
БЕЛАРУСІ

**СЛАВЯНАМОЎНАЯ
ПАЭЗІЯ
ВЯЛІКАГА КНЯСТВА
ЛІТОЎСКАГА
XVI–XVIII стст.**

Мінск
«Беларуская навука»
2011

УДК 821.16.09-1(476)«15/17»
ББК 83.3(4Бел)
С47

Серыя заснавана ў 2011 годзе
Укладанне, прадмова і каментарыі А. У. Бразгунова

Рэдакцыйная калегія:

В. А. Чамярыцкі (старшыня), А. У. Бразгуноў, С. Л. Гаранін,
Л. В. Ляўшун, С. В. Кавалёў, Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая

*Частка перакладаў выканана ў межах Стыпендыяльнай праграмы
«Gaude Polonia» (2009 г.) Міністра культуры
і нацыянальнай спадчыны Рэспублікі Польшча.*

*Część tłumaczeń dokonano w ramach Programu stypendialnego
«Gaude Polonia» (2009 r.)
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.*

ISBN 978-985-08-1291-9

© Інстытут мовы і літаратуры
імя Я. Коласа і Я. Купалы, 2011
© Бразгуноў А. У., укладанне, прадмова,
пераклады тэкстаў і каментарыі, 2011
© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом
«Беларуская навука», 2011

ЗМЕСТ

Паэзія Вялікага Княства (<i>А. Бразгуноў</i>)	10
Прынцыпы перадачы тэкстаў	36
Песнь о Велебной Девици Панне Марии (Багародзіца)	38

ВЕРШЫ І ЭПІКГРАМЫ XVI – XVII СТАГОДДЗЯЎ

ФРАНЦІШАК СКАРЫНА

3 прадмовы да «Псалтыра»	42
Надпіс да кнігі «Іоў»	42
3 прадмовы да кнігі «Выхад»	43
3 прадмовы да кнігі «Юдзіф»	43

AUTOR NIEZNANY

[Epigramma do Biblii Brzeskiej z roku 1563]	44
---	----

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

[Эпікграма да Берасцейскай Бібліі 1563 г.] (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	45
---	----

ANDRZEJ WOLAN

Do Polakow i do Litwy	46
-----------------------------	----

АНДРЭЙ ВОЛАН

Да палякаў і да літвінаў (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	47
---	----

ANDRZEJ RYMŚA

Herby starożytne... ich mości książąt Ostroskich	50
--	----

АНДРЭЙ РЫМША

Старадаўні герб... іх моці князёў Астрожскіх (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	51
---	----

Которого ся месяца што за старых веков деело короткое описание ...	52
--	----

На герб... пана Остафея Воловича	53
--	----

На преславные... гербы... пана Лва Сапеги	53
---	----

На гербы... пана... Теодора Скумина	55
---	----

BIENIASZ BUDNY

Autor... do Sarmacji	56
----------------------------	----

БЕНЯШ БУДНЫ	
Аўтар... да Сарматыі (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>).....	57
ЛЯВОН МАМОНІЧ	
На герб зацного дому... пана Лукаша Івановича Мамонича	58
На герб яго милоста пана Симеона Войны	58
На герб... пана Леона Сапеги	59
Епикграмма [на герб Леона Сапеги]	59
KRZYSZTOF FILALET (MARCIN BRONIEWSKI)	
Хіаўка do minajacych mowi.....	60
ХРЫСТАФОР ФІЛАЛЕТ (МАРЦІН БРАНЕЎСКІ)	
Книжка до минаючих мовит.....	61
ЛАЎРЭНЦІЙ ЗІЗАНІЙ (Тустаноўскі)	
Епиграмма на граматыку	62
Стихи къ младенцем, вѣвѣдящим их на дело	62
Типограф младенцем	63
STEFAN ZIZANI (Tustanowski)	
Herb... Konstantina Konstantinowicza książęcia Ostrozskego	64
СТАФАН ЗІЗАНІЙ (Тустаноўскі)	
Герб... Канстанціна Канстанцінавіча, князя Астрожскага (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	65
MELENCY SMOTRYCKI	
Na herb... książąt... Ostroskich epigramma	66
МЯЛЕЦІЙ СМАТРЫЦКІ	
На герб... князёў... Астрожскіх эпиграма (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	67
Епиграмма на герб [Богдана Окгинского]	68
На старожитные клейноты... княжат Окгинских и... панов Воловичов	68
На старожитный клейнот... княжат Соломирицких	69
На старожитный клейнот... панов Ходкевичов	69
НІРАСУ РОСІЕЈ	
Paracetika jednego do swej Rusi.....	70
ІПАЦІЙ ПАЦЕЙ	
Перасцярога адной асобы да сваёй Русі (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	71
ЯН КАЗІМІР ПАШКЕВІЧ	
***Полска квітнет лациною	74
СПІРЫДОН СОБАЛЬ	
На герб... панов Стеткевичов	75

ІАСАФ ПАЛОЎКА

На стародавны і пресветлы герб... панов Могілов..... 76

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

На старожитны клейнот... панов Огинских..... 77

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

Надгробок отцу Афанасию Филиповичу..... 78

АФАНАСІЙ ФІЛІПОВІЧ

[Песнь ко Хрысту]..... 79

ПАЭМЫ І ВЕРШАВАНЫЯ АПОВЕСЦІ XVI СТАГОДДЗЯ**CYPRIAN BAZYLIK**

Krotkie wypisanie sprawy przy śmierci i pogrzebie ...Księżny Halżbiety z Szydłowca Radziwiłowej 82

ЦЫПРЫЯН БАЗЫЛІК

Кароткае апісанне смерці і пахавання... княгіні Альжбеты Радзівіл з Шыдлоўца (*пераклад з польскай А. Бразгунова*) 83

AUTOR NIEZNANY

Proteus, albo Odmieniec 120

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

Пратэй, або Пярэварацень (*пераклад з польскай А. Бразгунова*) 121

MACIEJ STRYJKOWSKI

Z DZIEŁA «O POCZĄTKACH... SŁAWNEGO NARODU LITEW-SKIEGO, ŻEMOJDZKIEGO I RUSKIEGO»

О прысціу влоского народа до Литвы з Palemonem 184

МАЦЕЙ СТРЫЙКОЎСКИ

З ТВОРА «ПРА ПАЧАТАК... СЛАЎНАГА НАРОДА ЛІТОЎСКАГА, ЖАМОЙЦКАГА І РУСКАГА» (*пераклады з польскай А. Бразгунова*)

Аб прыбыцці італійскага народа у Літву з Палямонам..... 185

Pierwsza przyczyna przyścia Włochow w te kraje..... 184

Першая прычына прыбыцця італійцаў у тыя краі 185

Z «KRONIKI POLSKIEJ, LITEWSKIEJ, ŻMODZKIEJ I WSZYSTKIEJ RUSI»

О szczęśliwej bitwie Jagiełowej i Witoldowej z Krzyżaki Pruskimi i xiążęty Niemieckiej Rzesze roku 1410 200

З «ХРОНІКІ ПОЛЬСКАЙ, ЛІТОЎСКАЙ, ЖАМОЙЦКАЙ І ЎСЕЙ РУСІ» (*пераклады з польскай А. Бразгунова*)

Пра шчаслівую бітву Ягайлы і Вітаўта з прускімі крыжакамі і князямі Нямецкага Райху году 1410..... 201

Bitwa z Tatury pod Kleckiem sławna 224

Слаўная бітва з таратамі пад Клецкам..... 225

О славным zwycięstwie nad 80 tysięcy wojsk moskiewskich pod Orszą	236
Пра слаўную перамогу Літвы і Русі пад Оршай з дапамогай палякаў над 80 000 маскоўскага войска году 1514	237
[STANISLAUS LAURENCII] Lament nieszczęsnego Hrehora Ościka	248
[СТАНІСЛАЎ ЛАЎРЭНЦІЙ] Лямант няшчаснага Рыгора Осціка (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	249
STANISŁAW KOŁAKOWSKI Wiek ludzki.....	288
СТАНІСЛАЎ КУЛАКОЎСКИ Век чалавечы (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	289
ANDRZEJ RYMSZA Dekretproś akroaца, to jest Dziesięćcrocna Powieść wojennych spraw... рапа Крыштафа Радзівіла.....	324
АНДРЭЙ РЫМША Дэкрэтпроś акроаца, або Дзесяцігадовая аповесць пра ваенныя справы... пана Крыштафа Радзівіла (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	325
ПАЭЗІЯ XVII СТАГОДДЗЯ	
JAN BENEDYKT PROTASOWICZ Inventores rerum, albo krotkie opisanie, kto co wynalazł i do używania ludziom podał	490
ЯН БЕНЕДЫКТ ПРАТАСОВІЧ Inventores rerum, альбо Кароткае апісанне, хто што вынайшаў і ва ўжытак людзям даў (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	491
НЕВЯДОМЫ АЎТАР Лямент... на жалосное престаўленне... Леонтна Карповича	548
Лямант... на вартае жалю скананне... Лявонція Карповіча (<i>пераклад са старабеларускай А. Бразгунова</i>)	549
AUTORZY NIEZNANI Echo żalu na głos lamentującego... Iozepha Bobrykowicza.....	588
НЕВЯДОМЫЯ АЎТАРЫ Рэха жалю на голас лямантуючага... Іосіфа Бобрыкавіча (<i>пераклад з польскай Ж. Некрашэвіч-Кароткай</i>)	589
TOMASZ JEWLEWICZ Labirynt, abo Droga zawikłana	636
ТАМАШ ЯЎЛЕВІЧ Лабірынт, альбо Заблытаная дарога (<i>пераклад з польскай Р. Барадуліна</i>)	637

AUTOR NIEZNANY	
Witanie na pierwszy wjazd z Krolewca... Hern-Lutermachra	678
НЕВЯДОМЫ АЎТАР	
Вітанне на першы прыезд з Караляўца... Херн-Лютэрмахра (<i>переклад з польскай А. Бразгунова</i>)	679
SYMEON POŁOCKI	
ZE ZBIÓRKI «CARMINA VARIA»	
Odmiany wszech rzeczy ludzkich.....	692
СИМЯОН ПОЛАЦКІ	
СА ЗБОРНИКА «CARMINA VARIA» (<i>пераклады з польскай А. Бразгунова</i>)	
Зменлівасць усіх спраў чалавечых.....	693
Trudno wszystkim wygodzić	692
Цяжка ўсім дагадзіць	693
Niewdzięczność	694
Няўдзячнасць	695
Na leniwca.....	696
На гультая.....	697
Na pijanice	696
На п'яніцу	697
Na grzesznika	698
На грэшніка	699
Nowoznalezione rzeczy.....	698
Новыя вынаходствы і адкрыцці.....	699
4 świata wieki	704
4 эпохі свету	705
5 zmysłów następują.....	706
5 адчуванняў – наступныя.....	707
Siedmiu planet znaki i ich operacie następują.....	706
Знакі сямі планет і іх уздзеянне	707
8 dziwów świata.....	708
8 цудаў свету	709
Miesiące 12 następują.....	712
Надыходзяць 12 месяцаў	713
Widok żywota ludzkiego.....	714
Карціна чалавечага жыцця.....	715
Rozątkowi zabicgaj.....	716
Папярэдзвай на пачатку	717
Nagrobek jego miłości Płaskowickiemu, który zabit od Moskwy.....	718
Нагробак яго міласці Пласкавіцкаму, які забіты маскавітамі.....	719
Epitaphium.....	722
Эпітафія	723
Rozkosz.....	724

Слодыч	725
(Szczęście nie jest stateczne)	724
(Почто мир суетный)	725
Triumph ciepłości, piękniemi obrazy wyrażony	726
Трыюмф цярпліваасці, у пекных вобразах паказаны	727
Waż	728
Змей	729
Modlitwa w utrapieniu	730
Малітва ва ўтрапенні	731
Prętkość na złe	732
Гатовасць да зла	733
Desperacja króla szwedzkiego	734
Адчай шведскага караля	735
Król szwedzki oficerów swych szuka	746
Шведскі кароль шукае сваіх афіцэраў	747
Стихи утешные к лицу единому	752
Віншоване іменін... отцу Амфиногену Крыжановскому	754
Прилог к преподобной Матери Ефросинии	756
Лекарство на гжэхи	758

ПАЭЗІЯ ХVІІІ СТАГОДДЗЯ

DOMINIK RUDNICKI

ZE ZBIÓRKI «GŁOS WIĄZANY W WOLNEJ MOWIE»

Życie ludzkie upływające	760
--------------------------------	-----

ДАМІНІК РУДНІЦКІ

СА ЗБОРНІКА «ВОЛЬНЫ ГОЛАС» (пераклады з польскай

А. Бразгунова)

Жыццё людское, што мінаецца	761
***Gdzie był przedtym Zamek Troi	766
***Дзе быў мур высокі Троі... ..	767
Remedium na melancholią	766
Лекі супраць меланхоліі	767
Wycięcie lasu z barciami	768
Высяканне лесу з борцамі	769
Pszczołki lamentujące	772
Лямант пчол	773
Opieka przy ogniu nad kurczętami Bazylego kucharza	778
Клопат кухара Базыля з куранятамі пры агні	779
[Pułacz]	780
[Пугач]	781

ВЕРШЫ, ШТО ПРЫПІСВАЮЦА Д. РУДНІЦКАМУ	784
--	-----

Птушыны баль	784
--------------------	-----

Нязгода птаства і суд над круком	785
--	-----

Апісанне птушынай хворасці.....	786
Ваенны паход грыбоў	787
Апісанне папа, які едзе, і сабакі, які брэша	788
FRANCISZKA URSZULA RADZIWIŁŁOWA	
Raju słodkie wspomnienia	790
ФРАНЦІШКА УРШУЛЯ РАДЗІВІЛ (<i>пераклады з польскай Н. Русецкай</i>)	
Пра рай салодкія ўспаміны	791
Opisanie piersi białogłowskich	792
Апісанне персяў жаночых.....	793
Wiersze o miłości	792
Верш пра каханне.....	793
List czwarty [do męża]	794
IV ліст да мужа	795
Punkta Arlekinowi od żony dane.....	796
Парады, дадзеныя жонкай Арлекіну (<i>пераклад з польскай Ж. Некрашэвіч-Кароткай</i>).....	797
Przestrogi zbawienne	800
Збавенныя перасцярогі (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>).....	801
UDALRYK KRZYSZTOF RADZIWIŁŁ	
Z CYKLU «ELEGIE MORALNE»	
Elegia jak się świat obraca nienawiścią lub też miłością.....	814
УДАЛЬРЫК КРЫШТАФ РАДЗІВІЛ	
З ЦЫКЛА «МАРАЛЬНЫЯ ЭЛЕГІІ» (<i>пераклады з польскай А. Бразгунова</i>)	
Элегія на чым свет трымаецца, на нянавісці ці каханні таксама	815
Elegia nie kocha miłość, lecz na wędę łowi	820
Элегія каханне не кунежыць – вудай ловіць.....	821
Elegia nie wszystko złoto, co się świeci.....	824
Элегія не ўсё золата, што блішчыць	825
Elegia nie dobrze się zgadza niebo z ziemią.....	828
Элегія няма згоды ў неба з зямлёю	829
Słowo Nic w swojej przyzwoitości	834
Слова «Нішто» па сваёй сутнасці (<i>пераклад з польскай А. Бразгунова</i>)	835
КАМЕНТАРЫІ	840
SUMMARY.....	898
STRESZCZENIE	899
SANTRAUKA	900
РЕЗЮМЕ.....	901

ПАЭЗІЯ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА

Паэтычнае слова суправаджае чалавека на ўсім шляху яго гістарычнага развіцця. Адыходзілі ў нябыт дзяржавы і імперыі, змяняліся законы і эстэтычныя густы грамадства, сам чалавек, яго мова і лад жыцця. Аднак паэзія ў яе высокім значэнні заўсёды – у той або іншай форме – заставалася неад’емнай часткай цывілізацыі. Няшмат вядома нам сёння пра самыя старажытныя дзяржавы свету – Шумер і Асірыю, але засталіся, увекавечаныя ў гліняных таблічках, велічныя паэтычныя помнікі «Гільгамеш» і «Энума эліш»; мала мы ведаем пра гісторыю старажытнага Егіпта і Індыі, але і сёння не могуць не кранаць нашай душы егіпецкія гімны і «Кніга памерлых» або індыйскія «Махабхарата» і «Рамаяна»; усе мы захапляемся міфамі старажытнай Грэцыі і Рыма, але не заўсёды памятаем, што захаваліся яны дзякуючы высокай паэзіі, увасобленай у «Адысеі» і «Іліядзе» Гамера, «Метамарфозах» і «Гераідах» Авідзія, «Энеідзе» Вергілія... Нават эпоха Сярэднявечча часта адгукаецца ў нашых сэрцах найперш паэтычнымі словам – «Песняй пра Нібелунгаў», «Кудрунай», «Песняй пра Раланда», «Калевалай», шматлікімі вершаванымі рыцарскімі раманамі, непаўторнымі альбамі і сірвентамі трубадураў і мінезінгераў. Думкі тых, чый зямны час прамінуў, і сёння гучаць з пажоўклых аркушаў рукапісаў і старадрукаў, цудам або людскім стараннем захаваных у віхурах гісторыі. Гэта – неацэнны духоўны скарб, без засваення якога нельга ўявіць нацыянальна свядомага чалавека, чалавека высокай культуры.

Наўрад ці магчыма вызначыць дакладна, калі ж паэтычнае слова стала неад’емнай часткай культуры ва ўсходніх славян. Але несумненна, што той высокі паэтычны ўзровень, які

дэманструе славу тае «Слова пра паход Ігара», быў немагчымы без папярэдняй і працяглай традыцыі, і найперш вусна-паэтычнай, сярод усіх славянскіх народаў найбольш багата прадстаўленай сёння ў беларускіх народных песнях. Складаныя палітычныя, эканамічныя, рэлігійныя і культурныя працэсы, якія адбываліся ў часы Русі і Вялікага Княства Літоўскага, не спрыялі фарміраванню беларускага ці ўкраінскага эпасу кшталту заходнееўрапейскіх народных паэм, але дзеля справядлівасці зазначым, што такі эпас не з'явіўся ў завершаным выглядзе ў славянскіх народаў наогул. Тым не менш паэзія ва ўсе часы з'яўлялася неад'емнай часткай іх свецкай і духоўнай культуры.

Вялікае значэнне для пашырэння паэтычных жанраў ва ўсходніх славян мела прыняцце імі ў X ст. хрысціянства, якое паралельна з развіццём вусна-паэтычнай народнай творчасці дало штуршок станаўленню кніжнай паэзіі, найперш літургічнай гімнаграфіі. Перакладныя творы грэка-візантыйскіх хрысціянскіх паэтаў (Іаана Залатавуста, Васіля Вялікага, Рамана Мілагучнага, Іаана Дамаскіна) паступова дапаўняліся арыгінальнымі тэкстамі, перадусім Кірыла Тураўскага.

Эпоха Адраджэння, аднак, з яе крытычным стаўленнем да Бібліі і царкоўнага падання, новымі эстэтычнымі і мастацкімі густамі прывяла да частковага адмаўлення ад старой паэтычнай традыцыі і пошуку новых ідэй і літаратурна-паэтычных форм. У выпадку Вялікага Княства Літоўскага гэтаму ў значнай ступені паспрыяла тэрытарыяльнае ўзбуйненне дзяржавы ў часы вялікага князя Вітаўта і ў наступныя гады, развіццё палітыка-дыпламатычных, эканамічных, культурных і рэлігійных кантактаў з краінамі Еўропы. Менавіта ў XVI ст. на высокай хвалі айчыннага Адраджэння зараджаецца ў ВКЛ свецкая кніжная паэзія, пачынальнікам якой справядліва лічыцца Францыск Скарына (каля 1490 – пасля 1551). У прадмовах да кніг «Іоў», «Выхад» і «Эсфір» ён змясціў арыгінальныя па форме рытмізаваныя радкі, якія і сёння не страцілі свайго глыбока мастацкага і духоўна-маральнага зместу. Паэтычныя спробы Ф. Скарыны – гэта няроўнаскладовыя, дасілабічныя вершы, якія выконваюць у прадмовах важныя эстэтычныя

функцыі: служаць узнёсламу ўспрыманню кніг Бібліі, настройваюць чытача на разуменне таямнічага і прыгожага Слова.

Свайго росквіту свецкая кніжная паэзія на старабеларускай мове дасягае ў апошняй чвэрці XVI ст., калі на першае месца выходзіць *эмблематычная* паэзія, так званыя *эпіграмы*, якімі суправаджаліся выявы гербаў славетых магнатаў або гарадоў. Першапачынальнікам тут з'явіўся **Андрэй Рымша** (каля 1550 – пасля 1595), якому належаць тры старабеларускамоўныя «эпіграмы», а таксама адна польскамоўная. Наватарства творчага падыходу А. Рымшы заключалася ва ўслаўленні буйных дзеячаў найперш як патрыётаў Айчыны – Вялікага Княства Літоўскага, а не проста заможных і радавітых магнатаў. Акрамя «эпіграм» А. Рымша – аўтар верша «У якім месяцы што адбылося» (неапраўдана называнага «Храналогіяй», 1581), а таксама выбітнага твора польскамоўнай паэзіі ВКЛ – «Дзесяцігадовай аповесці пра ваенныя справы пана Крыштафа Радзівіла» (1585)¹. Творчасць А. Рымшы аказала ўплыў на фарміраванне паэтычных здольнасцей многіх тагачасных паэтаў.

Як падаецца, мноства малых літаратурных форм (панегірыкі, вершаваныя прадмовы і пасляслоўі, прысвячэнні, звароты да чытача, міфалагічных істот і нават прадметаў) было спароджана самой структурай друкаваных выданняў XVI – XVII стст., якая шмат у чым працягвала традыцыю афармлення рукапісных кніг. Амаль ва ўсіх кірылічных старадруках разам з іншымі малымі вершаванымі формамі прысутнічае «эпіграма» на герб, якая з'яўляецца ці не найбольш распаўсюджаным відам эмблематычнай паэзіі². Аднак такія выданні мелі пераважна літургічны ці рэлігійна-палемічны змест, і паэтычныя ўстаўкі часта з'яўляліся адзінымі носьбітамі свецкіх матываў (паколькі сэнс графічнай выявы раскрываўся пісьменнікамі, а не прафесійнымі геральдыстамі, у дадзеным выпадку можна весці гаворку пра вобразнае мысленне, характэрнае

¹ Больш падрабязна пра гэты твор глядзі ніжэй.

² Эпіграмы на гербы складаюць адзіны мастацка-эстэтычны комплекс разам з тымі графічнымі выявамі, сэнс якіх яны раскрываюць. Таму ў дадзеным выданні падобны паэтычны жанр прадстаўлены ў мінімальным выглядзе.

для мастацкай свядомасці творцы, г. зн. уласна пра літаратуру як мастацкую з'яву). Пераважна сакральны характар паэзіі на стараславянскай мове і нераспрацаванасць свецкіх паэтычных жанраў на старабеларускай спрычыняліся да таго, што да канца XVI ст. выдаўцы і аўтары аддавалі перавагу праяічным прадмовам і пасляслоўям. Так, у «Навучальным Евангеллі» (1569) І. Фёдараў і П. Мсціславец пад выявай герба Р. Хадкевіча змясцілі праяічную прадмову, хаця ў падобных выпадках традыцыйна змяшчалася «эпікграма». Аднак ужо ў канцы XVI ст. Лявон Мамоніч (? – пасля 1625), сын аднаго з заснавальнікаў віленскай друкарні, змясціў у «Псалмах Давіда-прарока» (1593) і «Евангеллі тлумачальным» (1595) вершы «На герб Лукаша Іванавіча Мамоніча» і «На герб Сімяона Войны», хаця яго першае выданне «Псалтыра» (1586) суправаджалася толькі праяічнай прадмовай. Пазней Л. Мамоніч стварыў два вершы на герб Л. Сапегі, якія, зноў жа, змясціў у рэлігійных выданнях «Трыёдзь кветная» (1609) і «Служэбнік» (1617). Акрамя «эпікграм», даволі рана вызначыліся і іншыя разнавіднасці паэтычных твораў, у большасці ананімных: патрыятычныя, звязаныя з царкоўна-рэлігійнай барацьбой і палемікай, любоўныя, жартоўныя і іншыя, якія развіваліся на фальклорнай аснове і распаўсюджваліся пераважна ў мяшчанскім і дробнашляхецкім асяроддзі. Частка з іх дайшла да нашага часу ў разнастайных зборніках, сярод якіх адзін з найбольш цікавых і багатых – так званы Аршанскі зборнік пачатку XVIII ст. У ім змешчана больш як 60 вершаваных твораў на старабеларускай мове (захоўваецца ў Бібліятэцы князёў Чартарыскіх у Кракаве).

Патрыятычная паэзія ў беларускамоўным пісьменстве прадстаўлена шэрагам твораў, сярод якіх сваімі ідэйна-эстэтычнымі якасцямі вылучаецца верш Яна Казіміра Пашкевіча (другая палова XVI ст. – 1636) «Полска квітнет лаціною...» (1621). Напісаны правільным чатырохстопным харэем, гэты твор паказвае, што ўжо ў першай палове XVII ст. беларуская паэзія пачынала адыходзіць ад неарганічнай для старабеларускай мовы сілабікі, на змену якой прыходзіла сілаба-танічная сістэма вершаскладання. Падкрэсліваючы значэнне старабеларускай мовы («русчизны») у жыцці ўсяго Княства і ставячы

яе па значнасці на адзін узровень з польскай, Я. Пашкевіч выказвае ўпэўненасць у шчаслівым лёсе роднага слова: «Без той в Полще на пребудзеш, // Без сей в Литве блазнем будзеш».

У эпоху Барока ў літаратуры ВКЛ, з прычыны ўзмацнення эсхаталагічных прадчуванняў, выкліканых ваенна-палітычнымі, эканамічнымі і рэлігійнымі рэаліямі жыцця, атрымаў развіццё жанр літаратурных *эпітафій*, для абазначэння жанравай спецыфікі якіх у той час ужываліся паняцці «эпітафіён» і «надгробак». Найбольш значнымі сярод арыгінальных беларускіх эпітафій з'яўляецца ананімны «Надгробак айцу Апанасу Філіповічу, ігумену берасцейскаму, памерламу ў 1648 годзе». Лірычны герой эпітафіі – А. Філіповіч (беларускі мемуарыст і будучы святы Афанасій Берасцейскі), ад імя якога выступае невядомы паэт, – нагадвае пра сваё адданае служэнне Праваслаўнай царкве, з жалем і скрухай паведамляючы пра сваю пакутніцкую смерць ад рук казакаў. Несумненнымі мастацкімі вартасцямі валодае і створаная самім Афанасіем Філіповічам (каля 1595–1648) «*Песня да Хрыста*», змешчаная пры канцы яго знакамітага «Дыярыуша»: аўтар у даволі экспрэсіўнай форме здолеў перадаць свой боль за стан праваслаўя, паказаў прычыны заняпаду і акрэсліў шляхі выпраўлення сітуацыі.

Таленавітым публіцыстам і паэтам эпохі Барока быў Мяслецкі Смятрыцкі (1577–1633), аўтар панегірыкаў на гербы родаў Вішнявецкіх, Саламярэцкіх, Агінскіх і Валовічаў, асноўнае пасланне якіх заключаецца ў думцы, што кожны дом можа заслужыць гонар і павагу, атрымаць права на фамільны герб.

М. Смятрыцкі, па ўсёй верагоднасці, з'яўляецца таксама і аўтарам шэдэўра беларускай нацыянальнай паэзіі, найбуйнейшага паэтычнага твора, напісанага ў ВКЛ на старабеларускай мове – «*Ляманту на смерць Лявонція Карповіча*» (1620). «Лямент...» быў створаны з нагоды заўчаснай смерці Лявонція Карповіча (свецкае імя Лонгін Фёдаравіч Карповіч, 1580–1620), вядомага і аўтарытэтнага царкоўна-грамадскага дзеяча пачатку XVII ст., які ўзначаліў антыўніяцкае супрацьстаянне ў ВКЛ; прапаведніка, названага за свой талент «залатавусным»; бага- слова, аднаго з першых у Беларусі прадстаўнікоў сістэматычнай тэалогіі; стваральніка і першага архімандрыта Віленскага брац-

кага праваслаўнага манастыра Святога Духа; кіраўніка брацкай друкарні, рэфарматара і рэктара брацкай школы.

У «Ляманце...» прысутнічаюць тры героі: нябожчык, асоба, якая ўслаўляе дабрачынствы памерлага, а таксама блізкі нябожчыка. Аўтар, які часам выступае ад свайго імя, выяўляе шырокі спектр псіхалагічных рэакцый – ён смуткуе, перажывае і суцяшае, што надае ўсяму твору лірычна-драматычнае гучанне, якое толькі ўзмацняецца шматлікімі рытарычнымі фігурамі і воклічамі, якія ствараюць у чытача ўражанне непадробнай жалобы, а сам твор у многім збліжаюць з традыцыйнымі народнымі хаўтурнымі галашэннямі. У кампазіцыі твора выразна вылучаюцца тры часткі: уласна лямант жывых па памерлым, адказ з суцяшэннем і павучаннем ад самога нябожчыка, і «Эпітафіён» (мараль, што вынікае з твора). У першай частцы моцна выяўлены ўплыў барокава-гуманістычнай эстэтыкі, для якой характэрныя несупярэчлівае спалучэнне біблейскіх і міфалагічных вобразаў, цытат са Святога Пісання і з антычных класікаў; уяўленне пра непастаянства і пераменлівасць зямнога шчасця, хуткаплыннасць зямнога жыцця чалавека (дакаранне мойры Атропа, якая рана абарвала нітку зямнога жыцця Лявонція) і г. д. Другая частка з'яўляецца вершаваным павучэннем у духу традыцыйнай хрысціянскай кніжнасці і ў многім паўтарае пастулаты, выказаныя самім Лявонціем Карповічам у прыжыццёвых казанях.

Асобнае месца ў фунеральнай паэзіі першай паловы XVII ст. займае паэтычны зборнік «Рэха жалю», створаны на ўшанаванне памяці памерлага ў красавіку 1634 г. Іосіфа Бобрыкавіча, вядомага рэлігійнага дзеяча, арганізатара школьнага навучання ў праваслаўных брацтвах. Іосіф Бобрыкавіч быў апошнім сярод першых абаронцаў праваслаўя у найбольш складаны перыяд антыўніяцкай барацьбы. Развітанне з Іосіфам было своеасаблівым развітаннем з эпохай панавання караля Жыгімонта III. Як водгук непрымірымай барацьбы братоў-хрысціян да нашага часу дайшоў надпіс, зроблены невядомай рукой на тытульным лісце «Рэха жалю» на лацінскай і польскай мовах: «*A nequissimis Schismaticis composita nihil ad rem; godna aby ia w ріес wzucopo*» («Складзена найпаскуднейшымі схізматыкамі

без усялякай карысці; вартая таго, каб кінуць у печ»). Выдадзены ананімна, ад імя кангрэгацыі навучэнцаў, зборнік служыць своеасаблівым паэтычным працягам праявічнага казання «на смерць» Іосіфа Бобрыкавіча – «Херувім пры пахавальным акце Бобрыкавіча...» (20.04.1635). «Херувім» быў напісаны Сільвестрам Косавым, пераемнікам Іосіфа на епіскапскай кафедры. Магчыма, ён мог быць і адным з аўтараў зборніка «Рэха жалю». Праз усе трэны праходзіць вядомы барочны матыў «марнасці» (*vanitatis*) усяго існага на гэтым свеце.

Вызначальны ўплыў на характар развіцця паэзіі ў Вялікім Княстве Літоўскім у XVI–XVII стст. аказалі тры істотныя падзеі – Лівонская вайна (1558–1583), Люблінская дзяржаўная унія (1569) і Берасцейская царкоўная унія (1596), што прывяло да станаўлення *героіка-эпічнай і палемічнай* паэзіі. Лепшыя пісьменнікі таго часу з’яўляліся непасрэднымі ўдзельнікамі ваеннай ці рэлігійнай барацьбы. У канцы XVI ст. паміж рознымі канфесіямі, прадстаўленымі ў ВКЛ, распачалася дыскусія, у якой знайшла адлюстраванне тагачасная актуальная праблематыка: моўная сітуацыя ў дзяржаве, сутнасць асветы і яе грамадская значнасць, міжнацыянальныя і міжканфесійныя стасункі, свецкая і царкоўная ўлады, маральнае аблічча асобы і грамадзяніна.

Названыя падзеі шмат у чым паспрыялі таму, што ў другой палове XVI – XVII ст. усё большае месца ў жыцці дзяржавы пачынае займаць польская мова. Вядома, у немалой ступені гэта было звязана з моцнымі цэнтралізатарскімі памкненнямі з боку Кароны і палітыкай каталіцкага Касцёла, аднак не варта пакідаць па-за ўвагай і той факт, што названы перыяд для Княства быў не столькі часам «залатога веку», колькі часам знясільваючых войнаў з усходнім суседам. Менавіта XVII ст. прадвызначыла далейшае дамінаванне польскай мовы ў культурнай прасторы Княства, якое, па выніках вайны 1654–1667 гг., не толькі канчаткова страціла вялікія абшары на ўсходзе, але і каля паловы свайго насельніцтва. Для многіх краін Еўропы развіццё пратэстантызму мела дадатную ролю: адбываўся хуткі эканамічны ўздым, секулярызацыя свецкага і духоўнага жыцц-

ця, развіццё навук, на першыя ролі выходзілі нацыянальныя мовы. Так было ў Германіі, Нідэрландах, Швейцарыі, скандынаўскіх краінах. Аднак для ВКЛ гістарычна склалася так, што пранікненне пратэстантызму на яго землі з самага пачатку было цесна звязана з польскай мовай.

Хаця кнігадрукаванне ў ВКЛ пачалося з кірылічных выданняў Францішка Скарыны, пасля таго, як дзейнасць знакамітага палачаніна ў Вільні спынілася, наступная друкарня з'явілася толькі ў 1553 г. у Берасці, аднак выпускала яна кнігі выключна на польскай мове. Шырокае распаўсюджанне ў кнігадрукаванні і літаратуры польскай мовы можна патлумачыць і тым, што менавіта яна пры актыўнай падтрымцы правадыроў кальвінізму Мікалая Радзівіла Чорнага і Мікалая Радзівіла Рудога стала мовай Рэфармацыі ў нашай краіне, нягледзячы на палымяныя патрыятычныя заклікі Сымона Буднага (які, дарэчы, свае палемічныя трактаты пісаў выключна па-польску і на лаціне) і Васіля Цяпінскага, а таксама клопаты канцлера Льва Сапегі пра пашырэнне ўжытку дзяржаўнай старабеларускай мовы («языка руского»). Пачынаючы з 1550–1560-х гадоў польская мова паступова робіцца мовай міжнацыянальных зносін і літаратуры ў ВКЛ. У Княстве польская мова стала нават больш папулярнай, чым у самой Польшчы, дзе ў той час панавала лаціна. Так, нават у кірылічным выданні «Казання Кірыла, патрыярха Ерусалімскага, пра антыхрыста» (1596) выява герба князёў Астрожскіх суправаджаецца польскамоўнай эпіграмай.

Першы этап развіцця польскамоўнай паэзіі ВКЛ звязаны з дзейнасцю берасцейскіх друкарняў Б. Ваявудкі, С. Мурмэліуса, Ц. Базыліка і нясвіжскай друкарні М. Кавячынскага і Д. Ланчыцкага ў 50–60-я гады XVI ст. Да найбольш ранніх узораў польскамоўнай паэзіі адносяцца вершаваныя тэксты з пратэстанцкіх канцыяналаў: берасцейскага (1558), падрыхтаванага Янам Зарэмбам, і нясвіжскага (1563/1564), падрыхтаванага Ц. Базылікам. Тэксты канцыяналаў рэпрэзентавалі ў асноўным рэлігійна-метафізічную паэзію, у цэнтры ўвагі якой – узаемаадносіны чалавека з Богам і праблемы чалавечай экзістэнцыі, г. зн. засярфджанасць на духоўных перажываннях верніка, абыя-

кавага і да знешніх праяў жыцця, і да грамадскіх узаемадчынненняў.

Самым знакамітым польскамоўным творцам у 1550–1560-х гадах быў, несумненна, **Цыпрыян Базылік** (каля 1535 – пасля 1600) – выдавец, перакладчык, кампазітар і паэт. Яшчэ ў час навучання ў Кракаўскай акадэміі ён прыняў кальвінізм і навязаў стасункі з аднадумцамі ў ВКЛ, у прыватнасці, з Мікалаем Радзівілам Чорным, на службе ў якога ў 1558–1560 гг. знаходзіўся ў якасці прыдворнага музыкі і друкара. У 1560 г. Ц. Базылік узначаліў берасцейскую друкарню, уласнікам якой зрабіўся пазней, у 1566 г., па смерці свайго патрона М. Радзівіла (1565). Друкарня Базыліка была найбольш паспяховай з вядомых берасцейскіх: за дзесяцігоддзе тут пабачылі свет каля 40 выданняў рознага зместу на польскай і лацінскай мовах, сярод якіх знакамітая Берасцейская Біблія (1563, для якой Ц. Базылік напісаў «эпікграму» на герб роду Радзівілаў) і створаныя або перакладзеныя ім «Размова паляка з ліцвінам» (1564), «Пра тэй, або Пярэварацень» (1564), «Гісторыя жорсткіх пераследаў Царквы Божай» (1567), «Гісторыя пра Юрыя Кастрыёта, званнага Скандэрбегам» (1569). У 1570 г. з выхадам «Працэсу чарцей супраць людскога роду» дзейнасць друкарні спыняецца, паколькі Ц. Базылік атрымлівае прызначэнне на пасаду войта м. Мельнік на Падляшшы. Наступны пераклад («Гісторыя дзеяў Атылы, караля Венгерскага») з’яўляецца толькі ў 1574 г., але ўжо ў Кракаве. Тым не менш Ц. Базылік, імаверна, і надалей падтрымліваў шчыльныя стасункі з «літоўскімі» друкарамі, пра што сведчыць выдадзены ў Лоску ў яго перакладзе трактат А. Фрыча-Маджэўскага «Пра ўладкаванне Рэчы Паспалітай» (з прадмовай С. Буднага і вершам М. Стрыйкоўскага).

Пяру Ц. Базыліка належыць выдатны ўзор *фунеральнай паэзіі* – «*Апісанне смерці і пахавання княгіні Альжбеты Радзівіл*» (1562). Не будучы відавочцам падзей, якія суправаджалі хваробу, смерць і пахаванне княгіні, аўтар тым не менш змог стварыць дэталёвую і пераканаўчую карціну памірання гераіні. Думаецца, акрамя даніны павагі да жонкі свайго патрона аўтар пераследаваў і чыста практычную мэту – паказаць перавагі кальвініста, давесці, што менавіта прыхільнікі гэтага вераву-

чэння з'яўляюцца ўзорамі хрысціянскіх цнотаў і прыстойнымі сямейнікамі, а таму смерць прыносіць ім не жах перад будучым лёсам, а радасць ад чаканага спаткання з Богам. Па сутнасці, паэма з'яўляецца своеасаблівым «дапаможнікам правільнага памірання», а ў рэтраспекцыі – і праведнага жыцця сапраўднага хрысціяніна ў разуменні Ц. Базыліка.

Унікальным прыкладам спалучэння фунеральных матываў з актуальнай грамадскай праблематыкай, лірычнай і эпічнай формай падачы матэрыялу з'яўляецца паэма Станіслава Лаўрэнція *«Лямант няшчаснага Рыгора Осціка»* (1580). Твор з'явіўся жывой рэакцыяй на актуальныя падзеі, апасродкавана выкліканыя знешняй і ўнутранай палітыкай караля і вялікага князя С. Баторыя, скіраванай на пашырэнне межаў дзяржавы на поўначы і ўзмацненне ўлады манарха. Памкненні караля не знайшлі разумення і шырокай падтрымкі ў асяродку сярэдняй шляхты і магнатаў, прадстаўнікі якіх у барацьбе з каралём не пазбягалі кантактаў з агентамі варожых дзяржаў, часам свядома ідучы на здраду. Яскравым прыкладам падобнай дзейнасці сталі падзеі чэрвеня 1580 г., калі С. Баторый рыхтаваўся да новай вайсковай выправы, мэтай якой быў захоп важнага камунікацыйнага пункта – Вялікіх Лукаў. Выкрытая здрада, спалучаная з раскрыццём змовы супраць караля, скалыхнула ўсё Княства. Героем падзей стаў Рыгор Осцік, род якога паходзіў са знакамітай і заможнай сям'і, што была ў блізкіх сваяцкіх адносінах з Радзівіламі.

У «Ляманце...», напісаным у форме аўтабіяграфіі і выдадзеным у 1580 г. у Вільні, Рыгор Осцік паўстае перад чытачом як гуляка і прайдзісвет, які, знайшоўшы адпаведных сяброў, хутка прагуляў з імі атрыманую спадчыну і нават кінуў дзеля палюбоўніцы жонку з сынам. З мэтай здабычы грошай на раскошнае жыццё не цураўся ён і больш жорсткіх учынкаў: рабаваў, падрабляў пячаткі і подпісы, гвалціў і забіваў. Пасля смерці брата ён абвінаваціў нявестку ў яго забойстве, прагнучы такім чынам прыбраць да рук братаву маёмасць. Пацярпеўшы паразу, пасля смерці караля Жыгімонта II Аўгуста Р. Осцік навязае стасункі з маскоўскім царом Іванам Жахлівым і падтрымлівае яго кандыдатуру на польскі трон, спадзеючыся ў бу-

дучым атрымаць за гэта высокую пасаду. Аднак у чэрвені 1580 г. падступныя планы героя былі выкрыты і каралеўскім судом ён быў сказаны на смерць. Вестка пра здраду Осціка распаўсюджвалася пераважна праз хронікі і гістарычныя апрацоўкі, прысвечаныя панаванню Баторыя. Першае друкаванае паведамленне пра гэта змешчана ўжо ў «Хроніцы...» М. Стрыйкоўскага (1582). Сярод апрацовак гістарычнага зместу найбольшую папулярнасць атрымала згадка, змешчаная ў «Маскоўскай вайне ў каментарыях» Р. Гайдэнштайна (1584).

Аўтар «Ляманту...», чыё імя ў прадмове-акравершы гучыць як Станіслаус Лаўрэнцій, невядомы ні ў польскай, ні ў беларускай літаратуры, аднак няма сумнення, што гэта была набліжаная да каралеўскага двара ў Вільні асоба. Беручыся за напісанне «Ляманту...», аўтар, безумоўна, менш за ўсё думаў пра мастацкія вартасці твора, бо выразна кіраваўся палітычна-прапагандысцкімі мэтамі. Літаратурны жанр «Ляманту...» вызначыць складана (хоць сам аўтар называе яго лямантам): кампазіцыя твора ўласцівая для сітуацыйнай і апісальнай лірыкі, ён стаў водгукам на актуальную падзею і павінен быў паслужыць вызначаным палітычным і маральным мэтам.

За выключэннем змешчанай напрыканцы «Песенькі... з малітвы Осціка», твор (як і «Дзесяцігадовая Аповесць...» А. Рымшы) напісаны 13-складовым вершам з цэзурай пасля сёмага складу. Як і ў класічнай элегіі, версіфікацыя «Ляманту...» грунтуецца на сілаба-танічных прынцыпах. Сказы пераважна абмежаваны двувершамі, якія ўтвараюць своеасаблівыя фразавыя, а часам і фразеалагічныя адзінкі (напр.: «О свобода, цябе хто годна не шануе, // Той уласнаму целу ўжо труну гатуе!»)

Узорам выкарыстання паэзіі выключна ў палітычных мэтах з'яўляецца верш Андрэя Волана (пасля 1530–1610) «Да палякаў і да ліцвінаў» (1564), змешчаны ў кнізе А. Ратундуса «Размова паляка з ліцвінам» (1564/1565). А. Волан быў вядомым палітычным дзеячам, філосафам і правазнаўцам свайго часу, які вызначаўся вострым публіцыстычным талентам, смела выступаў як супраць каталіцкага касцёла, так і супраць радыкальных плыняў рэфармацыі. Займаючы пасаду каралеўскага сакратара

пры Жыгімонту II Аўгусту, Стафану Баторыю, Жыгімонту III Вазу, А. Волян меў вялікі ўплыў не толькі пры двары, але і ва ўсёй Рэчы Паспалітай. Яго творы былі занесены ў папскі «Індэкс забароненых кніг». Таму верш «Да палякаў і ліцвінаў» цікавы найперш сваім актуальным зместам: гэта быў адказ на твор С. Ажахоўскага «Піраміда», аўтар здолеў закрануць шырокі спектр узаемаадносін Кароны і Княства, выступіў як прыхільнік незалежнага дзяржаўнага існавання ВКЛ і адлюстраваў патрыятычныя настроі, што існавалі ў беларуска-літоўска-ўкраінскім грамадстве напярэдадні заключэння Люблінскай уніі. Факт размяшчэння верша паміж першай і другой часткамі трактата, якія друкаваліся асобна, можа сведчыць, што твор пісаўся на замову ў спешным парадку.

Шырокі спектр палітычных, рэлігійных і маральных праблем закрануты ў сатырычнай ананімнай паэме «Пратэй, або Пярэварацень» (1564), якая ўзнікла ў выніку наслідавання паэме «Сатыр, або Дзікі чалавек» (1564) Я. Каханоўскага. Магчыма, паэма была не толькі адрэдагавана і выдадзена Ц. Базылікам, але ім жа і напісана; хаця шэраг даследчыкаў схіляецца да думкі, што паэма належыць французу-эмігранту Пятру Станскаму (Статорыю). Поўны палітычных і рэлігійных алюзій, твор з'едліва крытыкуе тагачасныя норавы і звычаі шляхты, прадказвае немінучую катастрофу ў выпадку захавання існуючага парадку ў нязменным выглядзе («Мы не ўстаім, бо ўсё між нас растуць нязгоды, // Якія расхіснуць для ворага вароты»). Несумненнай мастацкай удачай аўтара з'явілася ўвядзенне ў якасці апавядальніка вобраза міфалагічнага героя Пратэя, здольнага прымаць разнастайныя абліччы, што дазваляе яму прамаўляць ад імя самых розных сацыяльных станаў і адначасова выконваць некалькі функцый: апавядальніка ўласнай гісторыі, прамоўцы, слухача і пераказчыка. Мастацкія асаблівасці берасцейскага «Пратэя» выявіліся пазней і ў выдадзеным у Кракаве вершаваным памфлеце «Пратэй і Тырэсій польскі аднаго польскага шляхціца, які шчыра любіць сваю Айчыну» (1592).

Уласна рэлігійная палеміка прадстаўлена ў літаратуры ВКЛ вялікім корпусам царкоўна-палемічных помнікаў як з каталіц-

кага і ўніяцкага, так і з праваслаўнага і пратэстанцкага бакоў. Аднак дзеячы Каталіцкай і Праваслаўнай цэркваў часта ядналі свае сілы ў барацьбе з разнастайнымі рэфармацыйнымі рухамі, нярэдка звяртаючыся і да моцы паэтычнага слова, як у выпадку з ананімным «Вітаннем на першы прыезд у Вільню Херн-Лютэрмахра» (1642). Аўтар, прыхільнік каталіцкага касцёла, стварыў сваю яркую рэлігійна-палітычную сатыру на старабеларускай і польскай мовах, з устаўкай фрагментаў на грэчаскай, лацінскай, літоўскай, яўрэйскай. Сярод яго ўлюбёных прыёмаў – каламбуры і гульня слоў (так, даволі арыгінальна абыграны слова «магіла» і прозвішча кіеўскага мітрапаліта Пятра Магілы, слова «грэчка» і «грачызна» ў значэнні «грэчаская мова»). Намагаючыся схваць сваю канфесійную прыналежнасць, ананім выступае як старонні назіральнік, які толькі «рэгіструе» негатыўныя адносіны розных сацыяльных слаёў да пратэстанцкага пастара – звычайных прыхаджанак, напужаных прыездам знанага «гоктара»; казацкага правадыра Сенькі Налівайкі; школьніка Лейбы і рабіна Лахмана.

У асобе Іпація Пацея (свецкае імя Адам, 1541–1613), вядомага царкоўнага пісьменніка і ўніяцкага мітрапаліта, выявіўся талент не толькі рэлігійнага палеміста, але і паэта-публіцыста. У якасці прадмовы да свайго «Пасольства да папы рымскага Сікста IV» (1605) ён змясціў верш уласнага сачынення «*Перасцярога адной асобы да сваёй Русі*», у якім выклаў гістарычныя, тэалагічныя і дагматычныя аргументы на карысць злучэння Усходняй і Заходняй цэркваў пад уладай рымскага першасвятара. Афарыстычны, напоўнены шматлікімі алюзіямі і сатырычнымі фразамі твор, безумоўна, ствараў своеасаблівы эмацыянальны аргумент для чытача, якому было няпроста разабрацца ў тагачаснай рэлігійнай сітуацыі, калі кожны з бакоў заклікаў: «Не жартуй, раю шчыра, ты, русіне ўпарты, // З Панам Богам, бо дрэна скончацца ўсе жарты».

Процілеглы погляд на унію прадстаўляў вучоны-кальвініст Хрыстафор Філалет (псеўданім Марціна Бранеўскага, 1564/1565–1624), які паходзіў з Польшчы і пісаў па-старабеларуску і па-польску. У сваім вершы «*Книжка до минаючих мовит*» (вядомы і ў польскамоўным варыянце), змешчаным

у палемічным трактаце «Апокрысіс» (1-е выд., 1597; 2-е выд., 1598), ён звяртаецца да чытача вуснамі самой кнігі, якая «Ответ к римлянном православных содержаще», і дакарае праціўнікаў каталіцызму за маўчанне: «Иже егда прежде веру целу имяше // И неуничиженны отец преданиа, // Все бяху тогда желающе молчаниа».

Паэты ВКЛ не былі ў сваёй большасці носьбітамі дагматычнага, раз і назаўсёды ўсталяванага светапогляду, яны прымалі самы непасрэдны ўдзел у вострай сацыяльнай і ідэафіласофскай барацьбе свайго часу, якая паступова прыводзіла да секулярызацыі мастацкай свядомасці, усведамлення творчай індывідуальнасці мастака. Усё гэта спрычыняецца да актыўнага развіцця ў літаратуры моцнага аўтарскага пачатку, адыходу ад стэрэатыпнага мыслення і пошуку нетрадыцыйных форм мастацкага самавыяўлення. Словам, пісьменніцкая праца паступова рабілася самастойнай прафесіяй, пісьменнік ужо не мог здаволіцца самой творчасцю – ён прагнуў вечнай славы і прызнання.

Адным з такіх творцаў і пачынальнікам *героіка-эпічнай паэзіі* ў літаратуры ВКЛ стаў **Мацей Стрыйкоўскі** (1547 – пасля 1590), найбольш вядомы і чытаны гісторык не толькі ВКЛ, але і ўсёй Рэчы Паспалітай другой паловы XVI ст. Скончыўшы навучанне ў Кракаўскім універсітэце ў 1570 г., ён працяглы час жыў у ВКЛ, спалучаючы службу ў Віцебскім і Слуцкім гарнізонах з напісаннем праяічна-вершаваных твораў па гісторыі Княства і Кароны. Марай жыцця М. Стрыйкоўскага было стварэнне грунтоўнай гісторыі ВКЛ, пра што сведчыць творчы даробак пісьменніка: «Ганец Цноты да сапраўдных шляхціцаў» (1574), верш «На герб Вялікага Княства Літоўскага і князёў Слуцкіх «Пагоня»...» (каля 1576), «Люстра літоўскай хронікі...» (1577), прысвечаная князю Юрыю Слуцкаму хроніка «*Пра пачатак, паходжанне, адвагу, рыцарскія і грамадзянскія справы слаўнага народу літоўскага, жамойцкага і рускага*» (1575–1578; да 1917 зберагалася ў нясвіжскай бібліятэцы Радзівілаў). Асаблівую каштоўнасць маюць пастычныя часткі апошняга з названых твораў, дзе ў асобе М. Стрыйкоўскага мы назіраем

пастаяннае змаганне паміж пісьменнікам-празаікам і пісьменнікам-паэтам, які, спрабуючы не толькі ўціснуць у хроніку багаты фактаграфічны матэрыял, але і праславіць сваё імя, звяртаецца да нетрадыцыйнага для тагачаснай гістарыяграфіі ВКЛ прыёму апісання асобных падзей у форме *вершаванай аповесці*. Думаецца, тут не заўсёды мае рацыю даследчык С. В. Кавалёў, на думку якога адмова паэта «ад «татальнага вершавання» тлумачылася, відаць, не толькі бракам часу і стомленасцю пісьменніка, але і ягонай няўпэўненасцю ў слушнасці задумы»³. Варта звярнуць увагу, што пісьменнік «рыфмуе» найперш тыя эпізоды з гісторыі Княства, якія адпавядаюць яго разуменню падзеі, вартай славы, вартай увекавечання ў паэтычнай форме. Немалаважным, відаць, было для аўтара не толькі зместавае, але і эмацыйнае напэўненне падобных апісанняў, якое ў чыста гістарыяграфічным творы фактычна было немагчымае. Зачараваны суровай і мужнай гісторыяй Княства, М. Стрыйкоўскі менавіта ў вершаваных устаўках дасягае вялікай мастацкай выразнасці, стварае «бачнасць» падзеі для чытача. І менавіта таму ў вершаванай, а не празаічнай форме прадстаўлена апісанне прыбыцця рымскіх патрыцыяў на чале з Палямонам у Літву, як і апісанні шматлікіх бітваў, сярод якіх найперш вылучаюцца апісанні Грунвальдскай (1410) і Клецкай (1506), дапоўненыя пазней у «Хроніцы» *вершаванымі* ж апісаннямі іншых баталій, напрыклад, Аршанскай (1514), гісторыі паходаў Атылы і г. д. Гэтае наватарства М. Стрыйкоўскага будзе ацэнена пазней, у ХІХ ст., калі надыдзе час гістарычнага рамана ў польскай літаратуры. Незразуметы сучаснікамі, у «Хроніцы польскай, літоўскай, жамоіцкай і ўсёй Русі» (1582) пісьменнік зменшыць колькасць вершаваных уставак, аднак не адмовіцца ад іх цалкам, спрабуючы спалучыць ва ўласнай творчасці гамераўска-вергіліеўскі эпічны стыль (з яго моцным міфалагічным пачаткам) і патрабаванні сучаснай яму еўрапейскай гістарыяграфіі, арыентаванай на апісанне рэальных гістарычных падзей і асоб.

³ Кавалёў С. В. Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнесансу. Мінск, 2010. С. 171.

Сталай прысутнасці героіка-эпічнай тэматыкі ў літаратуры ВКЛ канца XVI ст. паспрыялі падзеі заключнай фазы Інфлянцкай вайны. У 1580-я гады паўстае шэраг героіка-эпічных твораў, прысвечаных польнаму гетману літоўскаму Крыштафу Радзівілу Перуну, з якіх найбольш выдатным па сваіх мастацкіх якасцях з'яўляецца польскамоўная «Дзесяцігадовая аповесць пра ваенныя справы князя Крыштафа Радзівіла» (1585) Андрэя Рымшы, у паэзіі якога выразна прасочваюцца праявы ліцвінскай самасвядомасці (свае творы, як правіла, паэт суправаджаў крыптанімам А. Р. Л. – «Андрэй Рымша Ліцвін»), не характэрнай, аднак, для большасці яго сучаснікаў. Славутыя перамогі Стафана Баторыя выклікалі шырокі рэзананс у тагачасных «літаратурных колах». Тэма знайшла сваё адлюстраванне ў творчасці Я. Каханоўскага, Г. Пельгрымоўскага, Ф. Градоўскага, Я. Радвана і інш. Не абмінуў яе і Андрэй Рымша, творчы шлях якога быў цесна звязаны з культурнымі асяродкамі, што існавалі ў Біржах, Кейданах і Нясвіжы пры дварах Радзівілаў і ў Слуцку пры двары князёў Алелькавічаў. Менавіта тут у апошняй чвэрці XVI ст. нараджаецца польскамоўная беларуская рыцарская эпіка (сам паэт неаднаразова падкрэслівае рыцарскі характар свайго твора). Аповесць складаецца з 25 раздзелаў, напісаных традыцыйным для тагачаснай паэзіі трынаццаціскладовікам. Храналагічна твор ахоплівае час ад смерці караля Жыгімонта II Аўгуста (1572) да заключэння мірнай дамовы з Маскоўскай дзяржавай у Запольскім Яме (1582). Аповесць распачынаецца ад моманту, калі ўжо амаль дзесяцігоддзе вайсковыя дзеянні вядуцца на тэрыторыі ВКЛ. Да з'яўлення на сцэне Крыштафа Перуна, сына Мікалая Радзівіла Рудога, літоўскі бок зведвае паражэнні. Аднак неўзабаве, калі трон займае Стафан Баторый, а найвышэйшым гетманам польным становіцца Пярун, сітуацыя радыкальна змяняецца: падзеі падаюцца такім чынам, каб чытач міжволі прыйшоў да высновы, што з'яўленне «Літоўскага Ахілеса» спрычынілася да паспяховага правядзення вайсковых дзеянняў супраць Маскоўскай дзяржавы. Вайна з Масковіяй была справай пераважна «літоўскага» войска (на чым Рымша часта акцэнтуюе ўвагу). Паэт пастаянна падкрэс-

лівае свой непасрэдны ўдзел у вайсковых аперацыях, што павінна было яшчэ больш пераканаць чытача ў праўдзівасці яго аповеду («што бачылі мы на свае вочы»). Яскрава і праўдзіва малюе Рымша атмасферу вайны і вайсковыя выправы з іх няпэўнасцю чалавечага лёсу перад чарговай бітвай і радасцю пасля атрыманай перамогі. Асаблівае значэнне маюць у паэме замалёўкі прыроды, якія тонка перадаюць перыпетыі вайсковай кампаніі. Твор А. Рымшы неадназначны па сваіх паэтычных вартасцях: аўтар пастаянна збіваецца на «дзённікавыя ўспаміны» пры апісанні батальных сцэн, часам ледзь пазначае характарыстыку герояў, пры гэтым амаль пазбягае маралізатарства. Панегірычныя ўстаўкі, прысвечаныя М. Радзівілу, пакідаюць уражанне шчырага захаплення з боку аўтара вайсковым талентам і заслугамі польнага гетмана, а ў самой паэме няма радкоў, якія з'яўляюцца сапраўднымі паэтычнымі знаходкамі.

Яркім прадстаўніком *эўрыстычнай паэзіі* з'яўляецца шляхціц з-пад Пінска **Ян-Бенедыкт Пратасовіч** (другая палова XVI ст. – пасля 1608), адзін з нямногіх паэтаў ВКЛ, чые творы паслядоўна, на працягу крыху больш дзесяцігоддзя, з'яўляліся ў віленскай друкарні Яна Карцана. У выніку свет пабачылі такія паэтычныя кнігі аўтара, як «Паранімфус» (1595), «Эпіцэдый» (1597), «Партрэт старога чалавека» (1597), «Узор сумленнай белагалавай» (1597), «Ахвярадаўца» (1597), «*Inventores rerum...*» (1608). Апошні з названых твораў – «*Inventores rerum, альбо Кароткае апісанне, хто што вынайшаў і людзям ва ўжытак даў*» – часта называюць першай у Рэчы Паспалітай вершаванай энцыклапедыяй, дзе ў алфавітным парадку пералічваюцца біблейскія, міфалагічныя і гістарычныя асобы і падаюцца звязаныя з імі вынаходствы. Напісаная папулярным у ВКЛ у канцы XVI – пачатку XVII ст. трынаццаціскладовым вершам, паэма налічвае 147 артыкулаў, розных па колькасці радкоў (ад 2 да 40 і больш). Час ад часу Я. Пратасовіч дазваляе сабе алузіі на тагачасныя з'явы і падзеі (напр., у артыкуле «Цалаванне»: «Не віно, а гарэлка ў нашы дні ліецца, // І ў асобнай жанчыны звычай так вядзецца, // Што ахвотна гарэлкай кожны дзень адзначыць: // Так, што часам і мужа роднага не

бачыць»). Асновай для твора паслужыла аналагічнага паэма італьянскага паэта і багаслова Палідора Вергілія з Урбіна «Вынаходства рэчаў» (Рым, 1599). Я. Пратасовіча узбагаціў лацінскі першаўзор уласнымі суб'ектыўнымі заўвагамі і рэфлексіямі, насыціў яго мясцовым каларытам. Некаторыя фрагменты з «Inventores rerum... « можна разглядаць як самастойныя вершы, яны паказваюць норавы і звычаі тагачаснай шляхты, адлюстроўваюць агульны маральны клімат эпохі і сведчаць пра наяўнасць у Я. Пратасовіча сатырычнага таленту, не раскрытага ім у папярэдніх маральна-дыдактычных творах.

Выдатнай праявай сатырычнага таленту і патрыятычнага пафасу з'яўляецца творчасць **Гальяша Пельгрымоўскага** (? – 1604), вядомага дзяржаўнага дзеяча, дыпламата і пісьменніка. Акрамя лацінамоўнай, ён пакінуў па сабе і значную літаратурную спадчыну на старабеларускай і польскай мовах – «Гутарку аднаго паляка з маскалём на маскоўскім замку ў 1601 годзе» (1603), а таксама вершаваную версію апісання пасольства 1600–1601 гг. у Маскву – «Пасольства Льва Сапегі да вялікага князя маскоўскага» (1603). Непасрэднай падставай для напісання гэтых твораў быў удзел Г. Пельгрымоўскага ў дыпламатычных перамовах 1600–1601 гг. пад кіраўніцтвам Льва Сапегі ў Маскве дзеля заключэння вечнага міру. Як пісар ВКЛ, аўтар з'яўляўся сакратаром місіі і прымаў удзел у перамовах і падрыхтоўцы дамовы. У напісанай па-беларуску і па-польску «Гутарцы...» праз дыялог удзельніка літоўскага пасольства Івана і маскоўскага баярына Ігната ў мастацкай форме прадстаўлены адрозныя погляды герояў на палітычныя сістэмы ВКЛ і Маскоўскай дзяржавы, на перавагі і недахопы шляхецкай вольнасці і царскай дэспатыі, грамадска-палітычную праблематыку суседскіх дзяржаў. У вялікім (звыш 7000 радкоў) «Пасольстве...» падзеі паказана вачыма самога аўтара, які даволі часта апісанні бясконцых спрэчак Льва Сапегі з царскімі дзякамі і баярамі перамяжае поўнымі сатырычнай з'едлівасці карцінамі маскоўскіх нораваў (пра «цудатворцу» Гадунова, пра дасланых царом літоўскім перамоўшчыкам астраханскіх катой, пра ачыстку баярамі двара ад снегу, пра банкет ад імя вялікага князя і інш.).

Гумарыстычная і сатырычная паэзія ў літаратуры ВКЛ прадстаўлена не толькі згаданымі Г. Пельгрымоўскім і «Вітаннем на прыезд...», яе праявы можна знайсці ў многіх аўтараў – А. Рымшы, Я. Пратасовіча, Сімяона Полацкага, у ананімных творах. Але найбольшага поспеху дасягнуў у гэтым кірунку езуіт, выхадзец з беларускага дробнашляхецкага асяродку Дамінік Рудніцкі (1676–1739), выкладчык езуіцкіх калегій у Слуцку, Гродне, Наваградку і Нясвіжы, вядомы як аўтар дыдактычна-маралізатарскіх і сатырычных вершаў, уключаных у яго адзіны зборнік «Вольны голас» (1741). Дыдактычныя творы Д. Рудніцкага з’яўляюцца тыповымі для эстэтыкі «высокага» барока, яны перапоўнены рэлігійнай сімволікай, разнастайнымі тыпамі метафар і параўнанняў, каламбурамі і ампліфікацыямі («Жыццё людское, што мінаецца», «***Дзе быў мур высокі Троі», «Лекі супраць меланхоліі» і інш.). Але, як ні парадаксальна, найбольш яскрава талент паэта выявіўся ў творах, напісаных у духу так званага нізкага барока, для стылістыкі якога характэрна блізкасць да вуснапаэтычных крыніц і мяшчанскай культуры. У падобных творах, як правіла, у алегарчына-метафарычнай форме, з выкарыстаннем прыёмаў сатыры і гратэску, высмейваюцца самыя разнастайныя заганы грамадства, рэлігійная неталерантнасць, палітычная і культурная абмежаванасць пэўных сацыяльных слаёў («Лямант пчол», «Высяканне лесу з борцямі», «Клопат кухара Базыля з куранятамі пры агні»). Асноўным прыёмам стварэння камічнага эфекту тут з’яўляецца паказ «перакуленага свету»: пчолы і кураняты аказваюцца не толькі ў тыпова чалавечай сітуацыі, але і паводзяцца як людзі (пратэстуюць супраць навязвання ім «лёсу Каперніка», выяўляюць веданне царкоўных абрадаў, гісторыі пераследу іншадумства ў царкве, законаў прыродазнаўчых навук, палітычнай сітуацыі ў свеце, этыкету і г. д.). У цэлым творчасць Д. Рудніцкага мела пераходны характар, бо спалучала барокавую эстэтыку з элементамі, характэрнымі для ранняга Асветніцтва.

Сатырычны талент, засведчаны Д. Рудніцкім у яго польскамоўных вершах, робіць яго найбольш верагодным аўтарам шэрагу арыгінальных твораў уласна беларускай гумарыстычна-

сатырычнай паэзіі барока, «звярыных гратэскаў»: «Птушыны баль», «Нязгода птаства і суд над круком», «Апісанне птушынай хворасці», «Апісанне папа, які едзе, і сабакі, што брэша», «Ваенны паход грыбоў». Моўныя асаблівасці названых твораў сведчыць пра тое, што першапачаткова яны, відаць, былі створаны па-польску, але з цягам часу распаўсюдзіліся ў жывой народнай стыхія і беларусізаваліся, а асобныя і фалькларызаваліся (як вершы «Ваенны паход грыбоў» і «Камара з дуба цяжкі ўпадак»). Широкае распаўсюджанне сатырычна-гумарыстычных вершаў пераважна ў дробнашляхецкім, мяшчанскім і сялянскім асяродках было прадвесцем бурлескна-травесційнай паэзіі Асветніцтва. Без гэтага наўрад ці было б магчыма з'яўленне ў XIX ст. «Энеіды навыварат» і «Тараса на Парнасе».

Маральна-дыдактычная паэзія ў літаратуры ВКЛ найбольш яскрава прадстаўлена паэмай **Станіслава Кулакоўскага** (другая палова XVI ст. – пасля 1612) «*Век чалавечы*» (1584), напісанай у лепшых традыцыях старажытнарымскай паэзіі. Існуе меркаванне, што твор С. Кулакоўскага ўзнік пад непасрэдным уплывам твораў Марка Тулія Цыцэрона «Пра абавязкі» і «Пра старасць», а таксама трактата польскага гуманіста Мікалая Рэя «Жыццё пачцівага чалавека». У выпадку з творамі Цыцэрона гэты ўплыў прасочваецца на розных узроўнях мастацкага тэксту (напрыклад, алегарычнае апісанне жыцця чалавека ў выглядзе завіслага на краі прорвы дрэва, якое сустракаецца пазней у перакладной «Гісторыі пра Варлаама і Іасафа» (Куцейна, 1637), згадванне змешчаных у творах Цыцэрона прыкладаў); у супадзенні аўтарскай канцэпцыі чалавечага шчасця з поглядамі антычнага філосафа, які разглядаў цноты як адзіную крыніцу чалавечага шчасця і лічыў, што маральны доўг і асабістая карысць знаходзяцца ў супярэчнасці, а таму заклікаў кіравацца закладзенай у чалавеку прыродай і імкнуцца да дасканаласці, якой адпавядаюць мудрасць, справядлівасць, мужнасць і ўмеркаванасць. Нарэшце, пры напісанні твора С. Кулакоўскі мог скарыстацца польскім перакладам кнігі «Пра абавязкі» ў выданні 1576 (Лоск) або 1583 г. (Вільня). На жаль, высокі мастацкі ўзровень, засведчаны С. Кулакоўскім

у «Веку чалавечым», не характэрны для наступных яго твораў, напісаных з пазіцыі рэлігійнага мараліста – «Нябесны воз», «Пра сапраўднае шчасце і дабраславенства», «Катамерынон Слуцкага княства», «Вежа Давіда». Тым не менш паэма «Век чалавечы» з’яўляецца выдатным узорам маральна-дыдактычнай паэзіі і мастацкім помнікам свайму аўтару.

Востры сацыяльны пафас вылучае сярод іншых твораў эпохі барока *філасофска-публіцыстычную* паэму Тамаша Яўлевіча (канец XVI ст. – пасля 1640-х) «*Лабірынт, або Забытаная дарога*» (1625). Народжаны і выхаваны ў беларускім Магілёве, вышэйшую адукацыю Т. Яўлевіч атрымаў у Кракаве, дзе і быў напісаны і выдадзены ў кракаўскай друкарні Францішка Цэзарыя яго адзіны з вядомых на сёння твор (унікальны асобнік «Лабірынту» захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве).

Кампазіцыйную аснову твора, галоўная тэма якога – роля навук і мастацтваў, адукацыі і выхавання ў жыцці грамадства, складае творчае спалучэнне вобразаў лірычнага героя і алегарызаванай Мудрасці, ад імя якіх вядзецца аповед. Скіраваўшы асноўны дыдактычна-маралістычны вектар на крытыку грамадскіх заганаў, аўтар, аднак, услед за крытыкай прапаноўвае і рэальныя шляхі паляпшэння сітуацыі: упарадкаванне грамадскіх стасункаў з улікам патрэб розных сацыяльных слаёў; перавага рацыянальнага над эмацыянальным; разлік на ўласныя сілы, а не боскую дапамогу; падвышэнне адукацыйнага і культурнага ўзроўню; суаднясенне асабістых патрэб з грамадскімі. Генетычна канцэпцыя Т. Яўлевіча звязана з барокавай ідэяй няўстойлівасці свету, паводле якой тое, што сёння мае чалавек, заўтра можа абярнуцца для яго поўнай процілегласцю (багацце – беднасцю, здароўе – хваробай, шчасце – бядой і г. д.), аднак аўтар выяўляе сябе ўстойлівым аптымістам, які бачыць шлях развіцця грамадства толькі ў станоўчым кірунку. Вялікая роля ў дасягненні такога грамадскага шчасця адводзіцца паэтам адукаваным магнатам, высілка якіх па развіцці навук і стварэнні новых адукацыйных асяродкаў ён ацэньвае вельмі высока. Выяўляючы сябе сапраўдным патрыётам Айчыны, Т. Яўлевіч заклікае славян ганарыцца ўласным гістарычным мінулым,

якое павінна служыць для іх яскравым прыкладам служэння народу і ахвяравання ўласнымі інтарэсамі на карысць грамадскага дабра.

Значным прадстаўніком дыдактычнай паэзіі ВКЛ у беларускі перыяд свайго жыцця быў Сімяон Полацкі (Самуіл Емяльянавіч (Гаўрылавіч?) Пятроўскі-Сітняновіч; 1629–1680), спадчына якога адначасова належыць беларускай і рускай літаратурам. Гэты ўраджэнец Беларусі ў маскоўскі перыяд свайго жыцця (1664–1680) засяродзіўся на духоўнай паэзіі, панегірычна-геральдычным вершаванні, характэрным для еўрапейскага барока, чым значна ўзбагаціў тагачасную расійскую паэзію. Беларускі перыяд жыцця асветніка (1629–1664) прадстаўлены ў асноўным творами дыдактычнага і маралізатарскага характару, напісанымі на змяшанай беларуска-царкоўнаславянскай і польскай мовах. Значная частка яго польскамоўных вершаў адносіцца да схаластычнай «вучонай паэзіі». Цяжка назваць з’яву або прадмет, якія б паэт абышоў сваёй увагай. Так, асобную тэматычную групу складаюць творы, прысвечаныя пытанням прыродазнаўства і астралогіі («*Новыя адкрыцці і вынаходствы*», «*Знакі сямі планет і іх уздзеянне*», «*Надыходзяць 12 месяцаў*» і інш.), колькасць якіх будзе павялічана з часам у «*Вертограде многоцветном*». Самастойны раздзел складаюць вершы філасофска-багаслоўскага зместу («*Малітва ва ўтрапенні*», «*Трыумф цярылівасці, у пекных вобразах паказаны*» і інш.), з якімі тэматычна звязаны творы маральна-этычнага гучання («*На гультая*», «*На п’яніцу*», «*На грэшніка*»), для якіх характэрна абстрагаванасць у трактаванні этычнага ідэалу. Непрыхаваным дыдактызмам вызначаюцца эпіграмы «*Карціна чалавечага жыцця*», дзе выкладзена схема падзелу жыцця на пяць шаснаццацігадовых цыклаў з практычнымі парадамі па кожным з іх, і «*Папярэдзвай на пачатку*», дзе заклік адказна паставіцца да выхавання і навучання дзяцей суправаджаецца адпаведнымі прыкладамі і параўнаннямі. Паэтычны стыль Сімяона Полацкага, аднак, у польскамоўных творах няроўны: так, вучнёўскія вершы «*4 эпохі свету*» і «*8 цудаў свету*» напісаны ў класіцыстычным духу, а вось «*Зменлівасць усіх спраў чалавечых*» – тыповы узор барокавага верша.

Пра вялікае паэтычнае майстэрства Сімяона Полацкага як сатырыка сведчаць не столькі невялікія жанравыя формы (кшталту верша-анекдота «*Цяжка ўсім дагадзіць*»), колькі дзве антышведскія палітычна-сатырычныя паэмы – «*Адчай шведскага караля*» і «*Шведскі кароль шукае сваіх афіцэраў*», у якіх закранаюцца падзеі I Паўночнай вайны (1655–1660): гэта своеасаблівыя сатырычныя ляманты шведскага караля Карла X Густава, які на кожны зварот пра дапамогу, скіраваны да афіцэраў уласнага войска або да саюзнікаў, атрымлівае адмоўны адказ, які ў лепшым выпадку прыходзіць з-за турэмных кратаў, а ў горшым – з таго свету. У беларускі перыяд творчасці былі напісаны таксама «*Віншаванне імені... Амфіногену Крыжановскаму*» і «*Стихи утешные к лицу единому*». У першым выпадку Сімяон Полацкі адрасую «віншаванне» добра знанай яму асобе – «вандроўнаму манаху» Амфінагену Крыжаноўскаму, які так апантана пагнаўся за славай свету, што забыўся пра свой святарскі абавязак. Для дасягнення камічнага эфекту аўтар звяртаецца да прыёму пералічэння, прыпісваючы свайму антыгерою неіснуючыя ганаровыя тытулы, якія той быццам бы атрымаў за свае заслугі – «архімандрыйт назарэйскі», «протасінгл галілейскі», «пробашч каралявецкі», «апостал нямецкі» і г. д. У «Стихах утешных...» аўтар з іроніяй звяртаецца да самога сябе, таму сатырычны пачатак у гэтым вершы выяўлены слабей. У цэлым творчыя дасягненні Сімяона Полацкага ў беларускі перыяд яго жыцця сведчаць пра вялікае паэтычнае майстэрства пісьменніка, пра яго дасведчанасць у многіх гуманітарных і дакладных навук, пра здольнасць не толькі рэагаваць на розныя падзеі ў жыцці грамадства, але і творча іх асэнсоўваць.

Паэтэсай не менш разнастайнай жанравай палітры выявіла сябе Францішка Уршуля Радзівіл (1705–1753), дачка кракаўскага ваяводы Януша Карыбута Вішнявецкага і Тэафілі з Ляшчынскіх. З бацькоўскага дому яна вынесла любоў да навукі, добрае веданне замежных моў. У дваццацігадовым узросце Францішка выйшла замуж за Міхала Казіміра Радзівіла «Рыбаньку» і пераехала ў Нясвіж. Княгіня Францішка шмат часу прысвячала асветніцкай дзейнасці, замаўляла з-за мяжы

навуковую і мастацкую літаратуру, старанна парадкавала кнігі радзівілаўскай бібліятэкі, сама займалася выхаваннем і адукацыяй сваіх дачок. Яе намаганнямі ў Нясвіжы быў створаны першы на беларускіх землях прыдворны тэатр. Першы вядомы паэтычны твор Ф. Радзівіл – ліст да мужа – датуецца 1725 г. У наступныя гады (да 1746) з’яўляліся пераважна прынагодныя вершы (эпіталамы, вершы на дабранач, на выезд князя Міхала на паляванне, лісты, віншаванні, эпіграмы), у якіх асноўная ўвагу канцэнтруецца не на знешніх, а на інтымных, пачуццёва-эмацыйных праявах здарэння. Папулярнасцю карысталіся захаваныя ў многіх копіях «Збавенныя перасцярогі дачцэ» (1732), якія цалкам адпавядалі густам тагачасных чытачоў і іх уяўленням пра маральныя асновы выхавання. У літаратуры ВКЛ Ф. У. Радзівіл першая звярнулася да жанру паэтычнага партрэта-мініяцюры, народжанага культурай французскіх салонаў: у 1733 г. з-пад яе пера з’яўляюцца 14 эпіграм, аб’яднаных у цыкл «Апісанне дам» – партрэты асоб, спатканых падчас гасцявання ў свекрыві. У 1746–1752 гг. паэтэса, выяўляючы свой драматургічны талент, стварае 16 перакладных і арыгінальных п’ес (выйшлі з друку асобнай кнігай у 1754 г.; у гэтым жа выданні змешчаны і 22 складзеныя ёй вершаваныя загадкі), якія цешыліся вялікай папулярнасцю ў глядача і стварылі ёй славу першай у Рэчы Паспалітай жанчыны-драматурга.

Яркай і неардынарнай творчай асобай выявіў сябе ў літаратуры яшчэ адзін прадстаўнік роду – **Удальрык Крыштаф Радзівіл** (1712–1770), генерал-лейтэнант войска ВКЛ, вядомы ў свой час гісторык і незаслужана забыты паэт. Як і А. Рымша ці М. Стрыйкоўскі ў свой час, У. Радзівіл спалучаў вайсковую службу з творчасцю. У 1749 г. ён камандаваў паходам супраць украінскіх гайдамакаў, які апісаў у «Дыярышы» (надрукаваны без пазначэння году і месца выдання), стварыў па-польску «Апісанне ўсіх нацый у Еўропе», агромністую «Універсальную гісторыю» (3648 старонак рукапісу, часткова надрукаваных у 1758 г.), напісаў «Вучоныя забавы ў вершах і прозе», «Апісанне клопатаў людзей усіх станаў» (Пачаеў, 1741), гісторыю роду Радзівілаў. Выявіў сябе У. Радзівіл і як таленавіты перакладчык твораў Сафокла, П. Карнэля, Ж. Расіна; спрабаваў увесці ў спек-

таклі прыдворных тэатраў беларускую мову. Сярод мноства створаных князем панегірыкаў, од і элегій вылучаецца цыкл «*Маральныя элегіі*», які змешчаны ў складзе калектыўнага зборніка «Збор рыфмаў» (1752) і складаецца з пяці твораў. Калі класічная элегія патрабавала строгага датрымання найперш версіфікацыйнага канона (спалучэння ў двувершы гекзаметра і пентаметра) і эмацыйнай адстароненасці аўтара ад прадмета выяўлення, то ў часы У. Радзівіла галоўная ўвага скіроўваецца на тэматыку і танальнасць верша, прычым асаблівая ўвага надаецца ступені эмацыйнага ўздзеяння на чытача, што збліжае элегію з традыцыйным для літаратуры ВКЛ жанрам ляманту (які М. К. Сарбеўскі яшчэ адносіць да элегіі). Гэтая жанравая неакрэсленасць элегіі прадастаўляе У. Радзівілу шырокае поле для кампазіцыйных эксперыментаў (ініцыяльная, фінальная або скразная лакалізацыя маральнай высновы; не паслядоўны, а хаатычны спосаб размяшчэння матэрыялу і г. д.), стылістычных пошукаў (спалучэнне ў адным творы стылістыкі пасланья, звароту, ляманту, інтымнага верша, казані і павучання). Да твораў парадаксальнай тэматыкі адносіцца верш «*Слова Нішто па сваёй сутнасці*» (надрукаваны ў выглядзе брашуркі без пазначэння года і месца выдання), у якім У. Радзівіл выявіў добрае веданне сафістыкі, філасофіі і дагматыкі.

* * *

З розных прычын у дадзеным выданні не прадстаўлены асобныя творы і пісьменнікі. Найперш маюцца на ўвазе такія лацінамоўныя паэты, жыццё і творчасць якіх была цесна звязана з Вялікім Княствам Літоўскім, як Мікалай Гусоўскі, Ян Радван, Саламон Рысінскі, Мацей Сарбеўскі і інш. Іх літаратурная спадчына, як і вялікая, на 7000 радкоў, польскамоўная паэма Г. Пельгрымоўскага «Пасольства Льва Сапегі да вялікага князя маскоўскага», будзе прадстаўлена ў асобных тамах серыі. Сказанае датычыць і прадстаўленай у дадзеным томе двума фрагментамі вершавана-празаічнай гісторыі ВКЛ «Пра пачаткі слаўнага народу літоўскага, рускага і жамойцкага» М. Стрыйкоўскага, якая была створана падчас яго вайсковай службы ў Слуцку і Віцебску.

* * *

Укладальнік выказвае шчырую падзяку Міністэрству культуры і нацыянальнай спадчыны Рэспублікі Польшча за магчымасць удзелу ў праграме «Gaude Polonia», у межах якой у 2009 г. была выканана значная частка перакладаў, а таксама каардынатару праграмы сп. Багуміле Бердыхоўскай (Bogumiła Berdychowska, Варшава) і праф. Лешаку Беднарчуку (Leszek Bednarczuk, Кракаў) за іх добразычлівасць і спрыянне ў маіх навуковых пошуках. Асаблівая ўдзячнасць доктару філалагічных навук, літаратуразнаўцу і драматургу Сяргею Валер'евічу Кавалёву (Люблін) за магчымасць карыстання шэрагам рарытэтных крыніц, што дазволіла шырока прадставіць паэзію ВКЛ у гэтым выданні.

Алесь Бразгуноў

ПРЫНЦЫПЫ ПЕРАДАЧЫ ТЭКСТАЎ

Тэксты помнікаў падаюцца па арыгіналах, фатакопіях або найбольш аўтарытэтных навуковых выданнях рукапісаў і старадрукаў.

Творы, напісаныя на старабеларускай мове (акрамя «Ляманту на смерць Лявонція Карповіча»), прадстаўлены толькі ў арыгінале, польскамоўныя – у арыгінале і ў перакладзе на сучасную беларускую мову.

За выключэннем твораў М. Стрыйкоўскага, астатнія помнікі прадстаўлены ў поўным аб'ёме.

Пры перадачы тэкстаў асобныя літары старабеларускага алфавіта (ω, ѡ, ѣ, ѓ, ѣ, ѵ, џ, ѣ, љ, ѣ) замяняюцца на фанетычныя адпаведнікі сучаснага алфавіта. Літара г захоўваецца.

Ь (er) перадаецца толькі ў сярэдзіне і на канцы слова ў выпадках, калі ён можа ўтвараць склад, напр.: *о томъ* → *о тому*.

Кропкі над літарамі і надрадкавыя знакі (^ ~ ~ " ' ~ ~ ~) не ўзнаўляюцца.

У [] змяшчаюцца прапушчаныя літары, словы або іх часткі.

Тытлы раскрываюцца і ўстаўляюцца ў радок без спецыяльных агаворак.

Вынасныя надрадкавыя літары ўстаўляюцца ў радок без выдзялення.

Знакі прыпынку расстаўлены ў адпаведнасці з правіламі пунктуацыі сучаснай беларускай мовы.

Запісы на палях рукапісаў і старадрукаў падаюцца ў канцы тэксту з прывязкай да пэўных вершаў (напр.: в. 298).

Пры перадачы старапольскіх тэкстаў правапіс, як правіла, набліжаецца да нормаў сучаснай польскай арфаграфіі: 1) *cz* па-сядоўна замяняецца *cz*, напр.: *czuj* – *czyj*; 2) *sz* на *sz*, напр.: *lepŝy* –

lepsy; у на пачатку слова і ў пазіцыі пасля галоснай на *j*: *moj* – *toj*; 2) спалучэнне *ss* замяняецца на *s*, напр.: *lass* – *las*; *ł* на *l*, напр.: *bially* – *biały*; 3) літара *ó*, як нехарактэрная для старапольскай арфаграфіі, у тых нешматлікіх выпадках, калі яна сустракаецца ў помніках, паслядоўна заменена на *o* без агаворак; 4) літары *a* і *e*, калі яны яўна абазначаюць насавыя гукі, перадаюцца праз *ą* і *ę* адпаведна без агаворак; 5) напісанне зваротнай часціцы *się*, якая выступае ў тэкстах у формах *się* і *się*, уніфікуецца (*się*).

Неабходныя для разумення тэксту гістарычныя, культуралагічныя і моўна-літаратурныя рэаліі падаюцца ў каментарыі.

У каментаванні выкарыстаны як матэрыялы розных энцыклапедый, зборнікаў, слоўнікаў, навуковых і навукова-папулярных публікацый помнікаў, так і асабістыя напрацоўкі ўкладальніка.

Пераклады максімальна набліжаны да арыгінальных твораў. Аднак, з улікам мастацкай прыроды вершаванага тэксту, не з'яўляюцца ім тоеснымі.

ПЕСНЬ О ВЕЛЕБНОЙ ДЕВИЦИ ПАННЕ МАРИИ (БАГАРОДЗИЦА)

Богародицо, Девице,
Богославена Мария,
У твекго Сына-Кгосподина,
Матко зволена Мария,
Зычи ж нам, спусти ж нам, *кириялейзон*.

Твекго Сына Крестителя,
Збавителя услыш кглосы,
Напелни ж мысли чловече.
Слыш молитвы, якже мы просимы:
Дай на свете збожрый пребыт,
По животе райский побыт, *кири[я]лейзон*.

Народился нас для Сын Божий,
В то верай, чловече кождый,
Иж Пан Бог прес свой труд
От[ь]ял д[ь]яблу строжа,
Придал нам здровя вечного,
Старосту зковал пекельнекго,
Смерть под[ь]ял,
Спомянул чловека первекго.
Енже труды терпял за неверне,
Ещо ж был не престал за смерне,
Алиж сам Бог з мартвых встал.

Адаме, ты Божи кметю,
Ты седиш в Бога вечне,
Доместь нас, своих дети,
Дай нам Бога видети.

В радости, в милости
Доместь нас, своих дети,
Где кролюю[т] аггели.
Там радость, там милость,
Там виденье Творца,
Анкгельского столъца,
Там ся нам зъявило
Дьябле потопенье.

Ни сребром, ни злотом
Нас дьяблу откупил –
Своя моцью заступил.
Тебе для, чловече, дал Бог
Преклоти себе бок,
Ранце нозе обе кров святу свою
Прелял на збавенье тебе.

Верай в то, чловече,
Иж Езус Крестус правы
Терпял за нас раны,
Свою святу крив прелял
За нас, хрестьяны.

О души, о грешней
Пан Бог печу есть мял,
От д[ь]яблов ю отимал,
Где ж то сам кролюе,
Там е себе примуе.

Юж нам час-година грехов ся каяти,
Пану Богу честь-хвалу дати,
Зо вшисткими силами
Езу Криста миловати.

Мария Девицо,
Грешным втешнице,
Дай нам в небе видети
Свекго Сына лице.

Мария, матко Божия,
Проси ж Сына свекго,
Абы нас доместил
Кролевства небескего.

О вшитцы святы, просте,
Нас, грешных, споможте,
Быхом з вами были¹,
Езу Криста хвалили.

Енже нас доместил,
Езу Кресте милый,
Быхом с тобою были,
Где ж ся нам радуют
Вшитки святы силы.

Амен, амен, амен, амен, амен,
Амен, амен, тако, Боже, дай,
Быхом пошли вшитки в рай,
Где кролюють аггели. *Амен.*²

ВЕРШЫ І ЭПІКГРАМЫ XVI - XVII СТАГОДДЗЯЎ

Са слова шлях пачаўся праз стагоддзі,
Ад слова дух на сэрцы запалаў
І даў жыццё, успесціў зерне веры.
Каб гэты дух намарна не прапаў,
Каб думка паплыла, як весняе разводдзе,
Даверся немаце пажоўклае паперы.

Алесь Дзітрых

ФРАНЦІШАК СКАРЫНА

(каля 1490, Полацк – пасля 1551, Прага?)

З ПРАДМОВЫ ДА «ПСАЛТЫРА»

I

Псалом ест щит против бесовским
нощным мечтанием и страхом,
покой денным суетам и роботам,
защититель младых и радость,
старым потеха и песня,
женам набожьная молитва и покраса,
детем малым початок
всякое доброе науки,
дорослым помножение
в науце, мужем мощное утверждение.

II

Псалом ест всея церькви единый глас,
свята украшаеть.
Псалом всякую противность,
еже ест Бога ради, усмиряеть.
Псалом жестокое сердце мякчить
и слезы с него, яко бы со источника, изводитьь.
Псалом ест ангельская песнь,
духовный темьян,
вкупе тело пением веселить,
а душу учить.

НАДПІС ДА КНІГІ «ЮЎ»

Богу в Троици единому
ко чти и ко славе,
Матери его Пречистой
Марии к похвале,

всем небесным силам
и святым его к веселию,
людem посполитым
к добромy научению.

З ПРАДМОВЫ ДА КНИГІ «ВЫХАД»

- Первос: Веруй в Бога единаго!
Второс: А не бери надармо имени его!
Третес: Помни дни светые святити!
Четвертос: Отца и матку чтити!
Пятос: Не забивай ни едина!
Шестос: И не делай греху блудна!
Седмос: Не вкради что дружнего!
Осмос: А не давай свидетельства лживаго!
Девятос: Не пожедай жены ближнего!
Десятос: Ни имения или речи его!

З ПРАДМОВЫ ДА КНИГІ «ЮДЗИФ»

Понеже от прирожения звери,
ходящие в пустыни, знают ямы своя;
птици, летающие по въздуху,
ведають гнезда своя;
рибы, плавающие по морю
и в реках, чуют виры своя;
пчелы и тым подобная боронять ульев своих, —
такo ж и люди, игде зродилися
и ускормлены суть по Бозе,
к тому месту великую ласку имають.¹

AUTOR NIEZNANY

[EPIGRAMMA DO BIBLIJ BRZESKIEJ Z ROKU 1563]

Ktorem kształtem kapłani ludu Izraelskiego
 Gdy się kolwiek schodzić mieli do zboru świętego
 Na obchod świąt wroczystych na trąbach trąbili,
 By się k nabożeństwu wszyscy tym chutniej śpieszyli,
⁵ Takowym teraz Trzy Trąby Książęcia zacnego
 Mikołaja Radziwiła Księżstwa Litewskiego
 Trąbią wszytki ludzi języka Słoweńskiego,
 Aby się chutniej śpieszyli do słowa Bożego,
 Ktore tu mają pisane od Prorokow dawnych
¹⁰ Sprawą Ducha Świętego i Apostołów sławnych,
 By jako z żywego źródła wszyscy ztąd czyrpali,
 A studnie falesznych nauk ludzkich zaniechali.
 Słusza tedy wdzięcznie przyjąć przedsięwzięcie jego,
 Gdyż to czyni przykładem Jozjasza świętego,
¹⁵ Ktory znalezione księgi Zakonu Bożego
 W Kościele Salomonowym dla ludu swojego
 Podał, by ich wszyscy wobec z pilnością słuchali,
 A tym się sposobem w służbie Bożej sprawowali.
 Na co że się poddać nie chce Jerycho przeklęte,
²⁰ Gdy ty będą dłużej trąbić głośno Trąby święte,
 Obalą się za pomocą PAŃSKĄ mury jego.
 A ztąd wieczna sława będzie i Książęcia tego,
 O którym każdy pobożny za jego staranie
 Będzie mówił: „Miej go w łasce swojej, Wieczny Panie!»²

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

[ЭПІКГРАМА ДА БЕРАСЦЕЙСКАЙ БІБЛІІ 1563 ГОДА³]

Як людзей ізраэльскіх іхнія капланы
 Пры патрэбе збіралі у святыя храмы
 На ўрачыстае свята, – у сурмы трублілі
 (Каб, пакінуўшы справы, да царквы спяшылі),
⁵ Так цяпер Радзівіла трубы⁴ заклікаюць
 І па Княстве далёка голас разліваюць –
 Трубяць мовы славянскай носьбітам сурова
 Паспяшацца з ахвотай да Божага Слова,
 Справай Духа Святога праз прарокаў даўніх
¹⁰ І апосталаў людзям дадзенага слаўных,
 Каб, нібыта з крыніцы, стуль усе чарпалі,
 А фальшывай навукі студні занядбалі.
 Варта ўдзячна прыняць нам тое пачынанне,
 Тут з Іосіяй⁵ будзе слушным параўнанне:
¹⁵ Адшуканыя кнігі Божага Закона
 Даў ён людзям, паклаўшы ў храме Саламона⁶,
 Каб усе тое слова, слухаўшы, спазналі
 Ды належна і ў службе Богу шчыравалі.
 Хоць не хоча паддацца Ерыхон⁷ пракляты,
²⁰ Як трубіцьмуць святыя сурмы больш заўзята –
 Рухнуць горада сцены з БОЖАЙ дапамогай,
 З вечнай славай для князя, шчодрасці якога
 Будзе кожны пабожны ўдзячны, за старанне
 Скажа: «Ласку да князя мей, наш Вечны Пане»!

ANDRZEJ WOLAN

(po 1530, Polska – 6.I.1610)

DO POLAKOW I DO LITWY

Proźnoby to kto ganił, że waszy przodkowie
 Wiele myśląc i to w swej rozbierali głowie,
 Aby na wieki państwa swoje zjednoczyli
 A braterską miłością w jedno się łączyli,
⁵ Gdyż się za zgodą wszystko mnoży tu na świecie,
 Gdzie zgody nie masz tam się wszystko dziwnie plecie,
 A tak wprzod jedną chcieli mieć nad sobą głowę,
 Aby tym prędszą mieli ku dobremu znowę,
 Bowiem gdzie jedna głowa wszystkie członki rządzi,
¹⁰ Tam jeden od drugiego pewnie już nie błądzi,
 Lecz do wszystkiego spólnie sobie pomagają,
 Żywąc w miłości, sobie nic nie urągają,
 Bo jeden o drugim to dzierży, co przystoi,
 A zelżenia żadnego nigdy [się] nie boi.
¹⁵ Więc rowny z rownym zawżdy nadobnie się zgodzi,
 A dobry z dobrym zawsze rad też spólnie chodzi.
 Lecz gdy jeden wylata a drugiego depce
 I mowi, iż to łotr, chocia też i szepce,
 Tam między takimi już trudna bywa zgoda
²⁰ A nie może nic urość, jedno zła przygoda.
 Tu obaczcie, jeśliż i wam to nie szkodzi,
 Iż wam do spólnej zgody jeszcze nie przychodzi,
 Że tak jeden przed drugim buja, chce mieć gorę,
 Więc temu ogon a sam całą bierze skorę,
²⁵ Sam się słowy zdoobi, sam swoją rzecz farbuje,
 A tego kędy może, wszędzie podskubuje.
 Wiedzie Polak z niewolą hańbę na Litwina
 A za cnego matki swej niechce go mieć syna,

АНДРЭЙ ВОЛАН

(пасля 1530, Польшча – 6.I.1610)

ДА ПАЛЯКАЎ І ДА ЛІЦВІНАЎ

Вашых продкаў не варта ганьбіць нараканнем,
 Што здумелі галовы доўгім разважаннем,
 Як навекі ў дзяржаве ім адной злучыцца
 І ўзаемна са згодай братняю любіцца, –
⁵ Бо з той згоды прыбытак множыцца па свеце,
 Дзе нязгода, там беды ездзяць у карэце, –
 І таму пажадалі аднаго мець пана,
 Каб пра еднасці справу рупіцца аддана
 З галавой, часткі цела правяцца якою:
¹⁰ Не матляюцца, добра ладзяць між сабою
 Ды супольныя справы разам пачынаюць,
 Жывучы браталюбна, больш не наракаюць,
 Бо адзін да другога ставіцца з пашанай,
 Не баіцца, што сплоціць праўдаю падманнай.
¹⁵ Роўны з роўным змірыцца здолее заўсёды,
 Добры з добрым таксама не мінае згоды.
 Хтосьці раптам зазнаўся і кагосьці гнюсіць,
 Гультаём абзывае, хоць пры гэтым хлусіць, –
 Між такімі ніколі не паўстане згоды
²⁰ І ўзрастуць пуштацветам ліхасці прыгоды.
 То чытайце, паколькі тое не зашкодзіць
 Вам таксама, – між вамі згода не прыходзіць,
 Пыхай хочаце ўзвысіць вашыя натуры:
 Брату – хвост, а самому мала цэлай скуры;
²⁵ Сам у словах квяцістых будзе расцякацца,
 А не ўпусціць нагоды з брата пасмяцца.
 Ганьбу поляк з няволяй цягне да ліцвіна –
 Маці ўласнай не бачыць роўнага з ім сына,

Pisze o nim *Quincunxy* i dziwne wymysły,
 30 Ktore tak z płoczej głowy nierozmyślnie wyszły.
 Więc to droga do zgody i spolnej miłości,
 Gdyż takie wam panują gniewy i zazdrości?
 Ale próżno bych winę tę na wszystkie składał,
 Gdyż jeden tak sromotnie swym językiem władał,
 35 Gdyż go snadź i wy sami tam za plotkę macie
 A swych się też tytułów często nasłuchacie,
 Ktore więc ten wasz pisarz pięknie wam przydaje,
 Gdy go pioro unosi a tak się rozbaje.
 Aleć mu z Litwy słuszną tu odpowiedź dano,
 40 Aby tym snadniej, jaka to plotka, poznano.
 Pozna, że sylogizmy w Litwie rozumieją
 I z błazna, gdy męduje, dobre się naśmieją;
 Obaczy, jaki ma błąd w swych propozycjach
 A za tym znakomity fałsz i w konkluzjach,
 45 Bo tu prawdziwiej, co jest wolność wystawiono
 A ją własnościami jej pięknie ozdobiono.
 Ktora, Boże daj, aby wam zasmakowała,
 Żeby swa wola miasto niej [nie] panowała
 Bo się ta pod tytułem jej do tych miast kryła
 50 A prawie z rozpustności jako pieś utyla.
 Trzeba by ją na wodzy a w mierze postawić,
 Chcecieli państwa wcale potomstwu zostawić.
 Boć rozpusta krolestwa wszystkie potraciła,
 Wszak wyliczać nie trzeba, jest przykładów siła.
 55 Strzeżcie się!⁸

Піша *Quincix'a*⁹ глупствы пра яго ды змыслы,
30 Што з бязглуздага клёку неабдуманна выйшлі.
Гэта – шлях да ўзаемнай згоды і любові,
Як вісіць па-над намі пышны лыч няволі?
Вінаваціць агулам вас ніхто не хоча,
Бо адзін так ганебна языком варочаў,
35 Хто праз плёткі галовы шмат каму займае,
Бо чыны вашы часта ён пералічае,
Той ваш пісар; і часам шмат у чым ён схлусіць,
Як пяро плесці байкі зноў яго прымусіць.
Дачакаўся з Літвы ён слушнага адказу,
40 І цяпер сябе ў плётцы пазнае адразу:
У Літве сілагізмы добра разумеюць,
З блазна, што мудрагеліць, пасмяяцца ўмеюць;
Хай пабачыць памылкі ў собскіх прапановах,
А затым непаўторнасць фальшу, што ў высновах;
45 Больш падобна, што волю тут на ўвазе маюць
Ды яе кожнай цнотай пекна аздабляюць.
Дай жа Божа, каб воля вас упадабала
Ды сваволя над ёю ўжо не панавала,
Бо яна пад абліччам існавала волі,
50 Як кабыла, тлусцела ад распуснай долі;
Варта гэткай на храпу лейчыну накінуць,
Калі хочам дзяржаву ўнукам мы пакінуць,
Бо распуста ўсе царствы ў свеце сплюндравала;
Пералічваць няварта, прыкладаў нямала.
55 Асцерагайцеся!

ANDRZEJ RYMSZA

(do 1550, Pieńczyn, Nowogrodzkie – po 1599,
Dziewieniszki?)

**HERBY STAROŻYTNE
WIELKIEGO, ZACNEGO I WIELCE SŁAWNEGO DOMU
ICH MOŚCI KSIĄŻĄT OSTROSKICH**

Ktoby się chciał przypatrzeć herbom starodawnym,
Ktore są w tym Ostroskim domu dawno sławnym,
Wiem, że się zadziwujesz i rzeczesz sam w sobie:
Nie darmo takie herby mają k swej ozdobie,
⁵ Znać to że z Książąt poszły oto te Książęta
A sława ich po wszystkim świecie z wieków wzięta.

A[ndrzej] R[ymsza] L[itwin]¹⁰

АНДРЭЙ РЫМША

(да 1550, Пянчын, Наваградчына – пасля 1599,
Дзевянішкі?)

СТАРАДАЎНІ ГЕРБ
ВЯЛІКАГА, ЦУДОЎНАГА І СЛАВУТАГА РОДУ
ІХ МОСЦІ КНЯЗЁЎ АСТРОЖСКІХ¹¹

Хто ні глянь на выяву гербаў старадаўніх,
Што адвеку ў Астрожскіх доме княжым слаўным,
Знаю, здзіўлены будзеш, стаўшы ў задуменні:
Нездарма гербы ў гэткім маюць аздабленні;
⁵ Ад князёў той род княжы вёўся, сын па сыне,
Слава іхняя ў свеце спракавецця слыне.

А[ндрэй] Р[ымша] Л[ітвін]

КОТОРОГО СЯ МЕСЯЦА ШТО ЗА СТАРЫХ ВЕКОВ
ДЕЕЛО КОРОТКОЕ ОПИСАНИЕ

Месяца сентебра, по-гебрейску елюль, просто вресень.

Двадцать четвертого дня месяца сеньтебра
дороблен Еросолим, сталася реч добра.

Месяца октовриа, по-гебрейску тышри, просто паздерник.

5 Арха з Ноим на горе станула на суши,
другни потоп не будет, так нам Писмо туши.

Октовриа 17 дня.

Месяца ноемвриа, по-гебрейску маргеусам, просто грудень.

10 Жидом свято уставил тут царь Еровоам,
мы о свои не дбаем, не велми жь добро нам.

Ноемвриа 15 дня.

Месяца декавриа, по-гебрейску хашлеу, просто просинец.

В том месяцы Исус Христос народился нам,
не хто иный, тот избавил души наши сам.

15 Декавриа 25 дня.

Месяца генуара, по-гебрейску тебет, просто стычень.

Чужоземьские мудрьцы Христа привитали,
злато, ладан и миру, яко Пану, дали.

Генуара 6 дня.

20 Месяца февраля, по-гебрейску себат, просто лютый.

Смотри, якь то голубка Ноаху служила,
мы о Бога не дбаем, толко б злость плужила.

Февраля 18 дня.

Месяца марта, по-гебрейску адар, просто марец.

25 Въ том месяцы Господа жиды крижовали,
собе лихо, нам добро тым паном зъеднали.

Марта 25 дня.

Месяца априля, по-гебрейску нисан, просто кветень.

30 Жидове сухо прошли Чирвоное море,
кормил их Бог на пуши, не было им горе.

Априля 14 дня.

Месяца мая, по-гебрейску ияр, просто май.

Ной арху готует Божим повелением,
абы в потоп не згнуул з своим поколеньем.

35 Мая 10 дня.

Месяца июня, по-гебрейску сыван, просто чырвец.

Ужо воды вьсих топят. Ноах вь корабль вошол,
знать, иж Богу кланялься, прото ласку знашол.

Июня 27 дня.

⁴⁰ Месяца июля, по-гебрейску тамус, просто липец.

Моисий побил таблицы зь приказаньем Божим,
а мы грешим што часок, ни ся страхом трвожим.

Июля 17 дня.

Месяца августа, по-гебрейску аов либо ав, просто серпень.

⁴⁵ В том то месяцы Аарон умер, Божий ерей,
того себе на приклад ты, попе, завжды мей.

Августа 1 дня.

Друковано 5 дня мая, року 1581, вь Острозе.
Писанье Андрея Рымши¹²

НА ГЕРЬ ЯСНЕВЕЛЬМОЖНОГО ПАНА,
ПАНА ОСТАФЕЯ ВОЛОВИЧА¹³,
ПАНА ВИЛЕНСКОГО И ПРОЧИХ

Што две стрелы, што врубы, што лелен значат[ь],
То вси люди мудрые вельми горазд бачать,
Которых зацный тот дом за герб уживаешь,
Верь мне, иж там Господу цнота свою маешь.

А[ндрей] Р[ымша]¹⁴

НА ПРЕСЛАВНЫЕ А СТАРОВЕЧНЫЕ КЛЕЙНОТЫ,
ИЛИ ГЕРБЫ, ЯСНЕВЕЛЬМОЖНОГО ПАНА,
ПАНА ЛВА САПЕГИ¹⁵, ПОДКАНЦЛЕРЕГО
ВЕЛИКОГО КНЯЗЬСТВА ЛИТОВЬСКОГО,
СЛОНИМСКОГО, МЯДЕЛСКОГО, МАРКОВСКОГО
И ПРОЧИХ СТАРОСТЫ, ЕПИКГРАММА

Вьсе можем своим оком лацно обачити,
Дольжыню и шырокость шнуром позначити,
И чоловека можем познати по твары,
Если в себе не маешь лишнее привары.

- 5 Але где цнота собе обрала оселость,
Тамъ роетроп есть до всего и мужьская смелость,
Которая зацные завжды дома буди
И клейноты розьдаеть – тыми слынуть люди.
Бо такие николи з света не изьходеть,
- 10 Але один по другом в веки славу плодеть.
Хочеш же ся присмотреть гербом праве значным,
Зараз можеш познати, иж суть в дому зацным
Зьдавна славных Сапегов. Тые з предков своих
Заквитывали в цнотах, знать во лилиях троих,
- 15 При которих з оружьем коньный воин стоить
Знаком того, иж ся з них ни один не боить
Служить своим сподарем ку каждой потребе,
Не литуючи скарбов, ни самого себе.
К тому видиш, як в локоть пострелена рука,
- 20 Видиш, иж въскрозь из туга з пострелного лука.
Такий пострел никого дома не потькаеть,
Одно хто поганьские польки розрываеть.
В тых же герьбех посредку есть стрела з крестами
Двема, а третий блиско осажоном лунами.
- 25 Тые знаком, иж они болш для хрестиянства
Клали здорове свое, не смотречы паньства.
Смотри ж вышей! Узриш там над гельмом коруну,
Которая даеть знать, иж там Бог фортуну
И цноту з сильным мужьством сполне коронует,
- 30 Чого у них ани моль, ни ржа не попусует.
Живете ж, Сапегове вси, в многие лета,
Ваша слава слыт будеть, покуль станеть света!
Подавайте ж потомьком, што маете з предьков,
Вед же и ваших цных справ вьвесь свет полон светьков!

Аньдрей Рымьша¹⁶

НА ГЕРБЫ ЯСНЕВЕЛЬМОЖНОГО ПАНА,
ПАНА ТЕОДОРА СКУМИНА¹⁷,
ВОЕВОДЫ НОВГОРОДСКОГО, ЕПИКГРАММА

Не простым людем гербы з неба посылают,
Яковый Скуминове в своим дому мают.
Як звезда над луною хорошо ся блищить,
А светла месечного бынамне не нищыть,
5 Так обое светятся, ровъно окром хмары,
Як слава у Скуминов маеть свои дары.
Бо чим далей, тым ясней в славу ся подносять,
Урадами зацными под небо выносять.
Мог бы вьместо месеца сонцо там отдати
10 И вьсе небо з знаменми до него придати,
Бо так тот дом Скуминов в Литве ясне слынетъ
И будет завъжды слынуть, поки свет не минеть.
Смотри ж, як реки текут, а все три зьгодливе!
Вер, иж было где смотреть, а непохлебливе,
15 Бо не по одной реце плавал из делами,
Служечы господару розумом, силами
Не чужому – своему, и Отчызне милой,
Трафлаючи недруга по шыи отылой.
Тот герб здавна в его дом з матки назначоно,
20 Бо такие приметы у нем обачоно,
Иж водные послуги мел отправовати,
Тым ся господарови и вьсим подобати.
К тому еще два гербы видиш быть на сподє:
Тых достали предкове его, на свободе
25 Будучи, а цнотю оных доставали,
Веру з мужством Отчызне своей заховали.
Вер ми, гербов не дають в дому сидящому,
Але з татарми в полю часто гулящому
Не з голою рукою – з шаблею острою,
30 Завжды будучы готов до смертного бою.
Жыви ж з тыми гербами, ты, зацный Скумине,
А буяй в своей славе навеки и ныне!

BIENIASZ BUDNY

(druga połowa XVI w., Łosk? –
pierwsza połowa XVII w.)

**AUTOR PRZEKŁADANIA TYCH KSIĄŻEK
DO SARMACJI**

Jeśli mi *Pierides* były życzliwymi,
Jeśli moj przyzdobiły umysł dary swymi,
Jeśli na mię z jasnego zstąpił Helikonu
Promień nauk, lub radniej z niebieskiego Tronu:
⁵ Tobie miła Ojczyzno tym chcę służyć, tobie
Niech to będzie, i ja sam, ku trwałej ozdobie.
I teraz ci prowadzę z *Latium*, sławnego
Cicerona, polskiemu słowy mowiącego
O dojrzałej starości, która bywa Rzeczy
¹⁰ Pospolitej filarem, mając rząd na pieczy.
Ktoremu ty pokaż swój wyrok, proszę, łaskawy,
I mnie chętnie uczyni, do większej zabawy,
Bo dowcip zawsze chęcią ludzką rozniecony,
A niechęcią zaś, tenże bywa zagaszony.¹⁹

БЕНЯШ БУДНЫ

(другая палова XVI ст., Лоск? –
першая палова XVII ст.)

АЎТАР ПЕРАКЛАДУ ГЭТЫХ КНІГ ДА САРМАТЫІ

Раз мяне Піэрыды²⁰ самі палюбілі,
 Раз мой розум дарамі шчодро надзялілі,
 Раз спусціўся з вяршыняў светлых Гелікону²¹
 Промень ведаў (дакладней, з нябеснага Трону) –
⁵ Для цябе ўсё, Айчына, хай маім служэннем
 Гэта стане, табе ж я буду аздабленнем.
 Вось прыводжу праз кніжку з Лацыё²² самога
 Цыцэрона, па-польску прачытай з якога
 Пра шануюную старасць²³ – Паспалітай Рэчы
¹⁰ Служыць старасць апорай моцнаю, дарэчы.
 Твой прысуд гэтай кніжцы будзе хай ласкавы –
 Тым мяне падахвоціш да большай забавы,
 Бо людское хаценне досціп распаляе,
 Нехаценне ж умомант полымя збівае.

ЛЯВОН МАМОНІЧ

(Вільня? – пасля 1625, Вільня?)

НА ГЕРБ ЗАЦНОГО ДОМУ ЕГО МИЛОСТИ
ПАНА ЛУКАША ИВАНОВИЧА МАМОНИЧА²⁴,
СТАРОСТЫ ДИСНЕНЬСКОГО И СКАРБНОГО
ВЕЛИКОГО КНЯЗСТВА ЛИТОВЪСКОГО И ПРОЧАЯ

Никое ино добро не величить тако
Мужа, благородству подобящаяся всяко.
Срам убо малитися в них же побеждати.
Срамнее ж побеждати, в них же ся малити.
5 Ниже в похвалении ест ино любезнее,
Яко же егда имать что рещи, полезнее,
Не преподобно убо о благих молчати,
Яко же и не таяжде воспоминати.
Стрела убо воздух пререзуе высоко,
10 Туголучно испущена летит широко.
Крест же паче сея небеси ся касает,
Сего носяй светлее паче всех бывает.
Ты же ми богомысльне зрирай на обое:
Велико бо едино, много паче двое.
15 Силно пачествовати мертвена человека
Добродетелми – сокровища оного века.²⁵

НА ГЕРБ ЕГО МИЛОСТА
ПАНА СИМЕОНА ВОЙНЫ²⁶

Яко досыт значне трубы нам оповедают,
Время брани и время победы людие знают.
Паче же троегласно и троеполчьно рядимо,
Послушно строителю, воистину непобедимо!
5 Происходища же троеречна быстро текущи
Не тры ест кормьчых, но единого имуши.
Что плаванис? Разве бо преподобие всяко
В дому твоём? Дары дает Бог не всим одинако.
Пентекерас называют «пять рог». Ясна бывает
10 Над иншие звезды, – ясност болшую в себе мает.
Лелива, вонно носяще, бела и красна зрачна –

В дому том благо, де, изобилна людем ест значна.
 Что ж паче мысленныя трубы, мысленныя реки,
 В православии цветуще, не оскудеют навеки.²⁷

НА ГЕРБ ЯСНЕВЕЛЬМОЖНОГО ПАНА,
 ЕГО МИЛОСТИ ПАНА ЛЕОНА САПЕГИ,
 КАНЪЦЛЕРА НАЙВЫШЪШОГО ВЕЛИКОГО
 КНЯЗЬСТВА ЛИТОВСКОГО, ПЕРЪНАВЪСКОГО,
 МОГИЛЕВЪСКОГО И ПРОЧЫХ СТАРОСТЫ

Кгды в вышних набоженство станах местце мает
 И рыцерьская мужность к ней ся прилучает,
 Где ростропность в порадах, справедливость в судех,
 Где статечность во всяких для Отчизны трудех,
 5 Там Бог благословляет, там слава значная,
 В тым доме заставаает на веки тръвалая.
 Тые все в тебе цноты видим знамените,
 Которыми тя Пан Бог надарыл обфите.
 Презацный сенаторе! Знат из веков давных
 10 Тые ж ся найдовали и в продках твоих славных,
 Што з гербов познаваем: крыж – знак побожности,
 Рука з сильным пострелом знаком ест мужно[сти],
 Три лелие розных цнот образ указуют,
 Которые до неба простый путь справуют.
 15 И у людей еднают славу безъсмертную,
 Век веком на потомъстве пребывающу[ю].²⁸

ЕПИКГРАММА
 [НА ГЕРБ ЛЕОНА САПЕГИ]

Смотры, якъ крыны, ездец и стрела з рукою
 Звезалися, стрела с крестом, крест теж з луною.
 Тыи суть зобранья цнот, великий Леоне,
 Которыми предков ушляхътили кролеве.
 5 Умысл маеш въспанялы громить еретики,
 Которым теж плениш все церкви противники.
 Вера, меч креста держачи, цвите тобою,
 Бо естесь зъ супостатами готов до бою.
 Жий во все лета, по смерти што ест дознаеш,
 10 Же милуеш Бога и веру помнажаеш.²⁹

**KRZYSZTOF FILALET
(MARCIN BRONIEWSKI)**

(1564/1565–1624)

XIĄŻKA DO MINAJĄCYCH MOWI

Co o świeżych nowinach radzi się pytacie,
Nowinę ze mnie mając, czemu mię mijacie?
Nowina greckiej wiary ludziom na zadania
Rzymianom odpowiadać. Poki zachowania
5 I obrzędy, i wiarę niewzruszoną mieli,
Poty na szkrypt wszelki, choć urażny, milczeli.
Teraz, że ich tykają we wszystko winując,
A i pismem i mocą na starą szturmując
Wiarę, radzi nie radzi ot się ozywają
10 Przez mię, a na potwarzy krotki respons dają.
Kupuj, bracie, czytaj, sądz, a są li winnymi,
Powiedz, do kajania się najdziesz je chętnymi.
Uznasz li, sprawę dają, że słuszną o sobie,
Przychylności, pomocy są pewni po tobie.

**ХРЫСТАФОР ФІЛАЛЕТ
(МАРЦІН БРАНЕЎСКІ)**

(1564/1565–1624)

КНИЖКА ДО МИНАЮЧИХ МОВИТ

Почто новых вещей ведети желаете,
 Нову вещь, мене имея, презираете,
 Ответ к римлянном православных содержаще,
 Иже егда прежде веру целу имяще
 5 И неуничиженны отець преданиа,
 Все бяху тогда желающе молчанна.
 Ныне, егда повинных въ всех сътворяют,
 Писанием же и властью попирают
 Веру, и не хотя по нужди глаголати,
 10 Мною на клеветы въкратце отвещати.
 Купи, читай, рассуждай, брате и тщателю,
 Повинни ли, повежд, се къ благодателю?
 Превышнему с покаанием възвратятся,
 Узриши ли, яко неповинни явятся?
 15 Желателнаго преклонения по тебе
 И любовныя же помощи чают себе.³⁰

ЛАЎРЭНЦІЙ ЗІЗАНІЙ
(ТУСТАНОЎСКІ)

(1550–1560-я гг. XVI ст. – каля 1634)

Прожьно ты ся кусиш писмо умети,
Которий не хоч мене розумети.³¹

ЕПИГРАММА НА ГРАММАТИКУ

Грамматика писма всех научает,
Чтырма частми латве уразумляет:
Орфографию и просодиею,
Синтаксисом и етиймологиею.
5 А предреченьное ей опатство
Подает певное искусство.
Котории прагнуть быти досконали,
В писме и в словах абы не партали.
Але изъвѣстно все познавали
10 И, чого ся учать, абы добре знали.
Ключем бо ест, отворяючи всем ум
Къ познанию въ преправый разум.
По которой власне, як по вьсходе, пойдет
Каждый, если хочет, всех наук дойдет.³²

СТИХИ КЪ МЛАДЕНЦЕМ,
ВЪВЪДЯЩИИ ИХ НА ДЕЛО

Уже всякъ тшатися в граматиче да начинает,
Буйства же древняго дебелости же да забывает.
Ибо готово художество от седми перве[й]шее
Буди же тшание ваше первого усерднейшее.³³

ТИПОГРАФ МЛАДЕНЦЕМ

Не просто книжку называйте тую грамматику,
Але наставницу добру словенскому языку.
Научает добре писати и добре читати,
Досконалым и певным быти а не в чом не партати.
⁵ Тую вы, о спудей,³⁴ малым коштом собе набывайте,
А великого ся розуму и ростропности з неи научайте.³⁵

STEFAN ZIZANI (TUSTANOWSKI)**(Wilno? – 1600, Wilno?)**

HERB JAŚNIE OŚWIECONEGO WIELMOŻNEGO PANA
KONSTANTINA KONSTANTINOWICZA XIAŻĘCIA
OSTROZSKIEGO, WOJEWODY KIJEWSKIEGO ETC.

Męstwo twoje z wiarą jest klejnot nadroższy,
Czego się nieprzyjaciel lęka by nasroższy:
Ktore w domu Ostrozskim nigdy nie ustaje,
Bo wiernym jego potomkom tę łaskę Bog daje:
⁵ Ze skarbow majątności z inąd nie potrzebują,
Lecz w swej stałości i wierze wiecznie się fundują.³⁶

СТАФАН ЗІЗАНІЙ (ТУСТАНОЎСКІ)

(Вільня? – 1600, Вільня?)

ГЕРБ ЯСНА АСВЕЧАНАГА ВЯЛЬМОЖНАГА ПАНА
КАНСТАНЦІНА КАНСТАНЦІНАВІЧА,
КНЯЗЯ АСТРОЖСКАГА³⁷, ВАЯВОДЫ КІЕЎСКАГА ЕТС.

Мужнасць з верай – кляйноты, што цаны не маюць, –
Зграі ворагаў лютых вашых застрашаюць.

Мужнасць дому Астрожскіх вечна не мінецца,
Бо й нашчадкам ад Бога, як ласка, даецца:

⁵ Скарбаў, розных багаццяў дзесьці не шукаюць,
Толькі з цвёрдасці й веры ўласнае чарпаюць.

MELENCY SMOTRYCKI

(1577, Smotrycz, Ukraina – 27.XII.1633)

NA HERB JAŚNIE OŚWIECONYCH KSIĄŻĄT ICH MOŚCI OSTROSKICH EPIGRAMMA

Co to za gwiazdę widzę, która swej jasności
Promieńmi Phoebusowej równa się światłości?
Powiedźcie, wdzięczne Muzy! Gwiazda tak świecąca
Jest Ostroskich przezacnych książąt głośnobrzmiąca
5 Sława, która z chwalebnych postępów się rodzi,
I jako cień za ciałem, tak za cnotą chodzi.
Ta zdawna miejsce sobie w ich domu obrała,
I po śmierci żadnemu z nich umrzeć nie dała.
Nie umarła pamiątka ich przesławnej cnoty,
10 Ktorej świadkiem są i te w ich herbie klejnoty.
Świadkiem męstwa jest Rycerz z mieczem w boju mężny,
Nad to srogiego smoka zwycięża potężny.
Świętej zasię a dziwnej onej pobożności,
I wiary dotrymanej w przystojnej całości
15 Znakiem jest Krzyż, oręż nieprzewyciężone,
Ktore od nieprzyjaciół skuteczną obronę
Tak dusznych, jak cielesnych onym podawało
I miejsce w paradyzie ślicznym zgotowało,
Gdzie dusze Bogu miłe w szczęściu opływają
20 A dnia wiecznej zapłaty z weselem czekają.
I ty, o zacne książę, torem przodków swoich
Postępując, w pobożnych trwaj zamysłach twoich.
Ojczyste nabożeństwo niech cię ma patrona,
W nagrodzie sławy wiecznej niezwiędła korona!³⁸

МЯЛЕЦІЙ СМАТРЫЦКІ

(1577, Смотрич, Україна – 27.XII.1633)

НА ГЕРБ ЯСНА АСВЕЧАНЫХ КНЯЗЁЎ
ІХ МОСЦЯЎ АСТРОЖСКИХ ЭПІКГРАМА

Што за зорачка ў промнях чыстых так яснее
І, як Сонца, на небе ўвышыні святлее?
Вы скажыце, о Музы! Зорка, што так ззяе,
Славу знаных Астрожскіх гучна абвяшчае;
5 Славу ж тую адважны ўчынак спараджае:
Нібы цень – цела, цноту ён суправаджае.
Слава здаўна ў Астрожскіх свой прытулак мае
І нікому памерці з іх не дазваляе.
Як жывы напамінак слаўнае іх цноты,
10 Годна ззяюць у гербе тых князёў кляйноты:
Рыцар з мечам вайсковым славу пацвярджае –
Ён адважна і цмока лютага змагае;
Пра пабожнасць і святасць веры, ім спасланай
І ў адзінстве належным імі захаванай,
15 Сведчыць крыж – тая зброя неадольнай моцы,
Што князёў бараніла ў бітвах неаднойчы:
Як душу, так і цела многім ратавала
І ў раі пекным месца ім падрыхтавала,
Дзе абраныя душы ў шчаснасці лунаюць
20 І дня вечнай адплаты ў радасці чакаюць.
Ты шляхоў, князь славыты, дзедаўскіх трымайся,
У пабожных намерах цвёрды заставайся.
Хай Царква ў табе мае, о князю, патрона,
Хай цябе вечнай славы чакае карона!

ЕПИКГРАММА НА ГЕРБ
[БОГДАНА ОКГИНСКОГО]³⁹

Крест ся Христов славою верных именует,
Им ся самым апостол хвалить розказует.
Тым ся знаком Божия церков украшает
И старожитных домов зацность вывышает.
5 Тым ся лукавых духов гуфы прогоняют
И варварских народов польки побеждают.
Щасливый дом Окгинских, который тот мает
Клейнот, с предков поданный, и в ним ся кохает.
Кгды ж то знак набоженства и сталое веры,
10 Тым ся здавна их здобят сынове и дщеры.
А на том фундаменте вси цноты будуют,
Отчизне милой делным мужством услугуют.
Што звыкло безсмертную славу из[ъ]еднати,
Которая на свете поты будет трвати,
15 Поки месяц и звезды свой бег справовати
И ночные темности будуть просвещати.⁴⁰

НА СТАРОЖИТНЫЕ КЛЕЙНОТЫ
ИХ М[ИЛОСТЕЙ] КНЯЖАТ ОКГИНСКИХ
И ИХ М[ИЛОСТЕЙ] ПАНОВ ВОЛОВИЧОВ

Двоякии, под гелмом еднаким, клейноты
Знаменитыи ясне выражают цноты
Двох презацных фамилий, в один дом злучоных,
В славе аж под самое небо вывышоных.
5 Тут крест старожитного набоженства знаком
И статечной веры в трафунку вшеляком.

Тут рада, тут ростропность местце свое мает,
 И як на небе месяц з звездами сияет,
 Так ся тых преславныи домов блищать справы
 10 И высоким их станом годныи забавы.
 Тут стрелы преважную дельность высведчают,
 Тут сличный цнот огород реки поливают,
 Которыи вод живых здроем обфитуют
 И память з заплатою вечною готуют.⁴¹

НА СТАРОЖИТНЫЙ КЛЕЙНОТ ИХ МИЛОСТЕЙ КНЯЖАТ СОЛОМИРИЦКИХ⁴²

Славу, в том старожитном и презацном дому
 Квитнучую и давных от веков никому
 Не тайную, клейноты в гербах выражают,
 А цноту, дельность, веру сполне высведчают.
 5 Тым ся бовем зацныи дома прославляют,
 И праве под самое небо вывышают.⁴³

НА СТАРОЖИТНЫЙ КЛЕЙНОТ ИХ МИЛОСТЕЙ ПАНОВ ХОДКЕВИЧОВ⁴⁴

Зацный дом Ходкевичов, значныи клейноты
 За высокии здавна одедичил цноты,
 Которыи тот славный славне дом подносят
 И, праве, ажъ под небо самое выносят.
 5 И в вывышаню его никгды не устанут,
 Поки месяц и звезды светити не престанут.⁴⁵

HIPACY POCIEJ

(12.IV.1541, Różanka, Brzeskie – 18.VII.1613)

PARENETIKA JEDNEGO DO SWEJ RUSI⁴⁶

Nie pomoże nic wiara, gdzie miłości nie masz.
 Błędzisz, choć się nią chlubisz, Pana Boga nie znasz.
 Do wiary Prawosławnej Miłości potrzeba,
 Ktorej nie będziesz li miał, nie trafisz do nieba.
⁵ Bo ta jest własnym piętnem owiec Chrystusowych,
 Po którym poznawają od parszywych – zdrowych.
 Powiedzcież nam panowie oryentalnicy,
 Co wam złego działają wierni katolicy,
 Że się bratać wolicie snadź z aryjanami,
¹⁰ Anizeli z swoimi i z katolikami,
 I traktaty czynicie przeciw katolików,
 Buntujecie na swoich jawnych heretyków.
 Świętą prawdę tłumicie zgody chrześcijańskiej,
 Do niezgody bieżycie przeklętej, szatańskiej.
¹⁵ Aż waszy przodkowie nie lepiej działali,
 Co z Rzymiany o zgodę pilnie się starali?
 Oto świadczy ten ich list nad sto lat pisany,
 A do Rzymu przez waszych do Syksta posłany.
 Gdzie mianują powszechnym Kościoła Bożego
²⁰ Pasterzem i Biskupem Papieża Rzymskiego,
 Wikarijem prawdziwym Chrystusa samego,
 Naślednikiem właściwym Piotra wielebnego,
 Widomego Kościoła oczywistą głową,
 Dając przykład żywotem i nauką zdrową.
²⁵ Nie tak jako wy teraz onych odrodkowie,
 Więcej niż swym wierzycie heretyckiej mowie
 I bluźnierstw[om] ich wielkim, sprośnym i przeklętym,
 Rzucacie się na Boga, łajecie i świętym,

ІПАЦІЙ ПАЦЕЙ

(12.IV.1541, Ражанка, Берасцейшчына – 18.VII.1613)

ПЕРАСЦЯРОГА АДНОЙ АСОБЫ ДА СВАЁЙ РУСИ

Не паможа і вера, як ласкі не маеш.
 Пахваляешся верай, ды Бога не знаеш.
 Праваслаўнае веры ёсць Любоў патрэба,
 А не меўшы любові, не трапіш на неба.
 5 Бо яна – як пазнака авечак Хрыстовых,
 Па якой аддзяляюць ад хворых здаровых.
 То скажыце ж, панове арыенталісты⁴⁷,
 Што вам чыніць благое вернік каталіцкі?
 Ці яднацца мілей вам з людям арыянскім⁴⁸,
 10 Як з уласна такім жа братам хрысціянскім?
 Звады ладзіце, змовы на братоў сапраўдных,
 Вам прыроіцца ўсюды ератык уяўны.
 Адваргаеце праўду згоды хрысціянскай,
 Ды праклятай нязгоды прагнеце шатанскай.
 15 А ці ж вашыя продкі дрэннае ўчынілі:
 З Рымам еднасць шукалі, шлях ёй церабілі.
 Вось жа ліст, што таму ўжо сто гадоў пісаны⁴⁹
 І да Сікста⁵⁰, да Рыма, вашымі пасланы.
 Называюць там Папу Пастырам Царкоўным
 20 І Царквы Божай нашай Біскупам вярхоўным,
 Пішуць: Папа – Вікарыі⁵¹ Ісуса самога
 І сапраўдны настаўнік ён Пятра святога;
 А для бачнай Царквы ёсць Папа галавою –
 Падае добры прыклад навукай сваёю.
 25 А што вы? Вашых продкаў сённа адракліся,
 Ератычнай навукай шчыра праняліся,
 Ад блюзнерстваў вялікіх сталіся пустымі,
 Зневажаеце Бога разам са святымі,

- Antychrystem zowiecie namiestnika jego,
30 Pasterza powszechnego Kościoła Bożego.
Jako by miał lepszym być ow wasz Patryjarcha,
Co go Turczyn podaje i jego Egzarcha.
Przetoż darmo wołacie, że dobrze wierzycie,
Kiedy zgoda – miłością srodze się brzydzicie.
- 35 Nie pomoże nic wiara, gdy miłości pusto,
Bo z tą wiarą i w piekle będzie takich husto;
Jeśli nie masz miłości, zaprzależ się Boga –
Miłość z wiarą złączona to do nieba droga.
Bo tam bez tej nie puszczą, zostaniesz za drzwiami,
- 40 Jako głupich pięć panien ze tarczemi lampami.
Chociażbyś dla Chrystusa został męczennikiem,
Bez miłości nie będziesz nieba uczestnikiem.
Nie ja, Paweł to mowi, naczynie wybrane,
Słowa Ducha Świętego na piśmie podane.
- 45 Przeto radzę, nie żartuj Rusinie uporny
Z Panem Bogiem, ale bądź posłuszny i sworny,
A przeczytaj z pilnością ten list przodków swoich.
Ujrzysz, jak są dalecy od zwyczajów twoich.
Prawowierni, spokojni, posłuszni i ciszy,
- 50 W tobie zaś diabeł pyszny z herezyją dyszy.
Ale nie dziw, bo takich i regentów macie,
Których czasem słuchacie, czasem ich siodłacie.
Gdzie członki głową rządzą, nie głowa członkami,
Ogon wzgorę, łeb na doł, kiermider nogami.
- 55 Ba, cosiem ci zasłyszał i letnik tam rządzi,
Przetoż nie dziw, że u was i najmędrszy błądzi.
Lepsza by drugiej kądziel, niż pismem szermować,
Z przęślicami na kościół naprawdę szurmować;
Żonce milczeć a słuchać w Kościele kazano,
- 60 Nie świegotać, nie rządzić – to im prawo dano.

У сталіцы антыхрыст, кажаце, Пятровай⁵²;
³⁰ Папа – пастыр вярхоўны ўсёй Царквы Хрыстовай!
 Ці ж тут лепшыя справы з вашым Патрыярхам? –
 Прызначае ўжо турак і яго й Экзарха⁵³.
 То дарма не крычыце, што моцныя верай,
 Бо як згода – любові не сякуць сякерай.
³⁵ Не паможа там вера, дзе без ласкі пуста,
 Бо з той верай і ў пекле будзе вельмі густа.
 Хто не мае любові – выракся той Бога;
 Ведай: вера з любоўю – у Неба дарога.
 Без любові на Небе падпірацьмеш дзверы,
⁴⁰ Як пяць дзеўчын біблейскіх⁵⁴, бязглуздых без меры.
 І хаця дзеля Бога зведаеш пакуты,
 Без любові на Небе не будзеш пачуты.
 То не я – Павел кажа⁵⁵, Богам што абраны;
 Слова Духа Святога ў Бібліі ўпісаны.
⁴⁵ Не жартуй, раю шчыра, ты, русіне ўпарты,
 З Панам Богам, бо дрэнна скончацца ўсе жарты;
 Будзь разумны – чытай ліст, продкамі тваімі
 Напісаны, і ўбачыш: верай ты – не з імі.
 Продак твой паслухмяны вернік быў заўзяты,
⁵⁰ А ў табе сённа – ерась і шатан пракляты.
 Што не дзіва: з рэгентаў той у вас жаданы,
 Хто не толькі кіруе, але й кіраваны.
 Дзе не розум над целаю – цела над глуздамі:
 Хвост трубою, лоб вобзем, кувырдык нагамі!
⁵⁵ Вось жа бабы, штось чуўшы, вамі запраўляюць,
 То й не дзіва, што самі мудрыя блукаюць.
 Не пісаннем бы іншай – лепш кудзелі пасмам
 Фехтаваць, не касцёлы штурмаваць із праслам;
 Моўчкі слухаць павінны, седзячы на лавах,
⁶⁰ Не пішчаць, не мяшацца па касцельных справах.

ЯН КАЗІМІР ПАШКЕВІЧ**(апошняя чвэрць XVI ст. – 12.II.1636)**

Полска квітнет лациною,
Литва китнет русчизною:
Без той в Полсце не пребудешь,
Без сей в Литве блазном будешь.
5 Той лациона езык дает,
Та без Руси не вытрвает.
Ведзь же юж, Русь, иж тва хвала
По всем свете юж дойзрала;
Весели ж се ты, Русине,
10 Тва слава никгды не згине!

22. VIII. 1621.⁵⁶

СПІРЬДОН СОБАЛЬ

(? – каля 1645)

НА ГЕРБ ВЕЛЬМОЖНЫХ ИХ МИЛОСТЕЙ ПАНОВ СТЕТКЕВИЧОВ⁵⁷

Две сердца ся споили, меч их розрывает,
Моц старожитных домов през тот осведчает,
Которым варварский гуфы не зровнали,
Пойзри на гелм, обачиш, як ся потыкали.
5 Котвицы теж веры статечной знаком,
Як кгда округ на ветры умоцнен тройгаком.
А крест церкви похвала, крест верным оброна,
И тот есть Стеткевичов клейнот и корона.
Претож их слава в небо, як стрела, възносити
10 И на веки ся будет в людех голосити.⁵⁸

ІАСАФ ПАЛОЎКА**НА СТАРОДАВНЫЙ І ПРЕСВЕТЛЫЙ ГЕРБ
ЯСНЕВЕЛЬМОЖНЫХ ІХ МИЛОСТЕЙ
ПАНОВ МОГИЛОВ**

Якъ Небо, Слонце, Месяц, з светлыми звездами:
Такъ тот клейнот сияет з своими знаками:
Здавна светячи в дому МОГИЛОВ презацных,
Набытый з веры, цноты и дел их отважных.
⁵ В болшой тепер оздобе тот ся огледает,
Кгды ПЕТР МОГИЛА⁵⁹ Церков верне управляет.⁶⁰

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

НА СТАРОЖИТНЫЙ КЛЕЙНОТ ИХ МИЛОСТИЙ ПАНОВ ОГИНСКИХ

Крест роздартый гойности знаком завше бывал,
Месяц з звездою к небу дорогу указывал.
Врембов до фундаменту церкви заживано, –
Стрелами зась отчизны значне оброняно.
⁵ Тым клейнотом Огинскии здавна ся щитили,
Гдыж Богу, Церкви верне, Отчизне служили.⁶¹

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

НАДГРОБОК ОТЦУ АФАНАСИЮ ФИЛИПОВИЧУ⁶²,
ИГУМЕНУ БЕРЕСТЕЙСКОМУ,
В РОКУ 1648 ЗЕШЛОМУ

О матко моя, Цerkви православна,
В которой правдыве мешкает Бог здавна!
Тобе-м помогал речью и словами
Я, Афанасий, и всеми силами.
5 А найвенцей в том своего стараня
З Бозского-м власне чинил росказаня,
Абы не была унея проклятая
Тут, только ты одна, Цerkви святая!
Тепер мусил-ем юж так уступити,
10 О кривду твою будучи забитый
От рук шляхетских под час козаччизни
В Берестю Литовском, на своей отчизни.
Предсе ты, цerkви, туши добре себе,
Бог еще будет сам помочен тебе;
15 Найзрит в своей святой столици
До тебе, бедной, скажоной винници.
Хто в серцу имя Христово мети буде,
Того он в царствии своем не забуде.
Он ми дал, же-м стал в Вилни законником,
20 Тут игуменом, а впрод священником.
Тот же ми козал и тепер знать давати,
Же юж пришол час Сион ратовати. Амин.⁶³

АФАНАСІЙ ФІЛІПОВІЧ

(Афанасій Берасцейскі)

(каля 1595, Берасцейшчына – 5 (15).ІХ.1648)

[ПЕСНЬ КО ХРЫСТУ]

Даруй покой церкви своей, Христе Боже,
 Терпети болш, не вем, если хто з нас зможе.
 Дай помощ от печали,
 Абысмы вцели зостали
⁵ В вери святой непорочной в милы лета,
 Гды ж приходят страшные дни в конец света!
 Вылучаеш, хто з нас, Пане,
 По правици Твоеи стане.
 Звитяжай же зрайцов: первой униатов,
¹⁰ Препозитов, также и их номинатов,
 Абы болш не колотили,
 В покою лет конец жили!
 Потлуми всех противников и их рады,
 Абы болшей не чинили гневу и зрады
¹⁵ Межи греки и рымляны,
 Гдыж то люд твой ест выбранный!
 Пришол той час розделеня з проклятыми:
 Не зъест хлеба ошарпанец з везваными,
²⁰ До темности каже втрутить,
 Звязаного в веки мучить.
 Тут юж злости антихриста! Униате,
 Кламцо и похлебцо, рожоной лжи брате!
 Памятайся в своей злости,
 Зажий на себе литости.
²⁵ Пекло на тя горящее зготовано.
 Гордость твою и думы зле бы спалиано.
 Стережися того огня,
 Не вер диавлу рукоимя.

- Для тебе то церков Греца ляментует,
30 В многих местцах много утисков приймает.
Перестань же такой злости,
Не чини болш юж прикрости.
Не барзо тебе Рым прагнет и латина,
Може бовем обыйтися без русина.
35 Навернися до Востодней
Церкви своей святой.
Поможет в том Пречистая и святые,
Молитвы свои даючи приемные.
В славу Богу своему,
40 В Троице Святой единому.
Будь же сыном православным, униате!
Ест покута живым людем, милый брате!
Христос то тебе взывает
И Пречистая чекает.
45 Просит за тя з плачем горким в трубе страшной
Матка Сына в крижу, мовячи мне, жалосной:
«Тепер чловек ласку мает,
Напотом болш не узнает».
Хвалим же вси Христа и Творца нашего,
50 Же нам дал юж Матку неокрутно Его!
Реч святая и знаки неомылны
Суть на веки. Амин.⁶⁴

ПАЭМЫ І ВЕРШАВАНЫЯ АПОВЕСЦІ XVI СТАГОДДЗЯ

Далёкіх продкаў слаўныя памкненні
І веліч духу, роздумаў, жыцця
Дзеля Айчыны і свайго народу
Ты знойдзеш тут. Хвіліны адкрыцця
Няхай нясуць духоўную свабоду
У прышлыя за намі пакаленні...

Алесь Дзітрых

CYPRIAN BAZYLIK

(ok. 1535, Sieradz – po 1600)

KROTKIE WYPISANIE SPRAWY PRZY ŚMIERCI I POGRZEBIE OŚWIECONEJ KSIĘŻNY PANIEJ HALŻBIETY Z SZYDŁOWCA RADZIWIŁOWEJ, WOJEWODZINEJ WILEŃSKIEJ ROKU 1562

O żalosna zaprawdę to nam jest godzina,
Kiedy się pojawiła ta smętna nowina,
Ktora przyczynę płaczu przyniosła wielkiego,
A ciężko zasmęciła iście niejednego.
5 Bo nietylko ubogie siroteczki płaczą,
Których wielki smętek łzy ustawiczne znaczą,
Nietylko też nieszczęściem ludzie pokarani,
Ktorzy dosyć łaskawie byli wspomagani,
Ale i wszytcy w obec co cnotę miłują,
10 A pobożnych przykładów radzi naśladują,
Ci teraz oczy swoje łzami oblewają,
A ręce załamując głosem narzekają,
Słyszac o tej nowinie, ktora się trefiła.
Nie chciał tego Bog, by się była odmieniła,
15 Bo kogoż ta żalosna przygoda nie ruszy?
Wszak o tym rozmyślając snadź się serce kruszy.
Takci ten mizerny świat nieustawiczności
Swoje nam pokazuje ku naszej żalności.
Bo nam srodze panują wszytki nędze jego,
20 Jawna jest niebezpieczność żywota naszego,
A choć różne stany są tu na tej niskości,
Lecz wszytki poddane są tejże śmiertelności.
Jak cudny kwiatek, tak się każdy pokazuje.
A wszytko się wnet zmieni, gdy śmierć opanuje.
25 Prawie tak jakoby cień dni ich przemijają,
Żadnej ustawiczności w swym wieku nie mają.

ЦЫПРЫЯН БАЗЫЛІК

(каля 1535, Серадз – пасля 1600)

КАРОТКАЕ АПІСАННЕ СМЕРЦІ І ПАХАВАННЯ АСВЕЧАНАЙ КНЯГІНІ ПАНІ АЛЬЖБЕТЫ РАДЗІВІЛ¹ З ШЫДЛОЎЦА, ЖОНКІ ВІЛЕНСКАГА ВАЯВОДЫ ГОДУ 1562

Смутнай стала дапраўды горкая хвіліна,
Як дайшла да нас тая сумная навіна,
Што прычынаю плачу стала немалога,
Многіх з нас засмуціла, юнага й старога.
⁵ Бо не толькі сіроты плачуць і рыдаюць,
Сум вялікі праз слёзы з душаў выліваюць,
І не толькі няшчасцем тыя пакараны,
Хто не раз быў вялікай ласкай падтрыманы,
Але ўсе, хто адвеку меў любоў да цноты
¹⁰ Ды ў пабожнасці прыклад браў з яе заўсёды, –
Тыя вочы слязамі сёння абмываюць,
Рукі ўзнёсшы да неба, з плачам наракаюць,
Чуўшы тую навіну, што ўсіх напаткала.
Не хацеў Бог, каб тое сёння з намі стала,
¹⁵ Бо каго ж тое гора страшнае не ўзрушыць?
Ад адной толькі думкі сэрца боль варушыць.
Гэтак свет наш мізэрны й хісткі без шкадобы
Нас карае, да нашай немалой жалобы.
Беды й ліхасці свету нас падсцерагаюць,
²⁰ Небяспеку паўсюдна шпарка рассяваюць.
Хоць адрозныя нашы ў гэтым свеце станы,
Толькі ж смерць – непазбежнасць, кожны ёй падданы.
Як дзівосная кветка, кожны ў свет імкнецца,
Ды ўсё зменіцца раптам, толькі смерць даткнецца.
²⁵ Нібы цень, непрыкметна дні для іх мінаюць,
І ў жыцці пастаянства аніяк не маюць.

Na ostatek śmierć wszystkie nędzy pieczętuje.
 A gdy się jej podoba, męstwa dokazuje.
 Jako teraz okrutność srogą pokazała,
³⁰ Na to się co przystoi nic nie rozmyślała,
 A chcąc okazać swój ząb dosyć jadowity,
 Wzięła nam świętą panią, klejnot znamienity.
 Mogę rzec świętą panią, bo jeśli kto żywy
 Tu na świecie może być nazwan świętobliwy,
³⁵ Ta iście święta była, znaczą to jej sprawy,
 Co łącno każdy sędzia rozezna łaskawy.
 Lecz i w tym żalu naszym byśmy wspomnieli,
 Jakośmy też niedawno drugich żalowali,
 Onych przedniejszych panów narodu naszego,
⁴⁰ Ktorzy wiele ojczyźnie czynili dobrego,
 Snadźbyśmy jeszcze nadto sowito płakali,
 A co się z nami dzieje, wnetbyśmy poznali.
 Toć jest siroctwo między równiejszemi stany,
 Gdy im Bog razem bierze potrzebniejsze pany,
⁴⁵ Ktorzy Rzeczpospolitą w swojej władzy mają,
 O jej dobre postęпки pilno się starają.
 Lecz i tej świętej paniej na tym nie schodziło,
 Bo iż nie wedle tego jej pogłowie było,
 Przedsię rzeczpospolita Kościoła Bożego
⁵⁰ Poznała, iż miała z niej sługę potrzebnego.
 Poznała też jej wielką chuć ku pomnożeniu
 Wszech pobożnych postępków, aż ku podziwieniu,
 Takci ta święta pani święty umysł miała,
 A wzor wszystkich cnot z siebie na przykład dawała.
⁵⁵ Słusznie jej tedy teraz wszyscy tak żałują,
 A żal swój ustawicznym płaczem pokazują.
 A snadź i ci co ją też barzo mało znali,
 Drudzy co tylko o niej od inszych słychali,
 Wszędzie, gdzie się obrocisz, gdzie dwa, gdzie trzej staną,
⁶⁰ Rozmowiwszy się o niej, płakać nie przestaną.
 Ja acz wypowiedzieć swej nie mogę żalości,
 Ktora opanowała serdeczne wnętrzości,
 Płacz mi przerywa mowę, wszakże ten żal mając,
 Tak mówię, oczy smętne łzami oblewając:

Аж нарэшце ўсім бедам смерць канец прыносіць;
 А захоча, пры гэтым мужным быць папросіць,
 Як цяпер, калі лютасць жорсткую ўказала
³⁰ (На прыстойнасць пры гэтым нат' і не зважала)
 І, схацеўшы застрашыць горкаю атрутай,
 Нас пазбавіла пані, святасцю славутай.
 Так, святой, бо калі б хто, што ў свеце туляўся,
 За жыццё сваё ў свеце ды святым назваўся –
³⁵ То яна. І пра тое сведчаць яе справы,
 Кожны тое прызнае, хто суддзя ласкавы.
 А калі б у жалобе сённяя згадалі,
 Як нядаўна і іншых з плачам пахавалі,
 Тых вялікіх народа нашага герояў,
⁴⁰ Тых Айчыне дастойных і славурых вояў,
 То ўдвая болей плакаць з гэтых стратаў мелі б,
 І што дзеецца з намі, добра зразумелі б.
 Засталіся ў сіроцтве вышэйшыя станы,
 З іх за раз забірае Бог найбольш адданных –
⁴⁵ Тых, што Рэч Паспаліту пад уладай маюць,
 Пра яе дабрадзействы пільна рупяць-дбаюць.
 Вось і гэта святая пані рупна дбала:
 Хоць таго ад жанчыны рэч не вымагала,
 А з Касцёлам з'яднала розум грамадзянскі,
⁵⁰ У якім ажывае дух наш хрысціянскі;
 Паказала старанне дзеля памнажэння
 Спраў пабожных і ўчынкаў, вартых захаплення:
 Думкі ў сэрцы святыя песціла-трымала
 І сабой прыклад розных цнотаў падавала.
⁵⁵ Слушна сёння ўсе людзі па святой рыдаюць,
 Смутак свой несупынным плачам выяўляюць.
 Нават тыя, хто з ёю дужа мала знаўся
 Ці хто ў іншых пра пані кагадзе спытаўся –
 Спрэс, паўсюль, дзе ні глянеш, двое-трое стануць,
⁶⁰ Пані ўспомніўшы, слёзаў ліць не перастануць.
 Апісаць жаль і смутак я не маю сілы,
 Што на сэрца мне леглі і душу схапілі;
 Плач спыняе мне мову, ды такі жаль маю,
 Што кажу, хоць слязамі вочы абмываю:

- ⁶⁵ O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 Bo acz wiem, że wszyscy ten dług płacić musimy,
 Ale wżdy co należy na tym, dobrze wiemy,
 Gdyż jednego potrzeba więcej niż drugiego
- ⁷⁰ Wedle daru każdemu od Boga danego.
 Śmierci wszystko za jedno, nic nie waży tego,
 Tak jej wziąć zacniejszego jako podlejszego,
 Także mądry i głupi u niej w jednej cenie,
 Ale my na to mamy inaksze baczenie.
- ⁷⁵ Coż tedy za korzyść ma z przedsięwzięcia swego,
 Że rychło bierze ludzi stanu takowego,
 Których zacność z inszemi dary się złączyła,
 By się jak słońce między gwiazdami świeciła?
 Tej paniej wielka zacność jawna jest wszytkiemu
- ⁸⁰ Narodowi Polskiemu, także Litewskiemu.
 Pana Szydłowieckiego z Polski ojca miała,
 Ktorego długo Polska będzie pamiętała.
 A matkę Targowicką, która jaka była,
 Znaczy ta zmarła corka, którą porodziła,
- ⁸⁵ Bo czym sama słynęła, tego ją uczyła,
 A zaprawdę się na tym nic nie omyliła.
 Owa zacnego ojca, zacnej matki plemię
 Osobliwe, dał był Bog na tę nędzną ziemię,
 A których ją cnot matka z młodu nauczała,
- ⁹⁰ Ty świątobliwie żywąc, zawżdy zachowała,
 Bo u niej wstyd i cnota miejsce zawżdy miała,
 Jedna drugą do swoich skutkow uprzedzała.
 A kogo więc która rzecz z tych obudwu rządzi,
 Niechaj chodzi kędy chce, nigdy nie ubłądzi.
- ⁹⁵ O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 A iż ją był Bog dary takimi obdarzył,
 Przeto jej i małżonka wedle tego zdarzył.
 Ktorego aczkolwiek też zacność wielka słynie,
- ¹⁰⁰ Sława z zacnych spraw, która na wieki nie zginie,

- 65 Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
Калі смерць адабрала пані ў нас святую,
Хоць і ведаем: кожны доўг сплаціць той мае,
І сумневу не маем, што ён азначае.
У таго больш патрэба, меней у другога –
- 70 Згодна з дарам, што кожны атрымаў ад Бога.
Смерці, ёй усё роўна, нават не зважае:
Як заможных, так бедных косіць, забірае;
І дурных, і разумных роўнай мерай значыць,
Хоць па-рознаму меру кожны з нас пабачыць.
- 75 Што ж яна за спажытак мецьме і пашану,
Беручы без разбору ды з такога стану,
Дзе шляхетнасць так цноты ды ў адну злучыла,
Нібы сонца між зорак, здэцца, засвяціла?
Годнасць гэтае пані славяць дзве Айчыны:
- 80 У Кароне – палякі, а ў Княстве – ліцьвіны.
Бацькам быў Шыдлавецкі² ёй, шырока знаны;
Ён яшчэ доўга ў Польшчы будзе памятаны.
Мела гэтая пані з Таргавіцкіх³ маці;
Як яна выглядала – па дачцэ відаці,
- 85 Бо сама чым яснала, гэтаму ж вучыла
І дачку, і памылкі ў гэтым не ўчыніла.
Іх працяг у асобе той дачкі прыўкраснай
Бог ласкавы і шчодры даў зямлі няшчаснай.
Цнот, якіх яе маці змоладу вучыла,
- 90 Жывучы годна, свята, пані не згнюсіла,
Бо ў яе сорам з цнотай мелі шанаванне
І адной без другое не было ўжывання.
Як кіруецца хтосьці з гэтых цнот адною,
Дзе ні ступіць – не пойдзе сцежкаю кривою.
- 95 Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
Бог, святую дарамі шчодра надзяліўшы,
Даў ёй мужа, такою ж цнотай адарыўшы:
Муж заслужанай славай між дастойных слыне
- 100 За вялікія справы, і яна не згіне,

Co jest jawno każdemu, ale co drugiego
 Przydał był z łaski swej Bog do małżeństwa tego,
 Bo obudwu ich dobroć tak był ustosował,
 Że niewymownie jeden drugiego miłował.
¹⁰⁵ Ona z powinności swej tak się zachowała,
 Iż go nigdy by namniej snadź nie rozgniewała.
 On się jej też tak stawił jako należało,
 A zaprawdę małżonków takich barzo mało.
 Tak tedy świętobliwie zobopolnie żyli,
¹¹⁰ Że też prawie przykładem inszym ludziom byli.
 Z niego się mógł nauczyć jak żonę miłować,
 A z niej jak się miłemu mężowi zachować.
 On jej zachował wierność stanu małżeńskiego,
 Ona też statecznością dopomogła tego.
¹¹⁵ A panną będąc, pannom z siebie przykład dała
 Świętymi obyczajmi, które zachowała.
 Z mężem będąc, mężatki także nauczała,
 Jak się która w stanie swym zachowywać miała.

O żalosna to słusznie nam godzina była,
¹²⁰ Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 A zaprawdę dziwna rzecz, czemu umierają
 Dobrzy ludzie tak rychło, a źli zostawają,
 Że serce prostych ludzi stąd się jakoś trwoży,
 A mniemanie z wątpieniem dziwne się w nich mnoży.
¹²⁵ Lecz i Bog, iż sam dobry, woli mieć dobrego,
 A złemu dłużej zwłacza dla zlepśzenia jego.
 Jakoż jednak znać, że ją i sam Bog miłował,
 Czego nam wielkie znaki nad nią pokazywał,
 A ona też większego kochania nie miała
¹³⁰ Jedno z słowa Bożego, którego słuchała,
 Bo całowawszy syna Boga najwyższego,
 Wnet go za oblubieńca przyjęła miłego,
 Do ktorego, że się tak rychło pospieszyła,
 Dobrzeć przefrymarczyła, lecz nas zasmęciła.
¹³⁵ A przez ten swój krotki wiek tak się sprawowała,
 Bogobożność by z siebie zawždy pokazała.

- Зразумей тое кожны. Шчэ і ў іншым дары
Паказаў сваю ласку Бог да гэтай пары,
Бо абое прыхільнасць сэрцаў адчувалі
І заўжды з невымоўнай шчырасцю кахалі.
- ¹⁰⁵ І яна абавязкі спраўна так чыніла,
Што ні ў чым і ніколі мужа не ўгнавіла.
Ён паводзіўся з ёю годна, як прыстала;
І дапраўды, сужэнцаў гэтых дужа мала.
Гэтак свята міжсобку еднасць выяўлялі
- ¹¹⁰ І другім добры прыклад згоды падавалі:
Ён – у вечным да жонкі любае каханні,
А яна – у пашане мужа й шанаванні.
Ён бярог сваю вернасць шлюбную трывала,
І яна пастаянствам гэтаму спрыяла.
- ¹¹⁵ Як жанчына жанчынам прыклад падавала,
Бо звычаі святыя годна шанавала.
Меўшы мужа, замужніх павучала ўмела,
Каб каторая шлюб абражаць не смела.
- Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
¹²⁰ Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
Так вядзецца, што людзі добрыя зыходзяць,
А ліхія нязгodu, як пладзілі, плодзяць.
Тое ўсё прасталюддзю сэрцы так трывожыць,
Што сумненні і прымхі розныя ў іх множыць.
- ¹²⁵ Бог ласкавы, сам добры, добрых забірае,
А ліхих для паправы ў свеце пакідае.
Кожны ведае: Богам пані ўшанавана,
Што на ёй у прыкметах розных паказана.
Пані любасці большай у жыцці не знала,
- ¹³⁰ Як ад Божага Слова, што яе натхняла.
Найвышэйшага Бога Сына ўцалаваўшы,
За ўлюбёнца адразу тым Яго абраўшы,
Да Яго перад часам рушыла вясёла,
Нам пакінуўшы слёзы, і скруху, і гора.
- ¹³⁵ Век нядоўгі пражыўшы, так сябе трымала,
Што ва ўсім богабойнасць стала выяўляла:

- Rano wstawszy, do swoich pokojow chodziła,
 Tam klęcząc Panu Bogu długo się modliła,
 A gdy już odprawiła modlitwy tajemne,
¹⁴⁰ Ktore iście nie były przed Bogiem daremne,
 Bo tym sobie osiadłość wieczną gotowała,
 Wiedząc, że to nietrwała, pewniejszej czekała,
 Przychodziła do zboru, w którym ze wszystkimi
 Modliła się już jawnie słowy nabożnemi.
- ¹⁴⁵ Oszedzszy, nabożnego cokolwiek czytała,
 Abo o tym z ministry pilnie rozmawiała,
 A potem też robotą swoją się bawiła,
 A także próżnowaniu zawżdy uchodziła.
 Nie słyszał od niej żaden słoweczka próżnego,
¹⁵⁰ Skąd każdy może poznać człowieka mądrego.
 Ale nie dziw, że ją ta mądrość sprawowała,
 Kiedy z bojaźni Bożej mądrości dostała,
 Bo tak mędrzec powiedział: «Początek mądrości
 Jest bać się Pana Boga, a żyć w pobożności».
- ¹⁵⁵ O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 Ktorą siroty panią swą być wyznawały,
 A w swych trudnościach do niej ucieczkę swą miały.
 Także ubogie wdowy łasce jej ufały,
¹⁶⁰ Po Bogu u niej naprzod obrony szukały.
 Nie wstydała się ona słuchać namniejszego,
 Nie omieszkała wspomoc człeka upadłego.
 A to jej miłosierdzie wszytcy dobrze znali,
 Co się jeden przed drugim do niej uprzedzali,
¹⁶⁵ I ten chwalebny tytuł od nich zawżdy miała,
 Że miłosierną matką sirotek została.

- O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 Rozłączyła z nami wzor świętej pobożności,
¹⁷⁰ Ktora pokorą słynąć nie znała hardości.
 Bo jak się wielkim stanom postawić umiała,

- Рана ўстаўшы, адразу спешна да пакою
 Бегла, дзе Пану Богу дзячыла мальбою.
 Учыніўшы малітвы да Бога таемна
- ¹⁴⁰ (Не былі перад Богам модлы надарэмна,
 Бо сабе тым жыхарства ў небе рыхтавала,
 Па зямным, ненадзейным, пэўнага чакала),
 Збор наведвала – яўнай і сукупнай з кожным
 Наталаяўся малітвай пані дух пабожны.
- ¹⁴⁵ Ды яшчэ што з набожных кніг сабе читала
 Ці з міністрам пра Бога шчыра размаўляла.
 А затым выяўляла ў клопатах старанне,
 І заўжды пазбягала часу марнавання.
 Ад яе не пачуў бы словы ты пустыя,
- ¹⁵⁰ Што пра мудрасць і розум сведчыць немалыя.
 Ды не дзіва, што ёю мудрасць кіравала,
 Бо ад Божага страху мудрасці набрала;
 Кажа мудры: «Пачатак мудрасці – страх Божы».
 У пабожнасці можа быць жыццё прыгожым.
- ¹⁵⁵ Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 Пані гэту сіроты за сваю прызналі,
 Ад яе суцяшэнне ў ліхасцях спазналі;
 Ды і ўбогія ўдовы ласцы давяралі
- ¹⁶⁰ Пані гэтай, заступства ўсе ў яе шукалі.
 Мог паскардзіцца пані самы найбяднейшы,
 Мог знайсці паратунку ўсякі стан ніжэйшы;
 А яе міласэрнасць добра людзі зналі,
 За адным іншы следам да яе спяшалі.
- ¹⁶⁵ Ад сірот слаўны тытул пані атрымала
 І ў вачах іх матуляй міласэрнай стала.
- Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 Смерць забрала жанчыну, што пабожна, ціха
- ¹⁷⁰ Пражыла, у пакоры не зналася з пыхай.
 Як між станаў вышэйшых роўнасць датрымала,

Tak podlejszym łaskawą twarz okazowała,
 A z sługami też swemi tak się obchodziła,
 Że dosyćby nie panią, ale matką była,
 175 Bo podobne prośbie jej rozkazanie było,
 Tę wielką dobroć widząc serce się dziwiło.
 Osobnyśmy to klejnot tu od Boga mieli,
 Aleśmy go niedługo na świecie widzieli,
 Dopierośmy poznali, gdyśmy ji stracili.
 180 Lecz podobno zechmy go tak wdzięczni nie byli,
 Jak się godzi, przeto ji Bog rychło wziąć raczył,
 By się teraz dopiero w tym każdy obaczył.
 Żaden tego inaczej powiedzieć nie może,
 Jedno iżże ty wszystkie miała dary Boże,
 185 Ktore człowiek może mieć tu w tej śmiertelności
 Dosyć zacne, choć wiecznej nierowne mądrości.
 A ten nędzny świat miał się czemu podziwować,
 Nie mogąc się ku rzeczom niebieskim stosować.
 Miała mądrość, naukę, zacność z pobożnością,
 190 Miłosierdzie, pokorę zmieszaną z możliwością,
 Nad toć ten obłudny świat nic niema lepszego,
 Nie każdy uczestnikiem jest tego wszystkiego.
 A coż po tym, chociaż to wszystko ona miała,
 Kiedy świecka omylnosc tego jej zażrzała?
 195 Prawieć ten świat z nami gra, by z dziećmi małemi,
 Ukaże piękny klejnot, my się radujemy,
 Jednem razem go skryje aż nie obaczemy,
 Chcemy jeszcze oglądać, a już nie najdziemy.
 Ona też dosyć krotki wiek na świecie żyła,
 200 Trochę się ukazawszy, niedługo tu była.
 Natenczas piętnaście lat, gdy szła za mąż, miała,
 Z nim czternaście lat cztery miesiące mieszkała,
 Dziewięć a dwadzieścia lat miała wieku swego,
 K temu cztery miesiące. Potym dnia czwartego
 205 Miesiąca czerwca niemoc ciężka przystąpiła,
 Ktora się w niej im dalej tym więcej szyrzyła,
 A zarazem to rzekła, iżże umrzeć miała,
 Czym barzo wiele ludzi ciężko sfrasowała.

Так ніжэйшым заўсёды ласку выяўляла
 І са слугамі ўмела годна так трымацца,
 Што магла ім не паняй, а матуляй звацца.
 175 Аддавала загады – просьбы мела быццам,
 Дабрыні той вялікай нельга не дзівіцца.
 Дар каштоўны ад Бога ў ёй усе спазналі,
 Ды нядоўга на свеце гэтым аглядалі –
 Зразумелі адразу, як яго згубілі;
 180 Выглядае, што дару мы не заслужылі,
 І яе захацеў Бог як хутчэй забраці,
 Каб пабачыў з нас кожны, што ён з ёю страціў.
 І ніхто з нас іначай тут сказаць не зможа:
 Ты ясна дарами ўсімі з ласкі Божай,
 185 Што магчымыя толькі ў долі чалавечай,
 Хоць няроўнымі й блізка мудрасці прадвечнай.
 Гэты свет нэндзы ўбогай меў з чаго здзіўляцца,
 Бо не мог да нябесных рэчаў прыраўняцца.
 Мела мудрасць і розум, славу і пабожнасць,
 190 Міласэрнасць, пакору, мілату, вяльможнасць:
 Свет аблудны дарунка лепшага не мае,
 Бо не кожны ўсё гэта за жыццё спазнае.
 Што з таго, што за цноты слаўнасцю яснала?
 Зайздрасць многім асобам душы й сэрцы ела.
 195 Свет гуляецца з намі, як з дзяццмі малымі:
 Нам падкідвае цацкі, мы цешымся імі,
 Покуль зноў не схавает; і як пажадаем
 Зноў пабачыць, ніколі іх не адшукаем.
 І яна ў гэтым свеце век малы зазнала,
 200 Ледзь пабыўшы, адразу ў далеч паспяшала:
 Замуж выйшла ў пятнаццаць, столькі ж летаў з любым
 (Без васьмі мясечкаў) цешылася шлюбам.
 Дваццаць дзевяць гадочкаў і траціну года
 Пані мела, як стала ў чэрвені прыгода,
 205 Дня чацвертага: хворасць цяжкая напала,
 Што ні дзень, то вастрэйшым болем нарастала.
 І прамовіла пані – жыць не маю сілы;
 Словы гэтыя многім сэрцы засмуцілі.

Nic nie dbając o ciało, aby je zleczyła,
 210 Tylko o duszę, by ją dobrze zgotowała.

O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 A we środę dnia czerwca siódmejonastego,
 Od początku niemocy jej dnia trzynastego,
 215 Kazała, by jej męża miłego wezwano.
 Także dziątek, sługam też wszystkim przyść kazano.
 Tam się z wielką pokorą Bogu polecała,
 Od lekarzow pomocy żadnej nie żądała,
 Spowiedała się Bogu, przed nim śmieje stojąc,
 220 A szatana gromiła, nic się go nie bojąc,
 Mowiąc: «Już o tym dosyć, dosycieś mię kusił,
 Duszny nieprzyjacielu, gdyś się o mię kusił,
 Ale już mocną zbroją jestem umocniona,
 I nie będę, ufając w Bogu, poruszona,
 225 Bo mię on sam posilił przez Ducha swojego.
 Nie szukam od żadnego pomocy świętego,
 Bo acz wiem, iż wiele dobrego czynili,
 A Boże daj, by wszyscy ich przykładem żyli,
 Lecz ja stworzycielowi wolę ufać swemu,
 230 Który tak dał być świętym każdemu świętemu.
 A teraz się oświadczam przed Bogiem, przed wami,
 Abyście tego byli na potym świadkami,
 Iż mię w tym potwarzono, bych żałować miała
 Tego, iżem do słowa Bożego przystała.
 235 Pan Bog świadek, iżemci o tym nie myślała,
 A nie mężowim kwoli też to uczyniła,
 Alem się nauczyła ze słowa Bożego.
 A kto inaczej wierzy, nie hańbiłam tego,
 Bom rozumiała, że to mnie nie należało,
 240 A słuchać niżli mówić mnie więcej przystało».

Stanęły wtenczas przed nią wszystkie jej dziateczki,
 Czterzej smętni synowie i czterzy dziewczeczki.
 Bo piąty syn kilkiem lat matkę był uprzedził,

Не хацела за цела лекамі змагацца,
 210 І душою на неба пачала збірацца.

Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 Дзень сямнаццаты, чэрвень. Серада настала –
 Дзён трынаццаць, як хворасць пані напаткала.
 215 Просіць пані, каб мужа да яе прыслалі,
 Каб і дзеці, і слугі пры баку пасталі.
 Там душу перад імі Богу паручала,
 Паратунку ад лекаў нават не чакала,
 Спавядалася Богу і казалася смела,
 220 Праклінала шатана і страху не мела:
 «Досыць, д’ябле! Ніколі верх не атрымаеш,
 І мяне, непрыяцель, марна спакушаеш:
 Маю моцную зброю, пры сабе трымаю –
 Богу верная, шкоды болей не зазнаю,
 225 Бо ўзмацнілася духам ад самога Бога,
 І святых не патрэбна болей дапамога,
 Бо, хоць добрыя справы ўсе яны ўчынялі
 (Дай жа, Божа, каб людзі ў тым з іх прыклад бралі),
 Прагну я, прагну шчыра Створцу пакланяцца,
 230 Што дазволіў святым і кожнаму з іх стацца.
 І цяпер прысягаю перад Богам, вамі
 (Каб засведчылі потым, як было між намі):
 Я ніколі пра тое не пашкадавала,
 Што Гасподняе Слова духам мілавала.
 235 Сведка Бог: не з намеру ўласнага рабіла
 І не з мужавай волі веру палюбіла,
 Але з Божага Слова тое ўсё ўвабрала;
 А хто верыў іначай, тых не асуджала –
 Разумела, што іншы шлях сабе абрала,
 240 І не мовіць, а слухаць болей мне прыстала».

Сталі тут перад ёю чатыры сыночкі
 У вялікай жалобе і чатыры дочки;⁴
 Пяты ж сын⁵ перад часам маці апярэдзіў –

- A niebo jeszcze w lecjach dziecinnych nawiedził.
 245 Tam miłosierna matka wszystkim pokazała,
 Jaką chuć ku dzieteczkam swoim miłym miała,
 Mowiąc: «Już ja wam teraz będę błogosławić,
 Chcąc was tak jako Jakob syny swe zostawić.
 Przeto proszę, byście się Pana Boga bali,
 250 A przy jego prawdziwym słowie mocnie stali.
 Ty starsza corko moja, czynń sposobem moim,
 Masz rozum, bądź przykładem młodszym siostram twoim,
 Dobrześ się obyczajom moim przypatrzyła,
 Pomnażaj się w nich proszę, byś ich nie zmieniła.
 255 A pismo święte zawždy naradniej czytajcie,
 O Bogu i o słowie jego rozmawiajcie,
 Strzeżcie się próżnowania, na mię pamiętając,
 Wstyd, pokorę i mierność zawždy zachowając.
 Pamiętajcie, abyście Boga miłowali,
 260 Ojcu swemu poczciwość wielką wyrządzali.
 Proście Boga, by go wam długo dał żywego,
 A on wedle rozumu od Boga danego
 To o was napilniejsze będzie miał staranie,
 Abyście świętobliwe mieli wychowanie.
 265 Bo choć ja wam umieram, macie go żywego,
 A on będzie przestrzegał waszego dobrego,
 A choćby i on umarł, bądźcie pewni tego,
 Iże Bog nie opuści nigdy z was żadnego».
 Zatym osobno każde z nich pocałowała,
 270 A jako na rozjeżnym rękę im podała,
 Mowiąc: «Niechajże już wam Pan Bog błogosławi
 Łaską swą, a niechaj wam wszystko dobre sprawi.
 Już was Bogu poruczam i ojcu waszemu,
 Niechaj Bog opiekunem będzie z was każdemu.
 275 Idźcież już miłe dziatki, i to pamiętajcie,
 Com wam teraz mowiła, często rozmyślajcie».
 Takci ta święta matka dziatki swe żegnała,
 Toć im na testameńcie przy śmierci oddała.
 Daj Boże, aby każda matka tak czyniła,
 280 Taki testament dziatkom swoim zostawiła.

- Шчэ ў дзіцячых гадочках неба ён угледзеў.
 245 І, жалосная ў смерці, маці паказала,
 Як дзяцей сваіх любых шчыра мілавала:
 «Вас цяпер, мае дзеці, я дабраслаўляю,
 Як Якуб⁶ сваіх дзетак, вас я пакідаю
 І прашу, каб на Божы страх вы памяталі
 250 І ў душы Яго слова існае трымалі.
 Ты, старэйшая доню, так рабі, як маці,
 Маеш розум, і сёстрам прыклад можаш даці:
 Мела час да звычайў маці прыглядацца –
 То шануй іх, старайся надалей трымацца.
 255 У Пісанні падмогі заўсёды шукайце
 І пра Бога, пра Слова шчыра разважайце.
 Пазбягайце ляюты – маці памятайце,
 Сорам, меру й пакору ў справах датрымайце.
 Прагну, дзеці, каб Бога вечна мілавалі
 260 І пачціва заўсёды бацьку шанавалі:
 Папрасеце, каб доўга захаваў жывога
 Бацьку вам, і праз розум, дадзены ад Бога,
 Дзеля вас ён заўсёды выявіць старанне,
 Каб у святасці Божай мелі выхаванне.
 265 Бо, хоць я паміраю, з ім вам заставацца,
 Мае вамі адгэтуль ён апекавацца.
 А яго як не стане, ведайце: не згіне
 З вас ніхто, бо ніколі Бог вас не пакіне».
 І дзяцей паасобку ўсіх пацалавала,
 270 І на тым раздарожжы іх перажагнала:
 «Хай Гасподзь, Пан ласкавы, вас багаслаўляе
 На дабро і ніколі ласкай не мінае.
 Даручаю вас, дзеткі, бацьку я і Богу,
 Хай вядзе вас заўсёды ў добрую дарогу.
 275 То ўжо, любыя дзеткі, йдзецце й памятайце,
 Што казалі вам маці, часта разважайце».
 Гэтак маці святая дзетак пажагнала,
 Запавет свой пры смерці ім пераказала.
 Кожнай маці дай, Божа, з гэткам заповітам
 280 Разлучыцца навекі і з дзяцьмі, й са светам.

O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 Potym pożegnawszy się z dziećmi swojemi,
 Tak się głosem modliła słowy nabożnemi:
 285 «Boże moj wszechmogący, wielce miłościwy,
 Ty wszystkim możnie władasz jako Bog prawdziwy,
 Wejrzyż na mię łaskawie, odpuść grzechy moje,
 Ktore teraz wyznawam ja, stworzenie twoje.
 Proszę cię, miły Ojczy, nie zarucajże mię
 290 Od siebie, wszak napełniasz łaską wszytkę ziemię.
 Jeśliś umyślił duszę moję wziąć do siebie,
 Ja ją z wielką chucią już podawam do ciebie.
 A jeśli chcesz, bych jeszcze w tej nędzy została,
 Niech się dzieje wola twa, jam się na cię zdała,
 295 Gotowam żyć i umrzeć, niech będzie co ty chcesz,
 Nie dbam, boś mi miłościw, wszak serce me ty wiesz,
 Iż tylko tobie ufa dusza, Bogu memu,
 Przeto ją tylko tobie poruczam samemu,
 A do ciebie obracam nędzne prośby moje,
 300 Bo martwisz i ożywasz nas, stworzenie swoje.
 Ty tedy stworzycielu przyjmi ducha mego,
 A nie zadzierzaj długo zmiłowania twego».
 A gdy ci przychodzili, co ją nawiedzali,
 By jej wdzięczną pociechę jako chorej dali,
 305 Ona ich tak wesółym sercem uprzedzała,
 Że każdemu o sobie dobrze potuszała,
 A co ją mieli cieszyć, to ona cieszyła,
 Smętnym ona weselszą dobrą myśl czyniła.
 A tak wszytscy, słysząc to, gdy słusznie płakali,
 310 Od tak wielkiego smętku prawie omdlewali,
 Widząc, że im nieleđa człowiek już odchodzi,
 Fortunna matka, ktora takie dzieci rodzi.
 Ona ciesząc ich, to im z siebie pokazała,
 Że poznali, iż namniej śmierci się nie bała.
 315 A widząc męża swego barzo żalosnego,
 Odwodząc go od smętku, tak rzekła do niego:
 «Nie żałuj mię moj panie, raczej mi życz tego,

Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 А затым, калі дзетак гэтак пажагнала,
 Зноў у словах набожных модлы прамаўляла:
 285 «Божа мой, Божа моцны, Божа літасцівы!
 Над усім валадарыш, бо Ты – Бог праўдзівы.
 На мяне глянь ласкава, дай мне змілаванне
 За грахі, у якіх я не ўтаю прызнання.
 Ад мяне, Божа любы, Ты не адракайся –
 290 Па зямлі Твая міласць ласкай пралілася.
 Як душу маю хочаш да Сябе забраці,
 Я з ахвотай гатова і сама аддаці;
 Як далей маю быці я ў зямной юдолі,
 Хай так будзе, як трэба дзеля Божай волі.
 295 Жыць гатова й памерці – хай жа гэтак стане.
 Ты – ласкавы, Ты – знаўца сэрца майго, Пане:
 Да Цябе толькі веру я ў душы трымаю
 І Табе яе толькі, Божа, даручаю,
 Да Цябе толькі шлю я горкія маленні.
 300 Ажыўляеш, змярцвяеш Ты свае стварэнні,
 То прымі, о мой Створца, і мой дух скрушлівы,
 Адарыць яго ласкай будзь жа міласцівы».
 Тых усіх, хто прыходзіў з ёй на развітанне,
 Каб, зняможанай, словам даць падмацаванне,
 305 Пані з радасцю ў сэрцы гэтак прывячала,
 Што трывога надзеі месца саступала,
 Кожны з іх так сардэчна паняй суцяшаўся,
 Што душэўны іх смутак радасцю змяняўся.
 Там усе, тое чуўшы, з плачам уздыхалі,
 310 Млелі скрушна і ў смутку ледзь не паміралі,
 Што такая жанчына годная канае,
 Маці шчасная дзетак гэтых пакідае.
 І яны (бо такі ім прыклад паказала)
 Зразумелі, што смерцю пані пагарджала.
 315 Мужа бачачы ў смутку пры сваёй асобе,
 Так сцешвала словам у яго жалобе:
 «Не сумуй, мой сужэнец, не шкадуй, мой пане,

By dusza moja zbyła niewczasu takiego.
 Rozumiemci, żeć trudno ująć przyrodzenie,
 320 Ale miej wzdry w tej mierze to słuszne baczenie,
 Żeć się niełza przeciwić zrządzeniu Bożemu,
 Wedle ktorego przyjdzie toż podjąć każdemu,
 A wiedz o tym, żeć dosyć dobrze to kupiła,
 Iżem nędzę na wieczną radość frymarczyła».

325 Zatym wszystkich prosiła, by jej nie płakali,
 A iż do nieba idzie, by to rozmyślali,
 Mowiąc: «Nie zajrzycieź mi Krolestwa Bożego,
 Boć nad to nic nie mogę mieć uciesznieszego,
 Wszak dusza cierpi nędzę w tym śmiertelnym ciełe,
 330 Będąc w nim jak w więzieniu, to mogę rzec śmieie.
 A teraz mię już wzywa syn Boży do siebie
 Niepoddaną skażeniu, bych z nim żyła w niebie».

O święte słowa, godne złotem napisania,
 I wiecznego poki świat stoi pamiętania!
 335 O święte dary Boże, ktore ona miała,
 A nam żywym po sobie przykładem została!
 O chwalebny przykładzie, ktory człowiek każdy
 Słusznie z tej paniej może brać przed oczy zawždy!

O żalosna to słusznie nam godzina była,
 340 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 A już ciemny nadchodził wieczor dnia onego,
 Gdy widząc bliski być czas dokończenia swego,
 Wezwawszy kaznodziejow z nimi rozmawiała,
 A poczet krześcijańskiej wiary wyznawała,
 345 Mowiąc o Trojce świętej dziwnej tajemnicy,
 O kr[z]cie, w którym jesteśmy odrodzeni wszytcy,
 O wieczerzy Pańskiej i usprawiedliwieniu,
 Co potrzeba każdemu wiedzieć ku zbawieniu.
 Tam każdy mógł obaczyć dziwne dary Boże,
 350 Ktorych sam z siebie człowiek żadny mieć nic może,
 By tak dowodnie o tym i mądrze mowiła,
 Że prawie wszystkich, ktorzy tam stali, uczyła.
 A każdy z podziwieniem przysłuchiwał tego,

Што душа ў незямное мкнецца існаванне.
 Цяжка ўласнай натуры, ведаю, даць рады,
 320 Толькі ж, пане, заўсёды памятай парады:
 З Божым провідам людзям марнае змаганне,
 Бо ніхто не мінае з светам развітання,
 Ведай: маю выгоду і не прагадала,
 Што нядолю на радасць вечную змяняла».

325 Тут прасіла прысутных – слёзаў ліць не трэба,
 Хай разважаць: ступае па дарозе ў неба:
 «Не раўнуйце да Царства Бога нашай веры –
 Толькі ў Ім пакладаем мы свае намеры,
 Бо душа церпіць беды праз нашае цела,
 330 Што ёй служыць вязніцай – тое сведчу смела.
 Вось жа, кліча мяне ўжо, кліча сам Сын Божы,
 Непадлеглую згубе, да сябе ў нябёсы».

О святыя, што варта золатам выводзіць,
 Слова, вас і давеку памятаць не шкодзіць!
 335 О дары, што ад Бога пані атрымала,
 Тым жывы нам у смерці прыклад паказала!
 О той прыклад дастойны, праз які заўсёды
 Кожны можа пабачыць, як пазбегнуць шкоды!

Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 340 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 Цёмны вечар надходзіў, і яна, нябога,
 Заканчэнне прадчуўшы побыту зямнога,
 Казнадзеяў пазвала, з імі размаўляла,
 Сімвал веры Хрыстовай шчыра вызнавала,
 345 Гаварыла аб Тройцы моцы ўтаямнёнай,
 Аб Крыжы, у якім з нас кожны адраджоны,
 Пра вячэру Хрыстову і ўсправедлівенне,
 І аб тым, што прыносіць душам выбаўленне.
 Прасвятлеўшы дарамі цуднай ласкі Божай
 350 (Проста так іх ніводны мець з людзей не можа),
 Гэтак мудра й разважна пані прамаўляла,
 Што навукай прысутных навакол здзіўляла.
 Утрапёны, напружыў кожны вуха й вока,

Dostyc by miał proroka słyszeć mowiącego.
 355 Ruszyło to wielce jej małżonka miłego,
 Ktory słusznie nie mógł się hamować od tego,
 Aby nie miał żałować barzo takiej żony,
 Ktorej cnoty tak zacne słyną na wsze strony,
 A wždy się tam z pociechą niejako hamował,
 360 Widząc co przez nią Pan Bog Duchem swym sprawował.
 Ona potym zaczęła psalmy Dawidowe,
 Ochotą uprzedzała wszytki ludzie zdrowe,
 Ktorzy jej też nabożnie śpiewać pomagali,
 A takiej się sprawie jej barzo dziwowali,
 365 Bo dowodniej niż oni słowa wymawiała.
 Słuchając rzekłbyś, iż z Bogiem rozmawiała.
 Dziwna to rzecz, iż taki głos schorzałe ciało,
 Jakiego od niej przedtym nikt nie słyszał, miało.
 Zatymże też i sługi Panu zalecała,
 370 Każdego choć nie trzeba było przepraszała.
 Zalecała poddane, aby baczość miano
 Na nie, a krzywdy żadnej czynić im nie dano.

O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 375 A we czwartek dnia czerwca osmegonastego
 Wezwała kaznodziejow i męża miłego,
 A modliwszy się Bogu jawnie przed wszytkimi,
 Tak do niego mowiła słowy pokornymi:
 «Jam się była, Boże moj, już nagotowała,
 380 Jakobych z tego świata do ciebie iść miała,
 Czemużeś mię zadzierzał nad moję nadzieję?
 Lecz widzę, iż wola w tym nie moja się dzieje,
 Ale twoja. Niechajże będzie co ty raczysz,
 Wszak czego mnie potrzeba, ty sam lepiej baczysz».
 385 Iście nie bez przyczyny Pan Bog to sprawował,
 Aby w niej wolą swoję jawnie pokazował.
 Iście się jej pokora Bogu podobala,
 Chciał Bog, by swym przykładem inszych nauczała,
 By jeszcze to naczynie Boże znamienite

Нібы слухаў і бачыў прад сабой прарока.
 355 Тое ўзрушыла моцна мужа пані мілай,
 І не мог ён, дапраўды, аніякай сілай
 Жаль той страты суцішыць у сэрцы збалелым –
 Жонкі, годнасцю слаўнай ва ўсім свеце белым;
 Аж суняў жаль пякучы, добра разумее –
 360 Праз яе Дух Гасподні на прысутных вее.
 А яна гэтым часам псалмы заспявала,
 Чым набожнасці прыклад іншым паказала,
 І яны ўслед за ёю з радасцю, з натхненнем
 Падхапілі, пачуўшы з немалым здзіўленнем,
 365 Што выразней, прачулей ад усіх спявае –
 Так, нібыта ўжо з Панам Богам размаўляе.
 Дзіўна ім, што хваробай з'едзенае цела
 Гэткі голас пявучы нечувана мела.
 Хоць было і не трэба, потым выбачэння
 370 Папрасіла і ў слугаў, даўшы ў паручэнне
 Мужу іх: наказала, каб у хвілі ўсякай
 Шанаваў іх і крыўды не чыніў ніякай.

Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 375 Васямнаццаты чэрвень месяц дзень адлічваў,
 Быў чацвер. Казнадзеяў разам з мужам кліча,
 Шчыра моліцца Богу пані разам з імі,
 Да Яго прамаўляе словамі такімі:
 «І паспела, мой Божа, я падрыхтавацца,
 380 Як бы мела ўжо зараз да Цябе спяшацца,
 Што ж мяне затрымаў Ты і маё збавенне?
 Толькі бачу: тут волі не маёй хаценне,
 А Тваёй. Хай жа стане, як Ты сам пазначыш,
 Што мне суджана, Божа, сам Ты лепей бачыш».
 385 Існа не без прычыны даў Бог хвілю тую:
 Праз яе нам абвесціў волю найсвятую.
 Існа ўласнай пакорай Богу дагадзіла:
 Так хацеў Ён, каб іншым прыкладам служыла,
 Бо сасуд гэты, Богам з любасцю абраны,

- 390 Dało przy śmierci ludziom nauki obfite.
 A ujrawszy doktory, co tam przy niej byli,
 O jej wątpliwym zdrowiu z pilnością radzili,
 Pożegnała ich mówiąc: «Jutro z was każdego
 Zbawieniem swym wyzwolę od frasunku tego».
- 395 Nazajutrz w piątek gdy się już śmierć przybliżała,
 A onę mdłą naturę niemoc mordowała,
 Przed się ręce schorzałe do Boga wznosiła,
 A modląc się nabożnie piersi swoje biła.
 Z tym się uspokoiła. Niektorzy mniemali,
- 400 Izby spała, a coby się działo czekali,
 Bo na czas poglądając oczy zawierała,
 A wątpliwe o sobie mniemanie dawała.
 Lecz Bog nad ich mniemanie coś czynił inszego,
 Aby nad nią pokazał coś niesłychanego,
- 405 Bo po niemałym czasie głosem przemowiła,
 Mówiąc: «Jużem wesola barzo teraz była:
 Miałam wdzięczne zjawienie od Boga samego,
 Izem już jest dziedziczką Krolestwa wiecznego.
 A tak jemu dziękuję, iżę mię wybawił
- 410 Od bałwanow, a przy swej wierze mię zostawił».
- Lecz jej tego uczeni ludzie potwierdzili,
 Szczepanem świętym tego słusznie dowodzili,
 Bo on też Krysta widział przy swoim skonaniu,
 Ktory go cieszył w onym jego mordowaniu.
- 415 A wtenczas lawendowej wodki jej podano,
 By się ją ochłodziła, tego po niej chciano.
 Ona nie chciała mówiąc: «Już mi jej nie trzeba,
 Ochłodziłam się łaską Pana mego z nieba».
- Co gdy wszyscy słyszeli, Bogu się modlili,
- 420 By się nad nią zmiłował, nabożnie prosili.
 A ona też tak mówiąc, pomogła im tego:
 «Rychło, rychło, Boże moj, przyjmi ducha mego.
 Lepiejci abych na twą świętą twarz patrzyła,
 Niźlibych na tej nędznej ziemi długo była».
- 425 To rzekszy, coby czynił małżonek, pytała.
 A on wtenczas jadł. Gdy się tego dowiedziała,

- 390 Быў і ў смерці як прыклад людзям паказаны.
 Дактароў, што пры ложы купкаю пасталі
 І трывогу аб стане хворай выяўлялі,
 Прывітала, сказаўшы: «Заўтра вызваленне
 Будзе вам ад турботаў, а мне – выбаўленне».
- 395 Рана ў пятніцу – смерць ёй твар свой паказала
 І знямоглае цела немач мардавала –
 Пані ссохлыя рукі да Бога ўздымала
 І з малітвай пабожнай у персі ўдарала.
 Потым змружыла вочы. Людзі меркавалі,
 400 Што заснула; што будзе надалей, чакалі.
 Падымала і зноўку векі апускала,
 І ніякай надзеі больш не пакідала.
 Толькі Бог не наблізіў смерці час чаканы –
 Паказаў у ёй прыклад людзям нечуваны,
 405 Бо сказала – па часе немалым – прысутным:
 «Кагадзе мне з’явіўся Бог усемагутны,
 І вясёлае сэрца па сустрэчы маю,
 Бо Нябеснае Царства сёння ж атрымаю.
 Дзячу Богу, што цемры ідалаў абрынуў,
 410 А мяне ў ззянні веры існае пакінуў».⁷
 Ёй вучоныя людзі тое пацвярджалі,
 І святога Стафана⁸ слушна ўспаміналі,
 Бо Хрыста ён таксама бачыў пры скананні,
 Меў Яго суцяшэнне ў цяжкім мардаванні.
- 415 Тут настою з лаванды падалі напіцца,
 Каб магла хоць на хвілю ім ахаладзіцца,
 Ды яна не схацела: «Мне цяпер не трэба –
 Ахалодзіў мяне мой Пан ласкавы з неба».
 Тое чуўшы, для пані людзі ўсе прасілі
 420 Ласкі ў Бога, з пакорай літасці малілі.
 Памагаючы, пані ўся душой трымцела:
 «Хутка, хутка, мой Божа, дух вазьмі ад цела.
 Лепш Тваё мне аблічча, Божа, аглядаці,
 Як на гэтай зямельцы гора спазнаваці».
- 425 Тое мовіла, следам пра мужа спытала.
 Муж абедаў. І жонка, пачуўшы, сказала:

Tak rzekła: «Niechaj zdrow je. Mnie już dziś wezwano
 Na on obiad, który mi w niebie zgotowano.
 Ja dziś będę pożywać obiadu swojego
 430 I wieczerzej u stołu Boga nawyższego».

O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 Nazajutrz gdy nastał dzień sobotą nazwany,
 On dzień odpoczynienia od wieku przejrzany,
 435 Ktorego odpocznął Bog od pracowania,
 A jej też był wiecznego dniem odpoczywania,
 Było to dnia miesiąca czerwca dwudziestego,
 A roku tysiąc pięćset sześćdziesiąt wtorego.
 Było znać, że już dalej żywa być nie miała,
 440 Ale jej przedsię pamięć wielka panowała,
 A jeśli słońce weszło, zarazem pytała.
 Powiedziano, iż weszło, ona wnet powstała,
 Mowiąc: «Dziękujmyż Bogu słowy nabożnemi,
 Iż nas przez tę noc raczył zachować zdrowemi.
 445 Wszedł Krystus, ono słońce wiecznej wszechmocności,
 Ktore mnie ma domieścić niebieskiej radości,
 Już przyszło, aby duszę moję prowadziło,
 Nędzę ziemską w niebieską rozkosz przemieniło.
 Jużci się stąd przeniosę do wiecznej radości,
 450 Z tej należącej żywym tutecznej ciemności».
 Potym Pana do siebie zawołać kazała,
 Aby się już ostatni z nim raz pożegnała,
 Ktorego gdy ujrzała, tak do niego mowi:
 «Dziękując Panu memu i dobrodziejowi,
 455 Za ony dobrodziejstwa wszytki, ktorem miała
 Od ciebie, gdym z tobą tu na świecie mieszkała.
 Już cię Bogu poruczam i z dziatkami memi,
 Niech łaska Boża będzie i z tobą i z niemi.
 Za to też pomieszkanie w tym małżeńskim stanie,
 460 Dosyć wierne i miłe, dziękując, moj panie.
 Niechajżeć on wszechmocny Pan Bog błogosławi,
 Niechaj cię długo żywym na świecie zostawi».

«На здароўе. Мяне ўжо на абед пазвалі
 Сёння той, што нябёсы мне прыгатавалі.
 Сёння мецьму і ежы, і пітва любога –
 430 І абед, і вячэру ў найвышняга Бога».

Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 Новы дзень быў, суботай адвеку названы,
 У які адпачынак людзям наказаны;
 435 Дзень, калі ад тварэння Пан Бог адпачынуў,
 Стаў для пані пачаткам вечнага спачыну.
 Чэрвень быў, дзень дваццаты, ад з'яўлення Бога
 Году тысяча пяцьсот шэсцьдзясят другога.
 Кожны бачыў, што пані свечкай дагарала,
 440 Толькі моцная памяць ейны дух трымала.
 Ці ўжо сонца на небе, раптам запытала.
 «Узышло», – кажуць. Пані ўстала, прашаптала:
 «Богу дзячма супольна модламі сваімі,
 Што ў начы нас, ласкавы, захавай жывымі.
 445 Узышоў Езус – Сонца вечнай моцы! Грэшнай,
 Дасць жыццё мне наvekі ў радасці нябеснай.
 Узышоў, і на Неба Сам мяне праводзіць,
 За нядолю раскошай раю ўзнагародзіць.
 Вось, іду, каб у Небе радасць мець давеку,
 450 З цемры, дадзенай Богам карай чалавеку».
 Мужа потым паклікаць да сябе прасіла,
 Каб апошняга разу з ім пагаварыла.
 Як прыйшоў, то сказала: «Дзякуй, міласцівы
 Пане й мужу, які быў мне ва ўсім зычлівы,
 455 За твае дабрадзействы, што ў жыцці зазнала,
 Як з табою па свеце гэтым вандравала.
 Тут цябе пакідаю з дзеткамі сваімі,
 Хай ласкавы Бог будзе і з табой, і з імі.
 За супольную радасць у сужэнскім стане,
 460 За міласць і за вернасць дзякую, мой пане.
 Хай цябе ўсемагутны Бог дабраслаўляе,
 Хай жывога ў здароўі доўга захавася».

On jej też znamienicie za to podziękował,
 Święte jej zachowanie wszystkim wystawował.
 465 A zatem mu Krolewskiej łaski winszowała,
 Dawszy mu rękę, z nim się na wieki rozstała.
 Skoro odszedł, jęła się Panu Bogu modlić,
 Podniosszy ręce w niebo, tak do niego mówić:
 «Boże, Boże, Boże moj, dla syna twojego
 470 Zmiłuj się, nie opuszczaj mnie, stworzenia swego.
 Jezu, Jezu, wspomóż mię, przyjmi duszę moję,
 Ktorą ja już poruczam w święte ręce twoje».
 To rzekła, a natychmiast jej siła ustała,
 A ona cichuczko swą duszę Bogu dała
 475 O szostej popołudniu. Daj Boże każdemu
 Z taką sprawą z świata iść k zbawieniu dusznemu!
 Płacz wielki było słyszeć między wszemi stany,
 Tak między ubogimi jako między pany.
 Krol ze wszystkim dworem swym był żałosciw tego,
 480 Pospolstwo też nie mogło taić żalu swego.
 Wszystko pogłowie żeńskie ma czego żałować,
 Nie przestają siroty nędzne lamentować,
 Mowiąc: «Nasza obrońca i matka skonała,
 Tylkoż nam w samym Bogu nadzieja została».
 485 Proszą Boga, by im dał takiego drugiego
 Opiekuna, gdyż wszystko to w ręku u niego.
 Niemniej się też i Turcy, Żydowie, smęcili,
 I ci wszyscy pogani, co natenczas byli,
 Słusznie płaczą. Szeroko łzy będą słynęły,
 490 By je zebrał, małoby stoki nie płynęły.
 Wiele ich, co ją mają wiecznie napisaną
 W Polsce, w Litwie, długo jej płakać nie przestaną.
 O święta pani, święta twa pamiątka wszędzie
 Na wieki, poki jedno świat w całości będzie.
 495 Takeś się tu na świecie wszystkim zachowała,
 Ześ u nich i po śmierci miłość otrzymała.
 Ubłogosławił cię Bog, że tak wiele ludzi
 Twoją śmierć ku wielkiemu płaczu teraz budzi.
 Wszystkie kąty pełne są płaczu żalosnego,
 500 Powiedz mi kto, jeśli tak żałują każdego?

Муж таксама ласкава ёй за ўсё падзячыў
 І ў жыцці захаванне святасці адзначыў.
 465 Каралеўскае ласкі мужу пажадаўшы
 І руку на расстанне вечнае падаўшы,
 Як пайшоў, зноў да Бога пачала маліцца,
 Рукі ўзняўшы, пра ласку Божую прасіцца:
 «Божа, Божа, што Сына даў нам на збавенне,
 470 Не пакінь, літасцівы, я – Тваё стварэнне!
 Езу, Езу салодкі, Ты душу без мукі
 Забяры, о ласкавы, у святыя рукі!»
 Так сказаўшы, у смерці следам абамлела,
 І душа без трывогі ў неба паляцела.
 475 Вечар быў, шэсць гадзінаў. Кожнаму дай, Божа,
 Да збавення са свету так пайсці прыгожа!
 Кожны ў плачы зайшоўся горкімі слязамі
 Паміж бедных, таксама як і між панамі.
 І кароль, і прыдворны жаль свой выяўляе,
 480 І ніхто між прысутных смутку не хавае.
 Для жанчын час пачаўся жалю й шкадавання,
 Не спыняюць сіроты плачу й наракання:
 «Абаронцы і маці болей свет не мае,
 Ды на Бога надзея нас яшчэ трымае».
 485 Просяць ласкі ў сусвету Створцы: дай такога,
 Божа, зноўку патрона, як пані, другога.
 Там жыды й ісламіты моцна шкадавалі,
 І язычнікі плачам смутак выяўлялі:
 Плач стаяў несупынны і ляцеў далёка,
 490 Каб сабраў разам слёзы, паплылі б шырока.
 У Літве, як і ў Польшчы, шмат хто ёй адданы:
 Вобраз пані ў іх сэрцы навекі ўпісаны.
 О святая, заўсёды памяць застанеца
 Пра цябе – аж да часу, покуль свет мінеца.
 495 Ты такі свету прыклад годны паказала,
 Што любоў і па смерці ад людзей зазнала.
 Смерць твая сёння многіх плацаць прымушае,
 Бог табе блаславенне гэтым выяўляе.
 Кожны кут повен плачу, слёзнага ўздыхання;
 500 А ці кожны такога варты развітання?

O żalosna to słusznie nam godzina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła.
 A siódmego dnia lipca w tej wielkiej żałości,
 Czyniąc miły małżonek dosyć powinności,
 505 A także zwyczajowi u ludzi wziętemu,
 Jak mają czynić pogrzeb człeku umarłemu,
 Widząc, że niebo wzięło to co było jego,
 Ziemi też, co jej było, nie chciał bronić tego.
 Wziął Bog duszę, a na czas tu ciało zostało,
 510 Ktore tej nędznej ziemi teraz należało.
 Myślił o tym, gdzieby ją najlepiej pochować,
 Chcąc się jako przystoi w tej mierze zachować,
 Ale Pan Bog do tego drogę znamienitą
 Wnet podał, a mogę rzec, że niepospolitą,
 515 Bo chcąc sposobić miejsce ku przepowiedaniu
 Słowa swego świętego, wszystkim ku słuchaniu,
 Tak sprawił serce jego, że dosyć przestrony
 Dwor swój dał, by tam schował ciało miłej żony,
 Chcąc tam kościół budować na pamiątkę wieczną,
 520 Rzecz braciej Krześcijańskiej barzo pożyteczną.
 Jakoż wiele zborowi on czyni dobrego,
 Nie żałując w tej mierze nakładu żadnego,
 A iście z wielką chucią, wedle przemożenia,
 Życząc słowu Bożemu na wszem pomnożenia.
 525 Za co niech go też Pan Bog w łasce swojej mnoży,
 A niechaj go do końca tak rządzi Duch Boży.
 Temuż niech będzie chwała, który to sprawuje,
 A tak dziwnym sposobem kościół swój buduje.
 Co mniemasz, by się każdy stąd nie podziwował,
 530 Gdy się tej sprawie przy jej śmierci przypatrował?
 Jeśli się kto nie umiał ku śmierci gotować,
 Mogł się z niej uczyć, by się był chciał przypatrować,
 Z onych słow, co ich prawie Duch Boży dodawał,
 Ktory ją zawsze rządził a przy niej zostawał.
 535 Niemniej się też podobno temu dziwowali
 Niektorzy, co na pogrzeb jej wtenczas patrzali,
 Iże nie było pompy, żadnego dzwonienia,

Слушна смутнай назваці нам хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую.
 Сёмы ліпеня дзень быў. У сваёй жалобе
 Муж рабіў, што належыць і любой асобе,
⁵⁰⁵ Бо звычайю людскога прагнуў датрымання,
 Што датычыць памерлых трупаў пахавання.
 Разумеў: неба тое, што дало, забрала,
 І зямля толькі тое, што яе, чакала;
 Бог душу ўзяў, а цела ў гэтым свеце стыне,
⁵¹⁰ Аж пакуль у зямельцы беднай не спачыне.
 Разважаў, дзе найлепей зладзіць пахаванне,
 Каб належнае пані даць ушанаванне;
 Даў адказ Бог адразу на яго маленне
 Незвычайны, сказаў бы, – цуднае рашэнне:
⁵¹⁵ Ён, жадаючы месца мець для прамаўлення –
 Найсвяцейшага Слова людзям абвяшчэння,
 Так зрабіў, што касцельны двор прапанавана
 Для магілы, дзе будзе цела пахавана
 Да ўзвядзення касцёла, рэчы так дарэчнай–
⁵²⁰ Між братоў-хрысціянаў – для памяці вечнай.
 Як жа нашаму збору добрага ён многа
 Робіць і не шкадуе для яго нічога,
 І, рухомы жаданнем праўды памнажэння,
 Слову Божаму ўсюды зычыць пашырэння!
⁵²⁵ Хай яго Бог за тое ў ласцы памнажае,
 Хай да смерці Дух Божы радай не мінае.
 Хай Таму будзе слава, светам Хто кіруе
 І такім цудным чынам свой Касцёл будзе.
 Што мяркуеш, ці ўсякі не меў бы здзівіцца,
⁵³⁰ Хто ў праявы той смерці глянуць не збаіцца?
 Як бы хто і не ведаў, з смерцю як спаткацца,
 У яе мог вучыцца, пільна прыглядацца,
 І да слоў, што прымала ад Святога Духа,
 Мець прыхільнае сэрца, нахіліўшы вуха.
⁵³⁵ Рэчы дзіўныя, пэўна, для сябе адзначыў,
 Хто на ўласныя вочы пахаванне бачыў:
 Не было ані помпы, ні званоў гудзення,

Ani świec, nie było też żadnego kropienia,
 Ale ją niezliczona wielkość prowadziła
 540 Ludzi różnego stanu, która się schodziła
 Nabożnie rozmyślając o swej śmiertelności,
 Przypatrując się dziwnej Bożej opatrzości.
 Krol wyszedł przeciw ciału, opodał prowadził,
 Wdowca smętnego cieszył, tym mu dobrze radził.
 545 Wyświadczał żalność swoją łzami obfitymi,
 Niemniej też i panowie i drudzy też z nimi.
 W wielkim żalu Krolowa była z Krolewnami,
 Z drugimi czelniejszemi przy dworze paniami,
 Gdy z wielką uczciwością ciało prowadzono
 550 Do dworu, w którym było grob już uczyniono.
 A gdy je przyniesiono, zarazem kazanie
 Dwoje było, do ludzi też napominanie.
 Potym je pochowano, jako należało
 Pochować paniej takiej krześcijańskiej ciało.
 555 Takci ta święta pani, żywac świętobliwie,
 Na świecie już umarła, w niebie jest prawdziwie.
 A tak jest pochowane jej ślachtetne ciało,
 O czym iżem ja teraz tu pisał tak mało,
 Uczynilem to przeto, iż drudzy pisali
 560 O tym szerzej, co na to okiem swym patrzali.
 Ja com słyszał z daleka, z mojej powinności
 Pisałem w wielkim smętku i w wielkiej żalności.
 Nie dziw, iż ledajako i mniej niż słuszało,
 Gdyż mi się wtenczas było wszystko pomieszało.
 565 Bo to dziwnie żalosa mnie nowina była,
 Gdy tę świętą panią śmierć z światem rozłączyła,
 Ktorej rownej niewiele w kronikach czytamy,
 A podobno nierychło takiej oglądamy,
 Acz wiele cnych i dobrych, ale jej podobna
 570 Coby na wszem miała być, rzecz to jest osobna.
 A tak Śmierci okrutna, przecz wždy nie folgujesz
 Nikomu, a przecz dobrych sama nie żalujesz?
 Komużeś się tą złością swą chciała przysłużyć

- Ані свечак, тым болей звычайнага краплення,
 А бясконцым натоўпам людзі праваджалі
 540 Пані; розныя станы думна разважалі
 Пра смяротнасць, якая стрэне іх наяве,
 Провід Божы дзівосны бачачы ў той справе.
 А кароль, з аўдавельым у бок адышоўшы
 Ды сучешныя словы для яго знайшоўшы,
 545 Горкім плачам засведчыў моц сваёй жалобы;
 А за ім – і вяльможы, й іншыя асобы.
 Каралева ў жалобе з дочкамі сваімі,
 З мноствам дам, што ў жалосці крочылі за імі,
 З пашанотаю цела ў двор суправаджала,
 550 Дзе яго дамавіна вечная чакала.
 Як прынеслі, дваіное слухалі казанне,
 Да прысутных аб смерці іх напамінанне.
 А затым пахавалі з годнаю пашанай,
 Як прынята для гэтых годных хрысціянаў.
 555 Наша пані святая, жыўшы ў Пану Богу,
 Тут памерла; у неба рушыла ў дарогу.
 Гэтак вось пахавалі слаўнай пані цела.
 А падаў я ўсё вершам сцісла, бо і ўмела,
 І шырэй пастваралі тыя апісанне,
 560 Хто на ўласныя вочы бачыў пахаванне.
 Я – што чуў, палічыўшы тое абавязкам,
 У жалобе і смутку на душы няшчаснай.
 І не дзіва, што проста напісаў і мала,
 Бо мне ўсё тое гора ў галаве змяшала.
- 565 Слушна смутнай назваці мне хвіліну тую,
 Калі смерць адабрала пані ў нас святую:
 Роўных прыкладаў мала ў летапісах маем,
 І, падобна, не заўтра зноўку прычакаем
 (Каб і цнотай, і праўдай, як яна, яснела)
 570 Ёй раўні – тое многім сёння зразумела.
 Смерць ліхая, нікога ты не прапускаеш.
 Што ж сама да ласкавых жаль не выяўляеш?
 Да каго з тою злосцю прэшся ва ўслужэнне,

- A czemuś się nie dała w tym dobrocią użyć?
 575 Jeśli ludziom, wiedz, iżec wszyscy za złe mają,
 Bo jej dobroć, a twą złość wszyscy dobrze znają.
 Jeśli czartu, ten prawa też niema żadnego
 Do niej, bo iż jest corką Boga najwyższego,
 Przeto to nie czartowa korzyść. Ale i ty
 580 Nic nie wygrasz, chocia masz na człowieka kwity
 Ty, będąc nieprzyjaciel narodu ludzkiego,
 Uczyniłaś to, bo masz prawo na każdego.
 Chciałaś jej źle uczynić, iżes ją stąd wzięła,
 Ale ją wieczna radość do siebie przyjęła.
 585 Iż się nic nie rozmyślasz, w tymes pomyliła,
 Iżes nie jej, ale nam w tym źle uczyniła.
 Bo byś się rozmyślała, snadnie byś poznała,
 Jeśli byś tak potrzebne ludzi nam brać miała.
 Przeto po niej żalości słusznie używamy,
 590 Bo inszą kondycją niżli ona mamy.
 Ona się do niebieskiej chwały wprowadziła,
 Nam wielki płacz i smętek ciężki zostawiła.
 Ona tam już rozkoszy zażywa niebieskiej,
 A my tu zażywamy w smętku nędze ziemskiej.
 595 A iż była poddana tejże śmiertelności
 Co i my, już jest wolna od świejskich trudności,
 Bo człowiek jako żołnierz jest na świecie każdy,
 Walcząc z ciałem i z światem i z szatanem zawždy,
 A ona się tu dobrze potykała w boju,
 600 I już też bezpieczna jest wiecznego pokoju.
 Iż jest podobny żywot ludzki pielgrzymowi,
 Który bieży ku swemu pewnemu kresowi,
 Zawždy jest pod wąpieniem, nie wie czasu swego,
 A ona doszła krysu już naznaczonego.
 605 Tu żaden niema swego mieszkania wiecznego,
 Tylko na czas poki żyw ma pożyczonego.
 Ona już ma wieczny dom, a nic nie straciła,
 Bo docześny za wieczny dobrze frymarczyła.
 Już Bogu zapłaciła on dług przyrodzony,
 610 Który każdy człek winien na świat narodzony.

Не прыняўшы ніколі на дабро рашэнне?
 575 Да людзей? Ты між намі знаная атрутай
 Злосці ўласнай, а пані – дабрынёй славутай.
 Ці да чорта? Той права не займеў такога
 На яе, што абранай стала ў Пана Бога.
 Не табе і не чорту прыйдзе ва ўладанне,
 580 Ты прайграла, хоць маеш з намі паквітанне.
 Нерыяцель народаў, пані забіраеш,
 Бо над кожным стварэннем тое права маеш.
 Прычыніць зло хацела, і з сабой забрала?
 Пані ж вечную радасць у небе спаткала.
 585 Безразважная, гэтым ты няшмат прыдбала:
 Не яе – нас, няшчасных, ліхам пакарала.
 Каб разважыла добра, зразу б зразумела,
 І людзей, так патрэбных, забіраць не смела.
 А таму нам жалоба сэрца працінае,
 590 Што той цноты, як пані, з нас ніхто не мае.
 Да нябёснае славы шлях яе пачаўся,
 Нам жа – плач, горкі смутак у душы застаўся.
 Пані наша ў нябёсах сёння раскашуе,
 З нас жа кожны ў галечы па зямлі вандруе.
 595 Хоць была, як і ўсе мы, простаю смяротнай,
 Пазбылася ўжо долі на зямлі гаротнай,
 Чалавек нібы воін кожны ў свеце гэтым:
 Ён ваюе з шатанам, з целам і са светам.
 І яна, па змаганні між зямнога бою,
 600 Дасягнула ў нябёсах вечнага спакою,
 Бо жыццё чалавека – сцежка пілігрыма,
 Што паўз пэўныя крэсы не праходзіць міма;
 Шлях нязнаны заўсёды не ад нас залежаў,
 А яна дасягнула вызначаных межаў,
 605 Бо ніхто тут навечна жытлішча не мае –
 На жыцця час імклівы ў Бога пазычае.
 Дом часовы на вечны пані ўжо змяніла,
 І нічога, дапраўды, гэтым не згубіла.
 Заплаціла ўжо Богу доўг, які адвеку
 610 Таварышыць да самай смерці чалавеку.

Tym się tedy w tym smętku pocieszyć możemy,
 Gdy to wszystko u siebie dobrze uważemy.
 Obroćmy ten wielki płacz do Boga samego,
 Bo pociecha i smętek jest w ręku u niego,
⁶¹⁵ Prosząc go, by na płacz nasz wejrzał sprawiedliwy,
 Snadnieć nam wyrozumie, bo jest litościwy.
 Wieć on jako nas cieszyć, a my się zdawajmy
 Na jego wolą, o to nic się nie pytajmy,
 Czemu to czyni, tak się jemu podobało,
⁶²⁰ I tak się choć nad naszą wolą wszystko stało,
 Jeśliśmy dobrze rzeczy z rąk jego przyjęli,
 A złych czemubyśmy też tak przyjąć nie mieli?
 Przytym go prośmy, gdyż to była wola jego:
 Niechaj nam wždy męża jej długo da żywego,
⁶²⁵ Z jego miłym potomstwem niech go mnożyć raczy,
 A niech potrzeby nasze w tej mierze obaczy,
 Aby długo obrońcą nam był potężliwym,
 A ubogiem sierotam ojcem litościwym.
 Tym się też cieszymy, iż się dobrze obrociała,
⁶³⁰ Powinności swojej już dosyć uczyniła.
 Nas też pewnie toż potka, choć jeszcze nie wiemy,
 Gdy do tego wdzięcznego brzegu dopłyniemy.
 A tak ją wspominając, spraw jej naśladowmy,
 A ku tej powinności sami się gotujmy,
⁶³⁵ Prosząc Boga, byśmy też takiej skruchy byli
 Jak ona, gdy się bedziem z tym światem łączyli.
 Teraz patrząc na jej grob, mowmy w tej żałości:
 Niechaj w świętym pokoju leżą ty jej kości.
 Duch jej już jest przed Bogiem, wiekuiście żywie,
⁶⁴⁰ Ciało ożywie na dzień ostatni prawdziwie,
 Ktore acz ta maluczka trunna ogarnęła,
 Ale sława jej będzie na wieki słynęła.
 By teraz był na świecie Owidyus sławny,
 Albo który Poeta inszy starodawny,
⁶⁴⁵ Miałby zaprawdę pióro swoje czym zabawić,
 By sprawy jej świata chciał pamiętne zostawić.
 Wszakże i terazniejszy, ktorzy o tym słyszą

Толькі гэта ў жалобе нас і суцяшае,
 Кожны тое па хвілі роздуму прызнае.
 Звернем плач наш вялікі да самога Бога,
 Наша радасць і смутак у руках якога,
 615 Каб пачуў нараканне, лямант справядлівы,
 Рассудзіў нас па праўдзе Бог наш міласцівы.
 Ён суцешыць, а лёсу ў Створцы не пытайма
 І сябе Яго волі шчыра аддавайма.
 Чыніць Ён, як захоча, ні ў адной асобы
 620 Не пытае, ці тое будзе даспадобы;
 Бо калі мы даброты з рук Яго прымаем,
 То чаму ад няшчасцяў адмаўляцца маем?
 То папросім, каб волю выявіў і ў гэтым:
 Захаваў пані мужа на доўгія леты
 625 І ў тых мілых нашчадках род яго адзначыў;
 І патрэбы ў той меры нашыя прадбачыў:
 Каб нам быў абаронца моцны, справядлівы,
 Для няшчасных сіротаў – бацька міласцівы.
 Мейма ў тым суцяшэнне, што, сваю дарогу
 630 Годна й свята прайшоўшы, дагадзіла Богу.
 Так і мы – кожны ў момант, звыш накіраваны,
 Паплынем на той бераг і мілы, й жаданы.
 Пані помнячы, справай чын яе ўшануйма,
 Да таго абавязку і сябе рыхтуйма,
 635 Бога просячы: дай нам скруху на збаўленне,
 Як і пані ў гадзіну з тым светам злучэння.
 Пры труне ейнай стаўшы, скажам у жалосці:
 У святым хай спакоі спачываюць косці.
 Дух яе – перад Богам, існа ў ім жывая,
 640 Цела ў дзень той апошні зноў жыццё чакае;
 Хоць яна ў дамавіне скрытая пад вечкам,
 Але слава той пані будзе слынуць вечна.
 Каб жывы быў Авідзій сённа, вершам слаўны,
 Або іншы з паэтаў знаных старадаўных,
 645 Для п'яра б меў работы і не змог спачынуць,
 Каб яе слаўных дзеяў памятку пакінуць.
 Ды й сучасныя, пэўна, што пра тое чуюць,

Poetowie, mam za to, iż o tym piszą
Dobrze lepiej niżli ja, z dowcipu swojego,
⁶⁵⁰ Którym Pan Bog użył daru osobnego.
Lecz nie dziw choć słowicy nadobnie śpiewają,
Iż też ubogie wronki jak mogą krakają
Swym głosem przyrodzonym, a snadź u każdego
Snadnie mię w tym wymierzy żalność serca mego.

Cyprjan Bazylik napisał

Спадзяюся я, часу зараз не марнуюць –
Пішуць лепш, як я здолеў, бедны й нешчаслівы,
⁶⁵⁰ Бо даў Бог ім у ласцы талент асаблівы.
То не дзіва: салоўка хораша спявае,
Ды й варона – як можа, гэтак памагае,
Чым даў Бог. Разумення вашага шукаю:
Скруху ўласнага сэрца свету выліваю.

Напісаў Цыпрыян Базылік

AUTOR NIEZNANY

PROTEUS, ALBO ODMIENIEC

*Oświeconemu księżęciu a panu,
panu Mikołajowi Radziwiłłowi,
wojewodzie wileńskiemu etc., panu swemu miłościwemu*

- Książę (gdyż tą godnością ciebie Bog daruje
I w potrzebie statecznem sercem opatruje),
Nie tylko panom wolne są książęce progi,
Bo tam czasem ma miesce zagrodnik ubogi.
5 Tam gdzie z zdrowym rozsądkiem są i piękne cnoty,
Ktore widzę u ciebie nadrozsze klenoty.
W tę nadzieję, czem mogę, tu się popisuję,
I tobie za kolendę Odmieńca daruję.
Będzieli łaski pragnął i jakiej obrony,
10 Obronisz go i każdy cnotą oślachciony,
Bo prawdę śmieie mowi, ten narod miłuje,
Po tem znać przyjaciela, gdyć nie pochlebuję.
A iż tu mianowicie do Polakow mowi,
Ty rozumie, ktorzy są polskiemu krolowi
15 Z łaski Bożej poddani, gdziekolwiek mieszczą,
Jeden lud, gdzie jednego wszyscy pana mają.
A gdzie jedność i zgoda, tam i Bog panuje,
Ale niezgoda z gruntu mocne państwa psuje.
Słuchajmy Proteusa, widzę, że się gniewa,
20 Przeto że swojej pieśni nie rychło nam śpiewa.

- Odmianę wieku tego myślę wam powiedzieć,
O ktorej miałbych słusznie mojem zdaniem wiedzieć,
Gdyż o tem imię moje wam świadectwo daje,
Bo często za przezwiskiem idą obyczaje.
25 Dawno wam przyczytają odmianę w ubierze
A teraz w obyczajoch, mogę rzec i w wierze;

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

ПРАТЭЙ, АБО ПЯРЭВАРАЦЕНЬ

*Асвечанаму князю і пану,
пану Мікалаю Радзівілу¹,
ваяводу віленскаму etc., пану майму міласціваму*

- О князь (табе сам Бог той тытул уручае,
Ва ўсіх патрэбах дух у цвёрдасці трымае),
Не толькі для паноў ёсць княжыя парогі,
Ступае ж бо на іх і селянін убогі:
- ⁵ Дзе розум ёсць і клёк, там і цудоўнасць цноты,
Якая для цябе каштоўней за кляйноты.
Прымі ж (пісаў як мог) ты гэтае пасланне –
Калядны мой прэзент – «Пярэваратня», пане.
У моцы ці дабры патрэбу ён займее –
- ¹⁰ Заступішся, як той, што цнотамі яснее,
Бо кажа праўду ён і любіць шчыра людства;
Тым сябра пазнаюць – не зносіць ліхакруцтва.
Хоць да палякаў тут герой мой прамаўляе,
Падданых караля пры тым на ўвазе мае:
- ¹⁵ Усіх, дзе хто жыве па ўсіх кутках краіны, –
Адзін народ, і пан, які над ім, адзіны.
Дзе еднасць, згода-лад, там і Гасподзь пануе;
Нязгода ў свеце шмат дзяржаў з зямлёй руйнуе.
Пратэя слухаць час, бо разгарыцца гневам,
- ²⁰ Што не даем ніяк яму разліцца спевам.

- Пра змены ў нашы дні хачу вам распавесці,
А фальшам тых падзей не здольны я аплесці:
Вам знак – маё імя; хаця схаваў аблічча,
Мянушка скажа ўсё пра нораў мой і звычай.
- ²⁵ Адзення ўжо не раз змянялі вы манеру,
А вось цяпер, відаць, і звычаі, і веру;

Ale bodajście zdrowi ubior swój zmienili
 A w każdej dobrej sprawie statecznymi byli.
 Widzę, że się szkodliwsza stała dziś odmiana,
³⁰ Ktora za przodków waszych była niesłychana,
 Z niej prawie jak z studnice ty nieszczęścia płyną,
 Prze ktore namocniejsze państwa często giną.

Pospolita przypowieść, Polak mądr po szkodzie,
 Ale tego nie widzę w dzisiejszym narodzie.
³⁵ Może to być po chwili, będzieli Bog z nami,
 Ktoregośmy wygnali naszymi sprawami.
 Iście nas już nie jedno nieszczęście potkało,
 Jeszcze wisi nad nami kłopotu niemało.
 Choć to jawnie widzimy, choć to wyznawamy,
⁴⁰ A wżdy o polepszenie słabo się staramy.
 Gdzie tedy wasza mądrość? gdzie rozum, Polacy?
 Długoli was w tem mają upominać żacy?
 Żacy u mądrych wzięci a u was wzgardzeni,
 Ale to dawno w Polsce, a już się nie zmieni.
⁴⁵ Jako to mam rozumieć, że leśni mężowie
 Są mistrzami waszymi i morscy bogowie,
 A jeśli się wam zda płocze ich ćwiczenie,
 Nakoniec mowić będzie to nieme kamienie.
 Przeto że starszy milczą, gdzie mowić się godzi,
⁵⁰ Drudzy leda co plotą, jako ludzie młodzi.
 Ostatka się domyślaj, wszak cię mądrym zową,
 Nie chcęć się tu uprzykrzyć nazbyt długą mową.
 To jedno tu przydawam, że w Polsce przyjaźni
 Poetowie nie mają i są mało ważni.
⁵⁵ Prawda im to sprawuje według mego zdania,
 Ktora była na świecie jako żywo tania,
 Poki im fraszki piszesz, to radzi czytają,
 Pisze co statecznego, srodze się gniewają.
 Bo prawie (jako mówią) to je w oczy kole,
⁶⁰ Snadź im miło tak leżeć w swym starym rosole.
 Prawdę powiem, by mi z nią i rok siedzieć w wieży,
 Bo światu k woli kłamać dobrym nie należy.

Няхай жа на карысць абнова вам прыдасца,
 Вам зычу добрых спраў як надалей трымацца.
 Ды бачу шкодны ўплыў абновы той паганай,
 30 Якую продак наш лічыў бы нечуванай,
 Яна – крыніца слёз, усёй бяды насенне,
 Дзяржаве не адной прынесла разбурэнне.

Вядома: як паляк, разумны ён па шкодзе,
 Ды толькі ў нашы дні няма дабра ў народзе
 35 І можа стацца ўсяк. А Бог ці будзе з тымі,
 Што гоняць Бога прэч учынкамі ліхімі?
 Бо гляньма – не адна бяда нас напаткала,
 Ды й клопатаў яшчэ пагрозлівых нямала.
 У гэткім стане спраў гатовы ўсе прызнацца,
 40 Ды на паправу іх не кожны рад старацца.
 Дзе ж мудрасць ваша, дзе і розум ваш, палякі,
 Ці доўга будуць шчэ вас угаворваць жакі²?
 За брата мудрым жак, а вам – за недарэку;
 Заўсёды ў Польшчы так, не зменіцца давеку.
 45 Так разумею, вам настаўнікі – лясныя
 Мужы, як і багі ўсялякія марскія;
 А здасца вам благім святло такой навукі, –
 Каменне гаварыць вам будзе без прынукі.
 Дзе варта прамаўляць, там змоўчваюць старыя,
 50 Малодшыя ж вярзуць лухту, бо маладыя.
 Пра рэшту – думай сам, бо ж ты разумны, лічаць;
 Шматслоўнасцю цябе не хочу я адпрычваць.
 Адно дадам: паэт паэту не прыязны
 У Польшчы, з іх ніхто не значны і не важны:
 55 Так сталася між іх з-за праўды той падманнай,
 Мяркую, што была заўсёды ў свеце таннай.
 (Як пішаш фрашкі³ ім, то з радасцю чытаюць,
 А напішы ўсур'ёз – у гневе запалаюць!)
 Як той казаў, такім у вочы праўда коле;
 60 Відаць, да густу ім быць у старым расоле.
 Кажу як ёсць (няхай мне грозяцца турмою) –
 Шляхетны ў свет не йдзе з дагодлівай хлуснёю.

Piszą, że Bog jest prawdą, a tej kto rad słucha,
Żadną miarą nie lubi kłamliwego ducha.

- ⁶⁵ Wy się być ludem bożym wszyscy ozywacie,
Stanisława świętego za patrona macie.
Abo tedy niechajcie tytułu takiego,
Abo słuchajcie z chucią słowa prawdziwego.
Widzę, że też wasz rozum w tem się barzo myli,
⁷⁰ Bo mniemacie, żeby was ludzie osławili,
Kiedy wam prawdę mówią i wasze nierządy
Ganią, niepochlebując, i odwłoczne sądy.

- I owszem się to dzieje dla waszej przestrogi,
Abyście się wrócili do prawdziwej drogi,
⁷⁵ Poki jeszcze wam cirpi Pan nieba i ziemie,
Ma na was pilne oko a nigdy nie drzemie.
O was przy pełnej mówią chłopci (jako wiecie),
O was jawnie gadają i baby na trecie;
Lecz tego uszy wasze na wieki nie słyszą,
⁸⁰ Tych cirpieć nie możecie, ktorzy o was piszą.
Nie chcecie, aby o tem wiedział lud postronny,
Jaki tu bywa w Polsce postępek koronny.
Ba dopiro was chwale, macie rozum w głowie,
Ale w tem nie są winni polscy poetowie;
⁸⁵ Bo wam, nie cudzoziemcom, piszą swoje rymy
I ostrem piorem walczą z nierządy waszymi.
Podobniejby tym łajać, ba i karać winą,
Ktorzy was hydzą światu nową swą łaciną,
Niż na pocziwą bracią o prawdę się gniewać,
⁹⁰ Uczciwy muzyk nie zwykł nieprzystojnie śpiewać.
Chcecieli tego po nas, byśmy was chwalili,
To snadnie otrzymacie, moi bracia mili.
Bądźcież nie słowem rządni, ale rządni w rzeczy,
Niech dobrej sławy waszej żadna rzecz nie szpeci.
⁹⁵ Chciwościam swym niemądrym kaźcie mówić ciszej,
Wyniesiem was swem pismem pod niebo i wyższej.

A tak pilnie słuchając, raczcie siedzieć sobie,
Chcecieli nicco słyszeć o mojej osobie.

Бог – праўда, пішуць; хто ў той праўдзе верны Пану,
Не зносіць і на дух аблуднага падману.

⁶⁵ Вы лічыце сябе народам верным Бога,
Апекуна ўзялі – Станіслава святога.

Ужо ж адкіньце прэч той тытул недарэчны,
З ахвотай праўду слоў паслухайце адвечных.

Я ж бачу – розум ваш ад ісціны далёкі;

⁷⁰ Мяркуеце, што вас зняславіць прагнуць толькі,
Як праўду кажуць, як ганьбуюць вашы ўлады
І, без ліслівых слоў, судовыя разлады.

То ведайце – да вас пішу перасцярогу:

Вярніцеся, прашу, на добрую дарогу,

⁷⁵ Пакуль ласкавы Бог, што свет увесь трымае
І чуйны ўдзень і ўноч, яшчэ цярпліvasць мае.

Пра вас вярзе халоп, усеўшыся пры чары,

Ды чэшуць языкі кабеты на базары;

Для тых размоў вушэй не маеце – глухія,

⁸⁰ А як апішуць вас – вы лютыя ды злыя:

Не хочаце, каб чуў чужынец, вам не знаны,

Які бывае ў нас, у Польшчы, люд заганны.

Пакуль хваліцьме, вам паэт не замінае,

А з польскіх ні адзін віны такой не мае;

⁸⁵ Пра вас, не чужакоў, радкі паэт рыфмуе –

З усім, што дрэнна ў вас, пяром сваім ваюе.

А лаяць варта тых, як і караць няспынна,

Што вас няславяць шчэ вычварнаю лацінай;

На праўдарубаў, брат, не варта выскаляцца –

⁹⁰ Такі паэт не звык хлуснёю расцякацца.

Жадалі ўзнёслых слоў лісліvasці, прызнайце,

Ды пахвальбы сабе? То вось жа, атрымайце!

Учынак, не язык, пра гонар сведчыць мусіць,

Няхай злачын які вам слаўнасці не гнюсіць.

⁹⁵ А хціvasці свае стрымайце ўжо маўчаннем:

Вышэй за неба я ўзвялічу вас пісаннем.

То слухайце цяпер уважна, не спрасону,

Як хочаце пачуць што пра маю персону.

Wiem dobrze, jak to trudno na się co powiadać,
¹⁰⁰ A wżdy o sobie myślę tu napirwej gadać,
 Potem o sprawach waszych powiem swoje zdanie,
 Niech się wam nie uprzykrzy to nowe kazanie.
 Pieniędzy wam mniej życzę, ale więcej sławy,
 Z tej przyczyny ma każdy być na mię łaskawy,
¹⁰⁵ Pod ktorego umysłem leży świat wzgardzony,
 I z chuci pragnie szczęścia tej sławnej Korony.

Powiem tedy już na się (bo tego nie wiecie),
 Byłem kiedyś Proteus jedyny na świecie.
 A mamli wam powiedziec każdą rzecz z osobna,
¹¹⁰ Oceanus on wielki i Thetis nadobna
 Rodzicy moi byli, mnie za boga miano,
 O mnie w mądrej Grecyey nawięcej bajano.
 Łaskawa na mię była (mogę rzec) Fortuna,
 Owam był dworzaninem długo u Neptuna.
¹¹⁵ Skrzelaste jego stada w mojej mocy były,
 Milczę, iż morzskie panny mnie rady służyły.
 Lecz ona niewidoma i zradna bogini,
 Ktora więc złemu dobrze, źle dobremu czyni,
 Jakieś na mię stoiki cicho naprawiła,
¹²⁰ Maluczko mię ta orda mędrkow nie zabiła.
 Bronilem się, jako mogł, będąc tak w złej toni,
 Ledwo ten ujdzie guzow, ktory na to goni.
 Ogień, powietrze, woda, ty zwirzchnie żywioły,
 Zwierzęta, ktore widzisz, koło mnie na poły,
¹²⁵ To wszystko mnie służyło, jam się wedle czasu
 Przemieniał z tego w drugie, uchodząc niewczasu.
 Miałem ogień na głowie swej miasto czupryny,
 A to iście nie było bez wielkiej przyczyny.
 Gdy się kto chciał o krzywdę jawną na mię skarżyć,
¹³⁰ Musiał się nieboraczek na mym ogniu sparzyć;
 Mnimając, że ma sprawę z uczciwym człowiekiem,
 Alić wnet srogi płomień pod człowieczym dekiem.
 Aza ty nie rozumiesz, że tu opisuję
 Gniew swoj nieuśmierzony, ktory w sobie czuję?

Нялёгка праўду (не!) васпанству мне данесці,
 100 Бо пра сябе найперш мяркую распавесці.
 Пра вашых спраў хаду падам я меркаванне,
 Хай прыкрым адкрыццём не станеца казанне.
 Не зычу грошай вам, найболей – толькі славы,
 Таму між вас любы са мною будзь ласкавы.
 105 Пагарджаны людзьмі, свет у душы трымаю,
 Кароне шчасця й вам і прагну, і жадаю.

Цяпер жа пра мяне паслухайце навіны:
 Быў я, Пратэй, калісь у свеце сам-адзіны
 (Ці да драбніц усіх працягваць пералікі?),
 110 Бацькі мне – Тэтыс і сам Акіян вялікі⁴.
 Спрадвеку ўсе мяне як бога шанавалі,
 У Грэцыі найперш разумнай апявалі.
 Была прыхільнай мне ласкавая Фартуна,
 Бо дваранінам я прыслужваў у Няптуна.
 115 Жабрыстых статкаў рой трымаў сваёю моцай
 (Маўчу пра дзеваў⁵ – мне прыслужвалі ахвоча).
 І толькі ад яе, падступнае багіні⁶,
 Што дабрадзею зло, дабро ліхому чыніць,
 Цярпеў, бо на мяне і стоікаў цкавала –
 120 Тых мудрацоў арда мяне ледзь не стаптала.
 Змагаўся я адзін, як мог, у гэткім горы;
 Той не наб'е гузоў, хто здатны на адпоры.
 Паветра і вада, агонь і ўсе стыхіі,
 Звяры і паўзвяры мне ў той бядзе служылі:
 125 Бо з аднаго ў адно не раз я меў змяняцца,
 Каб нечакана мне з няшчасцем не спазнацца.
 Агонь на галаве заместа меў чупрыны;
 І тое ўсё, скажу, было не без прычыны:
 Агнём я спапяляў нягодніка адразу,
 130 Хто скардзіўся, што я нанёс яму абразу.
 Не ведаўшы, хто я, няшчасны недарэка
 Не бачыў мой агонь пад маскай чалавека.
 Ці разумеш: я цяпер на ўвазе маю
 Свой неўтаймоўны гнеў, які ў сабе трымаю?

135 Żadna rzecz gniewu tego hamować nie może,
 Chyba moc nieczłowiecza i śmiertelne łoże.
 A wżdy wielki pożytek stąd bogaci mają,
 Bowiem fukliwym gniewem dłużników zbywają.
 Ale to rado bywa, że ten kredyt traci,
 140 Ktory tymi pieniędzmi długi swoje płaci.

Co znaczy to powietrze i obłoki gęste?
 Coż wżdy tobie pomogły i odmiany częste?
 Zniknąłem niewidomy, gdy przyszła potrzeba,
 Chociam hojnie używał krolewskiego chleba.
 145 Gdym się nie chciał zasłaniać, miałem swe wymowki,
 Nie pojedę na wojnę, bom jest chorej główki;
 Jeśliby mi to nie szło, to ja na plac z żoną,
 Doma siedziem, a naszymi towarzyszy toną.
 Gdy groził nieprzyjaciel, nie czekałem trwogi,
 150 Zagony poprzedawszy, to ja zaraz w nogi.
 Ale coż to za morze? co za ciche wody?
 Tu są brzegi zdradliwe, tu się boj przygody;
 Ktory mojej uwierzył zmyślonej pokorze,
 Temu nie pofolgowało to me zdradne morze.
 155 Pytacie, com miał czynić z tymi bestyjami,
 Sromota o tem mowić, zgadniecie to sami.
 Nie wiecie, co lew umie? nie wiecie, co czyni?
 Coż to za człowiek, co jest podobien ku świni?
 Nie wiecie, iż ktorzy prawa się nie boją,
 160 Gdziekolwiek są na świecie, wiele złego broją,
 Okrucieństwem iż groźni, rozkoszy ich sprosne,
 Niebo i ziemia z tego barzo są żalosne.
 Maluczkom nie zapomniał, iżem był prorokiem,
 A jako o mnie piszą, i skrzydlastym smokiem.
 165 Wiedziałem o tem, co jest i co przedtem było,
 Proroctwo me o przyszłych rzeczach nie chybiło.
 Chytróść to moja była i chęć jadowita,
 Chocia dziś ludzie biorą za to wielkie myta.
 Słyszeliście sąsiedzi, ktorzy uszy macie,
 170 Jakimem był, mieszkając w zamorskim Karpacie;

135 Нішто яго цяпер утаймаваць не можа,
 Хіба якая моц ды смерці лютай ложа.
 У справе той карысць багаты кожны мае –
 Праз спапяляльны гнеў ён даўжнікоў збывае.
 Ды ўсё ж выходзіць так: давер дарэшты траціць
 140 Той, хто з чужой сумы свае пазыкі плаціць.

Які ў паветры сэнс і ў хмарах, што сышліся?
 У чым жа мне й калі змяненні прыдаліся?
 Без вестак знік, калі была мне ў тым патрэба,
 Хоць слаўна спажываў я з царскіх він і хлеба.
 145 Як не хацеў знікаць, заўсёды меў адмоўку:
 Вайна – не для мяне, бо хворы на галоўку;
 Як тое не па мне, лепш з жонкай пагуляю,
 Хай гінуць нашы, я і ў доме справы маю.
 Як вораг пагражаў, я не чакаў трывогі:
 150 Прадаў свае палі ды – прэч, хутчэй у ногі.
 І што за мора тут? Што за ціхія воды?
 Падступны бераг, то чакай адно прыгоды.
 Хто веры дасць маёй падманлівай пакоры,
 Удачу страціць той у гэтым зманным моры.
 155 Пытаеце, рабіў што ў моры са звярамі:
 Мне сорамна й казаць, падумайце лепш самі.
 Не ведаеце, леў што можа і што чыніць?
 Ці ж могуць людзі так глядзецца, быццам свінні?
 Бо ж ведаеце: хто на права не зважае,
 160 Паўсюдна ў свеце той ліхое задумляе;
 Круцельства – зброя іх, раскошы – не аздобы,
 Зямлі і небу тым шмат задаюць жалобы.
 Ледзь не забыў сказаць: лічыўся я прарокам
 Ды (пішуць людзі так) яшчэ й жабрыстым цмокам.
 165 Што ёсць, было і што таксама мае стацца,
 Было вядома мне, не мог я памыляцца –
 У тым быў розум мой з ахвотай ядавітай
 (Цяпер за гэкі дар расплачваюцца мытам).
 Вы ж чулі (і не раз), суседзі, то прызнайце,
 170 Якім я быў, як жыў за морам на Карпаце⁷.

Teraz słuchajcie dalej, co mię tu zagnało,
Niedługo się odprawię, owa tak się stało.

Gdy ludziom krześcijańskim już oddaną ziemię
Opanował Machomet, to piekielne plemię,
175 Ustąpiłem zwycięzcy, mnie bostwo zmyślane
Nie szło, jako na on czas, gdy ludzi zamamione
W sprosny błędzie tłumili niećwiczone lata;
Za przyrodzoną winę ta była zapłata.
Łaskawie mię przyjęli tu waszy przodkowie,
180 Bo trudno mię znać mieli po pirwszej rozmowie;
Lecz skoro się mnie z bliska oni przypatrzyli,
I com wyższej powiedział, we mnie obaczyli:
«Gościu,— pry,— już przestawaj na jednej osobie,
A która przystojniejsza, przywłaszczże ją sobie,
185 Człeka tak odmiennego cirpieć nie możemy,
Nieobłudnej szczyrości zawsze pilnujemy».
Wiedli mię ku kształtowi ze wszech cudniejszemu,
Mamli tu prawdę mowić, nie byłem rad temu.
Zły zwyczaj, rzecz gwałtowna i nałog niezbyty,
190 Tego wy macie we mnie przykład znamienity.
«Wygrałeś Proteusie, wynoś się co prędzej
Z ziemi ludzi statecznych, nie bywaj w niej więcej».
Tam mię (taka na on czas w ludziach była cnota)
Ni potkała zelżywość, ni żadna sromota.
195 Tam woźnemu i groźnym listom pokoj dano,
Bo skapo w ony czas kartą szafowano.
Lecz niewinni na świecie dziś nie mają miru,
Przeciw nim każdy pisze, bo dosyć papieru.
Dziękuj Bogu, iż ci dał konia po twym plecu,
200 Jeszcze możemy wszyscy być w żelaznym piecu.

Dał Bog dobrego pana, my srogiego chcemy,
K czemu to nam wynidzie, jeszcze nie czujemy,
Bowiem kto nieprzystojnie panu swemu radzi,
Ta rzecz jemu samemu pospolicie wadzi.
205 Nie zmieni serca swego pan tak dobrotliwy;

Паслухайце ж, чаго мяне туды загнала
(Не затрымаю вас). І вось як тое стала.

Калі той край, што ўжо лічыўся хрысціянскі,
Зманіў другі бажок – шайтан магаметанскі,
175 Яму я саступіў (быць побач з ім – паскудства,
Лічыў), а да таго ж як ачмурэла людства –
Нямала год было распустаю пранята
(За першародны грэх была яму адплата).
Зноў прашчуры мяне тут вашыя сустрэлі
180 Ласкава (мала ім было таго, што мелі).
А як ужо бліжэй мяне паразглядалі,
У выглядзе такім, як вам казаў, прызналі.
«Чужынец, – кажуць, – ты прымі адну асобу,
Пякнейшую, насі яе, нібы аздобу;
185 Бо зменлівых такіх мы зносіць не жадаем –
Нязманнае заўжды мы шчырасці чакаем».
Чакалі, што прыму пякнейшае аблічча
(Я, шчыра, не хацеў з жаданнем іх лічыцца).
Благі звычай, прымус, заганы, гвалт люцейшы –
190 Таго ўсяго ўва мне вам прыклад найцуднейшы.
«Ты перамог, Пратэй, то згінь з вачэй давеку,
Не змушчвай сярод нас больш розум чалавеку».
Між іх (такая ўжо была пашана цноты)
Не ведаў я хлусні, падману, сарамоты.
195 Хоць гнаны быў, усё ж спакой мне абяцалі
Пісьмова, бо тады дамовы шанавалі.
Нявінны ў нашы дні таго не варт даверу:
Любы – супроць яго, хто мае шмат паперы.
Падзякуй Богу: лёс табе не круціць плечы,
200 Бо можам хутка быць усе ў жалезнай печы.

Даў Бог Гаспадара нам добрага – ліхога
Мы хочам, і ніхто не чуе ў гэтым злога,
Бо хто Гаспадару прыстойнага не раіць –
Сабе, а не яму, у кожнай справе маніць.
205 Такі прыстойны пан задумаў не змяняе –

Stąd sławny będzie doma, na wojnie szczęśliwy.
Za to się nie zawstydzę, iż tak prorokuję,
Gdyż panu takiej sławy i szczęścia winszuję.

O tem się tu nam z rzeczy mowić trefiło,
210 Słuchajcie o mnie dalej, którym słuchać miło.
Za koronne granice ani mię wygnano,
Bo mojej szedziwości wielce folgowano.
Już tym słońce świeciło, ktorzy tam mieszkają,
Kędy stopy przeciwne stopam naszym mają.
215 A srebrna jego siostra nadobnie jeździła
Po niebieskim okrągu, ta mię prowadziła.
Tam idę, gdzie raczyły boskie obietnice,
Nie mogło być, krom gorzkiej, serdecznej tesknice.

Przyszedłem między gory, tam gdzieś u Krakowa,
220 O mnie żaden nie wiedział, chyba jedna wdowa.
Tajno to być nie mogło, choć przez czas niemały
Chowały mię w swych jamach przyjaźliwe skały.
Tu powiem wam, com słyszał, bo to w głos mowiono,
Wszystkim młodym od starszych w on czas poruczono
225 I dano za testament, by się mnie chronili,
A piękną statecznością serca swe zdobili.
To się tak zachowało, aż są serca one
Stateczne do gwiazd złotych wiecznie przyłączone.
Śmielszy potem wiek nastał, ktoremu dziękuję,
230 Bo mną nierpawie gardzi, sam się mu dziwuję.
Bezpiecznie wszędy chodzę, nie bojąc się kaźni;
Gdyż się cisną i wielcy do mojej przyjaźni.
Nie bądź z tą rzeczą długi, powie mi kto zasię,
Słuchajcie jeno pilnie, powiem dalej na się.

235 Pocznę (boć to nawięczsza) od Boga i wiary,
Ktora była, jako niosł on głupi wiek stary;
Choć wiem, że ty przy pełnej wolisz sobie siedzieć,
Abo też nad liczmany, niż o Bogu wiedzieć.
Byłem tedy z swych przodków sprosnym poganinem,

Яму і ў доме лад, і ў бітве ўдачу мае.
 Не сорамна казаць мне тое – прадвяшчаю
 Яму я ўдачу ды славутасці жадаю.

Пра тое гаварыць нам выпала між справай.
 210 То слухайце, каму чуць пра мяне цікава.
 З кароннае зямлі мяне не выганялі,
 Бо век прыстойны мой паважна шанавалі.
 Вось сонца праліло святло над жыхарамі,
 Што ходзяць дагары нагамі там, пад намі,
 215 А срэбная сястра⁸ па небе паімчала
 Так пекна, і мяне яна суправаджала.
 Дзе Бог паслаў, туды хутчэй я паспяшаю,
 А з вамі боль-тугу на сэрцы прычакаю.

Пад Кракавам прайшоў між гор ціхой ступою,
 220 Не стрэўся ані з кім, хіба што з удавою.
 Ды тое не магло застацца доўга тайнай,
 Хоць схованкай былі мне скалы незвычайнай.
 Скажу вам, што пачуў, бо слоў тых не хавалі
 Старэйшыя, калі малодшым наказалі
 225 Свой цвёрды завет: мяне ім не чапаці
 Ды сэрца і душу адвагай гартаваці.
 За стойкасць, у якой змаглі яны застацца,
 Да зорак залатых ім годна прыраўняцца.
 Прышоў смялейшы век, якому «дзякуй» маю
 230 Сказаць, хаця дарма ён мною пагарджае.
 Бяспека ўсюды мне, хай карай не пужаюць,
 Сяброўства бо са мной і большыя шукаюць.
 Той справы не цягні, мне кажуць; я ж вам раю:
 Паслухайце, далей сказаць яшчэ што маю.

235 Пачну ад Бога і ад веры – найважнейшых
 Тых рэчаў, што былі ў часах сівых, даўнейшых;
 Хоць ведаю: табе пры чарцы пачувацца
 Лацвей ды скарб лічыць, абы не з Богам знацца.
 Як продкі, быў тады язычнікам шалёным,

- 240 Błagając Boga owcam i czerwonym winem.
 Rozproszyli się potem zmyśleni bogowie,
 Tedy mię namowili niesłowni Grekowie;
 Nastął zasię we Włoszech on ociec naświętszy,
 Nad ktorego na świecie nie jest żaden większy.
- 245 Ten mię z przodku jak ociec syna swego głaskał,
 Ale potem jako Bog z nieba na mię trzaskał,
 Bom nie chciał ledajako dać mu się ułować,
 A on, pry, nic nie wygrasz, dajże się namowić.
 Co za wysługa będzie u tych wangelikow?
- 250 Ledwo się przy nich żywi kilka młodych bykow!
 Niesporo im, chocia nam tak wiele odjęli,
 Zbytkow się przeciw wierze i łakomstwa jęli.
 Wnet mi zasmakowały spokojne przebendy,
 Pewna expektatywa na wielkie urzędy.
- 255 Acz mię gryzło sumnienie, o czym snadź nie wiecie,
 Bądź co bądź chciałem zostać panem na tym świecie.
 Bo żeby co po śmierci gdzie indziej być miało,
 Widziałem, że Rzymianie o tem dzierżą mało.
 A w tym zawodzie bieząc ze wszytkiego skoku,
- 260 Infuły mi się chciało i pirwszego roku.
 Lecz gdy mi po drabinach wstępować kazano,
 Iżem też nie mogł wstawać na jutrznią tak rano:
 Bog was żegnaj, krza miła, chcę służyć na dworze,
 Jeszcze u siebie czuję kilka złotych w worze.
- 265 Staralem się o miesce niepodlejsze w radzie,
 Ale mi niebo było ku wielkiej zawadzie.
 Drugim też zaszkoziła ich szczyra prostota,
 Co wiele cnoty mieli, ale mało złota.
 Bog dobrze wszytko czyni, próżno tu narzekać,
- 270 Bo czegośmy niegodni, przeczże tego czekać?
 Myśliłem we dnie, w nocy, jako wynić z długu,
 Aż mi mówił ktoś we śnie, twa nadzieja w pługu.
 Byś miał listy papieskie i jego sygnety,
 Nie przybędzie szeląga do twej czezej kalety.
- 275 Alchimiej nie umiesz, jako doktor Rhetyk,

- 240 Ягнятамі, віном карміў багоў чырвоным.
 Затым прыйшоў канец багам тым несапраўдным,
 За маламоўнасць іх прыстаў да грэкаў спраўных;
 Італію затым айцец той найсвяцейшы
 Апанаваў, які найпершы, найслаўнейшы.
- 245 Спачатку ён мяне, як бацька сына, песціў,
 Затым, як Бог з нябёс, на пыл хацеў растрэсці,
 Бо не жадаў тады я з ім ва ўсім згаджацца,
 А ён, маўляў, «спярша ты маеш мне паддацца».
 І што мне за карысць з евангелістаў? Б'юцца
- 250 Жывыя шчэ бычкі, што каля іх пасуцца!
 Нязручна ім: ад нас хоць многае забралі,
 Ды лішняга ў хлусні ды веры шмат прыдбалі.
 Вось тут адчуў я смак да прышлых бенефіцый,
 І атрымаць пасад запрагнуў надурніцу.
- 255 Хоць я сумленне меў, што грызла пастаянна,
 Ды ў кожным разе я жадаў зрабіцца панам.
 Бо што па смерці нас чакае, тое мала
 І рымлянаў, скажу, пытанне турбавала.
 Так прагнуў, што ляцеў, імчаў і нёсся ў скоку –
- 260 Праз інфулу⁹ займець усе даброты року¹⁰.
 Аж па прыступках мне ісці ўверх загадана,
 На ютраню ўставаць таксама дужа рана –
 Авохці ж! пры двары я ўдачы пашукаю,
 Бо колькі залатых яшчэ ў кішэні маю.
- 265 Стараўся ў радзе быць на месцы не ніжэйшым,
 Але той верхні рад быў мне куды бліжэйшы.
 Камусьці шчырасць слоў на шкоду потым стала,
 Бо цноты меў зашмат, а золата – замала.
 Бог чыніць спрэс як след, адкіньма нараканні;
- 270 Чаго не варт, у тым дарэмныя й чаканні.
 Прыкідваў дзень і ноч, як доўгу збыцца маю;
 «Твая надзея – плуг, – у сне мне хтось параіў. –
 А вось каб папскі ліст займеў ты ці сыгнэты...
 І шэлег не ўпадзе за велькі гонар гэты.
- 275 Алхіміі карысць не ведаеш, як Рэтык¹¹;

A bez niej błędzić musisz, jako zły heretyk.
 Prawem też mało wygrasz, adwersarz twój duży,
 Hojnie każe nalewać, każdy mu rad służy.
 Nie pomożesz to, żeś jest zacnego narodu,
 280 Drabow nie masz, ni zbroje, nie dobędziesz grodu.
 Rzeczy twej sprawiedliwej nikt nie forytuje,
 Czeka, aż się nad tobą Bog wieczny zmiłuje.

Otom się tu wam zwierzył snu znamienitego,
 Teraz chcę wam powiedzieć co stateczniejszego.
 285 Chameleon w Egipcie jest dziwna bestyja,
 Ktorej byłem podobny (prożno taić) i ja.
 Ta przez dzień barwę zmienia kilkakroć na sobie,
 Co wszystko w rzeczy było na mojej osobie.
 Barwy mi się krom braku wszystkie podobały,
 290 Alem się strzegł dla oczu, abym nie był biały.
 Jeśli mię w kapie wczora na rynku widziano,
 To Włoch jakiś przyjechał, zarazem mawiano.
 Nazajutrz po brańwicku jakoby do boju,
 Chciałem też, alem nie śmiał, chodzić i w zawoju.
 295 Trzeciego dnia w połbutkach i z wężem ogromnym
 A często bystrym nazbyt, ale nigdy skromnym.
 Skąpy dziś, aż mierziono, jutro nazbyt hojny,
 Stąd nie był czasem doma, chocia chleb przystojny.
 Budować, zasię kazić, kosztu nieżałować,
 300 Pilniej się błędnym gwiazdam potem przypatrować.
 Dziś sąsiada obłapiam, jutro z nim za włosy,
 Co wiedzieć? tak sna chciały nieodmienne losy.
 Stąd mię nieraz potkała straszliwa przygoda,
 Iż mi była z mą bracią natrudniejsza zgoda.
 305 Jam się prawdziwie temu nigdy nie ukorzył,
 Który niebo i ziemię i człowieka stworzył.
 Opuściwszy Rzymiany, nie dbałem ni kęsa
 O to, co szczęsnym czyni, lecz o sztukę mięsa.
 Niedawając dziesięcin, sobie bując śmieie,
 310 Niebać się klątw rzymskich w bałwańskim kościele,
 Dziś z tym mieszańcem dźierżeć, choć ma ręce krzywe,

А без яе ты – сын памылак і герэтык.
 Закон без сілы тут, бо твой праціўнік дужы:
 У келіх шчодрэ лье, то кожны яму служыць.
 Хоць слаўны твой народ, ды гэта – не падмога,
 280 Як ты не гаспадар паселішча якога,
 Не маеш драбаў¹². І ніхто не паспрыяе
 Табе ў змаганні – Бог хіба што падтрымае».

Вось распавёў тут вам пра сон свой у праявах,
 Цяпер хачу сказаць аб больш вядомых справах.
 285 Ёсць у Егіпце звер, хамелеонам званы,
 Я з ім падобны (што ж хаваць свае заганы).
 Не раз, не два за дзень ён колер свой змяняе,
 А тое і са мной бывала і бывае.
 Любіў я колер фарб усіх, без выключэння,
 290 Ды пазбягаў, усё ж, я светлага адцення.
 Надоечы мяне на рынку ў капе¹³ ўгледзяць:
 «З'явіўся ў нас валох¹⁴!» – так языкі вярэдзяць;
 Праз дзень – як той браўншвайг¹⁵, што выбраўся да бою;
 Хацеў – не змог – каўпак уздзець над галавою.
 295 Заўчора пры вусах вялізных ды ў паўботах,
 Імклівы дужа ды без сціпласці й турботаў,
 Сягоння я скупы, а заўтра буду шчодры,
 Забудуся на дом, хоць там я – не галодны.
 Зноў будаваць-бурыць ды з коштамі не знацца,
 300 Да зорак зноў і зноў аблудных прыглядацца!
 Сусед мне сёння – друг, а заўтра – за чупрыну!
 І што? Такі ўжо лёс – так бачу я прычыну.
 Таму ў жыцці не раз у страшнай быў прыгодзе
 І з браціяй сваёй не жыў як след – у згодзе.
 305 Не адчуваў ніяк я перад Тым пакоры,
 Хто ўсё стварыў – людзей, зямлю, нябёсы й моры.
 Калі пакінуў Рым, пагнала ў свет патрэба –
 Шукаць не шчасця (не!), а свой кавалак хлеба;
 Не сплываў дзесяцін і быў сабе за пана,
 310 Праклёнаў рымскіх тых з язычніцкага храма
 Не чуў: вядуць там рэй мяшанцы-крыварукі,

Przeto czerpać nie może, gdzie są źródła żywe;
 Jutro zasię drugiego pierzchliwie się chwytać,
 O nowych opinijach napilniej się pytać.

315 Ale iż się przedłuża to nasze kazanie,
 Niech się tu kończy spraw mych prawdziwe wyznanie,
 Ktorych kiedy się dowie, będzie się dziwował
 Przyszły wiek, że tak długo Pan mię tu zachował.
 Lecz gdyby on każdą złość chciał piorunem karać,
 320 Musiałby się natychmiast o nowy świat starać,
 Miałby w Polsce co czynić, ja to wam ślubuję,
 A tak już do spraw waszych teraz przystępuję.

Staradawna przypowieść: Gdzie co złego płaci,
 Dobroć tam bez pochyby myto swoje traci.

325 Nie dziw tedy (ponieważ pożytkow szukamy),
 Że o dobry porządek mało się staramy.
 Sprawą, którą tu widzę, krolestwa nie stoją,
 Co wżdy w tem jest, iż ludzie tak się wszędy boją?
 Gdzie Bog i dobra sprawa, tam serce nie mdleje,
 330 Choć wieją zewsząd wiatry, nigdy się nie chwieje.
 Co za ludzie są, ktorzy dobrowolnie giną
 I nieszczęścia swojego sobie są przyczyną?
 A iż to szczyra prawda, aza nie słyszemy
 Tych pospolitych głosow: Giniemy! giniemy!
 335 Ale temu zginieniu kto wiernie zabiega?
 Kto wolności ojczystych statecznie przestrzega?
 Nie trzeba iść za Tatry, rugujmy się sami,
 Najdzie się to nieszczęście i tu między nami.
 Aza tu między ludźmi nie są jawne bunty,
 340 Prze ktore płaczą w Węgrzech spustoszałe grunty?
 Jeszcze Bog nie przepuścił na nas tego smoka,
 Bo jego miłosierdzie jest przepaść głęboka;
 Ale komu on długo z łaski swej folguje,
 Kiedy w nim krnąbrny upor i twardy kark czuje,
 345 Tego on srodze karze, krom wszelkiego braku,
 Jednego ścina, drudzy już wiszą na haku.
 Drugie postronna miłość w morzu zatopila,

Не чэрпаюць яны з жывых крыніц навукі;
 А заўтра будуць зноў паспешліва хапацца
 За іншых – думак іх навейшых набірацца.
 315 Хаця і не канец тут нашаму казанню,
 Ды варта ставіць крэс праўдзіваму прызнанню:
 Пачуўшы, прышлы век не зможа не здзіўляцца,
 Што гэтак доўга Бог дазволіў выскаляцца.
 Але ж, калі б хацеў спаліць Ён перунамі
 320 Зло наша – новы свет шукалі б сёння з вамі,
 Другі. У Польшчы што зраблю – вам абяцаю
 Сказаць, таму да спраў тут вашых падступаю.

Даўно вядома ўсім: дзе ліха шчодро плаціць,
 Адразу там дабро сваю каштоўнасць траціць.
 325 Таму не дзіва (бо спажывы ўсё шукаем),
 Што пра дабро і лад нядоўгі клопат маем.
 На тым, што бачу ў вас, дзяржавы не будуюць –
 Навошта ўсё яно, як людзі панікуюць?
 Дзе Бог і добры лад, там сэрца не зайдзецца,
 330 Шалеюць хай вятры – яно не зварухнецца.
 Ці гэта людзі, што дабраахвотна гінуць,
 Не бачаць у сабе ўсіх бед сваіх прычыну?
 Святая праўда: мы – глухія, не зважаем
 На крык з усіх бакоў: «Мы гінем! Прападаем!»
 335 З пагібеллю між нас ці здольны хто змагацца?
 Хто вольнасцяў зямлі сваёй схацеў трымацца?
 За Татрамі нам што? Сабе спарадзьма самі,
 Бо знойдзем гэтых бед і тутака, між намі.
 Пагрозы бунтаў між сваіх ці нам замала? –
 340 Уся ў слязах, праз іх шмат Венгрыя зазнала.
 Яшчэ Бог не спаслаў на нас такога цмока,
 Бо літасць нам дае Ён з бездані глыбокай;
 Але ж каму найбольш у ласцы папушчае
 (Як горды супраціў у карку адчувае),
 345 Таго й карае больш – тут не бывае браку:
 Зрубаны гэты, той вісіць ужо на гаку.
 Чужая ласка шмат у морах пахавала –

Tych nieszczęsnych przykładów iście mamy siła,
To widzimy na oko, lecz hardzie stąpamy,
350 A na kształt dzikich żubrow bez miary bujamy.
I mówią tak niektorzy, acz ich nie mianuję,
Albowiem ich niezdrowiu dusznemu folguję,
Ze nic po nabożeństwie tu Panu wielkiemu,
Gdyż ma dosyć uczynić przedsięwzięciu swemu.
355 Owszem jako prorocy ludziom dobrze tuszą,
A wie Bog, jako tacy szafują swą duszą,
Jako grunt zakładają, tak świat budujemy,
Świadczym, że Boga niemasz, postępkami swemi.
Nie pomoże nam ni msza, ni proste kazanie,
360 Ktoby z nas miał być lepszym, trudne rozeznanie.
Ale mnie się nie godzi sięgać tak głęboko,
Głowa u mnie jest wątła i zaćmione oko.
Przeto mówić nie umiem o boskiej istności,
Dla ktorej między nami nie masz już miłości.
365 A gdzie tej mieć nie będziem i coż nam po wierze?
Będziem jako wilcy w baranim ubierze.
Ale niech o tem mówią waszy kaznodzieje,
Acz widzę, że nie jeden z pocztu ich szaleje.
A mało też są mędrszy, co idą za nimi,
370 Latając pod niebiosa rozumkami swymi.
A widzę, że są u nich główki bardzo chore,
Więcej prze co inszego, niż prze trunki spore.
Rzecz pewna, iż po trosze i to im zawadza,
Wielka nasza nauka nas nawięcej zdradza.
375 Skąd też na nas przychodzą rozmaite trwogi,
I lęka się ten umysł, co przedtem był srogi.
A coż tobie do tego? rzecze ktory wiła,
Żal mi tego, iż ciebie główka twa zmamiła.
Zdanie swoje powiedzieć wolno tu każdemu,
380 Jako się przedtem zeszło mężowi dzikiemu,
Ktory snadź mało wygrał, choć jest tak wymowny,
Że jemu w sławnej Polsce nie jest żaden rowny.
Acz nikogo nie ganię, nie daj tego Boże,
Wołają na nas zewsząd, a wždy nie pomoże.

І прыкладаў ліхіх было таму нямала.
 Хоць вокам бачым, а праз гонар свой не чуем –
 350 Як дзікія зубры, тлусцеем ды бушуем.
 Той-сёй і кажа (тут знарок іх не згадаю,
 Бо хварадушцы – ім у гэтым спачуваю),
 Што непатрэбна мша Гасподняя для веры:
 Усё прадбачыў Бог, усё меў у намеры.
 355 Нібы прарокі, так дабра ўсяму жадаюць,
 А душы (сведка Бог) марнуюць і губляюць;
 Як урабілі грунт, такі й свет вокал маем
 І сведчым – мёртвы Бог праз тое, што ўчыняем.
 Тут не ўратуе мша ці простае казанне,
 360 Хто лепшы ёсць між нас – няпростае пытанне.
 Ды не гадзіцца мне сягаць аж так глыбока –
 Слабая галава мая й зацьміла вока.
 То й не магу казаць пра сутнасць Бога штосьці –
 Няма між нас такой, браты мае, міласці.
 365 А як няма яе, то што нам тая вера?
 То будзьма, як ваўкі, з калматым футрам звера.
 І хай пра тое вам раскажуць казнадзеі,
 Бо ж бачу – не адзін, з пашаны іх, шалее.
 Ды й тыя не мудрэй, што ўслед ідуць за імі,
 370 Пад неба летучы з бязглуздамі сваімі.
 Я ж бачу, што яны ўсе з хворай галавою –
 Атрутныя мацней, як чамярой якою.
 Будзь пэўны, тое ім нязручнасці стварае;
 Свая ж навука больш за ўсё нас ачмурае.
 375 Адсюль пывуць на нас бясконцыя трывогі,
 Дзічэе розум, што разважны быў і строгі.
 «А што табе з таго?» – адкажа звар'яцелы.
 «З-за ўласнай галавы ты стаўся здзецінелы».
 Тут кожнаму вярзці сваё не заказана,
 380 Як сталася раней з адным здзічэлым панам.
 Хоць мала выйграў ён, ды гэтакі красамоўны,
 Што ў слаўнай Польшчы з ім ніхто, бадай, не роўны.
 Хоць не гнюшу каго, – не дай таго мне, Божа! –
 Крычаць з усіх бакоў; ды гэта не паможа.

385 A mnie, jako młodszemu, to się snadź nie zdarzy,
 Bo widzę, iż ta czeladź z swym panem się swarzy.
 Sami zaś między sobą nie dobrze mieszczą,
 Chocia przepyszne dwory, miasta, zamki mają.
 Bo też mówią niektorzy, iż zgody nie trzeba.
 390 A trudno ją stanowić, by Bog sstał z nieba.
 Przeto już o tem milczę, bo wszystko umiecie,
 Idźcie sąsiedzi za łeb, jeszcze nie giniecie.

Acz gdy się przypatruję tej sławnej Koronie,
 Widzę okręt na morzu, co bez mała tonie.
 395 Nędzny stan niewolniczy, nędzny stan swobodny,
 Rady trzeba, do ktorej nie jest każdy godny.
 Młody się rzadko zejdzie a siwy nie zawsze,
 Dobry ten, na ktorego są nieba łaskawsze;
 Lecz tego trudno poznać, bo się wszystko kryje,
 400 O spólnem szczęściu myśląc, poki drugi pije.

Powiem tu wam, co bają naszy poetowie,
 Odpuśćcież, że was trzymam tak długo na słowie.
 Tu niejaka bogini przed laty mieszkała,
 Ktora krzywdy nikomu czynić nie dawała.
 405 Przy niej szczęście mieszkało, ktemu pokoj drogi,
 Tej się zradny Wołoszyn i Tatarzyn srogi,
 Tej się bał i Moskwicin, chocia w mocnej zbroi,
 Ktory nam i o gardło, i o państwo stoi.
 Tej się bał hardy Niemiec, z ktorym trudna zgoda,
 410 Słyszę, że się stamtąd k nam cicho bierze szkoda.
 Mowią, że tu gospodę komuś zapisują,
 Ale milczeń w tej mierze księża rozkazują.
 Zniknęła ta bogini, gdyż ten wiek tak niesie.
 Nie wiem, by się nie kryła przed tą wojną w lesie,
 415 Bo jeśli się do nieba pięknego wrocila,
 Polskę przy złej nadziei iście zostawiła.
 Prożno tu kogo winić, chyba wobec wszystki,
 Ktorzy się tak udali na zradne pożytki,
 Dla ktorych płaczu dosyć wszędy i ucisku,

385 Са мной (я маладзей) не можа гэтак стацца,
 Бо з панам чаладзін не стоміцца спрачацца.
 Ці хто з іх у жыцці суседскі мір трымае,
 Хоць пышныя двары, мястэчкі й замкі мае?
 Бо й кажа не адзін, што згоды ім не трэба
 390 (А паспрабуй дайдзі – хутчэй Бог зыдзе з неба).
 Таму пра гэта – до', ва ўсім майстры вы й самі.
 Суседзі, прэч! – яшчэ пагібель за лясамі.

Як пагляджу пільней, у слаўнай той Кароне
 Прадбачу карабель, што вось-вось і патоне.
 395 Няволя – цяжкі стан, не лепшы й стан свабодны;
 Ратунку трэба, ды не кожны тут прыгодны:
 Наўрад ці малады, сівы – то не заўсёды,
 Той добры, з небам хто жыве ў міласці згоды.
 Ды дзе ж яго знайсці? Такі прывык здумляцца
 400 Над шчасцем для людзей, як іншы не співацца.

Скажу яшчэ, пра што разбайваюць паэты.
 (Прабачце, мне, прашу, за доўгі выступ гэты.)
 Калісьці, кажуць, тут багіня існавала,
 Якая крыўдзіць люд нікому не давала.
 405 І шчасце разам з ёй было, і мір шчаслівы –
 Татарын і валох баяўся іх звадлівы;
 Не горш і масквіцін, што зброяй убярэцца
 Ды з намі за жыццё і за дзяржаву б'ецца;
 З ганорам немец – ён не прагне памірыцца,
 410 З ім можа ліха зноў па свеце пакаціцца.
 А двор багіні той як быццам адпісаны,
 Ды ад князёў загад маўчаньня атрыманы.
 Багіня знікла ўраз, чаму ў наш час здзіўляцца
 Няварта – ад вайны магла дзе ў лес схаватца;
 415 Калі ж яна ізноў вярнулася на неба,
 У Польшчы добрых спраў чакаць, відаць, не трэба.
 Дарма каго ўпікаць віной, тым больш фальшывай,
 Хіба такіх, што век нясуцца за спажывай.
 Праз іх паўсюдна плач і ярмішча прыгнёту;

- 420 Trudno krom pocziwości zostawać przy zysku.
 Bo nie zysk twój wielki skarb niedobrze nabyty,
 Owszem w zielonej trawie wąż jest jadowity.
 Niewinni tu wodzowie, to jawnie widzimy,
 Za łby wrzkomo z tą Moskwą kilka lat chodzimy.
- 425 Tam zawždy prawo milczy, gdzie brząkają miecze,
 A drugi na koncercu swym barana picze.
 O tem wie Niemen dobrze i często narzeka,
 Często wzbiera od płaczu nieszczęśliwa rzeka.
 Azaby nie przystojniej za Dźwiną wojować?
- 430 Trudno nam, krom kożucha, na dworze zimować.
 Nie żałują Polacy w potrzebie żelaza,
 Ale głód do zwycięstwa wielka jest przekaza.
 Acz gdzie dobry szafunek, tam spore dochody,
 Rycerstwu potrzebniejsze, niż miasta i grody.
- 435 Jedni dawno pytają, jeśli będzie wojna,
 Abowiem jest, ich zdaniem, rzecz mało przystojna.
 Dopiro słać do Węgier i dalej po konie,
 Gdy widzim przeciw sobie już dobyte bronie.
 Gdyby nas pan Bog nie strzegł, słaba ludzka rada;
- 440 Nie mało też nam wadzi na wojnie biesiada.
 Na ten czas (to pamiętam) ostatni szwank wzięli
 Poźno mądrzy Frygowie, gdy się zbytkow jęli.
 Ta niezdarzona wojna wioski nam zawiodła,
 Drugi jeszcze w Krakowie winien jest za siodła.
- 445 Słyszę, że przedtem w wojszcze swaru dosyć było,
 Łaska boża, że się nam tak dobrze zdarzyło.
 Mowią też, że się chciało tam rządzić każdemu,
 Ale więc rzecz takowa przystoi jednemu,
 W którym stateczny umysł, k temu świadom wojny,
- 450 Szczęście po sobie mając i z baczeniem hojny.
 A jeżeli taki klenot już jest między nami,
 Cieszymy go wiecznym darem, choć naszymi wsiami.
 Dobra egzekucyja, ale mowi srogo,
 Wszędzie hetmana muszą kupić barzo drogo.
- 455 Aza nieznać, że w Polsce Tarnowscy pomarli,
 Gdyż nam nieprzyjaciele tak wiele wydarli?

- 420 Спажыва з ліхвяроў бярэ адплату – цноту.
 Не твой прыбытак – скарб нячэсна адабраны,
 Ён як зялёны змей, што між травы схаваны.
 Ці тут правадыры павінны, разбярэмся!
 (Ілбамі вось з масквой ці першы год мы б’емся?)
- 425 Маўчыць паўсюль закон, дзе меч з мячом сячэцца,
 А там на дзідзе, глянь, ягнё ў агні пячэцца.
 Пра тое Нёман вам раскажа: наракае
 Ён часта, што ад слёз праз бераг выступае.
 А ці ўжо нам не час для бітвы за Дзвіною?
- 430 (Тут як без кажуха на вуліцы зімою.)
 Жалеза ашчаджаць не звык ніякім чынам
 Паляк, бо для параз сам голад ёсць прычынай.
 Рабунак – немалы для рыцараў спажытак,
 Важнейшы, як з сяла ці з горада прыбытак;
- 435 Пытаюцца яны, ці ўжо вайна пачнецца,
 Якою, кажуць, ім хвалы не дадаецца.
 То самы час паслаць у Венгрыю па коні,
 Як бачым, што прыйшлі на нас чужынцы ў броні.
 Нам шкодзіць у вайне бяседа; не падмога
- 440 І людзі, каб не Бог з яго перасцярогай.
 У свой час, помню я, дзяржаву пагубілі
 Паразай фрыгі¹⁶, бо празмернасць палюбілі.
 Раптоўная вайна паадбірала хаты,
 А той, краковяк, шчэ за сёдлы вінаваты.
- 445 Да гэтага (так чуў) у войску пачалося
 Ліхое; Бог зрабіў, што добра абышлося.
 Ды кожны, кажуць, даць гатовы быў параду,
 Але адзін (адзін!) дабіцца можа ладу,
 Хто цвёрды сэрцам, хто ў баі прывык змагацца,
- 450 Хто бачыць прышласць і з удачай звыкся знацца.
 Як маем дыямент такі паміж сабою –
 Навек уславім, хоць маёмасцю сваёю.
 Звычай – дабро, але калі казаць тут строга,
 Усюды гетман варт і скарбу немалога.
- 455 Тарноўскія, відаць, у Польшчы паўміралі¹⁷
 (Ці ж не?), калі так шмат чужынцы ў нас забралі.

Nie źle, że Alexandrow Statut forytujesz,
 Ale więc tym sposobem Moskwy nie zhołdujesz.
 O tem dosyć, bo widzę, że się już gotują
⁴⁶⁰ Na wojnę ci rycerze, już im konie kuja;
 Ale się w nich lenistwa po trosze zawadza,
 Tym kształtem nieprzyjaciel pod nas się podsadza.
 Jedni już na granicy głowy nastawiają,
 Drudzy się jeszcze doma dopiwo żegnają.
⁴⁶⁵ Owa Boże, daj szczęście, choć się bić będziemy,
 Chocia na przywitanie doma zostaniemy.

Podźmy już do tych rzeczy, co się dzieją doma:
 Naprzod niedbałość nasza jest ludziom świadoma,
 Wszędy nam przypisują, że długo sypiamy,
⁴⁷⁰ A nie płone to rzeczy, jako wszyscy znamy.
 Acz to (mamli prawdę rzec) prawie tak być musi,
 Gdyż nas namilszy trunek do świtania dusi.
 Drugim rane wstawanie płaci się sowito,
 Może być wielka praca, ale wielkie myto.
⁴⁷⁵ Ale coż nam do kogo? Ja też milczę o tem,
 Będzieli trwałe szczęście, to ujźrymy potem.
 Rzekł mi jeden niedawno: «Moj dobry sąsiedzie,
 Nie miej, proszę cię, ze mną sprawy po obiedzie,
 Rano się o granice swarzę i ujazdy,
⁴⁸⁰ W ten czas mi są życzliwe i niebo i gwiazdy,
 Bo skoroby się słońce z południa schyliło
 Ani tobie, ani mnie na rękęby było,
 Gdyż na ten czas bywają tak okrutne swary,
 Że więc każe za sobą drugi wozic maryl.
⁴⁸⁵ To mniejsza, gdy depcemy pszenice i żyto,
 Pewny kopiec, przy którym kilka ich zabito.
 A to wiem, że gotowem Bog płacił drugiemu,
 Ktory drogą pszenicę skaził niewinnemu.
 Przy naszym przyjacielu stoim, ile słusza,
⁴⁹⁰ Dobry przyjaciel, to wiem, ale lepsza dusza».
 Snadź o niej słabo dzierzysz (prożno o tem gadać),
 Zabiję, pry, sąsiada, każ pacholkom wsiadać.

Няблага, што Статут мы Аляксандраў маем¹⁸,
 Ды толькі тым Маскву ніяк не паўстрымаем.
 Пра гэта – до'. Відаць, што рыцары гатовы
 460 Да бітвы, бо куюць каням сваім падковы;
 Адно лянота іх падступна раз'ядае –
 Праз тое вораг наш паціху нас змагае.
 Ён, стаўшы на мяжы, у бой гатоў пусціцца,
 А рыцар, дома, шчэ не змог перахрысціцца.
 465 Дай, Божа, шчасця нам, як будзем ваяваці,
 А лепш быць дома, каб з вайны іх прывітаці.

Пяройдзем да таго, што дзеецца ў нас дома:
 Нядбайнасць наша ўжо ёсць кожнаму вядома;
 Не можам, кажуць, мы як след раскатурхацца;
 470 То – не пусты папрок, тут цяжка паспрачацца.
 Ад сэрца вам скажу: тут праўды шмат быць мусіць,
 Бо любы наш напой нас да світанку душыць.
 А ранішні пад'ём абернецца двайною
 Адплатай, што ідзе за працаю цяжкаю.
 475 Ды што нам да каго? Маўчу ўжо я пра тое,
 Ці будзе шчасце нам – убачым мо' якое.
 Надоечы адзін сказаў мне: «Мой суседзе,
 Са мною не рабі ты справаў па абедзе,
 Бо зранку я чыню памежныя разборкі –
 480 Зрання спрыяюць мне як неба, так і зоркі;
 А сонца як зачне да захаду схіляцца,
 З табою нам ізноў няма калі спаткацца,
 Бо ў гэты час пячэ, так прыпякаюць сквары,
 Што многія з сабой паўсюдна возяць мары¹⁹.
 485 Нішто яшчэ, як мы пшаніцу топчам, жыта,
 Капец, дзе колькі з іх, тых ворагаў, забіта.
 Я ведаю, што Бог памсціўся пакараннем
 Над тым, хто прычыніў пшаніцы папсаванне.
 Сяброў сваіх люблю (усе мы – чалавекі),
 490 Таварыш – добра, так, але душа – навекі».
 Відаць, сваёй душы не цэніш і не любіш –
 «Заб'ю суседа, гэй!» – крычыш, паўсюдна трубіш.

A sam nie wie, choć mądry, co jemu Bog myśli,
 Słuchaj, nic nam śmiertelnym po tej hardej myśli!
 495 Lecz uchodząc trudności, wioskę zapisujesz
 Leda komu; pocziwiej tak go zamordujesz,
 Potem ujedziesz z Polski, by jaki gołota,
 Aż do jednania przydzie, a wtenczas gdzie cnota?
 Głowy teraz tak ważne, jako łby skopowe,
 500 Czujcie się już w tej mierze uchwały sejmowe.
 Ludzi zamordowanych krew ku niebu woła,
 Mowmy przedsię, będzie w czas pilniejsza stodoła.
 O czym myśląc, gorzkimi łzami się oblewam,
 Da Pan Bog co lepszego, jako się spodziewam.

505 Ale idąc k swej rzeczy, temu się dziwuję,
 Że w waszych kolacyjach smaku nie znajduję,
 Bo to rzecz nie wątpliwa, że wasze biesiady
 (Zwłaszcza na wet) o wierze dysputują rady.
 Tak prawie i Rzymianie przed laty czynili,
 510 Ale je Satyrowie w tej mierze ganili.
 A chcą ci być doktormi, co nic nie umieją,
 Tym rozumu przybywa, gdy szyję naleją.
 Fraszka u was swarzyć się o Pańską wieczerzą,
 Choć o tem niejednako między wami dzierżą.
 515 Powadziła was (słyszę) ona święta Trojca,
 Chcecie wiedzieć, jako Syn urodził się z Ojca,
 Chcecie wiedzieć, jako Duch z obudwu pochodzi,
 A widzę, żeście barzo w tych naukach młodzi.
 Jedni chcą, aby istność w trzech osobach była,
 520 Drudzy zasię (a widzę, że tych barzo siła)
 Twirdzą tak, że w istności są trzy relacje,
 Trzeci przecz odrzucają ty trudne kwestyje.
 Stąd wielkie zamieszania rostą i fasoły,
 Drudzy się korda radzą, nie prawdziwej szkoły.
 525 Acz wiara jest dar boży, którą Duch szafuje,
 I dawa tym, ktore Bog od wieka miłuje,
 Już kaptur aryjański brat twój na cię kładzie,
 Ty go Sabelianem nazywasz i w radzie,

- Вось мудры быццам ты, а Боскага намеру
 Не зразумеў. О дай нам, Божа, толькі веру!
 495 Ад цяжкасцяў бяжыш, абы-каму даруеш
 Свае маёнткі – тым яго хутчэй мардуеш,
 А сам жа з Польшчы прэч ляціш, нібы галота.
 Яднання прыйдзе дзень, дзе ж будзе твая цнота?
 Галовы – як ілбы спакладзеных баранаў –
 500 Так значныя, бо сойм наш цешыцца пашанай.
 Замучаных людзей гаворыць кроў да неба
 (Суцешмася – мо' там і наямося хлеба).
 Як думаю аб тым, то галашу слязамі.
 Дасць лепшы час Пан Бог, і доля будзе з намі.
- 505 Пра тое – до'! Мяне яшчэ вось што здіўляе:
 Чаму вячэра ў вас нясмачная такая?
 Пра веру, як і вы ў застольных пераглядах
 (Прынамсі, на дэсерт), спрачаюцца і ў радах.
 Праз шмат гадоў, як вы, чынілі так рымляне,
 510 За што сатыры ім плацілі нараканнем.
 Вось прэцца ў дактары, хто шмат не разумее;
 Разумны стане, як у шыі патаўсцее.
 Спрачаецца вы пра Госпада вячэру,
 Хоць і ў сваіх радах не маеце даверу.
- 515 Святая Тройца (чуў) той сварцы ёсць прычына,
 Не можаце даўмець, як спарадзіў Бог Сына
 І як сам Дух Святы з абодвух іх зыходзіць;
 Відаць што маладосць вам у навуках шкодзіць.
 Адзінасутны Бог для гэтых – трыадзіны,
 520 Для іншых (іх, скажу, не два ці тры тузіны)
 У сутнасці адной – тры розныя пачаткі,
 Для трэціх – нуль, нішто ўсе цяжкасці й загадкі;
 З таго растуць між вас і сваркі, і разлады:
 З мячом – на меч, замест навукі й добрай рады.
- 525 А вера – Божы дар, што з Духам спасылае
 Гасподзь на тых, каго ў любові абірае.
 Брат на цябе каптур усклаў свой арыянскі,
 У радзе ён табе – як сын сабеліянскі²⁰;

A Rzymianie z obudwu iście słusznie szydzą,
⁵³⁰ Ewangelią świętą prostym ludziom hydzą.
 Otoż k czemu wam wyszły ty przekłete swary,
 Że po wsiach i po mieściech macie różne fary.
 Czuj się ewangeliku, jeśli nie celujesz
 W złych sprawach Rzymianina, ktorego winujesz.
⁵³⁵ Abo nie prawy twój Bog, abo mu nie wierzysz,
 A gdyż się go nie boisz, słabo o nim dzierzysz.
 Powiedz mi (bo nie mówię z tobą, jak z doktorem):
 I czemu wżdy nie chodzisz gładkim, prostym torem?
 A ten u mnie tor prosty, nie gdzie wielkość chodzi,
⁵⁴⁰ Ale gdzie Pan stadko swe, tu wzgardzone, wodzi.
 Boga znam i miłuję, o jego istności
 Nic nie piszą (mem zdaniem) rybitwowie prości.
 A wiem to, że z proroki we wszem się zgadzają,
 Wszyscy mistrza jednego z nami spólnie mają.
⁵⁴⁵ Ziarno wolę, okrom plew, gdy mi to Bog daje,
 W tem baczę, że są różne nasze obyczaje.
 A wierz mi, że w swej dumie trzech bogow nie kuję,
 A z Aryuszem lepiej, niżli ty, szyrmuję.
 Przysady u mnie nie masz, ani żużelice,
⁵⁵⁰ Trzymam się co nablížej niebieskiej kuźnice.
 Już ty wierz, jako raczysz, a kaź sobie służyć,
 Tej materyej nie chcę tu słowy przedłużyć.
 Jedno mi nie chciej więcej ludźmi alegować,
 Ani ze mną w niemieckim kirysie wojować.
⁵⁵⁵ Nie śli już do Genewy po szable i kordy,
 Chybabyś ty chciał ciągnąć na tatarskie ordy.
 A jeśli w tobie jest wstyd, nie pošlesz do Rzyma,
 Da Bog, iż kiedy przejrzysz twoimi oczyma.
 Bog prawdziwy, co wszystko ku chwale swej czyni,
⁵⁶⁰ A z którym sprawy niema ona gospodyni,
 Ktorą się broni on Włoch od was osądzony,
 A nie wiem też, dlaczego, bo wasz brat rodzony.
 Ale przeto was mierzi, że w nim gęba płocha,
 Ktemu krzywo patrzycie na kaźdego Włocha.
⁵⁶⁵ Nie wiem, jeśli dlatego, że jadają żaby,

- А рыма-каталік іх слушна папракае –
 530 Евангелле ў людзей праз іх вагі не мае.
 То гляньце, да чаго дайшлі вы ў лютых сварах,
 Што ў вёсках, гарадах паселі ў розных фарах²¹.
 Зважай, евангеліст: мо' злосці болей маеш,
 Чым рыма-каталік, якога абражаеш?
- 535 Ці Бог фальшывы твой, ці ты не маеш веры
 І не баішся: Бог твайго не варт даверу?
 Ты (не як доктар, не!) скажы мне, дзеля Бога,
 Ці ж не прасцей ісці, як роўная дарога?
 Мой просты шлях не там, дзе тлум шчаслівы ходзіць
- 540 А там, дзе статак, тут узгарджаны, Бог водзіць,
 Вядомы й любы мне. Пра Бога існаванне
 Не маюць чайкі (не!) ліхога меркавання:
 З прарокамі ва ўсім яны тут згоду маюць –
 Настаўніка, як мы, адзінага ўслаўляюць.
- 545 Я зернетка, што Бог дае, лаўлю рукамі,
 А не плявёлы – тым адрозныя мы з вамі.
 Павер, што ў думках я трох бостваў не хаваю
 І шпагу лепш, як ты, на Арыя трымаю.
 Ні попелу ўва мне няма, ані дамешкаў –
- 550 Трымаюся бліжэй да кузні я нябеснай.
 То вер як хочаш і прымусь, каб паслужыла
 Матэрыя табе (тут прамаўчаць мне міла).
 Адно больш на людзей ніяк не спасылайся
 І ў кірасе больш нямецкай не змагайся.
- 555 Не пасылай вазіць з Жэневы шаблі й корды,
 Хіба захочаш тым змагчы татараў орды.
 Як маеш сорам, то не пасылай да Рыма –
 Дасць Бог, зірнеш на свет уласнымі вачыма.
 Праўдзівы Бог заўжды праз чын сябе ўслаўляе,
- 560 А тая пані з ім супольнага не мае,
 З якой жыве валох, захоплены ў аблогу;
 Бязглузда тое, ён – твой родны брат у Богу.
 Злуе вас, што крывы губою ён, агіда,
 Таму любы валох для вас – амаль абрыда;
- 565 Ці, можа, ад таго, што жабаў ён глытае;

Musi być gniewu tego początek nieślaby.
 I czemu ty prostaku nie wyznawasz wiary,
 Jako Jan, Piotr i inne kościelne filary?
 W Boga wierzę, którego Krystus Ojcem zowie,
 570 Ktorego sposobieni jesteśmy synowie.
 Tego mię Pismo uczy. Nad to w jego Syna,
 Który jest słowo wieczne, zupełna przyczyna
 Wiecznego szczęścia mego, Bog błogosławiony
 I człowiek, Bog prawdziwy, w ciele objawiony.
 575 Nie wtory Bog, ani ten, czem jest ociec jego,
 Bo tego zowie Paweł Boga jedynego.
 Bogow liczyć nie umie lud pański przybrany,
 Ten, którego nie zwalczą i piekielne brany.
 W Ducha Świętego wierzę, jako i przodkowie,
 580 Mowię jako prorocy i apostołowie.
 Który z Ojca pochodzi i od Syna bierze,
 W tej prościuchnej chcę umrzeć a nie w inej wierze.
 Ktoby chciał inszą wiarą dojść szczęścia wiecznego,
 Może śmieie kosztować, nie bronię mu tego.
 585 Lecz czego nie objawił w piśmiech on Duch Święty,
 Przecz się tego domyśla nasz rozum nadęty?
 Nie jestem teologiem, jako i ty bracie,
 Ani mi Boże daj być w tym twoim kieracie;
 Ale mi tego nigdy nie wybijesz z głowy,
 590 Iż do wiary zbawiennej trzeba prostej mowy,
 Takiej, ktoraby i nam prostakom służyła,
 Bo nie tylko uczonym wieczna radość miła.
 My tedy, co o wierze mało rozumiemy,
 Nie brodźmy tam, skąd potem wybrnąć nie możemy.
 595 Nie swarzymy się o ten punkt, który nie jest w kredzie,
 Budujmy się na skale, nie na gołym ledzie.
 Widzę, że się ta sprawa nazbyt przedłużyła;
 Wierz mi, że mnie samemu nie ku myśli była.
 Tych swarow nierad widzę, nierad ich wspominam,
 600 Nie przystoją nikomu, pogotowiu i nam.

Lecz jako to nieszczęście panuje w kościele,
 Jest między stanem świeckim nierządu tak wiele,

У кожным разе, грунт істотны гнеў ваш мае.
 Чаму ж не вызнаеш законаў, веры поўных,
 Як Пётр і Ян ды шмат другіх слупоў царкоўных?
 У Бога веру, Ён Айцец Ісуса Пана,
 570 Мы ўсе – яго сыны, і ў гэтым нам пашана.
 Пісанне кажа так. Але таксама ў Сыну
 (Адвечным Слове) мне Ён падае прычыну,
 Што шчасны я навек; і Бог дабраславёны,
 І чалавек мой Бог, у плоці ўцелаўлены.
 575 І ён – не іншы Бог, хоць і з Айцом сучынны,
 Яго ж і Павел зваў святы: мой Бог адзіны.
 Не звык лічыць багоў люд Божы, люд абраны;
 Не змогуць гэты люд ліхія пекла брамы.
 Як прашчуры і як апосталы й прарокі,
 580 Кажу і веру ў Дух Святы, у Дух высокі,
 Што ад Айца ідзе і што прысутны ў Сыну;
 І з гэтай верай я памру – і не загіну.
 Калі табе лягчэй дайсці з чужою верай
 Да шчасця ў небе, што ж – расчыненыя дзверы.
 585 Вы да Пісання, што ад Духа ад Святога,
 Шмат дадалі таго, што з розуму дурнога.
 Я не тэолаг, не, і ты адстаў не дужа
 (Не дай мне Бог тваім запрэгчы плечы гужам!),
 Але такім, як я, не затлуміць галоваў,
 590 І для збавення мы павінны простаі мовай
 Маліцца, каб яна ў патрэбе нам служыла
 (Не толькі ж дактарам збавення радасць міла).
 Ды што ж (пра веру шчэ слабую ўяву маем)
 Ісці туды, адкуль зноў шлях не адшукаем?
 595 Няма для спрэчкі слоў ні ў credo²², ні ў прыродзе,
 Будуйма на скале²³, а не на голым лёдзе.
 Сам бачу, як усіх гаворка ўжо знудзіла;
 Самому мне, павер, яна даўно няміла.
 Як бачыць сваркі, так і згадваць іх не рады –
 600 Не прынясуць добра, а нам тым болей, звады.

 Як і ў царкве, дзе шмат нягодаў-бед пануе,
 Між свецкіх станаў зноў спакой вайна руйнуе

- Tam przed waszym pokojem (dałby to Bog z nieba,
Aby w prawdzie był pokój, tegoby nam trzeba).
- 605 Patrzcie na swe chłopięta, jak sprośnie wołają,
I na się kordow waszych u drzwi pomykają.
O to swego marszałka prożno macie winić,
Podobno ma nieborak z głowami co czynić:
Ziemię tłucze niewinną, kij niejeden w trzaski,
610 Ogluszają go nakoniec ty zmieszane wrzaski.
Baczę, jako się wierci, po jego postawie
Znać, że się mało kocha w tej tak dziwnej sprawie.
Tam was niewielki poczet, a wżdy rozerwany,
Jedni z wolnością dzierżą, drudzy zasię z pany.
- 615 To widzę, lecz mię straszy Ezopowa kania
Przeto, że między wami zgoda barzo tania.
Ezopa wam zalecam, nie Prorockie księgi,
Pewnie ich nie kupicie prze ten rząd wasz tęgi.
Może być, jakom słyszał, i druga przyczyna,
620 Bo drugi za to woli kupić bęben wina.
Podobno, jako żywo, tak było na świecie,
Tuszę, że tu Proteus o tem darmo plecie;
Ale swej powinności musi czynić dosyć,
Gdy się pokrzywy mnożą, jako ich nie kosić?
- 625 Podźmy do tych, co święte Pismo zowie bogi,
Bo ci snadź potrzebują i naszej przestrogi.
Upominam was tedy, łaskawi sąsiedzi,
Byście się nie wadzili, kędy głowa siedzi,
Bogowie zawżdy zgodni, chyba ci zmyśleni,
630 Ktore chwali pogaństwo i ludzie szaleni.
O tych więc pisze Homer, nie wiem, jeśli baje,
Kto umie, niech tam czyta, niechaj mi nie laje.
Miedzy tymi są wojny nigdy nieskończone,
Tam ociec je dziatki, chocia niewarzone:
- 635 Tam przed synem ucieka ociec, chocia chromy,
Tam sobie wydzierają zamki, miasta, domy;
Tam zazdrość niewymowna w tych bogach panuje,
Tam drugi, choć nie młody, przed bogi kugluje.

- (Ах, даў бы, вам кажу, праўдзівы Бог наш з неба Сапраўдны мір – у ім вялікая патрэба!).
- 605 Вось гляньце: пры дзвях дарэмна вас чакаюць
Сяляне – толькі меч на шляху сустракаюць.
Свайго маршалка ў тым дарма ўпікаць ваякам,
Штось мае ён рабіць з жывымі, небарака:
Зямлю стаптаў, кіём шмат падпісаў прашэнняў –
610 Ён зробіцца глухі ад мноства галашэнняў.
Як круціцца, гляджу! ды па яго паставе
Відаць, што не мастак у гэтай цуднай справе.
Няшмат вас, ды разлад пануе (згода, дзе ты?):
Пільнуе вольнасць той, з панамі разам гэты.
- 615 Гляджу вось, і згадаць Эзопа ёсць нагода,
Бо ў вас, паны, граша не варта нават згода.
Эзопа раю вам, а не прарокаў кнігі –
Ці купіце? Бо ўрад уцягнуты ў інтрыгі.
Магчыма (чуў я штось), прычына тут другая,
620 Бо іншы з вас не кніг – віна барзджэй шукае.
Відаць, адвеку так на свеце павялося,
Пратэю языком дарма малоць прыйшлося.
Сваю ж работу ён гатоў як след рабіці:
Буяе крапіва, то як жа не скасіці?
- 625 Для тых, каго завуць у Бібліі багамі,
Рыхтуецца цяпер перасцярога намі.
Таму кажу вам зноў, ласкавыя суседзі,
Пакіньце сваркі ўжо, бо голавы не ўседзяць.
Паміж багоў заўжды адныя матыліцы
630 Ваююць – славяць іх язычнікі й дурніцы.
Пісаў пра іх Гамер (не ведаю, ці бае):
Хай гляне грамацей і на мяне не лае.
Вядуць яны жыццё між войнаў несканчоных:
Там бацька есць дзяцей, а хоць бы й неваронных;
635 Ад сына там бяжыць прэч бацька, хоць кульгавы,
Там замкі й гарады бярэ, хто больш рухавы;
Там зайздасць між багоў паўсюль і спрэс пануе,
Там боскай воляй іх хто хоча – той махлюе.

Acz w prawdzie to równiejsza, w tem snadź niemasz grzechu.
 640 Jednym o Troję idzie, nie chce się im śmiechu.
 Niebieska gospodyn i nie chce towarzyszki,
 A nie stoją jej gniewy za borowe szyszki.
 Bo przedsię syn Saturnow, który niebem włada,
 Gdzie go dobra myśl wie dzie, fortelem się wkrada.
 645 Ktoby mógł temu sprostać, aby piorem swoim
 Ich nierządy wypisał? Wszak o to nie stoim,
 Bowiem co nam po sprawach tych bożkow niezgodnych,
 Gdy mamy między sobą wiele ludzi godnych?

Ale jako to prawda, takby tego trzeba,
 650 Abyśmy tu nie darmo używali chleba,
 A co jest krolewskiego, krolowi wrocili,
 Ojczyźnie swej z ochotą i wiernie służyli.
 Więc kogo Bog wydzwignął z domowego błota,
 Aby temu nad złoto milsza była cnota,
 655 Niechaj będzie skromniejszy, chocia idzie wzgorę,
 Pomniąc na to, że rychło może stracić skorę.
 Upominam też ciebie, co się boisz wojny,
 Narzekając na pobor tym czasem przystojny,
 I na okazowanie słowa rzecz nie dajesz,
 660 Choć o swojej godności znamienicie bajesz.
 Twoja to rzecz podobno z koflem w karczmie siedzieć,
 Ganisz to, że o ludu swoim krol chce wiedzieć.
 Jeśli rzeczesz dlatego, aby nasze siły
 Tajne były, tak powiem towarzyszu miły:
 665 Niechaj wie nieprzyjaciel, iż Polska Korona
 Nie jest szerokim murem nigdzie otoczona,
 Ale rycerskim ludem, tymi przyprawami,
 Ktore jemu zależą, iż też między nami
 Czują ludzie, jaka w ich przodkach była cnota,
 670 Ktora im stała za żelazne wrota.
 Jabych go tem odprawił. Ale z drugiej strony
 Kiedy społecznie radziem około obrony,
 Mem zdaniem, że w tej mierze jest porządek słaby,
 Ledwo się uradziło, aleć o tem baby

Як праўда ў гэтым – ты не маеш, браце, грэху.
 640 За Трою бой ідзе – ужо тут не да смеху.
 Ва ўладніцы нябёс настрой не таварыскі,
 А гнеў яе не варт, бадай, сасновай шышкі,
 Пакуль Сатурнаў сын²⁴ на небе ўладу мае:
 Пра што памысліць – там удачы дасягае.
 645 Хто змог бы апісаць, у слове распавесці
 Пра той разлад? Ды што з таго ўсяго, урэшце,
 Што нам да справаў тых багоў, бажкоў паганых,
 Як гэтулькі між нас людзей пашанаваных?

А як напраўду, нам пра тое ведаць трэба,
 650 Каб не ўжывалі тут свайго дарэмна хлеба
 І ўсё, што караля, яму каб і ўручылі,
 З ахвотай верна каб Айчыне паслужылі.
 Тым, каго Бог узняў з дамашняга балота,
 Хай будзе даражэй не золата, а цнота;
 655 Хай будзе сціплы той, хто значнай стаў фігурай,
 І помніць: можна ўміг з сваёй расстацца скурай.
 Кажу табе, каму жах найвялікшы – войны,
 Што плацаца: пабор у час вайны прыстойны;
 Як попіс, ты крычыш, сказаць не дазваляеш,
 660 Пра годнасць жа сваю так знакаміта баеш.
 Табе б адно ў карчме заседжвацца, абедаць,
 Пляваць, чаму кароль пра войска хоча ведаць.
 Ці, лічыш, варта нам у тайне нашы сілы
 Трымаць? Скажу адно, табе, таварыш мілы:
 665 Хай знае вораг наш, што польская Карона
 Нідзе глухім муром высокім не замкнёна –
 На рыцарах стаіць, з іх кожны абазнаны,
 Як трэба бараніць наш любы край каханы;
 Мы ведаем цану далёкіх продкаў цноты,
 670 Яна для нас – нібы жалезныя вароты.
 Хай вораг прэ сюды. Ды, глянуўшы іначай,
 Калі ўжо я лічу грамадскаю задачай
 Край бараніць, скажу: парадак дужа слабы,
 Ён ледзь ліпіць, аб ім паміж сабою бабы

- 675 Plotą z sobą na rynku, a zwłaszcza w Krakowie,
 Gdzie gniazdo swoje mają postronni szpiegowie.
 Już temu zabiegajcie, którym to przystoi,
 Proście Boga, on waszych dzierżaw nie rozdwoi.
 Acz to wiem, że przed tymi trudnymi sprawami
 680 Bawić się nie możecie długimi prośbami.
 Dłuższy list u Spartanow, niż wasze pacierze,
 Dobrzyście krześcianie, mogę rzec, w tej mierze,
 Przeto was Bog wysłuchał i zawždy wysłucha,
 I da wam ku nauce waszej swego Ducha.
 685 Ale radzę, z tym gościem abyście mniej pili,
 Żebyście go w głębokim koflu nie topili.

- Retoryki nie umiem, niech ze mnie nie szydzą,
 Niezwyczajna u mnie twarz, jako wszyscy widzą;
 A podobno jaka twarz, taka też i mowa,
 690 Jaki u kogo rozum, takie będą słowa.
 Acz ktoby chciał obaczyć, co świat przed się bierze,
 Nie zostałbym podobno wam winien w tej mierze.
 O nieporządnych sprawach kto porządnie mowi?
 Aza Żydowie nie są złodzieje domowi?
 695 Ale który z nich wisi? Temu się dziwuję,
 Choć w prawdzie tu przyczynę nie żadną najduję.
 Misternym ludziom trzeba misternej czeladzi,
 Tobo chudym szkodziło, bogatym nie wadzi,
 A zwłaszcza gdzie jest prawo jako pajęczyna,
 700 Sieci targa, kto możny, uwiąźnie chudzina.
 Przecz na mię krzywo patrzysz? czemuś tak złej myśli?
 Wszak wiesz, żechmy tu sobie pobłażać nie przyszli!
 Pobłażają ci sobie, co łotrowskie żyją,
 I podziemnym mocarzom na ofiarę tyją.
 705 A wždy mi tego nie gań, co czasem błażnuje,
 Mądry, który w tej mierze czujnie postępuje.
 Tem misternem rzemiosłem wszytscy wskurać mają.
 Ktorzy świat niełaskawy przeciw sobie znają,
 Ale prze to, iż nie są z przyrodzenia tędzy,
 710 Porzebują ci wiosek a owi pieniądze!

675 Ляпечуць языком, а ў Кракаве найболей,
 Дзе шпегі найлацвей з сваёй зжыліся роляй.
 Спынеце гэта, вы, хто ўладу ў краі мае,
 Прасеце Бога – ён дзяржаў не падзяляе.
 Канешне, працы шмат цяжкой, як зрушыць горы,
 680 То не марнуйце час на доўгія ўгаворы.
 За пацеры даўжэй спіс вояў быў спартанскіх,
 Хоць добры кожны мо' з вас вернік хрысціянскі;
 Таму пачуў вас Бог, схіліў ласкава вуха,
 Спашле вам для навук свайго Святога Духа.
 685 Глядзецце ж, каб таго вы госця не ўпаілі
 Ды ў куфалі віна выпадкам не ўтапілі.

Не рытар я, о не (і не патрэбна кпінаў),
 Нязвычайны маю твар, і гэта не навіна;
 Вядома, кім ты ёсць, такая ў цябе мова,
 690 Які хто мае твар, такое ў яго слова.
 Якія, паглядзі, свет пестуе манеры –
 Ці ж я магу, як вы, у той быць вінен меры?
 Пра ліха хто вядзе прыстойныя размовы?
 Ці ж кожны між жыдоў – не рабаўнік мясцовы?
 695 Каторы з іх вісіць? І дзіва ў тым не бачу,
 Хоць, праўда, не адну прычыну тут зазначу.
 Выбітны пан і слуг выбітных пазнаходзіць,
 Што беднаму – гамон, багатаму не шкодзіць,
 І там найперш, дзе сам закон, як павучынне:
 700 Магутны сеткі рве, слабы навек спачыне.
 Што скрыва так глядзіш? Што думкай злы, пытаю?
 Ты ж бачыш, я сабе палёгкі не шукаю!
 Той хоча спуску мець, хто лёгка жыць умее,
 Ахвяра цёмных сіл падземных, ён тлусцее.
 705 Не гань мяне, прашу – от, блазна талент мае! –
 Разумны, хто мяжу блазенства адчувае.
 Нялёгкі гэты дар хай будзе пагарджаны
 Тым, для каго ўвесь свет няласкай фарбаваны;
 Але паколькі клёк заўсёды меў харошы,
 710 Таму дай вёску, той узяць ласкавы грошы.

Acz (po prawdzie) do dobrej sławy ta zła droga,
 Niechaj wam będzie (proszę) miła ta przestroga.

Przyszło mi tu na pamięć, co wam teraz powiem:
 Dobrymi gospodarzmi pospolicie zowiem,
 715 Co się o dobrą czeladź napilniej starają,
 Chędogą gospodynią dla nabiału mają.
 Tu jest folwark niemały, dobytku w nim siła,
 Ale rządu nie widzę! By też rola była
 Nalepsza, jednak z siebie pszenice nie rodzi,
 720 Orać trzeba, lenistwo ludziom wielce szkodzi!
 A gdy się o tych rzeczach między nami plecie,
 Powiem wam gospodarze, co tego nie wiecie:
 Trudno, krom gospodyniej, wam robić gomołki,
 Ale zasię mieć trzeba w grozie swe pacholki;
 725 Bo tam chodzą samopas pod zamkiem w Krakowie,
 Czasem idą za nimi dla rządu panowie.
 Nie boją się, choć widzą korczaka bez głowy,
 Bo też kryjomką łowią jako nocne sowy.
 A choćby ty myśliwce zastano i z trudem,
 730 Umieją się wywikłać! Głos też między ludem,
 Że się w tych hojnych gościach niektorzy kochają
 Przeto, że z nich obronę i pieniądze mają:
 Nieśmiertelna to wina, jako popi uczą,
 Stąd im idą obroki, którymi się tuczają.
 735 Jest u mnie nauczyciel, iście barzo tani,
 Który w cudzej osobie swoj występki gani.
 Nie wiem, przecz papieżowi tak barzo tułają,
 Gdyż od małp, co po sejmiech naszych się tulają,
 Śmiemy brać czynsz przekłętą, jako papieżnicy,
 740 Także i ci, co wrzkomo są ewangelicy;
 Przeto się nam szczęśliwie w sprawach naszych dzieje,
 Przeto Rzeczpospolita nasza się nie chwieje.

Chciałem się tu ukłonić, lecz mię napomina,
 I prawie gwałtem dźwierzę potrzebną przyczyna,
 745 Abym tych ludzi przestrzegł, co nam ganią posły,

Да славы добрай тут нязручная дарога,
Хай будзе вам з таго ўсяго перасцярога.

Згадаў вось, што сказаць хацеў яшчэ: не тайна,
Што добры гаспадар той гаспадар звычайна,
715 Які пра слуг заўжды свой клопат выяўляе
І ахмістрыню ў дом увішнюю прымае.
Фальварк наш немалы, прыбытку – аж да столі,
Парадку ж тут – ані! Як на найлепшым полі:
Сама з сябе ніяк пшаніца там не ўродзіць –
720 Араць патрэбна; шмат лянота людзям шкодзіць!
Калі ўжо мы аб тым аповед разгарнулі,
Скажу, гаспадары, чаго вы ‘шчэ не чулі:
Без гаспадыні вы не злепіце гамолкі,
У страху маюць жыць і слугі, і пахолкі²⁵ –
725 Пад Кракавам яны ўжо ходзяць самапасам,
Параіцца да іх паны прыходзяць часам.
Чаго баяцца ім, як коршун безгаловы?
Палююць уначы, нібы сляпыя совы.
А на гарачым з іх калі б хто і папаўся,
730 То знойдзе лаз! Ужо і гоман распачаўся,
Што многія гасцям тым годзяць і спрыяюць –
Ад іх яны і грош, і абарону маюць.
Як вучаць нас папы, грэх гэты не смяротны –
З яго пывуць да іх аброкі і даброты.
735 Ёсць у мяне такі настаўнік дужа танны,
Ён бачыць у другіх уласныя заганы.
Не ведаю, за што так папу моцна лаем,
Калі ад малп, якіх ва ўласных сеймах маем,
Бярэм пракляты чынш: і папскі хто падданы,
740 І той, хто да вушэй у ерасі ўкачаны:
Таму шчасліва так і ў справах нам вядзецца,
Рэспубліка стаіць – стаіць, не зварухнецца.

Адкланяцца хацеў на тым, ды вось трымае,
Трымае, хоць крычы, патрэба шчэ такая:
745 Гэй, сцеражыся, хто пасла аблаяць смее,

- Łając im jako flisom, gdy źle robią wiosły.
 Wszakeście sobie bracia, u was spolne rady,
 Poki cicho być może, nie szukajcie zwady.
 Jeśli masz co lepszego, niż naszy posłowie,
 750 Mowże, ciebie poznają zarazem po słowie.
 Nie twoja to rzecz, bracie, sejmowe uchwały
 Ganić, widzę, że długim rozmysłem się stały.
 Ale wždy tu wiernego trzeba kronikarza,
 Nie fukać nań tak barzo, jako na kramarza,
 755 O nas dawać rozsądek będą potomkowie,
 Jesteśmy wszyscy ludzie, a nie aniołowie.
 A naszy szacunkarze, co posły winują,
 I coż wždy, doma siedząc, nam lepszego kują?
 Jeden sąsiada swego jako Turczyn łupi,
 760 Drugi pozwy gotuje, boć jest w tem niegłupi,
 Trzeci się ze psy włocy cały dzień po borze,
 W ten cas, wie miły Pan Bog, jaki rząd we dworze!
 Czwartemu nic po żenie, a wždy prorokini,
 Gdy się on zafrasuje, dobrą myśl mu czyni.
- 765 A gdybych chciał wyliczyć wszytki do jednego,
 Miałbych snadź tu co czynić aż do dnia sądnego:
 Jakiekolwiek są rady i sprawy sejmowe,
 Jakiekolwiek są zasię postępki domowe,
 Pojrzysz tam, gdzie jeno chcesz, już prze nasze grzechy
 770 Żadnej nadzieje nie masz, ni żadnej pociechy.
 A jeśli praktykarzom naszym wierzyć mamy,
 Przeczże swych obyczajow wždy nie polepszamy?
 Odmiany, nie wiem jakiej, gwiazdami dochodzą,
 A w swoich trepkach przedsię Berna[r]dyni chodzą!
 775 A jakom począł mowić, tak powiedam śmieie:
 Nic zdrowego nie widzę w tem tak pięknem cieie.
 To śmieszna, że tu jeden drugiego winuję,
 Tem się przyczyna złego nigdy nie najduje,
 Bo nasz katolik łaje ludziem różnej wiary,
 780 Ci zasię narzekają na rzymskie przywary.
 Członki mówią o głowie a sobie folgują,

- Як сплаўшчыка, які вясла зрабіць не ўмее.
 Падумайце, браты: у вас паўсюдна рады;
 Як ціха, што шукаць сабе якое звады?
 Ёсць лепшыя? Няхай паслоў пазамяняюць.
- ⁷⁵⁰ Скажы, няхай цябе па словах распазнаюць.
 Не гань жа, браце, тых саймовых пастановаў,
 Ты ж бачыш – гэта плён развагаў і прамоваў.
 Патрэбен для таго нам летапісец важны,
 Не пагарджаны, не, як крамнік безадказны, –
- ⁷⁵⁵ Нашчадак дзеі ўсе ацэньваць нашы будзе,
 Бо не анёлы мы, панове, – толькі людзі.
 Паслоў, якія ёсць, хай тыя не шальмуюць,
 Што, седзячы ў дамах, не лепшае гадуюць.
 Як турак-прайдзісвет, суседа той рабуе,
- ⁷⁶⁰ А гэты, дабрадзей, пазовы ўсё шрайбуе;
 А трэці, той праз дзень па гушчары гайсае,
 Тым часам у двары бязладдзе баль спраўляе!
 Чацверты, муж, чужой жанчыне дагаджае,
 Прарочыца яго ў тым клопаце натхняе.
- ⁷⁶⁵ Каб захацеў усё пералічыць да краю,
 То ў страшны Дзень Суда ці скончыў бы, не знаю:
 Якія рады ў нас, які ў нас лад саймовы,
 Якіх таксама спраў быў сведкам я дамовых;
 Дзе хочаш глянь – паўсюль грахі адны й агрэхі,
- ⁷⁷⁰ Няма надзеі тут, ні радасці й пацехі.
 Прарокам, вешчунам ва ўсім мы давяраем,
 А ўласны свой звычай чаму не паляпшаем?
 Дзён прышлых тайны бег у руху зор знаходзім,
 А тут у пасталах, як бернардыны, ходзім!
- ⁷⁷⁵ Як і раней, скажу і моўлю тое смела:
 Не бачу ў тым добра, хоць і пышнее цела.
 Аж смешна, як адзін другога дакарае,
 Ці ж ён прычыну зла праз гэта адшукае?
 На іншаверцаў наш не гляне без усмешкі,
- ⁷⁸⁰ Яны ж нас папікнуць за рымскія дамешкі.
 Глянь, часткі цела ўсё на галаву ківаюць,

A dziwna to, że swojej choroby nie czują.
 Na Litwę narzekamy, Litwa zaś na Lachy,
 U obudwu narodow płaczu pełne gmachy.

- 785 Jam to niedawno słyshał, gdy się wręcz swarzyli
 Dwa ziemianie, a wierz mi, że w ten czas nie pili.
 «Powiedz mi – pry – rycerzu sławy znakomitej,
 Jako się godzi służyć Rzeczypospolitej?
 Wotujesz na obronę, i kto cię w tem gani,
 790 Chyba niesyta chciwość, ona sprosna pani.
 Ale chciej mądrze golić, bo cię Niebo widzi:
 Kiedy więc ludzie nie chcą, to się za nie wstydzi.
 Kupne szczęście nietrwałe, pisał Jan z Tarnowa,
 Bodaj każdy rozumiał ty poważne słowa.
 795 Prawda, że co kto kupił, może rzec to moje,
 Jemu nie wezmą tego ni prawa, ni zbroje.
 Nie boj się ty i Turka, gdyżeś został panem,
 Dlatego chciałbym i ja tu być kasztelanem».
 Drugi rzekł: «Nie godzi się ślachcie łamać prawa,
 800 Żal ci snadź, że mi więcej, niż tobie dostawa.
 Ja ciebie z podobieństwa, panie, nie chcę sądzić,
 Ale to śmieie rzekę, tobie się chce rządzić:
 Jest moj pan na mię łaskaw, ty mię w tem winujesz,
 Czyhasz na mą wysługę, przeto pochlebujesz.
 805 Pięknieli moję szyję otacza to złoto,
 Coż ci na tem? Ja sam wiem, ty się nie swarz o to».
 Nuż ty też Proteusie racz co mowić k temu.

- Mało powiem, nie trzeba wiele słow mądrému:
 Każdy wodę na swój młyn po staremu wiezie,
 810 O tem nasze rozmowy przy każdym obiedzie.
 Ktoby mi dziś rzekł w wojszcze: rycerzu mień hasło!
 Cobych miał inszego rzec? Łakomstwo nie zgasło,
 Dla ktorego nie tylko ubostwo żaluje,
 Sama Rzeczpospolita już się ledwo czuje.
 815 O swą krzywdę nie mowi, to wszystkim rzecz jawna,
 Zgasła w nas ku swej matce miłość starodawna.

Ды дзіўна, што сваіх хвароб не адчуваюць.
Злуемся на літву, літва ўзамен – на ляхаў,
І ў нас, і ў іх паўсюль нясецца плач па гмахмах.

- 785 Вось чуў нядаўна я двух дзедзічаў патомных
Абразы (кожны быў не п'яны, а прытомны).
«Скажы мне, рыцар, гэі, з радзіны знакамітай,
Як варта паслужыць нам Рэчы Паспалітай?
За абарону ты? Хто пап'ікнуў за гэта
- 790 Цябе? Хіба яна, зайздросная кабета –
Скваплівасць? Не махлюй, бо Неба ўсё стрывае:
Не шчыры ты, яно ад сораму згарае.
За грошы шчасця нам, як піша Ян з Тарнова²⁶,
Няма, то зразумей з нас кожны тое слова.
- 795 Калі што сам купіў, сваім разжыўся плёнам, –
Не адбярुць таго ні зброяй, ні законам.
Не бойся ж турка ты, калі зрабіўся панам,
Таму хацеў бы й я тут стацца кашталянам».
Другі сказаў: «Ламаць не варта права шляхце,
- 800 Зайздросціш, бо добра я маю больш у хаце.
Кім ёсць ты, па сабе не буду меркаваці,
Але скажу: і ты жадаеш панаваці.
Так, пан мой добры мне. За што ж мяне ўпікаеш?
Бо сам адно лізаць чужыя місы маеш?
- 805 Хай пекна залаты ланцуг мне шыю здобіць,
Табе што? Хай цябе, што добра мне, не злюбіць».
Ну што ж, Пратэй, парай, як адказаць на гэта.
- Няшмат скажу, пяць шматслоўна тут – не мэта.
На ўласны млын ваду з вас кожны рад адводзіць,
- 810 Пра тое кожны раз гаворка ў нас заходзіць.
Сказаў бы ў войску хто: змяні дэвіз, о рыцар!
Што б адказаў яму? Ад хцівасці не збыцца –
Жабруе праз яе і ўбогі перад светам,
Рэспубліка сама ледзь дыхае праз гэта.
- 815 Не кажуць нам ужо аб крыўдзе ўласнай яўнай,
Да Маці не гарым любоўю старадаўняй.

Trzebaby jej jakiego wżdy prokuratora,
 I togoby poruczyć Bogu rewizora;
 Bo tuszą mu, że darmo z końmi się zatrudzi,
 820 Wino dziś w Polsce piją, stąd rozum u ludzi.
 Ale gdyby ojczyzna mowny język miała,
 Takby się na ty swoje syny uskarżała:
 «W potrzebie przyjaciela pospolicie znają,
 Synowie swym rodzicom pomoc więc dawają,
 825 Ty swej żalösnej matce i grosza żalujesz,
 A z wojskiem na sąd jedziesz, gdy się z kim prawujesz.
 Na sąsiada pachółki, zbroje, konie zbierasz,
 Matce swojej z posługi czemu się wydzierasz?
 Jam jest chudy ziemianin, wiera, nie pojedę.
 830 Rozumiem, ty się chowasz na domową zwadę!
 A choćby na cię względu nie miano u dworu,
 Aza od sławnych mężów nie możesz brać wzoru,
 Co przedtem za ojczyznę gardła swe ważyli,
 I rownym pocztem wojska groźnie rozproszyli?
 835 A drudzy chcąc ratować sąsiady swe smutne,
 Śmiałem sercem wskoczyli w przepaści okrutne!
 Ci nie w nadzieję starostw i marnego złota
 Krew swoją rozlewali; sama szczyra cnota,
 Miłość dobra spólnego i chuć sławy wiecznej
 840 Sprawiała to, że byli myśli tak bezpiecznej.
 Kwartałów nie liczyli, ale państwa wzięte,
 Co im były nagrodą za prace podjęte.
 Ale mi pewnie rzeczesz, że to w on czas było,
 Prawda, też różne plemię plac ich zastąpiło.
 845 Grozi im nieprzyjaciel, dziwy broił łoni,
 A nań dostać nie możesz ni zbroje, ni koni.
 Z ogromnym pocztem jedziesz na każde wesele,
 Przed swoim fraucymerem ty harcujesz śmieie,
 Gdzie słusznej trwogi nie masz, gdzie daleko guzy,
 850 Tam każesz na swym frezie, jako na trzy tuzy!
 Na krzciny bierzesz z sobą oszczepy i miecze,
 Nie boj się, bo dzieciątko tobie nie uciecze.
 A na stypę żalösną jedziesz w mocnej zbroi,

Было б ёй самы час прызначыць пракурора
 І Богу даручыць такога рэвізора.
 А з коньмі, вер, яму дарэмны клопат будзе,
 820 У Польшчы п'юць віно – і разумнеюць людзі.
 Калі б, Айчына, ты вымоўнасцю яснела,
 Сваіх сыноў у тым завінаваціць мела б:
 Пабачыш, сябра хто, як беды напаткаюць,
 Бацькоў сваіх сыны заўсёды падтрымаюць.
 825 Для Маці грошай ты ніколі, сын, не маеш,
 А з войскам прэш у суд, як праўды там шукаеш;
 Супроць суседа ўраз вайну распачынаеш,
 А Маці ўласнай ты ў паслузе адмаўляеш?
 «Я дробны шляхціц, гэі, не маю чым падсобіць».
 830 Рыхтуешся, відаць, да дробных міжусобіц!
 Хай нават пры двары цябе не хочуць знаці,
 За ўзор табе чаму славутасцяў не браці,
 Якія за сваю радзіму ў бой рушалі,
 Варожых войскаў строй адважна разганялі?
 835 А іншыя сваіх суседзяў ратавалі –
 У прорвы дзеля іх жахлівыя скакалі;
 Не з-за старостваў (не!), пустое пазалоты
 Крывёй сцякалі, а жадалі шчырай цноты,
 Грамадскага дабра ды ўласнай славы вечнай,
 840 Таму рушалі ў бой з бяздумнасцю бяспечнай.
 Не квартаў²⁷ лік вялі, але варожых земляў –
 За цяжар працы іх заплаты неад'емнай.
 Ты скажаш: тое ўсё было ў далёкім часе,
 На месцы гэтым рунь другая прынялася.
 845 Вам грозны вораг, што праз год гайсаў між гоней,
 Супроць яго няма ні зброі ў вас, ні коней.
 Са світай (ды якой!) на кожны баль спяшацца
 Ты можаш, між сваіх прыдворных красавацца;
 Дзе ліха не чуваць, дзе лад жыцця спакойны,
 850 На фрызе²⁸ так ляціш, нібы той конь – патройны!
 Ты конны, пры мячы, як на хрысціны зборы:
 Не бойся, бо дзіця не моцнае ў адпоры.
 На трызну едзеш – зноў абавязкова збройна;

Tam się nigdy nie bijesz, gdzie cnemu przystoi.
 855 Na ostatek, to bywa przy każdym jednaniu,
 Do boju się gotują na samem świtaniu,
 Przeto są między wami nieskończone gniewy,
 Rozproszy was gniew boży, jako lekkie plewy!»
 Nie żart ci to, jeśli się w rychle nie polepszy
 860 Pospolstwo, a ci ktorzy wrzkomo są nalepszy,
 Ktorzy sobie chorobę w ten czas zadawają,
 Kiedy radzić o zdrowiu tej korony mają,
 Ktora już swoim woźnym tak wołać kazała,
 Że się do maszkar potem znać nie będzie chciała.

865 Da Bog, iż w rychle będzie słońce przed jej wroty,
 Tedy się do nas wroci on piękny wiek złoty,
 Na ktory pamiętając, serce mi się kraje,
 Patrząc na ty dzisiejsze nasze obyczaje.

Jeślibyście nie mieli potrzebniejszej sprawy,
 870 Jeśli was też nie mierzą ty stare zabawy,
 Słuchajcie, co za rozkosz onych wieków była,
 Powiem, ile pamięć będzie mi służyła:
 Jako pan jeden syna swego mądrze ćwiczył,
 A znać, że jemu państwa, krom sławy, nie życzył.

875 «Synu moj, czegoć mogę lepszego winszować,
 Jeno abyś mógł szczęście a długo panować.
 Państwo z ręki ojcowskiej masz w dobrym porządku,
 Ale tobie i potem trzeba i rozsądku,
 Ktorembyś mógł zabezpieć szczęściu przeciwnemu,
 880 Iście to nie folguje książęciu żadnemu,
 Ale owszem, kto większy, o tego się kusi,
 Nie będzie ostrożnym, pewnie go zadusi.
 A przetoż jeśliby się na cię oborzyło,
 A prze nierząd w twem państwie zamieszanie było,
 885 Naprzod nie chciej sam sobie, synu, pochlebować,
 Ani złego sąmnienia służebnika chować.
 Łakomcę miej za czarta, niech z tobą nie miészka

Не б'ешся там, аднак, дзе годнаму прыстойна.

855 Урэшце, вечна так у вашым аб'яднанні:
 Рыхтуецца ў бой не ўвечар – на світанні;
 Таму заўжды між вас разлады, не вяселле,
 Гнеў Божы спаліць вас, нібы пустое зелле!
 Не жарты нам, калі грамадства не палепшыць

860 І тых, хто сам сябе ўважае добрым-першым,
 Хто ў гэты час сабе хваробу прыдумляе,
 Калі пра дабрабыт парупіцца ён мае
 Кароны, што сваіх так возных наказаці
 Прасіла: тых паскуд не схоча болей знаці.

865 Зазяе сонца зноў, дапусціць провід Божы,
 І век той залаты зноў вернецца прыгожы.
 Ах! помнячы аб ім, на часткі сэрца рвецца,
 Як бачыш той звычай, што ў нас цяпер вядзецца.

Калі цяпер няма якое пільнай справы,
 870 Калі па сэрцы вам даўнейшыя забавы,
 Паслухайце пра час раскошы чалавечай
 (Згадаю, што схаваў я ў памяці старэчай):
 Як мудрасці вучыў сыночка пан ласкавы
 І не жадаў яму ўладарання без славы.

875 «О сыне мой, адно я маю пажаданне:
 Хай будзе шчасным і працяглым панаванне
 Тваё; дзяржаву я табе ў дабры і ладзе
 Аддам, ды мецьмеш ты патрэбу і ў развазе:
 Разважнасць зменны бег удачы, сын, змагае,

880 Ніводнаму з князёў удача не спрыяе;
 Хто большы, на таго найперш няшчасце рушыць,
 Не будзеш пільны, р-р-раз – ухопіць і задушыць.
 Таму, калі яно пачне сваё ўварванне
 І вынікне з яго ў дзяржаве замяшанне;

885 Найперш не вер ні ў чым самападману, сыне,
 Як і слуге – бяды істотнейшай прычыне.
 Ліслівец – чорт, няхай не будзе ён з табою,

Ten, ktorego uwiodła do pychy zła ścieżka.
 Nie odwłaczaj karania przestępcy jawnemu,
 890 Dla przestrogi dworzanom i słudze przyszlęmu.
 Pozbywszy tej zarazy i przeklętej zgraje,
 Mądrość będzie rządziła twoje obyczaje.
 Dopiro panem będziesz, mogę rzec, swobodnym
 I ludowi twojemu wodzem prawie godnym.
 895 Potem miej ludzie godne i świadomej cnoty,
 I posadź je na miescu onej przeszłej roty,
 Przestrzegając ich naprzod, aby się chronili
 Tego, co nie przystoi, i wiernymi byli,
 Pomniąc na tę, co czyni wszystko wedle wagi,
 900 Oczy sobie zasłania, ma w ręce miecz nagi.
 A gdzieby się tym kształtem sprawować nie chcieli,
 Radzęć, aby u ciebie ci miesca nie mieli.
 Niechaj też domu twego gracze nie uznają,
 Ni hultaje, ktorzy się po świecie tułają.
 905 Potrzebne ludzi chowaj, strzeż się próżnowania,
 A bądź we wszystkim pilen swego powołania,
 Miej ty na dobrej peczy, co są na urzędzie,
 A każdemu niech prędką sprawiedliwość będzie.
 W kimby więc cnota była i porządna sprawa,
 910 Ktoremu też z pilnością biegłości dostawa,
 Ciesz go hojną swą ręką, chocia nie jest głodny,
 Jest każdy wierny sługa nagrody swej godny.
 Złych nie cirp w swojej ziemi, tak uczynisz sobie
 Wieczny pokój, co będzie i długo po tobie.
 915 Kto cię o urzędy, choć duchowne, prosił,
 Staraj się, aby taki za to wstyd odnosił;
 Bo tem jednym żądaniem niegodnym się czyni,
 Przeto urząd tak zacny niechaj biorą ini.
 Ktory pragnie urzędu i dlatego służy,
 920 Aż go siwy włos zajdzie i k temu się dłuży,
 Na to się on nie godzi, nie wie, czego szuka,
 Taki winnego broni, na prawego fuka.
 A gdy pasterz nic niema prawego pasterza,
 I owszem obyczaje okrutnego zwierza,

Да пыхі хто дайшоў сцяжынаю ліхою.
 Злачынцу не шкадуй – хай будзе пакаранне
 890 Навукай для дваран і слугам павучаннем.
 Заразу знішчыш і ліхія тыя зграі –
 Скіруе мудрасць, сын, усе твае звычаі.
 Тады, як пан ужо ты зробішся свабодны
 І будзеш правадыр народу свайму годны,
 895 Збяры вакол сябе люд з гонарам, сумленнем,
 На месцы пасадзі мінулых пакаленняў
 Ды папярэдзь, каб тых заганаў пазбягалі
 Нягодных і табе прысягу датрымалі;
 Ды помнілі аб той, што служка ў пакарання:
 900 Узважыўшы, мячом рубася без вагання.
 Пра тых жа, што такі парадак не прымаюць,
 Параю: хай яны пасадаў не займаюць;
 Хай абмінуць твой дом адчайныя гулякі
 Ды гультаяі, што свет прайшлі, як небаракі;
 905 Патрэбных беражы, забудзь пустыя жарты,
 Паклікання свайго ва ўсім будзь, сыне, варты;
 Заўсёды ведай, сын, што ўрад твой задумляе,
 І кожны з іх няхай па справах атрымае.
 Хто з цнотаю і хто адказны за рашэнне,
 910 Каму хапае сіл, і пільнасці, і ўмення –
 Будзь шчодры з ім, хаця б ён быў і не галодны:
 Слуга адданы, ён узнагароды годны.
 Злых прэч гані, тады для вечнага спакою
 Надыдзе час табе і тым, што за табою.
 915 Хто ўлады просіць, хоць няхай сабе й духоўнай,
 Старайся, каб такі меў сорам, бо раптоўна
 Становіцца ліхім праз гэткае жаданне;
 Таму няхай другі прымае кіраванне.
 Хто прагны, і таму пасады не кідае,
 920 Хоць зробіцца сівы, ды ўсё ж намер трымае –
 Не годны той, бо сам не пэўны, што шукае,
 Такі бароніць зло, бязвінных дакарае.
 Калі няма ў яго ад пастыра нічога,
 Калі звычаем ён не лепш за звера злога –

- 925 Temu nie lza, jedno wziąć z tytułem dochody,
I dawać godniejszemu, nie wsi, miasta, grody,
Lecz takie wychowanie, ktoreby przystało.
Źle, gdzie nazbyt, tam gorzej, gdzie dawają mało,
Niech miészka przy stadku swym, nie przy twoim dworze,
930 A niechaj nie żnie żaden, kędy sam nie orze.
W tej mierze twą stateczność niech wszyscy uznają,
Niechaj twoi poddani dwu panow nie mają.
Bowiem panu zależy wszystko mieć na pieczy,
Coby było k dobremu pospolitej rzeczy.
- 935 Przytem u sądow twoich ma być taka sprawa,
Aby nikt nie narzekał na odwłoczne prawa.
Prokuraty dasz karać, gdy złej rzeczy bronią,
Przedajna u tych gęba, piekła się nie chronią.
Godnym dawaj urzędy zaraz, gdy wakują,
940 Bo ty długie nadzieje serca ludziem psują.
Gdy dawać nie masz woli, nic po obietnicy,
Ale wżdy niech nie płaczą twoi domownicy,
Czekając twych obietnic, niechaj się nie dłużą,
Niech ci biorą nagrodę, ktorzy wiernie służą.
- 945 Każdego zrzucić z urzędu, choć po cichu kradnie,
Opilca, synu miły, niech sądem nie władnie.
Niech będzie wolny przystęp do ciebie każdemu,
Nie odmawiaj słyszenia człeku proszącemu.
Ubostwa więcej szanuj, niż wielkiego pana,
950 Niech będzie jego krzywda z łaską wysłuchana,
Zwłaszcza gdy skarga przydzie na tve urzędniki,
A zachowaj od gwałtu strapione nędzniki.
Każdego ciesz, czem możesz, nie dawaj nikomu
Od ciebie z smutnem sercem odchodzić do domu.
- 955 Dojrzy swych miast i zamkow, jako pan ostrożny,
Zatem nieprzyjaciółom twoim będziesz groźny.
Poddanych nie uciskaj podatkiem niesłusznym,
Byś snadź źle nie szafował swem zbawieniem dusznem.
K temu twoich dochodow nie utracaj marnie,
960 A niech sierotki k sobie twoja dobroć garnie.
Wdow ubogich bądź ojcem i strapionych ludzi,

- 925 Няварты – забяры даходы, тытул звонкі,
 І годнаму аддай не месцы ды маёнткі –
 Дай выхаванне, каб да стану пасавала.
 Занадта – блага, горш там, дзе наогул мала.
 Жыве ў маёнтку хай, не між прыдворных слугаў,
- 930 Няхай ніхто не жне, хто не знаёмы з плугам.
 Праз тое цвёрдасць хай усе тваю спазнаюць,
 Падданыя твае хай двух паноў не маюць;
 Бо кожны годны пан павінен мець на мыслі
 Усё, што для дабра грамадскае карысці.
- 935 Прытым, каб у судах вялася добра справа,
 Ніхто б не наракаў на парушэнне права.
 Суддзю дазволь караць, як зло абараняе:
 Расперашчыў вусы, пра пекла забывае.
 Хто варты, тым аддай вакантныя пасады –
- 940 Няспраўджанасць надзей у сэрцах сее звады.
 А не захочаш даць вось так, без абяцання,
 Што ж... Лепш табе не чуць ад слугаў наракання,
 Хай не марнеюць, бо надзея голаў кружыць –
 Узнагароду дай таму, хто верна служыць.
- 945 Хто п'е і хто крадзе, таго, мой сыне мілы,
 Гані, каб і на суд не распрасцёр уплывы.
 Хай вольна да цябе прыходзіць кожны стане,
 Хто просіць, тым заўжды выказвай спачуванне.
 Шануй убогіх перш, а не сваіх магнатаў,
- 950 Каб крыўдай іх была душа твая пранята,
 Як скардзяцца яны на розных мажнаўладцаў –
 Хай, верныя табе, больш гвалту не баяцца.
 Чым можаш, тым суцеш гаротных, каб нікому
 З іх ад цябе не йсці няшчаснаму дадому.
- 955 І замкі й гарады ахоўвай – асцярожны
 У гэтым, станеш так і ворагам пагрозны.
 Падданных не душы падаткам несумленным –
 Не рызыкуй душы збавеннем неацэнным.
 На вецер распускаць прыбытак – рэч ліхая;
- 960 Хай дабрыня твая сіротаў не мінае.
 Як Божым словам, так і славаю натхнёны,

Do tego niech cię sława i boży głos budzi.
 Gdzie będziesz z swoim dworem, chciej się tak sprawować,
 Aby się na twą czeladź nie mógł nikt żałować.
 965 Tego też miej za zdrajcę, co tobie pobłąża,
 Bo ten jad serce pańskie nawięcej zaraża.
 Wiedzieć, co ludzie mówią o tobie, nie wadzi,
 Bowiem, gdzie się nie strzegą, prawdę mówią radzi.
 Będzieli co chwального, o lepsze się starać,
 970 Ale gdzieby inaczej, masz sam siebie karać.
 Na tych radzie przestawaj, którym prawda miła,
 A nawięcej gdzie mądrość k temu przystąpiła.
 Ktorzy sobie u dworu szukają przyjaźni
 Obłudnem nabożeństwem, nie mają być ważni.
 975 W tych się kochaj nawięcej, ktorzy trwają w wierze
 Prawdziwej, spełna dzierżąc niebieskie przymierze.
 Gdy się w tobie okażą ty postęпки święte,
 Ustaną w twoich państwach i wojny przekłete,
 Tym kształtem pamiętnego ubędzie sądziemu,
 980 Rad będzie każdy służył panu tak rządnemu.
 Tem się rozmnoży w sercach przyjaźń Bogu miła,
 Owszem ktora od niego na ten świat zstąpiła.
 Ludzie dobre postęпки będą tak miłować,
 Że w nich jeden drugiego będzie chciał celować.
 985 W czem będzie smak niejaki niebieskiej radości,
 Ktora jest pożądniejsza, niżli ziemskie włości.
 Miłuj Boga z bojaźnią, bo ten wszytkiem władnie,
 A cobyś jeno począł, szczęśliwieć przypadnie.
 Poki duch w tobie będzie, miej w sercu ty słowa,
 990 Z tem niech cię Bog on mnoży, w łasce swej zachowa».

Ja też, mili sąsiedzi, o to proszę Boga,
 Aby tu wieczna wolność, ona perła droga,
 Miedzy nami mieszkała, kiedy będę w niebie,
 Żeby też twój potomek mógł to mieć od ciebie,
 995 Co tobie dziad i pradziad dziedzicznie zostawił.
 Nie proszę cię, abyś mu lepszą suknię sprawił.

- Будзь бацькам бедных – тых, хто душамі ўтрапёны.
 Дзе будзеш, там з дваром паводзься асцярожна,
 Каб чэлядзь чым тваю ўпikнуць было няможна.
- 965 Таго за здрайцу мей, табе хто дагаджае, –
 Угодлівы душу атрутай заражае.
 Што кажуць пра цябе, дазнайся, як наспела:
 Дзе не баяцца, там і праўду кажуць смела.
 Як дзейсны, выяўляй ‘шчэ большае старанне,
- 970 А як іначай – дай сабе сам пакаранне.
 Тым давярайся, хто казацьме праўду ў вочы,
 Але найбольш таму, з кім побач мудрасць крочыць.
 Хто пры двары сабе стварае тлум прыязны
 Падманнай верай, той не можа стацца важны;
- 975 Таго любі, хто, хоць і пагарджаны светам,
 У веры цвёрды, хто жыве па заветах.
 Жыццём святы, тады ў дзяржавах, што ў разладзе
 Паложыш крэс вайне, нянавісці і звадзе.
 Тады і гнеў міне Суддзі, з любога стану
- 980 Ахвотных будзе шмат службыць такому пану.
 У сэрцы мілаце расчыніцца дарога,
 Той мілаце, што ў свет была спаслана Богам,
 А людзі дабрынёй захочуць кіравацца,
 За ёй адзін з адным навыверадкі гнацца.
- 985 І будзе ў гэтым смак той радасці нябеснай,
 Якой тут, на зямлі, няма ў хацінах цесных.
 У страху палюбі Таго, з Каго ўсё стала:
 Што ні пачнеш тады – завершыцца ўсё ўдала.
 Пакуль жывеш, трымай у сэрцы тыя словы,
- 990 І не пакіне Бог без ласкі, без аховы».
- Яшчэ, суседзі, і таго прашу я ў Бога,
 Каб вечна вольнасць тут – жамчужная дарога –
 Была між вас, калі я апынуся ў небе:
 Каб і нашчадак меў заўжды ў сваёй патрэбе
- 995 Усё, што ў спадак вам прапрадзед пазаставіў;
 І не прашу, каб хто яму адзенне справіў.

ZAMKNIENIE DO POETOW POLSKICH

Darmo się za tą pracą łaski mam spodziewać,
 Bo się ludzie o prawdę muszą zawždy gniewać.
 Ale ludzi na świecie i między Polaki
¹⁰⁰⁰ (Rzeczy to są świadome) jest sposob dwojaki:
 Jedne cnota z baczeniem zacnie oślachciła,
 Drugie wrodzona głupność na wieki zmamiła.
 Nie gniewa się o prawdę a na mię nie fuka
 Pirwszy poczet, i owszem jako swego wnuka.
¹⁰⁰⁵ Uprzejmie ty miłuje, co przy prawdzie stoją.
 Ale wtorego rzędu ludzie się jej boją,
 A z nią też (o szaleństwo!) chodzą w odpowiedzi,
 Często dla jej srogości prawda w kącie siedzi.
 W ten czas kłamstwo i zdrada na świecie panują,
¹⁰¹⁰ W ten czas się śmieją głupi a baczni żałują.
 Gniewa się tedy na mię ta poślednia rota,
 Nie mam się czego lękać, przy mnie stoi cnota.
 Pod tą chorągwią stoję, tej służę naraczej,
 Poki mi nie okaże szacunkarz inaczej.
¹⁰¹⁵ Ale iż pod tem prawem wszyscy się rodzimy,
 Że choćbyśmy nie chcieli, potknąć się musimy,
 Wy, których się nauce wszytek świat dziwuje,
 Wy, którym złoty wieniec Apollo gotuje,
 Wy, które słodkiem piciem na uczonej łonie
¹⁰²⁰ Karmiły wszystkie Muzy w swoim Helikonie:
 Jeśli w tych nowych rymiech będzie co winować,
 Raczież uczniowi swemu na ten czas folgować,
 By ta mała iskierka, co się tu wznieciła,
 Choć do czasu przy waszych promieniach świeciła.
¹⁰²⁵ Ile was tu jest w Polsce, prosiłbych z osobna,
 Ale to (jako widzę) nie jest rzecz podobna.
 Tym się niziuchno kłaniać mnie się teraz godzi,
 Z których zdrojow czyrpają poetowie młodzi;
 Tego zacnego pocztu jest starszym hetmanem
¹⁰³⁰ Sławny Rej, godzien iście być i radnym panem.

ЗАКАНЧЭННЕ ДА ПОЛЬСКІХ ПАЭТАЎ

- Дарма за працу мне на ласку спадзявацца –
 На праўду людзі ў нас прывыклія злавацца.
 Адно шырокі свет, другое мы, палякі
 1000 (Вядома гэта ўсім): тут падыход дваякі –
 Адзін уважны і шляхетнасцю яснее,
 Другі праз глупства век дурнотаю шалее.
 Без гневу шмат хто з іх праўдзівасць абірае
 І не гняце, нібы мяне за ўнука мае.
- 1005 Люблю я ўсіх, хто змог з праўдзівасцю застацца.
 Ды ў шэрагу другім той праўды ўсе баяцца.
 А я (вар'яцтва!) з ёй заўжды адказ трымаю,
 Але бывае, што і па кутах хаваю:
 У гэты час хлусня і здрада баль спраўляе,
 1010 Смяецца дурань, а разважны жаль зазнае;
 Злуецца на мяне тады ліхая рота,
 Ды не збаюся, не – пры мне заўсёды цнота.
 Пад сцягам тым стаю, а іншых і не бачу,
 Пакуль мой дабрадзеі не вызначыць задачу.
- 1015 І хоць вы з правам тым у грэшны свет прыходзіць
 Не хочаце, ды лёс сцяжыны вашы зводзіць –
 Вы, розумам сваім хто гэты свет здзіўляе,
 Вы, для каго вянец сам Апалон трымае,
 Вы, хто заўжды з навук найлюбаснага ўлоння
 1020 Кармілі Муз усіх на ўласным Геліконе²⁹.
 Калі ж у рыфмах тут маіх што і кульгае,
 Хай вучань ваш ад вас у тым палёжку мае,
 Каб тая йскрынка, што імкліва занялася,
 У вашых промнях хоць іскрынкай засталася.
- 1025 Усіх, што ў Польшчы ёсць, я вас прашу, паэты;
 Ды толькі, бачу, лёс мне заказаны гэты.
 І тым ніжэй цяпер згінаецца мне выя
 Да тых крыніц, скуль п'юць паэты маладыя:
 Кагорты слаўнай той вярхоўным ёсць гетманам
 1030 Славуты Рэй³⁰ – ён варт і радным звацца панам.

Przyrodnym dowcipem wielkiej sławy dostał,
 I ktoż przed nim tu w Polsce kiedy temu sprostał?
 Wodza żadnego nie miał a trefił do skały,
 Z ktorej płyną strumienie nieskończonej chwały.
¹⁰³⁵ Za nim idzie Trzycieski, w leciech dobrze młodszy,
 A wżdy język u niego i nad cukier słodszy,
 Ojca znamienitego znamienite plemię,
 Trefiło na złe czasy i niewdzięczną ziemię.
 Tych dwu się nie chcę puścić, choć idzie przed nimi
¹⁰⁴⁰ Kochanie wieku tego, bo strunami swymi
 I uczoneń śpiewaniem tak się popisuje,
 Że też przeszłemu wieku mało ustępuje.
 Wiem, że chwały nie pragnie, jemu to nie miło,
 Tak go wielkiem baczeniem Niebo obdarzyło.
¹⁰⁴⁵ Niech już milczą Grekowie, niech już milczą Włoszy,
 I coż mają lepszego nad polskie rozkoszy?
 Pirwej się rozgniewawszy Eolowe wiatry,
 Obalą skały twarde i wysokie Tatry,
 Pirwej tam wznidzie słońce, gdzie jest późna zorza,
¹⁰⁵⁰ Pirwej ku gorze Wisła wroci się od morza,
 Niż zgaśnie jego sława na tej niskiej ziemi,
 Gdy spólnie będzie w niebie z duchy szczęśliwemi.
 Czego na znak wdzięczności gdy jemu winszuję,
 To czynię z powinności a nie pochlebuję,
¹⁰⁵⁵ Bo jeśli w moich rymiech będzie co chwalnego,
 Z nieba naprzod, a potem mam to z łaski jego.
 A tu niech będzie koniec tej naszej rozprawy,
 Na którą jeśliby kto nie chciał być łaskawy
 (A snadź tych będzie więcej, jako się spodziewam),
¹⁰⁶⁰ Mali co, niechaj gani, o to się nie gniewam.
 Mało też dbam o zazdrość, ktora prześladuje
 To, co godność zaleca, nikim nie brakuje.
 Za to, iżem okazał ludziom ich odmianę,
 Niech będzie co Bog raczy, ja na tem przestanę.
¹⁰⁶⁵ Ale wżdy wiernym strożom i raz i po wtore
 Niech wolno będzie wołać, kiedy gore: Gore!
 A jeśli Bog z obłokow nie spuści nam wody,

- Праз кемлівасць сваю ён стаўся найслаўнейшы;
 Ці да яго хто быў у Польшчы ў нас вышэйшы?
 Не меў павадыра, але заплыў на скалы,
 З якіх цячэ струмень яго бясконцай славы.
- 1035 За ім – Тшыцескі³¹: хоць ад Рэя маладзейшы,
 Ды моваю сваёй за цукар салатзейшы;
 Быў бацька слаўны, сын сваё не зганьбіў племя,
 Ды ў дрэнны час ралля ўвабрала тое семя.
 Іх нельга не згадаць, хоць веку перад імі
- 1040 Таго плыве любоў, што струнамі сваімі
 І мудрым спевам так сябе нам выяўляе,
 Што прошласці былой няшмат чым саступае.
 Не прагне славы ён, яму не ўхвалы мілы –
 Так провідам яго Нябёсы надзялілі.
- 1045 Маўчы ўжо, грэк; валох не ўздумай тут спрачацца:
 Раскошы, што між вас, не з польскаю цягацца.
 Перш вецер, што Эол уздыме гнеўна, зрушыць
 Высокіх скалаў моц і Татры ператрушчыць,
 Перш сонца ўзыйдзе стуль, з калыскі позніх зораў;
- 1050 Перш Віслы вадабег павернецца ад мора,
 Чым згаснуць славе той тут, на зямлі заганы,
 Як будзе ў небе ён між духаў жыць, абраны.
 З удзячнасцю яго павіншаваць я маю –
 Ад сэрца, бо сабе падзякі не шукаю;
- 1055 У рыфмах раптам што пахвальнае зазьяе,
 То ведай: неба больш, як ён, мяне натхняе.
 Хай будзе тут канец і крэс пачатай справы,
 Душою да якой не кожны з вас ласкавы
 (Напэўна, гэтых больш, хацеў бы спадзявацца);
- 1060 Ганьбуйце ж, бо на вас не буду я злавацца.
 А зайздасць ува мне агіду спараджае,
 Бо – вораг цноты, бо нікім не пагарджае.
 Паказваў людзям я іх зменлівасць упарта;
 Хай будзе, як дасць Бог, а мне спыніцца варта.
- 1065 Хай верны вартавы, адпрычыўшы спакусу,
 Усклікне: «Гора!» раз і два, і без прымусу.
 Калі на нас з нябёс не праліе Бог воды,

Samie się nie obroniem prze nasze niezgody,
 Ktore nieprzyjaciołom otworzywszy wrota,
 1070 A trudno się im oprą nasze różne wota.
 Zatem miejcie dobrą noc!

PIOTR STOJEŃSKI F. DO ODMIENĆCA

Słuchaj, coć powiem: Jam z tego żalosny,
 Żeś ty, Odmieńcze, nie chciał czekać wiosny
 I lepszych pogod, bowiem nie masz szaty,
 1075 Ale się przedsię wyrywasz przed swaty.
 Jeśli cię nago ujrzą białe głowy,
 Rzecz pewna, że cię nie miną okowy:
 Mrozy uderzą na tve nagie ciało,
 Mnie w tem nie winuj, tak się tobie chciało.
 1080 Gdyżeś swowolnie wyszedł z mej opieki,
 Pana takiego nie najdziesz na wieki.
 Kędy się udasz nieboże? do dworu?
 Tam cię nie puszczą, bo wiedzą, żeś z moru.
 Do panow próżno, zwłaszcza ktorzy wczora
 1085 W Polszcze nastali, nie chcą preceptora.
 Łaskawi na cię nie będą prałaci,
 Wiesz, jaki teraz u nich towar płaci.
 A u tych lutrow, nie wiem, jako będzie,
 Bo widzę, że się nie kochasz w ich błędzie.
 1090 Jeśli do wojska, i tam nie masz miesca,
 Gdyż ty pieszego sztrofujesz i jeźdźca.
 Wiesz co, jeśli tu nie najdziesz gospody
 (Racz cię uchować Boże tej przygody!),
 Wždy się na trąbki zyjdiesz w jakim kramie,
 1095 Bo tobą nierząd szyje tu nie złamie.

Мы не ўстаім, бо ўсё між нас растуць нязгоды,
 Якія расхіснуць для ворага вароты,
 1070 І не дадуць яму адпору нашы воты³².

А па тым дабранач вам!

ПЁТР СТАЕНСКІ Ф. ДА ПЯРЭВАРАТНЯ³³

Паслухай, што скажу: пашкадаваць я маю,
 Што ты не захацеў чакаць, Пратэю, маю
 Ці лепшых цёплых дзён; бо голы ты, без шатаў,
 1075 Але нахабна мчыш наперад перад сватам.
 А ўбачаць, знай, цябе раптоўна нашы панны –
 Напэўна не мінуць ужо цябе кайданы.
 І ляснуць маразы ў тваё нагое цела:
 Я не павінен, не; табе ўжо так карцела:
 1080 Свавольна страсянуў з сябе маю апеку –
 Такого ўжо, як я, не знойдзеш ты давеку.
 Дзе пойдзеш? Да двара мо' кінешся, адважны?
 Туды не пусцяць, гэі, бо ведаюць – заражны.
 Не трэба ты й панам, што ў Польшчы ад учора,
 1085 У шаце мудраца, тым болей – пракурора.
 Не глянуць на цябе ласкава і пралаты,
 Ты ж ведаеш, які тавар іх для адплаты.
 І ў лютараў³⁴ табе не добра, браце, будзе –
 Ты не прыхільнік тых, што цешацца ў аблудзе.
 1090 І войска для цябе нідзе няма такога,
 Бо зганіш мігам ты і воя й верхавога.
 То ведай жа: калі не знойдзеш ты гасподы
 (Хай Бог усцеражэ цябе ад той прыгоды),
 Разыйдзешся на дым у захалусным складзе,
 1095 Бо праз цябе вязы не скруцяцца ў бязладдзя.

CYPRIAN BAZYLIK DO TEGOŹ

Przestań dziwaku, wszak już tego na trzy zbyty,
Jeszcze Satyr nie wytchnął, twój mistrz znamienity,
Ty nową wojnę wszczynasz, a barzo się kusicz
O nierowne, boję się, że ustąpić musisz.
1100 Lecz nie dziw, bo odmienność twa k temu cię wiedzie,
Radzięć, tylko z mądrymi zasiadaj w biesiedzie,
Bo ci wszystko u siebie dobrze uważają,
Choć ich czasem dolega, snadnie przebacząją.
Wara wása!

ЦЫПРЫЯН БАЗЫЛІК ДА ЯГО Ж

Хопіць, хопіць, дзівача! Бег пяра спыні ты,
Шчэ Сатыр не адсопся, майстра знакаміты, –
Зноў вайну пачынаеш, зноў табе няймецца
Першым быць: саступіць жа, ведай, давядзецца.

¹¹⁰⁰ Бо да змены натура ўжо цябе змушае.

Пры бяседзе з разумным сядзь апоруч, раю,
Бо сябе ён заўсёды добрым уважае:

Хоць яго дапякаюць, лёгка прабачае.

Сцеражыся вуса(тага)!

MACIEJ STRYJKOWSKI

(1547, Stryków, Polska – po 1590)

Z DZIEŁA «O POCZĄTKACH... SŁAWNEGO NARODU LITEWSKIEGO, ŻEMOJDZKIEGO I RUSKIEGO»

O PRZYŚCIU WŁOSKIEGO NARODU DO LITWY Z
PALEMONEM ALBO DOWODNIEJ, PUBLIJUSEM LIBONEM
I Z ŚLACHTĄ RZYMSKĄ. DOMNIEMANIA, ZADANIA,
DOWODY I PRZYCZYNY RÓŻNE

Różne piszą przyczyny i różne mniemania
Rzymskich mężów w litewskie strony żeglowania.
Jak po pienistym morzu i ziemi przechodnej
Tułali się, wczesności szukając świebodnej.
⁵ Muza, czas dawny wspomni! Zaczymy łaskawy
Mecenas mógł przodków swych poznać wywod prawy.
Mecenas, bez ktorego parnazyjskie źródło
Wyschną i sady zwiędną, Helikonie, twoje.
Acz wiem, iż wielkie rzeczy wierszów Homerowych
¹⁰ Potrzebują i wielkich rytmów Maronowych,
Nie śmem bez wiosła kusić morskiego Neptuna,
Aryjonowa tylko gdzie wzięła dank struna.
Wszakże, iż cne rycerstwo moj mdły wiersz ulubił,
I im gwoli wszystkim wiek z szczerością poślubił,
¹⁵ Skrzydlastej sławie podać mężne ich dzielności
Chce i z prochu wydzwignąć ku godnej jasności.

PIERWSZA PRZYCZYNA PRZYŚCIA WŁOCHOW W TE KRAJE

Hiszpańskie dzieje pierwszą przyczynę dawają,
Ktore suchość w zachodnich stronach wyświadcza.
We Włoszech, w Sycylijej, w krolestwie hiszpańskim
Deszcz nie był przez wiele lat. Snać za gniewem Pańskim.

МАЦЕЙ СТРЫЙКОЎСКИ

(1547, Стрыкаў, Польшча – пасля 1590)

З ТВОРА «ПРА ПАЧАТАК... СЛАЎНАГА НАРОДА ЛІТОЎСКАГА, ЖАМОЙЦКАГА І РУСКАГА»

АБ ПРЫБЫЦЦІ ІТАЛІЙСКАГА НАРОДА Ё ЛІТВУ З ПАЛЯ-
МОНАМ¹, АЛЬБО, ДАКЛАДНЕЙ, ПУБЛІЕМ ЛІБОНАМ²,
І РЫМСКАЙ ШЛЯХТАЙ. РОЗНЫЯ МЕРКАВАННІ,
ЗДАГАДКІ, ДОКАЗЫ І ПРЫЧЫНЫ

Не адна тут прычына, як і меркаванне,
З-за чаго ё край літоўскі прыбылі рымляне,
Праз чужынскія землі, па бурлівым моры
Брыдучы, у шуканні вольнае прасторы.

⁵ Муза, прошласць успомні! Мецэнат мой слаўны
Хай пабачыць, скуль продкаў мае род іх даўны;
Без яго Геліконскі звяне сад, крыніца
З гор Парнаскіх засохне, больш не забруіцца.
Бачу: слаўны Гамераў спосаб вершавання

¹⁰ Патрабуе Марона³ рытмікі ўжывання,
Без вясла й не парушу Нептуна⁴ ўладанне –
Толькі там, дзе ўхвалёна Арыёна⁵ гранне.
А паколькі мой вершык рыцарству адданы
І ад шчырага сэрца мной той шлях абраны,

¹⁵ Мужнасць іх узвялічу я крылатай славай,
Небыццё асвятліўшы годнасцю яскравай.

ПЕРШАЯ ПРЫЧЫНА ПРЫБЫЦЦЯ ІТАЛІЙЦАЎ У ТЫЯ КРАІ

У гішпанскіх крыніцах першую прычыну
Маем: суш і бязводдзе іхнюю краіну
Шмат гадоў з волі Божай без дажджу трымала,
Італійскай краіне тое ж перапала.

- ⁵ Pałający Syryjusz role szczepał w skiby,
Iż w rzekach wod nie miały łuskonośne ryby.
Lata śmierć przynoszące ludzi i zwierz mdlity,
A od bladego głodu ustawały siły.
Zwiędłe lasy i role tak niepłodne stały,
¹⁰ Chleba kłosa zgorzałe ludziom nie dawały.
Dary Cerery wyschły, w winnicach Bachusa
Nie znać było ni w sadach strożem Pryjapusa.
Wszystki rzeczy pokarmom słuszne z winnicami
Wypalone ognistym słońcem z macicami.
¹⁵ Skąd wielkość ludzi w zimie, północne Tryjony
Udała się ojczyste opuszczając strony.
A jak Goty, Alany, Gepide z Cymbrami
Wygności byli z tych stron przedtym powodziami,
Na zachod, tak zachodni zaś w północne kraje
²⁰ Przed suchością tu przyszli. Wzajem się oddaje.
Palemon, książę rzymski, Publijus przezwiskiem,
W zachodnich stronach strapion suchości uciskiem,
Chcąc naród swój zachować i domowe bogi,
Musiał dalej żeglować z onej strasznej trwogi.
²⁵ A tak z pięcią set Włochow, ludu szlacheckiego,
I z patrycyjuszami senatu rzymskiego
Z ojczyzny swej żeglując Morzem Międzyziemnym
Przybił się w zachodni port, za wiatrem przyjemnym,
A gdy Gades, Hiszpany z Luzytany minął,
³⁰ Do portu anglickiego szczęśliwie przy płynął.
I myślił tam był wysieść, lecz morze nadęte
Z Eurusem walnym żagle w moc wzięło rozpięte.
Wał się o wał pienisty straszny szumem bije,
A północny z zachodnim wiatr strach większy wije.
³⁵ Zacz im krzywe kotwice z gruntu się wyrwały,
A żagle w północny kraj bieg swój prostowały,
Palemon na zachod chciał, wiatry nie słuchają.
Szum morski, aż żeglarze uszy zatulają,
Czasem ich wał pienisty pod niebo wywyższy,
⁴⁰ Czasem jak w acheronński doł spadną naniższy.
Krzyk mężow, kołat z wiosel, huk wałow szumiących,

- ⁵ Поле Сірыюс⁶ гнеўны пашчапаў на скібы,
 Дохлі ў рэках бязводных і загнилых рыбы.
 Людзі, звер і жывёла ад спякоты млелі,
 Ад скупога пакорму сілы іх марнелі.
 Высах лес, агароды, поле парыжэла,
¹⁰ Хлеб прапаў – ад спякоты збожжа пагарэла.
 Не пабачыш Прыяпа сторажам у садзе,
 Ні Цэрэры на полі, Вакха ў вінаградзе.⁷
 Ссохла ўсё, што служыла хоць якой ядою,
 Нават і вінаграднік з мёртваю лазою.
¹⁵ Шмат людзей падалося ў поўначы Трыёны⁸,
 Пакідала ў няшчасці родныя староны.
 Як паводкай гэпіды, готы і аланы⁹
 З тых краёў у заходні бок былі прагнаны,
 Так заходнія, сушшу гнаныя, наўзаем –
²⁰ Падаліся на стрэчу з іх паўночным краем.
 Рымскі князь, Палямонам Публіем названы,
 У заходніх старонах сушшу змардаваны,
 Каб народ ацаліць свой і багоў дамовых,
 Мусіў плысці ад бедаў да краінаў новых.
²⁵ Вось пяцьсот італійцаў, кожны ў стане панскім
 Ці сенатар, што мае стан патрыцыянскі,
 Паплылі ўжо з Айчыны па моры Міжземным
 Да заходняга крэсу з ветрыкам прыемным.
 Лузітанскі¹⁰, гішпанскі бераг за Гадыйскім
³⁰ Морам¹¹ пааглядаўшы, у краі англійскім
 Стаць хацелі, ды бура грозная паўстала,
 Эўрам моцным раптоўна ветразі напяла.
 Мора ўспеніла грудзі, вал на вал кідае,
 І паўночны з заходнім вецер завывае;
³⁵ З дна катвіцы крывыя падняло, сарвала,
 У паўночныя землі карабель пагнала.
 Палямону ж на захад трэба, ды ўзвывае
 Вецер люта, аж кожны вушы затуляе.
 Часам іх белапенны вал пад неба кіне,
⁴⁰ Следам, як у бяздонне Ахерон¹², абрыне.
 Крык мужчын, плёскат вёсел, хвалі ўсцяж бушуюць,

Strach balen i delfinow ku nawom skaczących.
 Włoszy krzyczą: «Neptune, przecz nas burzysz nagle,
 A zemdlonym rozdzierasz już zdrapane żagle!»
⁴⁵ Tam by był widzał trwożę, którą tak cierpieli,
 Aż od pracy ratując zdrowia drudzy mdleli.
 Ci przeciwne z okrętow wały wylewali,
 Drudzy żagle i dziury desk zbitych łatali.
 Z grzmieniem łyskanie burzy, morze z wichrem strasznym,
⁵⁰ A Febus się skrył w obłok z wozem złotojasnym.
 Zaczym Eolus wiatry z ciemnej wypchnął skały,
 Z Eurusem głuchym Notus słone burzą wały.
 Subsolanus, Cyrcyjus, Wulturnus też z nimi,
 Cecyjas ciemnochmurny z obłoki czarnymi,
⁵⁵ Biedzą się wiatry, spólnie brzmiące niepogody
 Zapalczywie wzburzają huczne morskie wody.
 Afrykus już wtym przybił pod flanderskie skały,
 Ktore modrych obłokow wierzchem dosięgały.
 Aquilo ich zaś porwał na wiry żarliwe,
⁶⁰ Gdzie śmierci były znaki wszystkim tuż straszliwe.
 Obłok się potym chmurny, burzę niosąc, wlecze,
 A deszcz z grady gwałtowny z łyskawicą ciecze.
 Wszystek z ciemności szerniał Ocean szumiący,
 Skąd rzymski lud rozpaczał, w złej nadziejej drżący.
⁶⁵ Zaś ich przybił pod szkockie wiatr, chrapliwe skały,
 Ktore dźwiękami wiatrow upornych szumiały.
 Palemon na styr wstąpił, sam nawę sprawuje,
 Budząc do pracy drugich, od skał się kieruje.
 A potem wzniosłszy w niebo oczy zapłakane
⁷⁰ I ręce ciężkim wiosłem łamiąc spracowane
 Rzekł: «O, jak siedmikroć wszyscy szczęśliwi są ony,
 Ktorzy w ojczyźnie własnej leżą pogrzebiony!
 Szczęśliwszy przed oczyma co swych przodkow legli
 W mężnym boju, gdy świebod rzymskich stale strzegli.
⁷⁵ Lepiej się z burzy już im było zdrowia zbawić,
 A sławę nieśmiertelną potomkom zostawić!»
 Zatym ciesząc swych: «Mężni – rzekł – o towarzysze,
 Nie trwożcie się, gdyć Neptun gniew kiedy uciszy.

Там кіты, там дэльфіны карабель штурмуюць:
 «О Няптун, што ж прарочыш лёс нам нечаканы,
 Рвеш на часткі, няшчасным, ветразь пашарпаны?!»
 45 Ты б пабачыў трывогу! Што яны ўцярпелі!
 Аж, ад працы, без сілаў падалі і млелі!
 З карабля ў мора спешна зноў ваду зліваюць,
 Латай ветразь ці дошкай дзірку закладаюць.
 З громам бура бліскае, мора ў руху страшным,
 50 Феб схаваўся ў аблоках з возам жоўта-ясным,
 Вецер, гнаны Эолам, з скалаў вылятае,
 Эўр салёныя хвалі Нотам разбівае,
 Субсалан, Вультурн, Цырцэй веюць на падмогу,
 Цэцый¹³, хмарами ўкрыты, сцэле ім дарогу.
 55 Так вятры разышліся, дзеці непагоды,
 Што шалеюць, гняўліва рушаць мора воды.
 Аж загнаў іх Афрыкій да фландрыйскіх скалаў¹⁴ –
 Неба цёмна-пагрозна зверху навісала,
 Аквілон¹⁵ іх адкінуў у віроў спляценне,
 60 Кожны смерці жахлівай бачыў набліжэнне.
 Хмара чорная раптам з бурай наляцела –
 Дождж, маланка, а потым градам прагрымела.
 Пачарнеў у глыбінях Акіян бурлівы,
 Рымскі люд у адчаі чуе лёс жахлівы.
 65 Аж нарэшце пад бераг шкоцкі¹⁶ іх прыносіць,
 Дзе між скалаў вятрыска сіратой галосіць.
 Пры стырне стаўшы смела, часу не марнуе
 Палямон – сам у мора карабель кіруе.
 А затым, вочы ў неба ўзнёсшы з нараканнем,
 70 Рукі ломячы ў стоме цяжкім веславаннем,
 Мовіў: «О як ён шчасны, сем разоў абраны,
 Хто ва ўласнай Айчыне ўмёр і пахаваны!
 Шчасны ён прад вачыма продкаў і народу,
 Што палеглі ў змаганні за сваю свабоду.
 75 Лепш было ім у моры між буры загінуць,
 Несмяротную славу тым для нас пакінуць!»
 А затым да астатніх мовіў тыя словы:
 «Не трывожцеся, сцішыць гнеў Няптун суровы.

- Trwajcie a chowajcie się. Na czasy szczęśliwe
80 Wszak nie zawadzi wspomnieć przygody troskliwej».
Gdy to rzekł, wichrowate się wały porwały,
Baleny tuż ku nawom strasznie szturmowały,
Których grzbiety skrzeliste, wyniosłe ku gorze,
Krzywym pławem wzruszały żagłonośne morze.
85 Potym smok ognistymi oczyma błyskając,
Płynie morski, paszczką straszliwą ziewając.
Cetus też z boku przyszedł, z wyniosłymi pławy,
Rzymskie ze wszęch stron trwożąc utrapione nawy.
Rzymianie darmo silni z kusz na nie strzelają,
90 A drudzy ich spisami od naw odpychają.
Tak, gdy się bronią żadną odbić im nie dali,
Tablice malowane bestyjom miotali.
Na tych się zabawiły baleny żarliwe,
Bo obrazy tak były subtelne jak żywe.
95 Tam by był widział rzymskie foremnie wyryte
Dawne dzieje i ony wojny znamienite.
Jak Eneas Turnusa zwalczył Marsem krwawym,
A Lawiniją wzięwszy został krolem prawym.
Jak Romulus zakładał, Rzymie, mury twoje
100 I jak z Sabiny krwawe często zwodził boje.
Inszych tablic wrzuconych w morze wiele było,
Z którymi dziwom morskim z natury grać miło.
Tym fortem Rzymianie uszli trwogi strasznej,
A Tytan też ukazał głowy promień jasnej.
105 Dalej ich żagle niosą na północne strony,
Przyszli na port Dytmarsji z dawna osadzoney.
Słońce zgasło. Włochowie na brzegu zielonym
Siedli, posiłek dając członkom z prac zemdlonym.
Noc była, a Palemon słodkim snem uśpiony
110 Leżał, skromiąc straszliwe przeszłe trwogi ony.
W tym, których wyniosł ze Włoch, domowi bogowie
Przez sen go tak cieszyli w łagodnej rozmowie:
«Książę sławne, my ciebie strzeżem sami zawždy
I odpędziliśmy szwank twojej trwogi każdy.
115 My tu z Włoch ciebie wiedziem przez pienne wody,

Патрывайце, шчаслівых дзён мы прычакаем,
 80 Гэты дзень шчэ, магчыма, з любасцю згадаем».

Толькі мовіў, адразу мора закіпела
 І кіты на рымлянаў рынуліся смела
 Ды хрыбтамі, як жабры, што ўгару тырчалі,
 Плывучы пад нахілам, мора разгайдалі.

85 Потым цмок нейкі выплыў з мора агнявокі,
 Страшнай пашчы раскрыўшы жараток глыбокі.
 Потым велень, з шырокім плаўнем у размаху,
 Караблі іх трывожыў, нарабіўшы страху.
 Надарэмна рымляне стрэлы ў іх пускалі,
 90 Ад бартоў іх каламі ў мора адпіхалі.
 А не змогшы адбіцца зброяй ад нападаў,
 Пашпурлялі карціны для забавы гадаў,
 І кіты, што чакалі над людзьмі расправы,
 Маляваных пажэрлі – бы жывых – паставы.

95 Шмат было там з майстэрствам маляваных слаўных
 Сцэн ваенных і розных дзеяў старадаўных:
 Як Эней змог Турнуса ў бітве за дзяржаву
 І, Лавінію ўзяўшы, стаў царом па праву;¹⁷
 Як твае, Рыме, сцены Ромул-цар узводзіў
 100 І з вайны сабіянскай¹⁸ са шчытом прыходзіў.
 Іншых розных карцінаў кінулі нямала,
 Зграя гадаў з якімі весела гуляла.
 Так рымляне пазбеглі лапаў смерці страшных,
 І Тытан¹⁹ з хмараў глянуў у праменнях ясных.

105 Зноў на поўнач рымлянаў ветразь скіраваны.
 Так прыйшлі ў порт Дытмаршэн²⁰, здаўна заснаваны.
 Сонца згасла. На бераг італійцы сходзяць,
 Па ліхім падарожжы там душу адводзяць.
 Ноч прыйшла. Палямону сон найсаладзейшы
 110 Разагнаў сумны цяжар клопатаў ранейшых,
 А багі, што з сабою ўзяў з зямелькі роднай,
 З ім праз сон гаварылі моваю лагоднай:
 «Князю слаўны, з табою мы былі заўсёды,
 Гналі прэч цёмны прывід і трывог, і шкоды.
 115 Мы твой шлях пракладаем праз марскія воды,

- Chcąc cię w wielkie z potomki rozmnożyć narody.
 Ale tu nie osiedzisz, dalej masz żeglować,
 Bo przejrzeniu Bożemu trzeba usługować.
 Szczęścia złego nagrodzić chce tobie tyraństwo,
 120 A sowito hojniejsze dać w ojczyźnie państwo.
 Jest ziemia rozłogami wdzięczymi ozdobna,
 A hojnością żywności nie jest jej podobna,
 A sama Ceres zda się w niej być urodzona.
 Prusy, Rusy, Mazury, Lechy ogrodzona.
 125 Państwo sławne, waleczne, w którym z dawnych czasow
 Gałęzistych, zwierzami płodnych, pełno lasow.
 Gepide w niej z potomki cnych Gotow mieszkają,
 A bez zwierzchności w puszczach gęstych się tułają.
 Tych ci z ziemią Bog daje, swym losem łaskawy,
 130 Podobne z niepodobnych, ktore czyni sprawy,
 Wstań, a żagle wiatrom zleć! Sam ich Bog prowadzi,
 A wrychle na przejrzanym brzegu cię posadzi».
 Porwie się wnet Palemon, widzenie powieda,
 Ktore astronom pewne wszystkim być wyklada
 135 Mowiąc, acz niepodobna rzecz, Włochom ty kraje
 Osieść, lecz iż to nam Bog przez *fata* podaje.
 Boga w tym musim słuchać, dosyć się tułamy,
 Przeto gardzić nie trzeba, co od bogow mamy.
 To wszyscy pochwaliwszy wnet żagle wznaszają,
 140 A od dytmarskich brzegow nawy odpychają.
 Na wielkie morze zaszli, już brzegow nie baczą,
 Latające okręty z wału na wał skaczą.
 Astronom ich kompasem porządnie rychtuje,
 Sternik też pod duński port żaglami kieruje.
 145 Tak ich wiatry pod duński Sund ciasny przygnały,
 Wnet zachodne, północne wały zaś powstały.
 Przybiły ich w całości do portu pruskiego,
 Z losow bożych jeziora blisko kurlandzkiego,
 Zatym Neptun z trzyzębem cisząc morze bieży,
 150 Eolus też łaskawy zamknął wiatry w wieży.
 Włoszy radzi, jakby się znowu narodzili,
 Skoro się z onej trwogi strasznej ochłodzili.

Праз цябе мы памножым многія народы,
 Тут, у землях нямецкіх, нельга заставацца,
 Дзе вядзе Провід Божы, маеш выпраўляцца:
 Лёсам гнаны з дзяржавы (шчасця там не маеш),
¹²⁰ Двойчы лепшую ў рукі хутка атрымаеш.
 Ёсць зямля, у разлогах, квеценню пакрытых,
 У лясах, поўных звера відаў размаітых,
 Там магла б і Цэрэра нарадзіцца. Прусы,
 Мазуры з ёй мяжуюць і ляхі, і русы.²¹
¹²⁵ Край змагарны, славуты, даўнімі лясамі
 Знаны ў свеце, ляснымі плоднымі звярамі.
 Тут гэпіды, нашчадкі готаў, кут свой маюць,
 Без рукі Гаспадарскай у пушчах блукаюць.
 Бог табе іх з зямлёю аддае, ласкавы,
¹³⁰ Ён няіснае існым робіць, поўны славы.
 Стань, дай ветразям волю! Бог іх накіруе,
 У зямлі абяцанай вецер утаймуе».
 Палямон падхапіся, сон распавядае,
 Астраном падарожным сон той выкладае,
¹³⁵ Кажа: «Ці італійцам час зыначыць долю?
 Бог, аднак, нам праз *fata*²² выяўляе волю.
 Бога трэба паслухаць, досыць нам туляцца,
 Дар багоў пашануйма – маем пагаджацца».
 Раду тую ўхваліўшы, ветразі ўздываюць
¹⁴⁰ Бераг княства Дытмаршэн спешна пакідаюць.
 Выйшлі ў мора далёка, бераг прападае,
 Вал за валам нясецца, караблі ўскідае.
 Астраном рэй кампасам караблям рыхтуе,
 Стырnavы ў бераг данаў ветразі кіруе.
¹⁴⁵ Так да Зундскіх цяснінаў²³ іх вятры загналі,
 Тут валы ад паўночы й захаду паўсталі
 І закінулі, цэлых, іх па волі Панскай
 Блізка нейкай затоці ў старане курляндскай²⁴.
 Тут Няптун сцішыў мора бурнае трызубам,
¹⁵⁰ А Эол сілу збавіў тым вятрам-загубам.
 Кожны рады, нібыта нова нараджоны,
 Што ад страшнай трывогі за жыццё збавёны.

Już pogodny wiatr żagle rozpięte sprawował,
 A powietrze łaskawy Febus polerował,
 155 Wszystkie przeciwne flagi zarazem ustały,
 Delfiny też z radości po morzu igrały.
 Z daleka Palemon las obaczył zielony
 Z morza i brzeg gorami krzywo ogrodzony.
 Krzyknie głosem z radości: «Onoż obiecana
 160 Ziemia się, widzę, świeci nam od bogów dana!»
 Z tym prędkie nawy bieżą, wnet zrucają żagle,
 Aby się nie rozbiły przypędzone nagle.
 Tam Giliją, Niemnowe uście obaczywszy
 Wiosłami narabiają, prosto się puściwszy,
 165 Gdzie bystrym pucim w morze piasek tocząc wpada,
 A ptaszkow szczebietliwych nad nim wielkość siada.
 Lasy z obodwu brzegu ciemno zawiesiste,
 A zdroje z lasow cieką z szumem przezroczyście.
 Tak płyną Niemnem wzgorę, dziwują się wody,
 170 Nieznajome na sobie dźwigając narody.
 Dziwuje się i Niemen falami nadęty,
 Niosąc swym grzbietem włoskie, niezwykle okręty.
 Dziwują się i lasy gościom niewidanym,
 Zbrojom lśniącym i nawom rzymskim malowanym.
 175 Zdumiały się i ryby pod wodami skacząc,
 Zmilknęli i ptaszkowie nowe ludzie bacząc.
 Dziwują się i Włoszy widząc puste lasy,
 A w polach niskie kuczki, w których w one czasy
 Gepidowie z potomstwa Gotow rzadko żyli,
 180 Tu i owdzie po gorach w lesiach się mnożyli.
 Dalej nawy prowadzą, ali wnet obaczą
 Ludzi jakieś, a oni nad brzegami skaczą.
 Drudzy łyka z drzew łupią, obow s nich działają,
 Drudzy z łukow zwierz w puszczach na pokarm strzelają.
 185 Wszyscy w łyczanych botach, przybrani skorami,
 Wnet skoro obaczyli okręty z żaglami,
 Ano z lasu wychodzą. Niemnem zaraz z trwogi
 Naglej do puszczy ciemnych uderzyli w nogi.
 Złękli się, niezwyczajne, gdy pierwszy raz nawy

Вось напяў зноў вятрыска ветразі дыханнем,
 Феб аблашчыў паветра прамяністым ззяннем,
 155 Супраціўныя хвалі бег спынілі жвавы,
 А дэльфіны ўзяліся за свае забавы.
 Лес убачыў здалёку Палямон, зялёны
 Бераг, крыва гарамі з морам раздзялены.
 Крыкнуў радасна ўголас: «Вось жа перад намі
 160 Край зямлі абяцанай, дадзенай багамі!»
 Караблі ўсё нясуцца! Ветразі зрываюць,
 Запабегчы крушэнню ледзьве паспяваюць.
 Там Гілію, што Нёмну вусцем служыць здаўна,
 Аглядзеўшы, на вёслы налягаюць спраўна
 165 І ў быстрыну ўдаюцца, плыні ток вірлівы,
 Над якім тлум прыгожых птушак шчабятлівых.
 Лес з бакоў абступае цёмны, таямнічы,
 З нетраў шумна нясуцца чыстыя крыніцы.
 Так плывуць, невядомым дзівячыся водам,
 170 Караблі з незнаёмым тым краям народам.
 Дзіва й Нёмну: успеніў хвалі ён гняўліва,
 На хрыбце пераносіць прыбышоў цярпліва.
 Дзіва й лесу пабачыць госцяў нечуваных,
 Караблёў рымскіх мноства, фарбай распісаных.
 175 Дзіва й рыбам: здумелі і на дно нырнулі,
 Змоўклі й птушкі лясныя – ціха, як паснулі.
 Дзіўна ўсё італійцам: што лясы пустыя,
 Буданы ў полі сталі нізкія, крывыя
 (Іх гэпіды, нашчадкі готаў, пакідалі –
 180 Па лясах і пагорках жытлы будавалі).
 Так плывуць той ракою цуднаю, аж бачаць –
 Людзі нейкія жвава па ўзбярэжжы скачуць:
 Той дзярэ з дрэваў лыка – лапці выплятае,
 Той звярыну на пушчы лукам здабывае;
 185 У лапцях кожны з лыка, у звярынай скуры.
 У навінку ім нашых караблёў фігуры:
 Выйшлі з лесу, а следам, поўныя трывогі,
 У гушчар цёмнай пушчы рынулі, што змогі.
 Страх ім, жах незвычайны – караблі ў навіну,

- 190 Obaczyli i żaglow rozszerzone pławy.
 Jak dzicy do swych jaskiń różno uciekają,
 Włoszy za nimi próżno: «*restate!*» wołają.
 Właśnie jak kiedy łowcy po lesie zwierz gonia,
 A jeleni prędkimi charty zewsząd gromią,
 195 Oni niedościgłymi bronią się nogami,
 Rozpierzchając się i tam, i sam przed łowcami.
 Jak sarny z wyniosłych gor na charty patrzą,
 Jeśli i tam swą skórę w całe zachowają,
 Tak też on lud przed Włochy pierzchał przestraszony,
 200 Widząc to, czego nigdy nie znały ich strony.
 A w tym się przedniej nawie trafiło zawadzić,
 Gdyż dalej miałki Niemen nie mógł ich prowadzić.
 Przeto wszyscy stanęli, na brzeg wysiadają,
 A bogom swym ojczystym dzięki oddawają.
 205 Palemon się dziwuje nieznanym krajom
 Z Włochy swymi i nowym w pielgrzymstwie zwyczajom.
 Ano lud gruby, leśny, po polach się błąka,
 Trudno się z nimi zmówić, *Ka, kur, keip, kuo* jąka.
 A Włoszy się dziwują po pustyniach chodząc
 210 I do swojej przyjaźni Gepidy przywodząc.
 Oni też, bacząc goście ku sobie łaskawe,
 Brali z Włochy przez znaki towarzystwo prawe.
 Jak niegdy on Eneas nad nadzieje biegu
 Chwytał krzywą kotwicą afryckiego brzegu,
 215 Gdzie go piękna w Kartago przyjęła Dydona,
 Tak też litewski naród przyjął Palemona.
 Na brzeg żmodski przyszedwszy, ujrzą żubrow stado
 I jeleni, ktoremu wojsko włoskie rado.
 Palemon wnet łuk porwał z prędkimi strzałami
 220 I ubił trzech, co byli onych stad wodzami.
 Ursyn, Kolumna, Prosper ośmi postrzelili,
 Ktore równo na obiad wszystkim podzielili.
 Część ich zwierz z skory łupią, część w sztuki siekają,
 Ci pieką, drudzy kotły z wodą zastawiają.
 225 Tamże na krzywym brzegu oboz położywszy,
 Niespodzianym obłowem z prac się posiliwszy

190 Як і ветразь, што грозна выпінае спіну.
 Як дзікі, да пачораў кінулiся розна,
 Італійцы крычаць ім «*restate!*»²⁵, ды позна:
 Так, як лоўчы па лесе звера заганяе,
 Як хартоў на аленя вучаных спускае,
 195 Што ратуецца толькі хуткімі нагамі,
 Напралом прэ-нясецца, спуджаны лаўцамі,
 І як сарны з пагоркаў сочаць за хартамі,
 Што парваць могуць скуру моцнымі зубамі,
 Так і той люд разбегся па-на ўсе староны,
 200 Тым, чаго век не бачыў, моцна застрашоны.
 Караблі перашкода раптам запыняе,
 Бо далей плыткі Нёман шлях ім закрывае.
 Італійцы на бераг, ім чужы, ступаюць
 І багам сваім дзячаць, славу ім спяваюць.
 205 Задзівіў італійцаў гэты край нязнаны,
 Як і звычай ягоны новы, нечуваны:
 Люд лясны тут і дзікі, швэндае, дзе хоча,
 Цяжка з ім слова мовіць, *Ка, кир, кеір*²⁶ якоча.
 Італійцы ў здзіўленні па палях блукаюць
 210 І ў гэпідаў прыязні для сябе шукаюць.
 Тыя, бачачы ў госцях да сябе ласкавасць,
 Выяўлялі праз знакі і да іх цікавасць.
 Як Энея, што выплыў з берагоў траянскіх
 І заглыбіў катвіцы ў бераг афрыканскі,
 215 Прыняла ў Карфагене пекная Дыдона²⁷,
 Так прывеціў літоўскі люд і Палямона.
 А на бераг ступіўшы, там знайшлі чароды
 Зубраў, як і аленяў. Рады з той нагоды,
 Палямон, лук схапіўшы спрытнымі рукамі,
 220 Трох забіў, што былі ў тых статках важакамі.
 Проспер, Урсын, Калюмна²⁸ васьмярых падбілі,
 Пры абедзе іх мяса роўна падзялілі.
 Той лупіў скуры, гэты мяса сек на штукі,
 Гэты пёк, той катламі меў заняты рукі.
 225 Там, на беразе, лагер першы заснаваўшы,
 Нечаканым паловам сіл сабе прыдаўшы,

Dalej poszli i ujrzą wołów stada wielkie,
 I wełnonośne owce, zwierzu trzody wszelkie
 Na kwitnących się łąkach bez stróżów pasące,
²³⁰ I sarny wiatronogie po gorach skaczące.
 Dziwują się Włoszyska, bo auzońska strona
 Nie rodzi takich darów, tylko winne grona.
 Potym pszczoł miodonośnych ujrzą roje hojne
 I konie, wielkie stada do boju przystojne,
²³⁵ Ryb rozmaitych w rzekach pełno, hojność chleba
 Widząc iżby, mniemają, trafili do nieba.
 I krzykną wszyscy głosem: «*O, pages sic belli!*»
 Snać, iż w pielgrzymstwie takich rozkoszy nie mieli.
 Drudzy: «*La Italija, Litalija!*» krzyczą,
²⁴⁰ Drudzy miody do picia z wodą słodkie sycą.
 Tam by się był napatrzył ozdobnych namiotów,
 Ktore w polach rozbili, wytchnąwszy z kłopotów.
 Obaczyłby i herby rzymskie starodawne:
 Kolumny, Kitaurusy, Roże, Orły sławne.
²⁴⁵ Ulubili nad morzem gałęziste lasy,
 Mając w nich wszelkich potrzeb ku żywności wczasy.
 Za Bachusowe dary miodonośne pszczoły
 Przyjęli i Cererą obciążone stoły.
 Długo się nabłądziwszy po morzach, po ziemi,
²⁵⁰ Z żonami i z dziatkami, z bogi domowemi,
 I wiele ucierpiawszy złych niebezpieczeńści,
 Tak wielkiej Litwę było fundować trudności.
 A iż nie z lekka naród Włoszy tu swój wiedli,
 Trzeba, by potomkowie tej ojczyzny strzegli,
²⁵⁵ W ktorej Palemon żmodzkie brzegi opanował,
 A z wielką z Włoch ojczystych trudnością żegłował.

Рушаць далей, і бачаць статкі немалыя –
 Там валы, тут авечкі, там звяры другія
 На лугах расквітнелых вольна ўсцяж пасуцца,
 230 Ветраногія сарны па гарах нясуцца.
 Дзіўна ўсё італійцам, бо ў сваіх старонах
 Гэткіх скарбаў не мелі, толькі лозы ў гронах.
 Потым пчол меданосных бачачы раенне,
 Статкі коней, прыдатных на вайны вядзенне,
 235 Розных рыб поўна ў рэках, дастаткова хлеба,
 Меркавалі, нябогі: трапілі на неба.
 І як грымнулі хорам: «*O, pages sic belli!*»²⁹
 Пэўна, што ў падарожжы тых даброт не мелі.
 Гэты «*La Italija!*» голасна заводзіць,
 240 Той ваду мёдам сыціць, гэты мёд разводзіць.
 Ты б пабачыў аздобу розных іх намётаў,
 Што паставілі ў полі па сваіх турботах!
 Гербаў рымскіх даўнейшых бачыў бы акрасы:
 Тут «Арлы», там «Калюмны», «Ружы», «Кітаўрасы»³⁰.
 245 Гэты край палюбілі і лясоў шумленне,
 Меўшы з іх у патрэбе кожнай пажыўленне.
 Як дарунак, ад Вакха пчолаў меданосных
 Прынялі, ад Цэрэры плён з палеткаў росных.
 Доўгі час вандраваўшы землямі й марамі
 250 Разам з жонкамі, дзецьмі, хатнімі багамі
 І ўцярпеўшы нямала небяспек, на славу
 Цяжкай працай стварылі нам Літвы дзяржаву.
 Помні: шлях той нялёгка італійцам даўся;
 Трэба, каб для Айчыны кожны пастараўся,
 255 Бо яе, гнаны лёсам з родных італійскіх,
 Палямон апаноўваў з земляў жэмайцыйскіх³¹.

Z «KRONIKI POLSKIEJ, LITEWSKIEJ,
ŻMODZKIEJ I WSZYSTKIEJ RUSI»

Ks. XV, rozd. I

O SZCZĘŚLIWEJ BITWIE JAGIEŁOWEJ I WITOŁDOWEJ
Z KRZYŻAKI PRUSKIMI I XIAŻĘTY NIEMIECKIEJ
RZESZE ROKU 1410 [MIESIĄCA LIPCA DNIA 15]

Zbroję i mężow dzielność wysławiam Sarmackich,
I potłumioną hardość wielkich sił Krzyżackich,
Hardość którą Bog niszczy, a pokorę lubi,
Cichych na stolce wsadza, pysznych z carstwy gubi.
5 Xiążę Witołd i Jagieł, on krol prawie święty,
Widząc mistrza Pruskiego zły umysł nadęty,
Iż chciał Polskę i Litwę do gruntu wygładzić,
A w ich ojczyznach hardy swój zakon osadzić.
Rzesłał wnet krol wici wołając na wojnę,
10 Aby wszystkie powiaty zebrały się zbrojne,
Oznajmując Krzyżakow tuż być przede drzwiami,
I wszystkich Niemcow mocy z Rzeskimi wojskami.
Przeto aby się wszyscy tak na gwałt zbierali,
Nieprzyjacioł w ich ziemiach, nie w domu witali,
15 A gwałt gwałtem odbili, i ojczyznę miłą,
Wyzwolili z paszczeki Krzyżackiej swą siłą.
Wnet tedy wojewodztwa jęły się gotować,
Pancerze zardzewiałe, i zbroje szorować,
Brzmią warstaty platnerskie, pukawki slosarze,
20 Tarcze, drzewca, a trzosi brząkają szafarze.
A slachcicy też Polscy co w Węgrzech mieszkali,
I wielkich majątności tam byli dostali,
Widząc iż Sigmunt ich krol przestawa z Krzyżaki,
Wysli precz czując się być prawymi Polaki.
25 Zawiszowie, Garbowscy, Brogłowski, i Kalski,
Puchała, Skarbek, Gorski, i Nalenczyk Malski,
Przysli do krola gardząc nadane wołości,
Dla ojczyzny swej Polski wrodzonej miłości.
Tamże arcybiskupa w Polsce Gnieźnieńskiego,

З «ХРОНІКІ ПОЛЬСКАЙ, ЛІТОЎСКАЙ, ЖАМОЙЦКАЙ І ЎСЁЙ РУСІ»

Кн. XV, раздз. I

ПРА ШЧАСЛІВУЮ БІТВУ ЯГАЙЛЫ І ВІТАЎТА
З ПРУСКІМІ КРЫЖАКАМІ І КНЯЗЯМІ НЯМЕЦКАГА
РАЙХУ ГОДУ 1410 [МЕСЯЦА ЛІПЕНЯ 15 ДНЯ]

Слаўлю мужнасць, адвагу ваяроў сармацкіх³²,

Што паскромілі пыху рыцараў крыжацкіх.

Пыху Бог вынішчае, бо пакору любіць,

Сціпрых сам карануе, а пыхлівых – губіць.

⁵ Вітаў-князь і Ягайла³³, пан святы, руплівы,

Злы намер зразумеўшы, што магістр пыхлівы

Прускі³⁴ меў (той і Княства, і саму Карону

Прылучыць прагнуў гвалтам да свайго Закону),

Разаслалі па землях віты³⁵ на збіранне

¹⁰ Ваяроў, каб рашуча распачаць змаганне;

Бо, казалі, крыжакі ледзь не за парогам,

Усялякае моцы прэцца з Райху многа,

А таму трэба спешна на вайну збірацца –

На чужыне, не дома, з ворагам спаткацца,

¹⁵ Гвалт спыніць і з крыжацкай пашчы моцнай сілай

Волю вырваць і славу для Айчыны мілай.

Так усе ваяводства пачалі збірацца,

За іржавыя латы і зброю хапацца.

Стук збраярскіх, слясарскіх малаткоў нясецца,

²⁰ Тарчаў, дзідаў і грошай бразгат раздаецца.

З шляхты польскае тыя, што былі аселі

І дастатку нямала ў Венгрыі займелі,

Зразумеўшы, што Сігмунт³⁶ добры да крыжакаў,

Прэч пайшлі, зноў адчуўшы у сабе палякаў.

²⁵ Шмат з Завішаў, Гарбоўскіх, Браглоўскіх і Кальскіх,

Горскіх Скарбкаў, Пухалаў і Налэнчык-Мальскіх³⁷

Да Ягайлы, у Польшчу, едзе-прыбывае,

На чужыне здабытых земляў пакідае.

Арцыбіскупа ў Гнезне³⁸ новага абраўшы,

- ³⁰ Postawił i zdał mu moc stolca krolewskiego;
 Bieckiej, Szczyrickiej słachcie od Węgier obronę
 Zlecił: tak ugruntował ze wszech stron Koronę.
 A sam w Słupiej miasteczku dwa dni odpoczywał,
 Gdzie Boga ustawicznie z wielką skruchą wzywał,
³⁵ W kościele przez cały dzień na modlitwach trwając,
 A wieczor aż pokarmu trochę pożywając.
 Potym się pod Czerwieńskim przez Wisłę z wojskami,
 Przez most z łodzi przeprowił, z strzelbą, z obozami,
 Tegoż dnia Witołd z Litwą, i z Tatary swymi,
⁴⁰ Przyciągnął, i z hordami dwiema Zawońskimi,
 Zawońskimi których rok nakładem swym chował,
 Tamże ich sam krolowi tańcem okazował,
 Litwę też zbrojno świetno rozszykował swoją,
 Kozaków rozdzieliwszy z [h]usarzmi na troję.
⁴⁵ Semowit Mazowieckie i Janusz xiążęta,
 Przy nich biskupie uffy, i Polskie panięta;
 Na dzień Piotra i Pawła Świętych się zjechali,
 Tam krolowi, ojczyźnie chęć swą obiecali.
 Z Czerwieńska prosto w Pruskie ciągnęli wołości,
⁵⁰ Gdzie Tatarowie z Litwą bez żadnej różności,
 Co się im nawinęło siekli i palili,
 I kościół z świętościami w Ludbergu złupili.
 Przeto Witołd z Jagiełem wnet takich skarali,
 A dwu winniejszych Litwow z pojsrzedku wydali,
⁵⁵ Ktorzy się sami wiesić na drzewie musieli,
 Tym drudzy ustraszeni już broić nieśmieli.
 Ruszywszy się od Wukry stanęli w rowninie,
 W polu Turzym, ktore krwią Pruską i dziś słynie,
 Tam sam krol zszykowawszy wojska w rownym placu,
⁶⁰ Wziął chorągiew koronną wzdychając od płaczu,
 Rozwinął ją i rzekł tak: «Ach! wszechmocny Boże!
 Przed którym zła dobra rzecz skryta być niemoże,
 Ktory sam myśli ludzkich w skrytościach doznawasz,
 Dobrym dobrą odpłatę, złym zaś złe oddawasz.
⁶⁵ Ty sam znasz serce moje, wiesz jego skrytości,
 Wiesz żem nie myślał wojny tej wznieść z uporności,

- 30 Гнезну права сталіцы польскае надаўшы,
 Даручыў бецкай, штырскай³⁹ шляхце абарону
 З боку венграў Ягайла, любячы Карону.
 Сам у Слупяй⁴⁰, мястэчку, на два дні спыніўся,
 Дзе з вялікаю скрухай Богу ўсё маліўся,
- 35 У касцёле ў малітвах цэлы дзень адбыўшы,
 Аж пад вечар што з ежы сціплае спажыўшы.
 Каля Чэрвіньска⁴¹ войска Віслай пераправіў,
 А ладунак – па мосце, што з чаўноў саставіў.
 Дня таго сам князь Вітаўт падышоў з літвою
- 40 І татары з заволжскай грозною ардою –
 Той ардою, якую год меў на ўтрыманні;
 Паказаў іх Ягайлу ў танцы-прывітанні;
 А ліцвінаў паставіў збройных пекным строем,
 Казакоў і гусараў выставіў па трое.
- 45 Земавіт Мазавецкі і Януш, княжаты,⁴²
 Гуфы біскупаў з імі і з Польшчы паняты
 На Пятроў дзень⁴³ да войска польскага прымкнулі,
 Каралю і Айчыне сэрцам прысягнулі.
 З-пад Чэрвіньска да Прусаў войска падалося.
- 50 А татары з літвою ўсё, што ні прыйшлося
 Па дарозе, крышылі ды з агнём пускалі,
 Санктуар у Людбергу⁴⁴ нават абабралі.
 Не маглі ні Ягайла, ні Вітаўт правінаў
 Дараваць: адабралі двух паміж ліцвінаў –
- 55 Тым самім давялося на суку ўдавіцца;
 Так застрашаны, іншы гізаваць збаіцца.
 Адышоўшы ад Вукры⁴⁵, сталі на раўніне,
 Тур'ім полі⁴⁶, якое ў прусаў смерцю слыне.
 Там кароль войска ставіць на шырокім пляцы,
- 60 Сцяг трымае каронны, уздыхае ў плачы.
 Развінуў сцяг і кажа: «Мой магутны Божа!
 Ад Цябе анічога скрытым быць не можа,
 Ты ўсе думкі людскія, што пад тайнай, бачыш,
 Добрым – ласкай, а злому пакараннем плаціш.
- 65 Бачыш сэрца маё Ты ў добрай, Божа, волі:
 Не хацеў той вайны я пачынаць ніколі,

A zwłaszcza z chrześciany jakimi takimi,
 Ktorzy mię pobudzili krzywdami wielkimi.
 Ty wiesz radę, myśl, i chęć moję do pokoju,
 70 Żem uchodził krwawego ze wszystkich sił boju,
 Uchodziłem: lecz ludu bronić muszę twego,
 Dokąd mi sił, i gardła będzie sstawać mego.
 Ten urząd któryś mi sam zlecił pełnić muszę,
 Boć winien liczbę będę dać za każdą duszę,
 75 Jużbych był odkupił rad pokojem tę wojnę,
 Acz mam krzywdę i pomsty przyczyny przystojne,
 Kiedyby byli chcieli hardzi zakonnicy
 Pychy przestać, jak Polscy zdawna jałmużnicy,
 Ale nienasyconą chciwością już swoją,
 80 Przywiedli mię, iż muszę zbroję odbić zbroją.
 Nie mogłem ich pokorą ubłagać cierpliwą,
 Podnieśli na mię wojnę hardzie zapalczywą;
 Przeto ten lud, któryś dał mnie w obronę Panie,
 Niech dziś pod skrzydły twojej wielmożności stanie.
 85 Racz ich sam ze mną bronić, bo już w imię twoje
 Rozwijam tę chorągiew z Orłem, Panie, swoją,
 Ty sprawiedliwą stronę rozsądź, kto przyczynę
 Dał wojnie? Racz mu tej krwi dać rozlania winę».

Gdy to krol mówił z płaczem, wszyscy też płakali,
 90 Też Witołd i xiążęta z Mazowsza działali,
 Bogu się oświadczając; potym łzy otarli
 A chorągwie z powiatow wszystkich rospostarli.
 Zindram Maskowski, wojska sprawował Koronne,
 Jan Żarnowski Czech, rządził żołnierze postronne,
 95 Litwę Iwan Zedziewit i Jan Gastołt wiedli,
 Tatarowie poboczną obronę zasiedli.
 Potym od Drwiącej wzgorę pod Działdow ciągnęli,
 A tam Sacrament Pański nabożnie przyjęli.
 W dzień święty Rozesłańcow, potym się puścili,
 100 A u wsi Grunewalda namioty rozbili.
 Było pole szerokie, dąbrowami w koło
 Opasane, pagorki zielone wesolo
 Stały, krzywymi w śrzodku rowy rozdwojone,

А тым больш хрысціянаў астуджаць вайною,
 Што да бітвы змушаюць крыўдай немалою.
 Сам Ты бачыш – прыхільнік міру я, спакою,
 70 Не хацеў і не прагнуў ні крыві, ні бою;
 Не хацеў, ды народ Твой бараніць мне трэба,
 Покуль моц чую, покуль нада мною неба,
 Тую ўладу, што даў мне, я не адвяргаю,
 За збаванне падданных я адказ трымаю;
 75 Рады б кінуць для міру той вайны праявы
 (Хоць і маю для помсты важкія падставы),
 Каб той Ордэн пагарду і пыху адкінуў,
 Як васал, што Кароне шле здаўна даніну;
 Толькі ж ён неспатольнай прагнасцю сваёю
 80 Змусіў нас, каб на зброю паднялі мы зброю.
 Я не змог іх пакорай упрасіць цярплівай,
 На мяне пручь вайною люта й ганарліва;
 Люд, што мне пад апеку Ты даверыў, Пане,
 Хай пад крылы сягоння моцы Тваёй стане.
 85 Барані іх са мною, у Тваё імя я
 Развінаю харугву, што з арлом лунае.
 Ты рассудзіш па праўдзе: хто прыйшоў з вайною,
 Тым няхай кроў людская станецца віною».

Як закончыў, то кожны адказаў слязамі,
 90 З імі Вітаўт таксама з Мазоўша князямі,
 Богу сведчылі; потым слёзы паўціралі
 Ды харугвы паветаў розных паўздымалі.
 Стаў над войскам каронным пан Зіндрам Маскоўскі⁴⁷,
 Над найманым гетманіў чэх, пан Ян Жарноўскі⁴⁸,
 95 Ян Гаштольт з Задзевітам⁴⁹ – над літвой, з ардою
 Побач войска татараў са сваім мурзою.
 Потым з Дрвячы ў Дзялдаў⁵⁰ войскі наступалі,
 Там на свята Спасланцаў⁵¹ дух умацавалі
 У прычасці. За колькі дзён па Божай волі
 100 Да Грунвальда дайшоўшы⁵², сталі ў чыстым полі,
 Дзе шырэй падалося; там дубоў навокал
 Шмат расло на пагорках – як акінуць вокам,
 А па ўзгорках ярыны крыва разышліся

Na tym obozy Polskie były położone.
 105 Zaś przeciw role stały, ktore przedtym były
 Gęstym lasem i krzewim w koło się okryły,
 A nizina zielona na pięć mil patrzała,
 Gdzie kiedyś żyzne bydłu pastwiska dawała.
 Na tym Litewskie stały obozy szeroko,
 110 Ktorych wały broniły kopane głęboko,
 A z Polskim się obozem dotykały rogi,
 Iż sobie spólnie ratunk mogli dać dla trwogi.
 Przeciw zaś gora stała wielka i wyniosła,
 Gęstym krzewim dębowym ze wszech stron obrośla,
 115 A z wierzchu gdy tam wstąpił wszystko widać było,
 Jak się Polskie z Litewskim wojsko położyło.
 Na tym rozbite satri Niemieckie stojały,
 A łańcuchy i różny w koło ich spinały,
 Miejsca słuszne do boju i do krwi przelania,
 120 I do uffow w szerokie połki szykowania.
 Krol w namiocie mszej słuchał z wewnętrznymi słozami,
 Tak iż niebo obciążył swymi modlitwami,
 A już po rownych polach wojska w sprawie były
 Zszykowane, a zbroje od słońca świeciły.
 125 Konie rzą w dekach świetnych zbroją ladrowane,
 A na giermkach jedwabne szaty [h]aftowane,
 Wszyscy włosy golone sturmaki okryli,
 Za contory oszczepki z znakami nosili.
 A rejterowie czarni harde wsparwszy boki,
 130 Na frezach *hop! hop!* krzycząc, huczne stroją skoki,
 Zaś ćmy knechtow z spisami pod stem fendlow kroczą,
 Potym za mistrzem oboz i dział dwieście toczą.
 Witold wojska objeżdża swoje i obaczy,
 Ano ogromne uffy już wiodą Krzyżacy;
 135 Ogromne, bo od zbroje pola się świeciły,
 A słoneczne promienie blask od nich nieciły.
 Chorągwie rostoczzone, pirwsza z białym krzyżem,
 I z orłem w złotym polu, druga z białym brizem
 Czerwona, na trzeciej lew w białym polu srogi,
 140 W czwartej orzeł dwugłowny rozszerzywszy nogi.

(Лагер польскі на ўзвышшах гэтых прытуліўся).

105 А наводдаль – разлогі, што былі лясамі,
 А цяпер загусцелі, параслі хмызамі.
 Дзе нізіна ў пяць міляў⁵³ вольна разляглася
 (Там калісьці жывёла сытная паслася),
 Ліцвіны свае станы ўставілі шырока,

110 Іх навокал равамі абвялі глыбока
 (Што да польскіх рагамі станаў прымыкалі –
 Каб, трывогі не знаўшы, воі спачывалі).
 Зблізу нашых крутая буй-гара паўстала –
 Па краях пышнарослым дубняком буяла,

115 А з вяршыні, калі б хто на яе ўзабраўся,
 Стан літоўскі і польскі добра праглядаўся.
 І гару тую немцы ўставілі шатрамі
 (Іх трымалі надзейна рожны з ланцугамі).⁵⁴
 Месца зручнае тое, як на ваяванні,

120 Дыспазіцыю войска і крыві пусканне.
 У намёце Ягайла слухаў мшу, маленні
 Слаў да Бога, ад сэрца слёзныя прашэнні;
 А на полі ўжо войска роўным строем стала,
 І, залітая сонцам, зброя заблішчала.

125 Коні ржуць, вельмі пекна дэкамі⁵⁵ ўвабраны,
 З слугаў кожны ў прагожых шатах гафтаваных:
 Стармакамі⁵⁶ галовы лысыя пакрылі,
 Па-на грудзі прышчэпкі з значкамі ўчапілі;
 Кожны з чорных райтараў⁵⁷ едзе ганарліва,

130 На фарыжы⁵⁸, гукнуўшы «гоп!», ляціць імкліва.
 Процьмы кнэхтаў⁵⁹ пры коп'ях пад сцягамі крочаць
 За магістрам, гарматаў дзвесце штук валочаць.
 Вітаўт войска шыхтуе, аб'язджае; бачыць –
 У палках незлічоных прэцца вал крыжачы;

135 Незлічоных, бо зброя поле асвятляе,
 Сонца промнямі ззянне тое распыляе.
 Развінулі харугвы: поле з белым крыжам;
 Залатое з арліцай; чырвань з белым брыжам;
 Леў раз'юшаны ў полі белым; двухгаловы,

140 Растапырыўшы лапы, сам арол суровы.

Inszych pięćdziesiąt jedna różnych herbow było,
 Aż od nich wszystko pole Grindwaltskie świeciło,
Taratan tara! taratan! trąby zewsząd brzmiały,
 A bębny grzmotem hucznym uszy zagłuszały;
¹⁴⁵ Frezy rżą, głosy mężów spólnie się cieszących,
 Zewsząd tęten a echo po lasach szumiących,
 A pod niebo huk niosąc, głos sowite dwoi,
 Niemcy krzyczą wołając, iż się ich krol boi!
 Tę trwogę Witold bacząc, w skok do krola bieżał,
¹⁵⁰ Ktory krzyżem, modląc się przed ołtarzem leżał.
 «Co czynisz ehej, przebog! porzuć już ty modły.
 Czy czekasz, by pacierze Pruską moc odbodły?»
 Tak go zfukał; lecz święty krol nie wstał z modlitwy
 Aż po mszej, skutek Bogu polecając bitwy.
¹⁵⁵ W tym Maskowski Polaki, Witold Litwę sprawił,
 A na prawy rog uffy Litewskie postawił.
 Tak Litwa pod czterdzieścią chorągwi stanęła,
 Smoleńska z Połocką trzy slachta rozwinęła.
 A Polacy lewy rog od Litwy trzymali,
¹⁶⁰ Pięćdziesiąt też chorągwi swych rozszykowali,
 Czelniejszych wystawiwszy i zbrojnych na czoło.
 «Boga Rodzica» wszyscy krzyknęli wesoło.
 Tak Litwa z Polakami chuć i ręce mając,
 Stali, a znaku trąby do bitwy czekając.
¹⁶⁵ Serce w ochotnych mężach skacze do potkania
 I nieśmiertelnej sławy męstwem otrzymania,
 A krol się jeszcze modlił; oni nie czekając,
 Wyjeżdżali na harce Niemcow wyzywając.
 W tym krol po mszy wsiadł na koń turecki cisawy,
¹⁷⁰ By go był w ten czas widział, rzekłby: Hector prawy!
 Xiężą w oboz odesłał; a za tym w te słowa
 Do wszytkiego rycerstwa była jego mowa:
 «Teraz! teraz potrzeba, o sławni mężowie
 Ojczyzny milej bronić, jak własni synowie!
¹⁷⁵ Teraz, teraz potwierdzić macie swych wolności,
 A pomścić się nieznośnych onych doległości,
 Ktore wam źli niezbożni Krzyżacy działali

- Пяцьдзясят і адзін іх, гербаў тых, агулам –
 Аж грунвальдскае поле светласць агарнула.
 «Тара-тан-тара!» – сурмы гучна заігралі,
 Бубны ўдарам грымотным вушы разарвалі;
¹⁴⁵ Коні ржуць, голас воя з радасці бурлівы,
 Стук паўсюдны і рэха па лясах шумлівых –
 Гук заносячы ў неба, па лясах дваіцца;
 Немцы ў крыку зайшліся: іх кароль баіцца!
 Вітаўт, тую трывогу бачачы, памчаўся
¹⁵⁰ Да Ягайлы (той крыжам у шатры паклаўся).
 «Што рабіць, гэі?! Пакінь жа ты свае малітвы!
 Ці малітвамі будуць крыжакі пабіты?» –
 Прысароміў; Ягайла ж не паўстаў з малітвы,
 Пану Богу аддаўшы ў рукі лёс той бітвы.
¹⁵⁵ Тут палякаў Маскоўскі ўзняў, затым ліцвінаў
 Вітаўт – гуфы на правы край ён перакінуў
 (Роўна сорак харугваў ліцвіны набралі,
 Полацк разам з Смаленскам⁶⁰ цэлых тры паслалі);
 Левы край ад ліцвінаў занялі палякі –
¹⁶⁰ Пяць дзясяткаў харугваў іх было. Усякіх
 Што мацнейшых і збройных начале паслаўшы,
 «Багародзіцу»⁶¹ разам дружна заспяваўшы,
 Так літва і палякі, меўшы моц і рукі,
 Сталі, покуль да бітвы не паклічуць гукі
¹⁶⁵ Сурмаў. Сэрцы адважных скачуць з прадчування
 Сечы лютай і славы несмяротнай ззяння.
 А кароль шчэ ў малітвах; воі ж, не чакаюць,
 Мчаць наперад, на бітву немцаў выклікаюць.
 Асядлаў тут Ягайла турчака гнядога:
¹⁷⁰ Думаў кожны, што бачыць Гектара самога.
 Адаслаў ксёндза ў лагер⁶², а пасля ўзяў слова.
 Вось да рыцараў мужных караля прамова:
 «Зараз, зараз патрэбна, о слаўнае войска,
 Ратаваць нам Айчыну з любасцю сыноўскай!
¹⁷⁵ Зараз, зараз пацвердзіць маеце свабоды,
 Даць бязбожным крыжакам годна ўзнагароды
 За абрыды, за тое, што яны ўчынілі –

I ojczyzny waszej część gwałtownie pobrali!»
 Ledwie to król wymawiał i obaczy ali
 180 Dwa posłowie od mistrza buczno przyjechali,
 Na frezach kosmonogich, kusych hasających,
 A zbroję ladrowaną ledwo dźwigających.
 Samych też by był widział: własni Cyclopowie,
 Albo których się Jovis lękał olbrzymowie.
 185 Jeden króla Rzymskiego miał orła czarnego
 W tarczy; drugi xiążęcia z grifem Stetińskiego,
 Miecze dwa dzierząc, rzekli: «Mistrz nasz królu ciebie
 Z bratem twoim ratuje bronią w tej potrzebie.
 Dwać miecza przez nas przysłał, byś sobą nie trwożył,
 190 A zbroję do potkania śmielej na się włożył,
 A jeśli ciasne pole, masz ustąpić swego,
 W którym boju dokażesz w nim przedsięwziętego».
 Król wziął miecze, mówiąc: «Acz u mnie dosyć broni,
 Lecz i za ten dar brat moj ze mną się pokłoni,
 195 Dziękuję za podarek, a co się tknie placu,
 To Bogu swemu zlecam». Za tym oczy z płaczu
 Otarwszy, kazał w bębny, w trąby, dać znak wojny,
 Sam wstąpił między uphy Polski w śrzodek zbrojny.
 Teraz już wiedźcie wiersz moj panny z Helikona,
 200 Wspomnicie, która którą przemagała strona,
 Ktorzy rycerze mężni dzielność pokazali,
 Wam to Bog sam pomnieć dał: my od was dostali,
 Wspomnicie Musae, Litwa iż z przodkiem skoczyła
 Z Tatarami, a srogi boj Niemcy stoczyła.
 205 «Boga rodzica» naszymi, Niemcy «Dastycht» krzyczą,
 Z dział, z bębnow, z trąb trzask, krzyk, zbroj brzęk, konie rża, kwiczą,
 Niemcy, iż wyższej stali, z dwu dział uderzyli,
 Ale żadnego w wojskach Polskich nie trafili.
 Litwa tym śmielej do nich z okrzykiem natarli,
 210 Aż się konie z koniami boki o bok tarli.
 Witold sam między Litwą tam i sam się snuje,
 Napomina, a szykow, krzycząc, poprawuje.
 Grzmot straszny, właśnie jak gdy Sodoma gorzała,
 Gdzie dom dom, wieża wieżę, lecąc rozbijała,

Частку вашай Айчыны гвалтам захапілі!»
 Толькі мовіў і воі шчэ не разышліся –
 180 Два паслы ад магістра хмурна прыпляліся
 На канях касманогіх, норавам гайсучых
 І сталёвыя латы з цяжкасцю нясучых.
 Ты б іх бачыў: цыклопам кожны з іх здаваўся,
 Ці гігантам – Юпітар гэтакіх баяўся.
 185 Той з арлом, што на тарчы мае цэзар рымскі,
 Іншы з грыфам, якога носіць князь штэцінскі,⁶³
 Па мячу ўзяўшы, кажуць: «Справа патрабуе,
 Што, кароль, цябе з братам наш магістр ратуе:
 Два мячы шле⁶⁴ і просіць, каб не турбаваўся
 190 І смялей на спатканне ўзброены збіраўся.
 А як цеснае поле, ён бы падзяліўся;
 Тое ў бітве дакажаш, для чаго з’явіўся».
 І кароль, дар прыняўшы, мовіць: «Досыць броні
 Маю; вось жа мы з братам шлем свае паклоны
 195 За дарунак магістру. Што ж датычыць пляцу,
 Хай сам Бог вырашае». Вочы выцер з плачу,
 Загадаў біць у бубны і трубіць да бою,
 Стаў затым пад харугвай польскаю сваёю.
 Геліконскія музы, верш суправаджайце
 200 Мой цяпер: як вялося ў бітве, нагадайце,
 Як адважныя воі дзельнасць выяўлялі.
 Тое даў Бог вам ведаць: вы нам прыгадалі –
 Не маўчыце, о Музы! – з немцам лютасць бою,
 Што ўсчыналі татары бок у бок з літваю.
 205 Нашы «Багародзіцу», немцы «Dasticht»⁶⁵ запяялі,
 З дзелаў, бубнаў гром, грукат, коні заіржалі.
 Немцы з блізкіх пагоркаў з дзвюх гармат пальнулі,
 Ды з палякаў нікога з іх не закранулі.
 Тым смялей і літва ўжо з крыкамі нясецца,
 210 Аж з канём конь суседскі бокам, крупам б’ецца.
 Між літвы смела Вітаўт рэй вядзе-трымае,
 Падбадзёрвае, крыкам шэрагі раўняе.
 Грукат страшны (Садома, здэцца, запалала,
 Дзе сцяна мур ці вежу з маху разбівала⁶⁶,

- 215 Albo gdy się Trojański mur od Greków kurzył,
 Albo mocne Kartago gdy Scipio burzył.
 Ufy się z ufy tłoczą, jak gdy owo czasem
 Niedźwiedź ranny ogromnie bieży, łomiąc lasem;
 Sieką się już wręcz, Niemcy zbroją przemagają,
 220 Tatarowie zaś z Litwą z łuków ich wspierają,
 Frezy pod nimi psując, a który w co zmierzy,
 Lub w bok, lub w czoło darmo jednak nie uderzy.
 Straszny się zewsząd niesie chrzęst i grzmot od zbroje,
 Żołnierze też rozdarwszy wszyscy gardła swoje,
 225 Krzyczą, huczą, a ranni pod końmi stękają,
 Drudzy się na bałuku już bez sił czołgają,
 Bitwa z obu stron równa pół godziny trwała,
 A fortuna wątpliwa tam i sam latała.
 Kurzy się pył do nieba z prochów poruszonych
 230 Końmi, a Mars wznieca chęć w mężach zajuszonych,
 Aż Litwa ustąpiła placu, jak na staje,
 Witołd sam na nich woła prosząc, drugim łaje.
 Lecz zbrojnym Niemcom ręcznej bitwy nie wytrwali
 Tylko z łuków uffy ich z boku przerywali,
 235 Część ich w pole pierzchnęła, aż do samej Litwy,
 Powiedając przegranej skutek naszych bitwy.
 Lecz nie trzeba dziwować, gdyż na pierwszym czele,
 Potkali się dość mężnie i czynili śmieie,
 I wszystek gwałt na sobie zbrojnych zatrzymali,
 240 Musielić biedni wytchnąć, gdy się spracowali.
 Smolensczanie Rusacy czyście zastawili,
 Z Wilnowcami, z Troczany sławy poprawili,
 Pod trzemi chorągwiami uderzyli z boku,
 A Krzyżacki walny uff wnet ustąpił kroku.
 245 Czym wieczną cześć od sławy wzięli nieśmiertelnej,
 Pomagając Polakom z uprzejmości wiernej;
 Zaś Czech Żarnowski pierzchnął wnet z cudzoziemcami,
 W pierwszym potkaniu znowę miał zdrajca z Niemcami.
 W tym chorągiew królewską Niemcy gwałtem wzięli,
 250 Ale ją wnet Polacy przytarwszy odjęli,
 A zwłaszcza Siradzanie, za co godność czują,

- 215 Ці ад грэкаў траянскі моцны мур палае⁶⁷,
 Сцыпіён ганарлівы Карфаген збурае⁶⁸).
 Безаглядна, шалёна з гуфам гуф сячэцца,
 Як мядзведзь спудлаваны, што на злом нясецца.
 Твар да твару сякуцца, немцы нас змагаюць,
 220 Іх літва і татары з лукаў накрываюць
 Ды нявечаць ім коней; хто ў што пацалае,
 Надарма з іх ніводны стрэлаў не пускае.
 Страшны хруст, звон і грукат паўстае ад зброі,
 Горлы ў крыку няспынным пазрывалі воі;
 225 Той, паранены, стогне пад канём, якоча,
 Гэты, ракачам стаўшы, з болю жыць не хоча.
 Бітва мо' з паўгадзіны роўныя трывала,
 Ды нікога фартуны міласць не абрала.
 Пыл курыцца пад неба, коньмі парушоны,
 230 Марс раз'ятрыў ахвоту ў воях раз'юшонах;
 Аж літва, як на пострал, пляц свой саступае,
 Вітаўт просіць іх, кліча, іншых праклінае.⁶⁹
 З немцам збройным сутычнай бітвы не стрывалі,
 Толькі з лукаў іх гуфы з флангаў прараджалі;
 235 Частка ў поле ўдалася – у Літву ўцякалі,
 Дзе прайграную намі бітву абвяшчалі.
 Потым сталася дзіва: напярод сышліся
 Сілы мужныя, смела бітвай праняліся
 І адважна спынілі націск той шалёны;
 240 Мелі потым пярэдых – так былі стамлёны.
 І смаляне русіны добра ваявалі,
 З Вільняй, Трокамі разам славу адстаялі:
 Тры харугвы крыжакаў з флангаў пацяснілі
 І нямецкі гуф вальны гэтым запынілі.
 245 Несмяротнае славы гонар атрымалі,
 Што, па слову, палякам вернасць выяўлялі.
 Ды Жарноўскі нам здрадзіў, з ім і чужаземцы
 (Бо дамову з ім мелі, каб паддаўся, немцы)⁷⁰.
 Вось харугву Ягайлы немцы захапілі,
 250 Ды палякі, налёгшы, зноў яе адбілі,
 І найперш серадзанае⁷¹ – згэтуль гонар маюць,

Iż się woskiem czerwonym wszyscy pieczętują.
 Smoleńska, Trocka slachta, Wileńska z Grodniany,
 Widząc już Litewski szyk słaby i zmieszany,
²⁵⁵ Ciesząc jeden drugiego wnet przysli do sprawy,
 A z Krzyżakami znowu stoczyli boj krwawy.
 A w tym wszyscy z chorągwią odbitą wesoło,
 Krzycząc przerwali Niemcow najzbrojniejszych czoło.
 Tramba też podkanclerz wiodł z obozu uff nowy,
²⁶⁰ Podkał w lesie z Żarnowskim Czechow, gdzie wnet słowv
 Ogromnymi ich sfukał, iż wiarę złamali,
 Czechowie Żarnowskiego winnym być wydali;
 Tak się wrocić musieli nazad do Polakow,
 A przyścim przestraszyli swym bardzo Krzyżakow,
²⁶⁵ Bo mniemali, iż wojska nowe przybywały
 Polakom, tak od strachu łytki im drygały:
 Tamby był widział nową sprawę onej wojny,
 Gdy uderzył Niemcom w bok Polski uffiec zbrojny,
 Smolensczanie acz jeden uff swoich stracili,
²⁷⁰ Jednak się we dwu uffach z Polaki zbracili,
 Bili, siekli Krzyżakow z grmotem, jak gdy owo
 Wieża wielka upadnie przez wianie wiatrowo.
 Szum, krzyk i grom od zbroje znowu powstał straszny,
 A Phebus już poł nieba był objechał jasny,
²⁷⁵ Wtym kilkudziesiąt Pruskich contorow zginęło,
 Za czym Niemcy pierzchnęli, źródło krwią płynęło.
 A naszy ich gonili, bijąc, koląc, siekąc,
 A zacniejszych stryczkami powiązawszy wlekąc.
 Tęcza też z brunatnym się ukazała łukiem,
²⁸⁰ A deszcz wdzięczny spuściła, za ktorego hukiem
 Kurzawy ucichnęły, naszym snadnie było
 Gonić Niemcow po chłodzie, gdy wiatr chwiał aż miło,
 Mgła także z prochu wszytka ze deżdzem ustala,
 Co pierwej pierzchających Niemcow zasłaniała.
²⁸⁵ Naszy ich grzbiety kłoli długimi drzewami,
 Iż z nich wnętrzości śladem padały z trzewami.
 W tym drugi uff nastąpił Krzyżacki, tak znowu
 Lecą kule ruśniczne z lanego ołowu.

Што пячаткі чырвоным воскам прыкладаюць.
 Шляхта з Трокаў, Смаленска, Горадні і Вільні
 Шыхт літоўскі, змяшаны ў бітве і бяссільны,
 255 Папаўняе, бярэцца як барзджэй да справы
 І наноў з крыжакамі бой вядзе крываваы.
 Гэтак разам з харугвай, што ў баі адбілі,
 З крыкам радасным немца шэрагі скрышылі.
 Тромба, канцлер, гуф новы кінуў на падмогу:
 260 Стрэў у лесе з Жарноўскім чэхаў, засцярогу
 Ім абвесціў, што слова тыя не стрымалі;
 На Жарноўскага чэхі ўсю віну паклалі,
 А затым падаліся зноўку да палякаў,
 Чым настрашылі моцна рыцараў-крыжакаў:
 265 Тым здалося, што войска новае прыслалі
 Да палякаў, ад страху лыткі ў іх дрыжалі.
 Меркаваў бы, што бітва йначай павядзецца,
 Як ударыў на флангу польскі гуф на немца.
 Хоць полк цэлы смалянаў⁷² мусіў там палегчы,
 270 Два яшчэ да палякаў перайшлі і секчы,
 Біць крыжакаў грымотна пачалі: бывае
 Так, як вецер шалёны вежу абрынае.
 Шум і крык, звон ад зброі зноў усчаўся страшны
 (Феб⁷³ паўнеба аб'ехаў залаціста-ясны),
 275 Прускіх колькі дзясяткаў комтураў⁷⁴ палегла,
 Струмянём кроў ліецца. Немчура пабегла,
 Нашы – колюць іх, рэжуць, волю зброі даўшы,
 А важнейшых няволяць, рукі ім звязаўшы.
 Узышла тут вясёлка цьмянаю дугою,
 280 Дождж спусціла, якога цёплаю вадою
 Пыл прыбіўся; што нашым воям памагала
 Немцаў гнаць – прахалодай твары абдавала.
 Дымнасць пораху мігам ад дажджу апала,
 Што раней нешчаслівых немцаў засланыла.
 285 Нашы дзідамі немцаў у хрыбты калолі
 Ды вантробы ім люта з жыватоў паролі.
 Тут другі гуф крыжацкі наступае р'яны:
 Куляў свіст раздаецца літых, алавяных;

Swiszczą i gęste strzały, brzmia szpady o miecze,
 290 A pod strumieniem i krew z bitnych mężow ciecze,
 Trocka, Wileńska slachta z Żmodzią stale trwali
 Z Witoldem, a Polakom mężnie pomagali.
 Lecz już insze powiaty Litewskie zemdlone,
 Rozbiegły się gdzie kto mógł uwieść w którą stronę,
 295 I głównej z świętym Jerzym chorągwie niestało,
 Na którą wszystko wojsko Litewskie patrzyło.
 Już było duszno Litwie, lecz Witold na czele,
 Z Nowogrodzany stojał i z Wołyńcy śmieje,
 Lęczyczanie zaś stojąc z Kujawiany rzędem,
 300 Uderzyli w Krzyżackie uffy wielkim pędem.
 Xiążęta Mazowieckie też z boku Płoczanow
 Przywiedli i z Warszawskim powiatem Rawianow;
 W tym Skarbek nasz, Stetyńskie xiążę pojmał śmiały,
 Ktory niedawno z Grifem swoim był zufały.
 305 Uff Niemiecki szfankował, a naszymy ich bili,
 Knehciska po szelinie jako wilcy wyli.
 Trzeci uff wielki, w ktorym był sam mistrz z contory,
 Szesnaście miał chorągwi a z różnymi wzory
 Przyszedł, a znowu wojnę po czwarty raz wzniecił,
 310 A z ruśnic trzaskających ogień wszędzie świecił.
 Sam krol Jagieł chciał ręką skusić bitwy swoję,
 Skacząc na koniu, łśniącą ozdobiony zbroję.
 Lecz go Mikłasz Kielbasa sprawca pohamował,
 A z Oleśnickim przy nim straż zbrojną zgruntował,
 315 Chorągiew też gdzie krol stał dla znaku zakryli,
 A zatym pięci naszymy kontorow ubili,
 Contorow ktorzy mieli wojska pod swą sprawą,
 Tak trupy wszędzie knechtow leżały jak ławą.
 W tym grof Dipold Kikierzyc rycerz pasowany,
 320 Wszystek od głowy do nog we zbroję ubrany,
 Pas złoty przez ramiona, biały kaptur mając,
 Darł się do krola uffy Polskie przebijając,
 Już blisko krola przyszedł i drzewo nań złożył,
 Krol też mierzył by mu sztych on sztychem odłożył.
 325 Lecz Zbigniew Oleśnicki uprzedził go drzewem,

Стрэлы густа нясуцца, шпага меч цапляе,
 290 Струмянём пот крываваы з ваяроў сцякае.
 Шляхта з Вільні і Трокаў, Жмудзі цвёрда стала
 Каля Вітаўта, мужа нашым памагала.
 Толькі рэшта літоўскай моцы ўжо стамлёна:
 Разышліся, хто здолеў, па-на ўсе староны,
 295 І харугвы Святога Юрыя⁷⁵ не стала,
 На якую ліцвінаў войска паглядала.
 Вось літве ўжо задушна, ды наваградчане
 Разам з Вітаўтам б'юцца, побач валыняне.
 Лэнчычане і побач куявяне⁷⁶ з імі
 300 Ціснуць гуфы крыжакаў сіламі сваімі.
 Мазаўшане на флангі кінулі плачанаў,
 За Варшаўскім паветам падвялі равянаў⁷⁷.
 Там наш Скарбэк зняволіў штэцінскага князя:
 З грыфам той шчэ нядаўна моцай пахваляўся.
 305 Гуф нямецкі насіўся, нашыя іх білі;
 Як ваўкі, пад кустамі кнехты галасілі.
 Трэці гуф, дзе магістар разам з камтурамі,
 У шаснаццаць харугваў з рознымі сцягамі,
 Рушыў – бітву чацверты раз распачынае
 310 І з траскучых ручніцаў ўсё агонь пускае.⁷⁸
 А кароль нецярпліва рвецца сам да бою
 На кані, аздаблёны ў светляную зброю.
 Толькі Міклаш Кілбаса, спраўнік, не спяшае,
 З Алясніцкім⁷⁹ ахову каралю стаўляе;
 315 Так харугву Ягайлы па баках прыкрылі.
 Потым нашы камтураў пецярых забілі,
 Пад чым кіраваннем войска ваявала;
 Кнехтаў трупы палеглі ўсюды, як завала.
 Тут граф Дыпальд Кікірыц⁸⁰, рыцар паясаны,
 320 З галавы аж да пятаў латамі ўвабраны,
 З каптуром белым, з пасам залатым праз плечы,
 Каралю ў польскім гуфе бачачы, налегчы
 Захацеў – падступіўся, дзіду падымае,
 А кароль дзіду дзідай супыніць спяшае.
 325 Ды не спаў Алясніцкі – дагары нагамі

Iż spadł z konia, aż flaki z niego wyszły s trzewem,
 A gdy mu hełm odkryto sam go krol uderzył,
 Mowiąc: «Od tego umrzesz na ktoregoś mierzył.
 Mężnego męża, mężny mężu, mocą zginiesz,
 330 A iż cię sam krol zabił, śmiercią mężną słyniesz».
 Drabanci go dobili, za tym Niemcy bieżą,
 Uciekając, po polach trupow kupy leżą.
 A naszy biją, sieką co im się nawinie,
 Właśnie jak kiedy w powodź z gory rzeka płynie,
 335 Nie oprze się jej ogrod, ni zbuczniła kłoda,
 Ni młyn, ni dom; bo wszystko rwie szalona woda.
 A Niemcy jak gdy w puszczy jelenie i łanie,
 Hucznej trąby głos słyszą i łowcow wołanie,
 Chwytając on dźwięk w uszy, brnie gdzie może ktory,
 340 Ten w las, ten w błotne łozy, byle umknął skory.
 Mistrza Ulryka prosty drab oszczepem przeszył,
 Ktory ono mieczami hardzie krola cieszył,
 Skrynninski jego łańcuch z krzyżem przyniosł złoty
 Do krola, odjąwszy go u draba z klejnoty.
 345 Mistrz się wala złupiony, trup oziębły leży,
 A krew wrząca strumieniem z ciepłą duszą bieży,
 Z duszą, ktora wiele dusz na on świat posłała,
 Hardością swą sama też ich śladem leciała.
 Werner Tetinger contor w las pierzchnął zufały,
 350 Drudzy w obronę wzięli obozowe wały,
 Ktore były rożnami w koło otykane,
 I łańcuchami wozy z wozami związane.
 To naszy rozerwawszy, siekli ich jak bydło,
 Tak w swoje, ktore pletli wpadli Niemcy sidło.
 355 Z obozow ich krew ciekła, ciekła harda ona,
 Iż wszytka Grundwalska włość krwią była skropiona.
 Krol kazał wina zsiekać kuphy znalezione,
 Od Cyrusa fortele pomniąc wymyślone,
 Acz Tomiris samego zaś potym zabiła,
 360 A głowę jego ściętą w jegoż krwi moczyła,
 Mowiąc: «Pij krew, ktorijeś pragnał się nasycić!»
 Tak też w ten czas Krzyżakow oboz nie mógł szczycić,

Рухнуў Дыпальд, аж кішкі выйшлі з трыбухамі.
 Гелм знялі, і кароль сам з мечам паказаўся:
 «Ад таго смерць прымаеш, у каго цяляўся.
 Муж адважны, адвагай мужага загінеш:
 330 Я кароль, то і ў смерці мужнасцю праслынеш».

Быў дабіты драбантам. Немца ўсюды трупы:
 Уцякаючы полем, пакідалі купы.⁸¹
 Нашы б'юць і рубаюць, хто ні падварнецца,
 Як рака, што з паводкай прэч з гары нясецца:
 335 Рве шалёна, не ўстоіць ні дом, ні калода,
 Ані млын ці якая-кольвек загарода.
 Немцы ж – быццам у пушчы трапяткія лані –
 Гучны голас труб чуюць, лоўчых ускліканні;
 Чуўшы, шыюцца-пруцца ў шчыліны і дзюры,
 340 Кожны ў лесе ці ў лозах сам ратуе скуры.
 Ульрык – той, што мячамі з караля цявляўся, –
 Дзідай драба працяты, на зямлю зваліўся.
 З ланцужком крыж ягоны залаты й кляйноты
 Ўзяўшы ў драба, Скрынінскі каралю даў потым⁸².

345 А магістр, абабраны, трупам застывае:
 Кроў стуменем гарачым за душой спяшае,
 За душой, што паслала ў лепшы свет душ многа;
 І – праз пыху – таксама ёй туды дарога.
 Вернер Тэтынгер, комтур, прэцца ў лес зялёны,
 350 Іншы робіць з абозаў вал для абароны,
 Што навокал ражнамі спрэс паабтыканы,
 А вазы ланцугамі між сабой звязаны.
 Вал прарваўшы, рубалі мы з сваёй ахвоты.
 Так ва ўласныя ўпала нямчура цянёты.⁸³

355 Пацякла кроў з абозаў іхніх па загонах,
 Аж Грунвальдская воласць кроўю затаплёна⁸⁴.
 Па загадзе Ягайлы бурдзюкі ўспаролі,
 Бо пра хітрыкі Кіра ведаў ён даволі:
 Як самога Тамірыс хітрая забіла,⁸⁵

360 Галаву яго, зняўшы, у крыві ўмачыла
 І казала: «Пі, кроўю ты хацеў напіцца!»
 І не мог больш крыжацкі лагер бараніцца.

- Kontora Meweńskiego Litwin jakiś strzałą
 Zabił, który odradzał wojnę myślą stałą.
- 365 A tak kontorow pierwszych trzysta z mistrzem legło,
 Pięćdziesiąt tysięcy zbitych, aż źródło krwią biegło,
 Stetińskie, Oleśnickie i Kierczdorf xiążęta
 Poimane, przy nich Rzeskie, Krzyżackie panięta.
 Saskich, Reńskich, Liflantskich, Pruskich i Lusackich,
- 370 Friskich, Swabskich, Morawskich, Czeskich i Holsackich,
 Duńskich, Śląskich, Morawskich, Swedzkich Niemcow zbili,
 A z ich hardych obozow skarbow nałupili.
 Więźniow czternaście tysięcy jako bydła gnali,
 A chorągwi pięćdziesiąt i jednej dostali,
- 375 Ty dziś w Krakowie wiszą, na zamku w kościele;
 Coż rozmierz jak pod każdą ludzi było wiele,
 Bo sto czterdzieści tysięcy nieprzyjacioł było,
 Ktorych się hardzie serce tak było spiknęło,
 Wybić, wysiecz, wyniszczyć, i imię wygładzić
- 380 Polskie, Ruskie, Litewskie, a Niemcy osadzić.
 Należli płotna z smołą wiele pełnych wozow,
 Na naszych zgotowanych łańcuchow, powrozow;
 Bog zawżdy hardość karze, iż sami ty pęta
 I łańcuchy nosili w Polsce niebożęta.
- 385 Paniąt wszytkich do Polski posłał na więzienie,
 Tylko dwu contoru wziął Witołd na stracenie,
 Markwarda Salizbacha, Sumberga, dla tego
 Iż wsiem pod Kownem matce sromocili jego.
 Na kilka ich mil naszy gonili ścigając,
- 390 A oni uciekali, pludry z nog zrzucając,
 I drugi też w nie napocił, porzucali broni
 I zbroje; drugi z błotnej patrzył jak wilk toni.
 Strach im kości przenikał, jeden ich sto gonił,
 Aż Phebus z złotym wozem w ocean się skłonił.
- 395 U jeziora błotnego kilka ich rot było,
 Piesznych knechtow w szelinę zaległą się skryło.
 Blask ich od zbroje wydał, naszy przyskoczyli,
 Niemcow jak omamionych wszytkich potłoczyli,
 A drudzy dobrowolnie ręce podawali

Комтур з Мевы⁸⁶ забіты ліцвіна стралою,
 Бо вайну ўсё распальваў радаю сваёю.
 365 Гэтак першых тры сотні комтураў палегла,
 Пяцьдзесят тысяч трупаў – ручаём кроў бегла.
 З Алясніцы, з Керсдорфа, з Штэціна⁸⁷ князямі
 З Райху панства ў палоне многа з крыжакамі.
 Рэйнскіх, прускіх, ліфляндскіх, лужыцкіх і сакскіх,
 370 Фрызскіх, швабскіх, мараўскіх, чэшскіх і эльзаскіх,
 Дацкіх, шлёнскіх, таксама шведскіх⁸⁸ немцаў білі
 І ў абозах іх скарбу многа захапілі.
 Чатырнаццаць, як быдла, тысяч вязняў гналі,
 Пяць дзясяткаў харугваў і адну забралі –
 375 У касцёле на замку кракаўскім лунаюць,
 Сам разваж, што за войска разам азначаюць,
 Бо было іх сто сорок тысячаў, праклятых,
 Тым жаданнем вар'яцкім як адзін пранятых:
 Высеч, знішчыць паляка, руса і ліцвіна
 380 Нават назву, каб немцу тут была айчына.
 У вазах і смалы шмат, і радна-гатовак,
 І на нас згатаваных ланцугоў, вяровак.
 Бог пыхлівых карае: быў у Польшчы скуты
 Кожны з іх ланцугамі, увязаны ў путы.
 385 Вітаўт, вязняў паслаўшы ў Польшчу ўсіх дазвання,
 Двух камтураў пакінуў толькі для скарання –
 Саліцбаха Маркварда з Сумбергам⁸⁹ – за тое,
 Што пад Коўнам на маці мовілі ліхое.
 Колькі міль нашы воі ўслед за імі мчалі,
 390 Немцы – ў ногі, аж плюдры⁹⁰, бегучы, гублялі
 (А які й абмачыўся); той, заліты потам,
 Зброю кінуў, ваўчынай зыркае з балота.
 Страх праняў іх, і кожны з нас за сотняй гнаўся,
 Покуль Феб у вазочку ў акіян схаваўся;
 395 Ды ля возера колькі засталася ротаў,
 А пяхота рванула па лясках употай.
 Бляск ад зброі іх выдаў. Нашы не драмалі –
 Наляцелі, як дурняў, кнехтаў там паклалі,
 А жывы хто застаўся – рукі падымалі,

- 400 Do wiązania, i bronie od siebie miotali.
 Nie inaczej jak owce, gdy w chlewie niebogi,
 Wilk głodem wysuszony prześladuje srogi,
 Jedna się k drugiej tuląc cicho w kupie stoją,
 A ku tej stronie gdzie wilk i pojrzyć się boją.
- 405 Nie było w ten czas słyszeć «dasticht und Polsz», ani
 Wyzywali w kirysach łśniących ladrowani,
 Jak pierwej, gdy tak całkiem naszych poźrzeć chcieli,
 Lecz Bog chciał iż swe pęta na swych nogach mieli.
 Tak ich do krola gnali. Witołd też Tatarzy
- 410 Puścił burzyć wołości, co ich zwyczaj stary,
 Ktorzy wszere-wzdłuż, gwałtownej na kształt w powodź wody,
 Mieczem, ogniem nieznośne poczynili szkody.
 Potym krol kazał trąbą znak wydać pokoju,
 I żołnierzow zwoływać od chciwego boju;
- 415 Bo już dosyć krwie ziemia, dosyć się napiła,
 A z winem rozsiekany jak rzeką płynęła.
 Przywieziono do krola chorągwie z działami,
 I z bogatych obozow z wielkimi łupami,
 Krol zasłużonych dzieli butynkiem rycerzow,
- 420 Pełno złota i srebra, szat, zbroj, dział, pancerzow.
 Krol więźniow inszych puścił ślubem zawiązawszy,
 Zaciejszych na więzienie w zamki rozesławszy.
 Gońcowie się rozeszli do Polski z weselem,
 Powiedając zwycięstwo nad nieprzyjacielem.
- 425 W wszystkich kościołach, w wszystkich włościach radość wstała,
 Z nabożeństwa aż ziemia i z powietrzem drżała,
 W wszystkich kościołach wszędzie *Te Deum* śpiewano,
 A chwałę Bogu w Polsce, w Litwie powtarzano.
 Za tym Niemcy z Malborku smętni przyjechali
- 430 Do krola, a pogrzebu pokornie żądali
 Mężom zbitym, a zwłaszcza z contory mistrzowi,
 I przedniejszemu paniąt Niemieckich zborowi.
 Do których tak dobry krol rzekł krotkimi słowy:
 «Iżem był zawždy z wami do zgody gotowy,
- 435 Tedybych rad i teraz tym żywot darował,
 Ktorych za ich przyczyną Mars krwawy zmordował».

- 400 Каб вязалі, ды зброю ад сябе шпурлялі.
 І былі, як ягняты: у хляве галодны
 Воўк іх душыць, хапае, але з іх ніводны
 На ваўка і не гляне – як адзін трасуцца
 З жаху, збіўшыся разам, у гурце таўкуцца.
- 405 І затым «Dasticht und Polsch»⁹¹ болей не крычалі,
 У кірасах бліскучых больш не гарцавалі:
 Кожны з іх быў ахвотай нішчыць нас праняты,
 А даў Бог, што ў той бітве паказалі пяты.
 Да Ягайлы іх гналі. Вітаўт жа татараў
- 410 Выслаў воласці нішчыць у агнях-пажарах.
 І яны, бы паводка, знеслі перашкоды –
 Як агнём, так мячамі начынілі шкоды.
 Тут кароль збор склікаці загадаў трубою,
 Ваярам абвясціўшы завяршэнне бою;
- 415 Бо зямля ўжо крывёю досыць набрыняла,
 І з віном напалову кроў ракою мчала.
 Тут харугвы прывезлі каралю й гараматы,
 І здабычы абознай ураджай багаты.
 І кароль надзяляе рыцараў належна,
- 420 Тут і золата й срэбра, зброя ды адзежа.
 Вязняў многіх на слове цвёрдым адпускалі,
 А слаўнейшых па замках у няволю бралі.⁹²
 І да Польшчы з ганцамі вестка паляцела,
 Што варожую сілу наша адалела.
- 425 Потым добрая вестка ўсюды залунала:
 І зямля, і паветра ад імшы⁹³ дрыжала,
 Па касцёлах удзячна «Te Deum»⁹⁴ спявалі,
 У Літве, як і ў Польшчы, Бога праслаўлялі.
 Едуць з Мальбарка⁹⁵ немцы, просяць спачування:
- 430 Хай кароль міласцівы ім для пахавання
 Целы выдасць магістра, комтураў забітых
 Ды з князёў іх нямецкіх самых знакамітых.
 І кароль наш разважна мовіў тыя словы:
 «Як раней быў, панове, мір трымаць гатовы,
- 435 Так даць жыцці тым воям быў бы я ласкавы,
 Ды за іхнія ўчынкі зжэр іх Марс крываваы».

Płacząc wzdychał, Krzyżakow pobitych żałując,
 Przygody, śmierć, odmienność fortuny szacując.
 Za tym ciało mistrzowe na Malborg wieziono,
⁴⁴⁰ I pobitych kontorow, gdzie ich pogrzebiono,
 Kontorow, których trzysta, drudzy sześćset kładą,
 Drudzy, iż ich czterysta legło, z prawdą jadą,
 Wojska wszystkiego było sto czterdzieści tysięcy,
 Woźnic, kucharzow, Niemkiń, Jungerow nie licząc.
⁴⁴⁵ Tak tym sławnym zwycięstwem ozdobić Polaki
 I Litwę Bog sam raczył, iż zbili Krzyżaki,
 Zbili i xiążęta ich, i obozy twarde
 Pobrali, i hetmany powiązali harde.
 Polskich słachcicow tylko dwa przednich zginęło:
⁴⁵⁰ Jakubowski z Cziulickim, których wspomnieć miło,
 Iż mężnie za ojczyznę walcząc gardło dali,
 Potomkow k temuż budząc w sławę wszrobowali.
 Z Litwy i z Rusi wiele bojarow zostało,
 Gdyż ich wojsko Polakom wprzod kredencowało;
⁴⁵⁵ Niech mają dank dzielności, poki Phebus koło
 Słoneczne będzie woził po niebie wesolo.

Ks. XXII, rozdz. 7

BITWA Z TATARY POD KLECKIEM SŁAWNA
 [ROKU 1506 MIESIĄCA AUGUSTA DNIA 6]

Tak gdy okrutnym Marsem pogaństwo burzyło,
 I z chromonogim włości Wulkanem kurzyło,
 Strwożyłby się i Jowis, jak olbrzymkich czasow,
 Gdy do Egipskich pierzchał z swym senatem lasow.

⁵ Lecz Michał Gliński w sprawach rycerckich mąż sprawny,
 Widząc upadek tuż być Litwy wszytkiej jawny,
 Dziesięć tysięcy Litwy z Russaki zszykował,
 A z nimi się pod Klecko co rychlej gotował;
 Gdzie koszem carzykowie dwa spólnie leżeli,
¹⁰ A inszy się w zagony od nich rozbieżeli,

Потым плакаў, над лёсам немцаў уздыхаўшы
 Ды на смерць і фартуну моцна наракаўшы.
 Немцы цела магістра ў Мальбарак забралі,
⁴⁴⁰ Там яго і камтураў годна пахавалі.⁹⁶
 Той шэсцьсот, гэты – трыста комтураў згадае,
 А чатырыста – іншы (рацыю ён мае).
 Немцаў сто сорок тысяч мелася да бою,⁹⁷
 Ды яшчэ дзевак, слугаў везлі за сабою.
⁴⁴⁵ Слаўнай той перамогай захацеў палякаў
 І літву Бог аздобіць, бо змаглі крыжакаў,
 Бо князеў іх пабілі ды майно пабралі,
 У вазах ваяводаў гордых павязалі.
 З польскай шляхты забрала толькі двух загуба
⁴⁵⁰ (Якубоўскі з Чуліцкім), тут згадаць іх любя,
 Бо жыццё за Айчыну паахвяравалі,
 Тым нашчадкам да славы прыклад паказалі.
 Шмат з баяраў літоўскіх, рускіх ацалела,
 Што раней, як палякі, пачалі бой смела.
⁴⁵⁵ Хай ім будзе падзяка, покуль Феб вясёла
 Разганяе па небе сонечнае кола.

Кн. XXII, раздз. VII

СЛАЎНАЯ БІТВА З ТАТАРАМІ ПАД КЛЕЦКАМ [ГОДУ 1506 МЕСЯЦА ЖНІВЕНЯ 6 ДНЯ]

Так, як з Марсам паганства воласці бурыла
 І з кульгавым Вулканам⁹⁸ навакол паліла,
 Не стрываў бы й Юпітар – ён у век асілкаў
 У Егіпет з сенатам бег з усіх высілкаў.

⁵ Толькі Глінскі⁹⁹, у дзях рыцарскіх муж спраўны,
 Для Літвы бачыў прышлы заняпад сапраўдны;
 Дзесяць тысяч ліцвінаў з русамі збірае
 І пад Клецк разам з імі як барзджэй спяшае.
 Там царкоў двух татарскіх лагер размясціўся,
¹⁰ Іншы люд у загоны дальнія пусціўся.

Przeto w tych chciał uderzyć pierwej dwu carzyku,
 Niźliby się zebrali z różnych stron ku szyku.
 Bo ich dwadzieścia tysięcy burzyło w zagonach,
 Rozbiegwszy się po Mińskich, Lidskich, Słuckich stronach,
¹⁵ Drudzy Ośmiańskie, Krewskie włości plundrowali;
 Drudzy po Wołkowisko, Grodno wojowali.

Tak Michał Gliński prosto ciągnął pod Kleck w sprawie,
 Gdzie kosz Tatarski leżał przy błocistym stawie,
 I pobił kilka uphcow pogańskich na drodze,
²⁰ Drudzy carzykom dali wnet znać o tej trwodze.
 Przeto wnet Biczkierej Soltan zapalczywy,
 A przy nim zaś brat Burnas carzyk bitwy chciwy,
 Wielkie wojska Tatarów w uphy zszykowali,
 A Litwy w sprawie stojąc tak oczekowali.

²⁵ Z jednej strony staw błotny oboz ich oblewał,
 Przeto się carzyk stamtąd gwałtu nie spodziewał,
 Lecz Raczowie Litewscy prętko przyskoczyli,
 A z strażą ich nad stawem śmieje boj stoczyli.
 Raczom na ratunk pięć set wnet Litwy przybyło,
³⁰ Tak Tatarów nad stawem miejsce omyliło,
 Iż im Litwa zarazem odgromiła konie,
 Za czym prętko poganom zeszło na obronie.
 Tak Tatarowie pieszy już koni niemając,
 Jednak się koło stawu z Litwą uganiając,
³⁵ O lepsze miejsce długo z sobą szermowali,
 Lecz wsparci do carzyków swych appellowali.

Była zaś rzeczka tamże nie bardzo głęboka,
 Lecz błotna i z brzegami przykrymi szeroka,
 Za tą się Tatarowie uphcami zmocnili,
⁴⁰ By prześcia przez nią Litwie do siebie bronili.
 Tak Litwie, niechcąc brodu dopuścić, grad z łuków
 Żelazny wypuścili, aż niebo brzmi z huków,
 Swiszczące strzały jak deszcz zewsząd lecą pędem,
 Lecz Gliński rozwlekłym był Litwie sprawił rzędem.

Тых царкоў патрывожыць вырашыў спачатку,
 Перш чым з'едуцца іншых сілы ў беспарадку:
 Дваццаць тысяч гайсала іх па тых загонах,
 Што па лідскіх, па слуцкіх і менскіх старонах.
 15 Тыя воласць Ашмяну, Крэва зруйнавалі,
 Тыя пад Ваўкавыйскам, Горадняй пасталі.

Вось пад Клецак Міхайла Глінскі рушыў жвава,
 Дзе ляжаў кош татарскі ля балотца-става.
 Перабіў іх атрадаў колькі па дарозе;
 20 Хтось царкоў папярэдзіў аб такой пагрозе,
 І султан Бічы-Кірэй, дужа нецярплівы,
 А за ім цар-брат Бурнас¹⁰⁰, так да бою хцівы,
 Спешна дужае войска ў гуфы пастаўлялі
 І на госці ліцвінаў, стоячы, чакалі.

25 Стаў балотны іх лагер збоку атачае,
 А таму цар нападзі згэтуль не чакае,
 Ды рачкоўцы раптоўна там на іх напалі,
 З вартавымі над ставам бітву развязалі.
 Тут пяць соцень ліцвінаў прыбыло ў падмогу,
 30 Перакрыўшы атрадам пры стаўку дарогу,
 Перад тым адабраўшы ў тых татараў коней,
 І паганскія сілы сталі ў абароне.
 Вось татары пяхотай, коней пагубляўшы,
 Ліцвінам каля става супраціў усчаўшы,
 35 Між сабою за месца лепшае змагацца
 Пачалі, аж прыйшлося да царкоў звяртацца.

Вось за рэчкаю блізкай¹⁰¹, не дужа глыбокай
 Ды багністай і добра ў берагах шырокай,
 Войска лютых татараў пачало спыняцца,
 40 Каб літве перашкодзіць да ракі прабрацца.
 Так літве не хацелі броду даць, што стрэлаў
 Цьму жалезных пускалі, неба аж звінела.
 Свішчуць стрэлы, нясуцца, нібы пчолы, роем,
 Толькі Глінскі шырокім развярнуўся строем

- 45 Tak im strzały Tatarskie mało zaszkodziły,
 A jeszcze na nich samych naszym się zgodziły,
 Także się koło rzeki długo uganiali,
 A Tatarowie się już tym więcej zmacniali.
 W tym z kilku ruśnic, ktore w wojsku naszy mieli,
 50 Uderzyli w pogany aż wszyscy zadrżeli,
 Raczko też miał harkabuz, Radziwiłow druga
 Marszałek miał ruśnicę (za dziw w on czas) długą,
 Z tych ruśnic wnet do rzeki poganow odparli,
 A sami pędem wielkim za nimi przytarli,
 55 Drudzy zaś leśne rozgi siekąc w rzekę śłali,
 Drudzy deski, gałęzie, gacąc brod miotali.
 A nasz Raczko hospodin tym śmieiej harcuje,
 Z ruśniczką swoją gdy w niej wielką godność czuje,
 Nabijajet raz po raz, a gdy tolko puknie,
 60 Alić niechrzest pohaniec leczuc ani huknie.

Gliński też Michał, widząc iż już most gotowy
 Przez rzekę, wnet napomniał swych krotkimi słowy,
 By dla miłej ojczyzny mężnie poczynali,
 A jej upadek sobą śmieie zasłaniali.

- 65 Przywodził im potciwość, sławę i wolności,
 Działki, żony, rodzice, bracia, majątności,
 Aby się za ich zdrowie potężnie potkali,
 A bracią w połon wziętą z niewolej wyrwali.
 Tak napominał wszytkich objeżdżając wkoło,
 70 A potym śmieie krzyząc sam skoczył na czoło,
 Krzyząc: «Nuż za mną bracia!» Litwa za nim z krzykiem
 Wielkim pędem skoczyła zakrzywionem szykiem.

- Huk, grzmot, kołat, trzask straszny, niebo brzmi i lasy,
 Gdy gwałtownie w Tatary uderzyli naszy;
 75 Kurzy się pył końskimi wzruszony kopyty,
 A echo głos rozdwoja po polach sowity.
 Gliński się między nimi ukrył z uphcem swoim,
 Tam postrzałem ubito pod nim konia dwoim;
 Na drugiego się przesiadł, tam z wielkiej śmiałości,

- 45 І ў літву стрэл татарскіх трапіла не многа;
 Ды й татары адказу ад літвы якога
 Шчэ не мелі, бо ў бераг мы рачны таўкліся.
 А татары тым часам сілай праняліся.
 Мы з ручніцаў (іх колькі ў войску нашым мелі)
- 50 Як пультулі ў паганцаў – і млелі й дрыжэлі;
 Рачка¹⁰² меў аркебузу¹⁰³, Радзівіл¹⁰⁴ другую
 Меў ручніцу (на той час, як на здзіў) даўгую.
 З тых ручніцаў паганцаў да ракі загналі,
 Самі следам за імі можна паспяшалі
- 55 Ды, рубаючы голле, рэчку голлем слалі,
 Брод гацілі ды вецце з дошкамі кідалі.¹⁰⁵
 Наш паніч, Рачка слаўны, тым смялей гарцуе,
 Што ў ручніцы падмогу немалую чуе,
 Набівае раз-пораз і, як толькі гакне, –
- 60 Млее нехрысць-паганец, упадзе й не вякне.

Глінскі Міхал, як бачыў – мост ужо гатовы,
 Да літвы сваёй мовіў гэтакія словы:
 Каб за маці-айчыну можна ваявалі,
 Ад пагібелі лютай смела ратавалі;

- 65 Прыгадаў ім пачцівасць, вольнасці ды славу,
 Жонак, дзетак, багацці, іхнія па праву.
 Так казаў, каб адважна ворага змагалі
 Ды братам, што ў няволі, жыцці ратавалі.
 Так натхняў іх, вакола ездзячы жаўнераў,
- 70 А пасля сам адважна кінуўся наперад:
 «Ну ж, браты! ну ж за мною!» І ліцвіны з крыкам
 Строем скрыўленым беглі ў спешнасці вялікай.

- Звон і гром, калатнеча, неба льецца жарам,
 Тут ударылі нашы моцна на татараў;
- 75 Пыл віецца, што ўзбілі коні капытамі,
 Рэха звон расцілае ўсцяж па-над палямі.
 Там з атрадам пан Глінскі ўласным размясціўся,
 Ад пастрэлу другі ўжо конь пад ім зваліўся;
 Ён на іншага ўскочыў, не зважаў ні мала, –

⁸⁰ Jak hetman i jak rycerz odniósł dank dzielności.
 W tym Nowogrodzka szlachta pod chorągwią swoją,
 Widząc iż carzykowie w walnym uphie stoją,
 Uderzyli w nich z boku z takim wielkim pędem,
 Aż pogan wielkość padła, jak las pociął rzędem.
⁸⁵ Carzykowie gwałt widząc, wnet z swymi murzami,
 Wysadzili się wszytką mocą naprzod sami;
 Tańcem zwykłym na walny uhp naszych przytarli,
 A wszyscy krzycząc, huczając, gardła swe rozdarli.
Hała! hała! wszędzie brzmi, zewsząd głosy straszne,
⁹⁰ A strzały zasłaniały lecąc słońce jasne,
 Lecz Mińska i Grodzieńska szlachta w spolnej sprawie,
 Uderzyli poganom w bok na ten czas prawie,
 Iż im taniec zmylili i szyk rozerwali.

A za tym się Polacy zbrojni ukazali
⁹⁵ W świetnych zbrojach, a wszytkich trzysta było koni,
 Wszyscy też po [h]usarku mieli łśniące broni,
 Kopije z proporcami, tarcze z skophiami,
 Stanęli na pagorku długimi uphcami,
 Iż się ich wielkie wojsko z daleka być zdało,
¹⁰⁰ A w bębny uderzyli tak aż niebo grzmiało.
 Nad nimi był Czarnkowski hetman przełożony,
 Ktorych zaraz pogański uph widząc strwożony,
 Mnimając, iż wielki lud przybył, wnet pierzchnęli,
 A po błotnych nizinach uciekając lgnęli.
¹⁰⁵ Polacy acz się sami w ten czas nie potkali,
 Ale serca przybycim swym Litwie przydali,
 W trąby i w bębny tylko straszając pogan bili,
 Co w was za gnusność była o dworzanie mili;
 Ja aczby mię przywiązał ku takiej potrzebie,
¹¹⁰ Ugryzłbych się z powroza, jednak dosyć z siebie,
 Sprawiliście gdy strachem Tatarow strwożyli,
 Za czym Litwowie snadniej stwożonych pożyli.

A Tatarowie bieżą różno uciekając,
 Litwa zaś po nich pędzi śmieje doganiając,

80 Так, як гетману тое, рыцару прыстала.
 Тут наваградскай шляхты ўміг атрад узняўся:
 На цароў¹⁰⁶ гуф, каторы вальным называўся¹⁰⁷,
 Наляцелі і шчыльна гуф той акружылі
 Ды паганцаў, як пруцце, радам пакасілі.
 85 А царкі, з невыкруткі, цэлым войскам самі
 Ірванулі наперад следам за мурзамі,
 Танцам звыклым да гуфа нашага імчалі,
 Крык і грукат усчаўшы, горлы свае дралі.
 Адусюль «Гала-гала!» крык узносяць страшны,
 90 Хмара стрэлаў зацьміла сонца воблік ясны.
 Шляхта з Менска, Гародні моцай паяднанай
 На паганцаў напала збоку нечакана
 Так, што танец змянілі, шэраг разарваўся.

І тады гуф палякаў конных паказаўся
 95 З пекнай зброяй (і трыста конікаў пад імі):
 Па-гусарску блішчэлі латамі сваімі,
 Кожны з тарчай з скуф'ёю, з дзідай са сцяжкамі,
 На пагорку пасталі доўгімі радамі,
 Аж здалёку іх войска дужае віднела.
 100 Так ударылі ў бубны – неба загрымела!
 Вёў іх гетман Чарнкоўскі¹⁰⁸. Ворагі ў абозе,
 Тое бачачы, зразу ў немалой трывозе
 (Войска, думалі, рушыць) уцякаць рванулі
 Ды ў балотных нізінах, бегучы, танулі.
 105 І палякі, хоць самі ў бітву не ўступілі,
 Тым літву на адвагу большую натхнілі.
 Гэтак білі, праз бубны страшачы паганаў.
 Што за млявасць такая з боку вас, дваранаў?
 Каб мяне й прывязалі, я ў такім выпадку
 110 Рваў бы путы (ды хопіць пра сябе). Парадку
 Дадалі, як татараў моцна вы спужалі,
 Што ліцвіны разважна ў бітве скарысталі.

Прэч нясуцца татары, хто як уцякае,
 А літва ўслед імчыцца, смела даганяе

¹¹⁵ Sieką i kolą grzbiety ich długimi drzewy,
 A krew po polach pluszczy zaraz płynąc z trzewy,
 Huk i krzyk po szelinie, po szerokich polach,
 Pełno trupow po drogach i brodzistych rolach,
 Więźniow zaś rozwiązali, ktorzy gorszy byli
¹²⁰ Na pogany, bo wszystkich aż do śmierci bili.
 Książ też Gliński jak hetman i jak rycerz prawy,
 Otrzymał sam nad insze dank dla dzielnej sprawy,
 Bowiem trzech koni pod nim zabito w tej trwodze,
 Gdy bił Tatarow własną ręką i siekł srodze.

¹²⁵ Tak ich bijąc po polach Litwa mordowali,
 Aż ich do Cepy rzeki błocistej przygnali,
 Gdzie więcej niż pod Kleckiem poganow zginęło,
 Bo prawie źrzodło ich krwią po łąkach płynęło.
 Część ich zaś uciekając potonęło w Ceprze,
¹³⁰ Drugich w błocie grazistym bito jako wieprze,
 Aż się rzeka od trupow ich zahamowała,
 Bo ich przez kilka tysięcy w sobie zachowała.

I dziś w tych, com sam widział, pługiem ostrym polach
 Oracz krzywy najduje znaki jawne w rolach,
¹³⁵ Wyorywa pancerze i strzały zbotwiałe,
 Kopije, szable, słyki, dawnością zbotwiałe.

Bitikierej i Burnas, dwa carscy synowie,
 Widząc, iż się im w onym nie szancuje łowie,
 W jezierce błotnym zbyli uciekając koni,
¹⁴⁰ Także uszli przez lasy z onej strasznej toni.

Dwadzieścia tysięcy Tatar poległo w tym boju,
 Tak, iż kilka lat role ony, miasto gnoju
 Z trupow ich napojone, długo były płodne,
 A przedtym bez nawozu tak leżały głodne.

¹⁴⁵ Koni też dwadzieścia trzy tysięcy odjęli,
 I korzyść wszytkę w cale na koszu ich wzięli,

- 115 Ды сячэ, ды ў хрыбты ім дзіды запускае –
Кроў ліецца, хлюпоча, па траве спывае.
Гук і крык па-над полем, па лясных разлогах,
Поўна трупаў па твані, па шляхах-дарогах.
Паразвязвалі вязняў, што найбольш зазналі:
- 120 Аж да смерці паганаў, злосныя, збівалі.
Глінскі-князь, як прыстала гетману-ваяку,
Меў, адважны, ад лёсу большую падзяку:
Тры кані ў завірусе смерць пад ім забрала,
Як уласнай рукою сек-рубаў татараў.
- 125 Так літва тых татараў біла-мардавала,
Аж да рэчкі дрыгвістай, да Цапры¹⁰⁹, загнала,
Дзе шчэ больш, як пад Клецкам, тых татараў легла,
Бо з крыві іх крыніца па лугах пабегла.
У Цапры патанула частка знакамітай,
- 130 Частка ў твані балотнай, як вяпры, пабіта,
Аж і рэчку ад мноства трупаў загаціла –
Колькі тысячаў трупаў у сабе ўтапіла.
- І цяпер, як аратай з плугам там праходзіць,
Знакаў яўных няма ў баразне знаходзіць
- 135 (Сам жа бачыў): і латы, і лукі, і стрэлы,
Дзіды, шаблі – адзнакі даўніны зымшэлай.
- Бурнас з Біці-Кірэем, царскія сыночкі,
Не знайшоўшы фартуны, падаліся ўпрочкі.
Пагубілі ў балотах, уцякаўшы, коні
- 140 Ды ўдаліся лясамі ад ліхой пагоні.
- Дваццаць тысяч татараў у баі палегла,
На палі гною з трупаў гэтак шмат набегла,
Што ўраджаі гадамі добрыя там спелі,
А раней жа, без гною, пусткамі марнелі.
- 145 Коней тысяч агулам дваццаць тры сагналі,
Скарб увесь, што ў іх стане быў, сабе пабралі.

Więźniow też wyzwolili kilkudziesiąt tysięcy,
A pojmanych Tatarow trzy tysiące licząc.

A Gliński na zwycięstwie nie przestając onym,
150 Ale ku większej sławie będąc zapalonym,
Wiedząc iż się rozeszli inszy w różne strony,
A do kosza się wszyscy mieli wracać z plony.
Przeto się na Tatarskim koczysku położył,
A straż gdzieby uciekać chcieli wnet rozłożył;
155 Tak czwartego dnia z plonem jako była zmowa,
Do kosza się ściągali, gdzie była ich głowa.
Nie wiedząc o pogromie swych, wpadli w swe sidło,
A Gliński ich z Litwą bił jako błędne bydło;
Bo jako bez pasterza trzoda, tak i oni
160 Uciekali jak błędni, odrzucając broni.

Nastasja też xiężna Słucka swych bojarow
Rozesłała przejmować pierzchliwych Tatarow,
Tak, iż ich pod Kopylem bardzo wiele zbito,
I u Piotrowic gardłem zapłacili myto.

165 Także pogańskie wszystkie wojska porażone,
Drugie w rzekach, w jeziorach błotnych pogrążone.
Dali zacne zwycięstwo Litwie sławnej z siebie,
Iż snać lepsze przyczyńce, niż dziś mieli w Niebie.
(Lecz Racko większy odniósł dank z ruśnicą swoją,
170 I Radwiłow marszałek także strzelbą dwoją;
Dwa tylko ze dwu ruśnic, Tatar nazad wsparli,
A nam zaś dziś tysiąc dział za to ciż wydarli).
Wrocili się z tryumphy i z wielkimi łupy,
A pogańskie na pokarm ptakom były trupy,
175 Tak iż ich część dla smrodu zagrzebali naszy,
Inszych psi, inszych wilcy, rozwłoczyli w lasy.

Jeśli co wiersze mogą, cne rycerstwo moje!
Niech będą poświęcone sławie wasze boje;
Iż was żaden nie złupi z przeważnej cnoty,
180 Miejcieś godną zapłatę w Niebie swej roboty.

Вязняў павызвалялі некалькі дзясяткаў,
Трыццаць соцень татараў захапілі гладка.

Глінскі, той перамогай слаўнаю натхнёны,
150 Да 'шчэ большае славы моцна запалёны,
Ведаў: мноства татараў ездзіць па старонах
Шмат здабычы ў той лагер прывязе ў палонах;
На татарскім свой лагер котлішчы расправіў,
Варту, каб не дапялі, тут і там расставіў.
155 На чацверты дзень едуць у свой кош з палову,
Дзе галоўны чакаў іх на старую ўмову.
Пра пагром і не чуўшы, трапілі да пасткі,
Біў іх Глінскі з літвою, як цялят, без ласкі:
Што без пастыра статак, гэтак сярод бою,
160 Ашалелыя, беглі, з рук шпурлялі зброю.

І Настасся, князеўна слуцкая¹¹⁰, баяраў
Разаслала для ўпыну спрытных тых татараў:
Пад Капылем нямала іх было пабіта
І ля Петравіч¹¹¹ жыццем заплацілі мыта.

165 Войскі іншых паганцаў ці то зваявалі,
Ці то ў рэках, азёрах-багнах пахавалі.
Так літва перамогу слаўна атрымала,
Што лацвей, як нябёсы, славе паспрыяла.
(Рачка поспех з ручніцай дужы меў сваёю,
170 Радзівіл, што маршалак, стрэльбаю дваіною:
Толькі двое з дзвюх стрэльбаў прэч татар пагналі,
Нам на сотню гарматаў грошай адабралі.)
Так з трыумфам, здабычай з поля падаліся,
А паганскія трупы птушкам засталіся.
175 Частка з іх з-за смуроду закапана намі,
Частка псамі парвана ці ў лясах ваўкамі.

О рыцэрства, як вершы на такое здатны,
Хай асвеціца славай ваш учынак ратны,
Бо ніхто не прыўлашчыць вам належнай цноты,
180 Хай падзяка і ў небе будзе за турботы!

W ten czas krol Alexander, testament sprawiwszy,
 I z nabożeństwem Pańskie świętości utciwszy,
 Potwierdził duszę przez chleb Anielski prawdziwy,
 W którym się nam Chrystus Bog sam okazał żywy.
¹⁸⁵ Już konał, a dusza się na on świat śpieszyła,
 Gdy go wdzięczna nowina z wojska pocieszyła:
 Iż Tatarow pobiła Litwa, a zwycięstwo
 Sławne nad nimi wzięli przez wrodzone męstwo.
 Więźniow, połon odbili, a sami w całości,
¹⁹⁰ Wyswobodzili z strachu krolewskie wołości.
 A krol był mowę zamknął już prawie konając,
 Acz nie mówił, lecz wzdychał Bogu chwałę dając.
 Wznosił ręce, a słowa słozę z oczu toczy,
 Tak z serca milczkiem Boskiej dzięki czynił mocy,
¹⁹⁵ Wzdychał długo, chcąc się jak podnieść, ale próżno:
 Bo z śmiercią niż z Tatary walczyć było różno.
 Rękę dawał każdemu, stojącym około,
 W Niebo z płaczem, na ludzi zaś patrząc wesoło,
 Z tym tryumphem dał winny trybut śmierci z ciała,
²⁰⁰ Ale sława przed kosą jej w cale została.
 Bo z dwiema zaraz w ten czas sam nieprzyjacioły
 Wojnę wiodł, a z jednego wziął tryumph wesoły;
 Lecz zwycięzca zwyciężon zaś od śmierci potym,
 Ktorej się nie odkupi i krol skarbem złotym.

Ks. XXIV, rozd. II

O SŁAWNYM ZWYCIĘSTWIE NAD 80 TYSIĘCY
 WOJSK MOSKIEWSKICH POD ORSZĄ
 PRZEZ LITWĘ I RUSSAKI, Z POMOCĄ POLAKOW,
 ROKU 1514 MIESIĄCA WRZEŚNIA DNIA 8

Muze, ktore porządnie wiecie przeszłe rzeczy,
 Dzielnych rycerzow sławę w pilnej mając pieczy,
 Otworzcie Jelikońskie teraz źrzodła swoje,
 Wspomnicie bitne męże i ich krwawę boje.
⁵ Powiedzcie jako naprzod kniaź Constantin sławny,

Дня таго Аляксандар¹¹², тастамант спісаўшы
 І пабожна святыні Пана ўшанаваўшы,
 Узмацніў дух свой хлебам анельскім праўдзівым,
 У якім сам Пан Хрыстус існы справядлівы.
¹⁸⁵ Ён канаў, і душа ўжо ў іншасвет ляцела,
 Аж цудоўную вестку ‘шчэ пачуць паспела,
 Што татараў пасеклі ў бітве, славы годнай,
 Адалелі ліцвінскай мужнасцю прыроднай.
 Вязні вольныя, самі цэлы засталіся,
¹⁹⁰ Каралеўскія землі страху пазбыліся.
 А кароль, вусны сцяўшы, вось ужо канае
 І маўчыць, але Бога славіць і ўздыхае.
 Рукі ўзняў, і слязамі набрынялі вочы:
 Моўчкі дзячыў ад сэрца Бога-Створцы моцы.
¹⁹⁵ Уздыхаў, і падняцца сіліўся дарэмна;
 Смерць, аднак, не татарын – возьме верх нязменна.
 Даў руку ўсім, хто побач быў сабраны ў кола;
 З плачам горкім, на людства гледзячы вясёла,
 Трыумфальна даў смерці ён даніну з цела,
²⁰⁰ Толькі славы касою смерць не адалела.
 Ён з дзвюма ў той хвіліне сіламі змагаўся
 І, адну адалеўшы, пераможцам стаўся.
 Пераможцу скруціла потым смерць ліхая,
 Што на скарбы й асобы ўвагі не звяртае.

Кн. XXIV, раздз. II
 ПРА СЛАЎНУЮ ПЕРАМОГУ ЛІТВЫ І РУСІ
 ПАД ОРШАЙ З ДАПАМОГАЙ ПАЛЯКАЎ
 НАД 80 000 МАСКОЎСКАГА ВОЙСКА ГОДУ 1514
 МЕСЯЦА ВЕРАСНЯ 8 ДНЯ

Музы, вы захавалі прошласць чалавеку,
 Славу рыцараў дзельных узялі ў апеку;
 Геліконскай крыніцы дайце бег – герояў,
 Бой крываваы згадайце, мужных, смелых вояў.
⁵ Раскажыце спачатку, як Канстанты¹¹³ слаўны,

Hetman (ktory narod swoj wiodąc starodawny
 Z Ruskich wielkich monarchow) Litwę k bitwe sprawił,
 A szesnaście ich tysiąc w prawy rog postawił,
 Przeprawiwszy ich przez Dniepr, zszykowani stali,
¹⁰ A działa z inszą strzelbą sprawnie rozstawiali,
 W pośrzodku jeden, z bokow zaś i z tyłu drugie,
 Piesze naprzod co nieśli hakownice długie.
 Z pawężami rot kilka Polskich z bokow stało,
 Żołnierzow też i pocztow panięcych niemało
¹⁵ Koronnych, Jan Swiercowski mąż dzielny sprawował,
 A posileczny uph w nich i walny zszykował.
 Tak oba hetmanowie Litewski z Koronnym,
 Ciągnęli spólną mocą w porządku ogromnym,
 Za Orszą cztery mile gdzie Kropiwna płynie,
²⁰ Stanęli, gdzie Moskiewskim pogromem włość słynie.
 A gdy już trzy godziny na dzień prawie było,
 A Phebus twarz ukazał złotą świecąc miło,
 Moskiewskie wojska Iwan Celadin szykował,
 Wszystkich ośmdziesiąt tysiąc długo rozstawował.
²⁵ A chcąc naszych ogarnąć widząc ich być mało,
 Z tyłu Litwie zaskoczyć naprzod się mu zdało.
 Tak swych dwa uphy posłał, ktorzy długim rzędem
 Chceli z tyłu zabezpieć Litwie wielkim pędem.
 Tam naprzod Moskwa w trąby, w bębny uderzywszy,
³⁰ Proporce i chorągwie buczno rospuściwszy,
 Na Litwę uderzyli, lecz Constantin śmieie
 Dał im wnet odpor mężny, sam stojąc na czele.
 Napomina do bitwy swoich tak ochotnie,
 Wsparli Moskwę iż nazad pierzchnęli sromotnie,
³⁵ Polacy ich długimi wałą drzewy z koni,
 Swiszczą strzały, od zbroje grzmot i ręcznej broni.
 Tak się naszym na przodku szczęście szącowało,
 Skąd nadzieje zwycięstwa wszystkim przybywało,
 Przeto za Moskwą koniom puściwszy wędzidla,
⁴⁰ Bieżą, gdzie ich nasiekli po polach jak bydła.
 A drudzy do walnego wojska uciekali,
 Celadin prożno woła, aby w sprawie stali,

Гетман (род свой выводзіў рускі старадаўны
 Ён з вялікіх магнатаў) правы край расставіў
 Перад бітвай – шаснаццаць тысячаў паставіў
 Ліцвіноў, перавёзшы праз Дняпро з сабою.

¹⁰ Пасяродку гарматы розныя для бою,
 Ззаду, збоку таксама, толькі ўжо другія –
 Гакаўніцы (іх неслі пешыя) даўгія.
 Польскіх рот колькі з тарчай па баках пастала,
 Дый жаўнераў з каронных войскаў там нямала;

¹⁵ Ян Сварчоўскі¹¹⁴, разважны, іх як след шыхтуе,
 Дапаможны і вальны гуфы з іх фармуе.
 Тыя гетманы нашы, польскі і літоўскі,
 Моц з’яднаўшы, на бітву прыцягнулі войскі
 Міль з чатыры за Оршу, дзе цячэ Крапіўна¹¹⁵,

²⁰ Дзе пагром быў маскоўскі, помны незабыўна.
 А калі тры гадзіны па паўдні настала,
 Феб¹¹⁶, свой твар паказаўшы, засвяціў ласкава,
 Раць маскоўскую гетман Чалядзін¹¹⁷ пастроіў –
 Цэлых восем дзясяткаў тысячаў – да бою;

²⁵ А паколькі нас меней, як масквы, сышлося,¹¹⁸
 З тылу ўдарыць найлепей – так яму здалося;
 Два палкі пасылае нам у тыл адразу,
 У надзеі – раптоўна нанясе паразу.
 Вось масква, знак да ббю ў сурмы затрубіўшы

³⁰ Ды сцягі і харугвы пышна распусціўшы,
 На літву наступае; Канстанцін адважна
 Даў адпор ім рашучы, бо чыніў разважна.
 Так натхніў ён да бою вояў красамоўна,
 Што масква прэч пабегла ў сораме раптоўна.

³⁵ А палякі працуюць дзідамі заўзята,
 Стрэлаў посвіст нясецца, бразгатанне латаў.
 Гэтак нашым фартуна ў бітве паспрыяла,
 Чым літве перамогі радасць прадвяшчала.
 За масквой, адпусціўшы коням лейцы, мчалі,

⁴⁰ Дзе дагналі, там люта, як жывёл, рубалі;
 Хто застаўся – да войска вальнага імчацца,
 І дарма ім загадваў Чалядзін узняцца

- A widząc iż źle, wnet im na ratunk wyprawił
 Drugi uph Moskwy jezdnej, by bitwę naprawił.
 45 Tak Moskiewski uph świeży stał się z Litwą znowu,
 Litwa zaś odpierała stojąc po gotowiu,
 Pieszy też na pomocy wielkiej Litwie byli,
 Bo z ruśnic, składając się, Moskwy wielkość zbili.
 Co widząc kniaź Constantin, iż się naszym miele,
 50 A Moskwa trwoży sobą, wnet tak krzyknął śmieie,
 W Litwie swojej i w mężnych Polakach chęć niecąc:
 «Hej! nuż teraz, nuż deti!» Za tym koniem kręcąc,
 Napomina ich pięknie pociesznymi słowy:
 «Oto nasze zwycięstwo i triumph gotowy,
 55 Już nieprzyjaciel mdlejet, przeto bracia mili
 Odnówte zwykłe męstwo w tej szczęśliwej chwili.
 Tepir budte mužami, tepir w mężnym cieie,
 Niech każdy wzbudzi dzielność, gdysz nieprzyjatele
 Szyki mylą, a sam Bog stoit z naszej strony,
 60 Już nam sam tepir z Nieba dodawa obrony,
 Nusz teras wszyscy za mną śmieie postępujcie,
 A w męstwie sławnych ojców synami się czujcie.
 Owo ja sam przed wami swoju hławu stawię,
 A w pirwszym z nieprzyjatoł wnet szablę pokrwawię».
 65 Tak rzekł hetman przesławny, a każdy tą mową
 Posilony, wzdział na się śmiałość serca nową,
 Zapalili się zatym, z wielkim pędem skoczą,
 A potrwożoną Moskwę bijąc, końmi tłoczą.
 A kniaź Constantin jeżdząc z buławą w bechterze,
 70 Woła i napomina: «O mężni rycerze!
 Teperze doterajte, teper mężne siły
 Okażcie przodków mężnych upominek miły».
 Jan Zborowski (rzekłby był, iż to Ajax drugi)
 Nie mając ani giermka przy sobie, ni sługi,
 75 Sam do uphu swojego między Moskwę skoczył,
 A drzewem dwu przebiwszy, koniem ich potłoczył.
 Potym miecza dobywszy, siekł kto się nawinie,
 Podobny bystrej rzece, która z gory płynie,
 Gdy częstym dżdżem i wielkim, wod swoich przymnoży,

Зноў на бітву, ды мусіў даць падмацаванне –
 Конны полк следам прэцца давяршаць змаганне.
 45 Вось маскоўскі полк свежы бой пачаў нанова,¹¹⁹
 А літва б'е рашуча, да ўсяго гатова;
 Добра ёй пешых вояў раць дапамагала,
 Тых маскоўцаў з ручніцаў вельмі шмат паклала.
 Канстанцін – як убачыў, як лёс павярнуўся,
 50 Што масква ўся ў трывозе, – так да іх звярнуўся,
 І літве і палякам смеласці дадаўшы:
 «Гэй, давайце! ну ж, дзеці!» І, каня стрымаўшы,
 Мовіў ім у падтрымку гэтакія словы:
 «Вось яна, перамога, і трыумф гатовы!
 55 Млее наш непрыяцель: кожны, браце мілы,
 Будзь адважны, будзь смелы ў той шчаслівай хвілі.
 Кожны хай стане воем, мужнасць выяўляе,
 Бо, змяшаўшы свой шэраг, вораг уцякае.
 На баку нашым Госпад з намі стаў наш мілы,
 60 Сам з нябёсных вышыняў дадае нам сілы,
 Ну ж, за мною адважна рушайце шыхтамі
 І-бацькоўскай адвагі чуйцеся сынамі.
 Вось жа, сам перад вамі на жыццё пастаўлю –
 Кроў ворага шаблю першы акрываўлю».
 65 Так сказаў слаўны гетман. Кожны тою мовай
 Быў натхнёны, адвагай разгарэўся новай.
 Вось літва, у запале, лавай налятае
 І, б'ючы, тых маскоўцаў коньмі ў пыл сцірае.
 Канстанцін на бехціры¹²⁰ едзе з булавою:
 70 «О рыцэрства адважных! – кліча сярод бою –
 Давяршайце, сыночкі, паднапружце сілы
 Пра дзядоў пакажыце напамінак мілы».
 Ян Збароўскі (няйначай, сам Аякс¹²¹ даўнейшы),
 Ні пахолка, ні слугай пры сабе не меўшы,
 75 Да сваіх скрозь маскоўцаў праімчаўся, свіснуў
 Дзідай – двух парашыў там і канём даціснуў.
 Грозны, меч ухапіўшы, рваў, хто падварнецца,
 Як рака, што з вяршыні стромкіх гор нясецца,
 Што з абложнай залевы моцы набірае

- 80 Z powodzią wszytki pola, wszytki włości trwoży.
Wawrzyniec zaś Myskowski idąc jego śladem,
Nie inaczej, jako gdy kiedy żyto gradem
Bywa zbite, tak też on Moskwę zbijał z koni,
I na zad się zaś przebił mężnie przez ich bronie.
- 85 Potym drudzy Polacy z Swircowskim przytarli,
A w śrzodek się Moskiewskich walnych uphow wdarli,
Siekąc, koląc na umor, co się nawinęło,
Aż krwią źrzodło pobitych Moskwitow płynęło.
Kniaź też Constantin działa w chroście był rozsadził,
- 90 A chcąc by Moskwę na hak ostatni wprowadził,
Pierzchnął z Litewskim uphem od Polakow chytrze,
Rozstawiwszy w zasadce wprzod piesze rotmistrze.
Moskwa głupia, mniemając iżby uciekali,
Wnet się z walnego wojska za Litwą porwali,
- 95 Goniąc ich, w tym Constanti uskoczył na stronę,
A działa wystrzelono zatym rozsadszone.
Drżało niebo i ziemia, pagorki od trzasku,
Powietrze się zaćmiło z wzruszonego piasku,
Kule z dział świszczą hucznych, a Moskwa się wali,
- 100 Bo takiej strzelby na się przedtym nie miewali.
Tak strwożeni po polach wnet się rozpierzchnęli,
A drudzy uciekając w błotach z końmi lgnęli.
Celadin hetman prożno pierzchliwych hamował,
Bo każdy: ten na błoto, ten w las apellował.
- 105 Litwa zaś i Polacy, rozpuściwszy konie,
Gonia, trupow pobitych pełno w każdej stronie,
Słyszałby był tam rannych, a oni stekają,
Ci «dobij!», drudzy «nie siecz hołowy!» wołają.
- A kniaź Konstanty krzyczy, trzęsąc brodą długą:
- 110 «Hej, detki! Teper każdy okaż się z posługą,
Okaż każdy szto umie!» a sam szablą gołą
Na koniu turskim skakał z postawą wesolą.
Krzyk, huk, trzask, a kurzawa koniami wzruszona,
Świat zaćmieła. Litwa też z szczęścia zajuszona,
- 115 Sieką Moskwę pierzchliwą i długimi drzewy
Kolą, a krew z pobitych płynie zaraz z trzewy.

- 80 І палі ўсе паводкай страшнай залівае.
 А Лаўрэн, пан з Мыскова, рад кладзе за радам:
 Не іначай, як жыта пабівае градам,
 Так маскоўцаў рашуча з сёдлаў выбівае,
 Мужна шлях між варожых шабель пракладае.
- 85 Тут Свярчоўскі з гуфцамі польскімі з'явіўся,
 У маскоўскія гуфы вальныя прабіўся:
 Коле, рэжа і рубіць што ні патрапляе,
 Аж крыніца крывёю ворага сплывае.
 Канстанцін у падлеску даў загад пакінуць
- 90 Дзелы, каб маскавітаў на ражон ускінуць,
 І схаваўся з літвою ўмысна ад палякаў,
 Для прыманкі паслаўшы ротмістраў-ваякаў
 (А маска не даўмела, думала – ўцякаюць).
 Вось ратмістраў маскоўцы бегма насцігаюць,
- 95 Ды адважныя воі тут набок звярнулі,
 А гарматы з падлеску па маскве пальнулі:
 Цэлы свет скалануўся, неба застагнала
 І ў паветры ад пылу ноч запанавала.
 Кулі, свішчучы звонка, шмат масквы паклалі,
- 100 Бо такой страляніны тыя не чакалі.
 Полем гэтыя ў спудзе сыпанулі, тыя,
 Уцякаючы, з коньмі ў багну – плясь! – па шыю.
 Чалядзін надарэмна спуджаных праймае:
 Той балотам, той лесам бегчы заклікае.
- 105 А літва і палякі, адпусціўшы коні,
 Мчацца; трупы забітых паўсцілалі гоні,
 Чутна ўсюды: падбіты енчыць і галосіць
 «Не сячы мяне!», іншы «Дабівай жа!» просіць.
- Канстанцін-князь усклікнуў, доўгай барадою
- 110 Трасучы: «Смела, дзеткі! Смела ўсе да бою –
 Пакажыце майстэрства!», сам жа з шабляй голай
 На каня спрытна ўскочыў з жвавасцю вясёлай.
 Звон і крык, трэск, ад коней пылу хмара ўстала –
 Свет зацьміла. Фартуна зноў літву абрала –
- 115 Рубіць, коле маскоўцаў, дзідамі збівае,
 Струмянём кроў забітых з чэраваў сцякае.

Jest Kropiwna brzezista rzeka i piaszczysta,
 Nad nią zaś ziemia chrostem porośła hrazista,
 Między Horszą, Dąbrowną krzywym puczim płynie,
 120 Ta Moskiewską porażką i dziś znacznie słynie.
 W tej to uciekająca Moskwa tak tonęła,
 Iż woda przedtym bystra na trupiech stanęła,
 Jak groblą zastawioną tam krwawe bechtiry
 Potonęły, z bucznymi razem bohaterzy.

125 Celadin hetman jeszcze stał na placu śmieie,
 Niedbając nic na działa, ni drabskie piszczele,
 Aż gdy Polski uph z drzewy nań przytarł z okrzykiem,
 Przy nich Jurgi Radziwił z swym kozackim szykiem,
 Ci natarwszy na Moskwę wnet ich rozgromili,
 130 Iż na pierwszej hardości onej pomylili,
 Co chcieli Litwę zagnać do Moskwy jak bydło,
 Samisz przed naszych męstwem wpadli w swoje sidło.

Uciekają po polach z onej krotchwile,
 A Litwa i Polacy aż na cztery mile
 135 Gonią siekąc, żadnego z gniewu nie żywili,
 Chyba co się w zaległe lasy ranni skryli.

Cały dzień prawie bitwa ta ogromna trwała,
 Aż się nad Moskwą biedną noc ulitowała,
 Wywiodła chmury na świat, a słońce też potym
 140 Skryło twarz, niechcąc na krew patrzeć okiem złotym.

Tak noc strwożoną Moskwę w ten czas ratowała,
 Wszakże zajuszona chęć w naszych nie ustała,
 Aż do pułnocy Moskwę gonili po polach,
 Pełno zbitych po polach i brodzistych rolach.
 145 Drudzy się aż nazajutrz wrocili z pogromu,
 A łupow, szczęście losem co przyniosło komu,
 Wzięli z Moskwy pobitej szat, zbroj, wozow, koni,
 Bechterow, dzienieg, złota i rozlicznej broni:
 Nad to obozy wszelkim ostatkiem bogate,

Працякае Крапіўна ў рэчышчы пясчаным,
 Берагі ў рэдкалессі й хмызняку схаваны,
 Між Дуброўнай¹²² і Оршай згібамі віхляе;
¹²⁰ З той маскоўскай паразы рэчка славу мае,
 Бо масквы ў ціхіх водах столькі патапіла,
 Што з-за трупаў рахманы бег свой прыпыніла:
 Грэблю тую з забітых ваяроў крываваых
 Паглынула і коней іх турэцкіх жваваых.

¹²⁵ Чалядзін, гетман, зноўку рвецца ў бітву смела,
 Не баіцца ні драбаў¹²³, ні грымучых дзелаў;
 Тут палякі раптоўна з дзідамі даўгімі
 Наляцелі (і Юрый Радзівіл быў з імі,
 Разам з сотняй казацкай) ды маскву грамілі,
¹³⁰ Ёй ранейшую пыху неўзабаве збілі.
 Маскалі, каб змаглі нас, то б на ўсход пагналі,
 Аж праз нашую мужнасць самі ў яму ўпалі.

Уцякаюць! Прэч жарты ў гэткай цяжкай хвілі!
 А літва і палякі на чатыры мілі
¹³⁵ Гоняць, рубяць – ніводны з літасцю не знаўся,
 Хіба толькі ў гушчарах збеглы ўратаваўся.

Цэлы дзень тая бітва лютая трывала,
 Аж пакуль тых маскоўцаў ноч пашкадавала –
 Дзень у змрок патапіла, а затым і сонца
¹⁴⁰ Не схацела крыві той залаціць бясконца.

Хоць маскаль тою цёмнай ночкай ратаваны,
 Дух раз'ятраны ў нашых 'шчэ не ўтаймаваны:
 Аж да самай паўночы за масквою гналі,
 Шмат забітых у полі і ў раллю паклалі.
¹⁴⁵ Хто вяртаўся назаўтра з гэтага пагрому,
 Шчасны лёс не адпрычыў лупу¹²⁴ з іх нікому
 Ад маскоўцаў пабітых: шаты, зброя, коні,
 Грошы, золата, процьма размаітай броні;
 Да таго ж і абозаў, скарбамі багатых

¹⁵⁰ W spiżę, w strzelbę i w skarby i w futra kosmate,
Nieprzyjacielskich łupow tak wiele naleźli,
Iż dla ciężarow wtorą część ledwo zawieźli.
Ostatek na łup dano żołnierzom w obozie,
Gdzie dzienieg srebrnych pełno naszli w każdym wozie,
¹⁵⁵ Soboli, kunic, z kamchy szat i złotogłowu,
Nabrał się chudy drabik, iż z łotra pan znowu.

Tam Litwa i Polacy męstwa dokazali,
A w sławę mężnych przodkow dank swoj wszrowowali,
Wszyscy w ten czas usilnie pomagali sobie,
¹⁶⁰ Iż każdy z Achillesem mógł zrownąć w osobie.

- ¹⁵⁰ Ежы, стрэльбаў і скарбаў і футраў касматых
Захапілі так многа, што ў вазы не лезлі,
Што праз цяжар палову ледзьве перавезлі.
Рэшту лупу жаўнерам аддалі: ў абозе
Срэбных грошай нагрэблі ці не ў кожным возе,
¹⁵⁵ Сабалёў і куніцаў, шат з камчы й парчовых
Бедны драб так нагробся – пан, няйначай, новы.

- Так літва і палякі мужна ваявалі,
Славе продкаў адважных гонар аказалі;
Кожны з вояў пасільна ў бітве мог змагацца,
¹⁶⁰ З Ахілесам мог кожны ў мужнасці зраўняцца.

[STANISLAUS LAURENCII]

LAMENT

NIESZCZĘSNEGO HREHORA OŚCIKA,
ZA JEGO UCZYNEK POCZCIWOŚCI ODSĄDZONEGO
I NA GARDŁO SKAZANEGO ROKU 1580, MIESIĄCA
CZERWCA 15 DNIA W WILNIE

Horatius:

“Omnia si perdas, famam seruare memento.
Qua semel amissa, postea nullus eris»

[Wilno]

[Dtukarnia Mikołaja Krysztofa Radziwiłła]
[1580]

PRZEDMOWA

AUTORA TEGO LAMENTU
KU KAŻDEMU MARNOTRATNEMU

Słuchaj marnotratniku, co się tu sprawujesz
Nikczemnie, a majątność rodziców szafujesz.
Tam gdzie jej nie potrzeba, udawasz zbytecznie,
Lecz twój taki szafunek nie będzie trwać wiecznie.

⁵ A tak tobie takiemu, daję to co mogę,

Ościkow wypisany Lament na przestrozę.

Najdziesz tu wszystko jasno dość wypisanego,

Cnotliwe postęпки domu przodków jego.

Jaką godność, w jaki stan, za swe dobre sprawy,

¹⁰ Przyszli byli i jakiej dostąpili sławy.

Sławna jest i po dziś dzień przodków jego sława,

Ktorych zdoła na wieki ich ucziwa sprawa.

Łatwie się stąd nauczyć, jak masz swój stan rządzić,

Nie daj ludzkim językom postępków swych sądzić.

¹⁵ Aby cię palcem sobie nie ukazowali,

[СТАНІСЛАЎ ЛАЎРЭНЦІЙ]

ЛЯМАНТ

НЯШЧАСНАГА РЫГОРА ОСЦІКА,
ЗА ЯГО ЎЧЫНАК ПАЗБАЎЛЕНАГА ГОНАРУ
І АСУДЖАНАГА НА СМЕРЦЬ У 1580 ГОДЗЕ,
МЕСЯЦА ЧЭРВЕНЯ 15 ДНЯ Ў ВІЛЬНІ

Horatius:

«Omnia si perdas, famam seruare memento.
Qua semel amissa, postea nullus eris»¹

[Вільня]

[Друкарня Мікалая Крыштафа Радзівіла]

[1580]

ПРАДМОВА

АЎТАРА ГЭТАГА ЛЯМАНТУ
ДА КОЖНАГА МАРНАТРАЎЦЫ

Слухай, ты, марнатраўца, што дарма шчыруеш,
Пустазвон, што бацькоўскіх скарбаў не шануеш,
Той маёмасці прагнеш як хутчэй пазбыцца,
Ведай: шчасцю нядоўга ля цябе круціцца.
5 А таму атрымаеш ад мяне падмогу –
Лямант Осціка злomu дасць перасцярогу.
Напісаў зразумела, ты – чытаць старайся
Ды са славаю продкаў Осціка спазнайся:
І чаго дасягнулі за якія справы,
10 І за што атрымалі гонару і славы.
Слава й сённа па свеце іхняя лунае
І дзядоўскую справу множыць, пашырае.
Лёгка тут зразумееш: маеш так рабіці,
На цябе каб не смелі языка вастрыці,
15 А таксама каб пальцам следам не ўказалі

A postępku twojego tu nie szacowali.
 Umieją to tu wszystko, dobrych dobrze sławić,
 A nikczemnych i życie ich łotrowskie ganić.
 Sprawujże tak żywot swój, byś u ludzi był znan,
²⁰ Za poczciwego człeka z postęпки swemi mian.
 Łataj swój niedostatek poczciwym żywotem,
 Byś go miał użyć w nędzy, nawet i z kłopotem.
 A swej woli daj chłostę, niechaj nie przebywa
 U ciebie pokiś tu żyw, niech cię z dala mija.
²⁵ Usłyszysz w tem Lamencie Hrehora nędznego
 Życie dosyć nikczemne i skończenie jego.
 Ratowałyby się już był, ale niewczas było,
 Usłyszysz marnotractwo jak mu posłużyło.
 Ej, pozostały synu w zacnej majątności,
³⁰ Umiejże ją szafować czasu swej młodości.
 Niechaj się tak statecznie ciągnie by dostała,
 Coby cię i w starości twojej ratowała.
 Co marnotractwo dało Hrehoru Ościku?
 Miasto stolca godności, był u kata w łyku.
³⁵ Jeżeli tedy i ty nie chcesz być u kata,
 Umiejże się tu rządzić i tve młode lata.
 Już tedy to na ten czas przyjm ode mnie wdzięcznie
 Wążąc więcej uczciwie, a niż pożyteczne.
⁴⁰ Bo ze złego brodu,
 Bywa dosyć smrodu.
 Bo takim tak płacą,
 Iż poczciwość tracą.
 Mijaj, jać radzę.

LAMENT

Narzekam nędzny więzień srodze utrapiony,
 Na głupie moje sprawy i rozum stracony.
 Narzekam na wolność mą, ktorejem używał,
 W ktorejem tu swowolnie na tem świecie pływał.
⁵ Lekcem moj stan poważał, zacność mego domu,

Ды й учынкаў васпана злом не асуджалі.
 У людзей так прынята: годных праслаўляюць,
 Гультаёў і злачынцаў з граззю памяшаюць.
 Справы ладзіць патрэбна чэсна і адкрыта,
 20 Каб імя тваё ганьбай не было акрыта.
 Ласка большая – жыці годна з недахопам,
 Як без годнасці стацца ў беднасці халопам.
 А свавольства ліхое хай цябе не знае,
 За вярсту хай здалёку пана абмінае.
 25 У тым ляманце панству распавёў я шчыра,
 Як жыццё вёў Рыгоры, што яго згубіла.
 Рады быў бы паправіць, толькі – здрада шкодзіць:
 Сам глядзі, марнатраўства да чаго даводзіць.
 Эй, апошні сыночак родам слаўнай маці,²
 30 Што ж маёмасці продкаў не схацеў трымаці?
 Ну чаму ж ты маёмасць не бярог трывала,
 Каб тваю старасць годна потым ратавала?
 Ці прынесла Рыгору дабрабыт растрата? –
 Славу збыў, апынуўся пад мячом у ката.
 35 І калі не жадаеш там жа аказацца,
 Навучыся сабою сам распараджацца.
 І на тым, пэўна, маю з вамі развітацца;
 Лепей годнасць абраці, як з ліхварствам знацца.
 40 Бо з гнілога броду
 Шмат заўжды смуроду.
 Зрадніку заплацяць –
 Аж і годнасць страціць.
 Лепш таго не знаці.

ЛЯМАНТ

Плачу, вязень няшчасны, гора запазнаўшы,
 На дурных сваіх справах галаву зламаўшы.
 Наракаю на волю – ёю карыстаўся
 Ды па свеце шырокім дзе хацеў бадзяўся.
 5 За нішто стан лічыў свой, як і годнасць стану,

Nie chciałem się zachować statecznie nikomu.
 Hardziem wszystko poczyniał, nic tego nie pomniąc,
 Jaki koniec bujność ma miała potym przyjąć.
 Lekcem poważał zacnych przodków moich sprawy,
¹⁰ Ktorzy tu odumarli nieśmiertelnej sławy.
 Ktora tu i po dziś dzień wszędzie głośno słynie,
 Jak z głęboka zdrowy zdroj, wszystko na wierzch płynie.
 Ktorzy zacnych urzędów dla służb zasłużonych,
 Używali tu w Litwie z łaski panów swoich.
¹⁵ I imi tu statecznie a mądrze rządzili,
 W wierze przeciw panom swym namniej nie bładzili.
 Za co niemniejszą bacność Krola Pana swego
 Odnosili z zacnością sławy domu swego.
 Iż za cnotę i wiarę, którą mu chowali,
²⁰ Zawsze słuszną przystojną nagrodę miewali.
 Zacne im wojewodstwa i urzędy zacne
 Dając za wierne służby ich uczciwe znaczne.
 Sadząc ich w ławicę swą, do swej zacnej rady,
 Zwierzał im swych tajemnic, nie bacząc w nich zdrady.
²⁵ Ktorzy acz już pomarli, sława ich nie ginie,
 Jasna uczciwych spraw ich, co po dziś dzień słynie.
 Był to iście dom zacny Ościkow nazwany,
 Tu w Wielkim Księstwie Litewskim z czasow dawnych sławny,
 Ktorzy za herb swój zawsze trzy trąby nosili,
³⁰ Co ich uczciwe sprawy wszem wobec głosili.
 Nie tyleć tu głosili ich uczciwe sprawy,
 Głosili w cudze kraje, przydając im sławy.
 Ktore są wszędzie sławne, możesz wierzyć temu,
 Puść swe uszy w cudzy kraj, jawne są każdemu.
³⁵ Niebo i Boga na się łaskawego mieli,
 Dodawał im wszystkiego, to co jedno chcieli.
 Obdarzył majątnością iście dosyć zacną,
 Z sławą nieśmiertelną, u wszech ludzi znaczną.
 A to wszystko Bog czynił, iż nad wolą jego
⁴⁰ Nie poczynali nigdy nic obraźliwego.
 Przeto je też Bog mnożył w sławie, w majątności,
 Strzegąc od zlej niesławy, aż do ich starości.

Не хацеў быць нікому верны і адданы.
 Горда справу пачаўшы, не жадаў спыніцца,
 І не думаў, чым справа можа завяршыцца.
 Не былі мне за прыклад годных продкаў справы,
¹⁰ Што памерлі, сканалі ў самы росквіт славы.
 Славу тую і сёння рэха шчэ разносіць,
 І яе, як крыніцу, ўсё наверх выносіць.
 Продкі розныя службы годныя спраўлялі
 На Літве, што па ласцы панскай атрымалі:
¹⁵ Кожны мудра й разважна шанавалі пасады
 І ніколі дзяржаве не задумвалі здрады.
 Каралеўскую ласку за адданасць мелі
 І за ўласную годнасць славаю ясналі,
 Бо за годнасць, адданасць так вернага роду
²⁰ Неаднойчы прымалі слушна ўзнагароду.
 Даў кароль ваяводства, слаўныя пасады –
 За адданую службу тое даць быў рады.
 Сам кароль іх паклікаў да Вялікай рады,
 Давяраў таямніцы, не чакаўшы здрады.
²⁵ Продкі гэтыя змёрлі, справа ж іх жывая –
 Слава велічных чынаў і сёння лунае.
 Род наш, Осцікі званы, з стагоддзяў прадаўных
 Быў у Княстве Літоўскім вядомы і слаўны.
 Мы за герб свой заўсёды тры трубы³ ўважалі:
³⁰ Трубы спраў нашых веліч свету выслаўлялі.
 Ды не толькі ў Айчыне апявалі справы:
 Неслі ў землі чужыя песні нашай славы,
 Што па свеце па цэлым ведама шырока:
 Вухам чуйны, пачуеш ты яе далёка.
³⁵ Ласку ў Бога такую продкі здаўна мелі,
 Ім усё йшло ад неба, што адно хацелі.
 І маёмасць была ў іх існа немалая,
 І вядомасць, што з родам разам не мінае.
 Даў ім Бог тое – Бога продкі шанавалі,
⁴⁰ Волі Божай учынкам злым не абражалі,
 А таму Бог памножыў славу, забяспечыў
 Ім падтрымку ў нягодах аж да дзён старэчых.

Dał im potomstwo, które tu po nich zostało,
 By ich sławy przodków swych więcej przymnażało:
⁴⁵ Mikołaja, Jerzego i mnie nieszczęsnego,
 Dla większej wywyższenia sławy domu tego.
 Mikołaj, Jerzy, iż się przystojnie zarządzili
 A drogami dobrymi na świecie chodzili,
 Rozmnożył je też był Bog w sławie, w majątności,
⁵⁰ Udzielając im także przodkowych zacności.
 Mikołaja do siebie wprzód powołać raczył,
 A onemu potomstwa dać tu nie przebaczył.
 Jerzemu był łaskawym Bog, mnożąc go w sławie,
 W tytule, w majątności, w godności i w sprawie.
⁵⁵ Rozkorzenił majątność, strzegł go od wszech złości,
 I dał mu ducha swego z swej Boskiej możności.
 Któryby go hamował od swowolności wszech,
 Aby żyjąc na świecie nie wpadł w śmiertelny grzech.
 Iż pełnił wolą jego i wiernie mu służył,
⁶⁰ Obdarzył go małżonką, by z nią dobra użył.
 Z którą mu dał majątność, iście dość niemałą,
 Chowając między nimi miłość we wszem stałą.
 Zatym Bog dla spraw jego mnożąc go w zacności,
 Podniósł stan jego wzgorę, ku większej godności.
⁶⁵ Doszedł zacnych urzędów przodków zesłych swoich,
 Onych zacnych pomarłych dobrze zasłużonych.
 Był zacnym senatorem, radą Pana swego,
 Nosząc na sobie wielką łaskę z daru jego.
 Zatym i Mścisławskiego doszedł wojewodstwa,
⁷⁰ I ktemu sądowego Braślawia starostwa.
 Wziąwszy władzę od Króla, za postęпки znaczne,
 I sądził bracią swoją, ubogie i zacne.
 Nad to przymnażał im Bog, od czasu do czasu,
 Dobra wszego na świecie, strzegąc ich niewczasu.
⁷⁵ Za jego cnymi sprawy, wszytcy mu czynili
 Uczciwość godną jemu i dobra życzyli.
 Bo swój stan wiodł uczciwie, jako przysłuszało,
 Strzegąc sławy przodków swych, by jej nie zbywało.
 Błogosławieństwo Pańskie zawsze nad nim trwało,

Даў нашчадкаў, якія следам узрасталі
 І дзядоўскую славу болей памнажалі.
 45 Мікалая даў, Юр'я, даў мяне, нарэшце,
 Каб сям'і нашай славу шчэ вышэй узнесці.
 І Мікола, і Юры годна кіравалі
 Ды заўсёды і ўсюды ў добры шлях ступалі.
 Іх маёмасць памножыў Госпад Бог ласкавы,
 50 Удзяліўшы за продкаў не меншае славы.
 Перш жыццю Мікалая Госпад крэс пазначыў,
 А што той без нашчадкаў, тое не прадбачыў.
 Юры ж меў ласку ў Бога: быў вялікі славай,
 Скарбам, кожнай пасадай, годнасцю і справай.
 55 Стаў заможны, не знаўся ні з якой бядою,
 Божы Дух на апеку меў па-над сабою:
 Той не даў брату часу выяўляць сваволі,
 Каб смяротнай правінай не спаганіў долі;
 А паколькі той сіле верна змог служыці,
 60 Даў і жонку⁴, каб з ёю брат мог добра жыці.
 З ёй прыдаў і пасагу сапраўды нямала;
 Так каханне са згодай там запанавала.
 Веліч хочучы ўзвысіць Юрыевай справы,
 Стан ягоны Бог вывеў да вышэйшай славы.
 65 Дасягнуў брат даўнейшых немалых пасадаў,
 Што належалі продкам між старых урадаў.
 Быў сенатарам слаўным рады каралеўскай,
 Ласку тую служэннем каралю займеўшы.
 Атрымаў у Мсціславе потым ваяводства,
 70 Да таго ж і судзейства ў Браслаўскім старостве.
 Ад імя караля там суд чыніў, расплату,
 Справядлівы да бедных быў і да багатых.
 Бог дабром надзяляў іх большым час ад часу,
 Што на свеце існуе – даў дзеля запасу.
 75 І за гэтыя справы людзі ўсе чынілі
 Юр'ю годную славу і добра прасілі,
 Бо жыццё вёў пачціва, а не як прыпала,
 Каб дзядоў нашых слава праз яго ўзрастала.
 Слава Божая стала па-над ім лунала,

- 80 Ktoremu godności wczas każde przydawało.
 Tak iż w domu okwitość wszytkiego nie miała
 Była, która do śmierci tu onego trwała.
 On Matce swojej miłej, Rzeczypospolitej
 Służył, broniący zawsze sławy jej okwitej,
- 85 Aby najmniej uszczerbku żadnego nie miała,
 A w zacności sławy swej nic nie szwankowała.
 Wszakże Pan Bog jako zwykł doświadczać każdego,
 Chcąc doświadczyć stałości na wszem brata mego,
 Wziął mu miłą małżonkę, chcąc go zafrasować,
- 90 A jego cierpliwości w tym krzyżu spróbować.
 Acz to co bywa człeku miłego nad wszytko,
 Żałościwa rzecz stradać i opuścić brzydko.
 Musiał chocia i nierad skromnie wszytko znosić,
 A z pokorą Bożego miłosierdzia prosić.
- 95 Choć mu z przejźrzenia swego Bog rzecz żałościwą
 Sprawił, odjąwszy mu tu małżonkę uczciwą,
 Wszytko to świętej woli jego przypisował,
 Krzyż od niego włożony za wdzięczne przyjmował.
 Coż za jego cierpliwość Bog zaś dał onemu,
- 100 Nagrodę dość sowitą, jako cierpliwemu.
 Udał go w cudze strony Cesarza możnego,
 Naznaczywszy mu zacną w stan małżonkę jego.
 Zacną pannę, a w państwie cesarskim Morawie,
 Sam mu był przewodnikiem w takiej jego sprawie.
- 105 Błogosławiwszy go w tym, onego prowadził,
 O przezpieczności zdrowia jego on sam radził.
 Sprawił, choć nieznajomy gość, do cudzej strony
 Przyjęt był wdzięcznie, będąc tam przyprowadzony.
 Wnet za Bożym przejźrzeni[e]m onej nie broniono,
- 110 A w ślub mu ją zarazem tamże poślubiono.
 Wziął ją, a z nią majątność sowitą niż z pierwszą,
 I możność w przyjacióły i z pociechą większą.
 Wziął z nią dość srebra, złota, miasta, wsi i grody,
 Zadne za cierpliwość wziął od Boga nagrody.
- 115 I coż to sprawowało, iż nieznajomemu,
 Z tak wielkimi bogactwy dana panna jemu?

- 80 Штохвіліны ўсім дзеям шаны надавала.
 Дом быў поўны, як чаша, – усяго хапала;
 Аж да братавай смерці тое ўсё трывала.
 Маці любай служыў ён, Рэчы Паспалітай,
 Абаронцам быў славы ейнай знакамітай,
- 85 Каб найменшае страты часам не спазнала,
 Гонар славы паўсюдна цэлы захавала.
 Толькі Бог, звыклы ў сэрцы бачыць чалавечым,
 Вернасць братаву спраўдзіць захацеў у нечым:
 Жонку даў, каб праз клопат шлюбнага злучэння
- 90 Спраўдзіць Юр'еву стойкасць і яго цярпенне.
 Ад тае, што найболей чалавеку любя,
 Цяжка зносіць пакуты, не любіць – загуба.
 Меўся брат, хоць нярады, мужа ўсё трываці
 І пакорныя просьбы Богу пасылаці.
- 95 Бог прадбачлівы потым з нейкае прычыны
 Брата збавіў ад жонкі, годнае жанчыны.
 Брат жа бачыў там волі Божае ўмяшанне;
 Крыж, ускладзены Богам, нёс без наракання.
 Надышла неўзабаве брату справядлівасць:
- 100 Бог дае ўзнагароду за яго цярплівасць,
 У краіну чужога цэзара⁵ паслаўшы,
 Жонку годную брату даць паабяцаўшы –
 Панну слаўную з царства цэзара ў Мараве⁶;
 Сам Гасподзь быў дарадцам Юр'ю ў гэтай справе:
- 105 Блаславіўшы на тое, меў над ім апеку,
 Чуйны маючы клопат за яго бяспеку.
 Так зрабіў, што нязнаны госць па той прычыне
 Быў прыняты ласкава і ў чужой краіне.
 З волі Божай жанчыны гэтай не трымалі
- 110 Ды адразу іх з Юр'ем там пашлюбавалі.
 Жонку ўзяў і маёмасць большую, як з першай.
 Жонку бачыў сяброўкай лепшай, найвярнейшай.
 З ёй узяў замкі, срэбра, золата, гароды:
 За цярплівасць ад Бога меў узнагароды.
- 115 І якая ж прычына справе паспрыяла –
 З гэткім скарбам чужынцу панна перапала?

One iście trzy trąby, co głośno trąbiły,
 Co dom, zacność i godność jego tu zdożyły
 Sprawy godne pamięci przodków zasłużonych,
 120 I jego też Jerzego nic nie pośledzonych.
 Bog to sam wszystko zrządził, i co głośne były
 Jego zacne postępkę, jej mu nie bronęły.

Zacna panna oddana człowieku zacnemu,
 Rowna rownemu w stanie, a jej przejrzanemu.
 125 Z którą gdy tu przyjechał do ojczyzny swojej,
 Nadarzył ich Bog mnostwem dobr z możliwości swojej.
 Dał im zgodne mieszkanie, iż z serca prawego,
 Żyli z sobą miłując tu jedno drugiego.
 Uczciwość mu jak ona Sara wyrządzała,
 130 Co męża Abrahama swego panem zwała.
 Czyniąc mu posłuszeństwo, a z rąk prace swojej,
 Przymnażała majątność, by było jej sporzej.
 A on też jej uczciwość, jako przysłuszało,
 Wyrządzał za jej godność, gdyż tak należało.
 135 Za co Bog obu mnożył, wszystkiego przymnażał,
 Hojność im ręki swojej tu jawnie okazał.
 Za niej stolca wyższego wojewodstwa cnego,
 Prze swoją godność, doszedł za niej Smoleńskiego.
 Zatem by dobry wieku nie zgorszył swojego,
 140 Powołał go do chwały Bog krolestwa swego.
 Acz go Bog potomstwem obdarzyć nie raczył,
 Wždy co miał z łaski jego, tego nie przebaczył.
 Statecznie swą majątność rozprawił, którą miał,
 Wszystko ostatnią wolą swą zapieczętował.
 145 Nie odpisał mnie bratu, gdyż wiedział, iż tego
 Nie miał użyć uczciwie, sprawowania mego.
 Poznał po mych postępkoch, jakom się sprawował,
 Żem majątność rodziców nikczemnie szafował.
 Lecz uczciwej małżonce, za jej dobre sprawy,
 150 Wszystko ogłem odpisał małżonek łaskawy.

Jużem wszystkie wyliczył przodków moich sprawy,
 I jakiej za nie doszli godności i sławy.

Тры трубы, і не болей, справе пасаблялі,
 Што і славу, і годнасць роду выслаўлялі,
 Дзеі, годныя славы продкаў знакамітых,
 120 Веліч дзеяў, нашчадкам ганьбай не пакрытых.
 А што гэткія ўчынкі брата праслаўлялі,
 То жаніцца з дзяўчынай не перашкаджалі.

Панна слаўная з панам годным шлюбаваны —
 Людзі, роўныя ў стане, лёсамі абраны.
 125 І калі на радзіме Юры аказаўся,
 Шчодры Бог іх сям'ёю зноў апекаваўся.
 Даў у доме парадак — не знайсці такога! —
 І жылі, і кахалі там адно другога.
 І жанчына павагу мужу аказала,
 130 Бо, як Сара Абрама, мужам называла.
 Паслухмяная мужу, рук не пакладала,
 Ды багаццем багацце дому памнажала.
 Ён таксама павагай атуліў жанчыну,
 Бо павага да жонкі сведчыць пра мужчыну.
 135 Бог спрыяў ім за тое ў кожнае імгненне,
 Воляй Боскай узрошчваў шчодрасці насенне.
 І за годнасць у стане любым тым сужэнскім
 Стаўся брат неўзабаве гетманам смаленскім.
 А затым, каб спакусы не апанавалі,
 140 Бог забраў брата Юр'я да нябёснай хвалы.
 А што брат спадкаемцам род свой не адзначыў,
 Бог, ва ўсім быўшы шчодрым, неяк не прадбачыў.
 Брат, каму што раздаўшы па сваім парадку,
 На астатні маёнтак налажыў пячатку.
 145 Мне ж — нічога, бо ведаў: нораў неспакойны
 Мой, у кожнай бо справе быў несамастойны.
 Ведаў добра з учынкаў, як я справаваўся,
 Як бяздарна з бацькоўскім скарбам развітаўся.
 Толькі жонцы пачцівай за святыя справы
 150 Адпісаў скарб агулам ейны муж ласкавы.

Апісаў я дарэшты ўласных продкаў справы
 І якой дасягнулі годнасці і славы.

Wyliczyłem, iż sprawy zacnej braciej mojej,
 Ktorzy jej mocno strzegli, jako własnej swojej,
 155 Z czego mogłem sobie brać, żywąc na tem świecie,
 Wzor z uczciwych postępów ich, które już wiecie.
 A tu już żywot życia mego, nędzny człowiek,
 Objawiam jakom tu wiodł dość nikczemnie moj wiek.
 Wszem niech wiadomość dojdzie, jawnie ji wyznawam,
 160 Na przestrozę każdemu z mym żalem objawiam.
 Tu usłyszysz początek i też dokonanie,
 Życia mego nędznego z światem pożegnanie.
 Chcąc mię Bog tak jak przodki me i w taką sławę
 Wynieść w zacność i w godność, na uczciwą sprawę,
 165 Dał mi z łaski swej rozum, bym się nim sprawowałem,
 I sumnienie, bym się nim od złego hamowałem.
 Majętności rodzica zeszłego nabawił
 Do rąk mych, bym tu one uczciwie rozprawił.
 Ktorej bym bogobojnie, przystojnie używał,
 170 A za nią z dobrych spraw mych godności nabywał.
 Onej zacnej godności, co po dziś dzień słynie,
 Przodków mych odumarłych, co nigdy nie zginie.
 Dał mi domu zacnego małżonkę uczciwą,
 Przykazawszy bym chował jej miłość prawdziwą.
 175 Ktorejem ja ślubowałem cześć, wiarę zachować,
 Onę w uczciwości mieć i wiernie miłować.
 Dał mi Bog z nią potomka, coby w mej starości,
 W ześciu tego tu świata, mojej majątności
 Był uczciwym szafarzem, a onej przystojnie
 180 Używał tu, prowadząc żywot swój pobożnie.
 Niewdzięcznym tedy będąc łaski danej jego,
 Wzgardziłem tym to, com miał od niego danego.
 Wnet od Boga mnie daną małżonkę uczciwą,
 Opuściwszy, wdałem się w cudzołóstwo z iną.
 185 Przykazania Bożego srogiemu nie pomniąc,
 Iżem za to miał srogą kaźń onego podjąć.
 Lekcem to ważył, Bogam gniewał krom przestania,
 W swej woli się kochając, nic napominania.
 Gdy mię kto upominał, wdzięczniem nie przyjmował,

- Прыгадаў тыя дзеі, продкі што чынілі,
 Іх браты мае гэтак, як свае, любілі.
- 155 Жывучы ў гэтым свеце, мог я прыклад браці
 З тых учынкаў, якія здолеў прыгадаці.
 Тут свайго апісанне жыцця пачынаю,
 Тут пусты і нікчэмны век свой прыгадаю.
 Кожны з вас зразумее, шчыра спадзяюся:
- 160 Запабегчы разладу гэтым я імкнуся.
 Тут пабачыш пачатак, тут і развязанне,
 І жыцця небаракі з светам развітанне.
 Бог хацеў мяне бачыць у той самай славе,
 Як і продкаў, у кожнай дабрадзейнай справе.
- 165 Даў мне з ласкі мой розум для ўсялякай рады,
 І сумленне, каб злосці пазбягаў і звады.
 Ад бацькоў мне маёнтак⁷ немалы дастаўся,
 Каб я годна, разумна ім распараджаўся,
 Мілатою Гасподняй стала кіраваны,
- 170 І з таго прычакаў бы немалой пашаны,
 Той пашаны вялікай, што і сёння слыне –
 Слаўнай годнасці продкаў, што павек не згіне.
 Жонку, знаную родам, даў мне Бог пачціва,
 Загадаўшы кунежыць і кахаць праўдзіва.
- 175 Слова даўшы жанчыне вернасці трымацца,
 Абяцаў годным быці, з іншай не кахацца.
 Даў мне Бог з ёй нашчадка⁸, каб, перш як сканаці,
 Шлях зямны завяршыўшы, скарб нажыты даці
 Мог нашчадку я; сын жа скарбам тым спакойна
- 180 Карыстаўся б і жыцце вёў сваё прыстойна.
 Ды, няўдзячны да ласкі выяўленай Божай,
 Пагарджаў я той ласкай, успрымаў варожа.
 З Богам дадзенай жонкай мігам развітаўся,
 У граху чужаложства з іншаю звязаўся.
- 185 Перад Божым законам не хацеў скарыцца,
 Неўзабаве за тое меў я паплаціцца.
 Божы гнеў загушчаўся над маёй душою,
 Я ж кахаўся без меры і не меў спакою.
 Хто спыніць мяне прагнуў – той дарма стараўся:

- ¹⁹⁰ Miasto dzięki, uporniem się na tego gniewał.
 Ano stara przypowieść: «Kto nie słucha ludzi,
 Pomsty Bożej nie ujdzie, karzą się im drudzy».
 Bujałem sobie z młodu, nic na przyszłe lata
 Namniejem nie rozważał, jakom miał żyć z świata.
- ¹⁹⁵ Bom Boga w sercu nie miał, lecz jako się chciało,
 Żyłem tak jako mi się było podobało.
 Młodościem swą nikczemnie tu na świecie rządził,
 Żaden mi za me sprawy dobrego nie sądził.
 Jeno kaźń pomsty Bożej tu na mię wołali,
- ²⁰⁰ Ktorą jawnie dziś widzą, już jej doczekali.
 Opuściwszy małżonkę, wnet jałem utracić,
 Majętność mych rodziców nikczemnie rozpraszać.
 Wiodąc me towarzystwo z ludźmi swowolnymi,
 Opuściwszy uczciwych, obcowałem z nimi.
- ²⁰⁵ Używałem rozkoszy obłudnego świata,
 Nie pomniąc jaki koniec miały wziąć me lata.
 Żyłem nie tak, jako Bog żyć kazał każdemu,
 Żyłem nie Bogu k woli, światu obłudnemu.
 Sąsiada granicznego z jego majętności
- ²¹⁰ Wycisnąłem, nie mając nic nad nim litości.
 Nie pomniałem na koniec mojego żywota,
 Iżem za to nie miał ujść hańby i kłopotu.
 Nie pomniałem, iż dziedzic ze złego zebrania
 Nie weseli się nigdy, nie ma w nim kochania.
- ²¹⁵ Garnąłem cudze k sobie, drugi i z niewoli
 Musiał puścić, wolał być z zdrowiem swym na woli.
 Nie jeden się po cudzych kąciech dla mnie tłucze,
 Majętności stradawszy, pomsty na mię płacze.
 I biedni Szawelancy się nie wybiegali,
- ²²⁰ Co majętność i domy dla mnie swe stradali.
 Płaczą dziś narzekając, ojców biedne dziatki,
 Płaczą mężów stradałych uczciwe mężatki.
 Których mężę pobite, drugich powieszane,
 Na własnych wrociech domow ich poczwiertowane.
- ²²⁵ A same biedne żony za me masztalerze
 Powydawałem za mąż, mężów ich morderze.

- 190 Не з падзякай, а з гневам той маім спазнаўся.
 Кажа байка старая: «Хто не чуе людзі,
 Божы гнеў той спазнае, кара гэткім будзе».
 Быў я ў росквіце, юны, і на прышласць летаў
 Не зважаў, і не думаў, з чым зыду са свету.
- 195 Бога ў сэрцы не меўшы, жыў на ўласны розум,
 Як хацеў, не чакаўшы нейкае пагрозы.
 Маладосцю нікчэмна я распараджаўся,
 На дабро ў гэтым часе і не спадзяваўся.
 Кару Божую людзі на мяне склікалі,
- 200 І цяпер гэтай кары пэўна прычакалі.
 Кінуў жонку, а следам распачаў спускаці
 Скарб бацькоўскі – на вецер грошы раскідаці.
 І завёў сябраванне з душамі пустымі:
 Збыўся годных, пачаўшы таварышыць з імі.
- 205 Спачываў у раскошы я падманнай свету
 І не думаў, чым скончу маладыя леты.
 Жыў не так, як людскую Бог пазначыў долю –
 Грэх любіў больш аблудны, як Гасподню волю.
 А суседзяў памежных выгнаў з панавання,
- 210 Скарбы браў, і не ведаў літасці нізвання.
 Не гадаў і не думаў я тады, што потым
 Зведаць маю за тое ганьбу і турботы.
 Не здагадваўся: дзедзіч у няпраўды зборы
 Не пацешыцца доўга, без любові хворы.⁹
- 215 Гроб чужое лапатай; іншы і ў няволі
 Мусіў даць, бо шчаслівай прагнуў, бедны, долі.
 Не адзін з іх чужыя сцены падпірае,
 На мяне, абяднеўшы, помсту заклікае.
 Шавялянцы¹⁰ са мною доўга не змагліся,
- 220 І маёмасць, і хаты мне іх дасталіся.
 Плачуць бедныя дзеці, па бацьках галосаць,
 І сыны іх пакутна, слёзна вочы росяць.
 З тых бацькоў хто забіты, хто пачвартаваны,
 На варотах ля дома іншы ўкрыжаваны.
- 225 А саміх бедных жонак за сваіх малойцаў,
 Канюхоў, выдаў следам – іх мужоў забойцаў.

A to wszystko łakomstwo we mnie sprawowało,
 Gdyż mi się z nawiętszego widziało być mało.
 Mężobojstwo, fałsz, zdrada, wszystkie złe przymioty
 230 Panowały, a we mnie nie było nic cnoty.
 Bo gdzieby prawda z cnotą we mnie panowała,
 Ta zdrada ze mnie by się tu nie okazała.
 A chociaż Bog na świecie długo mi folgował,
 Abym się od mych złości swowolnych hamował,
 235 Przedsiem na to nic nie dbał, wszystko panowało
 Złe, ktorego się we mnie co czas przymnażało.
 Ktore Boga częstokroć srodze obrażały,
 A pomsty sobie wiecznej za to przymnażały.
 Dla mamony bezecnej i krewny przede mną
 240 Nie wybiegał, wiodłem z nim burdę niepotrzebną.
 Ale Bog, ktory nierad nic na świecie złego
 Cierpi, za mą niewdzięczność pozbawił mię wzego.
 Pozbyłem majątności, defekt koło mnie był,
 Co ze mną więc używał i ten mię opuścił.
 245 W niemniejszym niedostatek, w niemniejszym i długi
 Wpadł prze moj głupi rozum, nie było ni sługi.
 Nie było się gdzie podzieć, jałem myśleć sobie,
 Jakoby się ratować w przypadłej chudobie.
 Ale kto się swej woli nauczy za młodu,
 250 Ten i na starość chybia cnotliwego brodu.
 Bo jak z młodu skorupa, gdy nawre tłustości,
 I na starość ją śmierdzi, nie zbędzie cuchności.
 Tak też i ja w swej woli bujając w młodości,
 Nie chciałem jej opuścić, nawet i w starości.
 255 Nie pomniąc jako mówią: «Co czynisz, czyn mądrze,
 Patrz początku, jeśliże koniec wyjdzie dobrze».
 Nie pomniąc nic na zacnych przodkow moich sprawy,
 Ktorzy tu odumarli, nieśmiertelnej sławy.
 Nie pomniąc, iżby mi to daremnie nie poszło,
 260 Coby się złego na świat ode mnie wyniosło.
 Nie pomniąc nic na cnotę i na wiarę moję,
 Ni na miłe potomstwo, ani na śmierć swoję.
 Nie rozważywszy dobrze umysłu mojego,

Тое іншым злачынствам добра паспрыяла,
 Бо й найбольшых злачынаў мне было замала.
 Цалкам здрадзе, забойствам, фальшу я аддаўся,
 230 Жыў нягоднаю справай, з годнасцю не знаўся.
 Бо калі б праўда з цнотай мною кіравала,
 Ці з мяне б лыч свой гідкі здрада паказала?
 Хоць жыццё маё Госпад доўга накіроўваў,
 Зло маё і свавольства не раз-два ўтаймоўваў, –
 235 Не зважаў я на тое: зло запанавала,
 Дзень за днём, час ад часу злое падрасцала,
 Неаднойчы і Бога абражала страшна,
 Помсту вечную гэтым прадвяшчала ясна.
 Праз мамоны бяздушнасць і сваяк не браўся
 240 Пад разлік і з бядою, як і іншы, знаўся.
 Вось жа Бог, што з любові ў свеце зло трывае,
 У мяне за няўдзячнасць скарб мой адбірае.
 Што ні меў, тое страціў, недахоп адчуўся;
 Кожны, з кім быў у шчасці, сёння адварнуўся.
 245 Усяго не хапала, доўг таіў пагрозу,
 Нават слуг сваіх страціў праз дурны мой розум.
 Так пачаў разважаці, дзе-куды падацца,
 Як з галечы лядашчай мушу ратавацца.
 Хто з уласнаю воляй знаўся замалоду,
 250 Той і ў старасці цнотам не шукацьме броду.
 Шкарлупінне арэшка так расце, буяе,
 Хоць згніе той арэшак – цвёрдасць захавает.
 Так і я: у ахвоту жыў у маладосці,
 І цяпер не зракуся, хоць старыя косці.
 255 Ці ж я думаў, што будзе так, як сам пазначыш:
 «Па пачатку і справы завяршэнне ўбачыш»?
 Не зважаў я на тыя годных продкаў справы,
 Што паднеслі ім чашу несмяротнай славы.
 Не дало мне карысці, не дало спакою
 260 Тое зло, што па свеце нёс я за сабою.
 І не думаў пра годнасць ці грахоў вызнанне,
 Пра нашчадкаў, у смерці страшнае кананне.
 Собскі розум са мною нават не ўжываўся,

- Puściłem go w swą wolą, świata obłudnego.
²⁶⁵ Nie pomniałem na stałą wiarę mego dziada,
 Ktorą statecznie chował, choć nań przyszła biada.
 Gdy w okrutnych okowach na Moskwie więzienie
 Cierpiał, wždy stale chował Panu swe sumnienie.
 I chociaż mu nagrodę sowitą dawano,
²⁷⁰ Wždy mu przysięgi jego namniej nie złamano.
 Wolał podjąć więzienie za uczciwe sprawy,
 Niżli złamać przysięgę, a dojść tym złej sławy.
 Wolał przysięgę pierwszą chować Panu swemu,
 Niżli drugą uczynić Kniaziu Moskiewskiemu.
²⁷⁵ Nic mu niestraszne było moskiewskie więzienie,
 Statecznie w onym chował cnotliwe sumnienie.
 Nic docześnie nagroda w tym mu nie ważyła,
 Bo cnota niż pożytek sławę ulubiła.
 A ja będąc na woli, srodzem swe obraził
²⁸⁰ Sumnienie, bom tu Krola Pana mego zdradził.
 Bom ważył więcej sobie docześnie niż wieczne,
 Ważyłem niż uczciwe, więcej pożyteczne.
 Nie pomniąc na on wirszyk człowieka mądrego:
 «Jeśli stracisz majątność, nie strać uczciwego.
²⁸⁵ Bo majątność za wszytka po śmierci zaginie,
 Ale sława uczciwa, ta na wieki słynie».
 Więcejem o pożytek trwał, niżli o sławę,
 Onę dobrą uczciwą, przodkow moich sprawę.
 Nie pomniałem na cnotę, wiarę braciej mojej,
²⁹⁰ Jako ją zachowali miłej matce swojej.
 Krolowi Panu swemu, Rzeczypospolitej,
 Postrzegając we wszytkiem sławy jej okwitej.
 Zastaniając ją często piersiami swojemi,
 Od wszech jej nieprzyjacioł bronili jej imi.
²⁹⁵ A coż zaś za nagrodę od niej za to mieli?
 Tę, iż w sławie, w godności, w zacności kwitnęli.
 Tom ja wszystko zarzucił, ulubiłem sobie
 Docześnie niżli wieczne, głupiem począł sobie.
 Gdy nie było czym bujać, już nie dostawało
³⁰⁰ Mamony, a prawie mi wszytkiego zbywało,

З грэшным светам з уласнай волі запазнаўся.
 265 Не трымаўся надзейна прадзедавай веры:
 Той быў цвёрды, хоць бедам парасчыньваў дзверы;
 Хоць у страшных аковах па Маскве туляўся¹¹,
 Богу з чыстым сумленнем там ахвяраваўся;
 Хоць сумленне багаццем часам спакушалі,
 270 Ды яго веры ў Пана гэтым не зламалі;
 Меўся звездаць пакуты дзеля Божай справы,
 Як парушыць прысягу і пазбыцца славы;
 Ведаў: лепей прысягі Каралю трымацца,
 Чым маскоўскаму Князю з новаю аддацца;
 275 І без страху далосся прадзеду рашэнне:
 Захаваў у няволі чыстае сумленне;
 І ні разу спакуса волі не схіліла:
 Годнасць больш, як спажыву, славу палюбіла.
 Я ж цяпер вось, на волі, справам абразіў
 280 Каралю і сумленне, ім абодвум здрадзіў.
 І не вечнасць – зямное шанаванне пачціва,
 Бо была мне заўсёды па душы спажыва.
 Лепей той вершаванай мудрасці трымайся:
 «Як і страціш маёмасць, з годнасцю застанься,
 285 Бо са смерцю тваёю і маёмасць згіне,
 Але слава – давеку слава не пакіне»¹².
 Толькі я больш спажыве аддаваў, не славе –
 Гэтай добрай, прыстойнай годных продкаў справе.
 Ды пра цноту ніколі не хацеў падбаці,
 290 Як браты мае, дзеля любай нашай маці,
 Нашай слаўнай Айчыны, Рэчы Паспалітай,
 Не хацеў павялічыць славы знакамітай.
 Не хацеў захінуці іх грудзьмі сваімі –
 Ад нашэсця няверных бараніцца імі.
 295 Ці ж браты ўзнагароду нейкую займелі?
 Так, у годнасці, славе і дабры квітнелі.
 Тое ўсё я адкінуў, больш упадабаўшы
 Спраў зямных і нікчэмна вечнасць занядбаўшы.
 А не меўшы раскошы – грошай не хапала,
 300 І ва ўсім недахопам доля пакарала –

Tempore inter[r]jegni Augusta zmarłego,
 Staralem się jakobym mógł wotować swego.
 Przeciw matce swej milej, Rzeczypospolitej,
 Chcąc jej nikczemnie ująć sławy jej okwitej.
³⁰⁵ Dla bezecnych pieniędzy udałem się k złemu,
 Na zdradę Księstwa tego, k Kniaziu Moskiewskiemu.
 Jałem się z nim sprzyjaźniać i pisać do niego,
 Jakobym miał nędzy mej ratowanie z niego.
 Wnetkim sługę do niego, z listy zradliwemi
³¹⁰ Odprawiłem naprętce, z rzeczmi szkodliwemi,
 Życząc mu, aby posiadał lud osierociały,
 I aby się mu wszytcy w moc jego dostali.
 A ja abym panem był i tym rozkazował,
 Gdyżem się na to z wielką pilnością gotował.
³¹⁵ A tegom zapamiętał, iż Pan Bog nie lubi
 Tego co zdradę pocznie, lecz go z nią zagubi.
 Gdzież nie cierpiąc mej zdrady jawnie to okazał,
 Mnie na jawią wszem ludziom z tym uczynkiem wydał.
 Bo sługę com był posłał w Rotczy poimali,
³²⁰ Listy od niego wzięwszy, samego ściąć dali.
 Żałościw był brat Jerzy z nowiny takowej,
 Iże się pokazało to z osoby mojej.
 Hamował, upominał, bym poprzestał tego,
 Bym nie postradał czci mej, klejnotu drogiego.
³²⁵ Leczem ja rzkomo w oczy za wdzięczne przyjmował,
 I takowej złości mej prawdziwie żałował.
 Inszem na sercu myślił, nie co w uściech było,
 Serce się nigdy z usty prawdą nie zgodziło.
 A zatym Bog pocieszył lud osierociały,
³³⁰ Iż zasię sobie Pana dobrego dostali.
 Dał im Bog Krola cnego, aby rządził nimi,
 I sprawował porządnie tak jako swoimi.
 Złego by karał kaźnią, za występki jego,
 Dobrego by miłował, wedle zasług jego.
³³⁵ Lecz choć Pan Bog dał Krola, przedsię ja nie dbałem,
 I fortelow zradliwych moich używałem.
 Przechowywając szpiegi Kniazia Moskiewskiego,

У часы пасля смерці Аўгуста-нябогі¹³,
 Клопат меў, каб абралі караля чужога.
 Супраць маці ласкавай, Рэчы Паспалітай,
 Зло чыніў, каб пазбавіць славы знакамітай.
³⁰⁵ Дзеля грошай паганых справай злой заняўся,
 Княству здрадзіў, да князя на Маскве падаўся¹⁴.
 З ім пачаў я вадзіцца ды лісты пісаці,
 Думаў, з ім мне ніколі гора не зазнаці.
 Даў слуге ліст да князя з абяцаннем здрады,
³¹⁰ Ды паспешліва выслаў у чаканні звады.
 Напісаў: час забраці люд асірацелы
 (Бо народы ва ўладзе быць яго хацелі).
 Сам жадаў стацца панам, сам распараджацца;
 Іпаціху да справы мусіў рыхтавацца.
³¹⁵ А на тое й забыўся, што Пан Бог не любіць
 Тых, хто здраду рыхтуе, – іх за здраду губіць.
 Ён, не церпячы здрады, і мяне карае:
 Перад людям злачынцам сёння выстаўляе,
 Бо слуга, мной пасланы, у Ротчы¹⁵ спайманы,
³²⁰ За лісты, што знайшліся, мечам пакараны.
 Сумны быў брат мой Юры, брата не пазнаці:
 Ад мяне і не думаў здрады прычакаці;
 І трымаў, і ўгаворваў, раіў мне спыніцца,
 Каб павагі, клейноту часам не пазбыцца.
³²⁵ Я ж падманна ў злачынстве нібы прызнаваўся,
 З жалем справаў нягодных быццам выракаўся;
 Меў на сэрцы не тое, вусны што казалі,
 Сэрца й вусны з-за праўды ворагамі сталі.
 А затым Бог суцешыў люд асірацелы –
³³⁰ Неўзабаве і пана добрага займелі¹⁶.
 Караля даў Бог людзям панаваць над імі,
 Кіраваць годна, чынна – гэтак, як сваімі:
 Злога біць і караці за ліхія справы,
 А за годныя ўчынкі шчодрым быць, ласкавым.
³³⁵ Хоць даў Бог караля нам, я не ўгаманіўся –
 Пра падступныя справы дбаў і клапаціўся.
 Шпегам княжым маскоўскім даў не раз схавацца,

Objawiłem mu przez nie rady Księstwa tego.
 Co się kolwiek tu działo i co sprawowali,
³⁴⁰ I jako się wojować jego gotowali.
 Zatymem towarzystwo z Żydy niewiernymi
 Przyjąłem, zbraciwszy się obcowałem z nimi.
 Kując myńcę fałszywą, ku pożytku memu,
 Nie pomniąc, iż miało przyść to ku memu złemu.
³⁴⁵ Więcem się jał złotarstwa rzezać fałszywego,
 I naryłem pieczęci tu pana każdego.
 A nad to i panow rad rękim wyformował,
 Mamranow nasprawiawszy, nimim podpisował.
 A to wszystko tajemnie w skrzynce mojej chował,
³⁵⁰ Złotarze i myńcarze samem pomordował.
 By się to utaiło, co się zgotowało,
 A co się umyśliło, by się zbudowało.
 A zatym Bog powołał do Krolestwa swego
 Jerzego brata mego, człowieka zacnego.
³⁵⁵ Ktory majątność swoją, jako tego godnej,
 Odpisał ogłem wszystkę, małżonce swej miłej.
 Począłem dziwnych praktyk na nią wynajdować,
 Jakbym mogł z majątności onę wyrugować.
 Używałem fortelow, chcąc jej snadnie dostać,
³⁶⁰ Nie mogąc prawem wygrać, jałem o zdrowie stać.
 Wznosząc na nią potwarzy, o śmierć brata mego,
 Jakby prze jej przyczynę miał żyć z świata tego.
 Ale się to inaczej wszystko pokazało,
 Bo kłamstwo me zaś nazad się rewokowało.
³⁶⁵ Czego nigdy nie było na niem, był fałszywie
 Wzniósł, chcąc posieść majątność jej niesprawiedliwie.
 Fałszywem sobie listy sprawił, na mą stronę,
 Jakoby mi od brata mego uczynione.
 Na dwadzieścia tysięcy kop pożycznej summy,
³⁷⁰ Na imiona wzniesione, co władała imi.
 Chcąc ją przywieść do tego, by mi pozwoliła,
 Mnie imiona braterskie do ręku puściła.
 Lecz Bog dał lepszą cnotę, tej paniej baczenie,
 Anizli mnie przeciw jej, złe moje sumnienie.

Пераказваў, што ў Княстве мае нашым стацца,
 Што й калі адбылося, як што вырашалі,
 340 Як Маскву ваяваці войска рыхтавалі.
 Стаўся сябрам няверным – зблізіўся з жыдамі,
 Меў стасункі, нібыта з роднымі братамі.
 Біў фальшывыя грошы дзеля ўзбагачэння,
 Не чакаў, што няўдалым будзе завяршэнне.
 345 Так пачаў залатарствам гандляваць бяспробным,
 Каралеўскіх пячатак нарабіў падробных.
 Звыш таго, кожны подпіс караля праглядваў
 Ды, мембраны зрабіўшы, подпісы прыкладваў.
 Тое ўсё патаемна ў скрыначку паставіў,
 350 Мынтароў, залатараў на той свет адправіў,
 Каб злачынства ліхое ў тайне засталася,
 А фальшываманецтва добра развілося.
 Потым Бог прызывае да свайго парога
 Брата Юрыя – быў ён шчасцем для любога.
 355 А маёмасць і скарбы, як тут і прыстала,
 Жонка любая брата цалкам атрымала.
 Распачаў я заходы розныя й прынукі,
 Як бы тая маёмасць мне прыйшла на рукі.
 Ды вышукваў удачы, як лацвей дастаці,
 360 Як не правам займеці – то жыццё забраці.
 На яе слаў праклёны, нібы вінавата,
 Што заўчасна хвароба напаткала брата.
 Толькі ўсё тое мала справе паспрыяла,
 Бо хлусня мая прама на мяне ўказала.
 365 Што казаў на нявестку – тое ўсё фальшыва:
 Так хацеў я маёмасць мець несправядліва.
 Запавет братаў, грэшны, справіў без заганы,
 Братам быццам па-праўдзе на мяне пісаны.
 Дваццаць тысяч літоўскіх¹⁷ мелі грошы ліку,
 370 Што аддаў за маёнткі брат мой на пазыку.
 Тым хацеў я нявестку на сваё прымусіць,
 Думаў – брата маёмасць мне на рукі пусціць.
 Бог даў годнасць той пані, даў і разуменне,
 Што за ёю больш праўды, як майго сумлення.

375 Bo chociaż miała prawo i zapisy twarde,
Jednak namniej nie były jej postęпки harde.
Uczyniła na prośby zacnych panow wiele,
Comkolwiek przeciwko niej fałszem twierdził śmieie.
Nie bacząc nic złości mej i złego sumnienia,
380 Pusiła mi ojczyste braterskie imienia.
Widziało mi się mało, nie przestałem na tym,
Jąłem się zdrady pierwszej zaś używać zatym.
Pod czasem gotowania Krola Pana mego,
Na wojnę terażniejszą, w kraje Moskiewskiego.
385 Gdy goniec Moskiewskiego z listy Kniazia swego,
Przyjechał tu dla glejtu, do Krola naszego.
Za ktorymby posłowie przezpiecznie przybyli,
A co dobrego z obu stron postanowili.
Ja przedsię wziętej myśli nie chciałem opuścić,
390 I onej zdrady wszczętej od siebie odrzucić.
Iż ten goniec od Kniazia miał do mnie pisanie,
Jakoby je odiskać, czyniłem staranie.
Wnetem upatrzywszy czas, do jego gospody
Poszedł, nic się nie strzegąc namniej złej przygody.
395 Gdym tam przyszedł z Bartoszkim, był goniec rad temu,
Iż już dosyć uczynił Kniaziu Panu swemu.
Oddał mi list od niego, a k temu bachmata,
Za ktoregom się potym dostał do rąk kata.
Wtym wzięwszy list od gońca, co wskok odprawiłem
400 Bartoszka sługę mego, do gospody z listem.
Rozkazawszy mu w izbie pod cegłę podłożyć,
I aby kto nie ujrział, mądrze w to ugodzić.
A samem na bachmacie od niego odjechał,
Chcąc wiedzieć, coby do mnie Książ Moskiewski pisał.
405 Wnet skorom do gospody przyjechał od gońca,
A jeszcze dobrze było przed zachodem słońca.
Kazałem wskok gotować koczny z woźnikami,
Chcąc jachać sobie do Trok, wespołek z sługami.
A list wzięwszy z pod cegły, w zanadram ji włożył,
410 Gdym go już w swych ręku miał, niczem się nie trwożył.
Ale co się nie z Boga pocznie, trwać nie może

- 375 Хоць за ёй было права – а закон тут цвёрды, –
 Кожны крок пачынала без учынкаў гордых.
 Панства слаўнага просьбам потым саступіла,
 Што хацеў я дабіцца, тое і ўчыніла.
 Не ўглядзела няшчырасць, злосць маю пракляту:
- 380 Аддала мне маёнтак – вотчыну па брату.
 Мне ж было таго мала; новыя турботы:
 Да ранейшае здрады зноў вярнуўся потым.
 Вось кароль, пан ласкавы, ваяроў склікае
 На вайну, каб падацца па маскоўскім краі.
- 385 Тут ганец маскавітаў¹⁸ княскі ліст прыносіць,
 У якім каралеўскі глейт масковец просіць.
 А за ім і пасланцы меліся з'явіцца,
 Каб у чымсьці, нарэшце, з каралём згадзіцца.
 Я ж намераў ранейшых не хацеў пазбыцца,
- 390 Ад учыненай здрады ўзяць і адступіцца.
 А ганец той ад князя вёз і мне пасланне:
 Каб яго мець на рукі, шмат прыклаў старання.
 Час падаўся прыдатным – рушыў да гасподы,
 Не чакаў ні засады, ні якой прыгоды.
- 395 Там з'явіўся з Бартошкам¹⁹, быў ганец нам рады,
 Што такую паслугу аказаў для звады.
 Даў той ліст мне ад князя, а яшчэ бахмата,
 Праз якога я трапіў прама ў рукі ката.
 Гэты ліст атрымаўшы, як хутчэй адправіў
- 400 Да гасподы Бартошку, каб той ліст даставіў:
 Загадаў ліст у хаце цэглай прываліці,
 І, каб хто не заўважыў, дужа пільным быці.
 Сам далей на бахмаце прэч паехаў смела.
 Што ў лісце князь мне піша, прачытаць карцела.
- 405 Хутка ўжо да гасподы ўласнае вярнуўся –
 Сонца круг небакраю шчэ не дакрануўся;
 Загадаў я вазнічым як барзджэй сабрацца,
 Бо са слугамі ў Трокі вырашыў падацца.
 Ліст узяўшы з-пад цэгля, збыўся я трывогі,
- 410 Ліст пад світку засунуў, як для абярогу.
 Што не Божае – доўга існаваць не зможа,

Długo, a temu fortel żaden nie pomoże.
 Bo Bog nie chcąc zataić w tym państwie zradnego,
 Objawił wnet Krolowi zdradę serca mego.
⁴¹⁵ Bo się wnet sładzy moi, ktorzy nie wiedzieli,
 Skąd by się bachmat dostał, dowiadować jęli.
 Wtym Bartoszek podpiwszy, wnet Mirzejewskiemu,
 Iż goniec dał Moskiewski, jemu sładze memu,
 Objawił to, a wtym on, gdym do Trok odjechał,
⁴²⁰ Miedzy ludzie to jawnie zarazem rozgłaszał.
 Przykładając do tego i insze przyczyny,
 Iż ja daję do Moskwy przez szpiegi nowiny.
 Wtym Krol jako mądry Pan, chcąc doświadczyć tego,
 Kazał przed się postawić wskok Mirzejewskiego.
⁴²⁵ A wziąwszy tę wiadomość, iż się tak działo,
 Starał się, jakoby się to zahamowało.
 Odprawił po mię sługi, jak rękodanemu,
 Kazał stanąć przed sobą, mnie sładze swojemu.
 Stanąłem chociam nierad, choć mi się nie chciało,
⁴³⁰ Bom wiedział com był zbroił, co mię potkać miało.
 A zatym nalezione pieczęci fałszywe,
 I panow rad podpisy, mamrany zradliwe.
 Na ktorychem podpisy misternie sformował,
 Jako gdyby każdy z nich ręką swą gotował.
⁴³⁵ Zatym do tego czasu, nim sługi zimano,
 Mnie za straż do więzienia marszałskiego dano.
 Gdy Bartoszek poiman z dwiema Moskwiciny,
 Jużem szyki pomylił i zstałem się iny.
 Zatym Krol mnie parszywej owce nie chcąc chować,
⁴⁴⁰ I dłużej złości mojej na świecie folgować,
 Osadził mądrą Radę, a sam zasiad[ł] przy nich,
 I sądził wespoł z nimi mnie z złych uczynkow mych.
 Stanąwszy ja człek nędzny, jałem się obmawiać,
 Iże mi się nad wolność to mą, nie miało to dziać.
⁴⁴⁵ Aby mię sądzić miano, nie przypozwanego,
 I w więzieniu będącym, nie przekonanego.
 Przekładając, iż się to tyka poczciwości,
 I obrażenia sławy, ślacheckiej wolności.

І нішто і нікому тут не дапаможа.
 Бог, не хочучы ў Княстве распачаці зваду,
 Каралю выкрывае сэрца майго здраду.
 415 Слуг маіх, што на справе той не мелі знацца,
 Скуль бахмат мой узяўся пачалі пытацца.
 Тут Бартошак, падпіўшы, – быў з ім Міжэёўскі²⁰ –
 Кажа: даў мне бахмата той ганец маскоўскі;
 Ён, як я з'еду ў Трокі, ледзь змог прычакаці,
 420 Між людзей тое яўна кінуўся казаці.
 Дадаваў шчэ, нібыта я і ёсць прычына,
 Што праз шпегаў трапляюць у Маскву навіны.
 Тут кароль, пан разважны, мусіў умяшацца,
 Міжэёўскага кліча праўды дапытацца.²¹
 425 А пачуўшы, што стала і што мае быці,
 Пастараўся, каб тое зло перапыніці.
 Па мяне выслаў слугаў²² як па двараніна,
 Загадаўшы з'явіцца неадкладным чынам.
 Я з'явіўся, нярады, сэрца ў жаху млела:
 430 Ведаў добра, за здраду напаткаць што мела.
 А затым і пячатак шмат знайшлі фальшывых,
 Райцаў подпісаў мноства і мембран здрадлівых.
 Па-майстэрску я рэзаць подпісы стараўся,
 Быццам кожны з тых райцаў сам і падпісаўся.
 435 А да часу, як слугі будуць паіманы,
 У турме маршалкоўскай²³ быў я затрыманы.
 Покі ўзялі Бартошку і маскоўцаў двое²⁴,
 Жыцця здрайцы я зрокся, распачаў другое.
 Ды кароль мой абрыдзе жыцця захаваці
 440 Не схацеў, зла такога не жадаў трываці.
 Склікаў мудрую Раду, пры сабе ўсадзіўшы
 Разам з Радай за здраду так мяне судзіўшы.
 Перад імі, няшчасны, я пачаў казаці,
 Што шляхецкую вольнасць нельга абражаці,
 445 Што ў судзе меўся толькі з позваю з'явіцца
 І ў вязніцу саджаці шляхту не гадзіцца.
 Шчэ казаў: нельга рушаць годнасці ды пэцкаць,
 Нельга ганьбіць ім славы, вольнасці шляхецкай.

Odzywałem się na Sejm, chcąc tę rzecz przedłużyć,
 450 Lecz mej łotrowskiej sztuce to nie chciało służyć.
 Bo znaleźli panowie, iż rękodanego
 Sługę może Pan sędzić, krom pozwu żadnego.
 A iż się na wyjeździe to krolewskim działo,
 A jako na gorącym uczynku to stało.
 455 A przeto tego na Sejm stąd nie odesłali,
 Ale mnie respondować nazajutrz kazali.
 Będąc winnym człowiekiem, próżnom co miał taić,
 Woląłem wszystkie złości me jawnie objawić.
 Przyznałem się przed Krolem i przed jego Radą,
 460 Żem chciał dać w posesyją Litwę Moskwie zdradą.
 Krol z Pany Senatory zaraz mię osądził,
 Za zdradę poczciwości mnie słusznie odsądził.
 I skazał mię na gardło, jako zdrajcę swego,
 I imiona me pobrał do stołu swojego.
 465 Wnet panowie ode mnie Krola zastąpili,
 I wszyscy mię zarazem tamże opuścili.
 A zatym przystąpiwszy, jako skazanego
 Wzięli mię i dowiedli do więzienia złego.
 Siedząc tedy nędzny człek, płacząc narzekając,
 470 Dzień narodzenia mego ciężko przeklinając.
 Czegożem ja doczekał na szedziwe lata,
 Iż już teraz przyszedłem na ręce do kata.
 Gdzieżem moj rozum podział, żem go źle używał,
 K czemu przyszedł z rozkoszy, w ktorejem tu pływał.
 475 Będąc sobie w rozkoszy, na woli swobody
 Używałem, dziś cierpię niepoczesne smrody.
 O ziemio, czemużeś mię tak długo żywiła,
 I czemuś mię na świecie na sobie nosiła?
 Lepiej mię poźrzeć było, niż takiej niesławy
 480 Miałem kiedy doczekać za te moje sprawy.
 Narzekam na moj rozum i na głupstwo moje,
 Iżem nikczemnie strawił młode lata swoje.
 O, Boże wszechmogący, coś dopuścił na mię,
 Iż podjąć muszę dzisiaj okrutne karanie?
 485 I czemużeś mię pierwiej nie raczył zjąć z świata,

- Аж да Сойму звяртаўся²⁵ для разгляду справы,
 450 Ды злачыннай натуры не было халявы,
 Бо сказалі, што шляхце, да двара прыняўшы,
 Можа пан суд чыніці, позвы не паслаўшы.
 Да таго ж, у пасольстве здраду мы ўчынілі,
 Нас на справе гарачай за руку схапілі.
- 455 А таму суддзі справы ў Сойм не адаслалі,
 Заўтра вырак абвесцяць – гэтак мне сказалі.
 Меў віну немалую – што ж мне ў тым таіцца? –
 Пажадаў я ва ўчынках страшных ім адкрыцца.
 Каралю я прызнаўся яўна перад Радай,
- 460 Што Літву пад маскоўскай мець хацеў уладай.
 Тут Сенат і кароль мой справу так рашылі:
 Мне навекі за здраду ганьбу прысудзілі
 І, як здрайцу, смяротны вырак зачыталі,
 Каралю ўсю маёмасць здрайцы адпісалі.²⁶
- 465 Каралю ўсе з прысутных потым абступілі,
 Ад мяне ўсе адразу адышлі, забылі.
 Я ж затым, як злачынца, што на смерць сказаны,
 Зноў у тую вязніцу быў на ноч пасланы.
 Там пачаў я, няшчасны, слёзна наракаці,
- 470 Дню свайго нараджэння пасылаў пракляцці.
 О злачынца няшчасны! вось табе адплата –
 Сам сябе асудзіўшы, даўся ў рукі ката.
 Дзе ж быў розум, чаму я ім не кіраваўся,
 Што дала мне раскоша, у якой купаўся?
- 475 Панам жыў у раскошы, меў зашмат свабоды,
 Як быў вольны, цяпер вось гіну між смуроду.
 О зямля, што ж так доўга ты мяне жывіла,
 Што ж цярпела такога, на сабе насіла?
 Лепш мяне паглынула б, як цяпер няславы
- 480 Прычакаць меў такое за ліхія справы.
 Наракаю на розум, глупства немалое –
 Не адно мне згубілі лета маладое.
 Божа, Божа магутны, што мне за насланне,
 Што прыняць сённа мушу лютае каранне?
- 485 Хай бы звёў мяне, Божа, ты раней са свету,

Niżliby taki koniec wzięły moje lata?
 O, nieszczęsna godzino, w którą jestem spłodzon,
 A z mej uczciwej matki na ten świat narodzon.
 Zaprawdę bym był wolał w żywocie matki mej
 490 Umrzeć, niżli doczekać tak śmierci haniebnej.
 Wolałabyś, o matko, na me miejsce spłodzić
 Kamień, niż na tę hańbę mnie syna urodzić.
 O, nieszczęśliwe ciało, czegoś doczekało,
 Iż katowskie karanie dziś będziesz cierpiało?
 495 I ktoż cię do pogrzebu schować doprowadzi?
 Żaden iście, bowiem to pocziwemu wadzi.
 Gdym sobie bujał z młodu, miałem orszak ludzi,
 Teraz mię opuścili nawet własni słudzy.
 Opyszczonym od wszystkich, dziśnie mam żadnego,
 500 Ktory też ze mną bujał za wieku młodego.
 O, chorobo, któraś mię więc kiedy morzyła,
 Czemużeś mię żywota mego nie zbawiła?
 Wolałbym w tobie umrzeć, niż doczekać tego,
 Co mię teraz ma potkać człowieka smętnego.
 505 O, wolności, wolności! Żle kto dufa w tobie,
 Nikczemnie żywot wiodąc, gotuje grob sobie.
 Grob wieczystej niesławy z gardła utraceniem,
 A nawet pocziwości swojej odsądzeniem.
 Co mię wszystko potkało, coż mam rzec inszego?
 510 Jedno, że mię to słusznie spotka nieszczęsnego.
 Ogień widzę złożony, palą moje sprawy,
 I majestat sromotny mnie przygotowany.
 Ktory krwią ciało moje rumianą obleje,
 Gdy zetną głowę moję, ach, toć serce mdleje
 515 Patrząc, ano kat stoi tuż z mieczem nade mną,
 Strach bacząc tuż przed sobą, co się ma dziać ze mną.
 Otoż masz, bujność moja w co mię przyprawiła,
 Iż moj stan i uczciwość z sobą pohańbiła.
 Nie przepisuję tego przejrzeniu Bożemu,
 520 Przyczytam to głupiemu rozumowi memu.
 I moim głupim sprawam, com się nimi rządził,
 Gdyż mi żaden tu za me dobre nic nie sądził.

Як цяпер завяршаю так ганебна леты!
 О няшчасна гадзіна, у якой спладзіла
 Маці гэткага сына ды на свет пусціла!
 Лепш было мне ва ўлонні матчыным памерці,
 490 Як цяпер дачакацца той ганебнай смерці.
 А было табе, маці, камень спарадзіці,
 Як на ганьбу такую сына ў свет пусціці!
 Ці ж такое ты долі прагнула спазнаці,
 Што цябе сёння, цела, будуць катаваці?
 495 Хто ж цябе ў шлях апошні правядзе, бядача?
 А ніхто, бо пачцівы злыдня не аплача.
 Як буяў маладосцю – побач былі другі,
 А цяпер не сябры ўжо адракліся – слугі.
 Я забыты навекі, дзе ўсе другі тыя,
 500 Што са мною буялі ў леты маладыя?
 О хвароба, што цела мне не раз марыла,
 О чаму ж ты ніколі дух мне не пусціла?
 Лепш было мне з хваробы страшнае сканаці,
 Як таго пакарання сёння прычакаці.
 505 О свабода, цябе хто годна не шануе,
 Той уласнаму целу ўжо труну гатуе,
 Той, спазнаўшы няславу, з ёй давеку будзе,
 Ды сваёй чалавечай годнасці пазбудзе.
 Заслужыўшы няславу, што ж я наракаю?
 510 Слушна, слушна ўсё тое, што не рад чакаю.
 Бачу вогнішча: справы ўсе ў агонь пасланы,
 Незайздросны і лёс мой, мне прыгатаваны.
 І на целе гарачым кроў зачырванее,
 Як мячом голаў зрубяць, ах, аж сэрца млее!
 515 Кат стаіць у чаканні, меч над галавою:
 Страх вялікі, што будзе вырабляць са мною.
 Глянь жа, глянь, што са мною, буйнасць, ты зрабіла:
 І мой стан, і пачціvasць разам загубіла.
 Ці ж ва ўсім вінаваціць, грэшнаму, мне Бога?
 520 Сам сабе вырыў яму з розуму дурнога.
 Сам ганебна нягодных справаў я трымаўся,
 Хоць ніхто супраць добрых справаў не азваўся.

Przebił płacz krwie niewinnej obłoki do nieba,
 Iż tego doczekali, czego im potrzeba.
⁵²⁵ Kaźń Pańska na mię przysła, za złe sprawy moje,
 Już uciepieć tu musi nędzne ciało moje.
 Nie mow żaden, bym to miał z przejrzenia Bożego,
 Gdyż to mam sam od siebie, a z głupstwa mojego.
 Bo Pan Bog nie rozkazał tu się źle sprawować,
⁵³⁰ Ale kazał uczciwie swój żywot zachować.
 Rozkazał się hamować człowieku od złego,
 I dla tego opatrzył rozumem każdego.
 Już próżno mam narzekać, gdyż to nie może być,
 Ażeby się to miało zaś nazad obrocić.
⁵³⁵ Nie narzekam, o Krolu Panie moj, na ciebie,
 Nie na twą mądrą radę, co masz wedle siebie.
 Nie narzekam, o Krolu, na twój sąd skwapliwy,
 Bowiemeś go uczynił dosyć sprawiedliwy.
 Narzekam sam na siebie i me głupie sprawy,
⁵⁴⁰ Za którymim tu doszedł takowej odprawy.
 Już tedy wobec wszystkich pilnie za to proszę,
 Niechaj wždy idąc z świata to od was odnoszę.
 Komum cokolwiek winien, odpuść z swej litości,
 A więcej nie pamiętaj tu na moje złości.
⁵⁴⁵ A ciebie małżonko ma, ktorejem ślubował
 Wiarę chować, a onej tobiem nie zachował,
 Ktoraś mi się uczciwie we wszem zachowała,
 Proszę, byś mi złości mych więcej nie pomniała.
 Przepuść to com uczynił z rozumu głupiego,
⁵⁵⁰ Nie żądaj na mię pomsty Boga wszechmocnego.
 Wszystkich już tedy wobec upominam pilnie,
 A idąc z tego świata, proszę za to silnie.
 Wy co majątności swe dosyć wielkie macie,
 Przystojnie, Bogobojnie onych używajcie.
⁵⁵⁵ Nie dufaj w srebro, w złoto, a ni w zacność domu,
 Docześna to rzecz, nie jest pomocna nikomu.
 Cnotę i wiarę całą chowaj Panu swemu,
 Służ mu wiernie, statecznie, nie bądź zdrajcą jemu.
 Tajemnic ci zwierzonych nigdzie nie rozgłaszaj,

Плач бязвінна забітых даляцеў да неба,
 От цяпер прычакалі, што было ім трэба.
 525 Кару лютую хоча Бог табе спаслаці,
 Боль пакутны за ўчынкі маеш ты прыняці.
 Не кажыце, што кара мне зышла ад Бога:
 Ад майго – пэўна! – кара розуму дурнога,
 Бо не Бог мне загадваў свет на зло растрэсці –
 530 Загадаў годна, чыста ўсім жыццё правесці,
 Загадаў чалавеку зла асцерагацца,
 Розум даўшы, каб кожны мог ім кіравацца.
 Позна мне наракаці: больш таму не стацца,
 Каб нанова тым справам зноўку распачацца.
 535 Я не гарджу табою, пане мой каролю,
 Ані мудраю радай, што сядзіць з табою.
 Суд, кароль мой, паспешны твой, нелітасцівы,
 Ды пры ўсім суд той чэсны, годны, справядлівы.
 Сам ва ўсім вінаваты ды дурныя справы,
 540 Што вялі мяне пэўна да такое «славы».
 Тут ва ўсіх шчырым сэрцам я перапрашаю,
 Ласку тую спазнаці шчэ надзею маю.
 Што каму вінаваты – выбач, дзеля Бога,
 На мяне не трымай ты больш у сэрцы злога.
 545 А табе, жонка любя, хоць і абяцаўся
 Верным быць, толькі ж веры гэтай не трымаўся.
 Ты ж адданасць і вернасць мужу захавала,
 То прашу, каб у сэрцы злосці не хавала.
 Мне прабач, што ўчыніў я з розуму дурнога,
 550 Не жадай пакарання мне ад Пана Бога.
 Кожны хай мне прабачыць, вас перапрашаю,
 Перад смерцю такую просьбу пасылаю.
 Вы, маёнткаў вялікіх дзедзічы, зважайце:
 Багабойна і годна скарб свой ужывайце.
 555 Ані золата-срэбра, ані годнасць дому –
 Рэчы марныя – моцы не дадуць нікому.
 Цвёрды ў веры, будзь годным, чыстым Божым сынам,
 Будзь адданым, надзейным, не жыві злачынам.
 Тайнаў іншых не маеш права раскрываці,

- 560 Ale one statecznie przy sobie rad znaszaj.
 Nie dawaj się uwodzić światu obłudnemu,
 Bo ten cię nie przywiedzie nigdy ku dobremu.
 Łakomstwa pozaniechaj, nie pragni cudzego,
 Bo zatym marnie stracisz i to co masz swego.
- 565 Przestań na tem coć Bog dał, a czegoć potrzeba,
 Proś go z prawdziwą wiarą, dać wszystkiego z nieba.
 Patrz łakomość do czego mię tu przyprawiła,
 Iż szyja głowę pod miecz ostry nakłoniła.
 Karzże się mą przygodą, hamuj swoje ciało,
- 570 Aby się na złe ni w czym uwodzić nie dało.
 Bo masz na nie kryg dobry: rozum i sumnienie,
 Sprawujże tym obojgiem twoje przyrodzenie.
 Ty co po mnie zostajesz, to coć pocziwemu
 Należy, jako słusza tobie cnotliwemu.
- 575 Popraw sławy przodkow twych i stryja zmarłego,
 Uczciwemi postępkami żywota twojego.
 Już ci idzie opłatną, uderzże już śmieie,
 W terażniejszej potrzebie w ty nieprzyjaciele,
 Dla których ja dziś ginę od nich zawiedziony,
- 580 Posułamami pana ich będąc omamiony.
 Nie skwapijaj się na dary, bo te zaślepiają
 Oczy mądrych, a rozum onym odmieniają.
 A ty, o mężna Litwo, któraś wszędzie sławna,
 Ktora w zacności swojej kwitniesz sławnie z dawna,
- 585 Ciesz się, iż ci Pan Bog dał tak Pana dobrego,
 Co prze cię nie lituje i zdrowia swojego.
 Za nim popraw sławy swej, boć ma dzielność w sobie,
 Niech więcej nieprzyjaciel nie urąga tobie.
 Masz mężnego, mądrego i czujnego w sprawie,
- 590 Ktoryć ku wywyższeniu chce dopomoc prawie.
 Już się tedy ocuć, zbroje zardzewiałe
 Włóż na się, a przy niem miej serce swe spaniałe.
 Ustąpić nieprzyjaciel za Białe Jeziora,
 Widzi, iż mu nie wygrać, nie postawi czoła.
- 595 Bo nie mogąc już mocą, chciał był przez te wady
 Dostać cię mym fortelem, przez tajemne zdrady.

- 560 Пры сабе тыя тайны здолей затрымаці.
 Стойкі будзь у спакусе памылковай справы,
 Бо аблуды даводзяць да вялікай «славы».
 Ад пажады ўстрымайся, не шукай чужога,
 Бо й сваё потым страціш ўсё, што меў ад Бога.
- 565 Што даў Бог – тым валодай, а калі патрэба –
 Папрасі з чыстай верай, будзеш меці з неба.
 Бач, пажада са мною зараз што зрабіла –
 Пад мячом вострым шыя галаву схіліла.
 На маю глянь фартуну, утаймоўвай цела,
- 570 Каб цябе на злачынствы спакушаць не смела.
 Верных маеш тут стражаў – розум і сумленне,
 То скіруй сваё цела на добра тварэнне.
 А табе, мой нашчадак, тое, што пачцівы
 Мае, як жа да твару, сыне мой цнатлівы!
- 575 Справы продкаў і стрыя²⁷ выпраў, любы сыне,
 Хай жыццё тваё славай годных дзеяў слыне.
 Час табе расплаціцца; ударай жа смела
 Па нягодных – патрэба ў тым ужо наспела.
 Хай не спяць тыя, з кім я гонару пазбыўся,
- 580 Ім з цацанак маскоўскіх розум зацямніўся.
 Не шукай іх дарункаў – скарбы асляпляюць
 Вочы мудрых і розум мудрым адбіраюць.
 О Літва, ты адвагай спрэс па свеце слаўна,
 Ты і ў цноце, і ў славе расквітнела здаўна!
- 585 Цешся – даў Бог ласкавы годнага вам пана,
 Праз яго спраў ахвярнасць ты пашанавана.
 Зноў спазнаеш з ім славу – дзейсны ён сабою,
 Вораг больш пабаіцца справу мець з табою.
 Маеш мудрага пана, здатнага на справу:
- 590 Узвялічыць ён хоча зноў цябе па праву.
 Час ужо, абудзіся, зброю зыржавелу
 Ускладай, з гэтым панам руш у бітву смела.
 Хай да Белых адступіць вораг зноў Азёраў²⁸,
 Бітвы выйграць не зможа і не дасць адпору,
- 595 Бо, не могучы сілай, пажадаў праз звады
 Дасягнуць пэўнай мэты шляхам нашай здрады.

Już widzisz łaskę Bożą, że mnie zdrajcę twego
 Wydał, com cię chciał wydać zdradą w ręce jego.
 Czyńże z nim, bo Pan Bog twój mścić się będzie krzywdy,
⁶⁰⁰ On nad tobą pociechy nie odniesie nigdy.
 Poczniż sobie już mężnie, aby sławno było,
 Żeby się i pogańskie serce ustraszyło,
 Gdyż nie nowina mężnej Litwie pogan bijać
 I nad nimi zwycięstwa częste otrzymywać.
⁶⁰⁵ A ty uczciwa matko, Pospolita Rzeczy,
 Tego co cię w tej zdradzie przestrzegał miej na pieczy
 Daj mu słuszną nagrodę, bo za mię godniejszy,
 Iż ci jako wierny syn był w tym sprzyjańniejszy.
 A ja jako wyrodek kładę głowę swoją
⁶¹⁰ Pod miecz ostry, już biorę tak zapłatę moją.

Koniec Lamentu

PIOSNKA

z modlitwy Ościkowej uczyniona,
 którą czynił gdy klęczał na placu

Hej, Chryste Panie Boże z wysokości,
 Dajęć się winien, bom grzechu pełen,
 Odpuść moje złości.

REce me wznoszę k Tobie Panu memu,
⁵ Racz być miłościw i być litościw,
 Mnie jawnogrzesznemu.

Hamuj sąd srogi, nie wedle zasługi
 Sądź mię, moj Panie, miej zlutowanie,
 Nie pomni na me długi.

¹⁰ Okaż łaskę swą, nie trać mojej dusze,
 Gdyż cierpi ciało, które bujało,
 Zbawionym się być tuszę.

Raczyłeś krew swą przelać dla grzesznego,
 Na krzyżu świętym będąc rozpiętym
¹⁵ Dla człowieka nędznego.

Маеш ласку ты ў Бога – змог таго скараці,
 Што хацеў цябе ў рукі ворагу аддаці.
 А над крыўдай тваёю Госпад сам памсціцца,
 600 Ласкі Божай ніколі ты не можаш збыцца.
 Пачынай жа адважна, славай каб яснала,
 Каб язычніку сэрца толькі ў жаху млела,
 Бо Літве не ў навіну ўтаймаванне злога,
 Над паганамі ў бітвах частых перамога.
 605 Пана, Рэч Паспаліта, прывітаць будзь рада,
 Перад ім адступіла назаўсёды здрада.
 Дай яму ўзнагароду – заслужыў па праву,
 Бо, як сын, абароніць ён сваю дзяржаву.
 Я, як вырадак, нізка галаву схіляю
 610 Пад мячом – па заслугах зараз атрымаю.²⁹

Канец Ляманту

ПЕСЕНЬКА,

складзеная з Осцікавай малітвы,
 якую чыніў той, кленчачы на пляцы

Гэй, Хрысце Пане, Божа на вышынях,
 Я вінаваты, грэх мой пракляты.
 Адпусці правіны.
 РЭха малітву Богу хай заносіць:
 5 Будзь міласцівы, будзь літасцівы –
 Грэшны, Божа, просіць.
 Госпадзе, суд Твой не з дабра якога,
 Любы мой Пане, зменш пакаранне,
 Не судзі так строга.
 10 О Божа, ласкай ацалі сваёю,
 Будзе зноў цела, боль што цярпела,
 Збаўлена табою.
 Рад быў адпіці з лёсу горкай чашы,
 Зносіў Ты раны, укрыжаваны,
 15 За грахі за нашы.

Jesliś onemu łotru wedle siebie
 Łaskę okazał, coś mu powiedział,
 Iż miał być z Tobą w niebie.
 Okaż też i mnie, gdyż ciało grzeszyło,
²⁰ Ciało niech cierpi docześnie męki,
 Dusze tym nie straciło.
 Skoro wynidzie dusza z ciała mego,
 Wierzę moj Panie, iż się tak zstanie,
 Iż ją do tronu Twego,
²⁵ Cicho ją przyjmiesz do świętych rąk Twoich
 W odpoczynienie, dasz jej zbawienie,
 Przebaczysz grzechow moich.
 Klęczy już tedy, idzie z świata tego,
 Ciało do ziemi, bo z niej stworzone,
³⁰ K Tobie ślę ducha mego,
 Przyjm do Krolestwa Twego.

МАРГІНАЛІІ

- в. 53: Jerzy Ościk wojewoda Mścisławski / Юры Осцік, ваявода Мсці-
 слаўскі.
 в. 59: Morsztinowa / Марштынова.
 в. 102: Jerzy Ościk wojewoda Smoleński, co był Mścisławskim / Юры
 Осцік, ваявода смаленскі, што быў мсціслаўскім.
 в. 123: Magdalena Bramowska z Łomnice / Магдалена Брамоўская
 з Лемніцы.
 в. 153: Hrehora Ościka żywot odsądzzonego pocziwości / Жыццё Рыгора
 Осціка, пазбаўленага годнасці.
 в. 173: Księżnę Nosiłowską wojewodziankę Witebską / Князёўну Насі-
 лоўскую, дачку віцебскага ваяводы.
 в. 219: S[z]awelancy / Шавялянцы.
 в. 283: Hrehora Stanisławowicza Ościka / Рыгора Станіслававіча Осціка.
 в. 301: Roku 1573 / У 1573 годзе.

- І той злачынца, што з Табой судзілі,
Гінуў, Тваёю ласкай натхнёны –
Рай займець па хвілі.
- О Пане, ў целе зло маім лютуе,
20 Хай праз мучэнне, хай праз цярпенне,
А душу ўратую.
- Схочаш з душою цела разлучыці
(Веру, мой Пане, – гэтак і стане,
Так таму і быці) –
- 25 Ціха прыняўшы, прышлы лёс пазначыш
У спадзяванні на ўратаванне,
А грахі прабачыш.
- Кленчу, няшчасны, з светам расстаюся.
Цела здрадніцца зноўку з зямліцай.
- 30 Духам узнясуся
Да цябе, Езусе!

- в. 343: *Myńca fałszywa Kowarska* / Фальшываманетны двор у Каварах.
- в. 346: *Pieczeni i podpisy rak fałszywe* / Фальшывыя пячаткі і подпісы.
- в. 367: *Listy fałszywe* / Фальшывы запавет.
- в. 431: *Pieczeni fałszywe* / Фальшывыя пячаткі.
- в. 461: *Roku 1580, czerwca 15 dnia* / У 1580 годзе, чэрвеня 15 дня.
- в. 505: *Na wolność narzekanie* / Нараканне на свабоду.
- в. 541: *Do wszech wobec prośba* / Просьба да ўсіх.
- в. 545: *Do małżonki prośba co teraz z Kostowskiem* / Просьба да жонкі, якая цяпер з Касмоўскім.
- в. 551: *Urominanie do wszystkich* / Зварот да ўсіх.
- в. 573: *Do syna* / Сыну.
- в. 583: *Do Litwy urominanie* / Зварот да Літвы.
- в. 605: *Do Pospolitej Rzeczy* / Да Рэчы Паспалітай.

STANISŁAW KOŁAKOWSKI
 (druga połowa w. XVI – po 1612)

WIEK LUDZKI, ALBO KROTKIE OPISANIE WIEKU
 CZŁOWIECZEGO: JAKO JEST ODMIENNY,
 PEŁEN ROZMAITYCH AFFEKTOW
 I PRZYRODZONYCH PRZYMOTOW,
 A CO ZA POWINNOŚCI CZŁOWIEKOWI, W KAŻDYM
 STANIE TEGO SĄ Z MĘDRCOW NAZNACZONE

Lata Bożego 1584
Mienia się czasy i my też z nimi

Na zacny klejnot Kościeszę albo Strzegonia,
 należący Domowi ich Mił. Panow Wodińskich

Znak zwyciężce niebieskiego
 Nosisz w herbiech domu swego,
 Pod którym Konstantinus stał,
 Wielkości się Pogan niebał.
⁵ Przez który Kościeszka śmieje
 Porażał Poganow wiele.
 I w domu twym go zostawił,
 Strzałę rozdartą weń wprawił
 Jak potomkowi wiernemu,
¹⁰ Żebyś był podobny jemu,
 Stojąc pod tą Chrześcijańską
 Chorągwią o wiarę Pańską
 Srogi był Poganinowi,
 Ufając Zbawicielowi.
¹⁵ Co się dziś w tobie najduje,
 Bo cię bog zwierzchni miłuje.
 Bronisz wiary chrześcijańskiej,
 Strasznyś jest Hordzie Pogańskiej.

СТАНІСЛАЎ КУЛАКОЎСКІ

(другая палова XVI ст. – пасля 1612)

ВЕК ЧАЛАВЕЧЫ, АЛЬБО КАРОТКАЕ АПІСАННЕ
 ЧАЛАВЕЧАГА ВЕКУ: ЯКІ ЁН ЗМЕНЛІВЫ,
 ПОЎНЫ РАЗНАСТАЙНЫХ ПАЧУЦЦЯЎ
 І ПРЫРОДНЫХ УЛАСЦІВАСЦЯЎ,
 І ЯКІЯ ПАВІННАСЦІ ЧАЛАВЕКУ Ў КОЖНЫМ
 ЯГО СТАНЕ МУДРАЦЫ ПРЫПІСВАЮЦЬ

Лета Божага 1584

Часы змяняюцца, і мы з імі таксама

На слаўны герб Касцеша, альбо Стрыгоня,
 Дому іх Міласцяў Паноў Вадзінскіх¹

Перамогі знак, што аздабляе
 Гербы, слаўны дом аддаўна з неба мае:
 Канстанцін пад ім яшчэ змагаўся,
 Безлічы паган ніколі не збаяўся.
⁵ З гэтым знакам і Касцеша ўмела
 Пабіваў язычнікаў адважна, смела,
 І яго ў тым гербе прыспасобіў –
 Расшчапёнаю стралой яго аздобіў,
 Каб нашчадкам верным заставаўся
¹⁰ Ты ягоным і яму прыпадабняўся,
 Стаючы з харугваю Хрыстовай
 Абаронцам цвёрдым веры і асновай,
 Страшны для язычніцкае веры,
 Збаўцу адчыніў шырока ў сэрца дзверы.
¹⁵ Тых, што аб'яднаныя табою,
 Найвышэйшы Бог пазначыў мілатою.
 Абаронца веры хрысціянскай,
 Страшны, грозны вобраз твой Ардзе паганскай.

Wielmożnemu Panu Je[g]o M[ość]ci Panu Janowi Wodińskiemu
na Miedzilesiu i Krześlinie etc., Panu swemu Mił[ościwemu]

BOG zastępów niebieskich, M. Panie, gdy tę niezmierną machynę świata tak ślicznie a ochędoźnie¹ ze wszelakim stworzeniem postanowić raczył, pięknym a dziwnym porządkiem rozkazał się jej toczyć, że swym boskim zdaniem czas i lata prowadząc, w rozlicznej odmienności wszelakiej natury ziemskiej. Kthoremu tho czasowi wszelakie rzeczy będąc poddane, rozmaite affekty na sobie niosą. A osobliwie człowiek, który jest naprzedniejszy i nasłachetniejszy klejnot świata te[g]o, z ustawicznym biegiem i odmiennością te[g]o to czasu, przedziwnych a rozmaitych przypadków – czasem szczęśliwych, czasem nieszczęśliwych, co ras odmiennych, poki one fata albo losy niebieskie duszę z ciała nie odejmą – ustawicznie zażywa. Czemu się ja zdaleka przypatrując a bacząc to, ku pisaniu rzecz być przystojną, napisałem te maluczkie xiążeczki wierszem polskim według prostoty, inwencjei swej, innym drogę do pisania podając i rozumiejąc, że mogą być ludziom w każdym stanie pożyteczne. W ktoreby jako we zwierciadło wejrzawszy, mógł człowiek obaczyć co jest za condycia wieku jego, a tym snadniej obyczaje i postęпки swe wszelakie według powinności chrześcijańskiej Bogu ku chwale a sobie ku ucziwemu i pożytecznemu końcowi prowadzić i kierować mógł. Kthore to xiężeczki, będąc ja podłym a uniżonym służebnikiem W. M. za ubogi dar i pokłon W. M. jako swemu miłościwemu Panu i dobrodziejowi niosę i ofiaruję, pokornie a uniżonie prosząc, aby jako on Artaxerxes, Monarcha Perski, od ubożuckie[g]o poddane[g]o swe[g]o, widząc jego chęć i szczerść, przyjął wdzięcznie garść wody, tak też ten moj podły dar W. M., moj M[iłość]ciwy Pan, wdzięcznie i miłościwie przyjąć, i w czymby prostota ma wykroczyła przejrzeć, jako słudze swemu, raczył. W czym ja, poznawszy M. łaskę W. M., wszytką pilnością usiłuję, aby ku sławie W. M., memu M. Panu, głośniejsza moja śpiewać mogła.

*W. M., swego M. Pana,
nanisszy służebnik
Stanisław Kolakowski*

Вяльможнаму Пану Ягамосцю, Пану Яну Вадзінскаму
на Міжлессі і Кшэсліне etc., Пану свайму Міласціваму

БОГ сіл нябесных, Міласцівы Пане, пажадаўшы так пекна і прыгожа стварыць тую невымерную махіну свету з усялякім стварэннем, пекным і дзівосным чынам загадаў ёй кружыцца, па сваім Божым провідзе час і гады ўстанавіўшы для ўсялякай зямной натуры ў разнастайным змяненні. Усе зямныя рэчы, будучы падпарадкаваныя гэтаму часу, заключаюць у сабе разнастайныя прызначэнні. І асабліва чалавек, які ёсць найвышэйшы і найшляхетнейшы кляйнот гэтага свету, з пастаянным бегам і зменлівасцю названага часу пастаянна перажывае дзівоснейшыя і разнастайныя здарэнні – часам шчаслівыя, часам нешчаслівыя, але шторааз роўныя, пакуль фата, або лёсы нябесныя, не адымуць душу ў цела. Прыглядаючыся да гэтага здалёк і бачачы ў гэтым рэч, вартую апісання, напісаў я, па прастасці сваёй, польскім вершам гэтыя малюсенькія кніжачкі, прыкладам сваім падаючы іншым прыклад для пісання і разумеючы, што могуць аказацца карыснымі людзям кожнага стану. Каб, глянуўшы ў іх, як у люстэрка, чалавек мог убачыць, што ёсць стан ягонага веку, і лёгка скіроўваў свае звычкі і ўсялякія ўчынкі згодна з хрысціянскім абавязкам – Богу на славу, а сабе на прыстойнае і шчаслівае завяршэнне. Гэтыя кніжачкі, будучы нявартым і нікчэмным слугой Вашэці, падношу я і ахвярую Вашэці ў якасці мізэрнага дару і пакланення перад Вашай Мосцю, сваім міласцівым Панам і дабрадзеям, з пакорай просячы, каб як той персідскі самаўладца Артаксеркс² ад найубогага свайго падданага, бачачы ягоную ахвоту і шчырасць, прыняў з удзячнасцю прыгаршню вады, таксама і Вашэць, мой Міласцівы Пан, прынялі ўдзячна і міласціва мой сціплы дар і прабачылі мне, як свайму слуге, калі я ў чым па прастасці сваёй паграшыў. У чым я, спазнаўшы міласцівую ласку Вашэці, прыкладаю ўсе мае сілы, каб Муза мая як мага галасней магла заспяваць на славу Вашае Мосці, майго Міласцівага Пана.

*Вашае Мосці, майго Міласцівага Пана,
найніжэйшы слуга
Станіслаў Кулакоўскі*

WIEK CZŁOWIECZY

Wiek człowieczy na świecie jest czas mijający,
 Według losow niebieskich świat moderujący.
 Ten jest dziwnie odmienny i wielkiej różności,
 Pełen dziwnych affektow wszelkiej niepewności,
⁵ Bo inszym się okaże w przyrodzonej mierze,
 Do stu i dwudziestu lat że ich śmierć nie bierze.
 Drugim się na zbyt skroci, drugim s czasem różny
 Koniec niosąc każdemu, ucieka wskok próżny.
 A tym ktorem się w swojej mierze przyrodzonej
¹⁰ Okazuje, tam w dziwnej swej postaci onej,
 Ktorej się rozumniejszy świat zawsze dziwuje,
 Rozlicznemi przypadki żywot ich turbuje.
 Których trudno wyliczyć i wymówić słowy,
 Jakowemi frasunki biednych ludzi głowy –
¹⁵ Pracami nieznośnemi, świata zabawami,
 Boleścią i niewczasem każdym, uciskami,
 Jako przez trudne miejsca i przez ostre głogi
 Prowadzi ich w usiłku, nigdy nie bez trwogi.
 Nie inaczej jak woda, chwiejąc się wiatrami,
²⁰ Drzewka i młode krzaczki podmywa wałami,
 Wyrrywając je z ziemi, niesie przez bystrości
 I wyrzuca na brzegi, zbite ku uschłości.
 Albo jak Auster srogy bory, gęste lasy
 Często chwiejąc mdle czyni, tak iż w swoje czasy
²⁵ List owocy, gałąski łamie, rwie korzenie,
 Upracowane drzewa, wywracając z ziemi.
 Tak wieku człowieczego tesz afliktjami
 Żiwot ludzki truchleje i gaśnie s czasami.
 A iż żaden na świecie jego stateczności
³⁰ Niepoznał, jeno niewczas, fałs a odmienności.
 I przetosz o nim różni różnie napisali,
 Krotkość jego i mylność dziwnie malowali.
 Naprzod go Job podobnym na wodzie bambliowi,
 Który się z wody rodzi kwoli Neptunowi,
³⁵ Powiedział być: ten jak się prędko z wody rodzi,

ВЕК ЧАЛАВЕЧЫ

Чым ёсць век чалавечы? Часам, што мінае,
 Што нябеснаю воляй свет наш абнаўляе.
 Ён дзівосны, пагрозны, зменлівы, падманны,
 Поўны зрухаў, няўлоўны і непастаянны,
⁵ Бо адным надзвычайна міласць выяўляе –
 Сто і дваццаць гадоўкаў смерць іх не чапае,
 Гэтым – век укароціць, з іншымі – гуляе,
 І, надзеяй змануўшы, марна пралятае.
 Тым жа, хто дыспануе ім па поўнай пробе,
¹⁰ Хто разгледзіць аблічча ў часавай асобе,
 Ад якой свет разумны задзіўленне чуе,
 Ён жыццё праз выпадкі розныя турбуе:
 Іх злічыць немагчыма, не памогуць словы,
 Праз якія турботы нашыя галовы –
¹⁵ Непадымную працу, хворасці, няшчасці,
 Гвалт, прыгнёт і таксама свецкія напасці, –
 Як праз гіблыя месцы ці вострыя глогі,
 Цягне час проці волі, задае трывогі.
 Як вада, што на бераг гоніцца вятрамі,
²⁰ Дрэвы, хмыз і кустоўе – зносячы валамі
 І рвучы іх з карэннем – прэч нясе ў быстрыне,
 А затым на пясчаны бераг іх абрыне;
 Як Аўстэр³, што бушуе люта над барамі,
 Іх гнучы так шалёна, што лісцё часамі
²⁵ Рве, затым з нечуванай сілай налягае
 І няшчасныя дрэвы з корнем вывяргае,
 Так наш век чалавечы: змучаны гадамі,
 Гасне кожны, пабіты немачы слядамі.
 І ніхто з нас, смяротных, часу пастаянства
³⁰ Не прыпіша, а толькі зрух і ашуканства;
 Ды й па-рознаму людзі пра яго пісалі,
 Хуткаплыннасць, прывіднасць часу прыдавалі.
 Так, Іоў⁴ час апісваў з бурбалкай зраўнаннем,
 Што з глыбіняў імкнецца Нептуна жаданнем
³⁵ І, як толькі паверхні воднай дасягае,

Tak też prędko ustawa a za inszymi schodzi.
 I dalej temi słowy mowi o człowieku,
 Albo o tym to jego barzo krotkim wieku:
 Człowiek grzeszny z niewiasty narodzony na świat,
⁴⁰ Krotko żyje, jako ow wsszedzsy na polu kwiat.
 Rychło spada, jako cień przemija wiek jego,
 Pełen nędzy i troski niewczasu każdego.
 A Dawid Święty mowi o nim tymi słowy:
 Dni moje przeminęły podobne cieniowi,
⁴⁵ A jam usech jak siano rano posieczone,
 Co wczora kwitło, to dziś suche w stog wrzucone.
 Byłem jakobych nie był tu nigdy na świecie,
 Zaraz się rodząc mrzemy, wiek prędko uciecze.
 Owa zgoła wiek nasz jest jako pajęczyna,
⁵⁰ Chwiejem się na tym świecie jako słaba trzcina.
 Siedzim thu by na ledzie, dobrze on powiedział
 Dyogenes, co w kadzi na słońcu rad siedział,
 Iż domu sobie nie chciał budować dla tego,
 Że wiedział być krotki wiek człowieka każdego.
⁵⁵ Ktorego też tak drudzy Mędracy malowali,
 A tym własność ludzkiego wieku oznajmiali.
 To jest, nagiego człeka na skale wysokiej
 Malowali nad jamą odchłani głębokiej,
 Nad którą się gałąski z jupłkami zwieszały,
⁶⁰ Tak iż wszystkie nad oną się odchłanią chwiały,
 A człowiek jedno nogą dzierząc się na ziemi,
 Sięga cienkiej gałąski z jupłkami onemi,
 Jedną ręką się onej gałąski trzymając,
 Iż ją biała Mysz gryzie, na tho nic nie dbając.
⁶⁵ Wisi nad oną jamą, Smok paszczekę rozdarł
 W onej odchłani, gotow będąc, aby go pożarł.
 A skoro ta mysz biała gałąskę ugryzie,
 A człowiek na onę to skałę zaś nie wnidzie,
 Tedy dla onych jablek spada do odchłani,
⁷⁰ Gdzie onemu smokowi bywa pastwiskami.
 Ta gałąska jest ci świat swemi ozdobami,
 Na którym ludzie wiszą, co się roskoszami

Разам з мноствам падобных бурбалак знікае.
 І далей тыя словы аб кароткім веку,
 Што адпушчаны лёсу воляй чалавеку:
 Чалавеку, якога ў свет жанчына родзіць,
 40 Век кароткі, як кветцы, што ў полі ўзыходзіць⁵:
 Нібы цень, прамінае, хуткі й палахлівы,
 Бедаў поўны, трывогаў – горкі, нешчаслівы.
 Ад святога Давіда⁶ тое ж мы пачулі:
 Дні мае хуткабежна, ценем прамінулі⁷;
 45 Як трава, што буяла ў полі раніцою,
 Сёння зжаты на сена востраю касою,
 Нібы ты ў гэтым свеце і не быў – мінае
 Век твой хутка, раджоны следам памірае.
 Больш падобны да ценкай век наш павучыны,
 50 Свет нас хіліць, нібыта тонкія трысціны.
 «Мы сядзім на пустэчы», – Дыяген⁸ абвесціў,
 Што ў кадушцы на сонцы цела сваё песціў –
 Не хацеў дом узвесці ці заняцца нечым,
 Бо лічыў закароткім век наш чалавечы.
 55 Так наш век хуткаплынны мудрацы ўяўлялі
 І ягоную сутнасць людзям выяўлялі⁹:
 Чалавек без адзення на скале высокай,
 Што стаіць над бяздоннай прорваю глыбокай,
 Над якою галіны яблыняў звісаюць
 60 І плады па-над прорвай пекныя гайдаюць;
 Чалавек той на грунце стаў адной нагою,
 Да танюткай галінкі цягнецца рукою
 І другою за голле яблыню трымае,
 А што мыш яе точыць белая, не дбае;
 65 Цмок сядзіць у адхлані, пашчу раззяўляе –
 Ён падзення ахвяры блізкага чакае;
 І як толькі галінку тая мыш падточыць,
 Са склалы нечакана чалавек саскочыць
 І праз яблыкі згіне ў прорве той імкліва,
 70 Дзе галоднаму цмоку зробіцца спажывай.
 Свет – з пладамі галінка ў пекным увабранні,
 На якой павісаюць людзі, што ў жаданні

- Jego bawią, dla których w odchłani spadają
 I w paszczkę piekielną czartu się dostają.
- ⁷⁵ A mysz biała jest ten wiek żywota ludzkiego,
 Który nas z czasem wiedzie do kresu prędkiego,
 Kradnąc nam czas i lata, bieży prędką nogą,
 Tak iż go używamy z ustawiczną trwogą,
 Pielgrzymując mizernie do noclegu swego
- ⁸⁰ I do onej gospody, do piasku grubego.
 W ktorej przenocowawszy, dzień nowy uźrzemy
 I straszego Sędziego dekret usłyszemy.
 Ten wiek też na sześć części mądrzy rozdzielali,
 Niewymowność dziecińską pierwszym wiekiem zwali.
- ⁸⁵ I że od narodzenia do roku siódmego
 Nawyka dziecię mówić słowa wszelakiego.
 Drugi wiek jest dzieciństwa samego rzeczony,
 Który jusz też do nauk bywa sposobiony.
 A trzeci wiek młodziństwo aż do czternastego
- ⁹⁰ Roku trwając, poczyna się od dwunastego.
 Czwarty do osmnastego roku wiek trwający,
 Który zową z młodziństwa k męstwu wychodący.
 Piąta część wieku męstwo, trwa do czterdziestego
 Roku, a szosta starość aż do końca swego.
- ⁹⁵ Drudzy dzieciństwo Wiośnie a Latu młodziństwo
 Przypisali, Jesieni zaś dostałe męstwo,
 A chmurnej Zimie starość smutną przyrównali,
 W czym mię swym naśladowcą teraz otrzymali,
 Że tesz na czterzy części dzielę wiek człowieczy,
- ¹⁰⁰ Przyrodzone przymioty pisząc w krotkiej rzeczy.

PIERWSZA CZĘŚĆ WIEKU CZŁOWIECZEGO.
 DZIECIŃSTWO, PODOBNE WIOŚNIE

Ociec ziemskiej natury, Phoebus na swej spherze,
 Gdy się z wielkich Ocean świat przeglądać bierze,
 W złotoognistym wozie siedząc, brunatnymi
 Zorzami nieba mieni światło rumianymi,

Той раскошы, упаўшы, у адхлань нясуцца,
 Дзе ў пякельную пашчу д'яблу дастаюцца.
 75 Мыш – наш век чалавечы: год за годам ходзіць,
 А затым нас да крэсу хуткага прыводзіць,
 Крадучы нашы леты, прэцца ва ўсе ногі;
 І жывем прадчуваннем нейкае трывогі,
 Брыдучы па тым шляху з ношай непасільнай
 80 Да апошняй гасподы – да зямлі магільнай,
 Дзе, чакаючы дзень той новы, заначуем,
 Аж прысуд наш суворы ад Суддзі пачуем.
 Мудрацы на шэсць частак век наш падзялялі:
 Маламоўнасць дзіцяці першым называлі,
 85 Бо яно з нараджэння словы вывучае
 І да сёмага году мовіць прывыкае;
 Век другі – то маленства самага пачаткі,
 У які спасцігаюць і навук начаткі;
 Трэці век пачынае дзетвара ў дванаццаць,
 90 Аж да часу, як будзе поўных чатырнаццаць;
 Век чацверты юнацтва ў мужнасць замяняе,
 У той час васьмнаццаць летаў кожны мае;
 Пяты век – мужнасць – маем да саракавога
 Году, шосты – юдоля кожнага старога.
 95 Хто Юнацтва й Маленства з Летам і Вясною
 Таясаміць, а Мужнасць – з Восенню рудою,
 Хто з пахмурнай Зімою Старасць параўнае,
 Ува мне аднадумца з лёгкасцю прызнае,
 Бо дзялю я на квадры век наш чалавечы,
 100 Іх прыкметы з натуры пішучы дарэчы.

ПЕРШАЯ ЧАСТКА ВЕКУ ЧАЛАВЕЧАГА: МАЛЕНСТВА, ПАДОБНАЕ ДА ВЯСНЫ

Феб, айцец найласкавы матухны-прыроды,
 Раніцой у вазочку Акіяна воды
 Зіхатліва-агністым спешна пакідае,
 Цемру неба ў пунсовы вэлюм апранае

- 105 Tam pojrząwszy po niebie swoim jasnym okiem,
 Przenika aż do niskich cieniów bystrym wzrokiem.
 A gdy z hartkimi końmi Phaeton jak trzeba
 Poskoczy ku Europie w pierszy stopień nieba,
 Tam nagość niskiej ziemi słońce obaczywszy,
 110 Obumarłem żywiołom jej się przypatrzywszy,
 Ro[z]śmieje się wesoło, pałając jasnością,
 Że usieblą zagrzeje wdzięczną gorącością,
 Neptunusa s chmurami w Ocean odżonie,
 Rościągając promienie [j]asne po wszej stronie.
- 115 Tam że ziemia, ujrzawszy Phoeba roszkownego,
 Ro[z]śmieje się też k niemu serca ochotnego,
 I w rozmaite barwy pilno się ubiera,
 Budząc każdą żywiołę, która z nią obmiera.
 Ptastwa, zwierze, robaczki, drzewka, latorośli,
 120 Ziołeczka każde, planty, które na niej rośli.
 Zwłaszcza gdy złotorogy Taurus oczerstwieje,
 Że lasy Zephyrami Latona zachwieje,
 Tam już w ten czas ptaszki od ziemi powstają,
 Niebieskiemu Monarsze chwałę zaczynają,
- 125 Jeden drugiego budząc rozlicznymi głosy,
 Przebijają obłoki jasne pod niebiosy.
 Także każde zwierzęta, leśni Satyrowie
 Wychodzą skrytych cieniów, radują się sobie,
 Po zielonych pagórkach rosکوśnie igrają,
 130 Jako bystre Eury współ się wybiegają.
 Do których robaczki z swych szczelin wychodzą,
 Rozlicznych barw swe pocztę za sobą wywodzą,
 Na których patrząc Phoebus lubo się uśmiewa,
 Ażeby oczerstwiały wdzięcznie je zagrzewa.
- 135 Wtym też wspaniała Wenus popłowiąła lasy
 Listkami zielonemi odziewa w te czasy:
 Płodne drzewka, winnice, latorośli śliczne,
 Ziołeczka powiędniałe i planty różliczne,
 Roskownymi nad podziw ozdobia barwami,
 140 Prawie nowy świat czyni swymi ozdobami.
 W ten czas każda rzecz płodna już poczyną rodzić,

- 105 І, зірнуўшы з вышыняў залацістым вокам,
 Найчарнейшыя цені працінае зрокам.
 Фаэтон, як на конях у сваёй патрэбе
 Шлях пачне да Еўропы¹⁰, што на першым небе,
 На зямлю паглядзеўшы і яе гібенне,
 110 На прыціхлых стыхіяў дзіўнае зняменне,
 Усміхнецца, вясёла ў небе заяснее
 І замерзлыя доли цеплынёй сагрэе,
 Нептуна ў Акіяне хмурнага схавае,
 І праменні ў староны ўміг парассявае.
 115 І Зямля Фаэтону – у адказ – шляхетна
 Усміхнецца таксама, міла і прыветна,
 І тады ўжо ў буянне барваў прыбярэцца,
 Абудзіўшы жывое, што на ёй вядзецца –
 Птушак, дрэвы, расліны, мушак з чарвячкамі,
 120 Зёлкі розныя, кветкі, гадаў са звярамі.
 А як Таўр златарогі моцы набірае¹¹
 І Латона Зефіраў¹² на лясы спускае,
 То ўжо птушкі імклівы лёт свой пачынаюць
 І Манарху нябёсаў славу пасылаюць,
 125 Гоніць прэч цемру ночы хор іх шматгалосы,
 І звініць пад аблокі, летучы ў нябёсы.
 Вось Сатыры¹³, уночы скрытыя лясамі,
 Павылазілі з ценяў з рознымі звярамі
 Каб на блізкіх пагорках міла забаўляцца;
 130 Як нястрымныя Эўры¹⁴, не бягуць – імчацца.
 Чарвячкі ўслед са шчылін розныя выходзяць,
 Сваякоў, фарбай розных, за сабой выводзяць:
 Феб глядзіць, і на твары ўсмешкі не хавае –
 Хто замёрз, ён ласкава промнем ахінае.
 135 Тут Венера-красуня, між раслін ступіўшы,
 Ім зялёныя шаты новыя пашыўшы,
 Вінаград і пабегі, дрэвы з іх пладамі,
 Зёлкі звялыя, травы з рознымі кустамі
 Цудных фарбаў малюнкам пекна аздабляе,
 140 І здаецца, што новы свет яна стварае.
 І тады час для плоду настае любога,

- A wczesnością chce Wiosna wszytkiemu dogodzić,
 Tak iż wszelkie rodzaje z gruntu wychowywa,
 Prawie jakoby mamka wszelkim rzeczam bywa.
- ¹⁴⁵ Tej tedy przyrownany wiek stanu ludzkiego,
 Dla tej samej przyczyny dzieciństwa młodego,
 Ktore też z wielką pracą matki wychowują,
 Wszelkimi potrzebami pilno opatrują.
 Abowiem jako ziemia niżli pocznie rodzić,
¹⁵⁰ Zwykła z swoim ciężarem obemglawszy chodzić,
 Aż się jej Rzekom wrota otworzą do Morza,
 Toż się pocznie radować zbywszy swego gorza,
 Tak też młode dzieciństwo nastawa z ciężkości
 I czyni niewymowne rodzicom radości.
- ¹⁵⁵ Jako owo na morzu człeku teskliwemu
 Albo przykrą boleścią w nocy trapijonemu
 Pożądana Aurora s pociechą przychodzi,
 Że w mdłości struchlałego niejako ochłodzi,
 Że człowiek zapomina prawie swej trudności,
¹⁶⁰ A oczerstwiawszy wstawa w pociesznej radości,
 Przez cały on dzień chwali Boga nawysszego,
 Że mu raczył dać uźrzeć pożądanie jego.
 Tak też radość pobożni rodzice miewają,
 Gdy ten kwiat w ogrodzie swym nowy oglądają,
¹⁶⁵ Za tak zacne pociechy współ Bogu dziękując,
 Nowemu dziedzicowi wesele sprawując.
 Ono za wielki kle[j]not już tam sobie mają,
 W zasmuceniu i w troskach ztąd pociechę znają,
 Gdy przed nimi synaczek albo corka miła
¹⁷⁰ Igra sobie rostopnie, aby ich śmieszyła,
 Słówkami uciesznymi onych zabawiając
 A jako Aniołeczek rostopnie śpiewając.
 Zwłaszcza kiedy dziateczki są moderowani,
 Skromnością, posłuszeństwem, cnotą ozdobiani.
- ¹⁷⁵ Takie się dziatki Panu Bogu podobają,
 Niebieskiego Krolestwa dziedzicmi się stają.
 Przetosz mędrcomie starzy ludzie nauczali,
 Jakoby dziateczki swe wycho[wy]wać mieli,

А Вясна паспявае ўвішна з дапамогай
 І над кожным гатункам з любасцю чаруе –
 Нібы маці, што дзетак-немаўлят пястуе.
 145 Да вясны той падобны век наш чалавечы –
 Так гадуемся ў леты ўласнае малечы,
 А матуля аб нашым выхаванні дбае
 І рупліва ў патрэбе кожнай даглядае;
 Ці зямлі, што ва ўлонні звыкла кволіць семя,
 150 Несучы без дакору ўласнае бярэмя,
 У чаканні: як рэкі дабягуць да мора,
 Мецьме радасць, забудзе пра былое гора,
 Так і наша дзяцінства – з болю вынікае,
 А бацькам немалую радасць прычыняе,
 155 Як таму, хто самотны ў моры ўсё блукае,
 Ці таму, хто ў хваробе цяжкай наракае,
 Суцяшэнне Аўрора¹⁵ пекная прыносіць
 І, самлелага, ласкай раніцы аросіць,
 Што забудзе дарэштны пра сваё цярпенне –
 160 Акрыяе, адчуўшы радасць, суцяшэнне,
 І праз дзень будзе дзячыць Богу вышняй славы,
 Што схіліў сваё вуха да яго, ласкавы.
 І бацькі тую ж радасць маладыя маюць,
 Як у садзе малую кветку разглядаюць,
 165 Дзячаць Богу за ўцеху, Бога выслаўляюць
 І нашчадка з надзеяй радасна вітаюць.
 Скарб іх – дзеці, заўсёды маюць суцяшэнне;
 І не клопат не страшны ім, ні засмучэнне,
 Як сыноч ці дачушка любая гуляюць
 170 І бацькоў аж да слёзаў часам уміляюць:
 Ці пацешнае слоўка пад губу сказаўшы,
 Ці анёлкам танютка штосьці праспяваўшы.
 Дзеці, што паслухмянасць нораву займаюць,
 Сціпласць меўшы, заўсёды цнотамі яснеюць,
 175 І такіх Бог давеку ласкай не мінае:
 Іх Нябеснае Царства ў спадчыне чакае.
 Мудрацоў нашых даўніх слова павучае,
 Што найбольш выхаванню дзетак паспрыяе:

Iżeby ich uczyli naprzod bać się Boga
 180 I każdej cnoty, która jest do nieba droga,
 Żeby też w posłuszeństwie u swych starszych byli,
 Nauki ich słuchając onych we wszem czcili,
 Ślachtetnym obyczajom aby przywykali,
 Wszelkiej się złości strzegli, prawdę miłowali,
 185 Żeby jako zwierzęta nie były grubymi,
 Nieochędożni, jako osłowie gnuśnemi,
 Do wszelakich dobrych spraw by ich pobudzali,
 Jakoby latorośle łatwo nachylali.
 Bo jako mędracy piszą, jak tablica owo
 190 Z drzewa albo z kamienia postawiono nowo,
 Złocistymi farbami nie umalowana,
 Wzgardzie ludzkiej zostawa, za nikczemną miana,
 Tak natura człowiecza świętymi cnotami
 Jeśli się nie przyozdobi, obyczajami –
 195 Prze głupstwo swe i grubość – jest ludziom mierzony
 I podobny zwierzęciu człek niewycwiczony.
 Stąd Sokrates młodzieńca nieobyczajnego
 Kamieniem na kamieniu nazwał siedzącego,
 Bo jakie więc miewają młode wychowanie,
 200 Z takim już i na starość każdy z nich zostanie.

WTORA CZĘŚĆ WIEKU CZŁOWIECZEGO. MŁODZIENSTWO, PODOBNE LATU

Młodzieniaszek, który już nieźle mówić umie
 I nauczycielow swych powieści rozumie,
 Powiada Horatius, iż gdy mu pozwolą,
 Przychodzi snadnie w wielką rozpustę, swawolą,
 205 Cieszy się końmi, psami, do boju chciw bywa,
 Jako воск, ku roskoszom snadnie się rosplywa,
 Gardzi napominaniem, a do dobrych rzeczy
 Niedbały i leniwy, nie ma się na pieczy,
 Utratny rychło, chciwy, tak iż co mu miło,
 210 W tem się kocha, nie dba nic coby potym było. . .

Каб найперш навучалі страху ў Пану Богу,
 180 Цнотам, што высцілаюць у неба дарогу;
 Каб старэйшых парады ў сэрцы захавалі,
 За навуку заўсёды шчыра шанавалі;
 Каб шляхетных звычайў пыхай не губілі,
 Не жылі век у злосці, праўду палюбілі;
 185 Каб не песцілі ў сэрцы жорсткасці звярынай,
 І брыдоты, дурное ўпартасці аслінай;
 Каб на добрыя справы дзетак настаўлялі
 І, як парасткі ў садзе, лёгка нахілялі.
 Пішуць: як на табліцы выстаўленай новай –
 190 Ці драўлянай, а хай бы нават мармуровай,
 Пазалотай прыгожа літары не свецяць,
 То ніхто той табліцы нават не прымеціць.
 Так і той, хто ад цнотаў яснасцю не ззяе
 І ніякіх звычайў за сабой не мае:
 195 За дурноту ён, невук, светам пагарджаны,
 Бо, як звер, неразумны, неадукаваны.
 І Сакрат маладзёна, што сядзіць, не дбае,
 Камнем з груды каменняў мудра называе,
 Бо якое ў юнацтве выхаванне маем,
 200 З тым і ўласную старасць у канцы спаткаем.

ДРУГАЯ ЧАСТКА ВЕКУ ЧАЛАВЕЧАГА: МАЛАДОСЦЬ, ПАДОБНАЯ ДА ЛЕТА

Той юнак, што і думку выказаць умее,
 І настаўніка слова добра разумее,
 Без належнай апекі схільны да сваволі
 (Як сцвярджае Гарацый¹⁶), да распуснай долі;
 205 Да сутычак, псоў, коней ён ахвоту мае,
 Нібы воск, у раскошах розных размякае;
 І глухі, і няўважны да напамінання,
 Да прыстойнай не мае рэчы скіравання,
 А на тым, што палюбіць, сілы ўсе змарнуе...
 210 І ва ўласную прышласць думак не скіруе...

W tym wieku u Rzymianow w obyczaju miano,
 Że dzieciom bulle z szyje w Kościele zdejmiano,
 Którą więc od dzieciństwa swego noszowali,
 A we drzwiach u kościoła ją zawieszowali,
 215 Jakoby już dzieciństwo swoje porzucając
 A Rycerskich się rzeczy i męskich chwytając.
 W siedmi lat przed ołtarzem nago się siekali
 Rozgami, a kto przemógł, za zwycięstwo mieli.
 Tamże ich w białą szatę potym ubierano
 220 Albo w purpurę, przez co więc znamionowano,
 Iż się w uczciwy żywot i zacny chcą mienić,
 O sławę i o godność starać się nie lenić,
 Aby się przypatrując tej szaty białości,
 Strzegli się wszelkiej zmazy i niezbożnych złości,
 225 Ktore zwykły oszpecać naślachetniejszego
 I nienawisnym czynić u człeka każdego.
 A patrząc na Purpurę świętą by myśleli,
 Żeby cnemi sprawami przed ludźmi świecili.
 O to się co napilniej w swem wieku starali,
 230 Żeby w zacności, w sławie u ludzi zostali,
 Bo w ten czas już do tego chuci swe skłaniają,
 Do czego przyrodzenia chcą, w czym się kochają.
 Jak Terentius świadczy, iż dowcip onych
 Obraca się i ciągnie do rzeczy chwalonych.
 235 Drugi chce być rycerzem, drugi dworzaninem,
 Iny sprawnym, uczonym, iny także innym.
 Każdy według natury do czego chuć miewa,
 Do tego się w ten czas ma, tym się być spodziewa.
 I przetoż Latu słusznie przypisali ten wiek,
 240 Gdyż w ten czas się w młodości swej rokwita człowiek.
 Jako pola ozdobne kwitną w tym to czasie,
 Tak też człowiek na ten czas przychodzi k swej krasie.
 A jak drzewo, iżeby dobry owoc dało,
 Potrzeba opatrować by się nie psowało,
 245 Tak też rostopni ludzie synow opatrują
 Naukami ktore być napředniejsze czują,
 Napominają, aby w urodzie, w zacności

Для такіх пэўны звычай рымляне трымалі:
 Булы з шыяў дзіцячых у царкве здымалі
 (Іх чаплялі дзіцяці, толькі нарадзіўшы),
 На ўваходныя дзверы следам пачапіўшы, –
 215 Ім на знак, што з дзяцінствам мусілі расстацца,
 Да прыстойных мужчынам справаў падступацца.
 У сем год бой на розгах перад алтарамі
 Мелі, дзе вызначалі пераможцу самі.
 Іх у белыя шаты потым апраналі
 220 Ці ў пурпуру, якімі тое пазначалі,
 Што ў жыцці з іх не стане хтосьці ленавацца,
 Дзеля славы й пашаны зможа пастарацца,
 Каб, зірнуўшы на чыстасць найбляейшай шаты,
 Сам пабачыў – ні ў якім зле не вінаваты:
 225 Зло нямала прыстойных пакрывае брудам,
 Кожны з іх пагарджаны й нелюбімы людам;
 А на пекнасць пурпуры для таго зважалі,
 Каб дастойнаю справай перад людам ззялі:
 Дзень і ноч дбаць пра тое і ва ўсім старацца,
 230 Каб у славе й пашане між людзей застацца,
 Бо ў тым веку жаданне да таго схіляе,
 Што ва ўласнай натуре чалавек прымае.
 Як сцвярджае Тэрэнцый¹⁷, розум чалавечы
 Вабяць тыя, што хваляць самі людзі, рэчы:
 235 Гэты хоча вучоным быць, той прагне панам,
 Той вайскоўцам ці спраўным рыцарам, гетманам;
 Кожны, згодна з прыродай, да чагось імкнецца,
 Чым жыве, тым і стацца з часам спадзяецца.
 Слушна век гэты з летам параўноўваў хтосьці:
 240 Чалавек расквітае ў леты маладосці,
 І як кветкамі поле ў летні час буяе,
 Так і ён прыгажосці ўласнай дасягае.
 Патрабуе дагляду – і каб прыжылося,
 І ў пладах каб крамяным сокам налілося –
 245 Дрэва; тое ж і людзі мудрыя ўчыняюць,
 Як сыноў сваіх розных ведаў навучаюць,
 Просяць не пакладацца на зямлі даброты,

Nie ufali i w ziemskich dobrach, okwitości.
 Zkąd Sokrates zwierciadło wielkie urobić dał
 250 I w niem się młodzieniaszkom oglądać rozkazał,
 Nauczając ich: jeśli kto ma śliczną piękność,
 Żeby się starał, aby jej nie szpeciła złość,
 Ale żeby się i zwnątrz przyozdabiał cnotą,
 Ktora jego urodzie będzie szatą złotą;
 255 A jeśli zaś kto szpetny, więc swą nieurodę
 Zdobić cnotą, nauką, poki ma pogodę.
 Czego mu i Petrarcha poświadcza statecznie,
 Chwaląc ozdobę cnoty z nauką społecznie,
 Mowiąc: Lepiej jest gładkim stać się, niż urodzić,
 260 Bo gładkość zwierzchnia zwykła wielu w błąd zawodzić,
 A zwłaszcza białęgłowy w obyczaju mają,
 Że w piękności tej zwierzchnej szczęście pokładają.
 Lecz trwalsza jest ozdoba, którą cnota rodzi,
 Bo ta w sławę pocziwą i w Niebo nas wwodzi.
 265 Także tych telko mędrzcy zową bogatemi,
 Ktorzy sławą, mądrością znaczni są na ziemi,
 Powiedając, iż złoto i insze majątności
 Nieszczęście odjąć może w godziny prędkości,
 Co się stało z Krezusem, Midasem łakomym,
 270 Co z możnym Daryuszem, z okrutnym Neronem
 I z inemi, co mieli bogactwa niezmierne,
 Jako potym zginęli w niewoli misernie;
 A mądrzy i rostopni stanu ubogiego
 Zostali Monarchami świata niezmiernego,
 275 Jakowi byli Likast, Mandro, Artaxerxes,
 Tarquinius, Eurypides, Justin, Agatokles.
 Przetoż gdy Philozopha Talesa pytano
 Czegoby młodych ludzi pilniej uczyć miano,
 Odpowiedział, iż jakim pragniesz być w starości,
 280 Tego się uczyć pilnie masz w swojej młodości;
 A coć się nie podoba, w inych strzeż się tego,
 Ktorego chwałą dla cnot, naśladowuj onego,
 Bo się cudzą przygodą łatwiej możesz ostrzedz,
 Co drugim pożyteczno, to będzie tobie wiedz.

Прыгажосць і дастатак, ззянне пашаноты.
 Так Сакрат¹⁸, з юнакамі пры люстэрку стаўшы
 250 І на ўласныя твары глянуць загадаўшы,
 Павучаў: той, хто мае пекнасць прыгажосці,
 Хай яе не паскудзіць брудам лютай злосці,
 А знутры пекнасць цела цнотай аздабляе,
 І яна – нібы шаты золатам – зазьяе;
 255 Непрывабны адчаю хай не паддаецца,
 А да цноты й навукі як мага імкнецца.
 Тое ўслед і Петрарка¹⁹ ў вершах пацвярджае,
 Цноты слаўнасць, з навукай згоднай, услаўляе:
 Лепш зрабіцца прыгожым, а не нарадзіцца,
 260 Бо на пекным абліччы можна памыліцца,
 Асабліва жанчыны гэткі звычай маюць,
 Што ў прыгожым абліччы шчасце прадчуваюць.
 Спакайней з прыгажосцю, што з цноты паходзіць,
 Бо яна і да славы, і ў Неба праводзіць.
 265 Мудры тых за багатых толькі і ўважае,
 Хто разважнасцю, славай на зямлі зазьяе,
 Бо маёмасць і скарбаў невымерных ззянне
 Можна страціць адразу ў час нешанцавання,
 Як той Крэз, як той Мідас, прагны цар і хцівы;
 270 Дарый, слаўны й магутны, ці Нерон²⁰ жахлівы,
 Ці хто іншы, са скарбаў знаны невымерных,
 Хто сканаў у няволі, бедны і мізэрны.
 А хто мудры, разважны, хоць убогі станам,
 Стаў манархам – магутным і слаўным панам,
 275 Як Лікаст з Агафоклам, Эўрыпід, Тарквіній,
 Як Юстын з Артаксерксам, Мандра²¹ й шмат за імі.
 І калі ў мудралюба Фалеса²² спытацца
 Захацелі, чым людзям юным кіравацца,
 Адказаў: тым зрабіцца ў старасці ты маеш,
 280 Чым у юныя леты розум свой займаеш;
 Што не любіш, заўсёды абысці старайся,
 А таго, хто слаўты цнотамі, трымайся,
 Досвед іншай асобы прынясе выгоду:
 Што прымальна камусьці, для цябе – на шкоду.

- 285 A Cicero im zasię Herkulesa cnego
 Na przykład zacny dawa i z sprawami jego,
 Ktory cnotliwej pracy jał służyć z młodości,
 Przez którą doszedł sławy, wielkiej majątności.
 Zkąd Owidius gani gnuśne próżnowanie,
 290 Ktorem gdy człowiek gardzi, czystość z nim zostanie.
 Także Askaniusza uczył Syna swego
 Nieprzemóżny Aeneas, by brał przykład z niego,
 Mowiąc: ucz się, Synu moj, ze mnie cnotliwie żyć,
 Pracę miłuj pobożną, chceszli szczęśliwym być;
 295 Ciebie moja prawica z tej niebespieczności
 Wybawiła i wwiiodła w bogactw obfitości.
 Czworakim obyczajem w tym postępowali
 Mądry ludzie, gdy synow swoich nauczali:
 To jest nauką, potym zaś napominaniem,
 300 Obietnicą i groźbą, czasem pochwalaniem.

TRZECIA CZĘŚĆ WIEKU CZŁOWIECZEGO. MĘSTWO, PODOBNE JESIENI

- Jako Jesień, część trzecia Roku obrotnego,
 Doskonałość przynosi owocu każdego,
 Że co Wiosna urodzi, Lato wychowywa,
 Z tego Jesień pożytki zbiera i pożywa,
 305 Tak też wieku ludzkiego ta część ma to w sobie,
 Że doskonałą ludzkość niesie wszej osobie.
 W ten czas błogosławieństwo nam z nieba hojniejsze,
 W ten czas Bogu są ludzkie sprawy przyjemniejsze,
 Gdy człowiek za ofiarę Bogu nawyszzemu
 310 Podawa wdzięczny owoc, ku pochwale jemu;
 Gdy jak drzewo dostałe z roskwitłym owocem,
 Śliczny mąż z dziateczkami stoi radząc o czym,
 A przy nim oblubienica, jak z latoroślami,
 Albo winna macica roskoszna z gronami
 315 Stoi, jako oliwne drzewko uślachcony,
 Przed nią śliczne coreczki, a za nimi ona

285 Цыцэрон²³ Геркулесаў прыклад нам прыводзіць,
 Як да цноты і славы немалой даходзіць:
 З маладосці ў цяжкую працу ўпрогся жвава,
 А затым і багацце прыплыло, і слава.
 Ды й Авідзій²⁴ ганьбуе нашую ляноту:
 290 Чысты той, хто працуе, не баіцца поту.
 Так Асканія, сына, сам Эней стараўся²⁵
 Навучыць, каб ягоным прыкладам натхняўся:
 «Сыне мой, навучыся жыць, як я, цнатліва,
 Не цураўшыся працы, пражыві шчасліва,
 295 Бо, маёю правіцай ад бяды збаўлены,
 Ты багаццем вялікім, сын, дабраслаўлены».
 Людзі мудрыя тыя спосабы ўжывалі,
 Як сыноў неабходным рэчам навучалі:
 Навучаннем, таксама просьбаю якою,
 300 Абяцаннем з пагрозай, часам пахвалою.

ТРЭЦЯЯ ЧАСТКА ВЕКУ ЧАЛАВЕЧАГА: МУЖНАСЦЬ, ПАДОБНАЯ ДА ВОСЕНІ

Восень, трэцяя частка ў калаўроце году,
 Надае дасканаласць выспеламу плоду:
 Што Вясна сее, песціць, Лета даглядае,
 Тое Восень, сабраўшы, дбайна спажывае;
 305 Так і век чалавечы, змераны гадамі,
 Надае дасканаласць кожнаму між намі.
 Кожны ў час гэты Богам найдабраславёны,
 Кожны ўчынак наш Богу мілы і ўлюбёны,
 Бо Таму, што з нябёсаў свет наш бласлаўляе,
 310 Спелы плод ахвяруем і Яго ўслаўляем;
 Бо стаіць, нібы дрэва з дасканалым плодам,
 З дзецьмі пекны мужчына, ці ідзе гародам
 Побач з мілай-каханай: парасткі нібыта
 На лазе вінаграднай, гронкамі пакрытай,
 315 Побач з імі дачушкі, як аліўкі, ззяюць,
 Перад бацькам і маці спераду ступаюць

Idzie w roskwitłe pola, idzie do ogroda,
 Miedzy robotne sługi, a w domu swoboda.
 W Wiosnę się gospodarstwem pięknym zabawiają,
 320 Tu sieją, owdzie orzą, winnice kopają.
 Ceres żyznemi ziarny ziemię opatruje,
 A Aurora z Tytanem wczasem je ratuje.
 Miło wyniść, a lasy brzmiać roskosznym pieniem,
 Niebo się śmieje, chmury rozganiając z cieniem.
 325 Łąki się też rumienią farbą purpurową,
 Także pola zieloną i brunatną ową.
 A Latem też roskoszne pola przegładają,
 Roskwitłoprzyrodziane role przeczyścują,
 Czekając cnej Jesieni pod zielonym cieniem,
 330 Słucha ziemskich zwierzątek i powietrznych z pieniem.
 A skoro Phaebus Raka żartkiego zagrzeje
 A wdzięczny Fauonius Cererę zachwieje,
 Z ostrym sierpem wyciąga hnet rękę co żywo,
 Z gęstym snopem po polu znaczne stoi żniwo,
 335 Z ktorego potym gumna wspaniało stawają,
 Gospodarzom obfite skarby z siebie dają.
 Ktorzy zaś w chmurną Jesień wszelakie pożytki
 Z Pol, z Winnic i z ogrodow zgromadziwszy wszystkie,
 Przewdzięcznych gron owocow z dzięką pożywają,
 340 Po pracy i staraniu swym odpoczywają.
 W tym wieku tedy roskosz więcej ludziom służy,
 Mądrość zacna i dowcip w ten czas barzo płuży,
 Abowiem Dignitarstwa różne i urzędy
 Sprawnym mężom i mądrym rozdawają wszędy.
 345 Wszakże przed się przez pracą i pilne staranie
 Wszelkie dobro przychodzi i Bogastw zebranie,
 Bo chcącemu na świecie niemasz nic trudnego,
 Jakim chcesz być od ludzi widzian, dierz się tego.
 Do czegoć rozum drogę snadnie pokazuje,
 350 O to pracuj, a cnota to tobie daruje.
 Nie przyleci do gęby gołąb upieczony,
 Ktory lata wysoko mając świat przestrony.
 Chciwy kupiec na morze żagle swe podnosi,

Па палях расквітнелых, ці на агароды
 Між работнікаў вольных, рупных ад свабоды –
 Гаспадараннем дбайным ход Вясны вітаюць:
 320 Тут аруць, тут і сеюць, вінаград шчапаюць.
 Плодным зернем Цэрэра²⁶ сыпле ў агароды,
 І Тытан²⁷, і Аўрора дадаюць пагоды;
 Люба выйсці, спеў птушак па лясах нясецца,
 Хмары гонячы з ценем, і неба смяецца;
 325 А лугі пурпуровым вэлюмам засланы,
 А палі ў размаітасць фарбаў увабраны;
 Пра палёў урадлівасць Лета пільна дбае –
 Узбуялае зелле з ніваў вынішчае
 І на Восень чакае пад зялёным дрэвам,
 330 Слых лагодзячы птушак разнастайных спевам.
 І як толькі Феб Рака прагнага ўвагрэе²⁸,
 Фаўн Цэрэры пагодай у спіну павее,
 Востры серп неадкладна гаспадар хапае
 І шырока снапамі поле застаўляе,
 335 Гумны ўласныя скарбам поўніць незвычайным,
 Што рассыпаны зернем у полі ўраджайным.
 Тым, хто ў хмурную Восень ураджай збірае
 З вінаградніка, поля, саду – хто што мае,
 Будзе кожнага плоду ўдзячным спажыванне,
 340 І спакой, адпачынак за клопат і дбанне.
 Гэты век нам дастатак поўны пасылае,
 Мудрасць розум у кожнай справе падпірае,
 Бо пасады і ўрады ў гэты час паўсюдна
 Раздаюць тым, хто справы вырашае мудра;
 345 Бо праз рупную працу, шчырае старанне
 Скарб да рук нам прыходзіць і дабро, і званне;
 Бо хто хоча – не мае ў свеце перашкоды,
 Каб здабыць пажаданай для яго выгоды.
 То на шлях, да якога розум твой даходзіць,
 350 Паспяшайся, а цнота тое ўзнагародзіць:
 Сам у рот не заскочыць галубок пячоны,
 Што ляціць, дзе захоча, па-на ўсе староны.
 Так купец, як на моры ветразь уздымае,

Od brzegu się puszczając, z strachem Boga prosi,
 355 Aby nie wpadł na ostre i wichrzyste skały,
 Na Charybdes i Syrty między straszne wały.
 Żołnierz także dla sławy i dobrego mienia
 Musi wając swe gadło naruszyć sumnienia,
 Cierpi zimno, głód i strach, nędze, upalenie,
 360 Musi mętne wodę pić, gdy cierpi pragnienie.
 Furman także do domu swego gościem bywa,
 Też przez pracą i trudność żywności nabywa,
 Nie śpi nocy, ze strachem przebywa pustynie,
 Nie raz się grąza w błocie, czasem i popłynie.
 365 A im co z większą pracą człowieku przychodzi,
 To też większe roskoszy i pociechy rodzi.
 Duchowny zaś stan drudzy sobie wybierają,
 W którym szczęśliwsze życie swoje pokładają.
 Szczęście jest Bogu służyć, ale sprawiedliwie,
 370 Biada i Duchownemu, co żyje złośliwie.
 Ustawicznie czuć trzeba, pracować nawięcej,
 Aby dusze zlecone oddać Bogu prędeej.
 Praca tedy potrzebna człowieku każdemu,
 Który chce przyść na świecie ku czemu dobremu.
 375 Człowiek ku pracy stworzon, a Ptak ku lataniu,
 W pracy chleba pożywać, a nie w próżnowaniu,
 Bowiem próżnującemu niekażą jeść chleba,
 Dla lenistwa człek ginie, nie wchodzi do nieba.
 Przetoż Mędracy uczyli ludzkie – w tym to wieku
 380 Te powinności godne zachować człowieku,
 By się rozumem rządził w każdym swoich sprawach,
 Na uczciwych ten swój wiek prowadził zabawach,
 Żeby na przeszłe rzeczy i przyszłe wzgląd miewał,
 Żeby nie rzekł gdy zbłądzi: takem się spodziewał.
 385 Sprawiedliwość ma ktemu każdy człek miłować,
 Wiarę Bogu i ludziom powiną zachować,
 Nikomu nie być winien, nie krzywdzić nikogo,
 Ludzkość, stateczność chować, miłować bliźniego.
 Ma też ktemu być skromny w każd[e]j swojej rzeczy,
 390 Mierność, czystość, wstyd, trzeźwość mieć na dobrej pieczy.
 Mocność – czwarta powinność w tym wieku człowieczym,

Шлях пачаўшы, да Бога модлы пасылае,
 355 Каб не трапіць на скалы з пеннымі валамі –
 Між Харыбды і Сцылы²⁹ страшнымі зубамі;
 Так жаўнер – дзеля славы і ў баі ўцалення –
 Рызыкуе, не мае й каліва сумнення,
 Церпіць голад, нястачу, холад і турботы,
 360 П’е з калюжы, пачуўшы смагу ад спякоты;
 Так фурман – госць ва ўласным доме ён бывае –
 Цяжкай працай штодзённы хлеб свой здабывае:
 Ноч не спіць, гнаны жахам, пусткамі нясецца,
 Ці то ў грязь, ці то ў рэчку часам воз кульнецца.
 365 Чым цяжэйшаю працай хлеб свой здабываеш,
 Тым мілейшай і хвілю радасці ўспрымаеш.
 Стан духоўны таксама іншы выбірае,
 У якім, пэўна, шчасце ўласнае ўяўляе:
 Шчасны той з іх, хто божы служба справядлівы,
 370 Бо й духоўнаму гора, як неміласцівы;
 Для збавення душ грэшных мае пастарацца,
 Каб маглі неўзабаве з Богам паяднацца.
 Словам, чымсьці заняцца, чалавеча, маеш,
 Як добра ў гэтым свеце для сябе жадаеш:
 375 Ты прызваны для працы, як птах для лятання,
 З мазаля хлеб свой есці, не гультаявання:
 Гультаю не даецца на спажыву хлеба,
 Бо, пагардзіўшы працай, адваргае неба.
 Мудрацы нас вучылі, што ў названым веку
 380 Гэткіх цнотаў трымацца варта чалавеку,
 Каб разважнасць засведчыў у штодзённых справах,
 Каб жыццё ў пашанотных пражываў забавах,
 Каб на прошласць і прышласць дбайна аглядаўся,
 Не казаў, заблукаўшы: «А я ж спадзяваўся!»,
 385 Справядлінасць найболей сэрцам мілаваўшы,
 Веру ў Бога і людзям вернасць захаваўшы,
 Каб не знаўся з віною, жыў без крыўдавання,
 Стойкі быў, чалавечны, поўны спачування,
 Сціплы і сарамлівы, чыстасці трымаўся,
 390 Ведаў меру, цвярозым быў і заставаўся.
 Дужасць – наш абавязак у названым веку

Nie tej cielesnej siły, która włada mieczem,
 Ale raczej w umyśle; przedsięwzięcia swego
 Mamy mocnie dochodzić, by przycierpieć złego.
³⁹⁵ Musisz się głogiem zakłóć, abyś Rożej urwał,
 Niedbaj, choć pszczoła kąsa, byleś miodu dostał.
 Zwłaszcza podobnej rzeczy, której możesz sprostać,
 Dla czego prze nie dowcip niemasz tego dostać?
 Chocaj czasem Aquillo w letnie czasy chwieje,
⁴⁰⁰ Przedsię Oracz o żniwie swym dobrej nadzieje.

CZWARTA CZĘŚĆ WIEKU CZŁOWIECZEGO. STAROŚĆ, PODOBNA ZIMIE

Poważna starość gdy się siwizną odzieje,
 Już się jako nad brzegiem barzo przykrym chwieje,
 Poglądając na koniec do ktorego idzie,
 Często mu się z nadzieją molestować przyjdzie,
⁴⁰⁵ Poglądając na on świat, jak na wielkie morze,
 Chodzi jako związany, poki świecą zorze.
 A gdy smutna noc zajdzie, nadzieja ustała,
 Bo się z nim obaliła, już ostatnia stała.
 I przykryła go ziemia między groby ciemne,
⁴¹⁰ Duszę w Niebo posłała, ciało w cieniu ziemne,
 Jako ziarno ubogie, aby tam leżało,
 A gdy nowy Rok przyjdzie, aby zaś powstało.
 Gdy się Niebieska światłość ukaże z obłokow
 A pałających ziemię napełni rostokow,
⁴¹⁵ Gdy Niebieskie żywioły zaczną nowe biegi
 A ziemię ochędożą zebrawszy z niej śniegi
 I ukażą nowy świat, obumarłe z ziemię
 Wypuszczą ciała śliczne, cne człowiecze plemię
 Przed obliczność wielkiego Bostwa nad bostwami,
⁴²⁰ Aby już tam stanęli z swemi owocami.
 A jak Zima jest koniec Roku obrotnego,
 Leniwa, gnuśna i mdła z przyrodzenia swego,
 Czasem się zimnem burzy, czasem rostopnieje,
 Przykry Auster, niewczesny gdy Aquillo wieje;

(Ды не моц, што даецца з мечам чалавеку,
 А што ў розуме); тое, да чаго цаляем,
 Зло стрываўшы, праз сілу гэтакую маем:
 395 Глог калючы, і ружа чыніць скуры шкоду –
 Не бяды! Хоць уджаліць, дасць пчала і мёду.
 То чаму, розных рэчаў прагны расстарацца,
 Не на ўласную кемнасць маеш пакладацца?
 Аквілон³⁰ летнім часам сівер наганяе,
 400 Але сейбіт надзеі добрай не губляе.

ЧАЦВЕРТАЯ ЧАСТКА ВЕКУ ЧАЛАВЕЧАГА: СТАРАСЦЬ, ПАДОБНАЯ ДА ЗІМЫ

Век старэчы ў ссівелай шапцы прамінае,
 Як былінку над прорвай, лёс яго хістае.
 Чалавек разумее – час яго мінецца,
 А надзею адкінуць хутка давядзецца:
 405 Падарожны, вандруе ў свеце, як па моры;
 Ходзіць, як апантаны, покуль ззяюць зоры;
 Ноч настане, у смутку прападзе надзея;
 Лёс яго спадзяванні, нібы пыл, развее:
 Ляжа ў цёмнай магіле, Богу дух аддаўшы,
 410 А няшчаснае цела пад зямлю схававшы,
 Як зярнятка, каб ціха ў цемры праляжала
 Аж да новага лета і тады паўстала,
 Як нябеснае зянне прысне з-за аблокаў
 І зямлю зноў абудзіць новалетнім сокам,
 415 Як стыхіі закружаць у нябесным бегу
 І зямлі здымуць футра з леташняга снегу,
 Новы свет абвясціўшы: высахлае семя
 Дасць жыццё, узгадуе зноў людское племя
 І пашле прад аблічча Бога над багамі –
 420 Кожны прыйдзе, багаты ўласнымі пладамі.
 Як Зімы – заканчэння абароту года –
 У ляноце й гультайстве існае прырода
 (То адліга, то люты холад зноў шалее,
 За Аўстэрам знянацку Аквілон павее),

- 425 Nie podawa pożytkow żadnych, wszystko tłumi,
 Wichrząc ziemską naturę, trapi srogo, szumi,
 Aż zaś potym znienagła w Ocean odchodzi,
 Stąd poszła na swe miejsce, znowu zaś przychodzi.
 Tak starość, ta ostatnia część wieku ludzkiego,
 430 Prowadzi nas do końca już ostatecznego.
 W ten czas gnusność, lenistwo człowieka się chwyta,
 Czymby swą mdłość podpomoc mógł pilnie się pyta.
 Ano chodzić po izbie już załedwie może,
 Niżli na czuły Koń wśleść – milej mu na łożu.
- 435 Boleści rozmaitych zewsząd mu przybywa,
 Stęka, kaszle, wszystko mu już niegmyśli bywa.
 By mu nalepiej czynił, przedsię nie ugodzisz,
 Jako koło dziecięcia koło niego chodzisz.
 Już mu niewtraf biesiady, nie miłe rozmowy,
 440 Za głupie mu się zdadzą, chocia mądre, mowy.
 Chwali on przeszłe czasy, a przyszłe winuje,
 Wszystko gani, tylko to chwali co miłuje.
 Choć go już nikt nie słucha, on przedsię powiada,
 A gdy mu co niekmyśli, to narzeka – biada!
- 445 Gdy się kto czemu śmieje, on mniema by z niego,
 A czasem się też śmieje z tym co szydzi z swego.
 Idzieli gdzie, to trzecią nogą z lasa płuży,
 Ciągnie go ziemia k sobie, siła mu nie służy.
 Aż nawet do dziecińskiej własności przychodzi,
 450 Że już nie może chodzić, aż go kto podwodzi.
 Do matki, to jest w ziemię, pragnie z tego świata,
 Stąd poszedł, tam przychodzi, wywiodły się lata.
 O tej starości wiele Mędrcomie pisali
 I rozmaicie onę ważyć roskazali.
- 455 Jej rady naśladować, jej we wszem ugadzać,
 Nad starych ludzi rozum z swym się nie wysadzać,
 Bo oni długo żyjąc, wiele doświadczyli,
 I co po czemu chodzi oczyma byczyli.
 Jako świątczy Cycero w księgach Powinności,
 460 Iż w Rzeczy pospolitej rady rostopności
 Od starych a statecznych ludzi szukać trzeba,
 Bo już ten większy rozum bywa dany z Nieba.

- 425 Бо яна без ашчады толькі спажывае,
 Лютым сіверам часта ў полі завывае,
 Аж пакуль нечакана згіне ў Акіяне,
 Скуль па восені доўгай зноў да нас загляне,
 Так і веку людскога – старасць завяршэнне,
 430 Што вядзе нас да рысы поўнага знікнення.
 Час такі: чалавеку моцы не хапае,
 Чым нямогласць падперці, сам сябе пытае;
 Ледзь прайсціся па хаце, небарака, можа,
 На каня больш не сядзе, хіліцца да ложа;
 435 Што ні дзень, то хваробаў новых прыбывае,
 Стогны, кашаль, нічога думка не сягае;
 Хоць на крыж разарвіся, толькі не дагодзіш,
 Як, нібы пры дзіцяці, пры старэнькім ходзіш;
 Не ў губу ні гаворка, ні якія словы,
 440 І як глупства успрыме мудрыя размовы;
 Хваліць, што прамінула, прышласць – асуджае,
 Ганьбіць тое, што бачыць нават не жадае;
 Хоць не слухаюць, ён жа тараторыць скора,
 Што яму не да густу, наракае: «Гора!»;
 445 Мысліць: гэта ж мо' кожны ўжо з мяне смяецца,
 Хоць, бывае, з другога ў смеху сам зайдзецца;
 Дзе ні йдзе, ногі трэцяй – кіем – падпірае,
 Да зямлі яго хіліць, сіла пакідае;
 Аж да стану дзіцяці з часам ён даходзіць,
 450 Сам не ступіць – заўсёды хтось пад рукі водзіць;
 Дзеля маці, зямелькі, свет пакіне гэты
 І яму прамінуцца ўсе зямныя леты.
 Мудрацы размаіта старасць апісалі,
 Шанаваць яе моцна людзям наказалі:
 455 Слухаць ейных парадаў, дагаджаць старацца
 І з сваім мудраслоўем меней выпінацца,
 Бо яны, век пражыўшы, бачылі нямала –
 Што з чаго вынікае і па чым што стала.
 Цыцэрон піша ў «Кнізе абавязкаў»³¹ мудра:
 460 У Рэспубліцы рады ад старых прылюдна
 І шаноўных пытацца грамадзянаў трэба,
 Бо яны маюць розум, дадзены ім з неба.

Jakosz Romulus miasto Rzym kiedy założył,
 Sto mężow starych nad nim rostopnych przełożył,
 465 Ktorzyby w nim wyborny porządek czynili,
 Mądrością i poradą pożyteczni byli.
 Stąd dziś u nas Senatem zwierzchność zacna słynie
 Od starych, ktorych zowią Senes połacinie.
 Stąd Miasta, Prowincye w obyczaju mają,
 470 Że się rządowi Starych ludzi poddawają,
 Ktorzy z siebie podają przykład stateczności,
 Potoczne sprawy rządząc w cnej sprawiedliwości.
 Ktorych też w uczciwości wielkiej mieć potrzeba,
 Mamy to rozkazanie z nawysszego Nieba.
 475 Co i Poganie sami z swej cnoty czynili,
 Ze wszelką uczciwością starszych ludzi czcili;
 Za przedniejszy artykuł w swych prawach to mieli,
 Że kto k starym nie powstał, tych gardłem karali,
 Abo ktoby przy starszych mowił szpetne słowa,
 480 O takowych bywała rosprawa sądowa.
 Tak [w] wielkiej uczciwości starych ludzi miano,
 Onych znać jako Boga chętnie słuchano.
 A starszych powinności te nam zostawili
 Oni, co święte prawa ludziom ustawili.
 485 Łakomstwa się warować^{ll} jako czego złego,
 Ktore się pospolicie dzierży stanu tego.
 Myśleć też co siwiźnie, starości przystoi,
 Ktora się pobożnemi obyczajmi stroi.
 Na śmierć pomnieć, ktora się przymyka do niego,
 490 A na Grob się oglądać, ktory czeka jego.
 Gotować się napilniej do Sądu straszego,
 Poki mu jeszcze zstawa czasu pogodnego,
 Bo to już trzecie wici starość ukazuje,
 Żeby wyje[ź]dżał z domu jak się kto zgotuje
 495 W Drogę onę, ktora już z tego świata schodzą,
 Przed straszliwego Bostwa Majestat przychodzą,
 Gdzie stawszy osądzony z wyroku wiecznego
 Pojdzie w Niebo lub w ogień palania straszne[g]o,
 Bowiem Bog sprawiedliwie zapłaci każdemu:
 500 Dobremu w Niebo każe, a w piekło iść złemu.

Гэтак Ромул над Рымам, як мяжу пазначыў,
 Сто мужоў пасівелых кіраваць прызначыў,
 465 Каб яны ў ім узорны лад устанавілі
 І разумнай парадай людзям паслужылі.
 Ад таго ў нас Сенатам сход вярхоўны слыне –
 Ад «старыя», іначай «senes» на лаціне;
 З тых часоў ваяводства з гарадамі маюць
 470 І звычай, што ва ўрады старцаў абіраюць,
 Бо яны пра законнасць дбаюць асабліва,
 Разнастайныя справы судзяць справядліва.
 Нам вялікай пашанай атуляць іх трэба,
 Бо наказ гэты маем ад самога Неба,
 475 Што язычнікі нават добра ўсведамлялі,
 Бо ў павазе старэйшых немалой трымалі.
 Быў такі ў іх артыкул першы прапісаны:
 Хто не ўстаў перад старцам, горлам пакараны
 Будзе, як і зласлівец за ліхія словы
 480 Ад суда прычакае свой дэкрэт суровы.
 Іх такой пашанотай людзі атулялі,
 Што, бы ў Бога, парадаў у старых шукалі.
 А пра іх абавязкі сведчаць нам ласкава
 Тыя, што ўстанавілі чалавецтву права:
 485 Пазбягаць выяўлення хцівасці любога,
 Што, зазвычай, трымае ў капцюрах старога;
 Думкі мець, што з сіваю мудрасцю даюцца
 І ў пабожных учынках лёгка пазнаюцца;
 Помніць: старца ніколі смерць не абмінае;
 490 На труну аглядацца, што яго чакае;
 Страшны Суд справядлівы мець сабе наўвеце,
 Покуль цела старое шчэ на гэтым свеце.
 Старасць трэція віты-скруткі³² прад'яўляе:
 Выязджай, пане, з дому – шлях цябе чакае,
 495 Па якім з гэтым светам людзі расстаюцца,
 Каб ля страшнага Трону Бога апынуцца.
 Стаўшы там, свой па праву вырак атрымаеш,
 Ці на Небе, ці ў пекле пасяліцца маеш,
 Бог бо наш справядлівы ў сэрца тваё гляне:
 500 Добры – Неба, злы пекла спадчыннікам стане.

DO ŁASKAWEGO CZYTELNIKA

Nie dziwuj się prostocie i wierszu grubemu,
 Ślachtetny czytelniku, ku rossądku twemu,
 Dowcip mię przyrodzony do tego przymusił,
 Żebym się co grzecznego napisać pokusił,
⁵⁰⁵ To jest o czterech częściach wieku człowieczego,
 Podobnym czterem częściami Roku nawrotnego.
 Stem wierszow zamykając każdą część z osobna,
 Ktora ku ktorej części roku jest podobna,
 Przyrodzone przymioty stanu człowieczego
⁵¹⁰ Pisząc, i przy tem z Mędrcom z powinności jego,
 Wszak też i skowroneczek od ziemi powstając,
 Swym podłym głosem śpiewa, słowiki wzbudzając.
 Niechaj drudzy niebieskich Spher dźwięki słuchają,
 Niechaj też i gwiazd sporne biegi przeglądają,
⁵¹⁵ Niech z Helikońskich źródeł Nektarow kosztują,
 Apollo i Pallada niech tych korunuja,
 Ktorzy pod Lawrowemi cieńmi się przechodzą,
 Skrzydłonogiego Konia z Olimpu wywodzą,
 I ktorzy wspominają błędy Ulissowe,
⁵²⁰ Trudności i przygody też Aeneassowe,
 Po złotą wełnę ktorzy Jazona prowadzą
 I Prometeuszowi^{III} przemieniać się radzą,
 Także i tych co Bogi z Olbrzimy zwadzili
 I Orphea do niskich cieniow prowadzili.
⁵²⁵ Ja na podlej Cetarze w swe cichuczkie strony
 Śpiewam prostą pieśń nową gdy ucichły dzwony,
 Ktorą mi Kalliope wspaniała podała
 Z łaskawą Polimniją, i śpiewać kazala.

^I У арыгінальным тэксце: *ochędożnię*.

^{II} У арыгінальным тэксце: *wiarować*.

^{III} У арыгінальным тэксце: *Promoteuszowi*.

ДА ЛАСКАВАГА ЧЫТАЧА

З верша – просты ён, грубы, можа, – не дзівіся,
 Мой чытач паважаны. Сам тут аглядзіся:
 Розум, што ад прыроды, думкі напраўляе,
 Напісаць пекнаслоўна, хораша змушае,
 505 Век людскі на чатыры часткі падзяліўшы,
 Порам года падобным чатыром зрабіўшы,
 Сотняй вершаў прадставіць кожную асобна,
 Параўнаўшы з прыроднай, да яе падобнай,
 Чалавечага веку станы апісаўшы
 510 І пры тым абавязкі з мудрацоў прыдаўшы:
 І жаўранак высока над зямлёй лунае,
 Салаўя, хай і ўбогім, спевам абуджае.
 Хай другім сфер нябесных музыка дагодзіць,
 Хай рух зорак на небе вока ім лагодзіць,
 515 З Геліконскай крыніцы³³ хай нектар каштуюць,
 Апалон і Палада³⁴ хай іх карануюць,
 Хай у ценю лаўровым думкамі лунаюць,
 Да Алімпі на конях з крыламі³⁵ сягаюць,
 Хай ад лёсу Уліса³⁶ кожны з іх трымцее,
 520 А таксама прыгодаў мужага Энея,
 Хай руна ад Ясона³⁷ новага чакаюць,
 Хай яны Праметэя³⁸ зноў уваскрашаюць,
 Хай Гігантаў³⁹ з багамі ў лютай бітве зводзяць
 І Арфея⁴⁰ ў нізіны цёмныя праводзяць.
 525 Я ж на цытры паціху пачынаю гранне,
 Як аціхла, нарэшце, звонкае спяванне:
 Мне яе Каліопа⁴¹ пекная ўручыла
 З Палігімніяй⁴² разам спеву навучыла.

МАРГІНАЛІ

- в. 1: Co jest wiek człowieczy / Чым ёсць век чалавечы.
- в. 6: Wieku ludzkiego lat. 120. Gen.6, a według Dawida S. lat. 70 / Чалавечы век – 120 гадоў (Бц. 6), а паводле св. Давіда – 70 гадоў.
- в. 15: Co s sobą (?) ludzi przynosi / Што (?) з сабой людзям прыносіць.
- в. 33: Ku czemu jest Wiek człowieczy podobny / На што падобны чалавечы век.
- в. 40: Krotkość jego albo jako prętko przemija / Яго кароткасць, альбо як хутка прамінае.
- в. 57: Jako go mędrzcy malowali / Якім выяўлялі яго мудрацы.
- в. 76: Ku czemu podobny koniec wieku ludzkiego / На што падобны канец чалавечага веку.
- в. 86: Rozne rozdzielnie wieku człowieczego / Розныя спосабы падзелу чалавечага веку.
- в. 102: Opisanie Wiosny, albo początek Roku / Апісанне вясны, або пачатак году.
- в. 107: W Skora, Znamie niebieskie / У Авен, нябесны знак.
- в. 124: W Znamie niebieske / У нябесны знак.
- в. 144: Dla czego dzieciństwo przyrownane Wiośnie / Чаму маленства параўноўваюць з вясной.
- в. 165: Pocięchy rodziców z dzieci małych / Радасці бацькам ад малых дзетак.
- в. 179: Nauki, z mędrców wzięte, około wychowania Dzieci / Павучанні, узятыя з мудрацоў, пра выхаванне дзяцей.
- в. 202: O młodziństwie w. z Horacjusza Mędrca / Верш пра маладосць з Гарацыя-мудраца.
- в. 211: Obyczaj Rzymianow. Cwiczenie młodzienaskow / Звычай рымлянаў. Вывучка маладзёнаў.
- в. 229: Dowcier młodzienaszkow do rozmaitych rzeczy skłania się / Розум маладых людзей схіляецца да розных рэчаў.
- в. 239: Dla czego przyrownany Latu wiek młodzieński / Чаму юначы век параўноўваюць з летам.
- в. 249: Do czego rodzice synow swych napominać i pobudzać mają / Да чаго бацькі павінны заклікаць і заахвочваць сваіх сыноў.
- в. 255: Modrzy a snotliwi tylko są prawdziwie szczęśliwemi i Bogatemi / Толькі мудрыя і цнатлівыя з'яўляюцца сапраўды шчаслівымі і багатымі.
- в. 277: Czego Mędrzcowie młodzienaszkow uczyć rozkazują / Чаму загадваюць мудрацы вучыць маладых людзей.

- в. 303: Dla czego Jesieni jest przyrownane męstwo / Чаму ўзмужэнне параўноўваюць з восенню.
- в. 308: Własność męstwa i owoce / Сутнасць і плады ўзмужэння.
- в. 319: Zabawki Męskie około Gospodarstwa / Заняткі мужчын у гаспадарцы.
- в. 337: Pożytki Gospodarstwa / Карысць ад гаспадарання.
- в. 341: Mężow porządnych dobre mienie i godność / Добрае імя і годнасць прыстойных мужоў.
- в. 354: Kto chce mieć dobrego, musi cierpieć złego / Хто хоча добра, павінен цярпець зло.
- в. 367: Duchowny stan / духоўны стан.
- в. 370: Przez pracę i staranie wszystko dobre przychodzi / Усялякае дабро дасягаецца працай і руплівасцю.
- в. 377: Leniwy sam się gubi / Гультай сам сябе губіць.
- в. 380: Powinności męskie z Mędrcom wzięte / Абавязкі мужчын, узятыя з мудрацоў.
- в. 403: Wiek starości jaki jest / Якім ёсць старэчы век.
- в. 411: Człowiek jako ziarno w ziemi posian / Чалавек – як зерне, пасеянае ў зямлю.
- в. 427: Dla czego przyrownana zimie starości / Чаму старасць параўноўваюць з зімой.
- в. 434: Własność i obyczaje starość[i] / Сутнасць і звычаі старасці.
- в. 450: Stąd człowiek posedł, tam się zwraca / Адсюль чалавек пайшоў, туды вяртаецца.
- в. 454: Co Mędrcomie o starości pisali / Што пісалі пра старасць мудрацы.
- в. 459: Porady Starych używać / Скарыстоўваць з парадаў старых.
- в. 467: Ztąd rzeczony Senat / Ад гэтага названы Сенат.
- в. 473: Uczciwość starości ma być czyniona. Co i Poganі za Artykuł przedni w Prawach mieli / Старасць павінна шанаватца. Гэта і язычнікі мелі ў сваіх законах за галоўнае правіла.
- в. 483: Powin[n]ości starych stanow / Абавязкі старэчага стану.
- в. 499: Odda Bog każdemu wedle uczynkow jego / Кожнага Бог узнагародзіць па ўчынках ягоных.

ANDRZEJ RYMSZA

**(do 1550, Pieńczyn, Nowogrodzkie –
po 1599, Dziewieniszki?)**

ΔΕΚΕΤΗΡΟΣ ΑΚΡΟΑΜΑ

TO JEST

DZIESIĘĆROCZNA

POWIEŚĆ WOJENNYCH SPRAW

**OŚWIECONEGO KSIĄŻĘCIA I PANA, PANA KRYSZTOFA
RADZIWIŁA, KSIĄŻĘCIA NA BIERŻACH I Z DUBINEK, PANA
TROCKIEGO, PODKANCLERZEGO WIELKIEGO KSIĘSTWA
LITEWSKIEGO I HETMANA POLNEGO, BORYSOWSKIEGO,
SOLECKIEGO ETC., STAROSTY. KU TEMU POSŁUGI
NIEKTORYCH ROTMISTRZÓW I LUDZI RYCERSKICH POD
SPRAWĄ JEGO M[OŚ]CI BĘDĄCYCH SĄ PRZYPOMNIONE
I IMIONA NAPISANE. KTORA SIĘ POCZYNA OD ROKU PO
NARODZENIU PANA CHRYSZTUSOWYM 1572 AŻ DO ROKU,
KTORY PISANO 1582**

PRZEZ SŁUGĘ JEGO K. M.

**ANDRZEJA RYMSZĘ PRAWDZIWIE NAPISANA
I JEGO WŁASNYM NAKŁADEM WYDRUKOWANA
W WILNIE**

**PRZEZ DANIELA ŁENCZYCKIEGO:
ROKU OD NARODZENIA SYNA BOŻEGO
1585**

**EMBLEMA IN ARMA ILLUSTRISSIMI
PRINCIPIS AC DOMINI D. CHRISTOPHORI RADIVILI,
DUCIS IN BIERZE ET DUBINGA, CASTELLANI TROCENSIS,
CAMPIDUCTORIS MAGNI DUCATUS LIT. NUNC IAM
PALATINI VILNENSIS ETC. CONSCRIPTUM PER
AUTOREM. A[NDRZEJ] R[YMSZA]**

*Subvolat ut gravibus Iovis armiger altius alis
Atque ferit pennis sidera celsa suis.
Sic tua te virtus et gloria nubibus aequat,
Christiphore o Litavi firma columna soli.
⁵ Tempus erit quando coelesti sede receptus,
Splendidus luna soleque sidus eris.*

АНДРЭЙ РЫМША

(да 1550, Пянчын, Наваградчына –
пасля 1599, Дзевянішкі?)

ДЕКЕТНРОС АКРОАМА,
АБО
ДЗЕСЯЦІГАДОВАЯ
АПОВЕСЦЬ ПРА ВАЕННЫЯ СПРАВЫ

АСВЕЧАНАГА КНЯЗЯ І ПАНА, ПАНА КРЫШТАФА
РАДЗІВІЛА, КНЯЗЯ БІРЖАЎ І ДУБІНАК, ПАНА ТРОЦКАГА,
ПАДКАНЦЛЕРА І ПОЛЬНАГА ГЕТМАНА ВЯЛІКАГА
КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА; БАРЫСАЎСКАГА, САЛЕЦКАГА
ЕТС. СТАРОСТЫ – ПРЫ ГЭТЫМ ЗАСЛУГІ АСОБНЫХ
РОТМІСТРАЎ І РЫЦАРАЎ, ЯКІЯ БЫЛІ Ў ПАДНАЧАЛЕННІ
Ў ЯГО МОСЦІ, ЗГАДАНЫ І ІМЁНЫ ІХ НАЗВАНЫ, –
ЯКАЯ ПАЧЫНАЕЦЦА 1572 ГОДАМ ПА НАРАДЖЭННІ
ПАНА ХРЫСТА І ЗАКАНЧВАЕЦЦА 1582,
КАЛІ І БЫЛА НАПІСАНА

СЛУГОЮ ЯГО КНЯСКАЕ МОСЦІ
АНДРЭЕМ РЫМШАМ ПРАЎДЗІВА НАПІСАНА
І ЎЛАСНЫМ КОШТАМ НАДРУКАВАНА
Ў ВІЛЬНІ
ДАНІЭЛЕМ З ЛАНЧЫЦЫ¹:
У ГОД ПА НАРАДЖЭННІ СЫНА БОЖАГА
1585

ЭМБЛЕМА НА ГЕРБ НАЙЯСНЕЙШАГА
КНЯЗЯ І ПАНА КРЫШТАФА РАДЗІВІЛА, КНЯЗЯ БІРЖАЎ
І ДУБІНАК, КАШТАЛЯНА ТРОЦКАГА, ПОЛЬНАГА
ГЕТМАНА ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА,
ЦЯПЕР ТАКСАМА ВАЯВОДЫ ВІЛЕНСКАГА ЕТС.,
НАПІСАНАЯ АЎТАРАМ АНДРЭЕМ РЫМШАМ

Як пралятае ўгары збраяносец Юпітэра важна
І дасягае крылом зорак з высокіх нябёс,
Так да аблокаў цябе твая мужнасць і слава ўздымаюць,
О Хрыстафору, о слуп моцны Літоўскай зямлі!

⁵ Час яшчэ прыйдзе, калі, да Нябёснага ўзяты Пасаду,
Будзеш ты зоркай, што за месяц і сонца ярчэй.

AKPOΣTIXON
 IN LAUDEM ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS
 AC DOMONI D. CHRISTOPHORI RADIVILI,
 IN BIERZE ET DUBINGA ETC.
 PALATINI VILNENSIS COMPLECTENS

- Contiguas patriis quisquis regionibus oras,
 Hesperiaeve petis tractus utriusque, vel illa
 Regna, quibus dives nomen donavit Iberus,
 Insignes valido qui denique robore Gallos
 5 Spectatum accedis, quos Mars violantibus armis
 Turbidus evexit: nunc arua domestica lustrans,
 Omnigenis, facile, invenies quum dotibus, alma
 Pignora. Cerne, quibus patria est innixa columnis
 Heroas claros ut alat, ceu sydera coelum.
- 10 Optabis frustra populos peragrasse remotos:
 Regno hoc invenies, quos tu mirere, quibusve
 Utare ad bellum et tractanda negocia pacis,
 Sispice prae reliquis Radivila gente profectos;
 Regibus, in rerum tractanda mole fideles
- 15 Affore queis licuit, mittique in praelia summos
 Ductores. Hoc Christophorus de germine surgens,
 Insignis: Proavis, Patriae simillimus ipsi,
 Vividum in excelso circumfert pectore robur:
 Idem consilii non ultimus author habetur.
- 20 Laude tamen primas in eo sibi vindicat, illa
 Vulnifico toties exercita dextera bello.
 Saevum quam vellem Basilidem affore nobis.
 (Pestem in talem rursus deponere mitti
 Ad vitae lucem, minus esset iusta precari)
- 25 Largifluos certe lachrimarum haud sisteret ille
 Amnes, commemorans pervaseris impete quanto
 Terrarum fines, Radivile, eiusque penates,
 Ingentes etiam quoties tranaveris ausu
 Non parvo fluvios: annecteret atque paludes,
- 30 Undantesque lacus, sylvasque, ac undique praedas
 Sublatas, et tecta vago deleta per agros.
 Vulcano: Passim numeraret millia, per te,

АКРАВЕРШ
НА ПАХВАЛУ НАЙЯСНЕЙШАМУ КНЯЗЮ
І ПАНУ КРЫШТАФУ РАДЗІВІЛУ,
БІРЖАЎ, ДУБІНАК ЕТС.,
ВАЯВОДУ ВІЛЕНСКАМУ СКЛАДАЕЦЦА²

Хто б ты ні быў, берагоў спакушальнік, суседніх бацькоўскім,
Ці то Гесперыяў³ дзвюх, ці краінам, якім была назва
Падаравана здаўна ад Ібера⁴ багатага, ўрэшце
Галаў імкнешся калі, знакамітых праз важкую сілу,
5 Бачыць, што зброі дзеля спусташальнай народжаны Марсам,
Зараз, калі ты зірнеш на абшары радзімы, заўважыш
Лёгка дары ды прыкметы дабра – усялякага кшталту.
Зведай слупы, на якіх палягае радзіма. Нібыта
Зоркі на небе, яна нам сілкуе славурых герояў.
10 Тое ўсё, што дарма абыходзяць чужынцы, ты ўгледзіш:
Ў гэтай дзяржаве мужоў, з іх ты мусіш здзівіцца, пабачыш,
Ў войнах якімі яна карыстаецца й клопатах мірных.
Перад усімі зірні ты з павагай на род Радзівілаў:
Верным, дазволена ім – каралямі – у цяжары справаў
15 Дапамагаць, на чале ўсяго войска выходзіць на бітву
Правадырамі ім. А Хрыстафор з іх роду адметны.
Болей да продкаў, чым хто, і самое Радзімы падобны.
З сэрца высокага моц распаўсюджвае жвавую вонкі,
Ды і на радзе яму не апошня роля належыць.
20 Ён патрабуе сабе ў пахвале гэтай першага месца –
Стомлена колькі разоў у бязлітаснай бойцы дзясніца.
Як я жадаў бы, каб быў побач жорсткі Васілеў нашчадак,
Патрабаваць, бо прасіць – гэта меней было б справядліва,
Хай бы да свету жыцця ён вярнуўся зірнуць на няшчасце,
25 Пэўна б і ён не стрымаў паўнаводных слёз сваіх рэкі,
Прыпамінаючы, як шмат разоў дасягаў ты наездам
Межаў краіны яго, Радзівіл, і ягоных пенатаў,
Колькі шырокіх ты рэк перайшоў з немалою адвагай,
Мусіў бы ён далучыць гэтаксама сюды і балоты,
30 Жвавых хвалі азёр, і лясы, ды здабычы паўсюднай
Веліч, тыя дамы, што панішчаны ўсюды па землях.
Гэта – Вулькану: паўсюль мы шмат тысяч мужоў налічылі б,

Inproprio permulta virum demersa cruore.
 Laetatur merito Stephanus tam fortibus ausis,
³⁵ Nominis istius qui scepra Polonica Primus
 Excipit: hincque Palatini te fascibus auctum
 Nobilitat. Celebri fama Radivile vigebis,
 Semper victuri decus immortale parentis.
 I nunc, patriis (potis es namque) adde trophaeis:
⁴⁰ Summa tui laus Patris erat: tibi maxima crescet.

POBUDKA
 DO WDZIĘCZNOŚCI SŁAWY LUDZI RYCERSKICH

Gdy Agiezylausa krola zapytano,
 Jaki by mu na grobie słup udzielać miano
 Na jego wieczną pamięć, na co odpowiedział:
 «Nie radbych na filarzach swoją sławą siedział,
⁵ Gdyż to słup jest kosztowny, kogo wspominają
 Z jego postępów dzielnych, dobre słowo dają».
 Bo jeśliż cnota z męstwa w zapomnienie przydzie,
 Prętko złość gorę weźmie, dobroć w niebo pojdzie;
 Gdyż cnota pochwalona pomnożenie bierze,
¹⁰ A sława pod obłoki rozpuszcza swe pierze.
 Do czego pomagają biegli skryptorowie,
 Z nich pochop k męstwu biorą gnuśni potomkowie.
 Wszak miło Grekom swego Homerusa czytać,
 My o swych Achillesiach nie będziemy się pytać?
¹⁵ Będzie na nas i nieme kamienie wołało,
 Daj Boże niewdzięczności upatrować mało.
 Przeto wdzięczne Charites czemuż tak milczycie,
 Orfeus z Arijonem czemuż nie zabrzmiecie
 Na swoich złotych strunach życząc sławy wiecznej
²⁰ Cnemu Radziwiłowi z ochoty serdecznej?
 Będziecie li niebaczni, wszak już lata sława,
 Tej nie poźrze Zoilus ni zawisna mowa.
 Samo się dobre chwali, złe zaś prętko ginie,
 Wszystko snadnie przemija, cnota wiecznie słynie.

M.J.

Што праз заўчасную смерць да цябе апусціліся ў нетры.
 Як весяліца Стафан⁵ справядліва са смелых учынкаў,
³⁵ Першы такога імя з уладальнікаў польскай кароны:
 З гэтага месца цябе, атрымаўшага чын ваяводы,
 Славіць. Ты будзеш квітнець, Радзівіл, у паўсюднае славе,
 Вечная ўкраса твайго, пераможцы нязменнага, бацькі.
 Зараз ідзі, дадавай да бацькоўскіх трафеяў (ты здольны):
⁴⁰ Слава вышэйшая ў бацькі – твая ж найвялікшаю будзе.

ЗАКЛІК ДА ВЕЛІЧЫ РЫЦАРСКАЙ СЛАВЫ

У Агесілая⁶ людзі запыталі,
 Ці хацеў бы, каб царскі слуп усталявалі
 На ягоную памяць. Не схацеў згаджацца:
 «Што за гонар у славе на слупе ўзвышацца?
⁵ Слуп жа – толькі каштоўнасць, хай маю згадаюць
 Справаў годную веліч – словам прывітаюць».
 Раптам цнотам, адвазе прыйдзе занядбанне,
 Не чакай шчасця – будзе злосці панаванне;
 Там, дзе слаўная цнота множыцца бязмерна,
¹⁰ Слава аж пад аблокі распускае пер'е.
 Добра скрыптарай рупных памагаюць творы,
 Што натхняюць нашчадкаў мужнасці узорам.
 Вось жа, грэка Гамера любім і чытаем;
 Ды сваіх Ахілесаў выгадаваць маем,
¹⁵ Бо каменне і тое хутка запытае;
 Божа, хай нас няўдзячнасць ува ўсім мінае!
 Што ж бясконца, харыты⁷, немасцю маўчыце?
 Арыёне з Арфеем⁸, што ж не загрыміце
 Арфай залатаструннай песню славы вечнай
²⁰ Цнотам тым Радзівіла шчыра і сардэчна?
 Заставайцеся ў ценю – слава й так лунае,
 Не здалася Заілу⁹ ці паклёпнай зграі.
 А дабро – тая ж слава, зло заўсёды гіне,
 Злое ўсё прамінецца, цнота вечна слыне.

*М. J.*¹⁰

DO AUTORA
DOBRY PRZYJACIEL

Wież cię Bog o Andrzeju, na czym twa chęć stanie,
 Nie wiem, jeślić i nauk po chwili dostanie.
 Jużeś niebo osławił nieraz swoim zdaniem
 I ziemiś pięknie służył książek swych wydaniem:
⁵ Wdzięczne pogody, srogie ukazując pluty,
 Co styczeń z sobą wiezie, a co zasię luty,
 Planety kiedy wojnę między sobą stroją,
 Kiedy się ludzkie głowy przypadkow złych boją.
 Teraz znowu harcujesz między Moskwą śmieie,
¹⁰ Bitew, utarzek srogich opisujesz wiele.
 Jako Mars krwawe hufy spuszczał w szranki swoje,
 Jako roźnie rozwodził zaś strony oboje.
 Dajesz młodym pobudkę do nieśmiertelności,
 Starym wdzięczny słuch czynisz o takiej dzielności,
¹⁵ Ktorą wieku naszego w hetmaniech widzimy.
 Zdrow pisz, my takim wierszem twoim nie gardzimy.

J[an] K[ozakowicz]

[EPIGRAMMA STEPHANO BATORIO]

Ante tuos, Stephane, Duces Moschovia sensit
 Et flevit fatum fusa fugata suum.
 Ut Ducibus nobis addas, Moschovia ductu,
 Rex Stephane, tuo fac cadat intereat.
⁵ Pro te, pro patria, Rex nil Radivilo recusat:
 Pro quibus esse putat nil, nisi dulce mori.
 Multa timet Moschus, quovis Rex, milite pugnes:
 Seu Litvanus erit, sive Polonus erit
 At, quid timeat, tibi Rex Stephane referri
¹⁰ Vis? referam, frontem plus timet ille tuam.

A[ndrzej] R[ymsza] L[itwin]

АЎТАРУ
ШЧЫРЫ ПРЫЯЦЕЛЬ

Бог табе, Андрэю, хай ва ўсім спрыяе,
 Бо твая навука і мяне займае;
 Неба ты праславіў собскім парываннем
 І зямлі слугуеш праз кніжок выданне:
 5 Пішаш пра надвор'е, пра яго выкруты,
 Што прыносіць студзень, а за ім і люты,
 Між сабой планеты войны як заводзяць,
 І галовы людзям лютым болем зводзяць.¹¹
 Зноўку ты гарцуеш між палкоў літоўскіх,
 10 Апяваеш бітвы з ворагам маскоўскім
 І як Марс галодны сыціцца крывёю,
 І разводзіць войскі на бакі між бою.
 Юным ты бяссмерцця чыніш напамінак,
 Старшым даспадобы гэты твой учынак,
 15 Тое між гетманаў сёння заўважаем.
 Будзьма! Вершам пана мы не пагарджаем.

Я[н] К[азаковіч]¹²

[ЭПІГРАМА СТАФАНУ БАТОРЫЮ]

Пасля тваіх ваяводаў Масковія зведала, Стэфан,
 І свой аплакала лёс, як уцякала штораз.
 Дзейнічай, Стэфан-кароль, як натхніў бы ты нас, ваяводаў,
 Знікла б Масковія ўшчэнт, згодна з загадам тваім.
 5 Дзеля радзімы й цябе Радзівілу няма перашкодаў:
 Нават памерці за вас будзе прыемна яму.
 Вельмі баіцца маскаль з ваярамі тваімі змагацца,
 Ці гэта будзе ліцвін, ці будзе гэта паляк.
 Ці ты жадаеш спазнаць, што б яго напалохала, Стэфан?
 10 Паведамляю: ён больш твару баіцца твайго.

А[ндрэй] Р[ымша] Л[іцвін]

EPIGRAMMA

Salve magna patris proles, fortissime salve,
 Tu timor es Moschi, tu belli fulmen et hostis
 Certa ruina, salus patriae: te saepe fugaces,
 Invictum bello, tremuere et pectore Moschi.

Ioannis Raduvanii

OŚWIECONEMU KSIĄŻĘCIU I PANU,
 PANU KRYSZTOFOWI RADZIWIŁOWI, KSIĄŻĘCIU
 NA BIERŻACH I Z DUBINEK, PANU TROCKIEMU,
 PODKANCLERZEMU WIELKIEGO KSIĘSTWA
 LITEWSKIEGO I HETMANOWI POLNEMU:
 BORYSOWSKIEMU, SOLECKIEMU, ETC., ETC.,
 ETC. STAROŚCIE, PANU, PANU MOJEMU MIŁOŚCIWEMU

Bog wszechmogący a natura to sprawiła, Oświecone Książę i Panie, Panie moj Miłościwy, iż wszyscy poważnego a najlepszego dowcipu ludzie zawżdy się około rzeczy spraw i pism zacnych a barzo trudnych obierają i onymi zabawiają. Nie w ten sposob, aby stąd zapłatę jaką albo zysk doczesny mieć chcieli, ale aby nieśmiertelnej sławy i pamiątki wiecznej u potomnych ludzi dostąpili. I stądże to urosło, iż takowi zacni a dowścipni ludzie na podejmowanie prac żadnego względu, na majątności i skarby jeszcze mniej, a na zdrowie by namniej nie mają. Gdyż tedy ta rzecz barzo łącno pojęta i zrozumiana być może, dłuższego wykładu nie potrzebuje na to. Bo jeśliby kto monarchow, krolow, książąt, hetmanow przeszłych wiekow i zacne ich dzieje chciał na pamięć przywieść sobie, zaprawdę rzecz własną, którą by chciał wiedzieć i co umyślił, istotnie znajdzie, jako i którym sposobem wszelakie ich sprawy opisane są. A to wszystko czynią dla zamierzonej a nieoszacowanej zapłaty z wiecznej sławy. I czemuż bych teraz onego Herkulesa, perskiego monarchę Cyrusa, Filipa i Aleksandra krolow macedońskich, Epaminunda Greka, Temistoklesa, Scipionow rzymskich, Hannibala Kartagińczyka, Juliusza Cesarza i inszych bez liczby, których zacnych a przeważnych spraw żadne wieki nie przemilczą, miał przypominać? Gdyż jawna rzecz jest, iż oni tak wiele prac

ЭПІГРАМА

Слаўны нашчадак айца, будзь здаровы, будзь моцна здаровы,
 Жахам ты ёсць маскалю, ты – маланка вайны, і чужынцу –
 Верная смерць, ты аплот для радзімы: нярэдка дрыжэлі
 Уцекачы-маскалі праз цябе, што не зведаў паразаў.

*Ян Радван*¹³

[ПРЫСВЯЧЭННЕ] АСВЕЧАНАМУ КНЯЗЮ І ПАНУ,
 ПАНУ КРЫШТАФУ РАДЗІВІЛУ, КНЯЗЮ БІРЖАЎ
 І ДУБІНАК, ПАНУ ТРОЦКАМУ, ПАДКАНЦЛЕРУ
 ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА І ГЕТМАНУ
 ПОЛЬНАМУ; БАРЫСАЎСКАМУ,
 САЛЕЦКАМУ, ЕТС., ЕТС., ЕТС. СТАРОСТУ,
 ПАНУ, ПАНУ МАЙМУ МІЛАСЦІВАМУ

Бог усемагутны і прырода так учынілі, Асвечаны Князю і Пане, Пане мой Міласцівы, што ўсе паважныя і разумнейшыя людзі заўсёды абіраюць слаўныя і дужа цяжкія справы й пісьменства ды ім сябе ахвяруюць. І не дзеля таго, каб за гэта плату якуюсьці альбо заўчасную карысць атрымаць, але каб несмяротную славу і вечную памяць у патомных людзях зазнаць. І з таго павялося, што гэтакія слаўныя і разумныя людзі не маюць адзінага погляду на распачынанне справаў, яшчэ менш – на маёмасць і скарбы, а на здароўе – у найменшай ступені. Паколькі справу гэтую лёгка ўцяміць і зразумець, яна не патрабуе шырэйшага разгляду. Бо кожны, не паленаваўшыся прыгадаць манархаў, каралёў, князёў, гетманаў мінулых стагоддзяў ды іхнія слаўныя ўчынкі, сапраўды знойдзе тое сваё, пра што яму хацелася б' даведацца і што ён задумаў; дакладна знойдзе ў апісанні як і якім чынам разнастайныя іхнія справы здзяйсняліся. А ўсё гэта робіцца дзеля абяцанай і немінучай расплаты – вечнае славы. І дзеля чаго мне зараз згадваць таго Геркулеса, персідскага манарха Кіра, Піліпа і Аляксандра, каралёў македонскіх, Эпаміунда Грэка, Фемістокла, Сцыпіёнаў рымскіх, Ганібала Карфагенскага, Юлія Цэзара¹⁴ і іншых без ліку, пра слаўныя і значныя

i trudności dla żadnej inszej rzeczy nie podejmowali, jedno aby ich imię słynęło wiecznie.

Lecz na tym jeszcze mało mieli, iż tak wiele przygod i nieprze-
 śpieczności zdrowia użyli, ale się też i o to z pilnością wielką ba-
 rzo starali, aby jaki uczciwy człowiek, który by dobrego dowścipu
 i nauki był, pisaniem swoim ich zacne dzieje – jako rzecz bardzo
 znamienitą, pamięci i przykładu godną – na potomne czasy wydał
 i zalecił. Przeto mocno to było u Lacedemończyków postanowiono,
 aby każdy, nimby się wojna albo spotkanie z nieprzyjaciołmi zacząć
 miało, Muzam – to jest boginiam nauk – ofiarował. A gdy hetman
 ich Eudemonidas był pytan, przecz by to tak czynić rozkazował,
 odpowiedział: «Aby zacnym sprawam przystojna pochwała i sława
 wieczna była przydana». Tymże sposobem on bardzo zacny mąż w
 Atenach, Temistokles, gdy był pytan, jakie *Akroama*, to jest jakiej
 powieści albo czyjego by głosu najczęściej rad słuchał, powiedział:
 «Tego, który by o jego cnocie i zacnych postępkach najlepiej powie-
 dać umiał». Prawie też do tego przywiedziony on krol macedoński,
 Aleksander, ktorego słusznie Wielkim nazwano, nie dla jakiej in-
 szej przyczyny fortunnym być Achillesa nazywał, aczkolwiek sam
 we wszech sprawach swoich onego bardzo celował, jedno prze tę,
 iż Homerus poeta wszystkie jego mężne sprawy w swoich księgach
 napisał. A słusznie to krol mówił: «Bo gdyby pisania Homeruso-
 wego, ktore on o wojnie trojańskiej z Greki i o wszelkich na ten
 czas sprawach zostawił, nie było, pewnie też mogła, ktora ciało
 Achillesowe zakryła, zarazem by i imię jego i sławę zasypała». Ale
 i za naszych wieków to bywa, iż krolowie, książęta, hetmani ta-
 kie ludzie mewają przy sobie, ktorzy wszelakie sprawy ich opisują
 i zaś to przed onymi samymi dla lepszego poprawiania czytają.
 Czego mamy jasny w cesarzu Maksymilianie przykład, o czym
 Karyjon wspomina, iż on pisarzowi swemu, ktorego na to chował,
 każdoroczne sprawy swe sam po słowku powiedając, pisać, a po-
 tym wieczorem, gdy było od spraw pospolitych wolnym, czytać
 przed sobą rozkazował.

Ale dokądże się ta moja rzecz do Waszej Książęcej Miłości
 Pana mojego Miłościwego ściągać ma? Dotąd, aby wszyscy pew-
 nie wiedzieli, iż w zacnym a prawie wielkim domu W[aszej] K[siąż-
 ęcej] M[iłości] hetmanow mądrych a zawsze mocnych i Rzeczy

справы якіх ні ў якім стагоддзі не будзе забыта? Бо зразумелая справа: так шмат высілкаў прыкладалі й цяжкасці [зносілі] яны дзеля таго, каб імя іхняе слыло вечна.

Але і таго ім было недастаткова, што так шмат прыгодаў і пагрозаў жыццю свайму зведалі – добра дбалі й пра тое, каб які пачцівы чалавек, добрага розуму і вучоны, пісаннем сваім іхнія слаўныя ўчынкі – як рэч вельмі важную і годную памяці й пераймання – на будучыя часы выдаў і пакінуў. Таму латэ-даманяне¹⁵ мелі трывалы закон, каб кожны, як толькі вайна або сутычка з непрыяцелем мелася распачацца, музам – то бок багіням навукаў – прыносіў ахвяры. А калі запыталіся ў гетмана іхняга, Эўдэманіда¹⁶, чаму ён загадаў гэтак рабіць, той адказаў: «Каб слаўныя справы дапаўняліся годнаю пахвалою і вечнаю славай». Таксама і той вельмі знакаміты муж з Афінаў, Фемістокл, калі ў яго спыталіся – якія *акроата*, то бок, якія аповесці альбо чый голас слухаў бы з радасцю найчасцей – адказаў: «Таго, хто б пра сваю цноту і слаўныя ўчынкі змог распавесці найлепш». Амаль у такой жа справе той македонскі кароль Аляксандр, якога слушна назвалі Вялікім, не з тае прычыны называў Ахілеса абраннікам фартуны, што ў кожным учынку сваім раўняўся на яго, а выключна праз тое, што Гамер-паэт усе мужныя справы ягоныя апісаў у сваіх кнігах. І слушна сказаў тое кароль: «Калі б не было Гамеравага твора, які ён пра вайну траянцаў з грэкамі і пра ўсялякія тагачасныя справы пакінуў, то пэўна, што тая ж магіла, што схавала цела Ахілеса, заадно і імя ягонае, і славу пахавала б». Але і ў наш час надараецца, што каралі, князі, гетманы маюць пры сабе такіх людзей, якія апісваюць усялякія іхнія справы й адразу перад імі [тыя апісанні] дзеля большае дакладнасці чытаюць. У чым маем добры прыклад у асобе цэзара Максіміліяна¹⁷, пра што згадвае Карыён¹⁸: свайго пісара, распавядаючы яму слова за словам пра свае штогадовыя справы, дзеля таго ён і трымаў, каб той іх запісваў; а потым, увечары, калі вызваляўся ад грамадскіх справаў, загадваў тое сабе чытаць.

Але ж дакуль мая прамова да Вашае Княскае Мосці мае працягвацца? Да часу, калі ўсе пераканаюцца, што ў слаўным і сапраўды вялікім доме В. К. М. вельмі шмат было мудрых

posp[olitej] wszelakich czasow pożytecznych mężow i ojczyzny miłośnikow prawych, w zacnych sprawach i nieśmiertelnej sławie nad inszych narodow siła wielce kwitnących, barzo wiele było. Ktorzy dla takiejże sławy sobie i miłej ojczyźnie zacnych, ślachtetnych a mężnych spraw swoich, dla pamiątki wiecznej o wszelakie się trudne rzeczy kusili a z wielkim starani[e]m i pracą nie ustając kończyli. Co się i teraz z samych spraw, nie z żadnych słow cukrowanych i u pochlebstwa pożyczanych jaśnie pokazuje. Nad to daleko szczęśliwsi oni nad tamtych, ktorzychem wyższej przypomniał, zostali. Bo nie tylko o tę sławę, która od ludzi do ludzi przechodzi pracowali, ale dla miłości ludu Bożego i Rze[czy] posp[olitej] wszystkie swoje zacne a święte sprawy ku chwale Bożej oddawać pilnie się starali. Ku temu krolowie, książęta i hetmani wiekow naszych onym przedniejszym we wszelakich potężnych a mężnych sprawach namniej przodkować nie dali, jedno, iż im pisarzow takich, ktorzy by ich zacne a poważne sprawy czasow wojny i pokoju spisowali, nie dostawało. Abowiem przodkowie nasi, gdy jeszcze prawie nie dbając o siebie i sławie swej, po prostu żyli, żadnego pisma ani nauk i ćwiczenia między nimi nie bywało. Potym, gdy już za pomocą Bożą bałwochwalstwo z siebie zrzucili, pobożnie żyć poczęli, za tym też i obyczaje uczciwe, i nauki ślachtetne, acz wprawdzie nierychło, do nas są przeniesione. Do ktorych ingenia ślachtetne barzo łacno przystały i w nich się rozkochały. Przeto tymi czasy napierwej pan Fronc Gradowski Jego Krol[ewskiej] Miłości sekretarz historyją zacnych a przeważnych spraw wojennych W. K. M. w osobliwych książkach, ktorem i ja widział, nadobnym wierszem łacińskim prawie heroico, statecznie i porządnie napisał a wydrukowawszy między zacne ludzie podał, do ktorych czytania wszyscy ludzie mądry a uczeni z pilnością się udali wychwalając zacne a mężne sprawy W. K. M.

A temu, kto pisał, wielce dziękują, pilność i naukę jego nie tylko między sobą, ale i przed ludźmi zalecając; ktorego pisania jego książek Rzesza Niemiecka i insze państwa chrześcijańskie i akademije już się napełniły, skąd zacna a wielka sława W. K. M. po wszach stronach świata pięknie się rozniosła. A tak i ja – zajrząc panu Gradowskiemu u W. K. M. takiej przysługi, aczem onemu w nauce nierówny, wszakoż chcąc uprzejmą a powiną chęć moję do służb

і заўсёды магутных гетманаў і ва ўсе часы карысных Рэчы Паспалітай мужоў ды існых патрыётаў Айчыны, якія годнымі справамі і неўміручаю славай сваёй значна пераўзыходзілі іншых. Яны, дзеля гэткае славы сабе і любай Айчыне, распачыналі дзеля вечнае памяці свае слаўныя, шляхетныя і мужныя цяжкія справы і з вялікімі намаганнямі й высілкамі завяршалі іх без стомы. Усё тое й зараз з саміх справаў, а не з нейкіх падсалоджаных і запазычаных у лісліўцаў словаў яўна вынікае. Больш за тое, сталіся яны больш удалымі, як тыя, што згадваліся намі вышэй. Бо не толькі дзеля тае славы, што ад людзей да людзей пераходзіць, стараліся, але і дзеля любові да люду Божага і Рэчы Паспалітае ўсе свае слаўныя і святыя справы на славу Божую стараліся ахвяраваць. Да таго ж, каралі, князі й гетманы нашага часу ва ўсялякіх паважных і мужных справах ні ў чым не саступілі згаданым папярэднікам, адно што не хапала ім такіх пісьменнікаў, што апісвалі б іхнія слаўныя і паважныя справы ў часе вайны і міру. Бо й продкі нашыя — калі яшчэ й не дбалі пра сябе і ўласную славу, жылі проста — ніякага ні пісьма, ні навукі ды навучання не ведалі. Потым ужо, калі з дапамогай Божаю пазбавіліся ад ідалапаклонства, пачалі жыць пабожна, з'явіліся і ў нас і прыстойныя звычаі, і шляхетныя навукі; што праўда, не вельмі хутка. Шляхетныя натуры вельмі лёгка асвоілі іх і ўпадабалі. Пакуль толькі пан Фронц Градоўскі, сакратар Яго Каралеўскае Мосці, у асобных кніжках¹⁹, якія давялося бачыць і мне, насамрэч на гераічны лад, дакладна і годна апісаў прыдатным лацінскім вершам гісторыю слаўных і значных вайсковых справаў В. К. М. і, надрукаваўшы тыя кнігі, распаўсюдзіў іх між слаўных людзей; усе мудрыя і вучоныя людзі ўважліва пачалі іх чытаць, выслаўляючы годныя й мужныя справы В. К. М.

А таму, хто напісаў, дужа ўдзячныя; дакладнасць ягоную і павучальнасць не толькі міжсобку, але й перад людзьмі ўхваляюць; кнігамі тымі ўжо запоўнены Нямецкі Райх ды іншыя хрысціянскія гаспадарствы й акадэміі, дзякуючы чаму годная і вялікая слава В. К. М. цудоўным чынам ва ўсе бакі свету разнеслася. А таму і я, зайздросцячы пану Градоўскаму ў гэткай паслузе В. К. М., хоць і не раўня яму ў ведах, хачу выказаць сваю гатоўнасць паслужыць В. К. М., Пану майму Міласці-

W. K. M. Pana mojego Miłościwego pokazać – według prostoty mojej, wszystkim prostakom – ile takim, którzy się lepiej szablą sylogismować, kopiją argumentować, czymburem konfirmować, niżli łaciną dysputować, nauczyli – wierszem polskim dziesięć-ćroczną historyją sławnych, mężnych a wielce poważnych i prze-ważnych spraw W. K. M. tamże i niektórych ludzi rycerskich, którzy będąc pod spawą W. K. M. dobrze sobie czasu wszelakiej z nieprzyjacielem potrzeby na każdym miejscu poczynali, napisałem. I mam tę nadzieję, iż to pisaniczko moje, acz proste, wszakoż lu-dzie rycerscy w Polsce, w Litwie i indziej, gdzie język sławny słowieński swoim torem (acz niektórych słów z odmieniani[e]m według różności narodow) idzie, ohotnie czytać będą. A iżem od początku hetmaństwa W. K. M. to moje pisanie zaczął, dlatego to uczynił, abym gotową materiją i ucieszną pobudkę lepszym i po-lorowańszym dowścipom i rozumom ludzkim zostawił, którzy by ozdobnymi słowy zacne a poważne W. K. M. sprawy potomstwu na wieczne czasy ku pochwale Wiel[kiego] Księż[wa] Litew[skiego] i Rze[czy] posp[olitej] dobremu na piśmie podali. Przeto W. K. M. Pana mego M[iłościwego] pokornie a uniżenie proszę, aby W. K. M. nie tak tę moją prostą pracą a tak zacnego Książęcia mało godną, jako powolną a uprzejmą chęć do wszelakich posług W. K. M. Pana mojego M[iłościwego] do miłościwej łaski swej książęcej przyjąć raczył, ktorej się ja jako namniejszy sługa ze wszelaką powolno-ścią moją pokornie oddawam i zalecam prosząc Pana Boga, aby on W. K. M. wespołek z Jej K[siążęcą] M[iłością] Panią małżonką W. K. M. ze wszystkim zacnym a ślachtetnym domem i namilszym potomstwem W. K. M. we wszelakim fortunnym panowaniu, ku ozdobie ojczyźnie a podporze Rze[czy] posp[olitej] na wieki chować, strzec i mnożyć w łasce swej raczył.

Dan w Dziewieniszkach
z dworu W[aszej] K[siążęcej] M[iłości]
roku od narodzenia Pana Chrystusowego 1583,
kwietnia 10, dnia wielkonocnego.

*Waszej Książęcej Miłości Pana mojego Miłościwego
napowolniejszy i wieczny sługa, Andrzej Rymsza Litwin
od Nowogrodka z Pieńczynej*

ваму: па простасці сваёй, для ўсіх людзей; найбольш для тых, што лепш навучаныя складваць сілагізмы шабляю, аргумен-таваць дзідаю, канфірмаваць кайданамі, чым дыспутаваць на лаціне, напісаў я польскім вершам дзесяцігадовую аповесць слаўных, мужных і вельмі годных і вялікіх справаў В. К. М., а таксама некаторых людзей рыцарскага стану, якія, будучы ў падначаленні В. К. М., годна выяўлялі сябе ў кожным месцы пры ўсялякіх дачыненнях з непрыяцелем. Маю тое спа-дзяванне, што гэтую маю пісаніну, хоць і простую, усё ж пра-чытаюць з ахвотаю людзі рыцарскага стану ў Польшчы, Літве ды й там, дзе слаўная мова славянская сваім шляхам (хоць і з некаторымі несупадзеннямі ў словах з-за адрозненняў паміж народамі) развіваецца. А што распачынаю свой твор ад прыз-начэння В. К. М. гетманам, то зрабіў гэтак дзеля таго, каб па-кінуць гатовы матэрыял і пекны прыклад тым лепшым і най-больш выкшталцёным талентам і людскім розумам, якія б пекнымі словамі змаглі на вечныя часы перадаць нашчад-кам на пісьме слаўныя і годныя В. К. М. справы, дзеля славы Вялікага Княства Літоўскага і дабра Рэчы Паспалітае.

Таму В. К. М., Пана майго Міласцівага, пакорліва і найні-жэйшым чынам прашу, каб В. К. М. не так гэтую маю про-стую працу, якая мала вартая такога слаўнага Князя, як маю выказаную ахвоту да ўсялякіх паслугаў В. К. М., Пану майму Міласціваму, у ласку сваю княскую прыняць пажадалі; пад якую я, як найменшы са слугаў, з уласнае добрае волі сваёй пакорліва аддаюся і па якую звяртаюся, просячы Пана Бога, каб ён В. К. М. разам з Яе К. М., Пані жонкаю В. К. М., з усім слаў-ным і шляхетным домам і найлюбымі нашчадкамі В. К. М. ва ўся-лякім шчасным панаванні дзеля ўпрыгожання Айчыны і ўма-цавання Рэчы Паспалітае доўга захоўваў, аберагаў і памнажаў у ласцы сваёй.

Дадзена з Дзявнянішкаў²⁰ з двара В. К. М. у год ад Нара-джэння Пана Хрыста 1583, красавіка 10, на Вялікдзень.

*Вашае Княскае Мосці, Пана майго Міласцівага,
дабраахвотнейшы й вечны слуга
Андрэй Рымша Ліцвін
з-пад Наваградка з Пянчына²¹*

ΔΕΚΕΤΗΡΟΣ ΑΚΡΟΑΜΑ
TO JEST
DZIESIĘĆROCZNA POWIEŚĆ
WOJENNYCH SPRAW PANA KRYSZTOFA
RADZIWIŁŁA

PRZEDMOWA NA KSIĘGI

Dzielność i mężne sprawy Hetmana zacnego,
Dzielność, którą ma swego wieku tak młodego,
Wyśpiewał, wypowiedział radbych naozdobniej,
Acz głupiemu zamilczeć niż mowić podobniej.
⁵ Ale, choציabych milczał, sława powsześwietna
Woła na mię, bych mowił, jako pani świetna.
Prawie świetna, bo ubior jej daleko świeci,
Jako ogień rozżarzony, kto go w polu nieci,
Utaić się nie może, błyska się z daleka,
¹⁰ Uweseli każdego, co w drodze, człowieka.
Wy Muze z Helikonu i wy z Pieryjej,
Kaźcie Kallijopei i siostrze jej Klijej,
Aby jedna podała w usta piękne słowa,
Druga niechaj dokaże, aby moja mowa
¹⁵ Piorem była statecznie na papier włożona,
A chętna myśl k temu nie była strwożona.
A jako Efjaltes i Otus was raczył,
Pomożcież mnie, bych też was i ja nie przebaczył;
Bo już pióro harcuje na białym papierze,
²⁰ A ja *arma virumque* zaczynam *canere*.
Nie wspomnię tu żadnego z obcych krajow męża,
Nie wspomnię Herkulesa, który zabił węża.
Minę z Trojej Hektora, minę Troillesa,
Silnomężnego minę Greka Achillesa.
²⁵ O tym rzecz swą prowadzę, na co oczy nasze
Patrzały i chcą patzać bez przestanku zawsze.
Tysiączne mam świadectwa nadobnie zgodliwe,
Tysiączne są i znaki więźniow jeszcze żywe.
I lata tu obaczysz, co się działo kiedy
³⁰ I jakiej nieprzyjaciel zażył tych lat biedy.
Jedno proszę, nie leń się a czytaj z baczeniem,
Wierz mi, iż prawda ista z pewnym wyśw[i]adczeniem.

ΔΕΚΕΤΗΡΟΣ ΑΚΡΟΑΜΑ
 ГЭТА
 ДЗЕСЯЦІГАДОВАЯ АПОВЕСЦЬ
 ПРА ВАЕННЫЯ СПРАВЫ
 ПАНА КРЫШТАФА РАДЗІВІЛА

ПРАДМОВА ДА КНІГІ

Справы гетмана пана²² мужныя ўсе тыя,
 Што юначыя ўзрастам, дужа маладыя,
 Славіць спевам прыгожым рады я старацца.
 Толькі што неразумным словам расцякацца?
⁵ Гетман, хоць і маўчацьму, славу ў свеце мае,
 Распяюся прыгожа, як паненка тая.
 Сапраўды, як паненка: строй здалёку ззяе,
 Як агеньчык чырвоны, што ўначы палае;
 І блішчыць ён здалёку, і схаваць няможна,
¹⁰ Сэрца ім распацешыць кожны падарожны.
 Музы, што з Гелікона, і вы, што з Пірэя,
 Кліцце Кліё вы з роднай ёй Каліяпеяй²³,
 Каб адна мне ўжывіла ў вусны цуда-слова,
 А другая натхніла, каб мая прамова
¹⁵ Пад пяром неўзабаве на паперу легла,
 Непатрэбная думка з галавы каб збегла.
 Вас Эфіялт і Отус²⁴ для сябе абралі,
 Я таксама вас слаўлю, каб не пакідалі;
 Бо пяро ўжо аж скача на паперы белай,
²⁰ І я *arma virumque* распачну *capere*²⁵.
 Не ўзгадаю ні словам з іншых земляў мужа:
 Ні таго Геркулеса, перамог што вужа,
 Ні траянца Гектора, нават і Траіла,
 Не ўзгадаю тут грэка мужанага Ахіла.
²⁵ Тут пра тое казацьму, на свае што вочы
 Бачым, бачыць захочам, можа, неаднойчы.
 Многа тысячаў сведкаў, вартых пекнай славы,
 Вязняў тысячы маюць знак жывы, крывавы.
 У якім годзе справаў як бег абярнуўся,
³⁰ І з якою няўдачай вораг сутыкнуўся –
 Маеш тут. То прачытвай думна, не з прарэдкай,
 Вер мне – чыстая праўда мае пэўных сведкаў.

AKROAMY CZĘŚĆ PIERWSZA

Roku od Chrysta Pana nam narodzonego
 Tysiąc pięćset pisano siedmdziesiąt wtorego,
 Kiedy Parce niezbędne nam Krola świętego
 Augusta prze śmierć wzięły, a Bog jako swego
⁵ Do nieba doprowadził, tu ciało zostało,
 Aby czasu przyszłego od śmierci powstało.
 Przed tym trochę niż umarł, baczył piękne sprawy
 W Krysztofie Radziwile, a on jako prawy
 Cnych przodków naśladowca jak w sławie tak w męstwie,
¹⁰ Będąc wspaniałej myśli i w niebeśpieczeństwie,
 Uczynił go hetmanem nad żołnierzmi polnym,
 Aby rogow ucirał Moskalom swowolnym.
 Rychło potym dokonał Krol święty żywota,
 Swoich wszystkich poddanych nabawił kłopotą,
¹⁵ Ale nawięcej Litwę, bo nieprzyjaciele
 Wiedząc, iż już po Krolu, jęli kazać śmieie.
 Już Książ Wielki Moskiewski jak na Wilnie siedzi,
 A gdy Wilno osiedzie i Litwy przerzedzi
 Kazawszy im w pustynie abo w dzikie pola,
²⁰ Niech się biedzą z Tatary, minie ich swa wola.
 Ale Bog sirot swoich nigdy nie opuści,
 By kto i śmiercią usnął, wnetże się ocuci.

Do hetmana polnego, ktorego już mieli,
 Ufając jego męstwu, o którym wiedzieli,
²⁵ Posłali z ojcem jego nawyższym hetmanem,
 Wileńskim wojewodą, barzo mądrym panem,
 Ktory gdy do nich przybył, wnet wszyscy w traktaty,
 Jakby mogli uskromić te moskiewskie katy.
 A na ten czas do Rudnik ślachta i panowie
³⁰ Zjachali się ze wszech stron ku spolnej rozmowie
 Radząc, z nieprzyjacielem co by czynić mieli,
 Bo bez głowy już członki były poblednieli.
 Uradzili wnet prosić Pana Radziwiła
 Wiedząc, iż mu ojczyzna i z wolnością miła;

ПЕРШАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Году ад нараджэння Госпада самога
 Тысяча пяцьсот пісана семдзсят другога,
 Як без літасці паркі²⁶ караля святога²⁷
 Ад жывых адабралі; меў ён ласку ў Бога –
⁵ У нябёсы патрапіў, цела тленам стала,
 Каб у прышласці часу да жыцця паўстала.
 Перад смерцю Крыштофа Радзівіла справы
 Бачыў Аўгуст, і пану, годнаму пахвалы
 І дзядоў спадкаемцу ў славе і ў адвазе,
¹⁰ Духам чыстаму ў мірным і ваенным часе,
 Даў гетманства – паставіў ваяводам польным,
 Каб задаў зброяй дыхту ворагам свавольным.
 І памёр, Радзівіла гетманствам узняўшы,
 А падданым нямала клопату задаўшы.
¹⁵ А Літве мо' найболей, асмялеў бо вораг
 З каралеўскае смерці – прэцца ў край напорам.
 Князь вялікі маскоўскі²⁸ ў Вільні жыць жадае,
 І, як Вільню захопіць, то ліцвін сканае:
 Вышле нас у пустэльні ці ў пустое поле,
²⁰ Хай там б'юць нас татары – прамінецца воля.
 Ды Гасподзь сіраціны ў горы не пакіне:
 Хто памёр, і таго ён моцаю падыме.

Гэтак гетмана войска польнага займела:
 Веры поўнае ў мужнасць гетманаву, смела
²⁵ Пасланцоў шле; вядзе іх гетман найвышэйшы,
 Родны бацька Крыштофа²⁹, слаўны пан віленскі.
 Ён, адно аглядзеўся, распачаў трактаты,
 Каб паскромілі пыху ворагі і каты.
 Шляхты збройнай да Руднік³⁰ і паноў атрады
³⁰ З розных местаў сышліся для супольнай рады,
 Што з тым ворагам лютым ім рабіць, з якою
 Мае войска на бітву рушыць галавою.
 І рашылі паклікаць сына Радзівіла,
 Ведаў кожны: Айчыны вольнасць яму міла

- ³⁵ Ku temu *autoritas* jego ojca cnego
 Przystąpiła z chciwością wszego uczciwego.
 Przyzwolił wnet chcąc bronić swej miłej ojczyzny,
 Obiecując, iż wolność nie popadnie blizny
 Od tego to tyranna, który nasze dzieci
- ⁴⁰ Chce zniewolić, z nas samych chce naczynić kmieci.
 Potym z namowy spolnej wielkich, małych stanów
 Jęto pieniędzy prosić u niektórych panów,
 By dali ku obronie pospolitej Rzeczy,
 A iż się wam zapłaci, będziem mieć na pieczy.
- ⁴⁵ Nie bawiąc się w Rudnikach, by się czas nie skrocił,
 Polny Hetman ku Wilnu zaraz się nawrocił.
 Posłał w rozne powiaty po ludzcie rycerskie,
 Dał obwołać, by brali pi[e]niądze żołnierskie.
 Popisał też rotmistrze, ludzcie dobrze mężne,
- ⁵⁰ Zacnych domów, ku temu w dostatki potężne.
 Sam zaś krom wszej odwłoki swój dwór nagotował,
 Trzy sta koni spisawszy k Mieńsku wyprawował.
 A żołnierze powoli za nimi ciągnęli,
 Kozacy pod Smoleńskiem nabrali, co chcieli.
- ⁵⁵ Hetman mądry to sprawił, by Moskwa wiedziała,
 Że osiadłości w Wilnie już nie będzie miała.
 Ślachta wszytka gotowa była ku pomocy
 Do polnego hetmana bieżć dniem i w nocy,
 Ratować swej ojczyzny i miłej wolności,
- ⁶⁰ Nie dać nieprzyjacielom burzyć swoich włości.
 Potym poczet Kozaków posłał aż do Orszy,
 Usłyszawszy to Moskwa miała strach niegorszy,
 Bo wiedzieli, że ludu pełno po wszech stronach,
 Biorą Moskwę kędy chcą, po wszystkich zagonach.
- ⁶⁵ Książ Wielki gdy się tego Moskiewski dowiedział –
 A na ten czas w możajskich polach z ludem siedział,
 Bo wiedział, iż Radziwił granic strzeże młody –
 Posłał gońca do Litwy żądając ugody,
 Powiedając, iż sirot ni w czym nie chce krzywdzić,
- ⁷⁰ Woli z nimi pokojem, a wojną się brzydźć.

- 35 (Да таго *autoritas*³¹ бацькі, што і ў сечы
Добра знаўся, і ў радах, тут была дарэчы).
Даў ён згоду, бо прагнуў вольнасці Айчыны,
Прысягнуў, што свабода не міне з прычыны
Лютаванняў тырана (нам дачок з сынамі
40 Хоча ўпрэгчы, паўсюдна шчоўкае бічамі).
Тут па згодзе між станаў меншых і вялікіх
Пачалі перапісваць грошы для пазыкі,
Што паны ў абарону Паспалітай Рэчы
Адалі, каб няшчасце не ўдарала ў плечы.
- 45 З Руднік выйшаўшы (часу гетман не марнуе),
Зноў да Вільні паспешна свой атрад кіруе:
Наказаў па паветах рыцарам збірацца,
За жаўнерскую плату на вайну падацца,
Папісаў і ротмістраў, ваяроў адважных,
50 І багаццем, і родам ведамых і важных,
І з двара, дзе дагэтуль слаўна гаспадарыў,
Трыста коней, спісаўшы, аж пад Менск адправіў;
А жаўнеры паціху следам папляліся.
Пад Смаленскам казакі рабаваць змагліся:
55 Гетман мудры так чыніць, каб маскве³² давесці –
Ёй у Вільні ніколі болей не асесці.
Шляхта прагна бою, кожны з іх ахвочы
Слаць Крыштофу падмогу ці то ўдзень, ці ўночы:
Бараніць дом, Айчыну, любую ім волю,
60 Каб не вынішчыў вораг, не спаганіў долю.
Казакоў шле загоны гетман аж да Воршы;
З той прычыны маскоўцы мелі страх не горшы,
Зналі: поўна там люду спрэс, па ўсіх старонах,
Маскалёў б'юць як хочуць воі па загонах.
- 65 Князь Вялікі Маскоўскі, ледзь аб тым дачуўся
(У палях пад Мажайскам з войскам расцягнуўся,
Весткі меў, што здаліся межы Радзівілу), –
Пасланца шле ліцвінам з прапановай міру:
Не хацеў вас, сіротаў, крыўдзіць; прысягаю –
70 Прагну міру, а войны з гневамі асуджаю.

- Ale mądrzy panowie to naleźli w radzie,
 Że pokojem nie gardzą, nie radzi też zwadzie.
 «I niech to wie Hospodar wasz Wielki Moskiewski,
 Że niewoli nie przywykł nigdy lud litewski.
⁷⁵ Wolność święta, ta u nas jest na wielkiej pieczy,
 Niewolą zamiatamy, boby to nie k rzeczy
 Groźby się bać – ano gdzieś przed niewodem ryby –
 Bośmy są ślachcicami wolnymi bez chyby,
 Ktorzy jarzma cudzego na sobie nie nosim,
⁸⁰ Wojny nie potrzebujem, pokoju nie prosim».
- Posłali też swojego z tym do Moskwy gońca,
 Powiedając, iż u nas jest sam Bog obrońca,
 Prosząc, aby chędogo ważył te siroty,
 Jeśli inak, nie miną go pewne kłopoty.
- ⁸⁵ Hetman młody Radziwił tym czasem granice
 Osadził swoim ludem, drugich połowicę
 Miał przy sobie poblizu, czujnie strzegąc granic
 Nieprzyjaciela tego ważył sobie za nic,
 Bo się temu przypatrzył, jako Moskwa bojna,
⁹⁰ Gdy w Jewańskim po Ule ciekła ich krew hojna.
 Tam trocki wojewoda jego ociec miły
 Potarł wielkie i harde wsze moskiewskie siły.
 A on, będąc chłopięciem, patrzył na to śmieie,
 Wierz mi, z młodu ćwiczenie ma do męstwa wiele.
- ⁹⁵ Z młodu lwica wprawuje na mały zwierz lwięta,
 Potym, kiedy dorostą, zuchwałę zwierzęta
 Uciekają przed nimi, skoro je poczują,
 Chocia im cicho grają, wskok w las poskakują.
- Było tego niemało, więcej niż cały rok,
¹⁰⁰ Gdy moskiewskiego ludu w Litwie nie postal krok
 Za pilnym opatrzaniem granic państwa tego,
 Gdyż i kurek ubogi broni miesca swego.
 Po granicach moskiewskich naszym wolno było,
 Czując tuż Radziwiła Moskwie się teskniło,
¹⁰⁵ Bo ich dumy nikczemne wniwecz się podziały,
 Wniwecz się też obrocił ich umysł zuchwałę.

- Панства ж нашае мудра вырашыла раду:
 Мірам грэбаваць досыць ды распальваць зваду.
 «Хай зважае Вялікі Гаспадар маскоўскі,
 Што ніколі не ведаў рабства люд літоўскі.
- 75 Святасць вольнасці нашай – на вялікай печы³³,
 Рабства мы асуджаем, тут нам недарэчы
 Вашы грозьбы, бо панства – не нямыя рыбы,
 Мы ж бо – вольная шляхта, без адное хібы.
 Мы ярма чужаніцы на сабе не зносім,
- 80 Хоць вайны і не прагнем, міру ў вас не просім».
 З тым вярнуўся да князя ад масквы пасланнік,
 Прысягаў, што народ наш божы ёсць абраннік,
 Ды прасіў, каб уважны быў князь да сіротаў,
 Бо іначай зазнае немалых турботаў.
- 85 Юны Крыштаф тым часам на мяжы ахову
 Частку войска адправіў, іншую палову
 Пры сабе захаваўшы для бяспекі краю,
 Сіл варожых баяцца князь не меў звычаю.
 Нам далася ўжо ў знакі маскавітаў сіла –
- 90 Пры Вуле, на Іванскім,³⁴ шляхту пакасіла.
 Троцкі пан ваявода, бацька яго мілы,
 Пыху збіў немалую з той маскоўскай сілы.
 Ён жа, юны хлапчына, пачуваўся смела;
 Вер: яшчэ з маладосці ў ім усё кіпела.
- 95 Растучы, ад ільвіцы вучацца льявняты
 Паляванню на дробязь. Потым звераняты
 Прэч ад іх уцякаюць: ледзьве што зачуўшы,
 Прэч у лес падаюцца, навастрыўшы вушы.
- Так жыццё прабягала трохі больш ад году,
 100 Не знішчалі нікога мы з масквы народу:
 Пад аховаю пільнай мелі нашы гоні,
 Бо і пеўнік лядашчы седала бароніць.
 І з таго, што на межах іхніх панавалі
 Мы з Крыштофам, маскоўцы з жалю паміралі:
- 105 У нікчэмных задумах поспеху не мелі,
 Не далі ім нічога смелыя намеры.

AKROAMY CZĘŚĆ WTORA

Potym Litwa nie chcąc być kurczęty bez matki,
 Zaczęli między sobą pożyteczne gadki
 Radząc, aby obrali sobie Pana k woli,
 110 Ktoryby ich mógł bronić od Moskwy po woli.
 Po woli, bo się sami mężnie zastawiali,
 Nieprzyjaciela swego z granic wyganiali.

Wzięli sobie za pana Henryka z Francyjej,
 Rozkosznika, choć prawie zacnej familijej.
 115 Ten w Polsce, acz niedługo pomieszkał z Polaki,
 Wszakóż Litwie ich cnoty podał dobre znaki,
 Bo siła im rycerskich klejnotow nadawał,
 Wielkie często i jawnie ich męstwa wysławiał.
 Upominki wielkimi chciał czcić Radziwiła,
 120 Ten wolał mieć cną sławę niż miast i wsi siła.
 Wolał, aby ojczyzna zażyła pokoju
 A mieszkała prześpiecznie krom żadnego boju.
 Bo to piękna, gdzie cnota pobraci się z sławą,
 Tam *honestum* wnet płuży, *utile* pod ławą.
 125 Aczci trzeba drugiego, aby z jednym było,
 Ale kto ma *virtutem*, *honestum* mu miło.
 Bo wiedz o tym, choć młody, pięknie to uważa,
Publicum promovere, a prywatę zraża
 Od swego przedsięwzięcia, aby cnota miła
 130 W jego domu mieszkała, jak i z przodki żyła.
 Zawisnyż to jest młodzik swoich przodkow sławy,
 Właśnie jak Aleksander widząc z pisma sprawy
 Mężnego Achillesa, Homerus ktorego
 Wysławiał wierszem swoim jak bojcę mężnego.
 135 I rzekł: «Ach wy bogowie, czemuż mi nie dacie
 Takiego Homerusa, snadź o mię nie dbacie,
 Aby też swoim pismem wysławiał sprawy me,
 Lecz snadź ich barzo mało, mam poety nieme,
 Ktorzy o mnie nie mogą nic napisać wiele,
 140 Podobnom swego wieku nie zażywał śmieje?
 Zażywałem, lecz nie wiem, kto o mnie napisze,
 Takiego ja nie widzę ani o nim słyszę».

ДРУГАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

А Літва не жадае сіратой застацца,
 Разумеюць ліцвіны – трэба пастарацца
 І знайсці ўладара ім аднаго з Каронай,
 110 Ад Масквы хто паслужыць моцнай абаронай
 З волі ўласнай, бо й самі мужна ваявалі
 І варожыя зграі з Княства выганялі.

Пана з Францыі, Генры³⁵, выбралі па згодзе –
 Пестуна немалога – у вялікім родзе.
 115 Ён, пражыўшы нядоўга ў Польшчы між палякаў³⁶,
 Ліцвінам іх пашаны выказаў адзнакі,
 Годных рыцараў званне часта надаваўшы,
 І вялікую мужнасць яўна выслаўляўшы.
 І яго, Радзівіла, адарыць стараўся –
 120 А таму болей слава па душы прыйшлася:
 Прагнуў ён у Айчыне ладу ды спакою,
 Каб квітнела, ніколі не жыла вайною;
 Там бо добра, дзе цнота згодная са славай,
 Там *honestum* да месца, *utile*³⁷ пад лавай.
 125 Ці ж патрэбна, каб разам сіла іх злучыла?
 Дзе ёсць гонар, прывецяць і *virtutem*³⁸ міла.
 Ведаў пэўна, хоць юны: добра – гэта значыць
*Publicum promovere*³⁹, а свайго не бачыць
 І старацца, каб толькі годных цнотаў сіла
 130 Праз жыццё ўсё натхняла, продкаў як натхніла.
 О, юнак наш раўнівы да дзядоўскай славы,
 Ён, нібы Аляксандар⁴⁰, палюбіўшы справы,
 Што ўчыніў быў Ахілій – воін, што Гамерам
 За адважнасць у вершах славіцца без меры, –
 135 Мовіў так: «Ах багі вы, што ж пашкадавалі
 Мне таксама Гамера? Што ж вы не падбалі,
 Каб мае выслаўлялі дзеі знакаміта,
 Хоць мо' іх небагата? Не, маўчаць пііты:
 Не ствараюць нічога для маёй ухвалы.
 140 Хоць і юны, хіба ж я не дастойны славы?
 Варты пэўна! Хто справу распачне такую?
 І не бачу ахвотных нават, і не чую».

Tego cnego młodzika wszyscy poetowie
 Poki świat nie przemilczą ni historykowie.
¹⁴⁵ *Res praeclaras* częściuchno repetować muszą
 A nadto jeszcze więcej pisać sobie tuszą.

AKROAMY CZĘŚĆ TRZECIA

Potym gdy Mars tracyjski brat paniej Bellony
 Dał nam Pana mężnego z siedmigrodzkiej strony.

Dopieroż Moskwa wszczęła burdy stroić swoje,
¹⁵⁰ Zajrząc Inflant Krolowi rzekła, iż to moje.
 Zaraz wojsko do Inflant posłał Książ Moskiewski,
 Pięknyć wprawdzie był poczet, jedno iż nie męski,
 Bo pan Krysztof Radziwił jedno swych sto koni
 Posłał, huf acz niewielki, alić on ich gromi.
¹⁵⁵ A sam z dwiema sty ludu ciągnął w insze strony,
 Wnet się przed nim rozpierzchły moskiewskie zagony.
 Uskromił ich zarazem, cofnąć się musieli,
 Bo ich biją nie żartem, sami to widzieli.

Mało na tym, że Moskwę aż k Derptu prowadził,
¹⁶⁰ Jeszcze ku kierepecki zamek barzo wadził.
 Zamek dobrze obronny i ludem i strzelbą,
 Siła rzekło, iż tego muru nie dobędą,
 Bo strzelby znaku z sobą nie nabrał do tego.
 Mężne serce radziło przedsięwzięciu jego,
¹⁶⁵ Aby pierwej doświadczył męstwa derpetskiego,
 Potym łącno sprobować i kierepetskiego.
 Wiedział bowiem, iż tam lud zawżdy bywał świeży,
 Żywność także wszech zamkow tam lifflanskich leży.
 Przeto leciał jak orzeł, gdy wie gdzie o łupie,
¹⁷⁰ Acz nie miał jedno ośm set bojnych ludzi w kupie
 A ku temu lancknechtow było z nim sto pieszych,
 Falkonetow trzy było z trzemi działek mniejszych.
 Tam gdy przyszedł z tym ludem aż pod same mury,
 Z działek trudno uczynić było żadnej dziury.

Юнака таго справы кожнаму паэту
 І гісторыку славіць да сканчэння свету.
 145 *Res praeclaras*⁴¹ ніколі лёгка не даюцца,
 І таму іх найболей апісаць імкнуцца.

ТРЭЦЯЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Потым даў Марс фракійскі, родны брат Бэлоны⁴²,
 З Сяміграддзя нам пана, вартага кароны⁴³.

Зноў маскава прэ навалай, зноў вайну ўсчынае:
 150 «Нам аддайце Ліфлянты нашы»⁴⁴, – заяўляе.
 І туды князь маскоўскі сам за войскам скача:
 Пекны полк, ды над лёсам ён сваім заплача,
 Бо пан Крыштаф насустрач высылае коні;
 Полк малы, але спрытны, лёгкі для пагоні,
 155 Нейкіх дзвесце жаўнераў – вось атрад ягоны,
 Ды й прад ім не ўстаялі маскаля загоны:
 Пыху збіў ім адразу – разбягацца мелі,
 І што б'юць іх не жартам – хутка зразумелі.

Перашкоду (да Дэрпта⁴⁵ ўцёк маскаль збаялы)
 160 Бачыць – замак Кярпецкі⁴⁶, на шляху паўсталы.
 Там і скарбу, і люду, як і зброі, многа –
 Моцны замак і доўгай бачыцца аблога,
 Бо гакаўніц не маюць у патрэбнай меры.
 Сэрца Крыштафу раіць: цвёрды ў тым намеры,
 165 Хай найперш апрабуе Дэрпта абарону,
 І Кярпецкі той замак будзе ўміг ягоны:
 Пэўна ведаў, што ў цвердзі люд заўсёды свежы,
 Што кармленне ўсіх замкаў ад яе залежыць.
 Як арол, не пакінуў да крыві намераў,
 170 Хоць і меў штосьці блізу васьміста жаўнераў,
 Да таго і ландскнехтаў толькі сотню пешых,
 Толькі тры фальканеты⁴⁷ між гарматак меншых:
 Аблажыў замак, сцены разглядае, хмуры,
 Разумеў: з тых гарматаў сценаў не разбурыш.

175 Musiał Hetman przemysłem o zamek się kusić,
 Hardą Moskwę k podaniu zaraz chcąc przymusić.
 Moskwa gdy obaczyła, iż strzelby niewiele,
 Umyślili się bronić na swym zamku śmieie,
 Lecz trudno gąsiorowi walczyć z orłem mężnym,
 180 Gorę orzeł wylata, gąsior niepotężnym.

Kazał swemu rycerstwu zsiadać z kopijami,
 Mowiąc: «A ja sam zaraz tuż pojde przed wami,
 Pojde przy was cnych ludziech, zdrowia nie żałując
 Pojde, wam te potrawy wiernie kredencując».
 185 Wnet wsze zacne rycerstwo hetmanowi swemu
 Dzięki dawszy, pośpieszno szli ku zamku temu
 Mężnym sercem, aż krzyk ich niebo usłyszało;
 Echo milczeń musiała, głosu jej nie stało.
 Już drzewca tkwią pod dachy z smolanemi snopy,
 190 Drudzy już w zamku biją tam te harde chłopcy.
 Zewsząd wielka kurzawa, aż groza i pojrzeć,
 Dali wszystko ogniewi trawiącemu poźrzeć.
 Niosą łupy bogate jak Niemcy tak naszy,
 Jeden dziesięć Moskałow samym wzrokiem straszy

195 Potym wiodą wojewod w postawie pokornej,
 Już im nie stało fukow ani mowy gornej.
 Hetman, pan miłosierny, przyjął ich do siebie,
 Rycerstwu podziękował, a po tej potrzebie
 Kazał wytchnąć, acz wszyscy zdrowo się wracali,
 200 Ale się koło murow byli spracowali.
 Kazał też zwieść armatę, co na zamku była,
 Wielkiej było niewiele, ale ręcznej siła.
 Z którą do Wilna wjechał z nadobnym tryjumfem
 Więźnie, działa i poczty zszykowawszy huffem.

AKROAMY CZĘŚĆ CZWARTA

205 Krol Stefan za zwycięstwo jemu podziękował,
 Piękne omen na drugie sobie obiecował,
 Bo też już do Połocka w ten czas z Wilna mierzył,
 Pod który tegoż roku fortunnie uderzył.

175 Мусіў гетман да справы неяк падступіцца,
 Пыху збіўшы, прымусіць ворага скарыцца.
 А маскаль, як агледзеў, што замала дзелаў⁴⁸,
 Зразумеў – бараніцца замак можа смела.
 Ці ў арла гусь слабая выпрасіць збавення? –
 180 Верх арол над гусёю возьме, без сумнення.

Гетман, войска спыніўшы, кажа так жаўнерам:
 «Сам цяпер маю рушаць я на самы перад.
 А за вас – і жыццём я нават ахвярую;
 Дайце веры – забаву цвёрда крэдытую⁴⁹».
 185 Годна рыцары дзячаць – пекная прамова,
 На Кярпецкі той замак рушылі сурова,
 З мужным сэрцам. І войска неба разбудзіла;
 Змоўкнуць мусіла Рэха⁵⁰ – дыху не хапіла.
 Дзіды мечуць на дахі смаляныя копы,
 190 Ад мяча ў замку гінуць гордыя халопы.
 Так дым валіць клубамі – вока не працерці,
 І агню без астатку ўсё далі пажэрці.
 Цягнуць скарбы, рабуюць як немцы, так нашы,
 Кожны вой маскавітаў выглядам застрашыў.

195 Вось вядуць ваяводаў, ціхіх і пакорных,
 І няма ім фартуны, ані словаў «горних»,
 Гетман, пан міласэрны, у палон прымае;
 Потым дзячыць жаўнерам, для якіх жадае,
 Каб з іх кожны з паходу ўжо дамоў вяртаўся
 200 Жыў-здароў, хто пад замкам дужа спрацаваўся.
 Загадаў зняць гарматы ён з мура крутога:
 Большых мелася мала, а гакаўніц – многа.
 З імі ўехаў у Вільню з немалым трыумфам,
 Вязняў, світу й атрады выстраіўшы гуфам.

ЧАЦВЕРТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

205 Там кароль знакаміта гетману падзячыў:
 Пospех прышлае справы ў перамозе бачыў,
 Бо да Полацка з Вільні быў ужо сабраўся,
 Пад які неўзабаве без прыгод падаўся.

- A gdy Krol z swoim ludem do Dżisny przyciągnął,
 210 Tam kilka dni nad Dźwiną rzeką się zawściągnął.
 Naprzod radził, by rzekę prześpiecznie przebyli
 Nieprzyjaciele z lasow by nie przeszkodzili,
 Bo wiedzieli w Sokole już był lud niemały,
 Drugie siły moskiewskie tamże przebywały.
 215 Przeto naprzod Hetmana za rzekę polnego
 Przeprowadził ze wszystkimi żołnierzami jego.
 Zaraz też i Bekiesza z Węgry wyprawił,
 Aby się za Hetmanem za Dźwinę przeprowadził.
 Wojewoda Wileński za Węgry się woził,
 220 A syn jego Moskwie już szpetnie szablą groził.
 Potym gdy się przez Dźwinę sam Krol przeprowadził,
 Co by czynić z Połockiem i z Sokołem radził;
 Bo do Sokoła Moskwa, która przybywała,
 Myśliła, by Połocku ratunek swój dała.
 225 Lecz iż o Połocko szło niż o Sokół więcej,
 Posłał z ludem Hetmana k Połocku co pręcej.
 Posłał też i Bekiesza, Węgrowie przy którym
 Śpieszyli się do zamku z sercem k boju sporym.
 Harcowniki pod zamek zaraz Hetman posłał,
 230 A języka, jeśli kto może, aby dostał.
 Moskwa to obaczywszy k naszym wyjechała,
 Ale widząc, iż nie rząd, wnet w zamek pierzchała.
 Wojewoda Wileński już tuż z ludem swoim,
 Krol z Polaki i Węgry narodem oboim
 235 Sam przyciągnął, przy którym i armata była,
 Ktora potym z Połocka Moskwę wystraszyła.

Moskwa, co na Sokole, dobrze sobie tuszy,
 Że Krol się od Połocka nie dobywszy ruszy.
 A to sobie k pociesze brali wszyscy śmieje,
 240 Iż Krol nie ma bojnego z sobą ludu wiele,
 Przeto, jeśli by długo chciał pod zamkiem leżeć,
 Przyjdzie przez jego wojsko nam w zamek przebieżeć
 Ręką mocnie obronną siekąc na wsze strony,

- Вось кароль блізу Дзісны войска супыняе,
 210 Над Дзвіною шырокай лагер размяшчае,
 Раіць спешна ў бяспецы рэчку пераходзіць,
 Каб не здолелі з лесу ворагі нашкодзіць:
 Весткі мелі, што ў Сокал⁵¹ шмат людзей сабралі,
 І штодня дадаткова сілы прыбывалі.
- 215 Польны гетман за рэчку першы вырушае –
 І жаўнераў, і зброю хай перапраўляе;
 Потым Бекеш⁵² і венгры маюць паспяшацца,
 У Задзвінні з Крыштофам іншых дачакацца;
 Ваявода віленскі быць наступны мае,
 220 Сын яго маскавіту шабляй пагражае;
 А за імі й Стафані за Дзвіну падасца –
 Там пра Полацк і Сокал будуць дамаўляцца,
 Бо маскоўцы пад Сокал пруцца і мяркуюць,
 Што праз тое напэўна Полацк уратуюць.
- 225 Толькі Полацк за Сокал для Літвы важнейшы,
 І туды падаліся шляхам карацейшым,
 Следам Бекеш і венгры каралём пасланы;
 І спяшаюцца воі, бітвай апантаны.
 Следам гетман пад замак конных высылае:
 230 Языка раптам схопяць, спадзяванне мае.
 А маскаль не спанатрыў – з замка быў падаўся,
 Толькі бачыць – дарэмна, і назад схавався.
 Ваявода віленскі з войскам там чакае,
 Гуф палякаў і венграў з каралём спяшае
 235 Ды з сабою гарматы цягне. Добра дбалі –
 Імі ворагаў потым з Полацка пагналі.

Той, што ў Сокале, мысліць, пэўна, вораг-злыдзень:
 Пан кароль, не здабыўшы Полацка, адыдзе.
 І масква ўжо ў надзеі радасна скакала,
 240 Што для бітвы жаўнераў нашых дужа мала
 І, калі пажадае тут кароль залегчы,
 Змогуць хутка ў той замак полем перабегчы,
 На бакі ўсе чатыры секучы без жалю,

Z zamku nam strzelbą naszy dodadzą obrony.
 245 Aleć ich ta nadzieja prętko omyliła
 A zwycięstwo w *currite pedes* odmieniła.

Ten Sokoł od Połocka jedno sześć mil leży,
 Pod który Drysa rzeka bystrym pędem bieży.
 Błota, jaruhy k temu koło zamku wszędy,
 250 Kto nieświadom, na szyję wpadnie lada kędy.
 Na tym zamku na ten czas lud był co czelniejszy,
 Dwor Kniazia Moskiewskiego – mąż nawyborniejszy.
 Kozactwa też dońskiego huffiec był niemały,
 Ten do strzelby u Moskwy jest lud barzo śmiały.
 255 O tym ludzie Krol wiedząc i myśli zufałej,
 Mając też ich u siebie w pamięci niemalej
 Myślił, co by miał czynić z tą sprośną gawędą,
 Że się strachu nabiorą i swej myśli zbędą.
 Potym z pany zasiadszy spólnie uradzili,
 260 By tam z ludem rycerskim kogo wyprawili,
 Który by ich fortele dobrze przed tym umiał
 A męstwo ich, ktore jest u nich, wyrozumiał.
 Wszyscy spólnie radzili, by Krzysztof Radziwił
 Z swoim ludem pociągnął, spatrzał ich hardych sił.
 265 Ociec jego dał mu znać, by się tam gotował,
 A sokolskich rycerzow męstwa pokosztował.
 Krol też posłał do niego o to go żądając,
 By tam ciągnął już niczym się nie wymawiając.
 Co on z wielką ochotą czynić obiecował
 270 A z swoimi żołnierzmi w drogę się gotował;
 Z którym senatorowie litewscy jachali,
 Onemu towarzystwa wiernie pomagali.
 Jan Hlebowicz kasztelan mieński szedł z nim w drogę,
 Jan Wołmieński kasztelan połocki w tęż trwozę.
 275 Tamże s nimi Konstanty na Ostrogu ksiązę
 Młode poszło, co w polu lud ordyński wiąże.
 O wielkaż cnota z męstwem w tym panie złączona
 A miłością ojczyzny zewsząd obtoczona.
 O ojczyzno, wesel się z syna takowego,

А таварышы з замка зададуць нам жару.
 245 Ды надзея іх вельмі хутка неўзлюбіла:
 Перамогу ў *currite pedes*⁵³ замяніла.

Сокал з Полацкам нейкіх шэсць міль аддзяляе, –
 Ля яго рэчка Дрыса бег свой закругляе,
 Там яры ды балоты ўсюды, дзе ні ступіш;
 250 Як не знаўшы, то мігам шыю, браце, скруціш.
 Там, пры замку, сабраны люд быў ваяўнічы,
 Двор маскоўскага князя, – пышны, прадстаўнічы;
 Ды казацтва данскога добры гуфец мелі:
 Той народ у маскоўцаў да стральбы умелы.
 255 Ды кароль на згаданых нават не зважае,
 Хоць у памяці добра гэта ўсё трымае;
 Мысліць, як абысціся з кодлам адмысловым,
 Каб ад жаху, ад спуду страціла галовы.
 Потым рада такое прыняла рашэнне:
 260 Хай такі ачалі на маскву рушэнне,
 Хто з фартунай-удачай рыцарскай страчаўся,
 З мужным рыцарскім духам у баі змагаўся.
 Згодна ўсе вырашаюць – пану Радзівілу
 З войскам рушыць: паскроміць ганарыстых сілу.
 265 Бацька просіць, каб добра сын падрыхтаваўся,
 Пра адвагу маскоўскіх рыцараў дазнаўся.
 І кароль тое ж мовіць, просячы згаджацца
 З воляй рады, ад справы той не адступацца.
 І, як тое жаданне спраўдзіць абяцаўся,
 270 Ён з жаўнерамі хутка ў шлях падрыхтаваўся.
 З ім сенатар літоўскі не адзін паехаў,
 Каб яму ў таварыстве паслужыць уцехаі:
 Ян Глябовіч⁵⁴ з Крыштофам рушыў у дарогу,
 І Ян Волменскі⁵⁵ следам едзе на ўспамогу;
 275 Канстанцін побач з імі, на Астрогу княжа⁵⁶
 Юны, – той, што па стэпах люд ардынскі вяжа:
 Мужнасць, гонар супольна юнака ўзлюбілі,
 На любоў да Айчыны сэрца ажывілі.
 Весяліся, усцешся за такога сына,

280 Ktory prze cię żywota nie żałuje swego.
 Nie był temu ni będzie przyrownan Kurcyjusz,
 Ktory w jamę raz wskoczył, nie skoczy potym już,
 Bo go ziemia pożarła zaraz z jego sławą,
 Ten zaś długo chce służyć ojczyźnie buławą.

AKROAMY CZĘŚĆ PIĄTA

285 Gdy się już nagotował jak potrzeba tego,
 Szedł pożegnał miłego pana ojca swego,
 Ktory mu siemieńczował zwycięstwa od Boga
 Prosząc, by się szczęściła przedsięwzięta droga.
 I Krola też pożegnał chęć do służb oddając
 290 A wierność swoją we wszem jemu zalecając.
 Potym ze wszystkim ludem, który miał na ten czas,
 Zszedł z oczu wszech patrzących za sobą w gęsty las.
 Ano z nieba deszcz pada, z drzewa na wszech kapie,
 Koń turecki i dzianet w błocie po brzuch szłapie.
 295 Chocia niebo ponure, weseli żołnierze,
 Strzegą swego hetmana by pszczołki macierze.
 Byli już blisko zamku nieprzyjacielskiego,
 Wyprawił Hetman naprzod Jana Wołmieńskiego,
 Aby bliżej podjechał a oglądał zamek
 300 I opatrzył, aby gdzie nie było podsadek.
 A sam Hetman za nim się krom mieszkania śpieszył,
 Lud się zaś między sobą dobrym sercem cieszył.

Moskwa gdy obaczyła, iż już mają goście,
 Wnet do naszych z wielkością swych skoczyli proście;
 305 Bo wiedzieli, iż naszych z ich siły nie było,
 Przeto ich k naszym siła śmieie poskoczyło,
 Ale iż nie ufali prawie swojej mocy,
 Zasadzili w konopiach strzelce ku pomocy.
 Sami tylko ochotę naszym udziałali
 310 A od zamkowej strzelby nie odstępowali.
 Tę Moskwę gdy fortelną Pan Hetman obaczył,
 Ktorzy się z nimi potkać mieli, wnet naznaczył.

280 Што жыцця не шкадуе за цябе, Айчына!
 З ім не быў і не будзе Курцый⁵⁷ параўнаны:
 Той у яму як скочыў – больш не вылез з ямы,
 Бо зямлёй праглынуты і замоўк пад ёю;
 Гэты ж доўга Айчыне будзе булавою.

ПЯТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

285 Як пан Крыштаф паехаць з лагера сабраўся,
 З бацькам любым і панам міла развітаўся;
 Сыну бацька ад сэрца зычыў перамогі,
 І выпрошваў у Бога шчаснае дарогі;
 З каралём ён сустрэўся, прадакляраваўшы
 290 Быць старанным і вернасць службы абяцаўшы,
 І з палком, што на полі быў пашыхтаваўся,
 Знік з вачэй – у зялёным гушчары схавався.
 Вось і дождж хлынуў з неба, з дрэў на ўсіх ліецца,
 Конь турэцкі і джанет⁵⁸ у дрыгве таўчэцца.
 295 Хоць панурае неба – радасна жаўнерам,
 Любы ім гетман, любы, нібы пчолцы церам.
 Да варожага замка выйшлі нечакана,
 Гетман выслаў у розвед Волменскага Яна,
 Каб бліжэй той пад'ехаў, выведаў парадак
 300 Ды агледзеў, ці часам дзе няма падсадак,
 І наўслед яму гетман сам каня прыспешыў,
 Гэтым сэрца жаўнеру кожнаму пацешыў.

А маскаль, як агледзеў – у варотах госці,
 Прэ нястрымнай навалай, повен лютай злосці;
 305 Як убачыў, што маем жменю мы жаўнераў, –
 Рвецца ў бой, стрымгаловы, наступае смела,
 Хоць наўрад прычакае хуткай перамогі –
 Лучнікоў у каноплях мае для падмогі.
 Тым вялікай ахвоты нашым паддавалі
 310 Маскалі, што ад замка стрэлу не спынялі.
 Выбрык хітры маскоўскі добра гетман бачыў,
 І жаўнераў для бітвы з ворагам прызначыў.

Moskwa stoi by trzcina, a naszych z garść ludzi,
 W których śmiałość Pan Hetman tymi słowy budzi:
 315 «Nie pierwsza wam, cnym ludziom, bić się z tymi smardy,
 Przywykliście już skromić ten ich umysł hardy.
 I teraz się nie bojcie ich chytrych podsadek,
 Obaczycie przed sobą ich prętki upadek».
 Wnet z rotą swą Ogiński a Rahoza z swoją
 320 Skoczą śmieje do Moskwy, przedsię oni stoją.
 Gdy już groty u boków, Moskwa nazad skoczy,
 Alić k naszym okrutna wielkość strzelców kroczy
 Srogą srtzelbę puszczając z ruśnic i hakownic,
 Naszy szkody popadli mało a prawie nic.
 325 Acz pod żołnierzmi koni siła postrzelano,
 Ale gdy ludzie cali, za wygrane miano.

A coż z zamku jak gęsta k naszym była strzelba,
 Strachu dosyć, aż niemal i włos padał ze łba.
 Potym Hetman kazał się znowu swym poprawić,
 330 Wnet gdy skoczą, w konopiach Moskwą poczną dławić,
 Bo strzelcy wnet pierzchnęli przed nimi w konopie,
 Już się wałą od szabel jak od wiatru snopie.
 Drudzy z Moskwą pod samą ścianą się hatłają,
 Jedni zbici a drudzy z zamku przybywają.
 335 Naszy nadmordowani na zad odstępują,
 Drudzy na świeżych koniach pod zamkiem harcują.
 Było tego nie mało igrzyska z łotrzyki,
 Aż Moskwa przed naszymi pomyliła szyki.
 Jedni w zamek uciekli, a za rzekę drudzy,
 340 Przeplłynęli panowie, potonęli słudzy.
 Pan Hetman już na odwrot każe wytrębować,
 Rycerstwo zajuszone pod zamkiem harcować
 Nie chce przestać, już i sam między nimi biega,
 Aby w sidła nie wpadli, pilnie ich przestrzega;
 345 Bo Moskwa się zbierała swoim na ratunek,
 O swych zaś zdrowiu czuje hetmański frasunek.
 Potym, gdy już nie trąbą, lecz głosem swym zebrał,

Вораг – сценкаю, нашых – жменя мо' якая,
 Толькі Крыштаф адвагу словам наталяе:
 315 «Вам не першы раз, воі, з ворагам схадзіцца;
 Ці з вас хто пыху смерда ўтаймаваць баіцца?
 То не бойцеся, воі, што яны ў засадзе,
 Прысягаю, што будуць хутка ў заняпадзе».
 Тут узняўся Агінскі⁵⁹, і Рагоза потым, –
 320 Смела пручь на маскоўца, наступаюць роты.
 Тычуць пікамі – вораг кінуўся на ўцёкі,
 Ды стральцоў нашых рота паскарае крокі,
 Страшны стрэл выпускае з гакаўніц і ружжаў;
 Шкоды нашы зазналі ў бітве той нядужа:
 325 Хоць пад воямі коней мноства пастраляна,
 Цэлы ўсе – перамога, значыць, атрымана.

Рэха стрэлаў ад замка громам расплылося,
 Жах такі, што валоссе дыбам паднялося.
 Гетман вояў заклікаў духам мацавацца
 330 І шпарчэй у каноплі – за масквой – кідацца;
 І маскву з тых канопляў жах уміг выпетрыў,
 І кладуцца пад шабляй, як снапы пад ветрам.
 Пад муром з маскалямі іншы полк таўчэцца,
 Той забіты, а гэты йшчэ па смерць нясецца.
 335 Нашы, хто прытаміўся, спешна адступаюць,
 Роты новыя замак конна акружаюць.
 Гульні з бандай маскоўскай доўжылі нямала,
 Аж варожая зграя спіну паказала.
 Хтось на замку стаіўся, іншых рэчка губіць:
 340 Так, паны ацалелі – патанулі слугі.
 Сурма ўзвыла – сканчэнне бітвы абяцае,
 Ды раз'юшана войска – бітвы не спыняе;
 Гетман просіць іх, следам наракае строга,
 Каб не перліся ў пастку ворага ліхога,
 345 Бо масква пасылае замку дапамогу,
 І з таго мае гетман моцную трывогу.
 Ён сваіх не сурмою – голасам склікае,

Więźnie naprzod posławszy, co czelniejszych przebrał.
Zostawił ich przy sobie dla moskiewskiej zdrady,
350 Aby już ludzie jego nie mieli zawady.

Stamtąd za łaską Bożą, sprawą szczęścia swego
Lud wszytek w cale przywiodł do Pana swojego.
Acz ich kilka zostało w tej tam sławnej bitwie,
Ten tam Bogu duszę dał, który miał dać w Litwie.
355 Siła więźniów mowiło, szesnaście tysięcy ich
Było pod tym Sokołem procz Kozaków dońskich,
Których też dwa tysiąca popisano było,
Ci poszli przecz, bo im się w tej bitwie sprzykrzyło,
A zabitych przez trzysta pewnie powiedzieli,
360 Co się od nich rozbiegli, o tych nie wiedzieli.
A z Panem Radziwiłem dwanaście set było,
Z którymi tym Moskałom dobrze się dobiło.
Krol widząc w swym hetmanie postępki nadobne,
Podał miejsca w swej radzie osobie podobne.
365 Dał mu kasztelaniją trocką starodawną,
Dał i pieczęć litewską zdobiąc cnotę jawną,
By tuż przy jego boku do rady zasiadał,
Krzywdy jego poddanych przed nim opowiadał.

Nim się był polny hetman od Sokoła zwrocił,
370 Hetman wielki w inszy kraj drugi lud obrocił
Myśląc o tym, jakby Krol był z wojskiem w pokoju,
By Moskwa nie trwożyła połockiego boju.
Z którym ludem Michała Fronckowicza posłał,
Aby swoim przemysłem jako Sitna dostał;
375 Bo wiedział położenie dobrze zamku tego,
A Pan Hetman też ufał sprawie, męstwu jego.
Moskwa gdy obaczyła, iż mają lud blisko,
Wnet się nagotowała z swoją strzelbą nisko.
Chcąc się bronić do gardła, zamku nie podając
380 Jęli strzelać do naszych, sprośnie słowy łajając.
Fronckowicz gdy obaczył, iż trudno do brony,
Wnet pieszych z ogniem posłał wkoło na wsze strony.

Адаслаўшы ў тыл вязняў, важных пакідае
 Пры сабе, бо не мае да масквы даверу,
 350 Бо на помсту гатовы ўласныя жаўнеры.

Стуль ён, з ласкі Гасподняй лёсам улюбёны,
 Вывеў войска без страты ў родныя староны.
 А каму давялося між палёў застацца, –
 У Літве ён з душою меў яшчэ расстацца.
 355 Вязняў тысяч шаснаццаць у палон схапілі
 З замка Сокал. Казакаў тут мы не ўлічылі:
 Іх дзве тысячы толькі запісаных мелі –
 Нам здаліся, бо ў бітве гінуць не хацелі;
 А забітых за трыста ваяроў палегла,
 360 І няведама, колькі з лютай сечы збегла.
 З Радзівілам дванаццаць сотняў вояў смелых,
 Ад якіх меў няшчасце вораг ашалелы.
 Пан кароль за заслугі гетману па праву
 Адудзячыў – у Сойме пасадзіў на лаву;
 365 Даў урад кашталяна Трокаў старадаўны,
 Даў і Княства пячатку – знак пашаны яўны:
 З каралём побач меўся засядаць у радзе,
 За пакрыўджаных мовіць пры якім разладзе.

Перш чым наш польны гетман з Сокала вярнуўся,
 370 Гетман, званы вялікім⁶⁰, у паход памкнуўся:
 Хай кароль, хай і войска зведае спакою,
 А маскава – ачуняе з полацкага бою.
 Так Францковіч⁶¹ славыты з воямі паехаў,
 Каб над Сітна⁶² захопам добра пакумекаў:
 375 Ведаў Міхал той замак, вежаў размяшчэнне,
 І даверыў пан гетман мужнаму рашэнне.
 А маскава бачыць – войска падступіла блізка,
 І прыняць бой гатова: стрэльбы хіліць нізка;
 Будзе біцца да смерці, замак утрымае;
 380 І цаляе па нашых, брыдкім словам лае.
 Зразумеў пан Францковіч – не захопіць вежы,
 Выслаў вояў навокал – прыпаходнях, пешых,

Sam z jeznymi nacierał na moskiewską strzelbę,
 Pieszcy wkoło zamek żgą, Moskwie by dał w gębę.
 385 Wnet chcąc zamek ugasić, do ognia skoczyli,
 Jeźni ostatek zamku ogniem obtoczyli.
 Moskwa widząc, że nie żart, jęła z zamku skakać,
 A jeźni po szelinie jęli onych łapać.
 Pieszcy w zamek wdarli się, pobrali wsze łupy,
 390 Ogniewi dali strawić moskwicińskie trupy.
 Strzelba wszytka zgorzała i wielka i mała,
 Lecz wojewod moskiewskich piechota dostała,
 Ktorych do Fronckowicza, jako do hetmana,
 Oddali z uczciwością, on do swego pana
 395 Onych odwiódł, tych potym Krolowi oddano,
 Frozckowiczowi za to nagrodę dać miano.

Za tąż jedną posługą Koziany spalili,
 Do obozu się zdrowo wszyscy nawrocili,
 Ktorych wszystkich posługi Panu Wojewodzie
 400 Pan Fronckowicz zalecał, iż służyli w zgodzie,
 Namniej się rozkazania jego nie wzbraniając,
 Wszyscy jednako cnotę przed oczyma mając.

Tu już ja pioro swoje muszę zahamować,
 Bo Bellona w inszy kraj chce je nakierować.

AKROAMY CZĘŚĆ SZOSTA

405 Jeszcze upor moskiewski tym się nie ukrocił,
 Posłał gońca do Krola, by mu Połock wrocił.
 Szkody połockie wszystkie, żeby chciał nagrodzić,
 O ostatek braterskie mozem się pogodzić.
 Krol gońca odprawiwszy zasiadł z swymi w radę,
 410 Aby kończył poczetą z tym Moskiewskim zwadę.
 Jedno gdzie miał uderzyć, nie wiedział nikt o tym,
 By Kniaziu Moskiewskiemu nie dał kto znać potym.
 Jachawszy sam do Polski, na sejmie uradził,
 Aby Litwie Moskiewski już więcej nie wadził.

Сам – наперад пад градам несупынным стрэлаў,
 Аж пацэллі нашы – вежа закурэла;
 385 І маска ад пажару вежу ратавала,
 А тым часам і рэшта замка зашугала.
 Бачыць вораг: не жарты, жвава прэч збягае,
 Ды гусарства па лесе ўцекачоў хапае.
 А на замку пяхота пазбірала лупы
 390 Ды ў агні папаліла ненавісных трупы.
 Зброя ўся пагарэла, дужая й малая,
 А ваярства маскоўскіх ваяроў хапае.
 Іх да пана Міхала павялі; той потым
 Вязняў перадаверыў камандзеру роты,
 395 Той – асобе манаршай, войска ваяводу,
 І за тое Францковіч меў узнагароду.

Дня таго і Казяны⁶³ следам зруйнавалі,
 І, жывыя-здаровы, на начлег пасталі.
 Іхніх подзвігаў славу пану ваяводу
 400 Апяваў там Францковіч: што трымалі згоду
 І загадаў парушыць панскіх не пасмелі,
 Бо і годнасць, і славу прад вачыма мелі.

Тут, пяро маё, маеш, браце, закругляцца,
 Бо ў край іншы Бэлона хоча скіравацца.

ШОСТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

405 Супраціву маскоўцы потым не згарнулі:
 Вымагаюць, каб Полацк ім назад вярнулі,
 Каралём князю шкода мае аплаціцца –
 Так, маўляў, толькі зможам з вамі памірыцца.
 А Стафан шле пасольства ды склікае раду:
 410 Што рабіць, каб з масквою не чыніць разладу;
 Дзе чакаем прарыву – райцам не казалі,
 Каб маскоўскаму князю вестак не паслалі.
 Сам кароль едзе ў Польшчу: хоча ў сойме радзіць⁶⁴,
 Як маскоўскага князя ад Літвы адвадзіць.

415 Panu Trockiemu w Litwie kazał ludzie zbierać,
 Moskwie by nie dopuszczał do Litwy się wrywać.
 Moskwa, by mysz przed kotem, spokojem siedziała,
 Że Pan Trocki jest z ludem, pewnie to wiedziała.
 Krol też po lud rycerski do Węgier wyprawił,
 420 Drugi w Polszcze zbierając, nieco czasu strawił.

Potym Ceres kłosami gdy trząść poczyniała,
 Trawa farbą zieloną łąki nakrywała,
 Wody od brzegow przykrych dalej ustąpiły,
 Wały się hucznobiegłe już uspokoiły.

425 Nie słysząc nic straszego, gdzie pojrzysz wesoło,
 Pasterz piska, koźlątka skaczą przed nim wkoło.

Krol, gdy ujrzał jasne dni, pogodę po temu,
 Rzekł: «Już czas dosyć czynić przedsięwzięciu swemu».
 Rzekszy, kazał zatrąbić w swe trąby krzykliwe,
 430 Bębny huczą, już głosy puszczają lękliwe.
 Wszędy pełno proporcow z różnemi farbami,
 U drzewiec groty ostre z dziwnemi hartami.
 Konie rżą, zbroje chrzęszczą, strachu pełno wszędy,
 Hajducy z rucznicami idą we trzy rzędy.

435 Zatym z Wilna się ruszył prosto aż ku Mieńsku,
 Moskwa się barzo lęka, by nie szedł k Smoleńsku.
 Z Mieńska zaś przez Borysow ciągnął do Czaśnikow,
 Tam się Krol przypatrował niektórych rot szykow.

Pan Trocki poczet własny tamże swój pokazał,
 440 Jako służy ojczyźnie, skutkiem to okazał.

Potym, acz nieszeroko, lecz prawie zwięźliwie
 Mowił i ofiarował służyć s nim życzliwie.
 Wszędzie Panu swojemu i ojczyźnie milej,
 Biorąc głowy moskiewskie z szyje ich otylej.

445 Stamtąd Krol do Witebska z tym się ludem ruszył,
 Iż tam drugie miał zastać, pewnie sobie tuszył.
 Tam swe wojsko oglądał zebrane już wszystko,
 Nie wiem, komu by na nie było patrzeć brzydko.
 Potym z pany wszystkiemi o to jęli radzić,

415 У Літве мае Крыштаф на вайну збірацца,
 Каб маска не пасмела ў край наш уварвацца
 І, як мыш перад коткай, шчасця не чакала:
 Маём войска – каб гэта ў памяці трымала.
 А кароль на падмогу венграў запрашае,
 420 Кліча з Польшчы таксама – часу не губляе.

Вось калоссем Цэрэра⁶⁵ трэсці пачынае,
 Травы ў лузе зялёнай фарбай пакрывае,
 Берагам воды ў жаху месца саступілі
 І валоў хуткабежных націск супынілі.
 425 Ні прыкметы дзе страху, дзе ні кінуць вокам –
 Пастыр грае, казляткі носяцца навокал.

А кароль, як надвор'е цёплае настала,
 Мовіў: «Досыць, для справы я зрабіў нямала».
 І загадвае сурмам затрубіць крыклівым;
 430 Бубны б'юць, іхні грукат шырыцца зласлівы.
 Поўна ўсюды харугваў – колерамі граюць,
 Дзіды вострым наверхам, загартоўкай ззяюць.
 Коні ржуць, раздаецца бразгат несціханы,
 Гайдукі – тры жаўнеры ў рад – пашыхтаваны.
 435 З Вільні войска рушае да самога Менска,
 А масковец жажнуўся – думаў, да Смаленска.
 З Менска ў Чашнікі спешна праз Барысаў мкнецца,
 Дзе кароль вальным гуфам загадаў сустрэцца.
 Вось Крыштаф строй шыхтуе: добрую нагоду
 440 Меў – як служыць Айчыне – паказаць народу.
 Потым, хай нешырока, хоць дакладна й звязна,
 Абяцаў з гэтым войскам паслужыць прыязна
 Каралю, свайму пану, і айчыне любай –
 Сеч галовы маскоўцам з іхняй шыі грубай.
 445 Стуль да Віцебска з войскам быў кароль падаўся,
 Дзе застаць іншых вояў вельмі спадзяваўся.
 Там агледзеў жаўнераў, што сабраць паспелі,
 Што для ганьбы падставы ні адной не мелі.
 Вось кароль пачынае з панствам дамаўляцца,

- 450 Ktorą stronę moskiewską chcą szablą zawadzić.
By się Krol do Łuk udał, zgodzili się na to,
A iż je pewnie weźmie ślubili mu za to.
«Iż też Uświat na drodze – rzekli – to rzecz mała,
Junacka głowa będzie pod nim dobrze cała».
- 455 Wnet Pan Trocki przed Krolem z swym ludem wziął przodek,
Jak jest tego obyczaj w wojszcze i porządek.
Szedł przed Krolem w kilku mil, Krol powoli za nim,
Tam straż i wszystkie sprawy należały na nim.
Acz i tam użył drogi, ty Boże wiedz jakiej,
460 U nas w Litwie i ścieszki wąskiej niemasz takiej.
Stanął z ludem od zamku jedno w jednej mili,
Moskwa się dowiedziawszy, miasto zapalili
Bojąc się, aby z miasta zamku nie spalili,
Bronić się do gardł swoich byli umyślili.
- 465 Nazajutrz z ojcem swoim zamek oglądali
Radząc, by się Krolewi zarazem podali.
Moskwa ufając miejscu, na jakim stał zamek,
Nie dopuszczali naszym z swymi żadnych gadek.
Bo ten zamek na mocnym miejscu barzo stoi,
470 Błota pod nim ze dwu stron, że się nie ostoi
Żadną miarą i pieszo, by zima natęższa,
A ze dwu stron jeziora obrona nie mniejsza.
Tegoż dnia się panowie k stanom swym wrocili,
Pod zamkiem straż zarazem dobrą zostawili.
- 475 Rano wstawszy nazajutrz wojska, które były
Pod zamek się pospołu i z wozmi ruszyły.
Wprawdzie trudna przeprawa tam na huffy była,
Wszakże ich Moskwa strzelbą nic nie ustraszyła.
Hajducy przez jezioro w strugach się pławili,
480 Proporce swe przed zamkiem zaraz postawili.
Moskwa patrzy, a upor przedsię w nich panuje,
Co się ma nad nimi stać, tego nic nie czuje.

- 450 У які бок маскоўскі з шабляй кіравацца.
 Каб да Лукаў⁶⁶ рушалі, згоды дасягнулі,
 Што кароль іх захопіць – цвёрда прысягнулі.
 «А што Усвят⁶⁷ на шляху – ці ж яго баяцца? –
 Зможа ў бітве той кожны з жыватом застацца».
- 455 Сам кароль з панам троцкім войска ачалае,
 Бо вайна гэткі звычай неадменны мае.
 Першы – Крыштаф, а ззаду сам кароль, за імі –
 Стража, потым ротмістры з гуфамі сваімі.
 Там абраў ён дарогу – бачыў Бог, якую, –
- 460 У Літве нават сцэжку не знайсці такую.
 Стаў з ваярствам, пад замак не дайшоўшы мілі.
 Маскалі, іх пазнаўшы, места падпалілі,
 Баючыся, каб з места замак не спаліўся;
 Бараніцца да смерці кожны з іх рашыўся.
- 465 Гетман з бацькам уранку замак аглядалі,
 Маскавіта здавацца доўга заклікалі.
 Толькі той спадзяецца – замак недасяжны,
 Слухаць нават не хоча радаў іх разважных.
 Замак той у выгодным месцы размяшчоны:
- 470 З двух бакоў топкай тванню добра атачоны
 Непраходнай (хіба што цвёрдая зімою);
 І два возеры служаць вартай немалою.
 Дня таго ўсё ваярства ў лагер падалося,
 А пад замкам на варце трохі засталася.
- 475 Рана ўстаўшы назаўтра, войска зноў пад замак
 Строем, конна, з вазамі прыняло напрамак,
 Доўга ў твані згаданай гразь таўкло-мясіла,
 Ды маскава стралянінай іх не застрашыла.
 Гайдукі мігам чоўны на ваду спусцілі
- 480 І сцяжкі пад мурамі замка ўстанавілі.
 А маскава не здаецца, пыха ёй кіруе,
 І што з ёй мае стацца, нават не мяркуе.

Słońce zaszło za lasy, następowała noc,
 Moskwa się przypatruje, co jest krolewska moc.
 485 Ano już blisko zamku szańce pokopane
 I gdzie działa zatoczyć, kosze nasypane.
 Strzelba z zamku przez całą noc ani ustaje,
 Moskwa tamtym, co w szańcach, bardzo sprośnie łaje.
 Wojewoda Wileński z jedną stroną prosi,
 490 Z drugą stroną Pan Trocki z głosem się wynosi:
 «Nużesz, rychło kopajcie, bracia moi mili,
 Wierzcie być w rękę naszych tej Moskwie po chwili».
 Ano świst koło uszu, nie znają nic pana,
 A wżdy ich z łaski Bożej nie potkała rana.
 495 Mogłby się tam przypatrzeć tych Panow śmiałości,
 Jakiej starzec, jakiej ten w kwitnącej młodości.
 Oba nizacz ważyli z zamku gęste puki,
 Ani się też lękali, gdy trzaskały łuki.
 Gdy już szańce statecznie osadzone były,
 500 Toż się Hetmani do swych namiotow wrocili.

Potym niebo nadobnie się zaczerwieniało,
 Słońce z głębokich jezior już się ukazało.
 Ano groble pod zamkiem Moskwa się dziwuje,
 Proporce rozciągnione, w szańcach też huk czuje.
 505 Wnet zaczęli swą radę, co by mieli czynić,
 Trudno się Litwie bronić, musim do nich wynić.
 Zawołali do szańców, aby nie strzelano,
 Mikołaja Juriewa by do nich wołano.
 Dano znać do obozu Pana Wojewody,
 510 Że Moskwa po zufalstwie ciągnie do ugody.
 Tamże zaraz obadwa hetmani jachali,
 Syn naprzod, ociec za nim, by z Moskwą gadali.
 Moskwa wszystka o łaskę prosić ich poczęli,
 Tusząc sobie, że od nich otrzymać ją mieli:
 515 «By też mogli domostwo swoje z sobą pobrać,
 A my chcemy do rękę waszych zamek podać.
 A ku temu nas zdrowych z dziećmi zachowajcie,
 Zamek Krolowi swemu, kiedy chcecie dajcie».

Сонца села за горы, ноч зямлю акрыла,
 А маскву атачае каралёва сіла:
 485 Вось пад замкам шырока шанцы пакапалі,
 Дзе гармата быць мае – там зямлі наклалі.
 І праз ноч страляніна з замка не сціхае,
 І масква тых, што ў шанцах, брыдка абзывае.
 Ваявода віленскі вояў з ласкай просіць,
 490 І пан троцкі таксама голас свой узносіць:
 «Ну-тка, шпарка капайма, браце любы-мілы,
 Ведай: будзе ў няволі той маскаль па хвілі».
 Толькі свіст каля вуха пана і не-пана,
 Ды ўсіх, з Божае ласкі, прамінула рана.
 495 З мужных панства учынкаў нельга не здзіўляцца,
 Мікалая й Крыштофа, – старасці й юнацтва:
 Не зважалі, што хмарай стрэлы наляталі,
 Што за сценамі замка лукі затрашчалі.
 А затым, як надзейна шанцы абкапалі,
 500 Дружна гетманы ў лагер да шатроў памчалі.

Потым неба чароўнай чырванню заззяла,
 Сонца з нетраў азёрных тварык паказала.
 З грэблі той маскавіты мусілі зняўмецца,
 Сцяг лунае, ад шанцаў стрэлу гук нясецца.
 505 Пачалі зноў нараду: што ды як быць мае,
 Бо з літвой цяжка біцца, час нам не спрыяе.
 Закрычалі да шанцаў: стрэлы прыпыніце,
 Мікалая Рудога⁶⁸ як барзджэй завіце.
 Вестку шлюць да абоза пана ваяводы:
 510 Вораг пыху паскроміў і жадае згоды.
 Тут пан Крыштаф сабраўся весці перамовы,
 Разам з сынам і бацька выехаць гатовы.
 Маскалі ўсё пра ласку просяць іх ды моляць,
 Маюць, пэўна, надзею: моліш – не адмовяць:
 515 «Як дасце нам да нашых сем'яў прыяднацца,
 Вам гатовыя ў рукі з гэтым замкам здацца.
 Толькі вы нас жывымі з дзецьмі захавайце,
 А затым гэты замак каралю аддайце».

Wnet im to obiecano, tak jako prosili,
 520 Panom Hetmanom zaraz zamek postąpili
 Zostawiwszy armaty i żywności siła.
 Krolowi ta posługa była barzo miła
 Od obudwu Hetmanow, za co im dziękował,
 Potym zamek, około jeżdżąc, oględował.
 525 Pod Uświatem kilka dni sobie odpoczęli,
 A tym czasem o Łukach pilnie radzić jęli:
 By niedługo mieszkając, to co rychlej sprawić,
 Gdyż lenistwo na wojnie prawie stoi za nic.
 Porzeba tam czułym być, chytrym przy tzezwości,
 530 Potrzeba tam i męstwa, ku temu rzezwości.
 Mądra rada też tam ma swe miejsce w powadze,
 A: «Nie spodziewałem się tego» – tego nie mow radzę.

AKROAMY CZĘŚĆ SIODMA

Gdy już ludzie z tamtego miejsca się ruszyli,
 Panu Trockiemu przodek zarazem zlecili.
 535 Tenże i teraz po drogach sam osadzał zawždy,
 Jakich zażył trudności z pracą wie to każdy.
 Trudno strażnik miał usnąć, obudził chudzinę,
 Rzadkiej nocy zasypiał i jedną godzinę.
 Często miewał wieczerzą, gdy drudzy śniadają,
 540 Obiad Miłościwemu pięć godzin w noc dają.
 W jednej ręce wędzonka, w tejże i chleb suchy,
 W drugą rękę uziębłą stroi usty chuchy.

 Trwogi żadnej aż do Łuk wojsko nie uznało,
 Jedno w siedmi werst stamtąd i to barzo mało.
 545 Sam przednią straż osadzał w małej mili od Łuk,
 Alić końskich nog słyhać czasem plusk, czasem stuk,
 Bo na ten czas pluskota z wiatrem wielka była,
 Moskwa się też tym czasem do naszych kwapiła
 Mniemając, by w tę plutę naszy w budkach byli,
 550 Chcąc, aby na języka w ten czas się zdobyli.
 I maluczko strażnikow już nie ogarnęli,

Ім усё абяцалі гэтак, як прасілі,
 520 І тым гетманам замак маскалі ўступілі.
 Засталіся гарматы і харчоў нямала.
 Каралю іх паслуга даспадобы стала:
 Годных тых Радзівілаў словам ён прывеціў,
 А затым замак, вокал ездзячы, агледзеў.
 525 Пад Усвятамі потым трохі адпачнулі,
 А тады і пра Лукі раду працягнулі:
 Каб нядоўга вычэкваць, весці бой упарта,
 На вайне ж бо лянота і граша няварта;
 Чуйным сэрцам прыйдзеца класці ўсё на вагі,
 530 Спрыт патрэбны, нямала мужнасці й адвагі.
 Рада мудрая просіць месца і парадку,
 «Марна тут спадзявацца» – ні ў якім выпадку.

СЁМАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Войска рушыла далей, трохі адпачыўшы,
 Пану троцкаму згодна справы даручыўшы.
 535 Пан заўсёды ачольваў вартавых дарожных,
 І які з таго клопат меў ён – ведай кожны:
 Раптам стражнік задрэмле – будзіць у хвіліну,
 Рэдка ноччу кладзецца – на адну гадзіну;
 Часта сядзе вячэраць – на святло займае,
 540 Міласэрнаму ўночы пяць гадзін спявае.
 То рукою вяндліну, хлеб сухі трымае,
 То другую дыханнем цёплым абдзімае.

Аж да Лукаў трывогі войска не зазнала,
 Вёрст за сем, хіба, нейкі супраціў спаткала.
 545 Сам ачоліў ваярства – у мілі ад Лукаў –
 Крыштаф. Стогне дарога плёскатам і стукам,
 Бо на той час залева з ветрам усчаліся.
 Маскалі гэтым часам на вайну сышліся
 У спадзеве: мы мусім ад дажджу хавацца
 550 І здабыць паміж імі языка не ўдасца.
 Вартавых у няволю ледзь не пацягнулі –

Słudzy, co byli z Panem, zarazem krzyknęli.
 Pan Trocki a kniaź Janusz wnet do Moskwy skoczą,
 Z kilkiem sług swych, Moskwa w zad skokiem, a nie kroczą.
 555 Gdy dano znać, junacy z obozu skoczyli,
 Mnie Pan posłał, by nazad wszyscy się wrocili.
 Jedno swemu dworowi kazał czekać w lesie,
 Zali do nas tę Moskwę jeszcze czart przyniesie.
 Moskwy potym nie słyhać, tylkoż trwogi było,
 560 Wojskom inszym na zadzie o tym się ni śniło.
 Ta pluta już na ten czas wszytkim dokuczyła,
 A coż jemu, co nań do pułnocy kropiła.
 Przyjachał, drży by ryba wywleczona z wody,
 Co rozumiesz, na ten czas jakie Pan miał gody.
 565 Ognie wszystkie deszcz zgasił, a drew suchych niemasz,
 Całkiem leżeł mokrzuczki i do koszule aż.
 Toż nazajutrz u ognia Pana rozebrali,
 Gdy się ugrzał i jeść już potym jemu dali.
 Wszakże przed tym niż mokry ubior z siebie zrzucił,
 570 Przede dniem jeszcze dobrze, skoro się ocucił,
 Posłał mnie do obozu Pana Połockiego
 Prosząc, by straż objachał sam na miejscu jego.
 Nim się wojska ściagnęły, tam kilka dni stali,
 Pod zamkiem, kiedy chcieli, śmieie harcowali.
 575 Moskwa, acz wyjeżdżała, ale jedno za most,
 A zawsze przed naszymi ledwo unieśli chwost.
 Potym sam Krol i z pany pod zamek jachali
 Gdzie by oboz położyć, miejsce oglądali.

AKROAMY CZĘŚĆ OSMA

Gdy już miejsce obrano, gdzie obozy staną,
 580 Kazano się gotować na godzinę raną
 Wszytkim wojskom litewskim, polskim i węgierskim.
 «Panie Trocki, ty naprzod z swym ludem rycerskim
 Ciagni[j] prosto pod zamek, szykuj w polu huffy,
 W krotkim czasie nad Moskwą będziem mieć tryjumfy».
 585 Rzekszy to Krol odjachał do obozu swego,

Слугі Крыштафа гучным крыкам іх пужнулі.
 Троцкі пан ды князь Януш⁶⁹ на маскву напалі
 З гаршчай слугаў, і тыя адышлі і сталі.
 555 Юнакі, што ў абозе, на падмогу рвуцца,
 Праз мяне загадаў ім у абоз вярнуцца,
 Прыхаваўшы ў лясочку дворных для пагоні –
 Маскаля раптам зноўку чорт які прыгоніць.
 Знік маскаль, ды трывога вояў ахапіла –
 560 Войска ў тыле такое нават і не сніла.
 А залева – аблогай, аж нуда напала,
 Толькі што ёй – да ночы з неба палівала.
 Пан прыехаў – трасецца, як пячкур у меху.
 Што тут скажаш? Прышлося пану не да смеху:
 565 Замачыў дождж кастрышчы, дровы; неабсохлы,
 Пан ляжаў у адзенні, да касцей прамоклы.
 І назаўтра ўжо толькі, як агонь займелі,
 Накармілі Крыштофа ды цяплом сагрэлі.
 Перш, аднак, чым насуха ён перапрануўся,
 570 Да світанку задоўга, ледзь адно ачнуўся,
 Мне прыслаў ён у лагер полацкага пана,
 Каб супольна з ім варту спраўдзілі адрана.
 Покуль войска сабралі, колькі дзён стаялі
 І пад замкам дасхочу смела гарцавалі.
 575 Маскалі ўсё да моста вывед пасылаюць,
 Перад намі паспешна хвост свой падбіраюць.
 Сам кароль разам з панствам замак аб'язджалі –
 Дзе б наш лагер паставіць, месца выбіралі.

ВОСЬМАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

А як выбралі месца, лагерам дзе сталі,
 580 Раніцою сабрацца разам загадалі
 Войскам польскім, літоўскім і палкам венгерскім.
 «Пане троцкі, наперад з людям тым рыцэрскім
 Рушай проста пад замак, пашыхтуй там гуфы,
 Хутка ўжо над масквою справім мы трыюмфы», –
 585 Мовіў Стэфан, і мусіў да сваіх вяртацца.

Pan Trocki nie odwłaczał rozkazania jego,
 Bo nie jedno był gotow iść w pole pod zamek,
 Cnota, która w nim kwitnie, szłaby aż do blanek.

Już noc zorza odgania, już gory oświeca,
⁵⁹⁰ Słońce kołmi swoimi już jasne skry wznieca,
 Trąby brzmią po wszech stronach, w bębny częste puki,
 Lasy się rozlegają, Echo stroi huki.
 Ludzie idą by trzcina, proporce się chwieją,
 Wiatry lekkie gdy na nie z niektórych stron wieją.
⁵⁹⁵ Wyszli w pole szerokie, przed zamkiem stanęli,
 Drudzy za nimi idą, jakoby płynęli.
 Pieszycy naprzód Pan Trocki postawił nadobnie,
 Jezne rotę zszykował huffami ozdobnie.
 W zamku insza pogoda, bo pioruny częste
⁶⁰⁰ Miecą kule okrutne blisko ludu gęste.
 Widząc, że nic nie sprawią piorunnymi strachy,
 Wnet z swego blankowania jęli zmiatać dachy.
 Naszy obozy swoje zataczają kołem,
 Pan Trocki z swoim ludem strzegąc, stoi polem.
⁶⁰⁵ A gdy się zatoczyli, pod zamkiem straż swoją
 Osadził, rozdzieliwszy strażników na troje,
 Aby Moskwa już z zamku szkody nie czyniła
 Naszym, co żywność wiozą, by ich nie gromiła.
 Sam też wytchnął do swego stanu przyjachawszy,
⁶¹⁰ Potym jachał do Króla trochę podśniadawszy.
 Nazajutrz dwie ście koni wysłał dworu swego,
 Aby mu gdzie dostali języka jakiego,
 Który by mógł powiedzieć o ludu moskiewskim,
 Gdzie sam jest Książ Moskiewski i lud swój wysłał z kim.

⁶¹⁵ Słońce jęło oświecać jak ludzie tak lasy,
 Chmurna noc się już skryła, już jaśniejsze czasy.
 Widać huffiec z daleka, on idzie wesoło,
 Znać, iż się potykali z Moskwą czoło w czoło.
 Siedzi Hetman w namiocie radząc z rotmistrzami,
⁶²⁰ Rzecze: «Będziem wieść mieli, wnetże jej spatrzymy».

Не змарудзіў і Крыштаф у паход сабрацца,
 Бо не толькі пад замак падысці жадае:
 Годнасць гэткага пана берагоў не мае.

- Зараніца ноч гоніць, горы асвятляе,
 590 Сонца промнямі іскры ў небе распыляе,
 Сурмы гучныя граюць, чутны бубнаў стукі,
 Што па лесе нясуцца, Рэха множыць гукі.
 Воі мкнуцца навалай, і сцягі лунаюць,
 Як вятры нечакана збоку налятаюць.
- 595 Выйшлі ў чыстае поле, перад замкам сталі;
 Войскі коцяцца валам, нібы ў моры хвалі.
 Пешых спераду Крыштаф хораша стаўляе,
 Роты ежныя ў гуфы розныя збірае.
 З замкам іншая справа: перуны б'юць часта,
 600 Меча кулі на вояў вораг люта, страшна;
 Бачна, што не памогуць перуновы жахі –
 Пачалі ўжо з гарматаў пацаляць у дахі
 І вазы развярнулі нашы, сталі колам.
 Гетман ездзіць у полі з вартавым дазорам,
 605 Пасылае пад замак рыцарства старое,
 Вартавых падзяліўшы перад тым па трое,
 Каб маска тая з замка шкоды не чыніла
 Нашай варце, што полем тым харчы вазіла.
 Адпачнуў потым трохі ды паспеў паснедаць,
 610 А пасля ўжо Стафана меўся пераведаць.
 І назаўтра дзвюм сотням люду дваравога
 Даў загад – хай захопяць языка якога,
 Каб дазнацца напэўна пра масквы намеры:
 Дзе цяпер князь маскоўскі, рэй каму даверыў.
- 615 Сонца лес асвяціла, для людзей заззяла,
 Ночка хмурная знікла, яснасць дня настала.
 Гуфец бачны здалёку, радасна ён крочыць,
 З маскалём спатыкаўся, пэўна, вочы ў вочы.
 Гетман раду ў намёце ладзіць ды мяркуе
 620 Гэтак: «Вестку напэўна добрую пачуем».

- Alić pędzą przed sobą bachmaty otyłe,
 Ktore niosą związane pany swoje miłe.
 Wszystko syny bojarskie i kniazikow kilka,
 Już teraz owieczkami, co stali za wilka.
- ⁶²⁵ Hetman wnet sługom swoim mile podziękował,
 Więźnie wszystkie Krolowi od sług swych darował.
 Co bywało częsciuchno, poki Krol był w Łukach,
 U sług Pana Trockiego stękał Moskał w rukach.
 Siła ich od Toropca, od Dworcow, Turowa
- ⁶³⁰ Do Pana przywiedzono, pańskich głowa zdrowa.

 Sam ustawicznie jeździł straży dogładając,
 Jednych zwodzi, a drugich na to miejsce dając.
 Nic to wstać o pułnocy, jeździć po obozie,
 By lud prześpiecznie leżał, sam strzeże na mrozie.
- ⁶³⁵ Gdy z Łuk Moskwa uchodzić chciała ręką mocną,
 Swą osobą w okrutną plutę strzegł straż nocną.
 Wkoło zamek objachał i szance nawiedził,
 Sam nam był przewodnikiem i w brod nas uprzedził.
 Nic mu nie były straszne na Łowoci wiry,
- ⁶⁴⁰ Coż by miały ustraszyć moskiewskie przechyry.
 Sen go nie przewyciężył ani oka zmrużył,
 Sam tej nocy czujnością swoją wszystkim służył.
 Krol Filip prześpiecznie spał, gdy czuł Antypater,
 Mogą i naszy dospać, gdyż jest *talis alter*,
- ⁶⁴⁵ Ktory, gdy oni usną, on za wszystkich czuje,
 Nic nie żałując zdrowia, ustawnie pracuje.
 Może żołnierz bezpiecznie leżeć przy Hetmanie,
 Nim się żołnierz ocuci, on pięć razow wstanie.
 Ale patrz u Platona, co napisano jest:
- ⁶⁵⁰ Nemo multum dormiens ulla re dignus est.
 Już też od Łuk wsiadajmy, indziej mamy drogę,
 Bo pioro chce malować drugoroczną trwozę.
 Acz się i nad tym barzo mało spracowało,
 Lecz Minerwa kazała, aby tu przestało.

Прыглядзеліся – едуць на таўстых бахматах
 Вязні бедныя, прэюць у маскоўскіх шатах:
 Спадкаемцы баяраў ды князёў з князькамі,
 Зараз – быццам авечкі, а былі ж ваўкамі.
 625 Гетман слугам падзячыў за масквы паразу,
 Вязняў тых перадаўшы каралю адразу.
 Так здаралася часта: як кароль у Луках –
 Выў маскаль у вязніцах у нязносных муках.
 Сілай з Дворцаў, Турова, Тарапца⁷⁰ прыгналі
 630 Іх да пана, а самі стратаў не зазналі.

Цэлы час гетман ездзіць, стражу правярае:
 Гэтых здыме, а іншым службу даручае.
 Лёгка пану падняцца, ездзіць паабозе,
 Толькі б войску бяспека – сам ён на марозе.
 635 Як маскаль раптам з Лукаў прэч было сабраўся,
 Сам пад моцнай залевай вартаваць застаўся:
 Замак вонкі аб'ехаў ды пасты наведар,
 Сам павёў нас да броду, мы пляліся следам;
 І віроў не збаяўся Ловаці⁷¹ жахлівых,
 640 Што ўстрашылі б напэўна маскалёў пужлівых.
 Сон не змог таго пана: вока не прымружыць
 І нясе ўночы варту, войску чуйна служыць.
 І Піліп спаў спакойна – быў з ім Антыпатар,⁷²
 Можам спаць і мы смела – маем *talis alter*⁷³:
 645 Ён, калі ўсе паснулі, часу не марнуе,
 Пра жыццё ані дбае і праз ноч працуе;
 Можа воін без страху адпачнуць пры пане:
 Перш, чым вой прачухнецца, пан сем раз устане.
 Глянь Платона – у словах павучальны змест:
 650 «Nemo multum dormiens ulla re dignus est».⁷⁴
 Маем Лукі пакінуць – зноў шукаць дарогі:
 Хай пяро намалюе іншы год трывогі.
 Хоць і гэты год вельмі мала апісалі,
 Ды Мінерва⁷⁵ жадае, каб цяпер маўчалі.

AKROAMY CZĘŚĆ DZIEWIĄTA

- ⁶⁵⁵ Nienasycony ludzkiej krwi Mars jadowity,
 Jeszcze szablę swą ostrzy, a do zbroje nity
 Nowe każe wprawować, a Pallas swe strzały
 Pierzym pięknie szychtuje, kładzie haft zuffały.
 Myślą gdzieś na przejeżdżkę, snadź ku wschodniej stronie,
⁶⁶⁰ Stamtąd chcąc ku pułnocy nawrócić swe konie.
 Jeżdżą między rycerstwem serca im dodając,
 By na konie wsiadali nic nie odkładając.
 Wnet się poszańcowało im to przedsięwzięcie,
 A do tego pogody przybywało lecie.
- ⁶⁶⁵ Krol Stefan, waleczny Pan, a ku temu mądry,
 Na zuffalca uporny, dobrym w łaskę szczodry.
 Kazał wnet w swoje trąby krzyknąć strasznogłośnie,
 W bębny kazał uderzyć wielkie, konionośnie.
 Sam też z Wilna wyjechał, a za nim rycerstwo,
⁶⁷⁰ Znać, iż już pewna wojna, wierę nie szyderstwo.
 Bieżał jakoby na miód aż do Dżisny proście,
 Moskwa o tym pewnie wie, iż będą mieć goście.
 To też wiedzą, iż pod Pskow Krol sam głową pojdzie,
 O tym się im ani śni, co ich dalej dojdzie.
- ⁶⁷⁵ Tam Krol z pany uradził, aby z drugą stronę
 Zasadził przeciw Moskwie od Litwy obronę,
 Aby jego poddani krom żadnego strachu
 Śmieje doma siedzieli wyglądając z gmachu.
 Gdy to w radzie zamknęli i postanowili,
⁶⁸⁰ Pana Trockiego z ludem w ten kraj wyprawili,
 Ktoremu Krol kilka rot dał pod sprawę polskich,
 Ku nim pieszych wybrańców z Polski i podolskich.
 Nad jezdnyimi rotami zacni rotmistrzowie,
 Wierę nie prosta ślachta, możesz rzec – panowie,
⁶⁸⁵ Ku temu z dawna w sprawach rycerskich ćwiczeni,
 A towarzysze u nich męże doświadczeni:
 Kadzanowski, Orzelski, Jordan, Zebrzydowski,
 Temruk też Piecihorec, Mikołaj Gostomski.

ДЗЯВЯТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- 655 Зноў крыві чалавечай прагне Марс напіцца:
Шаблю точыць, у горне сталь агнём іскрыцца,
Вострыць зброю нанова, а Палада⁷⁶ белым
Пер'ем гелмы⁷⁷ ўбірае, а драткамі – стрэлы.
Маюць ехаць кудысьці – мо' па ўсходніх гонях,
- 660 Скуль на поўнач памчацца на імклівых конях?
Так між рыцараў ездзяць, сэрцы ім гартуюць:
Хай сядуюць на коні, часу не марнуюць.
Шчасце кожны прыкмеціў у задуме гэтай,
Ды й надвор'е спрыяла з надыходам лета.
- 665 Пан Стафан – годны воін, розумам разважны,
Добрым – любы і шчодры, страшны для няўважных,
Загадаў затрубіці гучна – каб аж трэсні!
Удараць кажа ў бубны, што на конях везлі.
Сам кароль з Вільні едзе, кожны рыцар – следам:
- 670 Што вайна ўжо напэўна, а не жарты, ведаў.
Як на мёд, паляцелі да Дзвіны на госці,
А маска не мяркуе прычакаць чагосьці:
Чулі – рушыць да Пскова Стэфан абяцаўся,
А й не снілі пра тое, што да іх сабраўся.
- 675 Пан кароль раду радзіў, як шляхі пракласці,
Каб маска не пасмела на Літву напасці,
Каб падданыя ўсюды без нуды, без страху
Смела дома сядзелі, кожны ў цёплым гмаху.
Як прыйшлі да рашэння і «дабро» казалі,
- 680 Пана троцкага з войскам на маску паслалі.
Прыдалі Радзівілу колькі ротаў польскіх
І выбранцаў, таксама некалькі падольскіх.
На чале іх – ротмістры годныя з выбранства,
І не простая шляхта, нават болей – панства;
- 685 Да ўсяго, доўга ў справах рыцарскіх вучоны
І таварышаў маюць, у баях хрышчоных:
Кадзаноўскі, Арлоўскі, Ёрдан, Забрыдоўскі,
Цемрук там Пяцігорац, Мікалай Гастомскі⁷⁸.

Ci mieli jezne rotty jak konne tak chłopne,
 690 We wszech sprawach rycerskich czule i ochotne.
 Pieszcy byli rotmistrze, krolewscy harcerze
 Świadomi Panu swemu jak w cnocie tak w wierze:
 Gujski, Myśliborski, Żółtowski z Mazowszany,
 Żarnowiecki, Łopacki był tam z Podolany.
 695 Jeznych było żołnierzow tysiąc i sto spełna,
 A hajdukow dziewięć set, nie drży na wszech wełna.
 Dziw to był u Polakow, Litwin im hetmani,
 Ale gdy doświadczyli, rzekli: «Mięszkaj z nami,
 A sprawuj jako raczysz, nasz hetmanie miły,
 700 My przy tobie chcemy kłaść swe gardła i siły».
 Krol, gdy Panu Trockiemu lud polski poruczał,
 Jak Hetmana posłuszni mają być nauczał.
 Acz im tego nie trzeba przypominać było,
 Wszakże im to od Krola słyszeć było miło.
 705 Miło synom, gdy stary ociec im co radzi,
 Pilnie tego słuchają, nie chcą mu być hardzi.

Do Pana zaś Trockiego jał te słowa mowić:
 «Przodkow twych nie wspominam ni ich teraz zdobić
 Mogę, jako się godzi, bo widzę na oko,
 710 Jako daleko słynie po świecie szeroko
 Zacność domu twojego i sprawy cnotliwe,
 A Rzeczy pospolitej posługi życzliwe,
 K temu Panom swym wierność jako oddawali,
 Jak w mądrości, jak w męstwie zawždy przodkowali.
 715 Jeszczem sceptrum nie trzymał w ręku krolewskiego,
 Jużem dobrze był świadom cnoty domu twego.
 Świadomem od pisarzow krojnik starodawnych,
 Świadomem i z powieści ludzi nienagannych.
 I doświadczyłem tego, co im powiedano,
 720 Skoro mi sceptrum w ręku krolewskie podano.
 Teraz śmieie poruczam ten lud twej wierności,
 Będąc świadom już nieraz rycerskich biegłości
 W tobie, cny Radziwile, któryś jeszcze z młodu
 Nauczył się niewczasow cierpieć, wytrwać głodu.

Мелі ўсе яны з конных і халопаў роты,
 690 Што не ведалі ў справе рыцарскай маркоты.
 Смела рушылі воі, караля харцэры,
 Пану верныя роўна ў годнасці і веры:
 Мысліборскі, Жалтоўскі, Гуйсцкі з мазаўшанаў⁷⁹,
 Жарнавецкі⁸⁰, Лапацкі быў там з падалянаў.
 695 А што езных! то, мусіць, сотняў дзесяць з гакам.
 Гайдукоў столькі ж, кожны смелы з іх ваяка.
 Дзіўна тое палякам: гетман іх – з ліцвінаў!
 Аглядзеўшыся, кажуць: «Розных мы айчынаў,
 Ды кіруй як жадаеш, правадыр наш мілы,
 700 За цябе даць гатовы мы жыццё і сілы».
 А кароль, тых палякаў перадаручыўшы,
 Змоўк, пашане Крыштофа вояў навучыўшы:
 Слоў аслухацца панскіх воі не пасмелі,
 Бо пачуць яго слова ўсе за шчасце мелі.
 705 Люба сыну, як бацька чым яму парадзіць,
 Ён уважны – парадай бацькавай не гардзіць.

Так да троцкага пана сам Стафані мовіць:
 «Продкаў пана славурых тут не час прыпомніць
 І згадаць іх заслугі: бачу ўласным вокам,
 710 Як лунае па свеце, як ляціць далёка
 Слава вашага дому, неўміручасць справаў
 Ды паслугаў ягоных прад усёй дзяржавай;
 Вернасць нашай дзяржаве дзе, як выяўлялі
 І за мудрасць, адвагу першынство трымалі –
 715 Скіпетр свой я не важыў у руцэ дзяржаўнай,
 А ўжо ведаў пра годнасць фаміліі слаўнай.
 Ведаў тое з чытання хронік старадаўных,
 І з аповедаў розных, сведчанняў сапраўдных.
 І спазнаў, вашы продкі што і як чынілі,
 720 Перш чым мне каралеўскі скіпетр уручылі.
 Зараз смела жаўнераў пану даручаю,
 Вашых рыцарскіх дзеяў добрых сведкаў маю,
 Слаўны мой Радзівіле, што з юначых летаў
 Зносіў мужна нягоды, люты голад зведаў.

725 Nieprzyjaciel ten główny państwa litewskiego
 Skarżył na cię zjuszony pozbywszy wszystkiego.
 Z tymże sercem i teraz do Witebska idzi,
 Wiem, iż ten nieprzyjaciel ciebie się zawstydzi.
 Zawstydzi się – wiedz pewnie – wiedzą-ć tam o tobie,
 730 Niejeden za żywota pomyśli o grobie.
 Już idź, Bogu twoje ja poruczam sprawy,
 Rządź tym ludem, strzeż granic jako hetman prawy».

Za co Pan Trocki zaraz dziękował Krolowi
 Mowiąc do niego tymi poważnymi słowy:

735 «Najjaśniejszy Krolu a Panie Miłościwy,
 Przyznawasz mnie, że jestem do służb twych chętny.
 Opowiadasz, że cnoty wszystkie w naszym domu
 Były i są, przodkować nie dały nikomu.
 Męstwo, biegłość i czujność, te rycerskie cnoty
 740 We mnie raczysz najdować, cudneć to forboty,
 Kto je wiesz na szyi i przed sobą nosi,
 Każdy o takie Boga – kto zna cnotę – prosi.
 Cne rycerstwo pod sprawę mą zlecicieś raczył
 I hetmanem z ramienia swojego naznaczył.
 745 Za to ja tobie Panu swojemu dziękuję,
 W czym twą łaskę i dobroć do siebie być czuję.
 Wszakże cnota a wiara, którą chowam zawsze
 Tobie Panu swojemu, obaczy to każdy,
 Że ten lud twój przywiode z zwycięstwem do ciebie,
 750 Sprawiedliwości twojej pomoże Bog w niebie.
 Jedno proszę, nie trzymaj nas w witebskich polach,
 Każ rozpuścić ten swój lud po moskiewskich siolach,
 Lepiejże się dowiemy, co jest moc moskiewska,
 Gdy w ich ziemię zasięże twa ręka krolewska».

755 Rzekszy to wnet pożegnał Krola, radne pany,
 Kazał wozy układać i rozbierać stany.
 A sam jachał do ojca miłego swojego
 Prosząc, by błogosławił przedsięwzięcie jego.
 Co rozumiesz, jakie tam było ich żegnanie?

725 Вораг люты літоўскай нашае дзяржавы
 На цябе апалчыўся, бо пазбыўся славы.
 З мужным сэрцам на Віцебск сёння, пане, рушыш:
 Пэўны я – звездаць ганьбу ворага ты змусіш.
 Ім вядома – будзь пэўны, – з кім сысціся маюць:
 730 Многа тых, хто, жывыя, вечнасць заклікаюць.
 Ну то, руш! даручаю гэту Богу справу.
 Выкаж моц і рашучасць – гетман ты па праву».

І Крыштоф, як Стэфані гетманствам адзначыў
 Род ягоны, за тое каралю падзячыў:
 735 «Найяснейшы каролю, мой ласкавы пане,
 Вернай службай аддзячыць дам я абяцанне,
 Што аказваеш годнасць Радзівілаў дому –
 З намі век ёй застацца, не забраць нікому.
 Чуйнасць, мужнасць, майстэрства – рыцарскую годнасць,
 740 Што ўва мне заўважаеш, – хараство й аздобнасць
 Хто павесіць на шыі ды з сабою носіць,
 Кожны Бога пра тое, меўшы годнасць, просіць.
 Слаўных рыцараў войска мне ты даручаеш
 І на гетмана з волі ўласнай прызначаеш,
 745 І за гэта я пану шчырым сэрцам дзячу:
 Да сваёй тут асобы вашу ласку бачу.
 Зрэшты, годнасць і вернасць пры любой удачы
 Захаваў табе, пане. Кожны гэта ўбачыць,
 Як той люд з перамогай прывяду я гожай.
 750 І няхай гэтай праўдзе Госпад дапаможа.
 Нам пад Віцебскам доўга быць усім не спора:
 Хай тваё войска едзе па маскоўскіх сёлах –
 Так хутчэй зразумеем, чым іх пераможам,
 Як рукой вашай моці вымацаць іх зможам».

755 Так сказаў, развітаўся з каралём і радай,
 Лагер зняць і збірацца загадаў атрадам.
 Сам – да бацькі паехаў, тое меў рашэнне:
 Хай яму на дарогу дасць дабраславенне.
 Ці хто бачыў між імі тое развітанне?

- 760 Rad bych patrzył na ten czas choć z daleką na nie.
 Nie było tam: ano syn, ano ociec płacze,
 U obudwu tam serce od radości skacze.
 Ociec wesół, że syna już widzi hetmanem,
 Syn też rad, że jeszcze ma ojca swoim panem.
- 765 Acz miłość przyrodzona łzy by wypuściła,
 Ale mądrość z powagą nic nie dopuściła.
 Po tym wdzięcznym żegnaniu mile się rozstali,
 Pan Trocki zaraz z swymi w drogę pojachali.
 Rzekłbyś, że już przy Krolu nikt się nie zostanie,
- 770 Jedno ci, co szynkują przy obozie, panie.
 Wszyscy jadą a Pana prowadzą Trockiego,
 Nie chcąc się nazad wrocić aż z noclegu jego.
 Tamże Pana dworzanie krolewscy żegnali,
 Zwycięstwo nad Moskiewskim jemu obiecali.
- 775 Do Witebska przebieżał w drodze się nie bawiąc,
 By się za nim spieszyli, do wszystkich znać dając.

AKROAMY CZĘŚĆ DZIESIĄTA

- Zatym Krol się do Pskowa z swym ludem obrocił,
 A onemu rozkazał, aby Moskwę krocił
 Wszedszy daleko w ziemię tego okrutnika
- 780 I samego, może-li, przestraszył nędznika.
 Dziwna rzecz, jaką radość z tego wszyscy mieli,
 Gdy się o tej przejeździe w Moskwę dowiedzieli.
 Inszego tam nie słyhać, jedno proszą Boga,
 By się nie odwłoczyła ta moskiewska droga.
- 785 Już groty wszyscy ostrzą, chocia ostre dawno,
 Zbroje znowu nitują, choć wszystko naprawno.
 Żadnegoś tam nie ujrzał z niewesołą twarzą,
 Wszytko jakby wianki wił, namniej się nie swarzą.
 Hetman, co by miał czynić, o tym dobrze czuje,
- 790 Z wodzmi, z śpiegami pilnie o dr[o]dze rokuje,
 Potym zaś z rotmistrzami o tym spólnie radzi,
 By zgoda między nimi była, swar zawadzi
 Do tak zacnej potrzeby, którą już tuż mamy,

- 760 Кожны з радасцю, пэўне, на такое гляне.
 Не было: бацька з сынам, як бабры, там плачуць;
 У абодвух іх сэрцы з радасці аж скачуць:
 Бацька рады, што сына бачыць з булавою,
 Сыну ўсцешна, што бацьку мае за сабою.
- 765 Хоць прыродная любасць тут слязу пускае,
 Толькі мудрасць з павагай ад таго стрымае.
 З бацькам любым ласкава гетман развітаўся
 І з ваярствам славутым зноў у шлях падаўся.
 Пэўна, толькі не рушыў з каралёва стану
- 770 Кухар той, што гатуе стражнікам і пану.
 Едуць воі – спяшаюць з панам развітацца;
 Да самога начлегу сіл няма расстацца;
 З каралём стан шляхецкі міла пажагнаўся,
 З перамогай вярнуцца кожны абяцаўся.
- 775 Едзе ў Віцебск пан Крыштаф, спешны ён і споры;
 Хай за ім паспяшае, як адстаў каторы.

ДЗЯСЯТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- А кароль выпраўляе ваяроў да Пскова:
 Хай сунімецца трохі пыха маскалёва.
 У зямлю ашуканца гетману прабіцца
- 780 Загадаў – хай пастрашыць, хай маскаль баіцца.
 І – о цуд! – як жа вестка ваяроў натхніла!
 У маскоўскія землі шлях усім адкрыла:
 Іншай просьбы не чутна – толькі модлы Богу,
 Каб хутчэй паказаў ім у Маскву дарогу;
- 785 Стрэлы точаць і востраць, спраўджваюць нанова,
 Зброю зноўку кляпаюць, хоць даўно гатова;
 Поўны лад, мір і згода – як вянок пляццяца,
 Кожны з тварам вясёлым, сварка не да месца.
 Гетман, як справавацца, ведае і чуе,
- 790 Бо са слоў вояў-шпегаў пра шляхі мяркуе;
 Сеў між ротмістраў, раду мудрую трымае,
 Як пазбегчы разладу, дамаўляцца мае –
 «Дзеля нашай агульнай праведнае справы,

A pewnie dobrej sławy stąd nie spodziewamy.
 795 Te rzeczy rozprawiwszy Hetman z rotmistrzami,
 Też słowa opowiedział przed towarzyszami.
 Co od Pana Hetmana wszystkim wdzięczno było
 Prosząc, aby się w drogę co rychlej śpieszyło.
 Hetman na to pięknemi odpowiedział słowy:
 800 «Już o drogę by kąska nie frasujcie głowy,
 Jedno bądźcie gotowi a pilnie słuchajcie,
 Kiedy w trąbę zatrąbią, na konie wsiadajcie;
 Bo nie jedno wy sami trąbę usłyszycie,
 Siła się do niej zbieży w ten czas, obaczycie.
 805 Gdyż wszystko wszystkim wiedzieć nie trzeba na wojnie,
 Jedno po co wyjechał, tego strzec przystojnie».
 Potym, gdy już Pan Hetman co potrzeba sprawił,
 Wnet wszytek lud z Witebska porządnie wyprawił.
 Wszedszy na noclegu pi[e]rwszym z ludem leżał,
 810 A nazajutrz raniuczko do Suraża bieżał
 Myśląc, jakby przez Dźwinę wozy mógł przeprowadzić,
 Chcąc też szpiegi do Moskwy co rychlej wyprawić.

Nazajutrz po nim wojsko w Surażu stanęło,
 Wozy swoje przez Dźwinę przeprowadzić jęło.
 815 Nie przez most ani w promy wozy swe wstawiali,
 Ale co Hetman czynił, oni toż działali.
 Kazał drzewa nawiązać mocno wićmi z łozy,
 Na których przewożono jak rzeczy tak wozy.
 Widząc, iż już hetmańskie wozy z drugą stronę,
 820 Wnet się wszyscy rzucili za fortele one.
 Trzask po lesie od siekier, wali się drzewina,
 Już się płetmi zakryła niemal wszytka Dźwina.
 Brzegi się połyskują od wozow czerwonych,
 Najady się lękają dziwow niewidomych.
 825 Dźwina z jednego brzegu już wozow pozbyła,
 Drugiej trwogi by kąska na się nie baczyła.

Ano dziwna odmiana, koń został wielbłądem,
 Idzie niosąc tłumoki tuż nad brzegiem lądem.

Ад якой прычакаем і ваярскай славы».

795 Меў пра тое памовіць з ротнымі містрамі,
А пасля згаварыцца з вернымі сябрамі.
Ці ж магло тое войску ды не спадабацца? –
Прозяць пана ў дарогу як хутчэй збірацца.
У адказ воям гетман кажа пекным словам:

800 «Што пра шлях турбавацца вашым тут галовам?
Толькі будзьце гатовы, пільна ўсе зважайце:
Як у трубы затрубяць – коней пасядлайце;
Бо не толькі тых сурмаў гукі разнясуцца,
Вось пабачыце – сілы на той гук збяруцца.

805 Пра вайну ўсё вам ведаць – што з таго зазнаем?
Толькі мэты трымацца й сцерагчыся маем».
Гетман – хоць у турботах рэшту дня прабавіў –
Годна з Віцебска вояў у паход адправіў
І на першым начлегу з імі сам застаўся,

810 А назаўтра – заднела – у Сураж⁸¹ падаўся:
Думаў, як у Задзвінне перайсці з вазамі,
Як маскоўскія землі навадніць віжамі.

А назаўтра ўсё войска ў Суражы стаяла
Ды абоз у Задзвінне пераправаджала.

815 Не на мост ці паромы воз на воз кацілі,
А што гетман паказваў – тое і рабілі:
Вяжучь бёрны вяроўкай з лыка, як вуздэчкай,
Перавозячы рэчы, складваюць за рэчкай.
Бачаць: гетман удала гуф свой пераправіў,

820 То й астатнія – следам, час ніхто не бавіў:
Стук сякер, лес і бераг бёрнамі засланы,
Бераг дзвінскі плытамі, як мастом, звязаны.
Ад вазоў бераг стаўся, нібы цмок, чырвоны,
І распудзіў наядаў цуд, ім невядомы;

825 А Дзвіна перавезла тых вазоў ці мала,
І ніякіх турботаў болей не чакала.

І – о цуд! – у вярблюда конь перамяніўся:
Нібы горб, клунак важкі на хрыбце змясціўся.

Nimfy z wody wyjrzawszy wnet twarzy pokryły,
 830 Rady by, by ich wodne wiry zatopily.
 Ano głos z obu stron Dźwiny słyhać wielkie,
 Echo się im odzywa na te krzyki wszelkie.
 Zwierz się wszytek rozbieżał, ptastwa ani słyhać,
 Amadryjady strachem już nie śmieją dychać.
 835 Zatym też brzegu Dźwinie jednego ulżyli,
 Gdy wozy swoje k Łukam Wielkim odprawili.

AKROAMY CZĘŚĆ JEDENNASTA

Nie bawiać się tam dłużej z miejsca się ruszyli,
 Milę uszedszy, koszem się postanowili.
 Znowu naprzod sam Hetman do Wieliza jachał,
 840 Wojska na zadzie swego wszytkiego poniechał
 Rozkazawszy, by koniom z przodku folgowali,
 Nimby w ziemię moskiewską dalej się udali.
 A sam się tam na pewne śpiegi przysposobił,
 Lud też koło złej drogi wysłał, aby robił.
 845 Już się wszytko rycerstwo do Hetmana swego
 Ściągnęło, do Sieliszcza szli prosto Jamskiego.
 Tamże i nocowali, stąd do Gorajskiego
 Jamu poszli k granicam powiatu bielskiego.
 Na tym miejscu przez dwa dni koniom oddychali,
 850 Aby się co napiękniej z Moskwą przywitali.
 Nocując w Biełym Łuhu myślą o witaniu,
 Nie czekać słońca wschodu lepiej na świtanu.
 Stamtąd prosto k Sołowej szli do stanowiska;
 Już też widać z daleka postronne igrzyska,
 855 Już się dymy jawiły na poły z płomieniem,
 Miejscy już krew moskiewska ciecze swym strumieniem;
 Bo Pan Hetman Kozakom kazał jedno ziemię
 Ogniem psować, ludzie siecz, a nie brać w więzienie,
 Aby się wielkim łupem nic nie obciążali,
 860 Na lepsze się zdobyczy pewnie spodziewali.
 Tegoż dnia wojsko mimo jezioro Łukoje
 Szło, przez ktore prowadzi Dźwina wały swoje.

Німфы⁸², з водаў зірнуўшы, твары пахавалі –
 830 Рады німфы, каб воды іх у вір забралі.
 Галасоў перазвонне на Дзвіне ўсчалось,
 Рэха шле ім адказы – шырыць шматгалоссе.
 Кожны звер прыхаваўся, птушкі не спяваюць,
 Страшна гамадрыядам⁸³ – сціхлі, не ўздыхаюць.
 835 І тады бераг дзвінскі жаль панёс па хвалі,
 Як мы шлях да Вялікіх Лукаў скіравалі.

АДЗІНАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Больш не бавячы часу, на адлегласць мілі
 Адышлі і нанова лагер свой разбілі.
 Гетман спешна наперад – пад Вяліж⁸⁴ – падаўся,
 840 Войска ў тыле пакінуў, з ім не развітаўся,
 Загадаўшы пярэдніх коннікаў трымацца,
 Перш як змогуць глыбока ў тыл масквы прабрацца.
 Сам жа, шпегаў нямала маючы для псоты,
 Выслаў вывед, задаўшы ворагу работы.
 845 Неўзабаве рыцэрства наша баявое
 Падышло да Крыштофа ў Селішча Ямское,
 А затым аж да места – Гарайскога Яма,
 У павеце што Бельскім, – вырушыла прама.
 Там два дні адпачнулі, коні каб астылі
 850 І жаўнеры для бітвы сілы аднавілі.
 Ноч былі ў Белым Лозе з думкай аб спатканні:
 Што ж чакаць сонца ўсходу, бітва – на світанні.
 Перайшлі ў Салавую ды – хутчэй да справы;
 Бачны ўжо і здалёку лютыя забавы:
 855 Дым услед за агнішчам угару нясецца,
 Дзе-нідзе кроў маскоўца стумянём ліецца;
 Казакоў гетман просіць полымя пасеяць,
 Секчы люд без палону і на дым развеяць,
 Каб вялікім рабункам не перагружацца
 860 Ды латвейшай здабычы з часам спадзявацца.
 Дня таго ля Лукога возера пасталі –
 Там Дзвіна ў мерным бегу разлівае хвалі.

I tam tylko jedną noc koniom odpoczęli,
Nad jeziorem Turosną w Żarkach zaś stanęli.

- 865 Droga k Moskwie z Smoleńska już naszym na zadzie,
A przed nimi starzyna wielka na zawadzie.
Niedzwieżoje Bołoto Moskwa ją nazywa,
Tam nie postać końska noga jako żywa.
Ani Annibal, Alpes gory gdy przebywał,
870 Takiej wielkiej trudności nigdy nie zażywał,
Ani Kserkses, gdy Aton gory octem użył,
Małą pracą tam podjął, nakładem tam płużył;
Ale tam tę starynę aby mogli przebyć,
Nie nakładem ni chłopcy, sami jęli robić.
875 Jedni drzewo rąbają na trzy saźnie wkoło,
Drudzy gacą chrost kładąc topkie błoto ono.
Inszy drzewo, co jedno na drugim leżało,
Zwalają, aby prześciu nic nie zawadzało.
Nie znać było, gdzie Hetman, abo gdzie paniątko,
880 Pokalali się błotem jak lecie prosiątko.
Fauni, Panes, Sylwani także Satyrowie
Radują się, że w lesie polgnęli panowie.
Wołają: «Bracie rata, ulgnałem do szyje»,
Inszy z błota wylazszy, błotem błoto myje.
885 Mniema, że się już umył, a on po staremu
Błota pełen, a patrząc śmieje się drugiemu.

Tę starynę wzdłuż i w przek było zarąbano
Na mil niemal pułtory, bo się Litwy bano.
I tę mieli nadzieję, że skoro tu dojdą,
890 Nazad się pewnie wrocą, a dalej nie pojda.
Ale ich ta nadzieja barzo omyliła,
Nie jednego i dzieci i gardła zbawiła.

Gdy z niewymowną pracą tę starynę przeszli,
Zaraz Hetman dla koni, co się byli zeszli
895 Przez tak wielkie kłodziny, w błocie zapadając,
W Drogoczowie kazał stać dzień odpoczywając.

Там і ноч перабыўшы, добра адпачнулі,
А затым да Туросны ў Жаркі⁸⁵ павярнулі.

⁸⁶⁵ Шлях з Масквы да Смаленска пазастаўся ззаду,
Перад імі – лес цёмны, што стаіў засаду:
Лес Мядзведжым балотам вораг называе,
Там капыт конскі ў твані мігам патанае.

Ганібал, цераз Альпы як перабіраўся⁸⁶,
⁸⁷⁰ Пэўна, з нечым падобным і не сутыкаўся,
Нават Ксеркс, калі Атас воцатам адужыў⁸⁷,
Невялікі меў клопат – сілай горы зрушыў.
Толькі тут, каб па багне топкай перабрацца,
На сябе, а не хлопаў, маеш спадзявацца:

⁸⁷⁵ Тут хто дрэва рубае сажні з тры ў абхваце,
Хто з трысця ў гэтай твані пракладае гаці;
Іншы дрэва, што накрыж на другім ляжала,
Коціць, каб для праходу не перашкаджала.
Не пазнаць, дзе там гетман, дзе між іх паняты:

⁸⁸⁰ У гразі ўсе таўкуцца, нібы парасяты.
Фаўн і Пан, і Сільванус, і сатыры⁸⁸ рады,
Што паны ўпалі ў пастку той лясной засады.
Крыкі: «Браце, дай рады – абняло па шыі!»,
Той, хто выбраўся з твані, гразь гразёю мае:

⁸⁸⁵ Думаў, пэўна, памыўся; аж глядзіць, нябога, –
Поўна гразі; смяецца ўсё адно з другога.

Лес прасекамі накрыж маскалі прадзелі –
Перад войскам літоўскім страх вялікі мелі,
Меркавалі: пагрозу ў гэтым лесе знойдзе
⁸⁹⁰ Войска наша, дадому, павярнуўшы, пойдзе.
Толькі тая надзея ім не паспрыяла,
Бо і дзетак, і горла многім адабрала.

І як з цяжкасцю ўрэшце лесам тым прайшліся,
Загадаў гетман воям, што былі змагліся
⁸⁹⁵ Цераз пні ды калоды багнай прабірацца,
У сяле Драгачове⁸⁹ дзень той заставацца.

AKROAMY CZĘŚĆ DWANASTA

Na tym miejscu wytchnąwszy jak koniem tak sobie,
 Ruszyli się z noclegu. Na ten czas o sobie
 Pan Filon do Hetmana dał znać, za swym ludem
 900 Ciągnie k niemu pan Michał Haraburda z drugim.
 Tegoż dnia nad Miozą u cerkwie Pokrowy
 Przyciągnęły te wojska, potym do obmowy
 Siadł Pan Hetman: «Coż czynić teraz będziemy chcieli
 Z tą Moskwą, co nad wami jak krucy wisieli?»
 905 Było na ten czas wojsko moskiewskie niemałe,
 Wszystko wybor, ku temu w potrzebach bywałe.

Ci nad panem Filonem wszystko się wieszali,
 Jakoby nań uderzyć z pilnością czyhali.
 Boratyński nad tymi, drugi Nozdrowaty
 910 Byli przełożonemi, nad katami katy.

Nie po długich namowach zaraz uradzili,
 Aby swój lud pod Moskwę prętko wyprawili.
 Nad tym ludem Pan Hetman kniazia Ogińskiego
 Posłał starszym, ufając dobrze męstwu jego.
 915 Posłał przy nim husarze i jezne Kozaki,
 Posłał i Berezyńcow Kozaków z pułhaki.
 Moskwa swymi fortelmi pożyć naszych chciała,
 Ale się na nich barzo prętko oszukała.
 We trzech miejscach podsady byli poczynili,
 920 Naszy to obaczywszy z koni się spieszyli.
 Wnet podsady w krzewinę, a naszy ich łomią,
 Drudzy na koniach Moskwę po szelinie gonią.
 Ale błota im barzo na zawadzie były,
 Ktore pany hetmany ich rąk pozbawiły,
 925 Bo skoro się przebili prez zasadkę trzecią,
 Skoczyli w las trzasnąwszy na bachmaty plecią.
 Drugi, kto mógł, brał sobie *pro maiori* w błoto,
 Inszych wiążą, a drugich jako wieprze kłoto.
 Na koszu co naleźli, wszystko rozebrali,

ДВНАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Там жа ноч прастаяўшы, дух каб перавесці,
 Зноў у шлях падаліся. Аж прыходзяць весці
 Ад Філона⁹⁰ Крыштофу, што няхай счакае:
⁹⁰⁰ Да яго Гарабурда⁹¹ з войскамі спяшае.
 Дня таго па-над Мёзай⁹² ля царквы Пакрова
 Войскі стрэліся, гетман так гаворыць слова:
 «Што ж, браты? Нам з масквою як там павядзецца
 Той, што з вашае моцы, як крыжак, смяецца?»
⁹⁰⁵ Мела войска маскоўцаў ваяроў нямала,
 Ды ў адборных нястачу часта спазнавала.

А маскаль за Філонам след у след ступае:
 Як знянацку напасці, зручнасці чакае.
 Баратынскі, таксама як і Наздраваты,
⁹¹⁰ Рэй вялі ў маскавітаў, з лютых катаў каты.

Па кароткай нарадзе мусілі згадзіцца,
 Што хутчэй трэба войску на маскве памсціцца.
 Князю з роду Агінскіх гетман давярае
 Тое войска, бо гэты князь адвагу мае.
⁹¹⁵ Разам з імі – гусары, езняы казакі,
 Казакі-беразінцы, а пры іх – пулгакі.
 Маскалі на падступства спадзяванне мелі
 (Неўзабаве ж у пастку самі заляцелі) –
 Тры засады на розных месцах прыхавалі.
⁹²⁰ Нашы, скеміўшы тое, коней пасядлалі.
 Па хмызах іх засады; нашы голле ломяць
 І на конях маскоўцаў па кустоўі гоняць,
 Ды балоты нямала цяжкасцяў стваралі:
 Рукі гетмана – войскі – нейкі час трымалі.
⁹²⁵ Разграміць тры засады давялося зухам,
 Лес аж плёткаю трэскаў коням па-над вухам:
 Той, хто змог, па балоце ўдаўся *pro maiori*⁹³,
 Тых вязалі, а іншых, як свіней, калолі;
 Што знайшлі між намётаў – хутка расхапалі,

930 A więźnie Hetmanowi przywiodszy oddali.
Zaraz się z przodku szczęście dobrze pokazało,
Ktore za łaską Bożą i do końca trwało.

W tej potrzebie niewiele naszych zbitych było,
Acz Marsowi srogiemu na krew patrzeć miło.

935 Michajło Iwanowicz Zieńkiewicz, Cichiński
Zabit w tamtym igrzysku, s nim i Jan Tymiński.
Ci byli żołnierzami w Jordanowej rocie,
Oddali, jak przystało, obrok zacnej cnocie.

Tamże też poraniono sług Pana Trockiego
940 Chytrnością, a nie męstwem ludu moskiewskiego;
Bo się naprzód wymknęli na lud co czelniejszy,
Gdzie tam była podsada, strzelcow huf przedniejszy,
Ktorzy strzelbę zarazem na nie wypuścili,
Za tym ludzie moskiewscy na koniach skoczyli.

945 Widząc, że ich niewiele, śmieie k nim przytarli,
Aż zemdlonych ranami dopiero poparli.
Słudzy Pana Trockiego ci się wyleczyli,
Krwie swej i tych pobitych tamże się pomścili,
Bo niejeden Moskwicin musiał pozbyć głowy,

950 Niejeden przegadany kopijnymi słowy,
Ale, acz się pomścili nad łby bojarskimi,
Wszakożby snadź woleli, by ci żyli s nimi.
Tych pobitych Pan Hetman prowadził do grobu,
Wieczną sławę z ich męstwa zalecając obu;

955 Przy którym cne rycerstwo onych prowadziło,
Zacny pogrzeb cnym ciałom pięknie ozdobiło;
Ktorych sława trwać będzie poki ziemia ziemią,
Słońce, miesiąc i gwiazdy swoje biegi zmieniają.

Po tym zaczętych szczęściu już lud wszytek w kupie,
960 Napilniej przemyślają o moskiewskim łupie
Tuszając sobie, że harda myśl Moskwie ustała,
Już nie będzie nad nimi więcej przeganiała.
Pan Hetman kazał trąbić w trąbę ku wsiadaniu,
Spodziewając się Moskwy k drugiemu potkaniu.

930 Вязняў розных маскоўскіх гетману паслалі.
Гэтым разам фартуна твар ім паказала,
І затым, з ласкі Божай, больш не пакідала.

Нашых смерць небагата ў бітве той скасіла,
Толькі жорсткаму Марсу кроў пабачыць міла:
935 Сын Івана Міхайла Зянкевіч, Ціхінскі,
Быў забіты ў той бітве, з ім і Ян Тымінскі.⁹⁴
Тыя двое служылі ў Ёрданавай роце,
Адалі пры патрэбе доўг свой годнай цноце.
Там жа гетмана слугі шмат крываваўх ранаў
940 Ад масквы атрымалі, хітрай да падманаў,
Як памчалі наперад (лёс жаўнераў смелых),
Дзе чакала засада – гуф стральцоў умелых:
Тыя ў іх нечакана дружны залп паслалі
І – на коней, якія ў схованцы стаялі;
945 Нашых – мала, маскоўцы б'юць іх ашалела,
Ды, ад ранаў саслаблых, праганяюць смела.
Слугі гетмана раны воям залячылі
Ды за кроў і забітых маскалю памсцілі:
Не адзін з іх у бітве галавы пазбыўся
950 Ці навек пад ударам дзіды ўгаманіўся.
Хоць ілбоў тых баярскіх перабілі многа,
Ці хто меў бы што супраць баяра живога?
А палеглых аплакаў гетман, пахаваўшы,
Ім абодвум давеку славу абяцаўшы⁹⁵;
955 Слаўных рыцараў войска іх суправаджала,
Шлях апошні герояў годна аздабляла;
Слава іх не мінецца, як зямлі – зямлёю
Быць, а сонцу і зоркам высіцца над ёю.

Шчасце раз запазнаўшы, зноў ваярства ў купе
960 Раду доўгую радзіць аб маскоўскім лупе,
Спадзяецца, што пыха ворага прыснула,
Што пара перамогаў для яго мінула.
Сурмачам знак даў гетман, сам каня сядлае –
Зноў маскоўца на бітву выклікаць жадае.

⁹⁶⁵ Idą prosto k Zalesiu nad rzekę Uznorę,
Tam stanęli uszedszy cztery mile spore.

Gdy już nocne ciemności wżad opakowały,
A do wiatru lekkiego wodne wstają wały,
Rzeka szumi, a trąba cichy głos podaje,
⁹⁷⁰ Hetman jeździ, a drugi dopieruczko wstaje.
Żołnierz na konia fucu, a Pan Hetman fuka,
By już w drogę wsiadali. Sam przeprawy szuka
K polu soroczyńskiemu, bo zła droga była,
Ktora błotem, staryną omieszkała siła,
⁹⁷⁵ Bo tego dnia za ledwe uszli jedną milę,
Czekając zadnich uffow stali przedni fiłę.
Tamże gdy ich nadeszły po świetle ciemności,
Stanęli w tymże polu, bo czekali gości.

AKROAMY CZĘŚĆ TRZYNASTA

Już w tył naszym i drugie przeklęte starzyny,
⁹⁸⁰ Wnetże się im ukazał świat prawie jak inny.
Pola piękne, wesołe, mało nie jak w raju,
Wsi wszędy wkoło pełno, ani widać gaju.

Alić Ceres w kłosianym wieńcu buczno chodzi,
Chłop sierpem ostrożnym zboże rzezać godzi.
⁹⁸⁵ Bog Sylwanus Cererze pola ukazuje,
A Pan swoje pastyrze z owcami szykuje
Ciesząc: «Już paś prześpiecznie każdy swoje bydło,
Wulkana się tu nie boj, zamoczył iskrzydło,
Bo tu blisko rzeka Tud z głębokimi brody,
⁹⁹⁰ Nie będzie miał wyniku z krzesiwem dla wody».
Feronija ostrzega: «Ciszej mow, jać radzę,
Bo ja już nowe goście od siebie prowadzę».

Alić w pole wychodzą mężni Centaurowie,
Jedni z drzewcy długimi, z łuki Tatarowie.
⁹⁹⁵ Chorągwie malowane w pole wynaszają,

965 Шлях ляжыць у Залесе над ракой Узнорай;
Там і сталі, прайшоўшы міль чатыры спора.

Вось і цемра начная спешна адпаўзае,
Ветрык лёгкі на водах хвалі падымае,
Шум рачны, голас сурмаў ціхі раздаецца –
970 На кані гетман, толькі сон начы мінецца.
На каня вой сярдуе, гетман – ушчувае,
Нібы ў шлях вось-вось рушаць. Броду сам шукае
Ў Сарачынскае поле: меў з дарогай клопат,
Хмызняком ды балотам здушанай навокал.
975 Выйшлі нейкую мілю ў дзень таго паходу –
Задніх гуфаў чакалі часта падыходу.
І, як цемры начное зноў крыло ўзнялося,
Сталі ў полі, бо госця пачакаць прыйшлося.

Трынаццатая частка аповесці

Засталіся за імі гіблыя мясціны,
980 І на свет Божы глянуў кожны, як нявінны.
Зноў прыгожае поле – ну нібыта ў раю,
Вёсак поўна паўсюдна і не бачна гаю.

Вось вяночак Цэрэры каласамі ўбраўся,
Селянін, серп узяўшы, жыта жаць падаўся.
985 Бог Сільван за Цэрэрай жытнім полем ходзіць,
Пастухоў да авечак спешна Пан падводзіць:
«Смела статкі пасеце – не кране ліхое,
Вам Вулкан тут не страшны – крэсіва сырое:
Туд-рака⁹⁶ недалёка з пасткамі-брадамі,
990 Не пакіне з сухімі рэчка крамянямі».
А Феронія⁹⁷ кажа: «Сцерагчыся раю,
Бо гасцей гэтым шляхам зараз выпраўляю».

Вось выходзяць у поле мужныя кентаўры,
Хтосьці з доўгаю дзідай, з лукамі татары.
995 Вось харугвы над полем пекныя лунаюць,

Za białą z czarnym orłem tuż się pośpieszają.
 A coż drobnych proporców, tych zliczyć nie mogę,
 Ustawa tu moj rozum, głowa czuje trwogę.
 Znowu niosą dziwnych farb szachowane płachty,
 1000 Około których siła z rucznicami ślachty.
 Bębny warczą, a zgoda między nimi wszędzie,
 Poswarku tam żadnego niemasz w żadnym rzędzie.
 Strach po strachu przychodzi na te bogi polne,
 Już kłósie, pola, bydło i owce niewolne.
 1005 Potym idą w toż pole konie odmienione,
 Jedni w muły, w wielbłądy drugie przeczynione,
 Między nimi jezdacy śmieie pokrzykają,
 Chorągiew swoją piękną między sobą mają.

Gdy już ludźmi te pola wszystkie się nakryły,
 1010 Zaraz się uffy wszystkie pięknie postawiły,
 Bo Pan Hetman sam naprzod zajachał na czoło,
 Pięknie czoła postawił na wsze strony wkoło,
 A z wjuczniów uczynił przestrono huff walny,
 Naznaczywszy do niego huffiec pomagalny.
 1015 Na głupie to Moskale mądre stratagema,
 Ale i u nas w głowie nie każdy takie ma.
 On Kajus Sulpicyjus używał takiego,
 Gdy z swym ludem nie zdołał wojska francuskiego,
 Potajemnie na mulech posłał ludzi trochę,
 1020 By mógł mężnych Francuzów przefortelić w płóche.
 Czego dowiodł, bo zaraz gdy bitwę stoczyli,
 Muły z góry ujrzawszy, Galli w zad skoczyli
 Mając bitwę wygraną. Mądry Hetman sprawił
 Mądrze, chytrym fortem wygrańce podławił.

1025 W tychże polach Łuczosna rzeka piękna płynie,
 Ta od Starego Tudu dobrze w Moskwie słynie.
 Nad tą rzeką Pan Hetman wojsko swe okoszył,
 A po postronnych siolach barzo Moskwę płoszył.

- Пад арлом чорна-белым воі выступаюць.
 А што дробных сцяжочкаў, то й злічыць няможна,
 Тут мой розум знямогся, галаве трывожна.
 Вось нясуць расфарбоўкі незвычайнай плахты,
 1000 Пад ружжом тут нямала павятовай шляхты.
 Бубны б'юць, і паўсюдна – згода са спакоем,
 І ніякае сваркі не чуто між вояў.
 Жах вялікі прайшоўся між багоў тых польных,
 Жыта, поле, авечак ахапіў бяздольных.
 1005 Разышоўся па полі строй прывідаў конных –
 Ці вярблюдам, ці мулам пераўвасаблёных⁹⁸.
 Вершнік смела між імі голас узвышае,
 Маляванку-харугву кожны побач мае.
- Як жаўнераў, нарэшце, у полі сабралі,
 1010 Следам стройныя гуфы з іх пашыхтавалі;
 Потым гетман наперад выехаў і, стаўшы,
 Камандзераў прызначыў, кожнаму гуф даўшы.
 Воі-ўючнікі склалі немалы гуф вальны,
 Да яго далучыўся гуф успамагальны –
 1015 Супраць ворагаў лютых мудрае рашэнне.
 Ды ці ж маем заўсёды на яго натхненне?
 Гай Сульпіцый⁹⁹ прыёмам гэтым карыстаўся:
 Ён, што доўга француза разграміць стараўся,
 Мусіў вояў на мулаў перасаджваць потым,
 1020 Каб назваць тых французаў служкамі дурноты.
 Што й зрабіў, бо адразу, як на бой сышліся,
 Галы, бачачы мулаў, бітвы той зракліся.
 Выйграў Гай тую бітву. Гетман, дзякуй Богу,
 Мудрым, смелым рашэннем зблізіў перамогу.
- 1025 У палях тых Лучосна-рэчка працякае,
 Што ад Туда Старога бег свой пачынае.
 Па-над рэчкай той гетман войска пераводзіў
 І па сёлах вакольных ворагу нашкодзіў.

AKROAMY CZĘŚĆ CZTERNASTA

- Już Pan Hetman rozkazał, by się gotowali
¹⁰³⁰ Do powiatu rżowskiego, na konie wsiadali.
 Idą pięknie uffami po polach szerokich,
 Siola widać nadobne po gorach wysokich,
 Na ktore już Wulkanus krzesiwo gotuje,
 Kozak gęsty koło nich bliziuczko harcuje.
¹⁰³⁵ Ognie widać w ośmiu mil po wszzech stronach wojska,
 Lęka się (ach, niestetyż) ta strona przedwołhska.
 Krzyku, płaczu już ziemia ledwie może znosić,
 Żaden się ostrej szabli nie może wyprosić.
 Rzeka Łuczosna bieży wodą od krwie gniada,
¹⁰⁴⁰ Huffy nad nią tuż blisko z swym Hetmanem jada.
 Pędzą woły, dobytki, konie, owce, krowy,
 Ze wszzech stron do Hetmana wiodą i obłowy:
 Świeżo syny bojarskie mocno powiązane,
 Wiodą i pieszczalniki dopiero pobrane.
¹⁰⁴⁵ Jedni ranni, a drudzy po swej braciej płaczą,
 Gdy po gorach, po polach siła trupow baczą.

Libityna nadobnie pochutnywa sobie
 Rada, że wszytka Moskwa już myśli o grobie.
 Już Wulkanus sam ustał ognie poddymając,
¹⁰⁵⁰ Biega wszędy w zagony drugich podburzając.
 Chocia na jego rżądzie nic nie należało,
 Wszakże rad, iż się według myśli jego stało,
 Bo wszędy straszne ognie niecą się wysoko,
 Włości rżowskie plundrują po stronach szeroko.

- ¹⁰⁵⁵ Pan Hetman śrzodkiem wiedzie z sobą lud czelniejszy,
 A po stronach w zagony rozpuścił co lżejszy.
 Tatarowie litewscy poszli w prawą stronę,
 Nahajcy z Kozakami wzięli lewą swoją.
 Straży przednie i zadnie mocno osadzone,
¹⁰⁶⁰ Mężnemi prawie ludźmi dobrze opatrzone.

ЧАТЫРНАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- Зноў загадвае гетман ваярам збірацца
 1030 І па Ржоўскім павеце конна прагуляцца.
 Рушаць стройныя гуфы па палях шырокіх;
 Вёсак мноства заможных па гарах высокіх –
 Бог Вулкан іхняй долі крэсіва рыхтуе,
 Казакоў шмат навокал селішчаў гарцуе.
 1035 У агні ўсё на восем міляў перад войскам,
 Жах вялікі пануе ў старане заволжскай.
 Крыкі й плачы зямелька цераз сілу зносіць,
 Смерць бязлітасна жыцці шабляй вострай косіць.
 А Лучосна крывёю поўніцца-спывае,
 1040 Гетман чынна між гуфаў вершна раз'язджае.
 Гоняць коні, авечкі ды валы й каровы,
 Адусюль гетман мае скарбы ды абновы.
 Вось сыночкаў баярскіх моцна павязалі,
 Там дружыну пішчальных¹⁰⁰ у палон забралі.
 1045 Гэты з ранай, а іншы плача за братамі,
 Поле поўнае трупаў – высяцца гарамі.

- Лібітына¹⁰¹ ў шаленстве дух не пераводзіць,
 Рада вельмі: масковец перад смерцю ходзіць.
 А Вулкан, хоць стаміўся, полымя ўздзімае,
 1050 Паспявае паўсюдна, воям падсабляе;
 Хоць яго дапамога ролі там не грала,
 Рады ўсё ж: як задумваў, так яно і стала,
 Бо агонь ненажэрны ўзносіцца высока,
 Сёлы ржоўскія нішчыць па баках шырока.
 1055 Гетман сам праз пажары люд вядзе важнейшы,
 Па баках на загоны распусціў лягчэйшы;
 А татараў літоўскіх выправіў направа,
 Казакам ды нагайцам злева будзе справа.
 Стража спераду ў латах, гэтка ж і ззаду –
 1060 Воі мужныя спраўна датрымаюць ладу.

Tego dnia uszło wojsko dobrych sześć mil całych,
 Lekko idąc równiną, czasem gorkach małych.
 Stanęli w Borysowie, tam był dwor Nagoho,
 Dworzanina przedniego Kniazia Moskowskoho.
 1065 Na tym miejscu Łuczosa rzeka w rzekę wpada
 Sławną, którą Tud zową, port na niej nie lada.
 Tu już nie wiem jeśli dniem, jeśli nazwać nocą,
 Bo się pięknie świeciło tych ogniw pomocą,
 Ktore po stronach gęste barzo widać było,
 1070 Przed nocnymi chmurami nic się nie stesknęło.

Gdy już ludzie wytchnęli, konie się wystali,
 Za trzecim zatrąbieniem na konie wsiadali.
 Poszli pięknym porządkiem ku miastu Urdomie,
 Rozkazał wnet Pan Hetman: «Niech to pożrze płomień.
 1075 Niechaj wiedzą we Rżowej, że blisko Radziwił,
 Niechaj jada, skosztują, komu żywot nie mił».
 Bo jedno we dwu milach ten Rżow już mijali,
 A tam był lud moskiewski, na który czekali
 Pod tym miastem Urdomą, poki nie zgorzało,
 1080 Ale się go by namniej stąd nie ukazało.
 Gdy się przez Tud pławili, już tam byli radzi,
 Azali się ku z nimi rżowska Moskwa zwadzi.
 A oni jako gęsi w kojcu siedzą cicho
 Wiedząc, żeby koło nich było barzo lichy.
 1085 Tatarowie nahajscy sztukę ich urwali,
 Niemało ich pobiwszy, inszych skrępowali.
 Wnet do Pana Hetmana więźnie co czelniejsze
 Dali, syny bojarskie, posiekli podlejsze.
 Pan Hetman od tych więźniow, co byli ze Rżowa,
 1090 Dowiedział się, że Moskwa k boju nie gotowa.
 Szedł z ludem swym ku rzece Wołzie światu sławnej,
 Tam lud z Litwy nie bywał za pamięci dawnej.
 Położył lud pod miastem, językiem moskiewskim
 Nazwane Manastyrem Świętym Przeczyścieńskim.
 1095 Z rzeki Wołhi już wszyscy biorą wodę śmieje,
 A za Wołhą już widać naszych barzo wiele.

Дня таго мо' шэсць міляў войска адступала,
 Лёгка йшло – і пагоркі, і палі мінала.
 У Барысаве сталі, быў там двор Нагога,
 Князь маскоўскі быў панам колісь для якога.
 1065 Там жа рэчка Лучосна ў іншую ўпадае,
 Туд завецца, ды толькі порт няважны мае.
 Вось не ведаю: дзень быў, ці ўжо ноч накрыла,
 Бо агнёў там разводдзе хораша свяціла
 І далёка навокал цемру разганяла –
 1070 Перад цемрай начною страху не зазнала.

Воі ноч спачывалі, коні паастылі.
 Тры разы на світанку ў сурмы пратрубілі.
 Да Урдомы¹⁰² ваярства шлях свой пракладае,
 Гетман кажа: «Хай места полымем шугае.
 1075 Хай пабачаць з Іржова¹⁰³: Крыштаф наступае,
 Хай прыедзе на бітву, смерці хто шукае».
 Міль са дзве ад Іржова войскі адступалі,
 Пад Урдомаю марна маскалёў чакалі,
 Покуль тое мястэчка ў полымі гарэла,
 1080 Ды варожая сіла ткнуцца там не смела.
 Цераз Туд пераплыўшы, воі дужа рады:
 Маскалі каля Ржова не шукалі звады,
 І яны, нібы гусі ў клеці, селі ціха,
 Чуюць – могуць адведаць і гора, і ліха.
 1085 Іх татары-нагайцы частку захапілі:
 Дзе-каго перабіўшы, рэшту паланілі,
 Потым гетману пану баяроў важнейшых
 Аддалі, а за гэтым смерць прыняў бяднейшы.
 Распытаўшы тых вязняў, гетман наш суровы
 1090 Зразумеў, што да бітвы вораг не гатовы.
 Потым рушыў да Волгі, рэчкі ў свеце слаўнай
 (Не ступаў вой літоўскі там з пары прадаўняй),
 І спыніўся ля места, што ў мове квяцістай
 Той масквы называюць Манастыр Прачыстай.
 1095 З Волгі воі ў шаломы піць ваду чарпаюць,
 Ды й за Волгай нямала рознай сілы маюць.

O wielki Radziwile, o mężu przesławny,
 O czemuż cię nam nie dał przedtym on wiek dawny,
 Kiedy Moskwa gmerała po siołach litewskich,
 1100 Dokazałbyś nad nimi swoich sztuk rycerskich.
 Nie dałbyś im przestrzeństwa koło Dniepra nigdy,
 Gdyż teraz i u Wołhi nie mszczą się swej krzywdy.
 Dokazałeś, coś myślił jeszcze w młodych leciech:
 «Rad bych w Moskwie był w tam tych nad Wołhą powieciech».
 1105 Atożeś był, brodziłeś Wołhę, jakoś raczył,
 Co i sam Książ Moskiewski prawie dobrze baczył.
 Będą potomni ludzie o tobie mowili,
 Będą o tobie pieśni nadobne stroili,
 Bedziesz słynał jak Witołd po stronach wszelakich,
 1110 Boś godzien u wszech ludzi miłości stojakich.
 A nadtoś jeszcze miłszym prawie światu wszemu,
 Że to pięknie przywłaszczasz wszytko Panu swemu.

AKROAMY CZĘŚĆ PIĘTNASTA

Gdy już ludzi niemało za Wołhę przesłano,
 Dobrze mężnych i lekkich do tego wybrano,
 1115 Pan Hetman kazał Jelcow miasto ogniem zburzyć
 I dwory Moskiewskiego rozkazał podkurzyć,
 Ktore były z tym miastem jedno we czterzech mil
 Od Starzyce, gdzie sam Książ Wielki Moskiewski był.
 K temu zaraz kilka set sioł dobrze bogatych
 1120 Zapalono i dworow bojarskich wydatnych
 Na pagorkach wysokich kilkadziesiąt razem,
 Lud kazano ostrkiem siec, nie kazano płazem.

Ognie się wszędy błyszczą by gwiazdy na niebie,
 Moskwa leży po polach, żaden ich nie grzebie.
 1125 Sam Książ Wielki Moskiewski na ganek wstąpiwszy
 Patrzy na ony świece, na doł nos zwiesiwszy.
 Mowi do swoich bojar głosem żalobliwym:
 «Ach, ach, jużem człowiekiem barzo nieszczęśliwym,
 Już mi oto pod samym nosem ognie kładą,

Годны наш Радзівіле, мужу найслаўнешы,
 О чаму не спаслаў нам век цябе даўнейшы,
 Як маскава па літоўскіх сёлах гарцавала? –
 1100 Веліч рыцарскіх дзеяў іх тады б стрымала.
 Да Дняпра не ступілі б ворагі ніколі,
 Бо й цяпер каля Волгі не бароняць долі.
 Ты зрабіў, што задумаў шчэ ў юначых летах:
 «Па Маскве, па заволжскіх я прайду паветах».
 1105 І зрабіў, перайшоўшы Волгу, што прызначыў,
 Ды і сам князь маскоўскі тое добра бачыў.
 Будуць людзі нашчадкам пра цябе казаці,
 Песні пекныя будуць пра цябе складаці,
 Слаўны ў свеце, як Вітаўт, будзеш між народаў,
 1110 Годны вечнай любові між плямён і родаў.
 І яшчэ большай славы ў свеце ты зазнаеш,
 Бо і справы, і веліч Богу прысвячаеш.

ПЯТНАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Так за Волгу нямала ротаў пераслаўшы,
 Мужных сэрцам і лёгкіх вояў адабраўшы,
 1115 Места Ельцы¹⁰⁴ пан гетман з полымем пускае
 І варожыя вёскі ў дым ператварае,
 Што ад Старыцы¹⁰⁵ міляў за чатыры сталі,
 У якой князь маскоўскі самі прабывалі.
 Заадно пару соцень селішч багацейшых
 1120 Запалілі, баярскіх што найзамажнейшых
 Дворышч колькі дзясяткаў вынішчылі разам,
 А людзей секлі мечам востым, і не плазам.

Свецяць вогнішчы ўсюды, нібы зоры ў небе,
 Маскалі сталі ў полі пры ліхой патрэбе.
 1125 Князь вялікі маскоўскі, на парог ступіўшы,
 На святло паглядае, нос свой апусціўшы,
 Кажа гэтак баярам словам жаласлівым:
 «Ах, чаму ж чалавек я гэтакі нешчаслівы,
 Што агні мне пад самым носам раскладаюць

- 1130 Już ku samej Starzycy niektorzy z nich jada.
 A za nimi Radziwił młody zajuszony
 Chce mnie samego zwięzać, pobrać dzieci, żony.
 Pro Boh, dzieci, w bajdaki co rychlej wsiadajcie,
 Żony, dzieci pobrawszy k Moskwie ujeżdżajcie.
- 1135 Już moja ku mnie przyszła, grzechy pokarali,
 Nie szto toho Krysztopa na mię biesi dali.
 Bojali się bojare moi batka jego,
 A ja się wielmi boju sam młodzika tego.
 Nie umieli wy jemu jego Birżow palić,
- 1140 Wszytkoście są zmiennicy, niemasz co was chwalić.
 Jeszcze to młody junak, niedawno wojuje,
 A widzicież jak mużnie moju ziemi psuje».
 Po tych swoich rozmowach z swojemi bojary,
 Gdzieś ujachał w szelinę sam Książ Wielki stary,
- 1145 Bo tej nocy od niego zbiegł jego pościelnik
 Daniło Murza, co był wszech tajemnic wiernik.
 I dla tego – nieborak – barzo się przelęknął,
 Musiał stronić, aby się jako zrazu zemknął.

- Zatym też zagończycy zbierać się poczęli,
 1150 Zebrawszy się przez Wołhę nazad przepłynęli.
 Zaraz Pana Hetmana zsiadszy przywitali,
 Podarki swej dobyczy kosztowne dawali.
 Pan Hetman im za tę chęć mile podziękował,
 Tych nie biorąc, łaskawie się im offiarował.
- 1155 (Kto miał w ten czas pieniądze, zebrał się na futro,
 Co dziś mógł za grosz kupić, dałby i pięć jutro.)
 Drugie zagony tylko były w jednej mili
 Rżowy Włodzimirowej i tam opalili.

- Godziło się tam jaki znak sławie postawić,
 1160 Rzekła Sława: «Mam wieczność, gora stoi za nic,
 Może słupy popsować, gory porazmiatać,
 Ja na wieki dla ciebie nie ustanę latać.
 Zacny moj Radziwile, Krysztofie cnotliwy,
 Każdy o tobie słysząc musi być chętlivy,

- 1130 І да Старыцы самай смела пад'язджаюць?!
 Радзівіл разам з імі, люты маладзёнак,
 Паланіць мяне хоча, дзетак браць і жонак.
 Дзеткі, спешна ў байдакі хуткія сядайце,
 Жонкі, дзетак бярыце і ў Маскву язджайце!
- 1135 Смерць мая недалёка, грэх мой пакараны,
 Бо самім чортам Крыштаф на мяне пасланы.
 Бацькі Крыштафа мелі баяры баяцца,
 Як жа мне маладзёна зараз не жахацца?
 Што ж вы Біржаў Крыштофу, хамы, не спалілі?
- 1140 Ці ж маёй вы, халопы, ласкі заслужылі?
 Хоць юнак ён, і толькі, – гляньце, як ваюе,
 Самі бачыце – мужа мне зямлю руйнуе».
 Так сказаўшы баярам тым праўдзівым словам,
 Дзесь схаваўся маскоўскі князь паміж дуброваў,
- 1145 Бо начы тае раптам збег яго пасцельнік,
 Мурзам званы Данілам, княскіх тайн павернік.
 І таму – небарака – моцна князь жахнуўся,
 Стараніцца ўсіх, быццам у сабе замкнуўся.

- Тут жаўнеры з загонаў пачалі збірацца,
 1150 Пераплыўшы праз Волгу, мусілі вяртацца.
 З коней скочыўшы, пана гетмана віталі
 І дары са здабычы годныя давалі.
 Гетман любя за шчырасць тую ім падзячыў,
 Дар не ўзяўшы, здабычу ім самім прызначыў.
- 1155 (Хто тады быў з грашыма, футра той прыдбаў бы,
 Што за грош сёння купіш, заўтра пяць аддаў бы.)
 А другія загоны, не дайшоўшы мілі
 Да маскоўскага Ржова, спрэс усё палілі.

- Тут хацелі мы славу помнікам адзначыць,
 1160 Кажа Слава: «Я – вечнасць, што мне помнік значыць?
 Загадаю – і горы мусяць зруйнавацца.
 Не стамлюся ніколі за табой імчацца,
 Слаўны мой Радзівіле, Крыштаф мой цнатлівы,
 Пра цябе хто пачуе – будзе той шчаслівы

- 1165 Aby ciebie wespółek ze mną wysławował,
 O twych sprawach rycerskich piosnki wyprawował.
 Ustąp temu Hektorze, ustęp Achillesie,
 Mijaj z Peny Hannibal, z Hidrą Herkulesie.
 Łacno było potłumiać wam gołe charpaki,
 1170 Ten przecina szabłą swą stalone kołpaki.
 Łacno było uderzyć Cyklopsa, przez wodę
 Ten zapędził srogiego tyranna, a szkodę
 Poczul nędznik, gdy pozbył jak dzieci tak żony,
 Sam się tułał, bojąc się, by nie wpadł w zagony,
 1175 Ktore ten mężny Hetman mądrze rozesał był,
 Musiał się bać ze wszech stron tak w oczy, jak i w tył.
 Patrzajcież tu, jeśli z was ktory rowien temu,
 Dajcie się na rozsądek, a dajcie każdemu,
 Ktory wasze przeczytał tamte słabe dzieje,
 1180 Kto ma rozum, czytając pilnie, się uśmieje.
 Ano jeden z okręta, drugi z muru lezie,
 Ten się z maczugą biedzi, ow się ze Włoch wiezie,
 Lecz moj miły kochanek pięknie postępuje,
 Wszystkie sztuki rycerskie mężnie wyprawuje.
 1185 Umie lud wwieść i wywieść jako Hetman prawy,
 Wszystkie się Moskwa boi jego zacnej sprawy.
 Strach im patrzeć, gdy weźmie w swą rękę buławę,
 Zapomnią swego chleba, jedzą cudzą strawę».

- Od tej rzeki Pan Hetman ani odstępował,
 1190 Chcąc, aby Panu Bogu pierwej podziękował
 Z takiej łaski, iż tam był, gdzie pragnął być dawno,
 Bo to cnemu domowi będzie wiecznie sławno.
 Zlecił też Panu Bogu lud wszytek w obronę,
 A skoro to sprawiwszy, poszedł w inszą stronę.
 1195 Zagony po obu stron drogi mocne posłał,
 Aby sobie każdy brał, co by kolwiek dostał;
 Siekąc, paląc i łupiąc, aby wojowali,
 Lud, jaki się nawinie, aby w polon brali.
 Przed ktoremi się miasto Przeczystej Okowy
 1200 Nie umknęło, pożarł je zły płomień ogniowy.

- 1165 І цябе ён са мною разам услаўляцьме,
 Веліч рыцарскіх дзеяў песняй апявацьме.
 Адступіся тут, Гектар, і ты, Ахілесе,
 Ганібал слаўны з Пены, мужны Геркулесе.
 Лёгка вам было нішчыць абарванцаў голых,
 1170 Гэты ж – панцыраў тоўшчу прабіваў сталёвых.
 Злёгка выцяць цыклопа змог тыран – праз воды
 Перакінуў яго той; і нямала шкоды
 Меў тыран: жонку з дзецьмі страціць так баяўся,
 Што ў чаканні падману тут і там туляўся:
 1175 Раптам гетман разважны выставіць засаду?
 Адусюль бед чакае – спераду і ззаду.
 Гляньце ж вы – ці хто роўны з вас такому вою,
 Хай падумае кожны ўласнай галавою:
 Справаў вашых мізэрнасць кожны разумее,
 1180 Хто разважны – пярэчыць мне ён не пасмее.
 Караблём той кудысьці аж з-за мора прэцца,
 Гэты з Влохаў¹⁰⁶, няшчасны, з булавой пляцецца;
 Мой жа любы абраннік хораша ўсё робіць –
 Гэты рыцар майстэрства мужнай дзеяй здобіць.
 1185 Вояў вывесці ў поле ўмеє гетман спраўны,
 Страх бярэ маскавіта з пачынанняў слаўных,
 Жах пануе, як схопіць у руку булаву:
 Хлеб забудуць свой, з’еўшы раз чужую страву».

- Ля ракі тае гетман свой паход спыняе,
 1190 Сэрцам вышняму Богу дзячыць, выслаўляе,
 Што дазволіў задуме панскай стацца явай
 І яго род пазначыў неўміручай славай.
 Пану Богу з ваярствам ён душой аддаўся,
 А затым неўзабаве ў іншы бок падаўся.
 1195 У загоны па шляху вояў высылае:
 Хай бярэ кожны тое, што ні пажадае;
 Хай сякуць і нявечаць, сёлы разбураюць,
 Люд, які падварнецца, у палон хапаюць.
 Перад імі мястэчка Прачыстай Аковы¹⁰⁷
 1200 Не ўстаяла – згарэла ў полымі суровым.

Sam Pan Hetman pośrzodkiem do Hory Krasnoje
 Uszedł z ludem trzy mile, tam położył swoje,
 Aby w nocy i koniom i sobie wytchnęli.

- Lecz po chwili, ali wnet rozmawiać poczęli:
- 1205 «Dobra nasza, już pewnie Pan Bog nas miłuje,
 Bo widzimy, Pan Hetman nowego coś czuje».
 Alić widzą człowieka im nieznajomego
 Na bachmacie, a w ubior piękny przybranego.
 Szaty na nim moskiewskie, z kutasami kołpak,
 1210 Znać, iż jest coś dobrego i ku dobremu znak.
 Niedługo tego było dziwu między nimi,
 Począł śmieie rozmawiać z żołnierzmi wszytkiemi.
 Murza to był Daniło, ten od Moskiewskiego
 Kniazia uciekł, który był łożniczym u niego.
 1215 Ten powiedział wsze sprawy Panu Hetmanowi,
 Ktorego wypytawszy, Pan Hetman Krolowi
 Posłał zaraz z inszymi więźniami do Pskowa
 Dając znać, iż lud cały, każda rota zdrowa.
 Z tym Daniłem Helijasz Pielgrzymowski jechał
 1220 Mając to rozkazanie, aby nie zaniechał
 Oznajmić to przed Krolem, jako przed ich Panem,
 Co się dzieje z rycerstwem i jego Hetmanem.
 Bo przy Krolu w obozie ani słychać było,
 Co się z Hetmanem w Moskwie i z ludem toczyło.
- 1225 Dziwne były rozmowy w wojszcze o tym ludzie
 Nie jedno po namieciech, ale w każdej budzie.
 Gdy dano znać, że zdrowi wszyscy z łaski Bożej,
 Stało im to za wieniec napięknieszej rożej.
 Krol rad, że Hetman jest srog nieprzyjacielowi,
 1230 A ku temu, że wszyscy z swym hetmanem zdrowi.
 Cne rycerstwo wesole, że ich przyjaciele
 W ziemi nieprzyjacielskiej poczynają śmieie.
 Wszędy, po wszech namieciech pełniuchno radości,
 Proszą Boga, by rychło doczekać swych gości.
 1235 Wszędy sobie czytają ich moskiewskie dzieje,
 Każdemu od radości aż się serce śmieje.

Сам да Краснае Горкі войска напраўляе
 І, тры мілі прайшоўшы, на начлег спыняе:
 Хай і коні, і людзі ноч адпачываюць.

А праз хвілю гаворку воі пачынаюць:
 1205 «Шчасна нам, што сам Госпад нас дабраслаўляе,
 Бо, здаецца, пан гетман штосьці задумляе».
 Раптам бачаць, што едзе хтосьці, ім нязнаны,
 На бахмаце, у шаты пекныя ўвабраны;
 У маскоўскім кафтане, шапка з кутасамі:
 1210 Знак спрыяльны, што едзе хтосьці нечаканы.
 Ды нядоўга здзіўленне тое панавала,
 Як прыезджы ласкава выясніў, што стала:
 Быў мурза, сын Данілы, госцем таямнічым,
 Што ў маскоўскага князя слугаваў лажнічым.
 1215 Пану гетману справы ён усе прадставіў.
 Гетман, з ім гаварыўшы, каралю адправіў
 Госця з іншымі разам вязнямі да Пскова,
 Перадаўшы, што войска цэла і здарова.
 З тым Данілам паехаў Гальяш Пельгрымоўскі¹⁰⁸.
 1220 Меўся ён распавесці каралю пра войскі –
 Найвышэйшы кароль быў гетман іх ласкавы, –
 Як вядуцца жаўнераў і гетмана справы:
 Каралю – праз аблогу – чуць не давялося,
 Як з маскоўскай вайною гетману вялося.

1225 Льюцца гучна размовы аб ваярскім людзе,
 І не толькі ў намётах, а пры кожнай будзе:
 Дзіўным провідам Божым жывы ўсе, здаровы;
 А такая навіна – як вянок ружовы.
 Рад кароль: крушыць гетман, нішчыць строй варожы,
 1230 Сам здароў, як і воін ягамосця кожны.
 Кожны рыцар вясёлы, што сябры так дружна
 У зямлі той далёкай ворага б'юць мужна.
 Тут паўсюдна ў намётах поўна весялосці,
 Бога просяць – хутчэй нам іх прышлі на госці,
 1235 І чытаюць бясконца, справы як вядуцца,
 І ад радасці ў вояў сэрцы раздаюцца.

AKROAMY CZĘŚĆ SZESNASTA

- Odprawiwszy do Krola języki Pan Hetman
 Kazał, by się ruszali stamtąd na inszy stan,
 A do Okowieckiego Jamu by ciągnęli,
 1240 Tam porządnie przyszedszy nocować stanęli.
 Sielizarowo miasto naszym zawadzało,
 Ktore przez pojsrzodek swoj Wolhę rzekę miało.
 Oba brzegi osiadło z wielkimi cerkwiami,
 Jedny z drzewa, a drugie wysoko murami
 1245 Pięknie pobudowane, ośm ich naliczono,
 Dwadzieścia i dwie z drzewa ogniem popalono.
 Nie został (jako mówią) kamień na kamieniu,
 Nie zostawiono skarbow ni domow plemieniu.
 Patrzą rzewno ojcowie, ano wiedą dzieci,
 1250 Z domow, z cerkwi pyrzyna aż do nieba leci.
 Biada dzieciom patrząc na swoje rodzice,
 Odarto z dobrej sukniej, dano złą na nice.
 Matka wiezie swe dziatki, woznicą została,
 Męża inszy wziął sobie, wszytkiego stradała.
 1255 To miasto we trzech milach od obozu było,
 Ktore okrutne płomień do kaska spaliło.
 Na to była hetmańska wola, by palono,
 A nieprzyjacielowi nic nie zostawiono.
 Ale, aby się ludzie pospołu zebrali,
 1260 Na tymże stanowisku i drugi dzień stali.

- W ten czas trzy sta bojarskich synow wyszło było,
 A co mieli sług z sobą, tych się nie liczyło.
 Z Toropca szli do Kniazia swojego Wielkiego,
 Z trefunku ułapili Nahajca jednego.
 1265 Drudzy do wojska skoczą, a Pan Hetman zaraz
 Posłał po nich Puciatę, a Moskwa prosto w las
 Poczęła wnet uciekać, on z rotą za nimi,
 Lecz ich błoto odjęło i gęste szeliny.

- Już trąba cichuczki głos chrapliwy wydaje,
 1270 Aby się gotowali k ciągnieniu znać daje.

ШАСНАЦДАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Языкоў тых варожых каралю паслаўшы,
 Гетман, войска імкліва шляхам скіраваўшы
 Аж пад Ям Акавецкі, лагер разбівае,
 1240 На начлег яго ў Яме гэтым прыпыняе.
 Селіжарава¹⁰⁹ нашым сну не дадала:
 Места тое надвое Волга праразала,
 На ўзбярэжжы нямала цэркваў збудавана,
 Частка з дрэва, а рэшта – з цэглы муравана;
 1245 А цагляных тых цэркваў восем налічылі,
 Дваццаць два храмы з дрэва ў полімі спалілі.
 Места тое, як кажуць, пылам распусцілі,
 Не пакінулі скарбу, жытлы разбурылі.
 А бацькі ўжо галосаць, як дзяцей хапаюць,
 1250 З жытлаў, цэркваў пад неба іскры далятаюць.
 Гора дзецям – з бацькамі трэба развітацца,
 Добрых шатаў пазбыцца, жабракамі стацца.
 Дзетак родных на плечы мацяркі ўзвалілі,
 У палон муж патрапіў – будзе свет нямілы:
 1255 Лагер быў блізу места – нейкія тры мілі.
 Словам, места дашчэнт у полімі спалілі.
 Кажа гетман – хай кожны ўсё ў агонь кідае,
 Хай ніводнае рэчы больш не ашчаджае.
 Потым, час даўшы войску ў лагеры сабрацца,
 1260 Зноў на ноч у тым месцы вырашыў застацца.

Трыста новых баяраў моц сваю злучылі,
 Слугаў меўшы нямала, – тых мы не лічылі.
 З Тарапца яны мчалі князю на падмогу,
 І схалілі нагайца нейкага, нябогу,
 1265 А як выйшлі пад лагер гетманаў знянацку,
 Выслаў гетман Пуцяту. Тут маска па-хвацку –
 У кусты; а чужынца кожны біць ахвотны,
 Ды схаваўся наш вораг у хмызняк балотны.

Вось трубы хрыплы голас ціха далятае:
 1270 Час і нам выпраўляцца – вестку пасылае.

- Roty jezne i piesze Pan Hetman szykuje,
 Swoich jeznych Kozakow w strone wyprawuje.
 Straży bocznie i zadnie porządnie rozprawił,
 Przy sobie lud czelniejszy i strzelbę zostawił.
 1275 Poszli prosto k Preczystej na gorę Pawłową,
 Ktorą Wysoką zową, tam się postanowią.
 Jeszcze się lud stanowi, do Hetmana ali
 Wieści idą, że słudzy twoi wszyscy cali,
 Strzelcow Kniazia Wielkiego cztery sta ubili,
 1280 A żadnego, by nogi, z nich nie upuścili.
 I pospolstwa bez liczby wielkość porąbano,
 W połon dzieci i niewiast jakim owiec nabrano.
 Syna też bojarskiego, co strzelcom hetmanił,
 Aczkolwiek tam któryś z nich w łeb go dobrze ranił,
 1285 Przywiodszy do obozu Panu swemu dali,
 Tamże zarazem sami z końmi oddychali.
 A iż droga na konie zła była w ciągnienu
 I przez drugi dzień koniom stali ku wytchnieniu.
 Trzeciego dnia z tamtego miejsca się ruszyli
 1290 A na Zukopskiem Jamie się postanowili
 Prawie pięknym porządkiem nad Zukopą rzeką,
 A po stronach moskiewskiej krwie strumienie cieką;
 Bo tam i przez drugi dzień Pan Hetman kazał stać,
 Zagony rozpuściwszy korzyści i lud brać.
 1295 Gdy się ludzie zebrali by do matki pszczołki,
 Poszli stamtąd nadobnie jezne, piesze połki.
 Acz zła droga ludowi barzo przykra była,
 Ale to nic, kiedy im fortuna służyła.
 Tej złej drogi trzy mile uszedszy staneli,
 1300 To na rżowskim rubieżu swoje stanie mieli.

AKROAMY CZĘŚĆ SIEDMNASTA

Ruszywszy się z tamtego miejsca szli ku Roźnie,
 I tam ręce kozackie nie zostały próżnie,
 Bo Mikułę odarli ze wszej majątności,
 I Tablicę złupali bez wszelkiej lutości.

Роты конных і пешых гетман аб'язджае,
 Казакоў у загоны езных рассылае.
 Варту ў тыл і на флангі бочныя адправіў,
 Вояў лепшых, гарматы пры сабе паставіў.
 1275 Да гары падаліся Паўла (назваюць
 Шчэ Высокай іначай), там спыніцца маюць.
 Хоць з'язджаюцца воі, пану веставыя
 Вестку шлюць: слугі, пане, вашыя жывыя,
 Аж чатырыста вояў з маскалёў забілі
 1280 І ніводнага ў бітве з іх не прапусцілі,
 І паспольства без ліку шабляй парубалі,
 І дзяцей, і жанчынаў, як авечак, бралі.
 Ды й баярскага сына, што стральцам гетманіў
 І якога з іх хтосьці ў лоб стралой параніў,
 1285 У абоз свой прывёўшы, гетману паслалі;
 А затым разам з коньмі там адпачывалі.
 А паколькі нямала верхам праскакала,
 То й назаўтра таксама войска спачывала.
 А на трэці дзень з месца гэтага знялося,
 1290 Да Зукопскага Яма¹¹⁰ проста падалося;
 Стройна потым пастала над Зукоп-ракою,
 Наваколле варожай заліло крывёю;
 Там на два дні пан гетман загадаў спыніцца
 І, пусціўшы загоны, ворагу памсціцца.
 1295 Як сабраліся разам, бы да маткі пчолкі,
 То пайшло ў шлях зваротны войска за пагоркі.
 Хоць дарога ліхая ўсе бакі адбіла,
 Ды нішто ім: фартуна добра паслужыла.
 Той дарогай тры мілі перайшлі і сталі:
 1300 Рубяжы ржоўскіх земляў спераду ляжалі.

СЯМНАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

З тых мясцінаў да Розны выступілі потым,
 Дзе казацкія шаблі мелі шмат работы:
 У царкве ўсё пабралі, сцены паабдзерлі,
 Расцягнулі табліцу¹¹¹ там неміласэрна.

- 1305 Tam Pan Hetman nad Dźwiną wojsko postanowił
 A z czelniejszemi pany o to się namowił,
 Chcąc wsze drogi osadzić, co idą z Toropca,
 Do Moskwy nie przepuszczać namniejszego chłopca.
 Języka też pewnego aby dostawali,
 1310 A do Pana Hetmana co wskok oddawali.

- Od tego stanowiska cztery mile były,
 Skąd Wołha rzeka z Dźwiną zdroje swe puściły,
 Ktore kozmografowie wszyscy wysławiają,
 Jako brzegi wspaniałe, jak w morze wpadają,
 1315 Jakie miasta nad nimi, porty znamienite,
 Jak żeglarze z nich biorą pożytki obfite.
 Kozmografowieć o nich dziwy popisali,
 Znać, iż tam niebożątka sami nie bywali,
 Aleby się nalepiej pytać, co tam byli,
 1320 Ktorzy się im nie z piorkiem, z szablą przypatrzyli.

- Tam Pan Hetman przez trzy dni ludziem odpoczywał
 A od swoich z Toropca wieści oczekiwał.
 Bliżej z ludem k Toropcu Pan Hetman się ruszył,
 A iż miał mieć nowiny, pewnie sobie tuszył.
 1325 Położył się w Dubinie uszedszy dwie mili,
 Tatarowie litewscy po maluczkiej fili
 Dwu więźniow przedeń wiodą, potym bojarskiego
 Syna z trzema strzelcami wiodą też do niego,
 Bo rotmistrze kozaccy piędziesiąt strzelczykow
 1330 Krom tych trzech podławili¹ wszystkich nieboszczykow.
 Zmajło też Piecihorec przywiodł Tatarzyna
 Szesniakiem nazwanego i z nim bojarzyna.
 Pan Hetman, gdy się pewnej z nich wywiedział sprawy,
 Myślił wkoło Toropca palić zboża, trawy.
 1335 Szpiega też posłał k wojsku do Nozdrowatego,
 A do zamku Toropca odprawił drugiego.
 Sam się prosto pod zamek Toropiec gotował,
 Wszystko wszędzie porządkiem pięknym rozprawował.

1305 Над Дзвіною пан гетман войска супыняе
 Ды з чальцамі атрадаў раду пачынае:
 Перакрыйце дарогі, што вядуць з Таропца –
 Да масквы не пускайце ніякога хлопца;
 Языка нейкім чынам у палон вазьміце,
 1310 Да мяне, захапіўшы, як барзджэй вязіце.

Ад мясцін за чатыры мілі войскі сталі,
 Дзе Дзвіна з Волгай разам бег распачыналі.
 Іх касмографы дружна славяць-выслаўляюць:
 Дзе іх бераг прыгожы, дзе ў мора ўпадаюць,
 1315 Дзе парты і якое места знакаміта,
 Дзе гандляр атрымае немалы прыбытак.
 Што касмографы толькі тут ні апісалі! –
 Там, відаць, небажаты самі не ступалі.
 Ці ж не лепей спытацца ў тых, што пабывалі
 1320 Ды не з пёркам, а з шабляй месты разглядалі?

Там тры дні гетман з войскам мусіў заставацца,
 Каб з Таропца надзейных вестак дачакацца,
 То й бліжэй да Таропца з войскам скіраваўся –
 Вестак добрых дазнацца моцна спадзяваўся.
 1325 Прыпыніліся ў Дубні, дзве прайшоўшы мілі.
 Аж татары-літоўцы па кароткай хвілі
 Прывялі двух палонных, потым нечакана
 Трох стральцоў і баяра прывялі да пана,
 Бо стральцоў пяць дзясяткаў ротмістры-казакі –
 1330 Без тых трох – захапілі; енчаць, небаракі.
 Змайла вёў Пяцігорац Шасняка з татараў,
 А таксама кагосьці з маскалёў-баяраў.
 Гетман, іх распытаўшы, выведаў іх справы,
 Загадаў ля Таропца нішчыць збожжа й травы;
 1335 Выслаў шпега да войска, што пры Наздраватым,
 Быў Таропецкім замкам іншы шпег заняты;
 Сам пад замак наўпросткі гетман скіраваўся,
 Годна, чынна й прыгожа ўсім распараджаўся.

- U tegoż stanowiska cerkiew jedna stała,
 1340 Jakoby od Witołta zrobiona być miała.
 Co, jeśliby prawdziwie było powiedano,
 Za rubież między Moskwą i Litwą by miano.
 Musiał Witołt tam lacki kościół był zbudować,
 A Moskwa na swój ruski lacki przeformować.
 1345 A też Witołt w krakowskim kościele był krzczony,
 K temu był poganinem, kiedy one strony
 Szablą, ogniem wojował, cerkwie ten nie robił,
 Ale się męstwem swoim po wszech stronach zdoził.
 Mogł tę studnię wykopać, Witołdowe Klucze
 1350 Ktorą zową i ta się po zaroślach tłucze.
 Podobniejsza, że w dzikich polach zrobił łąznią,
 Będąc księżej ordyńskiej barzo srogą kaźnią.
 Brodził też Uhrę rzekę, kiedy jedno raczył,
 Bo granicę litewską po nią był naznyczył.
 1355 Jeśli cerkwie budował, nie wiem pewnie o tym,
 Wszakóż będziemy-li żywi, dowiemy się potym.

Potym dwa dni tam stawszy dalej pociągnęli,
 A uszedszy trzy mile w Lubuciech stanęli.
 Rano wstawszy k Zaborzu prosto się udali,
 1360 Nad jeziorem Szczybutem z koni posiadali.
 Tamże i na noc byli, bo uszli trzy mile,
 Błota przedobrywając zmięszkali też chwilę.

Zorza swe złote włosy wszędy rozpuściła,
 Wszystkie nocne ciemności w morze zapędziła,
 1365 Jasne słońce już świeci na te niskie grody,
 Biała jasność oświeca pola i ogrody.
 Trąba po rosie swój głos straszliwy wydaje,
 Bębny huczą, a pałka od nich nie odstaje.
 Wiatr lekuchny chorągwie pięknie rozpościra,
 1370 Pan Trocki z swym rycerstwem k Toropcu nacira.
 Tamże się kazał swoim pod zamkiem położyć,
 Harcownicy zamkowych śmieje jęli trwożyć.
 Drugich posłał, by wszystkie żywności palili,
 Na ludzie ni na bydło nic nie zostawili.

- Там царкву па дарозе воі аглядалі,
 1340 Што за Вітаўта часаў, быццам, збудавалі,
 І яна, калі варта чуткам давярацца,
 За Літвы крэс з Масквою мае разглядацца.
 Здолеў Вітаўт закласці і касцёл там польскі,
 Што русакі змянілі на свой лад маскоўскі.
 1345 Кракаў – места, дзе гэты Вітаўт быў хрышчоны.
 Перад тым быў паганцам, як масквы загоны
 Ваяваў і пустошыў, пра царкву не дбаўшы,
 Толькі мужнай адвагай славу здабываўшы.
 Ускапаць мог крыніцу, што цяпер завецца
 1350 Ручаінай Вітольда і ў гушчар пляцецца.
 Больш праўдзіва, што лазню справіў ён татарам
 На крыві – для ардынцаў быў жахлівай карай.
 Праз Угру пераходзіў, як патрэбу бачыў,
 І Літвы па той рэчцы ён мяжу пазначыў.
 1355 Ці з будоўляю цэркваў меў той князь турботы,
 Будзем жывы-здоровы, зразумеем потым.

- Там два дні прастаяўшы, шлях далей трымалі,
 Перайшоўшы тры мілі, у Лібушах сталі.
 Потым зранку ў Забор’е войска скіравалі
 1360 Ды над возерам Шчыбут з коней пассядалі.
 Там на ноч засталіся: цэлы дзень тры мілі
 Ідучы праз балоты, часу шмат згубілі.

- Залатое валоссе зорка распусціла,
 Цені-здані начныя ў моры затапіла.
 1365 Сонца яснае промні лье на загароды,
 Яснасць дня асвятляе і палі й гароды.
 Голас трубаў жахлівы па расе нясецца,
 Бубны б’юць, палкі пошчак следам раздаецца.
 Вецер лёгкі харугвы мякка развявае,
 1370 Гетман з рыцарствам конна ў Тарапец спяшае.
 Загадаў там пад замкам рыцарам спыніцца,
 Верхавым да маскоўскіх ваяроў чапіцца.
 Іншых выслаў жывое даць у лапы смерці:
 Як людзей, так і быдла ў дым і попел сцерці.

- 1375 Dwa dni pod zamkiem leżał, a po stronach biada,
 Moskwę biją, czynią też im szkodę nie lada.
 Patrzą z zamku zalawszy wszyscy oczy łzami,
 Mowiąc: «Nie wie Hospodar, co się dzieje z nami.
 Biada, biada nam biednym przed tym Radziwiłem,
 1380 Rozłączże nas już Boże z naszym zdrowiem miłym,
 Abyśmy nie patrzali na swe dzieci, żony,
 Ani ognie, co palą wkoło na wsze strony,
 Albo odwroć onego od nas w stronę inszą,
 Byśmy jedną godzinkę oglądali miłszą».
- 1385 Zatym kazał zatrąbić w swe trąby krzykliwe,
 Kazał w bębny uderzyć na Moskwę straszliwe.
 Huffy pięknie postawił, prawie jak do boju,
 Chorągwie rozciągnione, znać, iż nie k pokoju.
 Huf za huffem cichuczko sprawą postępują,
 1390 Toropczenie ludowi barzo się dziwują.
 Ano wszyscy ozdobnie, w pozłocistych zbrojach,
 Jada jako panowie na tureckich koniach,
 A za nimi giermkowie nadobnie ubrani,
 Łańcuchami złotymi wszyscy opasani.
- 1395 Za tymi zaś pacholcy we zbroi z drzewcami,
 Biliby się nie z Moskwą, ale i z lwicami.
 Po tych idą hajducy, wszystko chłopi mężni,
 Z swoimi rotmistrzami, do boju potężni.
 Wszyscy mają rucznice z gotowemi krzosa,
 1400 Wytrwaliby każdemu niedruhowi stosa.
 Miedzy nimi proporce chwieją się szeroko,
 Propornicy udatni podnoszą wysoko.
 Miedzy tymiż armatę gotową prowadzą,
 Ktorej na złej przeprawie ulgnąć ani dadzą.
- 1405 Moskwa, która tę strzelbę znała w Kierepieci,
 Rzekła: «Już się Radziwił i do naszej nęci».
 Przed wszystkimi hufami hetmańscy Kozacy
 Jada na rącznych koniach jako lotni ptacy.
 Sam Pan Hetman po wszystkich przejeżdża się hufiech,
 1410 Nadobnie rozprawując, wojsko brnie po trupiech.

- 1375 Так два дні каля замка гора панавала.
 Б'юць маскву, чыняць шкоды ворагу нямала:
 Пазірае праз сцены, мыецца слязамі,
 Кажа: «Цар наш не знае, сталася што з намі.
 Гора, гора нам, бедным, з гэтым Радзівілам!
- 1380 Разлучы ўжо нас, Божа, з жыватом пастылым,
 Каб не бачыць нам болей ні дзяцей, ні любых,
 Ні агнёў, што бушуюць полымем загубы,
 Ці звярні шлях ягоны ў іншым накірунку,
 Дай нам хоць на хвіліну звездаць паратунку».
- 1385 Гетман граць кажа ў трубы сурмачам крыклівым,
 Бубначам – грымнуць гукам, для масквы жахлівым,
 Гуфы ладна шыхтуе слаўныя да бою;
 Узнялі ўверх харугвы воі над сабою,
 Гуф за гуфам паціху строіцца, рухавы,
- 1390 А з муроў тарапчане дзівяцца з праявы.
 Вось прыгожа і годна ў залачоных зброях
 Едуць – панства, няйначай, – на турэцкіх конях,
 А за імі – прыслуга, хораша ўвабрана,
 Залатымі цугамі перапаясана,
- 1395 А за імі пахолкі ў зброі з кутасамі.
 Што з масквою? – змагацца здольныя з ільвамі.
 Гайдукі побач едуць, кожны – воін смелы
 (На чале іх – ротмістры), у баі умелы.
 Кожны мае ручніцу з крэсівам, што можа
- 1400 Даць адпор безразважнай лютасці варожай.
 І сцягі над ваярствам трэплюцца шырока,
 Сцяганосцы наўмысна ўносяць іх высока.
 Паміж імі гарамата спраўная вязецца:
 Ёй на злой пераправе спаць не давядзецца.
- 1405 Вораг з ёю спазнаўся ў замку Керапецкім,
 Кажа: «Зноў з Радзівілам гора наша прэцца».
 А паперадзе гуфаў – гетмана казакі
 Едуць смела на конях, што лятуць, як птахі.
 Сам пан гетман адважна раз'язджае ў гуфах –
- 1410 Раздае ім загады; войска йдзе па трупах.

Piękna zbroja na onym *a Thracius Albis*
Portat equus bicolor maculis vestigia primi
Alba pedis, frontemque ostentans arduus album.

Ciągnęli do Nieszewic, potym na wsze strony
 1415 Rozpuścił lud i jezny, i pieszy w zagony
 Rozkazawszy by wszystko jak zboże tak siano
 Popalono, a Moskwie nic nie zostawiano.
 Stamtąd nocował w Książym Siele nad Siejeżą
 Rzeką, Moskwie od strachu czupryny się jeżą.
 1420 Do Starego Siola szli k rzece Kunaszowce,
 Moskwę wiążą, oni już milczą jako owce.

AKROAMY CZĘŚĆ OŚMNASTA

Nazajutrz gdy już skrzydła noc swoje skurczyła,
 Jasna zorza promienie swoje rozpuściła,
 Ptacy wielcy i mali wylecieli z lasow,
 1425 Biorą ziarna po polach, używają wczasow.

Alić trąba miedziana coś dziwnego broi,
 Na ktorej obyczaje każdy zbrojno stoi.
 Potym poszli wspaniale jak ludzie przebrani,
 Ludzie prawie rycerscy, nieoszacowani.
 1430 Już tam srebro brantowe, złoto przepławione,
 Szable wszystko bułatne, groty wystalone.
 Nie patrzą nic na drugich, co im pomagali,
 Wiedząc, żeby bez onych tamci nie wskurali.
 Idą zacni rycerze do Zujewa proście,
 1435 Rzadkie wielkie wesele miewa takie goście.
 Tamci, ktorzy zostali już jak sirotami,
 Frasują się, że nie są z swoimi bratami.
 Miedzy dwiema rzekoma, u Świętej Przczystej
 Położyli się koszem na pogodzie czystej.
 1440 Jedną rzekę Kunieją, a drugą Siejeżą
 Zową, ktore Przczystej wkoło obie bieżą.
 Na tym stanie Pan Hetman rozkazał skromie żyć,

Зброю пекную мае і *Thracius Albis*
Portat equus bicolor maculis vestigia primi
*Alba pedis, frontemque ostentans arduus album.*¹¹²

Так ішли да Няшэвіч; потым, распалёных,
¹⁴¹⁵ Распусцілі там езных, пешых – у загоны,
 Загадаўшы выпальваць і сена, і збожжа,
 Бо маскоўцам пакінуць тое – не дай Божа.
 У Сяле потым Княжым спалі над Сярожай¹¹³,
 А маскве ўжо чупрыну люты жах скурожыў.
¹⁴²⁰ Да ракі Кунашоўкі йшли ў Сяло Старое,
 Вяжуць ворага, той жа – што ягнё малое.

ВАСЯМНАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

На світанні, як ночка крылы ўжо скруціла,
 Зорка ясная промні ў небе распусціла,
 Птах малы і вялікі з лесу прэч нясецца,
¹⁴²⁵ Зерня ў полі шукае, покуль дзень займецца.

Вось труба медзяная дзіўна нейк запела,
 І на гук стаў у шэраг кожны вой умела.
 Потым рушылі – кожны воін незаменны,
 Кожны з рыцараў гэтых годны, неацэнны.
¹⁴³⁰ Ззяе зброя – у срэбры, золаце чырвоным,
 Шаблі ў вояў з булату, дзіды затачоны.
 Не глядзяць на жаўнераў: хоць дапамагалі,
 А без рыцараў шчасця ў бітве не зазналі б.
 Войска рыцараў слаўных Зуеў абступае,
¹⁴³⁵ Многа іх – на вяселлі столькі не бывае;
 Тыя, што засталіся, сталі, як сіроты,
 У тузе, што не разам разаб'юць вароты.
 Там, між рэчак, прылеглых да Святой Прачыстай,
 Лагер ставяць. У небе ні хмурынкі – чыста.
¹⁴⁴⁰ Там вась рэчка Куня, гэтая – Сярожа,
 Што Святую навокал агінаюць гожа.
 Просіць гетман, каб кожны сціпласці трымаўся,

Bo ci ludzie Krolowi przysięgali służyć.
 Wszakóż pełno żywności zewsząd nawożono,
 1445 Każdemu nad potrzebę w stany nałożono.

Gdy już trawa zbielała jęła się zielenić,
 A mroz biały od słońca począł się też mienić,
 Listki z drzewa już padną lekuczko na ziemię,
 Czuje zimno jesienne zimne, wietrzne plemię.

1450 Pan Hetman też obaczył, że tego potrzeba,
 By się lud jego ogrzał z tak chłodnego nieba,
 Podkowy też pod końmi aby poprawili
 I zdobyczy, co mieli, by tam zostawili.
 Przyszedł z nimi do Chełmu zamku krolewskiego,
 1455 Ten niedawno od Kniazia wziął był Moskiewskiego
 Dźmitr Rahoza, Marcin Kurcz, krolewscy rotmistrze,
 Ci [z] staradawna już są rycerskich sztuk mistrze.
 Tam Pan Hetman wojsko swe rzekami otoczył,
 Łowodzia i Kunieją nadobnie okroczył.
 1460 Tam i łaźnią zbudował, tam brud z siebie zrzucił,
 Na Starą Rusę aby prędzej się ocucił.
 Gdzie przez dwa dni pomieszkał w drogę się gotując,
 O Starej Rusie pilnie z rotmistrzmi rokując;
 Bo usłyszał o wielkiej sile Moskiewskiego,
 1465 Chcąc skosztować ich mocy i serca męskiego.

Trzecia zorza powstawszy z morza wychodziła,
 A noc czarna swą płachtę w rzeki zatopila.
 Przewyborni rycerze na konie wsiadają,
 Drudzy z nimi w tęż drogę idąc pośpieszają.
 1470 Czarny orzeł przed nimi gorę wylatuje,
 Ptaszki wiedzie za sobą, obłow dobry czuje.
 Jada, idą nad rzeką Łowodzia nazwaną,
 Uszedszy cztery mile nad tąż rzeką staną.
 Drugi dzień ich tąż rzeka brzegiem swym prowadzi,
 1475 Neptunus do Kołomnej im co rychlej radzi.

Хто быць верным слугою каралю пакляўся.
Шмат харчоў разнастайных адусюль прыдбалі,
1445 А пасля звыш патрэбы па шатрах паклалі.

Як пасохлыя травы сталі полем слацца,
А мароз і на сонцы моцы набірацца,
Лісце з дрэваў застылых на зямлю апала –
Па сабе халадэча сцюжу прадвяшчала.

1450 Разумеє пан гетман – тут напэўна трэба,
Каб сагрэліся воі перад сцюжай з неба,
Час настаў: вой падковы ў коней правярае,
Да вяртання здабычу ў лагеры кідае.
Аж пад Холм¹¹⁴ гетман едзе: князь яго маскоўскі
1455 Страціў раптам, і замак – польскі і літоўскі,
Бо яго два ротмістры – Курч Марцін з Рагозам –
Захапілі, паклаўшы там канец пагрозам.
З двух бакоў наша войска рэкі атачаюць –
І Кунея, і Ловаць іх аберагаюць.

1460 Гетман лазню паставіў – будзе бруд змывацца,
То й да Русы Старое тым хутчэй дамчацца.
Там два дні ён патраціў, каб падрыхтавацца
І ў ротмістраў пра тую Русу распытацца,
Бо дачуўся, што мае вораг моцы многа –
1465 Спраўдзіць хоча адвагу ворага ліхога.

Зорка трэцяя, з мора ўстаўшы, засвяціла,
Ночка чорная хустку ў рэках утапіла.
Войска рыцараў слаўных коней асядлала,
Іншых мноства тым шляхам з імі паспяшала.
1470 Вось арол чорны ў небе вышыню свідруе,
Птаства ўслед узнялося, бо здабычу чуе.
Едуць, крочаць над рэчкай, Ловаццю названай,
Міль з чатыры прайшліся і пасталі станам.
Рэчка шлях паказаць ім радая старацца,
1475 А Няптун у Каломну раіць паспяшацца.

AKROAMY CZĘŚĆ DZIEWIĘTNASTA

Już sznur złoty po gorach słońce rozciągnęło,
 Lasy się oświeciły, ptastwo śpiewać jęło.
 Głos nadobny daleko słysząc płynąc z wodą,
 Rycerstwo piosnki Bogu wyśpiewywa zgodą.
¹⁴⁸⁰ Sam Pan Hetman pobudkę daje im ku temu,
 Śpiewa z nimi: «Zacznicież już nową Moznemu
 Pieśń Monarsze Wiecznemu, wszędzie niechaj słynie
 Łaska jego, aż w morze wszelka rzeka wpłynie.
 Bo to jest Bog nawiętszy nad wszytkimi Bogi,
¹⁴⁸⁵ Pełen wszelkiej srogości, pełen grozy, trwogi».

Zatym przyszli k Kołomnu tam, gdzie stanąć mają.
 Już też i stanowiska na rotę rozdają.
 Pan Hetman wszytki stany sam objeżdża w koło,
 Patrząc hufow pobocznych, zadnich i gdzie czoło
¹⁴⁹⁰ Ma stać. Potym do swego pojachał namiotu,
 Jeszcze nie zsiadł, wnet ptaszka poznał z jego lotu,
 Alić k niemu Kozacy z Starej Rusy wiodą
 Putyła Kozakowa, chłop z czystą urodą.
 Ten pisarzem od Kniazia był na żupie solnej,
¹⁴⁹⁵ Powiedział też, co wiedział o Moskwie swowolnej.
 Pan Hetman zaraz koni czterysta odprawił,
 Jeśliby się do Rusy lud moskiewski jawił,
 Aby mu znać dawali nic nie odkładając,
 A on sam chce się śpieszyć ratunek im dając.
¹⁵⁰⁰ Jeśliby też baczyli, że lud po ich mocy,
 Niech się z nimi potkają lub w dzień, lub i w nocy,
 Bo Moskwa gdy obaczy lud na siebie srogi.
 Bieżą lasem gdzie mogą nie szukając drogi.

¹⁵⁰⁵ Gdy już ten lud odprawił, chciał odpocząć sobie,
 Pielgrzymowski do niego prawie o tej dobie
 Od Krola przyniosł listy radosne z dziękami,
 Że się też Krol wychwala jego posługami.
 Do rotmistrzow osobne listy przyniesiono
 Obiecując, że im to będzie nagrodzono.

ДЗЕВЯТНАЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- Над гарамі палоскай сонейка ўзыходзіць,
 Гушчары асвятляе, птушкі спеў заводзяць.
 Голас гучны далёка льецца, як разводдзе,
 Богу песню рыцэрства зачынае ў згодзе.
- 1480 Сам пан гетман ім прыклад падае, і гэту
 Разам з імі спявае: «Песню Збаўцу свету
 Зачынайце – Манарху слава хай нясецца,
 Покуль з морам, нарэшце, як рака, зліецца.
 Гэты Бог найвышэйшы, чым якія богі,
 1485 Повен рознай пагрозы, страху ды трывогі».
- Потым стаў у Каломне, лагер разбівае;
 Рота кожная месца для прыпынку мае.
 Сам Крыштоф строй намётаў конна аб'язджае –
 Тыл, чальцовыя гуфы, флангі вызначае.
- 1490 Потым зноў прыпыніўся пры сваім намёце.
 Шчэ з каня не саскочыў – птушку па палёце
 Бачыць: з Русы Старое мае хлопца-госця,
 То Пуціла Казакаў, пекны прыгажосцю.
 Княскім пісарам быў ён на варыўні сольнай;
 1495 Распавёў ён, што ведаў аб маскве свавольнай.
 Вершных сотні чатыры выправіў на конях:
 Як масква ў нашых рускіх апынецца гонях,
 Хай пашлюць яму вестку ўміг, без адкладання:
 Сам туды паімчыцца ёй на пакаранне;
- 1500 А калі зразумеюць – хопіць собскай моцы, –
 Б'юцца з ёю хай люта, як удзень, і ўночы,
 Бо масква, як адчуе моцны ўдар і строгі,
 Лесам прэцца наўцёкі прэч, і без дарогі.
- Як людзей тых адправіў, адпачнуць сабраўся,
 1505 Пельгрымоўскі ў тым часе да яго прымчаўся –
 Ліст прывёз каралеўскі ў добрых пажаданнях
 Ды з падзякай за ўдачы ў годных пачынаннях.
 Каралеўскі ротмістрам ліст прывёз таксама:
 Кожны з іх неадменна ўшанаваным стане.

1510 A co listow od inszych zacnych ludzi było,
 Inszemu się we zbroi czytając sprzykrzyło.
 Lecz Pan Hetman z wojskiem swym byli radzi temu,
 Że o sobie dali znać wszyscy Panu swemu,
 Bo Krol osobno przez list podziękował za to,
 1515 Cdyż o nich nie mógł wiedzieć nic przez wszystko lato.
 W tej Kołomnej Pan Hetman pięć dni odpoczywał,
 I ludu z Starej Rusy swego oczekiwał.

Już czas nadszedł, by zorza warkocz rozczoła,
 A swoje białe włosy z morza ukazała.
 1520 Amadryjady w brzegi wodne się tulają,
 Nimfy przy swym Neptunie ze dniem się witają.
 Zwierz wszystek z pola już wszedł w nągęstsze szeliny,
 Noc się skryła aienne nastały godziny.

Widać z daleka hufiec nad którym kurzawa,
 1525 Iż coś nowego niosą pewny znak wydawa.
 Idą śpiesznie, a ziemia im w tył ustępuje,
 Już też ciężar na sobie dobrze lżejszy czuje.
 Z tego huffca wnet poszła do Hetmana swego,
 A z wielką uczciwością wskazali do niego:
 1530 «Niech Pan Bog błogosławi tobie nasz Hetmanie –
 Rzekli – przyjmi[j] posługi wdzięcznie, boś ty na nie
 Sam nas raczył fortunnie wysłać i nauczyć,
 Jako nieprzyjaciela mamy z siebie zrzucić.
 A toż jest, jakoś rzekł, Bogu z tego chwała,
 1535 Twoich wszytkich wysłańcow głowa zdrowo cała.
 Moskwy tysiąc i pięćset twoi wygładzili
 I hetmana do ciebie ich przyprowadzili.
 Człowiek zacny u Moskwy, kniaź Piotr Oboliński
 Tureninem przezwany, drugi tam w las bliski
 1540 Uciekł, Lwow Sałtykowa Wasilej nazwany,
 Wszakóż i ten na sobie odniósł wielkie rany».
 Pan Hetman za zwycięstwo Bogu podziękował,
 A onym się łaskawie wszystkim ofiarował.
 Sam nazajutrz z Kołomnej k Szotowu wyciągnął,

1510 А што іншых лістоў ім прыбыло нямала! –
 Воям тое чытанне часу адабрала.
 І пан гетман, і войска мелі ў сэрцы ласку –
 Перад панам быў кожны верны абавязку;
 А кароль жа асобна дзячыў ім за гэта,
 1515 Бо не ведаў нічога на працягу лета.
 Потым бавіў пан гетман пяць дзён пад Каломнай,
 Войска з Русы Старое там сваё чакаў ён.

Блізкі час, каб заранка грыву расчасала
 І сваіх косаў ззянне з мора паказала.
 1520 Воды ціхіх дрыядаў, як прывід, хаваюць,
 Німфы разам з Няптунам новы дзень вітаюць.
 Кожны звер дзікі з поля ў гушчары схваўся,
 Ночка складвае крылы, новы дзень пачаўся.

Гуфец бачны здалёку – пыл над ім віецца,
 1525 Пэўны знак ясна сведчыць – навіна вязецца.
 Спешна рушаць, зямелька ўдалеч адступае,
 Ўжо яна значна меншы цяжар адчувае.
 З гуфца гетману весткі пасылаюць жыва
 І з вялікай пашанай кажуць так пачціва:
 1530 «Хай Пан Бог дабраславіць, пане наш гетмане,
 Лёс твой – гэты дарунак ты прымі ў пашане:
 Навучыўшы, адправіў следам нас за ўдачай,
 Каб нам ворага латва скінуць з шыі нашай.
 І за тое хай будзе Пану Богу хвала,
 1535 Што ў дарозе нікога смерць не напаткала.
 Маскалёў паўтары мы тысячы ўлажылі,
 У палон ваяводу гвалтам захапілі.
 Слаўны муж той маскоўскі – Пётра Абалінскі,
 Па мянушцы Турэнін; іншы ў лесе блізкім
 1540 Знік – Васіль, сын Лявона, Салтыковым званы,
 Толькі й ён не пазбегнуў крвацечнай раны».
 Збаўцу гетман уславіў – наша перамога!
 Воям дзячыў дарамі – не забыў нікога.
 Сам з Каломны назаўтра на Шатоў пакрочыў,

- 1545 A u Świętej Piatnice swych na noc zawściągnął.
 Stamtąd przez Czerniszowo miasto przeciągnęli,
 W Ramiszowie u cerkwie Mikuły stanęli.
 W drodze myśli, jakoby co rychlej do Rusy,
 A wygładzić uporne moskiewskie pokusy.
- 1550 Słysząc było, że Moskwa jeszcze się zbierała,
 Aby od solnych warznic naszych odpirała.
 Tych warznic powiadali tam cztery sta było,
 Z których Kniaziu Wielkiemu siła przychodziło,
 Jako dzieńieg za tę sol, którą przedawano,
- 1555 Rublow dwie ście tysięcy do kazni dawano.
 Sol do kuchni nie kupna i toć też pożytek,
 Którą odprawowano jego rozchod wszystek.
 Aż nie było Rusy oganiać dla czego,
 Gdyż tak wielkie dochody były z miasta tego?
- 1560 Lecz już trudno oganiać, gdy wzięły moc dymy,
 O czym tu trochę niżej lepiej usłyszemy.

- Pierwsza zorza łoże swe już też opuszczała,
 Żółta światłość po wszytkiej ziemi się błyszczała.
 Słudzy Pana Trockiego pod tą Rusą Starą
- 1565 Stroją krwawe igrzyska z moskiewską poczwaraą.
 Tam ich dwie ście do piekła martwych odprawili,
 Z naszej strony niektorzy poranieni byli,
 Bo ta Moskwa długo wręcz z naszymi się biła
 I tak wszyscy mówili, że się była spiła
- 1570 Gorzałką, potym spólnie ręce sobie dali,
 Że się z Litwą mieli bić, ażby tam pomarli.
 Dlategoż też z tą Moskwą mieli nasz kłopot,
 Niejeden krew ocierał z czoła, mniemając pot.
 Zapalczywość rycerska i bitwa ustały,
- 1575 A promienie słoneczne puł nieba miały.

Alić do Rusy płyną z wodą głosy dziwne,
 Neptun w Rusie oznajmia ich szczęście przeciwnie.
 Oznajmuje, że już tuż Lituanus z Polaki
 Każe was wnetże zbierać jak pod siecią ptaki.

- 1545 Пад Святою Пятніцай стаўшы блізка ночы.
 Стуль зайшлі неўзабаве цераз Чарнішова
 Да царквы Мікалая ў вёску Рамішова¹¹⁵.
 Шляхам думалі, як бы дабрысці да Русы,
 Каб дарэшты пазбавіць маскаля спакусы.
- 1550 Чутна толькі – маскава той моцы не набрала,
 Каб ад солевых варняў нашых адагнала.
 Варняў соцень чатыры, кажуць, там стаяла;
 З іх Вялікаму Князю моцы прыбывала,
 Бо з тых грошай, што з солі варкі выручалі,
- 1555 Дзвесце тысяч рублёвак скарбы папаўнялі.
 Соль для кухні не купіш – немалы падатак,
 Ёй за раз князь маскоўскі пакрываў выдатак.
 Дзе ж прычына, каб Русу бараніць не смелі,
 Як такія прыбыткі з гэтай Русы мелі?
- 1560 Ды нялёгка змагацца, як агонь лютуе;
 Трохі болей пра гэта кожны з вас пачуе.

- Рана зоркі-заранкі ложа апусцела,
 Светласць жоўтая зноўку свету заблішчэла.
 Слугі троцкага пана пад Русай Старою
- 1565 Ладзяць гульні з пачварай лютаю – масквою.
 Аж дзве сотні забітых пеклу адаслалі,
 З нашых толькі нямногіх раны пакрывалі;
 Маскалі тыя ў бітве хутка і змагліся,
 Бо, казалі, гарэлкай моцнаю ўпіліся;
- 1570 Ды, руку ўгору ўзняўшы, так далі прысягу,
 Што з Літвой будуць біцца, хоць усе палягуць.
 А таму маскавіты мелі шмат турботаў,
 Не адзін кроўю мыўся, думаўшы, што потам.
 Рыцар кожны ў запале бітвы прытаміўся,
- 1575 Як нябесны круг сонцам толькі засвяціўся.

А да Русы даносяць воды спеў дзівосны –
 То Няптун прадвяшчае лёс ёй незайздросны,
 Кажа: час ужо блізкі ліцвіну з палякам
 Вас усіх паняволіць, як у сетку птахаў;

1580 Kaze miasto i wieże do gruntu wypalić
I wszystkie solne kotły na ołow rozplawić.

Jeszcze tego domawia Neptunus z Rusany,
Usłyszą, trąby krzyczą a bęben miedziany
Podaje huk straszliwy tam do Rusy proście,
1585 Za którym hukiem idą barzo mężni goście,
Przed którymi mąż krasny pojeżdża wspaniale,
Znać, iż jest coś zacnego, wszystko czyni stale.
Gdy nad rzekę przyjechał, tam się zastanowił,
Przy nim aby stanęli, do wszech starszych mowił.
1590 Zaraz na jego słowo wszystko uczyniono,
A nad tą rzeką pięknie goście postawiono.
Jedno nie wiem, co by zacy tacy goście byli,
Bo się wszyscy w nadobne zbroje przystroili.
Musiał to być Radziwił z swoimi junaki,
1595 Który się dobrze wgroził w Moskwę nieboraki,
Przed którym i Książ Wielki z synmi poblednęli
Uciekając. A toż ten wieręśmy zgadnęli.

Gdy już gwiazdy przed światłem dziennym się pokryły,
Trąby wszędy z bębnami głosy swe jawiły,
1600 Pan Hetman do Kozaków jął mowić te słowa:
«Oparła się już wasza o sioła sił głowa,
Oparła się o miasta, ktore wielkie były,
Te się już wszystkie od was ogniem wykurzyły.
Pobierzcież w wasze ręce znowu swe krzesiwa,
1605 Co jest kolwiek na ziemi i na wodzie pływa,
Wszystko ogniem wygubcie, ogrody i trawy,
Wieże solne i kotły, i wszystkie przyprawy.
Nie zostawujcie namniej w tej Rusie całego,
Niechaj wszystko wyginie od ognia waszego».
1610 To gdy Hetman wymowił, kazał na konie wsieść,
Hufy do Orzechowa wszystkie sam począł wieść.
Pomału idą z Rusy, już dym pod obłoki,
Wypełniają się wszystkie hetmańskie wyroki.

1580 Кажа: места і вежы вам на друз разваляць,
А катлы саяныя ў волава расплавяць.

Мовы шчэ не закончыў той Няптун з Русаны¹¹⁶,
А ўжо трубы галосаць, бубен б'е мядзяны –
Гук пагрозны і страшны ў Русу далятае,
1585 А за гукам тым смела мужны госць ступае.
Едзе спераду рыцар так важна, так гожа,
Што відаць – ён адважны, гэtkі пераможа.
Да ракі падступіўшы, крок свой прыпыняе,
Побач старшых спыніцца словам запрашае.
1590 Згодна ўсе з гэтым словам следам учынілі;
А гасцей па-над рэчкай чынна размясцілі.
Невядома мне толькі, што за іх склікалі,
Бо ўсе ў зброі паходнай у шыхце стаялі.
Пэўне, быў Радзівіл там ды яго юнакі,
1595 Што Маскве неаднойчы ўжо даліся ў знакі.
Перад імі Вялікі Князь з сынамі млелі,
Уцякаючы. Тое мы на ўвазе мелі.

А калі светласць зорак промні дня змянілі,
Сурмы з бубнамі голас свой на свет з'явілі,
1600 Гетман каза казакам у наступных словах:
«Галава легла ваша па-на моцных сёлах,
Легла моцна на местах, што квітнелі ў сіле;
Іх дашчэнт, да грунту вы ў агні спалілі.
Зноў хапайце ж у рукі крэсівы й паходні:
1605 Што жывое на землях, на прасцягах водных, –
У агні загубіце, і гароды й травы,
Вежы, чаны для солі, рэчы ды патравы.
Не пакіньце нічога ў Русе той жывога,
Хай усё тут загіне ад агню святога».
1610 Тое толькі прамовіў, каза ў сёдлы сесці,
Гуфы ўсе пад Арэхаў захацеў павесці.
Ціха рушылі з Русы, дым аж б'е пад неба,
Кожны гетманаў вырак здзейснены як трэба.

Moskwa za wojskiem bieży prosto do Hetmana,
 1615 Chwytając się nog jego jak własnego pana
 Krzyczą płacząc: «Zmiłuj się sołnuszko jasnoje,
 Daj świat widzieć, nie gubi głowy naszoje».
 Milczy na ich żałoby, miłosierdzie *ardet*,
 Kazał im przecz, bo *duro milite Mars gaudet*.
 1620 A ku temu pamiętał słowa Pana swego,
 Aby ogniem i mieczem gubił Moskiewskiego.
 Kozacy, co kazano, pilnie to sprawiwszy
 Lud posiekli, a ogniem wszystko wypaliwszy
 Porządnie za Hetmanem wszyscy pociągnęli
 1625 A przy jego obozie na nocleg stanęli.

Już się ptaszek piosnkami dniu pięknie weseli,
 Kozacy swe posługi powiedać poczęli
 Przed Hetmanem, przed wszemi czelniejszemi wojska
 Mowiąc: «Już Rusy Starej nie stało by kaska».

1630 Trąba głośno zakrzyknie, by wszyscy wsiadali,
 Do Uskiej a nad Psazę rzekę by jachali.
 Pan Hetman, jako był zwykł, straży na wsze strony
 Osadziwszy, a inszych rozesłał w zagony.
 A sam nad Psazą rzeką wojsko swe postawił,
 1635 Po wszelakie żywności prześpiecznie wyprawił.
 Tamże i nocowali nad tą rzeką Psazą,
 Będąc wszyscy bezpieczni, mając pewną strażą.

AKROAMY CZĘŚĆ DWUDZIESTA

Już noc mija, już ptaszek śpiewa malowany,
 Słońce leśne podpira swym promieniem ściany.
 1640 Astrea się przechodzi odwiązawszy oczy,
 A do Pana Hetmana spaniałym ściem kroczy
 Radząc, aby co rychlej ciągnął k Dulejowu,
 W drodze niech się spodziewa pewnego obłowu.

Pan Hetman na jej słowa, postawę nie zdumiał,
 1645 Wszakóż, iż ku dobremu prętko wyrozumiał.

- А маскаль – следам спешна мчыцца да гетмана,
 1615 І да ног прыпадае – прызнае ў ім пана.
 З крыкам плача:¹¹⁷ «Змілуйся, солнушко ясное,
 Дай свет відзеть, не губі головы нашое».
 Скаргаў слухаць не хоча, міласэрнасць *ardet*¹¹⁸,
 Прэч усіх пасылае – *duro milite Mars gaudet*¹¹⁹.
 1620 Да таго ж, не забыўся пра наказы пана –
 Загубіць шабляй вострай у Маскве тырана.
 Што павінны, казакі, спраўна учыніўшы –
 Люд пасекшы, па ветры ўсё на дым пусціўшы, –
 Так за гетманам следам чынна паімчалі,
 1625 І пры лагеры панскім на начлег пасталі.

Птушка дзень новы песняй хораша вітае,
 Кожны з слаўных казакаў справы называе
 Перад панам, старшынствам, што туды сышлося:
 «Ад Старое ўжо Русы поле засталосся».

- 1630 Гучна трубы галосцяць: час ісці да бою,
 Ехаць трэба да Вузкай над Псажой-ракою.
 Як зазвычай, пан гетман варту на староны
 Пасылае, а рэшту вояў – на загоны.
 Сам жа войска над Псажай-рэчкаю паставіў
 1635 Ды паспешна за харчам ваяроў адправіў.
 Там усе і пасталі па-над рэчкай Псажай,
 Спалі ноч у бяспецы з той надзейнай стражай.

ДВАЦЦАТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- Ноч мінае, спеў ладзяць птушкі размаіты,
 Лес дрымучы праменнем сонечным заліты,
 1640 Паднялася Астрэя¹²⁰, развязала вочы
 І да пана хадою пекнай спешна крочыць,
 Вояў будзіць – час рушыць ім на Дуляёва,
 Дзе і ўлоў іх чакае, і скарб, і абнова.

- Распачаць што павінен, гетман не вагаўся:
 1645 Усміхнецца фартуна – хутка здагадаўся.

Posłał wnet do trębaczow, aby już trąbili,
 Ku wsiadaniu żołnierze wnet się sposobili.
 Wyciągnęli już wszyscy, idą do noclegu,
 A nim uszli leguczko cztery mile biegu,
¹⁶⁵⁰ Alić wiodą Tatarow z wojska moskiewskiego,
 Ktorych trzy sta pobiła straż bokowa jego.
 Bo ci byli wysłani, aby dostać mogli
 Języka z tych Kozakow, ktorzy Rusę pożgli.
 A wojsko Moskiewskiego nad Ilmieniem było
¹⁶⁵⁵ Jeziorem, w krzepkim miejscu tam się okoszyło
 Miedzy dwiema rzekoma Szołomą i Mszagą,
 Trudno by ich tam dostać, aż za wielką wagą.

Rano gdy już namioty słońce ogrzewało,
 Mroz już ginie, a wdzięczne ciepło nastawało.
¹⁶⁶⁰ Zbroje z potu mroźnego już poocirali,
 A gęstą mgłę trąbami w szelinę zagnali.
 Skoro wsiedli na konie, by dalej jachali,
 Pan Hetman wnet rozkazał, by w swych miejscach stali.
 Wziąwszy z sobą rotmistrze, odjechał na stronę,
¹⁶⁶⁵ Jakoby mógł przepłoszyć z wojskiem Moskwę onę
 Mowiąc: «Szkoda, abyśmy puścili te smardy,
 Gdyż tam męstwa nic niemasz, jedno upor hardy».
 Wnet panowie rotmistrze rzekli: «Czyń, co raczysz,
 Wszak na sobie po woli masz, jako sam baczysz».
¹⁶⁷⁰ Pan Hetman, jak się godzi, podziękował onym,
 Wnet lud pięknie postawił na polu przestronym.
 Rozkazawszy, aby szli k Ilmienie rzece,
 Sam myślił, by ta Moskwa była w jego ręce.
 Nad tą rzeką była wieś takimże przezwiskiem,
¹⁶⁷⁵ Ktorą na ten czas kazał zająć stanowiskiem.
 Tamże się lud stanowiąc począł noclegować,
 Dwiema pod lud moskiewski kazał się gotować:
 Frydrychowi Puciacie a z nim dziewiątemu
 Kaszkarowu, kozacki poczet dał ktoremu.
¹⁶⁸⁰ I rozkazał obiema, by się nie wracali,
 Ażby gdzie to moskiewskie wojsko wymacali.

Сурмачам шле загады, каб хутчэй трублі,
 Шыхтавацца жаўнерам гэтым падсабілі.
 Абудзіліся воі, рушаць прэч з начлегу,
 А было таго шляху міль з чатыры бегу;
 1650 Аж вядуць тут татараў з войска маскавітаў,
 Іх тры сотні на флангах вартай перабіта.
 Тых татараў паслалі, каб запаланілі
 Языка з тых казакаў, Русь што папалілі.
 Войска з князем маскоўскім над Ільменем стала,
 1655 Там, над возерам, лагер моцны акапала:
 Рэкі шлях прыкрывалі, Шалама з Мшагою¹²¹, –
 Цяжка войску дастацца без крыві, без бою.

Рана ранкам намёты сонца абагрэла,
 Холад згінуў, удзячна сонца промням цела.
 1660 Зброю ў кроплях халодных воі абціралі,
 Трубы цемру начную ў гушчары загналі.
 Скачуць воі на коні, маюць паспяшацца,
 Бо загадвае гетман ім пашыхтавацца,
 Сам склікае ротмістраў спешна для нарады,
 1665 Над масквой як памсціцца вырашаць атрады:
 «Шкода нам, калі смердаў тых не пакараем,
 Бо не мужнасць вядзе іх – пыха наталіе».
 Тут ротмістры ўсе згодна: «Хай будзе, як раіш,
 Пад тваёю мы ўладай, што і сам ты знаеш».
 1670 Гетман дзячыць ваярству годна, як звычайна,
 Войска ладна шыхтуе, хораша і дбайна.
 Загадаў: да Ільменя хай ляціць пагоня,
 Вораг трапіць у рукі пэўна ёй сягоння.
 Па-над рэчкаю вёска мела тую ж назву,
 1675 Загадаў гетман вёску зацімаць адразу,
 Войску там для начлегу месца паказаўшы,
 Ды ў разведку двух вояў смелых адаслаўшы:
 Фрыдэрыку Пуцяту, з ім жа і самому
 Кашкарову, з казакаў даў атрад якому,
 1680 Загадаўшы абодвум мігам павяртацца,
 Як пад лагер варожы здолееюць прабрацца.

Poszli z wielką ochotą i sercy śmiałymi
 Życząc sobie zetrzeć się z Moskalami tymi.
 Tam się prosto udali, gdzie to wojsko było,
¹⁶⁸⁵ By się jakie potkanie z nimi potoczyło.
 Gdy na to miejsce przyszli, gdzie wiedzieli o nich,
 Już tam ich nie nalazszy, zaraz poszli po nich.
 Bo Moskwa obaczywszy, że o nich wiedziano,
 Z tego miejsca co prędzej poszli barzo rano.
¹⁶⁹⁰ Jedni do Nowogroda, drudzy aż do Rżowa,
 Bo taka między nimi była dawno zmowa.
 Naszy onych szukawszy, nazad się zwrocili
 Sami wszyscy w całości, acz nic nie sprawili.
 Wszakóż za ich przejeżdżkę dosyć się im stało,
¹⁶⁹⁵ Z gniewu ludzi nasiekli, nabrali niemało.
 Dali znać Panu swemu, że Moskwa uciekła,
 Rzekł: «Niech bieży do lasa, choćby się wściekła.
 Trudno gonić, gdy bieży wilk w gęstej szelinie,
 Będzie ten czas, że szabla nasza ich nie minie».
¹⁷⁰⁰ Wszakże przećsie za pracą onym podziękował,
 Do drugiego noclegu z ludźmi się gotował.

AKROAMY CZĘŚĆ DWUDZIESTA PI[E]RWSZA

Stamtąd poszli k miasteczku Bohdana Bielskoho
 Michajłowu, ku cerkwi Michajła świętoho,
 Ktorego tam wielce czcią jako Archanioła,
¹⁷⁰⁵ Stoi namalowany na drzwiach u prestoła.
 Tam Pan Hetman zawściągnął hufy, by stanęli,
 Przez drugi dzień i koniom i sobie wytchnęli.
 Wytchnąwszy tam przez dwa dni potym się ruszyli,
 A w Zakliniu nocować lud postanowili.
¹⁷¹⁰ Rano poszli k Preczystej, co blisko Porchowa
 Jest manaster, rota k boju każda gotowa.
 Tam jest sioło, to zową Karaszewicami,
 Tamże była namowa z pany rotmistrzami,
 Aby pięć set czelniejszych koni zgotowali,
¹⁷¹⁵ Z którymi by nazajutrz zamek objachali;

- Смела рушылі, страху ў сэрцы не займелі,
 Маскаля ў бітве спляжыць як хутчэй хацелі.
 Рушаць проста на лагер, дзе шатры ўзняліся,
 1685 Каб напэўна ў сутычцы з ворагам сысціся.
 Як прыйшлі ў тое месца, мелі што з выведу,
 Маскаля не знайшоўшы, рушылі па следу.
 А маскава, зразумеўшы выкрытай быць шанцы,
 З месца спешна знялася на самой заранцы:
 1690 Хто пад Ноўгарад рушыў, іншыя – да Ржова,
 Бо такая між імі ўжо была дамова.
 Нашы, іх не знайшоўшы, да сваіх спяшаюць,
 Самі цэлы, без ранаў, а навін не маюць.
 Зрэшты, з гэтай паездкі ім добра прыстала:
 1695 З гневу люд парубалі ды ўзялі нямала.
 Пану вестку прынеслі, што Масква ўцякае,
 Той: «Бяжыць хай да лесу, страх бо вочы мае.
 За ваўком цяжка гнацца нам па зеляніне:
 Прыйдзе час, то пад шабляй нашаю загіне».
 1700 Шчыра дзячыў за працу, слоў не шкадаваўшы,
 Потым рушыў, начлегу войку зноў шукаўшы.

ДВАЦЦАЦЬ ПЕРШАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- Стуль пайшлі да мястэчка Богдана Бяльскога,
 Да царквы местачковай Міхайлы святога –
 Там заўжды шанаваны быў за арханёла,
 1705 Чый абраз упрыгожыў дзверы ля прастола.
 Войска сцягвае гетман, робіць там прыпынак:
 Хай хоць дзень у мястэчку будзе адпачынак.
 Там два дні адпачнуўшы, зноў у шлях спяшалі,
 І якоесь Заклінне на начлег абралі.
 1710 Рана йшлі да Прачыстай (там, каля Пархова¹²²,
 Манастыр ёсць); да бою войска ўсё гатова.
 Побач – вёска, завецца Карашавічамі,
 Дзе меў гетман нараду з ротнымі панамі:
 Хай пяць соцень чальнейшых коней асядлаюць
 1715 Ды назаўтра той замак конна аб'язджаюць;

- Bo tam zamek nadobny, wszystek murowany,
Ludem, strzelbą, żywnością był obwarowany.
Ten zamek nad Porchową rzeką zmurowano,
Od tej rzeki i zamek Porchowem nazwano.
- 1720 Przedtym, kiedy Pskowianie panmi sobie byli,
W ten czas Porchow dla straży byli założyli.
Potym, gdy im swawola i państwo ustało,
Pskow w niewolą i Porchow ku Moskwie zabrano.
- Już zorza na rożanym swym wozie wyjeżdża,
1725 Pan Hetman po wszem wojsku na koniu pojeżdża.
Wnet się ku niemu zbiorą mężni najeźnicy,
Zacnych domow, możesz rzec, iż wszystko panicy.
Ani więcej, ani mniej, jedno jak kazano,
Pięć set koni na wybor pod zamek jachało.
- 1730 A przed nimi Pan Hetman samowtor pojeżdża,
Znak hetmański onego blisko nie dojeżdża.
Za nim wszyscy po roznu na koniach harcuja,
A pilnie się zamkowi wszyscy przypatruja.
Z zamku strzelba nie gęsta, bo się barzo bali,
1735 By się w ręce hetmańskie srogie nie dostali.
Gdy już zamek około wszystek objachali,
Rozkazano, aby się k stanom swym wracali.
Kazano też, by żywność sobie gotowali
Powiedając, iż będą czas niemały stali
- 1740 Pod tym zamkiem, od Krola nauki czekając
Tak długo będziem mieszkać koniom oddychając.
Żywności też około tego zamku siła,
Ktora konie z tej pracy dobrze wykarmiła,
Bo Książ Wielki Moskiewski tam swe stada chował,
1745 Na ktore sian i owsow wielkość był zgotował.
I sam też tam miał przybyć Pskowu na ratunek,
Ale jeszcze w Starycy przypadł nań frasunek.
Przeto wszelkich żywności na ludzie moc było,
By cały rok mieszkali, jeszcze by jej zbyło.
- 1750 Pod tym zamkiem Pan Hetman przez dni dziesięć leżał,
Ażby od Krola z listy postaniec przybieżał.

Замак вельмі прыгожы, моцны, мураваны,
Харчам, людам і зброяй добра ўмацаваны;
А паколькі над Порхай-рэчкай размяшчаўся,
Ад яе, адпаведна, Порхавам назваўся.

1720 Шчэ тады, як пскавяне Князю не служылі¹²³,
Замак Порхаў для стражы земляў залажылі;
Потым іхняй дзяржавы існаваць не стала –
Порхаў, Пскоў у няволю ў іх Масква забрала.

Зараніца ў пунсовым возе выплывае,
1725 Гетман конна па войску нашым раз'язджае.
Да яго ўжо сабраўся люд той ваяўнічы,
Кожны – з годнага дому, тут усе панічы.
І не больш, і не меней – столькі, як казалі, –
Соцень пяць вершных вояў на Пархоў паслалі.

1730 Перад імі пан гетман сам-другі нясецца,
Сцяг ягоны далёка – у хвасце – пляцецца.
А за ім следам войска зброяю бразгоча,
Кожны воін да замка прыглядзецца хоча.

З замка стрэлаў не густа: маскалі дрыжэлі,
1735 Бо ў палон да ліцвінаў трапіць не хацелі.
А як замак той Порхаў кругам абскакалі,
Да шатроў па загадзе гетмана памчалі.
Пра харчы меўся кожны з ваяроў старацца,
Бо пад замкам надоўга мусілі застацца:

1740 Каралеўскіх загадаў покуль прычакаюць,
Аж да гэтага часу хай адпачываюць.
А спажывы навокал замка многа – сіла,
Што іх коней з дарогі добра накарміла:
Князь Вялікі Маскоўскі, статкі там схаваўшы,
1745 Сена, збожжа нямала ім нарыхтаваўшы,
Меўся там паказацца Пскову на ратунак,
Ды шчэ ў Старыцы зведаў немалы фрасунак.
А таму і спажывы – залатая жыла:

Цэлы год каб стаялі, то яшчэ б хапіла.
1750 Дзён на дзесяць пан гетман мусіў прыпыніцца,
Бо пасол каралеўскі меўся аб'явіцца.

Już tam sobie wytchnęli mało nie jak w domu,
 Żadnej krzywdy w żywności nie było nikomu.
 Wszyscy się tam omyli z moskiewskiego brudu,
 1755 Zapomnieli wszystkich prac podróżnego trudu.

W zamku siedzą cichuczko okny wyglądając,
 Według swego zwyczaju nikomu nie łając.
 Naszy jeżdżą pod zamek i piechotą chodzą,
 Z zamku strzelbą nikomu by namniej nie szkodzą.
 1760 Podobieństwo, że stamtąd przeto nie strzelano,
 Iż przymierze już ma być, od Kniazia znać dano.
 Bo się już miał Książ Wielki barzo ku jednaniu,
 Po swoim przez trzy lata od Krola skaraniu.
 Gdy mu zamkow i ludu niemało ubyło,
 1765 Już mu się dalej czekać tej nędzy sprzykrzyło,
 Zwłaszcza gdy Krol głową swą obległ mocno Pskowo,
 Owdzie ziemię plundruje Pan Trocki surowo.
 Krol we Pskowie okrutną strzelbą mury psuje,
 Pan Trocki pod Starycą z rycerstwem harcuje.
 1770 Żal mu barzo, boi się aby nie zbył Pskowa,
 Tam wielki strach, gdzie mieszkał, aż go boli głowa,
 Bo już widział nieborak, wszędzie dymy wielkie,
 Lud sieką, drugi biorą, biorą rzeczy wszelkie.
 Do Staryce do niego co żywo ucieka,
 1775 Żaden doma nie siedzi, mknie, gości nie czeka.
 Wieści idą po wieściach, bieżą ludzie krwawi,
 Ni jeden się do niego wesoło nie jawi.
 Płaczą przed nim żałując ten żony, ten dzieci,
 Drugi od ran tuż przed nim stojąc k ziemi leci.

1780 Po wszech stronach nie słysząc tylko: «*Biada, boli,*
Hospodarzu, zmiluj się, zhiniem lada koli.
Grechi naszy czy twoi wsich nas pohubili,
Użo Litwa puł carstwa twojego wybili.
Ty był chotel wsiu Litwu wziat niesprawiedliwie,
 1785 *Otoż Litwa samoho wojujet straszliwie.*
Czas się umilosierdzić wżo tobie nad nami,

Там ужо адпачнулі, як у собскім дому,
 Не было са спажывай крыўды анікому.
 Кожны воін абмыўся ад маскоўскай гразі
 1755 І пазбыўся турботаў – падарожнай кладзі.

Тыя, з замка, паціху ў вокны выглядаюць
 Ды нікога – па звычцы – больш не абражаюць.
 Нашы ездзяць пад замак, ды і пешшу ходзяць,
 З замка стрэльбай нікому ворагі не шкодзяць.
 1760 Выглядала на тое: болей не стралялі,
 Бо па княжым пасланні міру ўсе чакалі.
 Князь Маскоўскі уцеміў шлях выратавання,
 Тры гады ад Стафана церпячы каранне.
 Як і замкаў, і люду рознага пазбыўся,
 1765 Спадзявацца на ўдачу болей не рашыўся,
 А найбольш па аблозе каралеўскай Пскова,
 Дзе зямлю ўсю спустошыў троцкі пан сурова.
 Зброяй страшнаю Пскова мур кароль руйнуе,
 А пад Старыцай Крыштаф з рыцарствам гарцуе.
 1770 Шкода князю, баіцца ён пазбыцца Пскова,
 Страх вялікі навокал, сам князь не здаровы,
 Бо пабачыў, нябога: чорны дым віецца,
 Люд сякуць, іншых вяжуць, скарб паўсюль бярэцца.
 Хто жывы, той да князя ў Старыцу ўцякае,
 1775 Кожны прэцца прэч з хаты, госця не чакае.
 Вестка з весткай нясецца, люд бяжыць крываваы,
 Кожны ў страху вялікім ад жахлівай явы.
 Перад ім за айчыну плачуцца паціху,
 Іншы з ранаў смяротных валіцца без дыху.

1780 Адусюль далятае толькі:¹²⁴ *«Горэ, болі,
 Господару, змілуйся – згінем ляда колі»*¹²⁵.
*Грэхі нашы чы твоі всіх нас погубілі,
 Ужо літва полцарства твоего выбілі.
 Ты хотел был Литву всю взять несправедливо,
 1785 Отож Литва самого воует страшливо.
 Час се умілосердзіть вжо тебе над нами,*

- Lubo nas oddaj Litwie z detmi i żonami.
 Wżo kraj bielski i rżowski, i sielizarowski,
 Toropecki, szołomski, wżo i staroruski
 1790 Byli pierwej szyroki, teper wielmi mały,
 Nie najdziesz tam celoho, usi porubany,
 A szto żywo zostało, to w polon pobrano,
 Niczoho nam ni tobie nie zostawowano.
 Manastyry i miasta zo wsimi cerkwiami,
 1795 Wsi wybrany, a potom pożżony ogniami.
 Tepier użo w porchowski kraj się obiernuli
 I tamo nie odnomu gołowu skinuli.
 Pod gorodom jak doma sobie roskazujut,
 Uwieś tot kraj szableju i ogniom wojujut».*
- 1800 Tego ich narzekania Książ Wielki słuchając,
 Chocia tyran, a wszakoż zapłakał wzdychając.
 Radził się z Possewinem legatem papieskim
 Prosząc, co by miał czynić z tym gniewem krolewskim.
 On mu radził, iż lepsza choć łyczana zgoda,
 1805 Niżli pięknym jedwabiem haftowana szkoda:
 «Zwłaszcza i sam wiedziałeś, iż przed tobą śmieie
 Siol bojarskich, derewień i miast pożgli wiele.
 Przeto więcej nie mieszkaaj, podź z Krolem w traktaty,
 A bądźcie miedzy sobą właśnie jak dwa braty.
 1810 Ja się też sam w to włożę z urzędu mojego,
 Ty w skok gońca posyłaj do Krola Polskiego.
 Bo to Pan miłosierny, da glejt na posły swoj,
 A ty posłać nie mieszkaaj ani z tym długo stoj».
- 1815 Zły przestach gdy na kogo znienagła przypadnie,
 Szuka zgody, zufalstwo złoży każdy snadnie.
 Bo jak mowią: «U stracha barzo wielkie oczy,
 Wszakoż powagi nie zna, uczy skocznej kroczy».
 Poki leżał Pan Trocki z ludem pod Porchowem,
 Często się lud zabawiał moskiewskim obłowem.
 1820 Nabrali tam okfitość jak ludu tak bydła,
 Bojarowie moskiewscy padaliw ich sidła.

- Любо¹²⁶ нас Літве оддай з детьмі і жсонамі.
 Вжо край бельскі і рэсовскі, і селіжаровскі,
 Торопецкі, шоломскі, вжо і старорускі
 1790 Былі первей шырокі, тэпер велмі малы,
 Не найдзеш там цэлого, усі порубаны,
 А што жыво зостало, то в палон побрано,
 Нічога нам ні тобе не зоставовано.
 Манастыры і места зо всімі цэрквамі
 1795 Всі выбраны, а потым пожэсоны огнямi.
 Тэпер ужо в порховскі край се обернулi
 І тамо не одному голову скiнулi.
 Под городом, як дома, собе росказуют,
 Увесь тот край шаблею і огнём воюют».
- 1800 Тое іх нараканне слухаў Князь Вялікі,
 Хоць тыран, ды ў нябёсы пасылаў уздыхі.
 Раду меў з Пасевінам¹²⁷, пасланцом папежскім,
 Ды пытаў, што рабіці з гневам каралеўскім.
 Той параіў, што «лепей міру быць ды ладу,
 1805 Чым прыгожым ядвабам упрыгожваць зваду;
 Зрэшты, сам добра бачыў, як усё тут стала:
 Сёл баярскіх, мястэчак знішчана нямала.
 Не марудзь – пачынай жа з каралём трактаты,
 Згода будзе між вамі, як у брата з братам.
 1810 Дзе змагу – паспрыяю дадзенай мне ўладай,
 Шлі ганца да Стафана, справы не адкладвай.
 Бо Стафан міласэрны: глейт паслам уручыць;
 З пасланцом не адкладвай, нельга тут марудзіць».
- І калі жах кагосьці раптам апануе –
 1815 Згоды хоча, адвага болей не ратуе,
 Бо, як кажуць, у страху немалыя вочы:
 Бегчы вучыць ганебна, а не горда крочыць.
 Покуль быў гетман з войскам ля таго Пархова,
 Часта люд забавляўся маскалёў абловам.
 1820 Шмат людзей і жывёлы воінства пабрала,
 Шмат баяраў маскоўскіх у сілкі трапляла.

A coż tych małych dzieci wozami wożono,
 Pełną Litwę i Polskę tymi namnożono.
 Gdy ktoremu mowiono: «Daj mi chłopca, bracie» –
 1825 Rzekł: «Nie proście mnie długo, a to czworo macie».

Potym Krol list swoj posłał Panu Hetmanowi,
 By się ze wszystkim ludem ruszył ku Pskowowi.
 Wnet do panow rotmistrzow posłał, by do niego
 Zjachali się posłuchać listu krolewskiego;
 1830 Ktorego rozkazania usłuchać musieli,
 Aczby tam pod Porchowem już leżeć woleli.
 Tam Pan Hetman Tatory litewskie zostawił,
 Jak straż mają osadzać, porządnie rozprawił.

AKROAMY CZĘŚĆ DWUDZIESTA WTORA

Gdy się w drogę, jak ma być, już nagotowali,
 1835 Od Porchowa wyszedzszy w czterzech milach stali
 W derewni bojarzyna, gdzie jest Krzeszow sioło,
 Tamże i nocowali zstawiwszy się w koło.
 Drugiego dnia u cerkwie Mikuły świętego
 Z ludem wszystkim nocował w manastyrze jego.
 1840 Trzeci nocleg nad rzeką Czerechą swoj mieli,
 Od ktorej już Pskow miasto i zamek widzieli.
 A za czwartym noclegiem jedno w jednej mili
 Od Pskowa się żołnierze wszyscy położyli.

Skoro się blisko o nich ludzie dowiedzieli,
 1845 Wnet z obozu żołnierze do nich przybieżeli.
 Witają się ochotnie, gdy ich oglądali,
 O ktorych ledwo przed tym mało co słychali.
 Drudzy przypadszy tylko, patrząc się dziwują,
 I ci z daleka onym wielce się radują.
 1850 S[z]ynkarze wyjachali z piwem, winem, miodem,
 Bo wiedzieli, iż tego przemarli tam głodem.

Dwudziesty trzeci był dzień oktobra miesiąca,
 Gdy już mroz topnieć począł od ciepłego słońca.

А што дзетак маленькіх! – аж вазмі вазілі,
 І Літву імі й Польшчу хутка наваднілі.
 Скажаш часам: «Мой браце, дай дзіця якое», –
 1825 У адказ: «Што за справа! забяры хоць двое!»

Сам кароль да Крыштофа ліст свой пасылае:
 Хай з ваярствам да Пскова гетман паспяшае.
 Той склікае ротмістраў да сябе сабрацца,
 Каб пра ліст каралеўскі ўсе маглі дазнацца;
 1830 На загад той ротмістры не зважаць не смелі,
 Хоць пад Порхавам, пэўна, больш пабыць хацелі
 Порхаў нашым татарам гетман давярае,
 Даўшы розных парадаў, замак пакідае.

ДВАЦЦАЦЬ ДРУГАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Шлях зваротны дадому з Порхава пачаўшы,
 1835 Міль чатыры таго дня перайшлі і, стаўшы
 У баярскім пасёлку (Крэмаў – за спіною),
 На начлег там спынілі войска для пастою.
 Ля царквы Мікалая, дзень правандраваўшы,
 Ноч яшчэ начавалі, кляштар там заняўшы.
 1840 Трэцю ноч над Чарэхай¹²⁸ войска спачывала,
 Стуль да Пскова і замка засталася мала.
 На чацвертым начлегу – у адной мо' мілі
 Ад муроў пскавічанскіх – свой паход спынілі.

Толькі людзі пра войска вестку атрымалі,
 1845 Як жаўнеры насустрач людзям паспяшалі.
 Іх вітаюць, іх колам шчыльным агарнулі,
 Бо пра іх перад гэтым мала што і чулі.
 Прыгаломшаны, кожны ў немым задзіўленні,
 Нашы цешацца: рады іхняму з'яўленню –
 1850 Шынкары ім насустрач едуць з півам, мёдам,
 Па якіх згаладалі нашы за паходам.

Дваццаць тры дні кастрычнік адлічыў па поўні,
 Як мароз растапілі сонечныя промні.

Pan Hetman z rotmistrzami do Krola jachali,
 1855 Ktorego z uczciwością jak Pana witali.
 Tamże ojca swojego i wszystkie hetmany
 Witał, potym i insze wszystkie radne pany.
 Z wielkością też rotmistrzow zaraz się przywitał,
 Każdy, by go też witać, z pilnością się pytał.
 1860 Było tego witania niemal do wieczora,
 Że też była z południa już godzina wtora.

Potym słowy pięknemi, prawie znamienicie
 Rzec uczynił do Krola, od wszech pospolicie
 Służby swe zalecając i tych, co s nim byli,
 1865 Oznajmując przed Krolem, iż dobrze służyli,
 Prosząc też o nagrodę, aby otrzymali,
 Ktorzy przy nim w moskiewskiej ziemi gardłowali.
 Krol, Pan mądry, nadobnie podziękował słowy,
 A iż za ich posługi z nagrody gotowy,
 1870 Raczył im to obiecać jako Pan łaskawy,
 Gdyż gardł nie lutowali życząc jemu sławy.
 Bo to dał znać po sobie, że mu było miło,
 Hetman zdrow, wszystko wojsko w cale się zwrociło.
 I to nie mniejsza radość, iż ten tyran srogi
 1875 Przed tymi jego ludźmi użył wielkiej trwogi.

Zatym pytał, jako się onym tam wodziło,
 Co się z Kniaziem Moskiewskim tam w ten czas toczyło.
 To Pan Hetman statecznie Krolowi powiadał,
 O czym w noc kilka godzin na pokoju gadał.
 1880 Potym też Krol łaskawie Hetmana odprawił,
 Ten u ojca swojego kilka godzin strawił,
 Wdzięcznie na się patrząc, z zdrowia się radując,
 O wszech drogach po Moskwie mile rozprawując.

Ach moj miły starzuszku szcz[ę]śliwa godzina,
 1885 Ktora tobie k pociesze twe syny spłodziła.
 Widzisz, syn już posadzon między radne pany,
 Drugi męstwem celuje przesławne hetmany.

Да Стафана з Крыштофам ротмістры памчалі,
 1855 Як паноў, іх з павагай годна прывіталі.
 Тут сустрэў Крыштаф бацьку, гетманаў, быў рады
 Прывітаць там прысутных іншых з панаў-рады.
 З мноствам розных ротмістраў хораша вітаўся,
 Кожны з іх у Крыштофа пра паход пытаўся.
 1860 Ледзь да вечара здолеў завяршыць вітанне,
 Дзве гадзіны трывала з гетманам спатканне.

Потым словам прыўкрасным – існа знакамітым –
 Каралю прысягае імем паспалітых
 І тых вояў адважных, што пры ім стаялі;
 1865 Вояў хваліць, што годна пра Айчыну дбалі,
 Просіць, каб па заслугах воі атрымалі,
 Што па землях маскоўскіх мужа гарцавалі.
 І кароль мовіў мудра і разважна словы:
 За паслугі аддзячыць ваярам гатовы;
 1870 Абяцаў тое з сэрца пан-кароль ласкавы,
 Бо жыццё воі клалі дзеля панскай славы,
 Бо пачуў ён і чуе, што яму найлюба:
 Гетман жыў, цэла войска – абышла загуба.
 І не меншая радасць, што тыран той люты
 1875 Ад людзей гэтых зведаў жахі ды пакуты.

Распытаўся, як воям на вайне ішлося,
 Што маскоўскаму князю зведаць давялося.
 Каралю тое гетман распавёў, што стала,
 Уначы з ім пра тое гаварыў нямала.
 1880 І, ласкавы, Стафані гетмана адправіў –
 Той у роднага бацькі колькі часу бавіў,
 Рады, што на вайне той змог жывы застацца;
 Пра вайну распавесці рады быў старацца.

Ах, мой любы старэнькі, шчасная гадзіна,
 1885 Што сыноў (пану ў радасць) ў белы свет пусціла!
 Бачыш, сын заслужона засядае ў радзе,
 Іншы, мужнасцю слаўны, між гетманаў сядзе.

- Jednegoś nam urodził radzić o pokoju,
 Drugiemu jak mił pokoj, tak gotow do boju.
- 1890 Nadobna sprawiedliwość, nadobny pokoj też,
Ad gloriam plus valent bellicae virtutes.
 Ludzie sprawam rycerskim barziej się dziwiają,
 Miłosierdzie a pokoj to snadnie przyjmują.
 Miłosierdzie i pokoj masz w swym starszym synie,
- 1895 Młodszy po wszystkim świecie z swą buławą słynie.
 Niechajże Pan Bog ciebie długo chowa zdrowym
 K podporze wszystkiej Litwie z tym owocem twoim.
 A poki Litwa Litwą, imię tve niech słynie,
 Świat ominie, cna sława twych synow nie zginie.
- 1900 Nazajutrz szeroki świat jasność napełniła,
 A pogoda nadobna w ten czas się trafiła,
 Pan Hetman hufy wszystkie do obozu wiedzie,
 A z pany rotmistzami sam przed nimi jedzie
 Barzo z pięknym tryjumfem jak zwycięzca prawy.
- 1905 Krol sam chciał go tym poczcic, jako Pan łaskawy
 Dobrze to obaczywszy, iż był godzien tego,
 Przeto mu też dozwoił wjachania takiego.
 Za nim tuż idą więźnie, bojarscy synowie,
 Miedzy nimi niektorzy i radni panowie.
- 1910 Krol przeciw nim wyjechał, miło na nie patrzeć,
 Wszyscy zdrowi, ozdobnie, drogi na nich nie znać.
 Acz deszcz zbroje popluskał, siła pordzewiałych
 I proporcow u drzewiec barzo mało całych,
 Ale chorągwie pięknie idą rozpostarte,
- 1915 U jeznych, tak u pieszych namniej nie podarte.
 Konie piękne pod nimi prawie wychowale,
 Jedno iż nie u wszystkich są podkowy całe,
 Bo w tych krajoch nie wszędzie kowala mieć mogli,
 Chocia i był, junacy wnet każdego zbodli.
- 1920 Krol kazał, aby miejsca wszystkim ukazano,
 Tamże się i stanować rotam rozkazano.
 Pan Hetman więźnie wszystkie sam do siebie pobrał,
 Te do Krola przywiodszy, zarazem je oddał

- Аднаго спарадзіў ты, каб спрыяў спакою,
А другі й мір шануе, і гатоў да бою.
- 1890 А спакой, справядлівасць – іх за так не купіш,
*Ad gloriam plus valent bellicae virtutes*¹²⁹.
Людзі з рыцарскіх справаў большы цымус маюць,
Міласэрнасць удзячна і спакой прымаюць.
Міласэрнасць, спакой той – у старэйшым сыне,
1895 Меншы сын твой адвагай спрэс па свеце слыне.
Хай Гасподзь літасцівы пану дасць здароўе,
Вы – Літвы абарона, ты й сыны абое.
І Літва покуль будзе – хай і род ваш слыне,
Свет мінецца, а слава ваша не згіне.
- 1900 Раніцой свет шырокі яснасць асвяціла,
І пагодай цудоўнай восень адарыла.
Войска ўжо да прывалу ротнымі вядзецца,
Між ротмістрамі гетман спераду нясецца
Спешна з годным трыюмфам, пераможца верны.
- 1905 Сам кароль захацеў так, пан наш міласэрны:
Добра ўзважыўшы справу, прэч адмеў пратэсты
І дазволіў Крыштофу ўехаць так у места.
Тут жа йдуць побач вязні, баяроў сыночкі,
Між якіх выглядаюць раднікі-паночкі.
- 1910 Сам кароль найласкавы рады той сустрэчы:
Войска цэла, пры зброі, не ўгінае плечы,
Толькі зброя пабіта, добра заржавела
І прапорцаў на дрэўках мала ацалела;
Распусцілі харугвы, пекна маляваны,
1915 Што і ў езных, і ў пешых – цэлы, не падраны;
Кожны конь іхні мае нораў адмысловы,
Ці не ўсе коні мелі бітыя падковы,
Бо ў краях тых не ўсюды і каваль вадзіўся,
А як быў, то крывёю на вайне абмыўся.
- 1920 Быў загад каралеўскі войску: тут спыніцца
І па ротах асобна ў Вільні размясціцца.
Гетман вязняў маскоўскіх да сябе збірае
І, аддаўшы Стафану, там іх пакідае

- Na znak swego zwycięstwa a krolewskiej sławy,
 1925 Życząc jej Panu swemu jako hetman prawy.
 Znowu wszego rycerstwa posługi zalecał,
 Ktorem Krol łaską swoją nagradzać obiecał.
 Wszystko wojsko, co żywo to się radowało,
 Iż to małe nad Moskwą gorę otrzymało.
- 1930 Miedzy tymi niektorzy, co nieradzi byli,
 Że ten lud z swym hetmanem Moskwę potłumili.
 Każdych to miedzy ludźmi czasow więc bywało,
 A tych ostatecznych lat przybyło niemało,
 Iż gdy kto co dobrego sprawi a statecznie,
 1935 Siła, co tego zajrzą i mówią wszetecznie.
 Na co jest sentencyjka słowy łacińskimi:
*Ipsis quoque saecundis rebus, atque etiam recte factis
 Necessaria propremodum comes est invidia.*
- Tu będziesz miał wnet wykład po prostu polskim[i]:
 1940 Komu się co powiedzie, kto dobrze co sprawi,
 Wnetże się mu towarzyszy, pani Zazdrość, stawi.
 Jedno tam miejsca nie ma pani *Invidia*,
 U kogo jest rycerzem chuda *Miseria*.

- Co uczynił Radziwił, mamy to na jawi,
 1945 A kto mu tego zajrzy, niech tak sobie sprawi.
 Jak to jest zacna pani powieć Owidyjusz,
 Ja od niej swoje pioro obracam indziej już.

AKROAMY CZĘŚĆ DWUDZIESTA TRZECIA

- Pan Trocki pode Pskowem trzy niedziele leżał,
 Tym czasem goniec z listy do Krola przybieżał
 1950 Od Kniazia Moskiewskiego, o glejt prosząc Krola,
 A on chce w skok posły ślać, nim Krol zjedzie z pola,
 Takie, ktorzy by mocno z Krolem stanowili,
 O szkody miedzy nimi spolnie namowili.
 K temu aby przymierze było założone,
 1955 Przysięgami z obu stron mocnie potwierdzone.

- Ён на знак перамогі каралеўскай славы,
 1925 Каралю прыпісаўшы гонар той па праву.
 Зноў заслугі жаўнераў гетман выслаўляе,
 А кароль не забыцца цвёрда абяцае.
 Войска ўсё (хто застаўся) радасць там зазнала,
 Што маскву, хоць малое, можна зваявала.
 1930 Ды й такія знайшліся, што губу крывілі
 З-за таго, што маскоўцаў з гетманам разбілі.
 Так заўсёды й паўсюдна між людзей бывала,
 Ды й цяперашнім часам гэтакіх нямала,
 Што вялікія справы лаюць непрыстойна,
 1935 Шмат хто зайздрасцю сходзіць, не сядзіць спакойна.
 Тут сентэнцыю маем у лацінскай мове:
Ipsis quoque saecundis rebus, atque etiam recte factis
*Necessaria propromodum comes est invidia.*¹³⁰
 Зараз тое пачуеш, браце, ў родным слове:
 1940 «Толькі вам давядзецца Дабрадзейства справіць,
 Як ягоны «прыяцель», Зайздрасць, лыч свой з'явіць».
 Толькі там заказана тая *Invidia*,
 Дзе для рыцара мае значнасць *Miseria*¹³¹.

- Справы ўсе Радзівіла – вось яны, на яве.
 1945 Гэй, зайздроснік, спазнайся ты на іншай справе
 Як паненка, якую апісаў Авідзій¹³².
 Я пярэ не даверу гэткай абрыдзе.

ДВАЦЦАЦЬ ТРЭЦЯЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

- Войска наша ля Пскова трэці дзень праводзіць,
 Каралю гэтым часам ліст ганец прывозіць
 1950 Ад маскоўскага князя: просіць замірэння
 І ганцоў пасылае следам з даручэннем,
 З каралём каб у згодзе спрэчкі ўсе рашылі
 Ды ўзаемную шкоду ўсю абгаварылі;
 Да таго ж, прагне міру ён устанаўлення
 1955 Ды крыжовай прысягі хоча пацвярджэння.

Drugi goniec w skok bieży o poślech znać dając,
 Aby swoje Krol wysłał nic nie odkładając.
 Krol posły swe odprawił, sam do Litwy jechał
 Wojska swego u Pskowa i kanclerza niechał,
 1960 Hetmana koronnego Jana Zamoyskiego,
 Czasow wojny, pokoju, pana roztropnego.
 Możesz rzec, iż jest mężem *omnium horarum*,
 Piękne *dotes* ma w sobie, wszędzie to jest *clarum*.
 Kazał Panu Trockiemu, by z nim jachał w drogę,
 1965 «Już tam będziemy wspolek cierpieć głód i trwozę».

Przed tym niżli wiedzieli do Litwy o drodze,
 Pan Trocki jeżdżąc polem usłyszał o trwodze;
 Bo był na to wyjachał, aby oglądał straż,
 Od straży miał podjechać pod same miasto aż.
 1970 Mało co było więcej z nim koni trzydzieści,
 Bo chciał jechać nieznacznie pod miasto bez wieści.
 Słudzy za nim bieżeli jak w porywczą prawie,
 Nie wiedząc tam o żadnej pod miastem rozprawie.
 Na tę drogę jak na miód poskoczą junacy,
 1975 Prawie gdy na posianą rolę lecą ptacy.
 Przyskoczą, alie strzelcow stoi kilka tysięcy,
 Przed strzelbą bardzo trudno gdzie kopiją dosięć.
 Jezna Moskwa im z tyłu zajeżdżać poczęła,
 Naszy do nich skoczyli, Moskwa w zad pierzchnęła.
 1980 Oni za nimi śmieie, na strzelce ich przyprą,
 Za rzeczka drudzy na swych: «Strzeżcie się» – wnet krzykną.
 Naszy na zad, a Moskwa naszym zajeżdżają,
 Miedzy sobą niemało pieszych strzelcow mają.
 Zaraz o nich kopije naszy pokruszyli,
 1985 A z pałaszami znowu do Moskwy skoczyli.
 Moskwa zaraz okrutną wypuściła strzelbę,
 Naszy nazad, iż nie żart, jak by im dał w gębę.
 Gdy już naszy uchodzić poczęli obronno,
 Już też placu przybywa, już naszym przestronno.
 1990 Pomału ujeżdżają, a Moskwa za nimi
 Mając za sobą strzelce z piszczalami długimi.

- Веставы наш нясецца – знак нам пасылае,
 Хай кароль не марудзіць, зручнасць не ўпускае.
 Ён, паслоў як адправіў, у Літву падаўся,
 Войска кінуў ля Пскова; канцлер жа застаўся,
 1960 Ян Замойскі, каронным гетманам абраны:
 Быў і ў войнах, і ў міры добра абазнаны.
 Праўду кажуць, што муж той *omnium horarum*
 Мае годныя *dotes*, любя пану *clarum*¹³³.
 З панам троцкім жадае рушыць у дарогу:
 1965 «Будзем разам адольваць голад і трывогу».
- Перад тым, як разведаць да Літвы дарогі,
 Крыштаф, едзячы полем, шмат зазнаў трывогі:
 Уначы для аб'езду стражы быў падаўся,
 Заадно і пад места падысці збіраўся;
 1970 Хоць было тры дзясяткі коннікаў, ды нешта
 Ехаць тайна сабраўся да самога места.
 Слугі следам памчалі, быццам для забавы,
 Не чакалі пад месцам над сабой расправы.
 Як да свежых пасеваў грознай хмарай птахі
 1975 Ці як пчолы да мёду, да яго ваякі
 Паскакалі; насустрач прэ масквы навала,
 Не адна пад абстрэлам дзіда прасвістала.
 Вершны вораг ад тылу нашым заязджае,
 Тыя ў бой рвуцца смела, вораг – адступае.
 1980 Нашы следам, адважна ў тых стральцоў цаляюць,
 З-за ракі – «Сцеражыся!» – крыкам памагаюць.
 Нашы ўзад, а маскоўцы зноў іх абступаюць,
 Бо стральцоў пешых мноства між сабою маюць.
 На маскоўцах нямала дзідаў паламалі,
 1985 З палашамі на зграю лютую напалі.
 Вось масква пачынае грукат-страляніну,
 Нашым тут не да жартаў – лоб ратуй, чупрыну.
 Хоць крыху адступілі, толькі ж не здаюцца,
 Месца болей ім стала; ёсць як развярнуцца.
 1990 Адступаюць паціху, а масква – за імі,
 Шмат стральцоў вораг мае з ружжамі даўгімі.

Znowu się naszy do nich k potkaniu obrocą,
 Oni tę strzelbę swoją na naszych nawrocą.
 Tam legł Paweł ślachtetny z domu Kąsinowskich,
 1995 Czyniąc dosyć swej cnocie i sławie przodków swych.
 Legł, posławszy przed sobą gońcem Moskwicina,
 Umarł, jako przystoi na polskiego syna,
 A swe posługi z gardłem oddał Panu swemu,
 Dajże Boże umierać tak i z nas każdemu.

2000 Tegoż też Pan Bog raczył wziąć do swojej chwały,
 Sława jego nie zginie, poki ten świat trwały.
 Na tym harcu raniono i Jana Hłatkiego,
 Który był chciał ratować towarzysza swego,
 Ale trudno, bo Moskwy była wielka siła,
 2005 Ktora naszych strzelbą swą okrutnie trapiła.
 Acz i Moskwy w tym polu też kilka zrzuciono,
 Lecz pobitych do miasta zaraz pochwycono.

Kiedy już Krol od Pskowa wyjechał do Litwy,
 Musiał jachać gotowcem prawie jak do bitwy,
 2010 Bo na drodze w Inflańciech zamki Moskiewskiego
 Wsze były osadzone strzelcami onego.
 I synów też bojarskich tam było niemało,
 Których się, jadąc, w drodze przestrzegać musiało.
 Z Krolem było niewiele ludu podróżnego.

2015 Pan Trocki pode Pskowem niechał pocztu swego.
 Wszakże Pan Bog miłował, że panowie i Krol
 Przyjachali w całości do dynemborskich sioł.
 I zamek Moskiewskiego oglądał Krol każdy,
 Jachał podeń prześpiecznie, gdy jedno chciał zawždy.
 2020 Pan Trocki też tuż przy nim ani się go puścił,
 A słowu krolewskiemu we wszystkim się iścił.
 Gdy już Krol Dynemborku do zamku swojego
 Wjechał, tam też Pan Trocki pożegnał onego.
 Stamtąd do swych Bierż jachał chcąc tam wytchnąć sobie,
 2025 Żrzebce też swe oglądać takżeż stada obie.
 Tam kilka dni zetrwawszy w skok do Wilna bieżał,

Нашы з ворагам біцца цвёрда вырашаюць,
 Маскалі страляніну зноў распачынаюць.
 Лёг там Павел шляхетны з роду Кусіноўскіх,
 1995 Годны вечнае славы подзвігаў дзядоўскіх.
 Лёг, а выслаў насустрач смерці масквіціна,
 І памёр, годны звацца слаўнай Польшчы сынам.
 За Айчыну змагаўся ён высакародна,
 Дай жа, Божа, памерці ўсякаму так годна.
 2000 Апынуўся ля Бога, між нябёснай хвалы,
 Славе той не пагаснуць, покуль свет трывалы.
 Там Ян Гладкі таксама з ранай аказаўся,
 Як жыццё свайму сябру ратаваць падаўся,
 Ды не змог, бо ў маскоўца немалая сіла,
 2005 Што нямала жаўнераў нашых пакасіла.
 Хоць маскоўцаў нямала ў бітве мечам сцялі,
 Ды забітых у замак следам забіралі.

Як Стафані ад Пскова на Літву падаўся,
 Асцярожны быў, пільны, нібы ў бой сабраўся:
 2010 У Ліфлянтах між замкаў сцелецца дарога,
 Кожны з іх мае зброі і ваярства многа.
 Ды сыноў там баярскіх шмат магло сабрацца;
 Шляхам едучы, трэба іх асцерагацца.
 Караля невялічкі гуф суправаджае.

2015 Пан Крыштоф каля Пскова світу пакідае.
 Бог ласкавы ахоўваў караля, бо сіла
 Да дынабургскіх сёлаў шлях не заступіла.
 Кожны замак маскоўскі пан жадаў пабачыць,
 Ездзіў вокал бяспечна – не баяўся, значыць.
 2020 Ні на крок ад Стафана Крыштаф не ступае
 Ды на ўсё знакам згоды галавой ківае.
 А пасля ў Дынабургу¹³⁴ тым кароль застаўся,
 Дзе з ім гетман ласкава, шчыра развітаўся.
 Стуль у Біржы паехаў на адпачыванне,
 2025 Жарабцоў сваіх, статкаў мілых агляданне.
 Дзён прабавіўшы колькі, у Вільню памчаўся,

- A przy Krolu mieszkając, dziesięć niedziel leżał.
Hic labor extremus longarum, haec meta viarum.
 Tegoż roku do Rygi Krol jachał dworem swym,
 2030 Pan Trocki tuż przy Krolu zaraz w tęż drogę s nim.
 Tam jakie miłosierdzie pokazał nad Niemcy,
 Wie to sam Krol, panowie jak mali tak wielcy.
 Aczci się mógł nad nimi pomścić, jak by raczył,
 Lew przepuszcza zwierzęciu mgłemu, na to baczył.
- 2035 Przepłynąłem już morze, już na brzegu stoję,
 Już też wytchnę i piosnkę weselszą zapoję,
 Jedno proszę tej mojej muzyki nie gańcie –
 Strach przecz, dobra myśl na plac, zlej czynić przestańcie.

AKROAMY CZĘŚĆ DWUDZIESTA CZWARTA

- Gdy już doszło przymierze, nastał pokój w Litwie,
 2040 Ludzie wszyscy weseli, nie myślą o bitwie.
 Żołnierze rozpuszczono, stacje ustały,
 Ktore przez lat dwadzieścia po wszej Litwie trwały.
 Już chłopkowie weseli, żołnierz nie dokucza,
 Wolno bydłka ostatki po polu rozpuszcza.
- 2045 Śmieje jedzie w gościnę i za czterzy mile,
 Zażywa też chudzina wdzięcznej krotofile.
 W domu dzieci prześpiecznie, żołnierz już nie straszy,
 Grają sobie po dworku do nosa podpasszy.
 Owo wszędy prześpieczno w domu i na drodze,
 2050 Już nie trzeba nic myślić o przeszłych lat trwodze,
 Jedno o tym, jakoby Bogu służyć za to,
 Iż Litwa z łaski jego ma spokojne lato.
 I o tym, aby jego ustaw pilnowali,
 Ktore z dawna przodkowie potomkom podali.
- 2055 Świętobliwie by żyli, czystość też chowali,
 Dla ktorej aby sobie żony pojowali;
 Bo ten zakon sam Pan Bog w raju był ustawił,
 Kto w nim statecznie mieszka, temu błogosławił.
 Gdyż takie czyste łoże, sam je Bog budował,

Дзесяць тыдняў сядзеў там, з каралём страчаўся.
*Nic labor extremus longarum, haec meta viarum.*¹³⁵

У тым годзе пад Рыгу быў кароль сабраўся,
 2030 Пан Крыштоф без вагання ўслед за ім падаўся.
 Там, у Рызе, Стафані з немцам вёў размовы,
 Каралеўскаю ласкай адарыць гатовы,
 Хоць мог помсціць, ды мудрасць каралём кіруе:
 Добры леў, на слабога сілы не марнуе.

2035 Пераехаўшы мора, бераг свой вітаю,
 Адпачнуўшы, зноў песню пекна заспяваю.
 Ды прашу: той музыкі вы маёй не ганьце.
 Страх далоў! злыя рэчы ладзіць перастаньце!

ДВАЦЦАЦЬ ЧАЦВЕРТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ.

Войны скончаны, слаўны мір па-над Літвою
 2040 Залунаў, людзі рады – не жывуць вайною.
 Войска ўсё распусцілі, стацы¹³⁶ занядбалі –
 Дваццаць год яны, пэўна, у Літве трывалі.
 Хлопцы рады, жаўнеры ім не дакучаюць,
 Людзі статкі жывёлы ў поле выганяюць.
 2045 Смела едуць у госці за чатыры мілі
 І бядак дужа рады кожнай мірнай хвілі.
 Дзеці граюць бяспечна – ім жаўнер не страшны,
 Ладзяць гульні-забавы, ежу занядбаўшы.
 І паўсюдна бяспека – дома, у дарозе,
 2050 І ні знаку па бедах ці былой трывозе –
 Толькі думай, як Богу ўдзячным быць за тое,
 Што Літва з Яго ласкі зажыла спакоем,
 Ды глядзі, каб наказаў Божых не збываўся –
 Скарб той існы нашчадкам ад дзядоў застаўся.

2055 Каб у святасці Божай не паддацца згубе,
 Мае хлопец дзяўчыну пакахаць у шлюбe;
 Бо закон той сам Госпад людзям даў у раі,
 Хто жыве ў ім па-праўдзе – ласку ў Бога мае.
 Шлюб чыстае ложа – для людскога роду,

- 2060 Ktorzy w takim legają premiją zgotował:
 We wszelakich postępkach takim błogosławić,
 Gumno, pole, oborę życznością nabawić.
 W domu dziatki nadobne wkoło stołu siędą,
 Wierz mi, tacy rodzice radości nie zbęda.
- 2065 Wszędy w domu porządnie, jakoby wianki wił,
 Czeladź we wszem posłuszna, ba wierę aż świat mił,
 A coż inszych rozkoszy, kto je zliczyć może,
 Radbych i sam takowym, daj to miły Boże.

- Gdy już prawie z Moskiewskim nastalo przymierze,
 2070 Ktore poprzysiężono ku mocniejszej wierze,
 Krol się z Litwy do Polski z dworem wszystkim ruszył,
 Iż już mocne przymierze, o pokoju tuszył.

- Pan Trocki będąc wdowcem więcej niż trzy lata,
 Myślił, aby pobożnie używał tu świata,
 2075 Nie chcąc wedle swej wolej, ale Bożej mieszkać,
 Ktorej z młodości lat swych nigdy nie chciał przestać.
 Pięknie sobie uważał bojaźń Bożą zawždy,
 Co do niego obaczał snadnie człowiek każdy.
 Wstyd chował przyrodzony, który czystość znaczył,
 2080 Sprawy przystojnej cnocie żadnej nie przebaczył.
 Zwady nigdy nie wszczynał, owszem się jej chronił,
 Jeśli kto chciał na udry, wnet mu się obronił.
 Ale co mam wysławiać w nim cne obyczaje,
 O jego zacnych sprawach wiedzą wszystkie kraje.

- 2085 Co się tknie stateczności w stanie wdowczym jego
 I jako był wstrzymałym tak czasu długiego,
 Nie wiem, by tak Ulisses, gdy po morzu pływał,
 W tej mierze stateczności z czystością używał;
 Bo o tym powiedają, iż przez ten czas długi
 2090 Chował sześć lat Kalipsę piękną dla posługi,
 A co w jego okręcie inszych bogiń było,
 Dla tych o Penelopie ani mu się śniło;
 Gdyż rzecz wdzięczna, gdy panny płocieniem szyrmują,
 Tym się sztukam junacy radzi przypatrują.

- 2060 Хто на ім пакладзецца – мецьме ўзнагароду:
 У любым іх учынку Пан Бог дабраславіць,
 Гумны, поле, стадолы скарбамі заставіць.
 Дом, харошыя дзеткі ля стала сядуюць...
 Вер мне, бацька і маці радасці зазнаюць.
- 2065 Спрэс парадак у доме – з рога ўсяго многа,
 Чэлядзь нораў свой скроміць, бо баіцца Бога.
 Што да іншых раскошаў – хто злічыць іх можа?
 Рад бы й я дачакацца, дай мне сілаў, Божа.
- Як з Масквой мір жаданы прынялі ў дамове
 2070 Ды яшчэ прысягнулі Богу ў верным слове,
 Зноў у Польшчу Стафані ад Літвы падаўся,
 Мір з Масквой падпісаўшы, справам зноў аддаўся.
- Троцкі пан, быўшы ўдовым болей як тры леты,
 Роздум меў, як пабожна жыць на свеце гэтым.
 2075 Ён хацеў не з уласнай волі жыць, а з Божай,
 Бо яе з юных летаў не лічыў варожай.
 Божым страхам заўсёды жыва пераймаўся,
 Кожны тое адцеміў, хто з ім добра знаўся.
 Сарамлівы з натуры (сорам – цноты ззянне),
 2080 Да нягодных учынкаў ён не меў прызвання.
 Розных звад не распальваў – іх асцерагаўся,
 І прыхільнік разладу Крыштафа баяўся.
 Што ж я ў ім выслаўляю чыстыя звычаі? –
 Аб яго годных справах кожны чуў у краі!
- 2085 Што ж да стойкасці пана ў халасцяцкім стане,
 Як яму павялося доўгае ўстрыманне –
 Невядома; па моры так Уліс бадзяўся,
 Годна, мужа цялеснай чысціні трымаўся;
 Хоць вядома напэўна – пры сабе заўсёды
 2090 Шэсць гадоў меў Каліпса¹³⁷ ён для насалоды.
 А што іншых багіняў побач меў нямала!
 Аж забыў – Пенелопа¹³⁸ дома дзесь чакала.
 Справа ўдзячная: паннам – годна апранацца,
 Юнакам – да дзяўчатаў пільна прыглядацца.

2095 Ten Pan prawie kwitnącą jeszcze mając młodość,
 Urodę, gładkość, nad to wszech dostatkow hojność,
 To wszystko kto mieć może, rzadki jest wstydlivy,
 Gdyż dostatek takiemu jest barzo szkodliwy.
 Ni w czym go nie uwodził ten dostatek jego,
 2100 Owszem pięknym porządkiem używał wszystkiego,
 A te wszystkie przymioty k cielesnej lubości
 Nigdy go nie zawiodły, chował się w czystości.
 Pamiętał bo na swój stan jako księżę zacne,
 W wielkich staniach bywają wszystkie sprawy znaczne.

2105 Jeśli piękne obaczą, radzi wszyscy chwałą,
 Jeśli sprośne, to się więc z głupca naśmiewają.
 Acz występki wszelakie przez się są niemałe,
 Ale w zacnym człowieku barziej okazałe;
 Bo ci zawsze przed ludźmi jako słońce świecą,
 2110 Których wszelakie sprawy po wszem świecie lecą.
 A jako jeden mędrzec nadobnie powiedział,
 Dobrze, aby to każdy zacny człowiek wiedział:
Quo sublimior sit et fortunatior, hoc maiore
vitae puritate et innocentia eum niti. Deique
 2115 *beneficentiam agnoscere oportere.* To jest:
 Im kto jest nazacniejszy i nafortunniejszy,
 Ten żywota szczyrością ma być przykładniejszy,
 A ku temu niewinność mocnie zachowywać.
 Boskich dobroczynności nie zapamiętywać.
 2120 Tego Pana fortuna z zacnością miłuje,
 Cnota, rozum, stateczność barzo go pilnuje.

Wstyd wrodzony, wierz temu, pewnie go nie mija,
 A iż tak jest, beśpiecznie przysięgłbym zań i ja.

AKROAMY CZĘŚĆ DWUDZIESTA PIĄTA

Potym począł rozmyślać, iż źle być samemu
 2125 Bez małżonki ku temu czasu spokojnemu.
 Radził się swego ojca i przyjaciół inszych,
 Nad ktore mieć nie może barziej sobie miłszych.

2095 Пан Крыштоф хоць і юны, ды відаць пароду:
 Пекны, зграбны, павабны, знакаміты, шчодры;
 Той, хто мае ўсё гэта, рэдка сарамлівы,
 Для такога дастатак вельмі ёсць шкадлівы.
 Ды са шляху не зводзіў Крыштафа дастатак –
 2100 Ён ва ўсіх справах ведаў пэўны лад, парадак.
 Тое ўсё паслужыла мілаце цялеснай
 І не збіла са шляху: чыста жыў і чэсна.
 Памятаў, хто ён родам, князем быў сапраўдным,
 Бо між станаў вышэйшых – месца справам слаўным.

2105 Людзі, бачачы годнасць, хвалай расцякуцца,
 А з ліслівасці дурня шчыра пасмяюцца.
 Хоць жа розныя ўчынкі розны выгляд маюць,
 Толькі ў годнай асобе веліч выяўляюць;
 Толькі годны народу нібы сонца свеціць,
 2110 Слава справаў ягоных носіцца па свеце.
 Што мудрэц нейкі трапна, кемліва адзначыў –
 Добра, каб тое кожны з нас, людзей, убачыў:
Quo sublimior sit et fortunatior, hoc maiore
vitae puritate et innocentia eum niti. Deique
 2115 *beneficentiam agnoscere oportere* – значыць:
 «Хто з вас ёсць найслаўнейшы ды найшчаслівейшы,
 Той і праўдай жыццёвай мае быць гаднейшы,
 Ды і ўласнае цноты кожны час трымацца,
 Дабрачынным для Бога быць не забывацца».
 2120 Толькі гэтых удача, слава абірае,
 Годнасць, розум і стойкасць Бог ім пасылае.

Вер, прыродная сціпласць пана вызначае,
 Не інакш: тут мой розум смела прысягае.

ДВАЦЦАЦЬ ПЯТАЯ ЧАСТКА АПОВЕСЦІ

Прызадумаўся гетман: цяжка быць самому
 2125 Без жанчыны, без жонкі быці халастому.
 Рады ў бацькі пытае ды сяброў бліжэйшых,
 За якіх быць не можа іншых наймілейшых;

- Ktorzy mu snadnie dobrej wnet rady dodali,
 A nic nie odkładając razem z nim jachali
 2130 Do zacnej Księżny, o tej piękna sława była,
 Jak przystojnie w swym stanie, będąc wdową, żyła,
 Ktora była małżonką księżęcia słuckiego,
 Dana jemu w małżeństwo z domu Tęczyńskiego.
 Krakowskim wojewodą ociec był tej Księżny,
 2135 Nawyższa rada w Polsce, w poselstwach potężny.
 Inszych spraw nie wspominam, bo o nich pisali,
 Jako z Turki poczynął i na świat wydali
 Jakim był miłownikiem Rzeczy pospolitej
 I teraz to w pamięci w Polsce znamienitej.
- 2140 A gdy tam przyjachali po rozmowach wielu,
 Przyjaciele z obu stron zaraz o weselu
 Jali radzić, by się to nic nie odkładało,
 A co Pan Bog już chce mieć, niechby się to zstało.
 Na goście się gotować nie potrzeba wiele,
 2145 Wszego dosyć i Krola może uczcić śmieie.
 Zaraz z sobą pierścieniami mile frymarczyli
 Książę z Księżną, wesele sobie naznaczyli.
 Z obu stron wnet radości ochotnej przybyło,
 Iż dwoje zacnych ludzi z sobą się złączyło.
 2150 *O Deus et in totum merito venerabilis aeum,*
O Homo, o sacra foemina digna domo.
 Pospolicie to bywa, gdy rowny k rownemu
 Przyłączy się, już tam być mieszkaniu wdzięcznemu.
- Już na ten czas po polach stały drzewa gołe,
 2155 U nas jakby na wiosnę są czasy wesołe.
 Siedmnasty dzień oktobra przyszedł pożądanym,
 Pan Trocki z ojcem swoim i z inszymi pany,
 Z bratem też swym rodzonym jachali ozdobnie
 Na to zacne wesele, przybrani nadobnie
 2160 Jako sami tak słudzy, owa nie znać pana,
 Pod każdym koń nadobny, a w szatach odmiana.
 Luńszczyzny ani widać, co żywo w granaciech,

Тыя добраю радай пану паспрыялі,
 Разам з ім неадкладна шлях свой скіравалі
 2130 Да князеўны, вялікай славай знакамітай,
 Хоць і ўдовай, ды ганьбай ні ў чым не акрытай.
 Князю слуцкаму жонкай колісь панна стала,
 З дому слаўных Тэнчыньскіх род свой пачынала.¹³⁹
 Бацька быў ваяводам кракаўскім той панны,
 2135 Вышняй радай у Польшчы, пасланцом старанным.
 Іншых спраў не ўзгадаю, бо пра іх пісалі –
 Як з Турэччынай справы вёў, і друкавалі,
 Што пан стаў абаронцам Рэчы Паспалітай;
 На слыху тое й сёння ў Польшчы знакамітай.

2140 Там з'явіўшыся, доўга перамовы мелі,
 А пасля дамаўляцца разам аб вяселлі
 Пачалі: не цярпела справа адкладання,
 Бо было ў тым і неба пэўнае спрыянне.
 На вяселле сабрацца мала трэба часу;
 2145 Караля нават здзівіш – столькі там запасу.
 І пярсцёнкі ўзаемна між сабой мянялі
 Князь з князеўнай, вяселля тэрмін прызначалі.
 Кожны бок той падзеяй шчаснай акрылёны:
 Двое годных навекі лёсам заручоны.
 2150 *O Deus et in totum merito venerabilis aeum,*
*O Homo, o sacra foemina digna domo!*¹⁴⁰
 Так паўсюдна бывае: роўны з роўным разам
 Быць жадае, не мае там жыццё паразаў.

У палях незаўважна лісце з дрэў апала,
 2155 Нам жа радасць такая, як вясной, настала.
 Дзён сямнаццаць кастрычнік адлічыў абраным –
 З бацькам, шляхтай пан троцкі едзе ўжо да панны,
 З братам адзінародным едзе вельмі гожа
 На вяселле; убраны кожны госць прыгожа –
 2160 Што іх слугі, што самі – не адрозніць пана,
 На кані кожны, шаты – не для параўнання.
 Луншчыне тут не месца – ззяе ўсё гранатам,

- Dziwnych farb aksamiciech, tureckich szarłaciech.
 Pola insze już były śniegiem pobielaty,
 2165 Wszakoz od strojow dziwnych prawie zakwitaly.
 Przyjachali do Turca, Księżna z przyjacioly
 Wdzięcznie goście przyjęła, a w ten dzień wesoły
 Książęciu z zaca Księżną ślub małżeński dano,
 Ostatek dnia godując z gośćmi odprawiano.
 2170 Dostatki wielkie wszystkim do gospod dawano,
 Piwa było ni widać, małmazyją brano.

Tegoż dnia, co przystoi k stanu małżeńskiemu,
 Skończyło się, za co chwała Bogu naszemu.
Caetera nox et vos et thorus conscius novit.

- 2175 Już też głowo poprzestań więcej się frasować,
 Ty też pioro, jać radzę, chciej się zahamować.
 Na mały czas, a wytchni[j], bo czasy nastana,
 Ktorych będziemy znaczyć sławę k nam podana.
 Wszakoz jeśli żywota mnie nie stanie potym,
 2180 Siła mądrych nastanie, będą pisać złotem.
 Ja, jakom mogł, pisałem, lecz wszystko prawdziwie,
 To niech do mnie każdy wie, iż niepochlebliwie,
 Ktore moje pisanie już tym dokonywam,
 A od inszych lepszego z chęcią oczekiwam.

AKROAMY KONIEC

W Dziewieniszkach roku 1583 marca dnia ostatniego
 według łamanego świata.

- 2185 *O mihi longe maneat pars ultima vitae*
Spiritus et quantum fat erit tua, dicere facta.
Miser sum, haec braevis est nostrorum summa labor.

¹ У арыгінале: *podlabili*.

Дзіўных фарб аксамітам, свеціцца шарлатам¹⁴¹.
 Хоць палі ў наваколлі снегам забялелі,
 2165 Ды ад строяў дзівосных разам расквітнелі.
 У Турэц¹⁴² госці едуць, з дружкамі князеўна
 Годна госцяў прымае. Дня таго ж ля поўдня
 Князь са слаўнай князеўнай шлюб свой змацавалі,
 Рэшту дня на банкете між гасцей спраўлялі.
 2170 Шмат дарункаў прысутным госцям раздавалі,
 Піва я й не прыкмеціў – малмазію¹⁴³ бралі.

Дня таго ж адбылося, што спаўняюць людзі
 З права шлюбам; хай Пану Богу слава будзе.
*Caetera nox et vos et thorus conscius novit.*¹⁴⁴

2175 Галава, можа, хопіць гэтак турбавацца?
 Ты, пяро, – шчыра раю – мусіш пастарацца
 Шчэ крыху; ведай – потым звездаць давядзецца
 Нам часы, калі слава, нібы дождж, пральецца.
 А жыцця як не хопіць мне на завяршэнне,
 2180 Мудрых права настане – зрабяць заканчэнне.
 Я ж, як мог, так стараўся: тут усё праўдзіва,
 Кожны хай разумее – не пісаў лісліва.
 З чым сваё апісанне доўгае спыняю
 Ды з ахвотаю лепшых твораў пачакаю.

КАНЕЦ АКРААМЫ

У Дзявнянішках року 1583, марца апошняга дня
 паводле зламанага свету¹⁴⁵.

2185 *O mihi longe maneat pars ultima vitae*
Spiritus et quantum fat erit tua, dicere facta.
*Miser sum, haec braevis est nostrorum summa labor.*¹⁴⁶

DIARIUSZ JAZDY ANDRZEJA RYMSZY

- 1¹. w. 7 i nast.: Krysztof Radziwił, podczaszy W[ielkiego] Ks[ięstwa] L[itewskiego] hetmanem polnym został.
- w. 13: Krol August umarł.
- w. 25: Z Rudnik panowie do pana Radziwiła podczaszego posłali pro-
sząc, by do nich przyjechał.
- w. 29 i nast.: Zjazd panow rad litewskich i ślachty w Rudnikach 21
września r[oku] 1572.
- w. 45 i nast.: Krysztof Radziwił czasu interregni żołnierze zbiera.
- w. 51: Krysztof Radziwił z ludem w Mińsku roku 1573.
- w. 68: Goniec Moskiewskiego do panow litewskich.
- w. 71 i nast.: Odpowiedź panow lite[wskich] do Moskie[wskiego] Kniaża.
- w. 81: Goniec od panow litewskich do Moskwy.
- w. 85 i nast.: Krysztof Radziwił granice od Moskwy ludem osadził.
- w. 90 i nast.: Krysztof Radziwił był w bitwie, gdy ociec jego Mikołaj
Radziwił, trocki na ten czas wojewoda, hetman nawyższy W[ielkiego]
Ks[ięstwa] Lit[ewskiego], Szujskiego na Jewańskim polu nad rzeką Ułą
poraził. A drugi hetman Moskiewskiego Serebrany od Orszej z ludem
niemałym, bitwy nie dając Panu Wojewodzie Trockiemu, oboz pod Orszą
z wielką korzyścią porzuciwszy, sam z ludem uciekł roku 1564.
2. w. 110 i nast.: Roku Bożego 1574 Henryk na Krolestwo Polskie korono-
wan i za Książę Lite[wskie] Wielkie przyjął.
3. w. 148: Roku 1576 Stefan Batory, wojewoda siedmigrodzki na Krole-
stwo Polskie i na Wielkie Ks[ięstwo] Lit[ewskie] obrany i koronowan w
Krakowie 1 dnia maja.
- w. 150 i nast.: Roku 1577 wojsko moskiew[skie] do Inflant. Pod Nitawą
Moskwę sładzy P[ana] Kry[sztofa] Radzi[wiła] gromili, nad tymi Seba-
styjan Pakosz starszym był.
- w. 155: Krysztof Radziwił do Erla z ludem.
- w. 160 i nast.: Ro[ku] 1579 Krysztof Radzi[wił] z ludem ku Derptu po-
ciągnął, w ten czas i zamek Kierepeć wziął.
- w. 181 i nast.: Hetmańskie dobre serce i napominanie do rycerstwa.
- w. 189.: Kierepeć wzięta lutego dnia 11 tegoż roku.
- w. 195: Stefan Wyssolowcow syn Wasilew, wojewoda kierepecki, drugi
Ostalec Ominiow.

¹ Gruba cyfra arabska oznacza rozdział "Powieści...", zatem podano numer wiersza, do którego nawiązują marginalia w edycji staropolskiej poematu (Wilno, 1585).

ДЗЁННІК АНДРЭЯ РЫМШЫ

1¹. в. 7 і наст.: Крыштаф Радзівіл, падчасы Вялікага Княства Літоўскага, прызначаны гетманам польным.

в. 13: Памёр кароль Аўгуст.

в. 25: 3 Руднікаў паны паслалі да пана Радзівіла падчашага, просячы, каб той прыехаў да іх.

в. 29 і наст.: З'езд паноў-рады і шляхты літоўскай у Рудніках 21 верасня 1572 г.

в. 45 і наст.: Крыштаф Радзівіл збірае жаўнераў падчас бескаралеўя.

в. 51: Крыштаф Радзівіл з войскам у Менску ў 1573 г.

в. 68: Ганец маскоўскага князя да літоўскіх паноў.

в. 71 і наст.: Адказ літоўскіх паноў маскоўскаму князю.

в. 81: Ганец ад літоўскіх паноў у Масковію.

в. 85 і наст.: Крыштаф Радзівіл умацаваў войскам мяжу з Масковіяй.

в. 90 і наст.: Крыштаф Радзівіл быў у бітве, калі бацька яго, Мікалай Радзівіл, на той час троцкі ваявода, гетман найвышэйшы ВКЛ, нанёс паразу Шуйскаму на Іванскім полі на рацэ Уле. А другі гетман маскоўскага князя, Сярэбраны, уцёк з-пад Воршы з немалым войскам у 1564 г., не даўшы бою пану ваяводу троцкаму [і] кінуўшы пад Воршай абоз з вялікай здабычай.

2. в. 110 і наст.: Году Божага 1574 Генрых каранаваны на Польскае Каралеўства і названы вялікім князем літоўскім.

3. в. 148: Году 1576 Стафан Баторы, сяміградскі ваявода, абраны на Каралеўства Польскае і на Вялікае Княства Літоўскае і каранаваны ў Кракаве месяца травеня 1 дня.

в. 150 і наст.: Году 1577 маскоўскае войска ў Ліфлянтах. Пад Нітавай [Мітавай; цяпер – Елгава, Латвія] слугі пана Крыштафа Радзівіла грамілі маскву, старшым над імі быў Себастыян Пакаш.

в. 155: Крыштаф Радзівіл з войскам у Эрле.

в. 160 і наст.: Году 1579 Крыштаф Радзівіл выступіў з войскам на Дэрпт; у той час і замак Керапец узяў.

в. 181 і наст.: Добрас сэрца гетмана і [яго] зварот да рыцарства.

в. 189: Керапец узяты ў тым жа годзе лютага 11 дня.

в. 195: Стафан Высалоўцаў, сын Васіля, ваявода керапецкі; другі – Асталец Амінёў.

¹ Тлустая арабская цыфра абазначае раздзел «Аповесці...», затым указваецца нумар вершаванага радка, з якім звязаныя маргіналіі ў старапольскім выданні паэмы (Вільня, 1585).

4. w. 207 i nast.: Tegoż roku Krol Stefan Połocko wziął, to jest roku 1579 sierpnia dnia 30.

w. 215 i nast.: Krysztof Radziwił z swoim dworem i żołnierzmi litewskimi i Węgrami, ktorzy przy p[anu] Bek[i]eszu Kasprze byli, napierwej Połocko obegnali.

w. 225 i nast.: Obegnanie i oblężenie Połocka.

w. 247 i nast.: Zamku Sokoła położenie jakie.

w. 271 i nast.: Jan Hlebowicz, kasztelan mieński, Jan Wołmieński, kasztelan połocki, Konstantyn książę ostrowskie, wojewodzie kijowski pod Sokoł przy hetmanie polnym W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego] poszli.

5. w. 286 i nast.: Krysztof Radzi[wił] pod Sokoł z ludem poszedł.

w. 314 i nast.: Napominanie hetmańskie do ludu i serca dobrego dodanie do potkania z Moskwą.

w. 319 i nast.: Książ Bohdan Ogiński, Dymitr Rahoza, rotmistrze, z rotami swymi naprzod się z Moskwą potkali, ktorzy i rany odnieśli i konie pod nimi pobito z ruśnic.

w. 329 i nast.: Strzelcow dońskich porażono i z ich hetmanem Missukiem Cerkaszaninem 18 set.

w. 348 i nast.: Jezdnej Moskwy było do boju pod Soko[łem] 16000, strzelcow 1800. Liczba Moskwy w tej bitwie pobitych.

w. 363 i nast.: Tegoż roku 1579 Krysztofowi Radziwiłowi dano państwo trockie i podkanclerstwo W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego], a podczastwo spuścił.

w. 370 i nast.: Sitno i Kozijany zamki moskiewskie za posłaniem Pana Wojewody Wileń[skiego], nawyższ[ego] hetma[na] W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego] z ludem od Połocka Michała Fronckowicza sługi swego spalone.

w. 385–386.: Zamek Sitno spalone.

w. 397: Zamek Koziany spalone.

6. w. 406–407: Goniec od Moskiewskiego do Krola, aby mu Połock wrocil.

w. 411: Roku 1580 wyprawa do Łuk.

w. 435 i nast.: Krol się ruszył z Wilna do Mieńska, stamtąd do Czaśnik przez Borysow. Pan Trocki poczet swój Krolowi pokazał w Czaśnikach.

w. 445: Krol z Czaśnik do Witebska.

w. 455: Pan Trocki z swoim ludem i żołnierzami naprzod idzie ku Uświatu od Witebska.

w. 465: Sierpnia dnia 14 Pan Wojewoda Wileński, hetman W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego] z synem swoim Panem Troc[kim], hetmanem polnym Ks[ięstwa] Lit[ewskiego] zamek moskiewski Uświat objeżdżali.

4. в. 207 і наст.: У тым жа годзе, то бок году 1579 жнівеня 30 дня, кароль Стафан захапіў Полацк.

в. 215 і наст.: Крыштаф Радзівіл з сваімі прыдворнымі ды літоўскімі жаўнерамі й венграмі, якія з панам Бкешам Каспарам былі, першымі акружылі Полацк.

в. 225 і наст.: Акружэнне і аблога Полацка.

в. 247 і наст.: Пра размяшчэнне замка Сокал.

в. 271 і наст.: Ян Глябовіч, кашталян менскі, Ян Волменскі, кашталян полацкі, Канстанцін, князь астрожскі [і] ваяводзіч кіеўскі, пайшлі пад Сокал разам з гетманам польным ВКЛ.

5. в. 286 і наст.: Крыштаф Радзівіл выправіўся з войскам пад Сокал.

в. 314 і наст.: Зварот гетмана да войска і натхненне адважных сэрцаў на сустрэчу з масквой.

в. 319 і наст.: Князь Багдан Агінскі, Дзмітры Рагоза, ротмістры, з ротамі сваімі першымі зышліся з масквой, якой і раны нанеслі, і коней пад ёй пабілі з ружжаў.

в. 329 і наст.: Перабілі 18 соцень данскіх стральцоў разам з гетманам іх Місуком Чаркашанінам.

в. 348 і наст.: Езнае масквы было пад Сокалам 16000, стральцоў – 1800. Колькасць маскоўцаў, палеглых у той бітве.

в. 363 і наст.: У тым самым 1579 годзе Крыштафу Радзівілу дадзена троцкае панства і падканцлерства ВКЛ, а падчашніцтва ён пакінуў.

в. 370 і наст.: Дзякуючы выправе пана ваяводы віленскага, найвышэйшага гетмана ВКЛ, разам з ваярамі ягонага слугі Міхала Францковіча, спалены маскоўскія замкі Сітна і Казяны.

в. 385 – 386: Спалены замак Сітна.

в. 397: Спалены замак Казяны.

6. в. 406 – 407: Ганец ад маскоўскага князя да караля з патрабаваннем вярнуць Полацк.

в. 411: Году 1580 выправа на Лукі.

в. 435 і наст.: Кароль выступіў з Вільні на Менск, адтуль праз Барысаў на Чашнікі. У Чашніках троцкі пан паказаў свой атрад каралю.

в. 445: Кароль [рушыў] з Чашнікаў на Віцебск.

в. 455: Троцкі пан з сваім войскам і жаўнерамі рушыў з Віцебска далей, да Усвятаў.

в. 465: Жнівеня 14 дня пан ваявода віленскі, гетман ВКЛ, з сынам сваім, панам троцкім, гетманам польным Княства Літоўскага, аб'язджалі маскоўскі замак Усвяты.

в. 473 і наст.: Жнівеня 15 дня войска прыйшло пад Усвяты з панам ваяводам віленскім; з панам троцкім – гетманы, пан ваявода

w. 473 i nast.: 15 dnia sierpnia lud pod Uświat z Panem Wojewodą Wileńskim, z Panem Troc[kim] hetmany, z Panem Wojewodą Nowogrodzkim bratem rodzonym P[ana] Troc[kiego] i ze wszystkimi Polaki i Węgrami we dwu milach został.

w. 487 i nast.: Pan Wojewoda Wileński z Panem Trockim hajdukow, aby się co rychlej szanłowali tamże przy szanłowaniu śmieie napominają.

w. 503–504: Książ Michajło Sokoliński, rotmistrz pieszy litewski tuż blisko zamku, przed broną naprzedniejsze szanłce z swoją rotą wziął i zakopał.

w. 520: 16 sierpnia Panu Wojewodzie Wileńskiemu i P[anu] Trockiemu Moskwa zamek Uświat podali.

w. 524: 17 sierpnia P[an] Wojewoda Wileński z synem swym Panem Trockim Krolewi zamek Uświat oddali.

7. w. 533 i nast.: Pan Troc[ki] przed wojski z ludem naprzod pod Łuki Wielkie ciągnie.

w. 553: Pan Trocki z P[anem] Januszem, książęciem ostrowskim Moskwę przepędzili sierpnia dnia 24.

w. 557–558: 26 sierpnia Krol Jego Mość, Pan Wojewoda Wileński, Pan Trocki, P[an] Wojewoda Nowogrodzki, P[an] Mieński, miejsce na położenie obozu pod Łukami oglądali.

8. w. 589 i nast.: 27 sierpnia Krol ze wszystkimi ludźmi Wielkie Łuki obległ.

w. 611 i nast.: 28 sierpnia Pan Trocki dla dostania języka dworu swego posłał od Łuk koni dwie ście.

w. 621 i nast.: 29 sierpnia słudzy Pana Trockiego pułtora tysiąca Moskwy porazili, kniazikow i synow bojarskich więźniow do Pana przywiedli.

w. 641 i nast.: Pan Trocki sam z dworem swym całą noc strzegł pod zamkiem pod Łukami, przy nim p[an] Jan Wołmiński, kasztelan połocki.

w. 650: Plato in legibus. Na żołnierza ospałego przestroga.

9. w. 663–664: Roku 1581 wyprawa wojenna do Pskowa.

w. 669: 20 czerwca Krol z Wilna wyjechał na wojnę pskowską.

w. 680 i nast.: Pod sprawę Pana Trockiego dano Polakow dwa tysiąca: jezdnych jedenaście set, pieszych dziewięć set.

w. 708 i nast.: Rzecz krolewska do Pana Trockiego.

w. 735 i nast.: Rzecz Pana Trockiego do Krola i żegnanie.

w. 757 i nast.: Żegnanie Pana Trockiego z Panem Woje[woda] Wileńskim ojcem swoim.

10. w. 808: 5 sierpnia Pan Troc[ki] z Witebska z ludem wyciągnął.

w. 814 i nast.: 7 i 8 dnia sierp[nia] wozy przez Dźwinę na płtach przeprawują, a żywność na konie wjuczne biorą.

11. w. 837: Augu[sta] dnia 9 P[an] Troc[ki] z ludem od Suraża się ruszył.

наваградскі, родны брат пана троцкага, і ўсе паны й жаўнеры; кароль жа з усімі палякамі й венграмі спыніўся за дзве мілі адтуль.

в. 487 і наст.: Пан ваявода віленскі разам з панам троцкім заклікаюць гайдукоў, калі тыя пачалі акупвацца (каб хутчэй тое рабілі), да адвагі.

в. 503–504: Князь Міхайла Сакалінскі, першы ротмістр літоўскі, тут жа, побач з замкам, ля брамы, захапіў з сваёй ротай найбліжэйшыя рвы і засыпаў іх.

в. 520: 16 жнівеня масква здала замак Усвяты пану ваяводу віленскаму і пану троцкаму.

в. 524: 17 жнівеня пан ваявода віленскі з сынам сваім, панам троцкім, перадалі замак Усвяты каралю.

7. в. 533 і наст.: Пан троцкі на чале войска з людзьмі сваімі рушыў наперад, да Вялікіх Лукаў.

в. 553: Пан троцкі з панам Янушам, князем астрожскім, пабілі маскву жнівеня 24 дня.

в. 557–558: 26 жнівеня кароль Ягамосць, пан ваявода віленскі, пан троцкі, пан ваявода наваградскі, пан менскі выбіралі пад Лукамі месца для разбіўкі лагера.

8. в. 589 і наст.: 27 жнівеня кароль з усім войскам пачаў аблогу Вялікіх Лукаў.

в. 611 і наст.: 28 жнівеня пан троцкі выслаў з-пад Лукаў 200 прыдворных здабыць языка.

в. 621 і наст.: 29 жнівеня слугі пана троцкага знішчылі паўтары тысячы маскоўцаў; князькоў і сыноў баярскіх, вязняў, да пана прывялі.

в. 641 і наст.: Пан троцкі сам з прыдворнымі сваімі ўсю ноч вартаваў пад замкам ля Лукаў, а з ім пан Ян Кішка, староста жамойцкі, і пан Ян Волменскі, кашталян полацкі.

в. 650: Plato in legibus [Платон. «Законы»]. Перасцярога заспанаму жаўнеру.

9. в. 663–664: Году 1581 вайсковая выправа на Пскоў.

в. 669: 20 чэрвеня кароль высхаў з Вільні на пскоўскую вайну.

в. 680 і наст.: У падначаленне пану троцкаму перададзены дзве тысячы палякаў: вершнікаў адзінаццаць соцень, пешых дзевяць соцень.

в. 708 і наст.: Зварот караля да пана троцкага.

в. 735 і наст.: Зварот пана троцкага да караля і развітанне.

в. 757 і наст.: Развітанне пана троцкага з панам ваяводам віленскім, бацькам яго.

10. в. 808: 5 жнівеня пан троцкі выступіў з войскам з Віцебска.

в. 814 і наст.: Жнівеня 7 і 8 дня перавозяць праз Дзвіну на плытах вазы, а харч кладуць на ўючных коней.

11. в. 837: Жнівеня 9 дня пан троцкі рушыў з войскам з Суража.

w. 841: 10 augu[sta] do Wieliza, tamże i 11 mila 1.

w. 845 i nast.: 12 augusta do Sieliszcza Jamskiego, 13 augu[sta] do Jamu Gorajskiego, 14 tamże mil pięć na granicy bielskiego powiatu. Powiat bielski plundrują na mil 27 i puł mile. 15 au[gusta] do Biełoho Łoha mil 4, 16 aug[usta] do Szołowej uszli mil 4.

w. 861–862: Przez jezioro Łukoje rzeka Dźwina bieży.

w. 864 i nast.: 17 aug[usta] od Żarkow nad jezioro Turosno mil 5 uszli. 18 august[a] wojsko szło przez starynę barzo topką i zarąbaną na mil pułtory, przećsię uszli w ziemię moskiewską mil 4. Tę starynę Moskwa zowie Niedźwieżoje Błoto.

w. 896: 19 augusta w Drogoczowie.

12. w. 899–900: 20 augu[sta] nad rzeką Miożą u cerkwie Pokrowy, do tego miejsca P[an] Filon z Łuk z żołnierzmi, P[an] Michał Haraburda z Tatarmi litewskimi do Pana Trockiego przyciągnęli.

w. 912 i nast.: Pod wojsko moskiewskie kniaź Bohdan Ogiński z ludem odprawion od P[ana] Trockiego.

w. 925 i nast.: 21 augu[sta] Boratyński z Nozdrowatym porażeni, z ktermi było ludu jezdneho i pieszego pięć tysięcy.

w. 935 i nast.: W tej bitwie Michajło Zieńkiewicz od Nowogrodka a Jan Tymiński Polak zabici, sług Pana Trockiego kilku raniono.

w. 965–966: [22] augu[sta] do Zalesia nad rzekę Uznorę uszli mil 4.

w. 973 i nast.: 23 augu[sta] w polu soroczyńskim, tego dnia uszli jedną milę.

13. w. 981: 24 sierp[nia] mil 4 w pola wielkie.

w. 991: Feronija bogini gajow.

w. 1021: Stratagema.

14. w. 1031 i nast.: Powiat rżowski wojują na mil 30.

w. 1047: Libinia bogini grobow.

w. 1061 i nast.: 25 sierp[nia] w Borysowie miedzy dwiema rzekoma Tudem Wielkim i Łuczosną, ktora tam w Tud wpada, mil 6 uszli.

w. 1073 i nast.: 26 sierp[nia] miasto wielkie Urdomę spalono, tegoż dnia Pan Trocki ze wszytkim wojskiem położył się nad sławną rzeką Wołhą pod miastem nazwanym Monaster Preczyścieński. Tego dnia uszło wojsko mil 5.

w. 1091: Pan Trocki nad rzeką Wołhą z ludem się postanowił.

15. w. 1115 i nast.: Za Wołhę pod Starycę Pan Trocki zagony potężne posłał, a w Starycy na ten czas był sam Kniaź Moskiewski. W ten czas za Wołhą miasto Jelcow wielkie spalono.

w. 1126 i nast.: Puł powiatu staryckiego aż do Rżowa, Wołodymierowa palą i biorą i sieką.

в. 841: 10 жнівеня [ішлі] да Вяліжа, туды ж і 11 [жнівеня прайшлі] 1 мілю.

в. 845 і наст.: 12 жнівеня [дайшлі] да Селішча Ямскага, 13 жнівеня – да Гарайскага Яма, 14 – пяць міляў па мяжы Бельскага павета. Руйнуюць Бельскі павет на 27 міль і паўмілі. 15 жнівеня [ішлі] 4 мілі да Белага Логу, 16 жнівеня на 4 мілі наблізіліся да Шалавой.

в. 861–862: Рака Дзвіна працякае праз возера Лукое.

в. 864 і наст.: 17 жнівеня прайшлі ад Жаркаў да возера Туросна 5 міляў. 18 жнівеня паўтары мілі войска ішло праз вельмі топкі і высечаны лес; перад тым прасунуліся ў маскоўскую зямлю на 4 мілі. Лес той масква называе Мядзведжым Балотам.

в. 896: 19 жнівеня ў Драгачове.

12. в. 899–900: 20 жнівеня да царквы Пакрова на рацэ Мёжы прыйшлі да пана троцкага з Лукаў пан Філон з жаўнерамі, пан Міхал Гарабурда з літоўскімі татарамі.

в. 912 і наст.: Пан троцкі выпраўляе князя Багдана Агінскага з яго людзьмі на маскоўскае войска.

в. 925 і наст.: 21 жнівеня пераможаны Баратынскі з Наздраватым, з якімі было пяць тысяч вершных і пешых людзей.

в. 935 і наст.: У той бітве забіты Міхайла Зянкевіч з Наваградка і Ян Тымінскі, паляк; паранена колькі слугаў пана троцкага.

в. 965–966: 22 жнівеня прайшлі 4 мілі да Залесся на рацэ Узноры.

в. 973 і наст.: 23 жнівеня – у Сарачынскім полі; таго дня прайшлі адну мілю.

13. в. 981: 24 жнівеня [ішлі] 4 мілі па вялікім полі.

в. 991: Феронія, багіня гаёў.

в. 1021: Stratagema [Ваенныя хітрыкі].

14. в. 1031: На 30 міляў ваююць Ржоўскі павет.

в. 1047: Лібінія, багіня магілаў.

в. 1061 і наст.: 25 жнівеня ў Барысаве; між дзвюма рэкамі – Тудам Вялікім і Лучоснай, якая ўпадае там у Туд, – прайшлі 6 міляў.

в. 1073 і наст.: 26 жнівеня спалены вялікі горад Урдома; таго ж дня пан троцкі з усім войскам палажыўся на славунай рацэ Волзе пад месам, званым Прачысценскі Манастыр. Таго дня войска прайшло 5 міляў.

в. 1091: Пан троцкі спыніўся з войскам на рацэ Волзе.

15. в. 1115 і наст.: Пан троцкі паслаў за Волгу, пад Старыцу, вялікія загоны; а ў Старыцы на той час знаходзіўся сам князь маскоўскі. Тым часам за Волгай спалены вялікі горад Ельцаў.

в. 1126 і наст.: Палову Старыцкага павету, аж да Ржова ўладзімерскага, паляць, бяруць і сякуць.

- w. 1133 i nast.: Książ Moskiewski syny swe i żonę swą, i ich żony, i z dziećmi do Moskwy z Staryce w skok wysłał w bajdakoch rzeką Wołhą.
- w. 1147–1148: Książ Wielki Moskiewski umyka w pochronki.
- w. 1155: Corollarium.
- w. 1162 i nast.: Sława zacna nie na słupiech ani pagorkach należy, jedno ta, która w księgach napisana jest, a od ojców do potomków rozgłaszana bywa.
- w. 1189 i nast.: 27 augu[sta] Pan Trocki od Wołhi się ruszył i nocował w Krasnoj Hore trzy mile uszedszy.
- w. 1199–1200: Miasto Preczystej Okowy spalono.
- w. 1201: Krasnaja Hora.
- w. 1208 i nast.: Daniło Murza łożniczy Kniazia Moskiewskiego do P[ana] Trockiego do wojska przybieżał.
- w. 1216 i nast.: Sekretarz Krola J[ego] M[ości] Helijasz Pielgrzymowski od Pana Trockiego do Krola z Daniłem Murzą i z inszymi więźniami pod Pskow posłan.
16. w. 1237 i nast.: 28 august[a] mil 4 do Jamu Okowieckiego. Tamże i 29 augu[sta].
- w. 1241 i nast.: Sielizorow miasto spalono, w którym było cerkwi trzydzieści: murowanych ośm, a drzewianych dwadzieścia i dwie. Przez to miasto rzeka Wołha pośrzodkiem bieży.
- w. 1246 i nast.: Sielizorawski powiat i miasto zniszczono.
- w. 1261 i nast.: Moskwy synow bojarskich trzy sta, którzy z Toropca byli wyszli, Frydrych Puciata, rotmistrz Krola Jego M[ości] za rozkazani[e]m P[ana] Trockiego rozgromił.
- w. 1273 i nast.: 30 augu[sta] w milach 5 u Preczystej na gorze Pawłowej. Tamże i 31 augu[sta] stali. Gora Wysoka.
- w. 1281 i nast.: Słudzy Pana Trockiego Kozacy strzelcow Kniazia Moskiewskiego cztery sta na głowę porazili i ich hetmana poimali, ktorego do Pana Hetmana oddali.
- w. 1291–1292: 1 i 2 septembra na Zukopskim Jamie. Uszli dotąd mil 4.
- w. 1299–1300: 3 septembra na granicy rżowskiej, uszli mil 3.
17. w. 1301 i nast.: 4, 5, 6, 7 septem[bra] w Roźnie stali, od noclegu pierwszego jedno 2 mili uszli.
- w. 1308–1309: Powiat toropiecki psują na mil 19.
- w. 1311–1312: Rzeki Wołha i Dźwina z jednego miejsca wyszły.
- w. 1325: 8, 9, 10 sep[tembra] w Dubinic, uszedszy mil 2 stañeli.
- w. 1339–1340: Cerkiew założenia Witołtowego nad Dźwiną rzeką.
- w. 1349–1350: Studnia w boru nazwana Witołtowe Klucze.
- w. 1353–1354: Granica litewska od Moskwy za Witołta była po rzekę Uhrę.

в. 1133 і наст.: Князь Маскоўскі нечакана адправіў сыноў сваіх з іхнімі жонкамі і дзецьмі, а таксама і сваю жонку па рацэ Волзе на байдаках са Старыцы ў Маскву.

в. 1147–1148: Вялікі Князь Маскоўскі ўцякае ў схованку.

в. 1155: Соголлагіум [Ганаровы вянок; ганаровая ўзнагарода].

в. 1162 і наст.: Годная слава не на слупах або ўзвышэннях знаходзіцца, – хіба толькі тая, пра якую ў кнігах напісана, – а перадаецца нашчадкам ад бацькоў.

в. 1189 і наст.: 27 жніўня пан троцкі адышоў ад Волгі і, прайшоўшы тры мілі, начаваў у Краснай Гары.

в. 1199–1200: Места Аковы Прачыстай спалена.

в. 1201: Красная Гара.

в. 1208 і наст.: Даніла Мурза, лажнічы маскоўскага князя, перабег у войска пана троцкага.

в. 1216 і наст.: Сакратара караля Ягамосця, Гальяша Пельгрымоўскага, паслаў пан троцкі з Данілам Мурзам ды з іншымі вязнямі пад Пскоў, да караля.

16. в. 1237 і наст.: 28 жніўня [ішлі] 4 мілі да Акавецкага Яма. Там жа былі і 29 жніўня.

в. 1241 і наст.: Спалена места Селіжарава, у якім было трыццаць цэркваў: мураваных восем, а драўляных дваццаць дзве. Пасярэдзіне таго места працякае рака Волга.

в. 1246 і наст.: Селіжараўскі павет і само места знішчаны.

в. 1261 і наст.: Фрыдрых Пуцята, ротмістр караля Ягамосця, на загад пана троцкага разбіў маскву – трыста сыноў баярскіх, якія выступілі было з Таропца.

в. 1273 і наст.: 30 жніўня [былі] у 5 мілях ад Прачыстай, на Паўлавай гары. Там жа [былі] і 31 жніўня. Гара Высокая.

в. 1281 і наст.: Слугі пана троцкага дашчэнтну разбілі чатыры сотні казакаў маскоўскага князя і захапілі ў палон іх гетмана, якога перадалі пану гетману.

в. 1291–1292: 1 і 2 верасня – у Зукопскім Яме; ішлі туды 4 мілі.

в. 1299–1300: 3 верасня – на ржоўскай мяжы; прайшлі 3 мілі.

17. в. 1301 і наст.: 4, 5, 6, 7 верасня стаялі ў Розні; ад ранейшага начлегу адышліся толькі на 2 мілі.

в. 1308–1309: Нішчаць Таропецкі павет на 19 міляў.

в. 1311–1312: Рэкі Волга і Дзвіна выцякаюць з аднаго месца.

в. 1325: 8, 9, 10 верасня, прайшоўшы 2 мілі, спыніліся ў Дубне.

в. 1339–1340: Царква над Дзвіной-ракою, закладзеная Вітаўтам.

в. 1349–1350: Крыніца ў бары, празваная Вітаўтавымі Крыніцамі.

в. 1353–1354: За часоў Вітаўта літоўская мяжа з Масковіяй была па рацэ Угры.

w. 1357–1358: 11 septembra w Libuciech, uszli mil 3.

w. 1359 i nast.: 12 septe[mbra] k Zaborzu nad jezioro Szczybuto uszli mil 3.

w. 1363 i nast.: 13, 14, 15 septem[bra] Pan Troc[ki] z ludem pod Toropcem zmięszkał uszedszy mil 2 od Szczybuta.

w. 1418 i nast.: 17 septe[mbra] w Kniazim Siele nad rzeką Siejeżą, uszli mil 4. 18 septe[mbra] do Starego Siola nad rzekę Kunas[z]owkę, uszli mil 3.

18. w. 1424 i nast.: Przez powiat chołmski spokojnie ciągną.

w. 1434 i nast.: Wojewoda smoleński, pan Filon Kmita od P[ana] Trockiego z żołnierzmi wielkołuckimi do Łuk się wrocil.

w. 1440 i nast.: 19 septe[mbra] u Ś[więtej] Preczystej między dwiema rzekoma Kunieją a Siejeżą wojsko uszedszy mil 3 położyło się.

w. 1454 i nast.: Dymitr Rahoza a Marcin Kurcz, rotmistrze jeźni Jego K[rolewskiej] M[ości] zamek moskiewski Chełm wzięli roku 1581.

w. 1459: Rzeki Łowoć i Kunieja pod Chełm płyną.

w. 1472 i nast.: 22 i 23 se[ptembra] po dwa dni, uchodząc na dzień po mil 4, nad rzeką Łowodzią ciągnęli.

19. w. 1480: Po powiecie staroruskim harcuja przez mil 27.

w. 1486 i nast.: 24 septe[mbra] przyszli do Kołomna, uszli mil 4. 25, 26, 27, 28 tamże w Kołomnie stali.

w. 1491 i nast.: Putyło Kozakow diak Kniazia W[ielkiego] Mo[skiewskiego] w Rusie poiman, do Pana Hetmana przywiedzion.

w. 1496–1497: Pan Hetman do Starej Rusy pod lud moskiewski koni czterysta odprawił.

w. 1530 i nast.: 28 septembra pod Starą Rusą kniaz Piotr Turenin Oboleński z pułtorem tysięcy Moskwy porażon i sam poiman, a drugi hetman Wasilej Lwow Sałtykowa ranny uciekł.

w. 1544: 29 septe[mbra] w Szotowie u Ś[więtej] Piatnice, uszli mil 3.

w. 1546–1547: 30 septe[mbra] w Ramiszowie u Ś[więtego] Mikuły, tego dnia uszli mil 4. W ciągnieniu Kozacy to miasto Czernieszowo spalili.

w. 1552 i nast.: W Rusie Starej panwi, co sol warzą, było czterzy sta, do których wodę z jeziora rurami puszczano, około ktorego te warznice stały pobudowane.

w. 1564 i nast.: Jeźni Kozacy P[ana] Trockiego pod Starą Rusą Moskwy na głowę dwie ście porazili, w ktorej porażce i onych niemało poranionych było zacniejszych osob: Stanisława Wnuczka, Szczesnego Sobiekurskiego.

w. 1582: 1 oktobra przyszli do Rusy Starej, uszli mil 5.

w. 1588: Rzeka Łowodź pod Starą Rusą.

w. 1610–1611: 2 oktob[ra] z Rusy do Orzechowa uciągnęli mil 3.

- в. 1357–1358: 11 верасня – у Лібучым; прайшлі 3 мілі.
- в. 1359 і наст.: 12 верасня [ішлі] да Забор’я на возеры Шчыбут; прайшлі 3 мілі.
- в. 1363 і наст.: 13, 14, 15 верасня пан троцкі, прайшоўшы ад Шчыбута 2 мілі, затрымаўся з войскам пад Таропцам.
- в. 1418 і наст.: 17 верасня – у Княжым Сяле на рацэ Сярожы; прайшлі 4 мілі. 18 верасня прайшлі 3 мілі да Старога Сяла на рацэ Кунашоўцы.
18. в. 1424 і наст.: Спакойна ідуць праз Холмскі павет.
- в. 1434 і наст.: Пан Філон Кміта[-Чарнабыльскі], ваявода смаленскі, вярнуўся ад пана троцкага з велікалуцкімі жаўнерамі ў [Вялікія] Лукі.
- в. 1440 і наст.: 19 верасня ля Св. Прачыстай, прайшоўшы 3 мілі між двума рэкамі, Кунеяй і Сярожай, войска спынілася.
- в. 1454 і наст.: Году 1581 Дзмітры Рагоза і Марцін Курч, ротмістры езныя Яго Каралеўскае Мосці, захапілі замак Холм.
- в. 1459: Каля Холма працякаюць рэкі Ловаць і Кунея.
- в. 1472 і наст.: 22 і 23 верасня, штодня пераходзячы па 4 мілі, ішлі над ракою Ловаццю.
19. в. 1480: Раз’язджаюць па Старарускім павеце на 27 міляў.
- в. 1486 і наст.: 24 верасня дайшлі да Каломны; прайшлі 4 мілі. 25, 26, 27, 28 верасня стаялі там жа, у Каломне.
- в. 1491 і наст.: Пуціла Казакоў, дзясак вялікага князя маскоўскага, схоплены казакамі ў Русе, прыведзены да пана гетмана.
- в. 1496–1497: Пан гетман выправіў пад Старую Русу супраць маскоўскага люду чатырыста вершнікаў.
- в. 1530 і наст.: 28 верасня пад Старою Русаю разбіты з паўтарастамі тысячамі маскоўцаў і ўзяты ў палон князь Пётр Турэнін Абаленскі, а іншы гетман, Васілі Львоў Салтыкоў, уцёк паранены.
- в. 1544: 29 верасня – у Шатове ля Святой Пятніцы; прайшлі 3 мілі.
- в. 1546–1547: 30 верасня – у Рамішаве ля [царквы] св. Мікулы; таго дня прайшлі 4 мілі. У час свайго праезду казакі спалілі места Чарнішова.
- в. 1552 і наст.: У Старой Русе было чатыры сотні жароўняў для выварвання солі; у іх па трубах пускалі ваду з возера, ля якога тыя саляварні былі збудаваныя.
- в. 1564 і наст.: Езныя казакі пана троцкага дашчэнтну разбілі пад Старою Русаю дзве сотні маскоўцаў; у той паразе было паранена ня-мала знакамітых асобаў: Станіслаў Унучка, Шчасны Сабекурскі.
- в. 1582: 1 кастрычніка прыйшлі ў Старую Русу; прайшлі 5 міляў.
- в. 1588: Рака Ловаць пад Старой Русай.

w. 1614 i nast.: Rusa Stara do gruntu wypalona.

w. 1630 i nast.: 3 oktob[ra] mil 4, w Uskiej nad rzeką Psazą stali.

20. w. 1640: Astrea fortuna.

w. 1642: 4 okto[bra] do Dulejowa uszli mil 4.

w. 1650 i nast.: Straż bokowa trzysta Tatarow poraziła i więźnie do Pana Hetmana oddali, ktorzy Tatarowie byli od wojska moskiewskiego wysłani, ktore leżało nad jeziorem Ilmieniem między dwiema rzekoma Mszagą i Szołomą.

w. 1672 i nast.: 5 oktob[ra] stanęli we wsi Ilemieniej nad rzeką Ilemioną, uszedszy mil 4.

w. 1678–1679: Frydrych Puciata rotmistrz Krola Jego Mości a dziewiąty Kaszkarow z kozackim dworem Pana Trockiego pod wojsko moskiewskie wysłani.

w. 1688 i nast.: Wojsko moskiewskie uciekło pod Rożnu.

w. 1692 i nast.: Powiat s[zo]łomski wygubiono na mil 16.

21. w. 1702 i nast.: 6, 7 oktob[ra] w Michajłowie miasteczku Bohdana Bielskoho stali uszedszy mil 4.

w. 1708–1709: 8 oktob[ra] w Zakliniu w milach 4.

w. 1710 i nast.: 9 oktobra w Karaszewicach w manasterze Ś[więtej] Preczystej niedaleko zamku Porchowa, uszli tego dnia mil 4.

w. 1718: Zamek Porchow przed tym był w miasto przygrodka albo straży pskowskiej, co zową łacinnicy «munitio».

w. 1724 i nast.: 10 oktobr[a] Pan Trocki w pięciu set koni ludzi przebranych zamek Porchow objeżdżał.

w. 1742 i nast.: Porchowski powiat wszystek aż do Nowej Rusy na mil 26 wygubili, okrom inszych stron.

w. 1750: Pan Trocki pod Porchowem dziesięć dni z ludem leżał.

w. 1765 i nast.: Przyczyna prośby Kniazia Wielkiego Moskiewskiego o przymierze u Krola Polskiego, Wiel[kiego] Ks[iążęcia] L[itewskiego] Stefana.

w. 1788 i nast.: Powiaty moskiewskie, ktore Pan Tro[cki] szablą i ogniem wojując z ludem przeszedł, to jest: bielski, rżowski, sielizarowski, toropiecki, szołomski, staroruski, porchowski, puł staryckiego.

w. 1800 i nast.: Rada Wie[lkiego] Knia[zia] Moskw[skiego] po przestachu z legatem papieskim Antonim Possewinem o przymierze z Krolm Polskim w Starycy roku 1581.

w. 1825 i nast.: List krolewski do Pana Trockiego pod Porchow przyniesiono rozkazując, aby z swym ludem pod Pskow do Krola ciągnął, straż mocną pod Porchowem zostawiwszy.

22. w. 1834 i nast.: 19 oktob[ra] P[an] Trocki ruszywszy się z ludem od Porchowa stał w siele bojarskim w Krzeszewie, uszedł mil 4. 20 oktob[ra]

в. 1610–1611: 2 кастрычніка з Русы да Арэхава прайшлі 3 мілі.

в. 1614 і наст.: Старая Руса выпалена дашчэнту.

в. 1630 і наст.: 3 кастрычніка [прайшлі] 4 мілі, спыніліся ў Вузкай на рацэ Псажы.

20. в. 1640: Астрэя, або Фартуна.

в. 1642: 4 кастрычніка прайшлі 4 мілі да Дуляёва.

в. 1650 і наст.: Бакавая варта разбіла трыста татарай, а вязняў аддала пану гетману; тыя татары былі падасланыя з маскоўскага войска, якое стаяла на возеры Ільмень між дзвюх рэчак – Мшагі і Шаломы.

в. 1672 і наст.: 5 кастрычніка, прайшоўшы 4 мілі, спыніліся ў вёсцы Ільмень на рацэ Ільмень.

в. 1678–1679: Фрыдрых Пуцяга, ротмістр караля Ягамосьці, і самдзявты Кашкароў з казацтвам пана троцкага пасланы да маскоўскага войска.

в. 1688 і наст.: Войска маскоўскае ўцякала, як толькі магло.

в. 1692 і наст.: Шаломскі павет вынішчаны на 16 міляў.

21. в. 1702 і наст.: 6, 7 кастрычніка, прайшоўшы 4 мілі, спыніліся ў Міхайлаве, мястэчку Багдана Бельскага.

в. 1708–1709: 8 кастрычніка – у Заклінні, за 4 мілі.

в. 1710 і наст.: 9 кастрычніка – у Карашэвічах, у манастыры Св. Прачыстай, непадалёку ад замка Порхаў; таго дня прайшлі 4 мілі.

в. 1718: Замак Порхаў быў перад тым прадмесцем, або загародай пскоўскай, што ў лацінікаў называецца *minutio*.

в. 1724 і наст.: 10 кастрычніка пан троцкі аб'язджаў замак Порхаў з пяццю сотнямі адборных вершнікаў.

в. 1742 і наст.: Увесь Порхаўскі павет аж да Новае Русы вынішчаны на 26 міляў, не ўлічваючы іншыя бакі.

в. 1750: Пан троцкі дзесяць дзён стаяў з войскам пад Порхавам.

в. 1765 і наст.: Прычына просьбы вялікага князя маскоўскага да караля польскага [і] вялікага князя літоўскага Стафана наконт замірэння.

в. 1788 і наст.: Маскоўскія паветы, па якіх пан троцкі, агнём і шабляй ваюючы, з войскам прайшоўся: Бельскі, Ржоўскі, Селіжараўскі, Таропецкі, Шаломскі, Старарускі, Порхаўскі, палова Старыцкага.

в. 1800 і наст.: Рада вялікага князя маскоўскага з папскім легатам Антоніем Пасевіна наконт замірэння з каралём польскім у Старыцы року 1581, па перажытым жаху.

в. 1825 і наст.: Пану троцкаму прынеслі пад Порхаў каралеўскі ліст, у якім загадвалася, каб гетман з сваім войскам рушыў пад Пскоў да караля, пакінуўшы пад Порхавам моцны атрад.

stał w manastyrze ś[więtego] Mikuly uszedszy mil 4. 21 oktobra nad rzeką Czerechą, uszli mil 4. 22 oktobra mila 1.

w. 1852 i nast.: 23 oktob[ra] Pan Troc[ki] już pod Pskowem Krola ze wszystkimi tymi rotmistrzami, ktorzy z nim w ziemi moskiewskiej byli i insze wszystkie pany i hetmany witał. W tenże czas tych rotmistrzow i wszego rycerstwa przy sobie będącego służby zalecał i nagrody łaskawej onym u Krola prosił. Krol Panu Trockiemu na jego słowa odpowiadając dziękował i nagrodę wszystkim łaskawie obiecował.

w. 1884 i nast.: Mikołaj Juriewicz Radziwił, książę na Bierzach i Dubinkach, wojewoda wileński, hetman nawyższy W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lite[wskiego] miał dwu synow: Mikołaja i Krysztofa, obu senatorow zacnych jeszcze za swojego żywota.

w. 1900 i nast.: 24 oktob[ra] Pan Troc[ki] z tryjumfem do obozu krolewskiego wjechał, za którym więźnie moskiewscy, ludzie zacni, na znak zwycięstwa piechotą szli.

w. 1946–1947: Jaki dom paniej Invidyjej, jaka gładkość, jakie ochędostwo, jakie potrawy, czytaj Ovi[dius] 2 Methamorpho[ses].

23. w. 1949 i nast.: Goniec od Moskiewskiego do Krola po glejt na posły.

w. 1956–1957: Drugi goniec o poslech znać dając do Krola.

w. 1958 i nast.: Posłowie na stanowienie przymierza z Moskwą od Krola posłani: kniaź Janusz Zbaraski wojewoda brasławski, Albrycht Radziwił marszałek W[ielkiego] Ks[ięstwa] Li[tewskiego], Michajło Haraburda pisarz W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego]. Jan Zamoyski, kanclerz i hetman koronny po odjachaniu krolewskim do Litwy z ludem pod Pskowem został.

w. 1966 i nast.: Pan Trocki Pskowa położenie i szance oglądać jachał.

w. 2002: Jan Hłatki ranion.

w. 2008 i nast.: Krol od Pskowa do Litwy mimo zamki moskiewskie w Inflanciech jachał.

w. 2025–2026: Pan Trocki z Bierż do Wilna przyjechał tegoż roku 1581 decembra dnia 28.

w. 2029: Król z Wilna do Rygi wyjechał roku 1582 lutego dnia ostatniego.

24. w. 2039: W Litwie pokoj i przymierze z Moskwą do lat dziesięciu przyjęto roku 1582 na początku roku.

w. 2047: W Litwie żołnierze przez lat 20 leżeli.

w. 2061: Małżeństwo [...] jest w opiece Bożej zawsze.

w. 2073 i nast.: Pan Trocki był prawym wdowcem statecznie żywąc lat trzy, niedziel dziewięć, dni dwa, od roku 1579 dnia 4 augusta aż do roku 1582 dnia 7 oktobr[a] okrom tego, co był pod Połockiem żony swej zdrowo odjachawszy.

22. в. 1834 і наст.: 19 кастрычніка пан троцкі, выступіўшы з войскам з-пад Порхава, спыніўся ў баярскім сяле Крэшава; прайшоў 4 мілі. 20 кастрычніка, прайшоўшы 4 мілі, спыніўся ў манастыры св. Мікулы. 21 кастрычніка – на рацэ Чарэсе; прайшлі 4 мілі. 22 кастрычніка [прайшлі] 1 мілю.

в. 1852 і наст.: 23 кастрычніка пан троцкі ўжо вітаў пад Псковам караля з усімі тымі ротмістрамі, якія былі з ім у маскоўскай зямлі, ды ўсіх іншых паноў і гетманаў. Тады ж хваліў за службу тых ротмістраў і ўсіх рыцараў, што былі з ім, і прасіў для іх у караля ласкавай узнагароды. Кароль, адказваючы пану троцкаму на яго словы, дзякаваў і ласкава абяцаў усім узнагароду.

в. 1884 і наст.: Мікалай Юр'евіч Радзівіл, князь Біржаў і Дубінак, ваявода віленскі, гетман найвышэйшы ВКЛ, меў двух сыноў: Мікалая і Крыштафа, якія абодва яшчэ пры яго жыцці сталі славытымі сенатарамі.

в. 1900 і наст.: 24 кастрычніка пан троцкі з трыумфам уехаў у каралеўскі лагер; за ім – на знак перамогі – ішлі пешшу маскоўскія вязні, знакамітыя людзі.

в. 1946–1947: Які дом пані Інвідзі, якое яго збудаванне, якое ўбранне, якія ў ім стравы – чытай Авідзія «Метамарфозы», 2.

23. в. 1949 і наст.: Ганец ад маскоўскага [князя] да караля па грамату для паслоў.

в. 1956–1957: Каралю паведамляюць пра другога ганца наконт паслоў.

в. 1958 і наст.: Пасламі для заключэння замірэння ў Масковію ад караля пасланы: князь Януш Збаражскі, ваявода брацлаўскі, Альбрыхт Радзівіл, маршалак ВКЛ, Міхайла Гарабурда, пісар ВКЛ. Пасля ад'езду караля ў Літву з войскам пад Псковам застаўся Ян Замойскі, канцлер і гетман каронны.

в. 1966 і наст.: Пан троцкі паехаў аглядаць размяшчэнне і ўмацаванне Пскова.

в. 2002: Ян Гладкі паранены.

в. 2008 і наст.: З Пскова кароль ехаў міма маскоўскіх замкаў у Ліфлянтах.

в. 2025–2026: Таго ж году 1581 снежня 28 дня пан троцкі прыехаў з Біржаў у Вільню.

в. 2029: Году 1582 у апошні дзень лютага кароль выехаў з Вільні ў Рыгу.

24. в. 2039: На пачатку году 1582 у Літве заключаны мір і замірэнне з Масковіяй на дзесяць гадоў.

в. 2047: Жаўнеры адпачывалі ў Літве 20 гадоў.

в. 2061: Жанімства заўсёды знаходзіцца пад апекай Божай.

в. 2073 і наст.: Пан троцкі сапраўды заставаўся ўдовым на працягу трох гадоў, дзевяці тыдняў і двух дзён – з 4 дня жніўня 1579 года па

w. 2085 i nast.: Stateczność Pana Trockiego po wszystkie lata z młodości nadobna.

w. 2095 i nast.: Eis est cum forma magna pedicitiae et dinitiis alitur luxuriosus amor. Gdzie uroda, gładkość, dostatek w młodości, tam wstyd gościem.

25. w. 2124 i nast.: P[an] Trocki z[a] poradą pana ojca swego, Pana Wojewody Wileńskiego i inszych przyjacioł zacnych jachał do księżny słuckiej paniej Katarzyny z Tęczyna żądając, aby s nim stan ś[więty] małżeński przyjęła roku 1582 oktobra dnia 11.

w. 2134 i nast.: Stanisław Tęczyński wojewoda krakowski, ociec Księżny Słuckiej do cesarza tureckiego Solejmana był wielkim posłem, który dla wielkiego rozumu, powagi i śmiałości był u niego w wielkim poważaniu.

w. 2145: Pan Trocki z Księżną Słucką na znak wiecznego towarzystwa pierścieniami się między sobą frymarczyli tegoż miesiąca oktobra dnia 13.

w. 2155 i nast.: Roku 1582 poprawnego miesiąca oktob[ra] dnia 17 P[an] Tro[cki] z Księżną Słucką w stan ś[więty] małżeński wstąpili, zaraz i wesele się skończyło w Turcu.

7 кастрычніка 1582 года, за выключэннем часу, калі быў пад Полацкам; сустракаўся ў добрым здароўі з уласнай жонкай.

в. 2085 і наст.: Годная славы стойкасць пана троцкага праз усе дні маладосці.

в. 2095 і наст.: *Eis est cum forma magna pudicitia et divitiis alitur luxuriosus амог* (Іхняя прыгажосць дапаўняецца вялікай цнотай, і гарачае каханне падмацоўваецца багаццямі). Дзе прыгажосць, прывабнасць, дастатак у маладосці, там сорам – госць.

25. в. 2124 і наст.: Року 1582 кастрычніка 11 дня пан троцкі па парадзе пана бацькі свайго, пана ваяводы віленскага ды іншых слаўных прыцеляў паехаў да слуцкай князёўны, пані Кацярыны з Тэнчына, хочучы, каб тая пабралася з ім св. шлюбам.

в. 2134 і наст.: Станіслаў Тэнчынскі, ваявода кракаўскі, бацька слуцкай князёўны, быў вялікім паслом да турэцкага Сулеймана і меў ад таго вялікую пашану за свой вялікі розум, павагу і смеласць.

в. 2145: Таго ж месяца кастрычніка 13 дня абмяняліся пан троцкі з слуцкай князёўнай пярсцёнкамі на знак вечнага сяброўства.

в. 2155 і наст: Выпраўленага году 1582 месяца кастрычніка 17 дня пан троцкі і слуцкая князёўна ўступілі ў св. шлюб; неўзабаве ў Турцы адбылося і вяселле.

ПАЭЗІЯ XVII СТАГОДДЗЯ

Крывавы век: шырокая дарога
Злачынным войнам, пошасці – прасцяг,
Агну і смерці поўная свабода...
Духоўны рыцар нашага народа
Высока ўздыме пераможны сцяг,
Пазычаны навекі намі ў Бога...

Алесь Дзітрых

JAN BENEDYKT PROTASOWICZ**(druga połowa XVI w., Mohylna – po 1608)**

INVENTORES RERUM,
ALBO KROTKIE OPISANIE, KTO CO WYNALAZŁ
I DO UŻYWANIA LUDZIOM PODAŁ

JANA POTASOWICZA NA MOHILNEJ
W POWIECIE PIŃSKIM LEŻĄCEJ

W Wilnie
w drukarni Jana Karcana
roku 1608

NA ZACNY A STAROŻYTNY DOM
ICH MOŚCI PANOW SKUMINOW
TETRASTICHON
JANA BENEDYKTA PROTASOWICZA NA MOHILNEJ

Jak długo po niebie Phoebus swe kędzierze
Rozpuszcza, więc Ocean stoi w jednej mierze,
Poty niechaj ten Miesiąc w swej zwykłej jasności
Nie ustaje, lecz owszem, rozpędza ciemności.

DO JAŚNIE WIELMOŻNEGO PANA,
JEGO MOŚCI PANA JANUSZA SKUMINA,
PISARZA W. X. LIT., STAROSTY BRACŁAWSKIEGO,
PANA A DOBRODZIEJA MEGO MOŚCIWEGO,
JAN PROTASOWICZ NA MOHILNEJ

- ⁵ Aczkolwiek to sam przyznam i koniecznie baczę,
Że Ciebie tym podarkiem nie barzo uraczę,
Bo i rzecz barzo podła, i mistrz nie po temu,
A co większa, iż Tobie przynoszę zacnemu.

ЯН БЕНЕДЫКТ ПРАТАСОВІЧ

(другая палова XVI ст., Магільная – пасля 1608)

INVENTORES RERUM,
АЛЬБО КАРОТКАЕ АПІСАНИЕ,
ХТО ШТО ВЫНАЙШАЎ І ВА ЎЖЫТАК ЛЮДЗЯМ ДАЎ

ЯНА ПРАТАСОВІЧА З МАГІЛЬНАЙ,
ШТО Ў ПІНСКІМ ПАВЕЦЕ ЗНАХОДЗІЦЦА

У Вільні,
у друкарні Яна Карцана
году 1608

ТЭТРАВЕРШ
ЯНА БЕНЕДЫКТА ПРАТАСОВІЧА З МАГІЛЬНАЙ
СЛАЎНАМУ І СТАРАДАЎНЯМУ РОДУ
ІХ МОСЦЯЎ ПАНОЎ СКУМІНЫХ

Як далёка па небе Феб¹ свае праменні
Сее, як застаецца Акіян² нязменны,
Так і гэты хай Месяц³ светласці так любай
Не пазбудзе, ды цемры станецца загубай.

ДА ЯСНАВЯЛЬМОЖНАГА ПАНА,
ЯГАМОСЦЯ ПАНА ЯНУША СКУМІНА,
ПІСАРА В.К.ЛІТ., СТАРОСТЫ БРАЦЛАЎСКАГА,
ПАНА І ДАБРАДЗЕЯ МАЙГО МІЛАСЦІВАГА,
ЯН ПРАТАСОВІЧ З МАГІЛЬНАЙ

⁵ Тое сам добра бачу, прызнаю адразу,
Што Цябе падарункам гэтым я не ўражу,
Бо нягодная праца і мастак нягодны,
Да таго ж, Ты – вялікі пан высакародны;

Ale coż rzec, gdy nie mam nic tak osobnego,
¹⁰ Czym bym Ci mógł wyświadczyć chęć serca mojego,
 Bo Indowie daleko ode mnie mieszkają,
 U których się na drogie rzeczy zdobywają.
 U satyrow zaś, których jest ze mną mieszkanie,
 Okrom chrustu na winnik więcej nie dostanie.
¹⁵ Jednak, chocia w ubostwie, w prawdzie się kochają,
 A do tego też czasy dawne pamiętają.
 Jakoż mi *Inventores rerum* wyliczyli,
 Upewniając, że się w tym nic nie pomylili.
 Których Tobie nie przeto w długim rządzie stawię,
²⁰ Byś jako niewiadomy dziwował ich sprawie,
 Bo wiem, żeć są wiadomi, lecz radniej dlatego,
 Aby tym lepiej uszli, mając tak zacnego
 Obrońcę, gdyż pod Twoim imieniem wychodzą
 Na świat, a do wszech ludzi w wiadomość przychodzą.
²⁵ Przeto, proszę, racz wdzięcznie przyjąć tę chęć moję,
 A samemu okazać zwykłą łaskę swoję.
 A więcej niż podarek umysł upatrować,
 Owszem, według onego, co daję, szacować.

DO CZYTELNIKA JAN PROTASOWICZ
NA MOHILNEJ

Abyś każdą rzecz rychlej znalazł, ktorej pragniesz,
³⁰ Ty, który wiadomością nie do końca władniesz,
 Porządkiem abecadła wszystkoć się podało,
 Abyś szukając czego, spracował się mało.

INVENTORES RERUM

A

Amphion do muzyki znalazł sposob wszelki.

Amfitryon wykładowca snów był barzo wielki.

³⁵ *Ancus Aegiptius* ten do pieczenia chleba
 Wynalazł piec, których i dziś barzo trzeba.

- Ды што зробіш – не маю рэчаў незвычайных,
 10 У якіх мог засведчыць сэрца думак тайных,
 Бо індыйцы далёка, і таму не збыцца –
 На каштоўныя рэчы мне ў іх не разжыцца.
 Ад сатыраў, з якімі дом супольны маю,
 Прут на венік – не болей – толькі атрымаю.
 15 Ды яны, хоць галота, праўды не мінаюць;
 Да таго ж, пра былое добра памятаюць.
 Вось і мне *Inventores rerum* прыгадалі
 Ды запэўнілі: праўду ўсюды захавалі.
 Іх у шэрагу доўгім не таму пазначыў,
 20 Каб здзіўляўся Ты, быццам іх раней не бачыў
 (Бо вядомае з гэтых справаў людзям многа), –
 Каб лацвей паказаць іх, маючы такога
 Абаронцу: пад імем бо тваім выходзяць
 І ўсім людзям праз гэта ў розумы прыходзяць.
 25 То прымі, будзь ласкавы, шчырае прызнанне,
 Акажы шчодро ласку, звычайную мне, пане.
 За маім падарункам разглядзі намеры:
 Ушануй маю працу, усяму дай веры.

ДА ЧЫТАЧА
 ЯН ПРАТАСОВІЧ З МАГІЛЬНАЙ

- Каб хутчэй мог знайсці ты рэчы, што шукаеш,
 30 Пра якія і звестак пэўных шчэ не маеш,
 Алфавітным парадкам тут усё сышлося,
 Каб на росшукі часу траціць не прыйшлося.

INVENTORES RERUM

А

- Амфіён*⁴ на музычных таямніцах знаўся.
*Амфітрыяну*⁵ тайны сну сэнс раскрываўся.
 35 *Анкус, што егіпцянін*,⁶ для пячэння хлеба
 Печы ладзіў: заўсёды ў іх была патрэба.

Artemon Clazomeni ukazał tarany,
Którymi był przed laty mur poobalany.

Artaxerxes Longiman jako być myśliwym
40 Nauczył, jeśli nie chce być który teskliwym.

Arfę, tę przyczytają Merkuriuszowi,
Drudzy zaś, a snadź lepiej, wolą Dawidowi
Przypisować, że na niej on napierwszy grawał,
Kiedy przed krolem Saulem pospołu z nią stawał.

B

45 *Bałwochwalstwa* brzydkiego Nemrot wynalazcą,
A prawdziwego Boga chwały on sam skażcą.
Abowiem on napierwszy ogniowi się kłaniał,
A do tegoż i drugich bałwochwalstwa skłaniał.
Lecz potym Ninus większe bałwochwalstwo wznowił,
50 A z takowej przyczyny potężnie odnowił,
Bo po śmierci Belusa, rodzica swojego,
Kazał nad grobem obraz zawiesić onego,
Aby pamiątka w sercach ludzkich dłużej trwała,
Więc ktemu, żeby miłsza każdemu się zdała,
55 Nadał prawo osobne obrazowi temu,
Iż kto by co zbroiwszy, uciekł ku onemu,
Aby tak bez karania koniecznie uchodził
I z tej przyczyny każdy do niego rad chodził.
I ofiary mu różne tam ofiarowali,
60 Nadto Merkuriuszem onego przezwali.
Których napotem więcej Melissus przyczynił
I rozkazał, by każdy człowiek one czynił.

Bałwany rozmaite Chus na świat wprowadził,
Czym wiele narodowi ludzkiemu zawadził.

65 *Batem* małym Libijscy wozic się poczęli,
A zatym się i mniejszych czołnow wszyscy jęli,
Na których dzisia prędko biegają kozacy,
Lecz nie mniej umiętni w tym są i rybacy.

*Артамон Клазаменскі⁷ змайстраваў тараны;
Шмат гадоў той прыладай сцены разбіваны.*

*Артаксеркс Лангіманус⁸ паляўнічай справе
40 Навучыў, каб не млелі ад тугі на лаве.*

*Арфу вымысліў, кажуць, ведаючы справу,
Бог Меркурый; Давіду⁹ вынаходства славу
Хтось прыпіша, бо першы граць на арфе ўзяўся –
Перад Саўлам¹⁰ прыгожай песняй расцякаўся.*

В

*45 Балвахвальцаў агідных – Немрат¹¹ пачынальнік,
Славы існага Бога грозны разбуральнік,
Бо агню Немрат першы шчыра пакланяўся,
Ім да гэтае справы кожны прымушаўся.
А па смерці ягонай цар, што Нінам¹² званы,
50 Той жа справе бязбожнай шчыра быў адданы,
Бо, каб бацькаву славу аж пад неба ўзнесці,
Загадаў на магіле Бэла¹³ зніч развесці.
А каб памяць пра бацьку век не памірала
І каб любасць да зніча ў сэрцах абуджала,
55 Даў загад: за любую проці права дзею,
Як паклоніцца знічу, выбачаць зладзею;
І, не зведаўшы кары, пойдзе той шчасліва.
То да вогнішча й беглі людзі (што не дзіва),
Паднашэнняў нямала там ахвяравалі
60 Ды Меркурыем Бэлу, да ўсяго, празвалі.
Гэтай справе Мелісій¹⁴ больш надаў значэння,
Загадаў: мае кожны несці прынашэнне.*

*Балваноў разнастайных Хус¹⁵ панаразводзіў;
Чалавецтву нямала гэтым ён зашкодзіў.*

*65 Бат¹⁶ лівійцы калісьці першы змайстравалі,
А затым людзі й меншых чоўнаў настругалі,
Між якіх знаны човен-хуткагон казацкі;
Ды не менш выгаднейшы, пэўна, і рыбацкі.*

Beczki, więc owe stągwie, tak też różne fasy
 70 To Psewsyppus wymyślił w one dawne czasy.
 Jakoż i ja za beczki onemu dziękuję,
 Zwłaszcza, kiedy w ktorej miód osobliwy czuję.

Bublijotekę, acz ich wiele zgromadzali,
 Lecz w tej mierze z egipckim krolem nie zrownali
 75 Ptolomeusem; bowiem tak nazbierał wiele
 Ksiąg, że więc historycy udają to śmieie,
 Że za wieku onego on był nasławniejszy,
 Ktemu, jako historyk Jozef nadawniejszy
 Udaje, że Biblija jest przetłumaczona,
 80 Z żydowskiego na grecki język przełożona
 Za staraniem i pracą, i nakładem jego,
 Ktorej więc używają aż do czasu tego.

Bydło zabijać począł Hiperbius zwany,
 Więc kniemu Prometheus zarówno przydany;
 85 Jakoż nikt przed potopem mięsa nie pożywał,
 Ale radniej owocow i ziołek używał.

Bogi różne, i prawie liczbę niezliczoną,
 Numa podał, rzecz Bogu i ludziom mierzoną.

C

Całowania acz z dawna Żydzi używali,
 90 Gdy się więc przywitawszy sobie winszowali.
 Ale i stąd przyczyna nie mniejsza urosła,
 Gdy trojańskie niewiasty z mężami zaniosała
 Nawałność morską na brzeg italskiej krainy,
 Do ktorej się przybiwszy, tam z swoimi syny
 95 Wsiedli wszyscy, kędy sobie odpoczęli,
 Ale niewiasty onych to przed siebie wzięli,
 Że okręty i nawy wszystkie popaliły,
 Nie chcąc, aby już więcej po morzu błądziły,
 Więc bojąc się swych mężow tedy ich błagały,
 100 Oblapiając za szyje, wdzięcznie całowały.

Бочкі (зрэшты, і цэбры), дзежкі з абручамі –
 70 Гэта справа Псеўсіпа¹⁷ за давён-часамі.
 Што ж, яго за цабэркі я і сам шаную,
 Асабліва як мёду дзе ў якім учую.

Мноства *бібліятэкаў* людзі назбіралі,
 Ды цара Пталемея¹⁸ ў тым не абагналі;
 75 Гэты, жыўшы ў Егіпце, кніг зграмадзіў многа,
 І гісторыкі сведчаць: не было другога
 Больш ніколі, хто быў бы за яго слаўнейшы.
 Да таго ж, як гісторык лічыць найдаўнейшы
 Юзаф¹⁹, Бібліі кнігі паперакладаны
 80 Мовай грэцкай з жыдоўскай, нам пераказаны
 Праз яго немалую працу, Пталемея.
 Плён той працы і сённа бачны, не марнее.

Быдла біць той прыдумаў, што Гіпербій²⁰ зваўся,
 Тою самаю справай Праметэй²¹ займаўся;
 85 І нідзе да патопу мяса не ўжывалі –
 Садавіне ды зёлкам шану аддавалі.

Боствам розным імёны – лічбы неймавернай –
 Нума²² даў; што для Бога і людзей – празмерна.

С

Цалавання быў звычай у жыдоў адвеку –
 90 Пацалунак прызнасць сведчыў чалавеку.
 Ды не менш мае праўды прыпавесць такая:
 Да краёў італійскіх непагадзь марская
 Раз жанчынаў-траянак разам з іх мужамі
 Прыкаціла. На бераг выйшаўшы з сынамі,
 95 Там жанчыны-траянкi добра адпачылі,
 А затым між сабою так пастанавілі:
 Караблі ўсе ды лодкі ў полымі спаліць,
 Каб ніколі па шчасце ў мора не хадзіць;
 Каб мужоў сваіх грозны гнеў утаймаваць,
 100 Пачалі іх, абняўшы, люба цалаваць.

Skąd potym ten obyczaj między ludźmi bywał,
 Że tego całowania każdy rad używał.
 Dzisiaj ten zwyczaj prawie ustał u Polaków,
 Lecz tylko jeszcze został u Rusi prostaków.
¹⁰⁵ Bowiem się przywitawszy radzi pocałują,
 Czym jakby wewnętrzną miłość sobie pokazują.
 Drudzy zaś ten zwyczaj inaczej udają,
 Jako Plutarchus, także i drudzy więc mają,
 To jest, iż białymgłom w Rzymie zabroniono,
¹¹⁰ Aby wina nie piły; tedy ustawiono,
 Aby mąż skąd przyszedłszy, żonę swą całował,
 Jeśli wina nie piła, aby tym sprobował.
 Lecz tu rychlej niż wino gorzałkę poczuje,
 Bowiem się takich siła białychgłów najduje,
¹¹⁵ Iż się gorzałką miłą nadobnie uraczą,
 Że czasem ledwie mężów swych przed sobą baczą.
 Przeto takich bynajmniej nie trzeba całować,
 Ale raczej sporego kija nie żałować,
 Okładając po grzbiecie, aby jej nie piła,
¹²⁰ Lecz raczej gospodarstwa swego pilna była.

Centaurowie na koniach walkę wieść poczęli,
 Stądże o nich mniemanie różne ludzie mieli,
 Bo się tak zdało ludziom, jakby poł człowieka
 A poł konia, jakich nikt nie widział od wieka.

¹²⁵ *Ciała zmarłe* Licurgus kazał kopać w ziemię,
 Czym pokazał, jakie to jest na ludzkie brzemię.
 Abowiem jako z ziemi wszyscy się rodzimy,
 Tak zaś przez śmierć do niej wszyscy przychodzimy.
 Lecz zda mi się, że Adam to najpierwej sprawił,
¹³⁰ Gdy mu Bog śmierć Ablowę przed oczy wystawił.
 Musiał abowiem ciało zachować do ziemi,
 Pomniąc, że wyrok Boży jest na ludzkie plemię:
 Proch jesteś, o człowiecze, i w proch się obrocisz,
 A skądś wyszedł, tam zaś koniecznie się wrocisz.
¹³⁵ Przeto radniej Licurgus pogrzebom obchody
 Naznaczył, jako tego są pewne wywody.

- Так па свеце той звычай хутка пашыраўся,
 Ім з вялікай ахвотай кожны карыстаўся.
 Толькі знік гэты звычай сёння ў Польшчы панскай,
 Ды застаўся дагэтуль у Русі сялянскай:
- 105 Так любоў, што ў іх душах, мае выяўляцца –
 Прывітаўшыся, будуць следам цалавацца.
 Іншы той пекны звычай шчэ інакш тлумачаць
 (Як Плутарх, не лянуйся тое сам убачыць),
 Менавіта: у Рыме піць забаранілі
- 110 Віны жонкам, пры гэтым так пастанавілі:
 Скуль прыйшоўшы, павінен жонку цалаваць
 Муж: віно ці ўжывала гэтым распазнаць.
 Не віно, а гарэлка ў нашы дні ліецца
 І ў асобнай жанчыны звычай так вядзецца,
- 115 Што ахвотна гарэлкай кожны дзень адзначаць:
 Так, што часам і мужа роднага не бачыць.
 Але гэтых ці варта жонак цалаваць?
 Можа, ладнага кія лепш не шкадаваць
 Ды агрэць іх па спіне, каб не вар'яцелі
- 120 І сваёй гаспадаркі, як ім след, глядзелі?

А кентаўры²³ на конях войны пачыналі,
 Ад таго пра кентаўраў розна меркавалі,
 Бо здавалася людзям, што паўчалавеку
 Паўканя каб да пары – не было адвеку.

- 125 Ад Лікурга²⁴ памерлых у зямлі хаваюць:
 Тым цяжар існавання людзі выяўляюць,
 Бо паколькі з зямелькі ў гэты свет прыходзім,
 Так пасля і ў зямельку з смерцю пераходзім.
 Так мяркую, з Адама гэта пачалося:
- 130 Як прыняць смерць заўчасна Авелю прыйшлося,
 Мусіў сынава цела ён акрыць зямлёю,
 Ведаў: Божая помста над людскою сям'ёю;
 Прах ты ёсць, чалавеча, прахам з часам станеш,
 Скуль узяўся, туды зноў і вярнуцца маеш.
- 135 Пэўна, што ад Лікурга звычай пахавання
 Распачаўся; той думцы ёсць падмацаванне.

*Ciemnicę, w którą winnych za występ sadzają,
Tę Ancusowi wszyscy zgodnie przywłaszczają.
Drudzy, iż Tarquinius wymyślił okrutny,
140 A męki Nemrot, tyran wielki i okrutny.*

*Cytarę, na ktorej już dziś i panny grają,
Iż Apollo wynalazł, tak wszyscy udają.*

*Czynsze Tullus, krol w Rzymie, najpierwej uchwalił,
Potym się każdy chęcią do onych zapalił,
145 Że je od poddanych swych biorą barzo radzi –
Acz, mamli prawdę wyznać, i mnie nie zawadzi.
Ale tylko o to gra, jak go chętnie dają
Chłopkowie, a jeśli nam o to więc nie łają.*

*Cyrklem Perdyx niejaki począł kreślić kola;
150 Potym się rzemieśnicy wszyscy jęli zgoła.*

*Cygę, w którą chłopięta barzo radzi grają,
Tę od wymyślnych Grekow prawie wszyscy mają.*

*Cztery konie zaprzęgać do wozu jednego
To Tregillus wynalazł od czasu dawnego.
155 Lecz naszy, mało mając na tym, dwa przydali,
Aby tak sześć do woza razem zaprzęgali.
Więcby nie dziw, by ciężar wždy jaki wozili,
Ale to tylko kwoli pysze wystroili,
Bowiem czasem na wozie tylko jeden będzie,
160 Ktorego by wiatr zdmuchnął i mógł zanieść wszędzie.
A co większa, i chudzi panom się przeciwią,
Bacząc, że się poszosnej liczbie więcej dziwią.
Przeto chocia już drudzy sześć chłopow nie mają,
A przedsię na poszosny cug się zdobywają.
165 A tak, my bracia chudsza, dajmy pokoj panom,
A nie sprzeciwiajmy się onych zacnym stanom,
Bo się im wszystko zejdzie, a jeśli dlatego
Jeździsz szczęcią, że kiedy nie dostanie czego,*

Пасадзіць у цямніцу за правіны злыя
 Першы Анкус прыдумаў; маюцца й такія,
 Што Тарквінія²⁵ ў гэтым вінавацяць; слушны
 140 Быў пакут пачынальнік Немрат, цар бяздушны.

А што *цытры* – на ёй жа і дзяўчыны граюць –
 Апалон вынаходнік, згодна ўсе сцвярджаюць.²⁶

Чыніцу Тул²⁷, цар у Рыме, першы браць даўмеўся,
 Ад яго кожны прагай грошай разгарэўся,
 145 Той падатак з падданных сам узяць ахвочы;
 Я, па-праўдзе, таксама чынш збіраці хочу,
 Толькі з пэўнай умовай: хай не праклінаюць
 Нас сяляне, што грошы чыншы забіраюць.

Колы цыркулем крэсліць Пердыкс²⁸ здагадаўся,
 150 А затым люд рамесны з ім да працы ўзяўся.

Цыгу, хлопцы ў якую весела так граюць,
 Ад выдумлівых грэкаў маем, уважаюць.

Чатырма коньмі зразу воз каб запрагаўся,
 У часах старажытных Трэгіл здагадаўся.²⁹
 155 Два кані да чацвёркі нашы прыстаўляюць
 Ды адразу шасцёркай коней запрагаюць:
 То б не дзіва, каб цяжар дзе які цягалі,
 Не! – праз гонар вялікі пыху пацяшалі.
 Бо ўладкуецца часам езны адзінока,
 160 Ды такі, што тхне вецер – і знясе далёка,
 А страшней, што бяднейшы з панам параўнацца
 Прагне: шэсцера коней! Ёсць чым пераймацца.
 Іншы, хоць ён халопаў гэтулькі не мае.
 Коней шэсцера цугам з пыхай закладае.
 165 Мы ж, бяднейшыя людзі, не бяжым за панам,
 Не зайздросцім фартуне распанелых станаў,
 Бо ўсё страцяць. Звычайна гэтакі маракуе:
 Мала коней, а раптам грошай забракуе –

- Dwa przedajesz, a sam się i te cztery żywisz,
 170 Tedy się i sam głupstwu swojemu zadziwisz.
 Za nie lepiej tę kopę dla potrzeby chować?
 Ktemu oną pomiernie i bacznie szafować,
 Anizli marnie trawić tymi poszosnymi,
 A często się do domu nie wracamy z nimi.
 175 Ale mi tu kto zada: dziś piszą, jak widzą,
 A z owego, co czterma końmi jeździ, szydzą.
 A temu, co poszosno, pierwsze miejsce dają,
 Więc i w drodze daleko takiego mijają.
 To taką rzeczą, konie ważą, a nie ciebie,
 180 Ale większa, gdyś ty jest tej czci godzien z siebie,
 Że chocia jednym koniem jedziesz, przedsię znają,
 A w przystojnej powadze i czci zawsze mają.
 Więc Żyd i szynkarz jaki takiej czci dostanie,
 Jeżdżąc sześciami, a więc to mądrych ludzi zdanie.
 185 Przeto albo i sami tych się zbyt kow chrońcie,
 Albo przynamniej chudszym nam prawem zabrońcie.
 Bo mię wprowadzie już dawno teszno i samego,
 Że się kwoli wam trzymam cugu poszosnego.

- Czarnoksięską naukę i kuglarstwa dziwne,*
 190 *Ktore są zakonowi Bożemu przeciwne,*
Zoroastres, ktory był krolem baktryjańskim,
Wynalazł między ludem, najpierwej, pogańskim.

D

- Dachowką, tą najpierwej Cyniras pokrywał,*
 A przed onym żaden ich nigdy nie używał.
 195 *Dyjalektykę Zenon począł przepowiadać,*
 Ale dziś nie nowina żaczkom przy niej siadać.

- Dom drzewiany Dedalus najpierwej wystawił.*
 Tenże heblem stolarzow u wszech ludzi wsławił.
 On wynalazł linią albo sznurek z wagą,
 200 *Ktorej dzisiaj używa rzemieśnik z przewagą.*

- Два прадам, а чацвёрка коней застанеца;
 170 Глупствам гэтым не кожны між людзей праймеца.
 Ці не лепш тыя грошы складваць у панчоу
 І на добрую справу выдаваць патроху,
 Як спускаць іх на коні, што ў галоп нясуца?
 Часам з коньмі дадому можаш не вярнуца.
 175 Хто ўпикне мо': ніколі не раўнайся з імі –
 Хто квадрыгаю ездзіць, пагарджаюць тымі;
 А такім, што шасцёркай, шлях не застаўляюць
 І за мілю ў дарозе спешна абмінаюць.
 Коням гонар, выходзіць, не тваёй фігуры!
 180 Ды важней, калі годны ты з сваёй натуры;
 І хаця зацугляны ў воз адзін каніска,
 Да належнай павагі і пашана блізка.
 То і жыд, і шынкарка гонару набудзе,
 Шасцярык меўшы коней, кажуць мудра людзі.
 185 А таму ці то самі лішкаў пазбягайце,
 Ці то іх нам, бяднейшым, збыцца загадайце.
 Бо, напраўду, з маркоты я знудзіўся скрайне,
 Што (на ваш прыклад) маю шасцярык у стайні.

- Чарнакніжнай навукі, выкрунтасаў дзіўных,*
 190 Так для Божых наказаў гідкіх, супраціўных,
 Зараастр³⁰, цар, што зваўся панам бактрыянскім, –
 Вынаходнік (знайшоў іх між людзей паганскіх).

D

- Дах прыдумаў дахоўкай Кінір³¹ накрываць,
 А дагэтуль пра тое не было чуваць.
 195 Дыялектыцы Зенан³² бацька – так сцвярджаюць,
 І цяпер ёй студэнты навучацца маюць.
 Дом драўляны Дэдалам³³ першы збудаваны,
 Ім жа гэблік цяслярскі ладна змайстраваны.
 Васэрвагу з адвесам ён зрабіў на славу –
 200 Люд рамесны пускае сёння іх у справу.

I maszt wszyscy żeglarze też od niego mają,
Ktorem zawsze swe nawy śpiesznie poganiają.

Drabiny Capaneus i po nich chodzenie
Ukazał, za ktore mu niechaj dogodzenie
²⁰⁵ Gospodarze dziękują, bo ich trzeba w domu,
A zwłaszcza, mówię, chudszy, nie wiem jako komu.

Drzewce, ktorem dziś żołnierz potężnie zawadza
W nieprzyjaciela, aż go z konia jego zsadza,
Tyrrhenusowi zgodnie wszyscy przywłaszczają,
²¹⁰ Za co ludzie rycerscy dziękować mu mają,
Że onym broń takową ukazał do wojny,
I z którą ogromniejszy stawa żołnierz zbrojny.

Drukować księgi Niemiec, Kuntenberg niejaki,
Wymyślił w Moguncyjej; za co człek wszelaki
²¹⁵ Powinien imię jego wspominać czytając,
Iż za jego powodem tak wiele ksiąg mając,
Co dzień może być mędrszy, bo choć milczą księgi,
Przedsię dają człowieku w głowę rozum tęgi.

Dzwonow głosy Architas wymyślił ogromne,
²²⁰ Skąd imię jego słynie na czasy potomne.

E

Ewdymi[j]on miesięczny bieg jako rozumieć
Pokazał, co astrolog każdy winien umieć.

Epimetheus z gliny słup pierwszy wystawił,
A tym swoim przykładem drugich w to zaprawił,
²²⁵ Że dzisia murowane przy drodze stawiają,
Ktore nam Mękę Pańską przez się wyrażają.

F

Fulvius Hirpinus, ten zwierzyńce rad grodził,
A dla rozkoszy zwierzu różnego nawodził.

Ад Дэдала і мачты маракі стаўляюць,
Ад чаго судны хутка бег свой паскараюць.

Капаней³⁴, той драбіны навучыў рабіць;
І яму за жаданне людзям дагадзіць
205 Гаспадар мае шану ўдзячліва засведчыць,
Бо драбіны работу кожнаму палегчаць.

Дзіда (ёю жаўнеры сілы памнажаюць:
З коней ворагаў смела на зямлю звяргаюць)
Змайстравана Тырэнам³⁵ нейкім, уважаюць;
210 Дзіду рыцары ўдзячна ў нашы дні ўжываюць,
Бо такую ім зброю даў Тырэн для бітвы –
З ёю кожны з жаўнераў будзе знакаміты.

Друкаваць кнігі немец, Гутэнбергам званы,
У Германіі ў Майнцы распачаў; згаданы
215 Сёння будзе ён тымі, кнігі хто чытае
І праз немцаву ласку іх нямала мае:
Чалавек разумнее, бо кніжок маўчанне
Розум робіць рухавым цераз разважанне.

А званоў *шматгалоссе* – справа рук Архіта³⁶,
220 З тых часоў ён па свеце слыне знакаміта.

Е

Паказаў *Эндыміян*³⁷, як нам разумець
Зорны рух (што астралаг кожны мае ўмець).

*Эпімефей*³⁸, гліняны першы слуп зрабіўшы,
Даў нам прыклад, на справы іншыя натхніўшы,
225 Бо слупы-мураванкі пры шляхах стаўляюць,
Чым пакуты Хрыстовы людзі выяўляюць.

Ф

*Фульвій Ліпін*³⁹ звярынцаў збудаваў нямала,
Каб звяр'ё, як на волі, там раскашавала.

Tenże i ptaszki w klatkach dla śpiewania chował,
 230 I tak sobie jak w raju zawsze rozkoszował.

G

Glinianego cokolwiek Dybutades robił,
 A tenże więc i piecmi świetlice ozdobił.

Godziny Trysmegistus, Hermes właśnie zwany,
 Wynalazł, i od niego ten sposób jest dany.

235 *Golić* najpierwej począł Corses sobie *brodę*,
 Chcąc przez to ozdobniejszą mieć swoją urodę.
 Jakoż widzę i naszy Mazurowie sławni
 Jęli się brod swych golić, bo są chłopci sprawni.

Gwiazdarskich nauk Belus nauczył na świecie.
 240 Acz wątpię, jeśliże co w tej mierze nie plecie.
 Mądrzy niechaj rozsądek swój o tym wydadzą,
 Gdyż więc ci gwiazdozorcy niejednako radzą,
 A nie tylko nikomu nic w rzeczach nie zgadną,
 Owszem, i sami w sidła barzo radzi wpadną.

245 Jozefus zaś historyk daje Adamowi
 Tę naukę gwiazdarską i po nim Setowi,
 Że ją na dwu tablicach porządnie spisawszy,
 Miedzianej i kamiennej, i ludziom podawsz[y],
 Dwie plagi z tej nauki być przepowiadali
 250 Za złości ludzkie, z których aby się uznali.
 To jest, iż albo ogniem, albo wodą będzie
 Pan Bog karał, a ten świat zaleje się wszędzie.
 Ale ja radniej trzymam, że więc z Objawienia
 Bożego przepowiadał takich plag z[n]iszczenia,
 255 Aniż[e]li z nauki jakiej gwiazdozorskiej,
 Albo, jak pospolicie zową, astrologskiej.

H

Hanno Carthaginensis lwa najpierwej skrocił,
 A przyrodzoną srogość w pokorę obrocił,

Ён і птушак у клетках распачаў трыманне –
 230 Чуем райскай раскошы ў спеве іх гучанне.

G

Ад Бутада⁴⁰ *гліняны посуд* вырабляем,
 Печы ў нашых святліцах ставіць пачынаем.

А *гадзін* вынаходнік Трысмегіст, празваны
 І Гермесам⁴¹; адгэтуль час усталяваны.

235 Корс⁴² прыдумаў *галенне*: з голай барадою,
 Палічыў, больш прывабны будзе пекнатою.
 Як і ў нас, паглядзіце: голіць мазур слаўны
 Баряду сваю, кожны – хлопец вельмі спраўны.

А *навука звяздарства* з Бэла пачалася,
 240 Хоць, магчыма, памылка дзесьці прыплялася.
 Мудрацы хай пра тое лепей дыскутуюць:
 Праўды мала ў прароцтвах, звездары махлююць
 І не толькі ніколі праўды не ўгадаюць –
 Шчэ і самі нярэдка ў пастку патрапляюць.

245 Вось гісторык жыдоўскі прыўлашчае гэту
 Зоркаглядства навуку Адаму і Сэту⁴³.
 Той навукі ў табліцах правілы спісаўшы
 (Медзяной і каменнай) ды ў народ аддаўшы,
 Два знішчэнні навукай тою прадказалі

250 За людскія правіны – зоркі паказалі:
 Ці агнём, ці вадою Бог зямлю паўсюдна
 Заліе з-за людское грэшнасці аблуднай.
 Толькі, думаю, Божым провідным рашэннем
 Патлумачыць магчыма свету вынішчэнне

255 Лепш, як тою «навукай», сёння многім звычайнай,
 Што завецца «звездарскай», ці «астралагічнай».

H

Першы *Ган Карфагенскі*⁴⁴ змог утаймаваці
 Льва, ягоную лютасць з пакорай зраўнаці,

Że nie tylko posłusznym człowieku się staje,
 260 Ale, owszem, się boi, gdy mu kiedy łaje.

Hercules, ten purpurę nauczył, jak robić,
 Którą się potym jęli wielkie stany zdobić.

Historyje spraw ludzkich kto jął wypisować,
 Zda mi się, przed Mojżeszem nie śmiał nikt przodkować,
 265 Gdyż abowiem sprawiło to zrzządzenie Boże,
 Acz to i Kadmusowi przyczytać się może.

I

Iazon okręt, lecz radniej przyczytać Noemu,
 Bowiem Bog sam rozkazał budować onemu.

Jastrzęby i krogulce, także insze ptaki
 270 Dawcus nauczył *nosić*; z których jest więc taki
 Pożytek, że i myśl swą potrzebnie ochłodzi,
 I do stołu z zwierzyną siedzie, jak się godzi.

Icarus żagle podał, by rychlej wiatr pędził,
 A tam, kędy potrzeba, okręty zapędził.

275 *Jedwabne rzeczy działać* jakaś Pamphilia
 Poczęła, za co onej mogę łajać i ja,
 Iż do takiej utraty chudy człek przychodzi,
 Bo który na aksamit bądź na telet godzi,
 Tedy taki nie spełna swoje wioski miewa,
 280 Owszem, się rychlej drugi mieć onych spodziewa,
 Co, chodząc w szarej sukni, pieniądze zgromadza,
 Wiedząc, iż barzo dobra jest z onymi władza.

Iglą szyć co w Frygijej Idei poczęli,
 A złotem zaś przetykać od Attala wzięli,
 285 Aleksandrini farby do tego przydali,
 Francuzowie zaś kołka różne wymyślali.

І цяпер леў паслушна ўласны нораў сцішыць
 260 Ды збаіцца, як голас чалавек падвысіць.

*Геркулес*⁴⁵ навучыў нас фарбаваць пурпуры,
 Шляхты тым дагадзіўшы пыхлівай натуры.

Лік гісторыі нашай ад каго пачаўся?
 Да Майсея наўрад ці гэтым хто займаўся,
 265 Бо так сталася ўрэшце з добрай волі Божай;
 Хоць і Кадму⁴⁶ ўсё тое прыпісаць мы можам.

I

Карабель – ад *Язона*⁴⁷; зрэшты, Ною трэба
 Прыпісаць вынаходства – меў ён голас з Неба.

Ястраб, сокал у ловах як служыці мае,
 270 Ведаў Даўк; а для лоўчых тое вынікае:
 Могуць, нораў гарачы ў ловах астудзіўшы,
 Стол звярынай заставіць, гасця запрасіўшы.

Сам *Ікар*⁴⁸ ветразь зладзіў, каб за ветрам гнацца
 Карабель мог, як трэба дзе хутчэй дабрацца.

275 *Шыць адзенне з ядвабу* Памфілія стала,
 Пра якую сказаў бы добрага я мала:
 Праз яе небагаты клопату зазнае,
 Бо як грошай на шаты пышныя не мае,
 Каб займець, у пазыкі змушаны ўвязацца.
 280 Іншы ў прышласці мроіць шчасця дачакацца:
 Апрапае старое – грошы ўсё збірае.
 Хто з грашыма – заўсёды ўплыў вялікі мае.

Шыць іголкай адзенне, золатам снаваць
 Ад Атала⁴⁹ фрыгійцы мелі пераняць.
 285 Сталі александрыйцы шаты фарбаваць,⁵⁰
 А французы⁵¹ – шыкоўна ўзорам аздабляць.

K

Karczmy wszędzie po drogach Hyrkanus wystawił
 Dla podróżnych, lecz zasię pijanicom sprawił
 Osobliwą zabawkę, bo w nich zawsze siedzą,
 290 A mało co o Bogu albo nic nie wiedzą.

Kamienie drogic Cadmus, k temu kruszce złote
 Ogniem pierwej sprobował, za czym więc ochotę
 Wielką w ludziach pobudził, że go chce mieć każdy,
 I szukając go ziemię przewracają zawżdy.

295 *Kapłuny* Delijady do kojcow sadzali,
 A jako onych tuczyć wszystkim pokazali.

Kleszcze i nakowalnie, więc żelazne młoty,
 To Cynira wynalazł do ludzkiej roboty.
 Acz Tubalcainowi dawniej przywłaszczają,
 300 Że od niego żelazne naczynia wprzod mają.

Kobierce, te najpierwej Attalus urobił,
 Którymi ściany swoje na on czas ozdobił,
 Lecz teraz się tak barzo onych wszyscy jęli,
 Że do ścian i do wozow używać poczęli.

305 *Konia* Bellerophontes pierwej ogłaskawszy
 Wsiadł nań, a to zaś drugim ludziom pokazawszy,
 Podał do używania, że ciężar dźwigają,
 I prawie wielką pomoc w pracach ludzie mają;
 Których wędzidłem krocić Peletroni jęli,
 310 Ci też i siodła na nich pierwej kłaść poczęli,
 Więc chodzenia pięknego onych nauczali,
 A podkowy żelazne onym podbijali.

Kosę Thraces potrzebną wszem ludziom podali,
 Od ktorej się więc trawa dosyć sporo wali.

К

Корчмы для падарожных пры шляхах паставіў
 Той, што зваўся Гірканам⁵². П'яніцам ён справіў
 Тым забаву, бо ў корчмах дзень і ноч гуляюць,
 290 А пра Бога паняцця наагул не маюць.

Кадм⁵³ *каштоўных каменяў* выдабыў нямала.
 Ён руду апрацоўваў, золатам каб стала,
 Чым у людзях паўсюдна абудзіў пажаду –
 Рыюць (золата прагнуць) спрэс зямлю без ладу.

295 *Каплуноў* Дэліяды⁵⁴ ў клетках гадавалі,
 Укармляць як належна – людзям паказалі.

Абцугі ды кавадлы, малаткі з жалеза
 Кінір вынайшаў людзям для работы. *Verga*,
 Справай Тувалкаіна⁵⁵ вельмі можа стацца,
 300 Што з жалеза начынне стала вырабляцца.

Дываны ад Атала, добра ўсім вядома,
 Іх на сценах развешваў для аздобы дома.
 І цяпер дываночкі гэткі поспех маюць,
 Бо вазы, як і сцены, імі пакрываюць.

305 *Конь* Белерафонтам⁵⁶ першы ўтаймаваны,
 Гэтым прыклад быў людзям добры паказаны:
 Коней даў для работы, каб вазы цягалі,
 Чалавеку ў нялёгкай працы памагалі.
 Пелетроны⁵⁷ для коней змайстравалі лейцы,
 310 А таксама зрабілі зручныя сядзелцы
 Ды хадзе і прабегу коней навучалі,
 Капыты ім падковай моцнай падбівалі.

Ад фракійцаў прылада, што *касой* завецца,⁵⁸
 Пад якой у пракосе траваў лес кладзецца.

315 *Kostkami jako grawać* kosterom podali
 Lidyjscy ludzie, bo się w tej grze obierali,
 Ktorej się dziś tak barzo wiele namnożyło,
 Że i ludziom uczciwym bywa więc grać miło.

Kotwice Anacharsys, więc kowalskie wory
 320 Podał, z których do kuźnie daje się wiatr spory.
 Tenże zasię nauczył robić zduńskie koła,
 Więc garcow, z których wszyscy pijem radzi zgoła.

Kredens naprzod Cottalus podał między pany,
 A zwłaszcza między krole i wysokie stany,
 325 Że nie pierwej pokarmow i picia przyjmują,
 Aż pierwej przed onymi wszystkiego skosztują.

Krwie upuszczać w chorobach lekarze poczęli,
 Gdy od hippopotama doświadczenie wzięli,
 Zwierzęcia, co jest w morzu koniowi podobne.
 330 Ten, gdy prze ociężałość członki niesposobne
 Ma, tedy na brzeg z morza na suszą wychodzi,
 A tam na ostrą trzcinę golenią ugodzi
 Na żyłę, z ktorej mu krew prawie hojnie płynie,
 I tak zasię cerstwiejszy do wody popłynie.

335 *Kłodki*, ktorymi domy ludzie zamykają,
 Tedy od Talaus a niejakiego mają.

Krzemień, iż ognia daje, Achates nauczył,
 Ktoremu się tak barzo podróżny przyuczył,
 Że bez niego się nierad nigdy puści w drogę,
 340 Bo nanieciwszy ogień przetrwa zimną trwogę.
 Drudzy zaś, iż Pirodes, tak zgodnie, udają,
 Lecz któżkolwiek, za to mu wszyscy nic nie łają.

Księgi Anaxagoras podał do czytania,
 Ale insze w tej mierze są różnego zdania,
 345 Bowiem Pizystratowi chcą przywłaszczyć zgodnie,

315 *Гульні ў косці* на грошы пераняты намі
 Ад лідыйцаў, якія добрымі гульцамі
 Ўсе былі. Ад гульні той шмат і нам работы,
 Бо цяпер і пачцівы поўны той ахвоты.

*Якар даў Анахарсіс*⁵⁹, як і мех кавальскі,
 320 Каб у кузні паветру не стаяць. Ганчарскі
 Ім жа круг змайстраваны, кубачкі ды кварталы:
 З іх мы п'ем – ці ў жалобе, ці строячы жарты.

*Крэдэнс*⁶⁰ першым Катала саслужыў для панства
 Пры асобе сеньёра і яго дваранства:
 325 Перад тым, як ядзенне каралю даверыць,
 Крэдэнс мае ўсе стравы на сабе праверыць.

Кроў пускаюць пры болях дактары заўзята –
 Звычка ад бегемота імі перанята.
 Бегемот – звер, што дужа да каня падобны.
 330 Ён, як чуе па целе цяжар невыгодны,
 Тут жа з мора на бераг як барзджэй выходзіць
 Ды трысціну якую вострую знаходзіць:
 Ёй пацэліць у жылу, шчодро кроў спускае,
 Адужэлы, няспешна ў мора павяртае.⁶¹

335 Вось жа *клямкі*, якімі хаты замыкаюць,
 Ад Талауса людзі, вынаходцы, маюць.

З *крэмня* высекчы іскру лёгка, асцярожна
 Ад Ахатэса ўмее кожны падарожны:
 Без яго не захоча рушыць у дарогу;
 340 Іскру высекшы, зможа зімнюю трывогу.
 Іншы крэсіва, лічыць, ад Пірода маем;⁶²
 Хто б ні быў, на яго мы крыўды не трымаем.

*Кнігі даў Анаксагар*⁶³ людзям для чытання,
 Хоць трымацца тут розных можна меркаванняў:
 345 Хтосьці з нас Пісістрата⁶⁴ лёгка прыгадае,

Lecz drudzy pokazują to prawie dowodnie,
Że Żydzi historyje święte wprzod podali,
Potym Egipcyjanie ich naśladowali,
Więc zasię Chaldejczycy po nich miejsce mają,
350 Ktemu i Ateńczykow do nich przykładają.

Ksiąg zebrawszy Pollio Azynius siła,
Nauczył ludzi, jak to rzecz jest barzo miła
Zawsze się imi bawić; stąd *biblijoteki*
Już na potomne czasy nie zginą na wieki.

355 *Kupiectwem* Mercurius najpierwej się wstawił,
A ten swoim przykładem i drugich zaprawił,
Że się dzisiaj tak barzo tych handlow zawzięli,
Nierzkąc chudzi, ale się i panowie jęli.

L

Lampy Egipcyjanie wszystkim ukazali,
360 Których w kościelech swoich w on czas używali.

Lasy Gneus Marius czynił podkasale,
Gdy obcinał gałęzie, chcąc mieć okazałe.

Lekarstwa, te u Grekow Apollo najdował,
Lecz według Żydow Adam przed onym przodkował,
365 A według Egipcyjan, iż Apis udają,
Który był onych krolem, i od niego mają.
Ale dostatniej podał ludziom tę naukę
Aesculapius, a zaś Hippocrates sztukę
Jeszcze lepszą wyprawił; lecz wszystkich przechodził
370 Galenus, który prawie doktorom dogodził.

Liczbę, którą liczymy, więc jako rachować,
To Thewtowi jakiemuś zwykli przypisować;
A owę zaś, co czasy przed tym policzano,
Iphitus jakiś podał, olimpijas zwano.

Іншы – доказаў мноства неабвержных мае,
 Што жыды перш святыя кнігі запісалі,
 А затым егіпцяне мудрасць пераймалі,
 Ад якіх і халдэяў племя штосьці мае,
 350 Да таго ж, афінянаў нехта прыгадае.

*Кніг сабраў шмат Асіній⁶⁵ ды раскрыў іх сілу,
 Паказаў, як жа слаўна, як жа людзям міла
 З кнігай бавіцца; з часаў тых бібліятэкі
 Застаюцца, і будуць існаваць давеку.*

355 *Гандлем-купляй Меркурый⁶⁶ сам сябе праславіў,
 Гэтым прыкладам іншых да таго наставіў.
 Ды і сёння нямала торжышчаў вядзецца:
 Што заможны, што бедны – гандлем разжывецца.*

L

*Лямпы людзі ў Егіпце першыя стварылі,
 360 Іх у храмах шматлікіх дзень і ноч палілі.*

*Абразец лес Кней Марцый⁶⁷ некалі даўмеўся,
 Каб, адцяўшы галіны, сфармаваць тым дрэўца.*

*Лекі ад Апалона грэкі атрымалі,
 А жыды – ад Адама. Апіса⁶⁸ ўважалі
 365 Егіпцяне калісьці лекарам галоўным
 (Быў царом іх той Апіс ды жрацом вярхоўным).
 Эскулап⁶⁹ быў вядомым лекарам: прынята
 Шанаваць яго, гэтак, як і Гіпакрата⁷⁰.
 А Гален⁷¹ да мастацтва ўзвысіў лекаванне –
 370 Між вучоных ён мае дактароў прызнанне.*

*Лічбы (іх пры падліку звыкла мы ўжываем)
 У заслугу нязменна Тоту⁷² залічаем.
 «Алімпіяс», якімі леты вылічалі
 Да таго, ад Іфіта⁷³ людзі атрымалі.*

³⁷⁵ *Litery*, kto wynalazł, różne o tym zdania,
 Lecz Mojżesz w tym najpierwszy godzien wspomnienia,
 Bo hebrejskie litery jemu pszypisują,
 A Fenices zaś greckie pisma ukazują.
 Nicostrata łacińskie wynalazła słowa,
³⁸⁰ A temiż literami pisze różna mowa;
 A snadź wszyscy cokolwiek w Ewropie siedzimy,
 Wszyscy takowym pismem rzeczy swe znaczymy.
 Abraam Chaldejczykow, więc też Syryjanow,
 A Isys nauczyła swych Egipcyjanow.
³⁸⁵ Gulfila też Tatarom charakter podała,
 Skąd nieśmiertelnej sławy u onych dostała.

Łóżka Asclepiades, co na słupach wiszą,
 Nalazł, co pospolicie w nich chorych kołyszą.
 Bo człek chory poczuwa niemałe ulżenie,
³⁹⁰ Gdy mu przez kołysanie przychodzi uśpienie.
 Ja mu nie tak dalece za łóżko dziękuję,
 Jak więcej za kolebkę, co dzieci piastuje,
 Gdyż mniemam, że wizerunk wzięto z łóżka tego,
 I stąd dzieci kołyszą od czasu dawnego.
³⁹⁵ Abowiem gdy w kolebce uwiwszy położą,
 Tedy śpią, a sobą nic bynamniej nie trwożą.
 I ja na ten czas wierszyk napiszę z pokojem,
 Bo choć kiedy wołają, trudno z nimi bojem.

Łuk, strzały Jowiszow syn, Scytes mianowany,
⁴⁰⁰ Wydał, acz i Apollo bywa wspomniany.

M

Malarz Apollodorus tak był zawołany,
 Że z onego początek i drugim jest dany;
 Drudzy zaś Cleantowi zgodnie przywłaszczają,
 A przeto niech się z sobą, jeśli chcą, zgadzają.
⁴⁰⁵ *Marmury ciosać*, także używać onego,
 Pixodorus pokazał od czasu dawnego,

- 375 Вынаходца хто *літар* – мноства меркаванняў,
 Ды Майсей ці не першы годны ўшанавання,
 Бо жыдам сваім знакі для пісьма накрэсліў.
 Фінікійцы да грэкаў ад жыдоў занеслі.
 Нікастратас⁷⁴ – лацінскіх вынаходца словаў
 380 (У Еўропе з лацінскай шмат паходзіць моваў);
 Мы, усе, што ў Еўропе побач пражываем,
 Тым пісьмом мноства рэчаў розных пазначаем.
 Аўраам як халдэяў, так і сірыянаў
 Навучыў, а Ізіда – мудрых егіпцянаў.
 385 А татарам Гульфіла⁷⁵ выпісаў умела
 Іх пісьмо – несмяротнасць славы тое мела.

- Ложкі* ад Асклепіяда⁷⁶ на слупах падвешваць
 Пачалі, каб нямоглым трохі боль паменшваць.
 І, як хворы, адчуеш, лёгшы ў тое ложа,
 390 Супакой; неўзабаве й сон магутны зможа.
 Ды не столькі я ўдзячны за знаходку тую,
 Як, хутчэй, за калыску – дзеці ў ёй пястую
 (Пэўна, ложка за прыклад для калыскі ўзяты).
 З тых часоў шмат выгодаў маюць немаўляты,
 395 Бо, як толькі ў калыску пакладуць спавітых, –
 Спяць, гарэзнікі, моцна, смачна, самавіта.
 Я ж тым часам пісанню верша змог аддацца:
 Як малое прачнецца, цяжка з ім змагацца.

- Лук і стрэлы* – ад Скіфа, Юпітэра сына⁷⁷;
 400 І ў самім Апалону можа быць прычына.

М

- Быў *мастак*, Апалодар⁷⁸ знаны, і здаецца
 Ад яго ў маляванні многае бярэцца;
 Іншы пэўны – з Клеанта⁷⁹ мастакі вядуцца.
 Хай, як хочуць, міжсобку ў гэтым разбяруцца.
 405 *Мармур* ад Пітадора ўмеюць абрабляць,
 А таксама ў патрэбах розных ужываць.

Lecz zaś Dipaenus one jął sztucznie rysować,
Za co mu każdy snycerz winien podziękować.

Maści różne Persowie najpierwej robili,
410 Którymi siła ludziom chorym dogodzili.

Miasteczka częste Cekrops jął rządnie budować,
Więc też wyobrażenia różne wynajdować.

Miasta Egipcyjanie naprzod zbudowali,
W którym onych krolowie najpierwej mieszkali.
415 Ciż rozmierzenie ziemi na świat wprowadzili,
A Inu nasiawszy, z niego płocien narobili.
Acz to drudzy Arachne dziewce przywłaszczają
Z Lidyjej, jak Plinius i drudzy udają.
Ciż klekotki miedziane, także insze wnieśli,
420 Skąd potym wszyscy ludzie w swą stronę przynieśli.

Miary wszystkie i wagi, których używają,
To od Sydoniusa prawie wszyscy mają;
Drudzy, iż od Phaelona naprzod są podane,
Owa któryżkolwiek z nich, ja z każdym przestanę.

425 *Miod* wynalazł, ktorego dziś każdy rad pije,
Aristeus, który był krolem Arkadyje.
Tenże robienie serow sztuczniejsze pokazał,
A jako one robić, niewiastom rozkazał.

Mosiądz jako przelewać i robić onego,
430 Wszyscy to od Rhaecusa mają cnotliwego.

Murować miasta, także i insze parkany
Thrazon najpierwej podał między różne stany.

N

Naczynia, ilekolwiek może być wodnego,
To Ctezybius podał od czasu dawnego.

А Дыпэн змог разцамі мармур той пазначыць –
Вось каму мае кожны з разбяроў падзячыць.⁸⁰

Масці розныя персы першыя зрабілі,
410 Чым нямала ўсім людзям хворым дагадзілі.

Кекрапс⁸¹ першых мястэчак дойдзі быў рухавы,
Дзе расставіў прыгожа фігуры, выявы.

Места перш у Егіпце людзі збудавалі,⁸²
Для цароў, што заўсёды там сталец трымалі.
415 Землямерства навуку там жа заснавалі,
А лён сеючы, кужаль і палотны ткалі.
Ад Арахны⁸³ таксама, з Лідыі дзяўчыны,
Ільнаводства ды ткацтва пачынае Пліній⁸⁴.
Калатушкі, якімі бразгалі ды трэслі,
420 Потым людзі з Егіпта – хто куды – занеслі.

Меры людзі ды вагі розныя ўжываюць.
Ад сідонцаў⁸⁵, напэўна, тыя меры маюць.
Хоць, магчыма, Фэйдону⁸⁶ варта нам падзячыць.
Хай так будзе, як кожны тую справу бачыць.

425 *Мёд падаў на спажытак усялякім станам*
Арыстэй⁸⁷, цар, што зваўся аркадыйскім панам.
Сыр умеў вырабляці разнастайным чынам:
Справы гэтай сакрэты перадаў дзяўчынам.

Бронзу плавіць і потым як рабіць адлівы
430 *Навучыў чалавецтва Рэкус⁸⁸, пан цнатлівы.*

Мурам горад абводзіць, будаваць парканы
Пачалі ад Тразона⁸⁹ ўсе людскія станы.

N

Вадзяное *начынне*, каб вада на справу
Нам служыла, Ктэсібій⁹⁰ вымысліў на славу.

435 *Namioty* Tubalcain ozdobne wystawił,
A potym sobie każdy na to patrząc sprawił.

Na pamięć sobie *pisać* Symonides podał,
Czym kupcom i bogatym materyi dodał,
Że każdą najmniejszą rzecz w rejestrach swych znaczą,
440 A jak mówią, w popiele gruszki nie przebaczą.

Nierządnicę, których jest dosyć w każdym mieście,
Ale nawięcej pełne warszawskie przedmieście,
Te wszystkie od Wenery początek swój mają,
A nie dziw, że tak wiele, gdyż im pobłażają,
445 Bowiem jakieś pobory bierać od nich każą,
A oni tym większego nierządu się wążą.

O

Odzienia Hetruskowie jęli się *tkanego*,
Co przed tym snadź nie było od wieku dawnego,
Bo Adam długo chodził tak, jako był w raju,
450 U nas by tylko ledwie mógł tak przetrwać w maju.
Wszakże i ten zwierzęcych skor miasto odzienia
Używał, kiedy wygnan był z dobrego mienia.

Oliwy, tej Minerwa zbierać nauczyła,
Bo się oną napierwsza sama wytuczyła.

455 *Ołowu* Midacritus podał używanie,
Za który strzelce czynią mu podziękowanie,
Bo kuleczki subtylne do rucznic działają,
A zwierz także i ptaki oną ubijają.

Oszczep, strzały Aetolus wynalazł do boju,
460 Którymi teraz czynią siła niepokoju,
A zaś Lacedemońscy ludzie kord, szyszaki
Naprzod podali między recerskie junaki.
A ow zaś oszczep łowczy Pizeus do zwierza
Wymyślił, którym łowiec do niedźwiedzia zmierza.

435 Ставіць ладна *намёты* ад Тувалкаіна
Навучыліся людзі, Ламехава сына.

Сіманід⁹¹ *запіс весці* вырашыў *напотым*,
Чым купцам, багацеям шмат дадаў работы –
Кожны дробязяў мноства ў спісах пазначае,
440 І выгоду таксама добра адчувае.

Прасталыткі паўсюдна сёння ў кожным месцы,
А найбольш мо' ў варшаўскім дзевак тых прадмесці.
Ад Венеры пачатак прасталыткі маюць,
І не дзіва, што гэткім сёння патураюць:
445 Хоць падаткі з іх стала ўраднікі збіраюць,
Большы сорам па гэтым дзеўкі выяўляюць.

О

Ад этрускаў *адзення тканне* пачалося,⁹²
А да іх гэткай звычкі ў свеце не вялося,
Бо Адам без апраткі 'шчэ гуляў па раі,
450 А цяпер пратрываў бы гэтак хіба ў маі.
Ды й Адам скурай звера мусіў апранацца,
Як быў змушаны з раю на зямлю падацца.

А Мінерва *алівы* трэсці навучыла,
Бо сама перад гэтым дрэвы і ўзрасціла.⁹³

455 Мідакрыт, ён прыдумаў *волаву ўжыванне*,⁹⁴
І за тое ад вояў мае шанаванне –
Шротам ружжы ды стрэльбы ўвішна запраўляюць
Ды звяроў дзікіх, птушак гэтак забіваюць.

Дзіды, стрэлы Этолам⁹⁵ зроблены для бою,
460 З-за якіх шмат спазналі людзі неспакою.
А спартанцы кавалі шышакі ды корды
(Іх цяпер мае, пэўна, кожны рыцар горды).
Ад Пізея⁹⁶ па свеце ведама астрога
(Ёю лоўчы заваліць медзвядзя любога).

465 *Orania rolej* Ceres ludzi nauczyła,
Lecz, zda mi się, w tej mierze pośledniejszą była
Od Caina, bo ten wprzod role upatrował,
A potomkow do takich robot zaprawował.

Owocow rozmaitych z drzew jak używają,
470 To więc od Ewmolphusa wszyscy ludzie mają.

P

Pancerz Midyas podał, także karacyne
Wymyślił do potrzeby i naczynia ine.

Papier z Egiptu do nas naprzod przyniesiony,
Ktorego używają prawie na wsze strony.

475 *Pawężą* naprzod Praetus w bitwie się okrywał,
Więc Acritus, który też w potrzebach rad bywał.

Pawy począł najpierwszy Hortensius *jadać*,
Za którymi panowie dzisiaj zwykli siadac.

Philozophiją różnym ludzom przypisują,
480 Jako się o tym pisma autorow najdują,
To jest Persom, gdzie z dawna mędrcomie bywali,
Więc iż Assyryjanie w niej się też parali,
Więc Chaldei, także też i Babilończycy,
Więc też Buddasa na plac stawia Indyjczycy.

485 Brytannowie, Francuzi druidem prowadzą.
Grekowie Orcha, Turcy Orphea wprzod sadzą.
W Libijej też Atlanta swego wspominają,
A w Egipcie Wulkana nie przepominają
(Ktory to był syn Nilow, od ktorego rzeka

490 Nilus nazwana, ktora na Egipt wycieka
I ktora urodzaje im hojne przynosi,
Zwłaszcza gdy nad swą miarę wysoko się wznosi).
Grekowie ją też mienia być od Musaeusa,
Więc iż się w onej bawił, kładą też Linusa.

465 Ці не першай Цэрэра⁹⁷ паказала людзям,
Поле як узараці; хоць і Каін будзе
 Мо не горшы: у полі ліў ці мала поту
 Ды нашчадкаў прывучваў да сваёй работы.

Садавіну, што з дрэваў розных спажываюць,
 470 Ад Эўмольфа⁹⁸ ласкава ўсе народы маюць.

Р

Панцыр Мідый⁹⁹ прыдумаў, ды яго ж стараннем
 Маем іншую зброю з воінскім убраннем.

А *паперу* з Егіпта ўвозілі калісьці,¹⁰⁰
 А пасля па ўсім свеце пачалі рабіці.

475 *Тарчай* з дрэва спачатку Пройтас закрываўся,
 Ды не менш і Акрысі ў бітве карыстаўся.¹⁰¹

Ад Гартэнзія¹⁰² звычай есці *паў* вядзецца.
 І цяпер без паўліна пір які мінецца?¹⁰³

Філасофію з многіх мысляроў выводзяць,
 480 У якіх той навукі зерняткі знаходзяць.
 Вось жа ў персаў заўсёды мудрацы бывалі,
 Асірыйцы таксама моцна не адсталі;
 Вавілонцаў, халдэяў многія згадаюць
 Ды індусаў, што Буду мудрага ўслаўляюць.

485 А друідаў брытанцы і французы маюць,
 Грэкі – Орфа, Арфея – туркі памятаюць.
 У лівійцаў Атланта кожны прыгадае,
 А ў Егіпце ў Вулкану¹⁰⁴ мудрасць палягае
 (Быў Вулкан сынам Ніла, ад каго завецца

490 Рэчка Нілам. Паводкай хуткай разліецца
 Гэты Ніл і палеткі гноем пазаносіць,
 Ад чаго потым збожжа буйна закалосіць).
 Філасофія – грэкі гэтак уважаюць –
 Ад Музея (хоць Ліна¹⁰⁵ зрэдку прыгадаюць).

495 Ale zaś Ewzebius Żydom przodek daje,
A do onego zdania siła ich przystaje.

Piłą grać Anagalis dziewczeczka poczęła,
A potem się wszystka młodź w taką grę zawzięła.
Acz też i Pithusowi tę grę przywłaszczają,
500 Ale od kogokolwiek, niewiele wskorają
Ci, co grają, bo w zysku to onym przychodzi,
Iż się próżno nabiega i próżno nachodzi.

Pilę żelazną, którą drzewa więc piłują,
Talusowi chłopięciu wszyscy przypisują;
505 Mogłci być w leciech młody, ale w rozum stary;
Dałby mu za to dzisiaj cieśla wielkie dary.

Pieniądze Aeginete wymyślili kować,
Lecz zaś ludzi łakomi jęli się ich chować.

Pierścień iż Prometheus dał do używania,
510 Niemało historyków jest takiego zdania.
Ale dawniej pierścienie w używaniu byli,
Owszem, one ustawnie na palcu nosili.
Ono Judas Tamarze dał pierścień w zakładzie,
Acz nie wiedział nad sobą o takowej zdradzie.

515 *Piszczałki* Pan i owe mazowieckie dudy,
A Pelasgus zaś owe chłopskie z chrustu budy
Wynaleźli; a zawsze się z sobą zgadzają,
Gdy w nich piją, a w dudy krzykliwe igrają.

Piwo ze zboża robić wprzód Bachus chętniwy
520 Począł; za który trunek wielce osobliwy
Siła mu ich dziękuje, ale Mazurowie
Więcej, abowiem zawsze czują go w swej głowie.

Podatek wprzód Darius wyniosł i pobory,
Chcąc mieć więcej wszystkiego i dostatek spory.

495 За жыдамі Яўсевій¹⁰⁶ першынство мяркуе,
І прыхільнікаў гэтай думкі не бракуе.

Граць у мяч Анагаліс¹⁰⁷, пекная дзяўчына,
Пачала і гульні той моладзь навучыла.
Хоць, магчыма, ад Піфа¹⁰⁸ звычай той вядзецца;
500 Ды гульцоў не турбуе, хто пачаў, здаецца:
Той, хто грае і мячык па-майстэрску водзіць,
Граць з пустым пачынае і з пустым зыходзіць.

А пілу – на кавалкі дровы ёй пілююць –
Талус юны прыдумаў, многія мяркуюць.
505 Малады хоць гадамі, меў ён розум сталы;
Адарыў бы яго я: цеслем быў удалым.

Пачалі эгінеты¹⁰⁹ грошы вырабляць,
З тых часоў звыклі людзі грошы ашчаджаць.

Праметэй¹¹⁰, ён пярсцёнак першы ўвёў у моду,
510 Тут гісторыкі маюць аднадушна згоду.
І даўней да пярсцёнкаў кожны быў ахвочы,
Бо насілі на пальцах іх і ўдзень, і ўночы.
Вось жа Юда Тамары¹¹¹ па сваім абрадзе
Даў пярсцёнак – не ведаў аб магчымай здрадзе.

515 Пан¹¹² – жалейцы і нашым мазавецкім дудам,
А Пеласг¹¹³ – тым сялянскім трысняговым будам
Вынаходцы; і поспех тыя рэчы маюць:
П’юць у будах, на дудцы весела іграюць.

Бахус¹¹⁴ піва са збожжа вырабляў гуллівы,
520 За напой гэты слаўны, смачны, асаблівы
Шмат хто дзякуе. Мазур – той найбольш «дзенькуе»
І заўсёды хмель піва за вярсту пачуе.

На падаткі цар Дарый вызначыў паборы,
Бо хацеў мець дастатак і багацця горы.

⁵²⁵ Przeto, mili chłopkowie, proszę, nam nie łajcie,
Ale raczej onego wymysł przeklinajcie.

Praktykować Chaldei wszystkich nauczyli.
Jedno to dziw, że i sam praktyk szyki zmyli,
Bo czasem, gdy drugiemu o co prorokuje,
⁵³⁰ Tedy często w domu swym takiego najduje,
Który się jego żony o praktyce pyta,
A czasem księgi jego przewraca i czyta.

Prawa i ich ustawy różnym przywłaszczają,
Lecz od Boga początek przez Mojżesza mają.

⁵³⁵ *Prząść i tkać, płotna bielić* Pallas nauczyła,
Bo ona w tym najpierwsza, jak udają, była.
Ale słuszniej Noemi przed oną przodkuje,
Abowiem Pismo święte to jej przypisuje.

Przyłbice Cares, także świetne nakolanki
⁵⁴⁰ Wdziawszy, z nieprzyjacielem czynił wywijanki.

Przymierze znalazł, żeby na czas pokoj dali,
Lycaon, kiedy w walce długo się bijali.
Stądże dziś Niemiec, gdy mu dadzą po łbu, rzecze:
«Frid!»; lecz kto go nie słucha, tedy rad uciecze.

Q

⁵⁴⁵ *Quirinus*, ktorego też Romulusem zwano,
Iż miasto Rzym założył, z dawna przywłaszczano.

Quaestores miejscy naprzod w Rzymie się poczęli,
A stąd i do inszych miast ten obyczaj wzięli.

R

Retorykę, a to jest naukę wymowy,
⁵⁵⁰ Corax, także Ctezius dał ludziom do głowy.

525 То, браты, на мяне вы гневу не трымайце,
Лепш цара таго моцна лайце-праклінайце.

Прадкаванням халдэі многіх навучылі.
Толькі ўжо не аднойчы вешчуны здзівілі:
Часам той, што прароцтвам іншага заводзіць,
530 Госця ў доме аднойчы прышлага знаходзіць.
Жонку госць вешчунову шмат пра што пытае
Ды, гартаючы кнігі, нешта ў іх шукае.

Вынаходнікаў *права* маем аж да неба;
Лепш, аднак, за Майсея і шукаць не трэба.

535 *Прасці, ткаць ды палотны* хораша бяліць
Навучыла Палада¹¹⁵. Ды, каб не зманіць,
Так зазначу: таксама за заслугу тое
Слушна ставяць Наэмі¹¹⁶ – глянь Пісьмо Святое.

Кары¹¹⁷ *прылбіцу*, гэтак як і накаленнік
540 Змайстравалі: у бітве лёг іншапляменнік.

Перамір'е прыдумаў, каб вайне спыніцца,
Лікаон¹¹⁸, калі змогся ў бітве цяжкай біцца.
Вось і ў нас, як заедзеш немцу ў лоб, то крыкне:
«Фрыд!¹¹⁹», і хто не паверыць – смерці той унікне.

Q

545 Рым закладваў *Квірынус* (ён жа Ромул зваўся)¹²⁰,
З чым ад даўняга часу кожны пагаджаўся.

Квестар места, пасада, з Рыма павялася,¹²¹
Потым шмат дзе па свеце добра прыжылася.

R

А *рыторыку* (штуку пекнае вымовы)
550 Нам далі Ктэзій, Коракс¹²² – мудрыя галовы.

Rynny Bizes Naxius i potrzebne rury
 Wprowadził sztucznie do miast, między miejskie mury.

Rok na dni i miesiące, kto go tak rozmierzył
 I kto w takim porządku, jak teraz, pomierzył,
 555 Różne są zdania: bowiem jedni przywłaszczają
 Egipcjanom, drudzy Żydom przodek dają,
 Abowiem przed potopem już czasy znaczyli,
 Także też i miesiące porządkiem liczyli.

A ciż i do Egiptu ten rachunek wnieśli,
 560 A potem na wszystkie świat do ludzi roznieśli.
 Lecz taki rok, jaki dziś my u siebie mamy,
 I którym wszystkie czasy swoje poznaczamy,
 Tedy Julius Cesarz w Rzymie postanowił,
 A ten porządek z ludźmi mądrymi stanowił.

565 *Rolą najpierwej począł Argeus naważać,*
 A stąd hojny urodzaj zwykł się więc przymnażać.

Ryby łowić Fenices rozmaicie jęli,
 A ci też i zwierz łowić wprzod drugich poczęli.

Rucznicę mnich niejaki, Niemiec, wymyśliwszy,
 570 Podał do używania, imię utaiwszy,
 By [go] snadź za takowy wymysł nie karano,
 Jako Peryllusowi w tej mierze oddano,
 Że sam pierwszej tej męki, co wydał, skosztował,
 Bo mu Falaris kazał, aby jej spróbował.

575 *Jakożby godzien i ten mnich był tej zapłaty,*
 Że podał broń takową do ludzkiej utraty.
 Od ktorej siła ginie, abowiem co żywo
 Ma rucznicę, a patrząc na się o co krzywo,
 Wnet się rzuci do onej i pomsty dochodzi,
 580 Dla ktorej już i męstwo w małej cenie chodzi.
 Bo leda baba zwalczy rycerza męznego,
 Byle umiała strzelić z połhaku do niego.
 Jakoż którykolwiek z nią rad kiedy przestaje,

Біз Наксійскі¹²³ *рыніштокі* й вадзяныя сцёкі
Будаваў ды пракладваў між муроў высокіх.

Год на дні хто *размераў*, месяцы таксама,
Цяжка штосьці сказаць мне адназначна, прама.
555 Нехта лічыць: з Егіпта гэтак павялося.¹²⁴
Іншы пэўны: з жыдоўскіх земляў пачалося,
Бо яшчэ да Патопу час жыды лічылі
Ды на месяцы роўна леты падзялілі;
І яны ж у Егіпет звычай той занеслі,
560 А затым і па свеце, знаным ім, развезлі.
А такі год, што сёння ў землях нашых маем
І якім час і хвілю веку пазначаем,
Юлій Цэзар у Рыме усяму даў свету,
З мудрацамі прыняўшы пастанову гэту.

565 *Гноем рольнае поле* Аргей¹²⁵ *урабляць*
Перш пачаў, і тым самым збожжа памнажаць.

Пачалі фінікійцы з *рыбалоўствам* знацца¹²⁶,
Час ад часу на звера ў ловы выпраўляцца.

А *ручніца* манахам-немцам¹²⁷ змайстравана,
570 Рэч ім пушчана ў справу, а імя – схавана:
Не хацеў, каб за зброю раптам засудзілі;
Як Перылу Фаларыс¹²⁸, годна заплацілі
(Той прыдумаў прыладу людзям на каранне,
Ды яго цар прызначыў на выпрабаванне).
575 А манах сам быў варты смерцю згінуць лютай,
Што стварыў тую стрэльбу для людскіх пакутаў,
Ад якой мноства гіне, бо што ёсць жывое –
Мае зброю, а дойдзе да звягі якое –
Кожны помстай успыхне, стрэльбу ён хапае:
580 Больш для помсты адвага значання не мае,
Бо ўжо кожная баба рыцара падстрэліць,
Як з пулгака якога здолее пацэліць.
А каторы з ручніцай звыкся праязджацца,

Tedy się tym sam prawie do ludzi podaje,
 585 Że lękliwe ma serce i nie ufa sile,
 Gdyż rycerz zawsze ma być gotow każdej chwile.
 A jeśli nieprzyjacioł z onych zabijamy,
 Tedy na co na swoich wżdy one chowamy?
 Albo co za potzreba w mieście z nimi chodzić,
 590 A jeden do drugiego jako do pnia godzić?
 Przeto niechaj się wstydzą, co ich używają,
 A po ulicach męstwo swoje więc udają.
 A tego mnicha niechaj co żywo przeklina,
 Że się przezeń do złego podała przyczyna.
 595 Który to mnich jak przyszedł do tak haniebnego
 Wynalazku, nie wadzi wiedzieć, do ktorego,
 Wierzę, że mu sam szatan podał swoją drogę
 (Gdyż on rad między ludźmi sieje zawsze trwozę).
 To jest miał proch z saetry, ktorego używał
 600 Do jakiegoś lekarstwa, który gdy rozcierał
 Kamieniem, tedy się proch tak prędko zapalił,
 A mnicha w ten czas strachu wielkiego nabawił,
 Bo i kamień wysoko, i chutko wyrzucił
 Ku gorze; dopieroż mnich jak ze snu ocucił,
 605 A obaczywszy prochu tego moc takową,
 I mając inwencyją u siebie gotową,
 Tedy z żelaza rurę zaraz uczyniwszy,
 A onę takim prochem dobrze nakarmiwszy,
 Wydał głos piorunowi na wszystkim podobny
 610 (Za co, by go roztrzasnął, byłby iście godny)
 I Wenetom najpierwej tę broń ofiarował.
 Wszakże sobie w tym zdrajca mądrze postępował,
 Bo sobie nie przywłaszczał wynalazku tego,
 Ale jakby go miał wziąć od kogo inszego.

S

615 *Szachy* niejaki Xerxes podał z takiej miary,
 Widząc tyrana, który lud gubił bez miary,
 Chcąc tedy przedsięwzięcie przelomić onego,
 Więc żeby okrucieństwa poprzestał swojego,

Пра такога напэўна можна здагадацца:
 585 Баязлівы ён сэрцам і не верыць моцы –
 Існы рыцар гатовы біцца ўдзень і ўночы.
 А як ворагаў толькі з ружжаў забіваем,
 То навошта таксама на сваіх трымаем?
 Ці з ружжом ёсць патрэба ў горадзе бадзяцца
 590 Ды адзін да другога, як да пня, чапляцца?
 То няхай тыя гіцлі сорам нейкі маюць
 Ды на людзях адвагай больш не патыхаюць.
 А таго хай манаха ўсё кляне жывое,
 Праз якога па свеце сталася ліхое.
 595 Той манах, вынаходства зладзіўшы такое,
 Сам не згледзеў адразу, зло знайшоў якое
 (Бо шайтан пры манаху раздаваў парады –
 Між людзей чорт гатовы век чыніць разлады):
 Меў ён порах з салетры; порах камнем нейкім
 600 Расціраў час ад часу, каб дадаць у лекі,
 Аж той порах успыхнуў полымем раптоўна
 І манах той падступны звездаў страху поўна:
 Порах камень падкінуў угару высока;
 Як манах, ачуняўшы, зноў расплюшчыў вока,
 605 Ды пабачыў, што порах – сіла немалая,
 Ды змікіціў – тут справа толку вымагае,
 Ён, жалезную трубку пэўную зрабіўшы
 І яе пад завязак поўную набіўшы,
 Выдаў гук, што ва ўсім быў Перуну падобны
 610 (Каб Пярун яго ляснуў, быў таго ён годны!),
 І Венецыі¹²⁹ першай пораху адважыў.
 Мудра здраднік у справе, прызнаю, разважыў,
 Бо сваё вынаходства пораху адпрычыў,
 Быццам дзесьці ў кагосьці ўзяў і запазычыў.

S

615 *Шахі* вынайшаў Ксерксас нейкі з тым намерам,¹³⁰
 Каб тырана, што людства вынішчыў без меры,
 Тым спыніць – каб не знаўся ён з ліхою славай,
 Зло спыніў ды заняўся дабрадзейнай справай.

Przyniosł do niego tę grę, by przez nią obaczył,
 620 Jako krola ludzi bronią, a to pilnie znaczył:
 Że ludzie dobrą wolą rychlej sobie zjedna,
 A srogość z okrucieństwem nienawiść wszem jedna.

Senatorskie szerokie Hostilius szaty
 Wniósł dlatego, by znaczny był między prywaty.

625 *Szewcow* wszytkich jest mistrzem Boetius prawie;
 Skąd, jeśliby wiedzieli, mógł u nich mieć sławę.

Siać w ziemię Triptolemus począł wszelkie zboże,
 Lecz ja Żydów najpirwej w tej mierze położę,
 Bo Pismo święte zowie oraczem Noego
 630 Pierwszym, skąd znać, że przed tym za wieku dawnego
 Tylko zioł a owocow samych pożywali,
 Aż potym, po potopie już, ziemię orali.

Siekiery Amazones naprzod wymyśliły
 Z Pantezyleą, kiedy z mężami walczyły.

635 *Sita* we Francyjej wprzod robić się poczęły,
 Ale teraz ich wszędzie piekarki się jęły.

Szermierskie Merkurius wynalazł *nauki*,
 Lecz go dziś Niemiec przeszedł, wyprawując sztuki.

Szyk Palamedes w wojszcze wynalazł porządny,
 640 A do tego, by każdy z żołnierzow był rządny,
 Hasło dawał, aby szpieg kiedy nie przechodził
 Przez wojsko, a onemu aby nie zaszkodził.
 Więc też i straży nocne każdemu ustawił,
 Aby kiedy nań przyjdzi kolej, tam się stawił.

645 *Śkło* z Fenicyjei na świat naprzod wprowadzili
 Kupcy z takiej przyczyny: gdy na brzegu byli,
 Wysiadszy z swych okrętow, gdy drew nic nie wzięli,

Думаў, шахі прынёсшы: хай кароль пабачыць,
 620 Як яго люд бароніць; сэнс фігуры значыць:
 Добрай воляй народы найхутчэй удасца
 Каралю аб'яднаці, як злачынстваў трасцай.

Меў Гастылій¹³¹ з'яўляцца ў *сенатарскіх шатах*,
 Каб глядзецца шляхетней між усіх прыватаў.

625 Між *шаўцоў* большы майстра Баэцый¹³² па праву:
 Меў бы, каб з імі знаўся, немалую славу.

Трыптале¹³³ першы *сеяць* пачынае *збожжа*;
 Ды й жыдоў, падаецца, прыгадаць тут можна,
 Бо Святое Пісанне першым аратаем
 630 Ноя лічыць (даўнейшых звестак мы не маем):
 Садавіну і зёлкі людзі спажывалі,
 А зямлю па Патоце ўпершыню ўзаралі.

Амазонкі *сякеры* колісь змайстравалі,
 Як з мужчынамі доўгі час паваявалі.¹³⁴

635 *Сіты* з Францыі шлях свой, пэўна, пачынаюць,¹³⁵
 І цяпер іх паўсюдна пекары ўжываюць.

Фехтавання Меркурый вымысліў *навукі*,¹³⁶
 Ды цяпер не такія немец робіць штукі.

Паламед¹³⁷ *шыхт* у войску вызначыў сапраўдны,
 640 Каб жаўнер кожны ў службе спрытны быў і спраўны;
 Даў пароль, каб між вояў шпег не вілаводзіў
 Ды, сакрэты сабраўшы, войску не зашкодзіў;
 Стражу несці начную ён жа здагадаўся,
 І ад гэтай работы сам не адмаўляўся.

645 З Фінікіі па свеце *шкло* купцы разнеслі.¹³⁸
 Раз, ступіўшы на бераг, бачаць: не прывезлі
 Ні палена. Як ежы цёплай гатавацца,

Czym by sobie jeść robić w tamtym kraju mieli,
 Tedy wziąwszy z okrętu siarkę zapalili,
 650 A piasku zaś morskiego do niej przyczynili,
 Z ktorej się rzecz tak lśknąca w on czas uczyniła,
 Że też u nich i samych w podziwieniu była.
 Stądże poczęli robić wymyślne sklenice,
 W ktore nalawszy miodu zbywają tesknice.
 655 Ale imię i tego nie jest nam wiadome,
 A tylko mu dziękują do picia łakome
 Ludzie za ten takowy wynalazek jego,
 Kiedy z onych pijają aż do dna samego.

Z kusze *strzelać* Fenices najpierwej poczęli,
 660 A od Aetola z proce rzucać się zawzięli.
 Z tej Dawidek maluczki olbrzyma wielkiego
 Trafił w czoło, a przeto niech wielki małego
 Lekce sobie nie waży, bo na pohańbienie
 Wielkich ludzi a hardych to małe stworzenie
 665 Zwykł Pan Bog zawsze chować, o czym są przykłady,
 Co tuszę, że i wielki przyzna krom wszej wady.
 Ale mi tu snadź rzeczce ow Goliat ktory,
 Co by mógł lwy i hydry wrzkomo łupić z skory:
 Radniej tobie te wiersze tak na wiatr udawać,
 670 Anizli z wielkim chłopem w jakie szranki wdawać.
 Bo mały, chocia mocarz, lecz przyzna człek wszelki,
 Iż barzej w oczu jego straszny człowiek wielki,
 Choć będzie dosyć słaby, a niż ty, coś mały,
 Byś też na sobie trzymał owe morskie wały.
 675 Znać z odpowiedzi, żeś jest tych gigantow plemię,
 Ktorzy chcieli posiadać prawie wszystkę ziemię.
 Bo hardzie swym goleniam ufasz i urodzie,
 Za nie wiesz, że senator znaczy nie po brodzie,
 Ale radniej z dowcipu i mądrej wymowy,
 680 Kiedy umie ozdobić rzecz pięknymi słowy.
 (Ma-ć i kozieł swą piękną i szYROKĄ brodę,
 I tak też na plac stawii, jak ty, swą urodę,
 Lecz przedsię po staremu urodzoność jego

У зямлі непрыветнай як ім харчавацца?
 Тут купцы па куфэрках серкі назбіралі
 650 І, як жвіру марскога да яе дадалі,
 Запалілі, а сумесь пачала ільсніцца,
 І купцы з той праявы пачалі дзівіцца.
 З тых часоў і шклянныя чашы вырабляюць:
 Мёду ўліўшы, пры чашы гора забываюць.
 655 Хто начынне, навошта вымысліў шкляное –
 Невядома, ды ўсё-ткі за начынне тое
 З нас удзячны павінен кожны быць бясконца,
 Як з яго п'е і жлукча да самога донца.

З лукаў шчэ фінікійцы пачалі *страляць*,
 660 А Этол¹³⁹ – з пращчы камень лоўка выпускаць.
 З ёй Давід у маленстве волата буйнога
 Заваліў; легкадумна большы да малога
 Хай не ставіцца: ганьбу ён зазнае потым,
 Горды ў велічы пышнай, ад малой істоты
 665 (Меншых Госпад заўсёды бараніці рады,
 Што, мяркую, вялікі прызнае без звады).
 Вось жа кажа пра тое Галіяф магутны
 (Ён вылузваў са скураў львоў і змей атрутных):
 Лепш тваім, браце, вершам, па вятрах пусціцца,
 670 Як з вялікім і дужым на турнаі біцца.
 Хоць малы мае сілу, трэба пагадзіцца:
 Ён вялікага, браце, наймацней баіцца,
 Хай сабе той слабейшы (нават з тых малыя,
 Што стрымаюць у буры і валы марскія).
 675 Як і племя гігантаў, волаты жаданне
 Маюць – прагнуць паўсюдна ў свеце панавання.
 Спадзяецца на сілу горды і натуру,
 Хоць сенатар не слыне з барады й пурпуру,
 А з дасціпнасці пекнай, мудрае вымовы
 680 Ды з умення аздобіць прыгажосцю словы.
 (І казёл з барадою, ладнай і прыгожай,
 Пекнатою таксама пахваліцца можа.
 Толькі вось незадача: не пазбыць смуроду,

- Raczy śmierdzieć i idzie do chlewa gnuśnego).
- 685 Tak też i rycerz każdy nie z ciała wielkości
Bywa poznany, lecz radniej z rycerskiej dzielności.
Ja-ć na zwadę, to już wiedz, z wielkim nierad gonię,
Lecz gdy na mię napadnie, koniecznie nie schronię.
Wszakem tego dołożył, że kto hardzie każe
- 690 Będąc wielkim, taki się rad w błocie pomaże
Od małego, a przeto ja nie swojej sile
Ufam, lecz radniej Bogu; przyczytam to mile,
Iż On małym pomoże obalić Cyklopa,
Który lekce rad waży tak małego chłopca.
- 695 *Soli* Ancus Martius dostawać nauczył,
Ktorej się potym każdy barzo rad przyuczył.
- Słonecznego* nauczył Atreus *zaćmienia*,
Na co często patrzymy nie krom podziwienia.
- Śpiewanie przy muzyce* z dawna przypisano
- 700 Alexandrowi, co go Cytherius zwano;
Lecz zaś Damon nauczył, że fraktem śpiewają,
Chocia różnymi głosy, razem wykrzykają,
A przedsię harmonija wszystkich głosów zgodna,
Ktorego inwencyja wspomnienia godna.
- 705 *Śrebro*, to Merkurius Piąty znalazł w ziemi,
Co jak umysł odmienia, wszyscy dobrze wiemy;
Bo kiedy go sędziemu który ofiaruje,
Już ten, choć ma przegraną, w sprawach swych przodkuje.

T

- Tańce* różne Rzymianie od Hetrusków wzięli,
- 710 Ale naszy Polacy, choć później poczęli
Tańcować, tedy Włochom naprzód nic nie dadzą,
Chocia się na przekwinty swoje Włoszy sadzą.

Tryjumfy Bachus miły i piękne korony
Wprowadził, także wino prawie na wsze strony

- Бо такую ўжо мае той казёл прыроду.)
 685 Кожны рыцар таксама ў справах і намерах
 Пазнаецца, ніколі – па сваіх памерах.
 Як напраўду, з вялікім я не рады біцца,
 А як змусіць, вядома ж – захачу памсціцца.
 Пэўна ведаю: волат горды задаецца,
 690 Аж пакуль у балоце брудным апынецца
 Праз малога; і веру не ў свае я сілы –
 У Тваю моц, мой Божа, любасны і мілы:
 Ты ўспаможаш Цыклопа пакараць нам грозна,
 Што не звыкся да меншых ставіцца сур'ёзна.
- 695 Марцый Анк¹⁴⁰ здагадаўся, *соль* як здабываць;
 Мы яе з часам звыклі ў ежу дадаваць.

Ад Атрэя¹⁴¹ *на сонцы* назіраць *зацьменне*
 Людзі ўмеюць, заўсёды маючы здзіўленне.

- Спеў пад музыку* людзі здаўна прыпісалі
 700 Аляксандру, якога Кітэрыям звалі¹⁴²;
 А Дамон¹⁴³ разгалоскі ўвёў мадуляванне –
 Галасоў, сілай розных, згоднае спяванне;
 З тых часоў гарманічны лад у спевах маем,
 І Дамона за тое мы дабром згадаем.

- 705 У зямлі адшукана Меркурыем Пятым¹⁴⁴
Срэбра – розум у многіх ім цяпер заняты;
 Як суддзі тое срэбра тайна хто ўручае,
 То, хоць вінен, заўсёды апраўданне мае.

Т

- Танец* 'шчэ ад этрускаў у рымлян з'явіўся,¹⁴⁵
 710 І ў палякаў па нейкім тэрміне прыжыўся.
 Зададуць тут палякі жару ўсім у танцы,
 Хоць свой танец п'якнейшым лічаць італьянцы.

Трыюмф Бахус прыдумаў, вымысліў вяночкі
 Ды заліў свет віном ён, седзячы на бочцы.¹⁴⁶

- 715 Wszystkim ludziom zalecił, że go radzi piją
 Tak długo, poki może aż obracać szyją.
 Ale nie tak dalece on sam wino znalazł,
 Jako nad miarę pijać to radniej wynalazł.
 Bo Noemu już dawniej Pismo przypisało,
 720 I którym mu się upić z trefunku przydało,
 A Noemu zaś kozieł podał k niemu drogę.
 Lecz patrzaj, jaką zaraz wprowadziło trwozę
 Winko szlachetne, bo się Noe sam obnażył,
 A Chama, syna, przeklął, iż to lekceważył.
 725 Jeśliże tak świętego człeka omamiło,
 Co rozumiesz ty, co-ć je pijać zawsze miło?
 Jako cię zbłąźnić może i rozum odmienić,
 A człowieka w bestyją nikczemną przemienić.
 Bo kto się im upije, jako kozieł skacze,
 730 Więc albo nazbyt wesoł, albo czasem płacze.

Tragedyje gdy czynią, Meson dał persony,
 By przez nie był kształt rzeczy każdej wyrażony.

Trąbę miedzianą, która znak daje do boju,
 Ajrrhaeus wymyślił czasu niepokoju.

W

- 735 *Wirsze* nadobne składał Alcman o miłości,
 A stąd się zaś uczyli drudzy tej godności.
 Nie trzeba mu dziwować, bo Wenus wyuczy
 I skoro się w łeb wlepi, to już zawsze huczy.
 Bo prostaka pobudza, że chce być wydworkim,
 740 Drugiego zaś śpiewakiem uczyni wybornym.
 Owa różne swym sługom podaje firleje,
 A zwłaszcza gdy się ktemu komu mozg zagrzeje.
 Wirszow wszelkich składanie Żydom przywłaszczają,
 Lecz o tym Orpheusowi także miejsce dają.
 745 *Wieszczbą ptaków i zwierząt* Tages się rad bawił,
 A prawie te wymysły dostatnie objawił:

- 715 Людзі нашыя рады жлукціць віны тыя,
 Покуль ногі трымаюць, покуль гнецца шыя.
 Не наўмысна той Бахус змог віно зрабіці,
 А таму, што над меру прывучыўся піці.
 Вось жа Ноя Пісанне ‘шчэ раней згадала,
 720 Як аднойчы віна ён увабраў нямала,
 Як яму нейкі козлік перайшоў дарогу.
 А віно спарадзіла моцную трывогу,
 Бо, адпіўшы, сп’янелы, шатаў Ной пазбыўся
 Ды пракляў сына, Хама, што з яго цвяліўся.
 725 Як і Ноя святога гэта не мінула,
 Што табе адпірацца, пан ты ці хамула?
 Бо і дурня ўдаваці й розуму пазбыцца
 Ад віна можаш, зверам дзікім аб’явіцца.
 Хто віном абап’ецца, той бы козлік скача,
 730 Весяліцца над меру ці, бывае, плача.

Для *трагедыі* маскі Мезан¹⁴⁷ даў пачцівы –
 Паказаў сэнс, што рэчы кожнай уласцівы.

Трубы медныя, імі знак даюць да бою, –
 Вынаходка Айрхея¹⁴⁸ ў часе неспакою.

W

- 735 *Вершы* пекныя Алкман¹⁴⁹ складваў пра каханне,
 Добры даў і прыдатны ўзор для пераймання.
 То не цуд і не дзіва, бо Венера вучыць
 Вершам: раз навучыўся, болей верш не мучыць.
 І прастак, ёй натхнёны, хоча быць шляхетным,
 740 Іншы станецца раптам песняром сусветным.
 Словам, ладзіць Венера забаўлянкi ўмее,
 Асабліва як нехта з тых забаваў млее.
 Вершаў розных пісанне з жыда пачынаюць;
 Зрэшты, тут і Арфея многія згадаюць.
 745 *Варажбою на птахах ды звярах* займаўся
 Таг¹⁵⁰ – на гэткай ён справе дужа добра знаўся.

To jest, gdy wrona albo sroka przepieruje,
 Albo gdy kruk nad bydłem kracząc przelatuje,
 Co to znaczy, i inszych barzo wiele rzeczy
 750 Nauczył, co prostacy zwykli mieć na pieczy.

Wieże wysokie działać wszystkich nauczyli
 Cyclopes, bo nad insze ludzie silni byli.

Wozem o czterech koniach Fryges jeździć jęli,
 A potem wszyscy od nich takie wozy wzięli.

755 *Woly do pluga wprzęgać* różnym przywłaszczają,
 Lecz od Osyris pierwszy, tak wszyscy udają.

Wrzecionami się Closter niewiastom zalecił,
 A im taką robotę tym pilniej polecił.
 Jakoż wprowadzie przystojniej, gdy niewiasta siądzie
 760 Z wrzecionem pod kądziółką, a myśli o rządzie
 Domowym, a niż kiedy prożnując czas trawi,
 Bo piękna to, gdy się czym przystojnym zabawii;
 Bo myśli zabawionej nigdy czart nie szkodzi,
 Ale do prożnujących jako drzwiami wchodzi.

X

765 *Xanthius* pojedynek najpierwej wprowadził,
 Gdy się z Thymetem, krolem ateńskim, powadził.

Y

Y litery Grekowie tylko używali,
 Lecz potem łacinnicy do słów ją wkładali;
 W tym był Cicero pierwszy, jak sam świadczy o tym,
 770 A stąd już w używaniu ją być napotym.

Z

Zbroję Combe dziewczeczka *miedzianą* podała
 Ludziom rycerskim, którą śmiałości dodała,
 Że się z nieprzyjacielem mężnie potykają,
 A przeto niechaj wszyscy onę wysławiają.

Ці варона, сарока раптам застракоча,
 Ці то крук, па-над быдлам летучы, кракоча, –
 Ведаў Таг (як і рэчы кожнай ведаў меру)
 750 Шмат чаго, што прымаюць прастакі на веру.

Мураваць сцены *вежаў, баштаў найвышэйшых*,
 Навучылі цыклопы¹⁵¹ – люд, за ўсіх дужэйшы.

А фрыгійцы – квадрыгай пачалі ўпрагаць
 Воз (як мы, калі маем дзесьці выязджаць).

755 *Плуг валамі запрэгчы* шмат хто мог даўмецца;
 Што Асірыс¹⁵² быў першы, многім так здаецца.

Верацёны дзяўчынам Клостэр¹⁵³ даў употай,
 Абнясіліў ім рукі цяжкаю работай.
 Бо і праўда – прыстойней, як дзяўчына сядзе
 760 Пры кудзелі ды дбае аб дамашнім ладзе,
 Як пустым непатрэбствам будзе забаўляцца;
 Лепш, як мае дзяўчына добрым чым заняцца,
 Бо як думкамі ў справе, то нішто не шкодзіць.
 Да пустых жа, бы ў дзверы, смела чорт заходзіць.

X

765 *Ксантый* – бацька двубояў: іх адлік пачаўся
 Як з Тыметам Афінскім неяк ён спаткаўся.¹⁵⁴

Y

Y (іпсілон) толькі грэкі некалі ўжывалі,
 А затым яе ў словы й рымляне ўстаўлялі;
 Цыцэрон быў тут першы – сам у тым прызнаўся;
 770 I па ім ва ўжыванні іпсілон застаўся.

Z

Зброі меднай ад Комбы выраб распачаўся,¹⁵⁵
 Кожны рыцар з той зброяй мужнасцю праняўся:
 Можа з ворагам смела ў бітве сутыкнуцца.
 Хай жа вечнаю славай воі агарнуцца.

775 *Zboże młocić*, w stępie tłuć Pilumnus nauczył,
 Od ktorego się każdy wieśniaczek przyuczył,
 Że dziś nas swoją pracą żywią ustawicznie,
 A my tylkośmy zwykli wymyślać rozlicznie,
 Nic nie robiąc, lecz onych w pracą zaprzągając,
 780 A w pofolgowaniu jej litości nie mając.
 Przeto, chcemyli długo żyć w takiej rozkoszy,
 Radzę, niech się nad nimi żaden nie kokoszy.

Zegar Anaximander, Milesius zwany,
 Wynalazł, a od niego jest drugim podany.
 785 Tenże sferę wymyślił, ktorej używają
 Ludzie mądrzy, co się w tej nauce parają.
 Ow zaś, ktory na słońcu cieniem pokazuje,
 O ktorej jest godzinie, więc jak postępuje
 Słońce, Anaxymenes dał do używania.
 790 Lecz ci, co w karty grają prawie bez przestania,
 Mało dbają o zegar, bo gdy dzień upłynie,
 Tedy grają i przez noc, aż poki przeminie.

Żeglować i puszczać się daleko na morze,
 Gdzie się nauczy modlić i mieszkać w pokorze,
 795 Jedni, iż Minos począł, drudzy Neptunowi
 Przypisują, i stąd mu cześć jako bogowi
 Głupie ludzie pogańscy na on czas dawali,
 Zwłaszcza gdy się na morze daleko puszczałi.
 Ciż na okręciech walkę wieść śmieli się ważyć,
 800 Jakoż wprawdzie trzeba tam zdrowie swe odważyć,
 Bo i z nieprzyjacielem, i z nawałnościami
 Dosyć biedy, także z przykrymi skałami.

Żelazny wprzod Chalibes *kruszec* wykopali
 I najpierwej z onego naczynia działałi.

805 *Zębów* Aescclapi[j]us *wyrywać* nauczył,
 Kiedy komu niezmierny bol onych dokuczył.

775 *Малаціць зерне, церці ў ступе, жорнах збожжа*
 Праз Пілюмна¹⁵⁶ паслугу селянін наш можа,
 Што жыве з собскай працы цяжкай. Знакаміта
 Мы прывыклі сялянам працы размаітай
 Выдумляць, бо ў работу вечна запрагаем
 780 Селяніна – ніколі літасці не маем.
 А таму, калі хочаш жыць далей раскошна,
 Здзекаў розных з сялянаў не чыні бязбожна.

А гадзіннік, шырока па зямлі ўжываны,
 Змайстраваў Анаксімандр, Мілетынцам званы.¹⁵⁷
 785 Ён жа глобус прыдумаў, на які зважаюць
 Мудрацы, што ў навуцы разуменне маюць.
 Глобус той, што па сонцы ценем пазначае
 Колькі часу, што з сонцам неўзабаве мае
 Стацца, даў Анаксімен¹⁵⁸, муж па свеце сlynны.
 790 Толькі тыя, што ў карты граюць несупынна,
 Пра гадзіннік не дбаюць, бо, як дзень спывае,
 Граюць ноч, покуль сонца ў небе не зайграе.

Мараплаўства (пускацца ў свет далёкі морам,
 Дзе з малітваю жыцьмеш, з ласкай ды пакорай)
 795 Распачаў крыцкі Мінас¹⁵⁹; іншыя Няптуна
 Прыгадаюць, якому выпала фартуна,
 Што паганцы як богу шану аддавалі,
 Як у мора далёка дзесьці адпывалі.
 А на суднах паганцы ж пачалі бой весці.
 800 Сапраўды, баязлівым мужнасці не знесці,
 Бо і з ворагам лютым, і з гарой навалаў
 Шмат бяды, як на судне круцішся між скалаў.

Перш халібы¹⁶⁰ жалеза ў рудніках капалі
 Ды начынне, прылады розныя спраўлялі.

805 *Зубы рваць* неадкладна Эскулапій¹⁶¹ вучыць,
 Боль калі неадступны моцна надакучыць.

Ziół znania był powodem Chiron *i herbarzow,*
A stąd wiele nauczył rozumieć lekarzow.

Złotarzom wszystkim podał Glaucus lutowanie,
810 Lecz ich na to nie uczył, aby przysadzanie
Do srebrna mieli dawać z miedzi, jako czynią
I o co niejednego barzo często winią.

Żołnierskie ludzie, iż są od Marsa, udają,
Lecz Tubalcainowi więcej przywłaszczają,
815 Który to przed potopem wiodł walki i boje,
Bowiem na on czas były wielkie niepokoje.

Zwierciadło Sinon jakiś najpierwej wystawił,
A swoim wynalazkiem one dziwnie sprawił.
Za co mu białogłowy dziś wielce dziękują,
820 A bowiem w nie patrząc brwi swe wysmykują.
Więc gdy się też blada twarz której z nich ukáže,
Tedy wnetże barwiczką czerwoną namaże,
Że się pięknej Dyanie zawsze równać może,
Acz to szpetnej bynamniej nigdy nie pomoże.
825 Druga, kiedy twarz śmiadą i płeć będzie miała,
Wnetże się do bielidla swego będzie brała.
Nadobna chce być gładszą, stara uśc za młodą,
Szpetna chce się popisać też z swoją urodą.
Owa wszystko zwierciadło to tak sztuczne broi,
830 Że się każda w nie patrząc, barzo rada stroi.
Ale tu świegotliwe owe białogłowki,
Co pospolicie radzi wylatują słowki,
Zadadzą mi, że to jest rzecz im pozwolona
Zwierciadło mieć. Takci jest, miła, dobra żono,
835 Bo wiem, że są potrzebne wam do używania,
Ale nie do farbiczek ani maglowania.
Radniej, jeśli twarz widzisz w zwierciadle nadobną,
Staraj się, byś na duszy była jej podobną.

Ведаў Хіран¹⁶² нямала зёлак-траў прыдатных,
Праз яго кожны лекар майстрам стаў выдатным.

Залатарская справа з Глаўка¹⁶³ пачалася.

810 Не вучыў ён, аднак жа, каб яна звялася
Да падману, як зараз срэбра ў медзь мяшаюць
(А ўжо тым сёння многіх людзі папракаюць).

Што ад Марса *жаўнеры*, многія ўважаюць,
Ды й Тувалкаіну¹⁶⁴ тое прыўлашчаюць:

815 Да Патопу ён ладзіў бітвы ўсе ды войны,
Бо тады быў свет грэшны дужа неспакойны.

Здэцца, Сінан прыдумаў першае *зярцала*,¹⁶⁵

Чым вялікай карысці ўсім прынёс нямала.

І яму ўсе жанчыны дзячыць сёння маюць,

820 Бо глядзяцца ў люстэркі й бровы вышчыкаюць.
У каторай твар бледны – люстра ўміг падкажа,
А яна ўжо румянам пекнату падмажа,
Па якой і з Дыянай параўнацца можа
(А лядашчай ніколі тое не паможа).

825 У якой скура з тварам цёмнасцю маняцца,
За бялілы адразу змушана хапацца.

Тая пышнай быць хоча, тая – маладзіцца,

Непрыглядная прагне ўсяк падхарашыцца.

І люстэрка жанчынаў гэтак суцяшае,

830 Што ў адбітках прывідных кожнае канае.

Толькі мне, шчабятухі, з вамі не спрацацца,

Вы заўсёды гатовы ў словах расцякацца:

Ці ў люстэрка не глянуць маюцца прычыны?

Ваша, ваша тут праўда, любыя жанчыны:

835 Так, люстэрка патрэбна вам для карыстання,

А ці ж толькі з-за фарбаў, валасоў звівання?

Вось ты бачыш прыгожы свой адбітак твару,

То зрабі, каб душа з ім утварыла пару:

Owszem, imeś jest większej nad insze urody,
840 Tym też pilniej ze wstydem pilnuj zawsze zgody.
Bo to jest nacudniejszą przyprawą na twarzy,
Kiedy wstydem opłonać ktorej się więc zdarzy.

DO TEGO, CO CZEDŁ,
JAN PROTASOWICZ NA MOHILNEJ

Podobno się ktory z was temu podziwuje,
Że tu nie wszystkich rzeczy wyraźnie najduje,
845 Ktorych więc pospolicie wszyscy używają,
A imiona tych, co je wynaleźli, tają.
Tedy niechaj ten respons odniesie takowy,
Że wszystkie rzeczy pisać był umysł gotowy.
Ale iż autorowie, co o tym pisali,
850 Więcej, a zgoła żadnej zmianki nie podali,
Zwłaszcza moj Polydorus, z ktoregom to zbierał,
A pisanie onego w te wirsze zawierał.
Tedy nie moja wina, tak też i nie onych,
Ale dawności czasow prze grubość zaćmionych.
855 Bo historyje pisać nierychło poczęli,
Przeto nie dziw, że w on czas nie wszystkiego wzięli.
Przyjmi tedy za wdzięczne, a jeśli udatniej
Kto co poda albo więc napisze dostatniej,
Tedy go rad pochwałę, owszem, podziękuję,
860 Iż przede mną, prostakiem, w tej mierze przodkuje.

KONIEC

Хай душа пераўзыхдзе пекнату прыроды,
 840 У падмогу ёй сорам – хай пільнуюць згоды,
 Бо пякнейшай для твару ўкрасы не даўмецца,
 Як ад сораму дзеўцы ўспыхнуць давядзецца.

ДА ТАГО, ХТО ЧЫТАЎ,
 ЯН ПРАТАСОВІЧ З МАГІЛЬНАЙ

Можа стацца, каторы з вас брывом паводзіць,
 Што не ўсіх апісанне рэчаў тут знаходзіць –
 845 Тых, якія паўсюдна людзі спажываюць;
 Вынаходцаў імёнаў шчэ, аднак, не маюць.
 То няхай для адказу мае тыя словы:
 Пра ўсялякія рэчы быў пісаць гатовы,
 Толькі аўтары мала штосьці напісалі,
 850 А пра многія рэчы проста не згадалі.
 Гэтак і з Палідорам, бо з яго ўзяліся
 Звесткі тыя, што ў вершы тут перапляліся.
 Ды віны я не маю, як не маюць тыя,
 Што жылі ў даўначасе, у гады былыя,
 855 Бо гісторыю людзі не заўжды пісалі,
 А таму не дзівіся, што не ўсё згадалі.
 То прымі больш зычліва; а калі нанова
 Хто падасць ці апіша гэта дастаткова –
 Сам таму буду ўдзячны, буду віншаваць,
 860 Што мяне, небараку, здолеў абагнаць.

КАНЕЦ

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

ЛЯМЕНТ

У СВЕТА·УБОГИХ НА ЖАЛОСНОЕ ПРЕСТАВЛЕНИЕ
СВЯТОБЛИВОГО А В ОБОИ ДОБРОДЕТЕЛИ
БОГАТОГО МУЖА, В БОЗЕ ВЕЛЕБНОГО ГОСПОДИНА
ОТЦА ЛЕОНТИА КАРПОВИЧА, АРХИМАНДРИТА
ОБЩИА ОБИТЕЛИ¹ ПРИ ЦЕРКВИ СОШЕСТВИЯ
СВЯТОГО ДУХА, БРАТСТВА ЦЕРКОВНОГО
ВИЛЕНСКОГО, ПРАВ[ОСЛАВИЯ] ГРЕЧ[ЕСКОГО]

В Вилне, в друкарни братской
Лета от Воплощения Бога-Слова 1620

Св[ятый] Ероним на Екклес[иаста]:
«[П]риятелем живота нет примеря»

*[Ж]алосный трен, смутный ритм, нагробок плачливый,
В тяжкий свой день, в день жалю, в день свой фрасовливый
[Собор] Церкви послушных, тмин света убогий,
[П]ишет, кладет то себе, змерлого, [...]
⁵ [З кот]орого поводу по Бозе живене
Дочасное мел по теле, на души збавене.
[Л]икует и просит на памяти мети
Церков, стадо, братию, духовныи дети.*

Μενανδ[ρου] Στοβ[ατος]:
«Ον οι θεοι φιλουσιν, 'απουνήσχει νέος»²
Plaut[us]³:
«Quem Dii diligunt, adolescens moritur, dum valet, sensit, sapit»⁴

ЛЯМЕНТ

– Поведают, же Радость в след за Смутком ходит,
А з утехи, з веселя фрасунок ся родит.
Ведлуг слова псалмисты: «З вечера плач будет,
Рано радост настанет»⁵, свет смутку забудет.

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

ЛЯМАНТ

УБОГІХ ПЕРАД СВЕТАМ НА ВАРТАЕ ЖАЛЮ
СКАНАННЕ БЕЗЗАГАННАГА І Ё АБОДВУХ
ЦНОТАХ ГОДНАГА МУЖА, БОГААБРАНАГА ПАНА
АЙЦА ЛЯВОНЦІЯ КАРПОВІЧА, АРХІМАНДРЫТА
СУПОЛЬНАЙ АБІЦЕЛІ ПРЫ ЦАРКВЕ ЗЫХОДУ
СВЯТОГА ДУХА, ВІЛЕНСКАГА ЦАРКОЎНАГА
БРАЦТВА, ГРЭЧАСКАГА ПРАВАСЛАЎЯ

У Вільні, у брацкай друкарні
Году ад Уцелаўлення Бога-Слова 1620

Святы Еранім на Эклезіяста:
«Прыяцелям жыцця няма спакою»

*Трэн жалобны, рытм сумны, хаўтурнік плачлівы
У цяжкі дзень, дзень жалю, дзень такі тужлівы
Ад Царквы паслухмяных, што жывуць убога,
Пішам і прысвячаем памяці святога
5 Чалавека, каторы з Богам жыў, жыўленне
Меў нядоўгае ў целе; для душы збавення
Заклікаем вас помніць – бедных і саноўных –
І Царкву, і нас, браццяў, і дзяцей духоўных.*

Μενανδ[ρου] Στοβ[ατος]:
«Ον'οι θεοι φιλουσιν, 'απουνήσχει νέος»
Plaut[us]:

«*Quem Dii diligunt, adolescens moritur, dum valet, sensit, sapit*»

ЛЯМАНТ

– Кажуць людзі, што радасць за жалобай ходзіць,
Весялосць і пацеха толькі клопат родзіць.
Згодна з словам псалміста: «З вечару плач будзе
Ранкам радасць надыдзе», жалю свет пазбудзе.

- ⁵ На том умысл, мысль моя з довтопом устаает,
 Згола ли то всем во всех и завжды бывает.
 Таковы абовем подчас на человека
 Жали, смутки бывають, же их и довека
 Ледве может забыти албо и неколи,
¹⁰ Ёды му што дня новии в сердцу родят боли.
 Речий, албо персоны, в которых кохане
 Свое мевал по Бозе, любое уфане.
 Ёвалтовная, наглая, по мусу утрата
 Отца, матки, сыначка единого, брата.
¹⁵ Там где мило, всих очи. Где болячо, руки.
 Кто вымовит, якии терпят матки муки,
 Ёды ся з плодом в утробах незрелым коят?!
 Хотячи их вывести в живот, живот ронят.
 Болший нам жаль, срожший боль, тяжейшая мука,
²⁰ В одной отца особе зо всеми розлука:
 З отцем стада, з маткою сирот, вдов упалых,
 З сыном церкви, з сполбратом великих и малых.
 Обы нам Бог дал очи, где отец наш, мети,
 Были быхмо з щасливых щасливии дети.
²⁵ Невымовный фрасунок в души, в сердцу маем,
 Много мыслей, як почать плакати, не знаем.
 Чили як бы перестать, бо вже плачем много,
 И над меру, не в меру, а еднок ничего
 Плач наш, плач всих, плач църкви, плач сирот, вдов болю
³⁰ Не уймуют, и овшем зо всих речей, молю,
 До внутрности, до души громадами сыплет.
 Ах, стогнане тяжкое аж за сердце щиплет!
 Первей воды слезами твари умываем,
 Первей хлеба вздыханем душу посиляем.
³⁵ По молитве «ОТЧЕ НАШ» отца, дети, плачете,
 Учителя, учневе, слезами урачете:
 Споведника – грешныи, побожныи – раду,
 Ялмужника – нищии, ах, пастыра стаду
 Мнишеского. З прикладу побожности, цноты,
⁴⁰ З пращи, чутя, молитвы, день и ноч работы.
 Але, ох нам, што живо и хто одно Богу

- ⁵ Тут мой розум і думка з досціпам змаўкае,
 Так заўсёды і з кожным паміж нас бывае,
 Бо такія прыходзяць часам чалавеку
 Жаль, жалоба і смутак, – да сканчэння веку
 Ледзьве зможа пазбыцца іх, або й ніколі,
¹⁰ Бо штодня аддаюцца ў сэрцы новым болем.
 Лепш аб справе, асобе нейкай турбавацца
 Ды, у Божай любові, ім і давярацца.
 Нечакана, знянацку напаткае страта –
 Бацькі, маці, сыночка-адзінца ці брата.
¹⁵ Там, дзе любя, – там вочы. Дзе баліць – там рукі.
 Хто раскажа, якія зносяць маткі мукі,
 Як са зношаным плодам у пакутах гнуцца,
 Даць жыццё захацеўшы, з светам растуцца?
 Боль наш большы і смутак, і цяжэй стагнанне,
²⁰ Бо ў айцоўскай асобе нам з усім растанне:
 З бацькам статку і з маці нас, сіротаў бедных,
 З сынам цэрквы і з братам і малых, і летных.
 Там, дзе ён, дай нам Божа вочы ўсім займеці,
 Каб былі мы між шчасных шчаснейшыя дзеці.
²⁵ Невымоўны на сэрцах, душах клопат маем,
 Толькі плачам, і думак многіх не згадаем.
 Супыніцца – бо й гэтак плачам дужа многа
 І праз меру, здаецца, – сіл няма ў нікога,
 Хоць нам плач наш бязмерны не суцішыць болю;
³⁰ Боль ад плачу такога шырыцца ракою
 Унутры нам, і душы нашы затапляе,
 Ах, той стогн невыносны сэрца разрывае!
 Перш слязьмі, як вадою, вочы абмываем,
 Перш, як хлебам, уздыхам душы мы ўзмацняем.
³⁵ «Ойча наш» адчытаўшы, па айцу сумуйце,
 І настаўніка, вучні, плачам ушануйце:
 Па спаведніку – грэшны, пабожны – па райцу,
 Дабрачынцу – бяздольны, слёзы пралівайце.
 Ушануйце пабожны ўзор манаскай цноты,
⁴⁰ Прыклад працы, малітвы, цяжкае работы.
 Толькі, вох нам, жывы хто з вас і хто з вас Богу

Верит, выйми, просим вси, з души, з сердца трвогу
 Для початку ляменту, принамней для трену
 Мужа святобливого. Свет ли взял отмену,
 45 Же ся з блуду помыслов, як з пуци густое,
 Выблукати не можем? Чиль жаль броит тое,
 Што в том же в нас и неба, елемента, твари,
 Без литости (боль мовить) зготовали мари
 Так зацному, чудному, святому человеку,
 50 Утявши му пред часом, без часу нить веку.
 Повежете нам, небеса, чи он вас злым словом,
 Помышленем образил в розмысле здоровом?
 Чи не так вам звыкл мавят: «Неба, небес Пана
 Пойте в хвале, вам сличность от него ест дана!»
 55 Чи на тебе негодне, солнце, глядел? Справу
 Дай нам: умел он Богу з тебе мети славу?
 Поветрея, чи вас зле уживал, скажите?
 Елемента, справтесе, мовте, не молчите!
 Земле, повеж, чи тебе он доптал негодне
 60 З молодых лет доселе, скажи нам сегодне?
 Кто ж, кто знает до него? Жаден з вас не скажет.
 А чому ж так от всех вас опущене стражет?
 Так ли ему вси вдячность за его послуги
 Отдаете, будучи повинни, як други,
 65 Задержати силами своими здорове:
 «З друга ворог, з брата волк» – старое послове.
 Чи вас, Парки (еслисте у Бога такими
 В живот и смерть можными з силами своими),
 Образил чим? Над меру питья и еденя?
 70 Торовал он за всех вас дорогу збавеня.
 КЛОТО⁶, в первших срогая, чому ж ся схилила,
 Двигаючи дух его, чемусь упустила?
 Безбожная ЛАХЕСИ⁷, и ты-сь его нити
 Не хотела до конца статечне довити.
 75 Тыранская АТРОПО⁸, чому-сь перервала
 Клубок веку живота, якобы-сь не знала,
 Же нам много на его житле залежало,
 Што вам его от смерти боронить пристало?

Верыць, скінь жа той з сэрца і душы трывогу,
 Каб пачаць гэты лямант, каб зайсціся плачам
 Па святым гэтым мужу. Свет мінуў, няйначай,
⁴⁵ Бо з аблудаў, як з пушчы цёмнае, густое,
 Мы на шлях не ўзаб'емся. Сум нам шэпча тое,
 Што нябёс элементы і вышынь тварэнне
 Вызначаюць (як цяжка!) нашае знікненне
 І такому святому ў справах чалавеку
⁵⁰ Абрываюць так заўчасна нітку жыцця-веку!
 То скажыце ж, нябёсы, ці калі ён словам
 Вас абразіў, ці думкай быў ён нездаровы?
 Ці не так вам спяваў ён: «На нябёсах Пана
 Славім, нам падабенства да яго спаслана!»
⁵⁵ Ці ж цябе ён, о Сонца, не хваліў па праву,
 За цябе хіба Богу не заносіў славу?
 Вам, стыхіі, што злое ён зрабіў, скажыце?
 Элементы, хутчэй жа моўце, не маўчыце!
 О Зямля, ці ж цябе ён так таптаў нягодна
⁶⁰ З маладосці дагэтуль – дай адказ сягоння!
 Хто што скажа з вас супраць? Ды ніхто – і досыць.
 То чаму ж прабачэння ён ва ўсіх вас просіць?
 Гэтак вашу ўдзячнасць за яго паслугі.
 Паказалі; маглі ж вы, як айцовы другі,
⁶⁵ Узмацніць сваёй сілай ды дадаць здароўя:
 З сябра вораг, воўк з брата – даўняе прыслоўе.
 Ці вас, Паркі (у Бога слынеце такімі,
 Смерць-жыццё раздаеце сіламі сваімі),
 Ён абразіў? Празмерна меў пітва-ядзення?
⁷⁰ Пракладаў ён за ўсіх вас шлях нам да збавення.
 КЛОТА, жорсткая пані, што ж ты нарабіла?
 Дух ягоны трымаўшы, смерці адпусціла.
 Ах, ЛАХЕСІ, бязбожны нораў выяўляеш,
 Што жыцця так заўчасна нітку абрываеш!
⁷⁵ Ах, тыранка АТРОПА, што ж не даматала
 Той жыццёвы клубочак, быццам і не знала,
 Што залежыць так многім на жыцці ягоным?
 Ён праз вас перад смерцю стаў, безабаронны.

- То-сте его выдали, отвсюль опустили
⁸⁰ И нам есте, сестрички, в том не подружили.
 Чи што годного тебе, о слепая Смерти,
 Рек, учинил? Могла бы-сь вжды очи продерти,
 Иж тот тебе неколи не боялься, бачил.
 – Правда, але так сам Бог зезволити рачил,
⁸⁵ Прейзревши то от веку, нем ся в свет облуды –
 Дочасной, марной – достал на вси труды.
 Кресу назначоного термину, години
 Минуть трудно, престанте лямент той детинный.
 – Не престанем, и еще с жалем речем: Пане
⁹⁰ (А уфаем же с того греха не достанем),
 Жродло, Реко Доброти, Недошлая Бездно!
 Добро есь все, як добрый створил неизследно;
 Напочатку нечого не дал-есь нам злого,
 Добрым зразу, невинным чловека самого
⁹⁵ Учинил-есь, хотел-есь, жебы-ть в добром добрый
 Раю, свете жыл, в доброть завжды был-есь щодрий.
 В злости скупым, нищачи злыи речи злого
 Человека, доброго для себе самого
 Ховаючи, для добрых; як за веков старых,
¹⁰⁰ Злыи прудко гинули, добрии лет трвалых
 Дознавали тысячами; мели за каране
 В полвеку смерть, з душею, з сим светом розстане.
 О што тя твой коханий пророк и кроль, Боже,
 Просил колись, слезами покротивши ложе,
¹⁰⁵ Хотяй беды (мовячи), штоденныи муки
 Терплю, пред ся в полвеку боюся розлуки,
 Не бери мя пред часом: тот без часу сходит,
 Который, сам сходячи, другого не родит.
 В раннем веку заправды и наш отец милый
¹¹⁰ Сшел, хотячи выдати з душевной силы
 Церкви Божой потомство духовное. З роду
 Умер недозрелого, недошлого плоду.
 Добрым нам был. Доброго чому, добрый Боже,
 Взяле-сь от нас без часу? Кто оплакать може?
¹¹⁵ Потребным был. Чому ж той, нас бедных, потребе

Гэта вы вінаваты, з рук усё спусцілі,
 80 Нам жа гэтым, сястрычкі, вы не падсабілі.
 Ці сказаў табе штосьці, о сляпая Смерця,
 Ці зрабіў? Час, напэўна, вочы ўжо прадзерці,
 Бо цябе ён ніколі не страшыўся, бачыў.
 – Праўда. Бог яму ў небе лёс такі пазначыў,
 85 Тое знаўшы адвеку. Ён займеў свабоду,
 За пакуты зямныя мае ўзнагароду.
 Не міне з вас нікога тэрмін той: прызначыў
 Лёс яго, то спыніце лямант свой дзіцячы.
 – Ах, не спынім, і з жалем большым плачам, Пане,
 90 (Грэх з таго невялікі – маем спадзяванне).
 О крыніца, о бездань, годных цнотаў рэкі,
 Добра ўсё, што ад Бога створана навекі.
 Божа, ты напачатку не стварыў нам злога,
 Добрым зразу, нявінным Ты стварыў самога
 95 Чалавека – хацеў жа, каб у добрым добры
 Жыў раі, у святле жыў – на дабро ты шчодры
 Быў, на злосць жа – няхуткі, нішчыў справы злога
 Чалавека, дабро ў ім для сябе самога
 Ты бярог дабрадзейна, як было спрадвечна.
 100 Гінуў злы неўзабаве, добры даўгавечна
 Жыў (было іх нямала); мелі пакаранне –
 На паўвеку з душою, з светам расставанне.
 Ці ж Цябе той абраны цар, прарок твой, Божа,
 Не маліў, перш слязамі ўсё заліўшы ложа:
 105 «Хоць жа, бедны, штодзённа зношу пакаранне,
 На паўвеку баюся з светам расставання,
 Не бяры так дачасна»? Той дачасна сходзіць,
 Хто да смерці-канання іншага не родзіць.
 Сапраўды ў раннім веку ойча улюбёны
 110 Адышоў, не пакінуў нам такога плёну –
 Не пакінуў нашчадкаў ён духоўных родам
 І памёр з недаспелым, з неразвітым плодам.
 Добры быў ён. Такога што ж Ты, добры Божа,
 Адабраў нам дачасна? Хто аплакаць зможа?
 115 Быў патрэбны. Чаму ж Ты нам у той патрэбе

Не погадаеш, знаючи, же о земном хлебе
 Живы быти не можем⁹ – присмаков потреба,
 Наук твоих духовных, небесного хлеба?
 На пожиток света свет, все а все створене
 120 Дал-есь. Пожиточного на наше збавене
 Чому-сь отнял? А звлаща, иж таких о мале,
 Котории б так честно, так побожне, стали
 Жили, люд твой учили. О всемогущий Боже,
 Судбы твоих таемниц хто поняти може?¹⁰
 125 Отца, матку наболей розказал-есь чтити
 Хотячому на земли долголетне жити.
 Чи наш отец родичов обоих – по теле
 И по духу – не умел шанувати? Смеле
 Мовим, же был послушным, як Исак Авраму,¹¹
 130 Уставичне готов был бы в огонь и яму
 На кинене родичов, которых учтиве
 Сам погребши, жил по них чисто, святобливе.
 То телесных. Духовных як цаловал следы!
 Несытым был их наук, их цнот, их беседы.
 135 Слова, шкрипта, образы, живот их пред очи,
 В мысли, в душу и сердце клал во дни и в ночи.
 Ова згола зовсем был добрим нам всем, свету.
 Атоли юж доброго межи нами нету,
 [Зна]ть для злостей, для грехов, за негодность нашу
 140 Тот церковный учитель перед часом чашу
 [См]ертную пьет, без часу и в силах устаает,
 Домовых всех, подручных и нас напавает
 Горкопамятливого пельного плачу.
 Оле плачу мы плачем, а в плачу не бачу,
 145 Доступим ли утехи, хто поставит мехи
 Под зреници кривавии? Немаш нам утехи.
 Полны дома, улици болю, ох, стогнаня,
 Полны куты жалости, полны нареканя
 Ах, ах, всюды по стежках! Церковныи стены,
 150 Бы мовити умели, плакали б от меня
 Вдячно милых голосов, тубы золотон,
 Побожного прикладу. З науки святон

Не спамог, хоць і ведаў: на звычайным хлебе
 Нам не жыць, бо ў прысмаках ёсць і нам патрэба –
 У навуках духоўных, што даюцца з неба.
 Даў святло ўсяму свету, кожнаму стварэнню,
¹²⁰ І дабро, што служыла нашаму збавенню.
 Што ж забраў? У мінулым тых знайсці ці можна,
 Што так годна і стойка, чыста і пабожна
 Жыўшы, люд твой вучылі. О магутны Божа,
 Ці Твае таямніцы хто спасцігнуць можа?
¹²⁵ Загадаў, каб увагай атулялі дзеці
 Бацьку й маці, як хочучь доўга жыць на свеце.
 Ці айцец наш бацькоў тых – і з чыйго быў цела,
 І духоўных – павагай не атульваў? Смела
 Кажам: быў паслухмяны, як Ісак Аўраму,
¹³⁰ Быў заўсёды гатовы і ў агонь, і ў яму
 Па загадзе бацькоўскім; тых бацькоў з пашанай
 Пахаваўшы, жыў годна, чыста, беззаганна.
 То цялесных. Духоўных цалаваць гатовы
 Быў сляды – гэтак прагнуў ведаў і размовы.
¹³⁵ Словы, творы, абліччы, жыцці іх прад вочы
 Пакладаў думкай, сэрцам, як удзень, і ўночы.
 Быў да нас ён ласкавы, як і рэшце свету,
 А цяпер во згубілі мы падтрымку гэту.
 За грахі, пэўна, злосці, за нягоднасць нашу
¹⁴⁰ Той царкоўны настаўнік так заўчасна чашу
 Смерці выпіў, дачасна сілу збыў, стаміўся.
 І дамашні, і бліжні, кожны з нас напіўся
 Незабыўным і горкім, як палын той, плачам.
 Толькі плачам і плачам, а праз плач не бачым
¹⁴⁵ Ці спакой нас чакае. Хто мяхі падставіць
 Пад крываваыя слёзы? Нас ніхто не бавіць.
 Кожны дом поўны болю, вуліцы – стагнання,
 Кожны кут поўны жалю, плачу, наракання.
 Ах, паўсюль, дзе ні ступіш! Цэркваў нашых сцены,
¹⁵⁰ Каб маглі, гаварылі б; ды няма замены
 Speваў пекных і любых, сурмы залатое
 І пабожнасці ўзорнай, казані святое –

Чого учил, заисте сам чинил пред всеми,
 Без зависти, без гневу з обчими, з своїми.
 155 Жил на свете за светом¹², научил постити
 Дни святыи, праздники честно обходити,
 На всеночных молитвах трвати нетескливе,
 Хутне ходити до церкви, жити святобливе.
 Грехов споведатися, таемниц Христовых
 160 Заживати начастей справил был готовых.
 Што у наших пред леты было неподобно,¹³
 На то душу и сердце отдал всех способно.
 До того нас, як добрый, добре был заправил.
 Добрыи Боже, все-сь то сам в нем, през него справил,
 165 А того ж, так доброго, от нас одыймуеш.
 Добрий Боже, чому нас над меру фрасуеш?
 Для трех причин пред часом добрий з света сходит,
 Мовит мудрец, зосталцем горкий смуток родит
 Пре[з] негодност невдячных. И мы признаваем,
 170 Же-смо его не были годными. Пытаем:
 А могла ж быть отмена в нем? Тому не веру.
 Гонение ль тяжкое на правдивых веру
 Повстать мело, а ему-сь того оглядати
 Не хотел дат? Умел он при вере стояти,
 175 Других утверждаючи, готов быть на раны,
 Будучи раз о ней вязенем скаранный.
 Ему-сь, Боже предобрий, по его желаню
 Дати рачил, нас еси зоставил в вздыханю.
 Его-сь душу от смерти вечной избавил,
 180 Нас есь повседневной всех смерти набавил.
 Очи его з слез плачу вызволил-есь, Кролю,
 Нам початок до плачу, початок до болю
 Учинил-есь. А ноги его з послизнення
 Уволнил-есь. Певен ест своего збавеня
 185 Пред Тобою, пред Твоим Маестатом в небе.
 Будь милостив, Боже наш, и нашей потребе
 З его молитв. Леч, Боже, хто может поняти
 Судбы твои? Мысль наша мусить в них устати.
 Его душа, як пташок, от тенет таемных

Ім вучыў. І праўдзівы быў перад усімі,
 Незайздросны, без гневу, як з чужым – з сваімі
 155 Жыў на свеце за светам, навучыў пасціцца,
 З днём святым і са святам годна абхадзіцца,
 На ўсяночных малітвах быць, і пастаянна,
 У царкву йсці з ахвотай, верыць беззаганна.
 У грахах спавядацца, таямніц Хрыстовых
 160 Як часцей прычашчацца быць заўжды гатовым.
 Што гадамі між намі не было прынята,
 Ён душою і сэрцам сам рабіў заўзята.
 Ды і нас гэтым годна наш айцец наставіў,
 Добры Божа, бо сам Ты праз яго ўсё справіў.
 165 А цяпер дабрадзея, Божа, адымаеш;
 Добры Божа, за што нас з горам пакідаеш?
 З трох прычынаў дачасна годны з свету згіне,
 Кажа мудры, астатнім горкі сум пакіне
 Праз нягоднасць няўдзячных. Маем грэх той, маем,
 170 Што яго не былі мы годныя. Пытаем:
 «Ці ж ён мог бы змяніцца?» Я таму не веру.
 Ці гадзіну няшчасцяў на праўдзівых веру
 Ты хацеў быў абрынуць, і яго рукою
 Захінуў? Бо за веру ён стаяў гарою,
 175 Узмацняў ёю іншых, сам жа зносіў раны,
 Быў за веру аднойчы і турмой караны.
 Ты яму, Бог ласкавы, па яго жаданні
 Даў усё; нас пакінуў, Божа, ва ўздыханні,
 Бо айца ад той вечнай смерці ўратаваўшы,
 180 Нас пакінуў, штодзённай смерцю пакараўшы.
 Асушыў яму вочы Ты ад слёз, Каролю,
 Нам – прычыну й пачатак даў для плачу, болю.
 Ашчадзіў яму, Божа, ногі ад падзення;
 Цвёрда ведае зараз – хуткае збавенне
 185 У Цябе перад тронам знойдзе ён на Небе.
 Будзь ласкавы, наш Божа, у любой патрэбе
 Праз малітвы айцовы. Хто ж бо зразумее
 Лёс, Табой напісаны? Розум не здалее.
 А душа яго птушкай ад ліхіх падсадаў

- 190 Ловцов ушла, порвала сети засад земных,
 Нашла себе мешкане голубица тиха –
 Гнездо в Небе. Леч наша, ах, тер[пел]а лиха
 От дня, часу розстаня души его з тела,
 Так ест смутна, жебы з ним умереть волела.
- 195 По утрате вдячного его сполькованя
 Не устае в жалосным ляменте гуканя,
 На дереве зеленых утех не сядает,
 Водою ся мутною жалю напавае.
- Наостаток, ищучи конец плачу дати,
 200 Прагнет вечно при тебе, Опоце, зостати.
 Леч, о Боже милости, Боже злитованя,
 З жалосного не рач ся ображат стогнаня.
 Не можем ся утулить, не можем забыти
 Его, Тебе зо всех справ годне похвалити.
- 205 Тяжкий в том боль, трудная до згоеня рана,
 Таемница розумом людским не подана.
 Што-сь то у нас под сесь час на вечный жаль справил,
 Же-сь нас, сирот убогих, в хлеб слова зоставил?
 Як их много на свете, што смерти жадают,
- 210 А вжды ей в старости згривелой не мают.
 Не суть тебе, ни себе, ни людем, ни свету
 Потребными, згожими, еднак смерти нету.
 Сто лет и болш в слепоте, в глухоте другии,
 В ослабеню сил члонков тягнут лета злии.
- 215 Сесь чтырдесту от роду не дошол зуполна.
 Оле, смерти срогая, то ж-есь неумовна,
 Неумовна и слепа! Чему-сь на нас радней,
 Люб одного, люб колку не зострила снадней
 Косы свои, з[ъ]ядлая, на жоны, на дети,
- 220 Которим смерть за живот, негде ся подети?
 Тяжар земли незгожий, хлебы дармо псуем.
 О жалости, о болю! Тепер тебе чуем,
 Тепер знаем, як была солодка и смачна
 Манна его науки! Ах, душе невдячна!
- 225 По утрате доброго доброть познаваеш,
 Рада бы-сь му тепере, прожно ся змагаеш!

- 190 Сіганула, парваўшы сець зямных засадаў,
 І знайшла супачынак, галубіца ціха,
 Аж на Небе, а нашы (ох!) зазналі ліха.
 З дня таго, як ягоны з целам дух расстаўся,
 Так нам сумна, што кожны ўслед бы паімчаўся.
- 195 Душы, страціўшы з годным тое дакрананне,
 Не спатоляць праз лямант горкі шкадавання
 І на дрэве спакою ўпарта не сядуюць,
 Жалю мутнай вадою смагу спаталяюць,
 Каб нарэшце ўжо з гэтым плачам развітацца,
- 200 Пры Табе, пры апоры, назаўжды застацца.
 Толькі, любы наш Божа, Божа злітавання,
 Не абразься з жалобы нашага стагнання:
 Не знайсці нам спакою, сіл няма забыцца
 Пра яго і ўсім сэрцам да Цябе маліцца,
- 205 Цяжкі боль наш, і рана цяжка зажывае,
 Розум гэтую тайну цяжка ўсведамляе.
 Ці той жаль нам да самай смерці прыдаецца,
 Ці з нас кожны без слова – хлеба – застанецца?
 Як іх многа на свеце, смерці што жадаюць,
- 210 Ды яе і ў ссівелай старасці не маюць.
 Ні сабе ані людзям больш яны прыдацца
 Тут не могуць, а смерці ўсё не прычакацца.
 Больш стагоддзя сляпыя, іншыя – глухія,
 Саслабелыя целам доўжаць леты злыя.
- 215 Той жа сорака гадочкаў шчэ няпоўных мае,
 А ўжо – Смерць, што ніколі літасці не мае,
 І сляпая й глухая. Што ж не асудзіла
 Аднаго з нас ці колькі, што ж не завастрыла
 Ты касы ненажэрнай на жанок, на дзеці,
- 220 Што шукаюць збавення ад цябе, ад Смерці?
 На зямлі цяжар лішні, хлеб дарма марнуем,
 О жалоба, о боль наш, зараз мы вас чуем!
 Зразумелі – было нам соладка і смачна
 Ад ягонай навукі. Ах, душой няўдзячнай,
- 225 Добра сёння значэнне страты ўсведамляем
 І вярнуць тое рады б, ды дарма чакаем.

По забитю баранка вонробы ядали,
 Живого ся жидове палцем дотыкали.
 Так по смерти пророков их писма науки
 230 Вспоминати почали, читат брати в руки.
 Вспомним и мы, леч не час его напомним,
 Поднебеню нашему горкии з збридзенья,
 Аппетыту кламного, з сумненя заразы,
 Иж нас громил, оттинал душевныи сказы.
 235 Наметности, налоги, духовныи трвоги,
 Тлумил, губил прилоги, просто до дороги
 Збавенной провадил. Боже, што-сь урадил,
 Же-сь нас з мыслми нашими так сродзе повадил,
 Же ся згола отняти им ни утулити
 240 В жалю своем не можем? Што ж далее чинити?
 Плакать смутне, а в плачу знову к тебе слово?
 Рекл-есь бовем просити з верою: готово
 Все у мене найдете.¹⁴ Беда ж нам! Чи мало
 Плачу, прозбы, слез, лъканя от церкви бывало
 245 За живота хорого по-Давыдску праве?!
 Судбы твои, Боже наш, дивны и в той справе.
 Аврааму для пяти перед леты, Пане,
 Хотел-есь дать в Содоме свое змиловане.¹⁵
 Чи не было при нашей церкви пяти, Боже,
 250 Справедливых, з которых одни свое ложе
 Струменем слез горячих в ночи омывали,
 Другии сна в тескници очом не давали?
 А вжды-сь то все, як Творец предивный, пребачил,
 В прозбах наших подобно-сь зезволить не рачил.
 255 Исусови Наввину, на битве з чужими
 Будучому, под вечор з променми своими
 Солнцу над бег врожоный розказал-есь стати,¹⁶
 Пятнадцать лет кролеви рачил-есь придати
 До живота¹⁷, для паньства и для полепшеня.
 260 Промыслнику добр наших, людского збавеня,
 Владцо смерти, живота! Слушне б и Леону –
 Под час войны противных схизмы Гедеону¹⁸ –
 На схилку лет и света еще посветити

- Так яўрэі ў ягняці ўсё нутро з'ядалі
 Шчэ живога, крывёю рукі абмывалі;
 Так па смерці прарокаў вучні да навукі
 230 Прыпадалі, схапіўшы творы іх у рукі.
 Прыгадайма: ахоўваў нас ад той агіды,
 Ад нясмачнай, паганай, горкае абрыды,
 Ад хлусні апетытнай – смерці для сумлення –
 Бараніў нас, і збавіў душы ад знямення.
 235 Недахопы, заганы, на душы трывогу
 Нішчыў, пляжыў, вытоптаў, проста на дарогу
 Да збавення выводзіў. Божа, ці ж гадзіцца
 Што ад думак трывожных нам ніяк не збыцца,
 Не ўцячы, што і целаў нашых не схаваем
 240 Перад жалем глыбокім? Што пачаць мы маем?
 Сумна плакаць, і з плачам да цябе звяртацца,
 Бо казаў Ты: «Прасеце з вераю, і дасца –
 Дам усё вам па слове». Ды бяда нямала
 Плачу, просьбаў, уздыхаў ад царквы забрала
 245 Пры жыцці шчэ ягоным – як з Давыда ў славе.
 Провід Твой, любы Божа, бачны ў гэтай справе.
 З-за пяці Аўрааму ў тыя леты, Пане,
 Ты спаслаў у Садоме грэшным злітаванне.
 Ці ж пяці з нас, царкоўных, не знайшоў Ты, Божа,
 250 Справядлівых, якія ўласнае хто ложа
 Струмянём слёз гарачых ноччу абмывалі,
 Хто вачэй дакрануцца сну не давяралі?
 Пэўна ж тое, як Творца дзіўны, Ты прадбачыў,
 Ды падобна, што просьбаў выслухаць не рачыў.
 255 Ты Ісусу Навіну – у вайне з чужымі –
 Паспрыяў, як пад вечар промнямі сваімі
 Сонца супраць прыроды, як удзень, свяціла,
 Каралю на пятнаццаць летаў міласціва
 Век падоўжыў – для ўлады і для паляпшэння.
 260 Дабрадзей наш ласкавы і для ўсіх збавенне,
 Смерці й жыцця падаўца, слушна б і Лявону –
 У вайне супраць нашай схізмы Гедэону –
 Пры канцы веку й свету шчэ было застацца,

Должей троха, поки бы мог выкоренити
 265 Злости з сердца озяблых, поки бы направил
 Житло наше, до веры ґрунтовне заправил.
 Овы еще хоть пять лет досыть быхмо мели,
 Далей быхмо о твою ласку просить смели.
 Не постав нам, Боже наш, за грех нареканя
 270 (Жаль наш мовить), не кар нас з такого баданя.
 Боячимься сыновско тебе, Творца-Бога,
 В долгий живот певная бывала дорога.
 Хто над него пристойней, прилежней и милей
 Тебе любил, дивился твоей чудной силе?!
 275 Ты сам сердца скритости чловечии знаеш,
 Члены, мозги, внутрности, кости проникаеш.
 Ведать рачиш о его подвигах, о потах
 В ночнодневном стояню, о працах, роботах,
 Як в винници церковной, з паствы повереня,
 280 Всех нас, своих, своего впрод шукал збавеня.
 Якое он о нищих, убогих старане
 Мел, о вдовах, маючи и сам выховане
 З жебранины нендзной! Гроша не брал в руки,
 О ялмужну при дверех не терпел докуки:
 285 Хто попросил, казал дать остатнюю шату,
 Копу разом и што мел упалому брату.
 Мел в реестре, в памяти всех бедных, зболелых,
 Слал, навежал штотыдень вдов осиротелых.
 Ѓды рек шафар «Немаш што» – дивился невере,
 290 Ялмужнику подобне Иоанну,¹⁹ в той мере
 Так был щодрим. А ведже голоду неколи
 Не узнали, братия, з так доброи воли.
 А того так доброго, Боже вечный, хвалцу
 Огороду своего и добр своих справцу
 295 Взяле-сь от нас, если же для личбы чиненя?
 Выличался он штотдня з своего сумненя
 И нас к тому провадил, абыхмо впрод спаня
 З помыслов, з слов, з учинков чинили баданя.
 Если будеш рахунок з него за нас брати,
 300 Для его цнот, молимься, не рач нас карати,

Покуль зло – і дарэшты! – мела б вынішчацца
 265 З сэрцаў, холадам сцятых, покуль бы паправіў
 Лад жыцця наш, у веры добра нас наставіў;
 Ласку тую – пяць летаў – дастатковай мелі б,
 А затым зноў пра тое мы прасіці смелі б.
 Не прымі гэты, Божа, плач за нараканне
 270 (Жаль наш мовіць), прабач нам гэтае ўмяшанне:
 Па-сыноўску баімся ўсе мы Творцы-Бога,
 Каб вяла праз жыццё нас доўгая дарога.
 Хто больш годна, аддана, прыгажэй і міла
 Шанаваў Цябе, знаўся з цуднай Божай сілай?!
 275 Сам Ты тайны ўсе ў сэрцы чалавека знаеш,
 Часткі, мозак, вантробы, косці працінаеш.
 Бачыў Ты ўсе айцовы подзвігі і поты,
 І ў дзень белы, і ўночы працы і турботы:
 Над лазой Тваёй – нашым, паствы, навучаннем,
 280 У якой свой пабачыў шлях выратавання.
 А якое да ўбогіх, жабракоў старанне
 Меў, да ўдоваў, бо помніў і сваё ўзрастанне
 З гэткай беднай нядолі! Грош не браў у рукі,
 Хто прасіў пад дзвярыма – даў ім без прынукі.
 285 І астатнюю нават аддаваў ён шату
 Ці капу, ці што мог даць у няшчасці брату.
 Меў у памяці, спісе бедных, згаладнелых,
 Адараў і наведваў ўдоў асірацелых.
 Скажа мытар: «Не маю» – даць не мог ён веры,
 290 Быў падобны да Яна-мытара ў той меры,
 Гэткі ж шчодры. Таму ж бо голаду ніколі
 Не зазналі мы, брацця, з гэткай добрай волі.
 І так годную зараз, Божа наш, акрасу,
 Радцу, спраўніка саду і Твайго запасу
 295 Забіраеш. За мноства добрых спраў чыненне?
 Павялічваў штодня ён свой абсяг сумлення.
 Да таго й нас прывучваў: перш, як засынаеш,
 Над учынкам, над словам, думкай разважаеш.
 Як яму хочаш, Божа, даць за нас спагнанне,
 300 За яго годнасць, просім, не спашлі караня;

Бо был добрым шафаром, урадником верным,
 В дарах твоих был гойным, в строфованю мерным.
 Знал час, меру, особу, кому коли хлеба,
 Кому мякких потравок, легких было треба.
 305 А тому так мудрому строителю, Боже,
 Перед часом смертное дал-есь услать ложе
 Элементом, живелом, попрадухом ниток
 Сил душевных, телесных. А што ж за пожиток
 З умерлого, Боже наш? Зали может хвалу
 310 Давать тебе? – «Живым ест, видит мою славу,
 И молиться за вами. Бо пред ним, уснулым
 Святым моим, за родом о себе нечулым,
 Сприкрилося просити. Нового причинци
 Потребуют давнии до мене безъчинцы.
 315 Не стысуйте, абовем он ваши потребности
 Отправует, готует на ваш голод хлебы
 В земле живых окфитой, а для наполненя
 Личбы з веков презраных поднял смерть усненя».
 – О если так, Боже наш, мней плакати будем,
 320 Его, себе в молитвах нигды не забудем.
 Отче, Отче, потщися (поневаж-есь в славе
 Святых божих) меть печу о нас. О забаве
 Сегосветней ведаеш: клопоты, фрасунки,
 Знаеш беды, утиски, припадки, тrefунки.
 325 Быле-сь з нами, над нами старейшинство в духу
 Духовных справ маючи. Добрую отуху
 При надеи маемо, же нам болш поможеш
 Молитвами своими, в бедах нас вспоможеш.
 Причиняйся, молися, молимься о стаде
 330 Своим, чине церковном, о домовом раде
 И о нашем пристрастном дочасном мешканю,
 О збавеньи, абыхмо по рихлом везваню
 Были годни местечка, хотяй под стопою
 Ноги твоеи, в небе быть навек з тобою.
 335 Аминь, аминь, рач то дать, Боже милосердный,
 Просит тебе гмин нищий, люд у света бедный,
 Тот нагробок кладучи пастыреви стада.

- Быў таварыш ён слаўны і параднік верны,
 У дарах Тваіх шчодры, у каранні мерны.
 Ведаў час, ведаў меру, хто не мае хлеба,
 Што таму мяккай ежы, гэтым лёгкай трэба.
- ³⁰⁵ Так вось мудраму даў Ты, Створца Пане-Божа,
 Дапусціў, каб дачасна лёг на смерці ложа.
 Элементы, стыхіі, папрадухі нітак
 Сіл душэўных, цялесных! Што ж бо за спажытак
 Ад нябожчыка? Пане, ці ж спявацьме хвалу
- ³¹⁰ Ён табе? – «Аглядае ўжо маю тут славу,
 Ды за вас шле малітвы, бо раней паснулым
 (Хто святы мой) тут цяжка за народ нячулы
 Да мяне больш маліцца. Новага заступцы
 Патрабуюць старыя злыдні й душагубцы.
- ³¹⁵ Не стагнеце, паколькі вашыя патрэбы
 Ён спраўляе, рыхтуе вам на голад хлебы
 У зямлі гэтай шчодрай, і для выканання
 Мноства прышлых патрэбаў смерць прыняў, кананне».
- О калі ж так, наш Божа, меней плакаць будзем
- ³²⁰ І яго й нас ніколі ў модлах не забудзем.
 Ойча, ойча, ласкаў будзь (бо сядзіш у славе
 Між святых) нас апекай агарнуць! Забаве
 Марнай свету, турботам, бедам ды імгненням
 Кошт вядомы, прыгнёту, ліхасці трызненням.
- ³²⁵ Быў ты з намі, духоўны, быў між нас старэйшым,
 Меў вяршэнства па духу. З лёсам шчаслівейшым
 Спадзяемся спазнацца, ты нам дапаможаш
 Праз малітвы і ў бедах нашых пераможаш.
 Спрычыніся, узносім модлы мы аб статку
- ³³⁰ Аб тваім, аб царкоўным ладзе ды парадку
 І аб нашым часовым месцы пражывання,
 Аб збавенні, каб годна ў моманце канання
 Сесці побач, а хоць бы нават пад ступою
 Ног тваіх, жыць у небе праз вякі з табою.
- ³³⁵ Аман, аман, ласкаў будзь, Божа міласэрны,
 Просіць люд Твой убогі, свету люд мізэрны,
 Статку, пастыру склаўшы трэн у паднашэнне.

Умер отец, опекун, убогих отрада.
 Живет з Богом, живет. Бог – вышний оборонца,
 340 Тот нам не даст в том жалю гинути до конца.
 Дасть и слову инструмент, оному подобный.
 Меймо веру Божую – Пан, на все способный,
 Не дасть верным над силу покусы терпети,
 Не дасть, верте, духовным голодом нам тлети.
 345 Выдасть з скрини небесных таемниц, з спижарни²⁰
 Духовной пастыра стаду до овчарни,
 Выпустить нам феникса з арки своей певне,
 Дасть лебедя. Час престат нарекати ревне,
 Час заволат: з вечора напал на нас смуток,
 350 Зрана радость настанеть! Тот отмены скуток
 Будет з Бога в правици найвышшой силы.
 Якость хотел, так стало. О Пане наш милый!
 Имя твое святое нехай ся в нас славит,
 А што тебе, нам любо – за дний наших справить

ГОЛОС ОТЦА ДО СЫНОВ

355 Што то за плач, братия наймилшая в Бозе?!
 Што за лямент? Што за гук? Дивно ми той трвозе.
 Увы, увы, по ком то? По ком тое горе
 З уст жалосных, по ком слез обфетое море?
 Зали по мне? Неслушне, российский народе,
 360 Нарекаеш, стыскуеш о моем отходе.
 Ям ся смертю на живот неровно дорожший
 Над свет хутне отменил, хотяй не дошодши
 Лет зуполных. Добре так. Смерть тая пожрала
 Живот марный, мне вечный путь уторовала.
 365 Конец сего бедного, утешного вступом!
 Што свет мает, меть может, ест робацтву лупом.
 Щасливый, хто пред смертю смерти дознавает,
 Бовем смерти, для смерти, в смерти не мевает.
 Не долго-м жил, мовите? Про бог, досить много
 370 На сесь побыт дочасный и того лихого,

Змёр айцец наш, кармілец, бедных суцяшэнне.
 Разам з Богам жывы ён. Бог і нам – надзея,
 340 Моц, з якою ніколі ў суме не згібеем.
 Даць начынне такое, як айцец, зноў можа,
 Майма веру – заўсёды Бог нам дапаможа,
 Не спашле цераз меру нам спакус цярпення,
 Не дапусціць у душах немачы й гніення.
 345 З скрыні тайнаў нябесных дасць нам, са спіжарні
 Зноў прыбудзе духоўнай пастыр да аўчарні;
 Верце, зноў нам з каўчэга фенікса з'яўленне
 Будзе, лебедзі белай. Годзе галашэння,
 Час усклікнуць: увечар сум нас атуляе,
 350 Зранку прыйдзе зноў радасць! Бог усё змяняе
 Сілай праўды і моцай найвышэйшай сілы.
 Як хацеў Ты, так стала, Госпадзе наш мілы.
 Мы імя Тваё, Божа, славім-выслаўляем,
 Што Тваё – тое й любя, тое і прымаем.

ГОЛАС АЙЦА ДА СЫНОЎ

355 Што за плач, брацця міла, любая мне ў Бозе?
 Што за лямант? Дзіўлюся вашай я трывозе.
 Ах, па кім жа, па кім жа маеце вы гора,
 Спеў жалобны па кім жа, слёз нястрымных мора?
 Ці ж па мне? Ах, дарэмна, рускі мой народзе,
 360 Так сумуеш, шкадуеш аб маім зыходзе.
 Смерць на скарб, болей варты, як сусвет, з ахвотай
 Замяніў я, ваганні кінуў прэч, турботы,
 Не дажыў сталых летаў: тая смерць забрала
 Марны лёс, чым у вечнасць шлях мой скіравала.
 365 Тут канец той юдолі, пекны чый пачатак;
 Што свет мае ці мецьме – чарвяка дастатак.
 Шчасны той, хто да смерці смерць у твар пазнае:
 Толькі смерць, больш нічога ў смерці не бывае.
 Жыў нядоўга я, чую. Што вы! Досыць многа
 370 Меў у марным жыцці я гэтакім ліхога.

Абы теж хто жил сто лет – один день жил певне:
 Не тот живет, хто живеть на свете мизерне.
 Леч хто свято, побожне живот свой провадит,
 Тому негды смерть, як сон померный, не вадит.
 375 Житло наше на земли ровно комедии,
 Албо рачей жалосной света трагедии,
 За отнятем личины, што был кролем, паном,
 По-старому ковалем, шевцем, цимерманом²¹,
 Выйдет дух наш, али ж ти, труп земный, труп гнойный,
 380 Гнюсу, робацтв, мерзячки и брыдкости полный.
 Мало вчасне погодне на морю плавает,
 Которого штурм носит, фаля заливает,
 Кресу замероного порту не доходит,
 Часом, отколь отступил, в том же местцу бродит.
 385 Хто долго жил а зле жил, доброго ничего
 Не учинил – мало жил, а был барзо много.
 Престанте тых плачов, туги занежайте,
 Души моей для свое любый покой дайте!
 Долго жити за муку справедливый мает,
 390 Хто ж з розумных, побожных смерти не жадает?
 Хто в огнилом, похилом дому жить зезволит?
 Хто ся смеле до него на мешкане склонит?
 Гды обачит, а оно стены уступуют,
 Дах сыплется, фундамент, филяри фалюют,
 395 Балки трещат, а весь дом зовсем упадает.
 Хто з розумных в таковых руинах зостаает?
 А не рачей бежить вон, забывши и хлеба?
 Весь свет, земля хвеесться, вонтпит непотребя,
 Же упадет невдолзе; а его руины
 400 Конец веку ест знаком, не волос седины:
 Знаком – валки внутрнии, постронных погрозки,
 Знаком – полон, везеня, кайдалы, поврозки,²²
 Которими не толко христиан погане,
 Леч, што тяжша, свой своих, христиан христяне
 405 Вяжут, вязять, кров точат. Пойзри на суседы,
 Што ся деет, якии зо всех сторон беды.
 Плачет наша братня, доставшиися в руки

Хто і сто год пражыў бы – дзень пражыў напэўна:
 Той не жыў, хто існуе ў свеце тым мізэрна, –
 Толькі той, што пабожна ў святасці праводзіць;
 І яму, як здаровы сам, і смерць не шкодзіць.
 375 Шлях зямны наш – выпадак, мусіць, камедыйны,
 А камусьці, магчыма, нават тарагедыйны.
 Не звяртаючы ўвагі – каралём быў, панам,
 Ці шаўцом, кавалём ты, можа, цымерманам, –
 Дух пакіне. І толькі той зямны труп гнойны,
 380 Чарвякоў і брыдоты разнастайнай поўны,
 Пры харошым надвор'і морам праплывае:
 Шторм яго круціць-носіць, хваля залівае,
 Ні мяжы, ані порту ён не дасягае,
 Дзе пачаў, там заўсёды і далей блукае.
 385 Хто жыў доўга, ды блага, добрага нічога
 Не ўчыніў ён: жыў мала, існаваў – замнога.
 Плач спыніце, нарэшце, жаль свой занядбайце,
 Супакой любы душам, дзеля Бога, дайце.
 Годны доўгія леты як кару ўспрымае,
 390 Хто ж з разумных, пабожных смерці не жадае?
 Хто ў спрахнелай, пахілай хаце застанецца?
 Хто, адважны, да смерці жыць у ёй памкнецца,
 Як пабачыць, што сцены раптам разышліся,
 Дах рассохся, падмурак і слупы зняліся,
 395 Бэлькі ў трэскі і цалкам хата западае?
 Ці ж разумны руіны за жытло прымае?
 Ці ж не прэч ён падасца, тут і не да хлеба –
 Свет, зямля ўся трасецца, жаліцца не трэба,
 Што разваліцца хата; сівізна не значыць
 400 Крэс жыцця, а руіна той канец пазначыць.
 Знак то войнаў міжсобных, ворага пагрозаў,
 Знак палону, няволі, кайданоў, паўрозаў,
 Тых, якімі не толькі хрысціян пагане,
 А, што страшна, сваіх жа вяжуць хрысціяне,
 405 Б'юць і рэжуць, няволяць. Глянё жа, у суседа
 Што зрабілася, колькі зазнае ён бедаў?
 Плача брація наша, трапіўшы пад рукі

Врага креста Христова, и то не без муки.

Домовьи неснаски, ненависть терпети

410 От своего своему – близкий конец, дети.

Роскош, збытки, лакомство, сваволя, немера,

Всеми тыми остриться смертная секера.

Ты сам, Боже всесилный, рач забечи злому,

Не дай дознат напасти з христиан никому,

415 Роскажи пса дикого увязат при гробе

Своём, врага кожного в мамьюцкой особе.

Яко бы все христьянство яким-колвек складом

Порозненя в вызнаню, ставши твоим стадом,

Было волно от старху, от слуху, от трвоги,

420 Огня, меча, нещастя, поламали злых роги.

Уйми гнев свой правдивый, гнев срогий, гнев панский,

Рач вывышшить в том панстве народ христианский.

Если хто з них, як человек, заслужил на раны,

Руки твое розчкою нех будет скараный.

425 По-отцовску в милости, а не в розгневанью

Под час света руины, и вже при сконанью.

Але ми час до детей, до братии знову

З напомнимем, з прозбою обернути мову,

Жебы старост, сивизну облудного мира

430 Выследивши, дознали, же вже и секира

З давных часов острится, ест в корен утыта
(Неплодному дереву во огни мук запла́та)²³,

Ижебы в ним юждаley жити не хотели –

До отчизны з выгнаня охотне ся мели.

435 До отчизны, детоньки, квапится потреба,

Не хочете ль для земли утратити неба.

Я-м рад, же-м ся повторе вырвал з беды, мовлю,

З нендзы света, в которой полно страха, молю.

Полно беды. Которим на том стопню стану,

440 За всех винен будучи личбу здават Пану.

По весь тот час на столку ног подпилованных

Седел-ем, ах, на дошках помосту зламанных.

Подо мною дол, в ним стос дров смоложаристый,

Над шиєю на нити меч висел сталистый,

Крыжабойцаў Хрыстовых, зазнае тут мукі.
 Між сваімі разлады, ненавіснасць меці
 410 Ад сваіх жа – канец тут недалёкі, дзеці!
 Шал, раскоша, абжэрства, нораў і нямера –
 Гэтым вострыцца пэўна смерці ўжо сякера.
 Сам Ты, Божа магутны, не дазволь быць злому,
 З хрысціянаў няшчасця не спашлі нікому,
 415 Загадай псоў здзічэлых прывязаць пры Гробе
 Ты сваім – недабітка ў мамлюка асобе,
 Каб усе хрысціяне, хто якім парадкам,
 Хоць і розных вызнанняў, стаўшы Божым статкам,
 Пазбыліся тых вестак страшных і трывогі,
 420 Меча, вогнішчаў – злыдням паламалі рогі.
 Гнеў спыні справядлівы, люты гнеў свой Панскі,
 Узвяліч у дзяржаве люд наш хрысціянскі.
 Як хто з іх, чалавекаў, мае звездаць раны,
 Хай рукою Тваёю будзе пакараны
 425 Па-айцоўску, з любоўю, а не ў разгняванні,
 Пры сканчэнні сусвету, потым пры кананні.
 Толькі дай час да дзетак, да братоў нанова
 З настаўленнем і просьбай мне прамовіць слова,
 Каб ссівелай аблудзе свету зналі меру,
 430 Хай, спазнаўшы, пабачаць – аддаўна сякера
 Па аблудзе прайшлася, ёй пад корань сцята
 (У агні для няплодных дрэваў ёсць заплата),
 Каб на свеце тым болей жыць не захацелі,
 Да айчыны з выгнання шлях свой зразумелі.
 435 Да айчыны, о дзеці, павяртацца трэба,
 З-за зямлі бо ці варта страціць ласку ў Неба?
 Рады я, што галечы і бяды пазбыўся –
 Паняў свету, з якімі добра страх прыжыўся.
 Хопіць бедаў, іх болей памнажаць не стану,
 440 Бо за ўсе давядзецца адказаць мне Пану.
 На прастоле, што ножкі меў падпілаваны,
 Я сядзеў, на памосце з дошак паламаных:
 Знізу – прорва, там – стосам смальяныя дровы,
 А над горлам, на нітцы, меч вісеў сталёвы,

- 445 З обу боков з страшными влочнями рицере.
 Хто ж бы мене щасливым наменил в той мере,
 Бы и ест, пить, роскоши заживать казано,
 Музыкаю труб, бубнов хути додавано?
 А на том бы сходило, же ся рушит згола
- 450 Страшно было – достатся не смертныи кола.
 Столком живот кожного в элементах рабых,
 Слизкий бег, ход, поступок в павиментах слабых.
 Скоро кого опустят, страх ямы, страх муки
 Огня, з боку рицеров, в тыранскийи руки
- 455 Тела, света, дьявола, а меч Божий з неба.
 О злый живот на нити! Помыслить бы треба,
 Хто ся з живых на земли фундовати смеет,
 Роскошоват, подносит брви, што свет умеет,
 Бы набарзей утехи светнии на смехи
- 460 Подбияли бубенка: нет на нем утехи,
 Нет отрады, боязни полно, бед, стогнаня,
 На кождоденный потоп, на смерть ожиданя –
 Як в окруте²⁴, срогими валами розбитом,
 От шифара без стыру, без жаглю забытом.
- 465 А хто ж, про бог, зезволит в том кораблю плиты?
 Хиба отнюд которий не захочет жити –
 Седеть в небе, на столци кролевском безпечне,
 Без боязни отмены, навек веком вечне.
 Дайте ж покой, прошу вас, болш мя не турбуйте,
- 470 Собе очю, головы, умыслу не псуйте:
 О умерлых не тужит писмо научило.²⁵
 А заж-те мя згубили, же вам плакат мило
 Без престанку? Прошу вас, братия, престанте
 Мене плакат, рачей ся до Бога удайте
- 475 На молитвы о себе,²⁶ бысте бег короткий
 Тут пельгримства своего збавенными сродки,
 Як доселе, и чулей при обоей славе –
 И небесной и земной – могли кончит в справе
 Житла святобливого, жебы вам сам з неба
- 480 Дал такого пастыра, якого потреба
 Церкви его, през его собраному стаду.

- 445 Паабапал – пры коп’ях страшныя рыцэры.
 Хто ж мяне з вас шчаслівым назаве ў той меры?
 Хоць накормяць, напояць, роскаш дазваляцьмуць,
 Трубаў, бубнаў музыкай жару паддавацьмуць,
 Ды не ў радасць мне будзе, што прыносіць мукі:
- 450 Шавяльнешся – патрапіш прама смерці ў рукі.
 Як прастол, і жыццё ў нас з элементаў збеглых,
 Слізкі бег яго, поступ, кожны чын – нягеглы.
 Толькі ў яму апусцяць, жах пякельнай мукі
 Нас ахопіць, і пойдзем мы тырану ў рукі –
- 455 Целу, свету, шайтану. А меч Божы – з неба!
 О жыццё-марнажыцце! Тут разважыць трэба,
 Хто з жывых на зямлі той заставацца смее,
 Жыць раскошна, з ганорам (гэта свет умее!),
 І пацешак ад свету атрымаць даволі
- 460 Пад музыку, пад бубен. Тут няма патолі,
 Суцяшэння, а поўна гора і стагнання,
 Тут патоп нам штодзённы, смерці тут чаканне,
 Як на судне, валамі жорсткімі накрытым,
 Са стырном, пад ударам аж ушчэнт разбітым, –
- 465 На такім хто па моры плыці пажадае?
 Хіба той, хто ад смерці літасці чакае.
 Быць на небе пры Троне Караля бяспечна,
 Не чакаць перамены праз вякі, навечна.
 То прашу – супакою дайце, не турбуйце,
- 470 І вачэй ды галоваў, розуму не псуйце.
 Не тужыць па памерлых – так Пісьмо вучыла,
 Што ж мяне загубілі? Галасіць вам міла
 Несупынна. Прашу вас, плач, браты, спыняйце,
 Лепш з малітвай да Бога голас свой звяртайце
- 475 За сябе, каб хутчэй вам бег жыцця кароткі,
 Як пільгрымам, закончыць праз збавення сродкі:
 Меўшы сродкі такія, у вялікай славе –
 І зямной, і нябеснай – скончыце. То справе
 Божай тое даверце, каб вам пастыр з Неба
- 480 Быў спасланы ад Бога, у якім патрэба
 Ёсць Царкве і сабраным у царкоўным статку.

(До чого теж и я вам даю тую раду,
 Жебы-сте ся на его презренье спустили,
 А кого он укажет, щире улюбили,
 485 Опустивши старии звычай, налоги,
 Котории зстручают з збавеня дороги.)
 А на жниво зо всех мер, зо всех сторон стало
 Дозрелой пшеници для зебраня в цале
 Работника чулого зеслат рачил скоро,
 490 При котором бы всем вам по всем пошло споро,²⁷
 З серпом наук правдивых, не з везгловем слова
 Под локти душ. Ку тому (з прозбою к вам мова)
 Памятайте мой побыт, мой отход за вдячне
 Приймовати от Бога, сами жити бачне.
 495 Над все теды впрод очом, фортце злых згиненя,
 Воли, устом, языку смелого мовеня
 Не давайте, а уши тернем от слов прожных
 Затамайте, вси смыслы страхом казний грозных;
 Узбройтеся верою, данною от века
 500 Вам от Бога, от церкви, а всего человека
 Внутрнего и зверхнего духом отновляйте,
 Целком себе на службу Богу отдавайте.
 Руки в дела добрыи уготовте, ноги
 На проповедь до веры, на долгость дороги
 505 По одеястью на он свет, на терпливость злого
 В гонении для церкви, для Христа самого.
 Будте духом, умыслом и телом здоровы,
 Зовсем на смерть по нендзы дочасной готовы.
 Богатыи, богатством купуйте збавене,
 510 Убогии, з убоства мейте полепшене.
 Ов шафаром от Бога, сесь тому дорога
 През опатрность до неба, а обои з Бога.
 Недостатний, так мнимай, же тя тым скарано
 За негодность – на пробу богатства не дано.
 515 Видячи злость, неправду в сердци твоєм тайне,
 Штобы-сь певне в могутстве мог выполнить явне,
 Души твоей Христос-Бог в том забечи рачил,
 Жебы-сь Его для земных богатств не пребачил.

(Для таго ж і такую вам даю парадку,
 Каб на провід Ягоны вы жыццё пусцілі,
 А каго вам укажа – болей узлюбілі,
 485 Прэч адкінуўшы звычай даўні, падазрэнне,
 Што збіваюць са шляху пэўнага збавення.)
 Для жніва па ўсёй меры збажыны саспелай,
 Каб сабраць вам пшаніцу ўсю да купы цэлай,
 Хай рупліўца захоча Бог паслаць вам з Неба,
 490 Пры якім вашы справы пойдучь зноў як трэба.
 Серп навукі праўдзівай – не падкладка слова
 Для душы ачарсцвелей. З просьбай гэта мова:
 Памятайце мой побыт, як і скон удзячна
 Успрыміце ад Бога, і жывіце бачна.
 495 А вачам, гэтай фортцы бедаў пранікнення,
 Языку – волі, вуснам – смелага маўлення
 Не давайце, а вушы ад прамой парожніх
 Хай затуліць вам розум, страх пакутаў розных.
 Вера – ваша зброя, дадзена спрадвеку
 500 Вам Царквою і Богам; цалкам чалавека
 І ўнутры вы, і звонку духам аднаўляйце,
 І сябе цалкам службе Божай прысвячайце.
 Рукі справам належным ахвяруйце, ногі –
 На спавешчанне веры праз жыцця дарогі
 505 Да зыходу на той свет, на цярпенне злога
 Пры ганенні на цэрквы, для Хрыста самога.
 Будзьце духам і целам, розумам здаровы
 І да смерці дачаснай у бядзе гатовы.
 Багацеі, багаццем час купляць збавенне,
 510 Жабракі, і з жабрацтва майце выбаўленне:
 Той абраннік ёсць Божы, гэтаму дарога
 Праз фартуну ў нябёсы; абаім да Бога.
 Недастойны, падумай – тым ты пакараны
 За нягоднасць, для пробы скарб табе не даны:
 515 Злосць твая і няпраўда ў сэрцы скрыты тайна,
 Што, займеўшы магутнасць, натварыў бы яўна.
 Бог душу тваю ў гэтай думцы апярэдзіў,
 Каб Яго з-за багаццяў свету не прагледзеў.

Не стысуй же, не тужи, зноси крест свой скромне;
 520 Пошемреш ли на Бога, на щасте упорне –
 И тут в нендзы зостанеш, и там небо стратиш;
 Знесши скромне, убожеством пришлый свет заплатиш.
 Можный в копу²⁸, так держи, же-ть Бог дал убогих
 На поправу, на окуп злостей твоих многих:
 525 Не ты для убогого – для тебе убогий
 Посажон ест от Бога пред дом твой, пред ноги,
 Жебы-сь свои выступки щодробливым датком
 Змазал, грехи окупил ялмужны достатком.
 Всем то мовлю – заровно слuze, як и пану,
 530 Обоей плъти кондыции вшелякого стану:²⁹
 Абы-сте ся зо всих сил о чистост сумнения,
 Души, тела старали, зычачи збавеня
 Своим обчим, щасливых радою вspirали,
 Жебы з гори богатства тяжко не упали,
 535 Вспомагали убогих помочю ратунку,
 Жебы в распач не впали з нендзы от фрасунку.
 А найпервей, млоденци, до вас моя мова:
 Памятайте на мои зычливыи слова,
 Яко-м ся я в вас кохал, яко-м вас до цноты
 540 Заправовал, додавал в побожность охоты,
 Яко-м громил розпустность, пьянство, злост, сваволлю,
 Бы-сте тому дикому коникови в полю³⁰
 Широко престронного омыльного света
 Не давали виргати, а на свои лета
 545 Молодыи, на силу, на розум, здорове
 Не уфали, помнечи на оно послове:
 «Смерт у зубы не гледить». Болш скурок телячих
 Переробят гарбари, ниж воло-быдлячих.
 За слонцем тень – за кождым смерть дыбком чугает,
 550 А з нас на нас оселки до косы шукает.
 Непевныи день, певна смерть, а иж о године
 Не ведаем, – так живит, як умереть нине.
 Готовности молитва в трезвости а в вере
 Каждого з нас научит, гды ся в слушной мере,
 555 Пядю стану своего мерачи побожне,

Не тужы і не жалься, крыж нясі цярпліва:
 520 Наракаеш на Бога і на лёс зласліва –
 Застанешся ў галечы тут, і неба страціш;
 Жыўшы сціпла, галечай прышлы свет аплаціш.
 Так магутны Бог хоча: даў ён вам убогіх
 Для паправы, на водкуп злосцяў вашых многіх.
 525 І не ты для такога – для цябе убогі
 Тут пасаджаны Панам, дзе твой дом, пад ногі,
 Каб правінаў ты шчодрым даннем і належным
 Збыўся, тым адкупіўшы кожны вычын грэшны.
 Так кажу вам: і слугам гэтак, як і пану,
 530 Незалежна ад плоці, годнасці і стану,
 Каб што моцы старанна, чысціні сумлення,
 Цела, розуму, душаў прагнулі, збавення
 Для чужых, а шчаслівых радай падтрымалі,
 Каб з вяршыні багацця з цяжарам не ўпалі;
 535 Не забудзьце пра ўбогіх для выратавання,
 Каб у распач не ўпалі з гора й хвалявання.
 А цяпер, маладзёны, вам мая прамова:
 Пра маё памятайце ласкавае слова,
 Як любіў вас і стала заклікаў да цноты,
 540 Для пабожных учынкаў дадаваў ахвоты,
 Як граміў я распусту, п'янства, зло сваволі –
 Нораў свой утаймуйце, бо ў шырокім полі
 Вы, як коні, імчыце па бязмежным свеце;
 Не давайце са шляху збіць вас, не глядзецце,
 545 Што вы ў сіле і юны розум ды здароўе –
 памятайце пра тое мудрае прыслоўе:
 «Смерць у зубы не гляне». Скураў больш цялячых
 Гарбары пераробяць, чым валоў быдлячых.
 Цень за сонцам – за кожным смерць дыбком кульгае,
 550 З нас мянташкі для косаў смертных выбірае.
 Дзень няпэўны, смерць – пэўна, нават аб гадзіне
 Невядома, калі нам цела дух пакіне.
 Быць гатовымі модлы ў цверазе і веры
 Хутка ўсіх вас навучаць, як у слушнай меры,
 555 Кожны крок свайго веку мерачы пабожна,

В поволаню жить, служить будете острожне,
 Давши Богу божое, звержности – поволноост,
 Родичом – честь, зычлиност, пану – правду; скромност
 В шатах, в питю, в еденю, боячися Бога
 560 И тых дверей, где низко през порог дорога.
 Болш для славы доброн, ниж з мусу, з боязни
 Добрий з цноты не грешит, злый з постраху казни.
 Того всего абы вас Христос-Бог избавил,
 В душах ваших побожност, святоблиност справил,
 565 Жебы-сте ся, яко-м рек, на свет не садили –
 Собе, Пану-Богу впрод в простоте служили,
 От голуба щирости, от овци покори
 Позычали, мудрости от ужа, не скори.
 Што все снадне, з помощью Всесилного справит,
 570 Кто в сей марной облуде не будет ся бавит,
 А тым светом, як конем, на день узычоным,
 Робит будет, як Нилом, гадом загушоным:
 Омерзиться, утечет, ледве концем пальца
 И языка ткнувшись, потопчет зухвалца,
 575 Як лихвяра спросного, который звык брати
 Одним око, слух, руку, ногу усушати,
 Другим целком забирать живот и здове.
 О бедажку, так нам з ним товаришество злое!
 Головным ест, окрутник, противником нашим,
 580 Товаришом неверным, хотячи быть старшим
 Над душею нашею, трапит нас уставне
 Роботою, покою противится явне.
 З добр, з добытков, з прац наших гвалтом обирает,
 А сам нигды ничего доброго не мает:
 585 Добрим страшон, злосливым ласкаве ся ставит,
 Назбыт щодрим в чужих, сам лядачим ся давить.
 А в тор злости, сваволи, тыраном на цноты,
 Своим в кламстве похлебством дадает охоты.
 Обчих к себе чачкою штучне завабляет,
 590 Всех вшеляко зводити не переставает.
 Славу змерлых скрадает, живых з неи лупит,
 Дармо берет, ценою ничего не купить.

- Жыць пакліканым, службу несці асцярожна.
 Даўшы Божае Богу, вышняму адданасць,
 Чэсць бацькам, праўду пану, майце ўмеркаванасць
 У адзенні, у ежы, баючыся Бога –
- ⁵⁶⁰ Тых дзвярэй, дзе занізка праз парог дарога
 Больш з-за годнае славы, чым змусу, жахання:
 Добры ў цноце, а злосны – у жаху пакарання;
 Каб Хрыстос, Бог ласкавы, ад таго вас збавіў,
 На пабожнасць і святасць душы вам наставіў;
- ⁵⁶⁵ Каб далей, як казаў вам, светам не блудзілі –
 Як сабе, так і Богу ў простасці служылі,
 Як галубы, так шчыра ціхасць пераняўшы
 Ад авечкі, а мудрасць – ад вужа узяўшы.
 Што магчыма, Магутны дапаможа справіць,
- ⁵⁷⁰ Як не будзеш аблудай марнай час свой бавіць;
 Свет наш – конь пазычоны, ты з ім знакаміта
 Абыходзься, як з Нілам, змеямі забітым:
 Уцячэ прэч агіда, толькі ткнешся пальцам,
 Языком дакранешся – патаўчэ зухвальца,
- ⁵⁷⁵ Як ліхвар, што аблупіць беднага й не дбае:
 Тым руку, гэтым вока ці нагу ўсушае,
 Іншых цалкам пазбавіць і жыцця й здароўя.
 О бядача, табе з ім дрэннае сумоўе!
 Той ліхвар найстрашнейшым ворагам ёсць нашым,
- ⁵⁸⁰ Ён няверны таварыш, хоча стацца старшым
 Ён над нашай душою, хоча ўзяць аддаўна
 У палон, супакою ён праціўны яўна;
 Ён дабро, наш набытак, гвалтам адбірае,
 Сам нічога й ніколі добрага не мае,
- ⁵⁸⁵ Страшны – добрым, а злому ў ногі рад сцяліцца,
 Шчодры з кімсьці, сам будзе абы-чым давіцца;
 Бацька злосці, свавольства, ён – тыран для цноты,
 Ён хлуснёю лісліўцам дадае ахвоты;
 Па-майстэрску пахлёбкай кожнага купляе,
- ⁵⁹⁰ Хто слабы, і са шляху вернага збівае;
 Славу ўмёрлых прысвоіць, а з жывога злупіць
 Задарма ўсё, за грошы – хоць можа – не купіць.

Зо всех личбу збирает, а сам ся никому
 Не справует, як БАРО. Беда тому дому,
 595 Той госпде в проезде, где господар кламца,
 Злодей, збойца, вшетечник и явный потварца.
 Беда и тым, хто бы з ним хотел накладати,
 Ведаючи то о нем, на ночлег въездати.
 А хто ж, прошу, з вас того до света не знает,
 600 Иж он завжды, весь зовсем марностью воняет?!
 Марност, прожност, под небом все, што око видит.
 Мудрец мовит: хто ж ся ним з христиан не збридит?
 Зезволенем, умыслом з него уступует,
 Хто в ним живет по теле, духом не сполкует,
 605 Компании з ним складу не мевает справы,
 Такий в небе вечной доступует славы,
 Которая абы вас, российский народе,
 Всех подкала, Бог дай так по моем отходе.
 Вера, правда, побожност, святобливость [будет],
 610 Як от веков, за мене, межи вас [пребудет],
 Жебы з души вашей озяблость, недбалство,
 От тела грех, хороба, от бруха обж[арство]
 Уступило, от домов вашего мешканя
 Незгода, свар, немилость, з границ пан[ованя]
 615 Кроля-Пана, наезды неприятел, здрада,
 Зместа фалши неправда, вшелякая вада,
 Во всех справах немерность, непостережене
 Побожности, пожитку, чести зневажене.
 Все то згола огулом нехай проч уступит,
 620 З души, з тела, з сел, з домов, нехай вас заступит
 Аггел, певный проводник: чулый сторож в Богу
 Укажет вам простую до Неба дорогу,
 Зратуеть вас от рыбы, з пашек беса, света
 Уяснит вам взрок внутрний, а Пан в ваши лета
 625 Дасть свой покой, дасть згоду, преложоним в Раде
 Чулост, печу пастыром о розумном стаде,
 В послушенстве зо Входу, где початок вери
 В Христа-Бога, збавеню оттвороно двери;
 Откуль звезда трем вещком Христа означает,

Ад усіх патрабуе, толькі сам нікому
 Не павінен, як Бара. Гора, гора дому,
 595 Той гасподзе на шляху, дзе спадар хлуслівы,
 Злодзей, сквапнік, забойца, да няпраўды хцівы.
 Гора й тым, што з падобным пажадаюць знацца,
 Пра яго тое чуўшы, на начлег спыняцца.
 Хто, скажыце, такую не спазнаў пароду?
 600 Марнасць ейная ўсюды дадае смуроду.
 Марнасць (кажа так мудры) – свету краявіды,
 Ці ж не выкліча ў сэрцах хрысціян агіды?
 Той разумна, ахвотна ўбок прэч адступае,
 Хто, прыняўшы свет целам, духам адвяргае,
 605 Не вядзе таварышства і не мае справы, –
 Толькі ён прычакае ў Небе вечнай славы,
 А яна хай усіх вас, рускі мой народзе,
 Напаткае, дай Божа, па маім зыходзе.
 Вера, праўда, пабожнасць, святажыце, людзе,
 610 Як пры мне і спрадвеку, хай між вамі будзе,
 Каб душу вашу – холад, розная нядбайнасць,
 Цела – грэх ды хвароба, а живот – бяскрайнасць
 Розных спраў адпусцілі; месца пражывання
 Сварка й нелад збыліся; межы панавання
 615 Караля прамінулі ворагі ды здрада,
 Як і фальш, і няпраўды рознае панада,
 Неабачлівасць справаў і незахаванне
 Духу Божага, скарбу й чэсці зневажанне.
 Хай усё гэта разам як хутчэй ступае
 620 З душаў, целаў і сёлаў; хай асцерагае
 Вас анёл-абаронца: верны служка Богу,
 Ён пакажа на Неба простую дарогу,
 Уратуе ад рабства, з пашчы беса страшнай,
 Зрок прасветліць духоўны, Бог жа своечасна
 625 Дасць спакой вам і згоду, чуйнасць да парадку –
 Тым, што ў Радзе, і клопат – пастырам аб статку
 Паслухмяным. З Усходу, дзе пачатак веры
 У Хрыста, на збавенне расчынілі дзверы:
 Вешчунам тром Ісуса зоркапазначае,

- 630 Откуль слонце бег звыклый зрана зачинает,
 Откуль Христа повторе прийти ожидаем,
 Хвалит Бога, же оттуль духовенъство маем! —
 Того ся вси держите, не вступуйте кроку
 До остатнего тху духа, очий ваших змроку.
- 635 При том стале стоячи. До згоды з другими
 Так ся мейте, як усты апостол своими
 И Христос-Бог научил: шукайте покою,
 [Где ся] можна зо всеми, болш еднок з собою.
 [Церкв наше]и верное подданство чините,
- 640 Преложоных прикладов добрих ся учите.
 Сами себе во всем вси, зо всем в дозор Богу
 Отдавайте, шествуйте тесную дорогу,³¹
 Ведучую до Царства Небесного миле,
 Где самого всех Творца и аггелов в силе
- 645 Обачите. Тому вас и я полецаю,
 А тым мой день остатний, мову замыкаю.

ЕПІТАФІОН

- Тута зложил кость в теле
 Муж праведный: ач смеле,
 Смерти, береш, што-ть дано,
 Не озмеш болш: заслано
- 5 Пред тобою до неба,
 Где жил, там был: такъ треба.
 З земли мертвых, з выгнаня
 По пелгримстве з мешканя
 Мизерного в палацы
- 10 Небесныи: по працы,
 На роскоши отходит.
 В землю живых заводит³²
 Мысли наши. Рукою
 Держит кветок, другою
- 15 Книгу, там же кадило:
 «Так умерет мне мило

- ⁶³⁰ Стуль і сонца бег звыклы зранку пачынае,
 Стуль і прыйсця Ісуса зноўку мы чакаем;
 Дзякуй Богу, з Усходу і духоўных маем.
 Вам за тое трымацца, не спыняйце кроку,
 Да апошняга ўздыху, да хвіліны змроку.
⁶³⁵ Будзьце цвёрдыя ў гэтым, згодныя з другімі,
 Будзьце так, як апостал вуснамі сваімі
 І Хрыстос навучылі – прагніце спакою.
 Зжыцца можна з усімі, а найперш – з сабою.
 Годна ўсе паслушэнства вернае чыніце,
⁶⁴⁰ Для жыцця прыклад слаўны ў святароў бярыце.
 І ва ўсім, і заўсёды ўсё на службу Богу
 Ахвяруйце, ідзіце ў цяжкую дарогу:
 Так да Царства на Небе зможаце дакročыць,
 Дзе Стваральнік сусвету і анёлы ў моцы
⁶⁴⁵ Вас чакаюць. Яму вас я і даручаю,
 З тым і дзень мой апошні, слова завяршаю.

ЭПІТАФІЯ

- Косці склаў тут і цела
 Муж абраны. Хоць смела,
 Смерць, бярэш ты, зграбаеш,
 Больш не возьмеш: не маеш
⁵ Ты дарогі да Неба.
 Жыў тут, быў тут, так трэба.
 З земляў мёртвых, з выгнання
 Пілігрыма, з прыстання
 Бедавога ў палацы
¹⁰ На нябёсы (па працы)
 Ён з пашанай зыходзіць.
 Да жыцця ён заводзіць
 Думкі нашы. Рукою
 Квет трымае, другою
¹⁵ Кнігу, ёй жа кадзіла:
 «Так памерці мне міла

(Мовит до нас), як к Богу
Жертва святых дорогу
Береть». Живот нетрвалый
²⁰ Значит тот квет опалый.
Книга – чистость сумнения
Кажет мети. Збавеня
В добрых делех чекати.
Заним в небо ступати.
²⁵ Тело его дол земный
Покривает, незменьный
Кветок души у Бога.
И нам там же дорога,
З его молитв готова
³⁰ Ест запевне. Дость слова.

(Кажа ён нам): да Бога
Чын святы ёсць дарога».
Шлях зямны нетрывалы —
20 Гэта квет той апалы.
Кніга — чыстасць сумлення
Азначае; збавення
З добрай справай чакаці
Ды на Неба ступаці.
25 Цела яма хавае,
Дол зямны пакрывае
Квет душэўны той Богу.
Ён малітвай дарогу
Нам туды пракладае.
30 Тут мой голас змаўкае.

AUTORZY NIEZNANI

ECHO ŻALU
 NA GŁOS LAMENTUJĄCEGO
 PO NIEOPLAKANEJ ŚMIERCI PATRONA SWEGO W BODZE
 PRZEWIELEBNEGO OJCA JE[GO] M[IŁOŚCI] OJCA
 IOZEPHA BOBRYKOWICZA
 EPISKOPA MŚCISŁAWSKIE[GO] ORSZANSKIE[GO]
 I MOHILEWSKIE[GO] ARCHIMANDRITY WILENSKIE[GO].
 ODZYWAJĄCE SIĘ W KONGREGATIEJ STUDENTSKIEJ
 ŚWIĘTYCH KONSTANTYNA I HELENY PRZY CERKWIE
 ŚWIĘTEGO DUCHA W WILNIE

Drukowano w Wiewiu. Roku 1635

Jaśnie Przewielebnemu
 Prze Oświeconemu w Bogu Ojcu Je[go] M[iło]ści Ojcu
 PIOTROWI MOHILE
 z łaski Bożej Archiepiskopowi Metropolicie Kijowskiemu,
 Halickiemu i wszytkiej Rossiej: Exarsze świętego Apostolskiego
 Thronu Konstantinopolskiego: Archimandrycie
 KijowoPieczarskie[mu]: Wojewodzicowi Ziem Mołdawskich.
 Ojcu Panu i Pasterzowi wielce nam Miłościwemu

Nie samy żal, bo w tej mierze *silet*; ale głos raczej, lub frasowitą notę, i Echo tylko żalu, do Jaśnie Przewielebnych Przeoświeconego Pasterza Twego uszu żalosne przynosimy: Ktore że żałośnie też i łaskawie oraz przymiesz, Miłość Pasterska, jako przeciwnym i wątpliwym wstrętu, tak naszym szczerym zamysłem otuchi i serca dodaje. Życzyliśmy w prawdzie i życzymy, na co i każdy baczny przypadnie, żeby takiego Echa nie unaszal się głos w Rossijskiej ziemi, i nie miał przyczyny Concenta swego a zatym i nie głużył wesoły *Poean* prac Przeoświeconego Pasterstwa Twe[go]: Ale nie przeto jednak wiecznym zabronić możemy wyrokom, i owszem skromnie, co się słusznie cierpi, znosić trzeba; taki bowiem pożycia naszego przywilej jest *ut viventes moriamur vivamus morientes*; co wiedziała dobrze Xiążęcia natura PrzeOświe[conego] Past[erstwa]

НЕВЯДОМЫЯ АЎТАРЫ

РЭХА ЖАЛЮ
 НА ГОЛАС ЛЯМАНТУЮЧАГА
 ПА НЕАПЛАКАНАЙ СМЕРЦІ СВАЙГО ПАТРОНА,
 У БОГУ ПРАВЯЛЕБНАГА АЙЦА ЯГО ЛІТАСЦІ АЙЦА
 ІОСИФА БОБРЫКАВІЧА,
 ЕПІСКАПА МСЦІСЛАЎСКАГА, АРШАНСКАГА
 І МАГІЛЁЎСКАГА, АРХІМАНДРЫТА ВІЛЕНСКАГА,
 ЯКОЕ АДГУКАЕЦЦА Ў СТУДЭНЦКАЙ КАНГРЭГАЦЫІ
 СВЯТЫХ КАНСТАНЦІНА І АЛЕНЫ ПРЫ ЦАРКВЕ
 СВЯТОГА ДУХА Ў ВІЛЬНІ

Друкавана ў Еўі. Року 1635

Яснаправялебнаму Праасвячонаму ў Богу Айцу,
 Яго Літасці Айцу
 ПЯТРУ МАГІЛУ,
 з ласкі Божай архіепіскапу, мітрапаліту кіеўскаму,
 галіцкаму і ўсёй Расіі, экзарху святога Апостальскага
 канстанцінопальскага стальца, архімандрыту
 кіева-пячэрскаму, ваяводзічу малдаўскіх зямель, айцу, пану
 і пастыру вельмі да нас літасціваму

Не сам жаль (бо ўласна як стан ён *маўчыць*), але, лепш ска-
 заць, водгук, або смутную ноту, і толькі Рэха жалю, да Ясна-
 правялебных вушэй Твайго Праасвячонага Пастырства жа-
 лобна прыносім. Яно, – а ты таксама і жалобна і ласкава [яго]
 прымеш, Пастырская літасць, – дадае нашым шчырым задумам
 столькі ж надзеі і сэрца, колькі супраціўнікам і недаверкам –
 нянавісці. Мы жадалі насамрэч і жадаем (да чаго і кожны
 абачлівы прыхіліцца), каб водгук такога Рэха не разносіўся
 ў Расійскай зямлі ды каб не меў ён прычыны для свайго гучан-
 ня і тым самым не глушыў вясёлага «пеану» спраў Твайго Пра-
 асвячонага Пастырства. Але пры гэтым, аднак, мы не можам
 запырэчыць вечным наканаваным, дый наогул, трэба сціпла
 прымаць тое, што належыць цярпець па волі лёсу. Вядома,

Twego i dla tegoż obrała światową raczej śmierć, aby Bogu żywo służyła, mając to zawsze na pamięci że *memoriae iustorum non peribunt* ale *vivent cum sonitu* będą żyć z Echem i na namniejsze *su-spirium* nasze z pomocą odzywać się. My jednak obojogo zdrowia Przeoświeconemu Pasterstwu Twemu, jako nadłużej (bo *tua salute nititur ecclesiae salus*) uprzejmie życząc: Teraz aby Przeoświecone Pasterstwo Twoje żalosne te LAMENTUJĄCEGO ECHO, *ac nos clientes suos, Fratres dictae Sodalitatis sub venerandum Patrocinium*, łaskawie przyjąć raczył, prosimy uniżenie:

Cumque adiurasset eos atque dixisset, DEUS visitabit vos, mortuus est. Gen. 50.

THREN I

Czterdzieście razy już ziemie pług krzywy
 Poproł był, z ktorej oracz pracowity
 Wątpliwą czekał nadzieją piany
 Potow swych: Tyleż Sirjus szkodliwy
 5 Spuszczał na ziemie wzrok swoj jadowity:
 I nieużyty
 Rak okrutnemi znojami odziany
 Palił świat; tyleż Strzelec zimy chciwy,
 Konczył bujnych jesieni:
 10 Jak bez swojego pasterza żalosne
 Białorossyjskie obfite narody,
 Tęskliwym wszystkie dni żalem karmili.
 O jakie mieli w sumieniu nieznosne
 Ciężary, tam bez krzstu świętego wody
 15 Miasta i grody:
 W jakiej niewolej wolne modły byli:
 Jakie nieznaski i pomowy sprosne:
 Ale się już czas mieni.

што такі ўжо закон нашага быцця, што жывучы мы паміраем і жывём паміраючы. Пра гэта добра ведала княжацкая натура Твайго Праасвячонага Пастырства, і дзеля таго абрала за лепшае смерць для свету, каб живою служыць Богу, памятаючы заўсёды, што *памяць пра справядлівых не загіне*, але будзе жыць з водгукам, будзе жыць з Рэхам і адклікацца дапаможна на найменшае нашае ўздыханне. Мы ж, аднак, прыхільна жадаючы Твайму Праасвячонаму Пастырству здароўя цялеснага і духоўнага як надаўжэй (бо збавенне Царквы абаніраецца на тваё збавенне), цяпер уніжана просім, каб Тваё Праасвячонае Пастырства згадзіўся ласкава гэтае тужлівае «Рэха лямантуючага» прыняць, а нас, *сваіх слуг, братоў названай супольнасці, пад [свой] высокі патранат* узяць.

Ды, узяўшы з іх прысягу і сказаўшы: «Бог наведее вас», ён памёр.

Быццё, 50:24

ТРЭН I

Плуг сорак разоў па зямлі ўрадлівай,
 З якой надзею няпэўную вечна
 Чакаў ад працы араты старанны,
 Прайшоў, а Сірыус зверху жахлівы
 5 Позірк спускаў на зямлю недарэчны,
 І бессардэчны
 Рак, невыноснай спякотай убраны,
 Свет наш паліў, а зімой Стралец хцівы
 Восень буйную скончыў,
 10 Калі без пастыра ў доўгай пакуце
 Ўсе беларасійскія людзі тады
 Дні невыноснай журбой напаўнялі
 Ды неслі цяжар вялікі ў пачуццях.
 Без хросту ды без асвячонай вады
 15 Былі гарады.
 Малітвы з няволі ў неба ўздымалі,
 Колькі зняваг давялося пачуці,
 Ды час змяніўся, Ойча!

20 Boskiem honorem już Cerkwie przeświète
 Głosno brzmią, głucho niekiedyś napoły:
 I niezabronne w nich kapłan nabożny
 Szle w niebo modły; ani przekłète
 Mogą zapędy; Już *Phoebus* wesoły
 Złotemi koły
 25 Jaśnie nam świeci strasznych zacmień próżny,
 I ukrzywdzonym Boskie domy wzięte
 Ludziom wraca życzliwie:
 Osierociąłem daje należyte
 30 Mieć swe pasterze; i Cię ukochany
 Jozephie, wiernym swym (Ojczy drogi)
 Stanowi; Lecz, ach, piekielnem opite
 Zło luckie jadem, dając srogiej rany
 Raz niestrzymany:
 Że idziesz od mię za niewrotne progi:
 35 A ja sierota, łzy bez cię obfite
 Zawsze leje rzewliwe.

THREN II

Kędyś jest przebog, kędyś ty co myśli
 Tęskliwe morzysz, i lamentowania
 Wniwecz obracasz swojemi figlami:
 Przebog kędyś jest śnie moj pożądany:
 5 Chodź co najprędzej, niespokojne wyszli
 Od mię daleko łzy i rąk łamania,
 Ani mię więcej już swemi skrzydłami
 Fracunek niechaj dusi niespodziany,
 W żalosej toni
 10 Dodaj swej dłoni.
 Uspi me żale: siostry nieużyte
 Zgoła mię wszego dobra pozbawili.
 Uspi frasunki: i luboś rodzony
 Okrutnej Parki; Przecię mi łaskawy
 15 Przynieś ratunek, a cienie obfite
 Smętnym daj skroniom, w nieodkładnej chwili.

- 20 Вось поўняцца Цэрквы Боскім гучаннем,
 Там – хоць былі яны нападглухія –
 Набожны святар шле Богу маленні
 Вольна і годна, а ўсе нараканні
 Сілы не маюць. Да нас Феб вясёлы
 Кіруе колы.
- 25 Свеціць ён, вольны ад страшных зацменняў,
 Каб Боскія брамы з самага рання
 Дарылі шчодрасць сваю.
 Асірацелым дае ён належных
- 30 Пастыраў добрых. Цябе ж, мой каханы,
 Да верных сваіх, Іосіф, праводзіць.
 Што ж гэта! – Ліха людское драпежна
 Наносіць пякельнай атрутай раны
 Ёдар нечаканы.
- 35 За незваротны парог адыходзіць
 Ойча мой. Я ж, сірата, непазбежна
 Спорныя слёзы лію.

ТРЭН II

- Божа мой, дзе ты, які цяжкім думам
 Шлях закрываеш і лямантаванне
 Нішчыш ушчэнт чароўнымі дзівамі?
 Дзе ты, о Божа, сон мой пажаданы?
- 5 Прыходзь найхутчэй: пакінулі з сумам
 Горкія слёзы і рук ламанне.
 Няхай мяне крыламі тужлівымі
 Не душыць болей той сум нечаканы.
- 10 У скрушнай тоні
 Ёзнясі далоні.
- Мой жаль усыпі. Нячулыя сёстры!
 Добрую раптам забралі часіну.
 І скруху ўсыпі, бо ты сваяк кроўны
 Жахлівай Паркі. Яшчэ, мой ласкавы,
- 15 Дай мне паратунак. Прывідаў мноствам
 Скроні ахутай у тую ж хвіліну.

Stroskanym niech mam smysłem ulubiony
 Pokoj, ani się płaczliwej tknę sprawy,
 Niech żal surowy
 20 Przechodzie z głowy.

Ale podobno choćbym niepomnego
 Lethu śmiertelne wypić też mógł zdroje,
 Nieuspionego zapomnieć frasunku
 Który bez ciebie, ach, we mnie się roi

25 Ojczy mojej, saltu trudniejsza Rodskiego:
 Niestety: jakóż nędzne smysły moje
 Pożądanego dostaną ratunku
 Gdy się uparty i Lethu nie boi
 30 Żal, ni zła swego
 Zbywa dla niego.

THREN III

Okrutne żale i srogie wzdychania:

Jeżeli wszystkich Wielkorządca rzeczy
 Na tym jest, by mi gwałtem się mocować
 Już z przyrodzeniem przyszło, a łamania
 5 Rąk i lamenty znaczne mieć na pieczy,
 Kturych człowieczy
 Owszeki rozum powinien hołdować,
 Wszystkie a wszystkie smutki i wołania
 Na pomoc mi się znoście
 10 Niech wie o stracie mej świat, i ty brodzie
 Nieścigły wielkiej w około Macierze
 Przybydź na pomoc frasunkowi memu,
 Bo mi nie staje łez, rozkaż swej wodzie.
 15 A przerażliwy Aquilo ja wierze
 Że już w tej mierze
 Gotow plemieniu roznieść to Roskiemu:
 Ociec moj umarł, i w spólnej przygodzie
 Płakać wszyscy pomożcie.

Хачу, каб сустрэў я спакой чароўны
І не спатыкаўся са смутнаю справай.

20 Хай боль той у сне
Пакіне мяне.

Але ж, каб я й выпіў струмень той, што цёк
З Леты-ракі, каб згубіць смутны роздум, –
Ды пільную тую забыць пакуту,

25 Што без цябе – ах! – у сэрцы лунае, –
Цяжэй, Ойча мой, за радоскі скачок.²
Зрэшты, шкада – але як жа мой розум
Можа знайсці паратунак ад смутку? –
Лета бо скрухі тае не спужае:

30 Балесці свае
Не збыць у яе.

ТРЭН ІІІ

Бязлітасны жаль, цяжкое ўздыханне!

Калі ўладар, што трымае ўсе рэчы,
На тым стаіць, каб мне гвалтам змагацца
5 З прыродай прыйшлося, а рук ламанні
І плач вялікі захоўваць (дарэчы,
З тым чалавечы
Ўсялякі розум павінен згаджацца), –
Тады ўвесь смутак і лямантаванні
Мне ў падмогу нясіце.

10 Ведай жа, свеце, пра страту – ты ж, бродзе,
Наўкола вялікай Маці, ціхуткі,
Дапамажы мне ў тузе неадольнай,
Водам скажы сваім: слёз у самоце
Мне не стае: Аквілон³ жорсткі, хуткі
15 Смутныя чуткі
Роскаму племю разнесці ўжо здольны:
Ойча памёр мой! – і ў гэтай нягодзе
Плакаць дапамажыце...

THREN IV

- Nie nowina że zorze zapadają,
 Bo nie nowina że też zawsze wschodzą:
 I że się w świecie rzeczy odmieniają
 Nie dziw; za jego bo odmianą chodzą;
 5 Najśliczniejsze też ziołka upadają,
 Nie nowina: nie bywszy bo się rodzą;
 A kręte zawsze godzą na to nieba
 Że się obracać z niemi wszystkim trzeba.
- Ktoż dię od tego obrotu uchroni:
 10 Pewnie wiecznemu przeciwi się Bogu
 Nielutościwej kto od śmierci stroni;
 Gdyż jak przez dzięki miece się do brogu
 Od kosarzowej siano cięte broni
 Nieomylnego tak wszystkim od progu
 15 Trudno się umknąć; bo każdego człeka
 Dzień i noc koniec nieuchronny czeka.
- Tobie Enochu tylko sprawiedliwy
 Z prorokiem onem co wozem ognistym
 Wiachał na niebo, wolno wiek szczęśliwy
 20 Życ bez uznania śmierci z Chorem czystem:
 Smiertelny wam dwom teraz wyrok krzywy,
 Pokiście z ciałem nie w świecie nieczystym
 Ni znikomemi między marnościami
 Lecz pożądnemi żyjecie dobrami
 25 U nas zaś w świecie niemasz nic trwałego:
 Bo odmienności millionem rodzi
 Nieścigły czas, a śmierć koniec wszystkie[go]
 Ktura kożdemu człowieku przychodzi:
 Na Irusa i Kreza bogatego
 30 Nie patrzy ona, wszystkich za nos wodzi,
 Wszystkim panuje: w mgnieniu oka ginie
 Kto się śmiertelnej kosie jej nawinie.
- Jedna jest tyło droga człowiekowi
 Wyniść na ten świat, a zginąć tak wiele
 35 Gościncow, że też trudna rozumowi

ТРЭН IV

Не навіна, што зоры ўсе знікаюць,
 Не навіна і што заўжды ўзыходзяць,
 І што ўсе рэчы выгляд свой мяняюць,
 Не дзіва – ўсіх змяненне непакоіць.
 5 Прыгожанькія зёлкі ападаюць –
 Не навіна, бо ўсіх з нябыту родзяць.
 Дае нам згоду звлістае неба,
 Што з ім заўсёды стасавацца трэба.
 Ад вечнага звароту дзе ж падзецца?..
 10 Той, пэўна, выступае супраць Бога,
 Хто смерць ліхую абмінуць імкнецца.
 Як ад касцовай зброі аж да стога
 Накошанае сена падаецца,
 Так нам беспамылковага парога
 15 Нялёгка ўнікнуць: зрэшты, чалавеку
 Канец адзін прызначаны спрадвеку.
 Толькі табе, Эноху⁴ справядлівы,
 З прарокам тым, што ў возе прамяністым
 На неба ўз'ехаў⁵, вольна век шчаслівы
 20 Жыць, не зазнаўшы смерці, з Хорам чыстым!
 Прысуд для вас, смяротны і жахлівы,
 Хай будзе з целам. Не ў свеце нячыстым,
 Не ў ніцасці той марнай існуеце –
 Дабротамі жаданымі жывеце.
 25 Нічога сталага няма на свеце,
 Мільён змяненняў бо ўсялякіх родзіць
 Нястрымны час. Усё ідзе да смерці.
 Да ўсіх людзей яна ў свой час прыходзіць.
 І Кір, і Крэз⁶ багаты ў яе сеці
 30 Трапляюць разам. Смерць за нос нас водзіць,
 Пануе над усім: той памірае,
 Каго яна касой сваёй кранае.
 На той свет можа чалавек узняцца
 Адзіным шляхам; згінуць жа, дарэчы, –
 35 Так шмат дарог, што цяжка здагадацца

Naszemu zgadnąć; i mogę rzec śmieie
 Że niepodobna Arythmetikowi
 Ziemskiemu zliczyć; jak się często ściele
 Śmierć ludziom, jako często kosa krzywa
 40 Nieostrzeżonych w świecie oszukiwa.
 Jedneć i zdrowie człeku przyzwoita
 Mieć, i żyć onem; lecz przeciwko temu
 Niezlicznej liczby niemoc rozmaita
 Chodzi i grozi człowieku biednemu:
 45 Jeszcze co większa: Parka nieużyta
 Dobru w tym razie częstokroć luckiemu
 Tak sztucznie zajrzy, że i w dobrej chwili
 Niespodziewane drugim szyki myli.
 Ojczy moją widzę (niestety) i tobie
 50 Jak by z zazdrości co śmierć uczyniła,
 Bo w ktorejś się nie spodziewał dobie
 Ze wszystkich smysłów srodze obnażyła,
 I miasto stołka Pasterskiego w grobie
 Wiecznie na wieczny moją żal posadziła.
 55 Tu patrz jak płonne człecze masz nadzieje
 I zgodnych ludzi zasług śmierć się śmieje.
 Szalona Cloto kosarzko przeklęta
 Aboli z swojej masz to wścieklej rady
 Że się i cnota nie wybiega święta
 60 Niezleczonemi przed twojemi jady:
 I złym i dobrym jednakowe pęta
 Od cię czekają, jednaki cień blady:
 O zła, o sroga, o nielutościwa,
 Coż ci pobeżność Jozephowa krzywa:

THREN V

Fraszka pieniądze i drogie klejnoty,
 Wysokie stołki i bogate mienia,
 Infuły, sceptra i wszelkie godności;
 Fraszka wesele, lub tam przecz kłopoty;
 5 Rumianość naszą gdy Skapa przemienia
 W bladego cienia,

Нам нашым розумам. А я магу засведчыць,
 Што іх і арыфметыку не ўдасца
 Злічыць зямному. Лёсам чалавечым
 Кіруе смерць. Яе каса крывая
 40 Неабароненых па ўсёй зямлі шукае.
 Як добра чалавеку быць здаровым,
 Жыць у здароўі! Толькі падступае
 Хваробаў безліч поступама суровым
 І бедным людзям злосна пагражае.
 45 А да таго ж і Парка жорсткім словам
 Дабру людскому часта замінае
 Так штучна, што і ў добрым нават часе
 Яна знянацку блытае нам шчасце.
 Мой Ойча! Бачу з жалем, што з табою –
 50 Нібыта з зайздрасці – смерць учыніла,
 Бо нечаканай для цябе парою
 Маю самоту ў думках агаліла;
 Не на прастоле Пастыра – ў сувоі
 Ў труну на вечны жаль мой памясціла.
 55 Глянё, чалавеча, – марна спадзявацца,
 Бо смерць і з годных можа пасмяяцца.
 Касы ліхой службітка, Клота⁷ злая!
 З якой прычыны радзіш так шалёна,
 Што не пазбегне й цнота найсвятая
 60 Усіх тваіх атрутаў незлічоных?
 І злых і добрых – нас усіх чакае
 Адзіны бледны ценё і ноч палону.
 Чаму ў цябе, нядобрая, ліхая,
 Іосіфава лінія крывая?

ТРЭН V

Дробязь – каштоўнасці, гербаў выявы,
 Высокі сталец, маёмасць любая,
 Скіпетры, мітры, пасады, кляйноты...
 Дробязь – забавы і іншыя справы,
 5 Калі румянасць нашу Скупая
 На ценё змяняе.

I śmertelnemi świat wszytek ciemności
 Wiecznie okrywa pierzchliwemi loty
 Wszelki kąt nawiedzając.

10 Co mi szarłaty, co mi diamenty,
 Co drogotkane pomogą bisiory:
 Jaki ratunek będę miał od złota:
 Gdy z niezbytymi swojemi lamenty
 Przyszedszy w swoje mię zapędzi dwory
 15 Z mojemi zbiory.

Fraszka to: błoto musi iść do błota:
 Ginie świat z czasem i tym od niej sklęty
 Że żyje umierając.

Rzekniź co na to: ma przywilej wieczny
 20 Z Kancellariej gurnej wyniesiony,
 Na nieskowanem Adamancie ryty,
 Ktury jej na świat rząd świadczy bespeczny.
 Prożno potężnej wymyślać obrony
 Bo s każdej strony

25 Umie ugodzić w cię i nie odbity
 Dać raz, że choćby Herkules waleczny
 I Krez w złoto zamożny:

Beł ci pomocą, za nic twe staranie
 Za nic wymyślne i sztuczne fortele;
 30 Ale jakom rzekł, fraszka wszytko w świecie,
 Tak mi dziś fraszka zdrowe me mieszkanie
 Gdy widzę że w twym Ojciez moj śmierć cieie
 Gospodę ścieie;

Odiąwszy żywot, w niedojrzałym lecie.
 35 Coż jest przebog: że tak nas wieczny Panie
 Mieszca ten wrog niezbożny:

THREN VI

Prętkiem dyszeł spięty Tygrysami
 Pociąga lotne w mgnieniu oka koła,
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony

Цёмнымі крыламі смерці заўсёды
Свет наш яна ахінае рухава,
Кожны кут азірае.

10 Чым дыяменты, пурпурныя шаты
Мне дапамогуць? Саэтаў мо зьянне
Ці золата будуць мне асалодай?
Цягне Яна (нясе слёзаў багата!)
Мяне і ўсе мае лямантаванні

15 Ў свае ўладанні.
Дробязь... Балота ідзе да балота.
Гіне свет з часам – ён гэтым пракляты:
Хто жыве – памірае.

Што ж тут!.. Яна прывілей мае вечны,
20 Выбіты ў Канцылярыі высокай
На адманце, яшчэ нескаваным.
З ім яна светам кіруе бяспечна.
Марна шукаць абароны ад року:
 З кожнага боку

25 Можа дагнаць ён і даць нечаканы
Ўдар. Геркулес нават, ваяр спрадвечны,
Таксама й Крэз заможны

Не дапамогуць. Нашто ўсе старанні
Ці адмысловыя штукі, фартэлі?..
30 Дробязь – усё, кажу, ў свеце няшчасным.
Так, сённяя дробязь маё існаванне:
Бачу, што смерць у тваім, Ойча, целе
 Ўладанні сцеле,
Жыццё забраўшы знянацку, заўчасна.

35 Што ж гэта? Чаму нас так, вечны Пане,
Вораг гвалціць бязбожны?

ТРЭН VI

Імклівых Тыграў сцягваючы, дышаль
Імгненна хуткія кіруе колы
На ўсход і захад, шпарка і рухава,
Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы;

5 A na nich kotczy z najpierzchliwszych zgoła
 Trzściń udziałany, zarówno z Ewrami
 Wdzędzie się toczy: tam Zegarmistrz czujny
 Wieczną trzymając minutę na głowie
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 10 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Tych słów ku wszystkim w swej zażywa mowie:
 Omylny próżną świecie sławą bujny
 I tarczemi zewsząd marnościami dęty
 Czym się wzdry pyszniesz: jamci w mej prętkości
 15 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Wiadom pierzchliwych wszytkich twych marności,
 I zawsze zamysł moj na to napięty,
 Bym nieścigłemi bez przestankuloty
 20 Twym wczasom szkodził; jakoż koła moje
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Świadome mieszać już zwyczaje twoje,
 Samej owszeki nie tykając cnoty:
 25 Ta niema końca, ani się starzeje,
 Ani się mieni, ani szpeci: ale
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Okazuje się śliczna i jest wcale.
 30 To on: w tym nasze niestety nadzieje
 Toczą się za niem, a Nieubłagana
 Odmiennem łowi czasem omamionych
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 35 Jednaką siecią, głupcow i uczonych
 Bierze bez miary, bo ta jej nie dana:
 Ani wydworknych patrzy ona strojow,
 Ani złoconych szat, ale koźdemu
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 40 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Lubo to ślepa w oczy strapionemu
 Stawi się człeku, i k niemy swych bojow

5 На іх – фурманка, зробленая з кволых
 Жардзінаў, яна з Эўрам над узвышшам
 Лятае ўсюды. Там Гадзіншчык чуйны
 З хвілінай вечнасці над галавою;
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 10 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы.
 Для ўсіх ён запавет нясе з сабою:
 Дарэмна прагнеш славы, свеце буйны!
 Нікчэмнасцю заўсёды апантаны,
 Чым ганарышся? Да цябе рупліва
 15 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 Вяду я марнасці твае імкліва,
 А розум мой на тое скіраваны,
 Каб крыламі сваімі несупынна
 20 Твайму спачынку шкодзіў: звычцы чыннай
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 Там мае колы перашкоды чыняць,
 Цнатлівасці не шкодзячы адзінай.
 25 Яна – бясконца: і не старэе,
 І не змяняецца, і не псуецца –
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 Прыгожай, некранутай застаецца.
 30 І гэта – ён; і да яго надзеі
 Імкнуцца нашыя. Няўмольная ж заўсёды
 Нясталым часам ловіць ашуканых
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 35 У сеці: дурняў і адукаваных –
 Усіх бярэ, няма ёй перашкоды.
 Ні шатаў пышных, ні прыдворных строяў
 Не бачыць, але кожнаму, ліхая,
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 40 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 З’яўляецца ўваччу, хоць і сляпая.
 Супраць людзей няшчасных сваю зброю

Zażywa z hordą i wspomniąc brzydką
 Blademi rączo pegazy; a ony
 45 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Wiozą okrutne siostry, i gorgony,
 Kosę, blady cień i niepamięć wszytką.
 Rządcu lotnego czasu niesmiertelny
 50 Tyś sam pomocą człeku strapionemu
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Dajesz mu wolność; a gdzie znikomemu
 Przeciw cieniowi ratunek rzetelny:
 55 Niemasz ci w świecie receptu takiego,
 Lubo bym wszystkie zwiedzić też miał kraje
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Po którym by mi śmierć stała za jaje;
 60 Ach trudno przeciw ediktu gurnego.
 Ale gdzie Ojczy, Ojczy moj kochany:
 Odbiegłeś mię: obym mógł przyść ku tobie
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 65 Puszczę się śmiało: i w nagorszej dobie
 Będę miał swój wczas; ani mi odmiany
 Przeszkodzą kiedy zawisnego nieba,
 Ni Aeol z swemi szalonemi pany.
 Rączo i na Wschod i Zachodnie strony
 70 I gdzie Nil, i gdzie Norwejskie zagony
 Wszdy się udam, dla cię pożądany
 Ojczy moj; ciebie mi potrzeba.

THREN VII

SZczęśliwie niegdyś żalosna płakała
 Matka swych synow, Bog nielutościwy
 Smertelnem bił jej gdy dzieci kochane
 Postrzałem; bo tak okrutna kazała

Яна ўжывае з брыдкаю ардою:
 Пегасы бледныя ляцяць шалёна
 45 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 Вязуць сяцёр пачварных і гаргонаў,
 І забыццё, і бледны цень з касою.
 О валадару часу несмяротны!
 50 Нам, бедным людзям, ты адзіны ў свеце
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 Даеш свабоду; ды ад ценю смерці
 Як можа ўнікнуць чалавек гаротны?
 55 Няма рэцэпту ў свеце ці парады –
 Хоць абыдзі зямлю – краін няма –
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы, –
 Каб смерць для нас звычайным яйкам стала.
 60 Што зробіш супраць вышняга загаду!
 Дзе ж Ойча мой? У вечнасць адыходзіць!
 Як да цябе ісці, якой сцяжынай?
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 65 Кірую шлях свой, і ліхой часінай
 Спачынак буду мець. Не перашкодзяць
 Мне ні шматлікія змяненні неба,
 Ані Эол з тым панствам апантаным.
 На ўсход і захад, шпарка і рухава,
 70 Дзе Ніл і дзе Нарвегіі выявы,
 Падамся ў шлях дзеля цябе, жаданы
 Мой Ойча: у табе, ў табе патрэба!

ТРЭН VII

Шчасліва над дзецьмі лямантавала
 Самотная маці, бо смертным боем
 Мілых сыноў забіваў Бог нячулы⁸ –
 Латона жорсткая гэтак казалася

5 Latona; aby synowski łuk krzywy
 Pomsty swej chciwy
 Wypuszczał groty, i uciechi rane
 Jej tracił: Rzekłem szczęśliwie płakała
 Gdy nędznych oczu zdroje
 10 Wylała razem, i w tęskliwą głowę
 Więcej już smutkow, ani frasowitych
 Przypuszczała trosk, ni żalu srogiego:
 Ale na tych miast smysły swe, i mowę
 Skryła, że ani oczy łez obfitych
 15 Po synach zabitych,
 Wydawać śmiały więcej, ani mdłego
 Wzroku, na zejście z świata ich surowe;
 Gdyż ci w Stygskie pokoje
 20 Idą niepomny przez przewoz starego
 Charonta, kędy mur Diamentowy,
 I drzwi w ognistej Hekli od Wulkana,
 Trwale robione, z Celtyberskiego
 Chalybu, sztucznie; że i wyrzec słowy,
 Nie mojej głowy:
 25 Bo lub to wielka forta udziałana
 Zawsze otwarta czeka na każdego,
 Nikt wzad nie szedł z niej przecie.
 Tam dziada widzą pospołu z innemi
 Swego, łakomce kiedyś nieszczęsnego,
 30 I dobr wydzierce u ludzi cnotliwych;
 Jako on między wodami wiecznemi,
 O głodzie, darmo pnie się do bliskiego
 Jabłka nie swego.
 Ona zaś nie już jedna z między żywych,
 35 Ani rozumy rządzi się luckiemi,
 Ni więcej człek na świecie:
 Ale uryta w wiecznym pęcie stoi,
 Już tyło jej cień, już ciało nie żywie,
 Już się w niesmysłną opokę ubrała,
 40 I żadnych już się frasunkow nie boi:
 Trzeci raz rzeknę: płakała szczęśliwie,
 Bowiem tęskliwie,

5 Сыну, каб, прагнучы помсты, сваёю
 Смертнай стралою
 Стрэліў, пазбавіўшы ўцехі мінулай.
 Сказаў я: шчасліва лямантавала,
 Бо адзінай ракою
 10 Вочы ссушыла, а ў думкі і словы
 Больш не ўпушчала жальбаў непрыкрытых,
 Лямантаў, смуткаў, турбот нечаканых...
 Яна ўсе думкі свае і прамовы
 Скрыла, каб болей вочы слёз пралітых
 15 Па тых забітых
 Дзецях не помнілі ўжо, ані цьмяных
 Позіркаў на той канец іх суровы.
 Да Стыксава спакою
 Праз пераправу Харонта бяспечна
 20 І мур з дыяментаў яны праходзяць,
 Праз дзверы, выкаваныя Вулканам
 З цэльтыберскага халібу⁹ навечна
 Ў Гекле¹⁰ агністай, – што й вынайсці словы
 Я не гатовы.
 25 Крэпасць, як толькі была збудавана,
 Дзверы адкрыла. Назад, чалавеча,
 Не адпусціць нікога.
 Там прашчура бачаць у тлуме народа –
 Здаўна ласуном той продак завецца
 30 І выкрадальнікам цноты людское.
 Галодны стаіць ён між вечных водаў
 Да блізкага яблыка прагна мкнецца¹¹ –
 Дарма ён пнецца!
 Яна ж знаходзіцца ў вечным спакоі,
 35 Згубіла з розумам, з мудрасцю згоду, –
 Не чалавек наогул.
 Адзін толькі цень у здранцвенні смутным
 І мёртвае цела стаіць маўкліва –
 Яна ўжо скалой нерухомаю стала,
 40 Яе не пужае ўжо жаль пакутны.
 Зноў кажу: лямантавала шчасліва,
 Бо сіратліва

Niewiele w smutku swym łez wylewała:
 A ja nieszczęsny: zawsze mi się roi
 45 We łbie frasunek żywy.
 Lubo wyszedszy z morskich głębokości
 Wesóło kraje Empirejskie porze
 Storęki *Phoebus*, złocistemi koły,
 Luboli świeci w podziemnej niskości,
 50 Lub się wzniecają, lubo idą w morze
 Różane zorze,
 Zawsze me serce tęskliwe napoły
 Przebija strata twojej Wielebności,
 Jozephie sprawiedliwy.
 55 Niech będę skałą, niech twardym kamieniem,
 Niech się me ciało od żalu rozplynie,
 Niech nie uznawam słonecznej jasności
 Ani mi służy świat z swoim promieniem,
 Pokim żyw ten mię smutek nie ominie,
 60 I łza nie zginie
 Na mych powiekach, któż takiej żalości
 Modł strzumać wodze, żebym go imieniem
 Wiecznego nazwał Pana:
 65 O gdybym mógł te zrzucić niepokoje,
 I oddać komu troski nieuspione,
 Ktore bez ciebie Ojczy mojej ponoszę,
 I z ciałem bym dał, abym jeno twoje
 Szczęśliwe widział życie ulubione
 I twą koronę.
 70 O szczęśliważby ta o którą proszę
 Zamiana stała, by za zdrowie moje,
 Śmierć mi twa była dana.

THREN VIII

Komuż tajno: gniewliwe
 Że mądremu Człowiekowi
 Obroty błędnych nieb, i krzywe
 Troski nie szkodzą, ani on żalowi
 5 Rozumie co to jest hołdować,

Нямнога ў журбе тых слёз пралівала.
 А я – нешчаслівы: заўсёды чутны
 45 Жаль жыве ў маім лёсе.
 З глыбіняў марскіх сторукі Феб гляне –
 І па Эмпірэйскай вольнай прасторы¹²
 На залатых сваіх колах нясецца,
 Потым глыбіні зямныя дастане,
 50 Запаляцца і закоцяцца ў мора
 Ясныя зоры –
 Заўжды напалову нішчыць мне сэрца
 З Тваёю Літасцю смутак расстання,
 Справядлівы Іосіф!
 55 Няхай я зраблюся скалой нечакана,
 Хай цела ў жалю маё расплывецца,
 Хай я святла не спазнаю ад сонца,
 Хай ясны свет пацямнее ўжо рана,
 Пакуль увесь смутак не прамінецца,
 60 Не застанецца
 Слёз на павеках. Самоце бясконцай
 Хто б лейцы стрымаў: я Вечнага Пана
 Гэтым імем гукаю.
 О, каб мог скінуць з сябе неспакоі
 65 І смутак камусьці аддаць шалёны,
 Што ў сэрцы без цябе, Ойча, бушуе!
 Яго я з целам аддаў бы, каб тое
 Бачыў жыццё тваё ў шчасці ўлюбёна,
 Тваю карону...
 70 Хай збудзецца тое, пра што прашу я:
 Я за здароўе сваё дарагое
 Смерць тваю ўзяць жадаю.

ТРЭН VIII

Вядома, што крывыя
 Блуднага неба звароты,
 Нягоды, турботы ліхія
 Адным мудрым людзям не робяць шкоды:
 5 Яны свае думкі хаваюць,

Służąc swemu rozumowi:
 Lecz jeden umysł chować
 Wie; ni zna jak bez litości
 Stargane serce swe mordować,
 10 I jak troskami zimne suszyć kości.
 Ojczyznie sobie najdzie wszędzie,
 I w Weselu i w Żalości
 Jednakich skroni będzie:
 Ja zaś człowiek nieszczęśliwy
 15 Trocha mi bardzo god ubędzie,
 To już rozumiem czas być nadder krzywy:
 I nie mogę mieć z to zdolności,
 Abym od się nieżyczliwy
 Wykazał przez żalości.
 20 Łatwiuchność każdemu mowić
 I wolno, podług swej mądrości:
 Ale gdy przidzie czas że już stanowie
 Rzecz pożądaną masz na jawi,
 Fortelami trudno łowić;
 25 Bo się zawsze sęk stawia
 I w namniejszym: a od złego
 Żalu pojdziesz kto, co się zjawi
 Przeto cię wzywam Pana Najmędrszego,
 Byś zleczył serce me troskliwe,
 30 I zdjął żale z sługi twego.

THREN IX

Nieszczęsne drzewo owocu przykrego
 Zła a nie dobra drzewo wiadomości
 Tyś mię dzisiejszych smutkow nabawiło
 Łez, i lamentu nieokroconego.
 5 Szczęśliwe w on czas byli pomyślności,
 Gdy żadnych złości
 Człek nie zamyślał, a co się toczyło
 To z kołowrotu szło nieodmiennego,
 Bez chytrności bez zdrady:

Их не марнуюць турботы,
 Толькі пра розум дбаюць,
 Сэрца свайго не мардуюць,
 Радзіму сабе адшукаюць
 10 Усюды. Жалем яны не плюндруюць,
 Не сушаць халодныя косці,
 Выраз падобны пільнуюць
 У журбе й весялосці.
 Я – чалавек нешчаслівы,
 15 Паменшала мне прыгажосці...
 І бачу, што час на ліха вірлівы.
 І чую, што здзейсніць няможна,
 Каб прэч ад сябе імклівы
 Жаль адагнаць бязбожны.
 20 Вядома: аб рэчах розных
 Па-рознаму думае кожны!..
 Часам здаецца: жыцця твайго кросны
 Шчасце ткуць – але гэта проста
 Гульні фартэляў злосных:
 25 І ў найменшым сук востры
 Ставіцца так нечакана!
 Клічу й малю наймудрэйшага Пана,
 Каб, зняўшы турботы ліхія,¹³
 Злячыў сардэчныя раны.

ТРЭН ІХ

Няшчаснае дрэва, дрэва пазнання,
 Дрэва нядобрага, горкага плоду!
 Ты слёз дадало мне ў сённяя смуце
 І несупыннага лямантавання...
 5 Даўнейшыя ж дзеі не ведалі шкоды:
 Ліха, нягоды
 Ё сэрцах сваіх не затойвалі людзі.
 Бы з калаўроту цякло існаванне
 Без ліхоты і здрады.

10 Złoty to tam wiek, miły, ukochany,
 Szczyry, bez żołci, jednaki każdemu,
 Nieprzeplącony, niezmazany plużył:
 Kiedy obfity zagon nieorany,
 Rowne podawał użytki małemu,
 15 I wyniosłemu:
 Kiedy pożądnej fałsz u prawdy służył.
 Dziś wszystko opak, bo świat zawikłany,
 Przeciwnie daje rady.
 Walczym, a w jaki cel gdyby spytano,
 20 Co byś rzekł na to kaimie okrutny:
 A zadła morderstw i nieżyczliwości,
 I zwad, rozumem cię koronowano:
 Dla cię już teraz oszuście wierutny,
 I sąsiad smutny
 25 Strachem się karmi na swej własnej włości:
 Dla cię i słowa zawszeli strzymano
 Lub strzytać trzeba było.
 Dla cię i pokój święty niepokojem
 I przywileje nie przywilejami,
 30 Przeto też wolność pod Kanop bieżała
 Niewrotnym pędem, bo gdzie straszą bojem
 I Marsowemi trapią wymysłami
 Nie mieszka z nami.
 Cnota się tylo w tej nędzy została,
 35 Mniemając żebyś dla niej żył z pokojem,
 Aleć i tej niemiło:
 Giń dusza z ciałem, lepszy kto silniejszy,
 I ktury więcej może, ten wygrawa;
 Nie ten kto ścieszką sprawiedliwą bieży,
 40 Ani kto w drogą cnotę zamożniejszy;
 Niestety coż to w świecie już za sprawa,
 Temu i sława,
 I sprawiedliwość, kto we złocie leży:
 A kto zaś w siłę i potęgę mniejszy
 45 Z Łazarzem równo chodzi.
 O drzewo kraju nieszczęsne szczęsnego
 Twój to owoc, i jego oskominy

10 Быў век залаты – прывабны, жаданы,
 Шчыры, спрыяльны быў людзям шматлікім,
 І, непадкупны, бязгрэшна ён радзіў,
 Квітнеў; пладавіты загон неараны
 15 Карысць прыносіў малым і вялікім
 Адзіным лікам;
 Падман служыў тады велічнай праўдзе.
 Сённа ж – не тое, бо свет стаў змяшаны,
 Іншыя шле парады.
 Ваюем... А для чаго, каб спыталі?
 20 Што б адказаў ты, о Каін жахлівы?
 Хіба для забойстваў, злобы няшчаснай,
 Для звады розумам нас надзялялі?
 А праз цябе, крывадушнік хлуслівы,
 Сусед пужлівы
 25 Ахоплены страхам і ў хаце ўласнай.
 Так, праз цябе словы праўды хавалі,
 Шчэ і сённа хаваюць.
 Святы спакой праз цябе неспакоем,
 А вартасці ўсе нявартымі сталі.
 30 І вольнасць аж пад Канопадалася
 Ды незваротна, бо ў нас, там, дзе зброю
 З прыдумкамі Марса злосна злучалі, –
 Яе не зналі.
 Адна толькі цнота ў нас засталася
 35 Ў надзеі, што мірна будуць жыць з ёю,
 Дый яе зневажаюць.
 Гінь, душа з целам, – лепшы, хто мацнейшы,
 Хто можа больш – мае большае права:
 Не хто справядлівай сцяжынай ступае,
 40 Не той, хто заможнейшы ў цноце мілай...
 На жаль, і што ж гэта ў свеце за справа:
 Таму і слава,
 І справядлівасць, хто золата мае.
 А ў каго меней улады і сілы –
 45 Той і ходзіць, як Лазар.
 О плод той няшчасны дрэва ліхога
 Ў шчаслівай зямлі! Твая, бач, кісліна

Obieli tak nasz gust, że nie wiemy:
 Jąćli się Cetna, czyli też lichego,
 50 Jawneć są życia naszego ruiny
 Ale przyczyny
 Dojść niepodobna, gdyż na to człek niemy,
 Aby co wyrzekł z Ediktu Boskiego,
 Bo mu się go nie godzi
 55 Znać: lecz by tego memu rozumowi
 Nie zabroniono, ja bym pewnie ciebie
 Błogosławiony Ojciec uwiadomił,
 Że tak o kresie twym, myśl wieczna mowi:
 Teraz to wszystko niepamięcią grzebie,
 60 A sam na siebie
 Biorę płacz, bym się lubo tym uskromił
 W Żalu i ujoł nieco frasunkowi
 Memu; wszak wszystkim jawno:
 65 Że jako ciepłym dżdzem z nienagła taje
 Śnieg, wypędzając od się mroz mierziony
 Tak i frasunki biady i kłopoty
 Niszczają kiedy serce wod dodaje
 W nieszczęściu naszym, i z zrzenic strapiony
 Deżdz leje słony.
 70 Tym się wżdy cieszyć, gdy mię tak obroty
 Wiecznych nieb chcą mieć, a żal nie ustaje
 I już mię trapi dawno.

THREN X

Nieużyta fortuna czegoś się ważyła
 Dokazać na mnie strapionym:
 Aza temu moja siła,
 Podoła w ciele zemdlonym:
 5 Przecześ srogich lamentow dziś mię nabawiła.
 Wmiasto dobra i wesela
 Karmisz frasunkiem szalonym
 I żrzesz mię jednego z wielu.
 Pobrałaś mi haniebnie smysłów mych wolności,

Густ нам псеу. І хто ж зразумее:
 Імкнуцца да добрага ці да злога
 50 Мусяць жыццёвыя нашы руіны?
 Але прычыны
 Нельга спазнаць. Чалавек аж нямеє,
 Хочучы ўцяміць эдыкты ад Бога:
 Нам з Усявышнім разам
 55 Ведаць іх нельга. Ах, каб жа мой роздум
 Здабыў дазвол атрымаць, што шукае,
 Сказаў бы, пэўна, якое рашэнне,
 Ойча, прызначыў табе вечны розум.
 Цяпер гэта ўсё забыццё хавае,
 60 Я ж забіраю
 Плач, каб у жалі ён стаў суцяшэннем,
 Лямантам супрацьстаяў шматгалосным...
 Гэта ж кожнаму ясна:
 Як спакваля цёплы дождж растапляе
 65 Снег, ды мароз праганяе сцюдзёны, –
 Гэтак няшчасці ўсе, беды, турботы
 Нікнуць, як сэрца нам слёз падлівае
 Ў смутку цяжкім, і з вачэй засмучоны
 Лье дождж салёны.
 70 Тым суцяшаюся: гэта прыроды
 Вечны закон... Толькі жаль не ўбывае,
 Нішчыць мяне заўчасна.

ТРЭН Х

Што жадала, фартуна, выявіць, ліхая,
 На мне, ад гора знямелым:
 Ці сіла мая ўтрывае,
 Калі зруйнавана цела?
 5 Ты дадаеш мне сёння лямант горкі, злая!
 Радасці ўсёй пазбаўляеш,
 Робячы асірацелым,
 Мяне з жыцця вынішчаеш!..
 Мае мары сумам ты абярнула ў ніцасць,

10 I co jeno kolwiek w głowie
 I serca mego skrytości
 Było: tak, że już i mówię,
 Że i myślę, i śpiewam wszystko o żałości.
 Niestety na nędzą moję
 15 (Kturej nigdy nie wysłowię)
 I serdeczne niepokoje.
 Żal w sercu, żal w umyśle, i po wszystkim cieie:
 Lubo jem, lubo co robię,
 Lub śpię, wszędy swe fortele
 20 Wysyłając; w kkoźdej dobie
 Niespodziany się przebog co to jest żal ściele.
 Ni mi fata tak życzliwe,
 Bym kiedy mógł pomoc sobie
 W tym zle: bo zawsze tęskliwe
 25 Na oczach się łzy kręcą, i uszyma nowy
 Wrywa się do serca mego
 Żal, na mą mękę gotowy:
 A tak momentu koźdego
 Przylatuje niepokoj do stroskanej głowy
 30 Trapiąc rozum i wnętrzości,
 Że choćbym się brał do czego
 Rad nierad radem żałości.
 Wszytko mi się i słyszeć, i widzieć już daje,
 I podczas snu i na jawi
 35 Że mi Jozepha nie staje;
 Nawet każdy o tem prawi,
 Że Ociec i Patron moj ze mną nie przestaje,
 A coż pocznę bez onego?
 I jużież mi się nie zjawi,
 40 Ani go ujrzę żywego?
 O nowiny bodaj się o was ani sniło,
 Aza kiedy człowiekowi
 Błogo w sercu od was było?
 Gdyście przyczyna żalowi.
 45 Niech się ten wami karmi komu żyć niemiło:
 Albo kturym strawy mało
 Kanibales na złość nowi

10 Знішчыла ўсе мае думы,
 Сэрца майго таямніцы,
 Каб я пра жаль адно думаў.
 Так, пра яго мне пяецца, мроіцца і сніцца.
 Яшчэ ж мне да гэтай смуты
 15 (Якой не вымаўлю з сумам) –
 Сардэчныя ўсе пакуты...
 Жаль у сэрцы, у думках ды па цэлым целе.
 Ем я, ці сплю, ці раблю што –
 Выкідвае жаль фартэлі
 20 Ўсюды ў любую хвіліну
 Жаль нечаканы – о Божа! – шлях сабе сцеле.
 Лёс мой нядобразычлівы,
 Бо мне ў гадзіну ліхую
 Палёгкі няма: тужліва
 25 Слёзы стаяць уваччу, праз вушы ж новы
 Імчыцца да майго сэрца
 Жаль, даць пакуту гатовы.
 Яшчэ штохвіліны рвецца
 Да галавы самотнай неспакой суровы,
 30 Мучыць нутро ён і думы:
 Розум, за што ні бярэцца, –
 Рад не рад – радзіцца з сумам.
 І чуць усё, і бачыць цяпер я здольнасць маю
 Па часе сну і наяве,
 35 Што мне цябе не хапае,
 Іосіф! Кожны заявіць:
 Айцец і Патрон мой ад мяне не знікае,
 Што ж мне рабіць, дзеля Бога! –
 Няўжо свой воблік не з’явіць,
 40 Не ўбачу яго жывога?
 О навіны! Лепш бы мы пра вас і не снілі!
 Калі ж, калі чалавеку
 Вы ў сэрца дабро насілі?
 Жалю прычына спрадвеку! –
 45 Хто жыць не хоча, хай бы вы таго й кармілі,
 Ці тых, каму ежы мала:
 Целы жаруць не для здзеку

Zrzą niewinne luckie ciało.
 Komu zaś rozum cały i zdrowie smakuje,
 50 B kto swoich pomyślności
 Inszy gościniec toruje,
 Ani chce znać waszych złości,
 Niech zawsze od was stroni, niech was nie przymuje,
 Niech się radość w niem zieleni
 55 Nie smutki i nie żałości.
 Lecz trudno gdy co Bog mieni.
 Nie przymowałbym i ja, lecz mnie człowiekowi
 Co za moc i godność dana
 Znikomemu robakowi?
 60 A nieśmiertelnego Pana
 Można li też wiecznemu zbronić wyrokowi?
 To tylo wiem, i tak trzeba
 Wierzyć, że jest zgotowana
 Dobrym wieczność w pośrzod nieba.

THREN XI

BY kto chciał pojąć co frasunek umie,
 Jako nas trapi, jako serce suszy,
 Jak rozum mieni, i przecz pędzi z głowy;
 Inszy teraz concept miał w swoim rozumie.
 5 Teraz durujem, kiedy błogo duszy,
 I żal nie kruszy
 Wnętrznosci, a człek w nieszczęście jałowy,
 Ni frasowitej słucha daje dumie.
 Lecz gdy to opak pujdzie,
 10 I nieżyczliwe przytłuką się fata,
 Ciągnąc lub szczęście przeciwne za sobą,
 Lub płacz, lub nasz cień, przestanieś durować
 I wierzyć kołom przewrotnego świata:
 Doznałem tego teraz swą osobą,
 15 Kiedy nad tobą
 Wielebny Ojczy, we łzach mi bobrować
 Przychodzi, pomnąc na tve młode lata.
 Coż: za śmierci kto ujdzie:

Вунь ліхія канібалы.
 Хто ж сваё здароўе й розум аберагае,
 50 Хто для сваіх летуценняў
 Іншы бальшак пракладае,
 Не хоча знаць тых здарэнняў, –
 Хай той вас абыходзіць, хай вас не прымае!
 Няхай квітнее ў ім радасць,
 55 Не жаляў самотных цені...
 Ды на ўсё Боская рада!
 Іх не прымаў бы і я. Я чалавек, аднак:
 Годнасць і сілу я маю
 Такую ж, як марны чарвяк.
 60 Нельга і вечнага – знаю –
 Наканавання ад Пана пазбегнуць ніяк.
 Ведаю толькі, што трэба
 Верыць, што вечнасць спаткае
 Добрых людзей сярод неба.

ТРЭН ХІ

Што можа жаль? – Каб спасцігнуць хто ўздумаў,
 Як сушыць ён сэрца, як засмучае,
 Як думкі змяняе, з розуму зводзіць, –
 То ў галаве меў бы іншыя думы.
 5 Смяемся, калі душа спачывае, –
 Жаль не кранае
 Нутро, і людзям няшчасці не шкодзяць,
 Думкі ніколі не ведаюць суму.
 Калі ж інакш заверціць
 10 І надыходзіць час лёсу ліхога,
 Цягнучы плач або шчасце злое,
 Цень наш, – дык кінеш смяцца і верыць
 Колам нясталага свету. Для Бога! –
 Пра тое дазнаўся ўжо я сам сабою,
 15 Бо над табою
 Гора бабровай слязою не змераць.
 Ойча, забрала цябе маладога
 Смерць. А хто міне смерці?

THREN XII

Niestety co mam czynić, że tak zfrasowany
 Zadaję sercu rany skryte, kogoż winić:
 Czy cię Ojczy moją świętą, że odmianą twoją
 Bierzesz nadzieję moją, dajesz żal przeklęty
 5 Zostawiwszy sierotę, aleś w tem niewinien:
 Bo każdy człek powinien płacić to z ochotą
 Co na liczbie zostanie Matce wszystkich wielkiej
 Bez kwitatiej wszelkiej; ktorej nie ostanie
 Chiba aż kiedy w strony wesołego nieba;
 10 Gdzie nam wszystkim potrzeba będzie zaniesiony,
 I tam miłe i wieczne uzna sobie lata,
 Zbywszy odmiany świata tego nieprzezpiecznie.
 Ciebie Kloto okrutna i nielutościwa
 Winię dziś; tyś mi krzywa, ześ mojego w błoto
 15 Patrona przemieniła, i z godności jego
 I z stołka Pasterskiego zzuwszy w ziemię skryła;
 Dla ciebie i zalanie łzami muzy moje
 Wylewają swe źródła niepołamowane:
 Tyś to ich Okrutnico, wdała w te żałości
 20 Wesela i radości luckiej Rozbojnico.
 Tyś Ojca pozbawiła, wydarła Patrona,
 To ich była zasłona, potęga, i siła.
 Dziś wpoły obnażone z wszelkiego ratunku
 Przy codziennem frasunku albo łzy mierzone
 25 Albo z siebie wydają żalosne wzdychania,
 Łkania, lamentowania, i co żale znają.
 Lecz jeszcze tego mało: chcąc by i kamienie
 I wszelkie przyrodzenie Jozepha płakało
 Na sypilu te słowa Rythmi uczone
 30 Piszą; by niepomnemi wieki Jozephowa
 U wszystkich zawsze brzmiała cnota, i w pamięci
 Trwając pobożnym chęci wiecznie doznawała.

ТРЭН XII

Каго абвінаваціць, што я, змардаваны,
 Прыношу сэрцу раны, – гора! што ж парадзіць!
 Няўжо, Айцец мой любы, ты смерцю сваею
 Бярэш маю надзею, жаль даеш і згубу?
 5 Што стаў я сіратою, – ты не вінаваты,
 Бо патрабуе платы з нас любой цаною
 Рахунак нашай Маці – Маці ўсіх народаў;
 Без квітанцый розных кожны з нас заплаціць,
 Пакуль нарэшце ў шчасці не трапіць да неба,
 10 Дзе, зрэшты, ўсім нам трэба быць па нейкім часе,
 Там час заспакаення, і ў пенатах вечных
 Ад зменаў небяспечных на зямлі збавенне.
 Твая віна, о Клода, жорсткая, ліхая,
 Бо сіла твая злая ў бруднае балота
 15 Усё ператварыла і скінула з прастола
 Майго патрона долу, пад зямлёю скрыла.
 І слёзы з той прычыны мае музы точаць,
 Нібыта выліць хочуць струмень несупынны.
 Ліхая чараўніца, праз цябе – напасці
 20 Гэтыя ім, ты – шчасця людскога рабаўніца.
 Ты іх Айца схапіла, забрала Патрона,
 Што быў ім абаронай, быў іх моц і сіла.
 Ад той пакуты грознай няма ў іх збавення –
 Ў душэўным агаленні праліваюць слёзы.
 25 Штодзённы смутак маюць і лямантаванні,
 Самоту і ўздыханні – і аб жалю дбаюць.
 Каб ад жахлівай раны плакала каменне
 І іншыя стварэнні, Іосіф каханы, –
 Яны пішуць словы вучонымі радкамі,
 30 Каб ты жыла з вякамі па трызне суровай,
 Іосіфава цнота, каб да яе кожны
 Сумленны і набожны імкнуўся з ахвотай.

TU JOSEPH ODPOCZYWA
 W PRACACH NIEZMORZONY,
 LEDWO TRUNKIEM UŚPIONY,
 KTÓRY ZAZDROŚCIWA
 5 LEWICA NIEZBOŻNEGO
 MEDIKA PODDAŁA,
 SKORO ŚWIĘTĄ UJZRZAŁA
 MITRĘ NA ŁBIE JEGO.
 NIECH ŚPI NIE BRÓŃ MU TE[GO]
 10 SNU, WSZAK SPAWSZY WSTANIE
 I Z SKARGĄ W SĄDZIE STANIE
 NA LEKARZA ZŁEGO.

EKLOGA PIRWSZA.
 PIESNI

Powiedźcie lesne muzy co też wam śpiewali
 Chłopięta, kturycheście przy chroście zastali:
 Pięć pacholąt a wszyscy kosztownie przybrani
 Nad insze w okolicy gracze zawołani.
 5 Pomnię ja gdym wywietrzał frasunek niezdrowy
 I oszukiwałem płacz w ciemnych debrzech, łowy,
 Pierzchliwą długo goniąc w głęboki las lanie
 Przy strumieniu jakimś napadłem był na nie:
 A oni wdzięcznym głosem żałośnie kwilili
 10 To świat, to śmierć, to niebo, to cnotę chwalili
 I kiedy poczynali Fawny się zbiegali
 Porywcze strugi zdala w jednym miejscu stali,
 Wysokie sosnie do nich podnosili głowy
 I wieczny Cedr kwapił się, usłyszeć gotowy
 15 Przechwalnych pieśni: wszelki zwierz, pstrzy Tygrysowie
 Ponurzy niedzwiedzie i najeżeni lwowie
 Wilcy jagnięta nawet i kretowie mali
 Z podziemnych swoich lochow oślep się sypali;
 A wszyscy spokojniuchno bez żadnego boju
 20 Jak po uchu uderzył; milczkiem i w pokoju.

ТУТ ВЕЧНА СПАЧЫВАЕ
НАШ ІОСІФ МІЛЫ,
ЯКОГА АТРУЦІЛА
ЛЯВІЦА ЛІХАЯ:

5 ЗАЙЗДРОСНІК-МЕДЫК ХІТРЫ
ТОЙ НАПОЙ ПРЫЗНАЧЫЎ
ЯМУ, ЯК ТОЛЬКІ ЎБАЧЫЎ
НА ЛБЕ ЯГО МІТРУ.
НЯХАЙ ЖА СПІЦЬ СПАКОЙНА:
10 СПАЎШЫ ЎСЯКІ ЎСТАНЕ –
І НА СУДЗЕ ПРАДСТАНЕ
ЛЕКАР НЕДАСТОЙНЫ.

ЭКЛОГА ПЕРШАЯ. ПЕСНІ

Што, лясныя Музы, вам гожа так спявалі
Пяць хлапцоў малых? Яны хвораст падбіралі,
Ды апрануты былі ў шатах найкаштоўных,
Навакольны люд не чуў гэтых нот чароўных.
5 Я ж хацеў у лесе жаль свой пазбыць суровы
Ды паплакаць сам-насам, ідучы на ловы.
Ды калі казулю гнаў між баровых кветак,
Ля крыніцы напаткаў тых чароўных дзетак.
А яны жалосны спеў правілі тым часам,
10 Свет і неба, цноту й смерць услаўлялі разам.
Чуючы іх галасы, Фаўны прыбягалі,
Воды шумнае ракі мігам заміралі.
Гнулі сосны да хлапцоў пышныя галовы
І зялёны вечны Кедр слухаць быў гатовы
15 Тую песню. Кожны звер – тыгр з пярэстай скурай,
Натапыраныя львы і мядзведзь пануры,
Воўк, пужлівае ягнё і краты сляпыя
Запар лезлі ды ішлі слухаць спевы тыя,
Хлопчыкаў пачуўшы, – прытым яшчэ без звады;
20 Бо, слухаючы, кожны быў другому рады.

Wiatr się ciszył: w tymem stał jakby skamieniały,
 Widząc że się stworzenia wszystkie pomieszały.
 Sam Orphew gdyby słyszał pieśni tak uczone,
 Rzucił by wnet o ziemię strony swe cwiczone:

25 Jak się tam melodia roszkowna nosiła
 Lecz jeśli dobrze pomnię ta pierwszego była.

1 Widziałem śliczną Palmę wzrostu wysokiego
 A ona się nie boi ciężaru żadnego,
 I stoi nieschilonf w ojczystem zagonie

30 Lecz tego nie wie żeby wieśniak muślił i nię.

2 Słonce wstaje niedługo potem w morze wpada
 Tak i my żujem, a w tym, nie wiemy że biada
 Co moment idzie, i choć się w długi wiek galim,
 Ani si,e wzmożem ustrzec jako się z nog zwalim.

35 3 Już ci to zegar cztery dwadzieścia wybija
 Już ciemnieje, i prace mojej termin mija,
 I przetoż mi się słuszenie dniowy grosz przychodzi;
 Panie robiłem według sił mych jak się godzi:
 Wždy jak sobie kto ściele tak i nocleguje

40 A jam szczyrze pracował dobrze się w tem czuje.

4 Miło patrzeć gdy słonce pali w pośrzod nieba
 Lub się czasem od znoju i schronić potrzeba;
 A gdy wieczor nadchodzi, choć ognie ustają
 Tępi się wzrok, i przeto wszyscy narzekają.

45 5 Wołała złość jakby też szydziła z każdego
 Niemasz mi, prawi, w siłę na świecie rownego
 Bo i wysokie cnoty i madre postępkki
 Za nic, kiedy się moje zawiną podstępki:
 W tym się cnota odezwie i cichuchno rzecze:

50 Postuj jeno, nie zawsze ten kto ma miecz siecze
 Tęgieć wprawdzie szlesz razy do serca mojego
 Gdy swe żądło wywierasz naprzeciw dobrego:
 Lecz jako Thiriaka z trucizn udziałana
 Daje zdrowie choremu, tak i twoja rana

55 Odejmuje mieszkanie w ziemi, daje w niebie:
 Ciszej przeto: a zatym patrz sama na siebie.

1 Okrutny rozbojniku pszczołek pracowitych

Сцішыўся і вецер, бы ў акамяненні,
 Бачачы ў істотах дзіўныя змяненні.
 Сам Арфей, калі б пачуў трэлі вась такія,
 Вобзем кінуў бы, бадай, струны залатыя.
 25 Як жа ўсё ж лілося там дзіўнае гучанне?
 Вось, наколькі помню я, першага спяванне:
 1¹⁴ Пальма гонкая расце высака і гожа,
 Скрушлівы цяжар яе паламаць не зможа.
 Не схіляецца, стаіць на сваіх абшарах...
 30 Не дацягнецца прастак да яе і ў марах.
 2 Узыходзіць сонца, ды хутка гасне ў моры;
 Мы жывём падобна, не мыслячы, што гора
 Крочыць штохвіліны: хто ста гадоў жадае,
 Той не пачуе нават, як немач падступае.
 35 3 Вось прабіў гадзіннік дваццаць чатыры разам.
 Цямнее. Тэрмін працы маёй сышоў тым часам.
 Скончаная справа свой грошык заслужыла,
 Зрабіў я столькі, Пане, колькі сіл хапіла.
 Заўсёды як хто сцэле, так пазней і спіцца,
 40 Я ж працаваў сумленна, сэрца не баіцца.
 4 Нам прыемна бачыць, як сонца свеціць з неба,
 Хоць ад дзённай спёкі схавацца часам трэба.
 Але ж як прыйдзе вечар і святло знікае,
 Не могуць вочы бачыць, людзі наракаюць.
 45 5 Рагатала ліха, як быццам злосна кпіла:
 «Са мной ніхто не роўны. Што ў мяне за сіла!
 Мудрая разважнасць і цнота ўраз змарнеюць,
 Калі мае падкопы спрытна зашалеюць».
 Адзавецца цнота ды ёй адкажа ціха:
 50 «Нашто мячом махаеш? Пачакай жа, ліха!
 Плягі твае жорстка мне сэрца працінаюць,
 Калі людзей цнатлівых з ног яны збіваюць.
 Ды як напой цірыйскі, зроблены з атруты,
 Дае здараўленне, – так твая пакута
 55 Дом зямны адыме, нябесны – пабудуе,
 Сціхні ўрэшце ды зважай на сябе самую».
 1 Ненавісны рабаўнік пчолак працавітых,

Odzierasz ich bez winy z skarbow znakmienitych,
I nie tylo czego być niewolno odzierasz,

60 Ale i samych czasem w słodczy pożerasz:
A tobie by się lepiej dawić sierszeniami.

Szaranczą, lub zjadłemi przystało ossami.

2 Pięknie się Phoebe świeci, lecz nie o swej mocy

Bo z słonecznych promieni dostaje pomocy,

65 Dostaje, lecz im dalej od nich, tym piękniejsza,

I nierowno w jasności cudze zamożniejsza

A skoro słońca bkiższa i z nim się pobraci,

Natychmiast wszytką piękność i jasność swą traci.

3 Szyszki długo na jodłach i na sosnie stoją,

70 Ani się one szumnych Eurow kiedy boją.

Ale wspaniałe jabłko i pełne słodkości

Częstokroć upadywa od własnej bujności:

4 Nieszczęsne nasze pieśni, atoli śpiewamy

A długoż tej radości owszeki nie znamy;

75 Leci wiatr nieodwrotnie, a za wiatrem słowa

Nasze, za słowami my, za nami surowa

Nieubłaganej śmierci kosa się udaje,

I by się komu schronić od niej nie przydaje.

5 Piękny Mars, piękny Wenus, i Miesiąc bieg mają

80 Pięknie Jowisz, Merkury w niebie się taczają.

Lecz ani Saturnowi choc poważnie chodzi,

Tak mądrze niebem władnać, jak się słońcu godzi.

Oni tylo po nocy przy wiecznych ciemnościach

Tłuką się; Phoebus we dnie przy własnych jasnościach

85 Dodaje światła światu: nawet by i ony

Olsneli, by nie promień dał im wydzielony;

Piękny jest; lecz jedno ma wadę że zapada

A w naszym Horyzoncie ciemność, błąd, i biada.

1 Biała na białem koniu nas białemi czyni

90 I nasz jakby w czym sobie krzywy szarłat wini:

Cnota chodzi w czerwieni; ona zawsze blada,

U niej zawsze niepokoj, zwada, zdrada, jada.

Bodaj by te zła na swe obaliła kości;

Białość matka frasunku, czerwoność radości.

Пазбаўляеш сквапна іх скарбаў знакамітых,
 Ды не проста – хоць і грэх! – бедных абіраеш:
 60 Часам нават іх саміх з медам пажыраеш.
 Дык давіся саранчай, шэршніямі дурнымі,
 Маеш лепей сябраваць з восамі благімі.
 2 Ззяе Феба¹⁵ ў вышыні не сваім свячэннем,
 Бо мацуецца заўжды сонечным праменнем.
 65 Тым здаецца прыгажэй, чым далей ад сонца,
 Багацее ад чужой яснасці бясконцай.
 А наблізіцца калі да таго свяціла, –
 То марнее прыгажосць і слабее сіла.
 3 Вісяць спакойна шышкі на елках ды соснах,
 70 Нават не баяцца шумлівых Эўраў грозных.
 А яблычак чырвоны, салодкі ды зграбны,
 Пад цяжарам уласным падае, прывабны.
 4 Нашы песні сумныя – ды, аднак, спяваем.
 Ах, чаму так доўга мы радасці не знаем?
 75 Ляціць нястрымна вецер, за ім – наша слова,
 За словам – і мы самі; пасля нас сурова
 Каса няўмольнай смерці жорстка выступае:
 Рады, паратунку яна не пакідае.
 5 Марс, Венера і Луна ў небе поруч ходзяць,
 80 Юпітэр і Меркурый разам карагодзяць.
 Сатурн, здаецца, годна шлях сабе прастуе,
 Але ж сонца небам мудрэй за ўсіх кіруе.
 Тыя толькі ноччу туляцца пры змроку,
 Феб – пры ўласным зянні, ды навідавоку
 85 Нясе святло для свету: нахай аслепнуць зоры,
 Хай згасне іх праменне, – ён заўжды ў фаворы.
 Адна ў яго загана: тое, што заходзіць,
 Аблуды, гора, цемру тым на нас наводзіць.
 1 Вунь на белым скакуне белая жанчына:
 90 Быццам бы за наш падман белымі нас чыніць.
 Румянец мае цнота, тая ж – толькі бледнасць,
 Поруч з ёю – неспакой, здрада, звада, беднасць.
 Хай бы ліха на свае зрынула ты косці!
 Пацехі колер – чырвань, бель жа – колер злосці.

- 95 2 Słońce biec przestawało, suche się padały
 Skały, czasem wilgotny humor wydawały,
 Ta pierzchliwsza nad słońce twardsza nad kamienie,
 Łapa nas jako płche w pustyniach jelenie,
 Mogli byśmy się imknać i schronić w jej łonie,
 100 Lecz trudno kiedy rogi ciężą nam na głowie;
 Temi się więc plątam: o Adamie stogi
 Tyś winien naszej zguby, i że mamy rogi.
- 3 Niechaj się mi fortuna jako chce udaje,
 Niech ucieka, niech nigdy ze mną nie przestaje,
 105 Nie dbam o nią lubo jest, lubo mi się krzywi:
 Przypadkiem zawsze żyją ludzie sprawiedliwi:
 Bog nadzieją; szalony w szczęście żywot włożył,
 A przecie zawsze więcej, niż wygrał, nałożył.
 Ja lubom zfrasowany, nie tracę nadzieję:
 110 Przydzie ten czas że się po smutku i zaśmieją.
 A kturzy przymnażają dzisiaj żalu mego,
 Doczekam że się do dna pogrążą samego.
- 4 Nielutościwa śmierci, przyznasz mi w tej mierze,
 Że się temu dług płaci, u kogo się bierze.
- 115 Ty powiedz jakim prawem obchodzisz się z nami
 Bierzesz luboś nie dała, a bierzesz z grozbami;
 Że też radzi nieradzi płacić ci musimy:
 A przyczyny datku krom potrzeby nie wiemy:
- 5 Zwyczajnym się twa torem widzę toczy sprawa,
 120 Mało ma sprawiedliwość dbają i prawa.
 Niedbalstwo w kącie siedzi, a praca za stołem:
 Cnota jednako zawsze, złoto idzie kołem:
 Nich idzie tym się żalu nie skropię mojego
 I owszem się kłopotu nabawię większego.
- 125 Tu koniec zgodne wszystkich podawali ręki;
 A ta nowe dostawszy na umyśle męki,
 Nie wiedziałem co czynię i rzucić się kędy
 Postrzegszy że się na mię żal zasadził wszędy,
 Tylom się z sobą biedził, a tak swym biedzeniem
 130 Doszedłem, że smutek ma coś nad przyrodzeniem,
 Jakoż to zawsze mówię, i tym konkluduje:
 Mały żal mowi, wielki tylo się dziwuje.

- 95 2 Спыняла сонца бег свой, скалы ўніз спадалі,
Вільготнае струменне часам выдавалі.
Гарачэй за сонца, цвярдзей за ўсё каменне,
Яна ўсіх нас хапае, як хуткіх аленяў.
Маглі б, бадай, схавацца пад яе абшарам,
100 Ды навіслі рогі на галаве цяжарам.
Чапляемся мы імі... О ліхі Адаме!
Праз цябе мы гінем, праз цябе – з рагамі...
- 3 Няхай мой лёс на свеце так ці сяк складзецца:
Фартуна хай пакіне, нават пасмяецца.
105 Пры мне яна ці зводдаль, – гэта не хвалюе:
Жыццём людзей цнатлівых выпадак кіруе.
Бог – надзея; той вар'ят, шчасця хто шукае,
Бо заўжды ўкладае больш, чымся выйгравае.
Я ў пакутах сэрца, ды ўсё-ткі спадзяюся:
110 Прыйдзе час, калі я па смутку засмяюся.
А тых, хто маю скруху памнажаюць сёння,
Думаю, пабачу, як пойдучь у бяздонне.
- 4 Смерць ліхая, ад цябе мне спазнаць даецца:
Доўг вяртаецца таму, у каго бярэцца.
115 Ты кіруеш намі... Якім, скажы, законам:
Не даўшы, забіраеш, дый бярэш з праклёнам.
Хочам ці не хочам – табе плаціць мы маем,
Гэта – абавязак, а чаму – не знаем.
- 5 Твая звычайным шляхам рухаецца справа:
120 Чэснасць сёння мала шануецца і права.
На покуці – нядбальства, а за крэслам – праца.
Цнота ж век нязменная, золата – дарадца.
Мне ж яго не трэба, з ім жалю не пазбуду,
З ім я толькі клопату большага здабуду.
125 Тым і скончылася – ўсе паціскалі рукі,
Тая ж прыдумляла наступныя шчэ мукі.
Не ведаў, што чыніць мне ды куды падацца,
Бо з глыбокім жалем не мог я развітацца.
Сам з сабою бедаваў... З бедаваннем гэтым
130 Я дадумаўся: а мо, смутак правіць светам?
Як заўжды, скажу цяпер пры канцы суплікі:
Прамаўляе жаль малы, дзівіцца – вялікі.

EKLOGA WTORA.
GURY ROSKIE

ZALedwo złotowłose Titan swoje konie
Zakładać kazał i swe umaczane skronie
Jeszcze był nie wysuszył: kturę mu zrosiła
Thetis: w tym krasna Zorza niebo czerwieniła.
5 A pisane wesoło ptastwo szczebiotało
I na dobry dzień piskiem pieszczonym dnia grało;
Ja po zwyczajowi moim wyszedłem na błonie,
Mysząc, a za tym żalowi mych nieco uronie,
Rosą zowią; kosztowną rosą miejsce sławne
10 Jakiej ani Fawnowie, znali, ani dawne
Corycnej Hippokreny, ani konchi drogic
Lubo przy Rosie perła przymują chędogie:
Tamem szedł prosto w gury. O gury zielone
Ku wysokim obłokom wierzchami wystawione.
15 I wyście równo z łąki przed czasy leżeli,
Aniście w okolicy tak wiele widzieli,
Słępy wiek w szrodku ziemię trawiąc gdy i Ona
Między wodami jeszcze była zanurzona.
W ten czas ani pagorkow znać, ani doliny
20 Było: aż kiedy człęka chciał mieć Bog jedyny.
To was, podziurawiwszy ziemię, powywodził
Straszydła nowe na świat: aby tak zagroził
Nieuskromiony potop. Teraz się pysznicie,
I wyższego nad siebie w świecie nie widzicie;
25 A ja mówię, żeście wy naszymi sługami:
Boście dla nas stworzeni, przyznacie to sami,
Na pożytek nasz wonną podajecie trawę,
I macie osobliwą stąd u ludzi sławę.
Znają was i Jagnięta, znają bujakowie
30 Znają kozy i przy nich rogaci capowie,
Zna i smolony pasterz, gdy błędząc za niemi
Cieszy się w swym kłopotcie piosnkami lesnemi,
Znam i ja jeżeli znam, bo nie znam żadnego
Ratunku od was żalu memu potrzebnego.

ЭКЛОГА ДРУГАЯ.
РОСКІЯ ГОРЫ

Ледзве загадаў Тытан залацістых коней
 У павозку запрагаць, ды вільготных скроней
 Быў не высушыў яшчэ – іх яму зрасіла
 Тэціс¹⁶, – Зараніца ўміг неба счырваніла.
 5 Ды стракатае паўсюль птаства шчабятала,
 Гэтым піскам «добры дзень» нібыта жадала.
 Я па звычаі сваім выйшаў прагуляцца,
 Спадзяваўся хоць крыху з жалем развітацца.
 Росы зваўся той куток: быў расою слаўны.
 10 Гіпакрэны дочки ўсе ды лясныя фаўны
 Гэткіх росаў больш нідзе і не спатыкалі,
 Нават ракавіны там перлы здабывалі.
 Я ўздымаўся па халме. Гораў верхавіны
 Да аблокаў угары выставілі спіны.
 15 А калісьці так, як луг, нізка вы ляжалі,
 Краявідаў навакол так не разглядалі.
 У зямных сутоннях век бавілі тым часам,
 Дый зямлю саму вада пакрывала разам.
 Ні пагоркаў не было, ні якой даліны,
 20 Аж пакуль стварыць людзей Бог схацеў адзіны.
 Падзіравіўшы зямлю, вывеў вас, пачвараў:
 Гэтым ён патоп спыніў для зямных абшараў.
 А цяпер, узвышшы, вы жывяце пыхліва:
 Вось, маўляў, вышэй за вас не бывае дзіва.
 25 Вы ж прызначаны служыць, быць заўсёды з намі,
 Бо і створаны для нас, прызнаеце самі.
 Шмат густых духмяных траў людзям падаеце –
 Дык адгэтуль і ідзе слава ваша ў свеце.
 Ведаюць ягняты вас і бараны знаюць,
 30 Коз рагатых і казлоў статкі там гуляюць;
 Добра знае вас пастух, што за імі ходзіць
 Ды пры клопатах сваіх песеньку заводзіць.
 Знаю й я... А можа, не? Зелле дзе такое,
 Каб пазбыцца жалю мне ды тугі ліхое?

- 35 I lubo się uciekam do was zfrasowany,
 Jednakie zawsze cierpię na sercu mym rany.
 Oto teraz niestety wspominać nie mogę:
 I ktoż taką narzucił na mą głowę trwogę
 Że mi się już i rozum i smysły i siły,
 40 Niestety na nieszczęście moje, wysiliły:
 Czy nie myśleć: co radzisz Galenie uczony,
 Czyli masz jaki żalu konfect doświadczony.
 Straciłem dobrodzieja niestety mojego
 Straciłem oraz Ojca nieopłakanego.
 45 Poprzysięgam cię Niebo, i was niezliczone
 Na wysokiem Olimpie gwiazdy zapalone.
 Ciebie jasna Jutrzenko; która złocistego
 Wywodzisz z Horyzontu, Phoeba podziemnego,
 I przebiegszy z nim wschodnie, południowe kraje,
 50 Przychodzisz kędy morze samo już powstaje
 Wszedszy z między ziemie, i tam się z nim kryjesz
 I znowu się do wschodu po podziemiu ryjesz.
 Niechaj się i ja z mojem dobrodziejem kryję,
 Bo coż mi już po życiu, kiedy on nie żyje:
 55 Poprzysięgam was Gury, was Łąki zielone,
 Kamienia nieużyte, i wiatry szalone,
 Wiedźcie moj żal: Ociec moj Ociec Ociec święty,
 Upadł by od pierzchliwej kosy kłos podcięty.
 Upadłeś i uwiądłeś kłosie moj kochany:
 60 Pokrzep się a chciej się wznieść; owo ja stroskany
 Z skruszonego wylewam hojne serca zdroje,
 Pokrzep się a przynamniej powstań na łzy moje.
 Nieważna ma życzliwość. Coż już czynić: wami
 Oświadczam się cne Gury, żem własnymi łzami
 65 Odlewał go; okrutna Lachesis nie chciała,
 A pono też na moje łzy ani patrzała.
 Wy patrzcie i gdy przydzie kto potym w te strony:
 Powiadajcie, że, kiedy zmarł błogostawiony
 Joseph Biskup Mścisławski, cnotliwi płakali
 70 I wyście Echem tego swym dopomagali.

35 Я з журбой сваёй іду да пагоркаў мілых,
 А самоту ў сэрцы збыць, – гэта не па сілах.
 Да таго ж асэнсаваць, зрэшты, не магу я:
 Хто трывогу мне ў душу пасяліў такую?
 А праз гэта розум мой, сілы і развага
 40 Ува мне змарнелі ўраз... Гора! Што за пляга!
 Мо, не думаць? Падкажы, о Гален вялебны,
 Можа, сродак на мой жаль ёсць які цалёбны?
 Страціў добрага Айца, страціў дабрадзея,
 Не аплакаўшы яго. І няма надзеі...
 45 Прысягну на небе я ды на зорках ясных:
 На Алімпе вас заўжды бачу, непагасных;
 Прысягну і на Зары: ты, калі ўзыходзіш,
 Феба залацістага з даляглядаў зводзіш;¹⁷
 Праб'ягаеш з ім усход, поўдзень прамінаеш,
 50 Мора ўздымецца само – ты і прыбываеш.
 Выйшаўшы з-паміж зямлі, у яе сыходзіш
 І да раніцы ізноў пад зямлёю ходзіш.
 З дабрадзеем і мяне б хай зямля прыбрала,
 Бо нашто цяпер жыццё, як яго не стала?
 55 Прысягаю я й на вас, горы і даліны,
 Камяні без пачуцця ды вятры раўніны.
 Ойча мой, святы Айцец, што за жаль пракляты:
 Быццам колас ад сярпа, ён упаў падцяты.
 Ты, упаўшы, тут жа звяў, колас мой каханы.
 60 Узмацней ды зноў паўстань!.. Ацалі мне раны!..
 Вось у распачы тугу з сэрца выліваю.
 Узмацней, паўстань ад слёз – тых, што праліваю.
 Што там ветлівасць мая! Што ж тут зробіш: вамі
 Буду сведчыць, горы, я, што хацеў слязамі
 65 Выплакаць яго назад, ды Лахесіс злая,
 Слёз не бачачы маіх, мне не дазваляе.
 Вы ж глядзіце... Мо, сюды завітае пешы.
 Дык скажыце: як памёр Іосіф, найлепшы
 Мсціслаўскі біскуп, людзі ўсе лямантавалі,
 70 Вы ж рэхам таго жалю ім дапамагалі.

IN ZOILUM

Jeśli się co pomieszało
 Żałości się k woli stało:
 Bo jak w szczęściu tak w kłopotcie
 Trudno porządnej robocie.

5 A ty ożuwco złośliwy
 Na co prościsz swój kieł krzywy,
 Zamysłając wierszu temu
 Szkodzić, i tak stroskanemu:
Szkodź, kąsaj, a w tym nie zgadniesz
10 Jak w doł miasto niego wpadniesz:
 Aleć nie życzy tej kary;
 Lepiejci przodka z tej miary
Naśladować, a wysoko
 Stojąc, ponowić na oko
15 Przykład światu szerokiemu,
 Że tak bywa złośliwemu.

Wilna 1635

НА ЗАІЛА

Калі ўтрапенне пануе,
Жаль, не іначай, шчыруе:
У шчасці і пры турбоце
Цяжка прыстойнай рабоце.

5 Гэй, злыдню, што прыдумляеш,
На што свой клык настаўляеш?
Мо, верш мой не даспадобы?
Дык верш гэты – плён жалобы!

Грызі, аднак сцеражыся:
10 Кусай, ды ў дол не зваліся.
Аж глянь: той кары не хоча,
Ідзе за продкам ахвоча

Ды наслядуе звысоку,
Стаіць аж навідавоку
15 І прыклад свету даводзіць,
Што будзе таму, хто шкодзіць.

Вільня 1635

TOMASZ JEWLEWICZ

(koniec w. XVI, Mohylow – po 1640-ch)

LABIRYNT,

ABO

DROGA ZAWIKŁANA,
GDZIE PIĘKNA MĄDROŚĆ
Z POWINNOŚCI SWEJ
PP. MOHYLOWIANOM
I IM NIEKTORYM

W PRZEDSIĘWZIĘCIACH SWYCH PODOBNYM
KROTSZĄ I DALEKO LEPSZĄ DROGĘ POKAZUJE

Napisana

przez

Tomasza Iewlewicza,
studenta nauk wyzwolonych

Do Bractwa młodszego Mohylowskiego
nowopoczętego,
ku sobie cale uprzejmego,
et cetera, et cetera

W Krakowie,
w drukarni Franciszka Cezarego
Roku P[auńskiego] 1625

BRACTWU MŁODSZEMU MOHYLOWSKIEMU
NOWOPOCZĘTEMU, THOMASZ IEWLEWICZ
NANIŻSZE SŁUŻBY ZALECIWSZY ETC.

Mądrość swej mowy, jako pani można,
Ma pospolicie, ma nieco z osobna,
Lecz ja ubogi z małym piorkiem szerzyć,
Jak mi kazała, niechcę się osmielić.

ТАМАШ ЯЎЛЕВІЧ

(канец XVI ст., Магілёў – пасля 1640-х)

ЛАБІРЫНТ,
АЛЬБО
ЗАБЛЫТАНАЯ ДАРОГА,
ДЗЕ ГОЖАЯ МУДРАСЦЬ
З АБАВЯЗКУ СВАЙГО
ВЯЛЬМОЖНЫМ ПАНАМ МАГІЛЯВЯНАМ
— ДЫ ЯШЧЭ НЕКАТОРЫМ,
У ПАЧЫНАННЯХ СВАІХ ПАДОБНЫМ,
КАРАЦЕЙШУЮ Й ДАЛЁКА ЛЕПШУЮ ДАРОГУ ПАКАЗВАЕ

Напісана
Тумашам Яўлевічам,
студэнтам
вызваленых навук

Да малодшага магілеўскага брацтва
новазаснаванага,
да сябе цалкам ветлівага,
et cetera, et cetera

У Кракаве,
у друкарні Францішка Цэзарыя
Году Гасподняга 1625

БРАЦТВУ МАЛОДШАМУ МАГІЛЕЎСКАМУ
НОВАЗАСНАВАНАМУ ТУМАШ ЯЎЛЕВІЧ,
З ПАКЛОНАМ ПАСЛУГІ СВАЕ ПРАПАНАУЮЧЫ ЕТС.

Мудрасць – тая пані, што сабе дазволіць
І казаць, што хоча, і караць, і кволіць.
Мне з нягеглым пёркам смеласці замала
Хоць накрэмзаць тое, што яна казала.

5 Bo nie do końca paniej trzeba słuchać,
 Zwłaszcza gdy każe rozgniewana fukać:
 Pani na stronie, a sługa bez winy
 Częstoć płaci grzbietem swym nowiny.

Snać i ten skrypcik cierpiałby obmowy;
 10 Różne muszą być w różnych głowach mowy:
 Starzy dziecinę brodą by płoszali,
 Duchowni by mię jak syna karali.

Przeto wam tylko sercem swym chętlwym,
 Dam kartę młodą, młodzieńcom gorliwym,
 15 Których gdy sprawy w pięknym będą wzroście,
 Na co większego karty mej przyroście.

Tak komu wiersz ten nie będzie smakować,
 Ten już do paniej musi appellować,
 Pięknej Mądrości: jać wprawdzie nie winien,
 20 Co mi kazała, pisać był powinien.

SAPIENTIA

Ja Mądrość, która ten świat na rękę piastuje,
 Władnę, mnożę, rozszerzam, bogacę, ratuję.
 Twierdza napotężniejsza Rzeczom pospolitym,
 I cokolwiek przysłusza dziełom znamienitym,
 5 Z mej głowy ludzkie plemie, jakby z oceanu
 Czerpa. Więc też wystarcza i słudze i panu.
 Bo szerokością rownam okręgu ziemskiemu,
 A oczy mam podobne światłu niebieskiemu,
 W piersiach skuteczniejszą moc, niżli w dyamencie,
 10 Chociaj niewidzialne w tym (dziwna rzecz) pojęcie.
 W nogach lepak ta bystrość, która u księżyca.
 Nic to na raz skoczyć, jak ziemi połowica,
 I z rąk mych przeciwnicy na samy kraj świata
 Nie uciekają, poki swym torem płyną lata.

5 Бо не да сляпоцця трэба паняў слухаць,
 Асабліва ў гневе з пыхай думку рухаць.
 Пані збоку стане, а слуга нявінны
 Спінаю сваёю плоціць за навіны.

Хай жа й гэты скрыптык абмінуць папрокі.
 10 У людскіх галовах думкі, як аблокі.
 Барады старэчай пудзіцца дзяціна,
 У духоўных досыць кары як для сына.

Толькі вам пішу я сэрцам апантаным
 Маладое слова – юнакам старанным,
 15 У якіх і дзеі ў маладым узросце,
 Значыць, не дарэмна я кумекаў штосьці.

А каму верш гэты будзе не да смаку,
 Той ісці да пані мусіць на аддзяку.
 Тут пасведчыць Мудрасць: не мае правіны,
 20 Што яна казалася, быў пісаць павінны.

SAPIENTIA¹

Я – Мудрасць, на руках свет нянчу і кунежу,
 Шчадру, ратую, множу, аддаю бязмежжу.
 Я – цвердзь магутная, апора ўсім дзяржавам,
 Як прыслугоўваю, дык знакамітым справам.
 5 Люд з галавы маёй, нібыта з акіяну,
 Чарэпае; хапае і слуге, і пану.
 Бо шыракоцю роўная я небакраю,
 А вочы, як святло нябёс высокіх, маю.
 І грудзі моцныя, як дыямент зацяты,
 10 Хоць той не ўбачыць, хто на розум небагаты.
 І хуткасць у нагах маіх маладзічкова –
 Ледзь вымкну ў шлях, а ўжо за мной зямлі палова.
 Праціўнікам нідзе ад рук маіх не дзецца,
 Пакуль гады плывуць, пакуль жыццё вядзецца.

- 15 Przeto bądź idę, mury z wysokimi gory
Ustępują, bądź siedzę zamysł przed się spory.
A gdzie porwę goły miecz, lub rozumu strzałkę,
Trafię, jedno zamierzę i wyniosłę gałkę.
Nic tak niemasz skrytego, ni kąta ciemnego,
20 Ktoryby mego uszedł szperania pilnego.
Bylem tylko ruszyła komorek swej głowy,
Wnet wypadną na zdrady, na fałsz zdrowe mowy.
A snać wątpić nie trzeba, że wspak obrocony
Dawnoby już stanął świat, bez mojej obrony.
25 Boć jego kochankowie, robaka w sumnieniu
Mocnym winem zalawszy, świętemu imieniu
Głupią łaskę przydawszy, cożby nie działali,
By w tę jeszcze zarazę mądrzy nie wglądali.
A ponieważ moja rzecz i błędy postrzegać,
30 I wszelkie państw szlachetnych upadki ratować;
Miedzy inszemi zacny Słowiański narodzie,
Chcę zabezpieć nieszczęściu i twej niepogodzie,
Ktorą jesteś strapiony aż do samych kości,
Będąc niegdy w krolewskiej ślicznej wysokości.
35 Twym przodkom chceszli oczy podać w głębsze lata,
Obaczysz, iż wielka część hołdowała świata,
Bo od zmarzłego morza o brzeg Adriański
Opierał się z swym państwem cny narod Słowiański.
Więc i pierwsza Rossja przodków swych stopami
40 Postępując, słynęła zacnemi sprawami,
Serca czerstwością, ogniem pobożności, wdzięcznym
Wzorem zgody, miłości przyjacielem wiecznym.
Jej to sławy klejnot był, co dzisiaj mniemacie
I o wilku żelaznym na bajkę składacie,
45 Kiedy miasto Kijowskie siedm mil w okoł miało,
Abo gdy w sobie cerkwi pięć set zamykało.
A w tych nie tylko srebra, złota, sklepom wnętrznym,
Ale go dostawało i wierzchom zewnętrznym,
Także w liczbie storakiej świecąc monasterze,
50 Dziwnie miasto zdobiły w kosztownym ubierze.
Jako się rano słońce z zagory wytoczy,

- 15 Іду – дарогу мне даюць муры і горы,
 Прысяду я – задум запальваюцца зоры.
 А голы меч схаплю ці кемлівасці стрэлы –
 Патраплю ў яблык той высокі і даспелы.
 Няма патайніка, цямніцы ці палаца,
- 20 Ад пільнасці маёй дзе льга было б схавацца.
 Ледзь клёк свой варухну, дык усяму дам раду,
 Пачую ў згодзе фальш, у праслаўленні – здраду.
 Сумневу ў тым няма, што хутка свет шалёны
 Спыніўся б без маёй надзейнай абароны.
- 25 Віном заліўшы страх і чарвяка сумлення,
 Яго ўлюбёнцы ўсе рашучыя ў памкненні
 Аблуднаю хлуснёй заваяваць пашану,
 Абы мудрэйшыя не ўбачылі спадману.
 Сачу за ўсім, хачу дзеля агульнай справы
- 30 Ад згубы ратаваць вяльможныя дзяржавы.
 Між іншымі цябе, сумленнейшы народзе
 Славянскі², берагу ў няшчасці й непагодзе.
 Ты смуцішся цяпер, абражаны і ціхі,
 Хоць некалі хмялеў ад каралеўскай пыхі.
- 35 Вачыма продкаў глянь у даўныя часіны –
 І ўбачыш, як ім свет наладжваў пагасціны.
 Да Адрыятыкі ад ссівярэлых водаў
 Народ славянскі ўсім з дзяржаўнасцю валодаў.
 Шляхамі продкаў ідучы, а не глухімі,
- 40 Славянства славілася дзеямі сваімі:
 Агнём пабожнасці, паглядам шчырай згоды,
 Бадзёрым сэрцам, дзе любоў жыла заўсёды.
 Кляйноты славы несла з гонарам належным –
 Дасюль складаюць казкі аб ваўку жалезным.
- 45 Сем міль наўкола места кіеўскае мела,
 Пяць соцень цэркваў замыкала ў сабе смела.
 Не толькі ў крамах срэбра й золата хапала –
 На храмах ззянне аж да неба дападала.
 Пад сто манастыроў свяціліся ў прасторы
- 50 І места здобілі ў каштоўнейшыя ўборы.
 Як сонца ўстане з-за гары з абдоймаў ночы,

Do jasnego więc koła wabi ludzkie oczy.
 Tak się ku temu miastu wszystkich zapatrzenia
 Wabiły, i porzędnych spraw do uważania.
⁵⁵ Nie sądźcie i Halicza z twarzy terażniejszej,
 Bo za ledwie cień ostał piękności przedniejszej.
 Nie sądźcie i drugich miast Rusią założonych,
 Teraz przez was, potomków, srodze roztargnionych.
 Lecz żem niektórych już z was w błędzie napomniała,
⁶⁰ Was, cni Mohyłowianie, minąć też nie miała.
 Mieszczanie ście wprawdzie są od Boga uczczeni,
 A w darach go nikomu nieupośledzeni;
 I owszem z łaski tego ż wiele rzeczy macie,
 W których jeszcze u wielu przodek otrzymacie.
⁶⁵ Rado się wszystko sypie pierwej wam na łonie,
 Niżeli zamyslicie o dobrej swej stronie.
 A wierzcie, że i słońce przed waszymi wroty
 Stoi jeszcze, lecz myślcie, nim cofnie obroty.
 Bo jeśli jest która rzecz prędko mijająca,
⁷⁰ Tedy Fortuna to tam, to sam latająca.
 Ma Fortuna twarz wdzięczną, ma i żale w mocy,
 W które wprawia nieuków; a jak dzień przy nocy,
 Jak promień nie ostoi przy złej niepogodzie,
 Jak ryba wnet utraci siły nie w swej wodzie,
⁷⁵ Tak więc wszystkim ucieszne, wszystkim ukochane
 Rzeczy biorą szczęśliwe w sprawach swych odmianę.
 Czemu ubiespiecza się bądź to cichej wodzie,
 Bądź też barzo kto dufa na więtszej pogodzie,
 Sam się zdradza. Złe jest spać i na pewne rzeczy,
⁸⁰ I Bog strzeżonego zwykł miewać na swej pieczy.
 Nie mądrego też i to, przed czasem źle radzić,
 I po szkodzie niepewną nadzieją się karmić.
 A kto się na ostrożność przystojną zdobywa,
 Temu z płochości w rzeczach odmiana nie bywa.
⁸⁵ Ale lub swym rozumem przedtym upatruje,
 Lub z cudzemi trefunki szczęście swe stosuje.
 I wy, mili mieszczanie, ani źle z lekkości,
 Ani sobie wysoce tuzcie z wyniosłości,

Да кола яснага бягуць людскія вочы.
 І Кіеў так усе прывабліваў пагляды,
 Людскому клопату дапамагаў даць рады.
 55 Не, Галіч³ сёння не такі, як быў калісьці,
 Ад прыгажосці толькі цені засталіся.
 Дый месты іншыя, што прадзеда рабілі,
 Ляжаць руінамі – нашчадкі іх забылі.
 Я шмат каму памылкі паказала смела,
 60 Магілявяне, й вас я абмінаць не смела.
 Жывеце багаўлівымі гаспадарамі,
 Вы не абыйдзеныягонымі дарамі.
 Мяшчане, з ласкі Божай маеце даволі
 І жабракамі духу вам не быць ніколі.
 65 Дастатак сам улоння вашага шукае,
 Усё ручыць вам і спрыяе ў добрым краі.
 Паверце, нават сонца ў вашыя вароты
 Зайсці захоча, каб забыцца на турботы.
 Ды толькі рэч адна хутчэй за ўсё мінае –
 70 Фартуна гэта, што то там, то тут лунае.
 Фартуна мае твар удзячны і прарочы
 І спачувае невукам, як поўдзень ночы.
 Як у слату прамень знікае з небасхілу,
 Як рыба не ў сваёй вадзе губляе сілу,
 75 Так рэчы, што зрабіліся нам дарагімі,
 Каштоўнасць трацяць раптам, стануцца пустымі.
 Хто давярае ветру і вірам рахманым,
 Сустрэцца ўрэшце рызыкуе са спадманам.
 Хто спіць бяспечна, той прачнецца ў небяспеку.
 80 А сцеражоных Бог прымае пад апеку.
 Не ў час нямудра зной парадаю тлуміцца,
 Па шкодзе хісткаю надзеяю карміцца.
 А хто абачлівасць прыстойна набывае,
 У важкіх справах несур'ёзным не бывае.
 85 Бо розумам усё спачатку прыкмячае
 І ўжо з чужым сваё ён шчасце заручае.
 А вы, мяшчане мілыя, не верце злосці,
 Не паддавайцеся аблудзе высакосці.

- Nawetby się zawijał w lichych waszych myślach
⁹⁰ Śrzodek, któryby prawil o ważnych pociechach,
 Nie zwodźcie się, blask to wam stawi się, zdradliwy.
 Lubo mara, lubo cień, lubo sen fałszywy,
 Co to we dnie śmiech tworzy, i nawiętsze bryły
 Złota, ktore się były w nocy policzyły.
- ⁹⁵ A mamli prawdę zeznać, jak prawo me niesie,
 Nic nie macie pewnego w swym mizernym czesie,
 Jak byście też bezdenną banią nalewali
 Bezdenną, a prace swej korzyści nie mali.
 Uplynęło abowiem już to lat czterdzieście,
¹⁰⁰ Jako jeżdżąc po sejmach i w zimie i w lecie,
 Nędznych prawie z ostatniej kalety wyzuli,
 Całości jednak prawej a coście uczuli?
 Wy znacznie świetne dary ze srebra szczerzego,
 I kubkow i obicia dosyć kosztownego,
- ¹⁰⁵ Wy i gołe pieniądze ledwie nie skrzyniami
 Wozicie ba nakoniec ruszcie kamieniami,
 Daj, przedsię usłyszycie, dobry kęs do kęsa,
 A wam będzie rok za rok ubywało mięsa.
 I nie dziw, bo ktokolwiek nie dojrzzy w czym okiem,
¹¹⁰ Ten (pospolicie mówią) przypląca swym workiem.
 A jako ż wejrzeć może miałkie wasze oko
 W rzeczy, ktore tu chodzą, jak morze, głęboko?
 Megoć to jest urzędu, rzeczy mierzyć ziemskie,
 Owszem i spaniałości, swym torem niebieskie
- ¹¹⁵ Rosprawować, jako świat idzie od początku,
 Jako przed tym nie było i jednego szczątku,
 Jako ziemia w swych kresiech zamierzona, jako
 W każdej rzeczy żywiolą są, i wielorako.
 Zkąd odmienność księżyca, skąd słońca zaćmienie,
¹²⁰ Zkąd łyskających się gwiazd po niebie błąkanie,
 Zkąd ludzie i zwierz wszelki, zkąd ognie i rosy,
 I Arktura, i Wozy, dżdżownice i kosy.
 Ale, opuściwszy to, co na was przytrudno,
 Czemu winiarz swe grono zkąd pochodzi bujno,
- ¹²⁵ Czemu wie oracz, gdy ma rolę uprawować?

Як нават бы была ў ліхіх падумках вашых
 90 Магчымасць апраўдаць размах пацехаў важных,
 Сябе не зводзьце бліскам ваблівай спажывы.
 Ці толькі мроіва, ці цень, ці сон фальшывы
 І творыць смех удзень і зліткі залатыя,
 Што вы ўначы, як багачы, лічылі, тыя.
 95 Дык праўду ведайце: няма ў вас і ў запасе
 Нічога пэўнага ў сваім мізэрным часе.
 Наліць бяздонны цэбар можна пастарацца,
 Але карысць якая будзе з гэтай працы?
 Год гэтак сорак праплыло сваім імпэтам,
 100 Як, ездзячы па соймах і зімой, і летам,
 Адно што з беднякоў вы жабракоў рабілі,
 А непахіснасць праўды не абаранілі.
 Вы шчодрыя ў сваіх дарах – ядваб, атласы,
 Са срэбра шчырага і кубкі й выкрунтасы,
 105 І камяні каштоўныя, і ўсё на свеце,
 І як не скрынямі вы талеры вязеце.
 «Дай!» – просяць і за кусам кус глынаюць ласа,
 А ў вас саміх штогод усё ўбывае мяса.
 Не дзіва: бо як хто не дапасе што вокам,
 110 Той, кажуць, плоціць сваім мехам а ці бокам.
 Як ваша дробнае пабачыць можа вока
 У рэчы, што, як мора, ўсходзіцца глыбока?
 За клопат маю я зямныя рэчы мерыць,
 З нябесным хараством іх адпаведнасць зверыць,
 115 Як свет з пачатку йдзе, як свет зрабіўся светам,
 Як не было й друзка малога перад гэтым,
 Як месціцца зямля ў сваіх халодных межах,
 Як ува ўсім жыве жыццё ў сваіх хацежах.
 Скуль змена мясячка, зацьменне сонца, ззянне
 120 Зор незлічоных, іх нябеснае блуканне,
 Скуль людзі і звяры, адкуль агні і росы,
 Адкуль Артур і Воз⁴, і чарвякі, і косы.
 Як цяжка адказаць, хоць запытаць хачу я,
 Скуль гэта вінароб віна тамленне чуе?
 125 Скуль ведае ратай, калі выходзіць з плугам,

Czemu, kiedy siać abo nowy sad sprawować?
 Więc i żeglarz burzliwe puszcza się na morze,
 Gdzie trudno znać, co śrzodek, co jest łąkomorze.
 Więc pogodę, więc wiatry, więc deszcz przyszły baczy,
¹³⁰ Jednym słowem przez Mądrość Bog sprawować raczy.
 Mądrość tedy nad wszystko, a skarbu większego
 Nade mnie przyjaciela niemasz uprzejmego,
 Kto się z ludzi w taki skarb dobrze zapomoże,
 Poki świat światem, upaść w ubostwo nie może.
¹³⁵ Ale począwszy myślić od stworzenia świata
 Bieźcie aż po te wasze ostateczne lata.
 Zawsze o tym znajdziecie w dziejach opisano,
 Jako mię w dziwnie wielkiej uczciwości miano.
 Weźcie sobie na przykład (co więc czytawacie,
¹⁴⁰ I gdzie się o tym rzecz mą radzi słuchywacie)
 Męża Macedońskiego, onego Wielkiego
 Alexandra, Filipa bądź też, ojca iego,
 Ktoremu niewymownie serce więc igrało,
 A jeszcze większej mocy radość przeznaczalo,
¹⁴⁵ Iż mu się był mieniony syn na świat urodził,
 Kiedy Arystoteles w naukach rej wodził.
 Z ktorego też miał powstać pięknego ćwiczenia,
 Na wszystkie wieki prawie godny podziwienia.
 Wiedział ten krol mądry, że ręki mej potęga,
¹⁵⁰ Od wschodu do zachodu, tak daleko sięga.
 Tedym go ja, skoro myśl rzuciła się kiędy,
 Rządem swoim szczęśliwie opatrzała wszędy.
 Ja z nim będąc w ciągnieniu, ja na wszelkiej wojnie,
 Raziłam przeciwnika ziemią, morzem hojnie;
¹⁵⁵ Jam wojska szykowała, ja hersty wodziła,
 Ja przez nieprzyjaciela przebić się ważyła;
 Jam sprawne do potrzeby rotmistrzowskie głowy
 Budziła, ostrząc gniewy rozlicznemi mowy;
 Mnie to było z nim okryć niezlicznemi trupy
¹⁶⁰ Pola, i wielki płon gnać, i bogate łupy;
 Mnie wyprawić poselstwo czasow przyzwoitych,
 Nabawiając go sławy i cnot znamienitych.

- Дзе сеяць, сад садзіць, касой вітацца з лугам?
 Марнар у мора йдзе ў бязвоблачных намерах,
 Хоць ён не ведае, дзе глыбіня, дзе бераг,
 Хоць ціша, хоць вятры, хоць непагода злая.
- ¹³⁰ Скажу: праз Мудрасць Бог нам ласку пасылае.
 Так, Мудрасць над усім, бо ўсім жывым кіруе.
 Багаты самы той, хто з Мудрасцю сябруе.
 І хто з людзей сабе тым скарбам запаможа,
 Пакуль ёсць белы свет, субожыцца не можа.
- ¹³⁵ Але, пачаўшы мысліць, ад стварэння свету
 Дайсці да дзён сваіх сабе вазьміце ў мэту.
 Там дзеі выпрастаюць мужныя рамёны,
 Там загучаць наноў славутыя імёны.
 За прыклад майце (а чытаючы парады,
- ¹⁴⁰ Пачуць пра вычыны расповед будзьце рады)
 І Аляксандра Македонскага, якога
 Вялікім толькі называла перамога,
 Філіпа, бацьку Аляксандрава, што сына
 Чакаў шчаслівы й лёсу дзякаваў няспынна.
- ¹⁴⁵ Як сыну слыннаму на свет прыйсці прыпала,
 Рэй у навуках Арыстотэль⁵ вёў трывала.
 І Аляксандра навучыць ён меў натхненне
 Вякам наступнасці на зайздасць і здзіўленне.
 Кароль з рукі маёй уладу браў і згоду,
- ¹⁵⁰ Сягаў далёка ён з усходу да заходу.
 Я думку быструю тады яму давала,
 Паўсюль з парадаю шчасліва паспявала:
 Я з ім была на грозных войнах і ў паходах,
 Разіла ворага на долах і на водах.
- ¹⁵⁵ Я ваяроў вяла на бойкі, гартавала,
 Шарэнгі непрыцельскія прабівала,
 Будзіла рупнасцю ратмістравы галовы,
 Непераможны гнеў мае вастрэлі словы.
 З ім утрапёна трупамі палі ўсцілала,
- ¹⁶⁰ Здабычу множыла, палон вялікі гнала.
 Паслоў сама я ў час спрыяльны слала,
 Каб слала ўслужліва яму кілімы слава.

A gdyśmy przychodzili pod mury wysokie,
 Niedbając ni na mosty, ni rzeki głębokie;
 165 Nie zawsze z sobą strzelby ciężary miewały,
 Czasem się nam i same bramy otwierały;
 Głową tylko robili bez kosztu wielkiego,
 Bez krzyku, bez lamentu, bez płaczu bliźniego.
 Wszędzie ten dzień święcili znacznie w swych kościołach,
 170 Gdyśmy się nawracali do domu po bojach.
 Bo też miłość zawartą mając pokojową,
 Ze mnie Rzecz pospolita brała radę zdrową;
 Na mnie sprawy wisiały, i na mojej głowie
 Stolec swój zakładali wielcy monarchowie.
 175 Tedy mi nagradzając według mej godności,
 I zmysły mając pełne miłej uczynności.
 Gdziemkolwiek postąpiła nogą swą szczęśliwą,
 Wszędzie chęć oświadczała z modlitwą życzliwą,
 Aby z nimi mieszkała w pałacach kosztownych,
 180 Aby z nimi w ręku miała na wszystko powolnych.
 A wy, mili mieszczanie, nie tylko nie macie
 W dobrym schowaniu, ale z miasta wygryzacie
 Mnie i mną sławnych. Także młode wasze dziatki
 Trują prawie pieśczęcią i błaganem matki.
 185 Lecz i wy zaraz po nich, zaprzągacie darmo
 W te, którego młody kark znieść nie może, jarzmo,
 Prożna to, niech mi wierę jako kto chce stawia
 Kwaśną oko, wszyscyście na rozum kulawi.
 To nawiętsze misterstwo, kto szelągów wagę
 190 Mając, wie ścieszki do wsi i w gwałtowną plagę,
 A w szkole się Psalterza wyuczywszy: dosyć,
 Mow ociec do syna, nie przestając grozić:
 «I zaż ci to jest tajno, że w głowę zachodzą
 Co się więc głębokimi nauki zawodzą?
 195 Lepiej ty, miły synu, obracając łokieć,
 Myśl o dobrym weselu. Nauki są płocheć.
 Ja władzę już poruszę i dam w moc sam siebie,
 Ty wiedz o każdej sprawie, która się tknie ciebie.»
 Patrz że, ojcze, synowi skoroś się dał rządzić,

Калі мы без развагі мур высокі бралі,
 Масты ні рэкі хітрыя нас не спынялі.
 165 Не кожны раз груз стрэльбаў мелі мы з сабою,
 А брамы самі адчыняліся без бою.
 Рабілі галавой, паверыўшы разліку,
 Без плачу бліжняга, без ляманту, без крыку.
 Той дзень свяцілі радасна ў сваіх касцёлах,
 170 Як дома заціхаў з баёў харугваў шолах.
 Каб на зямлю пагода міру завітала,
 Рэч Паспалітая мае парады брала.
 На галаве маёй турботаў віснуць гроны,
 Манархі многія на ёй трываляць троны.
 175 Паводле годнасці маёй узнагароды
 Я маю шчодро за паслужлівасць заўсёды.
 Дзе б ні ступіла я нагой шчасліва,
 Усім малітвы ўзносіць хочацца зычліва.
 Абы ў палацах з імі я жыла раздольных,
 180 Абы ў руцэ іх мела, як сваіх павольных.
 А вы, мяшчане мілыя, падзякі словы
 Забылі, нават з гораду прагнаць гатовы
 Мяне і слаўных мной. Так вашы немаўляткі
 Атручаны пяшчотай, патураннем маткі.
 185 Іх марна ў ёрмы запрагаеце такія,
 Якіх не вытрываюць маладыя шыі.
 Хоць гляне кіслым вокам хтось на гэты роздум,
 Зазначыць мушу – ўсе кульгавыя на розум.
 Мудрэйшы той, хто мае шэлегаў з ліхвою,
 190 Хто сцежку ў вёску ўе й часінаю ліхою.
 Псалтыр сыноч адно адолеў ледзьве ў школе^б,
 Тут бацька з грозьбай заключае: і даволі!
 Ці ж рэдка ў тога штосьці з галавой не тое,
 Хто акунаецца ў навуку з галавою?
 195 Дбай лепей, мілы сын, пра добрае вяселле,
 Бо ад навукі й кучаравыя лыселі.
 Я ўладу дам табе на сілу маладую.
 Ты мусіш ведаць справу, што цябе турбуе.
 Калі дазволіў, бацька, гаспадарыць сыну,

- 200 Bez tego bydź nie mogło, byś nie miał pobłądzić.
Przeto ż nim syn co pocznie knować w głowie swojej,
Uważ to pierwej, że mu mało pracy twojej:
Mało mu w dołomanie położyć sto złotych,
Mało będzie i w czapce, znieawidzi prostych.
- 205 Zajrzy na kim robotę, bądź sukieną polską,
Ty u niego obaczysz i na nogach włoską.
Bądź u kogo w dostatku czarniawe marmurki,
On się wnet pokusi o wymyślne przeszpurki;
Kto w rysiu, kto w sobolu, kto na czapce złoto,
- 210 On ma i na baczmagach, chocia czasem błoto.
Naostatek częstego gościa mając w domu
Młodość bujna nie zechce ustąpić nikomu.
Da kto moc wielką potraw, da on tyle troje,
By miał zanieść do Żyda i połmiski twoje.
- 215 K czemuż przyszło? Nie macie pisarza biednego,
Coby życzył ojczyźnie z serca uprzejmego,
Bowiem cudzopozronni ptakom są podobni,
Gdy się wiją nad domem poki jeszcze głodni,
A skoro się najedzą w kąty swoje lecą.
- 220 Tak u was z lekkim workiem ci robotę klecą.
Ale i to foremna, chcecie mieć godnego,
I w naukach niepodle człowieka biegłego,
Ktoryby w waszych szkołach młodź formował lekką,
Mając więcej takowych, ktorzy mocą wszelką
- 225 Usiłują, jakby go z oczu swych pozbawić,
A godne m[i]ejsce szmatą nikczemną nadstawić,
Ktoraby ich i migi dobrze rozumiała,
Także według rozkazu we wszem się skłaniała.
Na co wziętego człeka z trudna by nałamać,
- 230 I jak oni śpiewają, według piosnki skakać.
Bo ludzie mądrzy wiedzą w czym jest smak prawdziwy,
Wiedzą, i obiegają w czym jest hak zdradliwy.
Owa i tym owszeki ludzi nie zjednacie,
Że się w dawaniu, do szkół synow, nie kochacie.
- 235 Co mowię nie kochacie? Snadź wątpić nie trzeba,
Iż jednego żalując kawałeczka chleba

- 200 Глядзі, каб ён не ўпаў у нейкую правіну.
 Як сын задумаўся ды сам пачаў старацца,
 Заўваж, яму тваёй замала працы.
 Пакласці ў даламан яму сто злотых мала,
 І ненавідзець простых проста звычайкай стала.
- 205 На кім убранне ўбачыць з польскае сукніны,
 Улезці ў італьянскае ўсё ён павінны.
 А той, каму стае здагадлівых чарнявак,
 Спакусліва глядзіць на капызістых павак.
 Хто ў футры з рысі, той у шапцы ў пазалоцці,
- 210 Залоціць боты ён, хоць ходзіць па балоце.
 І госці частыя ўжо не выходзяць з дому,
 Не хоча моладзь дзёрзкая ўступаць нікому.
 Хто даў багата страў, ён мусіць даць утрое,
 Хоць жыду занясе начынне дарагое.
- 215 Дайшло, пісьменніка няма, каб ён Айчыну
 У славу захінуў, як сонца ў аблачыну.
 А чужаземныя пісцы падобны птахам,
 Пакуль галодныя, віюцца па-над дахам.
 А наядуцца – і ў свае лятуць мясціны.
- 220 І ў вас не дужа гнуць пуштамяхоўцы спіны.
 Вы хочаце, каб чалавек быў варты шаны,
 Дасведчаны ў навуках і спрактыкаваны,
 Які б у школах кволя не натруджаў галовы,
 Ды шмат хто з вас аж вылезці з сябе гатовы,
- 225 Абы далей з вачэй разумніка адпрэчыць,
 А мейсца годнае нікчэмнасцю спярэчыць,
 Якая б кожны кіў іх добра разумела
 І перад імі гнулася, і то нясмела.
 Хоць цяжка гэта, ды ламаюць чалавека,
- 230 І скача пад чужую дудку недарэка.
 Бо ўсе, што маюць клёк, смак праўды адчуваюць,
 Яны здалёк гак здрадлівы абаб'ягаюць.
 Людзей з'яднаць цяжэй, чымся нябёсы й долы.
 Сыноў, не любячы, аддаюць вы ў школы.
- 235 Кажу, не любіце? Задумвацца не трэба,
 Вы шчыра ім шкадуеце кавалка хлеба.

I tych, co się wyrwali gwałtem na nauki,
 Nie mogąc z natury być sprosnemi nieuki,
 Jeszcze nieciosanemi słowy częstujecie,
 240 I (że tak rzekę) prawie w kaszę im plujecie,
 Kiedy ich w jednej liczbie mając z włóczęgami,
 Mienicie, jak wasz zwyczaj, być darmojedami.
 Gdzie chcecie wam uszyty płaszczyk zdjawszy z swych plec
 Zaraz i z przymówkami, niewinnych grzbiet powlec.
 245 W czym próżno się kusicie, próżne wasze trudy:
 Proszek tylko widzicie, mając w oczach grudy.
 Ja rozumiem, iżby się nigdy nie błakali,
 Gdyby się wasze ręce na to przykładali,
 Pogotowiu w te czasy nie w smak im przychodzi,
 250 A podobno już drugie ledwie żywo chodzi,
 Gdy nie wie rozerwany gdzie się pierwej udać:
 Czyli do nauk? Czymby ojczyznę ratować?
 Czyli do pożywienia? Czymby ducha wspierać?
 Czyli też do odzienia? Czym ciało przykrywać?
 255 Czyli do pomieszkania? Gdzieby przemieszkiwać
 I w Muzach się spokojnych dzień i noc obierać?
 Zatym i to na oczy darmo wyrzucacie,
 Że ich w swojej ojczyźnie długo nie widacie,
 Będąc pełnemi świeżych w drogach swych przykładów,
 260 I ręką się tykając u waszych furmanow⁶
 Których ze złemi końmi, oczy wam ustają,
 Kiedy pod czas jarmarku długo wyglądają.
 Barziej, kiedy nauka na wszem skrzypiąc idzie,
 Nie jest dziw, jeśli do was i żaden nie przijdzie.
 265 Pańska to jest, furmana w przygodzie ratować,
 A on mu zaś powinien będzie odstępować.
 I tak, mili mieszczanie, już nie macie prawa,
 Żeby wam napotym z nich urosła potrawa.
 Bo jeśli co w naukach przez się wynędzują,
 270 Sami tego w swym szczęściu pogodnym zażyją,
 Jeśli też są przez kogo teraz ratowani,
 Temu będą za czasem słudzy zawołani.
 Tego nas przyrodzenie zaraz wyćwiczyło,

Тых, што ў навуку вырваліся жывасіллю,
 Бо невуцтва разбэшчанае неўзлюбілі,
 Клянеце словамі апошнімі на свеце
 240 І (так бы мовячы) вы ў кашу ім плюеце.
 Дاپытлівыя і галодныя на веды,
 Яны ўсе ў вас – і валацугі й дармаеды.
 Плашч перашыты з вашых плеч дасце – й нявінны,
 Перш чым акрыцца ім, пачуе ў спіну кпіны.
 245 У прагавітых праца марная заўсёды:
 Вы трэску бачыце, ў вачох жа ў вас калоды.
 Я цямлю, калі б вы ніколі не блукалі,
 Каб толькі рукі вы да справы прыкладалі,
 А то не ў смак бывае помач дарагая –
 250 Жаданне палкае ўжо ногі ледзь цягае.
 Найперш за што хапацца, дзе шукаць прычыну?
 А ці ў навуку йсці? Ці ратаваць Айчыну?
 Ці дух падтрымліваць? Ці толькі дбаць пра ежу,
 Ці клапаціцца, як і цела, пра адзежу?
 255 Ці рупіцца, каб мець страху над галавою,
 І дзень і ноч не ведаць з Музамі⁷ спакою?
 Дарма ўглядаецца, смутак марна стыне.
 Вы доўга іх не ўбачыце ў сваёй Айчыне.
 Багата свежых прыкладаў вам у дарозе:
 260 І вашых фурманаў штурхаеце ў знямозе,
 Прысталі коні й вочы вашыя ўглядацца,
 Задойга з кірмашу здакучыла вяртацца.
 Калі скрыпіць навука, як фурманка ў крыўдзе,
 Не дзіва, што да вас ніводзін з іх не прыйдзе.
 265 Пан уратуе фурмана ў гадзіну злую,
 За гэта фурман пану ўдзячна адслугуе.
 Няма на сподзеў права, мілыя мяшчане,
 Што нехта з іх вам потым на выгодзе стане.
 Калі марнее ад навук душа жывая,
 270 Сама па праву потым шчасце спажывае.
 Калі каго з бяды ратуе хто, за тое
 Уратаваны мусіць быць яму слугою.
 Самім прыроддзем мы навучаныя зрання

Abyśmy, pamiętając skąd nam posłużyło,
 275 Wzajem takowe miejsca cnotą nagradzali,
 I wszelką uczynnością można odmierzali.
 Wczas się tedy nauczcie, co na kogo walić,
 Chcecieli, żeby was Bog raczył błogosławić;
 I onych też z waszego dobrego mowienia,
 280 A radzę nie żałujcie na to spomożenia,
 Bo inaczej dziwno mi, gdy waszej niebogi
 Rzeczy pospolitej, tak długo stoją nogi,
 Ktora by modrzew stary w koło obrąbiony,
 Kiedy to na wysokich gorach z każdej strony
 285 Od oraczow uprzejmie siekierami bywa
 Sieczony, sobą i tam i sam poruszywa,
 A wstrząsając na sobie gałęzie zwątlony,
 Kołysze wierzchem, nawet będąc dosieczony
 Częstym razem, z niemałym gromem się obala,
 290 A z trzaskiem insze drzewa na doł z sobą wala.
 Coż o nieprzyjaciołach i wy swych trzymacie,
 Ktorych na głowie waszej, ile włosów, macie?
 Znam ja, że oni na was pilne oko mają,
 I co rok, to się pod was bliżej podsadzają,
 295 Myśląc o dobrym waszym, a patrząc pogody,
 Jakby was pozbawili do końca swiebody.
 Rownie, jak lew zmorzony, gdy morzy ubogi
 Skot w owczarni, gdy go głód k temu ciśnie srogi,
 Zrze, rozdziera, a krwawą paszczką skrzypoce,
 300 A mdłe bydło od strachu ani zablekoce.
 Toć owoc waszych synow, i toście wygrali,
 Żeście przy kupiej raczej, niż szkołach zostali.
 Prawdę mówię, czyli ni[e]? Uznajcie to sami,
 Ale tam niektorzy z was wstrząsając głowami
 305 Mruczają, iż przysłuszały barziej te nauki
 Na pogany: dobrze, więc będziemy nieuki.
 Ale prawda jest prosta, me mili mieszczanie,
 Już to pono jesteśmy gorsze, niż poganie.
 Wždy on wielki Salomon w Zakonie był mądrym,
 310 I państwem umiejętnie sprawował też rządny.

Мясціну помніць, скуль да нас прыйшло спрыянне,
 275 І тых удзячнасцю пачціваю аддзячыць,
 Што захацелі ў цемры талент наш убачыць.
 І навучыцеся ў час клопат спрэчыць лішні,
 Каб ласку меў багаславіць вас Усявышні.
 І тым таксама з добрай просьбы, з вашай згоды
 280 Вам раю як шчадрэй дапамагаць заўсёды.
 Бо йначай дзіўна, як гэта яшчэ ў нябогі,
 У Рэчы Паспалітай выстаялі ногі.
 Нібы лістоўніца старая, што ратаі
 Абсеклі, а пад ёй маўчыць гара крутая.
 285 Дрыжыць лістоўніца за нейчыя правіны,
 Мацней трымаючы схуднелыя галіны.
 Хістаецца ўбакі, трымаецца ўтрапёна *
 У небе крона, як зялёная карона.
 Ды з громам грымнецца і даль залье журбою,
 290 На дол паваліць дрэвы іншыя з сабою.
 І непрыцеляў не адмярайце жменяй,
 Чым валасоў на галаве, ў вас іх не меней.
 Я ведаю, на вас даўно ўжо вока маюць,
 Яны пад вас бліжэй штогоду падсядаюць.
 295 Дабро ваша пасуць, чакаючы нагоды,
 Каб льга было хутчэй пазбавіць вас свабоды.
 Так леў, калі яго прыцісне голад люты,
 Убогі статак рэжа, множачы пакуты,
 Раве, крывавамі пашчэнкамі скрыгоча,
 300 Ад страху быдла ўмлелае не заблякоча.
 Такого плёну ад сыноў вы дамагліся,
 Што больш у гандаль, чым у школы, падаліся.
 Ці праўду я кажу? Ўсе ўзважыць змогу маюць.
 Ды некаторыя галовамі ківаюць,
 305 Бурчаць сабе: ў паганцаў да навукі прага,
 Хай пнуцца, нам жа й невукамі быць няблага.
 А праўда простая тут, мілыя мяшчане,
 Мы за паганцаў горшыя ў сваім нядбанні.
 Вялікі Саламон⁸ быў мудры і ў законе,
 310 Вёў рэй дзяржаўны ўмела, седзячы на троне.

Ale i tu jeszcze ktoś wykręca słówkami,
Że ten mąż był napawan boskimi rzekami,
I w tym sobie pozwala rączki swe zakładać
I o dobrym nie myśleć, i nigdy nie działać;
315 Ażby mu jaka z nieba przyleciała wrona
Do gęby nastawionej dobrze upieczona,
Ano to trudno, trudno będzie miał kołace,
Kto, jako dobrze mówią, nie przyłoży prace.
Wszakże i do nowego postąpię przymierza.
320 Ale tu, co radzę, w cel ktokolwiek nie zmierza,
Dopiero ż się tam i sam[a] nędza go natrzepie,
Gdzie barziej trzeba się strzedz niż ptakom przy lepie.
Bo zakon z nową łaską gdy włożym na szale,
Wiedźcie, iż ta stanie, jak na wysokiej skale,
325 Zakon był jakożkolwiek bliższym złotych wieków,
A tak snadniej i żyć mógł bez praw, bez statutów.
Ale wy do żelaznych przyszli wieków smutnych,
W których się napełniła miarka spraw wykrętnych,
Miarka zdrad, miarka fałszow, powstały trucizny,
330 Falszywe testamenta, wydarcie dziedzizny,
Zdradliwe zabijania, złodziejstwa, kradzieży,
Łupieżstwa z drapiestwami, i nic już nie bieży
Sposobem przyrodzonym, a prawie szczerogo
Wyobrażenia cnoty, abo gruntownego
335 Kresu sprawiedliwości żadnego nie macie,
Cieniow tylko a kształtu onych używacie.
Przecż że nie raczej do mnie w te czasy mizerne
Uciekacie się? Ktora sama tylko mierne,
Tęgie, rychłe i spore mam na to lekarstwa,
340 Ktoremi ratuję, i ratowała państwa,
Mnie na gorsze nieszczęście nigdy nie zhołduje,
Mnie lato zazdrościwe mocy nie ujmuje,
Mnie ludzkie odmienności nie mogą odmienić,
Ni Marsowe potęgi burdą swą zatrwożyć,
345 Kto mnie ma, tego słusznie mocarzem mianują,
W tym towarzystwa złemu z dobrym nie najdują.
Czego trudno dokażą te wasze pieniądze,

Ды менцяць аб ягонаі мудрасці і сіле,
 Што гэта рэкі Боскія яго паілі.
 Раз так, сядзі сабе, набожна склаўшы рукі,
 Не маючы ні клопату, ані дакукі.
 315 Губу адстаў ды ў неба пазірай натхнёна,
 Калі адтуль зляціць пячоная варона.
 Дый без вячэры поснай мусіць той застацца,
 Хто ні да чога не схацеў прыкласці працы.
 Бывае, бачыць новае стае імпэту,
 320 Але сваю не кожны асягае мэту.
 Ушчэнт закалашмацяць і галеча й звады,
 Дзе трэба пільным быць, як птаху ля прынады.
 Калі на шалі пакладзем закон з хвалою,
 Дык стане шаля з ім высокаю скалою:
 325 Бо ў залатых вяках закон меў менш пакутаў,
 Лацвей пражыць было без права, без статутаў.
 Але прыйшлі вы да вякоў жалезных смутных,
 Дзе перапоўнілася мера спраў акрутных:
 І мера здрады, і хлусні, і рабаванняў,
 330 Захопу спадчыны, фальшывых завяшчанняў,
 Зладзейства, крадзяжу, забойства злога мера,
 Драпежнае здабычы. І няма намеру
 Ёцякаць ад усяго сцяжынай дабрачыннай,
 Застаўшыся з душой адно што непавіннай.
 335 Дзе справядлівасці мяжа ў няпэўным свеце?
 Вы ценьмі й формамі ад існага жывеце.
 Дык ці не лепш у гэты час няладны
 Ёцякаць вам да мяне? Я маю неадкладны
 Магутны сродак, лекі пэўныя; нямала
 340 Дзяржаў, што ўжо хіліліся, я ўратавала.
 Мяне няшчасце ані здолее ніколі,
 І лета зайздасці не ўбавіць моцы й волі.
 Людскія змены не ўладараць нада мною,
 Ані застрашыць Марс мяне любой вайною.
 345 Хто мной жыве, жыве ў тым волатава дужасць.
 Ніколі волаты з падступным злом не дружаць.
 Вы адказаць не можаце нічога самі,

Byście byli nabarziej gospodarze tędzy.
 I owszem gdy ta chciwość, która dziś panuje,
 350 Tak, iż małych i wielkich ręce, głowy psuje,
 Dalekoście swych przodków drogi odbieżeli,
 A prawie na wstecz wszyscy i z państwem staneli.
 Za czasem wszystko idzie, pomnię ja przed laty,
 Że chocia mało kto był w Mamonę bogaty,
 355 A mało bych nie rzekła, że jej ani chcieli,
 Przedsię jednak za sprawą szeroko słyneli.
 Bo łakomstwa tak nie znał on lud starodawny,
 Nie znały wykrętacza, kto był w prawie sławny.
 Cnotę sobie nie statut za cel wystawiali,
 360 Do ktorego w kontraktach i w mowach zmierzali,
 Postrzegając, jakoby spolna zgoda trwała,
 A przy niej w jednym tonie chwała Boża stała.
 Teraz, jako złota blask oczy ludzkie zmamił,
 Oraz cnotę, poczciwość na głowę poraził.
 365 W ten tedy czas przysięgę gdy dzwonek oznajmił,
 Jeśli się w kilku leciech raz jaki przytrafił,
 Niewypowiedzianie się ludzie dziwowali,
 I za podejrzaną to u siebie miewali.
 Teraz o marne rzeczy, jedno wstąp na rynek,
 370 Barzo się dobrze co dzień nasłuchasz tych piosnek.
 W czym jeśli przodków sławy dobijać się chcecie,
 I mnie, piękną, nie lekce, Mądrość, szacujecie.
 Żalem będąc zraniona, powiem wam swe zdanie,
 Na czym miasta zależy dobrze zachowanie.
 375 Nad to jeśli w słuchaniu będziecie miękkimi,
 Wywiodę was bez tesknic drogami lekkimi,
 Jako za rękę, jako po nici rozwitej,
 Z labiryntowych błędów i zdrady zakrytej.
 Lecz wiedzcie ode mnie wczas, że nie dzierzę z temi,
 380 Ktorzy się zabawiają częstokroć pełnemi,
 Trudnoby się tam piękna Mądrość rodzić miała,
 Gdzie spor, gdzie swar, gdzie zwada gniazdo swe usłała,
 Trudno ma urość dobre, kiedy to niebaczna
 I bez rozmysłu co dzień szumna głowa wszczyna.

За вас гавораць грошы, вы ў іх парабкамі.
 Смялее сёння хцівасць, ідучы на ловы,
 350 Псуе няшчадна вашы кволыя галовы.
 З дарогі продкаў збочылі на шлях няславы
 І адварнуліся вы ад сваёй дзяржавы.
 Усё ідзе за часам, толькі тых замала,
 Каму багата ад Мамоны⁹ перапала.
 355 Замала й тых было, што ёй не слугавалі,
 А дзеяй слыннымі шырока ў свеце сталі.
 Не ведаў прагнасці люд даўны працавіты,
 Ані хітрыў, быў мудрым правам знакаміты.
 І дабрадзейнасць не статутам вымяралі,
 360 Пілнуючыся неспаганенай маралі,
 Каб згода ў сэрцах пачувалася трывала,
 А з ёю і спрыянне Божае настала.
 Ад бліску золата ў людзей звузелі вочы,
 Вітацца зайздрасць з дабрадзейнасцю не хоча.
 365 А празвініць званок, напамніўшы прысягу,
 Хаця гады ў рады ў забытлівым абсягу,
 Дзівіцца людзі пачынаюць анямела
 І з недаверам на сябе глядзець нясмела.
 А марната нікому не дае спачынку,
 370 Адна і тая ж песня чуецца на рынку.
 Як хочаце вы славы продкаў дамагчыся,
 Дык Мудрасці – мяне не мусіце зрачыся.
 Я, жалем зраненая, думкі вам адкрыю,
 Што на зямлі трываліць гарады старыя.
 375 А будзеце вы мяккімі, як тыя травы,
 Без штурханіны выведу на шлях ласкавы.
 Як за руку, нібы па нітцы той развітай,
 Я выведу вас з лабірынту здрады скрытнай.
 Адно не маю з тымі аніякай справы,
 380 Хто час марнуе на бяздумныя забавы.
 Ды цяжка радзіць гожай Мудрасці, дзе здрада,
 Дзе спрэчкі, сваркі, дзе гняздо паслала звада.
 Нялёгка добраму расці, дзе злосць палае,
 Дзе вецер беспрытульна ў галаве гуляе.

385 Wszyscy tam odstąpią od swego urzędu,
 Więc też gdzie się obrocisz, wszędy pełno błędu.
 Świątobliwe postęпки, ktore świecić mieli,
 Parą wyszli z duchownych, bo się wdać woleli
 Na roskoszy zdradliwe, na prożne biesiady,
 390 Prosty gmin nakładając w takoweż przykłady.
 A żeby miłe uczyły tym gęstsze miewali,
 Polekku na misternych kołkach wprowadzali
 Tak zaraźliwą zbroję, ktora to sprawiła
 W słabej ludzkiej prostocie, że też uwierzyła,
 395 Kanony ich schować za Palladium święte,
 Ktore u ojców świętych by namniej niewzięte.
 Żeby (mowię) u każdego dom parafiana
 Wstąpiła ich modlitwa, po uszy pijana
 Przez rok razy pięćdziesiąt, nie tylko żywego,
 400 W czymby się mniej dziwować, ale i zmarłego.
 Pierwszego dnia z pogrzebu jak na pierwociny,
 Trzeciego, przespawszy się, jako na trzeciny,
 A zaraz czetwerciny, potym dziewięciny.
 Nuż idą z nowym piwem połosoroczyny,
 405 Nuż daleko hojniejsze satne soroczyny,
 Nuż kiedy połročyny, nuż kiedy roczyny,
 Już tam pewnie muszą być (według ich) medyny,
 By miał drugi postradać dziadowej puścizny.
 Ale wprzod musiał być woł z rogiem wysadzonym,
 410 Lubo pięć korcy starych z żytem wystawionym,
 Niżeli zmarłe ciało z domu poruszone,
 A Boże nie daj, gdyby było prowadzone.
 To tak im z zmarłych ludzi przypadają spadki,
 Na ktorych się też wadzając trawią swe zabawki.
 415 Żywemu zaś ni gruntu na dom swoj założyć,
 Jeśli nie zechce dobrze z kalety wyłożyć,
 Ni zrobiwszy weń wstąpić, ni dziecięcia okrzcić,
 Poki się wprzod nie będzie koło piwa pocić.
 Owa zgła przed nimi ni wielkie, ni małe,
 420 Nic nie mają pokoju ni żywe, ni zmarłe.
 Czego ja gdybym w kupę zbiwszy zapytała,

385 Адступіцца ад службы й паслугач зацяты,
 Калі, куды ні глянь, паўсюль памылкі й страты.
 Набожлівыя ўчынкі, што ў вяках світалі,
 З духоўных выйшлі параю, бо пажадалі
 Жыць здраднасцю раскошы, марнасцю бяседаў.
 390 Люд просты прыклад браў, бо іншых і не ведаў.
 А каб застоллі мілыя часцей шумелі,
 І, як палёжку, на калках унесці ўмелі
 Заразлівую зброю зманлівых намераў,
 Якой народ у слабай простасці паверыў
 395 І за Паладыюм¹⁰ пачаў хаваць каноны,
 Каб і айцам святым мець клопат свой надзённы.
 Каб пяцьдзясят разоў штогод у дом ступала
 Малітва, п'яная па вушы, дзіва мала,
 Калі б яна з жывымі светла гаварыла,
 400 А то й з памерлымі, чый дом ужо – магіла.
 А пахавалі – ў першы дзень, як на пяршыны,
 Калі праспяцца, ў трэці дзень, як на траціны,
 Там чацвярціны, а за імі дзевяціны,
 І з новым півам клымаюць паўсарачыны.
 405 І поўныя гуляюць шчодро сарачыны,
 А ўжо калі паўгадавіны, гадавіны,
 Ад ежы і пітва трашчаць сталы павінны,
 Хай потым скрыні стануць быццам дамавіны.
 Калісьці мусіў быць вол з рогам разагнутым,
 410 Ці пяць карцоў старых стыць з жытам перад кутам,
 Перш чымся з дому вынасіцьмуць з плачам цела.
 Не дай Бог, каб каму праводзіць закарцела.
 Калі жывым ад мёртвых спадкі застануцца,
 З-за цацак людзі звадзяцца і слёзы льюцца.
 415 Жывы не закладзе і каменя ў падмурак,
 Не выклаўшы ўсё з кашалька, як на хаўтурах.
 Не ўвойдзе ў хату, не аксіць дзіця шчасліва,
 Пакуль не папацее добра каля піва.
 Старыя і малыя йдуць сцяжынай тою,
 420 Дзе ані мёртвым, ні жывым няма спакою.
 Калі б, у гурт усіх іх збіўшы, запытала,

Mam za to, iżbym snadniej nigdy nie wargąła,
 Zkąd to im we łbie roście, skąd takie ćwiczenia,
 Ktore ubogich ludzi wiodą do zniszczenia.
 425 Sianem by się wywijał, jeśliby kto walczył,
 Chcąc pokazać, co niegdy w szpargalach zabaczył,
 A daj to, że mu spadkiem po ojcu przypadły,
 Ktore u syna prochem spleśniałym zapadły.
 Jabym w to nie wierzyła, bo źle napisane,
 430 Nierzkąciż są koleją od ojców zebrane.
 Coż jeślibym spomniała miodowe kanony?
 Pewnieby w opiewaniu nie stało mi strony.
 Jako to na pasieki oczy swe skłonili,
 Żeby co święta syty miodowe robili,
 435 Jako to pod staremi nogami za chwile
 Dobrej drogi miją się i dwie i trzy mile,
 Jako to w tydzień cerkwi pod bokiem będącej
 Ciężko nawiedzić pracy bez utyskującej,
 Jako to Bożej chwale godzinkę poświęcić,
 440 Połroka, a w pasiece i niedziele święcić,
 Godzinkę tylko bierze. Więc też przybieżawszy
 Bez dzwonu to odprawi, w kupę pozbierawszy,
 Co miało iść porządkiem, w godzinnej kwaterze,
 Jeśli się też ku nocnym ciemnościom przybierze,
 445 Łacno będzie odłożyć na drugą niedzielę.
 Postępując z drugimi w cerkwi swojej śmieie.
 A w tym ubiespieczyli naprzod dzieci swoje,
 Że mając wieczne w cerkwi dożywocie troje
 Mogą się pocziwemi nauki nie bawić,
 450 Ktorzy zaś chętni byli prac swoich nadstawić
 Ku posłudze cerkiewnej, nie będą snadź chcieli,
 Bo w to starzy ojcowie dobrze zabieżeli.
 Drudzy w gospodarstwie myśl całą utopili,
 A we złocie najlepsze szczęście położyli,
 455 Więc też memoryały leżą tam na stole,
 A spleśniałych biegają po trebnikach mole.
 A jakoż prze Bog uczą, nie umiejąc sami?
 Muszą pewnie przeplatać naukę baśniami,

Дазналася б, што клопат іх турбуе мала,
 Адкуль такое ў галаве расце памкненне,
 Што люта ўбогі люд вядзе да вынішчэння.
 425 На сена іншы высах бы ў сваіх намерах,
 Каб паказаць, што бачыў у старых паперах.
 Як ад бацькоў у спадчыну што перапала,
 Даўно ад пылу й плесні як не прахам стала.
 Не дужа верыцца й таму, што напісана злосцю,
 430 Што перададзена наступнаму былосцю.
 Калі б згадала я мядовыя каноны,
 Дык апяяў мяне б пашаны хор натхнёны.
 Бо вы на пасекі свае схілілі вочы,
 Каб вам сама цякла сыта і ўдзень, і ўночы.
 435 За хвілю могуць вашыя старыя ногі
 Прайсці і дзве й тры мілі добрае дарогі.
 Царква пад бокам, а для вас цяжкая праца
 Хоць раз на тыдзень на святы парог дастацца.
 Раз у паўгода Богу прысвяціць гадзіну
 440 Няўзмогу вам. Лепш браць на пасецы даніну.
 Як прыбяжыце пахаплівыя да звону
 І шумна згрудзіцеся ў гурт каля амбону,
 Сцямнее, дык забудзецеся на адправу,
 Разыдзецеся, каб завершыць дома справу.
 445 І ўсё вы адкладзеце да другой нядзелі.
 А так – людзей вы бачылі й на вас глядзелі.
 Пасля сваіх дзяцей пераканаць гатовы,
 Што мусіць доўжыцца ў царкве іх шлях жыццёвы,
 Няхай навукую свой зрок яны не змрочаць,
 450 А шчырай працаю кароткі век надточаць,
 Царкве слугуючы, як душы б іх хацелі.
 Бацькі за іх раней парупіцца паспелі.
 У гаспадарцы думку іншыя ўтапілі
 І шчасце золатам сваё перакармілі.
 455 І летапісцы ўсе маўчаць, як у няволі,
 А на спляснелых трэбніках раздолле молі.
 Што кажа Бог, няўжо самім вам цяжка цяміць?
 Навуку байкамі пераплятае памяць.

- A jakoż solą ziemi gniłością zganieni,
 460 Abo światłem, ciemnością będąc obtoczeni?
 W tym się zamnożył zbytek, który jako morze
 Wszystko pożrze, byś mu ikał nie wiem jako sporze.
 Nie ustanie «daj, daj, daj» na cerkiew ratunek,
 Chocia czasem wetują całonocny trunek,
 465 Abo «daj» drugi już miał i kielichy pełna
 Nierzkąc by z datkow wielkich cerkiew była pełna.
 To też k temu obaczcie, że niektorzy trzeźwość
 Zchcowując wszelaką, i przystojną mierność,
 Aczkolwiek ci się wbili w pieniądze bogate,
 470 Wszakóż jednak w ozdobie cerkiewnej rogate
 Tak, iżbyś rzekł, pijanica w tych gmachach sprawuje,
 Ponieważ wszędzie nierząd z na[g]ością panuje.
 Macie się tedy o to koniecznie postarać,
 Abyście umieli w rząd pilnym okiem wglądać.
 475 Widzę ja bowiem sztukę tę ojcowie mają,
 Że swe coreczki zdobią i wyposażają.
 Lecz też i to odmianie barzo waszej szkodzi,
 Co z ludzi pospolicie takowych pochodzi,
 Ktorzy cerkiewną sprawę marnie opuściwszy
 480 I na przedsięwzięciu swym własnym zasadziwszy,
 Jedni będąc godnemi na stany duchowne
 Do szedziwego włosu lubią pieczy szkolne
 Z wymowką, jako niegdy leniwego sługi
 Przed Chrystusem stanęły nie ważne posługi.
 485 Jedni mając taki dar w kątach wolą mieszkać,
 Lubo gdzie ludzi niemasz, lub peregrynować,
 Nizeli chwałę Bożą dźwigać na ramionach,
 Myśląc o tej wszelako wielkich niedostatkach.
 Jedni już doźrzałego czasu żniwa orzą,
 490 Nie uważając sobie, że nic nie ugonią,
 Ktorzy w starości młodych nauk doganiają,
 Abo mowię i siebie i drugich wprawiają
 Do błędow heretyckich, a potym rosterki
 W Cerkwi Bożej wzniecają swojemi postępki.
 495 Ja niewiem, jako się ci będą wymawiali,

Як гэта соль зямлі гнілізнаю завецца,
 460 Альбо ў святло глухая цемра ахінецца?
 Бо збытак множыцца, нібыта тое мора,
 І ўсё зжарэ, як ненасытная пражора.
 Дай, без супыну дай царкве на паратунак,
 Хоць часам вычхаецца цэланочны трунак.
 465 А іншы даў бы келіх поўны з берагамі,
 Царква і поўнілася б добрымі дарамі.
 Перад цвярозасцю той расчыняе дзверы,
 А той ва ўсім пілнуецца прыстойнай меры.
 Той уваліўся ў грошы – ў багну залатую,
 470 Дый, каб царкву аздобіць, грошай не шкадуе.
 Паўсюль галеча ды бязладзіца ўладарыць,
 Нібы, як кажуць, п'яніца тут гаспадарыць.
 Урэшце ўсе павінны шчыра пастарацца
 Ўмець у парадак пільным вокам углядацца.
 475 Гляджу, бацькі адно што ўмеюць – лёс узважваць,
 Сваіх дачушак упрыгожваць ды спасажваць.
 Яшчэ і тое перамене вашай шкодзіць,
 Што ад людзей звычайных гэта ўсё паходзіць.
 Яны ад спраў царкоўных адышлі паціху
 480 Ды на гародзе клопату гадуюць пыху.
 З духоўнаю натурай да сівога веку
 Успомніць любяць і пра школьную апеку,
 Яны гатовы, як згультаеныя слугі,
 Хрысту рабіць свае няшчырыя паслугі.
 485 Дар у адных жыць на кватэры ў вольнай волі
 Ці на бязлюддзі, дзе прыгнёт не жыў ніколі,
 А клопат Госпадаў не хочуць браць на плечы,
 Пра недахопы думаючы па-малечы.
 А іншыя ў жніво барозны плугам гоняць,
 490 Не думаючы, што ўраджай ані дагоняць.
 Як старасць даганяць навукі маладыя
 Захоча – усіх тады ўвядзе ў грахі глухія.
 У ерась упадзе, бо, падкая на звады,
 У Божую царкву ўнясе свае разлады.
 495 Не ведаю, як ім удасца апраўдацца,

Gdy talenty danemi nic nie przyrabiali.
 A dla tegoć moc wielka owieczek błędzących
 Nie uchodzi paszczęki tych wilkow krążących,
 Ktorzy drapią po duszy i po majątności,
 500 Biorąc przez fałszywa dobra i cerkiewne włości.
 Ale Bog świętobliwy pokarze tych zdrady,
 Zamiesza ich przewrotne i pokątne rady,
 Odrzuci je daleko od twarzy łaskawej,
 Co chcieli byż okrutni męże ręki krwawej.
 505 Świętocy widząc ich nierząd chęć swą odrzucili,
 A do czego innego różnie się chwycili,
 Więc jako [w] wierze, tak też w Pospolitej Rzeczy
 Każdy swą porze, każdy swoje ma na pieczy.
 A dobro pospolite przy wewnętrznej niezgodzie
 510 Leży w ciężkiej żalości i okrutnej szkodzie.
 Coż wżdy w tym jest dla Boga, jeszcze się pytacie,
 Iż was tak wiele będąc rządu nie mewacie?
 Wejźrzeć jednak nie chcecie na wielkie ubostwo
 Pięknych nauk, czym wasze, jak śnieg, taje państwo.
 515 Ale nic skutecznego czynić nie możecie,
 Poki z pojsrzedku siebie to nie wyciśniecie,
 Z czego się nędznie sporki i różnice szerzą.
 A chcieli mię słuchać, powiem prawdę szczerą.
 Niech miasto z ludem bojnym leże w skalach prawie,
 520 W bogactwach i w wojennej przemożyste sprawie,
 Kiedy wstąpi niezgoda, uniżą się skały,
 I nieprzyjacielowi dadzą przystęp cały.
 Tym sposobem jak wiele ziem sławnych znieszczało,
 Mnie papieru, a wamby słuchania nie zstało,
 525 Dla tego ż na przykładzie jednym przystawajcie,
 A Grecją niekiedy wielką uważajcie,
 Gdzie Turek znamienite niezgodne książęta
 Po jednemu połowił, jakoby wroblęta.
 Coż rozumiecie, gdyby stolec swój na świecie
 530 Zgoda święta osiadła, zaż nie w jednym lecie,
 Abo rychlej strapione ustawicznym bojem,
 Cieszyłyby się kraje pożądanym pokojem?

Што не прыклалі талент свой да пэўнай працы.
 Аблудныя авечкі і ў хляве й на пашы
 Не могуць уцячы ад сквапнай воўчай пашчы.
 Воўк драпае душу, каб не гаіцца ранам,
 500 Бярэ зямлю царкоўную і набыць зманам.
 Ды пакарае справядлівы Бог за здрады,
 Змяце няшчырыя й патайныя парады.
 Адвернецца ад тых, хто ў цёмных знік праявах,
 Ад іхных хіжых рук бязлітасна крываваых.
 505 Святыя іх не бачаць, як і Бог ласкавы,
 Мілей за іншыя яны ўзяліся справы.
 І як у веры, так жа і ва ўсёй дзяржаве,
 У кожнага свой клопат не сядзіць на лаве.
 Дабро агульнае пры ўнутранай нязгодзе
 510 Ляжыць у смутнасці і ў патаемнай шкодзе.
 Як Бог на ўсё глядзіць, пытацца захацелі
 Вас шмат, а вы й сабе даць рады не сумелі.
 Гібеюць гожыя навукі – вам не справа.
 Таму так ваша растае, як снег, дзяржава.
 515 Не ўбачыце вы поспеху парой любою,
 Пакуль з сябе не выціснеце ўсё благое,
 З таго галеча й звады шырацца тлумліва.
 Мяне хацелі слухаць, дык скажу праўдзіва,
 Хай места з людям баявым ляжыць у скалах,
 520 Бярэ багацце ў перамогі з рук ласкавых,
 Ды як нягода прыйдзе, рухнуць скалы доле,
 Каб местам лёгка завалодала няволя.
 Як не адна дзяржава марна прападала,
 Вам слухаць часу, мне паперы будзе мала.
 525 Хаця на прыкладзе адным уяву майце,
 Пра Грэцыю ў былым вялікую згадайце.
 І турак княжанят, спаміж сабой нязгодных,
 Пералавіў, як верабейчыкаў галодных.
 Калі б на трон законны ўрэшце згода села,
 530 Гады жаданыя тады б насталі смела
 Або засмучаныя несупынным боем
 Краі б суцешыліся ўспомненым спакоем.

Zażby nic na lemieszę granaty skowano?
 Szable na krzywe kosy i na sierpy dano?
 535 Morza i drogi bystrych rzek uspokojone?
 Miasta z rumow upadłe były wyniesione?
 Wszakże przedsię (iż do was, szlachetni Słowianie,
 Nawrocę się) wołajcie raz w raz: «Panie, Panie!»
 A nie w świat tuż z oczyma, wiecie jego łaskę,
 540 Iż na dobrym oku ma i namniejszą ptaszkę.
 Bierzeć też czasem w prawdzie, ale i nagrodzi,
 Dopiero spiżarni swej pełnej wieko wzvodzi.
 Co Bog na was dopuszcza, zawdzięcznie przyjmujcie,
 Lub szczęście, lub nieszczęście za wszystko dziękujcie.
 545 Tym kołem idzie ten świat szkody z pożytkami
 Napoły: dziś pogoda, jutro się wałami
 Wzniosszy morze wysoko miesza piasek z wodą,
 I okrętami rzuca swoją niepogodą.
 Godzina w swojej mierze jedna nie jednaka.
 550 Prosi u pana żebrak, prosi pan żebraka.
 A gdzie się kto pośliźnie, więc już po harapie?
 I złemu w swym nieszczęściu być podobnym szkapie?
 Gwałtowne dżdże i grady zboża na szcęt zbijają,
 Przedsię w polu gracze z pługami się wiją.
 555 A Pan Bog zaś nie ścisły bynamniej w rozchodach,
 Jako pan, tak nagradza w ich pustych stodołach,
 Że i praca i głodny rok z swoim uciskiem
 Wybija się z pamięci, za nowym pożytkiem.
 Nie dziw to jest, gdzie domy stare pogorzały,
 560 Tam potym gospodarze lepsze budowały.
 Czasem Bog ludzi ćwiczy, abo za karanie
 Abo chcąc zaostrzyć co nawiętsze staranie.
 Jeszcze u Pana Boga równiejsze to szkody,
 Kiedy drzewo w korzeniu, zrodzi i jagody.
 565 Nie opuszczajcie ręce, szlachetni Słowianie,
 Trzeba się starać o się poki człeka zstanie.
 I ja jeszcze nie owszem o waszym zwątpiła
 Państwie, alem w nadzieję lepszą postąpiła.
 Gdyż widzę, że gniewu moc wziętych ludzi siła

Гранаты б перакуць на лемяшы й атосы,
 А шаблі – на сярпы ды на крывыя косы,
 535 Віры, і рэкі, й моры б неспакой пакінуў,
 І падняліся б месты даўныя з руінаў.
 Аднак, шляхетныя славяне, клічце (можа
 Да вас я павярнуся): «Не пакінь нас, Божа!»
 Бог любіць шчырых, ён карае і мілуе,
 540 На добрым воку мае й птушачку малую.
 Узнагароджвае Бог шчодрую рукою
 І падымае века скарбніцы цяжкое.
 Што Бог на вас пашле, з удзячнасцю прымайце,
 Ці шчасце, ці бяда – за ўсё падзяку дайце.
 545 Па чарадзе ідзе ўсё ў свеце – плён і шкода,
 То ў небе ясна, то ўз'юрыцца непагода.
 То мора цішыню злагоджана люляе,
 То дно сваё ўзарэ ды караблі шпурляе.
 Гадзіна й тая ўсім няроўнае прыносіць,
 550 Жабрак прасіў, і пан у жабрака папросіць.
 Каму разбіты шлях, каму скакун удачы.
 І злы ў сваёй бядзе падобны больш да клячы.
 Гвалтоўны дождж і град датла павыб'е жыта,
 А за плугамі ўслед гракі йдуць прагавіта.
 555 Пан Бог у тратах недакладны і вясёлы,
 Як пан, што поўніць апусцелыя стадолы,
 Што працу лютую й галодны год суровы
 Забыцца да пары прыбытак змусіць новы.
 Не дзіва, дзе дамы струхлелыя згаралі,
 560 Дык там гаспадары палацы будавалі.
 Ці навучае часам Бог на пакаранне,
 Ці наахвочвае на большае старанне.
 Яшчэ пан Бог глядзіць, як ліха й шчасце ходзяць.
 Раз дрэва ў каранях, дык ягады зародзяць.
 565 Не апускайце рук, шляхетныя славяне,
 Дбаць трэба пра сябе, пакуль жыцця вам стане.
 Сумнеў мяне гняце, я сумна пазіраю
 На вашу старану, але і сподзеў маю,
 Бо бачу, што людзей гнеў паяднаў у сілу,

- 570 Wpojona dawno mając z myśli swej rzuciła,
 Ktora was rozstrzelała, dobra rozgromiła,
 Ktora była okrasę z gruntu wywrociła.
 Także wielcy panowie przyjaźń zawierają,
 I na ojcowską miłość często spominają.
- 575 Także męże szlachetni, a w każdej krainie
 Miedzy ludzkimi uszy onych imię słynie.
 Wojska Zaporoskiego, wielce walecznego,
 Wielce morzem i ziemią w Marsie skutecznego,
 Ktorego wielkie basze i tatarskie murzy
- 580 Częste a gęste mają we łbiech swoich guzy.
 Bo gdy w nieprzyjacielskich piersiach miecz okrywa,
 A srogim zamorzeniem skrwawiony wyrywa,
 Gdy wsi, miasta gorają: Kozak mury wali,
 Turczyn i w niedobytych twierdzach się nie chwali;
- 585 A gdy w trąby i w głośnie bębny uderzają
 A zarazem i strzelbę ogromną puszczają,
 Prze kurzawę nie widać nieba z każdej strony,
 Barziej niż burzliwy wiatr we mgle zachmurzony;
 Barziej niż piorun trzaska w niepogodne czasy,
- 590 A niebo chmurne huczy, i wzruszone lasy,
 Gdy z korzenia ku gorze dęby wywracają,
 Gdy strach, szturm, wał, ogromne w morzu szумы grają,
 [B]łyskawice z obłokow czarnych wynikają,
 A śmiertelne narody gromu się lękają.
- 595 Taki huk wstaje na ten czas. Przeto spaniała
 Moc ich będzie pod same obłoki bujała.
 Wszędzie ich sobie spomni ubogie sieroctwo,
 Z rąk pogańskich wydarte, i jego potomstwo
 Z ust ich nigdy nie puści, poki rzeki w morze
- 600 Popłyną, poki słońce zapadać na gorze,
 Poki w kresie będą trwać dzień z nocą, i poki
 Rodzaj ludzki na ziemi, poki i wysoki
 Wierzch nieba będzie w sprawie swojej miewał gwiazdy,
 «Cześć, koło młodzieckie!» będzie brzmiało zawždy.
- 605 Już mówię, i ten narod cny bierze się w zgodę
 Cerkwi waszej zemdlonej dodając ochłodę;

- 570 Якая думкі ўсе адчаем насяліла,
 Якая вас ушчэнт разбіла, расстраляла,
 Страх разняволіла, акрасы пазрывала.
 Вялікія паны прыязні прысягаюць,
 Бацькоўскую любоў часцей успамінаюць.
- 575 Шляхетныя мужы распростваюць рамяны.
 Ва ўсіх краёх жывуць славутыя імёны.
 І войска запарожскае на моры й доле
 Слыло, і грозны Марс спрыяў ваярскай долі.
 Башы і мурзы кленчылі казачай сіле
- 580 І часта-густа на ілбах гузы насілі.
 Ані лічыў казак гарачыя гадзіны,
 Меч вырываючы з варожае грудзіны.
 Казак муры валіў, і ў крэпасцях няўзятых
 У турка сцятага сядзела сэрца ў пятах.
- 585 Балюча ў бубны білі, й трубы галасілі,
 Грымелі стрэлы й перадыху не прасілі,
 І неба не відаць было ад дыму й пылу,
 І падаў вецер чорны ў ногі небасхілу.
 Страляе так пярун, шалее навальніца,
- 590 Гудуць нябёсы, і лясы кладуцца ніца,
 Дубы з карэннем вырывае непакора,
 Страх велічэзным валам накрывае мора.
 І бліскавіцы чорным хмарам пішуць оды,
 І гromу страшацца смяротныя народы.
- 595 Ад гулу глухне ўсё. І сілы ўздых глыбокі
 Ўздымаецца вышэй, кранаючы аблокі.
 Запомняць казакоў услаўленыя імі
 Сіроты, з рук паганскіх вырваныя імі.
 Нашчадкі з губ не пусцяць іх, пакуль у моры
- 600 Імкнуцца рэкі й сонца асланяе горы,
 За ноччу дзень ідзе ўзараць свае валокі,
 Пакуль не звёўся род людскі, пакуль высокі
 Верх неба зые ў смелых зорках без заганы,
 Гурт маладзецкі будзе шанаю ўвянчаны,
- 605 Кажу, і гэты ўжо народ вітае згоду,
 Дае царкве самлелай вашай ахалоду

Także do towarzystwa, i do zgromadzenia
 (Coby każdy Chrześcianin miał mieć z urodzenia),
 Po lekku się skłaniają panowie Lwowianie,
 610 Czym się już dawno szczycą panowie Wilnianie.
 A w tym (z kim mnie rozmowa), me mili mieszczanie,
 Dufać, że się roskrzewi wżędy to staranie.
 Bo widzę już i w waszym sławnym Mohylewie
 Ta ż piękna zazdrość roście i w prawie i w lewie.
 615 Gdy oto młode bractwo nowe się zawzięło
 I na wszystkie wesołe znaki się napięło,
 Jako gdy świetne niebo ranną zorzę niesie,
 I po kwiatach kroplami perłowemi trzęsie.
 A co fiołek z wiosny, co goździk z jesieni,
 620 Roża z lata, co ruta goj ziemię zieleni,
 Co jodła na wysokich gorach, jawor w boru,
 Sosna między ogrody, lipa pośród dworu,
 Co w gęstym sadzie bierze cypris okazały.
 To też właśnie z młodzieńców będziecie swych brały.
 625 Oni i w nowych szkołach okażą robotę,
 Oni i w starych ojcach świeżą swą ochotę
 Wzbudzać nie poprzestaną, oni w młodym kole
 Każdego się doświadczą, jak orzeł swe orle.
 Wzbiwszy się pod gorące słoneczne promienie,
 630 Probować zwykł, jeśli jest prawdziwe nasienie.
 A gdy służby cerkiewnej godzina uderzy,
 Lubo się na nie jaki przeciwnik zamierzy,
 Nic w ten czas strzała dobrze z łuku wyciągniona,
 Nic ptak lotem nie zrowna, jako ulubiona
 635 Chwała Pańska zaostrzy bieg swój w młodych sercach,
 Już ustąpi gorących żarliwość przy herstach.
 Takich wdzięcznych kupeczek i jam wyglądała,
 I chwała Pańska po was dawno wyciągała.
 Abowiem i strony dźwięk głośniejszy wydają,
 640 Jeśli w nie swym porządkiem razem uderzają.
 I rzeki bystrzejszy pęd mają w swoim biegu,
 Jeśli się w kupę zejda u morskiego brzegu,
 A jako ż nie znaczniejsze w Mądrości i w Wierze,

І згуртаванні, згодныя ў сваім памкненні
 (Любы хрысціянін набожны з нараджэння),
 І да таго схіляюцца паны львавяне,
 610 І ганарацца тым даўно паны вільняне.
 Таму і маю сподзеў, мілыя мяшчане,
 Што расквітнее гэтае паўсюль старанне.
 Бо бачу, ўжо і ў вашым слынным Магілеве
 Расце зайздросць да тых, хто справядлівы ў гневе.
 615 Вось і паўстала ваша маладое брацтва,
 Каб весялей было за вечны клопат брацца.
 Так неба добрае нясе світанню зоры,
 Страсае кроплі пэрлаў кветкамі пакоры.
 Як сон-трава вясной, улетку медуніца,
 620 Як астра ўвосень, як травіца-шаўкавіца,
 На строме елка ці явор на баравінцы,
 Хваіна ў садзе, а ці ліпа на дзядзінцы,
 Ці пышны кіпарыс у мройлівых прысадах –
 Так дзеі маладыя вырастуць не ў звадах.
 625 Яны і ў новых школах склапацяць работу,
 Яны ў старых бацьках падмаладзяць ахвоту.
 І сам старым арлам знаходзіцца занятак
 Вучыць высокаму палёту арлянятак.
 Малых пусціўшы пад гарачае праменне,
 630 Глядзяць, ці можна верыць маладзейшай змене.
 Калі праб'е гадзіна слугавання веры
 І злыя будуць у праціўніка намеры,
 Ў той час ні лёт стралы, ні птаха маладога
 Ані зраўняюцца ніяк са славай Бога.
 635 Свой бег завострыць слава ў сэрцах апантаных
 У маладых, дабру і шчырасці адданных.
 Даўно такіх купцоў я ўдзячных выглядала.
 А слава Божая ад вас таго й чакала.
 І струны галасней звіняць і валадараць,
 640 Як разам дзве рукі па іх у згодзе ўдараць.
 І з быстрых рэк хутчэй спываецца дарога,
 Як разам сыйдуцца ля берагу марскога.
 У Мудрасці і ў веры адшукаўшы сховы,

Sworna prawowiernych myśl pochopy swe bierze?
 645 Gdzie Panu jedna roskosz, gdzie Pan błogosławi,
 Gdzie w pośrzedku sprawując obecnie się stawi.
 Więc jako w takich ludziach dziwnie się on kocha
 I praca w ich zamysłach nigdy nie jest płocha;
 Tak rozrywaczom srodze między oczy chlusta,
 650 A słyszę ja, że też myśl niektórych nie pusta
 U was, mili mieszczanie, co to Chrystusowi
 Poślubione gromadki, i Zbawicielowi,
 Rozdzierają, i jeśli nie mylę się z onych,
 Ktorzy do tego czołem mieli stać, duchownych.
 655 Ślepy Boży bicz. Przetoż i o takie wzięte
 Rado się często wije, abo szyje święte.
 Wątpię ja, żeby waszy ojcowie, jak dęgi,
 Tak znacznej nie nosili na sobie też cięgi.
 Bo jeśli wszelki pokoj turbująca buta
 660 I na ziemi, i w niebie srodze bywa bita,
 Dopiero ż w duchownym, gdzie Bog swe pasie oczy,
 Kto wyniosłym ramieniem poczyna co tłoczy.
 A gdy tacy duchowni bądź jawno, bądź głucho?
 Sami ujrzą jak się im od[r]ze to sucho.
 665 Wy jednak, cni młodzieńcy, ca[łym] wszyscy sercem
 Drogi, którą Pan z nieba pokazał swym palcem,
 Dzierżąc się, niech nie będzie nic tak lub gorzkiego,
 Coby was miało zrazić, lubo tak słodkiego,
 Czymbyście w siłach waszych słabszemi zostawszy,
 670 I co raz krok za krokiem nazad w czym podawszy
 Wracali się po lekku na dawne śmiecinny,
 Abo (jako czytacie) na pierwsze blwociny.
 Lecz mam za to, że przy was nigdy to nie będzie,
 Kiedy chęć do tego was urodzona wiedzie.
 675 Owszem rychlej do wzięcia miłego braterstwa,
 Cnoty mając wszelakie i błogosławieństwa,
 Ze snu ocuciwszy moc drugich poruszycie,
 Niżli sami namniej w czym chwiać się dopuścicie.
 Oto tylko pospołu z wami wszystkich proszę,
 680 A ledwie już niektórych dla żalu i znoszę,

- І думка прававерная бярэ высновы.
⁶⁴⁵ Дзе Бог жыве ў расошы і каму спрыяе?
 Як хто ў сабе самім парадак спраўны мае.
 Дзівосна Бог людзей кахае тых, якія
 Свае задумы дзейсняць у часы любыя.
 І ён раскольнікаў спаміж вачэй хвастае.
⁶⁵⁰ Я чула, завялася ў вас зараза тая,
 Якая заручоныя з Хрыстом чародкі
 Збівае з тропу (шлях да бездані кароткі).
 Хай не звядуць вас толькі на сцяжыну зману,
 Што вам духоўнымі настаўнікамі стануць.
⁶⁵⁵ Сляпы ён, Божы біч. І поцягі цяжкія
 Абвіцца здатныя і ля святое шыі.
 Прашу, каб вашыя бацькі, нібы калоды,
 Не неслі на сабе глухі цяжар нязгоды.
 Калі і мір, і згоду пыха раздзірае,
⁶⁶⁰ На небе й на зямлі яна адплату мае.
 Так і ў духоўных дзелях Бог пасе вачыма,
 Глядзіць, хто пачынае ціснуцца плячыма.
 Як разабраць, хто без грахоў, а хто з грахамі,
 Духоўныя й грахоўныя не цямяць самі.
⁶⁶⁵ Вам, юнакам, дарогі пілнавацца трэба,
 Якую кстом сваім пазначыў Госпад з неба.
 Хай спасярод ракі плыве намераў лодка.
 Хай будзе ў меру вам і горка, і салодка,
 Каб стала сілы вам перамагчы бяссілле,
⁶⁷⁰ Каб крок за крокам вы назад не адступілі
 На смецце даўняе (бо клічуць успаміны),
 А ці на першыя свае ж і рыгавіны.
 Ды веру я, што ў вас не здзеіцца такога.
 Вас адпрыроддзя іншая вядзе дарога.
⁶⁷⁵ Хутчэе да братэрства мілага памкненне.
 Вы маеце самога неба блаславенне,
 Каб, апрытомнеўшы, моц іншых варухнулі
 Дый самі не хісталіся і не заснулі.
 І толькі разам з вамі ўсіх я заклікаю,
⁶⁸⁰ Хоць некаторых з літасці адно трываю,

Że się wprzod nie starają o mnie, piękną Mądrość,
 Przy ktorej mając zgodę, i w Boga pobożność,
 Nadzieja jest najlepsza, żebyście się wbili
 W świebodę też swą dawną, i drogę znaleźli,
 685 Jako Rzecz pospolitą w pierwszą klubę przywieść,
 I wszystko, co zniżono, nowym gruntem wywieść.
 Barziej gdzie indziej rzeczy widziemy zachodzić,
 Przed się w to ludzie mądrzy umieją ugodzić,
 Że w czym się wykroczyło przywodzą w swą miarę;
 690 Ale trzeba żebyście i państwo i wiarę,
 Jak przez młodź zaniedbaną znacznie nadwątlili,
 Tak przez młodź naprawioną w nauce szczepili,
 Ktora nie w swych ogrodach chociaż się karmiła.
 Coż z tego poniew[aż] się na śmierć okarmiła?
 695 I jeśli ktora wyszła bę[dzie] już kaleka?
 Jedna cena, jeden plac, jedna to polewka.
 A częstokroć barziej nas taka rzecz frasuje,
 Gdy swym nieuleczonym strupem drugich psuje,
 Jakiej dziś między wami pełno jest chromoty,
 700 Pełno (o samopasny, o błędzie) ślepoty.
 Tu, szlachetni Słowianie, odkryjcie swe oczy,
 A napotym miejcie się na trzeźwiejszej pieczy.
 Tu głębokie umysły wzruszcie, a zepnicie.
 Nie będzie wam tego żal, wszyscy mię spomnicie.
 705 A teraz mostem leżąc w modlitwach szukajcie
 Niebieskiego ratunku, i zaraz dufajcie,
 Że te płacze i smętki, żale i frasunki,
 Wezmą też już swój koniec, wezmą swoje skutki.
 A cierpliwość z nadzieją Bog hojnie nagrodi,
 710 Po ciemnej nocy rado słońce swietno wschodzi.

Каб для мяне, для гожай Мудрасці, шчырэлі,
Пры мне і згоду, і ад Бога ласку мелі.
Бо сподзеў ёсць на небаўдзячную лагоду,
З ёй вернецца ў даўнюю сваю свабоду,
685 Каб зноў дзяржаву падупалую ўтрываліць,
Зноў узвялічыць, што дамогся час умаліць.
Як дзе ўзнікаюць нестлумачаныя рэчы,
Там людзі мудрыя трапляюцца дарэчы.
Хто выйшаў з берагоў, я раю ведаць меру.
690 А мацаваць патрэбна неадступна веру.
Бо з занядбанай моладзі прыйшло бяссілле,
А моц з тае, што да навукі прышчапілі.
Хоць мусіць у чужых садах яна жывіцца,
Абы да смерці толькі не перакарміцца.
695 Але й калекамі выходзяць, як ні дзіва,
Хоць пляц адзін, адна цана, адна пажыва.
І вельмі часта нас турбуе рэч такая,
Што невылечным струп'ем іншых пакрывае.
І сённа спаміж вас кульгавасці няма
700 І слепаты, што самапасам заблукала.
Шляхетныя славяне, расчыніце вочы,
Няхай цвярозы клопат вашым быць захоча.
Як найглыбей вы розум свой ускалыхніце,
Мяне пры гэтым добрым словам памяніце.
705 Адно ў малітвах, Богу кленчачы, шукайце
Нябеснага ратунку і надзею майце,
Што плачы й смуткі, клопаты і нараканні
Урэшце скончацца й на вас спагада гляне.
Цярпліvasць вашу шчодро Бог узнагародзіць.
710 Пасля цямночы сонца радасна ўзыходзіць.

AUTOR NIEZNANY

WITANIE NA PIERWSZY WJAZD Z KROLEWCA DO KADŁUBKA SASKIEGO WILEŃSKIEGO IXA HERN-LUTERMACHRA (1642)

NA WŁASNE KLEJNOTY LUTERMACHRA

Nie próżny klejnot do was Minister oddawam,
Ale trojaki świetny, co i sam przyznawam.
Szczecyny z gnipiem krzywym po mieczu, kopyto
Po kądzieli, a pole album grek pokryto.

Drukowano w Witembergu roku 1642, dnia wczorajszego

PRZEDMOWA DO AUSZPURSKIEGO CZYTELNIKA

Żalonym był nie pomalu, owdowiałe wasze zborzyszcze, albo raczej owdowiałe wasze Saski bez Mejsra i Błaznodziei widząc: wzdychały one po osiadłym tu u Sasow Krużyku, choć zawsze w nim chodzą, i nigdy dla pamiątki z szyje swej nie składają; wysłuchane są z głębokości jęczenia ich, posłany jest teraz dziwnie głęboki a prawie bezdenny Mejsler pocieszyciel Grecki; z czym się w przeszłą Niedzielę na predygu¹ przed niemi odkrył. A ja rozumiejąc o wysokim mozgu jego, że jest pojętny rozmaitości duchow języcznych, ku temu Greckiemu Polski, Litewski, Ruski, Łaciński, Niemiecki i po części Żydowski tak nowemu słońcu text jaśnie przypisuję. A z przywitaniem Rusi Schysmatyków, Niemcow, Łacinników i samych Wileńskich Żydow na świat wydawam, abyś albo ty Auszpurski Czytelniku barziej olśnął a ow przejrzał; albo żebyś ty przejrzał, a on jeśli chce olśnął.

Bilger Reinhercigius

¹ Z niem. Predigt 'kazanie, pouczanie'.

НЕВЯДОМЫ АЎТАР

ВІТАННЕ НА ПЕРШЫ ПРЫЕЗД З КАРАЛЯЎЦА
ДА КАДЛУБКА САКСОНСКАГА ВІЛЕНСКАГА
НЕЙКАГА ХЕРН-ЛЮТЭРМАХРА
(1642)

НА ЎЛАСНЫЯ КЛЯЙНОТЫ ЛЮТЭРМАХРА

Не пусты ён, кляйнот мой, што вам пасылаю,
І святы ён аж тройчы – праўды не хаваю.
Лыч крывы і шчацінне па мячы, капыта
Па кудзелі, а поле album gres[um] пакрыта.

Друкавана ў Вітэнбергу року 1642, дня ўчарашняга

ПРАДМОВА ДА АЎСБУРГСКАГА ЧЫТАЧА

Меў я жаль немалы, аўдавелае ваша зборышча, або, дакладней, аўдавелых ваших саксонак без Майстра і Блазнадзея бачачы: уздыхалі яны па аселым тут у саксаў Крыжыку¹, хоць заўсёды з ім ходзяць, і ніколі дзеля памяці з шыі сваёй не здымаюць; пачутыя з глыбіняў іхнія енкi: цяпер пасланы дзівосна глыбокі і амаль бяздонны Майстар суцяшальнік грэчаскі; учым у прамінулую нядзелю пасля прэдыгу¹ перад імі адкрыўся. А я, мяркуючы пра высокіягоны клёк, што разумее разнастайнасць моўных духаў, да гэтага грэчаскага польскі, летувіскі, рускі, лацінскі, нямецкі і часткова жыдоўскі тэкст такому новаму сонцу прыісваю. І з прывітаннем русі схізматыкаў, немцаў, лацінікаў і саміх віленскіх жыдоў у свет пускаю, каб або ты, аўсбургскі чытач, аслеп, а таму адкрыліся вочы; альбо каб табе адкрыліся вочы, а ён, як жадае, аслеп.¹

Більгэр Райнхэрцыгіус

¹ Ад ням. Predigt ‘казань, павучанне’.

PRZYWITANIE
NOWYCH WESPOŁ SZEŚCIU JĘZYKOW JAKO MĄDREMU

K a i p a d n o s i l t e s Hencher Licha duszka Minister.
 A r t a n i s bolsz Alloon Ewona litewska g u t e s t
 O d g a l g e n pływodzi lecz E n t a d e S y d e r a wejzdy
 S u d i c h przyniosłeś Hreckoje g a m m a t i b i.
⁵ D u k a n s t greckie L o g o s k a d u t u a burna hłaholi
 O s n o r i francie Sasow d u c e r e f l u x n a hłaholi.

NA PRZESŁAWNE JEGOŻ KAZANIE
GRYKĄ POTRZAŚNIONE

Luterska prawa krewka, ze psa ogar prawy
 Przyszedł skądśi, a starej ujął się zabawy.
 Z Garbarza wielki Swinister, a z partacza krawca,
 Saskiej Bożnicy w Wilnie czekany oprawca.
⁵ Więc smołę odrzuciwszy i gnypie na stronę,
 Do Graeckich wrzкомо xiążek bieży po obronę.
 Zbywa mu na Łacinie i własnej niemczyźnie,
 Nie życzy w tym Lacmanom i miłej Ojczyźnie.
 Przed baby Babilończyk po Graecku wywija,
¹⁰ Kieliszki przed Saskami Atheńskie wypija.
 Dobraż wasza brunwasser, i wein gęsie złopać,
 A przynamniej z Niemiecka, jako przedtym kłopać.
 Trzy drewna to po Grecku Gamma odprawuje,
 I na dwuch zadzierniesz się, jeślić to smakuje.

PODZIĘKOWANIE SASKICH BAB MINISTROWI
ZA SZPRACH I PRAEDIC GRAECKI Z SPIEWNANIEM
NA NOTĘ POSTRACONEJ O POLSKICH SYNACH

Biada, biada, kmoszki miłe,
 Mowy Ministra zawile
 Paciorkom mym przeszkadzają,
 Gdy nas gryką otykają,

A Lorym kształtem Kaptani ludu Izraelskiego/

Gdy sie kolwiek schodzie mieli do Zboru swietego/

Na obchod swiat wroczystych na trabach trabili/

By sie k nabozenstwu wszyscy tym chutniey spiesyli.

Takowym teraz trzy Trabys Ksiazecia zacnego/

Nikolaja Radziwila z Ksiestwa Litewskiego/

Trabis na wszystkie ludzki jezyka Słowieskiego/

Aby sie chutniey spiesyli do swiata Bozego.

Ktore tu maio pisane od Prorokow dawnych/

Sprawa Duchy swietego/ y Apostolow swietych.

By iako z zywego zrodla wszyscy stad czerpali/

A studnie satesnych nauk ludzkich zamichali.

Slusza tedy wdziecznie przyiac przedsiwzecie tego/

Gdyz to czyni przykladem Jozafata swietego.

ktory milosne Ksiegis Zakonu Bozego/

W Koscicie Zakonu swietych do ludu swoiogo

Podal/ by ich wszyscy wobec z wilioscia sluchali/

A tym sie sposobem w sluzbie Bozey sprawni

Na co ze sie poddacie niechce Jerycho przeklone/

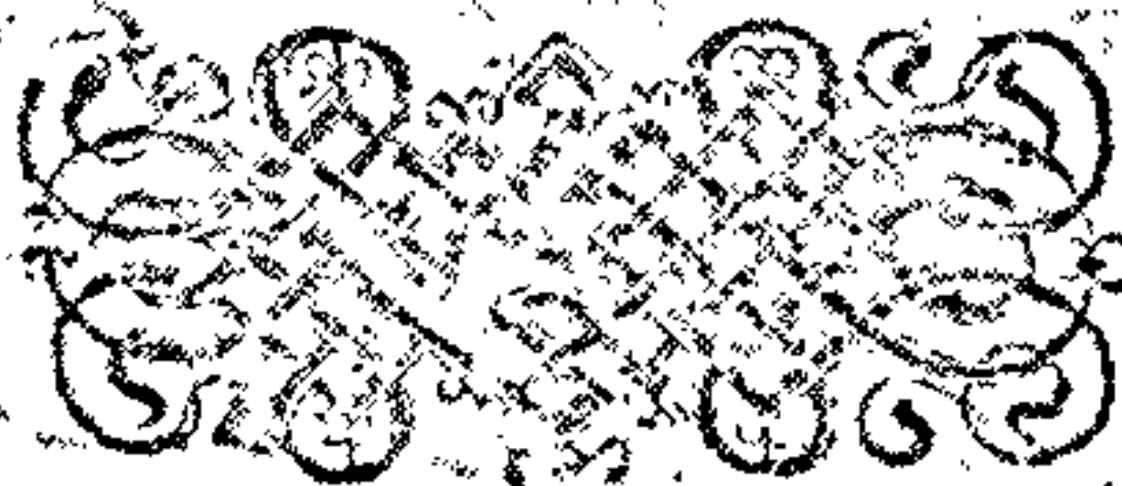
Gdy te beda sluzey trabie glosno Trabys swiete/

Obala sie za pomoca PANSKA mury tego/

A stad wieczna slawa bedzie y Ksiazecia tego.

O ktorym kazdy pobożny za tego stania/

Bedzie mowil/ Niey go w lasce swietych wieczny Danie.

JASNE OSWIECZONEMU
 WIELMOZNEMU PANU PA
 NU IURGEMU OLEKOWI
 CSU SLASKI BOZCI SLUSZKIEMIE TUREI
 KIEB WIEDZON LITENSKIEB Y KIONSKIEB
 WIASZECZU EDE PANU SWREMIACZUWE
 MIAZCIEY STRIKOWSKI SLUSZBY SUCZLURE
 SALECA

Z Eden lipuy guntenny y dostalczony a wrocny
 sluzych pozyczek wistoruy rochessy y godnessi sey...
 gurnal JASNE C swiczone y allolofone diani w dnu...
 letoy w allistrupa albo rancuzesulla sywota ladskego
 Ciccio Mimsli wyrony diane marowal albonu...
 olono yf wistoria icet sywota ladskego allistrupa...
 nyka w rochic wstyzlich esot y cwieczona pozylu dowa
 waznaci yf wrystek sywet ladske do' estaw wistoria...
 stare dawnych dzicow ma byes prostowac dzywota a
 przytaczowal y czesto namysle swomi rozwal...
 wryteli narody Chryscjanstwe Quiloni wloscy...
 rone Jancuzowic dymny kolacy Louzowic...
 w fona na estalch dzygic agrube narody...
 dlonyz wofaluzicte daleki odnach wyzrolonych...
 Talanow... Eypcuzny Arabowny...
 m... y dobrodziejow... wistorychow...
 The... y... w... y...
 n... d... z... y...
 d... m... y...

N° 32. *[Handwritten signature]*

Старонка рукапісу «Пра пачатак...» М. Стрыйкоўскага
 (рукапіс з Бібліятэкі князёў Чартарыйскіх у Кракаве)

Na też Leliwa Ad. Striylkowski.

Jak Miesiac nocne oswieca ciemności /
Tak ta Leliwa dla meżney dzielności /
W Moniwidowem swieci Demu slawnem /
I starodawnem.

Roku 1514. Swieciła znacznie gdy Gedimin rządził /

Pod iey promieniem Litwin niezabłądził:

Roku 1510. Gdy Jagielowe wojska Monwid wodził /

W Pruskiej krwi brodził.

Roku 1502. Swieciła Witolt gdy Tatarzy gremil /

Gdy Moskiewska wlość aż po Oke plonil:

Bo Monwid byl tam w ten czas Hetmanem /

I Trokim Panem.

Swieciła gdy Pskow z wielkim Nowogrodem /

Pod Litemskim chce Witolt miec dochodem /

Moniwidowate sprawa z holdowal /

I opánował.

Od Moniwida slawne plemie potym /

Znacząc Herby swe tem Miesiacem zlotym /

Ida y teraz cni Olechnowiczy /

Wlasni dziedziczy.

Ktorzi iak widzim w gniazdzie swietey cnoty

Sdobia od przodkow podane klenoty:

Jz iako Miesiac tak też iych dzielności /

Swieca w ciemności.

Bo z nich Cicero w Senatorstwie kole

Brwa / y Hector gdy wyiada w pole:

Zna to Moskwin / zna Tatarzyn stogi /

Gdy chybia drogi.

A dla ozdoby Rzeczypospolitey /

By y z Kasag w slawie kwitnela obfitey /

Monwid niniejszy Eulka set nalozyl /

Aby sricz ozył.

I wzbudzil go nani z grobu swa hoynoscia /

Gdzie nardzie kazdy iaka przystoynoscia /

Rzeczypospolita xpada naprawic /

W Elebie postawic.

Nardzie tu sam Keol powinności swoje /

Rade Senator / Rycerz sposob zbroie:

Pasterz duchowny / nardzie y stan kazdy

Nauke zamozdy.

Niech w wieczney slawie kwitna Dorhostacie:

Niech nowy Miesiac w nich z szczescim nastacie:

By nam y rada y mestwem tak swiecil /

Chec nasze wzniecil.

ILLV

Moniwid nia
ni y sy 1500
m. pan wo
sewoda 1502
1506. 15.

Przedmowa autora tego Lamentu

W tym samym marnotrawnym.

Słuchaj marnotrawniku / co stało się z tobą /
W tym czasie / a marnotrawność twoją /

Tym godnie się nie dostrzeżesz / w dawnej zbytniej /
Lecz w tej chwili / nie będzie ci walczyć.

A tak cię tak / dala to co mogła /
Odkaz wypisany lament na przestroga.

Najdziesz tu wszystko jasno dobie wypisanego /
Cnocliwie postąpi do domu przodków tego.

I tak godność w taki stan / za swoje dobre sprawy /
Przyslibyli / y iak się dostąpili sławy.

Sławna jest y po dziś dzień przodków tego sława /
Których zdoła na wieki ich wieczna sprawa.

Lecz nie się zrad nauczyc / jak masz swój stan zadbaj /
Kieda y ludziom wszystkim postępków swych sędzić.

A byś nie palcem sobie nie wczuwał /
A postępków twojego tu nie ścigali.

V miedza to tu wszystko / dobrych dobre sławie /
A nieczemnych / y życie ich kotrowskie ganieć.

Sprawuj się tak żywo swój / byś w ludzi był znany /
Za poczciwego człowieka z postępków swymi mian.

Lecz swój niedostatek poczciwym żywotem /
Byś go miał wstąpić w uszy / nawet y z kłopotem.

A swej woli daj chętnie / niechaj nie przebywa /
W ciebie pokis tu żywo / niechaj się zbala mija.

V słysysz w tym Lamentie Zechorą nędznego /
Życie dobie nieczemne / y skonczenie tego.

Racowałbyś się już był / ale nie wczuwał było /
Wszystko marnotrawstwo tak mu posłużyło.

Expozostał w Senu w za cney marnotrawności /
Wmiesz się to śafować / czasu swej młodości.

Niechaj się tak statecznie cłagnie by dostala /
Coby się y w starości swojej ratowała.

A ij

Co ma

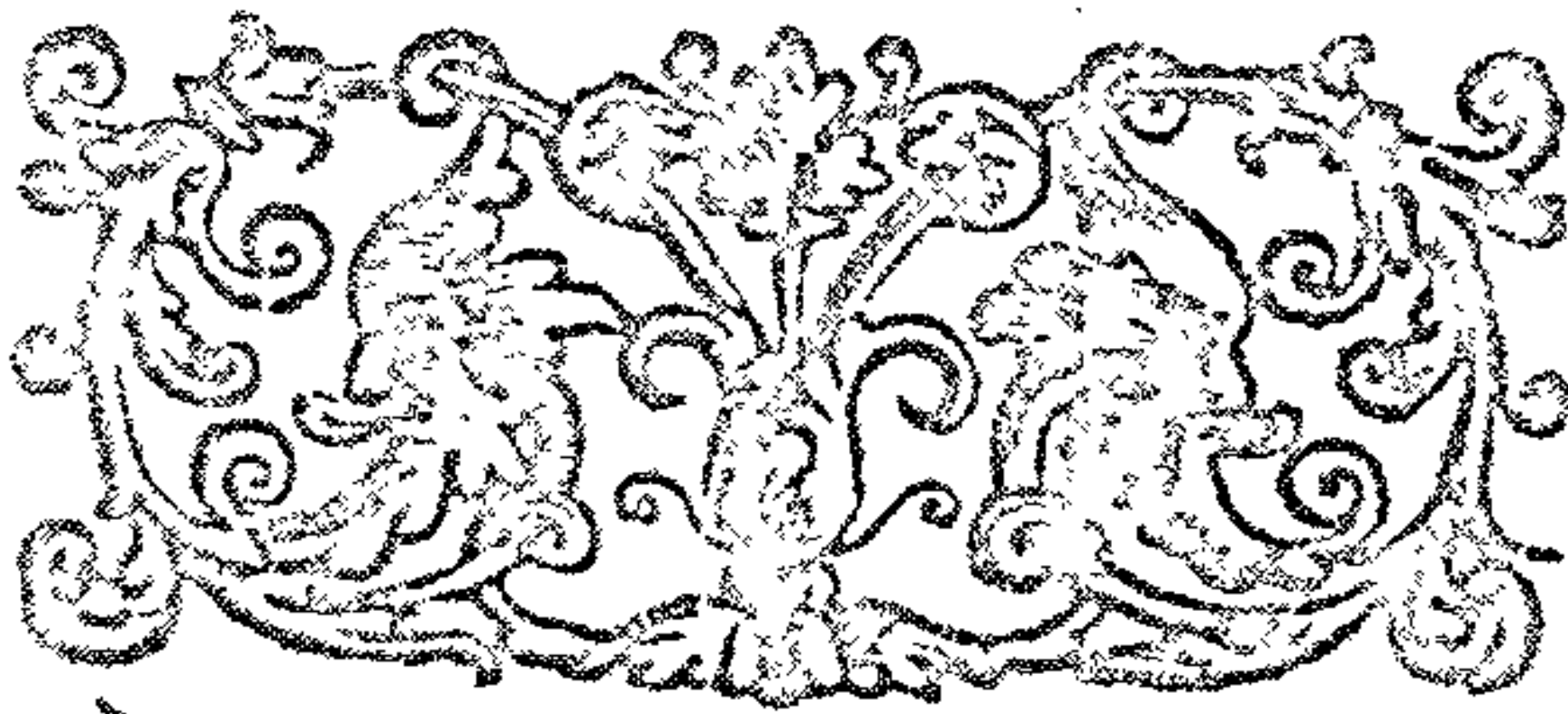
Wiek Człowieka.

Kulakowski.

Albo

krótkie opisanie wieku człowieka.

Jako jest odmienny / pełen rozmaitych
affektow y przyrodzonych przymio-
row / áco zápowinności człowie-
kowi / w każdym stanie tego
sa zmedycow naznaczone.

Lata Bozego. 1584.

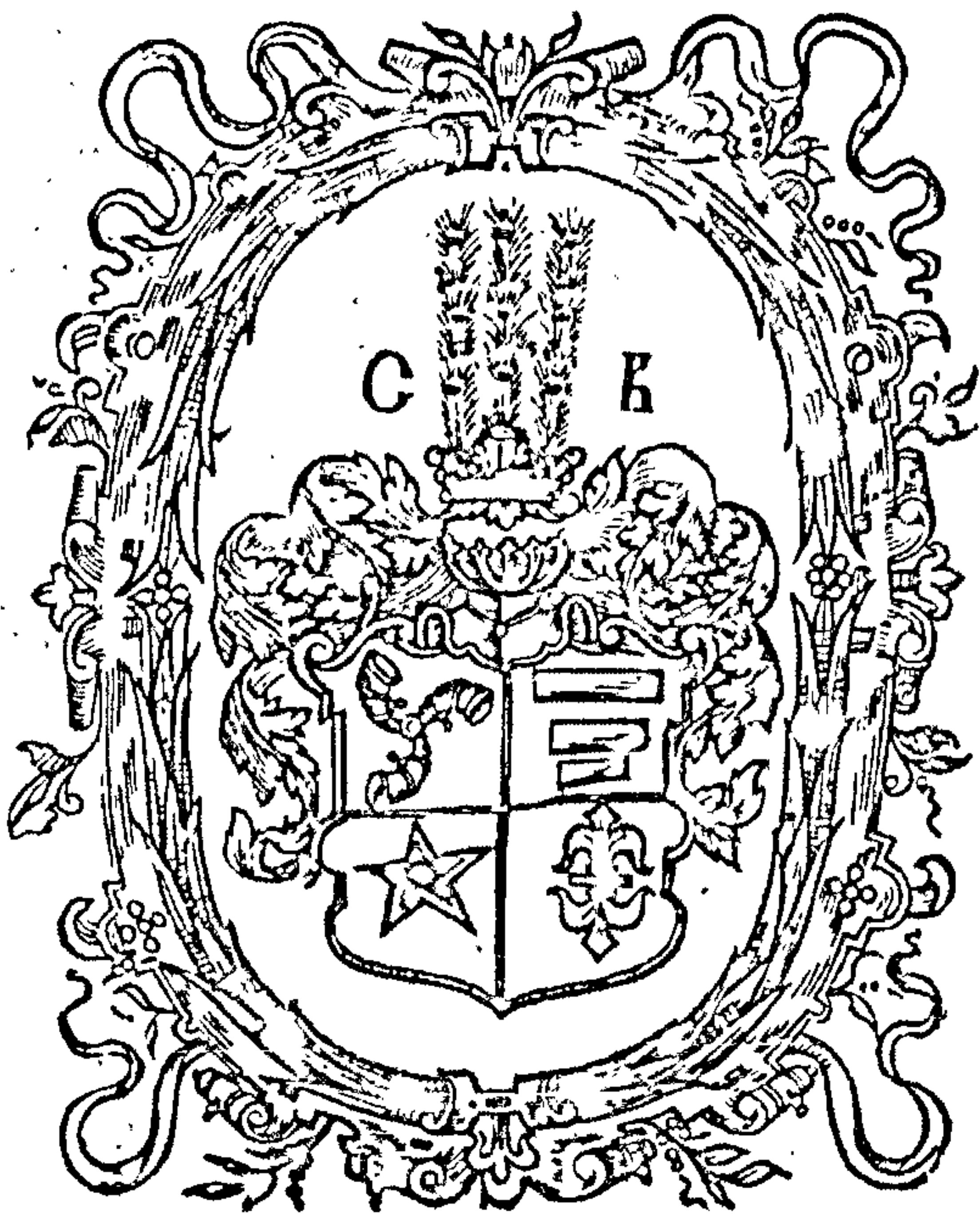
Wienia sie czas y my tej snimil.

18.486

Титульны аркуш «Веку чалавечага» С. Кулакоўскага (Вільня, 1584)

На гербъ его мѣ пѣна елика война .

Мисл добѣ знаніе трудовъ намъ оповѣдаютъ ,
 вѣрѣма браннѣ , вѣрѣма побѣды . людіе знаютъ .
 вѣдѣже , троѣ главо и троѣ почало рѣдимо .
 послѣшно , строителю . войстийъ непобѣдимо .
 Проходницѣже троѣ рѣна быestro текущи .
 нѣтроѣ ість комъчѣхъ нѣ ідиного имѣщѣ .
 что плакание , рѣвѣе преподаѣе вѣжко
 вѣдѣмѣ тѣмѣ . дѣры дѣе бѣтѣ невѣмѣ ідиано .
 Пѣтѣкѣра называю пѣтѣ рѣ іди бѣвалѣтѣ .
 нѣ ішнѣ зѣдѣн ідиностѣ вѣшѣю вѣкѣ мѣстѣ .
 аіанка вѣко нѣмѣще вѣла іскрѣнѣ зѣра .
 вѣмѣтѣ сѣрѣдѣ нѣснѣна людімѣ істѣ зѣна .
 что пѣча мѣлѣныа трудовъ , мнѣлѣныа рѣскѣ .
 вѣрѣвѣцѣлѣнн цѣстѣущѣ , нѣоснѣдѣтѣ мѣтѣскѣ .

Эпикграма на герб Сімяона Войны
 («Псалмы Давида-прарока и царя». Вільня, 1593)

PARENETICA.
Jednego do swey Żuoi.

NZe pomoże nie wiara / gdzie miłości niema,
Władzi choć się nie chlubi / Pana Boga nieznasz.
Do wiary Prawostawney Miłości potrzeba,
Ktoey nie będziefli miał / nie trąsiż do nieba.
Bo ta jest własnym piastnem o wte Chrystusowych,
Po ktorym poznawais od pąsżywych / zdrowych.
Powiedzieś nam Pano wie Orientalney /
Co wam złego działais wierui Katholicy.
Ze się bratać wolicieś nadz z Aryanami,
A niżeli z swoimi y z Katholikami,
Y traktaty czynicie przeciw Katholikom,
Suntacie na swoich iawnych heretykom
Świeta prawde tłumicie zgody Chrzesciānski
Do niezgody bieżycie przeklętey Satānskiej.
Uzais waszy przedkowie nie lepiey działali,
Co z Rzymiany o zgodę pilnie się starali.
Wto oświadczy ten ich list nads sto lat pisany /
A do Rzymu przez waszych do Sixta postany.
Sdzie miānia powszechnym Kościoła Bożego
Pasterzem y Biskupem / Papieża Rzymskiego.

Wilanum

Верш І. Пацея «Перасцярога» («Пасольства да папы рымскага
Сікста ІV»). Вільня, 1605)

NA HERB STARODAWNY
 Jasnie Dowiesconych Ksiazac Ich Mosci/
 Wisniowieczich.

Swisci Mieczac narzecie wespoly z Swiazdami /
 Tak oni Korybutowie dzielnymi sprawnymi
 Siwa na wzysek ostryg herokiego swiata /
 Ich stawnymie zagladzay na ydluzsze lata.
 Slawy ktorey nabylu za oni ich przodkowic /
 Amiey teraz dziedzicza mejni potomkowic.
 Ich wzorem suzyc miocy Dyczynie statecznie /
 Dla niey wazac mialtnosc y zdrowie bezpiecznie.
 Zoi drogi kleynot Wiare Dyczysla howale /
 Ani znał perony tego / Dyczysle w herbie mial.

«Эпикрама» М. Сматрыцкага на герб Вішнявецкіх.
 («Фрынас». Вільня, 1610)

НАСТАРОЖИТНЫІ КЛЄІНОТЪ
 Ихъ Мѣтѣі Памѣѣхъ Ходкѣвнучѣхъ.

Защный дѣмъ Ходкѣвнучѣ, значный клѣишты,
 За вышнѣи забвѣна одѣднчнѣ цншты
 Который тѣтъ славный, славнѣ, дѣмъ помѣгѣтъ,
 И прѣвѣ ажѣ по нѣко сѣмои выносѣтъ.
 И ѣ вышнѣю егѣ нѣкдѣ нѣоустѣндѣтъ,
 Поки мѣсѣць нѣхѣзды свѣтити нѣ прѣтѣндѣтъ.

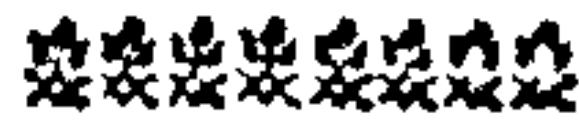
«Эпикграма» М. Сматрыцкага на герб Хадкевичѣу
 (Евангелие учителное. Еѣе, 1616)

На Гѣрбѣ ѿ Мѣти Панѡвъ Сапѣгоовъ

Кліноутъ Цѣрковъ свѣтѣи , з двѡдѣи цнѡты .
Дѡмо зацны надѣ естѣ : предѣлностѣ , трѣдѣ , пѡты
Двѣма Кресты з стрѣлою , дѡмъ САПЕГОВЪ славны
БОГА : СВѣтъ : Моуство : Очѣна , звѣни староданы
Вышшыи . Крѣтаи врага дѣши грѡматѣ ,
Противникова Сѡтѣизны , стрѣлою шгонатѣ .

«На герб Сапегов». (Новы Запавет. Вильня, 1623)

НѢСТАРОДАВНЫИ И ПРЕСВѢТЛЫИ ГЕРБЪ
 МѢНЕ БЕЛМОЖНЫУЪ НУЪ МЛТЕН
 ПАНШЪЪ МОГНАШЪЪ .

Якъ НѢО, СЛОНЦЕ, МѢСАЦЪ, ЗВѢТЛЫИИ ЗВѢДАИИ:
 ТАКЪ ТОГЪ КЛИНОТЪ ИМАТЪ ЗВѢИИИ ЗНАКАИИ:
 ЗДАВНА СВѢТАЧИ ВЪ ДОМУ МОГИЛОВЪ ПРЕДАЦНЫХЪ,
 ИЛЕЫТИИ ЗВѢРИ, ЦНОТЫ, И ДѢЛА НУЪ ШВАЖНЫХЪ.
 ВЪ БОЛШОИ ТЕПЕРЪ ШДОБѢ ТОИА ШГЛАДАИТЪ,
 КДА ПЕТРЪ МОГИЛА ЦРКОВЪ ВЪРНЕ ОУПРАВЛАИТЪ.

«Эпикрама» I. Палоўкі на герб Магілаў
 («Гистория Варлаама и Иоасафа». Куцейна, 1637)

2do

Tranack' nom olinie terra
nimie' porwie toka

Patr bye porwiey usat nit' ena
Laczoł otrzyd' noza

3leu

Patr' lezi' zym' wzniecony
Czyli' juz' wte wada

Kaw' zshliem' nies' do Lony
bo sie' Lerwa' Lyda.

4to

u Lezi'ychuata wicy
w Luszku' z Labami'

Dozynie! Ley Lopy nacyon' gley
by' szczyty' moju' spramie.

5to

Pal' w Lotudnie' Stonie Stanie
w tenzas tylio Lalam

Lezi' Obzumi' posbanie
nieznayde, w ten Lalam

Гмо

Ды на Бог даўга спары
Долі неччана
То у даі до міды
З б'дзецт ад г'дно

Дв

Дерозе піе Лена Двене
Дуніе піе Лена
~~Час на і піе піе~~
Ды з'везоце мена

Дно

Ды ^{горсет} Антоніе
Ды ^{мучаюць} Антоніе
Давоўта Давоўта
Діеа Давоўта ^{Давоўта} Давоўта
ма, хо, Давоўта Давоўта

Вмо

У Двта тозеба посты
Долі незе Дена
Давоўта Давоўта Давоўта
Давоўта Давоўта Давоўта

(232)

Wycięcie listu z Barciami.

Rozumiałem że w Dodonie mowne tylko dęby,
Aż y nálezym niewrzod w gębie, gdy wzięto ná zęby.
Skoro bowiem im dogryzły zębate siekiery,

Az im zaraz niezwycajney przybyło mániercy,
Chociaż ciężko gay róniony od siekier omdlewa,
Przecie iednak w nim z káždego Merkuryusz drzewá.

Daycież ucho leśnym thronom wymowney Dąbrowie,
Chóć zácięte drzewá, w swoiey nie záną się mowie.
My z náтуры iáko drzewa mowić nieumiemy,

Ale to jest żalu spráwá, że lás gada niemy.
Dowcip ludzki prástwu gębę ná mowę odmyka,

A żal fame drzewá uczy ludzkiego języká.
Żal okazał, że gadamy, choć spokoynne wargi,

Ze z wylanym miodem gorzkie lejem takie skárgi:

Rozgnie-

365
E L E G I A.

*Jak się świat obraca nienawiścią lub
też miłością.*

Jak ścigający z konia się prześiada,
Kiedy się chciwie zysk chce mieć z połowu,
Tak y miłości w różney formie zdrada,
Bydź się pokaże nie wierzoney słowu,
Miłość odmienną nienawiść formuie,
Wzajem nienawiść w miłość się obraca,
Tak iak *Protheuß* zawsze postępuje,
W kolorach różnych odmienia się praca,
Tak zapalczywy żołnierz ciska strzały,
Na zwierza Łowiec parkany zarzuca,
Już z proźbą, groźbą, daie dar nie mały,
Ażeby złowił, lub go precz odrzuca.
Czasem Pioruny lub ogniście Groty,
We troykończastej formie już już ciska,
Czasem z pochodni płomień wyda złoty,
Ktory po wszystkich kościach iskry pryska,
Gra kuglarz, szydzi, gdy iuż swą broń składa,
Ktore igrzysko ludzkie oko wabi,

Tak

Пачатак елегії «На чым свет трымаецца» У. К. Радзівіла
(«Збор рытмаў». Варшава, 1752)

w swojej przyzwoitości

Opisane przez

J. O. XIĄŻĘCIA Jego Mości
ULRYKA RADZIWIŁŁA

KONIUSZEGO W. XIĘSTWA 2306

LITEWSKIEGO.

Nic prawie trudniejszego w swoim przyrodzeniu,
 Nad Imię, y słowo, Nic, we własności mieniu.
 Trudno jest, Nic, tłumaczyć, trudno Nic poznawać;
 Trudno jest, czynić, Nic; trudno chwałę dawać:
 A iednak już owe, Nic; jest pochwały godne,
 Bo do Jestności BOGA dowodu sposobne.
 Tłumaczyć Nic, rzecz trudna: a kto ie tłumaczy,
 Rozumie być przeczeniem: twierdząc nie inaczy.
 Nic, jest tego przeczeniem, co jest w samey rzeczy,
 Rzec to; jest rzecz cokolwiek: temu nikt nie przeczy.
 Tłumaczyć trzebá: co jest; by rzecz, co nie było;
 Bo do Nic, słow potrzebá, áby coś znaczyło.

(1)

By

Тытульны аркуш верша «Слова «Нішто» па сваёй сутнасці»
 У. К. Радзівіла (XVIII ст.)

ПРЫВІТАННЕ,
ЯК МУДРАМУ, АДРАЗУ НА ШАСЦІ НОВЫХ МОВАХ

Каір ад нос іл тес, Ненчер Ліхадушка міністар.
Артаніс больш Аллоон Евона літоўская gut est.
Адгалген прыйшоў, але Ентаде Сыдэра wejzdy
Sudich прынёс грэчаскай gamma tibi.
⁵ Dukanst грэчаскае Logos, kadutua бурна глаголі
Os nori, франце саксаў, ducere flux на глаголі.²

НА СЛАЎНЕЙШАЕ ЯГО Ж КАЗАННЕ,
З ГРЭЧКАЙ ЗМЯШАНАЕ

Крэўны Лютра, сабачы ахвоснік вяртлявы,
Скуль з'явіўся, старыя распачаў забавы.
З гарбара пан Свіністар, а з шаўца акрутнік,
Цэрквы сакскай у Вільні вялікі заступнік.
⁵ І смалу, і капыты ссунуўшы ўстарону,
Ён у грэцкіх, бач, кніжках мае абарону.
Мовіць спрэс на лаціне і сваёй нямчыне,
Не зычлівы ні ляху, ні яго айчыне.
Спаміж баб, вавілонец, па-грэцку лабае,
¹⁰ Да саксонак афінскі келіх свой куляе.
Добра ж ваша брунвасэр – і віно прыдасца
З Немцаў, як перад гэтым добра налыгацца.
Тры бярэны па-грэцку Gamma азначае,
І на двух зашмаргнешся, як не замінае.

ПАДЗЯКА АД САКСОНСКІХ БАБ МІНІСТРУ
ЗА ШПРАХ І ПРЭДЫК³ ГРЭЦКАЕ З ПЕСНЯЙ
НА МЕЛОДЫЮ СТРАЧАНАЙ АБ ПОЛЬСКІХ СЫНАХ

Гора, кумкі, справы трудны,
Слоў Міністра тон прамудры
Модлам моцна замінае,
Нас бо грэчкай абтыкае.

- ⁵ Gdzie greka przedtym bywała,
Ba zgoła tu nie powstała.
Wolę ja mieć stare moje
W Postyli Lutra pokoje.
Bez gryki on nas wychwała,
¹⁰ Roskoszy wszelkiej pozwala.
Teraz się lękać potrzeba,
By nam pszennego chleba
Nie zakazał potym jadać,
Będziem prożne głodno śniadać.
¹⁵ Wykupiem wszystkie gryczaki
Za przykazane przysmaki.
Dzieci nasze osłabieją,
Grecką ruczone nadzieją,
I sam H o c t o r Marcin Luter
²⁰ Jadał w piątki kęs Lausbuter,
A Gryczakow nie wspominał,
Gdy Efangelią wszczynał.
Pierwsze gryczane kazanie
Powątlilo dżdżu wylanie,
²⁵ Dając znać, że się uszarga,
Co tak dzielnie Greką marga,
Bo go dziecka Farskiej szkoły
Do greckiej wprowadzą smoły
Albo co wezmą z kamienia,
³⁰ Dadzą jemu dla uczczenia,
Album graecum znamienite,
Mające cnoty zakryte.
Przestanie na Grekę ważyć,
Gdy będzie mógł tego zażyć,
³⁵ Ba, i Nalewajcy sami
Będą nas zwać złodziejami,
Że Grecyznę odejmujem,
Nią się darmo popisujem.
Dość nam drek, szpek, szmeh, szprach jeden
⁴⁰ Greką zginie Sas nie jeden.

- ⁵ Там, дзе век раней бывала,
 Бачыш, грэчка ўся прапала.
 Лепш застацца са старою
 Лютра кнігай у спакою:
 Там без грэчкі праслаўляе
¹⁰ Нас і ўсё нам дазваляе.
 Сцерагчыся, кумкі, трэба,
 Ад пшанічнага бо хлеба
 Загадае паўстрымацца –
 Будзем з голадам век знацца,
¹⁵ А грачанік будзе знаны
 За ласунак нечуваны.
 З той надзеі паслабеюць
 Грэцкай дзеці, памарнеюць.
 Сам жа г о к т а р Марцін Лютэр
²⁰ Еў па пятніцах Lausbuter
 І грачанікаў не ведаў,
 Як Эвангель прапаведаў.
 Першы пропавед грачаны
 Затуюшы ў дождж нечаканы,
²⁵ Даўшы знаць, што памыліўся
 Той, хто грэчкай захапіўся:
 Выхаванец фарнай школы,
 Трапіць ён да грэцкай смолы,
 Ці, узяўшы што з каменя,
³⁰ Пададуць для выслаўлення
 Albit graесит слаўна знаны,
 Поўны цнотаў прыхаваных.
 Больш грачызны не ўшануе,
 Хто карысць з таго пачуе.
³⁵ Налівайкаўцы бо самі
 Назавуць нас вісусамі,
 Што грачызну адымаем
 І дарэмна выхваляем.
 Нам шпэк, шпрах⁴ хай застаецца,
⁴⁰ З грэчкі кожны сакс загнецца.

SIENKO NALEWAJKO POU CZYCI EŁOWI SASKIEMU
 POU CZENIE O HRECZYSIE PRYJATELSKOJE
 POSYŁAJET

- Użoż heto po lichu Sasy podureli,
 Koli nam tut hreczychu u Sieńka odnieli;
 Ochci mnie! Po Hreczesku brusisz wielmi mnoho,
 A szto b tobie daw w hubu nietucie nikoho;
⁵ Prydet na tia Mohiła, szto i horsz umiejet,
 Koli tolko hreczycha nowaja pospiejet.
 U Mohiłu, bladyn syn, k Moskwie na Nauku,
 Lichoje hadyniszczce, Niemiecki paku;
 Skupawsia b jeś w Nieglennej, zabywsie b skohliti,
¹⁰ Aż Saska po hreczesku dumno hłaholiti.
 Odrekbyśsia Lutora i biesa samoho,
 Pobywawszy u Cara związany Moskowskoho.
 Da i u nas Dutka jeś i Żołud wieliki,
 Dionyzej, Dorohfiej, imiejut laliki.
¹⁵ A w Kijewi tma ludej so wsiemi światcami,
 Upierod hutoryli z starymi hrekami:
 Da czy dietko tebe daw, wsio nam odbierajesz,
 A Niemca wżo zabywszy po hrecku ihraiesz:
 I tak nudno u Trojcy na obraz hledeti,
²⁰ Po hreczesku podpisan, nielza zrozumieti
 Usim Nalewajczykom; Hora Sinajskaja,
 Strach wielik Kataryna hdie leżyłt świataja.
 Z Lachami tiazysia; dietki maleńkije
 Bolsz u nich ukiemili, niż wsi Lutorskije:
²⁵ Uczasie w ty, poczawszy brazgać po hreczesku,
 Da koniec pouczenia prydaw jeś po czesku.
 Najdem na tia, sukin rod, inszy jazyk w wodie,
 Po siekiersku hłahołat budiesz w tom chołodie.
 Tiaszko nam i z Lachami, a horsz z Unitami,
³⁰ Jztob Cerkwi nie uzieli dobrymi prawami.
 A wy pak nas nudite jak my jeretycy,
 Albo kak Lachi zowut sami Schismatycy.

СЕНЬКА НАЛІВАЙКА САКСОНСКАМУ НАСТАЎНІКУ
ПАВУЧАННЕ ПРА СЯБРОЎСКУЮ ГРАЧЫХУ
ПАСЫЛАЕ⁵

Ужо ж гэто, по лиху, сасы подурэли,
Коли нам тут грэчыху у Сенька однели;
Охци мне! По-грэчэску брусиш вельми много,
А штоб тебе дав в губу, нетуце никого;
⁵ Прыдет на тя Могила, што и горш умеет,
Коли только грэчыха новая поспеет.
У Могилу, блядин сын, к Москве на науку,
Лихое гадынишчэ, немецки пауку;
Скупався б есь в Негленнэй⁶, забывсе б скоглити,
¹⁰ Аж саска по-грэчэску думно глаголити.
Одрэк бысь ся Лютора и беса самого,
Побывавшы у Цара, звёнзан, Московского.
Да и у нас Дутка есьць и Жолуд велики,
Дионызэй, Дорохвей имеют лялики.
¹⁵ А в Киеви тма людэй со всеми сьвятцами,
Уперод гуторыли з старыми грэками:
Да чы детко тэбэ дав? Всё нам одбераеш,
А немца вжо забывшы, по-грэцку играеш:
И так нудно у Тройцы на образ гледэти:
²⁰ По-грэчэску подписан, нельза зрозумети
Усим налевайчыком; гора Синайская,
Страх велик, Катарына где лежыт сьвятая.
З ляхами тяжыся; детки маленькие
Больш у них укемили, ниж вси люторские:
²⁵ Учасе в ты, почавшы бразгаць по-грэчэску,
Да конец поучэня прыдав есь по-чэску.
Найдэм на тя, сукин род, иншы язык в воде,
По-секерску глаголат будеш в том холоде.
Тяшко нам и з ляхами, а горш з унитами,
³⁰ Йжтоб Цэркви не узели добрыми правами.
А вы пак нас нудитэ, як мы ерэтыцы,
Альбо, как ляхи, зовут сами схизматыцы.

Nie twoim, łysy biesie, nosom zaczynajesz
 Wojnu z nami; a z Lachi za toho poznajesz,
 35 I Kisiel, Kułażyn syn, ach, nabrawsia pudu,
 A ty reczesz pozdawszy: hdie ja jutro budu?

SPOSOB WITANIA SASOM ZALECONY,
 KTORYM SWEGO IXA LUTERMACHRA
 BŁAZNODZIEJE WITAĆ PO PREDYGU MAJĄ

Lala, lala sz go lala, Sasowie, wołajcie,
 Urlala, lala, Swinistra, urlala, witajcie!
 Szczwany li czy nie szczwany ten wilk, poznawajcie,
 Do gorliwości, la la, sia upominajcie.
 5 Wypytają się Żacy na nim ala śmieie,
 Jeśli gryką będzie chciał lalować w Niedziele:
 Nie na Alpha z niem poczną, ale na Omega,
 Wyszczują go lalając, jak znacznego zbiega.

ROZMOWA LEJBY ŻYDA SZKOLNIKA Z ŁACHMANEM
 RABINEM O PRZYBYCIU DO WILNA
 NOWEGO THALMUDYSTY LUTERMACHRA

LEJBA, SZKOLNIK:

Słyszałem od Hanusa, co chodzi do Sasow,
 Że tu przybył do Wilna Mamzer materklasow,
 Zacny rabin, po grecku prawi im kazania,
 Nie opuszczajmy i my o sobie starania.
 5 Podobno im siedmiudziesiąt tłumaczą Biblią,
 Pospołu z swą wykłada tu Ewangelią.
 Wie też o Lewiasan, o czapli sto łokiet,
 I o kufie win starych, gdzie przedaje Blokiet:
 Spytamy go czy umie keser Naasmiy,
 10 Alboli też tłumaczyć Thalmudyskie dymy.

Не твоим, лысы бесе, носом зачынаеш
 Войну з нами; а з ляхи за того познаеш.

³⁵ И Кисель, Кулажын сын, ах, набрався пуду,
 А ты рэчэш, поздавши: где я ютро буду?

СПОСАБ ВІТАННЯ, РЭКАМЕНДАВАНЫ САСАМ,
 КАТОРЫМ СВАЙГО ЛЮТЭРМАХРА
 БЛАЗНАДЗЕІ ПАСЛЯ КАЗАНІ ВІТАЦЬ ПАВІННЫ

Ля-ля, ля-ля ж, го, ля-ля, саксы, усклікайце,
 Урляля ля-ля свiнiстра урляля вiтайце!
 Хiтры ён ci не хiтры, гэты воўк, зважайце,
 Пра сваю ля-ля дбайнасць следам прыгадайце.

⁵ Не адзiн распытае з жакаў ала смелы,
 Ci ён грэчкай захоча ляляваць нядзелi.
 I не альфа ў пачатку будзе, а амега:
 Так ушчуюць ляляка, як злачынцу й шпега.

РАЗМОВА ЛЕЙБЫ-ЖЫДА, ШКОЛЬНІКА,
 З ЛАХМАНАМ РАБІНАМ АБ ПРЫЕЗДЗЕ Ў ВІЛЬНЮ
 НОВАГА ТАЛМУДЫСТА ЛЮТЭРМАХРА

ЛЕЙБА, ШКОЛЬНІК:

Вось пачуў ад Гануса, што хадзіў да саксаў,
 Што прыехаў да Вільні мамзэр⁷ матэркласаў,
 Слаўны рэбэ; па-грэцку ладзіць ім казанне,
 То і мы не пакiньма пра сябе старання.

⁵ Бо як Семдзесят, гэтак Кнiгу паясняе
 Ды сваё Эвангелле следам выкладае
 Там пра чаплю ў сто локцяў, пра Левiяфана⁸
 I, як Блокет, пра куфлі вiнныя таксама.

Можа, ён і Кэсэр ха-шомаiм⁹ чытае
¹⁰ Ci Талмуду цямноты лоўка рассявае.

ŁACHMAN, RABIN:

- Dobrze wierny szkolniku, że to nam donosisz,
 I z niem gadać o wierze dozwoleńia prosisz.
 Spytaj go o Szorobor okrutnego wołu,
 Dla czyjogo Armeni chowają go stołu:
- ¹⁵ Czemu to dwanaście dni od rogu do rogu
 Jaskółka leci, a zgoła nie dochodzi progu.
 Musi to być wielki byk, łeb na sto mil bieży;
 Zęby mu są podobne Świętojańskiej wieży;
 Ba co mowię jak Wilno; sierść albo li włosy
- ²⁰ Jak zły duch Nalewajkow wlecze się do Rosy:
 Z tysiąc gor w Armeniej w dzień wyjada trawę,
 Połmorza zaś w się wlewa; taką o nim sławę
 Rabin Lewek wypuścił: na niem Izraelczyk,
 I Mamzer, i Lebtahorczyk, reinherc Idumejczyk
- ²⁵ Będą po dniu sądnyim się wozić dla uciechy,
 A z Schismatykow Grekow będą czynić śmiechy.
 Dobrze czyni, że grekę mamzer odejmuje,
 I Nalewajkow w Zborze swym katechizuje.
 Boć zgoła nie umieją swojej wiary bronić,
- ³⁰ Grecy są, ale greki nie zmogą ochronić.
 Powiedz o Chazbi, Chacklu i złej Jeczerhorze,
 Że będziem radzi słuchać w tym Luterskim Zborze.

LEJBA:

A coż mam ja do niego pryszedszy powiedzieć,
 I o siebie tej prawdy istennej dowiedzieć?

ŁACHMAN:

- ³⁵ Gotowe masz na derech nasze te szołhery,
 Na Kazubales dzięgi i lewki talery:
 Osol go jak nalepiej, żeby Talmud czytał,
 A do Żydowskiej wiary co prędzej zawitał.

LEJBA:

- To barzo rad uczynię, moj wierny Rabinie,
⁴⁰ I słowo to rzeczone daremno nie zginie.

ЛАХМАН, РАБІН:

Добра, верны шкаляру, што аб тым даносіш,
 Гаварыць з ім пра веру дазвалення просіш.
 Запытай: Шоор ха-Бар¹⁰, лютасцю так знаны,
 Для чыйго пачастунку ў армяноў трыманы?

¹⁵ Дзён дванаццаць нясецца ластаўка ад рога
 Аднаго, а не можа дасягнуць другога.

Немалы бык, на сто міль у ілбе разбежны,
 Зубы – быццам спічакі Святаянскай вежы¹¹.

Ба, што Вільня! У шэрсці так даўгавалосы,
²⁰ Як злы дух Налівайкі, што ляціць на Росы¹².

З тысяч гор ён армянскіх выядае травы
 І паўмора ўбірае на штодзень; той славы

Рэбэ Левек прычынай. На быку яўрзі,

Лебтагорцы, мамзэры разам, ідумеі

²⁵ Па Судзе страшным будуць ездзіць, пацяшацца,
 Са схізматыкаў грэкаў ад душы смяцца.

Хоць грачыху той мамзэр людзям прапануе,

Налівайкаў у Зборы тым катэхізуе,

Бо не ўмеюць пры ўласнай веры заставацца,

³⁰ Хоць і грэкі, не змогуць грэцкасці трымацца.

Хазбі, Хацкеля, – скажаш, – злое Эзэхоры¹³

Будзем рады чуць імя ў лютэранскім зборы.

ЛЕЙБА:

З чым жа маю, мой пане, да яго падацца,

Каб той існае праўды пра сябе дазнацца?

ЛАХМАН:

³⁵ Вось табе на дарогу нашыя шалхеры¹⁴,

На казубалес¹⁵ грошы й бітыя талеры:

Акруці яго добра – хай Талмуд чытае,

Да жыдоўскае веры тым хутчэй прыджгае.

ЛЕЙБА:

Рад я гэта ўчыніці, верны мой рабіне,

⁴⁰ І тваё слова пэўна надарма не згіне.

ŁACHMAN:

Nie, nie, chajdunaj, jeśli będzie Chrześcianinem,
 Zginą nasze Thalmudy i my wsi pohiniem.
 Nauczy nas świni ssać, wieprzowinę jadać,
 Nauczy nas po Grecku, jako i sam gadać.
⁴⁵ Juny, śliże i świeszczce, mientusy i raki
 Będą u nas na stole za zacne przysmaki,
 Choć tego zakazano. Raczej radź onemu,
 Żeby przystał Zakonu ku Mojieszowemu.
 Nie wielka rzecz, powiesz mu: Tego po nim chcemy,
⁵⁰ Iż go jawnie w Bożnicy w Wilnie obrzeżemy.

LATINUM:

Illotis manibus tractas metra Graeca Minister
 Quorum nempe notas dinumerare nequis.

GERMANICUS FINIS:

Schlaff grafunds pusz den chundt aus pundt.

ЛАХМАН:

Не-не, хай Аданай¹⁶: як хрысціянінам
 Будзе, згінучь талмуды і мы тым жа чынам.
 Нас навучаць ссаць свіні, веправіну есці
 Ды па-грэцку таксама загадае плесці.
⁴⁵ Ментузы са сліжамі ды ўюны і ракі¹⁷
 Будуць нам красавацца на стале прысмакі,
 Што нявольна. Ты лепей рай: хай не марнее
 Ды прымае лепш веру нашага Майсея.
 Справа лёгкая; спраўдзім мы яго чаканне:
⁵⁰ У віленскай бажніцы зробім абразанне.

LATINUM:

Illotis manibus tractas metra Graeca Minister
 Quorum nempe notas dinumerare nequis.¹⁸

GERMANICUS FINIS:

Schlaff grafunds pusz den chundt aus pundt.¹⁹

SYMEON POŁOCKI

(1629, Połock – 25.VIII.1680, Moskwa)

ZE ZBIÓRKI «CARMINA VARIA»

ODMIANY WSZECH RZECZY LUDZKICH

Czas dzień i nocą kołem zawsze chodzą,
 Sławie, bogactwem i ważeń rzeczom szkodzą.
 Matka jest pychi bogactwo światowe,
 Kto im niewładny, przez rozsądek zdrowe?
⁵ Z głupstwem zmieszana pycha zazdrość rodzi,
 Pożytek cudzy taka nieco szkodzi.
 Serdce gryząca zajzdrość szczęśliwości
 Swar, wojnę, gniewy rodzi i wsze złości.
 Wojny są cory – ogień, szarpanina,
¹⁰ Nędza, ubostwo, w głodzie żebranina.
 Ubostwo, matką pokornej cichości –
 Ufność wydarszy, uczy cierpliwości.
 Cichość pokorna zawsze pokoj daje,
 Odpłosza zazdrośce i waśniwe zgraje,
¹⁵ Żadany pokoj, w naukach ćwiczenie
 Światowi daje i dostatkow mienie.

TRUDNO WSZYSTKIM WYGODZIĆ

Starzec i malec w drogę się puścili,
 W którą dla folgi osła sposobili.
 Starzec młodemu godząc pocholęciu,
 Dał wpzody siedzieć, sam szedł przy bydlęciu.
⁵ Ale spotkawszy ludzie mu nałają:
 «Zepchni[j] młodego, a sam wsiądź» – wołają.

СІМЯОН ПОЛАЦКІ

(1629, Полацк – 25.VIII.1680, Масква)

СА ЗБОРНІКА «САРМІНА VARIA»

ЗМЕНЛІВАСЦЬ УСІХ СПРАЎ ЧАЛАВЕЧЫХ

Час днём і ноччу вечным колам ходзіць,
 Славе, багаццю ды разлікам шкодзіць.
 Маці для пыхі – скарбішчы зямныя;
 Хто іх не мае – ці ж разумны слыне?
⁵ З глупствам на пару, пыха спараджае
 Лютую зайздасць да таго, хто мае.
 Сэрца атрута, плодзіць яна шчасцю
 Сваркі ды войны, рэзрухі й напасці.
 Войнам за дочак – бойка, рабаванне,
¹⁰ Клопат, нястача, з голадам змаганне.
 Беднасць, як маці рахманасці ціхай,
 Вучыць няверных утаймоўваць пыху.
 Ціхасць рахманых мір нам спасылае,
 Завідных, злосных рассявае зграі.
¹⁵ Мір, так жаданы, хараство асветы,
 Як і заможнасць, дасць рахманасць свету.

ЦЯЖКА ЁСІМ ДАГАДЗІЦЬ

Старац і малец рушылі ў дарогу
 Ды прыхапілі і асла ў падмогу.
 Каб не стаміўся, той стары хлапчыне
 Даў ехаць верхам, сам жа – пры скаціне.
⁵ Стрэчныя людзі пачалі сварыцца:
 «Скінь маладога, сам сядай!» Згадзіцца

Wsiadł starzec, dziecię puściwszy przed sobą,
 Ale się spotkał z niektórą osobą,
 Ktora zawoła: «Wej starca głupiego –
¹⁰ Sam duży jedzie, trudzi niedużego».

Potym obadwy piesze iść zmyślili,
 Natrapią ludzi jadących w tej chwili,
 Ktorzy ich sprawie wielce się dziwiają:
 «Głupcy, – rzkąc – osła maja, a wendrują».

¹⁵ «Coż czynić – mowią – obadwaj nań wsiądzem,
 A zawołania takiego pozbędziem».

Ale im jeszcze bardziej nałajano,
 Gdy tak siedzących na osle spotkano.
 «Ostatnia rada, osła poniesiemy,
²⁰ A zawždy tako nagany ujdziemy».

Toż szolonymi być ich rozumieli,
 Że osła nieśli, którym jechać mieli.
 Wierżże, iż wszystkim nie może wygodzić,
 Komu przydało na świat się urodzić!

NIEWDZIĘCZNOŚĆ

Niewdzięczny Słońcu za świetle promienie
 Xiężyc zaśłania, czyniąc mu zaćmienie,
 Bo gdy pod słońce prościuchno podchodzi,
 Szkaradą ciemność w złotem Phebie rodzi.

⁵ Więc w objawieniu widzian pod nogoma
 U wdzięcznej paniej z swoimi rogoma.
 Jaszczorce plemię zęboma zdziurawia
 Żywot swej matki, gdy się na świat jawia,
 Za co od swoich wet dzieci odbierają,

¹⁰ Bo także dziećmi zgryzione umierają.
 Surowy ogień z drow biorąc wzrost właśnie,
 One pożarszy sam zaraz gaśnie.
 Kożdy niewdzięcznik niech wie o tym sobie,
 Co płacą wezmie i w śmiertelnym grobie,

¹⁵ Jeśli Bog scierpi w żywocie nagrodzić,
 Albo złą fatę przepomni zaszkodzić.

Мусіў, а хлопчык так ішоў дарогай,
 Аж не сустрэўся з пэўнаю асобай.
 «Людзечкі, скіньце ёлупня старога:
¹⁰ Сам едзе верхам, змучыўшы малога!»
 Пехам абодва рушыць парашылі,
 Аж едуць людзі зноў у гэтай хвілі.
 «Дурні! – здзіўлення крыкі раздаюцца. –
 Восліка меўшы, пешыя плятуцца!»
¹⁵ «Што ж, – кажуць, – вершна можна ехаць разам,
 То й не пачуем ганьбаў ды абразаў».
 Толькі шчэ болей людзі абражалі
 Іх, калі верхам на асле страчалі.
 «Што ж, мо закінуць нам асла на плечы?
²⁰ Іншаю радай ганьбы не пазбегчы».
 Зноў за шалёных прынялі: хлапчыне
 Месца й старому на асловай спіне!
 Ведай: нікому ў свеце не дагодзіць
 Той, хто аднойчы ў гэты свет прыходзіць.¹

НЯЎДЗЯЧНАСЦЬ

Няўдзячны Сонцу за яго праменне,
 Выходзіць Месяц, чынячы зацьменне,
 Бо як да Сонца блізка падыходзіць,
 Сляпую цемру ў небе ён разводзіць.
⁵ Вось гэтак бачны часта – пад нагамі
 Цудоўнай Панны – з белымі рагамі.²
 Зубамі яшчарка малая прагрызае
 Жывот тае, якая ў свет пускае;³
 Пасля той долі ад дзяцей зазнае:
¹⁰ Ад іх зубоў сама затым сканае.
 Агонь шалёны полымем займецца
 І, дровы зжэршы, сам услед саб'ецца.
 Няўдзячны хай заўсёды памятае:
 Расплата і ў труне яго чакае,
¹⁵ Як Бог не пакарае шчэ живога
 І не адменіць фатуму ліхога.

NA LENIWCA

- Prożno się kwapisz, leniwcze, do stołu,
 Bo nie chcesz robić z inemi pospołu.
 Mrowka robaczek obacz jak pracuje,
 Przez całe lato żywności gotuje
- ⁵ Wcześnie opatrzna znać na przykład tobie,
 Byś nie prożnując zgotował co sobie.
 A jedna drugiej wzajem pomagają,
 Ciebie miłości k bliźnim nauczają.
 Ziarnko dobyte, aby nie urosło,
- ¹⁰ Ogryzie, ucząc by się nie wyniosło
 Serce twe z dobrych dzieł, lecz uniżało,
 Dobroci w sobie nie znając ni mało.
 Ciasna jej ścieżka uczy, że potrzeba
 Ciasną iść drogą da świetnego nieba.
- ¹⁵ Ziemię wyrzuca z gniazdka znać dla tego,
 Byś ziemne rzeczy wyniosł z serca swego.
 Otoż masz przykład, do niego stosuj się,
 W codziennej pracy jak mrowka znajduj się,
 Jeżeli nie chcesz nędzy użyć wiecznej,
- ²⁰ Owszem rozkoszy na niebie statecznej.

NA PIJANICĘ

- Coś się, człowiecze, widzi, który chciwie
 Wytrząsas dzbany codzien w dobrym piwie.
 Co jest we dzbanie? – Zacharyasz baczył
 Niewrażny zakąt, coby też tym znaczył,
- ⁵ Pono, że człowiek niewrażnych rad widzieć
 Pijany, potrzeźwia których nienawidzi.
 Czyli że pijaństwo w niewrażną odmienia,
 Gdy siłę w słabość, w głupstwo rozum zmienia.
 Mędrzec upatrzył węża okrutnego
- ¹⁰ I żmiję w dzbanie, jadu pełną złego.
 Ty wždy co widzisz? Lecz nie służą-ć oczy,

НА ГУЛЬТАЯ

- Гэй, не спяшайся, гультая, за стол ты,
 Бо не ахвочы да людской работы.
 Нават мурашка, глянь вось, як працуе:
 Цэлае лета харч сабе рыхтуе –
- ⁵ Бачыць наперад. Прыкладу трымайся⁴:
 Доўга не думай – пра харчы старайся.
 Бачыш, мурашка ўсім дапамагае –
 Бліжніх пашане гэтым навучае.
 Зерне здабыўшы, каб не прынялося,
- ¹⁰ Скусіць: тым вучыць, каб не разраслося
 Пыхаю сэрца – сціпласць абірала,
 Цнотаў уласных і не заўважала.
 Вузкая сцежка значыць: рушаць трэба
 Цеснай дарогай да святога неба.
- ¹⁵ Норку як чысціць – просіць аж, здаецца:
 Рэчы зямныя павыкідвай з сэрца.
 Маеш тут прыклад, ім і пакіруйся,
 Працы не бойся шэрай, не лянуйся,
 Як не жадаеш быць гады ў патрэбе,
- ²⁰ А ў насалодзе вечнай жыць у небе.

НА П'ЯНІЦУ

- Што, чалавеча, бачыш, прагна-хціва
 Цягнучы з гляка ўдзень і ўночы піва?
 Што там, у гляку? – Захарыя⁵ бачыць
 Цёмны закутак – вось што гэта значыць.
- ⁵ Ведама: п'яны з д'яблам рад вітацца,
 З ім жа, цвярозы, хоча паквітацца.
 Бо ці ж не п'янства да цямнот схіляе,
 Дужасць на немач, глузд на чмэр мяняе?
 Мудры прыкмеціў змея моцы лютай –
- ¹⁰ Гадзіну ў гляку, поўную атрутай.
 А ты што бачыш? Гэй, не служаць вочы,

Gdy kufle chylisz, aż się brodą wążem toczy.
 Nie dbasz o zdrowie, aby-ć nie wadziło,
 Porwone ciału byle piwo było.

¹⁵ Ja cię ostrzegam, że śmierć w kuflach bywa
 Cieleśna z wieczną, w miarę ż użyj piwa!

NA GRZESZNIKA

Zawisł na dębie Absolom włosami,
 Joab go przebił trzema oszczepami.
 Po nim giermkowie nędznika dobili –
 Dziesięć ich, którzy na śmierć mu godzili.

⁵ Nakoniec w jamę zarzucili trupa,
 I namiotana nań kamieni kupa.

Tak wisi grzesznik myślą serca swego
 Na marnych świata dobrach obłudnego,
 Gdzie czart jak Joab trzema oszczepami

¹⁰ Przebija myślą, słowem, uczynkami.
 Toż dziesięć giermków niezbożnych powstają,
 Ktorzy D e c a l o g Pański wywracają,
 Ci, pokonawszy, w row piekła sprośnego
 Wrzucają, niestetyż, grzesznika nędznego.

¹⁵ Tam kupą grzechów ciężkich przywalony,
 Ach, będzie jęczać przez wiek nieskończony.

NOWOZNALEZIONE RZECZY

Kraj Amerika i kamień, rzeczony
 Polaris świeżo na świecie найдzony.

Typografia, strzelba i zegary,
 Hyacum distil u świata nie stary,

⁵ Jedwabny robak, siodło z strzemionami
 Nowonajdzone mądrych dowcipami.

Як хіліш куфаль, тругу піць ахвочы.
 Што там здароўе – неяк будзем жыці.
 Цела да д'ябла – толькі б піва піці.
¹⁵ Ведай напэўна – з куфля смерць прыходзіць
 Целу навекі; піць без меры – шкодзіць.

НА ГРЭШНІКА

Прабіў Авесалома (на дубе, валасамі
 Задзеўшы, ён павіс) Ёаў трыма кап'ямі.⁶
 А потым ваяры няшчаснага дабілі:
 Дзясятка гіцляў быў, што смерць яму ўчынілі.
⁵ Схавалі труп яго ліхія злыдні ў яме,
 Прыціснуўшы паверх магілу камянямі.
 І грэшнік гэтак (ён у сэрцы зло трымае)
 На марнасці зямных дабротаў завісае;
 А чорт, нібы Ёаў, яго кап'ём цялае
¹⁰ Праз думкі і язык. А разам з імі тая
 Дзясятка ваяроў з'явіцца мае следам
 І збэсціць дэкалог⁷, што Госпад запаведаў.
 Верх возьме – паляціш у пекла выжар страшны
 Імгненна, каб павек пакутаваць, няшчасны.
¹⁵ Грахоў сваіх гурмой прыціснуты, не леты
 Стагнацьмеш, а штодзень і да сканчэння свету.

НОВЫЯ ВЫНАХОДСТВЫ І АДКРЫЦЦІ⁸

Амерыканскі край і камень, што названы
 Палярыс⁹, кагадзе на свеце адшуканы.
 Гадзіннік і гіак¹⁰, варштат друкарскі зграбны,
 Сядло ў страмёнах, як і чарвячок ядвабны –
⁵ Не зразу чалавек займеў такі набытак,
 Разумных досціп нам іх перадаў ва ўжытак.

Amerika

- Cny Amerikus znalazł tę krainę,
 Gdzie ciała ludzkie jedli jak zwierzynę.
 Krolow kraju w kołysce ladajakiej
¹⁰ Nalazł bez szaty na ciele wszelakiej.
 Magnes w połunoc cnotą swą skazuje,
 Więc go rzemieślnik w kompasy wprawuje;
 Fławiusz doszedł swą mądrością tego,
 Drogę żeglarze znają z łaski jego.
- ¹⁵ Rowno pierunem z strzelby rzucać strzały,
 Pono Furie piekła sposob dały.
 Jako głos jeden w uszach wielu chodzi,
 Tak i typ jeden wiele księg narodzi.
 Obrot niebieski czasem disponuje,
²⁰ Z których zegar się kondi conformuje.
 Kogo zła Wenus chorobą zarazi,
 Z drzewa hyacum napoj ją odrazi.
 W rzeczy wszelakiej ogień sok najduje
 I wodkę, która ludziom pożytkuje.
- ²⁵ Robak jedwabny zwykł się chować w jaju,
 Z Zerynthu wniesion do Rzymskiego kraju.
 Strzemie do siodła przeto przyponają,
 Że łatwo na koń z strzemienia wsiadają.
 Nowy to wymysł – woda zboże miele,
³⁰ Folga to ludziom i pożytku wiele.
 Dziwniejsze młyny skrzydłaste na świecie
 W rzymskim przez długo nie znano powiecie.
 Jagody z drzewa oliwy zbierają,
 Prasem oliwę tłustą wycieskają.
- ³⁵ Trzcinę rzną, warzą rodzaju pewnego,
 Przyprawą bywa słodki cukier z tego.
 Zeukiusz malarz zmyślił color nowy,
 «Rumieniec» zacny, z swej dowcipa głowy.
 W oczach źrzenice słabe dla starości
⁴⁰ Szklę okularow wetują jasności.
 Magnus na morzu porty pokazuje,
 Pława już mistrzem, błędy naprawuje.

Амерыка

Шляхетны Амерыг¹¹ адкрыў сваю краіну,
 Дзе спажывалі плоць людзей, нібы звярыну.
 Цароў тае зямлі ў калысках недарэчных¹²
¹⁰ Ён бачыў без адзеж і строяў чалавечых.
 Магніт на поўнач курс дакладна пазначае,
 Таму яго мастак у компас упраўляе;
 Быў Флавій¹³, мудралюб, ён першы прычыніўся
 Каб мараходам шлях надзейнейшым зрабіўся.
¹⁵ Нібы пярун, ляцяць са стрэльбы стрэлы шротам:
 А ці не Фурыі¹⁴ тут нячыстая работа?
 Як голас у цішы слых многім закранае,
 Так і варштат адзін кніг мноства нараджае.
 Нябёсаў рухам час аддаўна кіраваны,
²⁰ І цыферблат цяпер па ім размеркаваны.
 Каго Венеры злосць хваробай памардуе,
 З гіякуму напой такога мо' ўратуе.
 Ва ўсім заўжды агонь след вільгаці знаходзіць,
 Гарэлку, што зусім, звычайна, і не шкодзіць.¹⁵
²⁵ Чарвяк ядвабны сам хаваецца; а славу
 Прынёс з Зерынфа¹⁶ аж у Рымскую дзяржаву.
 Выгоду ў кожны час страмёны нам ствараюць,
 Бо на каня – як бач – ускочыць дазваляюць.
 Навінка зноў: зярно, расцертае вадою, –
³⁰ Спажытак добры ўсім з палёгкай немалою:
 Няма, як гэты млын, млыноў хіба слаўнейшых,
 І не было такіх у рымлянаў даўнейшых.
 Плады з аліўных дрэў дзеля таго збіраюць,
 Што з іх пахкі алей пад гнётам выціскаюць.
³⁵ Сякуць трыснёг, затым – у кіпень для запары,
 І робяць цукар з той салодкае прывары.
 Быў вымысліў Зяўкей¹⁷ «руменец», колер новы
 Шляхетны; мастакі – разумныя галовы.
 А зрэнкам, як старых агорае аслепласць,
⁴⁰ Зноў верне акуляр і вастрыню, і рэзкасць.
 Па компасе марак у моры шлях звярае,
 І за яго магніт памылкі выпраўляе.

- Polor oręza zacny wojennego,
 Jako się działo masz wizerunk tego.
- ⁴⁵ Krzyż czterma gwiazdy przed laty nieznane
 Przez Amerika w niebie wyszperane.
 Sposob na miedzi obrazow rzezania
 Masz tu i z onych ikon wyciskania.
 Kraj Ameriki przed tym nieznajomy
- ⁵⁰ Na tej tablicy masz wyobrażony.
 Krzystof Columbus świata okręg zwiedził,
 Z straszdyły morza wiele się nabiedził,
 Ktore przetrwawszy, krolu hiszpańskiemu
 Wyszperał obce kraje, panu swemu.
- ⁵⁵ W stronach południa i też na zachodzie
 Mądry pływając Amerik po wodzie,
 Nie mało strachow od morskich rodzajow
 Miał, poki doszedł nieznajomych krajow.
 Ferdynant przebył ocean głęboki,
- ⁶⁰ Najperszy doznał, jak jest świat szeroki.
 Masz twoj stan ludzki, modły się Semowi
 Dane, pług – Chamu, a miecz – Japhetowi.
 Semow jest urząd modły błagać Boga,
 Kiedy zachodzi gniewu jego trwoga.
- ⁶⁵ Japhet złych karze, sprawiedliwych broni,
 Prawdę podaje, nieprzyjacioł goni.
 Orz, siej, koś, bronuj, – twoje prawo, Chamie,
 Nie siadaj z pany, nie miej żarty na mię!
- Nestor trojański, u Philippa cnego
- ⁷⁰ Syn Alexander rodzaju greckiego,
 Juliusz Cezarz – w pogaństwie panowie
 Odważni, ktorym rownych świat nie powie.
 W zakonie Jozwe Dawid męstwem sławny
 Z Machabeuszem, Judas światu jawny.
- ⁷⁵ Arturus karol, Godefryd te pany,
 Krol wielki Bulon – mężne chreściani.

S i l i d e o g l o r i a !

- Шляхетны ў зброі бляск вайсковай, а спажытак
 Такі з таго, што ў ім і дзеянняў адбітак.¹⁸
- 45 Чатыры зоркі крыж¹⁹ пазначылі: нязнаны
 Крыж гэты між нябёс Веспучы адшуканы.
 Вось прыклад для табліц мядзяных выбівання,
 Які й для абразоў прыдатны малявання:
- Амерыкі краёў няведамых выява –
- 50 Яна на палатне пададзена яскрава.
 Як Хрыстафор Калумб²⁰ за небакрай падаўся,
 Пакутаў ад пачвар на моры натрываўся,
 І потым каралю – цару зямлі гішпанскай
 Здабыў увесь абсяг той стараны паганскай.
- 55 На поўдзень плыў, затым і да старон заходніх
 Разумны Амерыг і на прасторах водных
 Жахаўся ён жывёл у моры незнаёмых,
 Аж потым дасягнуў краінаў невядомых.
 Фернан²¹ праплыў ушыр наш акіян глыбокі
- 60 І першы зразумеў, наколькі свет шырокі.
 Жыві сярод сваіх: меч дадзены Яфету,
 Плуг – Хаму, модлы – Сім²² прыняў па запавету.
 Для Сіма справа – жыць малітваю да Бога,
 Калі праз грэх які нам на душы трывога.
- 65 Яфет карае злых, а годных абароніць,
 Не хлусіць і заўжды прэч прыхадня прагоніць.
 Касі, ары, палі – тваё тут права, Хаме,
 З панамі ж не сядай, і не да жартаў з намі!
 Траянскі Нестар²³, Гай, цар рымскага народу²⁴,
- 70 Піліпаў Аляксандр, што грэчаскага роду,²⁵ –
 Не ведаў свет раней паноў за іх мацнейшых,
 Бо не было за іх адважнейшых, дужэйшых.
 Давід, юдэі, вам адвагаю яснее,
 Не меней знаны ў нас і Юда Макавееў²⁶.
- 75 Кароль Артур, Гатфрыд і Бадуэн²⁷ – вась панства,
 Вялікае ў вяках на славу хрысціянства.

*Sil i de o gloria!*²⁸

4 ŚWIATA WIEKI

1. *Wiek złoty*

Poki Saturnus miał w swej niebie sprawie,
Wszelkie zło ziemi przykrywał łaskawie;
Świat na początku pełen był radości,
Pokoju, zgody, pełen życzliwości.

⁵ Miecza nie znano, ziemia matką była,
Bo wszelką żywność bez pracy rodziła.

2. *Wiek srebrny*

A gdy Saturna strącił Jowisz z nieba,
Rękoma trzeba dorabiać się chleba.
Za jego rządu czasy się mieniają,

¹⁰ Pożytku ludzie lemieszem szukają.

3. *Wiek miedziany*

Miedzianym trzeci wiek słusznie nazwany,
Bo świat owszeki w nim jest zepsowany.
Ten wiek nauczył nauce morskie wody
Płynąć z odwagą dla bogactw wygody.

¹⁵ Ten wiek rozmierzył włoki i krwawego
Marsa zajątrzył do boju srogiego.

4. *Wiek żelazny*

Dobrze wiek czwarty zowie się żelazny,
Bo się w nim złości wszystkie wynalazły.
Wszędy Mars burzy i ognie zapala,

²⁰ Nie cnota cnoci, złość dobrość obala.
Nie masz już prawdy, nie masz pobożności,
Łakomstwo, zdrady, gwałt zostały, złości.

4 ЭПОХІ СВЕТУ²⁹

1. Залаты век

Покуль на небе меў Сатурн уладу,
Злосці зямное не было й разладу.
Радасці поўны свет быў напачатку,
Міру і згоды і ва ўсім парадку.
⁵ Меч быў нязнаны, а зямля раджала
Лёгка, як маці, і бяды не знала.

2. Срэбраны век

Толькі Сатурна выціснуў Зеўс з неба, –
Цяжкаю працай здабывай, што трэба.
Час кіравання Зеўса ўсё змяняе –
¹⁰ Хлеб чалавецтва плугам здабывае.

3. Медны век

Трэці век медным нездарма названы,
Свет быў дарэшты векам сапсаваны.
Ён навучыў нас, як марскія воды
Мужна адольваць для сваёй выгоды.
¹⁵ Земляў падзелы нёс той век з сабою,
Лютага Марса спакушаў да бою.

4. Жалезны век

Слушна жалезным гэты век названы –
Зло ў ім знайшлося, пошасці й заганы.
Марс – дзе ні глянеш – полымя шпурляе,
²⁰ Гонар плюгаўству, зло дабро змагае.
Праўда й пабожнасць згінулі, і рады
Баль правіць гвалты, хцівасці і здрады.

5 ZMYSŁÓW NASTĘPUJĄ

1

Małe oko wszech rzeczy obrazy zamyka,
Orzeł słońce, ostrowidz i ściany przenika.

2

Jeleń słuchem szlachetny ciągnie lutni gracza,
Ta uszy melodią uciesza słuchacza.

3

⁵ Powonienie kwiateczki patrz jako lubuje,
Psami jedzie, już nąchem wszystko puć szlakuje.

4

Zwierz małpa w smakowaniu człowieka przechodzi,
Wdzięczny smak podniebieniu, lecz grzech często rodzi,

5

Mnostwo ryb sieci nie rwie, pchła po wodzie chodzi,
¹⁰ Pająk zoczny nie przeschczepiaje, ptak ręce nie szkodzi,
Skorpion nie umie razić ogonem żółw[i] ciola,
Ciężar dźmierzy, dotknięcia nie pojmuje zgoła.

SIEDMIU PLANET ZNAKI
I ICH OPERATIE NASTĘPUJĄ

M i e s i ą c na pierwszym nieba okręgu panuje,
Bieg prętki jego tym się sposobem maluje.
Rybitwi i żeglarze w jego dni się rodzą,
Paralitycy i co koło wody chodzą.

⁵ M e r k u r i u s z planeta jest na wtorym niebie,
Pod nim rodzą się mądrzy, szczęśliwi w potrzebie.
Dowcipni i zawiśni, też matematycy,
Wdzięczni twarzą, bladawi, godni, nie pjanicy.
Trzeci cirkul W i e n i e r z e niewstydlivej dają
¹⁰ Ci, którzy obrot niebios doskonale znają,

5 АДЧУВАННЯЎ – НАСТУПНЫЯ³⁰

1

Кожны вобраз малое вока умяшчае,
Як арлінае – сонца, сцены пранікае.

2

Слых шляхетным аленем цягнецца да грання,
І ў вушах ад мелодый нам замілаванне.

3

⁵ Нюх ад кветак салодкіх глянь, як ажывае;
Ён падман, як сабака, хутка распазнае.

4

Малпін смак з чалавечым роўнасці не мае;
Мілы смак паднябенню, а грэх спараджае.

5

Не парве рыба сеці, блошка водна ходзіць,
¹⁰ Ног павук не ламае, птушка лап не шкодзіць;
Скрапіён чарапаху джалам датыкае,
Тая ж цяжар – нічога больш – не адчувае.

ЗНАКІ СЯМІ ПЛАНЕТ І ІХ УЗДЗЕЯННЕ

Спачатку М е с я ц круг нябёсаў пачынае,
З чаго і бег яго імклівы вынікае;
Ён – бацька рыбака, санліўца, марахода
І тых, каго ўзяла паралюшом прырода.

⁵ М е р к у р ы й, той плыве ў другім высокім небе:
Час мудрых і такіх, хто шчасны і ў патрэбе:
Дасціпных, кемных час, мужоў матэматычных³¹,
Павабных, стойкіх і да брагі непрывычных.

А трэці круг нябёс В е н е р а ю заняты –
¹⁰ Так кажуць звездары. А нашыя дзяўчаты

- Śliczni i cieleśnicy, z niej niewieściuchowie
 Biorą skłonność, zaletni, nędzni pijakowie.
 Jasne S ł o Ń c e na czwartym bystrolotne koni,
 Ożywiając wsze rzeczy, w okrąg świata goni.
- ¹⁵ Szczęśliwych, silnych, chyżych czyni zawsze zdrowych,
 Ktorzy się pod nim rodzą, na wszystko gotowych.
 Krwawy w piątym M a r s niebie na to zawsze godzi,
 By był mężny wojenny, kto się pod nim rodzi.
 Chytrych, srogich, gniewliwych on mnoży tyranów,
²⁰ Odważnych, chętnych, zwadnych i rozrzutnych panów.
 Szóstym niebios okręgiem cny J o w i s z dziedziczy,
 Który prawdy, przyjaźni, uczciwości ćwiczy.
 Łaska, miłość, życzliwość ci ku wszystku mają,
 Co są pod nim, pobożni i też miary znają.
- ²⁵ Synojedca S a t u r n u s usiadł w siódmym niebie,
 Ten zaraża zazdrością, pochodzącą z siebie.
 Smętek, zdrady, łakomstwo, śmierć nagła, choroby
 Więżą trucizną trafią na jego osoby.

8 DZIWOW ŚWIATA

1 dziw. Pyramides aegyptskie

Przedziwne wieży, pyramides zwane,
 Krolmi Aegiptu w Memphis budowane
 Z kamieni kształtem wschodow dla pogrzebu
 Krolow, mające ogień blizki niebu.

2 dziw. Pharos

- ⁵ Pharos na skałach wieża zbudowana
 Przez Ptolomea, aegiptskiego pana,
 W którą niemałe ognie w noc niesiono,
 Aby bezpiecznie do Nila wchodzono.

3 dziw. Jowiszow obraz

- Gdzie Elis sławny i Olimp wysoki,
¹⁰ Gdzie Granie, zapasow bywają widoki,

І пекны твар, і плоць прымаюць ад Венеры;
 Залётнік – ейны сын, і п'яніца замшэлы.
 Чацверты – С о н ц а круг, што коней хуткабежных,
 Заззяўшы, на папас пускае ў свет бязмежны:
¹⁵ Шчаслівых, моцных і рухавых, і здаровых
 Людзей яно дае і да ўсяго гатовых.
 На пятым – М а р с крывёй асвечвае старанні,
 Каб роджаны пад ім быў мужны ў ваяванні.
 Час хітрых, жорсткіх і сатрапаў, і тыранства,
²⁰ Адважных ваяроў і разбітнага панства.
 А шосты круг нябёс Ю п і т э р у дастаўся –
 З прыстойнасцю заўжды і праўдаю ён знаўся.
 Любоў і мілату яго абранцы маюць,
 Пабожнасць, меру, густ заўсёды датрымаюць.
²⁵ На сёмым сынажэр, С а т у р н сам, засядае,
 З яго заўжды і зло, і зайздасць патыхае:
 Смерць ранняя і сум, і здрада, і хваробы –
 Лёс пад яго святлом народжанай асобы.

8 ЦУДАЎ СВЕТУ

1 чуд. Егіпецкія піраміды

Цуд-піраміды ў Мемфісе³² паўсталі,
 Дзе іх цары Егіпта збудавалі
 Прыступкамі; то памятай, што крыпта –
 Магіла вечная для ўладароў Егіпта.

2 чуд. Фарас

⁵ Царом Егіпта, Пталямеем званым,
 На скалах стоўп Фароскі збудаваны:
 Уноч агнямі цемру ён рассвечваў,
 І ў Ніл заходзіў мараплаў бяспечна.

3 чуд. Выява Зеўса

Там, дзе Алімпас і Эліды горы³³,
¹⁰ Дзе для відовішч, гульняў шмат прасторы,

Tam trzeci świata dziw niepospolity,
 Obraz Jowiszow z elephanta ryty.
 Pokazywano, jakim był w żywocie,
 Phidiasowej to przypisać cnocie.

4 dziw. Kolossus

- ¹⁵ Siedmdziesiąć łokci miał wzwyż chłop miedziany,
 W Rodyjskim mieście koloss mianowany.
 Stał na cześć słońcu, między nogi jego
 Idąc, nie składał korabl masztu swego
 Wewnątrz kamieni mnostwem napełniony,
²⁰ Ciężarem jednak nie był obalony.

5 dziw. Kościół

- W Ephesie kościół taki zbudowa się
 Jedną z amazon, Delią się zwasia,
 Który jest w pieczcie dziwnie położony,
 A miał fundament w bagnie założony:
²⁵ Węgłem to bagno wprzody wysypano,
 By tę machinę bezpiecznie stawiano.

6 dziw. Mauzoleum

- Artemizija, żona Mauzolowa,
 Po śmierci męża popioł pić gotowa,
 Na znak miłości z kamienia czystego
³⁰ Wieżę stawiała tę nad grobem jego.
 Koszt niepojęty, przedziwna robota,
 Szosty dziw dała Artemidy cnota.

7 dziw. Babilońskie mury

- Assyryjskiego krola Nina żona,
 Semiramida, mężną narzeczona,
³⁵ Po śmierci męża w Babilonie mury
 Oblekła w koło wspaniało do gory.
 Sto bram potężnych k temu zbudowała,
 Siodmy dziw świata – grob swój zgotowała.

8 dziw. Amphiteatrum

- Amphiteatrum gmach to był wspaniały,
⁴⁰ Gdzie się gonitwy i gry sprawowały;

Паўстаў цуд свету – Зеўсава выява³⁴,
 Як слон памерам, зроблена яскрава:
 Кім пры жыцці быў – паглядзі на знаку;
 За тое шчыра Фідыю падзякуй.

4 цуд. Калос

¹⁵ У сем дзясяткаў локцяў стод мядзяны
 На выспе Родас быў, Калосам званы,
 У гонар Сонца ўзведзены.³⁵ Разводы
 Ягоных ног не прычынялі шкоды.
 Каменнем цяжкім стод той напаўняўся,
²⁰ А пад вагой такой не разбураўся.

5 цуд. Храм

Для амазонак быў пабудаваны
 Храм у Эфесе, што ў імя Дыяны³⁶.
 І хоць на багнішчы паўстаў ён ганарова, –
 Нібы ў патэльні, моцная аснова:
²⁵ Спачатку вугаль паскідалі ў груды,
 Каб утрымала гэткую спаруду.

6 цуд. Маўзалеі

Артэмізія, спадарожніца Маўсала,³⁷
 Аб смерці мужа горка жалавала,
 Сваёй любові моц уцелавіла –
³⁰ Прыгожай вежай высіцца магіла.
 Кошт незвычайны, пекная работа –
 Стварыла цуд жанчыны вернай цнота.

7 цуд. Вавілонскія мур

Семіраміда, мужная натура,
 Сужэнка Ніна (быў ён цар Ашура),³⁸
³⁵ Па смерці мужа, каб зрабіць мацнейшым
 Мур Вавілонскі, новым, прыгажэйшым –
 Звыш сотні брамаў моцных! – апасала:
 Цуд і магілу тым падрыхтавала.

8 цуд. Амфітэатр

Амфітэатрам быў будынак цудны
⁴⁰ Для гонак розных, гульняў мнагалюдных.

Wojska w nim mogły uganiać się dwoje,
 A jak poł cirka miał figurę swoją.
 Cezarskim sumptem wielkim zbudowany,
 Między ośm dziwów zdawna poczytany.

MIESIĘCI 12 NASTĘPUJĄ

Januaris

Gdy Wodnik zimne w styczniu wody leje
 I gęste śrzeny na ten padoł sieje,
 Ludzie bankiety, pijatyki stroją,
 Przy lutni wdzięcznej skoczne dumy roją.

Februaris

- ⁵ Ryby niebieskie luto się obchodzą
 W lutym, bo światu ciężkie zimno rodzą.
 Biegiem się zagrzej, komu teraz zimno,
 Usiądź, staruszkę, przy ogniu, lub dymno?

Martius

- Obrzyna marzec ogrody, nawozi
¹⁰ Gnoje we role, lub czasem zamrozi.

Aprilis

Kwiecień wesoły pod Bykiem zostaje,
 W nim ziemia trawę, ogród zioła daje.
 Chcesz kto pożytku, orzy i zasiewaj,
 Susza li pali, ogrody polewaj.

Majus

- ¹⁵ Ledy synowie dwaj majem sprawują,
 Z drzewa zielone liście wysypują
 Krzyk wdzięczny ptasząt po rozkwietłym lesie,
 Co ptak uroni, to myśliwiec niesie.

Junius

- Rak w juniu pali, lub syn zimnej wody,
²⁰ Do sianokosu dosyć w nim pogody.

Двух армій лік у круг яго змяшчаўся,
Паловай цырка формай ён здаваўся.
На кошты цэзара калісьці будаваны,
Здаўна між цудаў свету шанаваны.

НАДЫХОДЗЯЦЬ 12 МЕСЯЦАЎ³⁹

Студзень

Студзень: сцюдзёнасць водаў разлівае
Воднік і ў шэрань свет наш апранае,
Людзі банкеты, гульбішчы спраўляюць,
Жарсці пад лютню ўсім глузды мяшаюць.

Люты

- ⁵ Рыбы на небе люта шлях спраўляюць,
Холад страшэнны ў свеце спараджаюць.
Бегам угрэйся, холад б'е нястрымна.
Сядзь, мой старэнькі, пры агні, ці дымна?

Сакавік

- Сад твой абрэжа сакавік, навозіць
¹⁰ Гною на поле, часам падмарозіць.

Красавік

Весела краска пры Быку ўзрастае,
Землі травою, сад быллём буяе.
Хочаш карысці – трэба засявацца.
Суш? – за паліўка самы час узяцца.

Май

- ¹⁵ Май-месяц Леды два сыны⁴⁰ трымаюць,
Дрэвы зялёным лісцем апранаюць,
Хораша птушкі лес пачнуць званіці;
Што птушка скіне – возьме паляўнічы.

Чэрвень

- Чэрвень – пад Ракам (што ў вадзе схававуся),
²⁰ Для сенакосу месяц той прыдаўся.

Myje ostrzygszy wełnę nożycami,
Ktore u niego, obacz pod nogami.

Julius

Gdy słońce we Lwie przesilnym usiedzie,
Zeńce i snopy ujrzysz w polach wszędzie.

Augustus

²⁵ W auguście Panna słońcem rządzi w niebie,
Wież w gumno i młóć coż Bog dał w potrzebie.

September

W septymbrze Pheba mocą gorącości
Przywodzi grona do swej dojrzałości.
Beczki i kadzie gospodarz gotuje,
³⁰ Gdy Waga niebem okręglým sprawuje.

October

W oktobrze ziemia pługiem wyorana,
Broną zmiękczone, bywa zasiewana.
Na rolach trawę zieloną wywodzi,
Lecz zły Skorpion do wyrostku szkodzi.

November

³⁵ W Strzelcu nowember obija żołędzie,
Słoniny wieprzow z tych potraw przybędzie.

December

Listopad tuczy, a december bije,
Przez Kozorożca gospodarz utyje.

WIDOK ŻYWOTA LUDZKIEGO

Skoro na ten świat Bog człowieka jawi,
Do lat szesnastu upatrz, czym się bawi.
Różne tu różnych znajdziesz wychowanie,
Znajdziesz pieśczoć, rozkosz, różne granie.
⁵ Potym dorosszy rozumu i siły,

Воўну ён мае, зрэзаўшы нажамі:
Мае іх – бачыш – Рак той пад нагамі.

Ліпень

Як у магутным сонца Льве пануе,
Жнец са снапамі, дзе ні глянь, шчыруе.

Жнівень

²⁵ Жнівень: пад Дзевай сонца ўжо на небе,
Жыта малоцяць – даў Бог у патрэбе.

Верасень

Верасень Фебу жару падсыпае,
Вінная гронка добра выпявае.
Бочкі, кадоўбы спадары рыхтуюць,
³⁰ А небакругам Вагі ўжо кіруюць.

Кастрычнік

Землі кастрычнік плугам падымае
І барануе, семем засявае.
Пекна атава свежая ўзыходзіць,
Ды неўзабаве Скарпіён нашкодзіць.

Лістапад

³⁵ У лістападзе сам Стралец збівае
Жолуд, а свінням сала прырастае.

Снежань

Снежань той выкарм з'есці шчэ паспее:
Пад Казярогам гаспадар таўсцее.

КАРЦІНА ЧАЛАВЕЧАГА ЖЫЦЦЯ⁴¹

Як чалавека Бог у свет адправіць –
Год ён шаснаццаць гэтак час прабавіць.
Пышнае ў розных бачыш выхаванне:
Бачыш пяшчоту, гульні, забаўлянне.
⁵ Потым, набраўшы розуму і сілы,

Ćwiczy się rzemiosł, młodzieńciaczek miły.
 Przez tyleż drugie, k czemu ma ochotę,
 Jako tu widzisz rozliczną robotę.
 Trzecie szesnaście bogate w kłopoty –
¹⁰ Szukać żywności każen z swej roboty.
 W tym się o niebie, kto chce, starać może,
 Podlegaj prawu i starszym, nieboże.
 Ośm i czterdzieście gdy już miną lata,
 W czwartym szesnastku dla przykładu świata
¹⁵ Śmieje swych nauk drugiemu użyzają,
 Co z pracy mają, młodym zalecają.
 Cztery sześćdziesiąt już się dokonało,
 Chodź o trzech nogach, bo już siły mało.
 Głowa tu cięży, potok z oczy płynie,
²⁰ Nie włocz się, a siadź przy ciepłym kominie,
 Masz li co, użyj, a pomni[j] o grobie,
 W niem masz odpoczyć, wnet będzie po tobie.
 Pięćroć szesnaście lat jest koniec wieku,
 Czego się za tym spodziewać człowieku?
²⁵ Proch jest więc w proch będziesz obracony,
 Upadniesz, chociaż jak cedr wyniesiony.
 Sceptra, rytuły, zamki i tyjary,
 Patrz, koniec mają. Tobie koniec mary.

POCZĄTKOWI ZABIĘGAJ

Koźdej złej rzeczy z początku zabięgaj,
 By nie urosła, najpilnej polegaj.
 Choroba zrazu łatwo uleczy się,
 Trudno kurować, gry już rozszerzy się.
⁵ Zwieżęta młode k ludziom przywykają,
 Stare do śmierci swoją dzicz chowają.
 Rożeczkę młodziuchną jak chcąc nakierujesz,
 Drzewa starego już nie naprostujesz.
 Źrzodła z początku tamować się mogą,
¹⁰ Gdy się rozszerzą, groble nie pomogą.

Зведвай рамёствы, маладзёнак мілы,
 Столькі ж гадочкаў, як маеш ахвоту;
 Бо ўсім хапае рознае работы.
 Зноў год шаснаццаць клопату зазнаеш –
¹⁰ Цяжкаю працай харч свой зарабляеш.
 Тут і пра неба час падумаць, можа:
 Слухай старэйшых і закон, нябожа.
 Восем і сорок злічыш разам летаў –
 Тры па шаснаццаць – тут, на прыклад свету,
¹⁵ Смела другому ведаў не шкадуюць,
 Скарб падзяліўшы, юным прапануюць.
 Шэсцьдзясят летаў скончыш і чатыры –
 Ты ўжо трохногі, бо не маеш сілы.
 Цяжка галоўцы, вочы як слязяцца:
²⁰ Сядзь каля печы – досыць мо' бадзяцца?
 Май жа, што маеш, помні пра магілу –
 Там прычакаеш для сябе спачыну.
 Пяць па шаснаццаць – вось канец і веку.
 Што спадзявацца болей чалавеку?
²⁵ Попел, у попел ты і абярнешся,
 Звалішся мігам, кебрам хоць упрэшыся.
 Скіпетр, пашана, замкі ды тыяры
 Скончацца, ведай. Твой канец – на мары⁴².

ПАПЯРЭДЖВАЙ НА ПАЧАТКУ

Кожнай злой справе выстаў загароды,
 Каб не мацнела; пільны будзь, цвёрды.
 Лёгка адразу хворасць паддаецца,
 Цяжка адолець, як ужо угрызецца.
⁵ І звераняты да людзей звыкаюць,
 Толькі старыя дзічыну хаваюць.
 Дуб маладзенькі як хоч накіруеш,
 Дрэва старое ўжо не напастуеш.
 Рэчку з вытоку ўціхамірыць можна,
¹⁰ А разальцецца – грэбля не паможа.

- Gaś ogień w iskrze, bo gdy się zamoże,
 Trudno ugasić i wodą, niebożę.
 Koło z początku na bieg rozpuszczone
 Nie łatwo stanie w biegu ukrocone.
- ¹⁵ Zatrzymaj strzałę, poki na cięciwie,
 Bo jak wypusciesz, nie strzymasz jak żywie.
 Wzbieraj dziecięciu poki jeszcze młody,
 Grzbieta, jeśli chcesz z niego mieć wygody.
 Myśli też brzydkie gdy się komu toją,
- ²⁰ Niech się bynamniej w głowie nie ostoją,
 Bo jeśli w słowo wrosną, w dzieło potem
 Wnidzą, abis ich nie zbędziesz z kłopotem.
 Tęgo psalmogracz każe bić o skałę
 Nieszczęsne syny poki jeszcze małe.
- ²⁵ Jeszcze maluczkie oblubieniec radzi
 Imać gdy mało złość ich gronem wadzi.
 Głowę wężowi zetrzeć przynależy,
 Bo gdzie ta wnidzie, pewnie wszystek bierzy.
 Myślą po głowie czart człowieka razi,
- ³⁰ Kto złę myśl zdepcze, głowę czartu zrazi.
 A tak chwalebny zwycięzca zostanie,
 W czym nam dopomoż, Jezu Chryste Panie.

NAGROBEK
 JEGO MIŁOŚCI PŁASKOWICKIEMU,
 KTORY ZABIT OD MOSKWY

1

Tu Jerzy Płaskowicki złożył swoje kości.
 Prosi, westchni[j] zań k Bogu, modląć o litości.
 Zabit od rozbojnikow, zmartwychwstania czeka,
 Ach, nie mija śmierć sroga żadnego człowieka.

2

⁵ Jerzy Płaskowicki tu jest pogrzebiony
 Zabity rozbojem szlachcic urodzony,

Полымя з іскры тушаць: разгарыцца –
 Нават вадою можа ўжо не збіцца.
 Кола, адразу пушчанае, рыне –
 Бег свой не хутка спыніць і застыне.
¹⁵ Стрымлівай стрэлы, покуль не на волі,
 Бо як адпусціш – не зловіш ніколі.
 Спіну дзіцяці, покуль шчэ малое,
 Бі, як жадаеш шчасце мець якое.
 Гэтак і думак брыдкіх не трымайся –
²⁰ Выкінь, без жалю з імі развітайся;
 Бо, як зрастуцца з справаю, то потым
 Лёгка не збудзеш без якой турботы.
 Вось жа псалмоўца⁴³ раіць біць аб скалы
 Дзетак няшчасных, покуль сіл іх мала.
²⁵ Іх, шчэ маленькіх, той абраннік кажа
 Знішчыць, бо мігам злосць усіх павяжа.
 Голаў змяюкі плюшчы, бі смялей жа:
 Голаў прасуне, то і ўся пралезе.
 Думкамі розум чорт людзіне муціць;
³⁰ Хто адрачэцца – чорту рогі скруціць.
 Гэтак ён слаўным пераможцам стане.
 Нам памажы ў тым, Езу Хрысце, Пане!

НАГРОБАК
 ЯГО МІЛАСЦІ ПЛАСКАВІЦКАМУ,
 ЯКІ ЗАБІТЫ МАСКАВІТАМІ

1

Пласкавіцкі склаў Юры⁴⁴ косці тут, нябога,
 Просіць нас, каб малілі ласкі ў Пана Бога.
 Скон прыняў ад забойцы, прыйсця ён чакае,
 Смерць ліхая нікога, людзі, не мінае.

2

⁵ Шляхціц родам, пан Юры, Пласкавіцкім званы,
 Што забіты падступна, а тут пахаваны,

Prosi was o modły o zbawienie duszę,
Mowiąc: żyjcie zdrowi, ja gnić w grobie muszę.

3

Rodem, sławą, postawą dobrze znamienity
¹⁰ Przez rozboj od śmiertelnej kosy jest pożyty,
Heorhi Płaskowicki położon w tym grobie,
Modl Boga za niego, a o grobie myśl sobie.

4

Kto nie rodzon, nie umrze, a jam jest zabity,
Heorhi Płaskowicki szlachcic rodowity,
¹⁵ Tu ciałem leżę, duszą żądam być w niebie,
Proszę, modl za mię, a ja czekam k sobie ciebie.

5

Ktoś kolwiek, jakiś kolwiek śmierć zawsze przy tobie,
Mnie rozbojem złożyła co w tym leżę grobie,
Heorhi Płaskowicki byłem narzeczony,
²⁰ Dziś proch, ziemia, modl za mię, abym był zbawiony.

6

Gdzie krzyż stoi, ja ległem, rozbojem zabity,
Heorhi Płaskowicki, człowiek jako i ty.
Samodziewiąt z kapłanem uczyn ty ofiarę,
Modl za mię Boga, a sam pomni[j] śmierci marę.

7

²⁵ Ośm owieczek z pasterzem tu rozboj pokonał,
Heorhi Płaskowicki pierwszy z nich tu skonał.
Mowcie: Panie, zmiłuj się nad onych duszami,
A na grob nieuchronny pamiętujcie sami.

8

Stań, kto bieżysz, przeczytaj przecz krzyż postawiony:
³⁰ Heorhi Płaskowicki rozbojem uśpiony.
Samodziewiąt z kapłanem modl Boga za niego,
A pamiętuj na koniec żywota twojego!

Просіць вас памаліцца за яго збавенне,
Кажа: будзьце здаровы, мне ў труне спачненне.

3

Славай, родам, паставай знаны й знакаміты,
¹⁰ Ён касою смяротнай праз разбой здабыты.
Тут Георг Пласкавіцкі, у труне; да Пана
За яго памаліся, і сябе таксама.

4

Як не жыў – не сканаеш; я ж ляжу, забіты,
Я, Георг Пласкавіцкі, шляхціц радавіты.
¹⁵ Целам мёртвы, душою ў небе быць жадаю,
Дзе – за мной памаліся – і цябе чакаю.

5

Хто б ні быў ты, а толькі смерць заўжды з табою.
Вось мяне запіхнула ўласнаю рукою
У дамоўку. Георгам Пласкавіцкім зваўся,
²⁰ Сёння ж – попел; маліся, каб уратаваўся.

6

Там, дзе крыж, я паклаўся – згінуў ад разбою;
Я, Георг Пласкавіцкі, роўны быў з табою
Чалавек. Ты – з капланам – прынясі ахвяру,
За мяне памаліся – помні смерці мару.

7

²⁵ Пастыр, восем авечак – вось улоў разбою,
А Георг Пласкавіцкі – першы з іх. Сваёю
Смерцю ўстрашаны, кожны скажа хай да Бога:
«Божа, май да іх ласку, не судзі іх строга!»

8

Не бяжы, прачытай жа на крыжы прычыну:
³⁰ «Тут Георг Пласкавіцкі месца для спачыну
Па разбойным нападзе мае», і з капланам
За яго памаліся, і сябе таксама.

EPITAPHIUM

Kto to bieży?
Widź że leży
W tym tu grobie
Rowny tobie,
5 W swej osobie
Człowiek godny,
Wielkorodny
Dla mądrości,
Pobożności
10 Wszem w jakości.
Robak toczy
Jego oczy,
We wszem ciele
Czołga śmieie.
15 Ach, ich wiele!
Śmierci goniec
Taki koniec
Wszem gotuje,
Na cię knuje,
20 Już wartuje.
Upewnia cię,
Miły bracie,
Grob moj mały,
W który strzały
25 Jej mię wгнаły.
Żyj ostrożnie
I nabożnie
Niezawodnie.
Choć siego dnia
30 W niebo wschodnie
Wij się mało:
Gnije ciało,
Dusza, ale
Idzie wcale
35 K boskiej chwale.

ЭПІТАФІЯ

Хто там бяжыць?
 Глянй жа – ляжыць
 Тут, у труне,
 Роўны табе
 5 Сам па сабе.
 Годны, спраўны,
 Родам слаўны,
 Розум стройны,
 Богабойны
 10 І прыстойны.
 Робак точыць
 Пану вочы,
 Спрэс на цела
 Лезе смела,
 15 Што аж бела!
 Смерць – ганец,
 Усім канец
 Нам гатуе,
 Зноў палюе
 20 І вартуе.
 Вер, браце, мне:
 Смерць не міне –
 Моцнай рукой
 З вострай стралой
 25 Зродніць з труной.
 Асцярожны
 Будзь, пабожны,
 Каб без броду
 Ёзнагароду –
 30 Неба ўсходу –
 Прагнуць смела,
 Прах бо цела.
 Дух, нябожа,
 Цэл быць можа
 35 Хвалай Божай.

Temu za mię
 Krzyża znamię
 Uczyń, za to
 Będzie-ć płata –
 40 Wieczne lato.

ROZKOSZ

Morskie zwierzęta, syreny rzeczone,
 Twarzą człowieczą od Boga uczczone,
 Zwyczajny żeglarzów pod czas nawalności
 Słodkim śpiewaniem topić w głębokości
 5 Psom na pożarcie, Scille nieprzebytej,
 Śmierci okrętów morskich jadowitej.
 Rozkosz, wszeteczność – to syreny wtore,
 Żeglarzom świata pieśń śpiewają ktore.
 Zda się ucieszną, lecz jadem piekielnym
 10 Pełna ku Scillom wabiącą śmiertelnym;
 Aby żywota wywrociwszy nawę,
 Dały człowieka Cerbierowi strawę.
 Herkules zacny kazał się skrępować
 U maszta, gdy miał przez Scillę żeglować,
 15 Aby od syren nie był oszukany,
 Bestyjom srogim na pokarm oddany.
 Nam krzyż Chrystusow maszt jest, do ktorego
 Uwiąże każdy niech siebie samego,
 By od złych syren nie był omamiony,
 20 W Scille piekielnej wiecznie pogrążony.

(SZCZĘŚCIE NIE JEST STATECZNE)

Czemu świat hołduje sławie niestatecznej,
 Ktorej szczęście nie ma godziny bezpiecznej?
 Tak prętko jej władza ponosi odmianę,
 Jak łatwo się kruszy naczynie gliniane.

Праз крыжовы
 Знак гатовы
 Даць шану мне ты.

40 За ўчынак гэты –
 Доўгія леты.

СЛОДЫЧ

З тварам людскім, Панам Богам наданым,
 Бестыі мора, сірэнамі званы⁴⁵,
 Топяць на морах у бурах заложных
 Спевам сваім маракоў падарожных –
 5 Псам на пакорм; толькі Сцыла⁴⁶ паўстане –
 Лютая смерць караблям там настане.
 Слодыч, распуста – сірэны ўсё тыя ж,
 Спеў падарожным спяваюць якія.
 Пекнаю здасца – атрутай пякельнай
 10 Зманіць, да Сцылаў завабіць смяртэльных:
 Лодку жыцця перакуліць рухава –
 Вось жа Цэрберу душа на расправу.
 Слаўны Геракл, каля Сцыл⁴⁷ спакушаны,
 Быў на ратунак да мачт прывязаны:
 15 Спевам сірэнаў не даў ашукацца –
 Лапам звярыным не прагнуў аддацца.
 Крыж – гэта мачта Хрыста, да якое
 Сам папрывязвай благое-ліхое:
 Слухаўшы спеваў сірэнаў смяртэльных,
 20 Век застанешся між Сцылаў пякельных.

(ПОЧТО МИР СУЕТНЫЙ)

Почто мир суетный славе работает,
 Ея же блаженство в часе исчезает.
 Тол скоро власть ея zde ся изменяет,
 Кол сосуд скуделен сокрушен бывает.

- 5 Powiedz, gdzie Salomon sławą uwielbiony?
 Albo gdzie jest Samson wódz niezwyciężony?
 Gdzie śliczny Absalom udatnej postawy?
 Gdzie luby Jenatas każdemu łaskawy?
 Dokąd dziś ustąpił on, Cezarz wielmożny,
 10 Albo świetny bogacz, rozkosznik bezbożny?
 Powiedz, gdzie Tullius z słodkością wymowy?
 Gdzie Aristoteles z dowcipem swej głowy?
 Gdzie ona moc państwa i sławne krainy,
 Krolewstwa, prałactwa? – już wszędzie szczerbiny!
 15 Jak wiele władców, xiążąt wiele było! –
 We mgnieniu źrzenice wszystko się zmieniło!
 Nie długi to jarmark tegoświatnia sława,
 Jako cień człowieczy rozkosz jej ustawa.
 A zawsze dobro nam wieczyste umyka,
 20 We mgnieniu źrzenice wszystko się zamyka.
 O kamnio robactwa, o ziemny popiele!
 O roso, o próżność, chlubisz się tak śmieie!
 Sam nie wiesz, jeśli dzień oglądasz tutejszy,
 Staraj się wszystkim by mógł być wygodniejszy.
 25 Nie kładź przeto ni w czym ufności uprzejmie,
 Bo coć świat darował, prętko to odejmie.
 O wiecznem staraj się, umysłem bądź w niebie:
 Szczęśliwy, który świat zarzuci za siebie.

TRIUMPH CIERPLIWOŚCI, PIĘKNEMI OBRAZY WYRAŻONY

Nadzieja z żądzą ciągną woz jak konie.
 Pod cierpliwością na wspaniałym thronie.
 W ogniu przed młoty serce nie szwankuje,
 Więc jej niewolą Fortuna hołduje.

- 5 Cnota w wielbłądzie, że przed swego pana,
 Gdy wkłada ciężar nachyla kolana,
 Niesie co włożą, tak Izaak święty
 Słuchał Abrama, by ten miał być zajęty.

- ⁵ Повеждь, где Соломон, славою почтенный,
 Или где есть Сампсон – вождь непобежденный?
 Где есть Авесолом, лицом украшенный?
 Где Иоанафан, сладкий возлюбленный⁴⁸?
 Како обратися он кесарь велможный,
¹⁰ Или богатый он, пировние безбожный?
 Повеждь, где днесь Тулий⁴⁹ сладкоглаголивый,
 Или Аристотел⁵⁰ претонкомысливый? –
 Тол мнози велможи и славныя страны,
 Толицы владыцы и вещи избранны,
¹⁵ Тол мнози князие во вселенней быша.
 Все ся в мгновении ока измениша.
 О тли, снеди червей, и пепеле земный!
 О росо, суето, что тако надменный?!
 Не веси аще день грядущий узриши,
²⁰ Днесь, егда можеши, всем да угодиши.
 Не даждь убо сердцу в мирских суповати:
 Что бо мир дарует, то хочет отъяти.
 Печися о вечных умом в небо зрети:
 Блажен, иже мир сей возможе презрети.

ТРЫЮМФ ЦЯРПЛІВАСЦІ, У ПЕКНЫХ ВОБРАЗАХ ПАКАЗАНЫ

Прага й надзея цягнуць воз, як коні:
 Села цярплівасць на цудоўным троне.
 Сэрца і молат жар не напужае,
 То і Фартуна⁵¹ ім ва ўсім спрыяе.

- ⁵ Цнота ў вярблюдзе: ён заўжды аддана
 Кленчыць, прымае цяжар свайго пана,
 Рушыць, дзе трэба. Гэтак у ахвяры
 Сын быў пакорны ў Абрама і Сары.⁵²

Zazdrość do studni Josepha strąciła,
 10 Wiara go stamtąd wnet oswobodziła.
 Nie cną Zephirą z płaszczu obnażony
 Lubością nie jest w cnocie zwyciężony,
 Cnotę w ofiarę nad wielu pięknego
 Bog lubi, chował w czas przyszły samego,
 15 By w głodzie ojca i Egypcką ziemię
 Żywił obficie, i Jakoba plemię.

Mężną prawicą Iwa Dawid silnego,
 Niedźwiedzia zraził i olbrzymia złego,
 Saula zaś krola i Semeja swoją
 20 Zniósł cierpliwością, acz mu biedy stroją.

Żelaza skorupy nie trze ciężar koła,
 Tak cierpliwości Joba nie zmógł zgoła
 Diabeł ni żona, ni też przyjaciele,
 Lub wszystko stracił i ucierpiał wiele.
 25 W szedziwym wieku ubostwem strapiony
 Tobiasz, nad to oczu pozbawiony,
 Stale był cierpliw, przeto wiarą tego
 Poznał, mędrkowie nie znali ktorego.

Słoń poraniony łzy wylewa takie,
 30 Co są lekarstwem na rany wszelakie,
 A Stephan święty za ciężkie kamienie
 Łzami ubijcow modli o zbawienie.
 W pracy, w boleści do śmierci krzyżowej
 Przeżywszy, Christus nabył czci takowej:
 35 Świat, grzech, śmierć, piekło przezeń zwyciężone,
 Imię nad wszystko jego wyniesione.

WAŻ

Co kolwiek oko ludzkie baczyć może,
 Wszystko na przykład ludziom daleś Boże.
 Wąż jadowity i ten na nas zgoła,
 Byś my twej podług woli żyli woła

Рэўнасць у студню Юзафа спіхнула,
¹⁰ Вера – свабоду юнаку вярнула:⁵³
 Хоць праз Зефіру⁵⁴ голы аказаўся,
 Цноце, не жарсці, там трыюмф дастаўся.
 Цнотаў ахварнасць Бог найбольш мілуе.
 Юзафу прышласць радасць падрыхтуе:
¹⁵ Бацьку, Якуба, і зямлю Егіпта
 Збавіць ад смерці, накарміўшы сытна.⁵⁵

Мужнай дзясніцай льва Давід самога
 Здужаў, мадзведзя і асілка злога.
 З Саўлам, Сямеем быў ва ўсім цярплівы,
²⁰ Хоць лёс праз гэта выбраў нешчаслівы.⁵⁶

Цяжар жалеза не пакрушыць колаў,
 Так у цярпенні не скарыў Ёў⁵⁷ голаў:
 Вынес нямала, усяго пазбыўся,
 Жонцы з сябрамі, д’яблу не скарыўся.
²⁵ Гнаны патрэбай, хоць векам пахілы,
 Товіт⁵⁸, аслеплы, меў цярпення сілы:
 Старцу за гэта Бог адкрыўся ў веры –
 Хоць і не рваўся ў мудраслоўя дзверы.

Слёзы, сланамі з болю выліваны, –
³⁰ Добрыя лекі на любыя раны.
 Град на Стафана рушыўся з каменя,⁵⁹
 Ён жа забойцам даць прасіў збавенне.
 Працы, хваробы, на крыжы кананне –
 Мае за гэта Госпад шанаванне:
³⁵ Грэх, смерць і пекла ён перамагае,
 І ймя Хрыстова на вышынях ззяе.

ЗМЕЙ

Што толькі вока бачыць наша можа,
 Тое, як прыклад, даў ты людзям, Божа.
 Вось змей атрутны, сведчыць ён сабою:
 Жыць трэба згодна з воляю святою.

- ⁵ Nie głosemi wprawdzie lecz swym przyrodzeniem:
 Pokory użyj niskim swym pełznieniem.
 W koło się zwija, koło wieczność znaczy,
 Niech człowiek uczuć na swą wieczność baczy.
 Ziemią się karmi, byś my chleb w popiele
¹⁰ Jak Dawid jedli za swych złości wiele.
 Ciało wydaje gdy biją, a głowy
 Strzeże, by każdy umrzeć był gotowy
 Za Chrysta Pana, nie litując swego,
 Ktore ma ciała z wszechmocności jego.
¹⁵ Pości też długo, a po tym przez dziurę
 Cisnąć się, zsuwaj zastarzałą skurę,
 Byś my post i bied ciasność przechodzili,
 A tak starego człowieka złożyli.
 Gdy też do wody pełźnie w swym pragnieniu,
²⁰ Składa jad srogi, znać ku napomnieniu, –
 Byś my, do źródła idąc niebieskiego,
 Jad pamiętali grzechu śmiertelnego.
 Więc przeto bądźmy jako wąż mądrymi,
 Ktory, acz bez nog, czołga się po ziemi.

MODLITWA W UTRAPIENIU

- Panie wszego stworzenia, Boże wszechmogący,
 Z dobroci swej wrodzony, człowieka lubiący,
 Wejrzy[j] łaskowym okiem dziś na biedy moje,
 A daj rękę pomocy, bom stworzenie twoje.
⁵ Nieprzyjaciel duszewny na mnie następuje,
 Nieprawem człowieka z kłamstwem naprawuje,
 Pragnący krwi mojej, owsze samej duszy,
 A ja ledwie nie tonąc we łzach gorzkich muszę.
 Wielka na mię nawalność od potwarcy bije,
¹⁰ Pragnie w ciężkie okowy wprawić moją szyję.
 Owszem i z skory ciało chce obłupić moje,
 A ja na wielką litość, Panie, ufam twoję.
 Ufam, że nie podasz stradać w niewinności,

- 5 Сведчыць не словам, а сваёй прыгодай,
Вучыць пакоры нізкаю пародай.
Скручаны колцам, вечнасць азначае:
Вечнасць, хто чулы, і сваёй прызнае.
Сыты й зямлёю: попел хлеб пакрые
- 10 Нам, як Давіду, за правіны злыя.
Цела падставіць пад удар суровы,
Значыць: памерці кожны будзь гатовы
З нас за Езуса. Не шкадуў нічога
Ты ў сваім целе, у стварэнні Бога.
- 15 Пост мае доўгі, а затым праз дзюру
Вылезе, скіне высахлую скуру:
Каб мы пашчэннем немач бед трывалі,
Гэтак старое новым замянялі.
А як захоча змей спатоліць смагу,
- 20 Сплюне атруту. Пэўна, на заўвагу:
Каб, да крыніцы рушыўшы ў вышчы,
Яд памяталі, званы «грэх смяротны».
Варта ад змея мудрасці набрацца:
Можа й бязногі сам перамяшчацца.

МАЛІТВА ВА ЎТРАПЕННІ

- Божа існых стварэнняў, Пане ўсемагутны,
З ласкі боскай натуры крыж нясеш пакутны.
Глянзь вачмі, міласэрны, на маё цярпенне –
Дай руку ў дапамогу, я – Тваё стварэнне.
- 5 Вораг люты душэўны ўзяў мяне ў аблогу –
Хоча звесці няпраўдай з вернасці дарогі.
Прагне кроўю напіцца, за душу ўчапіцца,
Мушу ў слёзах, няшчасны, бы ў рацэ, тапіцца.
Прэ нястрымна наваляй злыдзень чалавечы –
- 10 Хоча ўскінуць вяроўкі беднаму на плечы,
Прагне цела са скуры вылузаць, нячысты,
Не пакінь мяне ў веры, Божа мой Прачысты.
Веру, Ты не дапусціш, каб цярпеў нявінны.

- Wzdyć twe oko przeświałe widzi z wysokości
 15 Wszech żyjących na świecie, serdeczne skrytości
 I burzliwego morza tajne głębokości.
 Znam się, winien przed tobą, a lecz miary prawie
 Innymi występkami, a nie w takiej sprawie,
 Ktora mi dziś obchodzi z wielką zelżywością.
 20 Panie, racz mię z niej wyrwać swoją wszechmocnością.
 Ja robak jestem słaby, rady nie mający,
 Nie opuści[j] mię dzisiaj, Boże wszechmogący.
 Z głębokości do ciebie wołam serca mego,
 Boże, racz mię obronić od potwarcy złego.
 25 Nie dopuść niewinnego, przemoż nieprawemu,
 Niech się sługa szatański nie śmieje twojemu.
 Widzisz moją niewinność, bądźże na pomocy,
 Ze łzami się modłę we dni i w nocy.
 Ty krolowa niebieska, matko Chrystusowa,
 30 Zezwol mi być na pomoc w tej sprawie gotowa.
 Pokaż mi być dziś, matka, abym łaskę twoję
 Przed światem opowiadał przez dni wszystkie moje.
 Uproś syna twojego, aby niewinności
 Nie dał szwankować przed złym synem nieprawości.
 35 Wy, wszyscy święci, ktorzy przed Bogiem stoicie,
 Miłosierdzia za wszystkim świat jego modlicie,
 Za mną dziś utrapionym raczcie się przyczynić,
 Gdy mi rady nie staje, co mam z sobą czynić.
 Podnieście modły za mną do Boga prawego,
 40 By mię raczył wybawić z frasunku ciężkiego,
 Aby troski pozbywszy mógł wesoło chwalić
 Imię jego najświętsze i was w świecie sławić.

PRETKOŚĆ NA ZŁE

Trudno groblę wysypać rzekom, ktore biega
 Byстрыm pędem, płynące do morza gorzkiego.
 Rownie trudno ukrocić złego nie już prośbą
 Od zawodow bezecnych i praw srogich groźbą.

- Вокам светлым Ты бачыш свет, яго нізіны:
- ¹⁵ Існа ўсё, што на свеце, сэрцаў нашых тайны,
Рух бурлівы ўзрушэння мораў незвычайны.
Вінен я прад Табою. Толькі, моцны Пане,
Суд хай будзе праўдзівы, ды не сёння стане,
Як мяне злыдзень ганьбіць подлаю хлуснёю.
- ²⁰ Дай, мой Пане, ратунку моцаю сваёю.
Я – чарвяк аслабелы, дзе знайду параду?
Не пакінь мяне, Божа, Божа добрай рады!
Шлю з сардэчных глыбіняў шчырае маленне:
Божа, дай ад паклёпу злыдня выбаўленне!
- ²⁵ Не пакінь абылганых, знішчы хлуса, Божа!
Хай слуга той шатанскі душ Тваіх не зможа.
Бачыш праўду, што моўлю. Выкаж сілу моцы,
У слязах я малюся, як удзень, і ўночы.
О Царыца нябёсаў, Маці Пана Бога,
- ³⁰ Будзь ласкава, з’явіся ў час на дапамогу.
Памажы нам, збалелым: славай узнясецца
Ласка Божае Маці і ў свет панясецца.
Бога-Сына вымольвай, каб душа без вінаў
Не трывала прымусу ад няпраўды сына.
- ³⁵ Вы, Святыя, што ў небе сэрцы весяліце,
Свету літасці й ласкі ў Бога папрасіце.
Мне, які так самотны, вы дапамажыце:
Бо не маю парады; што мне ўжо рабіці?
Вашы модлы Бог чуе ў горы і ў няшчасці,
- ⁴⁰ Толькі Ён выбаўляе з цяжкае напасці:
Хочу, клопат свой збыўшы, сэрцам чысты, Пану
Славу ўзносіць, а потым вас хваліць я стану.

ГАТОВАСЦЬ ДА ЗЛА

Цяжка грэбляй заставіць рэкі, што імкнуцца
Хуткабежна – да мора страшнага нясуцца,
Толькі злога ніколі не спыняюць просьбы
Ад маны і няпраўды, зрэшты, як і грозьбы.

- 5 Kto zatrzyma z wyniosłej wieży padającego,
 Ten zadzierży pęd dolny na złe biegingo.
 Prętkie są nogi sarnie, bystre i jelenie,
 Ale chyższe złońnika na złego pełnienie:
 Jeśli nie zdąża dziełem, tam woli nagrodzić
 10 W jednym punkcie on myślą i tą może szkodzić.

DESPERACJA KROLA SZWEDZKIEGO

1

- Nadzieją więc żyjemy, w nadziei nadzieją
 Zaczynamy wsze sprawy, acz się też nadzieją,
 Według zamysłów naszych, nadziejej krolowa
 Fortuna do odmiany a największa głowa,
 5 Poblądziły, acz z nadziei swojej zawiedziony,
 Od fortuny narzeka krol dziś opuszczony,
 Monarchow w pomoc woła, narzeka na sługi:
 – Czemu nie przybywacie, kiedy czas tak długi?
 Bawią się, widząc pana w niebiesiecznej toni,
 10 Kędy go orzeł biały do złej toniej goni?
 Kędyś jest Witemberka przesławny hetmanie,
 Przybądź! – «Jako kiedy jestem więźniem, panie!»

2

- A Chersztejen Benedykt, kędy się on bawi?
 – W Zamościu z Witemberkiem wespół siedzi, prawie,
 15 Od Jana Kazimierza zesłany w tę stronę,
 Aby po polsku umiał, jeśli chce koronę
 Polską rządzić vicerex, ale moje zdanie,
 Niepragniema cudzego, podźmy nazad, panie!

3

- Gdzie nasz mądry Eszkot, niech ten nam poradzi!
 20 – Ach za szyję mię, panie, już polak prowadzi!
 Poki zdrowia i moja rada tobie była,
 Poki naszej fortuny nadzieja służyła.

- ⁵ Хто ляцячага з вежы стромкае ўтрымае,
Той таму перашкодзіць, хто да зла спяшае.
Маюць шпаркія ногі сарны і алені,
А ў злачынцы да злосці большыя памкненні:
Дзе не можа злачынам, знойдзе ўзнагароду –
¹⁰ Прычыняе імгненна нават думкай шкоду.

АДЧАЙ ШВЕДСКАГА КАРАЛЯ⁶⁰

1

- Мы жывем праз надзею, надзеяй, з надзеяй
Справы ўсе пачынаем; ды не быць падзеям
Па задумах па нашых, бо, надзей царыца,
Звыкла пані Фартуна ўладай не дзяліцца.
⁵ Збіты з тропу, надзеі ўласнай сын гаротны,
Дакарае Фартуну Карл, кароль самотны.
Лае слугаў, манархаў кліча на падмогу:
– Што ж шукаеце доўга да мяне дарогу?
Вам забава, што пан ваш змогся ад пагоні,
¹⁰ Праз арла⁶¹ апынуўся ў небяспечнай тоні?
Вітэнберг⁶², дзе ж ты дзеўся, слаўны мой гетмане,
Аб’явіся! – «А як жа? Я ўжо вязень, пане!»

2

- А Херштэйн Бенедыкт⁶³ дзе? Што ж ён не азваўся?
– З Вітэнбергам у Замасць⁶⁴, пане мой, падаўся.
¹⁵ Казімір⁶⁵ яго выслаў у тыя староны,
Каб пальшчызне вучыўся, каб яго кароны
Быў вісегех⁶⁶; ды толькі маю меркаванне:
Не жадайма чужога, павяртайма, пане!

3

- Дзе наш Эшкат⁶⁷ разумны, хай бы даў параду!
²⁰ – Ах, у горла паляк мне учапіўся ззаду.
Быў здаровы, то й рада шмат чым памагала,
На Фартуну надзею нашу пажыўляла.

4

- Niech że przydzie nasz Weiger i Leon Haupt młody!
- Szuka w Litwie korzyści, przyszliście do szkody.
- ²⁵ Zamoyski nas prowadzi do swojej fortecy,
Niespodziewaj z nas, panie, już usługi więcej.

5

- A Kenix Mark z ludem swym, dokąd on też zmierza?
- Wpędzony-m do Wisły od Jana Kazimierza,
Krola polskiego, wojska, opilem źle wody,
- ³⁰ Już z rybami mnie tylko przydzie w ciemne wody.

6

- [– A gdzie generał Waldek z Wallenrodem starym?]
- Pod Prostkami, kiedym miał utarczką z tatary,
Pruskie wszystko uciekło, moje zaś wycięto,
Radziwiła rannego i innym z onym wzięto.
- ³⁵ W Dzikie pola już mię bisurmanin zaprowadził,
Bodaj piekła nie uszedł, który wojnę radził!

7

- A ty, xiążę koniuszy, zacny Radziwile,
Ktorego ja poważał i traktował mile,
Pośpiesz,
 pośpiesz,
 a pośpiesz
 jak najprędzej do mnie!
- ⁴⁰ – Aboś nie dał jeszcze znać o sobie i o mnie

8

Izrael twój kochany, pod Prostkami wzięty?
A jam kilkakroć szablą tatarską zacięty,
Opadszy z konia, o żywot Gonsiewskiego prosił.
Bog mię skarzał, zem rękę na krola podnosił.

9

- ⁴⁵ – A kędyż są wielmożni bracia Anglikowie?
- Jeden siedzi u Tatar, drugi wziął po głowie.
- Niech że przydzie Boktranek z pułkami swojemi!
- Już nas szabla tatarska oddała dziś ziemi!

4

- Хай жа прыйдуць наш Вейгер і Леў Хаўпт⁶⁸ юны!
 – Мы ў Літву па выгоду йшлі, ды нам фартуны
²⁵ Тут няма. Пан Замойскі нас вядзе ў няволю:
 Не чакай больш паслугі нашае, каролю.

5

- Кенікс Марк⁶⁹, пане, з войскам ты куды сабраўся?
 – Я праз Яна⁷⁰ ды ў Вісле з войскам пакупаўся,
 І кароль апаіў нас польскі рэчкай тою,
³⁰ Толькі з рыбамі быць мне пад глухой вадою.

6

- Генерал дзе мой Вальдэк, Валенрод старэйшы?⁷¹
 – Пад Прасткамі, дзе лёс быў да татар мілейшы,
 Прусакі паўцякалі, а маіх пабілі,
 З Радзівілам⁷² (у ранах) многіх захапілі.
³⁵ Звёў мяне бусурманін у дзікія стэпы.
 Хто вайны прагнуў, хай жа ў пекла йдзе навекі!

7

- А ты, князь Радзівіле, мой канюшы спраўны,
 Што цябе шанаваў я ды адорваў слаўна,
 Паспяшай,
 паспяшай,
 паспяшай жа,
 не марудзь німала!
⁴⁰ – Ці ж яшчэ ты не знаеш, што цябе спаткала?

8

Ізраэль твой любімы⁷³ пад Прасткамі ўзяты,
 Я ж татарскаю шабляй шмат разоў быў цяты.
 Спаў з каня. Прад Гансеўскім⁷⁴ за жылот прасіўся.
 Нада мной Бог за здраду – каралю – памсціўся.

9

- ⁴⁵ – Што з ангельскай вяльможнай брацкай стала парай?⁷⁵
 – Аднаго цялі ў голаў, а другі ў татараў.
 – Хай Боктранэк з палкамі як мага нясецца!
 – Нас татарская шабля аддала зямельцы!

10

- Kędyż xiążę Angielskie, pytam się o tobie, –
⁵⁰ Wszak z łaski Bożej żyjesz, masz wszystkie przy sobie.
 Śpiesz się do nas jak najprędzej, niedosypaj nocy,
 Czekamy jako najprędzej od ciebie pomocy.
 – Oblegli mnie w Chojniczu polacy potężnie,
 Ile mi sił stawało, broniłem się mężnie,
⁵⁵ I gdym się już nie spodział wsparcia z żadnej strony,
 A obleżeniem srogim będąc przycieśniony,
 Przysięgam przeciwko im więcej nie wojować,
 Jeżeli chciał moj żywot z utraty salwować.
 Bogu niech będzie chwała, zem wybrnął z tej toni,
⁶⁰ Nigdy już na polaka nie dobędę broni!

11

- Generał Vitex – w Krakowie, tam zamek obronny!
 – O, już mię wyrugował marszałek koronny!
 – Przydź że tu, jenerale, z pułkami twojemi!
 – Jedni pouciekali, drudzy leżą w ziemi:
⁶⁵ Przez niedziel ośm potężnie będąc obleżony
 Przy głodzie powietrzem od Boga nawiedzony,
 Żem zdrowie mię uniosł, Bogu daję dzięki,
 Nie podniosę na krola polskiego już ręki.

12

- W Toruniu co się dzieje? – «Tam nasza osada.
⁷⁰ Trupem nas położyła miasta tego zdrada.
 Tajemną z wojskiem polskim zmowę uczynili,
 Żadnemu nie folgując na głowę nas zbili».

13

- Kenix Mark z wojskiem swym, ten nas posiłkuje!
 – Prożna, krolu, nadzieja – w Mindzy refiduję.
⁷⁵ Gdańszczanie mię po morzu Bałtyckim przejęli,
 Tam mię z wojskiem z armaty i z amunicyjej wzięli.
 Szkatułę z sekretami wstawiono do wody,
 Ktorą morskie wyniosli na brzeg niepogody.
 A tu już dostała gdańszczanom ta w ręce. –
⁸⁰ – Jakoby ostrym mieczem przeraził me serce,

10

- Дзе ж ты, княжа ангельскі⁷⁶, дзе ж ты прападаеш, –
⁵⁰ З ласкі Божай жывеш ты, пры сабе ўсё маеш.
 Як мага паспяшайся, ноч не спі – ў дарогу
 Руш, усё спадзяванне на тваю падмогу.
 – У Хайніцах⁷⁷ я польскай моцай акружоны,
 Колькі мог, бараніўся, мужнасцю натхнёны,
⁵⁵ Шчыльна ўзяты ў аблогу, ды ў сваім фрасунку
 Ніадкуль не чакаў я для сябе ратунку.
 Прысягаю за зброю супраць іх не брацца
 Больш ніколі, бо хочу я ў жывых застацца.
 Богу слава, што збыўся ліхасці з бядою,
⁶⁰ На паляка ніколі не ўздому больш зброю!

11

- Ёсць жа ў Кракаве Вітэкс⁷⁸, званы генералам!
 – О, мяне ўжо стуль выгнаў каронны маршалак.
 – То прыйдзі ж, генерале, ты сюды з палкамі!
 – Паўцякалі ўсе тыя, хто не ў цемры ямы:
⁶⁵ Восем тыдняў трывалі лютую аблогу,
 Душы з голаду й мору аддалі ўсе Богу.
 Што забраў мне здароўе, дзякуй табе, Божа,
 Бо па мне кароль польскі спаць спакойна можа.

12

- Што ж у Торуні⁷⁹? – «Нашы там былі атрады
⁷⁰ У аблозе, палеглі з гараджанаў здрады:
 З польскім войскам таемна згоду заключылі,
 І, не даўшы прадухі, нас ушчэнт разбілі».

13

- Кенікс Марк⁸⁰ разам з войскам – вось хто нам паможа!
 – Я ў палоне, у Мюндзе⁸¹, – сталася, мой Божа,
⁷⁵ Што гданьшчанами ў моры я ў палон узяты,
 А са мной разам – зброя, войска і гарматы.
 У ваду мы сакрэтны кінулі куфэрак,
 Толькі непагадзь скрыню вынесла на бераг
 І яе там гданьшчане следам падабралі.
⁸⁰ – Як мячом вострым сэрца, здэцца, мне працялі.

Kiedy mię za przybyciem Jana Kazimierza
Praefientią krolu we ręce z połową zmierza:
Listy moje sekretne w oczach rozwijają,
Wszystkie nasze praktyki na świat wyjawiają!

14

⁸⁵ – A graf Magnus niech z Inflant wojska swoje ruszy!
– Moskal co nie wypędził mnie samemu z duszy:
Rygę przez całe lato mocno infektował,
Inne fortocy pobrał, Inflanty splondrował.

15

– A graf Puntus, Leon Haupt? – «Ci pomarli oba,
⁹⁰ Niezliczone wojska pożarła choroba».

16

– A kędyż jest graf Fertum, kawaler waleczny?
– Ten kwitował już wojnę, przyjął pokoj wieczny,
Od moskala na Narcu został urażony,
Ktorego car odesłał bez głowy do żony.

17

⁹⁵ – Syn Gnart! – «Ten szedł pod Birże, ile zdrowych było,
Tych w Radziwiliszkach polskie wojsko zbiło.
Na kilka set Tatarom piechoty wycięto,
Oficerow niemało z oberszterem wzięto».

18

– Niech Pall lud zwiedzie, a niech do nas stanie!
¹⁰⁰ – Oblężony-m z Birż wyniść już nie mogę, panie!

19

– Niech wielmożny ten Herlant graf, szwager moj miły,
Swoje dziś nam na pomoc niechaj wyszle siły!
– Krolu szwedzki! ze mną się już stało po diable,
Rozdzielił w drobne sztuki ciało me przez szable.
¹⁰⁵ Wielkopolanin tyrański okrutnie mię zabił;
Twoja to jest przyczyna, tyś mi tu wyrabił.
Chciwość w nas nasza, prawdę przyznać muszę,
Krolem polskim nie będziesz, a jam pozbył duszę.

Казіміру не толькі скрыню – скажам прама –
 Ты аддаў, але з ёю – і мяне таксама:
 З тых лістоў, што пісаў я да цябе ў сакрэце,
 Свет пабачыць, што мелі мы з табой на мэце!

14

⁸⁵ – А граф Магнус? З Інфлянтаў хай бы войска рушаў!⁸²
 – Ледзь маскаль нам не выбіў з целаў нашых душаў:⁸³
 Рыгу цэлае лета штурмам браў, пракляты;
 Захапіў шмат фартэцый, сплюндраваў Інфлянты.

15

– А граф Пунтус⁸⁴, Леў Хаўпт? – «І яны згібелі,
⁹⁰ Незлічонае войска пошасці паелі».

16

– Дзе ж граф Фертум⁸⁵, мой рыцар, годны што ў змаганні?
 – Развітаўся з вайною: ў вечным спачыванні.
 Маскаля моц пад Нарвай Фертума заспела –
 Безгаловае жонцы адаслаў цар цела.

17

⁹⁵ – Гнарт⁸⁶, мой сын! – «Вёў пад Біржы вояў, ды так стала:
 Ля Радвілішак⁸⁷ моц іх польская зрубала;
 Колькі соцень татараў пешых пасцінаны,
 Оберштэр, афіцэры – у палон пабраны».

18

– Хай людзей Пал⁸⁸ збірае, хай да нас прыстане!
¹⁰⁰ – У аблозе я ў Біржах, як у пастцы, пане!

19

– Хай вяльможны граф Херланд⁸⁹, мой швагерак мілы,
 Нам свае на падмогу высылае сілы!
 – О кароль шведскі, мне ўжо таварыства з д’яблам:
 Маё цела ў кавалкі даў пасекчы шаблям.
¹⁰⁵ Велькапольскім тыранам быў я люта сцяты.
 Ты мяне сюды выслаў, ты і вінаваты.
 Хцівасць нас губіць – мушу ў праўдзе той прызнацца,
 Каралём табе польскім, ведай, не назвацца.

20

- O książęciu Wejmarskim spytać się też godzi,
 110 Kędy jest szczęśliwie mu żalić się powadzi.
 – Jabył się rad na pomoc krolu puścił w drogę,
 Rękoma już nie mogę, ani też stać nogą!

21

- Przydźże, grafie fon Senhazan, bywałeś nam chętny,
 A posił nas swym wojskiem jako pan majątny.
 115 – Jabył rad, zacny krolu, dopomogł dziś tobie,
 Ale leżę zawarty już w podziemnym grobie.

22

- Przybądź, książę Sen Krojn, a daj swoje zdanie,
 Co nam począć? – «Do Pomor uciekajmy, panie!»

23

- Kurfirszcie Brandenburski i z swemi prusami,
 120 Jakoś począł do końca, stawaj oraz z nami.
 – Ja dobrego już końca tej wojny nie tuszę,
 Małós-ć co dopomogę, a sam zginąć muszę!

24

- Żałując tej Ligi, żem przemował kiedy,
 I sam nic nie wskorałeś, nas nabawił biedy;
 125 Żłem uczynił, żem polakow lekce sobie ważył,
 Gonsiewski, wpadszy w Prusy, wojska me poraził,
 Armatę mi odebrał, Tatarow zaś czatą
 Ogniem i mieczem karał Prusy moje za to;
 Rzekami płynęła krew w państwie moim czlecza,
 130 Żem na krola polskiego dobył mego miecza.
 – Przez listy swe pochlebne tuście nas zwabili,
 Nietrzymawszy słowa, wojskaście me zbili,
 Bym wojnę z krolom zaczął, samiście radzili,
 Zdradziliście wprzod pana i mnie też zdradzili.
 135 Litewskie Xięstwo podać też oblegował
 Janusz Radziwił, jakoż stale nam hołdował
 Z całą Żmudzią, która nas za pana przyjęła,
 Potym się zbuntowawszy ludzie me wycięła.

20

- Пра Ваймарскага князя⁹⁰ распытацца гожа:
¹¹⁰ Як фартуны не збыўся, жаль наш слухаць зможа.
 – Я б і рад на падмогу каралю падацца,
 Ды знямелі мне рукі, сіл няма падняцца.

21

- Ты ж прыйдзі, фон Сэнхазэн⁹¹! Быў ты нам адданы.
 Пан заможны, нам войскам памажы, каханы!
¹¹⁵ – Для цябе, мой каролю слаўны, пастараўся б,
 Ды ў магіле навекі я ў труне паклаўся.

22

- Ты з’явіся, князь Сэн Кройн⁹² выкаж меркаванне:
 Што рабіць нам? – «Ва ўцёкі на Памор’е, пане!»

23

- Ты, курфюрст Брандэнбургскі⁹³, разам з прускамі,
¹²⁰ Як пачаў, без адмовы да канца будзь з намі!
 – Ад вайны я карысці болей не чакаю,
 Памагу чым здалею, сам жа – згінуць маю.

24

- Эх, шкада, што звязаўся я з тваёю Лігай:
 Ты нічога не выйграў, нам бяды наклікаў.
¹²⁵ Легкадумна ўспрымаўся мною воін польскі,
 Ды Гансеўскім у Прусах⁹⁴ перабіты войскі,
 Адабраны гарматы; пад мячом татараў
 Прусы леглі, навокал – вогнішчы пажараў.
 Чалавечай крывёю ўвесь мой край заліўся:
¹³⁰ То кароль польскі гэтак нада мной памсціўся.
 – У лістах нас ліслівых вы сюды зманілі
 Ды, парушыўшы слова, войскі загубілі.
 З каралём біцца – з гэткай вы прыйшлі парадай,
 Самі – здрадзілі пану, мне сплацілі здрадай.
¹³⁵ Нават Княства ў аблогу ўзяць таксама мусіў
 Радзівіл Януш⁹⁵ – з намі быў ён у хаўрусе
 З цэлай Жмуддзю⁹⁶, якая панам нас прызнала,
 Толькі потым, паўстаўшы, люд мой парубала.

Nie dość na tym że sami są z hołdu się wybili,
 140 Ale jeszcze moskala na kark nam wsadzili,
 Dwuch państw chciałem być krolem i Litwa być miała
 Moją, lecz mi fortuna tego niesprzyjała.
 Ważyłem na armatę, wojsku swemu płacił,
 Chciałem nabyć cudzego, ale swoje stracił.
 145 Inflanty moskal spalił, Tatarzyn Pomorską,
 Znaczną widzę nad sobą dzisiaj karę boską.
 Zachciałem z krolem polskim dostąpić pokoju,
 Straciłem wszystkie wojsko, niemam nic do boju.
 Przymi, krolu, za moj grzech prośbę mą w nagrodzie,
 150 Lubo we wstydzie proszę, żyjma z sobą w zgodzie.
 Wszak wet za wet oddano już mi i sowito,
 Arcyksiążąt i grafow i wojska wybito.
 Do pańswa mego oczu pokazać nie mogę, –
 Krolu polski, twoje wojska zastąpili drogę.
 155 Wypuść przynamniej z duszą, dość takiej nagany,
 Miedzy wszytkimi pewnie już nie wyde stany.
 Sam grzech wyznawam na się i zem dziś pobłdził,
 Czego grzech, krolu polski, gdym się sam osądził!

25

– Dla takowego gościa więc takowe gody,
 160 Kiedy cię przycieśniono, w ten czas szukać zgody.
 Już nie czas, krolu szwedzki, – dekret boży z nieba,
 Splondrowałeś mi państwo, zapłacić ci trzeba.

26

– Teraz widzę wszytkiego jestem pouszczony,
 Posiłkow nie spodziewam większych z żadnej strony.
 165 Kanclerz Hersztejn umarł, Radziejowski szaleje, –
 Ostatnie dziś nam w tobie, potaszu, nadzieje.
 Pomoż mi, Kromwelu, pomożcie, Łapowie,
 Pomożcie, Czesi, i wy, waleczni Finowie.
 Pomoż, potężny Turku, i ty, Tatarzynie,
 170 Przybądź od Rakocego na pomoc, Węgrzynie!
 Już mię świat opuścił, dopomoż sam Boże,
 A jeśli i ty nie chcesz, niech czart dopomoże!

Мала вам, што прысягі словы ўжо забылі,
¹⁴⁰ То яшчэ нам на карак маскаля ўсадзілі.
 Быць хацеў каралём я гэтых дзвюх краінаў
 І Літвы, ды фартуна стала раптам спінай.
 Меў спадзеў на гарматы, войску не скупіўся;
 Прыгнуў моцна чужога, ды свайго пазбыўся.
¹⁴⁵ Маскалі ўсе Інфлянты, Памор'е⁹⁷ – татары
 Папалілі: тут бачу знакі Боскай кары.
 З каралём хочу польскім дасягнуць спакою –
 Страціў войскі, не маю весці што да бою.
 Праз мой грэх просьбу гэту ўваж за ўзнагароду,
¹⁵⁰ О кароль, будзь ласкавы – захавайма згоду.
 Зуб за зуб ты памсціўся, заплаціў я мыта:
 Колькі графаў, жаўнераў ды князёў забіта!
 Паказацца не смеюць у сваёй дзяржаве –
 Па шляхах твае войскі сталі на заставе.
¹⁵⁵ Адпусці ж хоць жывога, бо ж я пакараны:
 Не напну больш ніколі дзеля войнаў станы.
 Прызнаю грэх – паддаўся я цяжкім аблудам,
 Грэх нішто, кароль польскі, перад самасудам!

25

– Госць які, то такія, знацца, госцю й годы.
¹⁶⁰ Як нявыкрутка, зразу ты – прыхільнік згоды.
 Позна ўжо, кароль шведскі, – Бог указ даў з неба:
 Сплюндраваў мне дзяржаву, заплаціць бы трэба.

26

– Бачу ўжо, бачу добра – ўсё, што ёсць, губляю,
 Дапамогі ніякай больш не прычакаю.
¹⁶⁵ Канцлер Херштэйн – нябожчык, Еранім⁹⁸ шалее.
 На цябе, о атрута, толькі ўся надзея!
 Кромвель, лопары, дайце, дайце паратунку,
 Чэхі, фіны, не кіньце ў злыбедным фрасунку.
 Памажы, моцны турак, і вы з ім, татары,
¹⁷⁰ Аб'явіся, Ракачы⁹⁹, з венграмі да пары.
 Ад мяне свет адрокся. Памажы Ты, Божа!
 Як не хочаш, то хай жа д'ябал дапаможа!

KROL SZWEDZKI OFICEROW SWYCH SZUKA

Krol szwedzki pragnąc cudze,
Pytał się z nich o każdego:
Postradał sług swych niemało,
Tak jemu szczęście kazało.

- 5 – Kenix Marku moj wybrany?
– We Gdańsku jest pojmany.
– Witemberku w ktorejś ziemi?
– Mowią, z spol więźniami memi.
– Wroć, effeci nieospały!
- 10 – Wziął mię polak w wierze stały.
– A Negornia gdzie obraca?
– Nienadała się nas praca.
– Graf von Thoren moj czy żywy?
– Lud moskiewski Rygi chciwy.
- 15 – Izraelu oberszterze?
– Tatarzyn mię z sobą bierze.
Kalesztena przepomnić szkoda –
Krew z niego ciekła jak woda.
– A szwager moj Goncyciej?
- 20 – Nie wroci już do Szwecjej.
– Xiąże Wiejmarski czy li je?
– Ledwo nieszczęsny on żyje.
– Co myśli xiążę z Anhaltu,
Nieże czynił siłą gwałtu?
- 25 Aniołow czy nie masz z wami?
– Jeden idzie z Tatarami!
– Waldek młody z mędrym Borkiem?
– Orda z niemi w swoje skokiem.
– Poseł dawny i odważny,
- 30 Orzeł ktoż w boju nieuważny,
Kenix Marku, starszy synie?
– Nadzieja ma w Wiśle płynie.
– Tu zaś ojcze, Kenix Marku?
– Lub mi nie do jarmarku!
- 35 Po diable z takimi żarty:

ШВЕДСКІ КАРОЛЬ ШУКАЕ
СВАІХ АФІЦЭРАЎ¹⁰⁰

Карл, кароль шведскі, прагнучы чужога,
Горка распытваў пра сваіх любога.
Страціў ён слугаў на вайне нямала:
Так яму шчасце дыспанавала.

- 5 – Дзе Кенікс Марк мой, дзе ён, мой абраны?
– У Гданьску, кажуць, ён паіманы.
– Дзе Вітэмберг, дзе, у якой краіне?
– З вязнямі разам, пэўне, другімі.
– Гэй, павяртайся, воін мужны, смелы!
- 10 – Ціснуць палякі, цвёрдыя ў веры.
– Дзе ж ты, Нэгорна¹⁰¹? Дзе шныраеш, браце?
– Не давлялося нам ваяваці.
– Графе фон Тротэн¹⁰², ці ты жыў, ці мёртвы?
– Войскам-масквою ў Рызе запёрты.
- 15 – Ты, Ізраэлю, мой палкоўнік знаны?
– Я татарвою ў рабства забраны.
Шкода Кальштэйна¹⁰³ згадваць: як вадою,
Так ён абмыўся ўласнай крывёю.
– Швагер Ганцыцый¹⁰⁴, згінуў ці на волі?
- 20 – Дому не ўбачу болей ніколі.
– Веймарскі князю, ты ці ўратаваўся?
– Ледзьве, няшчасны, жыў я застаўся.
– А ты што мысліш, князю мой з Анхальту¹⁰⁵?
Ці ж не ахвочы быў ты да гвалту?
- 25 – Войска анёлаў хіба не з табою?
– Рушыў, самотны, ён з татарвою.
– Боркій разумны, разам з Вальдэкам?¹⁰⁶
– Едуць на госці татарскім стэпам.
– Дзе мой магутны пасланец адважны,
- 30 Што ў кожнай бітве смелы й разважны,
Марк маладзейшы, сын старога ўмельца?
– Вісла панесла прагна тапельца.
– Ты там таксама, князь старэйшы Марка?
– Гора мне, гора, і не да жартаў!
- 35 З жартамі тымі прэч, прэч да шайтана:

- Ruszą z gdańszczan czarty.
 – Gdzieś się podział, ma pociecha?
 Głoszę wszędy, a ty-m – echo.
 Bardzo mi bez ciebie nudno,
 40 Z Polskiej do Szwecyj trudo.
 Daj mnie zwykłą chyłość swoją!
 O ziemię pozucił zbroję.
 Leon Haupt? – «Z nim pospołu
 W Zamościu chodził do stołu.
 45 Bom siła o nim rozumiał,
 Łeb mu uciąć w boju umiał!»
 – Czy jeszcze mię, krola, bronisz?
 – Już mię tu, panie, nie zgonisz.
 Miewali potrzebę odwagi
 50 Szablą Soffona Kuriagi.
 – Zacny von Heffen co robi?
 – Polskie pola krwią swą zdo­bi.
 Jak obiecał Lachom szkodzić,
 Pyta się nazad odchodzić.
 55 – Czy nie ścina, czy nie pali?
 – Na własną się głowę wali
 Odważnych rodzonych braci,
 Drugi w bitwie żywot traci.
 – Cna rycerska kompania,
 60 Jak na przednim kraje dbania
 W mej potrzebie więc prożnuję,
 Że sam siebie już nie czuję!
 Co też myślisz o tej wojnie?
 – Jam się napił wody hojnie.
 65 – Gdzie też wasz wołą zimować?
 – Chcą mię gdańszczanie przechować.
 – To ty pewnie w Mindze siedzisz?
 – Prożno za mną, lisie, śledzisz.
 Więc brat moj xiążę von Kroja
 70 Prosi pewnego pokoja.
 – Kurfirszcie, dotszymaj słowa,
 Ma z twoją ginać ma głowa!
 Panowie, odstępujecie?

- Апераджаюць чэрці гданшчанаў!
 – Дзе ж ты блукаеш, дзе, мая пацеха?
 Клічу паўсюдна, а чую – рэха.
 Дужа мне цяжка без цябе, пагана:
- 40 З Польшчы ў Айчыну трапіць складана.
 Не паскупіся з ласкаю былою,
 Бачыш сама ты – кінуў я зброю.
 Дзе Леан Хаўпт? – «Разам з ім, як госці,
 Ходзім абедань звычайна ў Замосці.
- 45 Я, калі б розум мог яго спазнаці,
 Голаў у бітве мог яму зняці!»
 – Ці ты прыхільны мне яшчэ, нябожа?
 – Стуль мяне выгнаць і ты не можаш.
 Мелі патрэбу некалі адвагі
- 50 Той, што ў шаблі Сафона Курагі¹⁰⁷.
 – Годны фон Хэфен, ён што парабляе?
 – Польскія гоні ў кроў аздабляе.
 Як абяцаўся колісь ляхам шкодзіць,
 Так зараз прагне прэч адыходзіць.
- 55 – Ці ён навокал не рэжа й не паліць?
 – Той на галоўку ўласную валіць.
 З братам адважным той расстацца мае,
 Гэты ж у бітве лютай канае.
 – Рыцараў годных таварыства! Дбанне
- 60 Дзе ваша ў нашай справе змагання?
 Не прычакаю іхняй падмогі:
 Чуюся, бедны, мёртвы з трывогі!
 Што ж аб ваенных мысліш падзеях?
 – Шчодро спатоліў смагу ў вадзе я!
- 65 – Дзе ж ты, вашэці, будзеш зімаваці?
 – Хочуць гданшчане дзесьці схаваці.
 – Пэўна, ты ў Мюндзе, і бяды не чуеш?
 – Дарма за мною, лісе, цікуеш.
 Лепей, мой пане, князю ты фон Крою
- 70 Шлі парапанову – ліст аб спакою.
 – Ты, о курфюрсце, датрымай хоць слова,
 Бо не знасіць нам нашых галоўкаў!
 Ці адступленне распачаць мяркуеш?

- Każdy się chroni na świecie.
- 75 – Ratuj że, oberszternie!
 – Nie mogę już radzić wiernie.
 – A ty, zamorski Kromwelu?
 – Oszukałem już ja wielu.
 – Leon Haupt, czy nie lwia głowa?!
- 80 – Samsonom ginąć nienowa.
 – Graf Magnus, zastawszy w Rydze!
 – Radby wyprawić, lecz widzę:
 Niemam z przyjacioł żadnego,
 Z tych zabito nie jednego;
- 85 Inflanty zruinowane,
 Rzeczy zwargowane;
 Pieszcy też nie mogą zdołać,
 Jako diabłów muszą wołać!
 Nie chce w polskich krajach zostać,
- 90 Bierze na się inszą postać.
 Wszakśmy przysięgli sobie,
 Zdrowsza rada o tej dobie.
 Coż się mu obiecowali,
 Gdy się sąsiadu dom wali.
- 95 Nadzieja ostatnia w tobie,
 Bom i z bracią są jak w grobie.
 – Gdzie twe obietnice dawne?!
 – Me zdrady są światu jawne.
 – Tam postraszyć swym rykiem!
- 100 – Bog wojuje swoim szykiem.
 – Niech poszle Pontusa brata.
 Że ustąpił i ten z świata?!
 Radziejowski desperuje,
 A z obcych nicht nie ratuje.
- 105 A w Prusiech się mię nie boją,
 Dziwne myśli w głowie roją.
 Ratujcie, Łupi, Finowie!
 Patrzcie, czy niemy, synowie!

- Кожны на свеце скуру ратуе.
- 75 – Збаў ты, палкоўнік, караля ад здрады!
 – Пане, не маю добрае рады.
 – Кромвель¹⁰⁸, ты ж сам быў там, за морам, панам.
 – Я паашукваў многіх падманам.
 – Грыву ты маеш, Леан Хаўпт, львіну!
- 80 – Лепш бы Самсонам новым я згінуў!
 – Ты, графе Магнус, што ў Рызе застаўся?
 – Мог бы, мой пане, – рад бы стараўся:
 Не засталася з сябрукоў нікога,
 Смерць з іх паслала многіх да Бога.
- 85 Землі Інфлянтаў цалкам зруйнаваны,
 Рэчы і скарбы разрабаваны.
 Пешы, зазнаю з ворагам фрасунку:
 Хоць д’ябла, пане, кліч для ратунку!
 Польскія землі мне нашто здаліся?
- 90 Цэлы свет, пэўне, перакуліўся!
 Ці ж мы дамовы з Польшчай не пісалі
 Пра неўмяшанне ў часе навалы:
 Ад нас суседзям ні бедаў, ні стратаў,
 Як запалае іхняя хата?
- 95 Нашы надзеі, пане мой, з табою.
 Я ўжо з братамі, як пад труною.
 – Дзе абяцанні, што табой даваны?
 – Факт маёй здрады свету ўжо знаны.
 – Рык твой пагрозны хай жа свет пачуе!
- 100 – Божае войска з намі ваюе.
 – Хай бы хоць Понтус справай заняўся.
 Што, нават гэты з светам расстаўся?!
 А Радзяёўскі звыкся з адчаем.
 Іншых падмогі не прычакаем.
- 105 Нават у Прусах шведа не баяцца;
 Дзіўныя думкі ў мозгу раяцца.
 Вы хоць ратуйце, лапары і фіны!
 Ці анямелі, дзеці Айчыны?!

СТИХИ УТЕШНЫЕ К ЛИЦУ ЕДИНОМУ¹⁰⁹

Кто хочет людей на свете познати,
Изволь о умных мене вопрошати.
Сам я не дурак, да блюдусь сказати,
Чтоб мене вверх¹¹⁰ не хотели взяти.

5 Видете мене, как я муж отраден,
Возростом велик и умом изряден?
Кто ся со мною может поровнати,
Разве из мертвых Голиафу¹¹¹ встати?
Ума излишком, аж негде девати, —

10 Купи, кто хочет, а я рад продати.
Вся глава умом велми ся наткана,
А мозгу мало, что места не стало.
Времем сквозь нос разум вытекает,
Да Семен умен — языком приймает.

15 А сколько силы — не можно сказати:
Лва на бумагу мощно мне раздрати,
Другий то Сомпсон¹¹², да нет с ким побиться:
Кого вызову — всяк мене боится.

Да кто с богатыром бороться посмеет:

20 Мечем, пистолми — все Семен умеет,
Мнози видают, как сильно борюся,
Когда с рубашки в вечер раздегнуся,
Не один недруг тогда погибает,
А кров от ногтей и в очи плискает.

25 По такой битве рад я спочиваю
На мягкой лавке. Так трудов забываю.
Все мне по мысли. Одно то в печали,
Что злые люди жениться не дали.

Зависть проклята. Где мене полюбят,
30 Там злые люди тот час мя разгудят¹¹³.
Кто таков, как я, — да щастя не многа,
Ожените мя, молю вас для Бога!

Ручайте! Есть с чим молодец дороден,
Есть што есть, пить – и велми заводен.

- ³⁵ Свое полаты за печью имею,
А про богатство хвалиться не смею,
Чтоб вор не окрал. А стану дарити,
Кто мя изволит скоро оженити,
И буду ему праведно служити:
⁴⁰ Хлеб дармо ести и вино добре пити.

ВИНШОВАНЕ ИМЕНИН
ПРЕСВЕЩЕННОМУ ЕГО МИЛОСТИ ГОСПОДИНУ
ОТЦУ АМФИНОГЕНУ КРЫЖАНОВСКОМУ¹¹⁴

Радуйся светло, отче преподобне
 Амфиногене, Богу преугодне.
 Яко днесь церков лики составляет,
 Ангела песнми твоего величает
⁵ Во мученицех святых освященна
 Амфиногена, Богу возлюбленна,
 Его же имя на себе носишы,
 Як отца чадо, усердно любишы.
 Он Христа ради умре, ты страдати,
¹⁰ Многия раны должен многократи.
 Ты, наказуя, на лица не зришы,
 Страха изгнаний нимало боишы:
 Всякому в лице – что ти подобает,
 Яко гром, гласно, гортань ти рыкает.
¹⁵ Умныи мудрцы обуяша тебе,
 Всих за уметы вменяшы себе.
 Всякая стана сполу ти учений,
 За еже много ты страда мучений.
 Узы темницы обыча блюдения,
²⁰ Всегда чаяху ти посещения.
 Нест беда ы скорб, ей же не участен,
 Киевских гуслей лепо ты причастен.
 Псалмопевече тебе утешаше,
 Егда на гуслех струны пребиваше.
²⁵ Но кто оповест дела твоего чудна?
 Аз не возмогу даже до дня судна.
 Довлеет решчы: всякий град ы страна
 Полна ти чудес паче океана.
 Темже почтешя премногими саны:
³⁰ В земле Корельской епископом званы,
 Архимандрыта речен Назарейски

Ы протосынгел почтен Голилейски,
На Гданьску пробошч, також Кролевецки,
Опат на Рыме, апостал Немецки,
35 В Десне игумен, а у нас – ничего,¹¹⁵
Ничто имашы, тако имый много.
Вся всим на земли, но что будеш в небе? –
Поне един лик з всех избери себе.
Полны вси лица, мало юродивых,
40 Но так не иди в сторону, молю, живых,
В ангельском чыне лучше шествовати,
Зде век преживше, в небе царствовати.
Его же аз есм прысный ти желатель,
За еже буди ты мне благодатель.
45 Писал бых болей, да слов им не стаает,
Чудный жывот твой ум мой превызшает,
А што згрубилем, изволь то простити
Ы за узел сей меду нам купити.
Если не купиш, не дождеш ы року,
50 Да варуй пильно ы от кия боку.
Друг твой в пиве, в горелце, в табаце,
Если тя выдал, налай, як собаце!

ПРИЛОГ
К ПРЕПОДОБНОЙ МАТЕРИ ЕФРОСИНИИ

Ты паки матери, о Ефросиние,¹¹⁶
 Жителей града всих удобрение,
 Яже потщася икону святую
 Внести из далны в страну Полотскую
⁵ Из Царяграда, камо из Ефесе
 Царь благоверный всечестно принесе
 Твоего ради много прошения,
 Российских дея стран украшения.
 Припади к стопам Небеснога Цара,
¹⁰ Да не лишай нас толикого дара:
 Умоли паки возвращенной быти
 Иконе святей, Полотск украсити —
 Отчинный град твой, в немже ты трудися,
 Христу жениху ты уневестися.
¹⁵ Ибо толико град наш украшает
 Девы образ и везде вславяляет,
 Елико небо солнцем украшенно,
 Светлыми звезды дивно упещренно.
 Полотску граду бе утверждение,
²⁰ Столп, стена, помоз и ограждение.
 Ныне без него тако нам прибыти,
 Аки без слонца неудобно жити.
 Убо, о матери, припади за нами
 К Господу Богу, твоими рабами,
²⁵ Да возвратит нам икону святую,
 Просвети землю белоруссийскую.
 Моли прилежно и Деву Марию,
 Да проявит нам милость свою сию,
 Да не небрежет отчинна ти града
³⁰ И не оставит правоверна стада.

Удобно тебе мощно умолити,
Изволи токмо ходатайца быти.
Моли за нами, о Святая Мати,
Храни ны в твоей выну благодати,
³⁵ Ея же аще ты ны не лишиши,
Вся на похвалу твою обратиши.
По вся дни тебе будем величати,
Венец похвалы песней соплетати.

ЛЕКАРСТВО НА ГЖЭХЫ

Приде мних некий ко врачевней хазе,¹¹⁷
 Взыскуя цельбы греховной проказе.
 Рече ко врачу в смирении слова:
 Поведзь ми ради имене Христова,
⁵ Ашче знаешы былие лечебно,
 На грехов болезнь скорбяшчым потребно?
 Врач даде ответ всим полезный зело,
 Им же духовно грехми страждет тело:
 Ашче хошчешы болезнь исцелити,
¹⁰ Зволь респонс¹¹⁸ уважне получитьи,
 Иже ти буди сицевый от мене:
 Послушания поишчы корене,
 Терпениа зе листвие восприми
 И расплоди плод чыстоты со всими
¹⁵ Добродзителей превонными цветы,
 Юже смешкно потщцыся сотрети,
 Во беззлобиа котле ы в сосуди
 Всесмерения зсыпано да буди;
 Растворы по сем слэзными водами,
²⁰ А милостыни пореж шчедротами;
 Возгнети¹¹⁹ под ним огонь любве ко Богу,
 Имже теплоту егда примет многу,
 Братолюбием тшчыся прохладити,
 Да возможешы от него вкусити
²⁵ Покаяния лзыцею¹²⁰ святаго,
 А помошчыю всемилостиваго
 Примешы цельбу, здраве влучышы,
 Ашче советы моя сохранишы.
 Аз бо истинно тебе совешчаю,
³⁰ Тебе, як себе, здравствовать желаю!

ПАЭЗІЯ ХVІІІ СТАГОДДЗЯ

Галантны верш і пасквіль выкшталцоны,
І з жартаў смех, і выбух камедыіны,
Прыдворны баль, які табе й не сніўся...
Занадта позна подых трагедыіны
Праняў душу таму, хто прычыніўся
Да смерці Княства і самой Кароны...

Алесь Дзітрых

DOMINIK RUDNICKI

(4.VIII.1676, Litwa – 10.X.1739, Warszawa)

ZE ZBIÓRKI «GŁOS WIĄZANY W WOLNEJ MOWIE»

ŻYCIE LUDZKIE UPLYWAJĄCE

Dążą czasy, jako gdy z cięciny
 Lotną strzałę łuk wymiata krzywy,
 Godziny się wyścigają,
 Za kołnierz się dni chwytają,
 5 Tysiączne swymi cyframi
 Jako ręcznymi kołami
 Ujeżdżają.

Gdy Akteon zemknie psy ze smyczy,
 Kroków sarna pierzchliwa nie liczy,
 10 Rżnie się i przez ostre głogi,
 Sadzi jak przez niskie progi
 Przez obłoków bliskie Alpy,
 Tatry, niebotyczne Kalpy
 Przeskakuje.

15 Z Akwilona patrzcie, jakie dziwy!
 Rodzi się gdzieś źrebiec urodziwy,
 Ten ledwo co się urodzi,
 Na wyścigi z ojcem chodzi,
 Tak człek ledwie wiatru skusi,
 20 Jakby w zawody iść musi
 Z Atalanty.

Lecą w zawod ludzie starzy, młodzi
 I ten, co się dopiero urodzi,
 I ubodzy, i panowie,
 25 I poddani, i krolowie!

ДАМІНІК РУДНІЦКІ

(4.VIII.1676, Літва – 10.X.1739, Варшава)

СА ЗБОРНІКА «ВОЛЬНЫ ГОЛАС»

ЖЫЦЦЁ ЛЮДСКОЕ, ШТО МІНАЕЦЦА

Час імчыць, як пушчаны стралою
 З лука, што сагнуты цяцівою;
 А гадзіны ўперад мчаць,
 На каўнеры дні вісяць –
 5 Невымерны лік з нулямі –
 Як на колах з абадамі,
 Прэч нясуцца.

Як спускае Актэон¹ імкліва
 Псоў, нясецца сарна палахліва:
 10 Праз калючыя мчыць глогі,
 Як праз нізкія парогі,
 За аблокаў скача Альпы,
 Татры, з небам роўна Кальпы²
 Пралятае.

15 З Аквілонам³ цуд які быць можа!
 Дзесь жарэбчык родзіцца прыгожы,
 Ледзь паспее нарадзіцца –
 З бацькам на высцігі мчыцца;
 Так і мы: як толькі абаб'емся,
 20 Быць раўнёй нібы імкнемся
 Для Атлантаў⁴.

Прагне ўлады юнае й старое,
 Немаўля бяззубае – і тое,
 І гаротныя з панамі,
 25 І падданыя з царамі!

Dobrze to Licyja знаła,
Gdy więc krolem obierała
Najchyźszego.

Kto by wierzył, że na firmamencie
30 Fundowanym jak na dyjamencie
Nie masz statku w Zodyjaku!
Tytan lata choć na Raku,
Coraz się na inne znaki
Przesiada jak na rumaki
35 Rozsadzone.

Jak na ziemi nie myśleć o grobie?
Gdy i w niebie sam Febus w żałobie
Chodzi smutny przy zaćmieniu,
Więc w najjaśniejszym promieniu,
40 Krolu, zgaśniesz, coż zostanie
Przy popiele? przy tumanie?
Dym próżności.

Ziemia gdy jest pod śnieżnym bławatem,
Rzekłbyś ją wieczności kandydatem;
45 Lub różowy kolor wdzieje,
Z tego się wraz Febus śmieje,
Lub gdy się we łzy rozlewa,
Dżdżyste niebo ubolewa
Nad niestatkim.

50 Wnet pobladną szarłatne bisiory,
Śnieżne są bez szczerości kandory
Już przeż mrozy powarzone,
Przez gorąca wysmażone,
Alteruje czas nietrwały,
55 Padają się jak kryształy
Krucze lata.

Tak zwyczajnie dzieje się z człowiekiem:
Macierzyńskim jeszcze żyje mlekiem,

Добра Лікія⁵ зрабіла,
Як на царства пасадзіла
Найслабога.

30 Хто паверыць, што плыве па небакраі,
Як па дыямента цвёрдай грані,
Карабель у Задыяку!
Хоць ляціць Тытан на Раку⁶,
Ён у новы знак спяшае –
35 Нібы коней вымяняе
Хуткабежных.

Як на той жывому свет забыцца?
Бо на небе і сам Феб журыцца:
Ходзіць сумны ў час зацьмення;
Згасне сонечнасць прамення,
40 Што ж тут будзе потым, Цару,
Між імглы, туману, жару?
Марнадым'е.

Ці зямля снег-саван апранае,
І тады памерлай выглядае,
45 Ці ў ружовасць прыбярэцца –
З усяго той Феб смяецца;
Як слязамі зарыдае,
Толькі неба спачувае
Той нястачы.

50 З амаранту шата паліняе,
Ледзянец са снегу ўміг знікае:
Хоць варыўся на марозах, –
Ад цяпла пацее ў слёзах;
Час знікае, нетрывалы,
55 Ападаюць, як крышталы,
Крохка леты.

З чалавекам так яно бывае:
Малако матулі высысае,

A już cudze karmi speży,
 60 A w tym o ziemię imprezy
 Padną wszystkie, gdy ten kwiatek
 Śmierć wyrywa z ręki matek,
 Nowy Herod.

Tym Łokietkom niezmierną sferę
 65 Życia kreślą, właśnie jak literę,
 Pierwszą Alfę wielką w druku
 Pisać zwyczaj, a w tem z łuku
 Parka ostrym grotem sięga,
 A jakaż życia Omega?
 70 Wielka cyfra.

W lodowatym zima wdzięczne kwiaty
 Cukrze smaży i płytkie bułaty
 Ostrzy sierpień na okryte
 Łąki i niwy obfite;
 75 Strzeż się w młodości i w zdrowiu,
 Wszak i młody księżyc w nowiu
 Sierpsem grozi.

Nie wierz sobie, choćby twoja siła
 Większa niżli Samsonowa była!
 80 Nie może być siła trwała,
 Ktora na włosku wisiła,
 Oślą szczęka tysięcznemu
 Zdrowie wziął, jednak i jemu
 Śmierć dogryzła.

85 Jak na morzu statki nie statkują,
 Tak na świecie ludzi lawirują,
 Raz sprzężone wiatrom cugi
 Pomagają im żeglugi,
 Aż nadziei pełne żagle
 90 Otchłań, wieczność grzebie nagle
 W niepamięci.

А ўжо корміць спадзяванні;
 60 Пойдуць з дымам пачынанні,
 Толькі схапіць кветку тую
 Смерць ліхая з рук матулі,
 Новы Ірад⁷.

Вось Лакеткам⁸ іх абсяг жыццёвы
 65 Крэсляць шчодро: папярэдзіць словы
 Альфай-літарай у друку
 Маём звычай; потым з луку
 Парка дроцік выпускае.
 Што з жыцця амегі⁹ маем?
 70 Цыфру-волат.

Кветак пекнасць смажыць у лядовым
 Цукры холад, і сярпом сталёвым
 Грозіць жнівень нівам рослым
 І лугам у травах росных;
 75 Будзь і юны, і здаровы:
 Маладзік, хаця і новы,
 Серп заносіць.

Сумнявайся, хоць бы і падасца,
 Што з Самсонам¹⁰ не табе раўняцца!
 80 Моцнай сіла не бывае,
 Што на воласе звісае;
 Хоць сківіцаю аслінай
 Цьмы забіў, яго з павіннай
 Смерць забрала.

85 Так на моры караблі не ходзяць,
 Як на свеце людзі вілаводзяць,
 Раз запрэгшы ў ветразь вецер,
 Шчасна плаваюць па свеце,
 Аж надзеі ветразь поўны
 90 Заграбе адхлань раптоўна
 Да нябыту.

Gdzie był przedtym Zamek Troi,
 Już tam z pługiem oracz stoi.
 Kędy Kościół twój, Dyano,
 Już tam popioł po kolano!
⁵ Święta kiedyś Palestyna
 W mocy sprosnego Turczyna.
 Tak o sobie myśl, człowiecze,
 Że po jutrze każdy rzecze:
 Był to Rycerz w męskiej sile,
¹⁰ Już dziś leży w tej mogile.
 Wczoraj nie było rownego,
 Dziś po ciele depcą jego.
 Czyś ty Krolem, czy Hetmanem,
 Po śmierci nie będziesz Panem.
¹⁵ I Xiążęcia i Lekarza
 Rydel zagrzebie grobarza.
 Lecz tej prawdy doznać w polu,
 Zkąd śmierć bierze bez parolu.
 Tu stały kawalerye,
²⁰ Tam już kości! Kalwarye.
 Tu był niegdyś oboz liczny,
 Już dziś fatow grunt dziedziczny.
 Gdzie dym rozchodził się z prochu,
 Tam garstka zasiana grochu.

REMENDIUM NA MELANCHOLIĄ

Ustąp, ustąp przecz, melancholia –
 Wieczność wesolą chwilę wybija,
 Świat ubywa, czas upływa,
 Wieczność do nas już przybywa,
⁵ *Vale* światowi.
 Świętym Aniołom sprawmy reduty,
 Sprawmy wesele z naszej pokuty!

Дзе быў мур высокі Троі,
 Там з сахой араты ў полі.
 Дзе касцёл быў твой, Дыяна,
 Месца попелам услана!
 5 А Святая Палестына
 Пад пятою у турчына.
 Чалавеча, па скананні
 Кажуць людзі ў шкадаванні:
 Быў ён рыцар моцны ў сіле,
 10 Сённяя ж дадзены магіле.
 Быў слаўнейшы паміж намі,
 Сённяя цела – пад нагамі.
 Каралём быў ці гетманам,
 Як памрэш – не будзеш панам.
 15 Будзь ты князь ці лекар лоўкі –
 Грабара чакай рыдлёўкі.
 Тую праўду кожны знае –
 Смерць прыходзіць, не пытае.
 Дзе быў строй кавалерыйскі,
 20 Там пагорак Кальварыйскі¹¹.
 Дзе быў лагер незлічоны,
 Сённяя робакаў загоны.
 Там, дзе порах дымам слаўся,
 Як сцяна, гарох падняўся.

ЛЕКІ СУПРАЦЬ МЕЛАНХОЛІІ

Прэч, меланхолія, час твой мінае –
 Весела музыка вечнасці грае,
 Свет знікае, час спывае,
 Вечнасць твар свой набліжае,
 5 *Vale*¹² свету.
 Божым Анёлам зробім рэдуты,
 Радасць учынім з нашай пакуты!

Ej do skruchy! ej do żalu:
 Aniołowie tego balu
 10 Pragną serdecznie.
 Dość się serce me w świecie błąkało!
 Do pokuty nam czasu już mało!
 Do poprawy, do pokuty
 Ledwo tylko dwie minuty
 15 Życia i śmierci.
 Pszczołki, Mrowięta, nasze mistrzynie,
 Tak, tak nas uczą: lato upłynie!
 Lato mija, nie mieszkaście,
 Wikt na zimę zgromadzajcie –
 20 Z głodu pomrzecie.
 Wiewior na zimę zbiera orzechy,
 A ty na ogień zgromadzasz grzechy!
 Przyjdzie na orzech twa sprawa,
 Już ci pozwy swe wydawa
 25 Sędzia straszliwy.

WYCIĘCIE LASU Z BARCIAMI

Rozumiałem że w Dodonie mowne tylko dęby,
 Aż i naszym niewrzod w gębie, gdy wzięto na zęby.
 Skoro bowiem im dogrzyły zębate siekiery,
 Aż im zaraz niezwyčajnej przybyło maniery.
 5 Chociaż ciężko gaj raniony od sieker omdlewa,
 Przecie jednak w nim z każdego Merkuryusz drzewa.
 Dajciesz ucho leśnym threnom, wymownej Dąbrowie,
 Choć zacięte drzewa, w swojej nie zatną się mowie.
 My z natury jako drzewa mowić nieumiemy,
 10 Ale to jest żalu sprawa, że las gada niemy.
 Dowcip ludzki ptastwu gębę na mowę odmyka,
 A żal same drzewa uczy ludzkiego języka.
 Żal dokazał, że gadamy, choć spokojne wargi,
 Że z wylanym miodem gorzkie lejem takie skargi:
 15 Rozgniewani na nas ludzie, patrzcie co zrobili,

Гэй да скрухі! гэі да жалю,
 Бо анёлы прагнуць балю,
 10 Прагнуць сэрцам.

Сэрца, ты доўга ў свеце блукала!
 Час для пакуты, а нам часу мала!

Да паправы, да пакуты
 Засталося дзве мінуты
 15 Жыцця й смерці.

Пчолка, мурашка рупіцца, дбае,
 Прыкладам вучыць: лета мінае!

Лета спее, не гуляйце,
 Харч зімовы запасайце –
 20 Голад зморыць.

Спешна вавёрка збірае арэшкі,
 А ты – для пекла справы, о грэшнік!

Дымам пойдзе, хто не чуе,
 Вырак свой ужо рыхтуе
 25 Суд апошні.

ВЫСЯКАННЕ ЛЕСУ З БОРЦЯМІ

Думаў, толькі у Дадоне¹³ мова між дубамі,
 Аж і нашыя гамоняць пад сякер зубамі.
 Толькі ўгрызлі зуб у целы вострыя сякеры,
 Дрэвы зразу незвычайнай набылі манеры –
 5 Хоць Дуброва ў цяжкіх ранах ад сякер канае,
 Як Меркурый¹⁴, кожным дрэвам свету прамаўляе:
 – Гэй, пачуйце пекнамоўны лямант мой, Дубровы:
 Хоць пасеклі дрэвы, толькі не адымуць мовы.
 Ад прыроды мы нямыя, дрэвы. Так вялося,
 10 Але варта шкадавання, што і нам прыйшлося.
 Птахаў розум чалавечы словам надзяляе,
 Дрэвы ж мове чалавечай смутак навучае.
 Смутак сведчыць, што гаворым, хоць не прамаўляем,
 Слёзы горкія мы з мёдам разам выліваем:
 15 Чым людзей мы прагнавілі? Глянёце, што зрабілі:

- Jak pięknego nas sąsiedztwa z Niebem pozbawili.
 Mowcie, jeśli kiedy było spustoszenie takie,
 Dnia jednego u nas dusze zgubione dwojakie.
 Pszczołkom, drzewom wzięły żywot ostre ręku zbroje,
²⁰ Jak to i na same pszczoły ma śmierć żądło swoje.
 Wszakże miodu słodka strata, gdy jest Boska wola,
 Dziękujem jej za takiego, co nam dogryzł mola.
 Prawda, że nie lekka ile teraz szkoda taka,
 Ale trzeba na Jonasza pamiętać robaka.
- ²⁵ Niepochwalił Bog Proroka, iż się porwał z gniewem,
 Że mu robak dołki kopał pod bluszczowym drzewem.
 I my tedy nic niemrucząc, znośmy te przygody,
 Do Niedźwiedziow to należy mruć, co drą miody.
 Niech to cieszy, że nas Boska ręka w tym dotkneła,
³⁰ Chociaż sobie za instrument cudzą rękę wzięła.
 Niedawajmy przypadkowi temu imię szkody,
 Bo przez cudze ręce Niebo podebrało miody.
 Wesóło to dajmy Niebu, co z łez Nieba mamy,
 Wszak miód z słodkich łez jutrzeńki z rosy zażywamy.
- ³⁵ Wolno Niebu na te drzewa choć też spuścić Parki,
 Gdyż mu wolno j Libańskim Cedrom łamać karki.
 Zniżamy się pod twą rękę Boże, padszy ławą,
 Dziękujem ci, żeś porównał nas z pokorną trawą.
 To nam ciężko, żeśmy przedtym do stołu służyły,
⁴⁰ Miodem naszym skromne stoły zastawione były.
 Teraz pono w piec pojdziemy, i gdy wyczyszczono
 Barci z miodu, już do czysca barci osądzono.
 Przedtym wolno było miodem nam zagrzewać głowy,
 Teraz ręce grzać będziemy, pod czas Decembrowy.
- ⁴⁵ Miał i Kościół z nas ozdobę, miał w świecach wygodę,
 Teraz tylko zgodziemy się w popielcową śrzodę.
 Tak już całe nas zniszczono, poszły pszczoły w kawki,
 Gdy nam słodką krew wyssały cudzych rzek pijawki.
 Ty o naszym pono myślisz Białołęko grobie,
⁵⁰ Twe kominy po nas będą chodziły w żałobie.
 To uczynisz z nami, co syn Agrippiny z Rzymem,
 Czego same chcemy, bo tak pojdziem w Niebo z dymem.

З гэткім цудным нас суседам, Небам, разлучылі.
 Ці было калі, скажыце, гэткае знішчэнне?
 Душ дваякіх адбылося ў гэты дзень згубленне:
 Пчол і дрэвы вострай зброяй смерць уміг працяла,
 20 Бо й на пчолаў смерць трымае точанае джала.
 Рады мёду мы пазбыцца па Гасподняй волі,
 Дзякуй Богу, што праз гэта ўратаваў ад молі.
 Праўда, што недаспадобы шкода нам такая,
 Хай тут кожны з чарвякамі Ёну¹⁵ прыгадае:
 25 Не ўхваліў Бог і прарока, што ўзбурыўся гневам,
 Як чарвяк парыў канаўкі пад плюшчовым дрэвам.
 То без скаргаў, нараканняў цярпімо прыгоду,
 Хай мядзведзі наракаюць, лезучы да мёду.
 Суцяшае, што праз гэта Бог нас дакрануўся,
 30 Хоць, што праўда, і чужою нас рукой даткнуўся.
 Тут няма для нас наўмыснай ніякое шкоды –
 Праз чужыя рукі Неба адабрала мёды.
 Небу з радасцю аддайма, што з яго слёз маем:
 Іх, салодкія, уранку у расе збіраем.
 35 Небу ўгодна, каб і дрэвам нітку рвалі Паркі¹⁶,
 Неба можа і ліванскім кедрам скручваць каркі.
 Моцны Божа, мы з паклонам кленчым прад табою
 І з падзякай, што з пакорнай параўнаў травою.
 Так нам горка, што дагэтуль мёд вам пастаўлялі,
 40 На сталах пасілак сціплы годна насычалі,
 А цяпер – у печ дарога; як павычышчалі
 Мёд у борцях, нас у пекла вы, бадай, паслалі.
 Весялілі вам галовы мы дасюль сабою,
 А цяпер – пагрэйце рукі снежаньскай парою.
 45 І Касцёл ад нас у свечках меў заўжды выгоду,
 А цяпер мо' прыдамося ў Папялец¹⁷ народу.
 Нас панішчылі дашчэнт, падзяўблі пчол галкі,
 Толькі слодыч з нашых жылаў выпілі піяўкі.
 Сніш і бачыш, Бела Лука, нас у дамавіне,
 50 Кожны комін у жалобе твой, нямы, застыне.
 Што сыночак Агрыпіны вытварыў быў з Рымам¹⁸,
 Тое нам прарочыш – пойдзем мы на Неба з дымам.

- Lecz do ciebie nasz Krzysztofie nic mówić nieśmiemy,
 Bo ubogie w miód, nie słodki wiersz tobie lejemy.
- 55 Laur ci dawszy, toć przyznały wszystkich nauk szkoły,
 Że wymowy słodkość twojej nad Platona Pszczoły.
 Darmosz z sosną malujecie już Krzysztofa Włosi,
 Laury wszystkich nauk w rękę swoich Krzysztof nosi.
 Wszakże drzewa Białoleńskie wszystkie w twoich rękę,
- 60 I co padły przełekszy się od twych siekier dźwięki.
 Z skrytych sądów Boskich, drzewa o ziemię rzucono,
 I na ciężki krzyż ci z Nieba dostatek spuszczone.
 Lecz choć ciężki mężnie dźwigasz, bo piastujesz tego,
 W twym imieniu ktorego krzyż dźwigał rozpiętego.
- 65 Ten dźwigając ciężar mężnie, i to światu głosisz,
 Iż w imieniu twym Chrystusa, nas na rękę nosisz.
 Przecz gdzie z jedną Krzysztofu sosną, przecz mi z tym obrazem,
 Nasz tej siły, że znieść może sto ośmdziesiąt razem.
 Mężnie znosisz wiedząc, iż choć tyło obaliło
- 70 Drzew cienistych, łaski Boskich cienia nie ubyło.
 I Lew tobie nie tak straszny: nasz Bog cud odnowi,
 Iż ci ze Lwa barć uczyni, jako Samsonowi.
 To już wszyscy na ostatek, że od cudzej ręki
 Klękły barcie, poklękawszy, dajcie Bogu dzięki.

PSZCZOŁKI LAMENTUJĄCE

- Rządy świata, rządy świata już się wywracają,
 Gdy i samym pustelnikom pokoju nie dają,
 Do tych czas my, do tych czas my byli pustelnicy,
 A teraz siedziemy w sklepie, jako rozbojnicy.
- 5 Prawda żeśmy, prawda żeśmy czasem rozbijały
 Kwiatki z miodu, toli jednak życiem darowały.
 A nam życia, a nam życia darować niechcecie,
 Gardłem karząc i żelazem często cwiertujecie.
 Jakie sądy, jakie sądy bez sprawiedliwości,
- 10 Iż i w samych świętych stanach nie znajdziesz litości.
 Same teraz, same teraz Duchowne Klasztory

- На цябе, о наш Крыштофе¹⁹, злосці не трымаем,
 Бо без мёду несалодкі вершык пасылаем.
- 55 Большы – тое ўжо прызналі ўсіх навукаў школы –
 Ты салодкасцю вымовы, чым Платона²⁰ пчолы.
 Пад сасною італійскай ты дарма спыніўся –
 Лаўры ўсіх навук на свеце над табой спляліся.
 Словам, дрэвам белалуцкім будзь цяпер патронам,
- 60 Што зваліліся ад страху пад сякерным звонам.
 З волі Божай аб зямлю нас гохнулі, і з Неба
 Для крыжа свайго ты маеш дрэва, колькі трэба.
 Хоць і цяжкі, цягнеш мужа, мілатой праняты
 Да таго, хто на драўляным быў крыжы распяты.
- 65 Несучы той цяжар мужа, свету абвяшчаеш,
 Што і нас дзеля Хрыстуса на плячах трымаеш.
 Прэч Крыштофа з той сасною! Наш адным захопам
 Сто і восемдзсят сосен падымае скопам.
 Мужна цягнеш, бо ўважаеш: ссечана нямала
- 70 Дрэў цяністых, ценю ж ласак Божых менш не стала.
 Нават леў табе не страшны: Бог наш па Закону
 Борць з ільва табе змайструе – так, як і Самсону²¹.
 Борці! кожны, хто пад гнётам не ўстаяў, нябога,
 Пакланіся, а ў паклоне праслаўляйма Бога.

ЛЯМАНТ ПЧОЛ

- Падваліны, падваліны свету моц губляюць,
 Бо й пустэльнікі спакою аніяк не маюць.
 У пустэльні, у пустэльні мы не мелі ліха,
 А цяпер сядзім у склепе, як злачынцы, ціха.
- 5 Мы, што праўда, мы, што праўда, часам абіралі
 Кветкі з мёду, толькі й кветкам моцы дадалі.
 Вы ж за тое, вы ж за тое плаціце караннем,
 Не лянуючы й жалеза ўжыць на чвартаванне.
 Крыўда толькі, крыўда толькі з вашымі судамі,
- 10 Найсвяцейшыя не маюць літасці над намі.
 Ці духоўны, ці духоўны кляштар хоць каторы?

- W sędziowskie się obrociły Ratusze i Zbory.
 Tak dalece, tak dalece, iż i sami żydzi
 Nas niewinnych gardłem karzą, jako każdy widzi.
- ¹⁵ Za nic kanon, za nic kanon, który rozkazuje:
 Na śmierć żaden Xiądz i Kleryk niech nie instyguje.
 Ale oni, ale oni z kanonem Zakonu
 Zaniechawszy, z schizmatyki pilnują kanonu.
 Z Świętym Janem, z Świętym Janem nam męki zadają,
- ²⁰ Kiedy nas w swym kotle ogniem często podpalają.
 Japońskim już, Japońskim już Męczennikom równi,
 Kiedy w nas już wodę lejąc dodają katowni.
 A tym bardziej, a tym bardziej męki dodawają,
 Im więcej niżli trzy razy wody przylewają.
- ²⁵ Chrzcą drugi raz, chrzcą drugi raz krnąbrni schizmatycy,
 A teraz się więcej ważą sami katolicy.
 Bo trzy razy, bo trzy razy wodą polewają,
 A często kroć i czwarty raz z grzechem przydawają.
 Każdy teraz, każdy teraz nowochrzczeniec nowy,
- ³⁰ Kiedy wody i siodmy raz przydać jest gotowy.
 A lub kto sam, a lub kto sam świętym chrztem się brzydzi,
 Jednak nas chrzci i nad zwyczaj, jako czynią żydzi.
 Chrzcili nas też, chrzcili nas też i sami Kapłani,
 Gdyśmy byli do Ołtarza miasto wina dani.
- ³⁵ Niedziw jednak, niedziw jednak, że nas tak ochrzcili,
 Byśmy lepiej w Katolickich Kościołach służyli.
 Lecz już po chrzcie, lecz już po chrzcie w naszej niewinności
 Bynajmniej nie znajdujemy nad nami litości.
 Bo nas jako, bo nas jako ochrzczone dzieci
- ⁴⁰ W beczkach dużo obręczami spowiją bez winy.
 I tak miasto, i tak miasto kolebki na kary
 Kładą, wioząc nas do sklepu na śmiertelne mary.
 Kędy jeszcze, kędy jeszcze i po tym pogrzebie
 Grzebią w gardle, nim się kto sam pod ławą pogrzebie.
- ⁴⁵ O jak gorzka! O jak gorzka nam słodycz wychodzi,
 Kiedy często zdrowej głowie i na życiu szkodzi.
 A lubo się, a lubo się do szpad porywamy,
 Od wielkiego jednak dymu na placu padamy.

- Там судовыя сягоння ратушы і зборы,
 Ды такія, ды такія, што й жыды таксама
 Нас, нявінных, асуджаюць, кажучы вам прама.
- 15 Ці закон іх, ці закон іх розумы турбуе?
 Ксёндз і клерык кары смерці хай не патрабуе.
 Занядбалі, занядбалі ўласныя законы,
 Са схізматыкамі ўводзяць новыя каноны.
 Як святога, як святога Яна, нас мардуюць:²²
- 20 У катле нас пасадзіўшы, на агні гатуюць.
 Мы японскім, мы японскім роўныя цярпельцам:²³
 Заліваюць нас вадою, робячы тапельцаў.
 І тым болей, і тым болей мукай нас караюць,
 Што вадой не толькі тройчы, бедных, паліваюць.
- 25 Схізматычны, схізматычны хрост абмыў ранейшы,
 Але сёння каталіцкі хрост куды важнейшы,
 Бо ўжо тройчы, бо ўжо тройчы льюць вадой на ўдачу,
 А бывае і чацверты з грэхам у прыдачу.
 Кожны сёння, кожны сёння ахрышчэнец новы
- 30 Нават сем разоў абмыцца ў той вадзе гатовы.
 Хто да хросту, хто да хросту пестуе агіду,
 Не саромеецца – хрысціць, роўны ў гэтым жыду.
 Пахрысцілі, пахрысцілі самі нас капланы,
 Як былі мы на Ахвярнік у віне пасланы.
- 35 То не дзіва, то не дзіва, што нас так хрысцілі,
 Каб мы лепш у Каталіцкім Касцёле служылі.
 Ды па хросце, ды па хросце гнобяць, як няверных,
 Гэтак нас, што і не бачна ўчынкаў міласэрных:
 Як дзяцей нас, як дзяцей нас, новаахрышччоных,
- 40 Без віны замкнулі ў бочках, абручмі сціснёных,
 Не ў калыску, не ў калыску нас кладуць – на кары
 Выправаджваюць у лёхі, кладучы на мары²⁴,
 І пры гэтым, і пры гэтым, хоць нам здзек прыдаўся,
 Выглядаюць: можа, часам, хтосьці з нас схаваўся.
- 45 Бокам слодыч, бокам слодыч наша нам выходзіць,
 І жыццю яна й галовам нашым дужа шкодзіць.
 А як толькі, а як толькі з'явімся пры шпазе,
 Ад нязноснага нам дыму гінем у паразе.

Sierpień jest nam, Sierpień jest nam tej śmierci przyczyną,
 50 Iż tak marnie umieramy, choć nie z naszą winą.
 Choć się jednak, choć się jednak gorąco modlemy
 U Ołtarza, przecie jednak na placu giniemy.
 Nie trudno nam, nie trudno nam i o łzy skruszone,
 Lecz nam bardziej życia kroczą, gdy lejemy one.
 55 Sam Zakryta, sam Zakryta jest niemiłosierny,
 Gdy nam ogniem życie kroci. Jak to ból niezmierny!
 Są z nas niby, są z nas niby żydowskie ofiary,
 Kiedy iako popalone pełnim zakon stary.
 Za to żeśmy, za to żeśmy w miód rosę zbierały,
 60 Na Roraty po Kościołach wiele nastawiały.
 Dymem Bractwo, Dymem Bractwo nasze rozpędzili,
 Aby ogniem Bractwa swoje od nas oświecili.
 Że nas z życia, że nas z życia często odzieracie,
 Z naszych dobr na twarzach waszych purpurę naszacie.
 65 Właśnie jakby, właśnie jakby nie są katolicy,
 Nas w kościele jeden gubi, a drugi w piwnicy.
 Dzielą życie, dzielą życie nasze konewkami,
 Obchodzą pogrzeby nasze z pełnemi lampami.
 Dzwonow same, dzwonow same chociaż nie lubiemy,
 70 Dzwonim jednak w dzwonki szklane i do mszy służemy.
 Same w ulach, same w ulach kochamy ciemności,
 Wiele jednak pomagamy ludziom do światłości.
 Jeszcze z nas są, jeszcze z nas są ludziom okulary,
 Bo trzy rzeczy z jednej widzi jak młody, tak stary.
 75 Uczym ludzie, uczym ludzie dobrze gospodarzyć,
 Kaczki spędzać, także piwa z drugiemu nawarzyć.
 Biją na nas, biją na nas wszystkie świata stany,
 Prześladowają chrzest mających nas też Chrześciani.
 My Kapłański, my Kapłański urząd obchodzimy,
 80 Gdy i samym świętym stanom śmieje ślub dajemy.
 My lekarze, my lekarze, wszech leczyć umiemy,
 Czujnych wodzow łącno naszym lekarstwem uśpiemy.
 My czyniemy, my czyniemy w głowach apertury
 Lub subtelnym żądłem w czołach wielkie czynim dziury.

- Жнівень нашай, жнівень нашай паспрыяў нядолі,
 50 Што так марна паміраем не па добрай волі.
 Хоць ад сэрца, хоць ад сэрца модлы пасылаем
 Пры Ахвярніку, ды следам гінем, прападаем.
 Усчынаем, усчынаем слёзнае прашэнне,
 Ды жыццё нам скарачае тое галашэнне.
- 55 Сам закрыстый, сам закрыстый – пан неміласэрны,
 Нам жыццё агнём кароціць. Страшны боль нязмерны!
 Мы нібыта, мы нібыта тых жыдоў ахвяры –
 Па Старым іх Запавеце гінем у пажары.²⁵
 Хоць мы рупна, хоць мы рупна ў мёд расу збіралі,
- 60 І на ютрані ў касцёлы спраўна пастаўлялі,
 Дымам Брацтва, дымам Брацтва наша разагналі,
 Каб агменем нашым Брацтвы іхнія заззялі.
 Нас дыхання, нас дыхання часта пазбаўляюць,
 З нашых плёнаў пурпуровых шатаў мноства маюць.
- 65 І нібыта, і нібыта сын не каталіцкі,
 У касцёле гэты душыць, а гэты ў піўніцы²⁶.
 Дзеляць наша, дзеляць наша жыццейка куфлямі,
 З поўнай лямпай галашэнні ладзячы над намі.
 Хоць ад медных, хоць ад медных мы званоў шалеем,
- 70 Самі звонім у шклянныя і пры мшы пацеем.
 Любім вуллі, любім вуллі нашы за цямноты,
 Несучы святло вам, людзі, са сваёй ахвоты.
 Акуляры, акуляры вам даем – старэчы
 Век, таксама як і юны, разглядзіць тры рэчы.
- 75 Вас таксама, вас таксама вучым гаспадарыць:
 Гэты качак даглядае, гэты піва варыць.
 Ад усіх нам, ад усіх нам пагражаюць станаў,
 Пераследуюць хрышчонных пчолаў-хрысціянаў.
 Мы капланаў, мы капланаў пасвячэнне маем,
- 80 Бо і станам найвышэйшым шлюбы заключаем.
 Кожны лекар, кожны лекар добры з браццяў нашых
 Спраўна лекамі ўсыпляе ваяводаў вашых.
 Мы ў галовах, мы ў галовах робім апертуры²⁷
 Ці ў лабах маленькім джалам немалыя дзюры.

⁸⁵ Nasze wojska, nasze wojska są nieprzeliczone,
Toli jednak jeden człowiek w raz rozpędzi one.
Lecz gdy życia, lecz gdy życia ludzie nam ujmują,
Długie lata nyszym Piastom niech Nieba darują.

OPIEKA PRZY OGNIU NAD KURCZĘTAMI
BAZYLEGO KUCHARZA,
Z WYRAŻENIEM JEGOŻ PRZYSŁOWIA

Krucy w Rzymie, Krucy w Rzymie witali Cesarza,
U nas czasow tych kurczęta żegnały kucharza.
Bo gdy na nie, bo gdy na nie padł dekret surowy,
Aby kurom i kurczętom pospadały głowy,
⁵ Już przy ogniu, już przy ogniu gorąco modliły
I o żywot bardzo żywo kucharza prosiły.
O Bazyli! O *dolorum!* wiele gubisz razem,
Kiedy na nas następujesz ogniem i żelazem.
Mogły z nas być, mogły z nas być budzące zegarki,
¹⁰ Gdyby życia nam kuchenne frysztu dały Parki.
Lecz gdy po nas, lecz gdy po nas toć już po zegarze,
Ach, na rożen pojda z nami żywe excytarze.
Kto da wiarę, kto da wiarę takiej naszej wexie,
Piec zegarki na żelaznym i długim indexie?
¹⁵ Patrz, kuchenna, patrz, kuchenna, jak Matematyka
Na obrotnej stali czyni z kurcząt Kopernika.
Koło ognia, koło ognia niby koło słońca,
Pojdziem prętko, jako z świata ktoś uczynił gońca.
Tak z obrotnym, tak z obrotnym kręcąc się żelazem,
²⁰ Idącego w koło świata będziemy obrazem.
Jeśli wejrzysz, jeśli wejrzysz do publicznych kronik,
Przyznasz, że nie chybił prawdy Kopernik Kanonik.
Kołem chodzi, kołem chodzi świat i próżność jego,
Państwa z Państw, Miasta z miasty w zawod rączo biega.
²⁵ Pełno takich, pełno takich alternat na wschodzie,
W samym Panow co niemiara licznym Carogrodzie.
Wprzod pod Rzymem, wprzod pod Rzymem, wnet był pod Grekami,

85 Наша войска, наша войска і ліку не мае,
 Ды з людзей нас кожны-лепшы мігам раскідае.
 А як людзям, а як людзям нас панішчыць трэба,
 Многа летаў нашым Пястам²⁸ хай даруе Неба.

КЛОПАТ КУХАРА БАЗЫЛЯ
 З КУРАНЯТАМІ ПРЫ АГНІ,
 З ВЫКАЗВАННЕМ ЯГОНАЙ ЖА ПРЫКАЗКІ

Як у Рыме, як у Рыме цэзара віталі,
 Кураняты ў нас тым часам кухара жагналі.
 Бо як толькі, бо як толькі ўзнік дэкрэт суровы –
 І курам, і куранятам паздымаць галовы,
 5 Каля печы, каля печы горача малілі
 І жыцця надзвычай жыва ў кухара прасілі.
 «О Базылі! О *dolorum!*²⁹ не губі нябогаў,
 Не насоўвайся з жалезам і агнём так строга.
 Як гадзіннік, як гадзіннік, набылі б снaroўку,
 10 Каб ад Паркаў нам кухонных мець адтэрміноўку.
 А калі ўжо, а калі ўжо смерці час суровы,
 Ах, на рожан пойдучь з намі нашы прапановы.
 Хто паверыць, хто паверыць гэтакай няўдачы,
 Што гадзіннік запякаюць на ражне гарачым?
 15 Глянё, кухарка, гляне, кухарка, як матэматычна
 З нас Капернікаў³⁰ на сталі смажаць метадычна.
 Да агнішча, да агнішча, нібы сонца блізу
 Пойдзем хутка, як пасланцы панскага капрызу.
 На вярцёлах, на вярцёлах пакруціцца маем,
 20 Як вандроўнік, што навокал свету шлях спраўляе.
 Загляні ж ты, загляні ж ты на старонкі хронік,
 І пабачыш – праўду мовіў Капернік канонік.
 Кругам ходзіць, кругам ходзіць свет і марнасць свету,
 Гарады, цары, дзяржавы любяць марнасць гэту.
 25 Добры маем, добры маем выбар мы на ўсходзе,
 У Царградзе, невымерным лічбай у народзе:
 То быў з Рымам, то быў з Рымам, потым стаўся грэцкі,

Dziś w swej nocy Tureckimi rządzi Xiężycami.
 W rogach Luny, w rogach Luny Grecya zamkniona
 30 Jęczy, niby już nikczemna Idea Platona.
 Lecz się dobrze, lecz się dobrze stało z schizmatykiem –
 Za szaleństwo Ottomańskim został Lunatykiem.
 Z panow Wschodu, z panow Wschodu Grecy ubożuchni,
 Niechaj jęczą; my z Sambułu wróćmy się do kuchni.
 35 Ale w kuchni, ale w kuchni Grecyą widzimy,
 Na powietrzu grob żelazny z różną mieć będziemy.
 Bo gdy życia, bo gdy życia dopędzimy kresu,
 Rożen truną na powietrzu będzie bez magnesu.
 Tam gdy nędznych, tam gdy nędznych na rożen nas wbijają,
 40 Śmierć, według przysłowia, będzie ostatnią linią.
 Wszakże taka, wszakże taka śmierć nam waży wiele,
 Fenix takiej mieć nie będzie w Arabskim popiele.
 On ma popioł, on ma popioł na swej tylko stypie,
 Nas po śmierci chlebem w koło Bazyli posypie.
 45 O Bazyli! O *dolorum!* już cię też żegnamy,
 A u stołu zwyczajnego żegnania czekamy.
 Tobie w Niebie, tobie w Niebie za każdą potrawę,
 Żeś gotował, gotując Bog koronę na sławę.
 Przecie prosim, przecie prosim *intercessionones*,
 50 Ale jeśli nie uprosim, *Deogrationones*.

[PUHACZ]

Jedzie puhacz po błoniach na cisawym koniu;
 Zajac chrostem z długim chwostem tuż za nim w pogoniu.
 Koń kopytem stuka, nosem worka szuka,
 Sowa w łożu na berozi na to patrząc huka.
 5 Alić leci kruk, kruk, sowę pod bok stuk, stuk!
 «Co tu robisz pudło, nocnoje straszydło?»
 Puchacz woła puha: «Moj ty miły druha,
 Nie turbuj mi mojej sowy, bo ma brzuch niezdrowy.
 Igraj sobie z wroną jako z własną żoną,
 10 Bo ja jestem srogi, połamię ci rogi».

- Сёння ў ночы цёмнай душыць князь яго турэцкі.³¹
 У паўмесяц, у паўмесяц Грэцыя замкнёна,
³⁰ Енчыць, як бы й не бывала ідэяў Платона.
 Вось жа мае, вось жа мае край той схізматычны –
 Праз шаленства Атаманаў³² стаў ён лунатычны.
 Той усходні, той усходніх край бяда нагнула,
 Хай жа енчаць; мы на кухню вернемся з Стамбула.
³⁵ Толькі ў кухні, толькі ў кухні Грэцыя таксама:
 Дамавіна на паветры нам прыгатавана,
 Бо як толькі, бо як толькі дойдзем жыцця крэсу,
 Будзе ёй нам на паветры рожан без магнэсу.
 Як нас, бедных, як нас, бедных, той ражон падвесіць,
⁴⁰ Смерць нам прыйдзе, і нішто ўжо нас і не ўваскрэсіць.
 Ды такая, ды такая смерць для нас як манна,
 Нават Феніксу³³ ў арабаў горшая пашана:
 Мае попел, мае попел толькі на хаўтурах,
 А ў Базыля мы па смерці ў хлебе і фрыцюрах.
⁴⁵ О Базылі! О *dolorum!* мы цябе жагнаем,
 Пры стане ўжо развітання ад цябе чакаем.
 Там, у Небе, там, у Небе, за твае патравы
 Бог гатуе для цябе ўжо венчык вечнай славы.
 Вось жа, просім, вось жа, просім, *intercessionones*³⁴,
⁵⁰ А калі ўжо і не ўпросім, *Deo grationes*³⁵.

[ПУГАЧ]

- Па балотнай раллі мчыць пугач на кані;
 Заяц хмызам, з поўсцю рыжай, скача па краі.
 Конь капытам ступае, храпай торбы шукае,
 На бярозе ў доўгім лозе савіца гукае.
⁵ Аж ляціць крук, крук, ды саве ў бок – стук, стук!
 «Што тут робіш, пудзілішча, начное страшылішча?»
 А пугач галосіць: «Ты савы мне, – просіць, –
 Не чапай, мой дружа, бо сава нядужа.
 Лепш гуляй з варонай, як з жонкай любёнай,
¹⁰ Пан я вельмі строгі – абламаю рогі».

Porwał się kruk do kija a puhacz do szabli

A sowa porwała na ratunek grabli.

I uciął puhacz po chwili krukowi szmat gęby,

A kruk puhaczowi wybił kijem zęby.

¹⁵ I tam sowie po głowie kijem się dostało,

I po boku aż do zmroku, co w niej duszy nie stało.

Krew się leje jak woda, a jeszcze nie zgoda,

A wszystko narobiła sowina uroda.

Крук рвануў да кія, а пугач да шаблі,
А сава ўхапіла на ратунак граблі.
Хоць застаўся ў бітве крук амаль без дзюбы,
Выбіў кіем пугачу да астатку зубы.

¹⁵ А саве па галаве кіем перапала,
Ды ў бок кіем – вох! – і сава прапала.
Кроў бяжыць ракою – б'юцца між сабою,
От сава нарабіла ўласнай пекнатою!

ВЕРШЫ, ШТО ПРЫПІСВАЮЦЦА Д. РУДНІЦКАМУ

ПТУШЫНЫ БАЛЬ

- Да ўчыніў Верабей на прыпечку жніва,
 Змалаціўшы, уварыў пшанічнае піва.
 Паўтычыны хмелю даў, вельмі ж тога жалаваў,
 Думных меў прахаці, гасцей частаваці.
- ⁵ На музыку паўтарак, вялікую суму,
 Адлічыўшы: – Ну, казак, шчоб загралі думу.
 Я, худац-вєрабєй, запрасіўшы гасцей,
 Мушу весел быці, з німі вэспол піці.
 Ой, прыляцеў Снігірок, скрыпачок не просты,
- ¹⁰ Сказаць пану вєрабєю: – Едуць к табе госці,
 Едзець пан Журавель, і дзядзька твой Хрусцель,
 І пані Сініца, родная сястрыца.
 Скочыў хутка Вєрабєй госці спатыкаці,
 Гляне ў поле быстрым окам, аж іх не відаці.
- ¹⁵ Толькі два пугачы, слаўныя трубачы,
 І пан Крук басіста, Бацян варганіста.
 – Має мілы суседы, паны музыканты,
 Заграйце ж мне танцы вєсєлэ драганты.
 Мілы Кручку, заспявай, Снігірочку, заскрыпай,
- ²⁰ А ты, пане Бацяне, зайграй на варгане.
 Як Вєрабєй-гаспадар весєла танцує,
 Запрошаных да сябе гасцей не пільнує.
 Замкі біюць, адмыкаюць, самі піва наліваюць.
 Вєрабєй не бачыць, весел в дому скачыць.
- ²⁵ Як Вєрабєй-гаспадар перастаў скакаці,
 Стануўшы пры парозе, пачаў прыймаваці:
 – Ой, мая ж ты мілая, ой, дружачка любая,
 Я Вєрабєй, слуга ваш, чэкаў датуль вєк вас.

І так думных ён гасцей садзіць кала стала,
 30 Засадзіўшы, быў ім рад, не змаршчыўшы чола.
 І Сарокі і Галіцы селі разам на паліцы.
 Села і Варона, хаця ж непрашона.
 На той банкет камара з мурашкаю забілі,
 З камарэнька тры полці сланіны злупілі,
 35 Сто келбас нарабілі і тры кумпі усвэндзілі.
 Схабы прыпякана, да столу давана
 І так думных гасцей усех чэнставана.
 Камара з мурашкаю смачна ўжывана.
 За здароўе Вераб'я елі, пілі аж два дня,
 40 Не чыніўшы здрады, не дазнаўшы звады.
 Калі блізка паўночы Сава прыляцела,
 Так ціхонька пад сталом на здраду ўсела.
 Старшы госць Журавель казаў сабе слаць пасцель,
 Хрусцялёк упіўся, пад стол падваліўся.
 45 Паруець Сава Хрусцяля, опул разадрала,
 А спячому Жураўлёві горла пракусала,
 Гаспадара не зганіла, музыкантаў параніла,
 А Сарокі з печы муселі ўцечы.

НЯЗГОДА ПТАСТВА І СУД НАД КРУКОМ

Ой, крычала, верашчала Чайка на балоце,
 Праклінала і плакала, паўшы гдзесь пры плоце:
 – Ты, Чапліска, галота, што ты ўчыніла,
 За што ж маіх Пузыноў дзеці пагубіла?
 5 Чы ты, птуха, з тога духа, Сава нешчасная,
 Палыкала, пажырала ў ночы, праклятая,
 Ой, я віджу, быў тут госць, чорнае Кручышча,
 Пабіў, паеў, палупіў проста мужычышча.
 Прыляцела там Цяцера кумку пацяшаці,
 10 За ёю Сойка, Чайкі цётка, села разважаці:
 – Перастань жа слёзы ліці, горанька плакаці,
 Тугу сэрцу жаласнэму вельмі задаваці.

- І мы многа вельмі злога ад Лотра^I цярпелі,
І пакою, над вадою жывучы, не мелі.
- 15 Раннай зоры прыляцеўшы, часта галасует,
А Сарокам і Варонам усёгды фальгует.
Радзім тобі, яко собі, пойдзем наглядаці,
Па шэрокіх і высокіх дубах шпегаваці.
А як знайдзем, будзем біці чалом велікому
- 20 Цару Орлу, над усімі птухамі старшому.
Паляцелі і ўселі над дубам шырокім,
Гладкім, цёмным, дуплаватым і вельмі высокім.
Выглядают быстрым окам блізка і далёка,
Аж скачэт Крук з кручаняты на вярху высока.
- 25 Беглі хутка, вельмі прудка к свайму Асудару:
– Пажалуй нас, рассудзі нас, міласцівы цару.
Ад вялікага лотра Крука вельмі крыўду маем,
Дзеці нашыя пагубіў, о так пазываем.
Казаў стаці, завалаці Крука да расправы,
- 30 Крука ведут, ў шыю біют, не дают паправы.
Порвет за лоб і скажэт: – А ты, просты хлопе,
Будзеш каран, душагубча, здохлых коні попе.
Дэкрэт хутка на апоцы сам Асудар напісаў,
Напісаўшы, Сокал рэгент прэд усімі [зачытаў].
- 35 Казаў Крука біць у слупа, біўшы, чвартаваці,
Чвартаваўшы, огцеці^{II} і з лесу выгнаці.

АПІСАННЕ ПТУШЫНАЙ ХВОРАСЦІ

- Сеў сабе Варабейчык на кухні,
А очкі яму падпухлі.
Ой, Варабейку, сільна не можэш,
Чы жыў будзеш?
- 5 Прыляцелі к Варабеньку Сініцы,
Паглядзелі Варабеньку в очыцы.
Прыляцелі к Варабеньку Ластоўкі,
Аглядзелі Варабенька галоўкі.

- Прыляцела к Варабеньку Плісочка,
¹⁰ Памацала Варабенька нажочку.
 Стаў сабе Варабенька тужыці,
 Смерці сен пачаў маліці:
 – Я Варабейчык, малая птушка,
 Невялікая ў мяне душка.
- ¹⁵ Арол б'ет, гусі чужыя,
 Шурак, курчата малыя.
 Крук, як чорт чорны, многа так мае,
 Варона доўга кракае,
 Жэбы пугача начнога,
²⁰ Жэбы кажана дурнога,
 Мне, Варабейка, малой птушачкі,
 Не бяры барздо душачкі.
 – Не тужы, Варабейку, не тужы,
 Барздо пазбудзеш твэй душы.
- ²⁵ Твая годына ўжо прыцякае,
 Смерць сен з касою збліжае.
 Затрапаў Варабейчык скрыдламі,
 Абвярнуўся да гары нажкамі.
 Выпусціў душу. Усе сен засмуцілі,
³⁰ Што Варабейчыка згубілі.
 Не плачце, птушкі, не выйце,
 Богу сен лепш памаліце.
 Вечная памяць Варабейчыкові,
 Нашаму колісь другові.

ВАЕННЫ ПАХОД ГРЫБОЎ

- Расказаў князь Баравік, сежучы пад сасною,
 Всем грыбам ісці на вайну, всем ісці да бою.
 Адказаў яму Казляк: – Я хоць добры юнак,
 Да самапала не маю, застануся ў гаю.
- ⁵ Адказалі Апенкі: – Мы грыбы слабенькі,
 Мы ў полі не зраслі, ды пры дзераве скіслі.

- Адказалі ім Рышкі: – Мы не баравыя шышкі,
 Нашто ж нам шышак^{III} насіці, калі не ўмемося біці.
 Адказалі Лісічкі: – Не хочам той патычкі,
¹⁰ Ідзі ты сам, Баравіку, стань за нас у шыку.
 Адказалі Пячары: – Не смакуюць нам ваенныя мары.
 Няхай за нас мужыкі паб'юцца, Рыжыкі.
 Адказалі і Грузды: – Мы не дурныя дразды,
 Без круп, без солі ісці і трасцу ні з чым есці.
¹⁵ Адважыўся Мухамор, да загінуў жа, як камар,
 Ляжыш, грыбе, без духа, што парваўся, як муха.

АПІСАННЕ ПАПА, ЯКІ ЕДЗЕ, І САБАКІ, ЯКІ БРЭША

- Паслухайце, малойцы, скажу вам уцеху,
 Што ад праўды, без жарту, без жаднага смеху.
 Ехаў тэж поп дарагою,
 Спаткаў тэж ся з сабакою:
⁵ Сабака ліхая
 На папа брахае
 І брытанскім голасам, і як выжлянята,
 На час блее, як каза, вішчэт, як шчанята.
 Папу страху набавіла,
¹⁰ Мала носа не скусіла.
 Выстрашыла з хаты,
 Гдзе мял начаваты.
 Сталі ж людзі на папа грамадой крычаці:
 – А ты, попе, закажы сабакам брахаці.
¹⁵ Вшак сабака для тога:

^I Лотр – разбойнік.

^{II} Огцеці – абскубсці.

^{III} Шышак – верхняя, найбольш тоўстая, частка шалома, тут ужыта ў значэнні «шалом».

Брэшэт ляда на кога –

І на двараніна,

І на земляніна.

Брэшэт і на караля, так то кажут людзе,

²⁰ Кроль каролем, пан панам, пес сабакам будзе.

А ты, бацька, не зважай,

Куды едзеш, паязджай:

Карона не спала,

Шчо ана брахала.

**FRANCISZKA
URSZULA RADZIWIŁŁOWA**
(13.II.1705, Czartoryjsk – 23.V.1753,
Nowogrodek)

RAJU SŁODKIE WSPOMNIENIA

Pierwszych rodziców szczęsne były lata,
 A nasze gorycz częstokroć przeplata.
 Tam raj miał Adam wesoły wspaniały,
 A nam się chwasty i głogi dostały.
 5 Naturą ogrod stawiany misternie
 Ustawnych fruktów trybut dawał wiernie.
 U nas zaś opak jest mozoł, jest praca,
 A ledwie frukcie w liściu się namaca.
 Tam bujne grona, figi i morele,
 10 Ziemia wydaje nie ludzkie fortele.
 Tu zaś węgierka choć cudnie obrodzi,
 Ledwo się na nią i nam spojrzeć godzi.
 Dobrze to czasy były dla Adama,
 Gdy fruktem Ewa częstowała sama.
 15 Skąpstwo dziś grube Ewami kieruje,
 Bo druga fraszki dać nawet żałuje.
 Jaki tam widok nasycił Adama,
 Gdy nie krył Ewę ni jedwab ni lama.
 Gdzież jento widok miły i wspaniały,
 20 W zazdrosne szaty wszystkie się schowały.
 Gornego nieba Jowiszu, moj Panie,
 Miej o nas prosim łaskawsze staranie.
 Daj Ewy hojne, ludzkie, traktujące,
 Fruktów obfitość niedoli cieszące.

**ФРАНЦІШКА
УРШУЛЯ РАДЗІВІЛ**

(13.II.1705, Чартарыйск – 23.V.1753,
Наваградак)

ПРА РАЙ САЛОДКІЯ ЎСПАМІНЫ

Адам і Ева параю шчаслівай
Жылі ў даліне райскай урадлівай.
А мы працуем цяжка аж да скону,
Не маючы ні радасці, ні плёну.

- ⁵ Там сад, натурай створаны, цудоўны
Пладамі сакавітымі быў поўны.
А мы сартоў багата хоць разводзім,
У лісці дробны фрукцік ледзь знаходзім.
Там спелі фігі, грушы, абрыкосы,
- ¹⁰ Зямля радзіла самахоць дзівосы.
А тут венгерка хоць цвіце цудоўна,
Не цешыць добрым смакам усё роўна.
Адама Ева сапраўды кахала,
Салодкай садавінай частавала.
- ¹⁵ А сёння сквапнасць Евамі кіруе,
Вам іншая ападкаў пашкадуе.
Сам выгляд Евы насычаў Адама,
Бо не ўкрываў яе ядваб, ці лама.
Дзе сёння гэты юны вобраз чудны?
- ²⁰ Схаваў шыкоўных сукняў шэраг нудны.
Юпітэр неба зорнага, мой пане,
Няхай тваё нас суцяшае ззянне.
Пашлі нам Еваў шчодрых і мілосных,
І поўныя сады пладоў дзівосных.

OPISANIE PIERSI BIAŁOGŁOWSKICH

- Jest to cud serca, tak mieć uzbrojone
 Dwie cytadele obok położone.
 Z rubinowymi na nich bastiony,
 Erygowane z abrysu Bellony.
- ⁵ Coż o fortecy rozumieć należy.
 Niechaj pretendent choć tysiąc lat leży.
 Głodem nie zdobyć, szturm się nie boi,
 Im większy atak, tym mocniejszy stoi.
 Wodę ma w sobie móździejze armaty,
- ¹⁰ Dwie palisady, proch, kule, granaty.
 Trzej komendanci, rozum, wstyd i cnota
 Na wszelki insult zamykają wrota.
 Czasem przez traktat dokazują wiele,
 Choć na największą fortece fortele.
- ¹⁵ A gdy się cekhauz lub arsenał pali,
 Wraz do fortecy pretendent wali.

WIERSZE O MIŁOŚCI

- Chciwy Kupido zaostrzywszy strzały,
 Ciągnie Wenerę w przyjaźń poufałe.
 Ta mu przeciwna, broniąc skrytej rzeczy,
 Mocno się ściska i stateczna przeczy.
- ⁵ W tym rozgniewany a u miłości życzliwy
 Impet opuszcza strzałę od cięciwy.
 I gdy do czasu zmierzonego strzela
 Uchybia znaku od miejsc zwykłych wiele.
 A uderzywszy o twardniałe sęki,
- ¹⁰ Lubo zażywa do podjęcia ręki.
 Przecież się strzała kruszy i upada,
 Gdy impet własny zdolności postrada.
 Żałuje Wenus po tym po niewoli,
 Że mu tych uciech zażyć nie pozwoli.
- ¹⁵ Lecz gdy Kupido obumiera w sile

АПІСАННЕ ПЕРСЯЎ ЖАНОЧЫХ

Гэта цуд сэрца, што дзве цытадэлі
 Высяцца поруч сярод чыстай белі,
 Ззяюць рубінамі іх бастыёны,
 Кшталтам зусім, як абрысы Бэлёны.
⁵ Што ж трэба ведаць пра крэпасці тыя?
 Іх не здабудзеш аблогамі злымі,
 Голаду й штурму яны не баяцца.
 Націск мацнець будзе, будуць трымацца.
 Маюць ваду дзве вялікіх гарматы,
¹⁰ За частаколам ёсць кулі, гранаты.
 Ноччу і ўдзень Розум, Сорам і Цнота –
 Тры каменданты – пільнуюць вароты.
 Крэпасці маюць сваю таямніцу:
 Не прасачыцца у іх праз байніцу,
¹⁵ Толькі калі арсенал запалае,
 Хай прэтэндэнт на пажар паспяшае.

ВЕРШ ПРА КАХАННЕ

Хцівы Амур навастрыў свае стрэлы,
 Цягне ў сяброўства Венеру ён смела.
 Тая працівіцца, ўцягвае ў плечы
 Шыю, бароніцца, цвёрда пярэчыць.
⁵ Тым Купідон, у каханні ласкавы,
 Незадаволены і раззлаваны.
 Ён з цецівы стрэлы ў гневе спускае
 І ў недарэчныя месцы трапляе.
 А як пацэліць у дрэва ці камень,
¹⁰ Болей узяць рукі ўгору не ў стане.
 Гасне імпэт Купідонаў памалу
 З кожнай разбітай стралой ці зламанай.
 Потым Венера шкадуе міжволі:
 Як магла пешчаў яму не дазволіць?
¹⁵ І калі ён рэшткі сілы губляе,

Wenus go rada grzebie w swej mogile,
 Chociaż ogrzewa i doda ochoty,
 Ten przecie w smutek obraca pieśczoty.
 To zawsze taka niezgoda przynosi,
²⁰ Że ta jest sprzeczna gdy ten o co prosi,
 Lub też powolna według onej chęci
 Niestalym sercem affekta zasmęci.
 Lepiej się zgodzić obu stron na jedno,
 Ty będziesz kontent, i ona niebiedno.

LIST CZWARTY [DO MĘŻA]

Pierwej przyznam się kiedyś się oddalił,
 List się na ulgę uskarżał i żalił.
 Teraz zaś ledwo rękę po papierze
 Włoczę, i to z tem, że cię kocham szczerze.
⁵ Łzami zalana tłumaczy powieka,
 Jak żyje sługa od Pana daleka,
 A czas przeciwnik przysięgłej miłości,
 Godzinę rokiem snuje w odległości.
 Nużby podobno łzy zdrojem płynęły,
¹⁰ I gdyby można, rzeczny by kurs wzięły,
 A ja bym na nich sama płynąć chciała,
 Ażebym dowod miłości swej dała.
 Dzień, który w żalach innych cieszy ludzi,
 Do tem większego lamentu mnie budzi,
¹⁵ A objaśniwszy miejsce, gdzie Pan bywa,
 Pamięć mi wznawia a serce wyrywa.
 A coż gdy nocne zasępią promienie
 Słoneczną jasność! Ach jakie wspomnienie,
 Gdy na wczas składam głowę na poduszkę,
²⁰ Niesmaczny mi sen różną czyni wróżkę,
 To raz wesołą twarz stawia i toczy,
 U uśmiechające prezentuje oczy;
 Drugi raz smutną rysując posturę,
 I twarz wybladłą, i oczy ponure,

З радасцю ў лоне яго пахавае,
 Там абагрэе, абудзіць ахвоту,
 Ён абарочвае смуткам пяшчоту.
 Так у нязгодзе заўсёды бывае:
 20 Ён шчыра просіць, яна адмаўляе,
 І хоць трымае яго на прыкмеце,
 Сэрцам няверным афекты засмеціць.
 Лепей згадзіцца абодвум адразу
 І закаханасцю цешыцца разам.

IV ЛІСТ ДА МУЖА

Толькі ты з'ехаў, пісалася лёгка,
 З часам цяжэйшым рабілася пёрка.
 Сёння я ледзьве руку падымаю,
 Ды не пісаць не магу, бо кахаю.
 5 Час, як сапраўдны праціўнік кахання,
 Вечнасцю робіць гадзіну расстання.
 Скажуць хай слёзы на змучаным воку,
 Як жыве служба ад Пана здалёку.
 Хай бы вачэй дзве салёных крыніцы
 10 Сталіся рэчкай пад вербаю ніцай.
 Я б і сама па рацэ той паплыла,
 Каб даказаць, што любоў не астыла.
 Людзям нясе дзень і радасць, і сонца,
 Мне – плач на лямант змяняе бясконцы.
 15 Месцы, што ў памяці з Панама звязаны,
 Ў сэрцы жывуць нібы свежыя раны.
 Ноч абуджае ўспаміны, і цені
 Гасяць свядомасці дзённай прамені,
 Хоць на падушку кладу галаву я,
 20 Сон не суцішыць мяне, а ўсхваляе:
 Раз бачу твар твой вясёлы і светлы,
 Вочы смяюцца і позірк прыветны.
 Іншы раз зменіцца ўсё абсалютна:
 Вочы панурыя, твар бледны, смутны,

²⁵ Ja zaś, choć inni wspan sny eksplikują,
 A mnie tak dobre, jak i złe turbują,
 Żyzność na żale tłumacząc, a smutek
 Na tak zły, jako i pierwszy sen, skutek...

PUNKTA ARLEKINOWI OD ŻONY DANE

1

Wam mężom daję przestrogę:
 Gdy się ożenicie,
 Tę chcejcie wziąć przed się drogę,
 Wiem że wypełnicie.

2

⁵ Z rana się nim ochnie żona,
 Nim się porwie z łoża,
 Patrz byż pierwiej wstał niż ona,
 Zaczol ostrzyć noża.

3

Patrz jeśli ogień wzniecony,
¹⁰ Czyli już wre woda,
 Kawę z mlekiem nieś do żony,
 To się zerwie zgoda.

4

A jeżeliby chciała więcej
 W łuszku się zabawić,
¹⁵ Przynieś jej supy najprędzej,
 Tyś rzezwiej mógł sprawić.

5

Jak w południu słońce stanie
 W tenczas tylko jadam,
 Jezli obrusu posłanie
²⁰ Nieznajdę, w ten zadam.

²⁵ Нехта спрабуе хай сны растлумачыць:
 Добра каханага сумным пабачыць,
 Дрэнна – вясёлым, а мне так ці гэтак,
 Ноччу прачнуся і думаю, дзе ты?..

ПАРАДЫ, ДАДЗЕНЬЯ ЖОНКАЙ АРЛЕКІНУ

1

Вас, мужчын, засцерагаю:
 Той, хто ў шлюбе крочыць,
 Хай наступны шлях трымае
 І з яго не збочыць.

2

⁵ Зранку вохне раз сужонка,
 Уставаць захоча –
 То ўскачы раней за жонку,
 Нож вастры ахвоча.

3

За агнём падсочвай жвава:
¹⁰ Кіпень ці віруе?
 З малаком нясі ёй кавы –
 Згода запануе.

4

Як даўжэй захоча ў ложку
 Песціцца, люляцца –
¹⁵ Прынясі ёй супу трошку,
 Мусіш паспяшацца.

5

Вось апоўдні – каб не рана –
 Толькі есці буду.
 Што, абрус шчэ не пасланы?
²⁰ Ох, задам для спуду!

6

Położysz jej co lepszego
 Jakiej chce potrawy,
 Życz appetytu smacznego
 I wszelkiej zabawy.

7

²⁵ Gdy na stół dadzą szparagi,
 Póki nieochłodną,
 To ci daję do uwagi,
 Że będziesz stał głodno.

8

Pierwsze pije żona zdrowie
³⁰ Rymskie pijąc wino,
 Choć ona ci pić nie powie,
 Stoj z wesołą miną.

9

Gdy mocno się usznuruje,
 Zawołaj dziewczynę,
³⁵ Niech Gorąc jej uszłafruje
 Ma, to, swą przyczynę.

10

U stołu trzeba posługi
 Póki nie zje Żona,
 Zjadszy szpacieruj czas długi,
⁴⁰ Służ jak każe ona.

11

Gdy się w łuszkę ogarnie,
 Pokaż tę ochotę,
 Że do niej wskoczysz niemarnie,
 Skączysz swą robotę

12

⁴⁵ Nieodmow jej rozkazowi
 W kochanej zabawie,
 Bo nieumkniesz kłopotowi
 W podrwienej twej sprawie.

6

Ёй – кавалачак найлепшы
 Ад любое стравы.
 «Смачна есці, – скажаш першы, –
 Прыемнай забавы!»

7

²⁵ Як паставяць спаржы свежай –
 Пакуль не астыне,
 То не спакушайся ежай:
 Есці не павінен!

8

Жонка першай чарку ўзносіць
³⁰ З рымскім санцадарам.
 Разам выпіць не запросіць –
 Стой з вясёлым тварам.

9

А насцёбаецца дужа,
 То пакліч дзяўчыну:
³⁵ Хай зусім уп'ецца, дружа, –
 Можа, ёсць прычына?

10

За абедам стой пры жонцы.
 Як наесца сытна,
 Аж пакуль не сядзе сонца,
⁴⁰ Ёй прыслужвай спрытна.

11

А да ложка як збярэцца –
 Праяві ахвоту:
 Скокні да яе пагрэцца –
 Скончыш так работу.

12

⁴⁵ Споўні ўсе яе жаданні
 У забаве вольнай,
 Каб пазбегнуць пакарання
 Ў справе паднявольнай.

PRZESTROGI ZBAWIENNE ALIAS INFORMACJA ŻYCIA,
OD KSIĘŻNY FRANCISZKI URSZULI RADZIWIŁŁOWEJ...
CORCE SWOJEJ ANNIE MARII DANE ROKU 1732

Boże, w ktorego mocy i szafunku
Skończenie życia, bied, trosk i frasunku,
Twoja to władza, Twoje rozkazanie
Wiek łączyć z śmiercią, nad ludzkie mniemanie,
5 Ja takiej pory nie chcę czekać dłużej,
Ale mię poki siła i moc służy,
Odważnym sercem przyjmę śmierć, lecz, Panie,
Daj, abym w dobrym zesła z świata stanie.
Słabość mię, widzę, zewsząd otoczyła,
10 Żyję, jakobym dłużej już nie żyła.
Ktoż Twym wyrokom sprzeciwić się może?
Ty życiem władniesz, Ty śmierć dajesz, Boże.
Przez łaskę Twojej dobroci i dziła
Daj, proszę, abym życiem odkupiła
15 Ojca i corkę; albo też w tej dobie
Razem niech wszyscy w jednym leżym grobie.
A w tym jeżeli będziesz przebłagany,
Że z corką mąż moj żyć będzie kochany,
Ja za nie trzecia, chętnie za oboje
20 Niechaj na zastaw życie oddam swoje.
Więc widząc, że nikt pewny być nie może,
Jaki Twój wyrok, niepojęty Boże,
Znając wiek ludzki na kształt pajęczyny,
Te punkta piszę dla corki jedynej.

PUNKT PIERWSZY

Najpierwsza cnota, o corko kochana,
Znać Boga w Trojcy jedynego Pana,
W czystych wnętrzościach Stworcę zawartego,
Z nienaruszonej Panny zrodzonego,
5 Z niepokalanie Maryjej poczętej,

ЗБАВЕННЫЯ ПЕРАСЦЯРОГІ АБО ЗВЕСТКІ ДЛЯ ЖЫЦЦЯ,
АД КНЯГІНІ ФРАНЦІШКІ УРШУЛІ РАДЗІВІЛ...
ДАЧЦЭ СВАЁЙ ГАННЕ МАРЫІ, ДАДЗЕННЫЯ РОКУ 1732

- Божа, у бясконцай шчодрасці якога
Крэс наш жыццёвы, беды і трывога,
Ты ўсемагутны, век людскі сканчаеш
Смерцю, і ў гэтым літасці не маеш.
- ⁵ Смерці чакаць я доўга б не хацела:
Покуль у моцы не аслабла цела,
Духам адважным смерць прыму; ды, Пане,
Свет мне пакінуць дай у добрым стане.
Слабасць трывала ў абцугі сціскае,
- ¹⁰ Ведаю, век мой свечкай дагарае.
Створцы прысуду хто пярэчыць зможа?
Смерць і жыццё нам Ты даруеш, Божа.
Пане мой добры, злітуйся ласкава –
Дай, каб жыццём я іх уратавала,
- ¹⁵ Бацьку з дачкою; ці ў гэту ж хвіліну
Хай разам ляжам трое ў дамавіну.
А як па волі так Тваёй складзецца –
Толькі з дачкою муж мой застанецца, –
Я за обоіх лёсам ахвярую
- ²⁰ З радасцю, Божа, і не пашкадую.
Бачу напэўна, што ніхто не можа,
Ведаць Твой вырак, неспасціжны Божа;
Век параўнаю людскі з павучынай,
Пішучы пункты для дачкі адзінай.

ПУНКТ ПЕРШЫ

- Першая цнота, о дачка кахана, –
Мець Бога, у Тройцы адзінага Пана,
Што ў чыстым лоне Створцы ёсць схаваны
І нарадзіўся з беззаганнай Панны,
- ⁵ З чыстай Марыі, без граху зачатай;

Trwać w świętej wierze z urodzenia wziętej.
 Wierzyć, jak święty Kościół rzymski każe,
 A Judaszowskie w myśli mieć przedaże,
 Jako niewierny sługa swego Pana
¹⁰ Zbył; za grzech ludzki śmierć Jemu zadana.
 Wierz, że Bog zawsze w hostyi istotny,
 Tak wierząc ufaj nadgrodzie stokrotnej.

PUNKT WTORY

Jak z nocnej chwili sen otworzy oczy,
 Uzbroy się krzyżem, niech myśl w niebo wkroczy.
 Nim się ustroisz, klękni na kolana,
 Ubierz wprzod duszę, nim będziesz ubrana,
⁵ Rozbierz sumnienie, jeśliś w nocnej porze
 Myśli i duszę trzymała w dozorze,
 Zaś by co jeśli postrzeżesz grzesznego
 I za ekscesa serca oziębłego.
 Mszy nie opuszczaj, owszem, choć się zdarzy
¹⁰ Co ciekawego, nie odwracaj twarzy.
 Słuchaj cierpliwie, o corko kochana,
 Jak byś przed sądem stanęła u Pana.

PUNKT TRZECI

Na próżnych wdziękach umizgu i stroju
 Czasu nie trawić; jeśli chcesz pokoju,
 Radząc się swego zwierciadła o sobie
 Myśl, że to Boska ręka dała tobie.
⁵ Chwal za to Pana i gdy według świata
 Suknia cię będzie okrywać bogata,
 Drogie koronki, ty przypomnij sobie,
 Że jedna płachta z tobą będzie w grobie.
 Strzeż się pochlebstwa, bo te pod niebiosy
¹⁰ Pochwał twych różne będą zmyślać głosy,
 Lecz znaj, że co masz, to masz z ręki Pana,
 Będziesz szczęśliwa, o corko kochana.

Верай праняцца, ад бацькоў прынятай.
 Верыць навуцы Касцёла святога,
 Вобраз на мыслі Юды мець, якога
 Здрадай наш мілы Бог укрыжаваны –
¹⁰ За свет наш грэшны быў на смерць пасланы.
 Вер, што ў прычасці Бог жывы заўсёды,
 І прычакаеш так узнагароды.

ПУНКТ ДРУГІ

Толькі па ночы ўстаўшы, следам трэба
 Перажагнацца, думкі слаць да неба.
 Стань на калені, сукні не кранайся:
 Душу ўпарадкуй, потым апранайся.
⁵ Стаўшы, разважыш, ці начной парою
 Думкі ты мела згодныя з душою,
 Каб не зманіла да граху дарога
 Ці да эксцэсаў сэрца трапяткога.
 Мшы, хоць бы стала раптам што-якое
¹⁰ Вартае ўвагі, не пакінь святое.
 Слухай цярпліва, о дачка кахана,
 Як бы стаяла перад тронам Пана.

ПУНКТ ТРЭЦІ

Час на забавы не марнуй і строі –
 Кінь, бо няварта; хочаш у спакоі
 Перад люстэркам пра сябе спытацца,
 Памятай: Богам пекнасць мела дацца.
⁵ Слаў ласку Пана, а як, модай свету,
 Сукняй зазьяеш з парчы ды саету,
 Тонкіх карункаў, помні штохвіліны:
 Саван магільны – вось наш строй адзіны.
 Бойся лісліўцаў: можа пад нябёсы
¹⁰ Хор цябе ўзвысіць іхні шматгалосы.
 Ведай: што маеш, тое ўсё ад Пана,
 І шчаснай будзеш, о дачка кахана.

PUNKT CZWARTY

Obmierzłe gniewy, furyje, cholery
 Nie twego stanu, ni twojej są cery,
 Choćby z natury impet był wrodzony,
 Niechaj rozumem będzie zwyciężony.
⁵ Bog złych nie lubi, ludzie się Go boją,
 Insi żartują i o gniew nie stoją.
 Lepiej twej krzywdy ustąpić, niżeli,
 Żeś zła, aby to ludzie powiedzieli.
 Swoich napomnieć, gdy trzeba, łagodnie,
¹⁰ Karać, lecz częściej odpuszczać ich zbrodnie.
 Niechaj życzliwych sług słowa nie drażnią –
 Lepiej z miłością służą niż z bojaźnią.

PUNKT PIĄTY

Nad wszystko gorszą wyrzuc z serca pychę,
 Gdzie ta jest, życie nie może być ciche.
 Z niecnot niecnota – Bog się sam nią brzydzi,
 Ta dobre myśli przewraca i wstydzi.
⁵ Talent to *dubia*, szukaj przed nim tarczy,
 Skromność i rozum wszystkiemu wystarczy.
 Wiedz, żeś jest w wolnym kraju wychowana,
 Przez to z szlacheckim stanem porównana.
 Szanować honor, to z nim łączyć zdanie,
¹⁰ Znaj się na sobie, miej o tym staranie,
 Byś nic nad inszych nie była, choć służy
 Fortuna, bo ta da więcej i dłużej.

PUNKT SZOSTY

Nie zazdrość nigdy niczego nikomu,
 Tym się kontentuj, co mieć będziesz w domu.
 Znaj, co jest w inszych, oraz chwal dobrego,
 Nie gań przez zazdrość przyjaciela swego,

ПУНКТ ЧАЦВЕРТЫ

- Гідкія гневы, злосці ды халеры
 Не дапасоўвай да сваёй манеры;
 Хоць бы прыродай быў імпэт наданы,
 Можа праз розум быць утаймаваны.
- ⁵ Бог злых не любіць, Бога ўсе баяцца,
 Ёсць, што жартуюць, гневу не страшацца.
 Лепей на крыўды ўсе забыць, як злою
 Паняй лічыцца між людзей, ліхою.
 Варта – дамашніх паўшчувай лагодна;
- ¹⁰ Толькі, грахі ім прабачаць – больш годна.
 Слугам зычлівым гавары прызна:
 Лепей з любоўю служаць, чым баязна.

ПУНКТ ПЯТЫ

- Вытраві з сэрца напачатку пыху –
 З ёю не жыцьмеш між людзей паціху.
 Бог сам найпершы ёю пагарджае,
 Бо думкі гнюсіць, круціць і змяняе.
- ⁵ Талент – сумнеўны Паркі дар шалёнай,
 Сціпласць і розум будуць абаронай.
 Сціпласць у вольных землях гадавана,
 Здаўна з шляхецкім станам паяднана.
 Гонар шануй свой і выказвай дбанне
- ¹⁰ Пры спасціжэнні самаіснавання.
 Не фанабэрся, хоць лёс і спрыяе,
 Болей, як іншым, штосьці абяцае.

ПУНКТ ШОСТЫ

- Збудзься зайздросці да ўсяго давеку,
 Тым задаволься, што ў сваім засеку.
 Ведай, хто годны, не хвалі ліхое,
 Сябра праз зайздрасць не гнюсі; чужое

- 5 Bo ta zwyczajnie, gdy się w serce wpije,
Swoje wynosi, tłumiąc cnoty czyje.
A choć kto chytrze pochwali tve zdanie,
Pozna, że w sobie masz upodobanie,
Ktore nie w inszych, tylko wszystko w sobie
- 10 Widzą, zdradliwych chwał nadają tobie.
Zazdrość do cenzur prowadzi i złego,
Więc, proszę, corko, wystrzegaj się tego.

PUNKT SIODMY

- Miej wstrzeźliwość, a nie pragnij chciwie,
Bądź szczodra oraz zbieraj sprawiedliwie,
A nie łakomie; nie pragnij niczego,
Od inszych nie bierz, nie trać zaś, co twego.
- 5 Dziel się, gdy możesz, wpoł z bliźnim w przysługę
Miej wzgląd i pamięć na dawnego sługę.
Radź się ich, szanuj, kochaj i nadgradzaj,
Sekret swój chowaj, nikogo nie zdradzaj.
Nie bądź ciekawa, nie pytaj fałszywie.
- 10 Interes kieruj z zyskiem, lecz pocziwie.
Bądź miłosierna na ubogich ludzi,
Niechaj łakomstwo sercem twym nie łudzi.

PUNKT OSMY

- Każdego przyjmij z chęcią i łaskawie,
Lecz strzeż sumnina, a nie szwankuj w sławie,
Karm, poj, bądź rada, przyjemna i miła,
Częstuj, nie żałuj, daj wszystkiego siła.
- 5 Proś, ale sama wstydem miarkuj usta,
Aby z objadstwa nie była rozpusta,
Lepiej niech powie o tobie gromada,
Żeś w domu ludzka, przyjemna i rada,

- 5 Зайздрасць патопча, са сваім папрэцца
 Ё свет і змяюкай увап'ецца ў сэрца.
 Той, хто лісліва хваліць меркаванне,
 Бачыць: ты ў промнях самалюбавання.
 Ён, хоць свет цэлы на сабе замкае,
 10 Хвалу падступна і табе спявае.
 Зайздрасць – прычына для цензуры; тога,
 Ты, о дачушка, сцеражыся злога.

ПУНКТ СЁМЫ

- Меры трымайся і не прагні хціва,
 Шчодрай будзь, сплаты браўшы справядліва,
 Без ліхаімства; не жадай чужога,
 І не растрачвай са свайго нічога.
 5 Можаш – дзяліся з бліжнім па заслугах,
 Позірк спыніўшы на старэйшых слугах;
 Шанай адорвай іх, пытай парады,
 Тайну захоўвай, не задумвай здрады.
 Звыш не цікаўся, не пытай ілжыва,
 10 Справу скіроўвай на карысць пачціва.
 Будзь міласэрнай да людской нягоды,
 І ліхаімства пазбягай заўсёды.

ПУНКТ ВОСЬМЫ

- Будь у вітанні кожнага ласкавай,
 Шчырай, сумленнай, не бяжы за славай.
 Дай есці-піці госцю дужа многа
 Ветла і міла, без намеру злога.
 5 Сорам у просьбе хай стрымае вусны,
 Каб з аб'ядзення не было распусты.
 Хай людзі скажуць пра цябе: з душою
 Іх прывячаш у сябе, з табою –

Ale wstydliva, wstrzemiężliwa, a nie
¹⁰ Sama rozpustna w zacnym życia stanie.
 W każdym zaś kroku, szafunku i sprawie
 Proś Boga, aby z tobą był łaskawie.

PUNKT DZIEWIĄTY

Nie tylko ciała, lecz myśli i duszy
 Niechaj cię, proszę, nieczystość nie ruszy,
 Oddal od serca próżną chlubę, bo ta
 Maksyma pierwsza, a czystości psota.
⁵ Pochlebne słowa, miłości wabiki,
 Słuch skłonia, serca zwiodą do praktyki;
 W tej się myśl topiąc, zapomni, co cnota.
 Chęć dom kochania wraz otworzy wrota
 I pod pretekstem pagnąc być kochana,
¹⁰ W tobie się zajmie niezleczona rana.
 Myśl, wola, serce, sprawy i ruszenie
 Pod Boskie co dzień zdawaj przeznaczenie.

PUNKT DZIESIĄTY

A jak porywczą na złe być nie trzeba,
 Tak nieleniwą, co się tyczy nieba.
 W gnusnej się nie chcej zatapiać słodczy,
 Bog ją odrzuca, świat zaś za nic liczy.
⁵ Najpierwej Boga pochwaliwszy z rana,
 Nabożna książka ma być przeczytana
 Lub też zabawna, ale nie [z] zgorszeniem,
 Za zdaniem starszych, za ich pozwoleniem,
 Potem do zwykłej płci naszej roboty
¹⁰ Ręce kierować, gust swój i obroty,
 Dzień jak nic minie, momentem się zbędzie,
 A Boga chwalić przy wszystkim i wszędzie.

Сорам і мернасць, злое не прыстане,
 10 Годная славы ты ў высокім стане.
 Як Бог кіруе пачынанні й справы,
 Будзе, дачушка, да цябе ласкавы.

ПУНКТ ДЗЯВЯТЫ

Цела нячыстасць бруднаю рукою
 Хай не зачэпіць, і думак з душою.
 Гонар, пустое самалюбаванне
 Выкінь, бо гэта – чыстасці псаванне.
 5 Жарсныя словы, любасці прынады
 Сэрцу праз вушы зададуць пажады;
 Той саступіўшы, збудзешся ты цноты.
 Прага кахання расхісне вароты,
 І з апраўданнем «хочу быць каханай!»
 10 Век застанешся з невылечнай ранай.
 Волю і справу кожную з намерам
 Провіду Бога аддавай з даверам.

ПУНКТ ДЗЯСЯТЫ

Як парывацца зло чыніць не трэба,
 Так будзь руплівай у пытаннях Неба.
 Не паддавайся гнюснай насалодзе:
 Бог яе топча, з ёю свет не ў згодзе.
 5 Богу спачатку хвалу даўшы з рана,
 З кніг што пабожных пачытай старанна,
 Ці што з займальных, але не распусту:
 Волі старэйшых давярай і густу.
 Рукі і ўменне прымяніўшы, брацца
 10 Потым да звычайнай неабходна працы.
 Дзень вокамгненна прамінуў і згінуў,
 Богу шлі хвалу кожную хвіліну.

PUNKT JEDENASTY

Nie być uporną i nie ufać sobie,
 Radzić się mędrszych, myśleć o sposobie,
 Nim co zaczynasz, jak potem zakończysz,
 Gdy pewne zdanie a nie z pewnym złączysz.
⁵ To poznasz prędzej, co złego być może,
 Najpierwej uważ przeznaczenie Boże,
 Bo kto zawiłą chce zaczynać sprawę,
 Trzeba mieć ludzi i niebo łaskawe.
 Kto zaś interes na swe złoży zdanie,
¹⁰ To utyskować często musi na nie.
 Więc nim co zaczniesz, długo myśleć trzeba,
 Lecz się wprzod poradź przyjaciół i nieba.

PUNKT DWUNASTY

Nad wszystko bardziej szanuj nas oboje,
 Ojca, mnie – matkę, bo w tym szczęście twoje,
 Nie tylko z musu, jak złe czynią dziatki,
 Lecz cnotą, sercem, choć to przymiot rzadki.
⁵ Znaj, żeś po Bogu winna nam jest życie,
 Kochaj nas szczerze, bądź prawdziwe dziecię.
 Słuchaj bez swaru, czyn rozkaz bez złości,
 A nas – jeżeli Pan Bog z wysokości
 Weźmie do siebie – pamiętaj na duszę!
¹⁰ Jam bliższa śmierci, więc cię prosić muszę,
 A ja w nagrodę ostatniej mej woli
 Pobłogosławię życiu i twej doli.

PUNKT TRZYNASTY

Po mojej śmierci, jeśli insza będzie
 Macocha, w jej się nie sprzeciwiaj rzedzie.
 Znaj ją za matkę, kochaj, nie narzekaj,
 Nie taj, nie gadaj, gniewu jej unikaj.

ПУНКТ АДЗІНАЦЦАТЫ

- Собскай пазбыўшы ўпартасці і веры,
 Райся з старэйшым пра свае намеры
 Перш, як узяцца, бо абавязкова
 Пэўнае з спрэчным злучыш памылкова.
⁵ Ведацьмеш – можа злом што аказацца;
 Божаму трэба провіду аддацца,
 Бо хто імкнецца да няяснай справы –
 Хай мае Неба да сябе ласкавым.
 Той, хто па ўласным чыніць меркаванні,
¹⁰ Потым пачуе сам свае ўпіканні.
 Перш, як узяцца, доўга думаць трэба;
 Рады спытайся і ў сяброў, і ў Неба.

ПУНКТ ДВАНАЦЦАТЫ

- Помні: найболей маеш шанаваці
 Нас – шчасце ў бацьку, гэтак як і ў маці;
 І не з прымусу, як ліхія дзеці, –
 Сэрцам, хоць рэдка так вядзецца ў свеце.
⁵ З Божае волі з нас жыццё пачаўшы,
 Будзь добрым дзіцем, шчыра нас кахаўшы.
 Меўшы пакору, без намеру злога,
 Будзь; а пакліча да свайго парога
 Нас Бог ласкавы – памятай пра душу!
¹⁰ Першая ў смерці, так прасіць я мушу.
 За паслушэнства той апошняй волі
 Дам бласлаўленне і жыцця, і долі.

ПУНКТ ТРЫНАЦЦАТЫ

Як я сканаю, раптам гэтак стане, –
 Мачыха будзе над усім мець дбанне,
 Будзь ёй дачкою любай і ласкавай,
 Шчырай, для гневу не давай падставаў.

- ⁵ Dogadzaj ojcu – wiem, że, sprawiedliwy,
Pamięć mieć będzie na wiek nieszczęśliwy
Twej niefortuny, ciebie w każdej dobie
Wszehmocna ręka da obronę tobie.
Znaj się być corką ojca tak godnego,
¹⁰ Weź za cel humor serca łagodnego,
Nie szemraj na los największej niedoli,
A czynź po Bogu instynkt ojca woli.

PUNKT CZTERNASTY

- W każdym zaś stanie, pociechach i smutku
Znaj łaski Bożej przeznaczenie w skutku,
A nade wszystko strzeż się plotek, zdrady,
Szalbierstw, chciwości, rozpusty i zwady.
⁵ Skromność nie tylko w słowach miej i w oku,
Lecz w każdym tchnieniu, mrugnięciu i kroku,
Wstyd, dobroć, szczodrość, szczerłość i powaga,
Skłonność i ludzkość w sercy niech wymaga,
Cnota po cnocie, ta twym będąc celem
¹⁰ Z twoim cię łączyć będą Zbawicielem.
Nie krzywdź nikogo, owszem, gdzie się zdarzy,
Za oskarżonym litość pokaż twarzy.

PUNKT PIĘTNASTY

- Więcej zaś, corko miła i kochana,
Masz przykazanie czynić swego Pana.
Co jeśli wszystko wypełnisz z ochotą,
Niech ci Bog wszelkie szczęścia zsyła z cnotą.
⁵ Niechaj obfitość, która okrąg świata
Zdobi, i twoje adornuje lata!
Wiele się znajdzie błogosławieństw, tyle
Niech ci Bog w każdą daje życia chwilę,
Ile zaś fortun, zyskow, szczęścia liczy
¹⁰ Świat, niech to wszystko u ciebie dziedziczy.
Ale nad honor, szczęście, zysk i sławę
Niech ci po śmierci niebo da łaskawe.

- 5 Слухайся бацьку, ён бо справядлівы,
Памятаць будзе вечна, нешчаслівы,
Гора дачушкі; а бяда пагоніць –
Усемагутны бацька абароніць.
Будзь жа дачкою добрай, бацькі годнай,
10 Сэрцам вясёлай і душой лагоднай.
Не праклінай ты горкае нядолі,
З Богам паводзься па бацькоўскай волі.

ПУНКТ ЧАТЫРНАЦЦАТЫ

- Ці весялішся, ці сумуеш, помні,
Што ласкі Божай азначаюць промні.
Больш сцеражыся плётак розных, здрады,
Глупства, распусты, хцівасці ды звады.
5 Сціпласць не толькі ў словах май і воку --
Кожным уздыху, і руху, і кроку.
Сорам і шчодрасць, шчырасць, як і ўвага,
Сэрца прыязнасць, да ўсяго павага:
Цнота па цноце дасягацьмеш мэты,
10 Лучнасці з Богам шчэ на свеце гэтым.
Крыўды нікому не чыні, заўсёды
Быць літасцівай не ўпускай нагоды.

ПУНКТ ПЯТНАЦЦАТЫ

- Словам, дачушка любя і кахана,
Цвёрда трымайся прыказанняў Пана.
Як будзеш тое ўсё чыніць з ахвотай,
Хай Бог адорыць шчасцем цябе, цнотай.
5 Хай той дастатак, што плыве над светам,
Станецца ўкрасай юным тваім летам!
Колькі свет гэты блаславенстваў мае,
Хай Бог усе іх на цябе ссылае.
Шчасця і ўдачы колькі дыспануе
10 Свет, хай заўсёды пры табе пануе.
А да пашаны, шчаснасці і славы
Хай табе Неба дасць Гасподзь ласкавы.

UDALRYK KRZYSZTOF RADZIWIŁŁ

(28.I.1712, Zdzięcioł – 21.VII.1770)

Z CYKLU «ELEGIE MORALNE»

ELEGIA

JAK SIĘ ŚWIAT OBRACA
NIENAWIŚCIĄ LUB TEŻ MIŁOŚCIĄ

Jak ścigający z konia się przesiada,
Kiedy się chciwie zysk chce mieć z polowu,
Tak i miłości w różnej formie zdrada
Być się pokaże nie wierzonej słowu.

⁵ Miłość odmienna nienawiść formuje,
Wzajem nienawiść w miłość się obraca,
Tak jak Proteusz zawsze postępuje,
W kolorach różnych odmienia się praca.

Tak zapalczywy żołnierz ciska strzały,
¹⁰ Na zwierza łowiec arkany zarzuca,
Już z prośbą, groźbą, daje dar niemały,
Ażeby złowił, lub go precz odrzuca.
Czasem pioruny lub ogniste groty
We trojkończastej formie już, już ciska,
¹⁵ Czasem z pochodni płomień wyda złoty,
Który po wszystkich kościach iskry pryska.

Gra kuglarz, szydzi, gdy już swą broń składa,
Ktore igrzysko ludzkie oko wabi.
Tak jest pokryta, świecie, twoja zdrada,
²⁰ Na jad podchlebny prędko ulgną słabi.
Bez żądła miłość, ty nie trać bojaźni,
Błądzi ten w cale, kto się ubezpieczy,

УДАЛЬРЫК КРЫШТАФ РАДЗІВІЛ

(28.I.1712, Дзятлава – 21.VII.1770)

З ЦЫКЛА «МАРАЛЬНЫЯ ЭЛЕГІІ»

ЭЛЕГІЯ

НА ЧЫМ СВЕТ ТРЫМАЕЦЦА,
НА НЯНАВІСЦІ ЦІ КАХАННІ ТАКСАМА

Як пераследнік коней вымяняе,
Калі захоча мець выгоду ў ловах,
Так і каханне здрада навучае
Не верыць абяцанням, што на словах.

⁵ Каханне-зман нянавісць спараджае,
Як і нянавісць зменіцца ў каханне –
Так, як Пратэй¹, заўсёды звычку мае
У розных формах доўжыць існаванне.

Так вой з запалам стрэлы выпускае,
¹⁰ Аркан на звера лоўчы шле рухавы
І з просьбай-грозьбай шмат што абяцае,
Абы злавіць, а не – пакіне справу.

Ці перуном, ці дроцікам агністым
Трохкутным часта метка пацаляе,
¹⁵ Ці полымем з паходні залацістым,
Што аж на костках іскры выбівае.

Як акрабат – вачам людскім прынада, –
Адклаўшы спрат, сабою зноў стаецца,
Так і твая схавана, свеце, здрада;

²⁰ Слабы на яд лісліўца паддаецца.
Мілосць – без джала, ды жыві баязна,
Бо падманецца, хто абраў бяспеку:

Niby dziecinne pokaże przyjaźni,
Bicz, arkan, rzuca na kark już człowieczy.

- 25 Wnet przyprawioną nagnie łuk cięciwą
Ta, co się przedtem podchlebną być zdała,
Strzeż się jej wabiu, nie bierz stopą chciwą,
Bo w twe śmiertelna biodra utknie strzała.
Nie wierz grającym, nie tak wściekły, srogi,
30 Przyjaźń zabawia, aby cię złowiła,
Nieprędko grając nadstawi swe rogi,
Lecz mocno strapi, boleści da siła.

- Później a próżno poznasz, żeś ulgniony,
Kiedy opasze sroga cię gadzina,
35 W brodzie stygijskim będziesz utopiony,
Brzydka Alekto na dno cię ugina.
Tam gdzie nienawiść, miłość przewodnikiem
Zawsze się staje, wesoł z sobą chodzą,
Takiej miłości przymiot wszetecznikiem,
40 Bo między sobą zawsze się już zwodzą.

- Już niespokojność żadnej nie ma wiary,
Świat niestateczny kołem się obraca,
Cypryjskie dziecko, gdy też gra bez miary,
Zdradliwie toczy piłkę, życie skraca.
45 Jako krążący wichler go uderza,
Kiedy go z ziemi na powietrze wznosi,
Tak jak wir bystry miłość nie uśmierza,
Sam siebie goni, sam ucieka, prosi.

- Da plaga umysł, plag dziecinne razy
50 Tak zaś są ciężkie, zostawują znaki.
Bije nienawiść świat ten tyle razy,
Bije i miłość, raz ich jest jednaki.
Wzniecony Parys miłości płomieniem
Jest rozbojnikiem ledejskiego wstydu,

Нібы дзіця, паставіцца прыязна
І – біч, аркан накіне чалавеку.

- 25 Яна гатовай лук сагне цяцівай,
Хоць кагадзе рахманай падалася;
Пазбудзься чараў, не бяжы імкліва,
Каб у сцягно стралою не ўпілася.
Не вер гульцам, разважны будзь і строгі:
30 Прыязнасць вабіць, каб злавіць у путы,
Марудна граўшы, настаўляе рогі,
Ды моцна схопіць, боль задаўшы люты.

- Пасля – і позна! – знойдзеш паслабленне,
Калі акруціць гадзіна ліхая,
35 У брод стыгійскі² ўцягне на ўтапленне,
Алекта³ гідкая на самым дне схавае.
Там, дзе нянавісць, спераду каханне
Заўсёды крочыць – разам вечна ходзяць;
Яны з каханнем чыняць блазнаванне,
40 Бо між сабою таварыства водзяць.

- Ужо ў спакой няма ніякай веры,
Па кругу свет варочаецца ўпотай;
Так дзеці Кіпра, граючы без меры,
Мячом падманна цэляць па варотах.
45 Як бы віхор кружлівы свет штурмуе,
Калі з зямлі ў паветра ён шугае,
Ды шпаркі вір кахання не ўтаймуе –
Сябе сам гоніць, зносіць, уцякае.

- Бяда навучыць, і слабым ударам
50 Цяжкія па сабе пакіне раны.
Хоць б'е нянавісць гэты свет з запалам,
Але й кахання ўдары свету знаны.
Парыс⁴, абняты полымем-каханнем,
Дачку ад Леды⁵ выкраў для абрыды,

55 Rozpina żagle egejskim powieniem,
 Nieludzkie pędzą wiatry z Propontydu.
 Tu gniew, nienawiść, łzy, krzyk, męka, ściąga
 Państwo Danai, już jest w zamieszaniu,
 Tu pyszną Troję pożar już osiąga,
 60 Tu Grecji zguba w złych bogiń obraniu.
 Eneaszowi miłość jest przyczyną,
 Że na obszernych morskich wałach błądzi,
 Szuka małżeństwa, żegna się z dziedziną,
 Ledwie brzeg rzymski być go panem sądzi.

65 Nienawiść jurna jest jak żądło węża,
 Gdy go ukole, daleko wypuszcza,
 Tak iść do Teukrow zachęciła męża,
 W miłym napoju śmiertelny jad spuszcza.
 Miłość w łożnicy mocno się też sroży,
 70 Gdy zła niewiasta jak dzik kły pokaże,
 Lacjum i Troi tak powietrzem wroży,
 Że konterfektem Heleny porażę.

Miłość do złota do Partow zapędza
 Chciwego Krassa, gdzie są bogactw skrzynie,
 75 Wnet już nienawiść wszystkę nań broń spędza,
 W dżdżystym strumyku rozpękniiony płynie.
 Chęć panowania w Cezarze tak żwawa,
 Iż na ojczyznę ostry miecz obraca,
 Tak go zniszczyły podeptane prawa,
 80 Iż krwią w senacie życie swe utracą.

Coż mocniejszego nad Rzym, świata pana,
 Wszystkim koronom dawał swoje prawa,
 Szczegolna miłość, tak podło ubrana,
 Rzym wywrociała, iż upadła sława.

55 Эгейскім ветразь рушыў павяваннем,
 Вятры ліхія веюць з Прапантыды⁶.
 Тут гнеў, нянавіць, слёзы, крык – кананне
 Данайскіх земляў⁷ з іх злыбеднай доляй,
 Тут гордай Троі ў полымі стагнанне,
 60 Загуба грэкам злых багіняў воляй.
 Мілосць Энею сталася прычынай,
 Што на марскіх прасторах ён шукае
 Дружыну і, расстаўшыся з айчынай,
 На рымскі бераг панам выступае.⁸

65 Нянавіць-юр, нібыта джала вужа,
 Глыбока ў цела коле і ўтыркае,
 Ісці да Тэўкраў вымусіла мужа,⁹
 Пітво мілосці ядам распускае.
 І ў спачывальні гневіцца каханне,
 70 Калі дзяўчына дзічы клык пакажа
 І Троі з Лацыё шле з ветрам прадказанне,
 Што праз Алену места друзам ляжа.

Скупога Краса ў Парфію загнала
 Любоў да злата – там багацця куфры,
 75 Нянавіць следам на яго паўстала,
 І вось плыве між золата, распухлы.¹⁰
 Да ўлады рваўся Цэзар¹¹ гэтак жвава,
 Што на айчыну мечам замахнуўся:
 На смерць сказаны растаптаннем права,
 80 Крывёй ён у сенаце захлынуўся.

Рым, свету пан, усіх трымаў у страху,
 Усім каронам раздаваў ён права:
 Мілосць, уздзеўшая жабрацтва апранаху,
 Рым загубіла, і загасла слава.

ELEGIA
NIE KOCHA MIŁOŚĆ, LECZ NA WĘDĘ ŁOWI

Ktoraż w lubieżnych pokaże się rana,
 Żeby miłości ran nie doznawała?
 Na ktore miejsca bieży wieczor z rana,
 Aby do zguby kresu uprzedzała?
 5 Nie tylko lampą pałającą ziemię
 Zapala, kiedy skry afektow wznieca,
 Lecz pośród wody ludzkie gore plemię,
 Niczym nie zgasi serdecznego pieca.

Nie jest tak ciężki sajdak Kupidyna,
 10 Choć ostrych grotow strzał napelnia bonty,
 Lecz wędę sieci zarzuca dziecina,
 A te zdradliwiej proch zajmują lonty.
 Więc teraz rybak łowi wam bezdenny,
 Teraz marynarz niewod garnie z toni.
 15 W sen przepaść wiedzie melodia syreny,
 Tak oszukuje miłość, co cię goni.

Ona pochlebną cerę niby stroi
 Wielkie chciwemu obiecując dary,
 Obłudnej twarzy niech się każdy boi,
 20 Szkodliwe zdrady takowe ofiary.
 Jeżeli łowisz, będziesz ułowiony,
 Wierząca płynie ryba do robaka,
 Tak przez smak będziesz wędką uchwycony,
 Iż cię śmierć pewna złapie, nieboraka.

25 Miłość – jeziorem, świat w nią rzuca wędę,
 Nie chwytaj świata darow, bo szkodliwe,
 Świat – rozbojnikiem, plonem jego będę,
 Gdy na te łupy osiągnę zdradliwe.
 Spojrzy w Wenerę, patrząc się rozpala,
 30 Rzuca oczyma, sam do siebie mowi
 I gdy się Wenus z oczu nie oddala,
 Sieć miłość stawia i na wędę łowi.

ЭЛЕГІЯ
КАХАННЕ НЕ КУНЕЖЫЦЬ – ВУДАЙ ЛОВІЦЬ

Ці між юрлівых ёсць такая рана,
Каб ад кахання ранаў не спазнала?
Куды знікае раніцай старанна,
Каб згубны крэс жыцця не пазначала?
5 І па зямлі агню пасее семя,
Калі афектаў іскры паўздымае,
І на вадзе людское паліць племя,
Нічым сардэчны жар не супыняе.

Не так цяжкі калчан у Купідона¹²,
10 Хоць вострых стрэлаў там нямала мае,
Шпурляе сетку звабную з разгону,
А тым хутчэй і порах запалае.
Вось вам рыбак з мярэжаю бяздоннай,
І вось марак свой невад цягне з тоні.
15 Сірэны спеў вядзе да згубы соннай,
Каханне так падманвае ў пагоні.

Яно ліслівай мінай аж ільсніцца,
Сквапліўцу абяцаючы навары,
Падманных твараў кожны хай баіцца,
20 Бо варты жалю іхнія ахвяры.
Як ловіш, будзеш сам калісь лаўлёны,
З даверам рыба мкнецца да прысмаку,
Знянацку вудай будзеш падчаплёны,
І смерць цябе злапае, небараку.

25 У возера-каханне кіне вуду
Свет, для падману ёсць на ёй спажыва,
Свет – то разбойнік, і здабычай буду
Яго, як захачу трафеяў хціва.
Зірні: Венера, гледзячы, палае,
30 Вачмі шукае і з сабою мовіць;
Пакуль з вачэй Венера не знікае,
Каханне ставіць сетку, вудай ловіць.

Drugi świat krążąc cień honorów goni,
 Doczesnej sławie rad jako gościowi,
 35 Ktoż cieniu łowca od zdrady ochroni,
 Sieć miłość stawia i na wędę łowi.
 Szuka z staraniem skarbow ow łakomy,
 Ktoż przywiązanie jego tak wypowie,
 Gdy w tych dostatkach żal jemu dać słomy,
 40 Sieć miłość stawia i na wędę łowi.

Zmysł twój każdego rozkosz swa zajuszy,
 Gdy się w miłości zwawo zbyt zapali,
 Stara się złowić oczyma lub uszy,
 Do tej ponęty wszystko chęć swą zwali.
 45 Gina dotknięciem, są im wędy wonią,
 Tyło w paszczkę nie da źrzeć smokowi,
 Bieży z Cererą, bieży z Bachem po nią,
 Sieć miłość stawia i na wędę łowi.

Po wszystkich miejscach rzuca wędy, sieci,
 50 Pilnym staraniem ogarnąć cię pragnie,
 Wraz starych łowi, średnich, młodych, dzieci,
 Strzegącego się w swą cię matnią nagnie.
 Zazdrość cię porwie, gdy pocałowanie
 Do ust przyłoży, ogień wnet odnowi.
 55 Całus ten bywa znaczne oszukanie,
 Nie kocha miłość, lecz na wędę łowi.

Płaczesz ty pono? Kropla łez jak perła
 Wytryska z oczu jak ku pogrzebowi,
 Lecz tych strzemięcia dosięgają berła,
 60 Nie kocha płacząc, lecz na wędy łowi.
 Ślesz ku Cyprowi listy tve miłosne,
 Iż list zmiękczoną troskliwość odnowi,
 Miętkie ekspresje tak są rzewne, głośne,
 Przecież nie kocha, lecz na wędę łowi.

А іншы – цень пашанаў кружыць-гоніць,
 Так славе рады, нібы госця бавіць,
 35 Які яго ад здрады абароніць;
 Каханне вудай ловіць, сетку ставіць.
 Шукае скарбаў рупна, не з разбегу,
 Чыя скваплівасць – хоць пішы аповесць,
 Жыве ў дастатку, пашкадуе снегу;
 40 Каханне ж сетку ставіць, вудай ловіць.

Раскоша розная і розум розна ўзрушыць;
 Калі каханне хутка запалае,
 Вачыма ловіць, настаўляе вушы,
 Да той панады шлях свой выпраўляе.
 45 Даткніся – гінуць, звабны водар маюць
 Яны і ў чорта лапах, так бы мовіць;
 Яго з Цэрэрай, з Бахусам¹³ шукаюць,
 Каханне ж сетку ставіць, вудай ловіць.

Паўсюль яно раскіне вуды, сеткі,
 50 Увагай пільнай атуліць імкнецца,
 Стары і юны, сталыя і дзеткі –
 І ўпарты ў венцер пэўна пападзецца.
 Успыхне рэўнасць, толькі пацалунак
 Расчуліць вусны і агонь адновіць.
 55 Ды будзе гэта прывідны ратунак:
 Каханне не кунежыць – вудай ловіць.

Чаго ты плачаш? Слёзы струмянімі,
 Як на хаўтурах, льюцца, можна мовіць;
 Ды слёз струменні робяцца ярмамі,
 60 Хоць плача, не кахае – вудай ловіць.
 На Кіпр ты шлеш мне шмат лістоў мілосных,
 Бо ліст змякчэлы клопат мой адновіць,
 Экспрэсій поўны гучных, трапных, слёзных,
 Бо не кахае, а на вуду ловіць.

- ⁶⁵ Ktoż by przysięgłe nie chciał przyjąć serca
I coż by byli za ludzie takowi,
Choćby rzekł: Kocham – światowy morderca,
Nie kocha miłość, lecz na wędę łowi.

ELEGIA

NIE WSZYSTKO ZŁOTO CO SIĘ ŚWIECI

- Patrzysz, jako wżad usta swe gniewliwe
Stooczny Argus ow przejrzały cofa,
W tąż i Linceusz, dziecko te płaczliwe,
Tonem się kwili jak przypadnie strofa.
⁵ Pono w swym błędzie gniewem się zapala
Zaćmiona miłość. Mowisz, że obłąka?
Nie błądzi miłość, zmyśla błąd bezmała
I tym omamia, czym w źrzenicy błonka.

- Prawdy Dozorca, Rządca Sprawiedliwy
¹⁰ Odkrywa ludziom świata tego zdrady,
Na jego rozkaz bądź, człowiecze, chciwy –
Sąd jego słodki. Smakuj z mej porady,
I gdy się miłość tak na ciebie gniewa,
To ty na ten świat gniewaj się wzajemnie.
¹⁵ Światłość odwraca, ciemności przywdziewa?
To się też odwróć tyłem nieprzyjemnie.

- Czyń dobrze, zgoła z tego świat najgrawa,
Co widzisz oczu labiryntow tyle:
Odmienne farby szkło węglaste dawa,
²⁰ Gra bardziej zdradza, jeśli się nie mylę, –
Jeden lub drugi złoty ma w kieszeni,
Tak mu się widzi, że tysiące liczy.
Takowe dary zmyśla, kunszt nie ceni,
Kunsztem w kolorze – nie tylko – dziedziczy.

- ²⁵ Ile w szkatule mniemasz mieć pieniędzy,
Tyło się przypatrz z tych pieniędzy cieni,

- 65 Што сэрц прысягу адваргаюць, людзі
 Такія ёсць, гатовыя адмовіць,
 Каб і сказаў: кахаю – злодзей будзеш,
 Каханне не кунежыць – вудай ловіць.

ЭЛЕГІЯ НЕ ЁСЁ ЗОЛАТА, ШТО БЛІШЧЫЦЬ

- Глядзі – ссівелы, грозны і гняўлівы
 Ставокі Аргус¹⁴ вусны падціскае,
 За ім Лінцэюс, той дзяцюк плачлівы,
 Цянюткім тонам штосьці выцінае.
- 5 Як памылкова гневам запалае
 Любоў сляпая – ісціна далёка?
 Любоў не мыліца – памылкі выдумляе
 І ў зман уводзіць так, як зрэнка – вока.
- Ахоўнік Праўды, Райца Справядлівы
 10 Расплюшчыць вочы ўсім на свету здрады,
 Яму служыўшы, будзь ва ўсім руплівы –
 Салодкі суд Яго. Паслухайся парады:
 Любоў цябе, у гневе, ігнаруе?
 І ты на свет пагневайся ўзаемна.
- 15 Святло схавана, цемрадзь спрэс пануе?
 Ты адварніся задам непрыемна.
- Паводзься добра. Свет з табой жартуе,
 Бо столькі лабірынтаў бачыць вока:
 Вясёлкай фарбаў шкельца зачаруе,
 20 Але падман звядзе цябе далёка.
 Не знойдзеш і златовачкі ў кішэні,
 Табе здасца – тысячы злічаеш.
 Што прагнеш – бачыш, жарт ніяк не цэніш,
 У фарбах жарты – толькі тое – маеш.
- 25 Калі збіраеш у куфэрку грошы,
 Гатовы будзь, што скарб, як цень, мінецца.

Sąd twój o świecie lśni się tylko w nędzy.
 Ta chciwość prawie w omyłkę się mieni,
 Kunszt twój jest kłamać, kłamstwo rzecz swą zdo-
 30 Tak bogatego Crassa sławne skrzynie
 Żółtą czerwoną miedzią przysposobi
 Ten fawor, który oszukaniem słynie.

Rozumiesz, że ma ow bogactwa Kreza?
 Są w nienawiści Krassowe imiona,
 35 Wynecowana bywa ich impreza,
 Krezusem żyjąc, aż Irusem skona.
 Ow wszystkie złota, co ziemia ma, trzyma,
 Ow zaś nadzieję złota obiecuje,
 Co w łonie ziemi ciepło złota wzdyma,
 40 Co słońce zwarzy każdy wykopuje,

Myśl nabywania złota przyczyniają.
 Omyłne wcale świata są dostatki,
 Łaknienie bogactw nic nie ugaszają.
 Choć myśl chęć strzeże, śliskie są zadatki,
 45 Gdy z cudzych krajow do naszego brzegu
 Naładowana skarbem płynie nawa,
 Wnet my wołamy pośpieszając w biegu:
 Nasz okręt płynie, nasz zysk, nasza sława!

Gdy siew szczęśliwie w Polskiej krzewi roli
 50 I gdy wypuszcza bujne zboża kłosa,
 W dobrej otusze każdy byź przyzwoli
 I wesoł w gumnie chce układać w stosa.
 Anglia się chełpi, że ma piękną wełnę
 Ufarbowane sukna w świat wysyła.
 55 Pienią się w Węgrzech wina beczki pełne,
 Z szumu nadzieja sporządzona była,

Rodzą się w konchach nowe pereł krople,
 Co pracowicie ludzka chciwość zbiera.
 W pułnocnych krajach, gdzie są śniegi sople,

Твой суд, о свеце, бедняку адно харошы.
 Памылкай хцівасць хутка абярнецца.
 Хлусня – твой жарт, хлусня табе прыўкрасай
 30 Ёй Краса слаўнага напоўненыя скрыні:
 Чырвона-жоўтай меддзю расплылася
 Удача, што сваім падманам слыне.

Мяркуеш, мае той багацці Крэза?
 І ён няшчасцем Краса запалае,
 35 Абернецца трагедыяй імпрэза:
 Жыве, як Крэз, але, як Ір, канае.
 Усёй зямлі той золата займее,
 А той – надзею толькі атрымае;
 Што ў чэраве сваім зямля пястуе, грэе,
 40 Што сонца зварыць – кожны адкапае.

Займення золата жаданне дапякае?
 Падманнасць мары выявіцца скоро –
 Той прагі зманнай свет не наталяе,
 Жаданне – дужа хісткая падпора.
 45 З чужой зямлі да нашай прыплывае
 Пад грузам карабель – усёй аравай
 Услед бяжым назлом, і кожны выклікае:
 Наш карабель, прыбытак, наша слава!

А як пасеў удала прарастае
 50 І забуяе збожжа каласамі,
 У спадзяванні земляроб жніва чакае,
 Калі гумно заставіцца снапамі.
 Ангельскі край нямала з мяккай воўны
 Шматфарбных сукнаў свету пасылае,
 55 Віно ў вугорцаў спее ў бочках поўных –
 Надзея з пены віннай вырастае.

Пярліны мора пестуе рупліва –
 Іх наша хцівасць дбайна падбірае.
 На снежнай поўначы на футры нам спажыва,

- 60 Futer szukamy. Peru skarb otwiera.
 Z drobnych ziarn żyta już płowieją pola,
 Tak iż dojrzały kłos się z wiatru chwieje.
 W tym wesoł mowi: Otoż moja rola
 Zupełną w żniwie złota da nadzieję,
- 65 Gdy gwałtem sobie chce zniewolić nieba,
 Ognistą chęcią układa nagrody,
 Tak jakby kamień chciał przemienić w chleba
 Lub roże w złoto, w klejnoty ogrody!
 Nie tak się burzy tłum pijaków w nocy,
 70 Ktorzy językiem wszystkich wyścinają,
 Tak w trzeźwych myśli bez zmysli w niemocy
 Z tej porywczosci śmiałości nie mają

Podwojnej, w pijanym migają kielichy
 I z jednej świcy widzi sto pochodni.

- 75 Niech otrzeźwieje – w raz się staje cichy,
 Jakoby nigdy nie popełniał zbrodni.
 Wściekłość pijaństwo, lecz chciwość pieniędzy
 Większą wściekłością nad owe opoje.
 Pijaństwo prawie zakończy się prędy.
 80 Dłużej łakomstwa wściekle trwają gnoje,

Gdy w skrzyni Crassie gnębisz twoje zbiory.
 Pijana czy chora, myśl cię we śnie trapi,
 Tylko się obudź, uczynź krok twój spory –
 Nie ujrysz bogactw, nic cię nie ułapi.

ELEGIA

NIE DOBRZE SIĘ ZGADZA NIEBO Z ZIEMIĄ

Nie zatrzyma się w sercu jednym zgodnie
 Nieba pachole i Ziemi pachole,
 Tego zaszczytu Nieba pragnąc godnie,
 Ziemia nie może ustąpić mu pole.

60 І Перу скарб нам шчодро выстаўляе.
 Як поўным жытам поле палавее,
 Даспелы колас вецер пахіляе,
 Тады і ўласнік разам весялее:
 Звон золата ў жніве ён прадчувае.

65 Жадае гвалтам стаць абранцам неба,
 Хаценнем палкім прагне ўзнагароды,
 Каб мог, то камень замяніў бы хлебам,
 А ў золата – і ружы й агароды!

Не так п'янчугі з шумнаю гулянкай,
 70 Што ціш начы галасам разрываюць:
 Бяссільныя, ацверазеўшы ранкам,
 П'яной уявы смеласці не маюць.

За чаркай чарку хоць хапае п'яны,
 Са свечкі сто паходняў уяўляе,
 75 Ацверазеўшы – робіцца рахманы,
 Як бы паскудстваў больш не памятае.
 Аبرىда – п'янства, але хцівасць грошай
 Аبرىда большая, чым тое ап'яненне:
 Папойка скончыцца хутчэй любая можа,
 80 Чым прагавітасці закончыцца гніенне.

У скрыні Краса ты марнуеш зборы.
 З хваробы п'янай думка ў сон праб'ецца –
 Ты абудзіся, на пад'ём будзь скоры:
 Багацце згіне, добра ўсё складзецца.

ЭЛЕГІЯ НЯМА ЗГОДЫ Ў НЕБА З ЗЯМЛЁЮ

Не прагне сэрца згоднасці давеку
 Слугі зямлі з саміх нябёс слугою;
 Хоць і жадае мець яго апеку,
 Зямны прад ім не схіліцца без бою:

5 Ani gniew błysnie thebańskim płomieniem,
 Ktorem niezgoda w koło okrążyła,
 Ani zawziętość iskrawym promieniem
 Braci Tentala w popioł obrocila,

Nieprzyjacielskie układa oręza,
 10 Ta owa miłość, choć w dziecinnej dobie,
 Niewinna Puzia tak srogo zwycięża,
 Rozsiewa ognie, trzyma ludzi w probie,
 Stygijską strzałą serce wskroś przebija,
 Czystym płomieniem dziecko to odżywia.
 15 Ziemskie pachole zakałą zabija,
 Nieba pachole Niebo nam zakrzywia.

Światłość ciemności zawsze nienawidzi,
 Wzajemnie ciemność od światłości stroni,
 Ta zaś nocnymi myślami się brzydzi,
 20 Owa ode dnia oczy swe zasłoni.
 Utraci kolor swej białości mleko,
 Gdy atramentu napelni tynkturę
 I kryształowe zbrudnąć musi wieko,
 Gdzie czystą kroplę zmąci w krwi purpurę.

25 Od acydalskich ogniw płomień czysty
 Zgwałcony, zgaśnie przez Wenery źródła,
 Ktora z Gracjami gdzie grunt jest skalisty
 Kąpiąc się, nieraz wstrzemięźliwych zwiodła.
 Tak mądrość czasem w błąd uwikła długi,
 30 Wzruszywszy sprawy przodków swych zawile,
 W cichym pokoju wojnę sprawi drugi,
 W starych szpargałach pokładając fiłę.

Nigdy się cnota w wiecznym pojedynku
 Zgodzić nie może z samą prawie wadą,
 35 Nawet śmierć z życiem w przestronnym budynku
 Spólnie nie mogą mieszkać gdzie się zjadą,
 Śmierć choć cię wodzi, z nią nie zbłądzisz cale.
 Gorzej Kupido zwodzi cię jak mara.

5 Ці то агнём фіванскім узгарыцца,
Якім нязгода ўкола акружыла,
Ці люта гневам страшным заіскрыцца
Якім братоў Тантала спапяліла.

Бы непрыяцель, уздымае зброю
10 Любоў такая, юная гадамі,
Фузеяй¹⁵, хоць нявінная сабою,
Выпрабаванне ладзіць паміж намі,
Стралай стыгійскай сэрца працінае,
Дзіцю агнём прыносіць ажыўленне.
15 Зямны слуга кінжалам забівае,
Слуга нябёс цяжарыць выбаўленне.

Святло цямрэчу вечна ненавідзіць,
Як і цямрэча светласць абмінае,
Адна начнымі думкамі пабрыдзіць,
20 Другая вочы ў белы дзень схавает.
Як малако свой колер пераменіць,
Змяніўшы ўраз атраманта структуру,
Так белізной крышталь не запраменіць,
Калі крывёй дадаць яму пурпуру.

25 Агонь памкненняў, ад брыдоты чысты,
Венеры дбаннем хутка затухае,
Што ў коле Грацый¹⁶ ля крыніц скалістых
Не аднаго ад цноты пазбаўляе.
Памылак шляхам часта мудрасць ходзіць,
30 Да дзеяў продкаў бачачы прызванне:
Ці то вайной спакою перашкодзіць,
Ці то падступству знойдзе апраўданне.

Ніколі цнота ў вечным паядынку
Не мае згоды ні з адной заганай,
35 Жыццю і смерці разам у будынку –
Прасторным нават – быць непажадана:
Пры смерці стаўшы, з ёй не заблукаеш,
А Купідон звядзе цябе, як мара,

Ow cię prowadzi na oręża fale.
 40 W Boskiej miłości pokoj jest ofiara,

Jednym już cnota, drugim kryminały.
 Twierdze nie równo w sercu są szkodliwe:
 Tym się żywota bramy zamykały,
 Drugim śmierć Niebo otwiera szczęśliwe.
 45 Mniemam na koniec, iż się tak nie brzydzi
 Samą miłością ta nienawiść wściekła,
 Jak już niebieska miłość nienawidzi
 Ow płod Wenery, co napełnia piekła.

Jedno na świecie lśni się tylko słońce,
 50 W jednym Krolewstwie jeden się Krol rządzi,
 Jedne miłości doskonałej końce
 I jedna miłość niebieska nie błądzi.
 Widzisz promienie jak rozrzuca ryte
 Z niebieskich gmachow, gdzie lustr idzie spory,
 55 Jak na zachodzie zamki nie dobyte ✓
 Słońce w obłokach w piękne stawia wzory.

Pierwej się będą gwiazdy pluskać w wodach,
 Gwieździste konie pierwej ziemia sprzęże,
 Niż wychowany w roskoszy ogrodach
 60 Niebieskich pieszczot z łatwością dosięże.
 Dobry z Awernu Olimp zrobić może,
 Gdy się postrzeże, w jakie zabrął błędy.
 Wiem, że świat w dawne Chaos zmienisz, Boże,
 Daremne miłość czyni swe zapędy.

65 Jak się zbiegają te, owe pacholę,
 Jedno drugiemu chociaż nie dowierza,
 Nie złączy miłość drugiej spólnie wolę,
 Lecz drugą miłość ciągnie do przymierza
 I w jednym punkcie jedne imię nosi,
 70 Chociaz we wszystkich sprawach jest rozdzielna,
 Ta Nieba ściga, ta do piekła prosi,
 Ta jest żyjąca, a ta jest śmiertelna.

Не раз паразу ад яго зазнаеш.

⁴⁰ Спакой – любові Божае ахвяра,

Для гэтых – цнота, іншым – пакаранне.

Не кожны мур бывае душам шкодны:

Каму за брамай жывата кананне,

Каму ў нябёсы пераход свабодны.

⁴⁵ Здаецца мне, што так не дапякае

Саму любоў нянавісці агіда,

Як неба ў пекла спешна вывяргае

Той плод Венеры, што яму – абрыда.

Адно на свеце сонца ў высі зорнай,

⁵⁰ Адзін манарх дзяржавай правіць мусіць,

Адзін канец любові бездакорнай,

Адна любоў нябесная не хлусіць.

Глядзі – сусвет зіхценнем апавіты,

З вышыняў неба чысціню люструе,

⁵⁵ Як на заходзе замак нездабыты

Між хмараў сонца промнямі малюе.

Перш разгайдае плёскат зорак воды,

Зямля табун між зораў зацугляе,

Чым гадаваны ў садзе насалоды

⁶⁰ Нябеснай ласкі слодыч атрымае.

Алімп з Аверна¹⁷ хтосьці зробіць, можа,

Як зразумее, дзе й па чым блукае.

Свет у хаос абярнеш даўні, Божа,

Любоў дарэмна выхаду шукае.

⁶⁵ І як адна другую сустракае,

Яны ўзаемна тояць падазрэнне,

І хоць нішто іх воляў не з'яднае,

Адна з адной жадаюць прымірэння.

Адно імя любоў такая носіць,

⁷⁰ Хаця ў астатнім лучнасці не мае:

У неба – гэта, тая ў пекла просіць,

У смерць давеку; гэтая – жывая.

SŁOWO NIC W SWOJEJ PRYZYWOITOŚCI

Nic prawie trudniejszego w swoim przyrodzeniu
Nad Imię i słowo Nic we własności mieniu.

Trudno jest Nic tłumaczyć, trudno Nic poznawać;
Trudno jest czynić Nic, trudno cwałę dawać.

⁵ A jednak już owe, Nic, jest pochwały godne,
Bo do Jestności BOGA dowodu sposobne.

Tłumaczyć Nic rzecz trudna, a kto je tłumaczy,
Rozumie być przeczeniem, twierdząc nie inaczy.

Nic jest tego przeczeniem, co jest w samej rzeczy,

¹⁰ Rzecz to jest rzecz cokolwiek – temu nikt nie przeczy.

Tłumaczyć trzeba co jest, by rzecz co nie było,

Bo do Nic słów potrzeba, aby coś znaczyło.

By nic się nie znaczyło, wtedy w swej prostocie

Owe słowo Nic jest już w wybornej istocie.

¹⁵ Zda mi się, Nic tłumacząc, lepiej milczeć pono;

Nie wytłumaczy się Nic: gdyby Nic zmilczono,

Więc trzeba już Coś mówić, aby Nic powiedzieć,

Co trudno, bo inaczej nic nie będziem wiedzieć.

Nic wykładać jest trudno, bo znać Nic rzecz trudna:

²⁰ Chcesz wiedzieć z Nic trudności? Rzecz jest bardzo cudna

W Theologicznych szkołach, kiedy te Nic czytam,

Jeśli kiedy BOG zna: Nic? – mądrego pytam. –

Bo jeżeli BOG zna Nic, toć wyrozumiany,

Więc przez to ma własności być tym czym jest znany.

²⁵ Jeżeli ma tę własność, toć być czymści musi,

Więc BOG jest czymści – nie Nic, czy znać Nic przymusi.

To pewna, jeżeli te Nic jest od BOGA znane,

Jakby kiedy co było w zwierciadle przejrzane.

Więc już Nic jest Niczego szkłem bo przeźroczystym,

³⁰ Tym samym wszelkich jestestw Nic zwierciadłem czystym.

Nic trudne w poznawaniu, w czynieniu trudniejsze –

Nie masz nic jak owe Nic, w sobie nie pewniejsze.

Ci, co też mówią że BOG Nic poznawać może,

СЛОВА «НІШТО» ПА СВАЁЙ СУТНАСЦІ

- Так нішто нам не чыніць цяжкасцяў у мове,
 Як Нішто, што ў асобным пазначаем слове.
 Бо Нішто не спазнаеш і не патлумачыш,
 Не пахваліш Нічога, бо яго не бачыш.
- ⁵ Ды скажу: варта, пэўна, і Нішто прызнання
 Бо яно пацвярджае БОГА існаванне.
 Хоць Нішто патлумачыць – цяжкая задача,
 Кожны ў ёй супярэчнасць знойдзе, не іначай,
 Бо ў «нішто» супярэчнасць у самім тым слове
- ¹⁰ (Мовіць – значыць пра нешта гаварыць на мове):
 Пра няіснае трэба распавесці ўмела –
 Для Нішто трэба слова, каб значэнне мела.
 Нават як і не мае наагул значэння,
 То Нішто ўжо тым самым творыць выключэнне.
- ¹⁵ Лепш змаўчаць, як тлумачыць сэнс таго вам слова;
 Ды Нішто не спасцігнеш, як маўчыш суро́ва.
 Пра Нішто распачаўшы, Нешта мовіць маем,
 Бо іначай наогул свету не спазнаем.
 І тлумачыць, і ведаць пра Нішто патрэба?
- ²⁰ То скаштуй, як ахвотны, багаслова хлеба:
 Так, у кнігах пра тое іх Нішто чытаю –
 «Што БОГ знае? Нічога? – мудрага пытаю. –
 Як Нішто пан БОГ знае, намі шанаваны,
 То праз тое ўласціва ёсць Ён тым, кім знаны.
- ²⁵ Меўшы гэту ўласціvasць, чымсьці быць Ён мае,
 Значыць, БОГ – ужо штосьці, а Нішто знікае».
 Так, Нішто пану БОГУ вельмі добра знана,
 Бо яно, як у люстры, Богам разглядана;
 А Нішто ёсць Нічога шкельцам найпразрыстым
- ³⁰ І для сутнасцяў розных – тым люстэркам чыстым.
 За Нішто не існуе справы найцямнейшай,
 За Нішто не спаткаеш рэчы найцяжэйшай.
 Той, хто скажа, нібыта БОГ Нішто знаць можа,

Przyznają że Nic czynić nie możesz, moj BOŻE!

35 Gdyby zaś BOG Nic czynił, byłaby robota,

Gdyby była robota, toć czegoś istota.

A gdyby zaś było Coś, toby nie Nic było

Podług słów Ewangelii: «Tak się to sprawdziło.

A wszystko, co się stało, przez niego się stało,

40 Bez niego stało się Nic». Wtedy się Nic znało.

Przeto Nic skutkiem nie jest, tylko niedostatkim,

Ani też jest istotą, ani też przypadkiem.

Nie potrzeba Coś działać, aby Nic te zrobić,

I owszem te Nic zmylić, a nie Nic sposobić.

45 Ztąd pochodzi, że te Nic trudne do chwaleńia,

Gdyż piękność czyli Dobroć są chwał zamierzenia.

Nic zaś ani piękności niema, ni Dobroci,

Ni się przedłużyć może, ani się Nic skroci.

Gdyby Nic było dobre, gdyby było piękne,

50 Toby było Jestestwem. W tym się nie zajęknę.

Jeżeli Nic Jestestwem, a gdzież Niejestestwo?

Nie byłoby Nic Niczym, lecz jakie Jaczestwo.

Jeżeli jest Jestestwa Nic jakim przeczeniem,

Przeto być obdarzone nie może Chwaleńiem.

55 Jestestwo pochwał godne, Niejestestwo żadnych,

Przeto Nic do pochwały niema przyczyn snadnych.

Na stronę uchyliwszy, co się w Nic szperały,

Jednakże mówię, że Nic godne jest pochwały.

BOGU potrzebne jest Nic do dzieł swych robienia,

60 Gdyby nie było te Nic, zkadże są stworzenia?

Ktoż przeczy, że z Niczego BOG rzeczy wyciąga,

Toć tworzy jak Stworzyciel, z Nic wszystko się zciąga.

Nic jest metą wychodu, z niego i świat wyszedł,

Z niego wszelkie stworzenie i Człek na świat przyszedł.

65 Jest tedy Nic Terminem: gdyby go nie było,

Wraz by się Przyrodzenie w swoje Nic wrocilo.

Upadłaby Natura, gdyby się nie wsparła

Na Palcu Bożym, toby była obumarła,

- Прызнае, што Нічога ты не можаш, БОЖА!
³⁵ Хай Нічым БОГ заняты – гэта азначае,
 Што ён сутнасць чагосьці ўсё-ткі выяўляе.
 Каб было тое Штосьці, ці б Нішто згадала
 Дабравесце¹⁸: «Вось гэтак бачнае ўсё стала.
 І ўсё тое, што стала, сталася ад Бога,
⁴⁰ Без Якога не стала ў свеце тым Нічога»?¹⁹
 То Нішто – і не вынік ці які выпадак,
 І не сутнасць, з якое вынікнуў парадак.
 Не патрэбнае Штосьці, каб Нішто збылося,
 Бо Нішто ад Нічога і не пачалося б.
⁴⁵ Немагчыма давеку, што Нішто заззяе,
 Бо яно неабходных вартасцяў не мае:
 Ні якой прыгажосцю, ані дабрынёю
 Пахваліцца не можа, нават даўжынёю.
 Каб Нішто дабрынёю, пекнасцю яснала,
⁵⁰ То напэўна б і якасць Сутнасці займела.
 Як Нішто Сутнасць мае, дзе ж Нябыт? Сабою
 Ці Нішто засталася б з Якасцю такою?
 Нават каб мела Сутнасць з Божага рашэння,
 А не можа Нішто быць вартым Усхвалення.
⁵⁵ Сутнасць мае ўсхваленне, а Нябыт – не мае,
 Для Нішто праслаўлення час не наступае.
 І, аднак жа, хоць выклаў вам сваё рашэнне,
 Ды, скажу, варта, пэўна, і Нішто ўсхвалення:
 БОГУ ў справе стварэння свету прыдалося,
⁶⁰ Без Нічога адкуль бы ўсё ў нас пачалося?
 Хто пярэчыць? – З Нічога рэчы БОГ стварае,
 Ён, як Створца, з Нічога ўсё на свет пускае,
 Як і свет сам, з Нічога свой адлік выводзяць
 І жывёлы, і людзі, што па свеце ходзяць.
⁶⁵ То Нішто – гэта тэрмін: без яго імгненна
 У Нішто ўсё жывое знікла б неадменна.
 Знікла б маці-прырода, ды яе трымае
 Божы Перст і загінуць ёй не дазваляе,

Jako BOG z Nic wziął wszystko, tak wszystko wyczyścić

⁷⁰ Może, same te Nic nie może już zniszczyć.

Na koniec Theologia te Nic w ten sens bierze:

Dowodzi Jestność BOGA przez Nic w prawej wierze.

Są jakieś kreatury, toć z Niczego wschodzą,

Więc owe kreatury nie z siebie pochodzą.

⁷⁵ Już tedy musi być BOG, co z Nic Coś porobił –

Tak, że w swej obszerności świat, wszystko ozdobił.

Principium est e Nihil.

Finis in Nihil.

БОГ з Нічога ўчыняе рэчы і стварэнні,
70 Ды Нішто й Ён не можа знішчыць па хаценні.
Да Нішто Багаслоўе ўвагу выяўляе,
Бо Нішто Сутнасць БОГА пэўна пацвярджае:
Ёсць стварэнні, з Нічога сутнасць набываюць,
Ды яны свой пачатак не ў сабе трымаюць;
75 БОГ быць мае: з Нічога Нешта распачаўшы,
Свет стварыў Ён, тым існасць усяму надаўшы.

Principium est e Nihil.
Finis in Nihil.²⁰

КАМЕНТАРЫІ

БАГАРОДЗІЦА

Дадзены варыянт «Багародзіцы» запісаны ў рукапісе першага Статута ВКЛ (1529) на змяшанай царкоўнаславянска-старабеларускай мове (Бібліятэка Асалінскіх (Вроцлаў, Польшча). Арк. 93–95 рукапісу).

¹ У тэксце: *быдлили*.

² Першыя згадкі пра «Песню» звязаны з апісаннямі Грунвальдскай бітвы 1410 г.: на пачатку бітвы ўсё войска літоўскае і польскае заспявала «Багародзіцу», а потым, патрасаючы дзідамі, рушыла ў бой («Хроніка» Яна Длугаша). «Багародзіца» спявалася перад бітвамі войскам ВКЛ, на цырымоніях і ўрачыстасцях, пры пахаванні і асвячэнні беларускіх святых, у XV ст. адаптавана на польскую мову і неўзабаве зрабілася афіцыйным гімнам таксама і Польскай Кароны. З XV ст. «Багародзіцу» называлі «Песняй Айчыны», ужо тады яна лічылася вельмі даўняй. Наяўнасць вершаванага тэксту выразна адносіць «Багародзіцу» да гімнаў, заснаваных на мелодыі песеннага складу, блізкага да народнага. Па-сутнасці, гэты твор з'яўляўся гімнам Вялікага Княства Літоўскага.

ВЕРШЫ І ЭПІКГРАМЫ XVI–XVII СТАГОДДЗЯЎ

¹ Тэксты пададзены па факсімільным выданні Бібліі Скарыны ў 3 т. Мінск, 1990–1992.

² Тэкст падаецца па: Biblia Świąta, Tho iest Księgi Starego y Nowego Zakonu właśnie z Żydowskiego, Greckiego y Łacińskiego nowo na Polski ięzyk z pilnością y wiernie wyłożone. Brześć: Drukarnia M. K. Radziwiła, 1563. Арк. 1 адв.

³ Найбольш верагодным аўтарам эпікграмы з'яўляецца Цыпрыян Базылік, які займаўся непасрэднай падрыхтоўкай выдання Берасцейскай Бібліі 1563 г. і забяспечыў яе суправаджальным апаратам (прадмова, каментаванне, параўнальныя табліцы).

⁴ *Радзівіла трубы* – гаворка пра Мікалая Радзівіла Чорнага (1515–1565). «Трубы» – назва родавага герба Радзівілаў.

⁵ *Іосія* – Осія, апошні ізраільскі цар (730–722 да н. э.) перад тым, як Самарыя была захоплена асірыйскім царом Саргонам. Амаль у гэты самы час жыў і прарок Осія, якому прыпісваецца аднайменная кніга з ліку так званых кніг Малых прарокаў.

⁶ *Храм Саламона* – галоўная святыня старажытных яўрэяў, храм, збудаваны царом Саламонам для захавання скрыжалляў (табліц) з дзесяццю Божымі заветаў.

⁷ *Ерыхон* (араб. Арыха) – старажытны горад у Палесціне. Паводле Бібліі (кніга Ісуса Навіна), сцены Ерыхона былі разбураны моцным гукам вайсковых сурмаў (трубаў) ізраільцянаў.

⁸ Падаецца па копіі з выдання 1564 г., якая знаходзіцца ў бібліятэцы Літоўскай акадэміі навук (F 105-369. Арк. 53–54).

⁹ *Quincunx'a* – верш змешчаны ў складзе трактата «Размова паляка з ліцьвінам» (1565), які з'яўляецца адказам на кнігу польскага пісьменніка Станіслава Ажахоўскага «Quincunx» («Піраміда», 1564). На думку С. Ажахоўскага, шляхецкая дзяржава павінна нагадваць піраміду, якая мае чатыры роўныя бакі – веру, святара, алтар і караля, а вяршыняй з'яўляецца Касцёл. Падаецца па: Rozmowa Polaka z Liwinem. Kraków, 1890.

¹⁰ Падаецца па: Chorographia albo Topographia, to jest osobliwe a okolne opisanie Ziemi Świątej. Wilno, 1595. Арк. В.

¹¹ *Астрожскія* – княжацкі род уласнага герба, які, на думку гісторыкаў, паходзіць ад турава-пінскіх або галіцка-валынскіх Рурыкавічаў і Гедымінавічаў. Шляхам вялікакняжацкіх падараванняў і заключэння выгадных шлюбаў сабралі аграмадныя зямельныя ўладанні пераважна ва Украіне, а таксама Літве, Польшчы і Беларусі.

¹² Падаецца па: Пташицкий С. Л. Сборник снимков с славяно-русских старопечатных изданий. СПб., 1895. Ч. I. Табл. XXI–XXII.

¹³ *Астафей Валовіч* (1520–1587) герба «Багорыя», дзяржаўны дзеяч ВКЛ: у розны час займаў пасады пісара ВКЛ, маршалка дворнага, падскарбія, падканцлера, кашталяна троцкага, канцлера ВКЛ (з 1579). Адзін з лідараў апазіцыі пры заключэнні Люблінскай уніі 1569 г.

¹⁴ Падаецца па: Генадия патриарха константинопольского, по наречению Сколяриса, диалог, или само друга розмова. Вільня, 1585. Арк. 2.

¹⁵ *Леў Іванавіч Сапега* (1557–1633) герба «Ліс», дзяржаўны і вайсковы дзеяч ВКЛ: пісар вялікі (1581–1585), падканцлер (1585–1589), канцлер (1589–1623), ваявода віленскі (з 1623) і адначасова гетман вялікі (з 1625). Адзін са стваральнікаў Трыбунала ВКЛ, галава соймавай камісіі па падрыхтоўцы Статута 1588 г. Па яго загадзе ў 1594–1607 гг. былі перапісаны кнігі Метрыкі ВКЛ (зберагліся да нашага часу).

¹⁶ Падаецца па: Статут Великого князства Литовского. Вільня, 1588. Арк. 5 адв.

¹⁷ *Тэадор Скумін* – Фёдар Іванавіч Скумін-Тышкевіч (? – 1618) герба «Ляліва», ваявода наваградскі (з 1590). У розныя гады займаў пасады падскарбія дворнага (1576–1586), падскарбія земскага (1586–1590). У 1579–1580 гг. прымаў удзел у паходзе караля Стафана Баторыя супраць Маскоўскай дзяржавы.

¹⁸ Падаецца па; Апостол. Вільня, 1591. Арк. 2.

¹⁹ Падаецца па: Marka Tulliusa Ciceroa Księgi o starości, z łacińskiego na polski język z pilnością przełożone i wydane przez Bieniasza Budnego. Wilno: w Drukarni J. K. Mci i Rzeczypospolitej, Akademickiej Societatis Jesu, roku 1766.

²⁰ *Піэрыды* – эпітэт, ужываны рымскімі паэтамі ў апісанні муз. Паходзіць ад назвы вобласці Піэрыя ў Грэцыі, дзе існаваў культ піэрыдаў.

²¹ *Гелікон* – гара ў цэнтральнай Грэцыі, месца жыхарства муз.

²² *Лацыё* – гістарычная вобласць у Італіі, першапачатковая тэрыторыя Рымскай дзяржавы. У шырокім сэнсе – Рымская імперыя наогул.

²³ *Цыцэрона... // Пра шаноўную старасць* – «Księgi o starości» («Кніга пра старасць») Марка Тулія Цыцэрона была выдадзена ў перакладзе Б. Буднага на польскую мову двойчы – у 1595 і 1606 гг. Менавіта ў гэтай кнізе і змяшчаўся ў якасці дэдыкацыі дадзены верш.

²⁴ *Лукаш Іванавіч Мамоніч* (? – 1606) герба «Ліс», староста дзісенскі, скарбнік гаспадарскі (з 1585). Меў некалькі маёнткаў, фінансаваў друкарню, паперу ў якую пастаўляў з уласнай паперні ў маёнтку Павільня.

²⁵ Падаецца па: Псалмы Давида-пророка и царя. Вільня, 1593. Тыт. арк. адв.

²⁶ *Сямён Война* – Сямён Войнавіч Грычын-Война (? – 1599) герба «Трубы», маршалак гаспадарскі (1584–1588), кашталян мсціслаўскі (з 1588).

²⁷ Падаецца па: Евангелие Толковое. Вільня, 1595. Тыт. арк. адв.

²⁸ Падаецца па: Триодь цветная. Вільня, 1609. Тыт. арк. адв.

²⁹ Падаецца па: Книга Служебник. Вільня, 1617. Тыт. арк. адв.

³⁰ Падаецца па: Апокрисис, албо Отповедь на книжки о съборе берестейском именем людей старожитной релен греческой через Христофора Филялета врихле дана. Астрог, 1598. Арк. 1 адв.

³¹ Падаецца па: Грамматика словенска. Вільня, 1596. Тыт. арк. адв.

³² Тамсама. Арк. 2.

³³ Тамсама. Арк. 4.

³⁴ *Студен* – студэнты, вучні.

³⁵ Грамматика словенска. Арк. 4 адв.

³⁶ Падаецца па: Казанье святого Кирилла, патриарьхи Иерусалимьского, о антихристе и знаках его... Вільня, 1596.

³⁷ *Канстанцін Канстанцінавіч Астрожскі* (1524–1608) уласнага герба, дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ. Ваявода кіеўскі (з 1559), заснавальнік Астрожскай школы і Астрожскай друкарні.

³⁸ Падаецца па: Автіурафѣ, albo Odpowiedź na script uszczypliwy. Вільня, 1608. Арк. 1 адв.

³⁹ *Багдан Мацвеевіч Агінскі* (? – 1625) герба «Агінец», ротмістр гусарскі, палкоўнік войска ВКЛ, падкаморы троцкі (з 1580). Удзельнік Інфлянцкай вайны 1558–1582 гг., падаўлення паўстання С. Налівайкі (1595–1596), вайны Рэчы Паспалітай са Швецыяй (1600–1629). Арганізатар Еўінскай друкарні (1611).

⁴⁰ Падаецца па: Книга Нового Завета. В ней же напреди Псалтыр блаженнаго пророка и царя Давыда... Еўе, 1611. Арк. 2.

⁴¹ Падаецца па: Евангелие учителное, албо Казаня на каждую неделю и свята урочистыи. 1-е выд. Еўе, 1616 г. Тыт. арк. адв.

⁴² *Саламярэцкія* – княжацкі род герба «Равіч», па паходжанні Рурывавічы. Прозвішча паходзіць ад назвы маёнтка Саламярэч у Менскім павеце (цяпер в. Саламарэчча, Мінскі р-н).

⁴³ Падаецца па: Евангелие учителное, албо Казаня на каждую неделю и свята урочистыи. 2-е выд. Еўе, 1616 г. Тыт. арк. адв.

⁴⁴ *Хадкевічы* – магнацкі род герба «Касцеша». Найбольш славытыя прадстаўнікі роду – Рыгор Хадкевіч, герой бітвы на Уле (1564), апякун друкароў І. Фёдарова і П. Мсціслаўца; Ян Караль Хадкевіч, які вызначыўся ў бітве пад Кірхгольмам (1605).

⁴⁵ Падаецца па: Евангелие учителное, албо Казаня на каждую неделю и свята урочистыи. 2-е выд. Тыт. арк. адв.

⁴⁶ Падаецца па: Poselstwo do Papierza Rzymskiego Sixta III od Duchowieństwa i od Xiążąt i Panow Ruskich w Roku 1476. W Wilnie: z Drukarni Domu Matoniczow, Roku Pańskiego 1605. S. 6–7.

⁴⁷ *Арыенталісты* – «усходнікі», г. зн. праваслаўныя.

⁴⁸ ...з людям арыянскім – з прыхільнікамі ерэтычнай плыні (IV ст.), якая бярэ назву ад свайго пачынальніка Арыя, александрыйскага капелана. Арыяне адмаўлялі догмат пра адзінасць Св. Тройцы.

⁴⁹ ...таму ўжо сто гадоў пісаны – у 1476 г.

⁵⁰ ...да Сікста – да Папы Рымскага Сікста IV (1471–1484).

⁵¹ *Вікарыі* – намеснік (з лац. vicarius ‘намеснік’).

⁵² *У сталіцы... Пятровай* – г. зн. у Рыме.

⁵³ *Прызначае ўжо турак і яго й Экзарха* – пасля захопу Канстанцінопаля туркамі ў 1453 г. Патрыярх, чыя кафедра знаходзілася аkurat у Канстанцінопалі, і астатнія экзархі Усходняй Царквы пачалі прызначацца са згоды султана.

⁵⁴ *Як пяць дзеўчын біблейскіх* – алюзія на эпізод з Евангелля ад Мацвея (25:1–13), дзе распавядаецца пра пяць разумных і пяць неразумных жанчын: неразумныя, чакаючы ўначы жаніха, не здагадаліся купіць папярэдне масла для свяцільнікаў.

⁵⁵ *Павел кажа* – гл. 1 Пасланне св. апостала Паўла да Ефесянаў (2:8)

⁵⁶ Падаецца па: Собрание древних грамот и актов городов Вильны, Ковна, Троку, православных монастырей, церквей и по разным предметам... Вильно, 1843. Ч. I. С. XXII – XXIII. Прим. 31.

⁵⁷ *Статкевічы* – шляхецкі род герба «Касцеша». Эпікграма, відаць, прысвечана Багдану Вільгельмавічу Статкевічу, кашталяну мсціслаўскаму, актыўнаму абаронцу праваслаўя і заснавальніку (разам з жонкай Аленай Багданаўнай Саламярэцкай) Баркулабаўскага, Буйніцкага, Куцеінскага Багаяўленскага і Куцеінскага Успенскага манастыроў, фінансісту Куцеінскай друкарні.

⁵⁸ Падаецца па: Апостол тетр, сиреч Деяння и послання Христовых святых божественных апостол... Кіеў, 1630. Тыт. арк. адв.

⁵⁹ Пётр Магіла (1597–1647), мітрапаліт кіеўскі і галіцкі (з 1623), сын валашскага і малдаўскага князя Сімяона і венгерскай прынцэсы Маргрэты.

⁶⁰ Падаецца па: Гісторыя Варлаама и Иоасафа. Куцейна, 1637.

⁶¹ Падаецца па: Новый Завет. Еўе; Вільня (?), 1641.

Тэкст фактычна польскі, адно што запісаны кірыліцай. Параўнай нашу рэканструкцыю:

*Krzyż rozdarty hojności znakiem zawsze bywał,
Księżyc z gwiazdą do nieba drogę ukazywał.
Wrębów do fundamentu cerkwi zażywano,
Strzałami zaś ojczyznę znacznie obroniano.
Tym klejnodem Ogińscy zdawna się szczycili,
Gdyż Bogowi, cerkwi wiernie, ojczyźnie służyli.*

⁶² Афанасій Філіповіч (Афанасій Берасцейскі; 1595–1648), святы Беларускай праваслаўнай царквы, пісьменнік-публіцыст, палітычны і царкоўны дзеяч ВКЛ. Аўтар «Дыярыуша» (1648).

⁶³ Падаецца па: Філіповіч А. Дыярыуш. Дзяржаўны гістарычны музей у Маскве, Сінадальны збор. № 856. Арк. 179.

⁶⁴ Падаецца па: Філіповіч А. Дыярыуш. Расійская нацыянальная бібліятэка. Q. XVII.220. Арк. 185.

ЦЫПРЫЯН БАЗЫЛІК КАРОТКАЕ АПІСАННЕ СМЕРЦІ І ПАХАВАННЯ... АЛЬЖБЕТЫ РАДЗІВІЛ

Krotkie wypisanie sprawy... / Wydał S. Kot // Zeitschrift für Slavische Philologie. 1956. Bd. 25. H. 1. S. 127–149.

Пераклад «Кароткага апісання...» на беларускую мову друкуецца ўпершыню.

¹ Альжбета Радзівіл – жонка Мікалая Радзівіла Чорнага, дзяржаўнага і ваеннага дзеяча ВКЛ, мецэната і лідара пратэстанцкага руху. Выдадзеная за М. Радзівіла ў 15-гадовым узросце, за 14 гадоў у шлюбе нарадзіла яму чатырох дачок і пяцых сыноў, адзін з якіх памёр у дзіцячым веку. Плоднасць княгіні і незвычайнае для таго часу здароўе яе дзяцей (8 з 9 дажылі да сталага ўзросту) сучаснікі звязвалі з набожнасцю і цнатлівым ладам жыцця Альжбеты. З улікам гэтых асаблівасцей дабраахвотны пераход княгіні з каталіцтва ў пратэстанцтва паспрыяў

фарміраванню яе вобраза як узору шляхетнай пратэстанткі, ідэальнай жонкі і маці. Акрамя «Кароткага апісання...» Ц. Базыліка, А. Радзівіл прысвечана таксама паэма польскага паэта Я. Каханоўскага «Сусана» і лацінамоўная эпітафія паэта іспанскага паходжання П. Раізія.

² *Шыдлавецкія* – польскі шляхецкі род герба «Адрованж», які паходзіў з мястэчка Шыдловец у Польшчы. Бацька княгіні Альжбеты, Кшыштаф Шыдлавецкі, займаў пасады кракаўскага кашталяна і кароннага канцлера.

³ *Таргавіцкія* – польска-ўкраінскі шляхецкі род гербаў «Гадземба» і «Тарнава», паходзіў з мястэчка Таргавіца ва Украіне.

⁴ *Сталі тут перад ёю чатыры сыночкі // У вялікай жалобе і чатыры дочки* – Альбрыхт Радзівіл (1558–1592), будучы дзяржаўны дзеяч ВКЛ, надворны маршалак (1579, за ўдзел ва ўзяцці Полацка), вялікі маршалак (з 1586); Мікалай Крыштаф (Сіротка; 1549–1616), будучы дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ, мецэнат і пісьменнік; Станіслаў Радзівіл (1559–1599), будучы дзяржаўны дзеяч ВКЛ, вялікі маршалак і староста жамойцкі; Юрый (Ежы; 1556–1600), будучы царкоўны і дзяржаўны дзеяч Рэчы Паспалітай, біскуп віленскі ў 1581–1591 гг., біскуп кракаўскі (з 1591), заснавальнік Віленскай духоўнай семінарыі. Імёны дачок невядомыя.

⁵ *Пяты ж сын* – Ян Радзівіл, які памёр у дзіцячым веку.

⁶ *Якуб* – Якаў, у Бібліі адзін з сыноў-блізнятаў Ісаака і Рэвекі, які адкупіў у свайго брата права першародства за чачавічную поліўку і падманым чынам атрымаў ад бацькі дабраславенне як першародны сын. 12 сыноў Якава лічыліся родапачынальнікамі 12 ізраільскіх каленаў.

⁷ *Дзячу Богу, што цемры ідалаў абрынуў, // А мяне ў ззянні веры існае пакінуў* – дазволіў зразумець, на думку гераіні, памылковасць каталіцкага і правільнасць кальвінскага вярвучэння.

⁸ *Святы Стафан* – першы хрысціянскі пакутнік (каля 35 г.) і, магчыма, дыякан, які за сваё прапаведаванне Евангелля быў пабіты каменнем у Ерусаліме.

НЕВЯДОМЫ АЎТАР ПРАТЭЙ, АБО ПЯРЭВАРАЦЕНЬ

Польскі тэкст падаецца па: Proteus, albo Odmieniec / Wydał W. Wiślicki. Kraków, 1890.

Поўны пераклад «Пратэя» на беларускую мову друкуецца ўпершыню. Урыўкі перакладу апублікаваны ў Анталогіі даўняй беларускай літаратуры: XI – першая палова XVIII ст. (АДБЛ). Мінск, 2003. С. 396–399.

¹ *Мікалай Радзівіл* – Мікалай Радзівіл Чорны (4.II.1515 – 29.V.1565), дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ. На пачатку 1550-х гг. далучыўся да лютаранскай царквы, праз два гады перайшоў у больш радыкальную плынь

пратэстанцтва – кальвінізм. Пры ім Берасце і Нясвіж сталі цэнтрамі пратэстанцтва ў Беларусі і Літве, яго стараннем адчынены Нясвіжская і Берасцейская друкарні. У апошняй былі выдадзены і многія свецкія творы, сярод якіх і прадстаўленая ананімная паэма «Пратэй» (найбольш верагодны яе аўтар – Цыпрыян Базылік).

² *Жакі* – студэнты, вучні.

³ *Фрашкі* – жарты, глупствы.

⁴ *Тэтыс* (Тэтыда), *Фетыда* – нерэіда (німфа мора); *Акіян* – тытан, сын бога неба Урана і багіні зямлі Геі.

⁵ Маюцца на ўвазе нерэіды і акіяніды (німфы акіяна).

⁶ Гаворка пра Эйдатэю, дачку валадара падводнага царства Пасейдона.

⁷ ...на *Карпаце* – на востраве Карпатас (цяпер Скарпанта) у Эгейскім моры.

⁸ ...*срэбная сястра* – Месяц; адпаведна, Сонца – «залаты брат».

⁹ *Инфула* – абрадавае пакрыццё галавы асобы, якая высвечваецца на біскупа.

¹⁰ *Рок* – тут: час знаходжання на пэўнай пасадзе.

¹¹ *Рэтык* – Яхім Юры Рэтэўс, астраном і матэматык, вучань і сябра Каперніка; прафесар Вітэмбергскага ўніверсітэта.

¹² *Драбы* – пешыя воі, жаўнеры.

¹³ *Капа* – грэка-лацінскае верхняе ўбранне; покрыва.

¹⁴ *Валох* (пол. *włoch*) – італьянец.

¹⁵ *Браўншвайг* – жыхар аднайменнага нямецкага княства.

¹⁶ *Фрыгі* (фрыгійцы) – у старажытнасці племя ў Малой Азіі.

¹⁷ Вялікі каронны гетман Ян Тарноўскі памёр 25 мая 1561 г.

¹⁸ Гаворка пра Статут Яна Ласкага, складзены па загадзе караля Аляксандра і выдадзены ў 1506–1507 гг. у Кракаве.

¹⁹ *Мары* – тут: насілка для прагулкі.

²⁰ ...*сын сабеліянскі* – удзельнік секты Сабелія, асуджанага на Александрыйскім саборы 261 г.; тут: ерэтык наогул.

²¹ *Фара* – буйны парафіяльны храм.

²² *Credo* (лац. 'крэда') – сімвал веры ў хрысціянстве.

²³ *Будуйма на скале* – алюзія на евангельскія словы Хрыста пра Пятра як камень, скалу (*petros*), на якой паўстане Царква.

²⁴ *Сатурнаў сын* – пад уздзеяннем уяўленняў пра Кронас (час) у старажытных грэкаў склаўся міф пра Сатурна, які паядае ўласных дзяцей; пазней Сатурна пачалі лічыць богам часу, які з'ядасць усё, што спараджае. У шырокім сэнсе Сатурнаў сын – любы смяротны чалавек.

²⁵ *Пахолкі* – збраяносцы.

²⁶ Відаць, гаворка пра кнігі Яна з Тарнова «Асновы польскага права» і «*Consilium rationis bellicae*» (1558).

²⁷ *Кварты* – часткі каралеўскіх угоддзяў, прыбыткі з якіх паводле ўхвалы сойму 1562–1563 гг. прызначаліся на ўтрыманне войска і абарону краю; адначасова забараняўся продаж ці дарэнне каралеўскай маёмасці, якая падпадала пад «кварты».

²⁸ *Фрыз* – конь фрызскай (фрызійскай пароды).

²⁹ *Гелікон* – гара ў цэнтральнай Грэцыі, месца знаходжання муз па ўяўленні старажытных грэкаў.

³⁰ *Славуты Рэй* – Мікалай Рэй з Нагловіц (1505 – 1569), «бацька» польскай літаратуры.

³¹ *Тшыцескі* – Андрэй Тшыцескі (або Тшацескі) малодшы, папулярны польскі паэт эпохі Адраджэння.

³² *Воты* (лац. votum) – галасы.

³³ *Пётр Стаенскі Ф.* – польскі паэт Пётр Статорыюс, побач з Цыпрыянам Базылікам верагодны аўтар «Пратэя».

³⁴ *Лютары* – прыхільнікі вучэння Марціна Лютара, лютаране; тут: наогул пратэстанты.

МАЦЕЙ СТРЫЙКОЎСКИ

З ТВОРА «ПРА ПАЧАТАК... СЛАЎНАГА НАРОДА ЛІТОЎСКАГА, ЖАМОЙЦКАГА І РУСКАГА»

Польскі тэкст падаецца па: Maciej Strykowski. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia / Opracowała J. Radziszewska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978.

Пераклад урыўкаў з твора на беларускую мову друкуецца ўпершыню.

¹ *Палямон* – рымскі патрыцый, які, згодна з пашыраным у ВКЛ поглядам, разам з 500 сваімі высакароднымі суайчыннікамі прыбыў у Літву ў часы ганенняў імператара Нерона. Палямон і яго спадарожнікі лічыліся протапластамі літоўскай шляхты.

² *Публій Лібон* – Луцый Скрыбоній Лібон, прадстаўнік рымскага патрыцыянскага роду, будучы камандзірам у войску галкаводца Пампея, вёў зацятую барацьбу супраць Цэзара. М. Стрыйкоўскі атаясамлівае Лібона з Палямонам.

³ *Марон* – Публій Вергілій Марон (70–19 да н.э.), рымскі паэт. Аўтар пазм «Буколікі», «Георгікі» і гераічнага эпасу «Энеіда», у якім апісваюцца вандраванні траянца Энея, які лічыўся прабацькам патрыцыянскага роду Юліяў.

⁴ *Нянтун* – у рымскай міфалогіі бог мораў і акіянаў.

⁵ *Арыён* – у грэчаскай міфалогіі паляўнічы, які меў чароўнага выжла; Пасейдон надзяліў яго здольнасцю хадзіць па хвалях. Пасля смерці Арыёна багі ператварылі яго ў сузор’е.

⁶ *Сірыюс* – самая вялікая з бачных няўзброеным вокам зорак.

⁷ *Прыяп* – рымскае боства плоднасці; *Цэрэра* – у рымскай міфалогіі багіня земляробства і ўраджайнасці (грэч. Дэметра); *Вакх* (рым. Бахус) – у антычнай міфалогіі адно з імёнаў бога вінаградарства Дыёніса.

⁸ *Трыёны* – назва незразумелая.

⁹ *Гэпіды* – германскія плямёны, роднасныя готам, з якімі яны прыбылі ў Скандынавію; *готы* – усходнегерманскае племя, якое на пачатку I тыс. перасялілася са Скандынавіі на паўднёвае ўзбярэжжа Балтыйскага мора. У III ст. падзяліліся на вестготаў, остготаў, малых готаў (Мезія, сучасная Балгарыя) і готаў-тэтраксітаў (Крым). У 357 г. саюз остгоцкіх плямёнаў на чале з конунгам Эрманарыхам быў разбіты гунамі; пераважная частка готаў пасля паражэння ад гунаў рушыла на Захад (вестготы заснавалі дзяржаву ў Іспаніі, а остготы – у Італіі); *аланы* – сармацкае племя, якое паходзіла з перадгор’яў Каўказу. У 418 г. былі разбітыя вестготамі ў Іспаніі.

¹⁰ *Лузітанскі* – партугальскі (Лузітанія – рымская назва Партугаліі).

¹¹ *Гадыйскае мора* – Гадэсская затока (ад назвы г. Гадэс, цяпер Кадыкс, Іспанія).

¹² *Ахерон* – у грэчаскай міфалогіі рака ў падземным царстве, у якую ўпадаюць Пірыфлегетон і Кацыт.

¹³ *Эол* – грэчаскі бог вятроў; *Эўр* – грэчаская назва першапачаткова ўсходняга, а пазней паўднёва-ўсходняга ветру; *Нот* – грэчаская назва паўднёвага ветру, які прыносіць туманы і дажджы; *Субсалан* – рымская назва ўсходняга ветру; *Вультурн* – рымская назва Эўра; *Цырцэй* – рымская назва паўночна-заходняга ветру; *Цэцый* – адна з рымскіх назваў Аквілона, паўночна-ўсходняга ветру.

¹⁴ *Афрыкій* – рымская назва паўднёва-заходняга або заходне-паўднёва-заходняга ветру; *Фландрыя* – краіна ў заходняй Еўропе (цяпер Фламандыя, паўночная частка Бельгіі).

¹⁵ *Аквілон* – паэтычная назва паўночнага ветру ў рымскай паэзіі.

¹⁶ *Шкоцкі* – шатландскі (ад саманазвы шатландцаў – шкоты/скоты).

¹⁷ *Як Эней змог Турнуса ў бітве за дзяржаву // I, Лівінію ўзяўшы, стаў царом на праву* – паводле «Энеіды», Турнус, кароль рутулаў, прэтэндаваў на руку Лавініі, дачкі лацыйскага караля Лаціна. Пасля таго, як Лацін паабяцаў Лавінію Энею, Турнус распачаў вайну і загінуў ад рукі апошняга.

¹⁸ *Ромул... з вайны сабіянскай* – Ромул (разам з братам Рэмам) лічыліся легендарнымі заснавальнікамі Рыма. Паводле рымскіх міфаў, паколькі навакольныя плямёны не жадалі аддаваць сваіх жанчын за

рымлян, Ромул пайшоў на падман: запрасіў плямёны ў Рым на свята Нептуна Конніка. Найбольш прыйшло людзей з племені сабіянаў, жанчын якіх і выкралі Ромул з Рэмам. Неўзабаве сабіянскі цар Ціт Тацый распачаў вайну з Рымам, якая скончылася аб'яднаннем рымлян і сабіян у адну дзяржаву.

¹⁹ *Тытан* – адно з імёнаў рымскага бога сонца Феба.

²⁰ *Дытмаршэн* – адна з трох правінцый, якія складалі княства Гальштынія на поўначы Германіі.

²¹ *Прусы, мазуры, ляхі, русы* – тут: ваяры з тэрыторыі Ордэна, з Мазавецкага княства, з Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага.

²² *Праз fata* (лац.) – праз лёсы, прадвызначэнні.

²³ *Зундскія цясніны* – Зундскі праліў паміж Балтыйскім і Паўночным марамі.

²⁴ *Курляндскі* – тут: размешчаны на паўднёва-ўсходнім узбярэжжы Балтыкі (у Курляндыі).

²⁵ «*Restate!*» (італ.) – Застаньцеся! Пачакайце!

²⁶ *Ка, кур, кеір* (літ.) – што, дзе, як. У М. Стрыйкоўскага далей маецца яшчэ адно слова – кюо (чым).

²⁷ *Энея... // Прыняла ў Карфагене пекная Дыдона* – паводле «Энеіды», царыца Карфагена, якая ў распачы скончыла жыццё самазабойствам пасля ад'езду Энея, у якога была закаханая.

²⁸ *Проспер, Урсын, Калюмна* – імёны рымлян, што прыбылі з Палямонам у Літву.

²⁹ «*O, pages sic belli!*» (італ.) – Відаць, «*O, paesi belli!*» («О, якія цудоўныя краі!»)

³⁰ «*Арол*», «*Калюмны*», «*Ружа*», «*Кітаўрас*» – распаўсюджаны назвы шляхецкіх гербаў у Польшчы і ВКЛ.

³¹ *Жэмайційскі* – усходне-літоўскі (ад Жэмайція – Усходняя Літва).

З «ХРОНІКІ ПОЛЬСКАЙ, ЛІТОЎСКАЙ, ЖАМОЙЦКАЙ І ЎСЁЙ РУСІ»

Польскія тэксты падаюцца па: Maciej Strykowski. Kronika Polska, Litewska, Żmodzka i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846. Т. II. S. 128–138, 333–338, 380–383.

Поўныя пераклады на беларускую мову апісання трох бітваў (Грунвальдскай, Клецкай і Аршанскай) падаюцца ўпершыню. Урыўкі апублікаваны ў АДБЛ (с. 432–438), на іх словы створаны 3 песні (Грунвальдская бітва 1410 г.; Клецкая бітва 1506 г.; Аршанская бітва 1514 г. // «Стары Ольса». Гераічны эпас. Спевы рыцараў і шляхты Вялікай Літвы = 2006 ВМАgroup).

³² ...*ваяроў сармацкіх* – г. зн. вояў Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы. У Рэчы Паспалітай у XVI–XVII стст. надзвычай папуляр-

най была шляхецкая ідэалогія сарматызму, якая грунтавалася на тэорыі пра паходжанне некаторых народаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ад старажытных іранскіх плямёнаў саўраматаў (сарматаў). Гэты этнагенетычны міф сфарміраваўся ў польскай гістарыяграфіі дзякуючы творам М. Бельскага, М. Кромера і асабліва А. Гваньіні, які ў сваёй «Хроніцы Еўрапейскай Сарматыі» атаясаміў славян з сарматамі, а Рэч Паспалітую – з Сарматыяй.

³³ *Vytautas* – Вітаўт (Аляксандр) Вялікі (1350–1430), вялікі князь літоўскі (1392–1430). Сын вялікага князя літоўскага Кейстута, стрыечны брат Ягайлы; *Ягайла* (1352?–1434) – вялікі князь літоўскі (1377–1381, 1382–1392), кароль польскі (1386–1434), старэйшы сын вялікага князя Альгерда. Заснавальнік польскай каралеўскай дынастыі Ягелонаў.

³⁴ ... *магістр пыхлівы Прускі* – Ульрых фон Юнгінген (?–1410), вялікі магістр Тэўтонскага ордэна (з 1407).

³⁵ *Віты* (віці) – копіі каралеўскага ўніверсала на скліканне паспалітага рушання.

³⁶ *Сігмунт* – Сігізмунд Люксембургскі (1368–1437), кароль венгерскі (з 1387), нямецкі (з 1410) і чэшскі (з 1436), зацяты вораг Ягайлы.

³⁷ *Завішы, Гарбоўскія, Браглоўскія, Кальскія, Горскія Скарбкі, Пухалы, Налэнчык-Мальскія* – польскія шляхецкія роды. У Грунвальдскай бітве бралі ўдзел Завіша Чорны з Гарбова, Ян Фарурэй з Гарбова, Ян Браглоўскі, Тамаш Кальскі герба «Ружа», Скарбэк Гурскі з Гораў герба «Габданк», Дабеслаў Пухала з Вангрова герба «Венява», Войцех Мальскі герба «Налэнч».

³⁸ *Гнезна* – першая сталіца Польшчы, цэнтр арцыбіскупства.

³⁹ *Бецкай* – магчыма, будзішынскай (ад г. Будзішын, ням. Баўтцэн), г. зн. серба-лужычанскай; *штырскаяй* – штырыйскай, г. зн. паходжаннем са Штырыі (цяпер федэральная зямля ў Аўстрыі).

⁴⁰ *Слупя* – хутчэй за ўсё, паселішча паміж Лоддзю і Скернявіцамі (цяпер у Лодзінскім ваяводстве, Польшча).

⁴¹ *Чэрвіньск* – даўней горад у Мазавецкім княстве (цяпер Чэрвіньск-над-Віслай у Мазавецкім ваяводстве, Польшча).

⁴² *Земавіт і Януш Мазавецкія* – Земавіт IV (каля 1352–1426) і Януш I (1340–1429), князі мазавецкія.

⁴³ ...*на Пятроў дзень* – г. зн. 29 чэрвеня (12 ліпеня па н. с.)

⁴⁴ *Людберг* – даўней крыжацкая крэпасць (цяпер г. Лідзбарк Вельскі ў Вармінска-Мазурскім ваяводстве, Польшча).

⁴⁵ *Вукра* – Вкра, рака ў Мазавецкім і Вармінска-Мазурскім ваяводствах Польшчы, прыток Віслы.

⁴⁶ *Тур'е поле* – поле грунвальдскай бітвы паміж крыжацкімі паселішчамі Танэнберг і Грунвальд.

⁴⁷ *Зіндрам Маскоўскі* – Зіндрам з Машковіц.

⁴⁸ *Ян Жарноўскі* – Ян Сарноўскі, камандзір чэшскай-мараўскай харугвы.

⁴⁹ *Ян Гаштольт* – староста дарсунішскі (1422), маршалак надворны вялікіх князёў Вітаўта і Свідрыгайлы (1426–1435), намеснік смаленскі (1436–1440), ваявода троцкі (1440–1443) і віленскі (з 1433); *Задзевіт* – Іван Жадавід.

⁵⁰ *Дрвяча* – р. Дрвенца ў яе верхнім цячэнні, у раёне г. Лідзбарк (вышэйназваны Людберг); *Дзялдаў* – Дзялдова, даўней крыжацкая крэпасць, цяпер горад у Вармінска-Мазурскім ваяводстве Польшчы.

⁵¹ *Свята Спасланцаў* – 1 (14) ліпеня.

⁵² Насамрэч да спаткання армій на Грунвальдскіх палях адбыўся шэраг папярэдніх сутычак. У прыватнасці, 13 ліпеня польска-літоўскае войска захапіла важны стратэгічны пункт Дуброўна. З магчымых варыянтаў далейшых дзеянняў вялікі магістр У. фон Юнгінген, слухна мяркуючы, што вораг плануе далейшае наступленне з Дуброўна праз Самін да Мальбарка і жадаючы мець час для перагрупіроўкі войска, выбраў адыход у раён Стэнбарка. Аднак Ягайла таксама скарэктаваў свой першапачатковы план і павёў войска аружным шляхам да Мельна. У выніку раніцай 15 ліпеня варожыя бакі аказаліся адзін ад аднаго на адлегласці 5–6 міль: крыжакі пад Стэнбаркам, фронтам на паўднёвы захад; польска-літоўскае войска пад Ульновам, фронтам на поўнач.

⁵³ *Міля* – міля раўнялася прыкладна 7,5 км.

⁵⁴ Абшар, на якім пазней адбылася бітва, выразна падзяляўся на дзве адрозныя часткі: паўночна-заходнюю (з боку Стэнбарка і Грунвальда), больш-менш роўную і бязлесую, з паніжэннем ландшафту ў паўднёва-ўсходнім кірунку; паўднёва-ўсходнюю, якая цягнулася да воз. Лубень і р. Марозкі, ствараючы «амаль» лабірынт пагоркаў, далінак і катлавін» (Я. Длугаш), пакрыты ў той час ляскамі.

⁵⁵ *Дэка* – тут: конская папона.

⁵⁶ *Стармак* – вастраверхі шалом з адкладнымі скуранымі навушшамі.

⁵⁷ *Райтар* – цяжка ўзброены вершнік, звычайна наёмны.

⁵⁸ *Фарыж* – фрыз, конь фрызскай (фрыгійскай) пароды.

⁵⁹ *Кнэхт* – лёгкаўзброены нямецкі салдат, звычайна нешляхецкага паходжання.

⁶⁰ ...разам з *Смаленскам* – наяўнасць трох смаленскіх палкоў у складзе войска ВКЛ служыць расійскім гісторыкам для абгрунтавання тэзіса пра ўдзел у Грунвальдскай бітве тагачаснай Маскоўскай дзяржавы, што не адпавядае гістарычным фактам, паколькі на той час Смаленская зямля ўваходзіла ў склад ВКЛ, а першы раз да Масковіі была далучана ў 1514 г.

⁶¹ «*Багародзіца*» – рэлігійны гімн «Багародзіца Дзева, Богам праслаўленая Марыя», беларускі варыянт якога, запісаны ў Статуце ВКЛ 1529 г., адкрывае гэтае выданне. Песня выконвала ролю афіцыйнага гімна ВКЛ і Польшчы.

⁶² Падканцлера Міхала Тромбу, свайго духоўніка.

⁶³ Былі гэта прадстаўнікі двух крыжацкіх хаўруснікаў: караля Сігізмунда Люксембургскага (меў на адзенні выяву чорнага арла на залатым полі – герб «рымскага імператара») і штэцінскага князя (чырвоны грыф на белым полі).

⁶⁴ Гэтыя мячы стагоддзямі захоўваліся ў каралеўскай скарбніцы на Вавелі ў Кракаве. У 1795 г., пасля задушэння паўстання Т. Касцюшкі, прускае войска, якое акупавала Кракаў і разрабавала скарбніцу, не звярнула на іх ніякай увагі. Мячы патрапілі ў калекцыю княгіні Ізабэлы Чартарыйскай (у Пулавах), аднак у 1853 г. былі знойдзены і канфіскаваны расійскай паліцэйскай уладай. Пра далейшы лёс мячоў нічога невядома.

⁶⁵ «*Dasticht*» – «*Christ ist enstandin*» («Хрыстос паўстаў») у перадачы М. Стрыйкоўскага.

⁶⁶ Біблейскія гарады Садом і Гамора былі разбураны Богам з-за непрыстойнага ладу жыцця іх жыхароў (Быц. 19: 24, 25, 28).

⁶⁷ Траянскую вайну старажытнагрэчаскія крыніцы адносяць да мяжы XIII–XII стст. да н. э.

⁶⁸ *Карфаген збурае* – старажытны горад-дзяржава Карфаген быў разбураны рымскім палкаводцам Карнеліем Сцыпіёнам падчас трэцяй Пунічнай вайны 149–146 гг. да н. э.

⁶⁹ Існуе думка, што насамрэч гэта быў тактычны манеўр з мэтай разбурэння франтальнай абароны праціўніка і навязвання яму свайго сцэнарыя бітвы. Далейшыя падзеі сведчаць на карысць падобнага меркавання.

⁷⁰ Звесткі не адпавядаюць рэаліям. Аб'яднаная чэшска-мараўская харугва пад кіраўніцтвам Жарноўскага падалася было ў адступленне ўслед за літоўскімі, аднак у паўднёвай частцы воз. Лубень (дзе размяшчаўся абоз польска-літоўскага войска) павярнула назад.

⁷¹ *Серадзана* – воі з г. Серадз у Польшчы (цяпер у Лодзінскім ваяводстве).

⁷² Адзін з трох смаленскіх палкоў, якія прывёў пад Грунвальд родны брат Ягайлы смаленскі князь Сямён-Лугвен Альгердавіч, сапраўдны загінуў у поўным складзе.

⁷³ *Феб* – тут: Сонца.

⁷⁴ *Комтур* – у дзяржаве крыжакоў кіраўнік акругі, камендант горада, а падчас вайны – камандзір асобнага атрада.

⁷⁵ *Харугвы Святога Юрыя* – сцяга з выявай Георгія Пераможцы (Святога Юрыя). Харугвы з такой назвай былі і ў крыжацкім, і ў польска-літоўскім войску (чэшска-мараўская харугва Жарноўскага).

⁷⁶ *Лэнчычана* – воі з г. Лэнчыца ў Польшчы (цяпер у Лодзінскім ваяводстве); *куявяне* – воі з Куяўскай зямлі (цяпер Куяўска-Паморскае ваяводства, Польшча).

⁷⁷ *Плачана* – воі з г. Плоцк у Польшчы (цяпер у Мазавецкім ваяводстве); *равяне* – воі з г. Рава ў Польшчы (цяпер Рава Мазавецкая ў Лодзінскім ваяводстве).

⁷⁸ Вялікі магістр, сабраўшы свой полк дзесьці ў тыле ад асноўнай масы сваіх войскаў, рушыў спачатку на ўсход, а затым павярнуў направа, каб стварыць пагрозу праваму флангу польска-літоўскага войска. Нечакана для сябе крыжакі аказаліся побач са стаўкай Ягайлы, які, у адрозненне ад вялікага князя Вітаўта, асабіста не прымаў удзелу ў бітве.

⁷⁹ *Алясніцкі* – Збігнеў з Алясніцы (1389–1455), сакратар караля Ягайлы, пазнейшы біскуп кракаўскі і кардынал.

⁸⁰ *Дыпальд Кікірыц* – Дыпальд Кёкрыц, крыжак, які спрабаваў забіць караля Ягайлу пад Грунвальдам.

⁸¹ Манеўр У. фон Юнгінгена дорага каштаваў войску крыжакоў: загінуў як сам вялікі магістр, так і ўсе комтуры Ордэна мечаносцаў (за выключэннем Вернера Тэтынгера, вялікага шпітальніка і комтура Эльблонга, якому ўдалося дабрацца да Мальбарка).

⁸² Збіраючы ўначы трафеі на полі бою, Юрга, слуга старосты Мшчужа Лебедзя са Скрыніна (*Скрынінскі*), знайшоў на адным з трупай залаты рэліквіярый-пектарал, пра што адразу ж паведаміў свайму гаспадару. У сваю чаргу, Мшчуж перадаў знаходку Ягайлу. Пасля таго, як да апазнання быў прыцягнуты палонны Станіслаў з Балюміна, які служыў пры двары вялікага магістра, было канчаткова ўстаноўлена, што забіты – У. фон Юнгінген.

⁸³ Найбольш крываваы падзеі разгарнуліся ў самім крыжацкім лагеры, дзе, паводле «Хронікі канфлікту Уладзіслава, польскага караля, з крыжакамі» (Познань, 1911), палеглых было больш, чым на ўсім астатнім шырокім полі бою. Гэтыя звесткі пацвярджаюцца археалагічнымі даследаваннямі, праведзенымі ў 1958–1960 і 1980–1982 гг. на месцы, дзе пасля бітвы па ініцыятыве кіраўніцтва Ордэна была збудавана капліца на памяць палеглых (падмуркі захаваліся да нашых дзён).

⁸⁴ *Аж Грунвальдская воласць кроўю затаплёна* – мастацкае перабольшанне. Пасля захопу лагера Ягайла загадаў неадкладна паразбіваць бочкі з віном, каб запабегчы масавай папойцы сярод вояў, стамлёных бітвай і ліпеньскай спякотай. Разлітае віно пацякло ўніз (лагер крыжакоў знаходзіўся на пахілым баку поля), што прычынілася да ўзнікнення народнай легенды пра рэкі крыві, што плылі па полі бою. Глядзі верш 416.

⁸⁵ *...пра хітрыкі Кіра ведаў ён даволі: // Як самога Тамірыс хітрая забіла* – маецца на ўвазе персідскі цар Кір Вялікі (або Старэйшы), заваёўнік Мідыі, Лідыі і Асірыі. У 538 г. да н. э. Кір заваяваў Вавілон, аднак у бітве з масагетамі (якіх вяла на бой царыца *Тамірыс*) пацярпеў паразу і загінуў у 529 г. да н. э.

⁸⁶ *Комтур з Мевы* – Сігмунд фон Рамінген, комтур крэпасці Меў (пол. Гнеў); загінуў пад Грунвальдам.

⁸⁷ *З Алясніцы, з Керсдорфа, з Штэціна князямі* – з князем Конрадам VII Белым з Алясніцы, які ваяваў на баку крыжакоў; з саноўнікам з ата-

чэння Сігізмунда Люксэмбургскага, камандзірам харугвы св. Георгія Крыстафорам Герсдорфам; з камандзірам харугвы цяжкай кавалерыі Касперам Герсдорфам; з Казімірам, князем штэцінскім.

⁸⁸ *Рэйнскіх* – з зямлі Рэйнланд у Германіі; *ліфляндскіх* – з Лівонскага ордэна (Ліфляндыі) у Прыбалтыцы; *лужыцкіх* – з зямлі Брандэнбург, дзе жылі лужыцкія сербы; *сакскіх* – з зямлі Саксонія ў Германіі; *фрызскіх* – з зямлі Фрысланд на нямецка-дацкім памежжы; *швабскіх* – з зямлі Швабія ў Германіі; *мараўскіх* – з зямлі Маравія ў чэшска-нямецкім памежжы; *эльзаскіх* – з зямлі Эльзас па нямецка-французскім памежжы; *шлёнскіх* – сілезскіх (ад пол. назвы Сілезіі – Шлёнск); *шведскіх* – тут: са скандынаўскіх краін (Швецыі і Даніі).

⁸⁹ *Саліцбах Марквард* – Марквард фон Зальцбах, брандэнбургскі комтур, забіты 22.07.1410 г.; *Сумберг* – Сунберг (Шонбург, Шаўмбург), самбійскі староста.

⁹⁰ *Плюдры* – шырокія, крыху ніжэй калена нагавіцы накшталт шаравараў.

⁹¹ «*Dasticht und Polsch*» – выраз незразумелы.

⁹² Большасць палонных, перапісаўшы і абавязаўшы іх прысягай з’явіцца ў Кракаве 29 верасня 1410 г. для сплаты выкупу, сапраўды адпусцілі. У якасці закладнікаў, аднак, былі пакінуты кіраўнікі саюзных крыжакам войскаў, наёмнікі і рыцары-браты.

⁹³ *Імша* – звычайна ўрачыстая каталіцкая служба.

⁹⁴ «*Te Deum*» – пачатак каталіцкага царкоўнага гімна «*Te Deum laudamus*» («Цябе, Бога, славім»).

⁹⁵ *Мальбарк* – спаланізаваная назва г. Марыенбурга (Прусія), які ў 1309–1457 гг. быў рэзідэнцыяй вялікага магістра Тэўтонскага ордэна і сталіцай дзяржавы крыжакоў (цяпер горад у Вармінска-Мазурскім ваяводстве, Польшча).

⁹⁶ Па загадзе Ягайлы цела У. фон Юнгінгена было адпраўлена ў Мальбарк на возе, пакрытым пурпурай. Туды ж адправілі і трупы вялікага комтура Кунана фон Ліхтэнштайна, маршалка Фрыдэрыка фон Валенрода і шэрагу іншых крыжацкіх военачальнікаў. Рэшту высакародных палеглых (як з крыжацкага, так і з польска-літоўскага боку) пахавалі ў Стэнбарку ў драўляным касцёле, месцазнаходжанне якога на сёння не выяўлена.

⁹⁷ Па меркаванні сучаных гісторыкаў, крыжацкае войска, якое прымала ўдзел у Грунвальдскай бітве, складалася менш як з 40 тысяч чалавек.

⁹⁸ *Вулкан* – старажытнаіталійскае боства агню, пазней атаясамленае з Гефестам.

⁹⁹ *Глінскі* – Міхаіл Львовіч Глінскі (каля 1470–1534), маршалак дворны літоўскі.

¹⁰⁰ *Бічы-Кірэй, Бурнас* – Беці-Гірэй і Бурнаш, сыны крымскага хана Менглі-Гірэя, якія ўзначалілі татарскае войска ў Клецкай бітве.

¹⁰¹ Маецца на ўвазе р. Лань, левы прыток Прыпяці.

¹⁰² *Рачка* – відаць, адзін з камандзіраў тых наёмных жаўнераў, якія прымалі ўдзел у Клецкай бітве.

¹⁰³ *Аркебуза* – адзін з першапачатковых узораў заходнееўрапейскай ручной вогнестрэльнай зброі; зараджалася з рулі каменнымі і свінцовымі кулямі. У XVI ст. была заменена на мушкет.

¹⁰⁴ *Радзівіл* – Юры Радзівіл (каля 1480–1541), празваны Літоўскім Геркулесам, падчашы ВКЛ (1509–1517), кіеўскі ваявода (1511–1514). Праславіўся сваім удзелам у войнах і перамогамі ў 30 бітвах.

¹⁰⁵ На працягу некалькіх гадзін, пакуль адбывалася перастрэлка, войска ВКЛ падрыхтавала дзве гаці, па якіх коннікі пачалі пераправу праз р. Лань. Па правай гаці пераправа ішла хутчэй, таму татары атакавалі правае крыло войска ВКЛ і нанеслі яму вялікія страты. Тады Міхаіл Глінскі прыспешыў рух левага крыла і імклівым ударам кавалерыі разрэзаў татарскае войска на дзве часткі. Пасля гэтага правае крыло таксама перайшло ў наступленне. У выніку частка татараў трапіла «ў абцугі», іншыя кінуліся на ўцёкі.

¹⁰⁶ *На цароў* – маюцца на ўвазе Беці-Гірэй і Бурнаш.

¹⁰⁷ *Вальны гуф* – з’яднаны баявы аддзел, які складаўся з некалькіх харугваў.

¹⁰⁸ *Чарнкоўскі* – Судзівой Чарнкоўскі герба «Налэнч», кашталян сантоцкі, гнезненскі, ваявода калішскі, ваявода пазнанскі.

¹⁰⁹ *Цапра* – рака, левы прыток Лані, на якой стаіць Клецк.

¹¹⁰ *Настасся, князеўна слуцкая* – Анастасія Слуцкая, удава слуцкага князя Сямёна Міхайлавіча Алелькавіча, якая неаднаразова аказвала мужны адпор татарам (дзякуючы Анастасіі апошнія так і не змаглі захапіць Слуцк).

¹¹¹ *Петравічы* – гаворка пра Петрыкаў (цяпер горад у Гомельскай вобласці) даўнейшая беларуская назва – Петрыкавічы.

¹¹² *Аляксандар* – Аляксандр (у ВКЛ Аляксандр II; 5.08.1461–6.08.1506), вялікі князь літоўскі (1492–1506), кароль польскі (1501–1506). Аляксандр сапраўды памёр у той самы дзень, калі пад Клецкам была атрымана перамога над татарамі.

¹¹³ *Канстанты* – Канстанцін Іванавіч Астрожскі (1460? – 1530), гетман найвышэйшы Вялікага Княства Літоўскага (з 1497), віленскі кашталян (з 1511).

¹¹⁴ *Ян Сварчоўскі* – (Сваршчэўскі, Свіршчоўскі), гетман каронны.

¹¹⁵ *Крапіўна* – рака, прыток р. Аршанкі, на беразе якой адбылася бітва.

¹¹⁶ Тут: Сонца.

¹¹⁷ *Чалядзін* – Іван Андрэевіч Чаляднін, адзін з палкаводцаў маскоўскага войска.

¹¹⁸ Апалчэнне ВКЛ складала 16 тысяч коннікаў, з польскага боку – 14 тысяч. Да таго ж у бітве ўдзельнічала 3 тысячы наёмнай пяхоты і 2500 коннікаў з ліку шляхціцаў-дабраахвотнікаў.

¹¹⁹ Гаворка пра полк князя М. І. Булгакава-Голіцы, які, калі К. Астрожскі абрынуўся на полк Чалядніна, ухіліўся ад бою. Падобным чынам Чаляднін пазней абышоўся з Булгакавым-Голіцам, што значна паспрыяла К. Астрожскаму ў разгроме маскоўскага войска.

¹²⁰ *Бехцір* – парода каня.

¹²¹ *Аякс* – пад гэтым імем у грэчаскай міфалогіі прадстаўлены два героі траянскай вайны: 1. Аякс Вялікі, сын Таламона з Саламіна, які вярнуў цела Ахілеса з рук траянцаў; 2. Аякс Малы, сын Аілея, караля лакрыйцаў, які прывёў пад Трою 40 баявых караблёў.

¹²² *Дуброўна* – даўней мястэчка з замкам (цяпер райцэнтр у Віцебскай вобл.)

¹²³ *Драбы* – пешыя воі.

¹²⁴ *Луп* – ваенная здабыча, трафеі.

[СТАНІСЛАЎ ЛАЎРЭНЦІЙ] ЛЯМАНТ НЯШЧАСНАГА РЫГОРА ОСЦІКА

Польскі тэкст падаецца па: [Stanislaus Laurencii]. Lament nieszczonego Hrehora Ościka, za jego uczynek poczciwości odsądzzonego i na gardło skazanego roku 1580, miesiąca czerwca 15 dnia w Wilnie // Archiwum literackie, 4. Miscellanea Staropolskie. Warszawa, 1972. T. XVI. S. 98–117.

Поўны пераклад «Ляманту» на беларускую мову ўпершыню апублікаваны ў кн.: Кавалёў С. В. Літаратура Беларусі позняга Рэнэсансу: Жанры, творы, асобы. – Мінск: Права і эканоміка, 2005. С. 167–189. У дадзеным выданні пераклад прадстаўлены ў перапрацаваным выглядзе.

¹ *«Omnia si perdas, famam seruare memento. // Qua semel amissa, postea nullus eris»* – «Бо са смерцю тваёю і маёмасць згіне, // Але слава – давеку слава не пакіне». Сярод твораў Гарацыя падобныя двувершы не сустракаецца. Верагодна, аўтар ужыў распаўсюджаную, шырокавядомую ў той час сентэнцыю, памылкова прыпісаўшы яе Гарацыю.

² *Эй, апошні сыночак родам слаўнай маці* – зварот да Яна Осціка, сына Рыгора і Ядзвігі з Насілоўскіх. На ім скончыўся род Осцікаў.

³ *...тры трубы* – герб роду Осцікаў, атрыманы Георгіем Осцікам у 1413 г. на з’ездзе ў Гародні, калі каля 50 баярскіх родаў атрымалі шляхецкія гербы.

⁴ *Даў і жонку* – першы раз Юры Осцік пабраўся з Марштыновай.

⁵ *У краіну чужога цэзара* – г. зн. у землі Фердынанда I Габсбурга, імператара Свяшчэннай Рымскай імперыі і караля Чэхіі і Венгрыі.

⁶ ...з царства цэзара ў Мараве – гаворка пра Магдалену Брамоўскую з Ломніцы, другую жонку Юрыя Осціка.

⁷ Ад бацькоў мне маёнтак... – Рыгор Осцік атрымаў пасля бацькавай смерці частку Аванты, маёнтак Шатэчну, ад брата яму адышлі Гіртушкі; акрамя таго, Рыгор валодаў Чадосамі, Ганушынкамі і Эмельнікамі (усе – тэрыторыя сучаснай Літвы).

⁸ Даў мне Бог з ёй нашчадка – сына, Яна Осціка, апошняга прадстаўніка роду.

⁹ Алюзія на Пс. 1:1, Пс. 111:1.

¹⁰ Шавялянцы – жыхары мясцовасці Шаўлі ў Вількамірскім павеце.

¹¹ ..у страшных аковах на Маскве туляўся – згадка пра Георгія Станіслававіча Осціка, дзеда Рыгора, які ў бітве над Ведрашшу ў 1500 г. патрапіў у маскоўскі палон і знаходзіўся там да 1508 г.

¹² Гэты выраз з'яўляецца перакладам двуверша, які прыпісваецца Гарацыю і змешчаны на тытульным аркушы першага выдання «Ляманту...». У дадзеным выпадку змешчаная злева ад верша маргіналія – «Рыгора Станіслававіча Осціка» – сведчыць пра тое, што аўтар прыпісвае выслоўе самому Рыгору Осціку.

¹³ У часы пасля смерці Аўгуста-нябогі – маецца на ўвазе так званы час бескаралеўя, які працягваўся ад смерці апошняга прадстаўніка роду Ягелонаў караля Жыгімонта II Аўгуста (07.06.1572) да абрання каралём польскім і вялікім князем літоўскім Стафана Баторыя (1575, каранаваны ў 1576).

¹⁴ ...да князя на Маскве падаўся – гаворка пра маскоўскага цара Івана IV Жахлівага, які пасля смерці Жыгімонта Аўгуста прэтэндаваў на трон Рэчы Паспалітай.

¹⁵ Ротча – Рашчаны, мясцовасць непадалёку ад Коўна (Каўнаса).

¹⁶ ...пана добрага займелі – маецца на ўвазе сяміградскі (трансільванскі) ваявода Стафан Баторый, абраны каралём у 1575 г.

¹⁷ Дваццаць тысяч літоўскіх – у XIV–XVIII стст. у Беларусі грашовай адзінкай вымярэння была літоўская капа, якая адпавядала 60 грошам. Іншая грашовае адзінка, літоўскі талер, вага якога ў XVI ст. складала 24,7 г чыстага срэбра, акурат у час апісваемых падзей у ВКЛ не выпускаўся (з 1564 па 1585).

¹⁸ ...ганец маскавітаў – Рыгор Афанасевіч Нашчокін, які прыбыў у Вільню ў чэрвені 1580 г. для абмеркавання першапачатковых захадаў, звязаных з польска-літоўскімі перамовамі аб міры.

¹⁹ Бартошка – прыдворны, слуга Рыгора Осціка.

²⁰ Міжэўскі – Мірэўскі, прыдворны Рыгора Осціка.

²¹ Міжэўскага кліча праўды данытацца – тагачасны храніст Гайдэнштайн падае крыху іншую версію таго, як вестка пра здраду Осціка дайшла да караля: Мірэўскі паведаміў пра стасункі свайго гаспадара з царскім паслом Зыгмунту Рыбінскаму з харугвы Андрэя Забжыдоўскага, які, у сваю чаргу, паведаміў пра гэта каралю.

²² *Па мяне выслаў слугаў* – паводле Гайдэнштайна, арыштам Осціка кіраваў віленскі ваявода Мікалай Радзівіл; згодна з іншымі крыніцамі – каралеўскі канюшы Каспар Мацяёўскі. Затрыманы быў Осцік у Троках.

²³ *У турме маршалкоўскай* – у турме, якая належала надворнаму маршалку (у той час ім з'яўляўся Альбрэхт Радзівіл).

²⁴ *...маскоўцаў двое* – магчыма, спадарожнікі маскоўскага пасла Нашчокіна Елізарый Іванавіч Благой і Гразноў-Шубін.

²⁵ *Аж да Соіму звяртаўся* – у адпаведнасці са Статутам ВКЛ, як абвінавачаны ў дзяржаўнай здрадзе і абразе каралеўскай асобы (за што пазбаўлялі маёмасці, гонару і жыцця), Рыгор Осцік павінен быў быць асуджаны соймавым судом.

²⁶ *Каралю ўсю маёмасць здрайцы адпісалі* – маёмасць Осціка падала канфіскацыі на карысць караля. Частка маёмасці, за ўдзел у маскоўскай вайне, дасталася Габрыэлю Бекешу; рэшту, таксама за ўдзел у войнах, атрымаў Ян Абрамовіч.

²⁷ *...і стрыя* – Юрыя Осціка, брата Рыгора.

²⁸ *Белыя Азёры* – возера ў Белаазерскім княстве, на поўнач ад Волагды.

²⁹ Вось што піша пра абставіны арышту і смерці М. Стрыйкоўскі ў «Хроніцы»: «Затым, калі пасля варшаўскага соіму Кароль прыехаў у 1580 годзе да Вільні і распачаў з Літоўскімі Панамі рашучыя заходы па сканчэнні вайны з [князем] маскоўскім, [князь] маскоўскі нечакана, паколькі яму не ставала яўнай моцы, кінуўся на хітрыкі, і пасля святкаў прыслаў пад выглядам ганца свайго шпега Нашчокіна; каторы Нашчокін знайшоў для сваёй задумы хоць і слаўнага родам, але ад прыроды вырадка Рыгора Осціка, часта з ім таемна перамаўляўся ў Вільні, рыхтуючы антыдзяржаўную здраду [пераварот] супраць вялікага князя літоўскага і караля. (...) Здрада Осціка каралю і Айчыне сталася потым яўнай, і калі ён не мог больш яе адмаўляць – як неаспрэчнасць ягонай хлусні і здрады, так і самі законы, Айчына, справядлівасць і пакаранне граху заклікалі на яго помсту, – атрымаў ён вартую ўчынкаў заплату чэрвеня 18 дня, у суботу» (Maciej Strykowski. Ktora przed tym nigdy świata nie widziała Kronika Polska. Krolewiec, u Jerzego Osterbergera, 1582. S. 785).

СТАНІСЛАЎ КУЛАКОЎСКИ ВЕК ЧАЛАВЕЧЫ

Польскі тэкст падаецца па першадруку: *Wiek Ludzki, Albo krotkie opisanie wieku czlowieczego. Jako jest odmienny, pełen rozmaitych affektow i przyrodzonych przymiotow, a co za powinności czlowiekowi w każdym stanie jego są z mędrcom naznaczone. Lata Bożego 1584* (экзэмпляр XVI.3463 Бібліятэкі Асалінскіх у Вроцлаве).

Пераклад «Веку чалавечага» на беларускую мову друкуецца ўпершыню.

¹ *Герб Касцеша* – прыватнаўласніцкі герб, якім карысталіся больш як 200 родаў Рэчы Паспалітай (Дарагастайскія, Статкевічы, Хадкевічы і інш.): на чырвоным полі выява срэбранай стралы, скіраванай угору і перакрыжаванай пасярэдзіне, з раздвоеным канцом; кляйнод – над прылбіцай з шляхецкай каронай тры страўсавыя пёры. Вядомы з XIV ст.

² *Артаксеркс* – Артаксеркс III Ох, цар дзяржавы Ахеменідаў (358–338 да н. э.), заваёўнік Егіпта.

³ *Аўстэр* – паўднёвы вецер.

⁴ *Іоў* – біблейскі праведнік (побач з Ноем і Даніілам).

⁵ *Іоў 14:2*

⁶ *Давід* – цар Ізраільска-Юдэйскай дзяржавы (канец XI ст. – каля 950 да н. э.).

⁷ *Пс. 101:4.*

⁸ *Дыяген* – Дыяген Сінопскі (каля 400–325 да н. э.), старажытнагрэчаскі філосаф-кінік, які практыкаваў скрайні аскетызм, што даходзіў да блазнавання. Паводле падання, жыў у бочцы і лічыў сябе грамадзянінам свету (касмапалітам). Усё гэта зрабіла Дыягена героем шматлікіх анекдотаў.

⁹ Ніжэйпрыведзенае апісанне з’яўляецца тыповым для многіх твораў дыдактычнай скіраванасці. У прыватнасці, яно змешчана таксама і ў куцеінскім выданні «Гісторыі пра Варлаама і Іаасафа» (1637).

¹⁰ *Фаэтон* – у грэчаскай міфалогіі сын бога сонца Геліяса; *Еўропа* – у міфалогіі дачка фінікійскага цара Агенора, выкрадзеная закаханым у яе Зеўсам.

¹¹ *А як Таўр златарогі моцы набірае* – калі Сонца ўваходзіць у знак Быка (Таўра).

¹² *Латона* – у грэчаскай міфалогіі маці бога Апалона і багіні Артэміды; *Зефіры* – паэтычная назва вятроў. Уласна Зефір – бог заходняга ветру.

¹³ *Сатыры* – у грэчаскай міфалогіі ніжэйшыя боствы; выяўляліся ў выглядзе істотаў з рагамі, хвастом і казлінымі нагамі. Лічыліся распуснымі сябрамі бога віна і весялосці Бахуса (Дыёніса).

¹⁴ *Эўры* – Эўр, у старажытных грэкаў усходні або паўднёва-ўсходні вецер.

¹⁵ *Аўрора* – у грэчаскай міфалогіі багіня ранішняй заранкі.

¹⁶ *Гарацый* – Квінт Гарацый Флак (65–8 да н. э.), рымскі паэт, аўтар сатыр, лірычных од, філасофскіх пасланняў у духу эпікурэізму і стаіцызму.

¹⁷ *Тэрэнцый* – Публій Тэрэнцый (195–159 да н. э.), рымскі камедыёграф.

¹⁸ *Сакрат* (470–399 да н. э.), старажытнагрэчаскі філосаф. Лічыў, што чалавек можа спазнаць выключна самога сябе («Спазнай самога сябе»), што найвышэйшая задача ведаў – не тэрэтычнае іх прымяненне, а практычнае – навучыцца мастацтву жыць.

¹⁹ *Петрарка* – Франчэска Петрарка (1304–1374), італьянскі паэт, пачынальнік гуманістычнай культуры Адраджэння.

²⁰ *Крэз* (595–546 да н. э.) – апошні цар Лідыі, пераможаны і ўзяты ў палон персідскім царом Кірам II. Славіўся надзвычайнымі багаццямі; *Мідас* – цар Фрыгіі (738–696 да н. э.), надзелены Дыёнисам здольнасцю ператвараць у золата ўсё, да чаго б ён ні дакрануўся; *Нерон* (37–68), рымскі імператар з 54 г. з дынастыі Клаўдзіяў-Юліяў. Увасабленне распусты, жорсткасці і несправядлівасці.

²¹ *Лікаст* – імя не ідэнтыфікавана; *Агафокл* (360 – 289 да н. э.), старажытнагрэчаскі тыран г. Сіракуз; *Эўрыпід* – імя не ідэнтыфікавана; *Тарквіній* – Тарквіній Прыск, легендарны цар Рыма, які паходзіў з этрускага г. Тарквінія; *Юстын* – Юстыніян I (483–565), візантыйскі імператар з 527 г.; *Артаксеркс* – Артаксеркс I Даўгарукі, цар дзяржавы Ахеменідаў (465–424 да н. э.), які заключыў з Афінамі Каліеў мір у 449 г. да н. э., што прывяло да сканчэння грэка-персідскіх войнаў; *Мандра* – імя не ідэнтыфікавана.

²² *Фалес* (625–547 да н. э.), грэчаскі філосаф і палітычны дзеяч з г. Мілет.

²³ *Цыцэрон* – Марк Тулій Цыцэрон (106–43 да н. э.), старажытнарымскі аратар, філосаф, палітычны дзеяч. Разглядаў цноты як адзіную крыніцу чалавечага шчасця, лічыў, што маральны доўг і асабістая карысць знаходзяцца ў супярэчнасці. Заклікаў кіравацца закладзенай у чалавеку прыродай і імкнуцца да дасканаласці, якой адпавядаюць мудрасць, справядлівасць, мужнасць, умеркаванасць.

²⁴ *Авідзій* – Публій Авідзій Назон (43 да н. э. – каля 18 н. э.), рымскі паэт, аўтар мілосных элегій, пасланняў і паэм «Навука кахання», «Лекі на каханне», міфалагічнага эпасу «Метамарфозы».

²⁵ *Асканій* – сын Энея і траянкі Крэусы, дачкі цара Прыяма. Выратаваны бацькам з палаючай Троі, спадарожнічаў яму ў вандраваннях, а пасля яго смерці пераняў уладу над лацінамі пад імем Юлій. Лічыўся пачынальнікам рымскага патрыцыянскага роду Юліяў, з якога паходзіў Гай Юлій Цэзар; *Эней* – сын Анхіза і Афрадыты, адзін з траянцаў, якія абаранялі свой горад. Па доўгіх вандраваннях асеў у мясцовасці Лацыў у Італіі, дзе пабраўся з дачкой мясцовага цара Лавініяй. Галоўны герой паэмы Вергілія «Энеіда».

²⁶ *Цэрэра* – рымская (грэч. Дэметра) багіня карысных раслін, плоднасці, ураджайнасці і шлюбаў.

²⁷ *Тытан* – адно з імёнаў рымскага бога сонца Феба.

²⁸ ...як толькі *Феб Рака прагнага ўвагрэе* – як толькі Сонца акажацца ў знаку Рака.

²⁹ *Харыбда і Сцыла* – скалы ў Месінскім праходзе, якія ў старажытных грэкаў лічыліся месцам пагібелі.

³⁰ *Аквілон* – паэтычная назва паўночнага ветру ў рымскай паэзіі.

³¹ «*Кніга абавязкаў*» – «Аб абавязках», кніга, напісаная Цыцэронам у 43 г. да н. э. У перакладзе С. Кашуцкага на польскую мову гэты твор

быў выдадзены ў 1576 г. у Лоску, а затым – у 1583 і 1593 гг. у Вільні. Не выклікае сумнення, што С. Кулакоўскі выкарыстаў выданне 1576 ці 1583 гг. пры напісанні сваёй паэмы. Пазней, у 1606 г., тры трактаты Цыцэрона былі выдадзены ў Вільні ў адной кнізе «Пра абавязкі. Пра старасць. Пра сяброўства».

³² *Віты-скруткі* – каралеўскія (княскія) граматы з абвясчэннем збору паспалітага рушання. Тут: папярэджанне.

³³ *Гелікон* – у грэчаскай міфалогіі гара, на якой пасля ўдару капыта крылатага каня Пегаса ўзніла крыніца – Гіпакрэна, з якой чэрпаюць натхненне паэты.

³⁴ *Апалон і Палада* – г. зн. любоў і мудрасць, якія сімвалізавалі грэчаскія багі Апалон і Афінна Палада.

³⁵ *Конь з крыламі* – Пегас, які, паводле грэчаскіх міфаў, нарадзіўся з тулава забітай Персеем гаргоны Медузы. Вобраз Пегаса – сімвал паэтычнага натхнення.

³⁶ *Уліс* – лацінская форма імені Адысея, грэчаскага цара з вострава Ітака, удзельніка траянскай вайны, галоўнага героя эпасу Гамера «Адысея». Увасабленне розуму, знаходлівасці і адвагі.

³⁷ *Ясон* – у грэчаскай міфалогіі правадыр арганаўтаў у іх выправе па залатое руно, якое Ясон здабыў з дапамогай Медэі.

³⁸ *Праметэй* – у грэчаскай міфалогіі тытан, які выкраў у багоў агонь і аддаў яго людзям ва ўжытак, за што быў прыкаваны Зеўсам да скалы і асуджаны на вечныя пакуты.

³⁹ *Гіганты*, або Тытаны, – у грэчаскай міфалогіі сыны Урана і Геі (Неба і Зямлі), пераможаныя Зеўсам і скінутыя ім у Тартар. У пазнейшыя часы тытанаў пачалі атаясамліваць з гігантамі.

⁴⁰ *Арфей* – міфічны фракійскі спявак, якога грэкі лічылі самым слаўным з паэтаў, што жылі ў дагамераўскую эпоху. Паводле грэчаскіх міфаў, Арфей адважыўся спусціцца ў глыбіні Ліда (царства мёртвых), каб уратаваць сваю жонку Эўрыдыку.

⁴¹ *Каліона* – апякунка эпічнай паэзіі.

⁴² *Палігімнія* – апякунка харавых спеваў.

АНДРЭЙ РЫМША

ДЗЕСЯЦІГАДОВАЯ АПОВЕСЦЬ ПРА ВАЕННЫЯ СПРАВЫ...

КРЫШТАФА РАДЗІВІЛА

Польскі тэкст падаецца па: Andrzej Rymsza. Dziesięćcoczna powieść wojennych spraw... Krysztofa Radziwiła // Archiwum literackie, 4. Miscellanea Staropolskie. Warszawa, 1972. T. XVI. S. 133–223.

Поўны пераклад «Дзесяцігадовай аповесці» на беларускую мову друкуецца ўпершыню.

Пераклад урыўкаў з 3, 5, 17, 18 і 19-й частак твора апублікаваны ў АДБЛ (с. 457–468), пераклады ўрыўкаў з 2, 5–7, 11, 14, 16, 17, 21 і 25-й частак – у часопісе «Спадчына» (2003. № 3. С. 18–22).

Пераклады лацінамоўных вершаў зроблены Аляксеем Мацавілам.

На тэкст перакладу створаны дзве песні («Рыцарства ўсё сышлося» і «Прысвячэнне рыцару А. Рымшу (Аўтару шчыры сябра)» // «Стары Ольса». Гераічны эпас. Спевы рыцараў і шляхты Вялікай Літвы = 2006 ВМАgroup).

¹ *Даніэль з Ланчыцы* (1530–1600), друкар. Выдаваў кнігі на польскай і лацінскай мовах. Выдавецкую дзейнасць распачаў у Пінчове (1558–1562), працягваў у Нясвіжы (1562–1571), Заслаўі (або Уздзе, 1572–1576); кіраваў Лоскай друкарняй. Ад 1576 г. працаваў у друкарні М. Радзівіла ў Вільні, у 1594–1600 трымаў уласную друкарню. Сярод іншых выдаў кнігі С. Буднага і А. Рымшы.

² У лацінамоўным арыгінале першыя літары радкоў утвараюць выраз «CHRISTOPHORUS RADIVILUS PALATINVS VILNENSIS» – «ХРЫСТАФОР РАДЗІВІЛ – УЛАДАР ВІЛЕНСКІ».

³ *Гесперыі* – гесперыды, у грэчаскай міфалогіі ахоўніцы чароўных залатых яблыкаў, якія раслі ў садзе на крайнім захадзе зямнога круга. У Сярэднявеччы хрысціянскія аўтары тлумачылі міф пра сад гесперыдаў як паданне пра зямны рай, імкнучыся тым самым дастасаваць антычны міф да біблейскага.

⁴ *Ібер* – легендарны рымлянін, ад імя якога нібыта паходзіць лацінская назва Гішпаніі – Iberia.

⁵ *Стафан* – Стафан Баторый (1533–1586), трансільванскі князь (1571–1586), кароль польскі і вялікі князь літоўскі (абраны ў снежні 1575, каранаваны ў 1576).

⁶ *Агесілай* – цар Спарты (399–358 да н. э.). Вёў бясконцыя войны супраць Персіі, Афінаў, Фіваў, Карынфа.

⁷ *Харыты* (або грацыі) – тры дачкі Зеўса і Геры: багіні Эўфразіна (радасць), Талія (удзячнасць) і Аглая (прыгажосць).

⁸ *Арыён* – у грэчаскай міфалогіі паляўнічы, які меў чароўнага выжла; Пасейдон надзяліў яго здольнасцю хадзіць па хвалях. Пасля смерці Арыёна багі ператварылі яго ў сузор'е; *Арфей* – міфічны фракійскі спявак, якому прыпісваецца вынаходства музыкі і вершаскладання, з-за чаго ён быў названы сынам Апалона. Музыка Арфея прымушала расліны схіляцца, камні – зрушацца з месца, утаймоўвала дзікіх звяроў.

⁹ *Зайл* – першы крытык Гамера, чыё імя ўжываецца тут як абагульненне.

¹⁰ *М. J.* – Што за імя хаваецца за гэтым крыптонімам – дакладна не ўстаноўлена.

¹¹ Гаворка, хутчэй за ўсё, пра «Храналогію» А. Рымшы (Астрог, 1581), якая доўгі час лічылася страчанай, але была адшукана польскім літаратуразнаўцам Ю. Рэчакам.

¹² *Ян Казаковіч* – беларуска-польскі паэт і перакладчык XVI ст., добры прыяцель А. Рымшы пры двары троцкага кашталяна.

¹³ *Ян Радван* – беларуска-польскі паэт XVI ст., удзельнік літаратурных гурткоў, якія існавалі пры двары Радзівілаў у Біржах і Кейданах, сябра А. Рымшы.

¹⁴ Аўтар пералічвае самых папулярных у часы Сярэднявечча антычных дзеячаў, якія праславіліся сваімі вайсковымі талентамі: *Кір* (Кір II Вялікі, або Старэйшы), сын персідскага цара Камбіза I, персідскі цар (558–530 да н. э.), вядомы сваімі ўдалымі заваўніцкімі паходамі ў Азіі; *Піліп і Аляксандр* – маюцца на ўвазе македонскі цар Піліп II (359–336 да н. э.), які пасля перамогі пры Херанеі (338 да н. э.) усталяваў гегемонію Македоніі над Грэцыяй, і яго сын Аляксандр Македонскі (356–323 да н. э.), цар македонскі (336–323 да н. э.), які падначаліў сабе Грэцыю, Малую і Сярэднюю Азію, Блізкі Усход і Егіпет; *Эпамінунд Грэк* – Эпамінанд, выдатны палітык і фіванскі правадыр (420–362 да н. э.), чыё кіраванне звязана з часам найвышэйшага росквіту Фіваў; *Фемістокл* – дзяржаўны дзеяч і палкаводзец Старажытных Афінаў, які імкнуўся зрабіць Афіны магутнай марской дзяржавай. Пад яго кіраўніцтвам грэкі атрымалі знакамітую перамогу над персамі каля вострава Саламін (480 да н. э.); *Ганібал Карфагенскі* – палкаводзец і дзяржаўны дзеяч Карфагена, які з вялікім вайсковым майстэрствам перамог рымлян у бітвах пры р. Тыцыне і Трэбіі (218 да н. э.), пры Тразіменскім возеры (217 да н. э.) і пры Канах (216 да н.э.); *Юлій Цэзар* – Гай Юлій Цэзар (к. 100–44 да н. э.), рымскі палкаводзец, дзяржаўны дзеяч, пісьменнік, заваёўнік Галіі (58–51 да н. э.).

¹⁵ *Латэдаманяне* – жыхары Лакедэмона, дзяржавы, якая сфарміравалася вакол старажытнага г. Спарты.

¹⁶ *Эўдэманід* – Eudaimonidas (грэч.), Eudamidas (лац.). Вядомы тры спартанскія правадыры пад гэтым імем; каго з іх меў на ўвазе Рымша, не паддаецца вызначэнню.

¹⁷ *Максіміліян* – Максіміліян I Габсбург, нямецкі імператар (1493–1519). Высокаадукаваны чалавек, ён пакінуў пасля сябе некалькі твораў: пра вайсковас майстэрства, садоўніцтва, паляванне, архітэктур, а таксама апісанне свайго жыцця.

¹⁸ *Карыён* – Карыён Ёган, нямецкі матэматык, прыдворны астраном брандэнбургскага курфюрста, гісторык-храніст (Chronica, 1532).

¹⁹ *...пан Фронц Градоўскі, сакратар Яго Каралеўскае Мосці, у асобных кніжках* – Францішак Градоўскі (каля 1545 – пасля 1599), польска-лацінскі паэт, каралеўскі сакратар і пасол у сойме (1589). Паходзіў з шляхецкага роду герба «Паўкозіч», які на пачатку XVI ст. перасяліўся з Малапольшчы ў Жамойць. Навучаўся ў Вітэнбергу (Нямеччына). А. Рымша мае на ўвазе паэму Францішка Градоўскага «Hodoeporicon Moschium. Principis...Christopfori Radiviliones» («Апісанне паходу на Маскву»),

выдадзеную ў Вільні (1582); гэты твор паслужыў узорам для Яна Каноўскага пры напісанні ім паэмы «Выправа ў Масковію».

²⁰ *Дзевянішкі* – маёнтак Радзівілаў, за 30 км на паўднёвы захад ад Ашмян (цяпер Дзевянішкес, Літва).

²¹ *Пянчын* – мястэчка ў Наваградскім ваяводстве (цяпер Баранавіцкі р-н Брэсцкай вобл.), дзе нарадзіўся Андрэй Рымша.

²² Гаворка пра Мікалая Крыштафа Радзівіла (1547–1603), прызванага Перуном, падчашага літоўскага (з 1569), гетмана польнага літоўскага (з 1572), кашталяна троцкага і падканцлера літоўскага (з 1579), ваяводу віленскага (1584–1603), гетмана вялікага літоўскага (з 1589).

²³ *Гелікон* – горы ў Беотыі з свяцілішчам Апалона і гаем, прысвечаным Музам; старажытныя верылі, што геліконскія крыніцы даюць натхненне паэтам; *Пірэй* – мясцовасць на паўдн.-усх. узбярэжжы Македоніі, адзін з найважнейшых асяродкаў культу муз; *Кліё* – адна з 9 грэчаскіх муз, першапачаткова – муза гераічнай паэзіі, у класічны перыяд – муза гісторыі, яе пастаянным атрыбутам быў скрутак папірусу; *Каліяпея* – Каліёпа, старэйшая сярод муз, муза эпічнай паэзіі, яе атрыбуты – стыль (палачка для пісьма) і навашчоныя таблічкі.

²⁴ *Эфіялт і Отус* – Эфіяльт і От, унукі (або сыны) Пасейдона, якія з дзяцінства вызначаліся незвычайнай сілай. У пошуках мілосных прыгод браты задумалі ўскараскацца на неба, і таму вырашылі ўзваліць на Алімп гару Осу, а на Осу – Пеліян, аднак былі забіты Апалонам.

²⁵ *...arma virumque... canere* (лац.) – крыху зменены пачатак «Энеіды» Вергілія: «Апяваю зброю і мужа...».

²⁶ *Паркі* (або мойры) – увасабленне лёсу, дочки Зеўса і Феміды: Клата, Лахесіс і Атрапас. Клата снуе нітку жыцця, Лахесіс вызначае яе даўжыню, Атрапас яе разрывае.

²⁷ *...караля святога* – гаворка пра смерць Жыгімонта II Аўгуста (1520–1572), вялікага князя літоўскага (1544–1572) і караля польскага (1548–1572). З яго смерцю спыніла сваё існаванне дынастыя Ягелонаў і распачаўся так званы час бескаралеўя, які закончыўся ў 1574 г. абраннем на караля і вялікага князя Генрыха Валуа.

²⁸ *Князь вялікі маскоўскі* – Іван IV Жахлівы (1530–1584), першы рускі цар (1547–1584), ад якога бярэ пачатак экспансіянісцкая палітыка рускага царызму ў адносінах да спрадвечна беларускіх тэрыторый. У 1558–1583 гг. вёў вайну з ВКЛ, Польшчай, Швецыяй за выхад да Балтыйскага мора (Лівонская вайна).

²⁹ *...гетман найвышэйшы, // Родны бацька Крыштофа* – Мікалай Радзівіл Руды (1512–1584), ваявода троцкі (1550–1566), гетман вялікі літоўскі (1553–1566 і з 1577), ваявода віленскі (1566–1584).

³⁰ *Руднікі* – мясцовасць на р. Мерачанцы ў Троцкім павеце, за 26 км на поўдзень ад Вільні – паляўнічая рэзідэнцыя Жыгімонта Аўгуста.

³¹ *Autoritas* (лац.) – відаць, auctoritas ‘рада, воля, дамова’.

³² *Масква* – пры напісанні з малой літары слова абазначае народ, пры напісанні з вялікай – дзяржаву або горад.

³³ *Печа* – вялікі клопат.

³⁴ *Пры Вуле, на Іванскім* – гаворка пра пераможную бітву літоўскага войска з войскам маскавітаў пад Улай (1564), побач з вёскай Іванск (цяпер Чашніцкі р-н).

³⁵ *Генры* – Генрых Валуга быў абраны каралём 11. 05. 1573 г., каранаваны 21. 02. 1574 г.

³⁶ Генрых Валуга пакінуў Кракаў у ноч з 18 на 19 чэрвеня пасля атрымання ад сваёй маці, Кацярыны Медычы, паведамлення пра тое, што пасля смерці караля і брата Карла вызваліўся французскі трон.

³⁷ *Honestum* (лац.) – гонар; *utile* (лац.) – подласць, ліслінасць.

³⁸ *Virtutem* (лац.) – мужнасць, адвагу.

³⁹ *Publicum promovere* (лац.) – аддае перавагу грамадскім справам.

⁴⁰ ...*нібы Аляксандар* – маецца на ўвазе Аляксандр Македонскі.

⁴¹ *Res praeclaras* (лац.) – тут: выбітныя творы.

⁴² *Марс фракійскі, родны брат Бэланы* – Марс, рымскі бог вайны, які атаясамліваецца з грэчаскім Арэсам; радзімай яго лічылася Фракія, вобл. на паўн.-усх. Грэцыі, адсюль і азначэнне «фракійскі»; *Бэлана* – рымская багіня вайны, служэнне якой патрабавала ваеннай службы, а воіны лічыліся яе дзецьмі.

⁴³ *З Сяміграддзя нам пана* – маецца на ўвазе Стафан Баторый. У час Лівонскай вайны (1558–1583) вярнуў у 1579–1582 Вялікаму Княству Літоўскаму Полацк і Вялікія Лукі, далучыў да Польшчы Лівонію. У 1582 г. заключыў з Маскоўскім княствам мірную дамову.

⁴⁴ «*Нам аддайце Ліфлянты нашы*» – Ліфлянты (пол. Інфлянты, рас. Лівонія) знаходзіліся ў васальнай залежнасці ад ВКЛ. Захоп гэтай тэрыторыі даваў маскоўскаму цару выхад да Балтыйскага мора; барацьба за гэта і паслужыла асноўнай прычынай пачатку Лівонскай вайны (1558–1583) паміж Маскоўскай дзяржавай і ВКЛ з Польшчай.

⁴⁵ *Дэрт* – горад у Ліфлянтах (цяпер Тарту, Эстонія), пасля мірнай дамовы з Масковіяй (1582) адышоў да Рэчы Паспалітай і належаў ёй да 1625 г.

⁴⁶ *Замак Кярпецкі* – замак Кірэмпе (цяпер у Эстоніі) непадалёку ад Дэрта, захоплены войскамі Баторыя 11 лютага 1579 г.

⁴⁷ *Ландскнехт* – у Еўропе XV – XVII стст. – назва нямецкага наёмнага цяжкага пехацінца, узброенага пікай, алебардай і мячом, а пазней яшчэ і аркебузай; *фальканет* – сярэднявечная дробнакаліберная гармата, сярэдняя паміж малой гарматай і стрэльбай; у Рэчы Паспалітай называлася таксама сокалам.

⁴⁸ *Дзела* – гармата.

⁴⁹ *Дайце веры – забаву цвёрда крэдытую* – жартоўны выраз, сэнс якога прыблізна можна было б перадаць як «цвёрда гарантую, што не пашкадуеце, распачаўшы гэтую справу».

⁵⁰ *Рэха* – тут: імя німфы, увасабленне рэха.

⁵¹ *Сокал* – замак на р. Дрысе, правым прытоку Дзвіны, за 36 км ад Полацка, узяты 11 чэрвеня 1579 г. Баторый, не хочучы аслабіць галоўныя сілы пад Полацкам, вырашыў захапіць хаця б Сокал. Штурмам замак узяў Мялецкі, вялікі гетман каронны, 11 верасня 1579 г.

⁵² *Бекеш* – Каспар Бекеш, венгерскі магнат, першапачаткова люты праціўнік С. Баторыя, затым яго гарачы прыхільнік. Памёр у 1579 г. у Гародні.

⁵³ *Currite pedes* (лац.) – на ўцёкі; даслоўна «бяжыце, ступні» або «ўцякайце, ступні».

⁵⁴ *Ян Глябовіч* – кашталян менскі (з 1571), кашталян троцкі (з 1575).

⁵⁵ *Ян Волменскі* – кашталян полацкі (1579–1588), затым ваявода смаленскі; памёр у 1596 г.

⁵⁶ *Канстанцін, ... на Астрогу княжа* – магчыма, Канстанцін, князь астрожскі; памёр у 1588 г. Яго бацька, таксама Канстанцін, ваявода кіеўскі, памёр у 1607.

⁵⁷ *Курцый* – Курцый Марк, рымскі эквітар, дзеля ўратавання Рыма ад вайны павінен быў кінуцца ў возера, якое знаходзілася на месцы, занятым цяпер Форумам (362 да н. э.).

⁵⁸ *Джанет* – прыгожы конь іспанскай, італьянскай або турэцкай пароды.

⁵⁹ *Агінскі* – Багдан Агінскі, падкаморы троцкі (1580); памёр у 1625 г.

⁶⁰ *Гетман, званы вялікім* – Мікалай Радзівіл Руды (1512–1584), гетман вялікі літоўскі (1553–1566 і з 1577).

⁶¹ *Францковіч* – Францкевіч-Радзімінскі Міхал, падкаморы полацкі, вызначыўся пад Тарапцом і Сітнам у 1580 г.

⁶² *Сітна* – замак на р. Палаце, за 42 км на паўночны ўсход ад Полацка.

⁶³ *Казяны* – мясцовасць за 50 км на паўночны захад ад Віцебска.

⁶⁴ *...ў сойме радзіць* – сойм адбываўся ў Кракаве (з 23.11.1579 па 04.01.1580). Замойскі выступіў з планам наступальнай вайны на маскоўскім фронце.

⁶⁵ *Цэрэра* – рымская багіня карысных раслін, плоднасці, ураджайнасці і шлюбаў.

⁶⁶ *Лукі* – Вялікія Лукі, горад у Пскоўскай зямлі.

⁶⁷ *Усвят* – мястэчка над возерам за 70 км на паўночны ўсход ад Віцебска.

⁶⁸ *Мікалай Руды* – Мікалай Радзівіл Руды, бацька Мікалая Крыштофа.

⁶⁹ *Януш* – сын Канстанціна Астрожскага, кашталян валынскі (з 1585).

⁷⁰ *Дворцы, Туроў, Таропец* – паселішчы ў Пскоўскай зямлі, на ўсход ад Вялікіх Лукаў.

⁷¹ *Ловаць* – рака ў басейне воз. Ільмень, працякае побач з Вялікімі Лукамі і па Наўгародскай зямлі.

⁷² *I Піліп спаў спакойна – быў з ім Антыпатар* – гаворка пра бацьку Аляксандра Вялікага, македонскага цара Піліпа II і яго галоўнага военачальніка Антыпатара.

⁷³ *Talis alter* (лац.) – такога ж самага; літаральна – «такога другога».

⁷⁴ «*Nemo multum dormiens ulla re dignus est*» (лац.) – «Той, хто шмат спіць, нічога не варты». Гэтыя словы ў такім варыянце ў «Законах» Платона не сустракаюцца.

⁷⁵ *Мінерва* – рымская багіня, якая пасля атаесамлення з Афінай пачала лічыцца багіняй мудрасці і памочніцай у вайне.

⁷⁶ *Палада* – адно з цэнтральных бостваў старажытнагрэчаскага пантэона Афін Палада, багіня мудрасці і справядлівае вайны. У Рыме культ Палады зліўся з культуам Мінервы.

⁷⁷ *Гелм* – шалом.

⁷⁸ *Кадзаноўскі* – Марцін Кадзаноўскі (1523–1587), староста віскі, прымаў удзел ва ўсіх вайсковых выправах С. Баторыя; *Арлоўскі* – Ян Арлоўскі, брат Святаслава Арлоўскага, знакамітага ў XVI ст. гісторыка, аўтара «*Interregni libri VIII*» (1572–1576). Ян з'яўляецца аўтарам твора «*Annales domus Orzelsciae*»; *Ёрдан* – Ваўжынец Ёрдан, стольнік кракаўскі; *Забрыдоўскі* – або Фларыян Каспар, які вызначыўся пад Невелем, альбо Андрэй, пазней кашталян срэмскі, які таксама прымаў удзел у вайне з Масковіяй; *Цемрук Пяцігорац* – казак з Пяцігорска альбо воін з пяцігорскай харугвы; *Мікалай Гастомскі* – сын Ансэльма, ваяводы раўскага, ротмістр.

⁷⁹ *Мысліборскі* – магчыма, Мацей Мысліборскі, які ў другой палове XVI ст. асеў у Літве; *Жалтоўскі* – з герба «Агончык», з плоцкага ваяводства, магчыма, Станіслаў Жалтоўскі; *Гуйцкі* – магчыма, Ян Гуйцкі з троцкага ваяводства, занатаваны ў гістарычных крыніцах пад 1632 г.

⁸⁰ *Жарнавецкі* – з Жарнавецкіх герба «Грымала»; больш дакладныя звесткі адсутнічаюць.

⁸¹ *Сураж* – мястэчка ў верхнім цячэнні Заходняй Дзвіны, за 43 км на паўночны ўсход ад Віцебска.

⁸² *Німфы* – шматлікія боствы, якія ўвасаблялі сілы і з'явы прыроды. Адрознівалі німфаў марскіх, рачных, крынічных, ручайных і г. д.

⁸³ *Гамадрыяды* – німфы дрэваў, якія нараджаліся з дрэвам і з ім жа паміралі.

⁸⁴ *Вяліж* – умацаванае мястэчка на Дзвіне, за 80 км на паўночны захад ад Віцебска.

⁸⁵ ...*да Туросны ў Жарках* – Жаркі, верагодна, мясцовасць, з якой пачынаецца р. Туросна, прыток Вялесы, якая ўпадае ў Дзвіну.

⁸⁶ *Ганібал, цераз Альпы як перабіраўся* – адбылося гэта ў 218 г. да н. э., у час II Пунічнай вайны.

⁸⁷ *Ксеркс, калі Атас воцатам адужыў* – у час свайго паходу ў Грэцыю ў 480 г. да н. э. Ксеркс загадаў выкапаць для свайго флоту канал

праз паўвостаў Халкідыка, абмінаючы такім чынам гару Атас. Рымша памылкова прыпісвае Ксерксу ўчынак Ганібала, які, пераходзячы з войскам праз Альпы, у крытычны момант, калі скала перакрыла адзіны шлях, ужыў наступны спосаб: воіны пассякалі шмат дрэваў, абчасалі іх і склалі ў вялікі стос; калі дрэвы разгарэліся, чаму паспрыяў раптоўны моцны вецер, на разагрэтую скалу вылілі воцат і выклікалі тым самым яе разбурэнне.

⁸⁸ *Фаўн* – рымскі бог лясоў і палёў, апякун статкаў жывёлы і пастухоў; *Пан* – гэтае боства шанавалася як апякун паляўнічых, пастухоў, бортнікаў і рыбалоў; у некаторых мясцовасцях Грэцыі шанавалася як памочнік у вайне; *Сільванус* – Сільван, старажытнаіталійскае лясное боства, якое першапачаткова атаясамлівалася з Панам; пазней пачало ўважацца за захавальніка дома і маёнткаў; выяўляўся ў сялянскай вопратцы, з сярпом і пладамі; *сатыры* – ніжэйшыя лясныя боствы, дэманьы ўрадлівасці, увесь час занятыя танцамі і гульнямі.

⁸⁹ *Драгачоў* – мястэчка ў верхнім цячэнні Дзвіны.

⁹⁰ *Ад Філона* – маецца на ўвазе Філон Кміта-Чарнабыльскі, ваявода смаленскі ад 1579 г., які яшчэ ў 1562 вызначыўся ў кампаніі супраць Івана Жахлівага. У 1582 г. быў камандуючым рэзерву ў Вялікіх Луках. У гісторыі беларускай літаратуры вядомы як мемуарыст.

⁹¹ *Гарабурда Міхал* – дыпламат, кашталян менскі (з 1584), беларускі пісьменнік. Пры дварах Жыгімонта Аўгуста і Стафана Баторыя лічыўся экспертам па маскоўскіх справах. Шматразова быў паслом да маскоўскага цара, разам з Янушам Збаражскім і Альбрэхтам Радзівілам у якасці сакратара браў удзел у перамовах у Яме Запольскім у 1581–1582 гг.

⁹² *Мёза* (Межа) – левы прыток Заходняй Дзвіны, працякае ў вялікалуцкай і смаленскай землях.

⁹³ *Pro maiori* (лац.) – для лепшага (ратунку); палічыў за лепшае.

⁹⁴ *Міхайла Зянкевіч* – шляхціц герба «Сястрынец», яго сваякі жылі на той час у Наваградскай зямлі (паходзіў з родных мясцін А. Рымшы); *Ян Тымінскі* – пра асобу гэтага чалавека нічога канкрэтнага невядома.

⁹⁵ *Ім абодвум давеку славу абяцаўшы* – Міхайлу Зянкевічу і Яну Тымінскаму.

⁹⁶ *Туд-рака* – правы прыток верхняй Волгі, зліваецца з Волгай за 30 км на паўночны захад ад Ржэва.

⁹⁷ *Феронія* – італійская багіня вясны і кветак; у Рыме яе культ зліўся з культуам Флары (раслінная прырода), Ліберыі (урадлівасць і вінаградарства) і Венеры (каханне).

⁹⁸ *Разышоўся на полі ... ці мулам пераўвасаблёных* – маецца на ўвазе, што ў прыцемках узброеныя вершнікі на конях, наўючаных падарожным скарбам, выглядалі фантастычна.

⁹⁹ *Гай Сульпіцый* – Гай Сульпіцый Петыкус, рымскі консул, цензар і дыктатар. У 358 г. да н. э., будучы дыктатарам, разбіў галаў у паўночнай Італіі.

- ¹⁰⁰ *Пішчальны* – воін, узброены цяжкім ружжом (пішчаллю).
- ¹⁰¹ *Лібітына* – старажытнаіталійская багіня ўрадлівасці садоў і вінаграднікаў і смерці (пахаванне, хаўтуры).
- ¹⁰² *Урдома* – што гэта за паселішча, невядома.
- ¹⁰³ *Іржоў* – Ржэў, горад у Наўгародскай зямлі (цяпер райцэнтр у Цвярской вобл., Расія).
- ¹⁰⁴ *Ельцы* – мястэчка Ельцы Княжыя на Волзе, за 80 км ад Старыцы.
- ¹⁰⁵ *Старыца* – горад на Волзе, порт у Наўгародскай зямлі (цяпер райцэнтр у Цвярской вобл., Расія).
- ¹⁰⁶ *Влохі* – старабеларуская і польская назва Італіі.
- ¹⁰⁷ *Прачыстай Аковы* – мястэчка Аковы знаходзілася за 25 км на поўдзень ад Селіжарава, за 12 км на захад ад берагоў Волгі.
- ¹⁰⁸ *Гальяш Пельгрымоўскі* – сакратар караля Стафана Баторыя, пісар ВКЛ у часы Жыгімонта III. У якасці сакратара пасольства суправаджаў у 1600 г. Льва Сапегу ў Маскву; аўтар цікавага дыярыуша пра гэтае пасольства і паэмы. Удзельнічаў у выправе Радзівіла, выдаў паэму, прысвечаную вайсковым прыгодам Перуна («Panegyrica Apostrophe ad Christ. Radivilium», 1583. – «Апастрафічны Панегірык Крыштофу Радзівілу»).
- ¹⁰⁹ *Селіжарава* – даўней горад на Волзе, за 100 км на паўночны захад ад Ржэва (цяпер вёска ў Цвярской вобл., Расія).
- ¹¹⁰ *Зукопскі Ям* – паселішча на р. Зукопа, адным з першых прытокаў верхняй Волгі.
- ¹¹¹ *Расцягнулі табліцу* – абрабавалі і канастас.
- ¹¹² Апісанне жарабца князя Крыштофа: «*Thracius Albis // Portat equus bicolor maculis vestigia primi // Alba pedis, frontemque ostentans arduus albit*» (лац.) – «Прыручанага фракійскага каня, у яблыкі, з белай плямаю на пярэдняй назе і белай палоскаю на чале».
- ¹¹³ *Сярожа* – правы прыток р. Куны, якая ўпадае ў р. Ловаць.
- ¹¹⁴ *Холм* – горад у Пскоўскай зямлі (цяпер у Наўгародскай вобл., Расія).
- ¹¹⁵ *Рамішова* – селішча над р. Ловаць, за 42 км ад воз. Ільмень (цяпер в. Рамушава Наўгародскай вобл., Расія).
- ¹¹⁶ *Русана* – р. Парусся, на беразе якой стаіць г. Старая Руса.
- ¹¹⁷ Прыведзены ніжэй урывак падаецца ў транслітараваным выглядзе з захаваннем аўтарскага напісання.
- ¹¹⁸ *Ardeat* (лац.) – палае, палымнее.
- ¹¹⁹ *Duro milite Mars gaudet* (лац.) – Марс цешыцца з лютага воя.
- ¹²⁰ *Астрэяй* («зорнай») называлася дачка Зеўса і Феміды багіня справядлівасці Дыке, якая кіравала светам у Залатым веку. Завязаныя вочы багіні сведчылі пра тое, што ў сваёй справядлівасці яна не зважае на асобу чалавека, толькі на яго ўчынкі і заслугі.
- ¹²¹ *Ільмень* – возера на поўдзень ад Ноўгарада; *Шалома*, *Мишага* – рэкі ў Пскоўскай зямлі (цяпер у Наўгародскай і Пскоўскай абл., Расія); упадаюць у воз. Ільмень.

¹²² *Порхаў* – замак і горад у Пскоўскай зямлі на р. Шалома (Шалонь), важны стратэгічны пункт па шляху да Пскова (цяпер г. Порхаў Пскоўскае вобл., Расія).

¹²³ Пскоўская рэспубліка была заваявана Масковіяй у 1509 г.

¹²⁴ Прыведзены ніжэй урывак падаецца ў транслітараваным выглядзе з захаваннем моўных асаблівасцей.

¹²⁵ *Ляда колі* – у адваротным выпадку.

¹²⁶ *Любо* – ці, або.

¹²⁷ *Раду меў з Пасевінам* – пасярэднікам у перамовах пра заключэнне міру паміж С. Баторыем і Іванам IV быў папскі пасол, езуіт Антонія Пасевіна. Аўтар не раскрывае прычын настойлівых і зацікаўленых дзеянняў папскага легата і звяртае ўвагу толькі на міралюбства і гуманнасць Пасевіна, які даказваў абсурднасць вайны паміж хрысціянскімі дзяржавамі. Як сведчаць дакументы таго часу, сапраўдныя памкненні легата былі скіраваныя на распаўсюджванне рыма-каталіцкага веравызнання на тэрыторыю Масковіі.

¹²⁸ *Чарэха* – рака, на берагах якой стаіць Пскоў.

¹²⁹ *Ad gloriam plus valent bellicae virtutes* (лац.) – «Для славы больш важнымі з’яўляюцца жаўнерскія годнасці».

¹³⁰ *Ipsis quoque saecundis rebus, atque etiam recte factis // Necessaria proprore modum comes est invidia* (лац.) – «Толькі вам давядзецца Дабрадзейства справіць, // Як ягоны «прыцель», Зайздрасць, лыч свой з’явіць».

¹³¹ *Invidia* (лац.) – зайздрасць; *miseria* (лац.) – нядоля.

¹³² *Як паненка, якую апісаў Авідзій* – гл. Авідый, «Метамарфозы». Кн. II. С. 777–796.

¹³³ *Optimum horarum* (лац.) – ва ўсе часы, заўсёды; *dotes* (лац.) – дары; *clarum* (лац.) – слава, вядомасць.

¹³⁴ *Дынабург* – горад у Ліфлянтах (цяпер Даўгаўпілс, Латвія) на р. Дзвіне. У 1559–1772 гг. належаў Польшчы і быў сталіцай Ліфлянцкага ваяводства і Дынабургскага павета.

¹³⁵ *Hic labor extremus longarum, haec meta viarum* (лац.) – «Гэта была яго апошняя справа, гэта быў канец яго доўгіх шляхоў».

¹³⁶ *Стацыя* – абавязак па ўтрыманні і кармленні войска на зімоўцы, з 1649 г. заменены падаткам ад лану.

¹³⁷ *Каліпса* – німфа з вострава Агігія, якая 7 гадоў трымала Адысея (Уліса) у палоне, імкнучыся зрабіць яго сваім мужам і абяцаючы яму за тое бессмяротнасць. Па загадзе Зеўса была вымушана адступіцца, аднак паспела займець ад Адысея двух сыноў – Наўсіфоя і Наўсіноя.

¹³⁸ *Пенелопа* – жонка Адысея (Уліса), ідэал жаночай годнасці і вернасці ў шлюбе. Дваццаць гадоў чакала вяртання Адысея дамоў.

¹³⁹ Маецца на ўвазе Кацярына Тэнчынская, удава князя Юрыя Алелькавіча Слуцкага (памерла ў 1578 г.).

¹⁴⁰ *O Deus et in totum merito venerabilis aeternum, // O Homo, o sacra foetina digna domo!* (лац.) – «О Божа і ва ўсе часы годны пашаны чалавеча, // О слаўная нявеста, годная дому [Радзівілаў]!»

¹⁴¹ *Луничына* – гатунак простага сукна з Англіі і Галандыі; *шарлат* – гатунак багатага сукна.

¹⁴² *Турэц* – маёнтак Радзівіла пад Карэлічамі.

¹⁴³ *Малмазія* – гатунак зах.-еўрап. (пераважна гішпанскага, французскага ды італьянскага) віна.

¹⁴⁴ *Caetera nox et vos et thorus conscius novit* (лац.) – «Пра астатняе ведае ноч, вы і шлюбнае ложа».

¹⁴⁵ *Паводле зламанага свету* – у 1582 г. папам Рыгорам XIII была праведзена рэформа юліянскага календара, у адпаведнасці з якой за 4 кастрычніка 1582 г. ішло не 5, а 15 кастрычніка. У ВКЛ новы календар быў уведзены Стафанам Баторыем у 1584 г. Гэтую акалічнасць і мае на ўвазе аўтар пад выразам «зламаны свет».

¹⁴⁶ *O mihi longe maneat pars ultima vitae // Spiritus et quantum fat erit tua, dicere facta. // Miser sum, haec braevis est nostrorum summa labor* (лац.) – «Каб толькі як найдаўжэй цягнулася маё жыццё, // Каб мог апяваць твае ўчынкі. // Просты я, і таму нязначны вынік працы маёй».

ЯН БЕНЕДЫКТ ПРАТАСОВІЧ

INVENTORES RERUM, АЛЬБО КАРОТКАЕ АПІСАННЕ, ХТО ШТО ВЫНАЙШАЎ І ВА ЎЖЫТАК ЛЮДЗЯМ ДАЎ

Польскі тэкст падаецца па: Jan Protasowicz. *Inventores rerum*. Wrocław: Zakład narodowy im. Ossolińskich, 1973. S. 59–90.

Урыўкі з твора змяшчаліся ў АДБЛ. Поўны пераклад «Вынаходнікаў рэчаў» на беларускую мову друкуецца ўпершыню.

¹ *Феб* – бог сонца ў старажытных грэкаў.

² *Акіян* – міфалагічная рака, якая атачае плоскую зямную паверхню.

³ На гербе Я. Б. Пратасовіча «Ляліва» маецца выява Месяца.

⁴ *Амфіён* – грэчаскі герой, вынаходнік ліры і лідыйскай танальнасці ў музыцы.

⁵ *Амфітрыян* – Амфіктыён, тлумачальнік сноў, які згадваецца толькі ў гісторыка Плінія. У аснове «Вынаходнікаў рэчаў» Я. Б. Пратасовіча ляжыць твор італьянскага гуманіста Палідора Вергілія «Вынаходніцтва рэчаў» (Венецыя, 1499). У сваю чаргу, П. Вергілій шырока выкарыстоўвае звесткі з антычных аўтараў, пераважна з «Гісторыі» Геродота (к. 485 – к. 425 да н. э.), «Гісторыі Рыма ад заснавання горада» Ціта Лівія (III ст. да н. э.), «Геаграфіі» Страбона (к. 65 да н. э. – 20 н. э.), «Натуральнай гісторыі» Плінія Старэйшага (23?–79), «Юдэйскіх старажытнасцяў» Іосіфа Флавія (к. 37 – к. 103), «Паралельных жыццяпісаў» Плутарха (45?–120)

⁶ *Анкус, што егіпцянін* – Аннус Егіпцянін у Палідора Вергілія.

⁷ *Артамон Клазаменскі* – сучаснік Перыкла, грэчаскі «інжынер», які выявіў сваё майстэрства падчас аблогі г. Самас (440–439 да н. э.).

⁸ *Артаксеркс Лангіманус* – сатрап Персіі (464–425 да н. э.), які лічыўся заўзятым паляўнічым.

⁹ *Меркурый* (грэч. Гермес) не быў вынаходнікам арфы. Ён толькі ўдасканаліў яе, напяўшы струны на пустой скарупе чарапахі; *Давід* – другі цар Ізраіля; памёр каля 972 г. да н. э. Традыцыя прыпісвае яму аўтарства псальмаў; у хрысціянскай іканаграфіі паказваецца з музычным інструментам у руках, падобным да арфы.

¹⁰ *Саўл* – першы цар Ізраіля.

¹¹ *Немрат* – міфічны заснавальнік Вавілона (Быц. 10: 8–10). Іосіф Флавій у «Юдэйскіх старажытнасцях» называе яго «блюзнерцам супраць Бога», а хрысціянскі пісьменнік Яфрэм першым вогнепаклоннікам.

¹² *Нін* – легендарны заснавальнік асірыйскай дзяржавы і яе сталіцы г. Ніневіі, якую (паводле Бібліі) Бог разбурыў за ідалапаклонства (612 да н. э.).

¹³ *Бэл* – паводле Герадота, міфічны пачынальнік дынастыі асірыйскіх цароў, бацька вышэйзгаданага Ніна; ідэнтыфікаваўся з боствам Баалам.

¹⁴ *Мелісій* – міфічны цар вострава Крыт у час нараджэння там Зеўса. Мелісій лічыўся першым чалавекам, які прынёс ахвяры багам, яго дачка Меліса была першай жрыцай багіні Рэі.

¹⁵ *Хус* (або Куш) – сын Хама (Быц. 10: 6–8), заснавальнік дзяржавы ў вярхоўях Ніла.

¹⁶ *Бат* – ладдзя сярэдніх памераў для мараплавання.

¹⁷ *Псеўсіп* – у творы Палідора Вергілія Спеўсіп, які лічыўся вынаходнікам почапаў для кашоў, у якіх насілі дровы.

¹⁸ *Пталемей* – Пталемей II Філадэльф, цар Егіпта (285–247 да н. э.), апякун і верагодны заснавальнік Александрыйскай бібліятэкі.

¹⁹ *Юзаф* – Іосіф Флавій (37–94), рымскі гісторык яўрэйскага паходжання. Паводле яго, Пталемей ініцыяваў пераклад на грэчаскую мову яўрэйскіх тэкстаў Старога Запавету.

²⁰ *Гіпербій* – згадваецца ў «Гісторыі» Плінія як першы, хто забіў вала.

²¹ *Праметэй* – адзін з тытанаў, першым прынёс у ахвяру Зеўсу быка, скуру і косткі прысвяціўшы богу, а мяса раздаўшы людзям.

²² *Нума* – Нума Пампілій, другі легендарны цар Рыма (715–672 да н. э.).

²³ *Кентаўры* – У «Гісторыі» Плінія згадваецца дзікае племя, якое ўжывала нязвычайную форму вядзення вайны – на конях.

²⁴ *Лікурз* – легендарны спартанскі заканадаўца VII–VI стст. да н. э.

²⁵ *Анкус* – Анк Марцый, легендарны цар Рыма (640–616 да н. э.), унук Нумы Пампілія; паводле рымскага гісторыка Ціта Лівія, прыдумаў знявольваць людзей у вязніцы. Іншы рымскі гісторык, Эўтропій, прыпісвае

гэтае вынаходства *Тарквінію* Ганарліваму (Луцыю Тарквінію Супэрбу), сёмаму і апошняму цару, слаўтаму сваім бязлітасным правасуддзем.

²⁶ У Старажытнай Грэцыі Апалона часта выяўлялі з кіфарай (інструмент, падобны да ліры) у руках.

²⁷ *Тул* – Сэрвій Тул (сярэдзіна IV ст. да н. э.), рымскі цар.

²⁸ *Пердыкс* – імя па маці Талаўса, пляменніка і вучня Дэдала. Яму прыпісваецца вынаходства мяча, цыркуля, ганчарнага кола і інш.

²⁹ У сваім творы Палідор Вергілій спачатку называе вынаходнікам квадрыгі Трэгіла, а пазней Эрыхтонія.

³⁰ *Зараастр* – грэчаская форма імя Заратуштры, рэфарматара маздаізму (стараіранскай рэлігіі), які не быў насамрэч царом Бактрыі (тэрыторыя Афганістана), але жыў там у VI ст. да н. э.

³¹ *Кінір* – легендарны цар Кіпра. Паводле «Гісторыі» Плінія, прыдумаў дахоўку, капальніцтва і прылады для апрацоўкі метала.

³² *Зенан* – Зенан Старэйшы з Элеі (490–430 да н. э.), Арыстоцель лічыў яго вынаходнікам дыялектыкі.

³³ *Дэдал* – у грэчаскай міфалогіі бацька Ікара, першы разьбяр, архітэктар і будаўнік; яму ж прыпісваецца вынаходства мачты, мяча, ватэрпаса, адвесу.

³⁴ *Капаней* – грэчаскі герой, адзін з «сямёх супраць Фіваў». Забіты Зеўсам маланкай падчас пераадолення, насуперак божай волі, гарадскіх муроў.

³⁵ *Тырэн* – сын легендарнага валадара Лідыі Атэса. Лічылася, што Тырэн выправіў частку лідыйцаў на пасяленне ў Італію, даючы пачатак пакаленню тэрэнаў (называных з таго часу этрускамі).

³⁶ *Архіт* – Архіт з Тарэнта (V–IV стст. да н. э.), філосаф-піфагарэец, якому прыпісваецца вырашэнне многіх праблем механікі і гармонікі. Палідор Вергілій, аднак, піша, што Архіт быў вынаходнікам дзіцячай шамацёлкі, а не званоў, як сцвярджае Пратасовіч.

³⁷ *Эндыміян* – «прыспаны» Зеўсам каханак багіні Месяца Селены, якая штомесяц наведвае яго ў пячоры на выспе Патмас. У Плінія Эндыміян названы першым астраномам.

³⁸ *Энімефей* – у грэчаскай міфалогіі сын Япета, малодшы брат Праметэя, слаўты сваёй бяздумнасцю. Ён выляпіў першага чалавека, якога ажывіў Праметэй.

³⁹ *Фульвій Ліпін* – Квінт Фульвій Ліпін, сучаснік Цыцэрона, уласнік вялікіх латыфундый у Рыме, гадавальнік звяроў. У Пратасовіча памылкова названы Гірпінам (Hirpinus).

⁴⁰ *Бутада* – Бутада з Сікіёна (VII ст. да н. э.), легендарны першы ганчар і вынаходнік плоскай разьбы. У Пратасовіча памылкова названы Дыбутадам (Dybutades).

⁴¹ *Гермес* – Гермес Трымегіст (тройчы Вялікі, або Найвялікшы), грэчаскае імя Тота, егіпецкага бога мераў, лічбаў, пісьма і вучонасці.

⁴² *Корс* – паводле Афінея, першы жыхар Афінаў, які пагаліў баряду (імя перакладаецца як «паголены»); Палідор Вергілій «перасяляе» Корса ў Александрыю Егіпецкую.

⁴³ *Сэт* – трэці сын біблейскага Адама. Іосіф Флавій прыпісвае нашчадкам Сэта адкрыццё ведаў пра нябесныя целы і іх гарманічны рух.

⁴⁴ *Ган Карфагенскі* – у Плінія і Плутарха дзівак, сябра звяроў і першы ненавіснік ільвоў.

⁴⁵ *Геркулес* – у дадзеным выпадку Геракл атаясамлены з Мелькартам, богам фінікійскага горада Цір (цяпер г. Сур, Ліван), славу тага вырабам пурпуровага фарбавальніка.

⁴⁶ *Кадм* – Кадм з Мілета, адзін з так званых лагографай VI ст. да н. э., якога старажытныя лічылі найстарэйшым грэчаскім гісторыкам і пісьменнікам.

⁴⁷ *Язон* – герой цыкла грэчаскіх міфаў пра падарожжа ў Калхіду па залатое руно на караблі «Арго».

⁴⁸ *Ікар* – Пліній называе Ікара вынаходнікам мастацтва мараплавання і прафесійнай апрацоўкі дрэва.

⁴⁹ *Атал* – магчыма, Атал III Філаматар, цар Пергама. Ад яго імя шытыя золатам шаты называлі аталійскімі. Вядомы сваёй ганарлівасцю, Атал у 133 г. адпісаў сваё царства Рыму.

⁵⁰ *Шаты фарбаваці* – паводле Плінія, александрыйцы пачалі ўплятаць у тканіну рознакаляровыя ніткі.

⁵¹ *Французы* (галы) – паводле Плінія – увялі краткавы ўзор у тканіне.

⁵² *Гіркан* – Палідор Вергілій, спасылаючыся на Герадота, гаворыць тут пра лідыйцаў.

⁵³ *Кадм* – Кадм з Фінікіі, міфічны заснавальнік Фіваў. Пліній прыпісвае яму знаходжанне і пераплаўку золата пад гарой Пангаёс, заснаванне каменаломні ў Фівах і ўвядзенне ў Грэцыі фінікійскага алфавіта, званага таксама кадмейскім.

⁵⁴ *Дэліяды* – жыхары вострава Дэлас.

⁵⁵ *Тувалкаін* – біблейскі герой, «бацька» кавалёў, першы пачаў апрацоўваць медзь і жалеза (Быц. 4: 22).

⁵⁶ *Белерафонт* – грэчаскі герой, першы асядлаў падараванага яму багіняй Афінай крылатага каня – Пегаса. Трыумфатар конных спаборніцтваў, зладжаных у Аргасе.

⁵⁷ *Пелетроны* – магчыма, старажытныя жыхары паўвострава Пелапанэс.

⁵⁸ Фракійцы ўжывалі ў палявых работах прыладу кшталту кривога нажа, з якой пазней сфарміраваўся серп, а потым і кася.

⁵⁹ *Анахарсіс* – скіфскі мудрэц (VI ст.). Паводле Плінія, вынайшаў ганчарскае кола і двухзубцовы якар. Гісторык Страбон прыпісвае яму вынаходства кавальскага меху.

⁶⁰ *Крэдэнс* – тут: дэгустацыя, праверка ежы на наяўнасць у ёй атруты перад падачай на стол валадару. У Палідора Вергілія Катал названы сіцылійцам.

⁶¹ Гэты анекдот паведамляюць рымскія гісторыкі Пліній і Аміян Марцэлін (IV ст.). Пратасовіч памыляецца, называючы гіпапатама марской жывёлай, бо жыве яна толькі ў рачной і балотнай вадзе.

⁶² *Талаўс* – ён жа Пердыкс (гл. зн. 28). У якасці вынаходцы крэсіва ў 1-й кнізе «Энеіды» Публія Вергілія Марона названы *Ахатэс*, аднак Пліній аддае першынство *Піроду* (адсюль – піратэхніка).

⁶³ *Анаксагар* – першы выдавец і распаўсюднік кніжак, пераважна ўласнага аўтарства.

⁶⁴ *Пісістрат* – афінскі тыран (VI ст. да н. э.), які, паводле рымскага вучонага Аўла Гелія, упарадкаваў тэксты паэм Гамера.

⁶⁵ *Асіній* – Гай Асіній Полій (76 да н. э. – 4 н. э.), мецэнат часоў імператара Аўгуста, стваральнік першай публічнай бібліятэкі ў Рыме.

⁶⁶ *Меркурый* – рымскі бог гандлю і падарожжаў (тоесны грэч. Гефесту).

⁶⁷ *Кней Марцый* – у Палідора Вергілія: Gaius Matius.

⁶⁸ *Апіс* – егіпецкі цар, пазней абагаўлёны ў выглядзе свяшчэннага быка.

⁶⁹ *Эскулап*, або Асклепій – грэчаскі бог медыцыны.

⁷⁰ *Гіпакрат* – Гіпакрат з вострава Кос (V–IV стст. да н. э.), пачынальнік грэчаскай медыцыны, аўтар мноства трактатаў па праблемах паталогіі, тэрапіі і хірургіі.

⁷¹ *Гален* – Клаўдзій Гален (129 – каля 201), славыты лекар і рытар, аўтар медыцынскіх і філасофскіх трактатаў.

⁷² *Тот* – егіпецкае боства Месяца, якое выяўлялася ў выглядзе галавы ібіса. Лічыўся апекуном календара, навукі і пісьменнікаў; грэкі атаесамлялі яго з Гермесам Трысмегістам.

⁷³ *Іфіт* – легендарны сучаснік Лікурга. Аднавіў устаноўленыя Гераклам алімпійскія гульні.

⁷⁴ *Нікастратас* – маці італійскага героя Эвандра.

⁷⁵ *Гульфiла* – біскуп (IV ст.), стваральнік гоцкага пісьма. Аўтар блытае гоцкія плямёны, што жылі ў той час у Крыме, з пазнейшымі насельнікамі паўвострава – татарамі.

⁷⁶ *Асклепiяд* – Асклепiяд з Прусы Віфінскай (I ст. да н. э.), лекар, які, паводле Плінія, найперш стараўся прынесці хворым палёгку праз калыханне, купанне і г. д.

⁷⁷ *Скіфа, Юпітэра сына* – паводле Герадота, Скіф быў сынам Геракла, а не Юпітэра (Зеўса). Яго імя было прынята скіфамі ў якасці саманазвы.

⁷⁸ *Апалодар* – Апаладор (V ст. да н. э.) быў вынаходцам пэндзля і малявання метадам светлаценю.

⁷⁹ *Клеант* – Клеант з Карынфа (VII ст. да н. э.) традыцыйна лічыўся вынаходцам малюнка.

⁸⁰ *Пітадор* з Фіваў (VI ст. да н. э.) і *Дыпэн* са Скілаў (VII ст. да н. э.) лічыліся вучнямі і нават сынамі Дэдала, а таксама першымі разьбярамі па камені і мармуру. У Я. Б. Пратасовіча памылкова названы Піксадорам (Pichodorus).

⁸¹ *Кекропс* – міфічны цар Афінаў і найдаўнейшы атыйскі бог, збу- даваў г. Кекропію; першым пачаў ставіць алтары і стоды.

⁸² Егіпцянам традыцыйна прыпісваецца будаўніцтва першай сталі- цы; таксама іх лічылі першымі геаметрамі.

⁸³ *Арахна* – майстрыца ткацтва ў грэчаскай міфалогіі, якая захапіла сваім майстэрствам багіню мастацтваў і рамёслаў Афіну, і тая з зайздрасці ператварыла Арахну ў павука («арахнэ» па грэчаску).

⁸⁴ *Пліній* – Кай Пліній Сэкунд (23?–79), аўтар «Натуральнай гісто- рыі», з якой шчодро чэрпаў свае веды Палідор Вергілій, а праз яго і Я. Б. Пратасовіч.

⁸⁵ *Сідонцы* – жыхары г. Сідон у Фінікіі (цяпер г. Сайда, Ліван).

⁸⁶ *Фэйдон* – валадар Аргаса ў канцы VII ст., увёў срэбныя манеты. У Я. Б. Пратасовіча памылкова названы Фэлонам (Phaelon).

⁸⁷ *Арыстэй* – міфічны пастух, якога німфы навучылі бортніцтву і вырабу сыроў.

⁸⁸ *Рэкус* – Ройкас, будаўнічы храма Геры і яе алтара на востраве Самас. Разам з Тэадорам з Самаса вынаходца тэхнікі адліву бронзы.

⁸⁹ *Тразон* – у гэтай якасці згадваецца толькі ў Плінія.

⁹⁰ *Ктэсібіі* – механік і інжынер (III ст. да н. э.) з Александрыі Егіпецкай, вынаходца вадзяных арганаў, помпы і вадзянога гадзінніка.

⁹¹ *Сіманід* – славуты грэчаскі паэт (556–468 да н. э.) і вынаходца мнематэхнікі. Я. Б. Пратасовіч не зразумеў сэнсу вынаходства, бо піша, што Сіманід «запіс весці вырашыў напотым», што з'яўляецца дзеяннем, адваротным спосабам мнематычнага запамінання.

⁹² Этрускі былі «дызайнерамі» тогі, абшытай здолу чырвонай стуж- кай. Пазней такая тога зрабілася строем рымскіх урадоўцаў.

⁹³ Згодна з грэчаскімі міфамі, Афіна (а не Мінерва) падчас спрэчкі з Пасейдонам стварыла першую святую аліву, якую пасадзіла на афін- скім Акропалі.

⁹⁴ Паводле Плінія, Мідакрыт (VII ст. да н. э.) прывёз з выспы Касо- тарыс «plumbum album» (белы свінец), а не волава.

⁹⁵ *Этол* – сын Арэса (або Эндыміяна), цар Эліды, ад якога ўзяў свой пачатак народ этолаў. Пліній прыпісвае вынаходства стрэлаў славурым лучнікам – скіфам.

⁹⁶ *Пізей* – этрускі герой, сын Тырэна, вынайшаў прашчу, астро- гу карабля і падвоеную сякеру – знак улады ў этрускаў. Вынаходства паляўнічага кап'я яму прыпісаў Палідор Вергілій. Лічылася, што пер- шымі паляўнічае кап'ё прымянілі крыцяне.

⁹⁷ *Цэрэра* – рымская багіня ўраджаю (грэч. Дэметра).

⁹⁸ *Эўмольф* – Эўмольф з Афінаў, «рацыяналізатар» вырошчвання вінаграду і садовых дрэваў.

⁹⁹ Пра гэтае вынаходства *Мідыя* (або Мэйдыеца) піша Пліній.

¹⁰⁰ З Егіпта, вядома, быў прынесены папірус, а не папера.

¹⁰¹ *Пройтас* і *Акрысій* – міфічныя браты-блізнюкі, цары Цірынса і Аргаса адпаведна; ваявалі між сабою за ўладу ў Аргасе. У Я. Б. Пратасовіча памылкова названыя Прэтус і Акрытус (Praetus, Acritus).

¹⁰² *Гартэнзій* – Квінт Гартэнзій Гарталус (114–50 да н. э.). адзін з найлепшых рымскіх аратараў, супернік Цыцэрона, аматар мастацтва і раскошы.

¹⁰³ Рымскія імператары Вітэлій (69–15 да н. э.) і Геліягабал (204–222) частавалі гасцей пававымі язычкамі і мазгамі; страва прыпраўлялася найдаражэйшымі спецыямі з Індыі. Печаная пава ва ўбранні ўласнага пер'я лічылася вяршыняй раскошы ў англійскіх баронаў XIV–XV стст.

¹⁰⁴ *Орф* – стваральнік фінікійскай касмагоніі; *Арфей* – міфічны паэт і спявак, па паходжанні фракіец, а не турак, як указвае Я. Б. Пратасовіч; *Атлант*, або Атлас – сын тырана Япета, які трымае нябесны купал. Паводле Дыягена Лаэртцага Атлант паходзіў з Лівіі, паводле Дыядора Сіцылійскага – быў вучоным астраномам; *Вулкан* – рымская форма імені грэч. Гефеста, сына Зеўса і Геры; у егіпцянаў лічыўся сынам Ніла, унукам Акіяна, стваральнікам філасофіі.

¹⁰⁵ *Музей* – міфічны паэт і музыка; паводле Дыягена Лаэртцага – аўтар першай тэагоніі і апісання неба; *Лін* – сын Гермеса і музы Ураніі (паводле Дыягена Лаэртцага). Лічыўся аўтарам паэмы «Касмагонія».

¹⁰⁶ *Яўсевій* – Яўсевій Кесарыйскі (III–IV стст.), хрысціянскі пісьменнік, аўтар «Евангелічнага прыгатавання», у якім спрабуе даказаць паходжанне грэчаскай навукі са старажытнай яўрэйскай філасофіі.

¹⁰⁷ *Анагаліс* – пісьменніца эпохі элінізму, якая напісала пра гульню Наўсікаі, адной з гераінь «Адысеі», у мяч.

¹⁰⁸ *Піф* – Піфус; памылка ў Палідора Вергілія і, услед за ім, у Я. Б. Пратасовіча: як вынаходніка гульні ў мяч Пліній згадвае лідыйца Гігэса; тае ж думкі трымасца і Герадот.

¹⁰⁹ *Эгінеты* – жыхары вострава Эгіна ў Эгейскім моры, дзе паводле падання пачалося першае біццё манеты.

¹¹⁰ *Праметэй* – паводле міфаў, Зеўс, вызваліўшы Праметэя з ланцугоў, даў яму сталёвы пярсцёнак з кавалкам скалы, да якой быў прыкуты Праметэй.

¹¹¹ *Юда Тамары* – біблейныя героі. Юда быў цесцем Тамары і адначасова бацькам яе сына (Быц. 38). Абвінавачаная ў парушэнні закона, Тамара абаранілася, паказаўшы персцень, падараваны ёй бацькам дзіцяці.

¹¹² *Пан* – аркадыйскае боства пастухоў; яго неад'емным атрыбутам была жалейка.

¹¹³ *Пеласг* – міфічны першы чалавек у Аркадыі; лічылася, што ён прыдумаў будаваць шалашы з ламачча.

¹¹⁴ *Бахус* – рымскі бог вінаградарства, вінаробства, віна, вынаходнік усіх алкагольных напояў, у тым ліку і піва (адпавядае грэч. Дыёнису).

¹¹⁵ *Палада* – Афіна Палада лічылася таксама і апякункай рамёстваў.

¹¹⁶ *Наэмі* – біблейскі персанаж. Палідор Вергілій прыпісвае ёй першыноство ў мастацтве ткання (пра што не згадвае кніга Руфі).

¹¹⁷ *Кары* – карыйцы, жахары краіны Карыя на паўднёвым захадзе Малой Азіі.

¹¹⁸ *Лікаон* – у грэчаскай міфалогіі пад гэтым імем выступае тры персанажы: два цары Аркадыі і адзін з сыноў траянскага цара Прыяма.

¹¹⁹ *Фрыд* – ад ням. Fried ‘мір’.

¹²⁰ *Квірынус* (ён жа *Ромул* зваўся) – Квірын быў адным з ваяўнічых багоў племені сабіянаў (побач з Юпітэрам і Марсам), пазней быў атаясамлены з Ромулам і шанаваўся ў асобе Ромула-Квірына.

¹²¹ *Квестар* – урадовец-скарбнік у Старажытным Рыме.

¹²² *Коракс* (Коракс з Сіракузаў) і *Ктэзіі*, яго вучань, – стваральнікі першай сістэмы рыторыкі (V ст. да н. э.).

¹²³ *Біз Наксійскі* – Біз (Бізэс) з вострава Наксас (прыкладна VI ст. да н. э.), камяняр, вынаходнік мармуровай цэгля, каменнае дахоўкі і бутляў.

¹²⁴ Егіпецкі каляндар грунтаваўся на сонечным годзе, які падзяляўся на 12 трыццацідзённых месяцаў з дадаткам 5 дзён.

¹²⁵ Палідор Вергілій прыпісвае гэта Пітумнусу (Pitumnus), а не Аргею.

¹²⁶ Фінікійцы традыцыйна лічыліся найлепшымі мараходамі і абазначанымі марскімі рыбалоўцамі.

¹²⁷ *Манах-немец* – гаворка пра Бэртальда Шварца (каля 1310–1384), манаха-францішканіна з Фрыбурга, алхіміка, вынаходніка ў галіне вогнестрэльнай зброі (у свой час яго памылкова лічылі вынаходнікам пороху).

¹²⁸ *Перыл* – міфічны канструктар (VI ст. да н. э.) бронзавага быка, адлітага ім для *Фаларыса*, тырана Акраганта. Пад чэравам быка распальвалі вогнішча, усярэдзіну ўпыхвалі асуджаных на смерць і такім чынам іх забівалі. Першым, на кім Фаларыс выпрабаваў прыладу, быў сам Перыл.

¹²⁹ Палідор Вергілій паведамляе, што венецыянцы прымянілі вогнестрэльную зброю ў 1380 г. у бітве, у якой нанеслі паразу Генуі, паклаўшы тым самым канец Стагадовай вайне.

¹³⁰ Шахматы прыйшлі ў Еўропу з Індыі праз пасярэдніцтва Персіі (Ірана).

¹³¹ *Гастылій* – Тул Гастылій, легендарны цар Рыма.

¹³² *Базый* – сярэднявечны філосаф (480–524); звесткі пра яго вынаходствы непраўдападобныя.

¹³³ *Трынталем* – герой з Элеўзіі каля Афінаў, якога Дэметра хацела навучыць сеяць збожжа.

¹³⁴ У польскім тэксце тут называецца *Pantezylea* – Пентэсілея, царыца амазонак, вынаходніца цяжкага кап'я для пяхоты. Вынаходнікам сякеры лічыўся Пізей.

¹³⁵ Пліній паведамляе, што сіты з конскага воласу прыдумалі ў Галіі (Францыя).

¹³⁶ Палідор Вергілій гаворыць пра школу барцоў, якую Я. Б. Пратасовіч ператварае ў фехтавальную.

¹³⁷ *Паламед* – герой Траянскай вайны, сын эўбейскага цара Наўплія. Яму прыпісваецца ўвядзенне лічбаў, літар, алфавіта, грошай, злічэння часу, варцабаў (таўлеяў), гульні ў косткі, а ў вайсковым майстэрстве – шыхтавання, падавання сігналаў, пароляў, начной варты.

¹³⁸ Егіпцянам шкло было вядома значна раней за фінікійцаў, якія толькі ўдасканалілі працэс вырабу шкла і як няўрымслівыя купцы распаўсюдзілі яго ў краінах міжземнаморскага басейна.

¹³⁹ *Этол* – гл. зн. 95.

¹⁴⁰ *Марцый Анк* – гл. зн. 25.

¹⁴¹ *Атрэй* – бацька героя Траянскай вайны Агамемнана, забойца дзяцей свайго брата Тыэста; на знак пакарання злачынцы Зеўс павярнуў бег сонца, ахінуўшы зямлю цемрадзю.

¹⁴² *Аляксандру*, якога *Кітэрыіцам* звалі – музыка з г. Эфес; яму прыпісваецца павелічэнне колькасці струн у грэчаскім музычным інструменце, званым псалтэрыён.

¹⁴³ *Дамон* – афінскі сафіст і музыка (V ст. да н. э.), меркаваны настаўнік Сакрата (па Дыягену Лаэртцаму), аўтар захаванай ва ўрыўках працы па музычнай метрыцы і рытміцы.

¹⁴⁴ *Меркурый Пяты* – паводле Цыцэрона («Пра прыроду багоў») гэта пяты Меркурый, які пасля забойства Аргаса вымушаны быў уцячы ў Егіпет; увёў у егіпцянаў законы і ў асобе бога Тота навучыў іх пісьму.

¹⁴⁵ Пра перайманне грэкамі танцавальнага мастацтва ад этрускаў пісаў Ціт Лівій, на якога спасылаецца Палідор Вергілій.

¹⁴⁶ *Бахус* (грэч. Дыёніс) ушаноўваўся ўрачыстымі святочнымі карагодамі, удзельнікі якіх упрыгожвалі галовы вяночкамі з вінаградніку.

¹⁴⁷ *Мезан* – грэчаскі камічны паэт з г. Мегеры; лічыўся вынаходнікам тыповых тэатральных масак слугі і кухара.

¹⁴⁸ Памылка ў Палідора Вергілія і ў Я. Б. Пратасовіча. У дадзеным выпадку вынаходнікам Пліній называе Пізея.

¹⁴⁹ *Алкман* – Алкман з Сардаў (VII–VI стст. да н. э.), знакаміты паэт, распрацоўшчык харальнай лірыкі ў Спарце.

¹⁵⁰ *Таг* – міфічны юнак-этрусак, роўны сваёй мудрасцю старцу; навучыў этрускаў чараванню.

¹⁵¹ Паводле Арыстоцеля, цыклопы былі будаўнікамі вежаў, палацаў і муроў з гіганцкіх камянёў. Муры, што атачалі асобныя з мікенскіх гарадоў, традыцыйна называлі цыклапічнымі.

¹⁵² *Асірыс* – егіпецкае боства земляробства, атаясамленае пазней з грэчаскім Дыёнісам.

¹⁵³ *Клостэр* – сын Арахны, паводле Плінія – вынаходца верацяна для скручвання воўны.

¹⁵⁴ *Ксантый* – легендарны цар грэчаскага племені беотаў; *Тымет* – сын Аксінта, апошні афінскі валадар з пакалення Тэзея. Я. Б. Пратасовіч не зразумеў міф: Тымет забіў свайго старэйшага брата Афсідаса і за тое быў выкліканы на двубой Ксантам; паколькі ён не прыняў выкліку, то мусіў саступіць афінскі сталец Меланту.

¹⁵⁵ *Комба*, дачка бога р. Асопас на востраве Эўбея, традыцыйна лічылася вынаходніцай бронзавай, а не меднай зброі.

¹⁵⁶ *Пілюмн* – паводле Плінія, гэта мянушка вынаходніка пяста для ступы (*pilum*). Сэрвій, каментатар Публія Вергілія Марона, паведамляе, што гэта было рымскае боства, дзякуючы якому людзі навучыліся абмалоту збожжа, а дзякуючы яго брату Пітумну – ураблянню поля.

¹⁵⁷ *Анаксімандр, Мілетынцам званы* – Анаксімандр з Мілета (611–546 да н. э.), паводле Дыягена Лаэрыкага вынаходца сонечнага гадзінніка, які ён збіраўся ўсталяваць у Спарце. Пліній лічыць вынаходцам гадзінніка Анаксімена. У Я. Б. Пратасовіча памылкова названы *Anaximander Milesius* замест *Miletius*.

¹⁵⁸ *Анаксімен* – Анаксімен з Мілета (VI ст. да н. э.), філосаф і астраном, вучань Анаксімандра.

¹⁵⁹ *Мінас* – легендарны цар Крыта, сын Зеўса і Еўропы. Міф пра Мінаса адлюстроўвае гістарычны факт панавання крыцянаў на моры ў II тыс. да н. э.

¹⁶⁰ *Халібы* – племя, якое жыло на паўночным усходзе Малой Азіі (прыкладна тэр. сучаснай Арменіі); гэта тэрыторыя была багатая на руды металаў, пра што піша ў сваёй «Геаграфіі» Страбон.

¹⁶¹ *Эскулапій* – так званы Асклепій «трэці», сын Арсіпа і Арсіноі, згаданы Цыцэронам («Пра прыроду багоў»). Пахавальня Асклепія III і прысвечаны яго імені гай знаходзіліся ў Аркадыі.

¹⁶² *Хіран* – галоўны з кентаўраў, сын Кронаса і Філіры, які жыў у пячоры на гары Пеліян. Як выхаваўца герояў (Язона, Ахілеса, Асклепія) лічыўся знаўцам таямніц прыроды.

¹⁶³ *Глаўк* – Глаўк з вострава Хіяс (2-я палова VII ст. да н. э.), вынаходнік адліву і спайкі металаў.

¹⁶⁴ *Тувалкаін* – біблейскі герой, «бацька» кавалёў.

¹⁶⁵ У Плінія Сінан названы вынаходцам выведкі, шпегавання (*specula*, gen. pl. *specularum*). Палідор Вергілій прыняў *specularum* за *speculorum* (ад *speculum* – люстэрка, зярцала) і зрабіў Сінана вынаходнікам люстэрка; за ім паўтарыў памылку і Я. Б. Пратасовіч.

НЕВЯДОМЫ АЎТАР ЛЯМАНТ НА СКАНАННЕ ЛЯВОНЦІЯ КАРПОВІЧА

Старабеларускі тэкст падаецца па: Саверчанка І. Старажытная паэзія Беларусі: XVI – першая палова XVII ст. Мінск, 1992. С. 224–250.

Пераклад твора на сучасную беларускую мову падаецца ўпершыню.

¹ *Обица обители* – маецца на ўвазе агульны, або так званы кінавіяльны (кінавійны) манастыр.

² *Μενανδ[ρου] Στοβ[ατος]*: «*Ὅν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀπουρήσχει νέος*» (грэч.) – Менандр, {як падае} Стабей: «Да каго прыхільныя багі, той памірае маладым».

³ *Plaut[us]* – Плаўт Ціт Макцый (каля 250–184 да н. э.) – выдатны рымскі камедыёграф, стваральнік новага жанру камедыі, так званай камедыі «паліята».

⁴ «*Quem Dii diligunt, adolescens moritur, dum valet, sensit, sapit*» (лац.) – «Да каго прыхільныя багі, той памірае маладым, а пакуль здаровы – адчувае, думае».

⁵ «*З вечера плач будет, // Рано радость настанет*» – пар.: Пс. 29:6.

⁶ *Клото* (з грэч. ‘пралля’), у грэчаскай міфалогіі мойра, якая прадзе нітку чалавечага жыцця.

⁷ *Лакеси* – мойра лёсу.

⁸ *Атропо* (з грэч. ‘няўхільная’), мойра.

⁹ *...о земном хлебе // Живы быти не можем* – алюзія на Мц. 4:4.

¹⁰ *Судбы твоих таемниц кто поняти може?* – Пар.: Пс. 35:7.

¹¹ *...был послушным, як Исак Авраму* – маецца на ўвазе ахвяраванне Ісака Аўраамам (Бц. 22:1–19).

¹² *Жил на свете за светом* – па-за светам, па-манаску.

¹³ *Што у наших пред леты было неподобно* – вядома, што менавіта Лявонцій Карповіч выправіў у Вільні праваслаўнае богаслужэнне, якое ў XVII ст. знаходзілася ў заняпадзе з-за страшэннай непісьменнасці праваслаўнага духавенства, у тым ліку і вышэйшага ўзроўню.

¹⁴ *...готово // Все у мене найдете* – пар.: Мц. 21:22.

¹⁵ *Аврааму для пяти... // Хотел-есть дать в Содоме свое змиловане* – не зусім дакладна зразумелы фрагмент кнігі Быцця (18:28).

¹⁶ *Солнцу над бег врожоный розказал-есть стати* – гл.: Іс.Нав. 10:13.

¹⁷ *Пятнадцать лет кролеви рачил-есть придати // До живота...* – Маецца на ўвазе біблейскі цар Езскія (4 Цар. 20:1–6).

¹⁸ *...и Леону* – // *Под час войны противных схизмы Гедэону* – аўтар параўноўвае Лявонція Карповіча з ізраільскім суддзёй Гедэонам, які выбавіў ізраільцянаў, пакараных Богам за ідалапаклонства, ад нашэсця качэўнага племені мадыяніцянаў толькі пасля таго, як знішчыў капішча язычніцкага бога Баала (Суд. 6–8).

¹⁹ *Ялмужнику подобне Иоанну* – пра якую канкрэтна постаць біблейскага або царкоўнага падання ідзе гаворка ў дадзеным выпадку, вызначыць складана.

²⁰ *Спужарня* – склад харчовага запасу.

²¹ *Цимерман* (пол.) – цесля.

²² *Поврозки* – вяроўкі.

²³ *Неплодному дереву во огни мук заплата* – гл.: Мц. 3:10.

²⁴ *Окрут* (пол.) – карабель.

²⁵ *О умерлых не тужит писмо научило* – гл. Мц. 22:31; Мк. 12:26 і інш.

²⁶ *...до Бога удайте // На молитвы о себе* – алюзія Лк. 23:28.

²⁷ *А на живи во всех мер... // При котором бы всем вам по всем пошло споро* – алюзія на Мц. 9:37–38.

²⁸ *Кона* – тут: сход, збор.

²⁹ *Обоей плъти кондыци вшелякого стану* – (прадстаўнікам) абодвух палоў (мужчынскага і жаночага) усіх (сацыяльных) станаў.

³⁰ *Бы-сте тому дикому коникови в полю* – алюзія Пс. 31:9.

³¹ *...шествуйте тесную дорогу* – гл.: Мц. 7:14.

³² *В землю живых заводит* – пар.: Пс. 26:13; 114:9; Ис. 38:11; Ер. 11:19.

НЕВЯДОМЫЯ АЎТАРЫ РЭХА ЖАЛЮ

Польскі тэкст падаецца па: Die älteste ostslawische Kunstdichtung 1575–1647. Zweiter Halbband / Hrsg. von Hans Rothe. Giessen: Wilhelm Schmitz Verlag, 1977. S. 347–375.

Пераклад 12 трэнаў са зборніка, зроблены Ж. В. Некрашэвіч паводле выяўленага У. Г. Кароткім у 1981 г. дэфектнага экзэмпляра Літоўскай нацыянальнай бібліятэкі (шыфр В Іenk I/635), апублікаваны ў часопісе «Маладосць» (1995. № 11).

Поўны пераклад «Рэха жалю» на беларускую мову друкуецца ўпершыню. Каментар да помніка, як і пераклад, зроблены Ж. В. Некрашэвіч-Кароткай.

¹ *Нячулыя сёстры* – Паркі, багіні лёсу ў грэчаскай міфалогіі.

² *Радоскі скачок* – маецца на ўвазе антычная прыпавесць пра скакуна-самахвала з Родаса. Ад яе паходзіць лацінскі афарызм *Hic Rhodos, hic salta!* (Тут Родас, тут і скачы!) У дадзеным выпадку аўтар выкарыстоўвае вобраз радоскага скачка як сімвал цяжкага душэўнага выпрабавання.

³ *Аквілон* (Барэй) – бог паўночнага ветру ў антычнай міфалогіі.

⁴ *Энох* – біблейскі герой, рэлігійны настаўнік чалавецтва, прататып мудраца, прарока. Кніга Эноха рана ўвайшла ў лік апакрыфічных

і служыла крыніцай многіх сярэднявечных эсхаталагічных сачыненняў, якія апісвалі пекла і рай.

⁵ Маецца на ўвазе біблейскі прарок Ілія, які, згодна са старазапаветным паданнем, быў узняты на неба ў вогненнай калясніцы. Як і Энох, Ілія – чалавек, які быў узяты Богам на неба ў цялесным абліччы. Гэтыя вобразы ў хрысціянскай традыцыі адлюстроўваюць уяўленні пра цялеснае ўваскрасэнне Хрыста пасля зямной смерці, а таксама пра чаканне другога прышэсця.

⁶ *Кір* – імя персідскіх цароў; самы вядомы з іх – Кір II Вялікі, правіў у VI ст. да Р. Х.; *Крэз* – цар Лідыі, які быў вядомы ў антычным свеце сваімі незлічонымі багаццямі.

⁷ *Клота* (з грэч. ‘ткаць’) – адна з трох Парак, якая ткала нітку чалавечага жыцця. Таму ў канцы трэна ідзе гаворка пра «лінію» – лінію лёсу, жыццёвую нітку.

⁸ Маецца на ўвазе антычнае міфалагічнае паданне пра няшчасную Ніобу, якую пакарала Лета (Латона) за ганарыстасць. На загад багіні Апалон і Артэміда пазабівалі з лукаў сямёра сыноў і сямёра дачок Ніобы, бо тая адмовілася прынесці ахвяру Латоне, якая мела толькі двух дзяцей. Ад гора Ніоба скамянела і пераўтварылася ў скалу. Таму аўтар трэна і называе яе «шчаслівай»: зрабіўшыся нячулым каменем, Ніоба пазбылася сваіх горкіх успамінаў, пакутаў і слёз, чаго не можа пазбыцца сам аўтар.

⁹ *Цэльтыберскага* – ад «цэльтыберы», зборнага антычнага наймення шматлікіх плямёнаў цэнтральнай Іспаніі; *Халібы* – старажытны народ, які жыў у паўднёва-ўсходніх прычарнаморскіх раёнах. Халібам прыпісваецца вынаходніцтва спосабу здабычы жалеза з руды. Страбон сцвярджаў, што халібы выраблялі высокатрывалую сталь, якую, магчыма, і назвалі паводле імя гэтага народа. Падобна, з назвай гэтага народа этымалагічна звязана грэчаскае слова *χάλυψ* – сталь.

¹⁰ *Гекла* – вулкан у паўночнай Ісландыі, які абудзіўся ў XV ст. і пазней рабіў выкіды некалькі разоў на працягу XVI–XVII стст. Магчыма, адзін з такіх выпадкаў прыходзіўся на час напісання зборніка «Рэха жалю», і аўтары выкарысталі назву «Гекла» пры апісанні падземнага каралеўства замест «Этна».

¹¹ Мяркуючы па ўсім, маецца на ўвазе Тантал, якога багі асудзілі менавіта на такія пакуты, як тут апісаны.

¹² *Эмпірэйскай вольнай прасторы* – згодна з уяўленнямі старажытных грэкаў, найбольш высокая частка неба, якая напоўнена чыстым агнём і святлом; месцазнаходжанне багоў.

¹³ У гэтым трэне – кальцавая сістэма рыфмоўкі: перадапошні радок рыфмуецца з першым і трэцім.

¹⁴ Гэтыя лічбы ёсць у арыгінале; адсутнічаюць у выданні Г. Ротэ. Мяркуючы са зместу эклогі, гэта рэплікі пяці хлопчыкаў-«спевакоў». Такім чынам, наступны фрагмент твора пабудаваны ў форме дэкламацыі.

¹⁵ *Феба* – сястра Феба (Апалона), багіня Луны.

¹⁶ *Тэціс* (Феціда) – марская німфа, дачка Нерэя, маці Ахіла.

¹⁷ Падобна, у гэтым фрагменце Феб (замест Фебы) пазначае боства Луны.

ТАМАШ ЯЎЛЕВІЧ ЛАБІРЫНТ, АЛЬБО ЗАБЛЫТАНАЯ ДАРОГА

Польскі тэкст падаецца па: Украінська літаратура XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури. Київ, 1984. С. 258–284 (толькі цотныя).

У перакладзе Р. Барадуліна на беларускую мову твор падаецца паводле першай публікацыі ў часопісе «Спадчына» (1999. №2. С. 91–109).

¹ *Sapientia* (лац.) – мудрасць.

² У арыгінале ўжываецца паняцце «рускі» ў значэнні праваслаўны, усходнеславянскі. Таму пераклад Р. Барадуліна сэнсава цалкам карэктны, з улікам зменлівасці гістарычных паняццяў.

³ *Галіч* – горад у Заходняй Украіне, у мінулым – сталіца Галіцкага княства, у XIII ст. – адзін з галоўных палітычных і культурных цэнтраў Галіцка-Валынскага княства. Заняпаў у познім Сярэднявеччы.

⁴ *Артур* (Арктур) – самая яркая зорка ў сузор'і Валапаса; *Воз* (Вознік) – сузор'е ў Паўночным паўшар'і.

⁵ *Арыстотэль* – Арыстоцель (384–322 да н. э.) – старажытнагрэчаскі філосаф і вучоны, адзін з настаўнікаў Аляксандра Македонскага.

⁶ *Псалтыр сынока адно адолеў ледзьве ў школе* – у пачатковых школах Псалтыр многія стагоддзі служыў асноўным падручнікам для навучання матэматыцы, логіцы, гісторыі, пісьму і чытанню.

⁷ *Музы* – багіні спеваў, апякункі разнастайных відаў паэзіі, мастацтва і навуковай літаратуры: Каліопа – эпічнай паэзіі, Кліа – гісторыі, Эўтэрпа – лірычнай паэзіі, Мельпамена – трагедыі, Тэрпсіхора – песняў і танцаў, Эрата – міласнай паэзіі, Уранія – астраноміі, Палігімнія – харавак спеваў, Талія – камедыі.

⁸ *Саламон* – біблейскі цар, увасабленне мудрасці.

⁹ *Мамона* – бог багацця.

¹⁰ ...*за Паладыюм* – г. зн. у надзейнае, бяспечнае месца. Слова паходзіць ад мянушкі багіні вайны, мудрасці Афіны Палады.

НЕВЯДОМЫ АЎТАР ВІТАННЕ НА ПЕРШЫ ПРЫЕЗД З КАРАЛЯЎЦА

Польскі тэкст падаецца па: Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. 1912. Т. XVII, кн. 1. С. 80–86.
Пераклад «Вітання...» на беларускую мову друкуецца ўпершыню.

¹ *Крыжык* – гульня польскіх словаў *krzyż* ‘крыж’ і *Krzyżak* ‘крыжак’ (у дадзеным выпадку маецца на ўвазе немец, лютаранін).

² У гэтым макаранічным верш выкарыстаны словы з шасці моў: польскай, лацінскай, грэчаскай, нямецкай, старабеларускай, летувіскай. Прыкладны змест верша такі: *Як да нас ты прыехаў, ліхая твая душа, прапаведнік! Ці табе больш летувіская гаворка даспадобы? З вісельні ты прыйшоў, але хутка ўбачыш адкрытыя нябёсы. Прынёс ты з сабою грэчаскую навуку, ты ведаеш грэчаскія словы, што твае вусны прагна хочуць прамаўляць, саксонскі ты франт, ды не прыўкрасна ты гаворыш.*

³ ...за *шпрах* і *прэдык* – г. зн. за казань і павучанне (ад ням. Sprach, Predigt).

⁴ *Шпэк, шпрах* – у польскім тэксце: *drek, szpek szmeh, szprach* (скажоныя нямецкія словы *Dreck* ‘бруд, грязь’, *Speck* ‘саланіна, шпик’, *Schmach* ‘ганьба’, *Sprache* ‘мова’).

⁵ Верш падаецца ў транслітараваным выглядзе. Несумненна, мова твора старабеларуская; аднак, паколькі гаворка ў дадзеным выпадку вядзецца ад імя ўкраінскага героя Севярына (Сенькі) Налівайкі, прысутнічаюць і асобныя ўкраінізмы.

⁶ ...в *Негленнэй* – у р. Няглінная ў Маскве.

⁷ *Мамзэр* (яўр.) ‘пазашлюбны сын’ – тут: ужытае як імя ўласнае.

⁸ *Левіяфан* – біблейская марская пачвара (Іова, 39 і 50).

⁹ *Кэсэр ха-шомаім* (яўр.) – вянец нябёсаў.

¹⁰ *Шоор ха-Бар* – агромністая марская пачвара, згаданая ў кнізе Іова.

¹¹ *Святаянская вежа* – вежа касцёла св. Яна ў Вільні.

¹² *Росы* – могілкі ў Вільні.

¹³ *Эзэхора* – у яўрэяў злы дух, які схіляе людзей на злое.

¹⁴ *Шалхеры* – відаць, маюцца на ўвазе абавязковыя грашовыя складкі, што былі прыняты ў многіх яўрэйскіх абшчынах для дзейнасці ў агульных інтарэсах.

¹⁵ *Казубалес* – падатак, які выплочвалі яўрэі на карысць выхаванцаў школ з мэтай прадухілення нападаў з іх боку.

¹⁶ *Хай Аданай* – ‘*Chaj Adonaj*’ (яўр. – «Як Госпад жывы!»), прынятая сярод яўрэяў форма прысягі.

¹⁷ *Ментузы са сліжамі ды ўюны і ракі* – ежа, забароненая яўрэям, што цвёрда прытрымліваюцца правіл іўдаізму.

¹⁸ *Нячыстымі рукамі ты даследуеш грэчаскія метры, // Знакі якіх ты не здольны, вядома, пералічыць* (лац.).

¹⁹ *Засынай, граф, і выкінь весткі з галавы* (ням.).

СІМЯОН ПОЛАЦКІ

Польскамоўныя тэксты падаюцца па: Симеон Полоцкий. *Вирши / Сост., подг. текстов, вступ. статья и ком. В. Былинина, Л. Звонарёвой.* Минск, 1990. Выкарыстаны таксама матэрыялы навуковага архіва Ю. С. Пшыркова з фондаў ЦНБ імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Пераклады паэм «Адчай шведскага караля» і «Шведскі кароль шукае сваіх афіцэраў» на беларускую мову падаюцца ўпершыню. Пераклады астатніх змяшчаліся ў АДБЛ, аднак у дадзеным выданні прадстаўлены ў перапрацаваным выглядзе.

¹ Крыніцай верша, відаць, стала паэма Саадзі «Гулістан» (XIII ст.), перакладзеная на польскую мову Самуэлем Атвіноўскім пад назвай «Сад ружаў».

² *Вось гэтак бачны часта – пад нагамі // Цудоўнай Панны – з белымі рагамі* – магчыма, гаворка пра абраз Маці Божай Вострабрамскай (Вільня), у ніжняй частцы якога змешчана выява Месяца.

³ *Зубамі яшчарка малая прагрызае // Жывот тае, якая ў свет пускае* – сентэнцыя запазычана з папулярнага ў Сярэднявеччы ва ўсходніх славян зборніка візантыйскага паходжання «Фізіёлаг».

⁴ Пар.: Кніга прытчаў Саламонавых 6:6–8; 30:25 і наст.

⁵ *Захарыя* – іудзейскі жрэц бога Яхвэ, біблейскі прарок (VI–V стст. да н. э.).

⁶ *Прабіў Авесалома (на дубе, валасамі // Задзеўшы, ён павіс) Ёаў трыма кап'ямі* – пра забойства Авесалома (пач. XI ст. – к. 950 да н. э.), трэцяга сына цара Давіда, Ёавам распавядаецца ў Бібліі (2 Цар. 18:10–15).

⁷ *Дэкалог* – дзесяціслоў (грэч.), дзесяць заветаў, дадзеных Богам Майсею на гары Сінай падчас вяртання яўрэяў у Ізраіль з егіпецкага рабства.

⁸ Крыніца твора – вершаваны пераклад на польскую мову кнігі італьянскага пісьменніка Палідора Вергілія з Урбіна «Пра вынаходнікаў рэчаў», зроблены Янам Бенедыктам Пратасовічам і выдадзены ў 1608 г. у Вільні (глядзі тэкст у адпаведным раздзеле гэтага выдання).

⁹ *Палярыс* – магніт.

¹⁰ *Гіак* (лац. *hyacinthum distil* ‘гіяцынтавыя кроплі’) – настой, які гатаваўся з соку гіяцынтавага дрэва (альясу) і ўжываўся ў якасці процізапаляльнага сродку.

¹¹ *Амерыг* – Амерыга Веспучы (1451–1512) з Фларэнцыі, астраном, іспанскі і партугальскі мараплавец. З 1499 па 1504 г. узяў удзел у чатырох экспедыцыях да кантынента, пазней названага ў яго гонар Амерыкай.

¹² *...ў калысках недарэчных* – у гамаках.

¹³ *Флавій* – Флавій Філастрат (к. 170–244/48), які ў сваім знакамітым творы «Жыццё Апалонія Тыянскага» згадвае такі камень. Насамрэч кампас быў вынайдзены ў глыбокай старажытнасці кітайцамі, а ў Еўропе з ім пазнаёміліся значна пазней – у XII ст.

¹⁴ *Фурыі* – у старажытнарымскай міфалогіі тры дачкі Зямлі і Ночы, багіні помсты і адплаты: Алекта, Мегера і Тысіфона.

¹⁵ Гаворка пра спірт, ужываны ў медыцынскіх мэтах.

¹⁶ *Зерынф* – горад у Фракіі (тэрыторыя сучаснай Балгарыі), дзе, паводле старажытнарымскіх міфаў, знаходзілася пячора багіні варажбы і падземнага свету Гекаты.

¹⁷ *Зяўкей* – магчыма, Зеўксід, старажытнагрэчаскі мастак (2-я пал. V ст. да н. э.).

¹⁸ Масца на ўвазе, што каштоўнасць зброі залежыць ад вайсковай славы яе носьбіта.

¹⁹ *Чатыры зоркі крыж* – гаворка пра адкрыццё сузор'я Паўднёвага Крыжа, зробленае А. Веспучы ў 1449–1450 гг.

²⁰ *Хрыстафор Калумб* – іспанскі мараплавец італьянскага паходжання (1451–1506), які ў пошуку шляху з Еўропы ў Індыю праз Атлантычны акіян адкрыў Малыя Антыльскія астравы, Кубу і інш. З 1492 г. ажыццявіў чатыры экспедыцыі да ўсходняга ўзбярэжжа Паўночнай Амерыкі.

²¹ *Фернан* – Фернан (Фердынанд) Магелан (каля 1480–1521), іспанскі мараплавец партугальскага паходжання, першы еўрапеец, які пераплыў Ціхі акіян (ад Амерыкі да берагоў Азіі), адкрывальнік праліва, які сёння носіць яго імя.

²² *Яфет, Хам, Сім* – сыны біблейскага праведніка Ноя (Бц. 9:20–28 і 10:1–31). У біблейскай традыцыі Сім з'яўляецца пачынальнікам семіцкіх народаў, Хам – хаміцкіх, Яфет – еўрапейскіх. Сімяон Полацкі трактуе гэты аповед інакш: Сім, Хам і Яфет выступаюць архетыпамі са слоўяў духоўнікаў, сялянства і воінства-дваранства адпаведна.

²³ *Траянскі Нестар* – цар вострава Пілас у Месеніі; паводле «Іліяды» Гамера – найстарэйшы ўдзельнік Траянскай вайны.

²⁴ *Гай, цар рымскага народу* – Гай Юлій Цэзар (100–44 да н. э.), рымскі імператар, вайсковы і палітычны дзеяч, аратар і гістарыёграф («Запісы пра Гальскую вайну» і інш.).

²⁵ *Піліпаў Аляксандр, што грэчаскага роду* – гаворка пра македонскага цара Піліпа II (359–336 да н. э.) і яго сына, знакамітага Аляксандра Македонскага (Аляксандра Вялікага).

²⁶ *Юда Макавееў* – Юда Макавей, сын Матафіі (к. IV ст. да н. э.), якому прыпісваюцца тры Кнігі Макавейскія са Старога Запавету.

²⁷ *Артур* – легендарны кароль Англіі, герой паданняў, рыцарскіх паэм і раманаў пра рыцараў Акруглага стала; *Гатфрыд* – герой папулярнага ў Сярэднявеччы цыкла легендаў, сабраных у зборніку «Пра Гот-

фрыда Бульёнскага»; *Бадуэн* – пад гэтым імем вядома пяць ерусалімскіх каралёў эпохі Крыжовых паходаў: *Бадуэн I* (1100–1118), граф Эдэскі, манаскае імя Гадфруа; *Бадуэн II* (1118–1131), стрыечны брат Бадуэна I; *Бадуэн III* (1143–1162); *Бадуэн IV* (1174–1185); *Бадуэн V* (1185–1186).

²⁸ *Sili deo gloria!* (лац.) – Вялікаму Богу хвала!

²⁹ Тэма чатырох гістарычных эпох узыходзіць да знакамітых «Метамарфоз» Авідзія (43 да н. э. – 17/18 н. э.). Прыкладам для Сімяона Полацка маглі паслужыць вершы польскіх пісьменнікаў Яна Каханоўскага (1530–1584) і Мацея Казіміра Сарбеўскага (1595–1640).

³⁰ У ніжэйпрыведзенай паслядоўнасці палітра чалавечых пачуццяў разглядалася ў творах Аўгусціна Блажэннага, Іаана Дамаскіна, Фамы Аквінскага і іншых хрысціянскіх філосафаў. Відавочна, што з падобным падыходам Сімяон Полацкі мог пазнаёміцца на лекцыях па метафізіцы ў час навучання ў Кіева-Магілянскай акадэміі.

³¹ ...*мужоў матэматычных* – у Старажытнасці і Сярэднявеччы пад матэматыкамі звычайна разумеліся астралагі і дактары, якія ў сваёй практыцы кіраваліся найперш астралагічнымі прагнозамі.

³² *Мемфіс* – сталіца Егіпта ў перыяд Старажытнага Царства (3000–2400 да н. э.), якая размяшчалася ў дэльты р. Ніл. Побач са сталіцай былі збудаваны і першыя піраміды – цароў Хуфу (Хеопса), Хафра (Хефрэна), Менкаура ў Гізе і інш.

³³ *Алімп* – гара ў Грэцыі; у міфалогіі – прыстанак багоў; *Эліда* – гістарычная вобласць у Грэцыі.

³⁴ *Зеўсава выява* – статуя Зеўса Алімпійскага работы знакамітага *Фідыя* (гл. ніжэй у тэксце), афінскага дойдзіда (пачатак V ст. да н. э. – 431 да н. э.), аднаго са стваральнікаў Акропаля.

³⁵ ...*стод мядзяны ... // У гонар Сонца ўзведзены* – маецца на ўвазе велічэзная медная статуя бога Геліяса работы Херэсэ з Лінда (III ст. да н. э.) на востраве Родас у Эгейскім моры, якая, прастаяўшы каля 60 гадоў, у 220-х гг. да н. э. была разбурана моцным землятрусам і праляжала ў такім выглядзе да 672 г., калі была прададзена арабам на лом.

³⁶ *Храм у Эфесе, што ў імя Дыяны* – гаворка пра храм багіні палявання, начных чараў і акушэрскага майстэрства Дыяны ў Эфесе, збудаваны, паводле старажытнагрэчаскіх паданняў, ваяўнічымі жанчынамі (амазонкамі). Згодна з паданнем, храм быў спалены Герастратам у дзень нараджэння Аляксандра Македонскага.

³⁷ *Артэмізія, спадарожніца Маўсала* – Артэмізія, царыца Карыі і Галікарнаса, якая каля 352 г. да н. э. збудавала ў Галікарнасе пышны надмагільны помнік (маўсалеі) свайму мужу Маўсалу, цару Карыі.

³⁸ *Семіраміда, мужняя натура, // Сужэнка Ніна (быў ён цар Ашура)* – Семіраміда стала царыцай Асірыі (Ашура) пасля смерці свайго мужа цара Ніна, легендарнага заснавальніка Асірыйскага царства. Семіраміда праславілася заваёвамі і будаўніцтвам грандыёзных будынкаў у Вавілоне, а таксама славурых «садоў на паветры».

³⁹ Верш з'яўляецца ўзорам арыгінальнага жанру каляндарнай паэзіі – так званага задзякума, які складаецца з 12 эпіграм. Упершыню да стварэння задзякумаў звярнуліся ў XI ст. тагачасныя еўрапейскія вучоныя.

⁴⁰ *Леды два сыны* – у старажытнагрэчаскай міфалогіі сыны спартанскай царыцы Леды, каханай Зеўса, – Кастор і Палідэўк, якія пазней ператварыліся ў сузор'е Блізнятаў.

⁴¹ Гэты верш – узор сярэднявечнай дыдактычнай літаратуры, якая вызначалася распрацаванай сістэмай «ступеняў чалавечага ўзросту» з яе градацыяй жыцця на 5 або 7 перыядаў і змяшчала рэкамендцыі пра аптымальныя паводзіны ў кожны з перыядаў.

⁴² *Мары* (мара) – насілка; катафалк.

⁴³ *Псалмоўца* – маецца на ўвазе цар Давід, якому прыпісваецца стварэнне біблейскіх псалмоў.

⁴⁴ *Пласкавіцкі склаў Юры* – герой твора з пэўнай гістарычнай асобай пакуль не ідэнтыфікаваны.

⁴⁵ *Бестыі мора, сірэнамі званы* – у грэка-рымскай міфалогіі сірэны выяўляліся ў выглядзе жанчын-птушак з рыбіным хвостом, якія спакушаюць маракоў сваімі салодкімі спевамі (Гамер «Адысея», XII; Авідзій «Метамарфозы», V, 522 і інш.). Згаданыя сірэны і ў прароцтве Ісаі (Іс. 13:21–22).

⁴⁶ *Сцыла* – дачка німфы Фаркіды, з рэўнасці ператвораная чараўніцай Кіркай у аточаную лютымі сабакамі марскую пачвару, якая праглынула ўсё, што праходзіла міма пячоры, размешчанай на італійскім баку Сіцылійскай пратокі.

⁴⁷ *Геракл* (лац. Геркулес) – у старажытнагрэчаскай міфалогіі сын Зеўса і Алкмены, які з-за пераследу з боку жонкі Зеўса, багіні Геры, быў вымушаны наняцца на службу да цара Эўрысфея і здзейсніць дванаццаць подзвігаў; *Сцылы* – тут: міфічныя скалы Сцыла і Харыбда.

⁴⁸ *Іоанафан, сладкий возлюбленный* – паводле Бібліі (1 Цар. 18–31) сын ізраільскага цара Саўла, каханак юнага Давіда, будучага цара (2 Цар. 1:26).

⁴⁹ *Тулій* – Марк Тулій Цыцэрон (106–43 да н. э.), рымскі аратар, тэатрык прамоўнікага майстэрства, пісьменнік і філосаф.

⁵⁰ *Арыстотел* – Арыстоцель (384–322 да н. э.), старажытнагрэчаскі філосаф і вучоны, пачынальнік логікі і іншых галін ведаў.

⁵¹ *Фартуна* – рымская багіня ўдачы.

⁵² Маецца на ўвазе біблейскі эпізод пра ахвярапрынашэнне прабацькам *Аўраам* (Абрамам) свайго сына Богу ў зямлі Морыя (Бц. 22:2–12); *Сара* – жонка Аўраама.

⁵³ Гаворка пра Іосіфа Прыгожага (Юзафа. Ёзэфа ў каталіцкай традыцыі), прададзенага роднымі братамі ў егіпецкае рабства, дзе той неўзабаве стаў важным прыдворным саноўнікам (Бц. 37:23–39:23).

⁵⁴ *Зефіра* – жонка старажытнаегіпецкага царадворцы Патыфара, якая запалілася да Іосіфа Прыгожага нячыстай пажодай і, адвергнутая ім, загадала мужу кінуць юнака ў вязніцу (Бц. 39:6–23).

⁵⁵ Дасягнуўшы высокага становішча ў Егіпце, Іосіф у час сямігадовага голаду забяспечыў зярном не толькі Егіпет, але і суседзяў (Бл. 41–43); *Якуб* – імя Іакава, бацькі Іосіфа, у каталіскай традыцыі.

⁵⁶ *Асілак злы* тут названы Галіяф, забіты юным Давідам з прапчы; *Саўл* – першы ізраільскі цар; скончыў жыццё самагубствам, кінуўшыся на свой меч (1 Цар. 31:1–6); *Сямей* – юнак з роду Саўла, які кідаў у цара Давіда каменне і ўсялякім чынам яго абражаў; Давід, аднак, можна зносіў гэтыя абразы.

⁵⁷ *Ёў* – Іоў, біблейскі герой, сімвал сапраўднай веры і цярплінасці (гл. Кнігу Іова).

⁵⁸ *Товіт* – галілеянін, які страціў зрок у асірыйскім палоне пасля таго, як птушыны памёт трапіў яму ў вочы. З дапамогай анёла Рафаіла сын Товіта, Товія, вярнуў бацьку зрок (Товіт 2, 11).

⁵⁹ *Град на Стафана рушыўся з каменя* – дыякан Стафан, адзін з першых хрысціянскіх пакутнікаў, быў пабіты каменнем фанатычнымі прыхільнікамі іудаізму (Дзеі св. Апосталаў, 6–7).

⁶⁰ Твор з’яўляецца своеасаблівай міні-паэмай, напісанай у духу папулярнай у тагачаснай Рэчы Паспалітай палітычнай сатыры. Разам з тым гэта не арыгінальны твор, а аўтарская інтэрпрэтацыя ананімнай паэмы «Лямантоўная дума» («Lamentowna Duma Gustawa, króla szwedzkiego, nad szczęścią pojmanemi, szczęścią pobitemi książęty, kawalerami i officyerami», 1656–1657), у якой падаецца ўяўны дыялог шведскага караля Карла X Густава (1654–1660) са сваімі хаўруснікамі і военачальнікамі, якія або загінулі ў бітвах, або перайшлі на бок войска Рэчы Паспалітай.

⁶¹ *Арол* – алегорыя Рэчы Паспалітай.

⁶² *Вітэнберг* – камандуючы першай шведскай арміяй, генерал, захоплены ў 1565 г. у палон.

⁶³ *Херштэйн Бенедыкт* – Бенедыкт Оксеншэрна, шведскі дыпламат; з 1654 г. выконваў абавязкі канцлера Швецыі, але ўлетку 1656 г. патрапіў у палон.

⁶⁴ *Замасць* – горад у Польшчы (цяпер у Падкарпацкім ваяводстве).

⁶⁵ *Казімір* – Ян Казімір, кароль польскі і вялікі князь літоўскі (1648–1669).

⁶⁶ *Vicerex* (лац.) – віцэ-кароль.

⁶⁷ *Эшкат* – Аляксандр Эрскін, шведскі генерал, захоплены ў палон пасля вызвалення Варшавы палякамі ў ліпені 1656 г.; памёр у турме ў Замасці.

⁶⁸ *Вейгер і Леў Хаўпт* – Адам Вейгер і Леан Хаўпт, шведскія палкоўнікі, узятыя палякамі ў палон у 1656 г.

⁶⁹ *Кенікс Марк* – граф Кенігсмарк Малодшы, шведскі военачальнік; загінуў увосень 1656 г.

⁷⁰ ...*праз Яна* – дзякуючы войску караля і вялікага князя Яну Казіміру.

⁷¹ *Генерал дзе мой Вальдэк, Валенрод старэйшы?* – 8 кастрычніка 1656 г. каля в. Просткі была разбіта 10-тысячная шведская армія пад камандаваннем генерала Ёзэфа Вальдэка, у якую ўваходзілі таксама і злучэнні пад камандаваннем Валенрода.

⁷² Гаворка пра тагачаснага літоўскага гетмана Багуслава Радзівіла, які быў на шведскай службе – па ўмовах падпісанай ім разам з Янушам Радзівілам Кейданскай дамовы 1655 г. пра пераход ВКЛ ад уніі з Польшчай да уніі са Швецыяй, і ўдзельнічаў у згаданай бітве пад Просткамі.

⁷³ *Ізраэль твой любімы* – Ісраэль Ісаксан Рыдэрхельм, шведскі военачальнік; захоплены ў палон у 1656 г.

⁷⁴ *Гансеўскі* – Вінцэнт Корвін Гансеўскі, каронны гетман, праславіўся перамогамі над шведамі ў 1655–1660 гг.

⁷⁵ *Што з ангельскай вяльможнай брацкай стала парай?* – Маюцца на ўвазе англійскія афіцэры на шведскай службе Джошуа і Джон Анёлы, захопленыя ў палон войскамі гетмана Гансеўскага ў 1656 г. разам з ніжэйзгаданым шведскім генералам *Боктранэкам*.

⁷⁶ Магчыма, гаворка пра начальніка шведскага гарнізона ў Хайніцах, які склаў зброю ў кастрычніку 1656 г.

⁷⁷ *Хайніцы* – горад на поўначы Польшчы.

⁷⁸ *Вітэкс* – Паўль Вюрц, шведскі генерал, у 1656–1657 гг. камандант шведскага гарнізона ў Кракаве.

⁷⁹ *Торунь* – горад на поўначы Польшчы (шведская і нямецкая назва – Торн).

⁸⁰ *Кенікс Марк* – Кенігсмарк Хрыстафор (Старэйшы, 1600–1663), граф, шведскі генерал, камандуючы арміяй.

⁸¹ *Мюндз* – крэпасць-турма пад Гданьскам, у якой з восені 1656 г. знаходзіўся ў зняволенні Кенігсмарк.

⁸² *А граф Магнус? З Інфлянтаў хай бы войска рушаў!* – Гаворка пра каманданта рыжскай крэпасці (з ліпеня 1655 г.) і намесніка Лівоніі (Ліфлянтаў, Інфлянтаў) графа Магнуса Габрыэля Дэлагардзі.

⁸³ Алюзія на аблогу Рыгі войскам Маскоўскай дзяржавы.

⁸⁴ *Пунтус* – адзін са шведскіх афіцэраў, якія загінулі ўвосень 1656 г.

⁸⁵ *Фертум* – магчыма, шведскі генерал Ферсэн, які загінуў у 1667 г.

⁸⁶ *Гнарт* – шведскі палкоўнік, захоплены ў палон у 1657 г. пад Біржамі (цяпер Біржай, Літва).

⁸⁷ *Радвілішкі* – горад у Літве (цяпер Радвілішкес).

⁸⁸ *Пал* – начальнік шведскага гарнізона ў Біржах.

⁸⁹ *Херланд* – магчыма, граф Гесэнскі.

⁹⁰ *Ваймарскі князь* – князь Бернард Ваймарскі, хаўруснік шведаў, захоплены ў палон войскамі гетмана Гансеўскага ў 1656 г.

⁹¹ *...фон Сэнхазэн* – магчыма, маецца на ўвазе прускі военачальнік, хаўруснік шведаў.

⁹² *Князь Сэн Кройн* – князь Дэ ля Круа, які быў на шведскай службе з 1657 г.

⁹³ *Курфюрст Брандэнбургскі* – Фрыдрых Вільгельм (1620–1688), які быў у хаўрусе з Карлам X Густавам да канца 1657 г.

⁹⁴ ...у *Прусах* – у Прусіі.

⁹⁵ *Радзівіл Януш* – Януш Радзівіл (1612–1655), гетман вялікі літоўскі, які прызнаў уладу шведскага караля над ВКЛ, падпісаўшы ў жнівені 1655 г. разам са сваім братам Багуславам Радзівілам Кейданскую дамову.

⁹⁶ *Жмудзь* – Жамойць, Усходняя Літва.

⁹⁷ *Памор'е* – тут: усходняе ўзбярэжжа Балтыйскага мора (Прыбалтыка).

⁹⁸ *Еранім* – Еранім Радзьяёўскі, віцэ-канцлер Польскай Кароны. Выгнаны з Польшчы яшчэ ў 1652 г. за растрату дзяржаўнага скарбу, пасяліўся ў Швецыі, спрабуючы любым чынам вярнуць сабе страчаную пасаду.

⁹⁹ *Ракачы* – Дзьёрдзь Ракачы II, уладар Трансільванскага княства (1648–1660). У вайне захоўваў нейтралітэт, спадзеючыся з часам стаць пераемнікам польскага караля.

¹⁰⁰ Твор быў напісаны не раней за канец 1657 г., на што ўказвае шэраг цікавых гістарычных звестак. У адрозненне ад папярэдняй гэтая паэма вызначасца больш простымі зместам і формай.

¹⁰¹ *Нэгорна* – Г. Горн, шведскі генерал-губернатар Лівоніі (Ліфлян-таў, Інфлянтаў), якому кароль Карл X Густаў даручыў умацаванне мяжы з Маскоўскай дзяржавай.

¹⁰² ...фон *Тротэн* – фон Турн, хаўруснік шведаў.

¹⁰³ *Кальштэйн* – незразумела, каго з гэтага вядомага прускага роду мае на ўвазе аўтар.

¹⁰⁴ *Ганцыцый* – магчыма, граф гесэнскі Херланд, у «Адчаі...» (верш 101) таксама названы шваграм шведскага караля.

¹⁰⁵ ...князю мой з *Анхальту* – князь Анхальт-Цэрбсцкі, хаўруснік шведаў.

¹⁰⁶ *Боркій разумны, разам з Вальдэкам?* – Відаць, маюцца на ўвазе палкоўнік ван дэр Борк і сын генерала Ёзэфа Вальдэка.

¹⁰⁷ *Сафон Курага* – субхан Сефер Газі-ага, пасланнік крымскага хана Мехмет IV Гірэя.

¹⁰⁸ *Кромвель* – Рычард Кромвель (1626–1712), англійскі военачальнік і палітычны дзеяч, кіраўнік буржуазнай рэвалюцыі 1649 г.

¹⁰⁹ Верш, верагодна, напісаны пасля 1660 г. Жартоўная форма і іронія ў дачыненні да самога сябе не хаваюць, аднак, заклапочанасці паэта жыццёвай сітуацыяй. У вершы выяўляюцца спадзяванні Сімяона Полацкага на атрыманне пасады пры царскім двары, фармулюецца яго жыццёвае і творчае крэда.

¹¹⁰ *Вверх* – тут: у царскі палац.

¹¹¹ *Голиаф* – біблейскі волат, філістымлянін, якога будучы цар Давід забіў камнем, выпушчаным з прашчы, і абезгаловіў.

¹¹² *Сомпсон* – біблейскі персанаж, які, паводле Кнігі Суддзяў, раздраў на часткі льва, пабіў ворагаў аслінай сківіцай і, выдраўшы з зямлі слуп, што падтрымліваў зводы варожай крэпасці, загінуў пад яе руінамі разам з тысячамі праціўнікаў.

¹¹³ *Разгудят* – абгавораць, зняславяць.

¹¹⁴ Поўная назва твора: «*Виншоване именин пресвешченному его милости господину отцу Амфиногену Крыжановскому, епископу Корельскому, Иваногородскому, Финскому, Ливонскому, Ингомерданскому, всего Поморья, Вечернего ы Полуночного океана, архимандриту Назаретскому, протосынгелеви Гомелейскому, опатови Римскому, пробоишчови Гданьскому ы Кролевецкому, кустошови Денембарскому, игуменови Дисенскому... в день б свяшченному Амфиногена офяроване. Року 1661*». У рукапісе твор запісаны лацінкай.

¹¹⁵ *В земле Корельской епископом званы // ... а у нас ничего* – пералічаныя тытулы маюць парадыйны характар; *Корельская земля* – вобласць на Карэльскім перашыйку; *Назаря, Голілея* – Назарэя, Галілея, гістарычныя вобласці ў Палесціне і Ізраілі; *Опат* – абат, настояцель каталіцкага кляштара; *На Гданьску пробоиц Кролевецки* – выраз можа быць патлумачаны наступным чынам: настояцель кафедральнага гданьскага сабора (родам або пераведзены на новае меца службы з Караляўца (Кёнігсберга)).

¹¹⁶ Верш адносіцца да разнавіднасці літаратурных малітваў. Просьба паэта да нябеснай патронкі Беларусі выклікана тым, што ў 1663 г. цар Аляксей Міхайлавіч выкраў з Полацка ў Маскву цудадзейны абраз Святой Багародзіцы, так званы Адзігітрыі Полацкай (сёння захоўваецца ў адным з храмаў Падмаскоўя).

¹¹⁷ *...ко врачевней хазе* – у шпіталь.

¹¹⁸ *Респонс* – адказ.

¹¹⁹ *Возгнети* – распаліць.

¹²⁰ *Лзыцею* – лзыца – лыжачка; лзыцы (лжыцы) – свяшчэнны посуд з крыжам на ручцы, які ўжываецца падчас прычасця.

ДАМІНІК РУДНІЦКІ

Польскамоўныя тэксты падаюцца па: Dominik Rudnicki. Głos wiązany w wolnej mowie. Warszawa, 1741 (экзэмпляр Бібліятэкі князёў Чартарыйскіх у Кракаве). Тэкст верша «*Ruhacz*» – па публікацыі А. Брукнэра (Pamiętnik Literacki. 1911. T. X, № 4. S. 422).

Тэксты вершаў, прадстаўленых у раздзеле «Вершы, што прыпісваюцца Д. Рудніцкаму», падаюцца па: АДБЛ. С. 852–856.

Пераклады польскамоўных твораў на беларускую мову друкуюцца ўпершыню.

¹ *Актэон* – у грэчаскай міфалогіі паляўнічы, ператвораны багіняй Артэмідай у аленя і разарваны сабакамі за тое, што ўбачыў багіню аголенай.

² *Альпы* – горная сістэма ў Еўропе; *Татры* – усходняя частка Альпаў; *Кальны* – так званыя Пенінскія Альпы на мяжы Швейцарыі і Італіі, якія маюць самыя высокія ў горнай сістэме Альпаў вяршыні (звыш 4000 м).

³ *Аквілон* – паўночны вецер у старажытных рымлян (Барэй у старажытных грэкаў).

⁴ *Атланты* – тут: тытаны. Атлант – у грэчаскай міфалогіі тытан, які трымае на сваіх плячах нябёсы на знак пакарання за свой удзел у тытанамахіі – барацьбе тытанаў супраць алімпійцаў (алімпійскіх багоў).

⁵ *Лікія* – гістарычная вобласць у Грэцыі з цэнтрам у г. Карынф. Тут маецца на ўвазе эпізод з Белерафонтам, сынам карынфскага цара Глаўка (Іліяда, VI, 159).

⁶ *...ляціць Тытан на Раку* – г. зн. Сонца знаходзіцца ў знаку Рака. Тытан – адно з імёнаў грэчаскага бога сонца Геліяса (рым. Феба).

⁷ *Ірад* – Ірад I Вялікі (каля 73–4 да н. э.), цар Юдэі, які захоўваў сваю ўладу дзякуючы падтрымцы рымскага войска. Помслівы і прагны да ўлады, знішчаў усіх, у кім бачыў супернікаў. У хрысціянскай традыцыі яму прыпісваецца знішчэнне ўсіх нованароджаных пасля таго, як Ірад даведаўся пра нараджэнне Ісуса Хрыста.

⁸ *Лакеткам* – г. зн. тым, каго напаткаў лёс польскага караля Уладзіслава I Лакеткі (каля 1260–1333), які то губляў уладу, то вяртаў яе зноў.

⁹ *...з жыцця амегі* – ад пачатку жыцця (амега – першая літара грэчаскага алфавіта).

¹⁰ *Самсон* – старажытная ўрэйскі волат, які меў незвычайную фізічную моц, якая заключалася ў яго валасах.

¹¹ *Пагорак Кальварыйскі* – гара Галгофа (лац. Кальварыя) у Ерусаліме, на якой быў укрыжаваны Ісус Хрыстос.

¹² *Vale* (лац.) – Бывай!

¹³ *Дадона* – культавы цэнтр у Старажытнай Грэцыі, капішча Зеўса ў Эпіры. Жрыцы, якія жылі пры храме, прарочылі па шэлесце лісця свяшчэннага дуба Зеўса.

¹⁴ *Меркурый* – у рымскай міфалогіі бог гандлю і апякун падарожных. Адпавядае грэчаскаму Гермесу.

¹⁵ *Ёна* – Іона Персідскі, хрысціянскі пакутнік, які пацярапеў у Персіі ў 330 г. Брат пакутніка Варасіхія.

¹⁶ *Паркі* – у рымскай міфалогіі багіні лёсу. Адпавядаюць грэчаскім Мойрам.

¹⁷ *Папялец* – апошняя серада перад Велікодным пастом у каталікоў, калі праводзіцца абрад пасыпання галавы попелам на знак шчырага шкадавання пра ўчыненыя грахі.

¹⁸ *Што сыночак Агрыпіны вытварыў быў з Рымам* – маецца на ўвазе рымскі імператар Нерон (37–68), які ў 64 г. спаліў большую частку

Рыма. Праславіўся забойствамі і пераследамі; у ліку яго ахвяр аказалася родная маці – *Агрыпіна*, шматлікія сваякі, а таксама такія выдатныя мысляры Антычнасці, як *Сенека*, *Лукан* і *Петроній*.

¹⁹ *...наш Крыштофе* – святы Хрыстафор.

²⁰ *Платон* (428–347 да н. э.) – старажытнагрэчаскі філосаф-ідэаліст, вучань *Сакрата*.

²¹ *Борць з ільва табе змайструе* – так, як і *Самсону* – у *Бібліі* падобныя звесткі адсутнічаюць.

²² *...як святога Яна, нас мардуюць* – відаць, маецца на ўвазе Іаан *Сіракузскі*, хрысціянскі пакутнік (886 г.), які пацярпеў у Афрыцы ад арабаў-мусульман. Бацька пакутнікаў *Пятра* і *Антаніна Сіракузскіх*.

²³ *...мы японскім роўныя цярпельцам* – маецца на ўвазе знішчэнне каталіцкай місіі ў *Японіі* ў XVIII ст.

²⁴ *Мары* – насілкі для нябожчыка.

²⁵ *Па Старым іх Запавеце гінем у пажары* – маецца на ўвазе згаданы ў *Бібліі* эпизод часоў *Макавейскай вайны* (II ст. да н. э.), калі група яўрэяў, не жадаючы здавацца на міласць ворага, учыніла самаспаленне ў крэпасці *Масад*.

²⁶ *Піўніца* – склеп пад будынкам, які часцей за ўсё служыў для захавання прадуктаў і напояў.

²⁷ *Апертуры* – адтуліны, шчыліны.

²⁸ *Пясты* – польская каралеўская дынастыя, першым прадстаўніком якой быў *Мешка I* (каля 935–992), а апошнім – *Казімір III Вялікі* (1310–1370).

²⁹ *Dolomit* (лац.) – пакутны, гаротны; тут: які прычыняе пакуты.

³⁰ *Капернік* – *Мікалай Капернік* (1473–1543), польскі астраном, стваральнік геліяцэнтрычнай сістэмы свету, эканаміст.

³¹ *Сёння ў ночы цёмнай душыць князь яго турэцкі* – маецца на ўвазе незайздроснае становішча хрысціян у *Асманскай імперыі*.

³² *Атаманы* – *Асманы*, дынастыя турэцкіх султанаў у 1299–1922 гг.

³³ *Фенікс* – у міфалогіі шэрагу народаў птушка, здольная да сама-спалення і адраджэння ў новым целе; сімвал вечнага абнаўлення.

³⁴ *Intercessionones* (лац.) – якія хадаінічаем; просьбіты.

³⁵ *Deo grationes* (лац.) – Хай будзе Богу падзяка.

ФРАНЦІШКА УРШУЛЯ РАДЗІВІЛ

Польскамоўныя тэксты падаюцца: «Пра рай салодкія ўспаміны» і «IV ліст да мужа» – па рукапісе *Бібліятэкі князёў Чартарыйскіх* у *Кракаве* (sygn. 2347); «Апісанне грудзей жаночых» і «Верш пра каханне» – па рукапісах *Бібліятэкі Асалінскіх* у *Вроцлаве* (sygn. 11984.I, sygn. 2332.I) адпаведна; «Парады, дазеныя жонкай *Арлекіну*» – па рукапісе

Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь (ф. 694, воп. 1, спр. 241, б. 36–37); «Збавенныя перасцярогі» – па выданні *Rossi polskiego Baroku*. Warszawa, 1965. Т. II. S. 540–547.

У перакладах Н. Русецкай на беларускую мову прадстаўленыя творы Ф. У. Радзівіл упершыню былі надрукаваны ў выданні: Ф. У. Радзівіл. Выбраныя творы. Мінск, 2003. С. 43–44, 50–51, 58–59.

«Парады, дадзеныя жонкай Арлекіну» ў перакладзе Ж. Некрашэвіч-Кароткай друкуецца ўпершыню.

УДАЛЬРЫК КРЫШТАФ РАДЗІВІЛ

Польскамоўныя тэксты «Маральных элегій» падаюцца па: *Zebanie rytmów przez wierszopisów żyjących, lub naszego wieku zeszyłych, pisanych*. T. I: *Zebrany i do druku podany przez tego co Jest Ziomków Reputacji i Kwalitet Ogłaszającym Wokalistą*. W Warszawie, 1752 (з фондаў Бібліятэкі князёў Чартарыйскіх (Кракаў)).

Верш «Слова «Нішто» па сваёй сутнасці» падаецца па ўнікальным экзэмпляры Ягелонскай бібліятэкі (Кракаў, sygn. 2306.I).

Пераклады твораў У. Радзівіла на беларускую мову друкуюцца ўпершыню.

¹ *Пратэй* – у грэчаскіх міфах марское боства, старац, які мог прымаць любое аблічча. Герой змешчанай вышэй аднайменнай ананімнай паэмы 1564 г.

² *У брод стыгійскі* – у Стыкс, паводле грэчаскіх міфаў – адну з трох (побач з Ахеронам і Пірыфлегетонам) рэк падземнага царства Аіда.

³ *Алекта* – адна з багінь помсты (побач з Мегерай і Тысіфонай).

⁴ *Парыс* – сын траянскага цара Прыяма і Гскубы, які выкраў жонку цара Менелая Алену, што стала непасрэднай прычынай траянскай вайны.

⁵ *Леда* – маці Алены, жонка спартанскага цара Менелая, героя траянскай вайны.

⁶ *Прапантыда* – назва Мармуровага мора ў Старажытнай Грэцыі і ў сярэднявечнай паэзіі.

⁷ *Данайскія землі* – у шырокім сэнсе Грэцыя наогул. У «Іліядзе» Гамера грэкі, якія акружылі Трою, названыя данайцамі.

⁸ *Мілоць Энею сталася прычынай... // На рымскі бераг панам выступае* – паводле «Энеіды» Вергілія, Эней пасля шэрагу падарожжаў прыплыў у Лацыі, дзе быў з радасцю прыняты мясцовым царом Лацінам, які надзяліў Энея зямлёй для пабудовы горада і аддаў яму за жонку ўласную дачку Лавінію.

⁹ *Ісці да Тэўкраў вымусіла мужа* – да траянцаў; *Тэўкры* – адно з імёнаў траянцаў (ад імя Тэўкра, сына рачнога боства Скамандра).

¹⁰ *Скупога Краса ў Парфію загнала...* // *І вось плыве між золата, распухлы* – Марк Ліцыній Крас (115–53 да н. э.), рымскі палкаводзец, падчас адной з бітваў з парфянамі каля г. Кары быў забіты. Яго галаву прынеслі парфянскаму цару Ароду, які загадаў заліць Красу рот растопленым золатам.

¹¹ *Цэзар* – Цэзар Гай Юлій (100–44 да н. э.), рымскі дзяржаўны і вайсковы дзеяч, быў па-здрадніцку забіты змоўшчыкамі ў Сенаце.

¹² *Купідон* – рымскае боства каханьня (грэч. Эрот), у паэзіі часта называецца таксама Амурам.

¹³ *Цэрэра* – у старажытных грэкаў багіня ўрадлівасці, плоднасці і шлюбаў; *Бахус* – грэчаскі бог расліннасці, вінаградарства і вінаробства.

¹⁴ *Ставокі Аргус* – Аргас, у грэчаскай міфалогіі ставокі велікан, які па загадзе багіні Геры сцярог Іа, дачку караля Аргаса. Пасля таго як Аргас быў забіты Гермесам, Гера змясціла яго вочы на хвасце прысвечанай сабе птушкі – павы.

¹⁵ *Фузея* – ручная вогнестрэльная зброя з доўгім ствалом; выкарыстоўвалася пераважна паляўнічымі.

¹⁶ *Грацыі* – у грэчаскай міфалогіі дочки Зеўса і Геры (па іншай версіі Дыёніса і Афродыты), боствы насалоды, прыгажосці і радасці: Аглая, Эўфрасінэ, Талія.

¹⁷ *Аверн* – возера ў Кампаніі (Італія), якое выдзяляла атрутныя выпарэнні, у выніку чаго ў ваколіцах возера не сяліліся птушкі (грэч. *аогнос* – без птушак). Аверн лічыўся адным з уваходаў у царства Аіда.

¹⁸ *Дабравесце* – дакладны пераклад грэч. слова «эвангеліон».

¹⁹ Пар.: «Усё праз Яго пачалося, і без Яго нішто не пачалося з таго, што пачало быць» (Ян 1:3).

²⁰ *Principium est e Nihil. Finis in Nihil* (лац.) – «Пачатак з нічога. Канец у нішто».

SUMMARY

The book «Slavic poetry of the Grand Duchy of Lithuania in the XVIth – XVIIIth centuries» includes the works that were written or printed in Old-Belarusan and Polish in the Grand Duchy of Lithuania, and presents the top achievements of literature of the time – the common cultural heritage of Belarusians, Poles, Lithuanians and Ukrainians.

For the first time the poetry of Cyprian Bazylik, Stanisław Kułakowski (Kułakoŭski), Simeon Połacki, Jan Protasowicz (Pratasovič), Udalryk Radziwiłł, Dominik Rudnicki, Andrzej Rymśa (Rymša) and Maciej Strykowski (Strykoŭski) is given in one volume both in the original (Polish) language and in translations in the modern Belarusian language.

The translation of Polish-language works is accomplished in frames of Polish cultural and hereditary Ministry grant program «Gaude Polonia» in 2009.

The book is compiled and the preface and the comments are done by Ales Brazgunou, the Doctor of Philology.

РЕЗЮМЕ

У книзі «Слов'яномовна поезія Великого Князівства Литовського XVI–XVIII століть» презентується творі, що були написані чи видруковані давньобілоруською та польською мовами на території ВКЛ і становлять вершинні досягнення його літератури – спільної культурної спадщини білоруського, литовського, польського та українського народів.

Вперше в видавничій практиці Білорусі в оригіналі та в перекладі на сучасну білоруську мову представлено польськомовну спадщину таких письменників, як то Ципріан Базилік, Станіслав Кулаковський, Симеон Полоцький, Ян Протасович, Удальрік Радзивіл, Доменік Рудницький, Андрій Римша і Мацей Стрийковський.

Переклад польськомовних творів зроблено в межах стипендіальної програми «Gaude Polonia» Міністра культури та національної спадщини Республіки Польща (2009 р.).

Коментування та приготування творів з першоджерел чи перевидань зроблено кандидатом філологічних наук Алессм Бразгуновим.

SANTRAUKA

Knyga «Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI–XVIII a. slaviškoji poezija» supažindina skaitytojus su kūriniais, rašytais ar spausdintais LDK teritorijoje senąja gudų bei lenkų kalbomis ir reprezentuojančiais gudų, lietuvių, lenkų ir ukrainiečių tautų bendro kultūrinio paveldo aukščiausius pasiekimus.

Pirmą kartą Gudijos leidybinėje praktikoje čia spausdinamas tokių rašytojų kaip Ciprijonas Bazylikas, Stanislovas Kulakovskis, Simeonas Polockietis, Jonas Protasovičius, Udalrikas Radvila, Domykas Rudnickis, Andriejus Rimša, Motiejus Strijkovskis lenkiškai rašytas paveldas bei vertimai į šiuolaikinę gudų kalbą.

Lenkiškųjų kūrinių vertimas į gudų kalbą atliktas Lenkijos Respublikos Kultūros ir nacionalinio paveldo ministro stipendijų programos «Gaude Polonia» rėmuose (2009 m.).

Komentarus ir kūrinių tekstus pagal pirminius arba patartotinai išleistus šaltinius parengė filologijos mokslo daktaras Alesis Brazgunovas.

С47 Славянамоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVIII стст. / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад., прадм. і камент. А. У. Бразгунова. – Мінск : Беларус. навука, 2011. – 901 с. – (Помнікі даўняга пісьменства Беларусі).

ISBN 978-985-08-1291-9.

У кнізе прадстаўлены шэдэўры айчыннай паэтычнай спадчыны, якія былі створаны па-старабеларуску і па-старапольску ў часы Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага ў XVI–XVIII стст. і сёння складаюць супольны культурны набытак беларускага, літоўскага, польскага і ўкраінскага народаў. Упершыню ў арыгіналах і ў перакладах на сучасную беларускую мову падаюцца поўныя тэксты твораў такіх пісьменнікаў, як Ц. Базылік, С. Кулакоўскі, С. Полацкі, Я. Б. Пратасовіч, У. К. Радзівіл, Ф. У. Радзівіл, Д. Рудніцкі, А. Рымша, М. Стрыйкоўскі і інш.

Адрасуецца медыявістам, шырокаму колу навукоўцаў, а таксама ўсім, хто цікавіцца літаратурай, гісторыяй і культурай даўняй Беларусі.

УДК 821.16.09-1(476)«15/17»

ББК 83.3(4Бел)

Навуковае выданне

Укладальнік

Бразгуноў Аляксей Уладзіміравіч

ПОМНІКІ ДАЎНЯГА ПІСЬМЕНСТВА БЕЛАРУСІ

**СЛАВЯНАМОЎНАЯ ПАЭЗІЯ
ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА
XVI – XVIII стст.**

Рэдактар *А. М. Масухранава*

Мастацкі рэдактар *Т. Д. Царова*

Тэхнічны рэдактар *М. В. Савіцкая*

Камп'ютарная вёрстка *Л. І. Кудзерка*

Падпісана да друку 01.07.2011. Фармат 84×108¹/₃₂. Папера афсетная.

Друк афсетны. Ум. друк. арк. 47,46+0,84 укл. Ул.-выд. арк. 47,8.

Тыраж 400 экз. Заказ 1600.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом
«Беларуская навука». ЛІ № 02330/0494405 ад 27.03.2009.

Вул. Ф. Скарыны, 40, 220141, г. Мінск.

Філіял № 1 ААТ «Чырвоная зорка». ЛІ № 02330/0494160 ад 03.04.2009.

Вул. Савенкая, 80, 225409, г. Баранавічы

Славянамоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVIII стст. / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад., прадм. і камент. А. У. Бразгунова. – Мінск : Беларус. навука, 2011. – 901 с. – (Помнікі даўняга пісьменства Беларусі).

ISBN 978-985-08-1291-9.

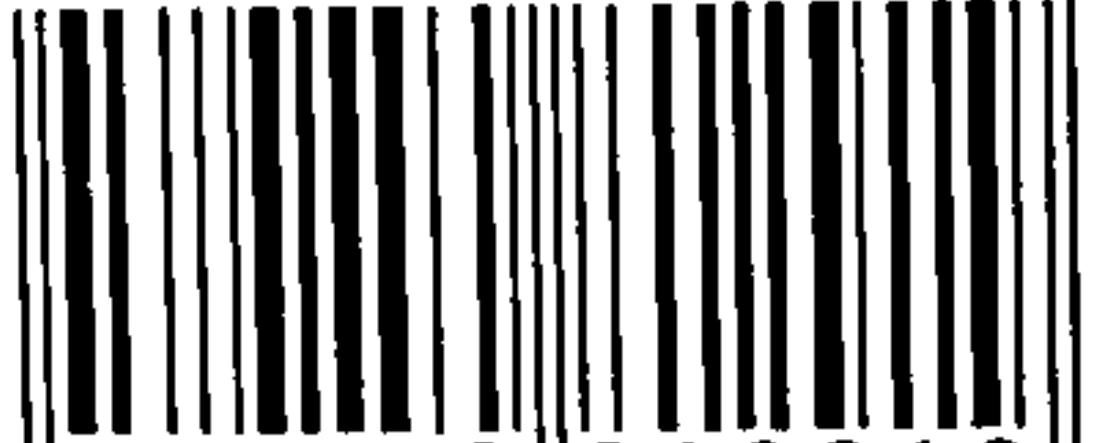
У кнізе прадстаўлены шэдэўры айчынай паэтычнай спадчыны, якія былі створаны па-старабеларуску і па-старапольску ў часы Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага ў XVI–XVIII стст. і сёння складаюць супольны культурны набытак беларускага, літоўскага, польскага і ўкраінскага народаў. Упершыню ў арыгіналах і ў перакладах на сучасную беларускую мову падаюцца поўныя тэксты твораў такіх пісьменнікаў, як Ц. Базылік, С. Кулакоўскі, С. Полацкі, Я. Б. Пратасовіч, У. К. Радзівіл, Ф. У. Радзівіл, Д. Рудніцкі, А. Рымша, М. Стрыйкоўскі і інш.

Адрасуецца медыявістам, шырокаму колу навукоўцаў, а таксама ўсім, хто цікавіцца літаратурай, гісторыяй і культурай даўняй Беларусі.

УДК 821.16.09-1(476)«15/17»

ББК 83.3(4Бел)

ISBN 978-985-08-1291-9

9 789850 812919